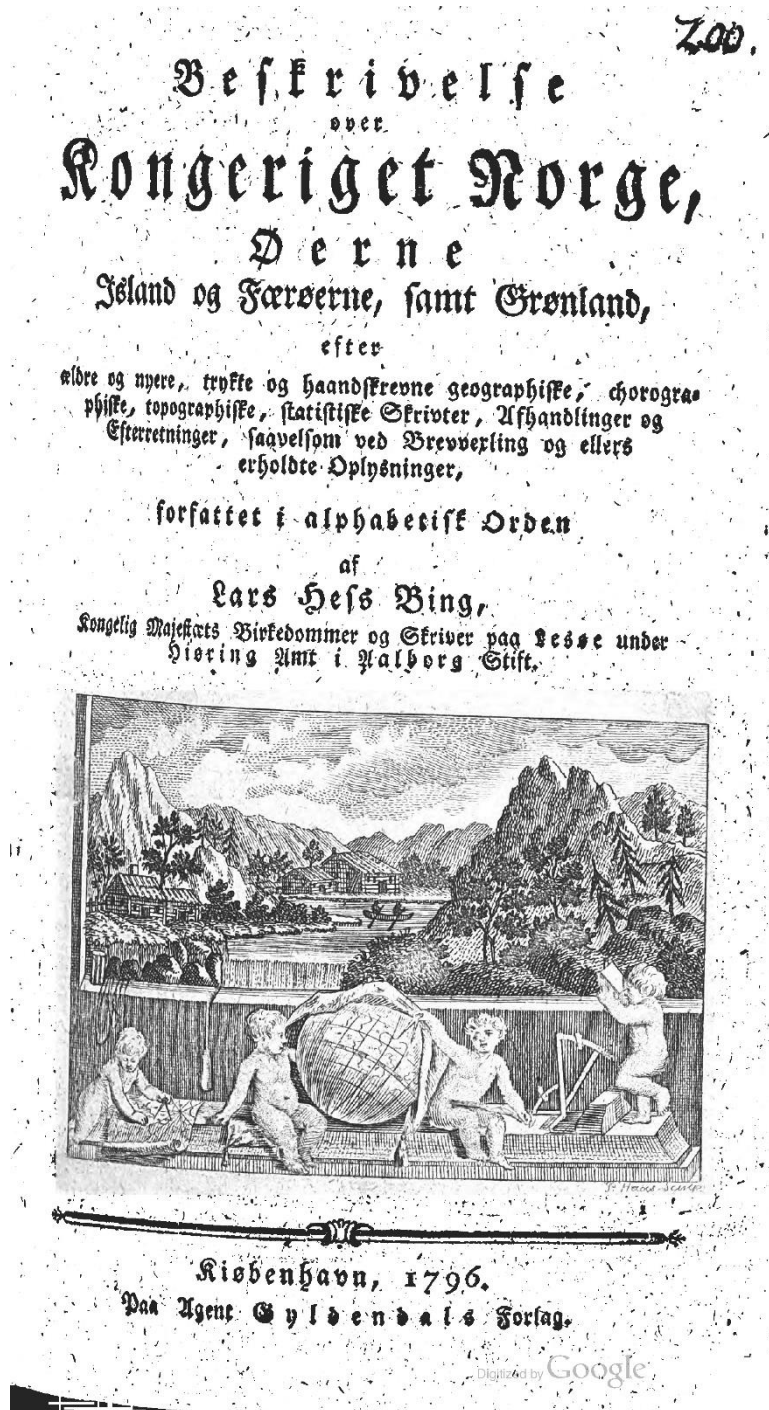

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet
1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Beskrivelse over
Kongeriget Norge,
Øerne
Island og Færøerne, samt Grønland,
Efter

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet
1796 forfatter af Lars Hess Bind.

ældre og nyere, trykte og haandskrevne geographiske, chorographiske,
topographiske, statistiske Skrivter, Afhandlinger og Efterretninger, saavelsom ved
Brevverling og ellers erholdte Oplysninger,

forfattet i alphabetisk Orden af

Lars Hess Bing,

Kongelig Majestæts Birkedommer og Skriver paa Lessøe under

Hiøring Amt i Aalborg Stift.

Kiøbenhavn, 1796.

Paa Agent Gyldendals Forlag.

Deres Excellence
Hoi- og Velbaarne
Herr Geheimeraad
von Brandt,
Ridder af Dannebrog og Præsident i det Kongelige
danske Cancellie &c.
samt
øvrige høie Herrer Deputerede
udi høistbemeldte Collegium,
tilegnes dette Arbeide
underdanigst af
Forfatteren.

Side 10

F o r t a l e.

I de Aar, jeg opholdte mig som Sollicitant i Kiøbenhavn, blev Tiden mig lang og kiedsom; jeg havde intet at forrette, og altsaa fattede den Beslutning, at udarbeide denne Bog, omtrent i samme Orden, som Holks provinciale Lexicon har for Danmark. Jeg betiente mig for det første af de mig bekiendte trykte Skrifter, saavel geographiske, som chorographiske og topographiske, ja endog Reisebeskrivelser, saasom: N. Jorges Beskrivelse over Norge med Island, Grønland og Færøe af Aar 1779, i hvilken jeg har fundet mange Feil, som jeg med mueligste Vished har rettet; Professor Strøms meget gode Beskrivelse over Søndmørs Fogderie; Hiorthøys over Guldbrandsdalen; Essendrups over Lier Præstegield; Giellebøls over Hoelands Præstegield; Møllers over Tønsberg Bye og Jarlsbergs Provstie; Harthausens over Kongsberg; Holbergs over Bergen; Schiønnings over Tronhiems Domkirke; Wilses over Spydebergs Præstegield; Hesselbergs over Strømsøe Bye; Strøms

F o r t a l e.

Strøms over Eger Præstegield; Schnabels over Hardanger, hvoraf et kort Udtog er udgivet af Professor Strøm; Lunds over Øvre Tellemarken; Willes over Sillejords Præstegield; Løvenskiolds over Bradsberg Amt; Thues over Kragerøe og Skeens Kiøbstæder og Ladepladse; den topographiske Journal for Norge, saavidt mig bekiendt var udkommet, forinden jeg overgav denne Bog til Trykning; 2de Hefter af Schiønnings Reise igiennem endeel af Norge; Wilses og Fabricii Reisebeskrivelser; samt Olafsens og Poulsens Reise igiennem Island. Herforuden har jeg havt god Nytte og Oplysning af Professor F. Thaarups Statistik 2den Udgave 1794. Nogle af disse benævnte Skrifter har vel Jonge, efter hans Fortale, forhen betient sig af; men ei saa fuldstændig, som jeg ønskede, og altsaa maatte jeg igiennemløbe alle.

Dernæst fik jeg efter Ansøgning Tilladelse at betiene mig fra det Kongelige store Bibliothek af nogle der værende Manuskripter, fornemmelig den øvrige Deel af Schiønnings Reise igiennem Norge, 7 a 8 store Hefter, som især gav mig Oplysning om endeel Præstegieldes samt Kirkers

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

og Præstegaardes Forfatning, foruden adskillige gamle Merkværdigheder, saasom: om den forudm værende Storhammer Bye paa Hedemarken, om Steenvigs Kloster og Fæstning i Størdalen, og om Skaanes Skandse i Verdalen under Tronhiems Amt, m. m.

Megen

F o r t a l e. III

Megen Oplysning er mig tillige directe meddelet om visse Steder, saasom: fra Byefoged Lowold om Stavanger Byes nærværende Forfatning; fra Byefoged Winsnæs om Bragnæs og Strømsøe; fra Staldmester Bing om Frideriksstad; fra Sognepræsten Hr. J. C. Schiøth om Mandal; fra Præsten Hr. Dreyer om Fahrsund; fra Fuldmægtig Grindberg om Molde; fra Sognepræsten Hr. F. J. Bech om Tronhiem, samt fra Capitain og Skov-Inspecteur v. Arneberg om Røraas Kobberværk. Hr. Justitsraad og Raadmand Pontoppidan i Kiøbenhavn har ogsaa været mig behjelpelig ved Efterretning om Bergens Handel, om Islands Folkemængde, deres Jorder eller saa kaldte Tuner, deres Baades Antal i Aaret 1770, og Antallet samme Aar paa deres Heste og Creature; han har ogsaa laant mig et gammelt Manuskript betræffende endeel af Nordlands Amt, forfattet af Biskop Nannestad; ligesaa har Hr. Conferentsraad og Ober-Berghauptmand Hiort behaget at meddele mig de nyeste Efterretninger Kongsbergs Sølvværk og Bergstad betræffende; Professor Thaarup har ligeledes meddeelt mig mange vigtige Efterretninger om Norges Kobber- og Jernverker, m. v. Foruden disse gode Oplysninger har jeg erhvervet mange om visse enkelte Districter af mine bekjendte Landsmænd i Kiøbenhavn, fornemmelig af Procurator Haslev. Med alt dette har jeg udarbejdet Bogen saa godt, jeg har for-

F o r t a l e. IV

formaaet. Det er langt fra, jeg bær de stolte Tanker, at mit Arbejde bestaaer uden Feil, eller at jeg skulde blive frie for Critique. Mænd af Studeringer og store Indsigter have forhen ikke formaaet at udarbejde deslige Værker uden Feil, eller Rettelser og Forbedring i andet, ja tredje Oplag; altsaa haaber jeg saa meget meer det undskyldes mig, om mit Arbejde er ufuldkomment og fordrer Forbedring. Foruden andre Feil vil og forekomme Læseren mange Steder, der ei ere saa udførlige som andre, og nogle, som intet er omrørt, uden blot Stedets Benævnelse, fornemmelig i Henseende til Island, Grønland og Færøe; thi uagtet al min Bestræbelse har det ei været mig mueligt at bringe det videre. Jeg ønsker derfor allene, at mit Arbejde ei maae blive aldeles miskiendt; for det øvrige vil jeg overlade til den eller de mere erfarne og formaaende, at bringe det Hele til større Fuldkommenhed i sin Tid.

Jeg har anført Norge og førmeldte Øer med kort Oplysning om dets nyeste Inddeling i Stifter, Amter, Grevskaber, Baronier, Fogderier, Sysler eller Herreder, Tinglaug, Præstegielde og Kirkesogne. Disse Districter ere igien særskilt beskrevne, med de derunder liggende Kiøb- og Ladesteder, Bergverker, Saugbrug, Herregaarde, andre betydelige Gaarde og Handelspladse, Fæstninger, betydeligste Fjorde med deri værende Næsser, Forbierge, Sunde, Havne, Øer, Holme eller Skiær, item Floder eller Elve, ferske Søer,

F o r t a l e. V

Søer, de fornemste Fjælde, Høie og Dalstrækninger &c. Jeg har ogsaa iagttaget at anføre adskilligt mærkværdigt fra de ældre Tider, og alt mere, som jeg har troet ei ville være uværdigt til Igiennemlæsning; men derved er og tildeels indtruffet nogen Vidtløftighed, som jeg haaber undskyldes. Mit Forsæt var tillige, at kunne have givet en fuldstændig Oplysning om Norges Matrikul og Saugvæsen, endog for ethvert enkelt District; til den Ende ansøgte jeg det Kongelige Rentekammer under 31te Martii 1794, at blive for en kort Tid betroet en Matrikul og et Saugmandtal for ethvert Fogderie, af de sidste Aar, til fornøden Afbenyttning; men jeg

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

becom skriftligt Giensvar den paafølgende 12te April, at de norske Matrikuler og Saugmandtaller ikke fra Kammeret kunde udleveres. Jeg gjorde derpaa nye Ansøgning om personlig Adgang til de norske Rentekammer-Contoirer, for at uddrage det Fornødne af ovenmeldte Documenter; men herpaa nød jeg intet Svar. Jeg kunde altsaa ei opnaae mit Ønske og Forsæt, uden allene for visse Fogderier og Præstegielde, taget af forhen udkomne Beskrivelser, saa og af Schiønnings Manuskript, item andre private Efterretninger.

For at kunne meddele en tilforladelig Oplysning om Betienternes Ansættelse ved de norske Toldsteder efter seneste Forandring, og om Antallet paa ind- og udgaende Skibe ved ethvert Toldsted for et af de sidste Aar, m. m. ansøgte jeg det Kongelige Toldkammer om Adgang til

VI. F o r t a l e.

de norske Told- og Consumtions-Contoirer, og dette blev mig bevilget den 14de Junii 1794, i hvilken Anledning jeg derover ved Hielp af Contoir-Chefferne har faaet den nøiagtigste Oplysning. Videre henholdt jeg mig til det Kongelige Commerce-Collegium, og derfra fik Efterretning om Antallet paa de hiemmehørende Skibe under ethvert Tolddistrict, saaledes som samme var angivet for Aaret 1793.

Jeg er med alt dette selv overbeviist om, at jeg intet har forsømt af alle muelige Oplysninger, som have staaet i min Magt at samle.

Den sidste store Ildebrand i Bergen, hvorved det saa kaldte Nyekirke-Sogn for det meeste aldeles blev lagt i Aske, men nu siden skal være opbygget, har jeg ikke kunnet anmærke; thi den Deel af Bogen var da allerede trykket; saaledes kan og flere i den senere Tid indtrufne Tildragelser være forbigaaede, ligesom andre forhen mig ubekiendte.

Om de norske Skove og deres Behandling, samt noget om Saug-Væsenet, har jeg vel for endeel under visse Districter givet nogen Efterretning, og tillige fremsat mine ringe Tanfer efter den Kundskab, jeg derom, som Nordmand, har havt Anledning at erhverve; men efter Forordning af 22de April forrige Aar forholder det sig nu lange anderledes med Saug- og Skovvæsenet; thi istedet for at Selveierne forhen vare indskrænkede ikkun at levere Saugs

F o r t a l e. VII

Saugtømmer til visse Saugbruge, og Saugeierne ei at lade skiære Bord af Tømmer uden fra de ved Kongelige Bevillinger tilladte Skove; saa er nu denne Forbindelse paa begge Sider aldeles ophævet, og Saugeierne tillige fritagne for den forhen paalagte Indskrænkning, ikkun at lade skiære et vist Quantum Bord efter bestemt Maal eller Form; de have derimod nu en uindskrænket Frihed, hvorhos de og ere fritagne fra alle forhen paabudne Saugskatter. Den forhen paabudne Trælast-Tiende er tillige ophævet, hvorimod ved alle norske Told- og Ladesteder, hvor Bord udføres udenfor Tolddistrictet, skal betales 48 s. pr. Læst efter Drægtigheden af det eller de Skibe, som udføre Lasten, hvad enten de blive fuldladte eller ikke, m. v. efter høistbemeldte Forordnings Indhold. De af de privilegerede Saugeiere i Almindelighed forhen meget forhadte Haandsauges Brug, som vist ogsaa i sig selv ere meget skadelige for Skovenes Conservation, ere ligeledes enhver Skoveier tilladt at bruge, hvorimod at oprette nye Vandsauge, ikke saa let vil blive bevilget. Paa Bygdesauge maae herefter, som hidtil, ikkun skiæres vandkantede Bord til Bygdens Fornødenhed, og dermed er det tilladt de privilegerede Saugeiere at have Indseende. Selveiere have nu saaledes frie Raadighed, at behandle deres Skove efter Behag: Gid de ikke ville misbruge denne Kongelige Naade saaledes, at Skovene i Norge paa de fleste Steder skulle blive ligesaa rave, som her i Danmark, og at Eftermand

VIII F o r t a l e.

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

mænd ikke skulde savne det Fornødne i sin Tid til Brænde og Gaardenes Vedligeholdelse! Maaskee naar Skovene ikke mere ere til, vil Jordforbedringen først for Alvor nyde Fremgang, der endnu paa mange Steder, fornemmelig i de store Skovegne, ligger saa godt som i Dvale. Til Slutning maae jeg erindre, at det aldeles ikke er min Skyld, at denne Bog ikke før har forladt Pressen; thi det er mere end 2de Aar siden jeg overgav den til Trykning, og det har ikke manglet paa idelige Erindringer saavel fra mig, i den Tid jeg var i Kiøbenhavn, som fra Forlæggeren, om hurtigste Fremgang; men den sidste store Ildebrand i Kiøbenhavn standsede Trykningen aldeles i meget lang Tid, deels formedelst den Confusion, som denne Ulykke foraarsagede, og deels formedelst de mange Bogtrykkerier, som bleve et Rov for den rasende Ild. Bogen er desuden i sig selv ualmindelig compres og i et meget stort Format, hvortil altsaa saa meget mere Tid var nødvendig; den bestaaer tillige af endeel flere Ark, end jeg fra det første havde formodet.

De betydeligste Trykfeil har jeg søgt at rette bag i Bogen, hvor ogsaa nogle Tillæg og Forandringer findes anførte; forekomme Læseren flere Feil, hvilket er meget mueligt, haaber jeg dog Undskyldning.

L. H. Bing.

Side 18

Subskribenternes Navne.

	Exemplarer.	
	Skrivp.	Trykp.
Hans Majestæt Kongen	4	8
Hendes Majestæt Enke-Dronningen	2	4
Hans Kongelige Høihed Kronprindsen	2	4
Hans Kongelige Høihed Arveprindsen	2	4
Hendes Kongelige Høihed Hertuginde Lovisa Augusta	1	1

A.

Herr Abildgaard, Justitsraad og Professor	1
— Abbestee, General-Major	2
— Ahl, J. Student	1
— Allan, W. Kiøbmand paa Molde	1
— Andersen, O. Hof- og Stadsrets Procurator	1
— Ancher, Conferentsraad	1
— Arner, Bogholder	1

B.

Herr Balle, i Christiania	1
— Barnholt, Capitain	1
— Bastholm, Confessionarius	1

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet
1796 forfatter af Lars Hess Bind.

— Bautler, Farver	1
— Bech, N. Kiøbmand i Arendal	3 13
— Bech, F. J. Sognepræst	1
— Belboe, Procurator	1
— Berg, C. P. Fuldmægtig	1
— Berg, Justitsraad	1
— Berg, M. Politie-Betient	1

Side 19

Herr Berner, O. Garver	1
— Bernstorff, Geheimeraad og Statsminister	1
— Biering, Lieutenant	1
— Bing, Staldmester	3
— Blyth, H. residerende Kapellan	1
— Bonnevie, N. Sørenskriver	1
— Borting, Johan D.	1
— Bradt, Hof- og Stadsrets Procurator	1
— Brandt, Geheimeraad og Præses i det danske Cancellie	1
— Brodtkorb, S. D. Agent	1
— Brum, F. Kiøbmand	1
— Bruun, H. Præst	1
— Brønsdorph, Told-Procureur	1
— Brønsøn, R.	1
— Bull, Capitain	9
— Bye, J. Borger og Proprietair	1
— Bøje-Junge, Brand-Major	1
— Børgen, Knud Biørnsen, Odelsbonde	1

C.

Herr Calmrejer, J. M. Fuldmægtig	1
— Calmette, Kammerherre	1
— Carstenskiold, General-Major ved Garden til Hest	1
— Clasens Bibliothek	1
— Colbiørnsen, C. Conferentsraad	1
— Colbiørnsen, E. Conferentsraad	1
— Cold, Professor og Politiemester	1
— Collin, Studiosus Juris	1
— Cordsen, Conferentsraad	1
— Cordsen, S. Kiøbmand	1

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet
1796 forfatter af Lars Hess Bind.

D.

Herr Dahlberg, ved Kiøbenhavns Toldkammer	1
— Das, A. M. Procurator	1
— Debes, Studiosus Juris	1
— Dehli, H. Kiøbmand	1
— Diurendahl, Boghandler i Christiania	1

Side 20

— Drejer, M. B. Student	1
— Drejer, J. C. residerende Kapellan	5
— Døhnhardt, H.	1

E.

Herr Eberg, Farver	1
— Elster, Foged	1
— Embretsen, O. Kiøbmand	1
— Erichsen, Agent	1
— Erichsen, Asbiørn, Bagermester	1

F.

Herr Falbe, Etatsraad	1
— Falbe, Justitsraad	1
— Faust, J. H. Bagermester	1
— Fieldsted, Stiftamtmand og Deputeret i General-Postamtet	1
— Finne, A. F. Sorenskriver	1
— Fix, Gouverneur	1
— Frost, P. Kiøbmand	1

G.

Herr Gadebusch, J. S. Kiøbmand	1
— Giellebøl, R. Provst og Sognepræst	1
— Glørsen, O. Controleur	1
— Glørsen, Secretair	1
— Golt, Doctor Medicine	1
— Greger, P. H. Kiøbmand	1
— Grindberg, P. Fuldmægtig	1

H.

Herr Hagen, B. Proprietair	1
— Hansen, J. J. Lieutenant	1
— Haslev, Procurator	1
— Helberg, E. Amanuensis	1

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet
1796 forfatter af Lars Hess Bind.

— Hersleb, S. C. Exam. Juris	1
— Hesselberg, O. H. Sorenskriver	1
Herr Hiort, Conferentsraad og Ober-Berghauptmand	1
— Hiort, Revisor	1
— Hoe, Fuldmægtig i Toldkammeret	1 8
— Holch, R. Lærer ved 4de Lectie i Tronhiems latinske Skole	1
— Holst, A. Sorenskriver	1
— Holbøll, Gartner	1
— Hornemann, Secretair	1
— Houseland, Hans Salvesen, Odelsbonde	1
— Huseboe, And.	1
— Høykye, ved Kiøbenhavns Toldbod	1

I.

Herr Jespersen, J. Maler	1
— Joenstrup, Studiosus	1
— Jæger, J. B. Procurator	1

K.

Herr Kaas, L. Kiøbmand	1
— Kall, Kræmmer	1
— Kastrup, J. J. Foged	1
— Kielland, G. S. Stads-Kapitain og Kiøbmand i Stavanger	1
— Kielland, Joen	1
— Kleist, Søe-Capitain, Enrollerings-Chef og Ober-Lods	1
— Knoph, P. Exam. Juris	1
— Knudt, Greve og Stiftamtmand	1
— Knur, Lieutenant	1
— Kolstad, Procurator	1
— Kragh, ved Kiøbenhavns Toldkammer	1
— Kreidal, H. P. Copiist i Rentekammeret	1
— Krogen, Mroll Olsen, Odelsbonde	1

L.

Herr Langballe, B. Procurator	1
— Larsen, U. F.	1
— Liebieg, Skoleholder	1
Herr Lind, J. Procurator	1
— Lindegaard, Gartner	1
— Lygstød, Erik Olsen og Tallok Olsen Motland	1
— Listrud, adjungeret Foged	1
— Lorentzen, Maler	1 1

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet
1796 forfatter af Lars Hess Bind.

— Ludwig, C. F. Batallions Chirurgus	1
Frue Lugge, Etatsraadinde	1
Herr Lund, Justitsraad	1
— Lund, P. L. Sognepræst	1
— Lyhecker, Justitsraad og Amtmand	1
— Lydersen, Kiøbmand	1
— Lyng, M. S. Foged	3
— Lynge, H.	1
— Lysholm, C. U. Kiøbmand	1
— Løve, Anders Knudsen, m. fl.	1
— Løwold, Byefoged i Stavanger	1

M.

Herr Mandall, P. G. Sognepræst	1
— Marthensen, Urtekræmmer	1
— May, J. A. Læge	1
— Middelthun, Cornelius	1
— Moe, Svend, Lehnsmænd	1
— Molberg, Ober-Auditeur	1
— Moltke, Greve	1
— Morville, Landinspecteur	1
— Mouritzen, Kiøbmand	1
— Muust, Cancellieraad	1
— Møller, N. Candidatus Philosophiæ	1

N.

Herr Nedenæs, Færje Jørgensen, Odelsbonde	1
— Nedenæs, Ole Knudsen, Odelsbonde	1
— Nedre-Traalien, Aanon Knudsen, Odelsbonde	1
— Neergaard, O. Fuldmægtig	1
— Normann, J. Kiøbmand	1

O.

Herr Oppegaard, Kiøbmand	1
--------------------------	---

P.

Herr Pedersen, Kiøbstol	1
— Pedersen, Peder	1
— Peerson, Cancellieraad	1
— Pelt, Boghandler	1
— Petersen, L. S.	1
— Plum	1

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet
1796 forfatter af Lars Hess Bind.

— Pontoppidan, Justitsraad 1

Q.

Herr Qvistlie, J. G. 1

R.

Herr Raade, M. Sognepræst 1

— Rejersen, Etatsraad 2 1

— Resch, J. 1

— Robsam, Sognepræst 1

— Rosenberg, Major 2

— Rosenkilde, P. 1

— Ryberg, Conferentsraad 1 1

S.

Herr Saabye, Consul 1

— Sandholt, L. 1

— Schavland, O. Sognepræst 1

— Scheel, Geheimeraad og Statsminister 1

— Scheel, Kammerjunker og Amtmand 1

— Scheel Plessen, Geheimeraad 1

— Sehested, J. R. Procurator 1

— Schiødt 1

— Schow, Conferentsraad 1

Side 24

Herr Schønhejder, Biskop 1

— Selmer, Capitain 1

— Simonstad, P. H. 1

— Skaft, A. Fuldmægtig 1

— Smidt, A. Grosserer 1

— Smidt, Raadmand 1

— Smith, Justitsraad 1

— Sommer, Foged 1

— Stabel, Justitsraad 1

— Steen, A. R. Kiøbmand 1

— Stephenson, Kiøbmand 1

— Strand, A. Fuldmægtig 1

— Strøm, Sorenskriver 1

— Strøm, N. Kiøbmand 4

— Suhm, Kammerherre 1

— Sundt, H. G. B. Kiøbmand 1

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet
1796 forfatter af Lars Hess Bind.

— Svendsen, G.	1
— Svenes, Ole	1

Side 25

Herr Weideman, Foged	1
— Wexel, Forvalter	1
— Wille, H. J. Sognepræst til vor Frue Kirke i Tronhiem	1
— Winsnes, J. Byefoged	1
— Winsnes, M. Cancellie-Secretair	1
— Wivet, Høiesterets-Advocat	1
— Wølner, H. Studiosus	1

Z.

Herr Zetlitz, C. M. Apotheker	1
— Zimmermann, Sognepræst	1

Ø.

Herr Øwre, H. Hospitals Forstander	1
— Øwre, P. L. Byefoged og Sorenskriver	1

ide 26

A.

Aadland eller Samnanger Sogn, et Annex til Aus Præstegield, i Sønholdlehns Fogderie, søndre Bergenhuus Amt. —

Aadnæststad, en Gaard i Triungens Sogn, Hvidesøe Præsteg., Øvre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, hvor, ligesom paa adskillige andre Steder i samme Præsteg., findes Jernmalm af fineste og bedste Slags.

Aae eller Lyngdal Præsteg., see Lyngdal.

Aae Hovedsogn til Aafiords Præsteg. i Fosens Fogd., Tronhiems Amt. Kirken, som er en Træbygning, staaer ved Præstegaarden, inderst i Aafiorden.

Aafiorda Præsteg. og Tinglaug samme Steds, indbefatter 2de Kirkesogne, som ere: førmeldte Aae Hoveds. og Gyssund eller Giøssund Annex. Indbyggerne har stor Næring af Søen, især ved Sildfiskerie. Præstegieldet betienes af en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden Mandal.

Aafiorden, en stor Fiord, som fra Havet skiær sig ind igiennem sidstnævnte Præsteg., og har sit Navn af Aae Kirke, som ligger inderst ved Fiorden. Ved denne Fiord ligger en anden, kaldet Skraaefiord, som er adskilt fra Aafiorden ved en Landtunge, og længere mod Nord ligger Stoksund imellem en Øe kaldet Stokøen og der faste Land. I Aafiorden nedfalder 3 Elve, som ere: Sørdals, Stordals og Nordals Elv.

Aahver, et heedt Bad i Reykholtaldalen i Borgarfjords Syssel, søndre Fierding og Amt udi Island. Det vælder op midt i den saa kaldte Reykholt-Aae, og har en stort inkrusterende Kraft; det kaaghede Vand skydes ud med susende Lyd inden fra Grunden.

Aaker, en Giestgivergaard i Laur dalt Præsteg., Øvre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, holdes for en af de bedste Korngaarde i Præstegieldet.

Side 27

Aakre Sogn.

Aakre Sogn, et Annex til Skaanevigs Præsteg. i Sønholdlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt.

Aal Præstegield og Tinglaug udi Ringerige og Hallingdals Fogd., Buskeruds Amt, har 3de Kirkesogne, nemlig: Aal Hoveds., og Annexerne: Hoel og Torpe, som tilsammen indeholder en Længde af 6 1/2 Miil fra Øster til Vester. Hovedkirken er meget gammel, bygt af Mastetræer og Planker. Uden om Kirken ere Svaler eller Lemmer, og over Dørrene ere Væggene ziirlig udskaarne. I Præstegaarden forvares en Pengebøsse, som en Bonde har funden for omtrent 70 Aar siden i Jorden. Den er 1/4 Al. høi, rund foran og flad bag. Paa begge Sider af Munddelen er udpukket 2de Kiemper til Hest med Skiold og Hielm, og paa Laaget er ligesaa Udpuklet Arbeide, alt meget smukt og poleret. Igiennem Præstegieldet løber Hallingdals Elv, og ligger deri en Øe under Torpe Annex, kaldet Storlie, hvorpaa er en Huusmandsplads. Kornavlingen er her meget ringe formedelst aarlig indfaldende tidlig streng Nattekulde om Høsten, og omendskiønt den eneste Sæd er Byg, saa er det dog sielden, især i Hole-Sogn, at modent Korn avles. Almuen maae derfor købe baade til Føde og Sæd. Til disse og andre Udgifter haves ingen andre Kilder, end Udførsel af en Mængde Fedevare; thi mange Creature kan holdes, efterdi Høavlingen er temmelig god, ei allene hiemme, men og i Fieldene, og tillige Græsningen om Sommeren. Skov mangler, endog til Gaardenes Fornødenhed, naar undtages Torpe Annex og nogle faae Gaarde i Hovedsognet. Af Dyr og Fuglevildt gives endeel, dog ej i Mængde; Bønderne anvende desuden ingen Tid til Skytterie; derimod fanges Ryper ved Snarer i stor Mængde. Til dette Præsteg. er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden Sundre.

Aalberg Præstegaard til Byenessets Præsteg., see Byenesset.

Aalberg, en stor og smuk Gaard i Mæhre Hovedsogn, Sparreboe Præsteg., Inderøens Fogd., **Tronhiems Amt**, som tillige er vel dyrket, og anseelig forbedret, har gode Husebygninger, endeel Huusmands Pladse, og er et Dragoun Qvarteer.

Aalbue, en Gaard i Opdals Præsteg., Ørkedals Sorenskriverie, Ørke- og Guldels Fogd., Tronhiems Amt, hvor en Kirke har staaet før Reformationen, og hvorfra Vaabenhuset til Vangs Kirke er taget.

Aalens Tinglaug under sidstmeldte Fogderie, er et Annex Sogn til Holtaalens Præsteg., og ligger øverst ved Røraas, hvorfor Indbyggerne har god Næring ved Røraas Kobberværk med Malmkiørsel o. s. d. Her har tilforn været en Skandse kaldet Aalens

Side 3

lens Skandse. Kirken er af Træ. Tingstedet er Gaarden Almnæs. I dette Sogn ligger Dragaas Smelter- og Gar-Hytte.

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Aalesund, et ganske lidet Sund i Borgynds Hovedsogn, Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, ligger paa den vestre Kant af den Øe Nørvøe, og skiller samme Øe fra Øen Aspøe. Ved søndre Aabning er Sundet trangt og derhos saa grundt, at i Ebetiden maae Baadene trækkes derigennem, men mod Norden har det en større Dybde og Brede, saa at der gives en beqvem og sikker Havn, endog for Skibe, hvilke ofte komme der ind fra Valderhoug, især for at tage Vinterleie. Landet er paa begge Sider af Sundet ganske klippigt, men dog meget vel beboet, og overalt besat med saa mange Huse, at Stedet har Anseende af en liden Bye, som beboes dels af Handelsmænd, dels af Lodser og dels af Fiskere, i alt omtrent 40 Familier. Her er det tilladt Bergens Kiøbmand at losse de Vare, som til Fiskeriernes Fornødenhed udfordres i Romsdals Fogderie og Amt, under Opsyn af en Kongelig Toldbetient, som der er ansat og henhører under Molde Tolddistrikt. Midt i Sundets nordre Aabning ligger en liden Holm, kaldet Brunholmen.

Aalfod Sogn, til Davigs Præsteg., under Sund- og Nordfiords Fogd., nordre Bergenhuus Amt. Igiennem dette Sogn løber en Fiord af samme Navn. Her ere gode Korngaarde, god Græsning og gode Fyrreskove. Kirken er en liden Træbygning.

Aalhuus Sogn, er Hovedsogn for Jølster eller Julster Præsteg., under Sønd- og Nordfiords Fogd., nordre Bergenhuus Amt.

Aalund Sogn, et Annex til Fielberg Præsteg. i Søndhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt.
Aamdal, see Ørstedal.

Aamodt Præsteg. udi Østerdalens Fogd., Hedemarkens Amt, bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere: Aamodt Hoveds. og Store-Elvedalens Annex. Til Hovedsognet er foruden Hovedkirken tillige et Kapel kaldet Osen. I dette Præsteg. er anlagt en Spind- og Vævefabrik af et Interessentskab, hvor Klædevare, uldne og Bomulds Huer og Strømper forfærdiges. Fabrikens visse Arbeidere ere kun 8te, de øvriges Antal ere ulige, da nogle, efter at de ere oplærte, gaae ud, og andre komme i Steder. Til Fabriken er opført en stor Bygning, som staaer tæt ved Kongeveien. Præsten Hr. Wulfsberg og Lehnsmanden Ole Evenstad have lagt den første Grund dertil og havt den største Møie dermed. Til Præstegieldet er en Sognepræst. Tingstedet, for Aamodts Sogn, er Gaarden Store-Arnestad.

ide 29

Aamot, en Gaard i Skudesnæs Sogn, Falvøe Præsteg., Stavanger Amt, ligger ved en Elv, hvori falder en anseelig Fos, kaldet Aamot-Fossen.

Aamot, en Gaard i Sognedals Sogn, Dalernes Fogderie, Stavanger Amt, hvor findes en Jernmalm-Grube.

Aamot, en Gaard i Quidnesøe Sogn og Præsteg., søndre Bergenhuus Amt, beboes af en Proprietair.

Aamots-Elven, i Nordre-Teilemarken, udspringer fra Fieldene i Tinds Præsteg., løber igiennem Tind-Søen, og forener sig siden med en anden Elv fra Hierdals Præsteg., hvorefter den kaldes Aamots-Elv, indtil den falder i Hitterdals-Søen.

Aanerud, en Gaard i Skedsmøe Præsteg. og Fogderie, Aggershuus Amt, er bebygget med smukke Huse og beboes af en Proprietair.

Aardal, et Præsteg. i Ryfylke Fogderie, Stavanger Amt, bestaaer af et Sogn; betienes af en Sognepræst. Ved Gaarden Vig findes Blyemalm. Tingstedet er Gaarden Sæbøe.

Aardals Sogn, et Annex til Lyster Præsteg. i indre Sogns Fogderie, nordre Bergenhuus Amt.

Aardal Sogn, et Annex til Leirdals Præsteg. i indre Sogns Fogderie, nordre Bergenhuus Amt, ligger inderst i Sognefiorden. Ved Gaarden Vee er en smuk og anseelig Fyrreskov.

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet
1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Aardals-Fiorden, en Arm af Sognefiorden, som strækker sig ind til forhenmeldte Aardals Sogn.

Aardals-Kobberværk, i Aardals Sogn, Leirdals Præsteg., blev anlagt Aar 1702; men er for mange Aar siden ødelagt.

Aaregiærde, en Gaard i Ørstedals Præsteg., Søndmørs Fogderie, Romsdals Amt, hvor findes Jernmalm.

Aarek, en Gaard i Saude Sogn og Præsteg., Nedre Tellemarkens Fogderie, Bradsberg Amt, er beboet af en Proprietair.

Aas Præsteg. udi Folloe Fogderie, Aggershuus Amt, har 3de Kirkesogne, nemlig: Aas Hovedsogn, og Annexerne Kroer og Nordbye. Præstegieldet betienes af en Sognepræst og en residerende Kapellan. Tingstedet er Gaarden Korsegaarden.

Aas, en Gaard i Vangs Sogn og Præsteg. paa Hedemarken, er beboet af en Proprietair.

Aas, en Gaard i Eidsvolds Præsteg., øvre Rommeriges Fogderie, Aggershuus Amt, er beboet af en Proprietair.

Aas, en Gaard i Sandsværd Præsteg., Buskeruds Amt, beboes af en Proprietair.

Aas Sogn, et Annex til Vestre-Thotens Præsteg. udi Thotens Fogderie, Christians Amt. —

Aas Sogn, et Annex til Grue Præsteg. i Soløer og Odalens Fogderie, Hedemarkens Amt.

Side 4

Aamodsdals Sogn, et Annex til Sellejords Præsteg. i Øvre-Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, bestaaer af 39 matrikulerede Numere, som indeholde 55 store og smaa Gaarde, hvilke beboes af 51 Selviere, 7 Leylendinger og en Lodbruger. Gaardenes Jordskyld er 71 Tønder 1/2 Setning Korn, som svarer til omtrent 89 Tønder dansk Hartkorn. Disse Gaarde ere inddeelte i 18 Soldater Lægder, og ere dertil 27 Huusmandspladse, hvoraf 16 ere beboede. Sognet er omtrent 3 Miile i Længde fra Sydost til Nordvest, og 2 1/2 Miil paa det bredeste, og bestaaer af lutter Fielde. Kirken er bygt Aar 1744 af Planker, men alt for liden for Almuen; den har et lidet Taarn, hvori hænger 2 Klokker. Til denne Kirke hører Landskyld af 12 Gaarde, tilsammen 6 1/2 Tønde Korn Skyld, og Leie af 18 Køer. Kirkens Ornamenteer ere gamle og ubetydelige.

Aaneboe eller Aneboe Præsteg. og Tinglaug under Jarlsbergs Grevskab i Christiania Stift, bestaaer af 3de Kirkesogne, nemlig: Aaneboe Hoveds., hvis Kirke er bygt af Muur, og Annexerne: Højjord og Kodal. Præstegieldet betienes af en Sognepræst. Tinget holdes paa Herresædet Jarlsberg.

Aardal Sogn, et Annex til Bygdlands Præsteg., Raabygdelaugets Fogd., Nedenæs Amt.

Aardal Skibreede, et Tinglaug i Ryfylke Fogd., Stavanger Amt. Dette Skibreede, som bestaaer af et Annex til Hiemelands Præsteg. sammesteds, ligger til Fields op fra Stavanger Fiord. Tingstedet er Gaarden Jelsøe.

Aardal Skibreede, et Tinglaug i Yttre- og Indre-Sogns Fogd., nordre Bergenhuus Amt, bestaaer af et Annexsogn til Leirdals Præsteg. sammesteds. Tingstedet er Saarden Aarsdals-Tangen.

Aardal eller Semsdals Kobberværk i sidstmeldte Sogn, opfundet først i dette Aarhundred, og var en Tid et rigt Værk, er nu nedlagt, fornemmelig formedelst dets besværlige Beliggenhed i de høie Fielde, som skiller Bergens Stift fra Christiania Stift, 17 Miile N. N. O. fra Bergen. For Kongelig Regning blev Værket en Tid drevet, men med et betydeligt Tab.

Aare Sogn, et Annex til Kleps Præsteg. i Jedderen og Dalernes Fogd., Stavanger Amt. Kirken er en grundmuret Bygning.

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Aarepumen, en Gaard paa Tronhiems Leed under Stadsbygdens Præsteg., Fosens Fogd., kjøbt for Kongelig Regning til Boested for en Told- og Kryds-Betient, som for nærværende boer paa et Næs under samme Gaard, kaldet Ribnæsset, hvor nye Byg-

Side 5

Bygninger ere opførte, og er Stedet af nærværende Krydsbetient Skindel anseelig forbedret og meget bekvemmelig istandsat.

Aaresund, see Aalesund.

Aarnæs eller Arnæs Syssel, et District i søndre Fierding og Amt af Island, beliggende ved Thiorsaaen, og skilles fra Guldbringe Syssel ved Hellisheide og Fieldet, som gaaer derfra til Reykenæs. Dette District er meget frugtbart, og mindst underkastet Ødeleggelse. Hertil hører 17 Sognekald, nemlig: Skalholt hvor Biskopen residerer, Hrunne, Steensholdt, Reppshoole, Olafshalle, Mosfeld, Snæfuglsstada, Torfestade, Reykeidal, Tingvalle, Laugardæle, Hraungierde, Kaldadarnæs, Gaulvoriabai, Arnarbaile, Middal, og Selvog, hvilke Præstegielde betienes af 17 Sognepræster og 3 Kapellaner. Ellers er Sysslet inddeelt i 13 Tingsogner, som indeholde 211 Skattebønder og 291 andre Bønder, der Aar 1770 eiede i alt 68 store og smaae Baade, og Aar 1760 havde 385 Jorder til Brug. Folkeantallet var Aar 1769 af Unge og Gamle 4828 Siele.

Aarstad Sogn i Nordhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt, grændser til Kiøbstæden Bergen, og er i de seenere Tider annecteret til Bergens Hospitals Kirke, see Bergen.

Aas, en Gaard i Hslands Præsteg., Nedre Rommeriges Fogd., Aggershuus Amt, som af dens Opsidder Niels Monsen anseelig er forbedret, og hvorfore han af det Stavangerske Landhuusholdnings Selskab har erholdet i Præmie et Sølv-Bæger.

Aas eller Hitteraas, en Gaard under Røraas Præsteg. i Guldals Sorenskriverie, Tronhiems Amt, paa hvilken den Bonde Hans Oluffsen, som var første Opfinder af Røraas Kobberværk, har boet, og paa denne Gaards Marker er Bergstaden Røraas og Værkets Bygninger opførte.

Aas Præsteg. i Folloug Sorenskriv., Aggers og Folloug Fogd., Aggershuus Amt, bestaaer af 4 Kirkesogner, nemlig: Aas Hovedsogn, hvis Kirke er en anseelig Bygning, opført af hugne Stene, med et Taarn af Træ midt paa Kirken, 3 Alen høit, hvorpaa er et høit Spiir. I Kirken er et Positiv eller Orgel. Annexerne ere: Froen, Nordbye og Kroger. Herunder hører under dette Præsteg. Byen Drøbak, som har sin egen Kirke. Til Præstegieldet er en Sognepræst og en residerende Kapellan. Tingstedet er Gaarden Krouger for dette og Næsoddens Præstegield, som tilsammen udgjør et Tinglaug.

Aas Sogn, et Annex til Totens Præstegield og Fogd. i Christians Amt.

Side 6

Aasen Sogn, til Hammers Præsteg. i Nordhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt. Til dette Sogn, som ogsaa kaldes Aasnæs, er en liden Kirke eller Kapel af Træ.

Aasen, en stor Viig af Strindfiorden, som skiær sig ind imellem Frosten paa den nordre og Størdalen paa den søndre Side, i Stør- og Værdals Fogd., har sit Navn af den tilgrændsende Bygd, Aasen, som henhører under Loe eller Aasen Kirkesogn; see Loe.

Aasevald Sogn, et Annex til Biellands Præsteg. i Lister og Mandals Fogd., Mandals Amt; men Sognet ligger under Raabygdelaugets Fogd., Nedenæs Amt.

Aasgaard, en Gaard i Trømsborgs Sogn, Eidsborgs Præsteg., Heggen og Frølands Fogd., Smaalæhnenes Amt, er den største i Sognet, og har sit Navn af en hosliggende Aas. Denne Aas

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

løfter sig her med Eet i Veiret, og daler ikke siden i sit Løb af 7 Miles Strækning mod Sonden, før ved Friderikshald.

Aasgaardstrand, en Ladeplads omt. en Miil fra Holmestrand i Jarlsbergs Grevskab. Her boe nogle Borgere, som drive Tømmerhandel, især med Bønderne fra Borresogn. Her er tillige ansat en kongelig Told- og Consumtions-Betient med 2de Røverter, som sortere under Holmestrandes Toldkammer.

Aasheim Østre, see Østre Aasheim.

Aasnæs Sogn, et Annex til Hof Præsteg. i Soløer og Oudals Fogd., Hedemarkens Amt.

Aastedals Field i Faaberg Præsteg., Guldbrandsdalens Fogd., Christians Amt, er en Arm eller Green af Dovrefield.

Abetsæt Field, et stort og høit Field i Ørskovgs Sogn og Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, paa hvis høieste Fieldryg staaer en Varde, som i Krigstider besættes med Vagt, og antændes til Efterretning naar Fienden er paa Grændserne. I dette Field findes en Mængde Jernerts, og hvoraf noget brækkes aarlig, som bringes til Mostadmarkens Jernverk ved Tronhiem.

Abetsæt eller Abildsæt Gaard, er den fornemste Gaard sammesteds, og formodes at have faaet sit Navn af de mange derværende Vildæbler. Denne Gaard skylder 2 Vog Fisk, og har en Opsidder.

Abetsætstrand beliggende paa søndre Side af ommeldte Field, har nogle faae Gaarde, henhørende under Ørskovgs Sogn.

Adelheim Præstegaard i Eidanger Præsteg., Nedre Telemarkens Fogd., Bradsberg Amt, ligger med sine vel dyrkede Jorder ved Eidanger Fiord mod Sonden.

Side 32

Adstadfiord, et Tinglaug under Senjens Fogd., Findmarkens Amt; see Ibestad.

Afjovar Sogn, et Annex til Kautokeino Pastorat i Vest-Finmarken. Dette Annex bestaaer af de Finnelapper, som flytte omkring i den østre Ende af Kautokeino, og af 10 saa kaldte Qvennefamilier, som boe ved Karas Jocka. Disse svare nu efter Grændsetractaten med Sverrig ene Skat til Danmark, som er 2 Rdlr. i fuld Skat, og ansættes efter Formuen for 1/2, 1/4 og 1/8 Skat.

Afjovarre, et Field 12 Mile nordost fra Kautokeino Kirke og 6 Mile sydvest fra førmeldte Afjovar Annex og Karas Jocka. Paa dette Field ere 2de Stuer opbygte af Træ, hvor Gudstieneste holdes et Par Gange om Vinteren for Afjovar Meenighed. Ellers bruges ogsaa samme til Tingsted, og de Reisende betiene sig deraf til Natteherberge.

Agdenæs, saa kaldes den yderste Pynt eller Næs af Landet langs Tronhiems Fiord, som bøier sig ind i Nordvest, 4 Mile fra Tronhiem. Ved dette Næs er Fiorden ikke mere end 1/2 Miil bred. Yderst paa Næsodden er, som paa adskillige andre Steder langs Tronhiems Leed, inddreven en stor Jernring til Skibenes Brug.

Agdesiden, en Strækning af Christianssands Stift, som indbefatter 3de Lehns, nemlig: Nedenæs, Mandal og Lister. Disse 3de Lehne eller Fogderier, som under Eet kaldes Agde, strækker sig langs ved Havet, og har i fordum Tid havt sine egne Konger, hvilke have boet deels paa Gaarden Gierrestad, og deels paa Øen Trymøe.

Age, en Gaard i Kintservigs Præsteg., Søndhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt. Paa denne Gaard har een af de gamle Laugmænd boet. Husene ere af en usædvanlig Størrelse og Ælde, og paa en besynderlig Maade byggede, og Dørrene ere saa store som Kirkedørre. Skønne murede Kieldere ere under Bygningen, item derved et Begravelses Kapel, og en skøn

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Frugthave. Gaarden formenes at være bygt i Magnus den Kronedes Tid, og gives Fortrin for alle andre gamle Bygninger.

Agger og Folloug Fogd., see Folloug.

Agger-Herred, under Agger og Folloug Fogd., Aggershuus Amt, er et Sorenskriverie, som grændser i Nord til Hakkedal; i Østen mod Rommerige og Gilleraasen, i Sonden ud mod Opslo eller Christianiæ Fiord til Jarlsbergs Grevskab, og i Vesten til Bragnæs Lehn. Det bestaaer af Agger og Asker Præstegielde, som indeholder 3de Tinglauge, nemlig: 1. Aggers. 2. Asker, og 3. Øster og Vester Bærum, hvor Tingene holdes 3de gange om-

Side 8

Agger Præsteg.

om Aaret, saasom: om Vinteren i Martii, om Sommeren i Julii, og om Høsten i November Maaned, og begynder den 18 Martii, 4 Julii og 5 November. I dette District ligger Christiania, Hovedstaden for Norge, med dens Fæstning og ældgamle Slot Aggershuus; den gamle Stad Opslo; Aggers Kirke; en Øe, kaldet Hovedøe strax uden for Opslo, hvorpaa forhen har staaet et Kloster; Christianiæ Havfiord; Byen Drøbak; Bærums Jernværk, og det Dickemankiske Jernværk, m. v. Aggers Herred indeholder 423 matrikulerede Gaarde paa Landet.

Agger Præsteg. og Tingl. sammesteds, bestaaer ikkun af et Kirkesogn. Kirken kaldes Aggers Kirke, ligger 1/4 Miil norden for Aggershuus Slot, paa vestre Side af Aggers Elv, er bygget af firkantet hugne Stene, med et høit Taarn og Spiir, beklædt med Blye. Den største Deel af Hvelvingen hviler paa runde fritstaaende Steenpillere, og den østre Deel eller Choret endes med en halv Runding, hvori Alteret er, der ikke er saa anseeligt som Prædikestolen, hvilken er ganske bedækket med smukt i Træ udskaaren og forgyldt Løvværk. Denne Kirke, som tillige er forsynet med et smukt Orgel, staaer paa en Bakke, **Aggers Bakke** kaldet, hvori sees 2de gamle Sølv-Gruber og en Skurfning dybere end 10 Alen. Kirken skal være over 7 til 800 Aar gammel, og den ældste Kirke i Christianiæ Stift, som nu er ved Magt. For Menigheden er en Sognepræst, der tillige er Slotspræst ved Aggershuus Slots Kirke, boende i Christiania, og en residerende Kapellan, som boer paa Landet ved Kirken. Tinget holdes paa Munkæ Kloster-Gaard i Opslo.

Aggers Elv i samme Præsteg. løber ned ved Staden Christiania, igiennem Forstaden Vaterland, og kommer fra Maridals Vandet. Her er, foruden en Mængde privilegerede Savbruge, 3de Papiir-Møller og en Olie-Mølle, samt 5 Korn-Møller eller Qværnebruge; der er og anlagt et Teglværk; en Brunrødt Fabrik, som er temmelig brugbar, samt en Stivelse- og Pudder-Fabrik.

Aggershuus Amt i Christiania Stift, bestaaer af 3de Fogderier, nemlig: 1) Aggers og Folloug; 2) Øvre-Rommerige, og 3) Nedre-Rommerige, hvilke Fogderier ere inddeelte i 19 Præstegielde, som indeholde 42 Kirkesogne, foruden Kiøbstæderne. I disse 19 Præstegielde ere 2579 matrikulerede Gaarde. I Amtet ligger Hovedstaden Christiania og Byen Drøbak, saa og Eidsvold Guldværk, 4 Jernværker og et Glasværk.

Aggershuus Slot, et gammelt Kongelig Slot og tillige en vigtig Biergfæstning, anlagt paa en Klippe ved den vestlige Side af Christianiæ Fiord, men i de senere Tider udvidet og forbedret

Side 9

bedret ved adskillige Tillægge og Udenværke. Neden for Slottet, som er en gammel Bygning af 3 Etager med 2de Taarne og i det ene et Seirværk, er paa den østre Side, som vender ud mod den gamle Stad Opslo, af Statholder Gyldenløve anlagt den saa kaldte Huustange eller Hovedtange, som har en anseelig Vidde, og er omringet med Fæstnings-Værke, hvortil

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Indgangen falder igiennem en mægtig af Marmorsteene opført Port. Inden bemeldte Værker staaer ei allene Fæstningens Proviant- og Amunitionshuuse, samt endeel Krudtaarne, men ogsaa desuden endeel andre Vaanings-Huuse. Langs Voldene ere Træer plantede, ligesom ogsaa paa endeel andre Steder inde i Fæstningen. Den gamle Fæstning er skilt fra Hovedtangen ved Volde og Graver. Inden bemeldte gamle Fæstning staaer Slotskirken, som er ziiret med et Taarn og et Spiir, og indvendig et smukt Orgelværk m. v. Over Kirken er en stor Sal, paa hvilken Over-Hof-Retten i Norge forhen blev holdet, men holdes nu i Staden Christiania. Denne Bygning, som er endeel af det gamle Slot, er i sig selv høi og ligger tillige høit, saa den derover, fra Søesiden især, falder prægtig i Øinene. Neden for den, ved den yderste Pynt af Landet, er et Sted som endnu kaldes Orme-Gaarden, hvor Misdædere forudum bleve afstraffede. Bemeldte Slot og gamle Fæstning er over 500 Aar, opført og omringet af tykke, faste og dobbelte Mure, besatte med Kanoner paa alle Sider. Fæstningen er saaledes anlagt, at alle underliggende Gader i Hovedstaden Christiania kan fra Fæstningen beskyddes. Ved Beleiringen Aar 1717 opvældede af den haardeste Steengrund en Kilde i Kommandantens Have, der gav Vand af sig i Overflødighed saalænge som Fienden var for Staden, men hverken før eller siden, skal paa dette Sted være fundet Vand.

Aggerøe, en Øe beliggende en Miil fra Byen og Fæstningen Friderichsstad i Christianiæ Stift, hvorpaa Aggerøe Fæstning ligger, see Friderichsstad.

Aggerøe, en stor beboet Øe, beliggende østen for Gåassen, nærmere det faste Land, i Romsdals Fogd. og Amt, og udgjør et Kirkesogn, som er Hovedsognet for Aggerøe Præsteg. Imellem denne Øe og det faste Land, er et stort og breedt Sund, Juulsund eller Juulesund kaldet, hvorigiennem den danske Flaade indseilede Aar 1612, under svensk Flag, og satte Krigsfolket i Land ved det Sted Kalsviigen, og hvorefter et Slag skeede med de Svenske paa Gaarden Bøe, som da bleve slagne paa Flugten.

Aggerøe Præstegield i Romsdals Fogd. og Amt bestaaer af 4 Kirkesogne, nemlig Aggerøe Hoveds. paa Øen Aggerøe, og Annexerne Vaagøe, Haardøe eller Harnæs, og Sandøe. Her til

Side 35

til er en Sognepræst. Tingstedet for dette Præsteg. eller Sunds-Otting er Gaarden Fiskrem.

Aggerøe, en Øe i Sneefields Syssel og vestre Fierding paa Island. Her fanges en Mængde Fugle, samt sankes Æg og Edderdun.

Agnafiordur, er en Fiord, som efter de gamle Grønlandske Historiers Beretning, ligger paa vestre Side eller Vestre Bygden af Grønland. Ved denne Fiord skal have staaet en Kirke.

Agneræst, et Ladested under Flekkefiords Tolddistrict, i Lister Fogd. Mandals Amt. Her er bevilget at losse udenrigske Kornvare, dog at Skipperne først melde sig ved Flekkefiords Toldsted, og Losningen at skee i Toldbetientens Overværelse.

Ahrendal Sogn, see Arnedal.

Aker, en endnu privilegeret adelig Sædegaard i Vangs Hovedsogn og Præsteg., ved en Bugt af Miosen Vand, kaldet Akerviigen, hvortil hører tvende andre Gaarde, som ligge derunder. Gaarden har en anseelig Bygning, og har den blandt andre været beboet af Oberst Brockenhuus og General Major Todderud. Lige over mod Hovedgaarden ligger i Akerviig Bugt en liden Holme, og paa den en meget stor rund Kiempehøi, som indtager næsten den hele Holme.

Akereid, et Finnekapel beliggende ved en vidløftig og stor Fieldstrækning kaldet Sennsfield, i Vestfinmarken. Her er en Missionarius for Finnerne.

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Akranæs, et Sveit eller Bygdelav ved Søekanten i Borgarfjords Syssel og vestre Fierding af Island. Her falder skjønt Fiskerie. I dette District er 2 Kirkesogne. Her ligger et Field som er 1200 Fod høit, beboet rundt omkring.

Akre Sogn, et Annex til Skudenæs Præsteg. paa Øen Karmøen i Ryfylke Fogd., Stavanger Amt.

Alata Jocka eller Altens Elv i Kautokeino Præsteg. udi Vestfinmarken. Denne Elv eller Flod er en af Hovedflodene sammesteds, har sit Udspring 20 Mile Sønden for sit Udløb, og flyde hen ved 12 Mile igiennem Kautokeino, i hvilket Løb den bliver formeret af 7 strax hos hinanden liggende Vande. 4 Mile norden for Elvens Udspring, ved Kautokeino Kirke og Præstegaard, boer 3 saakaldede Qvænne-Familier samlet. Denne Flod er meget fiskelig, især paa Lax.

Alegaard, en stor Øe i Foldefjord udi Nummedals Fogd. Tronhiems Amt.

Alstade, en Bondegaard i Totens Præsteg. og Fogd. Christians Amt. Her staaer en Støtte 4 Alen lang, som er paa de 3 Sider udhuggen med Billeder og runne Bogstaver.

Side 11

Allenfidt.

Allenfidt Skibreede, et Tinglaug i Nordhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt. Tingstedet er Gaarden Alvestrøm.

Alme Gaard i Froens Præsteg. Guldbrandsdalens Fogd. Christians Amt af Skyld 11 Huder Odels Gods, har 4 Opsiddere og 5 Huusmænd. Her har staaet en Kirke i de catholske Tider.

Alpnæs et Næs norden for Havnefjord i Guldbringe Syssel paa Island, hvor Bessested, gemenlig Kongens Gaard kaldet, ligger, som er Amtmandens Residents, see Bessested.

Alrekstad eller Alstikstad, i fornum Tid Aarestad kaldet, er den gamle Kongsgaard strax oven for Staden Bergen. Den har sit Navn af Kong Alrik, som der boede. Paa samme Gaard har ogsaa Kong Harald Haarfager havt sin Resende, og ligesaa Kong Hagen Adelsteen.

Alstahaug Hovedsogn til Skaunens Præsteg. i Stør- og Værdals Fogd., Tronhiems Amt 5 Mile fra Tronhiem. Kirken og Præstegaarden ligger paa et Eide, som er omt. 1/2 Fierding breedt, imellem Tronhiems Fiord mod Vesten, og en Bugt af samme Fiord, som skiær sig ind i Landet ved Levanger, kaldet Eidsbotn, mod Østen. Kirken er een af de største, smukkeste og anseeligste paa Landet i Norge, opført af Steen med stærke og massive Mure. Den ligger omt. midt paa bemeldte Eide temmelig høit, saa den fra alle Kanter falder i Øinene, og er sat paa Eidets nedheldende Side mod Vesten. Kirken har store og anseelige Vinduer, et Vaabenhuus eller en Forbygning af Muur ved den vestre Gavel, og ved Choret er en Tilbygning. Den er i Øvrigt bygget i en ordentlig ligesidet Sexkant, har en anseelig smuk Grundfod af hugne Qvardersteene, og i hvert Hiørne af Sexkanten staaer udhugne og polerede Pillarer af Graasteen. Indvendig er Choret i en fuldkommen Ottekant. De mod Kirken vendende forreste Kanter ere stafferede med Pillarer og Udhugninger, og er der i alt i Choret 32 saadanne Pillarer af poleret Graasteen eller af blaaagtig Marmor, med mange adskillige andre Zirater og Forandringer baade i Choret og i den øvrige Deel af Kirken. Bygningsmaaden i Choret ligner ellers Tronhiems Domkirkes Chor. Prædikestolen og Altertavlen ere smukt udhugne og stafferede: nederst i Kirken er et Pulpitur af 7 Rader Bænke over hinanden. Kirken, som og har smukke Ornamente, er forsynet med et anseeligt høit Spiir, og hænger i Taarnet 2de Klokke med Inskription. Paa den mindre Klokkes ene Side sees et Ansigt med Krone paa, paa den anden Side et lidet Billede, paa den tredie Side, lige mod det kronede Ansigt, en Konges Postyr med en Øxe i Haanden, og paa den fjerde Side sees 5 Roser. Ved den vestre Ende af Kirken berettes at i gamle Dage skal have været et Kloster, hvorefter nogle

Side 12

faae Rudera have tilforn været at see. Uden for Dørren til Choret ligger en liden Liigsteen af hvid Marmor 1 1/2 Alen lang med Indskription og Aarstal 1387. Præstegaarden er en stor, smuk og god Gaard, vel bebygget. Her sees, ligesom overalt paa Eidet, mange Begravelses Høie af forskiellig Dannelse. Gaarden skylder 6 Spand; dens Udsæd er 50 Tønder Korn og derover. I dette Hovedsogn ligger 127 Gaarde med 120 Gaardmænd og omt. 122 Huusmænd og Inderster.

Alstahoug Præsteg. under Helgelands Fogd. Nordlands Amt, er inddeelt i 3 Fierdinger, nemlig: Alstahoug, Herrøe og Tiøtøe: Til Præstegieldet ere 4 Kirkesogne, som ere: Alstahoug Hoveds. paa Øen Alsteen eller Alost, Tiøtøe Annex paa Øen Tiøtøe, Herrøe Annex paa Øen Herrøe, og Sandnæs Annex paa ovenmeldte Øe Alsteen. Præstegieldet betienes af en Sognepræst og en residerende Kapellan.

Alsteen eller Alost, en Øe af 5 Miles Omkreds i ommeldte Helgelands Fogd. Her ligger Alstahoug Hovedkirke, og Præstegaarden paa den sydligste Odde, samt Sandnæs Annex Kirke paa det Næs Sandnæs, begge Kirker ere murede og opbygte af Esse-Steen eller Veegsteen. Paa Øen er en Fieldstrækning, en Miil lang, hvoraf opstiger 7 høie Spidse, ladende langt fra, som 7 adskilte Fielde, der synes at staae nær ved hinanden, strækkende sig fra Nord N. O. til Syd S. V. Den sydligste Spidse er den høieste og saa Nord efter. Dette Field er eet af de høieste i Norge, og sees af de Søfarende langt ude i Søen frem for de andre Fielde. Paa de 2de høieste Spidser ligger Snee hele Aaret igiennem. Fieldet kaldes de 7 Søstre. Ved Præstegaarden er en Havn, kaldet Alstahougsviig.

Alten Elv, see Alate Jocka.

Alten Fiord i vest Finmarken, er en dyb og breed Fiord, som paa begge Sider er vel bebygget og beboet. Ved Fiordens vestlige Side ligger Handelsstedet Talvig, see Talvig.

Alten Præsteg. og Tinglaug samme Steds, indbefatter Talvig Kirkesogn og Maasøe Kapel, hvortil er en Sognepræst. Efter en i Aaret 1789 udført Jorddeeling og Opmaalning over alle til den Tid opryddede og indtagne Jorder eller Engesletter, ere nu matrikulerede Jorder til 272 Boepladser, hvoraf nogle have 2 Opsiddere. I dette Præsteg. er Jordbruget i best Tilstand af hele Finmarken, og næsten allene her saaess Korn. Paa Alten Gaard i dette Præsteg., som ligger ved Alten Elv og er Kongen tilhørende, boer Amtmanden over Finmarkens Amt. Alten har tilforn været et særskilt Handelssted, hvorved er en god Havn, som af Handelsskibene beseiles. I Aaret 1771 befandtes Folke-Antallet at være 1300

Side 13

1300 i Altens Præsteg., deraf vare 220 Skatte- og Rettigheds-Mænd. Indbyggerne drive noget paa Baadebyggerie, hvortil gives Leilighed af gode Skove.

Alter Fiord, en Fiord, som løber ind imellem Alsteen og Alstahoug paa den ene, og Herrøe paa den anden Side, udi Helgelands Fogd., Nordlands Amt. I denne Fiord ligger en Øe kaldet Alteren, med adskillige andre Øer.

Altinget, et Sted, hvor almindelig Ting og Ret holdes i Island, see Øreraae.

Alversund, et Annex til Hammers Præsteg. udi Nordhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt.

Alvnæs, en Dalstrækning, som gaaer ned til den nordostlige Side af Saltens Fiord i Saltens Fogd. og Bodøens Præsteg. udi Nordlands Amt.

Alvøen, en Øe ved Staden Bergen, hvorpaa er anlagt en Krudtmølle.

Amaralik, et District, som ligger omkring den store Fiord, Amarakik kaldet, ved Gothaabs østre Side, eller kort østen for Gothaab i Grønland, hvilken Fiord er 8 Mile lang fra dens Indløb

ved Nougarkhuk, og hvorudi falder Sild eller Lodder, Rognfisk, Krabber og Sælhundene m. v. Paa visse Steder falder en Mængde Torsk, naar Sælhunderne ere borte. Udi Districtet findes mange kiendelige Rudera af de gamle Nordmands Bygninger, saasom: paa søndre Side i en Bugt, kaldet Itiblik, sees et omsfalden Huus, hvis Vægge ere bygte af flade Kampesteene og hæftede med Blaaleer. Ved dette Sted er kun lidet Græs og ikkun smaae Kratshove, men en god Lax-Elv. Grønlænderne opholde sig her en Tid af Sommeren, deels for Rensdyrs-Jagten, deels og for Sælhunde-Fangstens Skyld, m. v. Tunagiæt er ogsaa en omsfalden Bygning. En halv Miil derfra ved Ikorasak er atter nogle Rudera af en Bygning. Her deeler Fiorden sig i 3de Arme, af hvilke den nordligste Arm gaaer lige frem, og har inderst nogle Rudera og skønne Græspladse. Den østre Arm af Fiorden er mere betydelig og frugtbar. Her er en stor Bugt, kaldet Kkalluit. Stranden seer ud noget borre, ligesom en Fæstningsvold med et smukt og jævnt Underland, hvor Rudera af 2de Gaarde sees, den ene ved en skøn Lax-Elv, hvorhos er en jævn Mark. Her er i mange Henseende en god Næringsplads. Saavel oven for Stranden, som nær ved den, ere deilige Græsgange og Kratskov. Her er og den bedste Sildeplads i Amaralik, og de fleeste Aar falder en Mængde Sælhunde, hvorfor Grønlænderne opholde sig her en Tid af Aaret, men ikke om Vinteren fordi Bugten fryser til. Deres Huuse staae hist og her ude paa Næssene tet ved Stranden. Herfra

Side 14

fra er endnu 2 Mile til Enden af Fiorden, hvortilmellem paa den nordre Side i Hældingen af Biergene, sees 2de Gaarders Tofter ganske omfaldne og overgroede med Skov og Græs. Inderst deeler Fiorden sig i 2de Bugter; ved den nordlige Bugt staae Levninger af mange Huustofter, smaae og store, og midt for Enden af denne Bugt er nok en omfalden Bygning. Her er den beste Leilighed til Sælhunde-Garn i en liden Bæk, hvori Sælhundene søge med høit Vand. Fra denne Bugt falder en Vei efter en jevn og smuk Dal op til en fersk Søe, hvor ligesaa Rudera af gamle Bygninger sees. Den anden og østlige Bugt gaaer meget længere ind i Landet og dreier sig mod Sonden. Her sees 2de store Rudera. Ved den sydlige er en stor Lax-Elv, som falder fra en fersk Søe høit oppe i Landet, hvor Jøkel-Isen i den seenere Tid har lagt sig over, ligesom over det hele Opland, endog over de høieste Bierge, og opfyldt Dalene derimellem.

Amdam, en af de første Gaarde i Ørskovgs Sogn, Sundmørs Fogd., Romsdals Amt, af Skyld 3 Vog Fisk, og har 3 Opsiddere. Paa denne Gaards Eng findes adskillige store Steene eller Biergstykker, liggende saa dybt ned i Jorden, at de næsten ganske skiules og ikkun fremviise den øverste Deel af deres Rygge. Nogle af dem ligge adspredte hist og her, men andre nær ved hinanden saaledes, at de slutte nogenlunde tet sammen oven til, og ere der forenede med en tynd Jordskorpe, men vige derimod fra hinanden neden til, og danne imellem sig lange underjordiske Gange.

Amerlok paa Grønland, see Holsteinsborg.

Amundsbæk en liden Elv, som har sit Løb ned i en anden liden Elv, og med den videre ned i Elven Nied. Disse smaae Elve gjøre Skilsmisse imellem Strindens og Klæboe Præstegielde i Strinde Fogd., Tronh. Amt.

Andafiordur eller Andefiord beliggende paa Grønlands vestre Side, hvor en Kirke har staaet. **Andefiord**, en Fiord paa østre Side af Øen Østerøe under Østerøe Præsteg. paa Færøerne. Ved denne Fiord ligger Andefiords Kirke, som er Annex til Østerøe Præsteg.

Andenæs, Lofoden og Vesteraalens Fogd., i Nordlands Amt, see Vesteraalen.

Andenæs Fierding, et Tinglaug og Præsteg. samme Steds, som ikkun bestaaer af et Kirkesogn og en Kirke, hvortil er en Sognepræst.

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet
1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Andenøe, eller Andenæssøe, en stor aflang Øe, nordost fra Langøe eller Langenæs i Vesteraalen og Lofodens Fogd. Nordlands Amt. Paa denne Øe ligger 3de Kirker og Kirkesogne, nemlig: Andenæs Kirke, yderst ved den nordlige Ende, Dverberg Kirke midt

Side 15

midt paa Øen ved den østlige Strandkant, og Biørnskind Kirke ved den sydøstlige Ende af Øens Strandkant. Ved den nordlige Ende af denne Øe, ligger andre smaae Øer og Holme, saasom: Skarvholm, Høiholm, Steenbidskiær, Langskiær, m. f. Ovenmeldte 3 Kirkesogne udgør 2de Præstegielde, nemlig: Andenæs, hvortil er ikkun en Kirke, og Dverberg og Biørnskind Præsteg.

Aneboe Præsteg., see Aaneboe.

Angedal eller Ingedal, et Annexsogn til Skeiberg Præsteg. udi Idde og Marker Fogd., Smaalæhnenes Amt.

Ankedyv Sveit, en beboet Landstrækning ved Søkanten i, Borgarfjords Syssel og vestre Fierding af Island.

Ankenæs Sogn, et Annex til Ofodens Præsteg. i Saltens Fogd. Nordlands Amt. Kirken ligger inderst i Ofodens Fiord paa dens sydøstlige Side.

Anvold, 2de Gaarde i Lom Præsteg., Guldbrandsdalens Fogd., Christians Amt, af Skyld 7 Huder et Skind Odelsgoods, har 3 Opsiddere og 4 Huusmænd. Her har i de ældre Tider staaet en Kirke.

Apavatn, en fiskerig fersk Søe i Aarnæs Syssel, søndre Fierding paa Island.

Aremark Præsteg. udi Idde og Marker Fogderie, Smaalæhnenes Amt, bestaaer af 2de Kirkesogne, nemlig Aremark Hoveds. og Ødemark Annex. Til Præstegieldet er en Sognepræst. Tingstedet for dette Præsteg. og Tinglav er Gaarden Nordre Fangø.

Arendal, en skøn Handelsstad og stor Ladeplads i Christianssands Stift, Nedenæs Amt, ved den Elv eller Flod Arendal kaldet, 1 1/2 Miil fra Havet, 6 Mile fra Christianssand og 4 Mile fra Øster-Riisør. Byen har en særdeles beqvem Situation til Handling, og tillige ypperlig Seilads. Den største Deel af Byen er bygt paa Brygger, Stolper og Pæle over Søen, især de Huse, som staae ved den nordlige Side af den store Viig eller Bugt, som Elven her har dannet, og Gaderne bestaae af Skibsbroer. De største Skibe kan ligge tæt op til Bryggen eller Broen og Pakhusene, og igiennem nogle smaae Kanaler, som løbe i Byen, kan Baade fremkomme. Paa den mod Nordost og Sonden tilgrændsende høie Klippe staae ogsaa Huse, som ere bygte paa Siden eller Skraaheden af Klippen. I denne Bye drives en betydelig Handel, og en anseelig Mængde Træelast og Tømmer med andre norske Produkter af Jernvare 2c. udbringes, ikke allene med Byens egne, men og med mange fremmede Nationers Skibe. Adskillige Skibsbygger-Værfter ere oprettede paa nogle nær ved Byen liggende Øer, saasom: Tromøe, Mærdøe og Flæm, hvor aarlig bygges anseelig

Side 15

lig store og lastdragende Skibe, som Kiøbmændene dels sælge til Fremmede, dels bortfragte, dels og med samme beseale udenrigske Handelssteder, især Engelland og Frankrig. Byen har en Kirke bygt af Steen, som ligger i den nordlige Egn øverst paa Klippen, med Trapper op til, indhugne i Klippen. Denne Kirke betienes af en Sognepræst, og en residerende Kapellan. Til de Fattiges Pleie er et vel indrettet Hospital, som bestyres af en Forstander. Stadens Magistrat er en Byefoged, hvis Domme appelleres for Magistraten i Christianssand. Arendals Tolddistrict begynder i Øster ved den Havn Narrestøe kaldet, og gaaer i Vester til Brekestøe-Havn paa

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Justerøen. Toldstedet er i Byen, og sorterer derunder Ladestederne: Lillesand og Grimstad eller Grønstad samt Kolleviig, som Aar 1789 blev tilstaaet Ladeplads Frihed paa Træløst. De kongelige Betiente ved Toldstedet ere: en Told- og Consumtions Inspecteur, en Told- og Consumt. Kasserer, en Ober Told- og Kryds-Betient, 3 Kongelige Told- og Consumt. Betiente, deraf en for Grønstad og Lillesand, en Kongelig Told- og Kryds-Betient i Districtet, hans Boepæl er paa Øen Mærdøe, 8 Told- og Consumt. Under-Betiente og 4 Røverter, deraf 2 ved Toldstedet og 2 hos Kryds-Betienten paa Merdøe. Aar 1792 indkom til Toldstedet 574 og S. A. udgif 604 Skibe. 1793 vare i Byen og i Tolddistrictet hiemmehørende 37 store Skibe, 29 Brigger, 4 Snaaver, 7 Galioter, 3 Skuder, 3 Jagter, 2 Slupper, og en Smak tils. 86 store og smaae Skibe og Fartøier. Byens Borgere udgiøre et Borger-Kompagnie. Posten, som bestyres af en Kongelig Postmester, ankommer hver Torsdag, fra Kiøbenhavn og afgaaer hver Løverdø. For et enkelt Brev fra eller til Kiøbenhavn betaes 20 Skill. og fra eller til Tronhiem 20 Skill. Ved Arendal ere betydelige Jernmalm-Gruber, som forsyne 11 Jernverker med den største Deel af den der forbrugende Malm.

Arenøe, en stor Øe i Tromsøens Fogd. Finmarkens Amt.

Arnarfiord, en af de bredeste og længste Fiorde udi Bardestrands Syssel, vestre Fierding af Island, som indbefatter nogle mindre Fiorde. I denne Fiord ligger Bildedals Havn, som er en Handels- og Fiske-Havn.

Arnarvaten, er den fornemste ferske Søe i vestre Fierding af Island, og ligger paa Arnarvatns Heide i Borgarfiords Syssel. Paa denne Heide ligger ellers mange Fiskerige Søer. I forðum Tid have fredløse Mænd boet her, som ernærede sig af Fiskerie, og hvorføre her have staaet mange Hytter. Fiskeriet bruges nu ikkun om Sommeren af de nærmeste Bønder, der en Uges Tid opholde sig paa Stedet i Telte.

Side 17

Arne Skibreede.

Arne Skibreede, et Tinglaug i Nordhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt. Tingstedet er Gaarden Milde.

Arneberg, en Gaard i Nommedals Hoveds. og Præsteg. Hedemarkens Fogd. og Amt, som i forðum Tid har været et af de gamle Tingsteder og en betydelig Gaard. Her sees østen for Gaarden, paa en lang Banke, en Række af Kiempehøie.

Arnedal Sogn, et Annex til Stokke Præsteg. under Jarlsbergs Grevskab. Kirken er en Træbygning.

Arnefiord Sogn, et Annex til Viigs Præsteg. udi Yttre og Indre-Sogns Fogd., Nordre Bergenhuus Amt.

Arnekleiv, en Gaard i Lessøe Præsteg. Guldbrandsdalens Fogd., Christians Amt. Her sees en Begravelses Høi, hvori er fundet et gammelt forrustet Sværd 1 1/2 Alen langt, adskillige Piile, og et Jern-Redskab med endeel store Ringe paa.

Arnes Syssel, see Aarnæs.

Arresvigfiord, en stor Fiord imellem Øen Ertvaag og det faste Land af Aure Præsteg., i Nordmørs Fogd., Romsdals Amt. Denne Fiord kaldes ofte Ertvaags- eller Geistadfiord.

Arresviig, en Bondegård paa den sydvestlige Odde af Øen Ertvaag i sidstnævnte Aure Præsteg., som formodes forhen at have været beboet af anseelige Mænd, og da havt en skøn Have, thi her vore endnu Valnsødde-Træer, der bære modne Nødder, som ellers er en Sieldenhed i disse Egne.

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Arritsbye, et Fieldfinnsted i øst Finmarken under Finmarkens Amt, som ved Grændse-Traktaten er cederet fra Søerrig. Her er et Finnekapel eller Kirke, som har sin Missionarius.

Arveprindsens Eiland, en Colonie under nordre Inspectorat i Grønland, hvor et Hvalfanger-Anlæg er begyndt Aar 1784. Til denne Colonie, med Colonierne Jacobshavn og Ritbenbenk, er en Missionarius og 6 Catecheter.

Arøe, en Øe under Kragerø Tolddistrict i Nedre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, hvorpaa er en liden Skov og god Græsgang. Ved Øen er en god Ankerhavn for Skibe. Paa Øen opholde de svenske Fiskere sig om Sommeren i den Tid de søge disse Grændser i Havet for at fiske Makreel.

Arøesund eller Aaresund, en Ladeplads under Tønsberg Tolddistrict i Jarlsbergs Grevskab, hvor en kongelig Tolddetient er ansat med 2de Røverter.

Asak Sogn, et Annex til Bergs Præsteg. i Idde og Marker Fogd., Smaalæhnenes Amt, bestaaende af 18 hele, 4 halve og 2 Fierding Gaarde, tilsammen 20 1/2 hele Gaarde, deraf ere 19 Selveier- og Odelsgaarde og 1 1/2 Beneficerede eller Børelgaarde. Kirken ligger i en meget behagelig Egn, paa en Slette i Nærheden.

Side 17

af Sem-Søen, Herresædet Veden, og Tistedalen; den tilhører Almuen og er opbyggt af Tømmer med Bord beklædt, rødmalet, uden Taarn. Taget er tækket med Tagsteene, og i en liden Forhøining hænger 2de middelmaadige Klokke, den ene støbt Aar 1734, og den anden Aar 1791. Kirken har en liden gammel Altertavle fra Aar 1643, og i øvrigt smukke Ornamentter. Døbefonten bestaaer af et Leed af en Hvalfiskes Rygrad, 15 Tommer høi og 15 Tommer i Tværlinie. Hvalfisken eller Rygraden, hvoraf dette Leed er taget, blev fundet Aar 1682 øverst i Tistedals-Elv, ved Foden af et der værende Vandfald.

Asen, en Øe uden for Josund eller Gjøund i Aafiords Præsteg. Fosens Fogd., Tronh. Amt.

Askefield, et Field paa den vestlige Kant af Lier Præst. i Buskeruds Fogd. og Amt. Paa dette Field er en behagelig og vidtløftig Udsigt af 6 til 8 Mile, især paa den Spidse, Giesle-Kollen kalder.

Asker Præsteg. i Aggers Sorenskriv., Aggers og Folloug Fogd., Bragnæs Provstie, Aggershuus Amt, bestaaer af 3 Kirkesogne, som ere: Asker Hoveds., og Annexerne Thanum eller Vester Bærum og Haslum eller Øster Bærum, hvortil er en Sognepræst og en residerende Kapellan. Præstegaarden er af nærværende Sognepræst Hr. Johan Christopher Vogelius anseelig-forbedret, og hvorfor, tilligemed for Forbedringer paa hans andre Gaarde, han har erhholdet 2de Kongelige Præmier, som Aar 1775 bleve udsatte, nemlig, den første stor 150 Rdlr. og den tredie stor 50 Rdlr. Præstegieldet er indeelt i 2de Tinglauger, nemlig Asker, som er Hovedsognet, hvis Tingsted er Gaarden Ravnsborg, og Øster og Vester Bærum, som er Annexerne, hvis Tingsted er Gaarden Ringen.

Askim Præsteg. og Tingl. udi Rakkestad Fogd., mellem Borgesyssel Provstie, Smaalæhnenes Amt, bestaaer kun af et Sogn og en Kirke, Askim Kirke kaldet, som er en Steenbygning, beliggende midt i Sognet af en Oval Figur, indsluttet paa den ene Side af Glommen-Elv, og paa den anden grændsende til Trøgstad Sogn. Kirken er, som en Sieldenhed i Norge, tækket med Blye. Sognet indeholder 100 Gaarde, hvortil er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden Store-Ruud.

Askvold Skibreede, et Tingl. og Præsteg. udi Søndfiords Sorenskriv. og Provstie, Sønd- og Nordfiords Fogd., nordre Bergenhuus Amt, bestaaer af 5 Kirkesogne, nemlig: Askvolds Hoveds., hvis Kirke er af Steen, og Annexerne: Øen, Hyldestad, Vilnæs og Bue, hvilket sidste

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

er et meget lidet Sogn ud imod Havet, og har et lidet Kapel, hvori sielden skeer Prædiken. Hertil er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden Sauesund.

Side 19

Askoe, en beboet og frugtbar Øe i Ryfylke Fogd., Stavanger Amt, hvorpaa staaer en Kirke af Træ, som er Annex til Rennesøe Præsteg. Paa Øen ere 9 Gaarde, deriblandt en Gaard kaldet Hougvalstad, hvor høie Muure sees af en gammel Steenkirke, om hvis Bygning er denne Beretning: at en catholsk Jomfrue ved Navn Aagaatte flyttede til bemeldte Gaard og opførte der en muret Bygning til en Kirke, men døde før Tag kom derpaa, hvorved Bygningen siden blev henstaaende uden Fuldførelse. Ved denne Kirke er en Kilde kaldet Aagaattes Kilde, som bemeldte Jomfrue lod istandsætte. I denne Kilde er altid Vand, som ikke fryser om Vinteren, og om Sommeren er det iiskoldt. Efter denne Øe har et Skibreede eller Tinglav sit Navn, henhørende til Ryfylke Fogd., hvis Tingsted er paa Jøsøe.

Askoe, eller Asklandet, en temmelig stor beboet Øe, en Miil fra Bergens Bye, under Nordhordlehns Fogd. og Provstie, hvis Meenighed har i fordum Tid søgt til Bergens Domkirke, men Aar 1741 lod Kong Christian den 6te opbygge en Trækirke paa Øen og til samme Kirkes aarlige Vedligeholdelse skienkede Kongen, Kongetienden af Sognet. Den anden residerende Kapellan ved Domkirken i Bergen er tillige Sognepræst for Asksens Meenighed. Kirken, som ogsaa kaldes Strudshavns Kirke, blev Aar 1665 solgt, og er nu en privat Eiendom. Imellem denne Øe og det faste Land gaaer et Sund, hvorigiennem er Indløbet til Bergens Vaag. Paa Øen ligger en gammel Herregaard, kaldet Ask.

Astadfiord Præsteg., i Seniens Fogd. og Provstie, Finmarkens Amt, bestaaer ikkun af et Kirkesogn, hvortil er en Sognepræst. Dette Præst. udgiøre et Tinglaug.

Attraae eller Tind Hovedsogn, Kirke og Præstegaard til Tinds Præsteg., see Tind.

Auglen eller Augla, saa kaldes Verdals Præstegaard i Stør- og Værdals Fogd., Tronh. Amt, beliggende omtrent 1 1/2 Fierding østen for Stikkelstad Hovedkirke, er en betydelig stor Gaard, som formodes i gamle Tider at have været beboet af anseelige Mænd, thi mange store og mindre, deels runde og deels aflange Kiempenhøie sees, deels Inden- og deels Uden- Gierds. Udmarken paa et opryddet Stykke Jord, ligger 4 a 5 saadanne Høie. Paa Gaarden, som er vel bebygget, saaes aarlig omt. 60 Tønder af Byg, Havre, Rug 2c., samt fødes 30 Malke-Kiør og derover, foruden andre Qvæg, Hester og Smaafæ.

Augna eller Oгна Elv i Spareboe Præsteg., Indersens Fogd., Tronh. Amt, kommer fra Gaardene Gulstad og gaaer mod Vesten igiennem Augndalen til Stenfiar Elv. Augna Elv optager adskillige Tverelve, her igiennem flaades en stor Deel Savtømmer, og langs ved Elven staaer adskillige betydelige Savbruge.

Side 20

Ved Elven paa begge Sider ligger ogsaa mange Gaarde og Huusesteder, som ofte lide stor Skade af Elvens Oversvømmelse.

Augnæs, et Finnekapel, ligger allerinderst i Varanger Fiord, udi Øst Finmarken, som betienes af Missionarius i Varanger.

Augvaldnæs Skibreede, et Tinglaug og Præsteg., bestaaende af et Sogn, som ligger midt paa den Øe Karmen i Ryfylke Fogd. Carmesunds Provstie Stavanger Amt, og indeholder 58 Gaarde, hvilke Aar 1746 bleve beboede af 171 Gaardmænd. Kirken har fordum været en blandt de største Kirker paa Landet i Norge, som Kong Hagen Hagensøn lod bygge af Graasteens Muur, men alle Hiørner, Vinduer og Dørre ere af Hveegsteen, inden og uden indmurede i

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

zirligste Orden paa gammel goethisk Bygningsmaade, med adskillige Udhugninger, og et høit Taarn med Vindeltrappe ligesaa af skønne udhugne Hveegsteene; men denne store Kirke er nu forfalden og uden Hvelving og Tag, og allene Choret tilligemed en opført Træbygning er nærværende brugelige Kirke, tækket med Teglsteen. Præstegaarden ligger paa den østre Side ved Karmesund. Ved Kirken staaer en Steenstøtte 10 Alen lang over Jorden, som er en Pyramide med runne Bogstaver paa. Rudera sees af en anden liden Kirke, som Kong Oluf Tryggesøn lod opbygge, og blev kaldet Kongens Kapel eller St. Oles Kirke, som tillige var en Domkirke. Tingstedet er Gaarden Gloppen. Dette Præstegields Beboere ere gode Jorddyrkere, hvorved, tilligemed skønt Fiskerie, af Sild, Torsk, Helleflynder, Lax og Hummer m. v., de have god Næring. Skovene ere i de ældgamle Tider aldeles ødelagte.

Augvaldnæs, et Forbjerg, som er den yderste Pynt af førsommeldte Øe Karmen i Ryfylke Fogd. Stavanger Amt, og har faaet sit Navn af den strax derved liggende Gaard Augvaldnæs, som i fordum Tid har været et Kongesæde for Kongerne i Ryfylke. Kong Augvald var den første, som her døde, og ligger begravet strax ved Gaarden i en Høi, kaldet Augvalds Høi, tilligemed en Koe, som var hans Afgud og som han offrede til, i en anden Høi. Herforuden har Kong Harrald Haarfager, efter at han havde overgivet sit Rige til sin Søn Erik Blodøxe, boet paa denne Gaard, hvor han ogsaa døde, og er begravet i en Høi paa Hauge ved Karmesund, hvor nu staaer en Kirke, og nordvest for Kirken, er Kong Harrald Haarfagers Høi. Den Steen, som laae over denne Konges Grav paa Høien, ligger nu vesten for Kirken; samme er 18 Fod lang og 2 Alen breed. Foruden denne Gravsteen, var en Steen sat ved Hovedet og en ved Fødderne af

Side 21

Graven. Paa Augvaldnæs har ogsaa staaet et Feldtslag imellem Kong Hagen Adelsteen og Erik Blodøxes Sønner.

Aune, en Gaard beliggende paa en meget smuk og stor Mark i Tydalen under Strindens Fogd., Tronhiems Amt. Ved denne Gaard staaer Tydals Annex Kirke.

Auran, en stor Gaard i Størdals Præst. Skatvold Annex, Stør- og Værdals Fogd. Tronh. Amt, paa søndre Side af Størdals Fiord, som skylder 12 Spand, har 6 Opsiddere, hvilke boe samlet paa et Sted. Herfra til Gaarden Svec, paa nordre Side af Fiorden, er en jevnlig Overfart for Reisende, især naar Landveien over den saakaldte Langsteen er meget besværlig, som paa Vinters Tid ofte indtræffer. Vesten for Gaarden ligger 2de store Kiempehøie, og hos en af disse staaer en stor Bautasteen.

Aure Præsteg., see Oure.

Aursund-Søe, en stor fersk Sø i Gusdals Fogd., Tronh. Amt, omt. 3 Mile lang, men ei meget bred, undtagen ved dens østre Ende, hvor den deles i 2 Grene ved et langt udstikkende Næs, kaldet Tamnæsset; den nordre Green eller Arm kaldes Brækfiorden af den hosliggende Gaard Brækken, men den søndre Arm kaldes Aursunds Fiord, eller Aursunds-Botn. Af denne Sø udrinder egentlig den store Glomen-Elv.

Austbye, en Gaard i Rommerdals Hovedsogn og Præsteg., Hedemarkens Fogd. og Amt, som i fordum Tid har været et Herresæde.

Austevold Sogn, see Østervold.

Auten, en Gaard i Høelands Præsteg., Nedre Rommerige Fogd., Aggershuus Amt, hvor en Kiempe, ved Navn Galteye, skal have boet. Paa denne Gaards Eiendom, i et Field kaldet Saastaas, er fundet, for endeel Aar siden, et stort forrustet Sværd, som blev nedsendt til det kongelige Kunstkammer.

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Averøe, en stor beboet Ø i Nordmørs Fogd. Romsdals Amt, hvor Quærnæs Hovedkirke ligger, saa og Annex Kirkerne: Bremnæs og Kornstad eller Kronstad. Ved den Gaard Bremnæs er Aar 1672 i en Høi funden en Urne af Kristal med en Guldring om, og fuld af Aske, som blev nedsendt til det kongelige Kunstkammer. Denne Høi formodes altsaa at have været et Gravsted siden Brænde-Oldens Tid.

Side 22

B.

Baabuefield, en stor Fieldstrækning i Skei Annexsogn, Spareboe Præsteg., Indersens Fogd. og Tronhiems Amt. Her ligger en kongelig Alminding.

Baadsandshavn, en Havn, som af de Søefarende kaldes Baadsende i Guldbringe Syssel og søndre Fierding af Island. Her er et godt Fiskerleie.

Baalaarvatn, en fersk og fiskerig Sø paa Kierlingeskards Fieldvei, i Sneefields Syssel, vestre Fierding af Island.

Baardardalur, et Bygdelaug langs ved den vestlige Side af Elven Skialfandefliot i Tingøe Syssel, nordre Fierding af Island.

Baardarhellie eller Baardshuule, et Sted i Kiosar Syssel, søndre Fierding af Island, hvor en Kiempe, ved Navn Baardar Snæfellsas skal have havt sit Opholdssted.

Baaselands eller Næs Jernværk i Holte Præsteg. Nedenæs Fogd. og Amt, see Næs.

Baastad Sogn, et Annex til Trøgstad Præsteg., i Rakkestad Fogd. Smaalæhnenes Amt.

Baels Revier, en Havfiord 16 Mile lang, paa den vestlige Kyst af Grønland, eller Straat-Davids.

Baffinske Havfiord, beliggende ved ommeldte vestlige Kyst af Grønland. Denne Fiord er funden af en Engellænder, ved Navn Wilhelm Baffin, Aar 1622. Ved Enden af samme Fiord over den 78 Grad, ligger det saa kaldte Thomas Smiths Sund hvor de største Hvalfiske i Straaet Davids opholder sig.

Bagholmene, 2de Øer af saadant Navn under Bergens Tolddistrict, hvorved ere 2de gode Skibshavne. Her er en Kongelig Toldbetient ansat.

Bakkefiord, en Fiord i Mule-Nordre-Syssel, østre Fierding af Island, er beboet rundt om, og har god Anker-Plads for Skibe.

Bakke-Gaard i Botne Præsteg. og Jarlsbergs Grevskab, som af dens Opsidder Mathias Christensen er anseelig forbedret, og hvorfor han har erholdet Kongelig Premie en Sølv Medallie.

Bakke-Gaard i Strinde-Præsteg. og Fogd. Tronh. Amt beliggende strax østen for Forstaden Baklandet, paa en høi Bakke nær ved Søen, er smukt bebygget, og er i Ager og Eng vel dyrket. Paa denne Gaard, hvortil hører en stor Deel af Baklan-

Side 23

dets Grunde og en Reeberbane, har i fordum Tid staaet et Nonnekloster, kaldet Bakkekloster, hvori Kong Hagen Hagensøns Svigerske, Astrid, gemeenlig kaldet Astrid paa Bakke, var Abbedisse. Dette Kloster blev efter Reformationen aldeles ødelagt Aar 1564, og det betydelige Gods, som i de catholske Tider laae dertil, og som endnu kaldes Bakkekloster-Gods, er blevet separat bortsolgt.

Bakke Præsteg. i Lister Fogd., Dalernes Provstie Mandals Amt bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere Bakke Hovedsogn og Annexerne Tonstad og Gyland, dog hører den Deel af Bakke Hovedsogn og Tonstad Annex, som ligger vesten for de 2de Vande Lunde og Siridal samt Siri Elv til Dalernes District i Jedderen og Dalernes Fogd., Stavanger Amt. Disse 3de Sogne skyldes

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

tilsammen 151 Huder 8 Engelske, deraf Hovedsognet 43 Huder 3 E. Til dette Præsteg. er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden Fædde. Folke-Antallet var Aar 1787 i Hovedsognet 560 og i Annexerne 947 tilsammen 1507 Siele.

Bakke Sogn, et Annex til Strindens Præsteg. og Fogd. Tronhiems Amt, bestaaende af Bakke-Gaard med underliggende Pladse og Forstaden Baklandet. Kirken er bygt af Træ i Form af en aflang Ottekant, med en Forbygning, som tiener til Indgang og et Chor, samt et smukt og anseelig Spiir, item forsynet med et smukt Orgelværk; den staaer paa den østre Side af Baklandet ved Tronhiem.

Bakken, en god og smukt bebygget Gaard i Nommedals Præsteg., Hedemarkens Fogd. og Amt. **Baklandet**, en stor og lang Forstad til Tronhiem, beliggende paa den østre Side af Staden, og Elven Nied, over hvilken Elv er en meget lang og smuk Broe. Paa østre Side fra Broen har Forstaden 2de Gader. Husene ere alle af Træ, men en stor Deel i den senere Tid opbygget, bordklædte og smukt malet. Østen for Husene er en Reeberbane, hvis Grund, tilligemed en stor Deel af Gaardenes eller Husenes Grund, tilhører Bakkegaard. Paa den søndre Side fra Broen er ikkun een Gade, men temmelig lang. Paa begge Siderne af Broen, langs Elven, staaer endeel Pakhuse og Søebrygger, fornemmelig paa østre Side, som ere byggede paa Pæle ud i Elven. Beboerne have deres eget Brandkompagnie af 60 Mand, kalder Baklandets Brandkompagnie, hvortil er en Brandmester, og en Brandsfendrik, som tillige er Underbrandmester, men ellers staaer under Brand-Inspecteuren og Chefen for alle Brandkompagnier i Staden. Her boer endeel Skippere, Høkkere, som tillige drive Kramboehandel, adskillige Haandværkere, Fiskere og Arbeidsfolk, hvilke alle søge til Bakke

Side 24

Annerkirke, staaende strax uden for Forstaden paa dens østre Side, men for det øvrige henhører Indbyggerne under Stadens Jurisdiction. Her er en ordinair Potte-Fabrik.

Bakkanæs, et Forbiereg imellem Rutefiord og Midfiord i Hunevatns Syssel og nordre Fierding af Island. Her falder et godt Fiskerie.

Bakke Sogn, et Annex til Totens Præsteg. og Fogd. Christians Amt.

Balleshoels Sogn, et Annex til Næs Præsteg. paa Hedemarken. Kirken er af Træ med et Taarn og Spiir opført Aar 1612. Paa den ene Klokke, som hænger i Taarnet, staaer Velb. Jens Bielke, Velb. Frue Sophia Brockenhuus, Laugmand Otto Mogensen, Marthe Peders Datter. Paa den anden Side: C4 1641. Kirketienden af Øen Hovindsholm er lagt til denne Annexkirke, som Almuen ellers selv eier.

Bamble og Nedre Tellemarkens Provstie, see Nedre Tellemarken.

Bamble Præsteg. og Tingl. i Bamle Sorenskriv. Nedre Tellemarkens Fogd., og Provstie Bradsberg Amt, er 4 Mile i Længde og 2 1/2 Miil i Bredde; det bestaaer ikkun af 2de Kirkesogne, nemlig: Bamble Hoveds. og Annexet Langesund, som er en Ladeplads. Hovedkirken er en gammel grundmuret Bygning fra de catholske Tider. Tienden dertil, som erlægges i Penge, beløber til 64 Rd. aarlig, til Kongen 64 Rd. 51 sk. og til Præsten 66 Rd. 32 sk. Gaardene i Præstegieldet ere 104 Matrikuls-Nummere, af Skyld 369 Huder 6 Skind. Under Gaardene ligge 48 Huusmandspladse, og desuden ere ved de 2de Steder Stathelle og Ombornæs, mange Strandsiddere. Folke-Antallet var Aar 1769 af unge og gamle 2358 Siele. I dette Præsteg. ere gode Skove, fede Græsgange, Overflødighed af Fisk og Vildt, samt Jern-Miner. Her bleve for endeel Aar siden nogle gamle forladte Sølvholdtige Blye-Gruber optagne og drevne af et Interessentskab, men igien nedlagte. Her ere og adskillige Elve- og Vanddrage, og hvorved Bolvigs Jernverk har 2de dobbelte Hamre, en Gryn-Mølle, en Meel-Mølle og 2de

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Savbruge, alt paa Verkets Gaard Hellesvedts Grund. Herforuden hører til det andet Vestfielske Landebrug, 2de Saver og Vaaninge-Huse, og tæt derved paa Rafnæs Gaards Grund staaer 2de Savbruge, en Mølle og mange Vaanings-Huse, som alt saaledes udgør en liden Landsbye. I det øvrige ligger her i Præstegieldet mange smukke Gaarde. Til Præstegieldet er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden Brække.

Bamble Sorenskriverie i Nedre Tellemarkens Fogd. Bradsberg Amt, er i Længden fra Nordost, hvor det støder mod Sandsvær,

Side 25

vær, til dets yderste Deel i Sydvest, hvor det gaaer mod Havet, omt. 14 Mile, og i Bredde fra Øst til Vest, eller fra Grevskalet Laurvigs Grændser til Gierrestad Præsteg. i Nedenæs Fogd. og Amt, 5 Mile. Det indeholder 5 Tinglauge eller Præstegielde, som ere: Gierpen, hvor Fossums Jernverk ligger, Eidanger, Bamble, Sannikedal og Drangedal. Til Aar 1774 var dette Sorenskriverie sammensføiet med Byskriver-Tienesten i Byen Kragerø, men samme Aar blev Byefoged og Byskriver Embederne samlet under Eet, og Sorenskriveriet blev derved et særskilt Embede. De almindelige Bøygde-Tinge holdes 3de Gange aarlig, nemlig: Vinter, Sommer og Høst. De første Tingdage ere 21de Janua. 9de Mai og 1te September. Sorenskriveren nyder det fulde Salario ved forrettede Auctioner saavel paa Landet, som i Ladestederne Øster Porsgrund og Breivik hvilke høre under Jurisdictionen. I dette Sorenskriverie ligger 482 matrikulerede Gaarde. Til ethvert Tinglaug er et Tingsted. Nærværende Sorenskriver boer paa Gaarden Søndre-Tveten i Eidanger Sagn, som er en meget smuk, vel dyrket og forbedret Gaard.

Bandals Vandet, et ferskt Vand i Laurdals Præsteg. Øvre Tellemarkens Fogd. Bradsberg Amt, er 2 Mile langt og 1/4 M. bredt.

Bang, en Gaard i Neenlie Sogn, Ourdals Præsteg. Valdres Fogd. Oven for Gaarden er en Kilde, tæt ved den almindelige Landevei, St. Olufs Kilde kaldet, som rinder baade Vinter og Sommer.

Bang, et Kapel til Nenlie Annex Ourdals Præsteg. Valdres Fogd. Christians Amt.

Barboe, en Ladeplads under Arendals Tolddistrict i Nedenæs Amt, hvor nogle Veir-Møller ere opførte.

Bardestrands Syssel i vestre Fierding og Amt, af Island, skilles fra Isefiords Syssel ved Arnarfiord og har 8te Præstegielde nemlig: Saudlaugsdal, Garpsdal, Stad, Gufudal, Flatsøe, Briamslæk, Selaar og Otrardal, hvilke betienes af 8 Sognepræster og 2 Kapellaner. Disse Præstegielde indeholde tillige 8 Tingsogne, som Aar 1760 bestoed af 177 Jorder eller saakaldte Turier. Samme Aar var i Sysselet 91 Skattebønder og 221 andre Bønder. Aar 1769 var Folke-Antallet i det heele 2288 Siele, af unge og gamle. I dette Syssel ligger mange Øer; deels beboede og deels ubeboede. Aar 1770 vare her 108 Baade, hver til 5 Mand.

Barkestad Fierding, et Tinglaug udi Vesteraalens Fogd. Nordlands Amt.

Barmøe, en stor Øe i Sund- og Nordfiords Fogd., nordre Bergenhuus Amt.

Bart-

Side 26

Bartnes Sogn, et Annex til Bedstadens Præsteg., Indersens Fogd. Tronhiems Amt. Kirken, som er en Træbygning med et Taarn og Spiir, ligger ved Bedstad-Sundet, 1/2 Miil fra Hovedkirken Soelberg. Her i Sognet ere gode Korngaarde, og noget Fiskerie i Bedstad Sundet.

Baesiaern, et høit Field i Ulvigs Annexsogn, Gravens Præsteg., Søndhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt, hvilket Field kan sees 8 a 9 Mile i Eidsfiorden.

Basmoë, en af Naturen og Kunsten befæstet Plads eller Biergfæstning paa de svenske Grændser udi Elverums Sogn i Østerdalens Fogd. Hedemarkens Amt.

Baula, et meget høit, steilt og spidst Bierg i Borgarfiords Syssel, vestre Fierding af Island, som sees af Reisende fra adskillige langt fraliggende Steder og Fieldveie. I Gruuset, thi Bierget bestaaer af en forbrændt Materie ved Jordbrand, findes store og smaae Agater.

Bedstadens Præsteg. i Indersens Fogd. Vester Indherreds Provstie Tronh. Amt, ligger ved Bedstad-Fiorden paa den søndre og nordre Kant; det bestaaer af 3de Kirkesogne, som ere: Soelberg Hoveds., og Annexerne: Bartnes og Elden eller Elden paa Nummedals-Eidet. Den halve Deel af dette sidste Sogn, sorterer i det Verdslige under Nummedals Fogd. Saavidt Indersens Fogderie vedkommer, indeholder dette Præsteg., 160 matrikulerede Gaarde og 90 til 100 Huusmandspladse deraf i de 2de Sogner Soelberg og Bartnes 131 Gaarde og Gaardmænd og 90 beboede Huusmandspladse. Aar 1787 var Tienden af disse 2de Sogne paa alle 3de Parter 81 T. 6 Sk. Byg, 14 T. 6 Sk. Halvbyg og 251 T. 3 Sk. Havre, tilsammen 347 Tønder 7 Skiepper. Koe-Pengene beløb sig samme Aar til 24 Rdrl. Tienden af Elden Sogn er meget ringe og uvis, da Kornet som oftest bortfryser; ellers er samme anført under Elden Sogn for Aar 1787. Indbyggernes Næring bestaaer fornemmelig i Jordbrug og Skovhugst til Savtømmer og Brændeveed. Savtømmeret opskiæres paa 8 a 9 Savbruge, som ligge under Indersens Fogd., og Brændet udføres til Tronh., som ligger 6 a 7 Mile Søveie herfra. Her falder og noget Fiskerie, især af Sild om Efteraaret. Folkemængden i det Hele bestaaer af omt. 1700 Siele. Til dette Præsteg. er en Sognepræst, som boer paa Præstegaarden Soelberg, en liden, men vel bebygget Gaard, og en residerende Kapellan, boende paa Kapellans Gaarden Nedre-Velde. Enkesædet er en liden Gaard kaldet Tæret. Fornældte 2de Sogner Soelberg og Bartnes, samt omt. halve Deel af Eldens Sogn, udgiøre Bedstadens Tinglaug til Indersens Fogd.

Side 27

Bedstad-Sundet.

Fogd., hvis Tingsted er Gaarden Ulstad. Gaardene ere inddeelte i Dragun- og Soldater-Lægder.

Bedstad-Sundet, en Arm eller Green af Tronhiems Fiord, som løber ind i Bedstadens Præsteg. ved det Sted kaldet Baggen, under Gaarden Baade, og ender ved Hieldosen under Gaarden Hielde. De første 2de Mile til Soelberg Præstegaard, kaldes Bedstad-Sundet, som er meget smalt og neppe et Bøsseskud bredt, men fra Præstegaarden til Hieldosen er Sundet meget bredere, i en Længde af omt. 1/4 Miil, og kaldes her Botten, som rundt om er tet beboet ligesom den øvrige Deel af Sundet paa begge Sider, og ligger her de bedste Korngaarde i hele Præstegieldet. I dette Sund blev i Aarene 1777, 78 og 1779 fisket en betydelig Mængde Sild, men siden Aar efter andet, har dette Fiskerie aftaget.

Bejaten Elv, en stor Elv, som har sit Udspring fra adskillige Vande ved Fieldene i Saltens Fogd. Nordlands Amt, og falder ud i Bejarens Fiord samme Steds, hvilken Fiord skiær sig fra Havet langt op i Landet. Rundt om Fiorden boe deels Bønder og deels Bue-Finner, det er Finner, som boe stadig paa et Sted, hvorimod Lappene flakke om her og der med deres Reensdyr. Disse Buefinner have Eng og Jord, som de dyrke til deres Næring, men Lappene leve alleneste af deres Vildt. Udi dette Bygdelaug ved Bajaren ere herlige Skove af Fyr- og andre Træer, som bruges til Huus- og Skibs-Tømmer. Buefinnerne hugge ogsaa Planker og Bord, af hvilke de bygge skønne Jagter. Inderst i denne Fiord ligger Bejaren eller Moldjor FinneKapel til Gillesgaards Præsteg., hvortil er en Missionarius.

Beina-Elv, en fiskerig Elv, som kommer fra Strandefjord, har sit Løb igiennem Hededalen i Valdres Fogd. Christians Amt, og falder ud i en Søe, kaldet Sperdillen i Biger Annexsogn Norderhoug Præsteg. paa Ringerige.

Bekhuus, en Gaard i Fladaas Annexsogn, Sillejords Præsteg. Øvre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, hvor en Kiempe ved Navn Sloe Manddal siges at have boet. Her sees en Bautasteen af henved 2 Alens Høide, omkring sat med en Muur nede i Jorden. Ligesaa ligger paa Gaarden forvaret en Sabel af uhyre Størrelse, hvis Haandfæste er 10 Tom. langt.

Bekkerfiord, en Søehavn i Øst Finmarken.

Berby, en frie Sædegaard, beliggende i Nærheden af Idde Fiord i Enningdals Annexsogn, Idde Præsteg., Idde og Marker Fogd., Smaalæhnenes Amt, har Aar 1641 været 2de Bøndergaarde under Navn af øvre og nedre Berby. Gaarden indsluttes af høie Bierge, hvoraf den formenes at have faaet sit Navn. Gaarden, tilligemed andet underliggende Gods, skylder 26 Tønder

Side 28

Berg.

der Hartkorn, hvorunder ere 2de Savbruge, Møllebruge, Laxefiskerie i Enningdals Elv med flere Herligheder, og tilhører Cancellieraad Truels Wiel, som Aar 1780 købte samme af nu afdøde Oberstlieutenant Mogensøn.

Berg, en Gaard i Eger Præsteg. Buskeruds Amt. Ved den Alfarevei paa denne Gaards Strækning, sees Grundvolde af en gammel troefast Bygning, som berettes at være Levninger af den gamle Sognekirke i Eger Præsteg., hvilken Kirke først skal have staaet paa Gaarden Kirkaas, og siden paa Berg, indtil Houge Kirke blev bygget.

Berg, en Giestgiver-Gaard og Skydsskifte fra og til Tronhiem, beliggende i Ringeboe Præsteg., Guldbrandsdalens Fogd. Christians Amt, af Skyld 3 Huder Odels Gods, som har 3 Opsiddere og 2 Huusmandspladse.

Berg, en stor og smuk Gaard strax ved Tronhiem, under Strinde Præsteg. og Fogd., Tronhiems Amt, hvilken Gaard er tillagt Biskoppen som Avelsgaard, men for nærværende bortforpagtes. Gaarden har havt smukke Bygninger, hvilke nu meget ere forfaldne.

Berg, en temmelig god Gaard i Sneasens Præsteg. Indersens Fogd., Tronh. Amt, af Skyld 2 Spand, har i forðum Tid været Præstegaard.

Berg Præstegield og Tinglaug i Idde og Marker Fogd., Nedre Borgesyssels Provstie, Smaalæhnenes Amt, grændser mod Sonden til Bahuus Lehn i Sverrig, er i Længden 2 1/2 Miil, og i Brede 1 1/2 Miil; det har ligesom Idde Præsteg. sammesteds, en smuk Beliggenhed og Situation, fornemmelig Hovedsognet, hvorigiennem Kongeveien fra Sverrig over Svinesund gaaer baade til Christiania og Friderichshald. Dette Præstegield har fra de ældste Tider bestaaet af 2de Kirkesogne, nemlig: Berg Hoveds. og Rokke Annex, men Aar 1643 blev, formedelst de ved Tingstedals Elv opførte Sav- og Møllebruge, og de sig der nedsatte Opsynsmænd og Arbeidere paa Herregaarden Veedens Grund, hvilken Gaard ligger i Rokke Annexsogn, opført en liden Kirke eller Kapel i Nærheden af Gaarden Asak udi sidstmeldte Sogn, som nu kaldes Asak Kirke og er at ansee som en annecteret Annexkirke til Hoved-Annexet Rokke. Til denne Kirke søger, formedelst Veiens Længde til de andre Kirker, Beboerne af 9 Gaarde i Hovedsognet og Beboerne af 15 Gaarde i Rokke Annex, og kaldes disse Gaarde under Eet, Asak-Bygden. Hovedsognet udgiør i Længden 1 1/2 Miil og i Brede 1 Miil som indeholder 67 større og mindre Gaarde og Gaardeparter med 68 1/2 Huusmandspladse, hvilke tilsammen skyldte 28 Skipd. 10 1/2 Lpd. Tunge, 111 Tønder 6 Sætninger Korn, 138 Huder 1 1/2 Skind,

Side 29

Berg Præstegield.

Skind, 1 Bpd. Smør, Penge 1 Skilling og 1 Høns, hvilket alt er inddeelt til 36 Soldater Lægder, og Rokke Annexsogn med Asak til 27 Soldater Lægder. Dette Rokke Sogn har 56 Gaarde og Gaardeparter med 59 Huusmandspladse, tilsammen af Skyld 7 Skipd. 6 1/2 Lipd. Tunge, 26 Tønder 5 S. Korn, 43 Huder 5 1/2 Sk., 4 Marker Smør, Penge 1/2 Skilling og 4 Ekorn-Skind. I begge Sognerne med Asak ere altsaa 123 Gaarde, 127 Huusmandspladse og 83 Soldater-Lægder. Gaardenes samtlige Jordskyld udgjør omtrent 245 Tønder Hartkorn eller 196 Skpd. 4 1/2 Lpd. Tunge. Hovedkirken ligger paa en Bakke omtrent midt i Hovedsognet, ganske nær ved Kongeveien paa Gaarden Bergs Grund, 1/2 Miil fra Byen Friderichshald. Denne er een af de store og smukkeste Kirker, opført af Graasteens-Muur, med Hiørnene af hugne Qvader eller saakaldte Grøsteen. Ved den østre Side er Kirken tilføiet en muret Begravelse, bekostet af den forrige Herregaard Ouses ældste Eiere, og hvori nu befindes 14 Liigkister. Taget over Kirken er tækket med røde Tagsteene, og har et anseeligt Taarn med et høit Spiir, begge af Træværk og sort malet. Spirets øverste Spidse er af Jern, hvorpaa øverst staaer en Hane. Kirke Gaarden er indhegnet med Graasteens-Muur. I Kirken er en gammel liden Altertavle med Indstiftelsens Ord. Den er givet til Kirken af Gerlof Nettelhorst Befalningsmand over Idde og Marker, Aar 1615. Kalk og Disk er af Sølv, indvendig forgyldt, givet af Capitain Truels Christensen og Aleth Hans Datter Billeberger, Messehagen er af rød Fløiel, med Guld-Tresser og et sølv broderet Crucifix, givet af Conferenceraad Værnskiold paa Hafslundgaard, da han var Eier af Rokke-Kirke Aar 1724. En Lysekrone af Messing hænger i Kirken, og omtrent midt i Kirken hænger et lidet Skib, som Model til et Orlogskib paa 76 Kanoner, givet af Skipper Niels Cornilliussen i Sponvigen. Paa den nordre Væg i Choret hænger en Tavle, paa hvilken sees afmalet ovenmeldte Gerlof Nettelhorst med hans Fruer Anne Due og Vibecke Bjelke, samt deres Børn. Under Kirkens Loft i Choret hænger en stor hvid Fane af Taft, hvorpaa staaer med forgyldte Bogstaver: "Hans Kongelige Majestæts til Dannemark og Norge 2c. høibestalter Oberst ved Infanteriet, den høiædle og velbaarne Herre Hr. Georg Ferdinand von Oldenburg, fød 1662 den 2den Decembris til Estens udi Øst Friesland, død 1727 den 8de August paa Torpum i Bergs Sogn i Norge, efter at han i Kongens Tieneste havde udi 46 Aar, ved det 1ste Smaalanske Regiment med Ære og Troskab, i Fred og Feide beklæd alle Charger fra Fendrich til Oberst." I Kirkens Taarn hæn-

Side 30

Berg Præstegield.

hænger en stor, og en liden, Klokke; den store er støbt af L. Schmidt i Christiania, Aar 1792. Paa den mindste Klokke staaer: "Denne Klokke skal dig Heden lokke, fra dit Hiem, fra dit Huus, din Jord, hen at høre Herrens Ord. me fecit Elias Archart 1697." Denne Hovedkirke og Annexkirken Rokke eies af Just Woldberg i Friderichshald, men Asak Kirke tilhører Almuen, og blev dem testamenteret for nogle Aar siden af nu afgl. Oberste Heide. Alle Kirkerne ere ellers i meget god Stand. Et kort Stykke V. S. V. fra Hovedkirken ved Kongeveien, i Nærheden af en meget høit liggende Huusmandsplads, kaldet Lund, og ei langt fra den fordum værende Herregaard-Lundestad, sees en stor opreist Steen, som over Jorden er 6 Alne høi, nederst 2 1/4, og øverst næsten 1 Alen bred. Hen ved 100 Skridt lige i Sør fra denne mærkværdige Steen, staaer i en Rundeel eller Cirkel, hvis Tværlinie er 20 Alne, endeel store Kampesteene, hvoraf de fleste endnu ere synlige oven Jorden, samtilig næsten af lige Dannelselse og Størrelse. Uden omkring disse Steene, og henved 2 Alne fra dem, sees endnu en større Kreds, som gandske

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

omsirkler den første. Ved Siden, og kun nogle Skridt tilbage fra denne dobbelte Kreds, sees en mindre Cirkel af lige Dannelsen, men ikke fuldt saa store Steene, nu alle med megen Mos overgroede. Stedet, hvor disse Kredse ligge, er en meget høi saakaldet Sandmoe eller Sandaas, overalt bevoxet med Fyrreskov. En Hoben Begravelsessteder sees her i Nærheden. Et Stykke herfra, paa den saakaldte Bobergaas sees 3de store Steenrøser eller Steendynger i en næsten lige Linie, og hvoraf den mellemste er den største. Ligesaa sees i Nærheden af den ældgamle Gaard Husebye endeel Gravhøie og 2de Steenkredse, samt ved Gaarden Søndre-Giælmungen, ganske nær ved den nye Kongevei, sees en stor Høi, kaldet Jell-Høi, næsten rund og i Omkreds over 300 Skridt. En Hoben Jættegryder eller cirkelrunde Bierghul sees i Biergene udi dette Præstegield, hvoraf ett især er mærkværdig ved Gaarden Nægrød. Gaardene i Hovedsognet ligge samlede paa visse Steder, og kaldes: Sponvigen, Viig-Sletten Torpums-Granna, Vigaard-Sletten, som ligger nærmest Friderichshald, Hevrebønds-Krogen, og Asak Bygden. I dette Hovedsogn har i fordom Tid været 3de Herregaarde nemlig Ous, som nu med tilliggende Herligheder tilhører Byen Friderichshald, Lundestad og Veeden, hvilken sidste endnu har sine Privilegier, som en fri Sædegaard. I Præstegieldet falder nogenlunde god Korn- og Høavlning, og af Skovene har Almuen nogen Fortieneste ved Savtømmerhugst samt Bygningstømmer og Brændeveds Forhandling i Friderichshald, men Skovene ere paa de fleste Ste-

Side 31

der udhugne: Af Huse-Avlingen udbringes endeel til Forhandling, saa og nogle Creaturer samt tildeels noget Korn. Dette Præsteg. har, ligesom Idde Præsteg., ofte været underkastet næsten uoprettelig Skade ved antændte Ildebrande paa Gaardenes Huse, med mange andre Ødelæggelser og Plyndringer paa de Tider da de Svenske som Fiender har hiemsøgt denne Kant af Norge, især i de Aar 1717 og 1718, da Friderichshald blev beleiret. I Tistedalen, paa og ved Hovedsognets Grund, ligger 11 Savbruge hvorved falder endeel Kiørsel, og god Fortieneste haves ved de her igiennem Hovedsognet idelig Reisende til og fra Christiania, Friderichshald og Svinesund. Aar 1769 var Folke-Antallet i hele Præstegieldet af Mand og Qvindekøn 1635 Siele; men Aar 1793 forøget til 1797 Siele, deraf Mandkøn confirmerede 500, af Qvindekøn ligesaa 731, samt Børn af begge Køn 566. Til Præstegieldet er en Sognepræst, som haver Landskyld af 30 Gaarde, eller af 3 Tønder Korn, 24 Huder 4 Skind, 4 Mark Smør, 1 Høns og 4 Ekornskind. Præstens Tiende udgjør noget over 100 Rdlr. aarlig. Sognepræstens aarlige Udgifter med Enke-Pension 30 Rdlr., er 66 Rdlr. 11 Skill. Til Kirkerne hører Landskyld af 19 Huder 7 Skind, af 3 1/2 Tønde Korn og af 1 1/2 Skieppe Tunge. For Kirketienden betales 109 Rdlr. aarlig. I Præstegieldet ere 4 Skoleholdere. Her haves en ordentlig Skolekasse, som nu har en Kapital af 480 Rdlr.; ligesaa er her en Fattig-Kasse stor 360 Rdlr. De Militaires Exerceer-Plads er ved Gaarden Boberg for det Bergiske Kompagnie, hvis Telthuus staaer ved Hovedkirken. Tingstedet er Gaarden Nordebye.

Berg Sogn, et Annex til Brunlaugnæs eller Tanum Præsteg. under Laurvigens Grevskab. Kirken er en Træbygning.

Berg Sogn, et Annex til Midfiords Præsteg., i Senjens Fogd., Finmarkens Amt. Kirken er af Træ.

Berg eller Bergs Tinglaug, i Lister Fogd. Mandals Amt, bestaaer af Lyngdals Præsteg. Tingstedet er Ggaarden Berg.

Bergefieldet, et Field i Molands Præsteg. Øvre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, er temmelig høit og spidst, og 1/2 Miil i Længde, ganske bart. De nær boende Bønder berette at i dette Field undertiden høres en skrækkelig Allarm eller Bulder, og at da sees noget, som en

sort Fugl opflyve, hvilket formodes at være en sort Svovel-Damp. Naar det larmer øverst oppe i Fjeldet, ventes tørt og godt Veir, men høres Bulderen nede ved Foden, da ventes Regn og Blæst.

Side 32

Bergegaard.

Bergegaard, en stor og smuk Gaard i Lyngdals Præsteg., Lister Sorenskriv., Mandals Amt, som ejes og beboes af Stedets Sorenskriver Cancellieraad Balle, er smukt bebygget og hvorved ligger en meget stor, god og vel anlagt Kiøkken- og Frugthave, forsynet med mange Ziirligheder af Buegange, Terrasser og Lysthuuse. Fra Gaarden gaaer en gammel Allee af Espe og Rønnetræer, og nærværende Ejer har ladet plante en nye i lige Linie med den gamle, som overskiæres af en derpaa lodret løbende Allee, der gaaer til Bellevie, et Lyststed, der i Form af et lidet Kastel er anlagt paa en lidet Høi, kaldet Eenbakken. — Her findes mange smukke Græsbanke, beplantede med unge hollandske Linde, og Stedet er i det hele meget yndigt.

Bergen, Hovedstaden og eneste Kiøbsted i Bergens Stift, forhen kaldet Biørgin, er den største og fornemste Stad i hele Norge. Den ligger, efter Pols Høide 61 Gr. 15 M., og er anlagt paa det faste Land midt i en Dal, i Skikkelse af en halv Cirkel, eller Hesteskue, omkring Strandskanten af den store Fiord eller Havbugt, kaldet Bergens-Vaag under nordre Bergenhuus Amt. Ved Landsiden eller ved den Nordre og Nordvestre Side, er Staden af Naturen befæstet med 7 høie Bierge og Klipper, saa at ingen Fiende, formedelst den snævre Vei derimellem, kan komme dertil, hvilke Bierge og Klipper ere: 1) Rundmanden mod Norden. 2) Fløien eller Fløifjeldet ved den høire Side af Byen, paa hvis høieste Spidse staaer en Fløi eller Veirhane, i Form af en latinsk T, giort af 2de store Bielker og Tværbielker. 3) Olirik mod Østen, et meget høit Bierg, hvorpaa Skyerne ofte hvile, og naar der blæser en Sydvest eller Vestenvind, bryde Skyerne derpaa, som da foraarsager, at i Staden og i Egnen derom falder jevnlig vedholdende Regn i 3 til 4 Uger, hvilket kaldes Bergens-dug. 4) Salheims Field, Sonden for Staden, har sit Navn af den hosliggende Gaard, Salheim, tilhørende Bispestolen. 5) St. Dams Field, har sit Navn af en Gaard, som ligger neden for, og kaldes Damsgaarden, men i fordom Tid Saasteen. 6) Lydershorn eller Ludderhorn, et meget høit Bierg, paa hvis øverste Spidse er et Vagthuus og en liden Runddeel, anlagt Aar 1666. Fra dette høie Bierg kan sees nogle Mile ud i det store Hav. Neden for Bierget ligger en Gaard, Gravdal kaldet, og 7) Asklands Bierget liggende Nordvest paa den anden Side af Fiorden, en halv Miil fra Staden. Disse 7 Bierge ere alle betegnede i Bergens Stadsvaaben med 7 runde Kugler, hvorpaa Slottet Bergenhuus, som det fordom har været, viser sig. Ved Søesiden er Havnen med adskillige Fæstningsværker tilstrækkelig bedækket og forsvaret, hvilke ere paa Nordsiden, Skandsen

Side 33

Bergen.

Christiansholm, som blev anlagt Aar 1641, desuden Rothouven, Sverresborg eller Sverreshorn, Kommunen og Slottet, og paa den vestre Side nogle Batterier paa de 2de Steder, Nordnæs og Friderichsberg, hvilket sidste nu henhører blandt de vigtigste Fæstninger ved Staden. Endvidere er Aar 1646 anlagt et Blokhuus paa Syndnæs, og Aar 1666 den runde Skandse Christiansberg. Over disse Fæstninger er en Commandant, som for nærværende er Hr. General-Major P. v. Moth. Staden er meget stor og særdeles folkerig, og Gaderne vrimle altid med Skibsfolk fra de her i stor Mængde ankommende inden- og udenrigske Skibe. Stadens egne Indvaaneres Antal beregnes at være hen mod 20,000 af unge og gamle, deraf vare Aar 1786,

Haandværksmestere i alt 329, Svenne 275, Dreng 444 og andre Arbeidere, saasom hos Bødkerne, Snedkerne Parykmagerne, Væverne, Rebslagerne m. f. i alt, 179. Alle Stadens Kirker og offentlige Bygninger, ligeledes de fleste Borgerhuuse som staae ved Stranden, ere af Steen og Grundmuur. Af Begyndelsen har her kun været et Fiskerleie, og fordi der var et rigt Fiskerie af Fisk og Sild i den Bugt, som nu kaldes Bergensvaag, saa samledes meget Folk derhen for at bosætte sig. Aar 1070 har Kong Oluf Kyrre først anlagt Staden, da mange rige Kiøbmænd fra fremmede Lande tog der sit Boested. Under de efterfølgende Konger har Staden Tid efter anden tiltaget udi Bygning, først ved den høire Side af Vaagen, under Sverresborg. Derimod var paa den venstre Side, som nu kaldes Stranden, i de første 400 Aar ingen Huse, men allene nogle Kirker og Klostere. Denne Deel blev siden bebygget af norske Indvaanere. I fordum Tid, nemlig før Reformationen, har der været 30 Kirker og Klostere i Staden, men ere deels ved adskillige ulykkelige Ildsvaader, deels ved Reformationen reduceret. Aar 1248 afbrændte Staden med 11 Kirkesogner. 1472, 1623, 1640 og 1702 afbrændte den atter, Aar 1756 afbrændte den største Deel og saaledes ved mange flere Ildebrande har Staden lidt betydelig. Den sidste Ildebrand var Aar 1771, da 100 Huuse bleve lagte i Aske, hvilken Skade taxeredes for 100,130 Rdlr. Paa nærværende Tid er i Staden ikkun 4 Sognekirker, men meget anseelige og store af Grundmuur, deraf 3 danske og een tydsk. Disse ere: 1) Domkirken eller St. Oles Kirke, en meget stor og anseelig Bygning, i den østlige Deel af Staden, liggende lidt høiere end Husene paa Gaden, under et Bierg. Denne Domkirke er Levninger af de gamle Munkebygninger; thi Muurene deraf, saavel som af den nærstaaende Bispengaard, udgiorde forhen en Part af Graabrødres Kloster og af St. Oles Kirke. Aar 1568 blev Kirkegaarden udvidet, og et Stykke af Bispegaardens

Side 34

Bergen.

Hauge lagt dertil. Aar 1599 er selve Kirken udvidet med Tilbygning, da Kong Christian den Fierde skienkede dertil 2 Kloster-muure, nemlig; den ene Muur af Graabrødre Kloster, og den anden af Nonnesædes Taarn. Aar 1640 afbrændte denne Domkirke, og atter Aar 1702 blev Kirken ved Ildebrand ødelagt. Men deels ved kongelig Hielp, deels ved Kollekt af Brandhielp, blev nu værende Domkirkes Bygning af nye opbyggt. I denne Kirke sees adskillige Epitaphier, og hænger deri 6 dobbelte Lysekroner, desuden er til Kirken prægtige og kostbare Sølv-Ornamenter, deriblandt paa Alteret et Par store Sølv-Lysestager, vægtig 716 Lod. I Taarnet hænger 3 store Klokke, af hvilke den største veier 3063 Pund eller 7 Skpd. 7 lpd. 11 Pd. og er støbt i Amsterdam Aar 1707. Til Domkirken svares Kathedratikum af Præsterne i Stiftet. Sognepræsten til denne Kirke er tillige Stiftsprovst over Bergens Stift, samt Provst over Nordhordlehns Provstie. Foruden Sognepræsten, er 2de Kapellaner, af hvilke den anden Kapellan er tillige Sognepræst for Askelandets Menighed paa Øen Askeland. Ved Domkirken er en dansk Skole, som kaldes Graaskolen, fordi Disciplene bare blaagraae Klæder. I denne Skole nyde 40 Børn frie Undervisning i Kristendom, Skrivning og Regning, og 20 af disse Børn faae tillige Klæder. Skolens Fundats er af 3die Martii 1770. Tæt ved Domkirken ligger Bispegaarden, hvor Bispen over Bergens Stift boer. Samme Gaard har tilforn i de Catholske Tider været et Kloster, kalder Graabrødre Kloster. 2 Korskirken, bygt i Form af et Kors beliggende mod Vesten. Denne Kirke er efter 2de Ildebrande, sat i en meget smuk Stand, Aar 1754. Kirken har smukke Sølv-Ornamenter, og 6 smukke Lysekroner, givne dertil efter Ildebranden. I Taarnet hænger 3 Klokke, af hvilke den største veier 2545 Pund, støbt Aar 1707 udi Amsterdam. Til denne Kirke er en Sognepræst, og en Kapellan. Sognepræsten har

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Mensalgods i St. Nikolai og St. Andreæ Præbender, og Kapellanen har Magni Præbende. Korskirken har ogsaa en dansk Skole, kaldet Christi Krybbe. Til denne Skoles anseelige Bygning er Grundsteen lagt den 20de April 1739 af da værende Stiftamtmand Bager, og Skolen blev indviet den 9de Maj 1740. Skolebygningen er opført paa den indmurede St. Martini Kirkegaard, paa det Sted, hvor St. Martini tydske Kirke stod, som afbrændte Aar 1702, og opbyggt af samme Kirkes Mure og Stene. Over Indgangen til Bygningen er indsat i Muren en hvid Marmorsteen, hvorpaa er udhugget Christus liggende i Krybben; der neden under læses: "Ære være Gud i det Høie! 2c. Udi Frontespiren sees Kong C5 Navn

Side 35

Bergen.

en Chifre og det Aarstal 1739. Denne Skoles Fundats er dateret 29de Augusti 1739. Til Skolens aarlige Indtræder er henlagt efter Kongelig Benaadning, Indkomsterne af Oberfavnesetter-Tienesten i Staden, som bortforpagtes mod aarlig Afgift af 476 til 480 Rdlr. 3 Nyekirken staaende paa Stranden imod Nordnæs, er siden den store Ildebrand Aar 1756, meget smukt opbyggt, og hvis Bygninger har kostet 60,000 Rdlr. Nyekirkesognet er nu næsten det vigtigste Sogn i Staden, thi de meest formuende Kiøbmænd høre dertil. Til Kirken, som ogsaa kaldes St. Klemens Kirke, ere smukke Sølv-Ornamenter. Hertil er en Sognepræst, som er benaadet med Jordegods paa Søndmør, kaldet Margrethes Præbende; og desuden 2de Kapellaner. Til Kirken er en dansk Skole, kaldet Bethlehem, som er en smuk muret Bygning, stiftet Aar 1739, og dens Fundats konfirmeret 1742. Biskopen, Seminarium, de tre Sognes præster og de øverste residerende Kapellaner saa og Rektor Scholæ ere Kapitulares, og nyde aarlig Indkomster af de Præbender, som have tilhørt Bergens Kapitul i de katholske Tider. Samtlige Kapitulares betale aarlig udi Kapiteltaxst 294 Rdlr. 60 sk, i Proportion af det Enhvers Embede tillagte Kapitelgods; hvilke Penge indkasseres af Notario Kapitul, og indleveres i Kongens Stiftamstue-Kasse. Den 4de Kirke er den tydske Kirke, St. Mariæ eller vor Fruekirke kaldet, som er en af ærværdig Ælde, rar Bygningsmaade og af gamle Zirater overmaade smuk og beundringsværdig Kirke, bygt af lutter hugne Qvadersteene, med dobbelte Omgange og 2 grundmurede Taarne. Denne Kirke er opbyggt for det tydske Kontoirs Betiente i Staden, som, under Kong Hagen, for de Wendiske Stæder eller Hansestæderne blev etableret, og med store Friheder benaadet. Kirken menes at være bygt Aar 1250 af den engelske Kolonie, som Kong Oluf Kyrre havde givet visse Privilegier; men da samme Folk, ved at forgribe sig paa Kong Hagens Folk, tabte deres Benaadninger, maatte de vige for de Tydske, som i deres Sted kom til Bergen, og sammesteds oprettede den saakaldte Contoirske Handel. Indvendig i Kirken er en Altertavle af særdeles kunstig Arbeide i 3 Afdelinger, samt nogle Epithaphier i Koret, og ellers mange fine og kostbare Malerier midt i Kirken, hvoriblandt Dr. Morten Luthers Portrait i fuld Legems Størrelse. Prædikestolens nederste Deel forestiller den halve Himmelklode fra Meridianen eller Æquinoctial-Linien til Sydpolen, med alle dens Zirater af tyk Messingtraad, alle Himmeltegn smukt malede, og Stierne paa sit rette Sted i hvert Himmeltegn ved forgyldte Messingstierne anbragte. Den anden halve Klode er Hvelvingen

Side 36

Bergen.

gen over Prædikestolen, ligeledes med sine Billeder og Himmeltegn fra Nordpolen af inddeelte; desuden er den prydet med smukt Løv-værk og Kunststykker. Daaben forestiller en flyvende Engel af Gibsarbeide forgyldt, som fremrækker et Sølv Døbefad, vægtig 60 Lod 2 Qvintin.

Ved Indgangen i Kirken sees endnu et Viervands-Fad udhugget i Steen, som en Levning fra de catholske Tider. Denne Kirke har altid tilforn ligget under Direktionen i Lybek, som i fordom Tid stedse har kaldet og beskikket tyske Præster dertil; men da Kontoiret tog af, og Kirken blev brøstfældig, saa har det lybske Societet den 18de Februarii 1766 deklareret, at Kirken skulde tilhøre Kongen, som nu har jus patronatus et vocandi dertil, og under 8de Augusti 1771 har befalet, at de tyske Militaire af Garnisonen skal søge samme Kirke. Noget Jordegods i Nordhordlehns Fogd. eier denne Kirke, hvoraf den aarlige Indkomst er 15 Rdlr. 95 sk. Kirken skal herefter, i Følge Kongelig Reskript af 8de August 1771, ikkun have een Præst, som nyder aarlig 200 Rdlrs. Løn, med frie Boelig og sædvanlige Accidentier; og en Kateket med 100 Rdlrs. aarlige Løn og frie Huus, til at forrette Aftensang. Det efter Ildebranden tilbageværende tyske Fattighuus, kaldet St. Katharinæ, fulgte med Kirkens Overleverelse til Kongen, som nu er indrettet til et almindelig Hospital for tyske Fattige. Foruden disse anførte 4re Sognekirker, er her endnu 3de Trækirker, nemlig: St. Jørgens eller den store Hospitals Kirke, som har et maadeligt høit Taarn; denne Kirke er for Lemmerne i St. Jørgens Hospital, som Aar 1545 blev indrettet allene for de Spedalske; thi Spedalsk Sygdom var forhen meget almindelig i Bergens og Tronhiems Stifter. Kong Christian den 3die gav Aar 1565 til dette Hospital alt det Jordegods, som i de katholske Tider, før Reformationen havde ligget til St. Synnevæ Kloster paa Sillsøe. Hospitalets Jordegods er bortforpagtet mod aarlig Afgift af 580 Rdlr. Dernæst har dette Hospital af Bønderne i Bergens Stift aarlig visse Hospitals Penge, som udgjør i alt 353 Rdlr. 56 sk. Hospitalets Fundats er dateret 23de Maji 1654. Dets nu værende rummelige Bygning, er efter den forrige afbrændte, opført Aar 1754 af Træ, bestaaende af 2de Fløie, afdeelt i 40 Kammere, hvorudi er 80 Personer, 40 af hvert Kiøn; dernæst er en anden stor Stue, hvori er 16 Kamre for gamle Folk, som mod at give 200 Rdlr. til Hospitalet indlemmes deri. Hospitals Kirken er ligesaa af Træ, rummelig og stor bygt, med et Kors i Sydvest, Kirken har smukke Sølv-Ornamenter baade til Alteret og Daaben. I Koret er en muret Begravelse, hvori Hospitalets afdøde Præster hensættes. Hospitalet

Side 37

Bergen.

spitalet har sin egen Forstander, og sin egen Præst, som tillige er Sognepræst for Aarstads Sogn paa Landet, hvis Menighed søger Hospitalets Kirke, og svarer dertil Kirke-Tiende. Efter Kong Christian den Syvendes Reskript af 26de Maji 1770, skal Hospitalskaldet nu ansees som et Landsbyekald, og Præste-Enkerne nyde Naadsens Aar efter Loven. Præsten nyder af Hospitalet aarlig Huusleie 50 Rdlr., Offer til hver Høitid 1 mark af hver Lem, og 10 Rdlr. af de Kontoirske for Tieneste i de Tydskes Fattighuus, samt vis Løn af Hospitalet. Lemmerne nyde hver ugentlig 28 sk, aarlig Lærred for 4 mark 8 sk, og Penge til Skoe 2 mark 4 sk. De have Frihed at arbeide Skoe for Bønderfolk efter kongl. Reskript af 13de Martii 1750. Den anden Trækirke er St. Mikkels, som er kun liden, beliggende paa St. Jakobs Kirkegaard, hvor fattige Folk nyde frie Begravelse. Den tredie Kirke er St. Pouls, beliggende ved Nordnæs, hvor Fattige ligeledes nyde fri Begravelse. Staden har en latinsk Kathedralskole, som forestaaes af en Rektor og 4 Hørere. Konrektors Embede forrettes af 2de Lectores ved Siminarium Fridericianum, hvilke nyde Konrektoratets Indkomster. Ligeledes har Skolen en Kantor. Skolen blev bygget og stiftet Aar 1554 af Biskop Gieble Pedersen, og Bygningen, som var af Tømmer lod han opføre paa egen Bekostning, men Aar 1702 afbrændte denne Bygning, og er nu Skolen igien opbygget af Grundmuur. Foruden den Rente, som fra forrige Tider havde tilhørt Skolen, lagde bemeldte Biskop endnu St. Synneves Præbende dertil. Siden har denne latinske Skole faaet flere

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Indkomster, saa at den nu har en Kapital af 5000 Rdlr. paa Rente, og desuden nogle Grundleier. Rektor ved Skolen nyder aarlig af Præsten paa Hamre 180 Rdlr. og af Præsten i Hosanger aarlig 120 Rdlr. Hver af Hørene har sin Kirke at forrette Chordegns Tieneste udi. Skolens Kantor har 133 Rdlrs aarlig Løn. Ved Skolen er tilføiet et Seminarium Fridericianum, som af Kong Friderich den Femte er anlagt. Det er en stor Træbygning af 2de Etager eller Stokværk, har et Auditorium, og en smuk Bogsamling. Her faae 12 studerende unge Personer, som kaldes Seminarister, frie Logement, Information, Lys og Varme, og desuden nyde 6 af dem 10 Rdlr. aarlig til et Stipendium Fridericianum. Ved dette Seminarium er en Inspector, som tillige er Lector Philosophiæ Moralis; saa og en Lector Matheseos og Physicæ experimentalis, hvilke 2de ere de, der, som før meldt, forrette Konrektors Embede ved den latinske Skole. Seminarii Fond er nu hen ved 10,000 Rdlr; herforuden haves Grundleie af nogle Gaarde, og af Nyekirkens Pastorat 50 Rdlr., af Gloppens Pastorat

Side 38

Bergen.

storat 100 Rdlr., og af Dom-Kirkens øverste Kapellanie aarlig 100 Rdlr. Den ældste Lector, nyder aarlig Løn 350 Rdlr., og den anden 322 Rdlr. 14 sk, af Seminatio. Instruxen for dette Seminarium er af 21de Maji 1762. Stiftelsen har en Portner, som tillige er Fyrbøder. Staden har et Manufaktur-Huus, som er en smuk Grundmuret Bygning af 2 Etager med 2de Sidebygninger eller Fløie, hvoraf den nordre indeholder Kirken, men den søndre indbefatter Oekonomie Værelser. Det har sin egen Præst, som tillige er Præst ved St. Jørgens Hospital, og nyder aarlig Løn 80 Rdlr af Manufaktur-Huset. Dets faste Kapital er nu 14,700 Rdlr og dets Fundats er dateret 8de Julii 1744, da Borgerne anlagde her adskillige Fabriker. Herforuden ere 5 Stiftelser for Fattige, nemlig a) De Søfarendes Fattighuus, stiftet Aar 1599 af Søfarende til Fattige Skibsreeder og syge søfarende Mænds Forpleining, det er en Træbygning med 32 Kammere oven og neden paa begge Sider; midt i Stuen er en Prædikestoel, og Alter i den østre Ende, med Sølv-Ornamenter. Gudstienesten forrettes her hveranden Søndag af Hospitals Præst. Til denne Stiftelse ligger nogle Grundleier, saa og Kongetienden af Viigs Præstegield, givet dertil af Kong Friderich den anden Aar 1577, hvilken Tiende mod aarlig Afgift er bortforpagtet, har desuden en betydelig aarlig Indtægt af Bradbænken for Skibes Kiølhalings- og Tierekogning 2c. og den høie Skibskrahns Brug; hvilken Intægt er nogle Aar henimod 600 Rdlr, men Aar 1740 var samme over 1000 Rdlr. Ligeledes ogsaa en aarlig Indtægt af Tøndepenge, som paa Toldboden leveres af alle Søfarende for de Søetønder, som ligge paa Vaagen, og ere bekostede med Jernankere og Jernkiæder til Skibenes Fortøining, samt Ind- og Udhaling. Hvert Lem nyder ugentlig 18 sk Kostpenge. Lemmernes Antal er 60; af hvilke ere 15 Mandfolk og 45 Qvindfolk. Over dette Fattighuus er en Forstander. Dets faste Kapital er 2800 Rdlr. Til dette Huus blev af dets Directeurer, Aar 1753, annecteret en nye Bygning, hvori 10 Personer, imod at erlægge til Stiftelsen hver 200 Rdlr., indlemmes og nyde lige Rettigheder med de i det gamle Huus. b) Sander Raas Huus, er et Fattighuus stiftet af Sander Raae, Aar 1760, for 16 Lemmer, som nyde fri Varme og Værelser, samt hver et rummeligt Kammer. Stifteren testamenterede dertil 16000 Rdlr., deraf er til Husets Bygning taget, efter Testators Villie, 3000 Rdlr. Ved Huset er en smuk og rummelig Kiøkkenhauge til fælles Brug. Dette Huus ligger i Domkirkens Sogn. Lemmerne ere 12 Enker, som faae ugentlig hver 3 mark 8 sk. Husets Forstander faaer 50 Rdlr. aarlig Løn; den øverste Ka- pellan

Side 39

Bergen.

pellan til Domkirken faaer aarlig 30 Rdlr., for at betiene de Syge, og een Skolediscipel aarlig 12 Rdlr. for at holde Morgen- og Aftenbøn. Magistraten er Stiftelsens Directeur, og Fundatsen er dateret 2de Julii 1769. c) Enke-Huset beliggende paa St. Jakobi Kirkegaard nær ved Stadsporten, er stiftet Aar 1663, af Hans Olsen Dr. og Medicinæ Pract. Dette Huus er af nye opbyggt 1748 for 32 Enker, som nyde frie Værelser, lys og Varme, samt foruden Mad og Drikke. Huset er en lang Træbygning, inddeelt i en stor Stue og 12 Kammere, og har kostet 700 Rdlr., at bygge. Stiftelsen har et lidet Jordegods, givet af Vice-Laugmand Hans Lillienskiold, hvilket indbringer aarlig 57 Rdlr 24 sk. Denne Stiftelses faste Kapital er 3400 Rdlr. De Syge betienes af Hospitalets Præst. d) Stranges Fattighuus paa Markvigen, er ogsaa en mild Stiftelse oprettet for 9 fattige Fruentimmer. Efter at dette Huus afbrændte Aar 1702, blev samme igien opbyggt, og Aar 1751, ved Hielp af adskillige Gavnildes Gaver, giort saa stort, at det nu rummer 31 Lemmer af gamle ugifte Fruentimmer, som nyde frit Huus, Lys og Ildebrand, samt Maanedlig uddeles imellem dem hvad som ved en Bøsse bliver indsamlet. Huusets faste Kapital er 3400 Rdlr., som er samlet af adskillige Gaver, hvoriblandt det Jesperske Legatum er det største, og e) Et Sygehuus indrettet for Stadens og Stiftets fattige Syge. Aar 1755 er af Kong Friderich femte anordnet en Over-Commission for de Fattiges Væsen i Staden, som have de Fattiges Legat under Administration. Aar 1697 blev oprettet et Studenter-Societet, hvis Fundats er af 27de Novemb. 1744, hvilket har smukke og kostbare Liig-Ornamenter, samt en Bogsamling af 700 Bøger. En Navigations eller Styrmands Skole for Søfarende er her i Staden, hvortil er en Navigations Mester. Ligeledes er her for nogle Aar siden oprettet en Skole til Tegnekonstens Befordring, af et Selskab, under Navn af det Harmoniske Akademie, hvorved 20 a 30 Børn undervises i Tegningen af en dertil antaget Tegnemester. De Formuende betale en Skilling for Timen, men Fattige intet. Videre er her i Staden stiftet et Selskab, under Navn af det nyttige Selskab, og har til Øiemærke at befordre og belønne Flid, Dyd og Kundskaber blandt Indbyggerne. Selskabet udsetter aarlig en anseelig Mængde Præmier, især for Ting, der henhøre til Næringsstandens Forbedring m. v. Dets sidste forbedrede Love ere daterede 14de Marts 1776. Til Søfarendes Nytte er en Bradbænk anlagt Aar 1662 ved det Sted Dræggen kaldet, og er ved et dybt Bolværk udlagt paa Vandet, saa at de største Skibe kan legge dertil. Ved denne Bradbænk er en høi Skibs-

Side 40

Bergen.

Skibskrahn, hvorved endog de allerstørste Orlogsskibe kan blive fuldkommen reparerede. Over Bradbænken er beskikket en Forstander og en Mester-Tømmermand. Staden har et Fiskertorv, som alle Tider er meget levende, i Henseende til den store Mængde Folk, som der daglig samles, ved det at Fiskerne legge dertil med deres Baade. Stadens Raadhuus er en meget stor grundmuret Bygning, hvorpaa er et Taarn. Slottet Bergenhuus kaldet er en stor og anseelig Bygning, ziret med et stort og høit Taarn, og 2 mindre Taarne, saa og befæstet for sig selv med Volde og Grave. Dette Slot ligger strax norden for Staden. Nederst udi Taarnet ere Fængsler for Misdædere, samt Rust- og Krudtkammere. Paa Slottet boer Kommandanten, under hvis Kommando de øvrige underliggende Fortresser henhøre. Staden har et godt Sukker-Raffinaderie, og driver en overmaade stor udenrigs Handel med alle Slags Fiskevare, saa og med Huder, Pelsværk, Tømmer og andre Træevare. Disse Varer, især Sild, Fisk samt Skind- og Fede-vare, bringes for største Deel derhen fra Nordlandene ved store og smaae Jagter eller Fartøier, hvilke i stor Mængde ankomme 2de Gange om Aaret, hvorimod Korn og andre Vare

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

samt arbeidet Kobber og Jern m. v. bringes tilbage. For Aarene 1767, 68, 69 og 1770 beløbe de udskibede Varer fra Bergens Toldsted til Sverrig, Danzig og Polsk-Preussen, Køhigsberg og Kongelig Preussen, Lybeck, Curland, Lifland og Ruusland, Altona, Hamburg, Bismar, Tydsk og Svensk Pommern, Engelland, Skotland og Irland, Holland, Frankrig, Portugal, Spanien og Middelhavet, som bestod af tør Fisk, Klipfisk, saltet Sild, Fisk og Kiød, Tran, Tiære Bord, Bielker, Skindsvarer, Tellelys og Smør m. v., i alt til Vardie efter Taxation 2,758,944 Rdlr. 45 sk. For Aarene 1772, 73, 74 og 1775 til den Summa 2,651,773 Rdlr. 39 sk. For 1777, 78, 79 og 1780 til 2,689,898 Rdlr. 60 sk. For 1781, 82, 83, og 1784 til 3,637,460 Rdlr. 93 sk, og for Aarene 1785, 86, 87 og 1788 til 3,939,385 Rdlr. 80 sk. De for Aaret 1785 udførte Varer bestode i 396,347 Voger Tørfisk, 134,970 V. Klipfisk, 1106 V. Fiske-Spurrer, 2892 V. Tellelys, 438 V. Smør, 29,649 Tønder saltet Sild, 4865 Tønder saltet Torsk, Langer, Brosmer, Sey, Lax og Makrel, 423 1/2 T. Kiød, 11839 1/2 T. Rogn, 25459 1/2 T. Lever- og Spek-Tran, 452 T. Tiære, 14862 Tylter Bord, 824 Tylter Bielker, og 2570 Deger Bukke- og Hiede-Skind. Samme Aar indkom 225,959 Tønder Kornvarer saasom: Hvede, Rug, Byg, Havre, Malt, Erter, Byg- og Boghvedegryn; 52,547 T. af Cadiz, Fransk, St. Ubes og Ital. Salt; 9955 T. Dansk og Holsteensk Korn-Brændeviin; 11220 Ankere Fransk- Spansk- og Vestindisk-Rum; 148 Ank. Madera- Viin

Side 41

Bergen.

Viin; 157 Oreh. Fransk Viineddike; 259 Skp. Havremeel; 1652 Skp. Hvedemeel; 3018 Skpd. af Hamp; Blaar og Hør; 128 Skp. Humle, 598,504 Pd. ordinair og Virginiit Tobaksblade; og 2322 Stykker Seil- og Klaverdug. Aar 1782 blev udført alle Sorter Fiskevare for omt. 7 1/2 Tønde Guld, og indbragt Kornvarer for omt. 5 1/2 Tønde Guld. Aar 1786 blev udført alle Slags Tør- og Klipfisk af Vægt 594,796 Voger; af Tran 23510 Tønder; og af Rogn 11650 Tønder; derimod indført af alle Slags Kornvare 201,100 Tønder. Et Handels-Kontoir underholdes her af de 3de Steder Bremen, Lybeck og Hamburg, som er anlagt paa den saa kaldte Garpebrygge, hvilken Brygge ligger ud i Enden af Bergens Vaag, og strækker sig mod Nord langs ved Vandet, frem for alle til ommeldte Kontoir henhørende Gaarde med Kiøbmandsstuer, som ere 17 i Tallet, af hvilke Bremerne eie 15 under følgende Navne: 1) Guldskoen; 2) Søster-Gaarden; 3) Engelgaarden; 4) Bilegaarden; 5) Bredsgaarden; 6) Enhirningsgaarden; 7) Svindsgaarden; 8) Aafiorden; 9) Holmedal; 10) Sædegaaarden; 11) Revelsgaarden, 12) Leppen; 13) Bratten; 14) Dramshuuset; og 15) Finnesgaarden. Ved Handels-Contoiret er en Oldermænd, 3 Forstandere og en Protokollist. Herforuden har Staden selv en anseelig Deel Groshandlere, som selv ere Skibredere, have meget store og anseelige Skibe i Søen, og drive Handel med alle europæiske Steder. Her boer ogsaa et talrigt Antal af Kommissions Handlere og andre Kiøbmænd. For den fremmede Handel boe her en fransk, en engelsk, og en hollandsk Konsul. Aar 1782 eiede Byen selv i alt 112 og Aar 1792 113 store og smaae Skibe, foruden en stor Deel mindre Fartøier. Samme Aar 1792 indkom til Toldstedet 703 og udgif 701 Skibe; af de udgaaende vare 70 Skibe indkomne Aar 1791. Stadens fornemste Gade kaldes Strandgaden, fordi den ligger nærmest ved Søen. Neden for Husene ud paa Søen, ere bygte Søeboder, 2 a 3 Etager høie, paa Bulværk, og imellem disse og husene, ere andre Pakboder. Langt uden for alle Søebodene er paa Dybet med Bulværk anlagt Stadens Toldbod, saa at Skibe, hvor dybt de end stikke, kan legge dertil. I Toldbodens Bygning er Pakhuset neden under, og der over Toldbetienternes Kontoir. Bergens Tolddistrikt begynder ved det Sted, kaldet Hinderaae hvor Stavanger Tolddistrikt ender, og hører til Bergen alle de Øer, som ligge paa den nordre Side af Bukkenfiord, saasom: Karmøe

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

med heele Karmøe-Sund, begge Bukken Øernem. fl., og ender i Nord ved Statlandets nordre Huk, hvor Molde Tolddistrikt tilstøder. Over Toldvæsenet er en Told- og Consumt. Inspec-

Side 42

Bergens Laugdomme.

Inspecteur, en Told- og Cons. Casserer, en Oplagsskriver, en Ober-Fiskeveier, en Veiermester som tillige er Skibsmaler, en Maaler, en Vraget, 2 Ober-Told- og Consumt. Betiente, 3 extra Betiente, 10 Under-Toldbetiente, en Consumt. Ober-Betient, 26 Consumt. Underbetiente, 18 Toldbodvægttere. Desuden en deel Stadsmæglere og en Told-Procureur. Paa Bergens Leed ere 13 Toldbetiente ansatte. Formedelst Søe-Enrolleringer boe her i Staden en Kommandør af Søe-Staten, som er Enrollreings-Chef og Ober-Loots i Bergens Stift. Stadens Magistrat og civile Embedsmænd, er en Præsident, 2 Borgermestere, 3 Raadmænd, en Byefoged, en Raadstueskriver, en Byeskriver en Poletiemester, en Notarius Publikus og en Autions Directeur. Desuden andre Underbetiente saasom: en Under-Byefoged, en Kiæmmer, en Vagtmester, 2de Raadstue-Betiente, m. f. Byefogdens Domme indstævnes for Magistraten. Denne Over-Ret kaldes, i Almindelighed, Raadstue-Retten, og derfra til Over-Hof-Retten o. s. v. Over Borger-skabet er en Stadshauptmand som Chef. Stadens Publique Bygninger, Gaarde og Huse, Pakboder og Handelsstuer ere i Norges Brand-Kasse tarerede for 1,080,200 Rdlr. Staden har stor Forraad paa ferskt Vand og herlige Springkilder, af hvilke disse 5 ere de fornemste, nemlig: 1) Kilden ved Finnegaarden; 2) Romsilden oven for Korskirken; 3) Kilden ved Dom-Kirke-Risten; 4) Kongskilden ved Lundgaardsvandet; og 5) Pineskæret. Paa begge Sider af Staden nedflyder store Elve og nogle Digter og Vande ligge oven paa Biergene, hvorved adskillige Møller drives, deriblandt er en Stampemølle, og nogle Saugmøller. Paa en Øe ved Staden, kaldet Alvøen, er en Krudtmølle. Over Brandvæsenet er en Chef og Brandinspecteur, tilligemed Brandmestere og Brandsfændriker. Stadens og Fæstningernes Garnison bestaaer af 270 Mand, som er Staben og 2de gevordne Grenadeer Compagniet af det Bergenhuusiske Infanteris Regiment. Staden har et godt Apothek, og Apothekeren eier en Have uden for Byen, som er en af de anseeligste i Norge. Her er beskikket en Stads-Physikus med en Adjunctus. Posten afgaaer fra Bergen hver Tirsdag Klokken 5 Eftermiddag, og ankommer gemeenlig om Sommeren hver Fredag, og om Vinteren hver Løvedag. For et enkelt Brev til og fra Kisbenhavn og Tronhiem betales i Porto 24 Skilling, Post-Kontoiret bestyres af en Kongelig Postmester. Aar 1765 blev et Adresse-Kontoir oprettet. Bergens Laugdømme indbefatter alle Distrikterne i Bergens Stift, undtagen Kiøbstaden Bergen, som har sin egen Magistrats- eller Over-Ret, hvor Laugmanden boer.

Side 43

Bergens Leed.

Bergens Leed eller Skibsløb, er den Deel af Havet, som skiær sig ind ved Landet imellem mange Øer fra Karmøesund i Christianssands Stift, til Bergen. Udi Holmene, Klipperne, Sundene og Havnene ere faste, store og stærke Jernringe indstøbte med Blye, hvori Skibene i en Hast kan belegges og ligge med Sikkerhed imod stormende Veir. Disse Jernringe lod Kong Christian 4de, Aar 1634, nedsætte til samme Brug, og svares derfor Ringepenge efter ethvert Skibs Drægtighed. Bergens Leed har ellers 2de Inddelinger, nemlig det søndre og det nordre. Det første begynder ved Skudenæs, gaaer igiennem Karmøesund, Bommelfiorden, Stoksund, Engesund til Bagholm, Korshavn, Bukken o. s. v. til Bergen, og det nordre Leed gaaer igiennem Alvesund og Kuilstrømmten, eller igiennem Herløfiorden. Paa Bergens Leed ere ansat 13

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Toldbetiente, nemlig: 2 i Sandviigen, 2 i Nøsted, en i Bukvæn-Raae, en i Bagholmen, en paa Folgersøen, en i Musterhavn, en i Houggesund, en paa Høivarde, en i Robbervigen, en paa Skudenæs og en paa Hærøe. Bergens Stift, fordum Bergenhuus Lehn kaldet, grændser mod Nord til Havet, som her kaldes Vesterhavet, og Tronhiems Stift; mod Sonden til Christianssands-Stift; mod Østen til Christiania-Stift, og skilles derfra ved de saakaldte Langfælde; og mod Vesten til Havet, som og kaldes Nordsøen. Dette Stift er omt. 47 norske Mile langt fra Sør til Nord. Breeden fra Øst til Vest, er forskiellig, deels 16, deels 20 til 24 Mile; det indeholder 2de Amter, nemlig Søndre- og Nordre-Bergenhuus Amter, hvilke bestaae af 4 Fogd., nemlig: 1) Nordhordlehn og Vosse, 2) Søndhorlehn og Hardanger, 3) Yttre- og Indre-Sogn, og 4) Nord- og Søndfiord; desuden hører under dette Stift, Søndmørs Fogd. i Romsdals Amt, men Intraderne deraf erlægges til Tronh. Stiftamtstue. Disse 5 Fogderier ere inddeelte i 8 Lehne og Sorenskriverier, som ere: 1) Nordhord, 2) Søndhord, 3) Hardanger og Vosse, 4) Yttre-Sogn, 5) Indre-Sogn, 6) Søndfiord, 7) Nordfiord og 8) Søndmør. Desuden et Baronie, kaldet Rosendal og en adelig Sædegaard, kaldet Svaneøe, som begge have Birkerettighed. Foruden disse, ere endnu 9 gamle Sædegaarde, deels med og deels uden Privilegier, men ingen med Birkerettighed, hvilke ere: Halsenøe, Hofland, Lyseklostet, Kaarshuus, Steensgaard, Ask paa Øen Askoe, Herløe, Kopanger og Stadie. Alle disse Distrikter indbefatte 51 Præstegielde og 176 Kirker og Kapeller, foruden Sogne kaldene og Kirkerne i Staden Bergen, som er den eneste Kiøbsted i Stiftet. I hele Stiftet ere 5755

Side 44

Bergens Stift.

5755 matrikulerede Gaarde, hvis Landskyld er 19 Species, som ved at reduceres til Smør og Fisk, hvilke 2de ere Hoved-Species, bliver det hele Beløb omt. 11309 Lsb 2 Bpd. 11 Mark Smør og 3028 Vog 12 M. Fisk. Denne Jordskyld kan efter Forord. af 22de April 1682, anslaaes i dansk Hartkorn til omt. 18478 Tønder 9 1/2 Sætning. Gaardene ere inddeelte, efter den militaire Indretning i Land- og Sølægder, og bestaaer Krigsmagten til Lands i Stiftet, af et Infanterie Regiment, som indeholder 26 Kompagnier, i alt 4105 Mand indberegnet 1200 Mand Landværn, samt Ober- og Under-Officerer, hvilket Regiment kaldes det Bergenhuusiske. Ovenmeldte Distrikter bestaae deels af fast Land, og deels af beboede og ubeboede Øer langs det faste Land paa vestre Side af Havet eller Nordsøen. Det faste Land er næsten overalt dybt indskaaret med mange store Fiorder, som løbe langt ind i Landet og deele sig i mange Bugte og Viiger. Landet er, som den største Deel af Norge, helst Nordenfields, fast overalt ujevnt, steenigt og fordækket med temmelig høie Klipper og lidt Skov, hvor Gaardene ligge skiulte indenfor udi Dalene, og paa Siderne af de store Fielde, men i hvilke Dale samt langs ud ved Fiordene og Elvene gives dog mange slette Egne og gode Kornlande. Overalt i Stiftet er en stor Deel ferske Søer, Myrer eller Moradser og mangfoldige store og smaae Elve og Bekke. Disse Søer og de fleste Elve ere rigelig forsynede med adskillige Sorter Ferskvands Fiske. Kobber og Jern-Ertser findes paa adskillige Steder i Stiftet, men Situationen og Skovmangel m. v. hindrer sammes Benyttelse. For nærværende er ikkun i Drift Lilledals eller Christiansgaves Kobberværk, og 2de Kobberværker ligger øde, nemlig Aardals og Grimmeliens; derimod haves her en Mængde Kiøn Marmor af 7 bekiendte Marmorbrude, som ere: Vikenæs paa Storøen, Mosterhavns paa Mosterøen, Stathellens paa Selbøen, Hitsens, Sturs-Øens, Sæløens, og Hopeholmens. Af disse Marmorbrude er brækket en anseelig Mængde forskiellige Sorter Marmor, som deels til Kisbenhavn, deels til fremmede Steder, saasom Østersøen, Sverrig, Tydskland, Engelland med flere ere udførte, og endnu indeholder Brudene en anseelig

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Mængde. Igiennem dette Stift løber fra Havet følgende 15 Hovedfiorde, nemlig: Bommelen, Sælbiørn, Pap, Kaarsfiorden, Henøe, 2de Fedie Fiordet, Bergens- eller Pudde-Fiord, Hindø, Sogne, Aafiord, Allesfiord, Stafs, Frosiven og Eids Fiord. Følgende Skibshavne ere i disse Fiorde og paa Bergens Leed, nemlig: 1) Lyngholmene, 2) Kiernagleh, 3) Mynstervog, 4) Bommelhavn, 5) Mosterhavn, 6) Bethelhem paa Spitsøen, 7) Stok-

Side 45

7) Stokkevog, 8) Følgerøen, 9) Engesund, 10) Bekervigen, 11) Havre Bakke, 12) Øster-Bagholmen, 13) vestre Bagholmen, 14) Bakersund. Alle disse Havne ligge under Sundhordlehns Fogd., videre: 15) Forlandsvog, 16) Leersøen, 17) Bukken, 18 og 19) Søndre og Nordre Biørsøerne, 20) Bratholmen, 21) Are, 22) Strudshavs, 23) Florvaag, 24) Strømpnesholmene, 25) Asker, 26) Skjellanger, 27) Flaked af Herløe, 28) Hielmevogen, 29) Nordøesundet og 30) Fidiø. Paa Jagte-Leedet ere følgende 8 Havne: 31) Hovøe-Sundet 1 1/2 Miil fra Bergen mod Nord, 32) Alverstrøm eller Alven-Sund 2 Mile fra Bergen, 33) Brudeknappen 3 Mile derfra, 34) Kiel-Strømmen 4 Mile, 35) Vikninger og 36) Naps-Sundet, begge 5 Mile fra Bergen, 37) Siergehavn og 38) Hille, begge 5 1/2 Miil derfra. Disse ovenmeldte Havne fra No. 15 Forlandsvog, ligge alle under Nordhordlehns Fogderie: 39) Steensund, 40) Krakehelle-Sund, begge disse ligge under yttre og indre Sogns Fogd., 41) Korssund, 42) Sauesund, 43) Furesund, 44) Smørhavn, 45) Berlevog, 46) Marsen, 47) Maaløen, 48) Ulvesund, 49) Sildevog, 50) Selsen nær ved Stadt. Disse Havne fra Korssund under No. 41 hører til Nordfiords Fogd. Fra Steenssund over Havet gaaer Veien til Hindøerne igiennem Kindsundet forbi Frover til Flaanevær, som er den første Havn paa Søndmør. Ladepladsene udi Bergens Stift ere følgende: 1) Leervig, 2) Fladernæs, 3) Øyelands Vogen, 4) Hatvigen, 5) Osestadvogen, 6) Rollesund, 7) Gøesund, 8) Sandvor, 9) Terøen, 10) Gierdmundshavn, 11) Høieshavn, 12) Lauge, 13) Horrene, 14) Flornæs, 15) Servedfiorden, 16) Vallen, 17) Ouderemsvigen, 18) Landevogen, 19) Gelmervigen, 20) Skonevigen, 21) Marchushavn, 22) Toftehalver, 23) Harrevigen, 24) Lindaas, 25) Savog, 26) Annevigen, 27) Danfiorden, 28) Biørøjen, 29) Hinaas, 30) Hatlevigen, 31) Espevæhr, 32) Næsvogen, 33) Brauesund og 34) Sundhord, hvor Toldstedet forhen har været, beliggende 7 Mile fra Bergen. Herforuden ere 11 andre Steder hvor Kongelige Toldbetiente ere ansatte, see Bergens Leed. I Aaret 1769 befandtes i dette Stift, Folke-Antallet af unge og gamle, at være i alt, med Staden Bergen 130,352 Siele. Over Stiftet er en Stiftamtmand, en Biskop, en Laugmand, en Stiftsprovst, som tillige er Sognepræst til Domkirken i Bergen, og Provst over Nordhordlehns Provstie, en General Vejmaster, samt en Enrollreings Chef, og Ober-Loots, som alle boe i Staden Bergen. Udi det Geistlige indbefatter Stiftet 7 Provstier: som ere: 1) Nordhordlehns, 2) Søndhordlehns, 3) Har-

Side 46

Bergenhuus Amter.

Hardanger, 4) Sogns, 5) Søndfiords, 6) Nordfiords og 7) Søndmørs.

Bergenhuus Amter, see Nordre- og Søndre-Bergenhuus.

Bergens-Vaag, er den store Bugt eller Viig, hvor førmeldte Stad Bergen ligger rundt omkring. Denne Vaag løber øster ind af en stor Fiord, imellem 2de Næs eller Odder kaldet Nordnæs og Kommunen, og er baade temmelig breed, og tillige saa dyb, at endog de allerstørste Orlogsskibe kan ligge ikke allene midt paa Vaagen, men ogsaa, hvor dybstikkende de end ere,

lige op under Stadens Brygger, Søeboder, Pakhuuse, og Bradbænken. Denne Vaag er som oftest fuld af Skibe, Jagter og Baade.

Berger Sogn, et Annex til Grue Præsteg. i Soløer og Oudals Fogd., Hedemarkens Amt.

Bergs- og Næs-Vandene i Nedre Bertedalen, Moelands Præsteg., Øvre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, har en Skikkelse som et 5-Tal, og skal indeholde en Miil i Længde og 1/2 M. i Breede, hvorudi er en stor Mængde skønne Ørreter, som tilgrændsende Beboere ikke allene fange til Huusbehov, men endog til Afhandling.

Bergsøen, en beboet Øe i Ryfylke Fogd. Stavanger Amt.

Bern- eller Berre-Fiord, en stor Fiord, som fra Havet skiær sig ind paa den søndre Side af Island udi Mule-Sønder-Syssel. Her er et Næs eller Forbiery, kaldet Brunæs, saa og en Havn kaldet Beru- eller Berrefiords-Havn, som er et Handelssted og Kiøbhavn for Handelsskibene fra Kisbenhavn og flere Steder.

Bersvendholm eller Ørebaas, en god Havn, som har god Ankergrund for Jagter og smaae Fartsøier, beliggende i Borgunds Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, og henhører til en Gaard af samme Navn, som skylder 18 Mark Fisk, hvorpaa ere 3de Opsiddere.

Bertedalen i Molands Præsteg., Øvre Tellemarkens Fogd. Bradsberg Amt, er en beboet Dalstrækning, men sees endnu tydelig at den i de ældgamle Tider har været langt mere bebygget især erfares dette paa et Sted, kaldet Berte, som nu er en øde Gaard eller Plads under Gaarden Toslie, thi her sees mange Huuse-Tomter og Kiendetegn til adskillige Agre; og fortælles af Indbyggerne, at denne Plads har været en stor Gaard og havt mægtige Beboere. Her sees tillige Tomten af en Kirke og Rudera af den Muur, som har været omkring Begravelses Stedet m. v. I Nærheden af denne Gaard sees desuden 4 Begravelses Høie,

og

Side 47

Bertevandet.

og derved er opreist 4 saakaldte Bauta-Steene, hvilke ere brede neden for, men spidse opad.

Bertevandet, et lidet Vand 1/2 Miil langt samme Steds, hvori falder godt Ørret-Fiskerie.

Bessestad, en Gaard, gemeenlig Kongens Gaard kaldet, i Guldbringe Syssel og søndre Fierding af Island, som er Amtmandens Boested. Denne Gaard har i de ældre Tider været bekiendt deraf, at den har været Snorre Sturlesøns Eiendom og Lystgaard. Paa Gaarden er det Kongelige Falke-Huus, hvortil de af Amtmanden beskikkede Falkefængere komme ved St. Hans Dag med de fangne Falke under en vis Cermonie, for at overleveres til den Kongelige Reisefalkeneurer, som fra Kisbenhavn omt. paa samme Tid aarlig ankommer dertil. Her staaer tillige Bessestad Kirke, som er bygt af Bindingsværk, Siderne og Taget beklædt med Bræder; den er 26 Alne lang, 12 Alne breed og temmelig høi. Lige for Prædikestolen har Amtmanden en indelukt Stool eller Pulpitur, som er bygt paa Væggen over de andre Stole.

Biaaland, en af de bedste Korngaarde i Laurdals Præsteg. Øvre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, har rødmaalede Bygninger, og 2 Frugthaver, hvori vore modne og gode Æbler.

Biarkøe eller Bierkøe, en maadelig stor Øe i Senjens Fogd., Finmarkens Amt. Paa denne Øe skal i fordom Tid Kong Oluf den Helliges Lehns Høvding Thore Hund, med flere, have boet. Der skal og have staaet en Kirke, hvortil blev givet Gods af Ridder Biørn Ellingsøn.

Biellands Præstegield i Mandals Amt, Lister Provstie, bestaaer af 4 Kirkesogne, nemlig Bielland Hoveds. i Lister Fogd. og Annexerne: Grinnem sammesteds, Finsland i Mandals Fogd., og Aasevald i Raabygdelaugets Fogd. Nedenæs Amt. Hovedsognets Gaarder skylder 107 Huder 4 Engelsker Fedevare. Ved Biellands Kirke er over Mandals Elv lagt en skøn stor

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Broe af hele Mastetræer imellem 2de Klipper, fuldkommen 18 Alen op fra Vandet, som der løber med en stridig og stærk Strøm neden under. Til dette Præsteg. er en Sognepræst, som boer paa Biellands Præstegaard, hvilken Gaard skylder 5 Huder. Præstenke-Sædet bestaaer af 3de Gaarde i Grinnem Annexsogn, nemlig Vaardal, Haartvei, og Yttre Grinnem, tilsammen af Skyld 2 Huder 6 Engelsker. Tingstedet for Hovedsognet og Grinnem er Gaarden Vads. Folkeantallet var Aar 1787 i Hovedsognet 704 og i Annexerne Grinnem og Finsland 1126 Siele. **Bierkøe** see Biarkøe.

Biert-

Side 48

Biertnes.

Biertnes, en stor, smuk og god Gaard i Verdalsens Præsteg. Stør- og Verdals Fogd. Tronh. Amt, et Stykke sydvest fra Hovedkirken Stikkelstad. Gaardens Huuse have forhen staaet paa søndre Side af Verdals Elv, men formedelst Elvebrud ere de flyttede til nordre Side, hvor endnu, især i Udmarken, skeer aarlig Udbrud af Elven, som har kastet sig om til nordre Side. Gaarden ligger paa en skøn stor Slette, og har en behagelig Udseende, baade i Hensigt til bemeldte Slette, som til mange omkring Gaarden plantede Træer, hvoriblandt en liden, østen for Huusene beliggende Lund, giver den en smuk Prydelse. Denne Lund bestaaer af Gran- Birk- Aspe- og Rogn-Træer, plantede i 6 Rader. Midt i den er sat en stor Steen, den saakaldte St. Olufs Skaal, om hvilken berettes, at Kong Oluf den Hellige, under sin Reise, fra Lexdalen til Verdalen, har spiist derpaa, og havt i Sinde at udhuule den til en Skaal, men blev deri forhindret ved sine Fienders Ankomst. Stenen, som er flad oven paa og rundagtig neden under, laae den Tid hen imod 1/2 M. fra Biertnes, paa et Bierg kaldet Kiingen, over hvilket Veien falder imellem Lex og Verdalen. Den blev bragt til Biertnes paa Vinterføre, og opsat paa det Sted, den nu staaer, paa en lav men tyk Træstolpe, omringet med et Stakitværk, inden for hvilket staae Bænke rundt om Stenen. Paa Stedet, hvorfra den er bortført, ligger endnu en anden større Steen kaldet St. Oles Kove, omt. af samme Skikkelse som hin. Gaardens Huuse ere byggede af Gaardens forrige Beboer General Major Brun, og det smukt og ordentlig i en Fiirkant, med et indsluttet stort Gaardsrum. Agre og Enge ere i den seenere Tid anseelig forbedrede, saa at nu denne er en af de betydeligste Gaarde i Verdalen, især til Kornavling. Nærværende Eier Kapitaen Lorenz Klyver lod opføre for nogle Aar siden, strax sønden for Gaarden, en Veir-Mølle ved en svensk Bygmester.

Biertnum, 2de Gaarde i Overhaldens Præsteg. Nummedals Fogd., Tronh. Amt, som i fordom Tid har været Kongsgaard, ligger paa nordre Side af Namsen Elv. Imellem disse Gaarde er en ophøiet Vei, strax derved 3 usædvanlig store Kiempehøie og paa een af disse, ligger en stor flad Steen. I de seenere Tider skal Gaarden tillige have havt anseelige Mænd til Beboere, blandt andre en fransk Familie, som med store Rigdomme skal have flygtet fra Frankerig, og her satte sig ned. Til Erindring herom sees endnu paa en Vindues Rude det Navn, Christ. de la Roche. Den ene af Gaardens nærværende Opsiddere, Bonden Jens Johansen, har for udviist Flid med Gaardens Forbedring, erhholdet i Kongelig Præmie en Sølv Medallie.

Bil-

Side 49

Bildedalshavn.

Bildedalshavn, en Handels- og Fiskerhavn, i Arnarfiord og Bardestrands Syssel paa Island.

Bindals Fierding, et **Tinglaug** i Nummedals Fogd., Tronh. Amt. Tingstedet er Gaarden Værum.

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Bindals Fierding, et Tingl. i Helgelands Fogd., Nordlands Amt, bestaaende af en Dalstrækning og Bygdela beliggende ved Bindals Fiord.

Bindals Fiord, en breed og stor Fiord i Nummedals Fogd. Tronh. Amt, som adskiller dette Amt og Nordlands Amt. Denne Fiord gaaer ind fra Havet, skiær sig dybt ind i Landet, og derefter deeler sig i 3de Arme.

Binde, en stor, god og vel bebygget Gaard i Stods Præsteg., Indersens Fogd., Tronh. Amt, har i lang Tid været beboet af Kongelige Embedsmænd, og nu eies og beboes af Lieut. v. Sylov. Gaarden er Dragun Qvarteer, ligger paa en meget høi Bakke, og hører dertil et lidet Vand, som ligger strax neden under, hvori fiskes Aal og Nor.

Biri Præsteg. i Totens Sorenskriv. og Provstie, i Valders Fogd., Christians Amt, bestaaer af 2de Kirkesogner, nemlig: Hovedsognet Biri, hvis Kirke er af Steen, og Snertindals Annex. Herforuden er en Gavekirke kaldet Nyekirke. Præstegieldet betienes af en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden Petersborg. Ved den Elv Vismund, som løber igiennem endeel af Præstegieldet, og forbi Hovedkirken, er anlagt et Glasværk, kaldet Biri Glasværk, hvor aarlig fabrikeres omtrent 80 til 90,000 Boutellier, og 900 Kister ordinair Fensterglas, hver Kiste til 120 Tavler, samt endeel Apotheker-Glas. Ved Værket forbruges aarlig omt. 3000 Fav. Brænde, som i denne Egn er let at faae, og koster omt. 56 sk Favnen. Den forbrugende Sand faaes fra Kisbenhavn, og betaales med omtrent 72 sk pr. Tønde. Biri Præsteg. overgik en betydelig Skade Aar 1789 den 22de og 23de Julii ved Elvebrud og Oversvømmelse, thi derved blev aldeles ødelagt 11 1/2 Maal Ager, og 112 Melinger Eng, samt bedervet for nogle Aar 33 Maal Ager og 15 Melinger Eng, desuden blev aldeles udtaget 31 Huuse, og 5 bleve beskadigede og tildeels omkastede. Denne Skade er tareret for 2561 Rdlr. 32 sk.

Birkager, en Giestgiver-Gaard i Renneboe Annexsogn Meldals Præsteg., Ørkedals Sorensk. Tronh. Amt, 7 1/2 Miil fra Tronh. ligger ved Kongeveien til Dovre-Field paa en høi og brat Bakke. Her løber den store Orkna Elv forbi, og er derover en Broe kaldet Vangsbroen.

Birke-Sogn, et Annex til Nannestad Præsteg. udi Øvre Rommeriges Fogd., Aggershuus Amt. Birke

Side 50

Birke Sogn.

Birke Sogn, er Hovedsogn til Qvindherreds Præsteg. i Søndhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt. Kirken er af Grundmuur.

Birkedal, en beboet Dalstrækning i Voldens Præsteg. Søndmørs Fogd., Romsdals Amt. Midt i denne Dal ligger et stort Vand kaldet Birkedals-Vandet, som har sit Udsløb i Kiils-Fiorden. Rundt om samme Vand ligger mange smukke Gaarde, indsluttede af høie og skovrige Fielde.

Birkelands Sogn i Nordhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt, er et Annex til Fanøe Præsteg.

Birkelangen, en fersk Søe, en Miil lang og 1/2 M. breed, beliggende i Høelands Præsteg., Løkkens Hoveds., imellem Gaardene Slorbak og Kringsrud, under Nedre Rommeriges Fogd., Aggershuus Amt. Over denne Søe er en Steenbroe opbyggt af meget store Kampesteene. Fra Øvre-Rommerige og andre Fogderier høiere op i Landet flaades igiennem denne Søe en stor Mængde Tømmer og Bielker til Friderichshald.

Birkenæs Sogn, i Nedenæs Fogd. og Amt, er et Annex til Tveds Præsteg., i Lister og Mandals Fogd., Mandals Amt, men hører i det civile under Raabygdelaugets Fogd. i Nedenæs Amt.

Birkenæs eller Børknæs, en temmelig stor Øe i Nordhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt. Her ligger en Gaard af samme Navn, som beboes af 16 Bønder, og en anden Gaard kaldet Bræmnæs beboes af 5 Bønder. Ved Øen er en god Havn kaldet Vikingevog.

Birkevaag, en Gaard i Borgunds Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, af Skyld 1 1/2 Vog Fisk, ligger i en indskiaret Viig eller Vog, og har en smuk Situation. Paa denne Gaard ere meget smukke og vel indrettede Vaaningshuuse af Tømmer, og et skønt Ladehuus af Graaesteent. Under Gaarden ere 3de Huusmandspladse.

Birkrim Skibbreede, et Tingl. under Jedderen og Dalernes Fogd., Stavanger Amt, og tillige et Annexsogn til Hellelands Præsteg. samme Steds, bestaaende af 87 Gaarde, som Aar 1746 bleve beboede af 231 Gaardmænd. Tingstedet er Gaarden Strømsfiord.

Biskoppen, en rund høi Klippe, som staaer op af Søen, og ligger norden for Fugløe paa Færøe.

Bispetungen, et Landskab i Aarnæs Syssel og søndre Fierding af Island, hvis Fielde ere græsrige og frugtbare paa Lyng, Krat og Urter, især give Dalene i den sydlige Deel af de saakaldte Kiølveie gode græsriges Marker for Faar, Stude og Heste.

Biung-

Side 51

Biungne Sogn.

Biungne Sogn, et Annex til Ørlands Præsteg., udi Fosens Fogd., Tronh. Amt, hvilket Annex ligger ved Biungnen Fiord, som er en stor Fiord eller Bugt, der fra Havet skiær sig ind imellem Ørlandet og det nordre Land. Denne Fiord er bekjendt af det ypperlige Sildfiskerie, som der aarlig falder, hvilket ikke allene tiener Bønderne i omliggende Sogn, men endog Almuen i heele Fosens Fogd., og andre tilgrændsende Fogderier til betydelig Næring. Kirken, som er af Træ, tilhører Cancellieraad Rosenvinge i Tronh. m. fl.

Biølstad, en Gaard i Vaage Præsteg., Hedalens Annex, Guldbrandsdalens Fogd., Christians Amt, som skylder 5 Huder 6 Skind. Her har boet en adelig Familie med Tilnavn Bratt, kommen fra Bergen, og regner de nu værende Opsiddere sig af deres Slagt, som i lang Tid, af mere end 200 Aar, have ført det Navn Thord, Mand efter Mand. Af Gaardens forrige Privilegier, er nu ikkun tilbage Befrielse for Frieskyts. Her har Hedalens Kirke, forhen staaet.

Biørknum, en Gaard i Leirdals Præsteg., Yttre- og Indre Sogns Fogd., nordre Bergenhuus Amt, som af dens Opsidder Peder Larsen er anseelig forbedret, og hvorfra han har erholdet udi Kongelig Præmie en Sølv-Medallie.

Biørndalen, en Dalstrækning i Sælboe Præsteg., Strindens Fogd., Tronhiems Amt, som skiær sig op fra de Gaarde ved Sælboe Søen, kaldet Indbygda, til Mæraker. Denne Dalstrækning har tilforn været beboet og havt en Kirke, men er nu øde.

Biørnæsfiord, en stor Fiord imellem mange Øer paa Bergens Leed.

Biørnæsflag, et Bierg i Tingøe Syssel, nordre Fierding af Island, som i de senere Tider har begyndt at sprude Ild.

Biørneskindes Sogn, et Annex til Dverbergs Præsteg. i Vesteraalens og Lofodens Fogd., Nordlands Amt, beliggende paa den søndre Side af Øen Andenø.

Biørnesund, et Sund imellem de 2de Øer Kiønsøn og Biørnsøen i Langesund Fiorden, under Nedre Tellemarkens Fogd. Bradsberg Amt, som er Grændseskiel imellem Kragerøes og Langesunds Tolddistricter.

Biørnesund, et Sund i Romsdals Fogd. og Amt imellem en Samling af smaae Øer og Holme, her er en Kongelig Toldbetient ansat, som sorterer under Molde Toldsted.

Biørnsøe, en Øe under Gaarden Gamlem i Borgunds Præsteg. Søndmørs Fogd., Romsdals Amt. Til denne Øe skal Kong Oluf den Hellige have flygtet for Hagen Jarl.

Side 52

Biørnøers Præsteg.

Biørnøers Præsteg. og Tingl. i Fosens Fogd. og Provstie Tronhiems Amt, bestaaer af 3de Kirkesogne, som ere: Roan Hoveds. og Annexerne Osen og Stokke eller Refnæs. Hertil er en Sognepræst. Kirkerne tilhører Kapitan v. Brodkorb i Hasselvigen. Tingstedet er Gaarden Næs.

Biør-Søe, en stor fersk Søe, som hænger sammen ved en kort Elv med Sælboe Søe i Salboe Præsteg. Strinde Fogd. Tronh. Amt.

Biørvigen, en Viig eller Bugt af Christiania Fiord, hvor Staden Christiania ligger.

Biørøevær, en Samling af smaae Øer paa den sydlige Side af Folden i Nommedals Fogd., Tronh. Amt ved Udløbet af Namsen Elv.

Blaafell, et Field beliggende for sig selv i søndre Fierding af Island.

Blaafeld, en stor Fieldstrækning, høit oppe ved de Svenske Grendser i Indersens Fogd., Tronh. Amt.

Blager eller Blakar, forhen kaldet Blakarfi; en anseelig Gaard, som fordum har været et Herresæde, beliggende i Loms Præsteg., Guldbrandsdalens Fogd., Christians Amt, af Skyld 8 Huder Odelsgoods, har en Opsidder og 3 Huusmands Pladse. Under denne Gaard hører et Fiskevand, kaldet Smadalsvandet, hvori er en skøn Sort Fieldørret. Dette Vand, med en Dalstrækning derom, blev af Kong Hakon Magnussøn den yngre i hans 14de Regieringsaar, omt. Aar 1364, ved et Pergamentsbrev udsted paa Blakar, da han, efter Beretning har havt Natteherberge paa Gaarden, givet under Gaarden Blager til en Kone, ved Navn Indgierd, som den Tid beboede den. Hendes Afkom beboer Gaarden endnu, og den har, med underliggende Herlighed, stedse været konserveret for den nedstigende Linie. Paa Gaarden forvares til Erindring af de Gamle Beboere, en Kobber Hielm saa stor, at den bedækker det heele Ansigt, med Aabning allene for Øiene og Munden, og et Sværd m. v., samt et stort saakaldet Bøffal-Horn, med Sølvbeslag, hvilket holder 2 Potter, staaer paa 2 Been, og har i de ældre Tider været brugt til et Drikkebæger.

Blakkier eller Blakjer Sogn, et Annex til Urskougs Præsteg., i Nedre Rommerige Fogd. Aggershuus Amt. Her ligger en Skandse kaldet Blakkier- eller Blakjer-Skandse ved de svenske Grendser, paa en Slette, hvor 2de Elve samles, og derfra løber ned i Glommen Elv.

Blaklie, en god, smuk og vel dyrket Gaard i Lade Hovedsogn, Strinde Præsteg. og Fogderie, Tronhiems Amt. Gaardens Huusbygninger, som Eieren Stedets Foged Joen Berg af nye

Side 53

Blanda.

nye lod meget smukt opbygge, blev ved Vaade-Ild for omtrent 4 Aar siden aldeles lagt i Aske. Under Gaarden er en Huusmandsplads.

Blanda, en stor Elv i Hunevatns Syssel, nordre Fierding af Island.

Blindem, en stor og anseelig Gaard paa vestre Side af Øen Vigren i Harams Præsteg., Søndmørs-Fogd. Romsdals Amt, af Skyld 18 Vog Fisk, har 12 Opsiddere, mærkværdig af de i Historierne bekiendte Blindems Mænd, som der i gamle Dage have boet, og været udi stor Anseelse i Norge. Her er endnu fra den Tid en lang Steenbroe, som strækker sig lige fra Gaardens Vaaningshuuse ned til Stranden, tienende til en saa kaldet Søevei; ligesaa er endnu ved Magt en steenlagt Veite, eller een med Steen besat Rende under Jorden, hvorigiennem

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Vandet ledes fra en paa Gaarden værende Springkiilde, som afgiver et ypperlig klart Vand. Kiilden har en skiult Oprindelse i det øverste af en Sandbakke, hvor en Steen staaer opreist, til Tegn, at Kiilden der vælder op.

Blindern, en Bondegaard 1/4 Miil fra Christiania, hvis Opsidder Halvord Blindern har nydt Præmium for Bieavling. Han har og anlagt et betydelig Teglværk, hvor han aarlig har brændt omtrent 2,560,000 Steen.

Bodal Sogn, et Annex til Gusdals Præsteg., Guldbrandsdalens Fogd., Christians Amt, hvis Kirke er af Træe.

Bostadhyllen, saa kaldes det øverste Landested paa søndre Side af Snease Vand, i Sneasens Præsteg., Indersens Fogd., Tronhiems Amt. Her staaer endeel Baadenøste, og ligger derved nogle Huusmandspladse, alt paa Præstegaardens Grund.

Bodø, en Halvø i Saltens Fogd. Nordlands Amt, hvorpaa ligger Bodø Hovedkirke til Bodø Præsteg., saa og Bodø Gaard hvor Amtmanden residerer.

Bodø Præsteg. og Tinglaug samme Steds, bestaaer af 2de Kirkesogner, nemlig, Hovedsognet paa Øen Bodø, og Annexet Kiæringøe. Hertil er en Sognepræst.

Boe Gaard i Romisdals Fogd. og Amt beliggende ved Sæesiden, hvor Aar 1612, i Kong Christian den 4des Tid, stod et Slag, efter at de Danske, som vare ankomne til Søs igiennem Hiulesund med svensk Flag, havde sat i Land ved et Sted, kaldet Kalsviigen, hvorved de Svenske bleve slagte paa Flugten. Ved Gaarden, som er Tingsted, ligger Boe-Kirke.

Boe Præsteg. i samme Fogd. og Romsdals Provstie bestaaer af 2de Kirke Sogner, nemlig: Boe Hoveds. og Hustad Annex. Til dette Præsteg. er en Sognepræst.

Boe

Side 54

Boe Præsteg.

Boe Præsteg. i Vesteraalens og Loefodens Fogd. og Provstie Nordlands Amt, bestaaer af 2de Kirkesogner, som ere: Boe Hoveds. paa Øen Langøe, og Malnæs Annex. Hertil er en Sognepræst.

Boen eller Bue, en Gaard i Tveds Hovedsogn og Præsteg. i Mandals Fogd. og Amt, som med underliggende Laxefiskerie og Pladser, Knarsøel, Kioldalen, Saugstum og 1/2 Deel i Rilsen, skylder 4 Huder. Gaarden ligger ved Tovdals Elv 1 1/2 Miil fra Staden Christianssand. Den har i fordum Tid været forleenet adskillige Embedsmænd. Først i forrige Seculo var den en Bondegaard, 1651 hørte den atter under Kronen, som Aar 1662 lagde Fiskeriet under Staden Christianssand imod aarlig Afgift. Derefter er den af Kong Friderich 3die, den 11te Augusti 1663 skiødet til en Adelsmand, Hans Johan Grabou, og siden forblevet som privat Eiendom. Den 14de Juli 1670, er den udlagt til Stiftamtsskriveren i Bergen, Hieronimus Bergholt. 1674 er den igjen kommen fra ham til Frue Adel Catharina salig Jens Hansens i Kisbenhavn. 1676 tilhørte Boens Laxfiskerie Dronning Sophia Amalia, som skiødede det til General Krigs-Commissair Reinholt Mejer den 19de Maj 1680. Samme Aar er den skiødet til General-Auditeur Zacharias Lemsfort. Derefter faldt Gaarden til Johan Lemsfort, som den 13de Maj 1702 skiødede den til Justitsraad og Laugmand Brauman, hvis Sønner Poul og Christian skiødede den til Edvard Smoth den 22 Marts 1753, og denne igjen til Capitaine Arstander den 29 Juli 1765, hvis Enke nu er Gaardens Eier. Laxfiskeriet i Elven begynder ved Boen fra Maj og varer til medium Septembris. Fisken er bedst i Junii og Julii Maaneder, da den største Mængde falder i den Tid; derimod de, som falde i Maj og Augusti, ere ikke saa mange, ei heller saa gode. De Aaringer har været, at der kunde fanges imod 4000 Lax foruden Svellsinger,

hvilket indbragte Eierene anseeligt, men i de seeneste Aaringer merkelig aftaget. Til dette Fiskerie holdes kun een Mand, som Toster daglig, saalænge Fiskeriet varer, 40 Skilling, og bruges intet andet Redskab til Laxens Fangst, end en Hov. Ved bemeldte Tovdals Elv ere 3de privilegerede Sauger paa 18000 Bords Skiørsel. Af al den Træelast, som kommer oppe fra Landet og skal slæbes ud igiennem Fossen, imedens Fiskeriet varer, betales Stadenpenge 12 Skilling Tylden til Boens Eier. Udgiften af denne Gaard er aarlig, til Kongen Tiende af Laxfiskeriet 48 Rdlr., af Saugene 130 Rdlr., samt Grundskat 2 Rdlr., foruden den Tiende, Præsten til Tved gives af Laxfiskeriet, som Boens Eiere fiske med Garn paa 3de Steder af Præstegaardens Grund,

Side 55

Bogstad Sogn.

Grund, der beløber sig til 31 Bpd. Lax, og 24 Bpd. eller en Tønde Lax i Tiende. Ved Boen er og et betydelig Landbrug.

Bogstad Sogn et Annex til Indre Holmedals eller Sande Præsteg. i Sønd- og Nordfiords Fogd., nordre Bergenhuus Amt.

Bogstnæs Fierding, et Tingl. i samme Fogd.

Bøkhammeren, et bekiendt Field, norden for Kiosufield i Tronh. Amt, mod de svenske Grendser, hvor den svenske Armee Aar 1719 i Januarii-Maaned, mistede mange tusinde Mænd, som paa en ynkelig Maade frøse ihjel, ved deres tilbage March fra Norge.

Bøkkelsund eller Bøkesund, et af de Søefarende bekiendt Sund og god Havn imellem adskillige smaae Øer i Fosens Fogd. Tronh. Amt, paa Grendserne af Nummedals Fogd.

Bokken, en beboet Øe under Ryfylke Fogd., Stavanger Amt.

Bolkan Gaard, er Kapellans Gaarden i Størdals Præsteg., Stør- og Verdals Fogd. Tronh. Amt, beliggende paa en høi Bakke 3 1/2 Miil fra Hovedkirken, i Skatvold Annex, nær ved Kongeveien. Her haves en skøn Udsigt til Lands, og ligesaa til Søes over Størdals Fiord. Den er smukt bebygget og anseelig forbedret. Tet ved Huusene er for nogle Aar siden udgravet en Kiempheoi, hvori fandtes et forrustet Sværd. Neden for Gaarden ligger en anden saadan Høi.

Bolsøe Præsteg. i Romsdals Fogd. Provstie og Amt, bestaaer af 4 Kirkesogner, som ere: Bolsøe Hoveds. paa Øen Bolsøe, hvor Kirken staaer, og Annexet Kleve, samt Molde Kiøbstads Kirkesogn og Reknæs Hospital samme Steds. Hertil er en Sognepræst, som boer i Byen. Tingstedet for Bolsøe eller Fange Otting er Gaarden Lønset.

Bolviigs Jernværk, ligger paa Gaarden Bolviigs Grund ved Harrestad Elven, omt. 1/2 Miil fra Skeen, i Solum Præsteg. Nedre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt. Dette er et godt Værk, og hentes Malmen dertil for det meste med Malmkyder fra de i Næskilen og Nedenæs liggende Malmgruber, som ere felles med Holdens Jernværk. Malmgangene ere mægtige og rige, og den ene Grube, Alve kaldet, ligger paa en Øe i Søen, og drives under Søen i sine Udlænkninger. Værkets Privilegier ere af Aar 1692. Til Værket ligger 68 Huder 2 Skind Jordegods med gode Skove; 3 Savbruge til 17,760 Bords aarlig Skiørsel; en privilegeret Grynmølle, og 2 andre Korn-Møller. Ved Værket er en stor og meget smuk Vaanebygning, med andre mindre Vaanehuuse og Værkets fornødne Bygninger, alt i god Stand. Hammer-Machinerne ligge paa Gaarden Hel-

Side 56

Bommel.

Hellevedts Grund i Bamle Præsteg., hvortil er et skønt Vanddrag og 6 Hoveddammer. Ved Værket er et Skibsbryggerie, hvor, til Aar 1785, var bygt 2 Skibe, det ene af 110, og det andet af 100 Fods Kiøl. Af Værkets Malm blev Aar 1781 virket 2405 Skipd. 19 Lipd. 1 Pd. Stangiern, og 188 Skipd. 2 Lipd. 7 Pd. støbt Gods, saasom Kakkelovne, Gryder 2c.; og Aar 1791 blev virket 2671 Skipd. Stangiern og 233 Skipd. 3 Lpd. Støbegods, alt af meget god Bonitet. Den aarlige Afgift til Kongen er 650 Rdlr. Dette Værk ejes nu af Cammer-Herre Severin v. Løvenskiold og Cammer-Junker Jac. v. Løvenskiold.

Bommel- eller Bommeløe, en stor beboet Øe, beliggende en Miil nord for Hardanger Fiord ud imod Havet, i Søndhordlehns og Hardanger Fogd. søndre Bergenhuus Amt. Denne Øe hvorpaa staaer en Kirke, kalder Bommel Kirke, som er Annex til Findsaas eller Mosterøe Præsteg. samme Steds, ligger ved Øen Siggen, og adskilles ved et lidet Sund, kaldet Røgsund.

Bommel eller Bommelfiord, en stor Fiord, som ved den Øe Lindholm eller Lyngholm i sidstnævnte Fogd., gaaer ind i Landet fra Havet, omt. 8 Mile sønden for Bergen, deeler sig i mange andre Fiorde, og har sit Hovedløb i Nordost. Paa denne Fiord omkom Magnus Sinek, forhen Konge i Sverrig, Aar 1374, efter at han var udløst af sit 7 Aars Fængsel, hvori Dronning Margrethe lod ham sette.

Bomsvandet, en fersk Søe, 1/2 M. lang i Thydals Sogn, Hierdals Præsteg. Øvre Tellemarkens Fogd. Bradsberg Amt.

Bondal, en stor beboet Dalstrækning i Jørgenfiords Præsteg. Søndmørs Fogd. Romsdals Amt. Denne bestaaer af en hoved Dal, som er indsluttet af høie, og fornedelst Steenskred særdeles farlige Fielde, og adskillige Tværdale, hvorigiennem løber en stor og fiskerig Elv, kaldet Bondals Elv, foruden andre mindre Elve. Paa begge Sider af den store Elv ligger radeviis efter hinanden mange Gaarde, med skøn Skov af Birk, Aare og Hassel. Udi dette District, som den bedste Deel af Præstegieldet, er i alt 23 Gaarde, hvorpaa omt. boe 76 til 80 Familier, og i alt 4 til 500 Mennesker. Alle Gaardene ligge i Hoved-Dalen, hvor tillige Hoved-Kirken ligger, kalder Jørgenfiords Kirke, og Præstegaarden, kalder Sæbøe. De andre Tværdale, under Navne af Trvedal, Frølandsdal, Slætdal, og Qvistaddal, ere alle Sætters-Dale, og tiene til Græsgang for Beboernes Qvæg om Sommeren.

Bordøe.

Side 57

Bordøe.

Bordøe, en blandt Færøerne beboet Øe under Norderøe Syssel, er 2 M. lang, og af en forunderlig Skikkelse, med adskillige Næsser eller Odder. Den ligger i Sydvest og Vest fra de 2de Øer Viderøe og Svinøe, adskilt fra dem ved en smal Fiord. Imellem 3de af dens Odder, ere 2 lange Indviger eller Fiorde; af hvilke den østlige kaldes Arnefiord, og den anden Baardevigs Fiord. Fra denne sidste gaaer et lidet Eid, som er 1/4 M. langt, hen til den nordvestlige Side, hvor der er en meget sikker Havn for Skibe, kaldet Klak. Herfra strækker Landet sig igien 1 1/2 M. Nord til Viderøe. Paa den nordvestlige Side, ved Havnen Klak, omfavner Øen med 3de Arme eller Odder, en anden liden Øe, kaldet Kunøe. Paa denne Øe staaer en Kirke.

Borgareyar, ere nogle Øer i Borgarfiord, vestre Fierding af Island.

Borgarfiords Syssel, i søndre Fierding og Amt af Island, grændser mod Sønden til Botnsaae og Hvalfiorden, mod Vesten til Stadaraae. Dette Syssel eller Herred inddeeles, som andre Herreder i Island, udi Sveiter eller Ræpper. En Ræpp indeholder i det mindste 20 Gaarde. Borgarfiords Syssel holdes for Kiernen af Island for dets Frugtbarheds Skyld, thi nogle Steder voxet Græsset 2 Alen høit. Til Fields falder jevnligt de bedste Græsgange, hvor Indbyggerne

have Sætre, eller Fæstader om Sommeren. Bønderne her have og flere Kiør, som falde større og malke mere, end andre Steder i Landet, saa og flere Faar og talrigere Hiorde. Her voxer meget Fieldgræs, som bruges til daglig Spise, og hvoraf tillige laves Brød. Den Sygdom Spedalskhed ytrer sig ikke i dette Syssel. En stor Fiord, kaldet Borgarfiord, gaaer midt igiennem Landet, og er over 2 Mile lang, hvortil en stor Elv, kaldet Hvittaae, som falder ned i den ene Ende af Fiorden med en breed Munding, noget bidrager. Borgarfiords District deeles ellers i 2de Parter, nemlig: den søndre og vestre Side af Hvittaae, og hvoraf den ene Part egentlig kaldes Borgarfiords Syssel, og den anden Part Myra Syssel, som henhører til vestre Fierding og Amt. I den Deel, som kaldes Borgarfiords Syssel ere 9 Tingsogne og 7 Præstegielde under følgende Navne: 1) Reykholt, 2) Mela, 3) Saurbai, 4) Gaarde, 5) Hvanneyri, 6) Husafeld og 7) Lund, hvilke betienes af 7 Sognepræster, og er den ene Præst altid tillige Provst for Sysselet. Aar 1760 var i dette Syssel 220 Jorder eller Tuner, 121 Skattebønder, 154 andre Bønder, som Aar 1770 ejede 79 store og smaae Baade. Aar 1769 var det heele Folke-Antal 1696 Siele, men Aar 1703 skal det have været 2079.

Borg-

Side 58

Borgarfiord.

Borgarfiord, en stor Fiord i Mule-Middel-Syssel, østre Fierding af Island. I denne Fiord ere følgende beboede Viger, hvor Torsk og Haakalve falde, nemlig: Brunaviik, Breyderviik, 2de Alvterviiger, Grunaviik og Huseviig.

Borge-Elv, en Elv, som løber igiennem endeel af Eger Præsteg. i Buskeruds Fogd. og Amt, kommer fra adskillige Kiær eller smaae Vand, og falder i den saakaldte Stor-Elv, ved det Sted Møllenhof, hvor en god Olie-Mølle, og en hollandsk Gryn- og Sigte-Mølle m. m. drives.

Borge Fierding, et Tinglaug i Vesteraalens og Lofodens Fogd. Nordlands Amt.

Borge Præsteg. under Onsøe og Tune Sorenskriv., Mosses Fogd. Nedre Borgesyssels Provstie, Smaalæhnenes Amt, bestaaer af 2de Kirkesogne, nemlig: Borge Hoveds., og Thosnæs eller Hallens Annex. Borge Kirke ligger 1/2 M. fra Friderichsstad, og er af Grundmuur. Her blev den 6te Janua. 1660 holdt et Slag med de Svenske. Til dette Præsteg. er en Sognepræst, som boer paa Præstegaarden Heie i Nærheden af Hovedkirken, til hvilken Gaard er en bekjendt skøn Frugthave. Tingstedet er Gaarden Visur.

Borge Præsteg. i Vesteraalens og Lofodens Fogd. og Provstie Nordlands Amt, bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere: Borge Hoveds., og Valdborg Annex. Hertil er en Sognepræst.

Borgen, en Arm af Ytterøe Fiord, i Indersens Fogd., Tronh. Amt. Denne Arm, som er omt. 1 M. lang, løber ind ved det Sted, Strømmen kaldet, paa Indersen, og ender ved Handelsstedet Rorffen under Gaarden Lille Bierken samme Steds, eller ved Gaarden Hvidvang i Spareboen. Paa begge Sider ligger mange store og gode Gaarde, som deels henhøre til Indersens, og deels til Spareboe Præsteg. Her falder ofte om Efteraaret godt Sildefiskerie.

Borgensund eller Borgesiord, i Borgunds Præsteg. Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, er et temmelig bredt Sund, som strækker sig 1 1/2 M. i Længde, og indbefatter Vegsund, Nørvesund og Aalesund m. fl. Udi Borgensund falder betydelig Fiskerie af Sild og Torsk 2c., især om Foraaret, og er derfor Landet rundt om Sundet beboet af mange Gaardmænd, Huusmænd, Inderster og Lerser, som alle ere Fiskere tillige, og have deres meste Næring af Søen. Her boe desuden adskillige saakaldte Udliggerborgere eller Handelsmænd, som, for Fiskehandelens Skyld, her have nedsat sig. Men Fiskeriet er ikke nu af den Betydenhed som i de forrige Tider, da 10 til 12,000 Tønder saltet Gods kunde

Side 59

Borge-Syssels Provstie.

aarlig bringes derfra til Bergen, foruden den tørrede Fisk af adskillige Sorter.

Borge-Syssels Provstie, see Øvre- Nedre- og Mellem-Borgesysse.

Borgunds eller Borgen Præsteg., i Søndmørs Fogd. og Provstie, Romsdals Amt, bestaaer af 3de Kirkesogner, nemlig: Borgund Hoveds., og Annexerne Vatne og Skoue, hvortil kommer den i Hovedsognet liggende Gidskøe Kirke paa Øen Gidskøe, som dog ikkun ansees for et Kapel. Hovedsognet er meget vidløftig, 3de Mile langt, og bestaaer dels af Øer, og dels af fast Land, med en Hob igiennemløbende Sunde og Fiorde. Paa de ved Havet nærmest liggende Øer, som i Almindelighed kaldes Udløerne, falde jævne og smukke Egne, saa og de største og bedste Gaarde, men længere ind i Landet, ere Klipper og Bierge. Indbyggernes fornæmste Næring er Fiskerie, dog drive de tillige deres Gaarde uden Forsømmelse. Deres betydeligste Fiskerie, af Torsk og Sild, er i de 2de Sunde: Breesund og Borgensund. Nogle Kiøbmænd, som boe i Kiøbstæderne Molde og Christianssund, have her i Sognet beleilig liggende Gaarde, hvor de, ved deres Fuldmægtige, handle med Bønderne, og forsyne disse med alt behøvende. Borgunds Hovedkirke, fordum St. Margrethæ Kirke kaldet, ligger meget anseelig paa en lang og høi Bakke; den er grundmuret og beklæd med hvide Marmorsteene, som ere tagne af et Kloster, kaldet St. Peders Kloster, hvis Rudera endnu sees tydelig ved Præstegaarden, og har Kirken et anseelig Træspir. Indvendig er Kirken prydet med smukke Epitaphier, Inskriptioner og Vaabener af de Juuler, Giør, Thotter og Rosenkrantz. Kirken er en af de rigeste, thi den har et Jordegods af 20 Vog 2 Bpd. 15 Mark Fisk, og er privat Eiendom. For Sognet er Aar 1743 af Stedets da værende Provst og Sognepræst Hr. Augustinus Meldal opbyggt paa Præstegaardens Grund, et Skolehuus, hvori 20 fattige Børn nyde frie Kost, Seng, Ildebrand og Underviisning i Christendom. Til denne Stiftelses Vedligeholdelse er givet 500 Rdlr. af Amtmand Christian Solgaard, og 70 Rdlr. af Handelsmand Albert Ulrik, samt aarlig noget af Sognets formuende Bønder. I heele Præstegieldet er 282 skyldsatte Gaarde, som har omt. 646 Opsiddere, herforuden 118 Pladse; deraf i Hovedsognet 171 Gaarde og 106 Pladse. Gaardene i Hoveds. har omt. 400 Opsiddere. Disse samtlige Gaarde baade i Hovedsognet og Annexerne skylde 537 Vog 2 Mark Fisk, som omtrent udgør 336 Tønder dansk Hartkorn. Den heele Folkemængde i Præstegieldet er omt. 4900 Siele, deraf i Hoveds. omt. 3350 af unge og gamle. Dette store og

Side 60

Borgunds Præstegaard.

og betydelige Præsteg., betienes af en Sognepræst og en residerende Kapellan, som begge boe i Hovedsognet. Kapellannen erholder 150 Rdlr. aarlig af Sognepræsten, som derimod oppebærer den heele Korn- og Fiske-Tiende m. v. Præstegodset er 66 Vog 2 Bpd. 18 M. Fisk. Præste-Enke Gaarden kaldes Ratvig af Skyld en Vog. Hovedsognet Borgund udgør et Skibbreede eller Tinglaug, hvortil Tingstedet er Handelsstedet Magdevaagnæs paa Store Mørvøe.

Borgunds Præstegaard i sidstnævnte Borgunds Præsteg., ligger paa en liden Halvø for sig selv, som dog hænger sammen med det faste Land ved en smal Jordstrimmel. Denne Gaard, som skylder 1 Vog 2 Bpd. 6 M. Fisk, er mærkværdig af adskillige Alderdommens Levninger; thi den har i det 14 Aarhundred været en Kiøbstæd, og havt Kiøbstæds Rettigheder, og blev da kaldet Borgundar. Kong Oluf Hakonsøn har i Aaret 1384 givet en Anordning til dens Opkomst og Bedste. At denne Stad i de allerældste Tider har været anseelig, sluttes deraf, at der har staaet et Slot eller Borg, hvoraf Præstegieldet har faaet sit Navn; at der har staaet et stort og prægtigt Munkekloster, kaldet St. Peders Kloster, hvis Rudera og Grundlevninger endnu sees;

og at her endnu findes Kiendetegn af et eller 2de Skibsværfter, hvor Skibe ere bygte i Kong Inge Baarsøns og Kong Hagen den gamles Tider. Vesten for Præstegaarden ligger en Klipperig Strandbreed, kalder Skottebierget, saa og en Bugt, til Baashavn.

Borgunds Sogn, et Annex til Leirdals Præsteg., i Yttre- og Indre-Sogns Fogd., nordre Bergenhuus Amt, som udgør et Skibbreede eller Tinglav, hvortil Tingstedet er Leirdalsøren.

Borgøen, en beboet Øe i Bukken Fiord under Ryfylke Fogd., Stavanger Amt.

Borre, en Gaard i Aggershuus Amt, en Miil fra Havet, som i Aaret 1703 aldeles nedsank, efter at det store Sarpens Vandfald havde bortskyllet Jorden under den, saa at paa Stedet nu allene er et med Sand og Gruus opfyldt Hul.

Borre Præsteg. i Jarlsbergs Grevskab og Provstie, bestaaer af 2de Kirkesogner, nemlig: Borre Hoveds., og Nykirke Annex. Hovedkirken er en Steenbygning. Altertavlen er af Billedhuggerarbeide, som skal forestille Christi Undfangelses Bebudelse, hans Fødsel, Daab, Nadveres Indstiftelse, hans Kamp i Urtegaarden, hans Korsfæstelse og hans Opstandelse. Denne Altertavle er opstaferet og forgyldt Aar 1741. Præstegieldet betienes af en Sognepræst. Tingstedet holdes paa Grevesædet Jarlsberg.

Borre

Side 61

Borre Sogn.

Borre Sogn, et Annex til Kleps Præsteg., i Jedderen og Dalernes Fogd., Stavanger Amt. Kirken er en Træbygning. Uden for Kirkedørren ligger en flad Steen 2 Alen lang med Indskription af Rune-Bogstaver, og inden for Kirkedørren ligger en stor, næsten ganske rund Steen, imod 3 Alens Længde og næsten samme Brede, med en lige Indskription. Denne Steen har staaet paa en Høi strax ved Gaarden Borre.

Borrestad, en betydelig Gaard i Gierpens Præsteg., Nedre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, af Skyld 8 Huder med Børel. Denne Gaard er smukt bebygget, og har anseelig tilliggende Jorder med andre Herligheder.

Borre Syssel, i forrige Tider kalder Vingulmark, er et District i Christiania Stift, som grændser mod Østen til Sverrig; mod Vesten til Christiania Fiord; mod Sønden til Vigen; og mod Nord til Nedre Rommerige. Denne store Provinz skal have faaet sit Navn af den Gaard Borre, som Aar 1703 undergik, og er et godt Kornland. Ved Søsiden ved Folloug, have Indbyggerne god Næring af Tømmerlast, som føres ud til de heromliggende Toldsteder og Ladepladser. Her falder ypperlig Fiskerie udi de ferske Bande, nemlig: Vandsø-Fiord, Rødenæs, Fennesefjord og Stor-Elven, som falder ud ved det Sted, Sarpen kaldet og foraarsager et af de allerstørste Vandfald i Norge. Dette heele Landskab bliver inddeelt i Øvre- og Nedre- Borre- Syssel, som indeholder 3de Provstier, under Navne af Øvre, Nedre, og Mellem- Borresyssel, bestaaende af 4re Fogderier, nemlig: Jdde, Moss og Rakkestad, hvilke udgøre et Amt, kaldet Smaalæhnenes Amt, saa og Aggers- og Folloug Fogd. i Aggershuus Amt.

Botnedalen, en vidløftig Dalstrækning i Øvre Tellemarkens Fogd. Bradsberg Amt, ligger en Miil i Best fra Moe Præstegaard, bruges i nærværende Tid til Sætter for Moe Præstegields Gaardbrugere, og har skønne Fæhavne, men før den sorte Død skal denne Dal have været beboet og udgiort et heelt Kirkesogn.

Botne Præsteg. i Jarlsbergs Grevskab og Provstie, bestaaer af 3de Kirkesogne, nemlig: Botne Hoveds., hvis Kirke er en Steenbygning i god Stand og smukt ziret, og Annexerne Holmestrand og Hillestad. Til Præstegieldet er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden Vitsteen.

Botner, en Gaard i Høelands Præsteg., Jdderen og Dalernes Fogd. Stavanger Amt, hvor en mægtig, riig, og anseelig Mand, ved Navn Aaster, har, for omt. 500 Aar siden, boet, og hvis Descendente siden den Tid, Søn efter Søn, har besiddet samme

Side 62

Braastad Sogn.

samme Gaarde. Ved Gaarden er en Begravelses-Høi, hvor denne Aaster ligger begravet.

Braastad Sogn, et Annex til Bardals Præsteg., i Totens Fogd., Christians Amt.

Braaten, en Plads under Hougs Præstegaard i Eger Præsteg. Buskeruds Fogd. og Amt, hvor en stor Guldring og endeel gamle Mynter er funden i en Ager, liggende i en Leer-Krukke.

Bradsberg Amt, og Lehn grændser paa den sydlige Kant mod Havet, paa den vestlige mod Christianssands Stift, paa den nordvestre og nordre Kant mod Bergens Stift, og paa den østlige mod Nummedal, Sandsvær, og Laurvigs Grevskab. Dette Amt bestaaer af 2 Fogderier 3 Sorenskriverier, nemlig 1) Nedre Tellemarkens Fogd. i Christiania Stift, som indeholder 2 Sorensk., hvilke ere Nedre Tellemarkens Sorensk. og Bamble Sorensk.; og 2) Øvre Tellemarkens Fogd. og Sorensk. i Christianssands Stift. Til begge Fogderierne ere 18 Tinglauge og Præstegielde, og i alt, foruden Kiøbstæderne, 51 Kirkesogner. Kiøbstæderne i dette Amt ere: Kragerø og Skeen, samt 4re Ladepladser, nemlig: Langesund Brevig og de 2de Porsgrund. I heele Amtet ere 1810 numerede og skyldsatte Gaarde efter Matrikulen, som i alt skylde, efter Reducering til Tunge, 2874 Skpd. 21 1/4 Lpd., hvilke Gaarde beboes af hen ved 2900 Gaardmænd og 2240 Pladsemænd. Aar 1783 var den heele Folkemængde, indberegnet Indvaanerne i Brevig og Porsgrund, i alt 35,177 Siele. I Amtet er 77 privilegerede Savbrug, hvis Quantum er aarlig 653,080 Bord og 21 uprivilegerede eller Bøygde Save; en privilegeret Gryn-Mølle, kaldet Hellestvedts- Mølle, og en stor Deel Korn-Møller, som deels ere indbegrebne under Gaardenes Jordskyld, deels svare aparte Penge-Afgift til Kongens Kasse; 3 Jernverker, og 5 Teglverker; endelig den forudmændte Herregaard Bradsberg, hvoraf Amtet har sit Navn. Her har været betydelige Skove, men som disse nu meget i den seenere Tid har aftaget, har Indbyggerne saa meget mere beflittet sig paa at dyrke deres Gaarders Jorder, som for største Deel ere meget gode, og viises aarlig gode Birkninger af det her i Aaret 1777 den 29de Janua. oprettede Selskab under Navn af det oekonomiske opmuntrings Selskab. Jblandt andet er siden den Tid til Udgang af Aaret 1782, opført af Grundmuur 9 Bygninger, deraf 2de Stuehuuse, 4 Fæhuuse, et Faarehuus et Bryghuus og et Svinehuus. Herforuden er en stor Deel Agerland opryddet, Grøfter optaget, Steengierder satte, formeret Linavlen og Fiskeriet m. v., og hvorfor til 29de Janua. 1783 var uddeelt Premie i alt til Beløb 1107 Rdlr. Amtet indeholder 2 Provstier

Side 63

Bradsberg Gaard.

Provstier, som ere 1) Nedre Tellemarkens og Bambles, og 2) Øvre Tellemarkens Provstie.

Bradsberg Gaard i Nedre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, beliggende paa et Field strax ved Kiøbstæden Skeen, kalder Sunneaasen. Paa denne Gaard har den Kongelige Lehnsmand forudmændt boet, og deraf har Bradsberg Lehn, nu Bradsberg Amt, faaet sit Navn. Aar 1156 lod Kong Øjesteen Gaarden afbrænde Den tilhører nu Eieren af Giemsøe-Kloster.

Bradsberg Sogn, et Annex til Strindens Præsteg., og Fogd., Tronh. Amt, bestaaende af 30 Gaarde og 25 Huusmandspladse. Kirken, som ligger en Miil fra Tronhiem, er en Træbygning,

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

af 2de Fløie, hvilke støde sammen med Midten, hvor Taarnet staaer, som er forsynet med et høit Spir.

Bragdøe, en omflød Øe til Oddernæs Hovedsogn og Præsteg. Mandals Fogd. og Amt, beliggende strax ved Byen Christianssand, er 1/2 Miil i Omkreds, og skylder 2 Huder.

Bagnæs eller Bragernæs, en Kiøbstæd beliggende paa nordre Side af Drammens Fiord i Buskeruds Amt, 4 Mile fra Christiania og Kongsberg, 6 M. fra Holmestrand, 11 1/2 M. fra Svinesund, 60 M. fra Tronhiem, og omt. 65 M. fra Kisbenhavn. Byen har faaet Kiøbstæds Privilegier af Kong Friderich 4de, Aar 1715 den 21de Januarii. Den har ikkun een reel Gade, som er næsten 1/2 M. lang, og en saakaldet Baggade, samt 6 smaae Tværgader eller Stræder. Husenes og Gaardenes Antal er 455, som i Brandforsikrings Kassen ere taxerede for 20,800 Rdlr., hvoriblandt gives 13 publiqve Bygninger, deraf 6 beboede, saasom: 1) Byetinghuuset eller Raadstuen en gammel Træbygning med en stor Sahl, hvor Byetinget holdes hver Torsdag. Oven over Sahlen ere 2de Arrestkammere, og neden under en Stue med Køkken for Slutteren, samt et Arrest Kammer og en saakaldet Buurstald, hvor Arrestantere tillige hensættes. Nu er man i Arbeide med en nye Raadstue, som skal blive meget beqvem og ziirlig. 2) Aftensangs Præstens Boelig. 3) og 4) tvende Skoler for fattige Børn, samt 5) og 6) tvende Fattighuuse. Under Resten indbefattes Kirken og 6 Sprøjtehuuse. Alle Husene ere af Træ, og Kirken er en smuk Træbygning forsynet med et godt Orgelværk. Bagnæs har med Byen Strømsøe, som ligger lige over paa søndre Side af Fiorden eller Drammens Elv, en Sognepræst og en residerende Kapellan, samt desuden paa hvert Sted en Aftensangspræst. Disse 2de Byer føre hver for sig en betydelig Handel, fornemmelig med Bord, Bielker og anden Trælast, samt med Jernvarer, og have tilfelles tilligemed Byen Tangen eller Robberviig Tangen, som ligger østen for Strømsøe, eet Toldsted,

Side 64

Bagnæs.

sted, kaldet Drammens Toldsted, (see Drammen). J Bagnæs var Aar 1787 19 Trælasthandlere, deraf 10, som egentlig handlede med Bielker og anden Trælast, og 9 vare selv Saveiere eller Forpagtere; 8 Groshandlere; og 40, som holdte aabne Kramboder, tils. 67 Handlende, men efter Underretning fra Stedets Byefoged F. Vinsnæs, skal deres Tal nu være omt. 57; desuden 38 Høkkere eller Smaaehandlere; 88 Haandværksmestere og Professionister med 37 Svenne og 35 Dreng uberegnet Fabrikernes Arbeidere; samt af Bordstablere, Bielkehuggere og Lodser i alt 47. Af Fabriker ere: en Seildugs Fabrik; 2de Bomulds Spinderier; 5 Tobaks Spinderier, der ere anlagte af lige saa mange Kiøbmænd, hvorved omt. 50 Personer daglig settes i Arbeide; en Pibe-Fabrik, som før har været betydeligere end den nu er. For nærværende fabrikeres aarlig omt. 1200 Gros Bondepiber til 32 sk Grosset; en ordinair Potte-Fabrik, hvorved grove Fade, Tallerkener, Skaaler, og Potter fabrikeres; og en Voridugs-Fabrik, hvorved tilberedes Voridug til Reisekioler og Solskierner. Mængden af Bord eller Bræder er ved gamle og nye Kongelige Bevillinger paa Savqvanta for de her værende Bordhandlere bestemt, og beløber til et Antal af 11 til 1200,000 Bord aarlig. Efter Sortering udbringes den bedste Sort til Engelland og Irland, hvor og endeel af Braget er afsættelig, men det øvrige af Brag og Bragsvrag, modtager Frankrig, Holland, Danmark og Landet selv. Denne Bordhandel satte i Aaret 1787, foruden 12 af de 16 Skibe, som høre hiemme i Byen, 87 norske og 17 engelske Skibe i Fart, hvis Ladninger tildeels ogsaa indeholdte de saakaldte engelske Kantbielker af Fyr fra 18 til 20 Fods Længde. Byen er sammensføiet med Strømsøe ved en Flydebroe. For at holde Havnen ved Byen reen, er anrettet en Mudder-Maskine. Jmellem Bagnæs og Tangen ligger en Øe, kaldet Tyvholmen, hvorpaa

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

er anlagt et Skibsbyggerie og ved hver Ende af Byen Bragnæs ligger en Øe, nemlig Bragersøen paa Østre Side, og Langfaldøen paa vestre Side, som begge ere bebyggede og henhøre til Byen. Indvaanernes Antal var Aar 1769: 1864 Personer fra 12 Aar og derover, og desuden 174 Fattige, tilsammen 2038. Aar 1790 var Antallet af Børn til 15 Aar, 726, og fra 15 Aar og derover af gifte og ugifte, i alt 1827, tils. 2553 Siele, deraf 365 gifte, 53 Enkemænd og 217 Enker. Borgerskabet bestaaer af en Kapitain, en premier Lieut., en second Lieut., en Fendrik, en Kommandeur Sergiant, 4 Underofficerer, 2de Tamburer, en Piber og 64 exerceerte Borgere. Desuden har Byen et ridende Chor, som kaldes det grønne Chor, til Parade ved store Høitideligheder, bestaaende af en Ritmester,

Side 65

Bragnæs Lehn.

mester, en Adjutant, en Bagtmester, 2 Trompetere og 12 Volunteurer. Byens Brandanstalter ere i ypperlig Stand. Her ere 6 Sprøjter, hver med een Brandmester, 2de Assistenten og en Straalemester, samt til alle 6 Sprøjter en Brandvagt af omt. 120 Mand, og hvorover er en Brandinspecteur. Hele Borgerskabet i Byen sorterer under Christiania Magistrat, som til deres Løn oppebær den faldende Accise, men ellers har Byen egen Borgmester og Byefoged. Byefogden er tillige Byeskriver, Politiemester, Auctions-Directeur 2c.; hans Domme indstævnes for Magistraten eller Raadstue-Retten i Christiania. Kiøbenhavns Post ankommer til Bragnæs hver Torsdag, og afgaaer til Christiania Løverdags Eftermiddag. Fra Bragnæs afgaaer Posten til de Vesterlehnske Steder Torsdags Aften. Post-Contoiret for Bragnæs, Strømsøe og Tangen, er i Bragnæs, og bestyres af en kongelig Postmester. Byens Vaaben er en Nøgel og en Kaarde i Kryds over en Støtte, hvoromkring staaer: In Fide et Iustitia Fortitudo.

Bragnæs Lehn i Christiania Stift, indbefattede fordum et Amt, men udgjør nu et Fogd., kaldet Buskerud, under Buskeruds Amt, see Buskerud.

Bragnæs Provstie i Christiania Stift, indbefatter følgende Kirkesogner og Præstegielde, nemlig: 1) Vor Frelseres Kirkesogn i Hovedstaden Christiania; 2) Tugthuus Kirken samme Steds; 3) Hospitals Kirken i Opslo, derunder Menigheden i Opslo; 4) Aggershuus Slotskirkes og Aggers Kirkes Meenighed; 5) Sognekaldet til Bragnæs og Strømsøe; 6) Asker Præsteg., som bestaaer af 3 Kirkesogne; 7) Lier Præsteg. ligesaa 3de Sogne; 8) Røgen Præsteg., et Sogn; og 9) Hurum Præsteg., 2de Sogne, tilsammen 16 Kirkesogner. Stiftsprovsten og Sognepræsten for Vor Frelseres Kirke i Christiania er tillige Provst for dette Provstie.

Bragstad, en stor, smuk og vel dyrket Gaard i Indersens Præsteg., og Fogd. Tronhiems Amt, har Kongeveien paa vestre Side, og Borgen Fiord eller Sund paa Sydøstre Side. Gaarden er vel bebygget og ligger dertil den bedste Skov paa heele Indersen. Denne Gaard eies og beboes af Major Carl von Mozfeldt.

Brandal, en smuk Dalstrækning i Hareids Sogn, Ulvsteens Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, har gode Kornmarker og Græsgange, saa og Herlighed af Skov, Møllebruge, Laxefangst, og andet Fiskerie, samt en Mængde af Hiorte, hvilke her opholde sig i større Antal end andensteds i disse Egne. Her ligger

Side 66

ger, blandt andre, en Gaard, kaldet Brandal af Skyld 4 1/2 Vog, hvorunder er 4 Huusmandspladse, deraf er 2de Handelssteder eller Kræmmerleier.

Brandalsstrand under Sandøe Annexsogn i Herøe Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, er en Strækning, som begynder ved Jakatlestrand, og gaaer derfra en Miil mod Østen til

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Koppernæs, ligger ellers tvert over for Gurskøen. Paa denne Strand, er et godt Sandsteensbjerg, hvorfra hentes mange Baadeladninger god Sandsteen aarlig til smaae og store Slibesteene.

Brandesund, en beboet Øe i Søndhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt, hvorved er en Skibshavn.

Brandtsøe Skibreede, en Tingl. i Søndfiords Sorenskriv., Sønd- og Nordfiords Fogd., nordre Bergenhuus Amt. Tingstedet er Gaarden Hellevig.

Brandvold, en Gaard i Froens Præsteg. Guldbrandsdalens Fogd., Christians Amt, af Skyld 6 Huder 6 Skind, og 1 Bpd. 21 Mark Fisk, Odelsgoods, som beboes af 3 Selveiere. Her har i fordom Tid staaet en Kirke.

Bratvold, en stor Gaard i Rommedals Hovedsogn og Præsteg., Hedemarkens Fogd. og Amt, som i fordom Tid skal have været en Herregaard.

Bratvær Sogn, et Annex til Edøens Præsteg., i Nordmørs Fogd., Romsdals Amt. Kirken, som er en Træbygning, staaer i det Fiskevær Bratvær.

Breddalsbugt, en Bugt eller Arm af Stødvær Fiord i Mule-Sønder-Syssel, østre Fierding af Island. Her ligger nogle smaae Øer, hvor Edderfugle og Papegøier opholde sig. Her er og et Ankerleie, hvor de engelske Fiskerhukkerter fornemmelig samles.

Breede, en Odelsgaard i Sneasens Præsteg., Indersens Fogd., Tronh. Amt, hvis Opsidder og Eier Lensmanden Hans Carlsen, anseelig har forbedret og udvidet Gaarden i Ager og Eng, og desuden af nye smukt opbygget alle Gaardens Huuse. Han har for sin Flid erholdet Kongelig Præmie en Sølv Medallie. Strax ved Gaarden i Udmarken sees en Samling af store og smaae Kiempheøie. For nærværende er denne Gaard Tingsted for Sneasens Tingl.

Breedebolstadfield i Skaftelfields Syssel, østre Fierding af Island, er et farligt Field for Reisende, fordi store Steene falde jevnlig ned af samme paa Veiene, og har ofte gjort Reisende Skade.

Breddemarks Jøkel, er et farligt Jisbjerg samme Steds.

Breedfiord i Dale Syssel, vestre Fierding af Island, er den største Fiord samme Steds, thi den er 16 M. lang og 14 M. breed,

Side 67

breed, fuld af Øer, Holme og Skiær, men kun faae ere beboede. Den største Mængde af disse Øer hører til Bardestrands Syssel. Denne Fiord danner 3de Arme eller mindre Fiorde, nemlig: Hvamsfiord, Gilsfiord og Torskefiord. De Øer, som ligge i Hvamsfiord og nær ved det Forbjerg Skards Kløfning, hører til Dale Syssel, hvorpaa falder skøn Høeslet, Græsgange, Strandfugle, Æg og Edderdun. De beboede ere Langøerne, Purkøe, Rapsøe, Rutøe, Rugøerne og Ridøe. Paa Rapsøe er et Bogtrykkerie. Midt for Breedfiorden ligger et Forbjerg, kaldet Reykenæshyrne, som er rundt om beboet, og har en Græsrig Egn.

Breedsund, et stort Sund, som fra det saakaldte Storedyb i Havet, skiær sig ind udi Borgunds Præsteg., i Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, og gjør samme Præsteg. til et af de fiskerigeste Steder i Norge, da Torsk og Sild kommer hvert Aar igiennem Sundet fra Storedybet i stor Mængde. Dette Sund gaaer i en lige Linie fra Nordvest til Sydost, 4re Mile til Borgensund.

Breiden, en Giestgiver Gaard i Sæls Annexsogn Vaage Præsteg., Guldbrandsdalens Fogd., Christians Amt. Denne har i fordom Tid været en Kongsgaard.

Brekke Sogn, et Annex til Evindvigs Præsteg. Yttre- og Indre Sogns Fogd., nordre Bergenhuus Amt.

Brekkestøe, en Havn under Christianssands Tolddistrikt, paa Justerøen.

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet
1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Brekstad, 2de Gaarde paa Ørlandet, under Ørlandets Hoveds. og Præsteg., Fosens Fogd. Tronh. Amt. Begge Gaardene ere forsynede med gode Bønderbygninger, og har skønne tilliggende Agre og Enge. Paa den ene Gaard er et privilegeret Geistgiverie og Skydssted, og den anden er udseet til Præste-Enke-Gaard. Disse Gaarde ligge meget beleilig til Fiskerie.

Bremanger Sogn, et Annex til Kinds Præsteg. i Sønd- og Nordfiords Fogd. Nordre Bergenhuus Amt.

Bremsnæs Sogn, et Annex til Findsaas eller Mosterøe Præsteg., i Søndhordlehns Fogd., søndre Bergenh. Amt.

Bremsnæs Sogn, et Annex til Qværnæs Præsteg., i Nordmørs Fogd., Romsdals Amt, beliggende paa en stor Øe, kaldet Averøe. Paa denne Øe, strax ved Bremsnæs Kirke, ligger Gaarden Bremsnæs, hvor Aar 1672 i en Høi er funden en Urne af Krystal med en Guldring om, see Averøe.

Bremsøe, en Øe under Rennesøe Præsteg., Ryfylke Fogd., Stav. Amt, hvorpaa boer en Huusmand. Paa denne Øe har i fordom Tid været en stor Gaard, som nu er øde, og ligger under Udstéens

Side 68

Udstéens Kloster. Om Sommeren græsses paa Øen hen ved 60 Creature.

Breum Præstegaard, see Justedals Præstegield.

Breum Skibreede, et Tinglaug i Nordfiords Sorenskriv. Sønd- og Nordfiords Fogd., nordre Bergenhuus Amt, og et Annexsogn til Gloppens Præsteg. samme Steds, ligger ved det ferske Vand Breumsvandet kaldet, som er 1 M. langt. Kirken er af Træ, og kaldes Reedskirke. Tingstedet er Gaarden Reed.

Breviig, en Gaard i Romsdals Fogd. og Amt, tilhørende Reknes Hospital paa Molde, som af Leilendingen Joen Brandt anseelig er forbedret og smukt bebygget, hvorfor ham er forundt Kongelig Ærestegn af en Medallie at bære i Brystet.

Breviig, en skøn Ladeplads, liggende paa østre Side af Langesunds Fiorden, under Bamble Sorenskriv., Nedre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, 1 1/2 M. fra Porsgrund, 3 M. fra Kragerø, 1/2 M. fra Langesund, og 2 M. fra Skeen. Stedet er landsfast med og hører under Eidanger Præsteg., og bestaaer af de Grunde: Heiestad, Lunde og den Øe, Sylterøen kaldet, som ved en Vindebroe er tilføiet den landsfaste Deel, hvilken Broe opsides for de Fartsøier som ei vil seile uden om Øen, men gaae igiennem den smalle Kanal til Kiøbmændenes Brygger og Pakhuuse. Aar 1765 blev det de Handlende paa Stedet tilladt at losse og fortolde fremmede grove Vare, hvilket er til stor Lettelse, efterdi Toldboden er 1 1/2 M. derfra, i Porsgrund. Her drives en god og fordeelagtig Handel paa Holland meest med Jern- og Trælast, som for største Deel udføres med Hollandske Smakker. Stedets egne Skibe, ere nu kun 3de. Aar 1783 vare 9 i Drive, og et paa Stabelen, det mindste af 36 Trælast Lasters Drægtighed. I Aaret 1761 afbrændte heele Breviig, men er siden mere ordentlig og smukt opbyggt. Paa dette og Ladestedet Stadthelle, som ligger lige over for, og ansees for et Sted, ere 4 Trælasthandlere, deraf 3 i Breviig, 3 Krambod- og Kornhandlere, 5 Skippere, 2 Høkere en Færgemand, som tillige er Geistgiver, nogle Haandværkere, og endeel Strandsiddere af Lotser, og andre Søefolk, Kroemænd og Fiskere. Borgerne staae under Skeens Magistrat. Breviig har sin egen Kirke, som er et Annex til Eidanger Præsteg. Denne Kirke blev bevilget at opbygges Aar 1670; den er af Grundmuur og meget smuk, med Orgel og smukke Ornamenten, samt et Seierværk i Taarnet. Kapellanen til denne Kirke, og Eidanger Præsteg., boer i Breviig, Klokkeren er tillige Organist og Skoleholder. Stedet har en liden dansk Skole. I henseende til Toldvæsenet henhører

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Stedet under Langesunds Tolldistrikt. Paa Stathelle er et Skibsbyggerie. Aar 1780 blev Stedets Huusbygninger indskrevne i Brand-

Side 69

Brandassurance Kassen, og da fik Stedet gode Brandanstalter efter Indretning den 8de Martii 1779, da der blev udvalgt en Brand-Inspecteur, en Assistent, 2de Straalemestere, og til Sprøiternes Brug 24 Strandsiddere. Samme Aar blev antaget en Vægter, som lønnes aarlig med 30 Rdlr. Her boer en Kongelig Toldbetient med 2 Røyerter. I Fiorden her omkring fiskes skion Torsk, Hvilinger, Kongeslynder og anden smaae Fisk. Kommunikanternes Antal i Breviig, var Aar 1779 omt. 400de. Postvæsenet bestyres her af en Kongelig Postmester; Øster Post ankommer gemeenlig Løverdags Aften, hvorfra den afsendes til Postaabneren i Porsgrund, og derfra til Postbonden paa Gaarden Øster-Borge, som bringer samme til Skeen. Vester Post ankommer til Breviig om Mandagen ved et af Stedets Indvaanere selv lønnende extra Postbud. For et enkelt Brev til eller fra Kisbenhavn betales 20 sk, og til eller fra Tronhiem 20 sk.

Bringen, en Gaard i Fladaas Annex, Sillejords Præsteg. Øvre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, hvor en overmaade stor Kiempehøi er at see. 2de Bønder dræbte hinanden paa denne Gaard Paaske-Aften Aar 1654.

Bringsværds Skibreede, et Tinglaug i Nedenæs Fogd. og Amt. Tingstedet er Gaarden Sandstøe.

Briksvær, et Fiskevær ud i Havet i Saltens Fogd. Nordlands Amt.

Broe eller Svanøe Sogn, et Annex til Kinds Præsteg. i Sønd- og Nordfiords Fogd., nordre Bergenhuus Amt. Til dette Sogns Fattige har Forvalteren ved Svanøe Birk, Falk Giedding, foræret 300 Rdlr., hvoraf de nyde aarlig Renter. Kapitalen staaer under Opsyn af Ober-Kommissionen for de Fattiges Væsen i Bergen.

Broeøe, en beboet og frugtbar Øe i Boknefiord under Rennesøe Præsteg. Buskeruds Fogd. og Amt. Her har i fordom Tid staaet et gammelt Munke-Kapel, hvis Muure endnu sees, med skionne hugne Hveegsteene ved Dørrene og Vinduerne samt i alle Hiørner.

Brokøe, en Øe uden for Stranden i Sneefields Syssel og vestre Fierding af Island, hvorpaa er en god Græsgang og Høeslet, item en Mængde Fugle, Æg og Duun.

Bronlie, et meget høit Field i Vinnie Præsteg., Øvre Tellemarkens Fogd. Bradsberg Amt.

Brottum Sogn et Annex til Ringsagers Præsteg., i Hedemarkens Fogd. og Amt.

Brovold, en Gaard strax ved Ullesvog Præstegaard i Søndhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt. Ved denne Gaard er et

Side 70

et Bierg, kaldet Skioldspaar, men blev kaldet i gamle Dage, Skioldenborg; der skal Harringe Konge have havt en Fæstning for at beskiærme den i samme Tid indenfor lagte Stad Kintserviig.

Brude, en Gaard i Gryttens Præsteg., Romsdals Fogd. og Amt. I et nær ved Gaarden liggende Field, sees 3 a 4 saakaldte Jette-Gryder, dannede i det haarde Bierg ganske cirkelrund og indvendig glat og ligesom poleret, hvilke stedse staae fulde af Vand.

Bruraaehver, et varmt Bad i søndre Fierding af Island, har i fordom Tid været det fornemste Varnebad samme Steds, og var opbyggt af Muursteen, men er nu nedrevet, fordi Kilden blev forandret ved et Jordskielv.

Brudsviig Sogn, et Annex til Hougs Præsteg., i Nordhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt.

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Brunes, en liden Gaard i Vaage Præsteg., Guldbrandsdalens Fogd., Christians Amt, af Skyld et Skind, som ved Elvebrud er aldeles ruineret og gjort ubeboelig.

Brunholm, en Holm eller liden Øe i Aalesunds nordre Aabning, udi Søndmørs Fogd. Romsdals Amt, hvor Kong Christian 6te, paa hans norske Reise, Aar 1733, maatte i 8te Dage opholde sig, formedelst vedvarende Storm og Uveir. Her er et beleiligt Handelssted.

Brunkebergs Sogn, et Annex til Hvidesøe Præsteg. udi Øvre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, er 2 Miile langt og en M. bredt. Kirken, som staaer paa en meget høi Bakke ved Gaarden Brunkeberg, er en gammeldags Træbygning. Over Kirkedørren staaer det Aarstal 1685. I dette Sogn er et Vand, kaldet Brunkebergs-Vand, som har sit Udløb ved Brunkebergs Elv i Sellejords-Vandet.

Brunlaug, en Gaard i Faaberg Præsteg., Guldbrandsdalens Fogd. Christians Amt, af Skyld 1 Hud 8 Skind Odelsgoods, har en Opsidder og en Huusmand. Under denne Gaard begynder det bekjendte Laxefiskerie i Laugen Elv, omt. 8 Dage efter Michaelis og vedholder 10 a 12 Dage, hvortil bruges adskillige Slags Fiskeredskaber.

Brunlaugnæs Præsteg. og Tingl., som ogsaa kaldes Tanum, i Laurvigs Grevskab og Provstie, bestaaer af 3de Kirkesogne, som ere: Næs eller Tanum Hoveds., hvis Kirke er af Steen, og Annexerne Berg og Tissøe. Hertil er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden Haavelsrød.

Brusdalsbygd, beliggende midt paa en Halvøe i Skoue Sogn, Borgunds Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, har sit Navn af den Dal, Brusdal, hvorudi Bygden ligger.

Side 71

Denne Dal er indsluttet af Fielde paa begge Sider; har skønne Fureskove, og er paa den nordre Side meest beboet. Den vestlige Deel af Dalen, hører til Borgunds Hovedsogn, men den østlige Deel til Skoue Annex. I Dalen ligger en fersk Sø, Brusdalsvandet kaldet, 1 1/2 M. lang, som er den største ferske Sø eller Vand paa Søndmør, og som i den allerhaardeste Frost ikke fryser til førend efter Juul. Den største og fornemste Gaard i denne Dal, kaldes Brusdal, af Skyld 3 Vog Fisk, har 4 Opsiddere, til hvilken Gaard er en skøn Fyrreskov, og et Savbrug.

Brustad eller Etnedals Sogn, see Etnedalen.

Bruum, 2de store og vel bebyggede Gaarde i Skej Annexsogn, Spareboe Præsteg., Indersens Fogd., Tronhiems Amt, til hvilke ere gode Korn- og Græsmarker, samt skøn Skov. Her løber Ognen Elv forbi, som strax neden for Gaardene, der tilsammen er et Dragoun Qvarteer, danner en Foss, kaldet Bruums Fossen, hvor den ene af Gaardenes Eiere og Opsiddere, J. N. Skult, forhen Hytteskriver ved det nu nedlagte Guldstad Kobberværk, har opført et betydelig Savbrug, hvortil det meste Savtømmer haves af Gaardens Skove. Paa den anden Gaard boer en Bonde.

Bruvold-Elv, en stor Elv i Sneasens Præsteg. Indersens Fogd. Tronh. Amt, som har sit Udspring fra et Vand i de nordvestre Fielde imellem Sneasens og Overhaldens Præsteg., og løber ned paa nordre Side af Snease-Vand. Denne Elv driver betydelige Savbruge og endeel Korn-Møller.

Bryni, en Gaard i Rommedals Hoveds. og Præsteg., Hedemarkens Fogd. og Amt. Her formenes i fordum Tid at have boet anseelige Mænd. Ved Gaarden staaer en Boutasteen hen ved 4 Alen høi.

Brynidalen, en Dalstrækning, som ligger inderst ved Hvalsfiorden i Kiosar Syssel og søndre Fierding af Island. Denne Dal har i de ældre Tider været stærk bevokset med Skov, men som af de første Beboere er bleven omhuggen, deels til deres Huuse og Bygninger, og deels til Skibbyggerie.

Brynnilsrui, en Gaard i Tinds Hovedsogn og Præsteg. Øvre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, er af Skov og Mark betydelig, ligger nær ved Tindssøe, hvortil er en anseelig Plads med gode og smukke Vaanings-Huuse, og en vel dyrket Urtehave.

Brønøe Præsteg. i Helgelands Fogd. og Provstie Nordlands Amt, bestaaer af 5 Kirkesogne, som ere: Brønøe Hoveds., og Annexerne Viig, Vadsaae, Solstad og Askviig. Hovedkirken staaer paa en Halvøe, kaldet Brønøe, som er landsfast med det Bygdelav Nordsønnen. Ellers inddeles dette vidløftige Præsteg. i 5 Fierdinger, under følgende Navne: Velfiord,

Side 72

Nordsem, Vægen, Sørsem og Bindal. Hertil er en Sognepræst og en residerende Kapellan. Annexet Solstad hører i det Verdslige under Nummedals Fogd. Tronhiems Amt.

Brøske, et Tinglaug i Nordmørs Fogd. Romsdals Amt. Tingstedet er Gaarden Yttre-Stanviig.

Brøskefield, er det høieste Field i Gryttens Præsteg., Romsdals Fogd. og Amt, hvorunder ligger 2de Gaarde, kaldet Brøske. Dette Field grændser mod S. Ø. til Læssøe, mod S. til Lom, mod Vest til Ørskoug og Valdalen. Et Vand, Ulve-Vatn kaldet, ligger paa Fieldet, og hvorfra udløber en Elv til Valdal, og en til Romsdal, kaldet Asbiørnsaae.

Brudenstad-Havn, en Handelsplads og Fiskerhavn i Sneefields Syssel, vestre Fierding af Island.

Budalens Sogn, et Annex til Størens Præsteg. i Guldals Sorensk., Tronh. Amt. Igiennem dette Sogn, der bestaaer af en betydelig og stærk beboet Dalstrækning, løber Bua-Elv, som kommer fra Buesse, siden forener sig med en anden Elv, kaldet Eina, og falder ud i Gula Elv. Her har i fordom Tid været i Drift et Kobberværk.

Bue, et lidet Kapel ud imod Havet under Askevolds Præsteg., Sønd- og Nordfiords Fogd., nordre Bergenhuus Amt. Her skeer sielden Prædiken.

Buelandshøvde, et bekjendt høit og steilt Forbjerg, hvor mange Søefugle opholde sig, beliggende i Sneefields Syssel, vestre Fierding af Island.

Buevigens Tinglaug i Strinde Fogd. Tronh. Amt, er en Dalstrækning som gaaer ned til Gulosen, og udgjør et Annexsogn til Byenæssats Præsteg., hvortil er en liden Trækirke uden Taarn, som staaer nær ved Gaarden Huusbye. Tingstedet er Gaarden Sim.

Bueøe, en liden Øe i Havet under Sole Annexsogn, Haaslands Præsteg., Jedderen og Dalernes Fogd., Stav. Amt, som tiener til Græsning for nogle Creature om Sommeren.

Bukken Fiord, see Stavanger Fiord.

Bukkenøe, en beboet Øe ved den nordre Side af Stavanger Fiords Indløb. Her staaer en Kirke, kaldet Bukken-Kirke, som er Annex til Skudenæs Præsteg. i Ryfylke Fogd. Stavanger Amt.

Buknæs Præsteg. i Vesteraalens og Lofodens Fogd., Nordlands Amt, bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere: Buknæs Hovedsogn og Hol Annex. Hertil er en Sognepræst.

Bukvenraae, et Sted under Bergens Tolddistrikt, hvor en Kongelig Toldbetient er ansat. Vil du have, at jeg fortsætter med side 98?

Side 73

Burmoen.

Burmoen, et Sted i Levangers Annexsogn, Skognens Præsteg., Stør- og Verdals Fogd., Tronh. Amt, hvor forhen skal have været 15 a 16 Gaarde og et Handelssted eller Markeds-Plads, men nu er ikkun paa Moen eller Stedet 3de Gaarde. Det Sted, hvor Markedspladsen har været, er nu Skov og Udmærk, dog sees Levninger af brolagte Strimler, som endnu kaldes Gader, og løber

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

frem i en lang Strækning. Dette med flere Kiendetegn, og en Hoben Kiempehøie i Nærværelsen, giver Vidnesbyrd om, at Stedet i sin Tid har været stærkt beboet.

Buuse-Sund, et Sund imellem Øen Vardsø og det faste Land i Østfinmarken, Finmarkens Fogd. og Amt, hvor i lang Tid har været en almindelig Skibs-Passage for Søfarende; thi de maatte seile derigienem for at have Landkiending. Ved dette Sted vare de Fremmede efter Kong Christian den 4des Anordning, under 20de October 1708, forbundne at anvise deres Pas, og betale for hver Læst af Skibets Drægtighed 1/2 Rdlr.; men siden da Coursen om de Nord ved bedre Erfarenhed blev bekendt, seilede de uden om Vardsø, og fra den Tid har ommeldte Betalings Erlæggelse i Buuse-Sundet ophørt.

Buskeruds Amt i Christiania Stift, grændser i Nord mod Hallingdal og Ringerige; i Vester mod Tellemarken; i Øster mod Bragnæs; og i Sonden mod Laurvigen. Dette Amt bestaaer af 3de Fogderier, nemlig: 1) Buskerud, 2) Ringerige og Hallingdal, og 3) Nummedal og Sandsvær, men 4 Sorenskriverier, thi Buskeruds Fogd. er deelt i 2de Sorenskriv. I heele Amtet er 13 Præstegielde og 38 Kirkesogne, som indeholde 2582 matrikulerede Gaarde. Her ligger Kongsberg Sølvværk, Friderichsminde-Kobberværk, 2de Jernverker, et Glasværk og Modums eller Fossums Blaafarve-Værk samt Tranøe Sogns Marmorbrud.

Buskeruds Fogd. i Buskeruds Amt, indbefatter det forhen værende Bragnæs Lehn, og bestaaer af 6 Tinglave og Præstegielde, som udgjør 2de Sorenskriverier, nemlig 1) Hurum, Røgen og Lier Sorensk. og 2) Eger Modum og Sigdals Sorensk., see Lier og Modum, hvilke indeholder 980 matrikulerede Gaarde, som ere inddeelte i 14 Kirkesogner. Her ligger Hassel Jernverk, samt Modums eller Fossums Blaafarve-verk. Her er og et Marmorbrud i Tranbye Annex til Lier Præsteg. Tingene i dette Fogderie holdes 3de Gange om Aaret nemlig: om Vinteren i Febr. og Martii, om Sommeren i Junii og Julii, og om Høsten i Octob. og Decbr. Maaneder.

Buskerud, forhen en gammel Sædegaard i ovenmeldte Fogd., Modums Præsteg., er næst Fossesholm den betydeligste Gaard i Egnen,

Side 74

Buskholm.

Egnen, og er befriet for al Besværing og Paalæg, Udskrivning og Skatter. Gaarden har anseelige Bygninger, og dens tilliggende Herligheder ere betydelige, af Kirker, Savbruge, Tømmerslaadning, og mange Huusmandspladser, saa og en Lystgaard kaldet Sætersberg m. m. Paa Gaardens Eiendom var Folke-Antallet, Aar 1783, af voxne 111 og Børn eller uconfirmerede 299, tilsammen 410 Siele.

Buskholm, et Handelssted ved den Nordre Ende af Nærøe Sund, i Nærøe Præsteg., Nummedals Fogd., Tronh. Amt; her har i fordom Tid været drevet en stor Handel.

Buvarp, en Gaard paa Nummedals-Eidet under Eldens Annexsogn, Nummedals Fogd., Tronh. Amt. Her skal have boet i de gamle Tider en Mand ved Navn Thord Buvarp. Om denne berettes, at han bortførte en Mæsse Konges Datter, hvorover han af hendes Fader blev opsøgt og dræbt. Han skal ligge begravet i en Kiempehøi ved Gaarden, som for nogen Tid siden blev udgravet, og derved funden et gammelt Sværd, hen ved 1 1/2 Alen langt og meere end 1/2 Qvart. breedt, med Sølv beslaget Fæste. Foruden dette Sværd er og funden en Stridshammer med flere gamle Sager.

Byeaas, en Arm eller Ryg af Batsfield, som ligger imellem Tiller og Melhuus Sogne i Tronh. Amt. Denne Aas, hvis Skov og Græsmark for endeel tilhører Staden Tronhiem, tilligemed nogle af de der liggende Gaarde og Pladser, strækker sig ned til Tronhiems- eller Flak-Fiord

ved Gaarden Flak, og indbefatter de bekiendte Steder Høvrings-Næsset, Digermulen og Løstene, hvilke 2de sidste ere steile Bierge yderst ved Stranden.

Bye-Gaard, en betydelig Gaard i Stods Præsteg., Indersens Fogd., Tronh. Amt, af Skyld 4 Spand Odelsgoods, er et fuldt Dragoun Qvarteer, og hvorunder ligger 2de Savbruge samt en Aargangs Korn-Mølle, i den Foss, Byefossen kaldet, som har sit Udløb fra strax hosliggende Vand, kaldet Reens-Vand. Her er og et skønt Laxe- og Ørret-Fiskerie. Gaarden ligger paa en meget høi Bakke, har skønne og vidløftige Agre og Enge, og er vel bebygget, dog simple Bygninger. Strax oven for Gaarden ligger skønne Field-Enge, en skøn Skov og Sætter-Mark. **Bye Gaard** i Guldals Sorensk., Størens Præsteg., Tronhiems Amt, 4re Miile fra Staden Tronh., er Geistgiver- Skyds- og Ting-Gaard, for Størens og Horrigs Tinglave. Denne Gaard er af en liden, men god Strækning, og er særdeles vel bebygget. Neden for Gaardens Huuse er en liden Have, hvori er et Springvand.

Side 75

Byenæs Præsteg.

Byenæs Præsteg. og Tingl., i Strinde Fogd. Dalernes Provstie Tronh. Amt, indbefatter 3de Kirkesogne, som ere Stene Hoveds. paa Byenæsset, og Annexerne Buevigen og Viigen, hvilke Sogne har hver sin Kirke, og har desuden i fordom Tid været 3de andre Kirker i Præstegieldet, nemlig: en paa Gaarden Rye, en paa Gaarden Hougran, og en paa Gaarden Mustan. Hovedkirken, staaer ved Gaarden Stene paa en Bakke, og er af Træ. I Kirken hænger en messing Lysekrone, foræret af Stedets fordom Præst Hr. Albert Medelfart, Aar 1762. Paa Alteret ligger en liden hvid Marmorsteen, indfattet i Alter-Pladen. Paa Kirkegaarden, østen for Choret ligger en Liigsteen af hvid Marmor, hvorpaa er udhugget Maria med Barnet paa Armen, og en Inskription omkring i Kanten af gamle latinske eller saakaldte Munke-Bogstaver, tildeels næsten fortæret af Ælde. Til Præstegieldet er en Sognepræst, som boer paa Præstegaarden Aalberg, og en residerende Kapellan. Tingstedet er Gaarden Høiem.

Byglands Præsteg. og Tingl. i Raabygdelaugets Fogd. og Provstie Nedenæs Amt, bestaaer af 4 Kirkesogne, som ere: Byglands Hoveds., hvis Kirke ligger ved en stor fersk Søe, Byglands Søe kaldet, og Annexerne Aardal, Sandnæs og Austad. Paa Byglands Præstegaard staaer 2de store Stene med Inskription af Rune-Bogstaver. Til Præstegieldet er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden Næs. Ommeldte ferske Søe er temmelig stor, og ligger mange skønne Gaaarde omkring samme.

Bykle Sogn, et Annex til Valle eller Setterdals Præsteg. i Raabygdelaugets Fogd., Nedenæs Amt.

Byrøe, en beboet Øe i Ryfylke Fogd. Stav. Amt.

Bæar Sokn, et Sveit eller Bygdelaug i Borgarfiords Syssel, vestre Fierding af Island.

Bærums Øster og Vester, et Tinglaug i Aggers Sorensk. Aggers og Folloug Fogd. Aggershuus Amt, bestaaer af de 2de Annexer til Asker Præsteg., nemlig Tanum eller Vester Bærum, og Haslum eller Øster Bærum. Tingstedet er Gaarden Ringen.

Bærums Jernværk, ligger i Asker Præsteg., Aggers og Folloug Fogd., Aggershuus Amt, imellem Christiania og Bragnæs, ved Bærums Elv, som løber ned i Christiania Fiord ved Sandvigen. Dette Værk blev optaget af Johan Post og Herman Krefting, som derpaa erholdte Kongelige Privilegier af 25de Ocbr. 1624, og blev af dem drevet i nogen Tid, men af Mangel paa Malm indstillet og faldt i det Frie. Aar 1641 skienkede Kongen det til Marseilius, Kronens Factor i Amsterdam, som atter solgte det til Johan Krefting efter Skiøde af 20de Febr. 1664, af

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

hvis Familie og Arvinger det siden med Particpantskab blev drevet, indtil Conrad Clausen ene kom i Besiddelse deraf,

Side 76

Bæverelv.

deraf, som gjorde store Forbedringer med Værket saalænge han levede. Hans Eftermand, Kammerjunker Kaas, solgte Værket, Aar 1791, for 167,000 Rdlr. til General Krigs-Kommissair Ancher. Malmen til dette Værk bringes til Søes vesten fra Arendal, fra Gruberne paa Gaarden Soelbergs Grund, og fra den Øe, Øster Langøen kaldet, uden for Kragerøe, og leveres ved Ladepladsen Sandviigen, som ligger en M. fra Værket, hvorfra den videre transporteres til Baads om Sommeren, og til Lands om Vinteren op til Værket. Paa Gaarden Kierboe ved Værket, er anlagt et Staalbrænderie. Aar 1781 blev fra Værket udført 3232 Skipd. 9 Lpd. 7 Pd. Stangjern, 718 Skpd. 8 Lpd. 4 Pd. støbt Jern, deraf især Kakelovne, 158 Stk. fiint Smearbeide, og 194,224 Stkr. Spiger. Afgiften til Kongen er 650 Rdlr. aarlig. Ved Værket leve omt. 72 Familier, og i alt med Børn og ugifte, omt. 400 Mennesker.

Bæverelv, en Elv, som kommer fra Syre-Vand, løber igiennem en Dalstrækning, kaldet Bæverdalen i Loms Præsteg., Guldbrandsdalens Fogd., Christians Amt, og ned i Vaage-Vand. Elven støder sammen med Otta Elv ved Loms Præstegaard, og tiltager sig mange smaae Elve.

Bøe-Elv, kommer fra de 2de store Vande, store og lille Vatne kaldet, beliggende paa Grændserne imellem en Fiord kaldet Indfiorden og Valdalen i Søndmørs Fogd., Romsdals Amt. Elven løber igiennem en beboet Dalstrækning, og falder ud i Indfiorden ved den Gaard Bøe. Denne Dalstrækning er meget trang, med høie Fielde, hvorfor Biergfald have borttaget heele Gaarde, og truet flere med samme Ødeleggelse. Et af de betydeligste Biergfald skeede for omt. 180 Aar siden, da en stor Bierghammer, 1 1/2 Fierding fra Stranden, faldt ud, og opfyldte saaledes den heele Dal med Steen og Steenuur, at Veien derover nu er næsten ei at passere. Den under Fieldet lagte Gaard blev ødelagt, og alle dens Beboere knuste, undtagen Konen paa Gaarden, som ved en Hændelse undkom med sit spæde Barn paa Armen 1/4 Fierding op fra Gaarden, men blev dog derværd qvalt af den Mængde Steenstøv eller fiin Sand hvormed Luften af Faldet var opfyldt.

Bøe, en Gaard i Froens Præsteg., Guldbrandsdalens Fogd., Christians Amt, af Skyld 2 Huder 6 Skind, og 3 Bpd. 18 M. Fisk, er en god Gaard med skønne Fiskevande, og har en Opsidder, som er Selveier. Paa et Sted til Fields ved Gaardens Sætter findes store og smaae Bierg-Crystaller i Mængde. I de catholske Tider har paa Gaarden staaet en Kirke, og endnu staaer Døbe-Karret af Klæbersteen ved Kirkegaarden, som nu er optaget til Ager.

Bøe

Side 77

Bøe.

Bøe, en Gaard i Gusdals Præsteg., Folkeboe Annexsogn, Guldbrandsdalens Fogd., Christians Amt, af Skyld 8 Huder Odelsgoods, er en meget betydelig Gaard, og af nærværende Opsidder anseelig forbedret i Ager og Eng, hvorfor han har erhholdet Præmie af det Kongelige Landhuusholdnings-Selskab. Under Gaarden ligger 4re Huusmandspladse.

Bøe Præsteg. og Tingl. i Nedre Tellemarkens Sorenskriv. og Provstie, Bradsberg Amt, bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere Bøe Hoveds. og Annexet Lunde. I Hovedsognet ere 2de Kirker, nemlig Hovedk. Bøe, og 1/4 M. derfra een saa kaldet Love-Kirke paa Gaarden Gaarden. Begge Sognene indeholde 109 Gaarde og 176 Huusmandspladse; deraf i Hoveds. 59 Gaarde

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

og 94 Huusmandspladse. Folke-Antallet var Aar 1782 i alt 2227 af unge og gamle. Hovedkirken er en gammel grundmuret Bygning. Foruden noget Jordegods af omtr. en Tøndes Landskyld, ligger til Bøe og Lunde Kirker 2de Gaarde, kaldet Vrøm og Nedre Bøe, tils. af Skyld 6 Tønder, hvilke beboes af 3de Bønder, som med flere, ere Eiere af disse Kirker. Tienden betales aarlig med Penge, og beløber pr. Part til 120 Rd. Kirkerne eie 28 Køer, hvoraf aarlig haves i Leie 14 Rd. Almuen ernærer sig, foruden deres Gaarders Avling, af Tømmerhugst, Kulle-Drifter, Tiære-Brænderie, og ved Kiørsel og Transport til og fra Holden Jernværk med underliggende Hørte-Hamre, hvoraf den ene ligger i Hovedsognet paa Gaarden Gaardens Grund. Skovene ere nu for en stor Deel udhugne. Til Præstegieldet er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden Lundefaret.

Bøe Sogn, et Annex til Haae eller Nærum Præsteg., udi Jedderen og Dalernes Fogd., Stavanger Amt.

Bøe eller Sælbøe Sogn, see Sælbøe.

Bøe Sogn, et Annex til Evindvigs Præsteg. i Yttre- og Indre-Sogns Fogd., nordre Bergenh. Amt.

Bøe Sogn, et Annex til Mangers Præsteg. i Nordhordlehns og Vosse Fogd., søndre Bergenhuus Amt.

Bøe Sogn, et Annex til Vaagsøe Præsteg., beliggende paa den nordlige Deel af Færøe.

Bøedals Sogn, et Annex til Gusdals Præsteg., i Guldbrandsdalens Fogd., Christians Amt. Kirken, som Almuen eier, er, efter Kongelig Tilladelse, i de senere Tider flyttet og af nye opbyggt.

Bøeland, en stor beboet Ø af 1 1/2 M. i Omkreds, liggende under Herøe Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, ved et Sund kaldet Nørre-Vaul, hvorved den skilles fra Øen Remøe, lige-

Side 78

Bogstad Sogn.

ligesaa fra Muklebust Øe, ved det saakaldte Nærøe-Sund. Denne Øe er en af de frugtbareste i hele Sognet.

Bogstad Sogn, et Annex til Indre-Holmedals Præsteg., i Sønd- og Nordfiords Fogd., nordre Bergenhuus Amt.

Bømmel-Fiord, Øe og Kirkesogn, see Bømmel.

Bønsnæs, en Gaard i Hole Præsteg., Ringerige og Hallingdals Fogd., Buskeruds Amt, hvor forud skal have boet en Konge, ved Navn Sigvard Sir, der var Kong Oluf den Helliges Stiffader, og formodes, at en ved samme Gaard staaende Gavekirke, kaldet Bønsnæs-Kirke, som er en gammel Steenbygning uden Taarn, hvor nogle faa Gange om Aaret holdes Prædiken, har været opbyg. af en af disse Konger. Denne Kirke stod i endeel Aar forfalden, indtil Aar 1676, da den igien blev repareret og sat i brugbar Stand.

Børsens Tinglaug i Strinde Fogd., Tronh. Amt, bestaaer af en Dalstrækning, som gaaer ned til Gulaas- eller Gulosen ved Tronhiems Fiord. Her ligger Vigge Annexkirke til Byenæssets Præsteg. Tingstedet er Gaarden Sim.

Børsse-Skognens Tinglaug i samme Fogd., er et Annexsogn til Ørkedals Præsteg., i Ørkedals Sorensk., Tronh. Amt, hvis Kirke, kaldes Skognens Kirke. Tingstedet er ligesaa for dette Tinglav fornævnte Gaard Sim.

Børtenaasen, et stort Field, omt. 1/2 M. høit, beliggende i Nord fra Moe Præsteg., Øvre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt.

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Børtevandet, et Vand i Moe Hovedsogn og Præsteg. i Øvre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, er 1 1/4 M. langt og 1/8 M. bredt. Dette Vand er overmaade dybt, og omgivet med høie og steile Klipper.

Børtøe, en Øe uden for Byen Kragerøe, i Nedre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, hvorpaa er temmelig god Skov og Græsgang.

Børøe, en anden Øe samme Steds, som, med tilliggende 4 Pladser, skylder 4 Huder 6 Skind. Her er ligesaa temmelig god Skov og Græsgang. Aar 1694 blev her bygt et Skib, Stad-Aalborg kaldet.

Bøssefieldet, et stort Field omt. 1/2 M. høit, beliggende i øst fra Præstegaarden udi Moe Præsteg., Øvre Tellemarkens Fogd. Bradsberg Amt.

C.

Side 79

C.

Capitel Bakke, et Sted ved Gaarden Hougsund i Eger Præsteg., Buskeruds Fogd. og Amt, hvor en geistlig Bygning har staaet udi Pavedømmets Tid, og det første Kapel, som Pave Clemens, Aar 1311, tillod Kong Hagen at bygge i Norge. Stedet, som ligger ved den alfare Vei, er nu en med Skov bevoxet Sandhøi, som aldeles ikke viiser noget Tegn efter denne Bygning.

Caras Jocka, er en Elv i Kautokeino Præsteg., udi Vestfinmarken, som løber ned fra Daudervarre, hen imod 8 M. imellem høie og steile Bierge, til den falder ned i Jets-Jocka. Ved denne Caras Elv, 18 M. fra Kautokeino Kirke, er en Colonie, kaldet Carasjocka, hvor 10 saakaldte Qvenne-Familier ere boende.

Carlsøe Præsteg., see Karlsøe.

Carstensen, en Øe paa Vikten under Nærøe Præsteg., Nummedals Fogd. Tronhiems Amt; hvorpaa er et Borgerleie, eller Handelssted. Denne Øe ligger ved søndre Ende af Udvikten.

Chors Sogn, et lidet Sogn til Fields under Gryttens Præsteg. Romsdals Fogd. og Amt, hvortil er en liden Kirke eller Capel, som staaer paa Gaarden Flatmark, 1/2 M. oven for Hovedkirken. Sognet indeholder 25 Gaarde, som har 33 Opsiddere og desuden 3 øde Gaarde.

Christ Hovedsogn til Etne Præsteg. i Søndhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt. Kirken, som ogsaa kaldes Støle, er halve Deelen af Muur og den anden halve Deel af Træ.

Christiania, Hovedstaden og den smukkeste Stad i Norge, ligger i Aggers Herred og Christiania Stift, tvers over for den gamle Stad Opslo, ved vestsiden af den Viig, Biørvigen, som Christianiæ Fiord der danner, 4 Mile fra Kiøbstæderne Bragnæs og Tønsberg, 8 fra Kongsberg, omt. 14 Miile fra Svinesund, 12 1/2 M. fra Friderichshald, 9 1/2 M. fra Friderichsstad, 6 3/4 M. fra Mos, 7 1/2 M. fra Kongsvinger, 62 1/2 M. fra Stavanger, 56 M. fra Bergen og Tronhiem, og 60 M. fra Kisbenhavn. Staden ligger i temmelig nærsomme og beboede Egne under 59 Grader 54 M. 40 Sec. Polhøide. Den blev, efter at Opslo, som forhen var Hovedstaden, afbrændte Aar 1624, samme Aar den 27de og 28 Sept. af Kong Christian 4de selv anlagt og afridset med alle dens Gader, Skanser og Volde, saaledes, at alle Gaderne, som løbe fra Nord mod Sonden eller S. V., kan beskydes fra det ovenfor liggende Slot og Fæstning Aggershuus, og da givet det Navn Christiania, efter dens høie Fundator og Stifter. Til Staden er 4 Forstæder, som kaldes Vaterland, Pipsper-

Side 80

pervigen, Grændsen og Fierdingen, hvortil endnu kommer Opslo, som kaldes den gamle Stad, eller gamle Byen, og som med dens Forstad Grønland ligger 1/2 Fierding fra den nye Stad. Igiennem Vaterland løber en Elv, hvilken kommer fra Mariedalen, kaldet Agger- eller Loe-Elv. Staden med disse Forstæder, Fæstning og gamle Byen danner en Art af en Halvmaane, og er i Længde omt. 1/2 M., men Staden selv ikkun 1200 Alen lang og bred, som bestaaer af 12 Hoved-Gader og 13 ligesaa store Tvær-Gader, der alle have eens Breede, nemlig 20 Alne; alle gaae snorlige og overskiære hverandre i rette Vinkler. Renderne ere midt i Gaden, dannede blot ved, at Gaderne ere afhængende mod Midten. I de sidste Aaringer ere Gaderne efterhaanden brolagte efter den nyere fastere Maade. Langs Husene ere Fortougene indfattede med Bielker, indenfor meest belagte med flade Skleversteene af Egnens Producter, og udenfor, hvor behøves, forsynede med Afvisere af Træ eller Marmor. Hvor Gaderne overskiære hverandre, ere overalt Springvande i fiirkantede Omfatninger af Træ, hvilket Vand ledes fra Agger Elv, i en Afstand af 1200 Alne, ved 3de Hoved-Render, hvorfra gaae Side-Render, ei allene til Springvandene i Gaderne, men endog til adskillige Gaarde og Haver. Hver Samling af huse, som dannes i en Fiirkant af Gaderne, kaldes et Qvartal; for Resten har vel Gaderne Navne, men Husene hverken Numere eller Skildter, uden Haandværks-Skildterne. De private huse ere, faa undtagne, af to Etager, med Siderne vendte til Gaden. Mange af de nyere Bygninger ere halv Muur og halv Bindingsværk, og Bindingsværket beklæd udvendig med Muur af en halv Muursteens Tykkelse, hvorved en og anden Bygnings-Zirat er anbragt. Paa nogle af de gamle grundmurede huse ere Karnapper eller Udstudde til Gaden, hvoraf nogle stige op som smaae Taarne, derfra haves skønne Udsigter, men de hindre tillige Udsigten for Naboerne, og ere nu forbudne at bygges. Byen er en Stabelstad for al Slags Commerze og Kiøbmands Handling baade Inden- og Udenrigs, og dens anseelige Kiøbmand føre en stor og vidtløftig Handel; her er derfor en betydelig Skibsfart ei allene med Stadens egne, men og med fremmede Skibe, hvilke her finde en skøn Havn, og kan løbe lige op til Stadens Brygger og Pakhuuse; thi hverken Sandbanker, Grunde eller blinde Skiær ere her at formærke. De betydeligste Vare, som herfra udføres, ere Bord og Bielker, Jern og Jernvarer, Alun, Karduan, Papiir, nogle Tugthuus-Tøier, og Kummen eller Karve m. v. Stadens Vaaben er en Jomfrue med en Krands i den ene, og 3 Piile i den anden Haand, siddende paa 2 Løver, som vende Hovederne fra hinanden, og en be- har-

Side 81

harnisket Mand har hun liggende under sine Fødder. I denne Stat residerer Stat- eller Vice-Statholderen, naar der er nogen i Norge, saa og Stiftamtmanden over Christiania Stift, samt Laugmanden over sammes Laugdømme, hvor Laugtinget tillige holdes, ligesaa Sahlkasseren for Norge. Her holdes Over-Hof-Retten for Norge, som bestaaer af én Præses, en Justitiarius, en Justits-Secretair, 5 virkelige Assessores og 4 a 5 Assessores Auscultantes, hvortil er 7 a 8 Ober-Hof-Rets Procuratorer. Biskopen over Christiania Bispedømme residerer paa den gamle Bispegaard i Opslo. I henseende til Søs-Enrolleringen, boer her en Chef og Oberlots for Friderichshalds District, saa og Commandanten for Aggershuus Fæstning. Stadens allerførste Kirke blev kaldet Helligtrefoldigheds Kirke, som Aar 1686 afbrændte tilligemed alle de Huuse, som stode oven for Kirken op til Volden. Siden er allernederst i Byen ved Torvet opbyggt den nu værende Stadens og de 4 benævnte Forstæders Kirke, kaldet Vor Frelseres Kirke, som og er Christiania Stifts Hovedkirke, hvor Biskopen holder Præstevielser for alle de Præster, som blive beskikkede i Stiftet. Denne er en stor, lys og smuk Korskirke, men uden Spiir, prydet indvendig med smukke Ornamentter og adskillige Epitaphier. I Sacristiet, som er en Tilbygning,

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

er Capitule t forsynet med Kakkels-ovn. Sognepræsten ved Kirken er tillige Stifts- og Dom-Provst samt Provst i Bragnæs Provstie; desuden er hertil 2de Kapellaner og en Catechet. Foruden denne Kirke, er Slots-Kirken Aggershuus for de Militaire og Beboerne inden for Fæstningen, hvis Præst tillige er Sognepræst til Aggers Præsteg.; saa og Hospitalskirken i Opslo, der har sin egen Præst, og hvortil Menigheden i gamle Byen med dens Forstad Grønland søger; item Tugthuus Kirken. De andre Stadens offentlige Bygninger og Stiftelser ere: 1) Ober-Hof-Rets Bygningen; 2) Raadhuuset, en grundmuret Bygning, hvor Raadstue-Retten og Byetinget, med flere Rettens Forsamlinger holdes; 3) et Tugt- og Manufaktur-Huus, som er en meget stor og smuk grundmuret Bygning af fire Fløie og to Etager, hvoraf den længste er til Gaden, hvis middelse Deel udgjør Kirken. Lemmerne beregnes, det ene Aar med det andet, at være 160ve. Hertil er en Præst og en Klokke, som tillige er Skoleholder, saa og 2de Inspektører, en Oeconomus for Bespisningen, en Portner og en Vægter. Her forarbejdes dobbelte og enkelte Frakketøier for billig Priis, Multummer, Svanebay, Floneller, Lerreder, og Gulvtepper. Dertil have 2 Væverstole af dobbelt Brede, 12 af enkelt Brede, 9 Linned-Væverstole, 30 Skokrokke, 20 Lin-

Side 82

Linrokke, og 8 Skruppebænke. Dette Manufaktur Huus har sit eget Farverie og et Tobaksspinderie. 4) Et almindelig Værk og Spinde-Huus, bekostet af Byens Indvaanere, og understøttet baade af Regieringen og nogle Patrioter; derved have 80 Personer af Qvindekjønnene, meest Betlere, Adgang daglig at søge deres Næring ved Spind af Hør og Blaar; 5) Et Vaisenhuus for Christiania Stift, over hvilket af Øvrigheden er beskikket en Overinspektør, samt en Inspektør og en Assistent; 6) En latinsk Kathedral-Skole, anlagt af Kong Christian 4de, er en stor og anseelig Bygning. Den er godt forsynet med Legater og Beneficier, og forestaaes af en Rektor, en Konrektor, 3de Hørere og en Kantor; 7) Et Militair mathematisk Academie, oprettet Aar 1750, hvorved er en Professor i Mathematiken og Fortifikationen, en Professor i Physiken og Oekonomien, og en Informator i Tegnekonsten. 8) Det store Hospital i gamle Byen, som har sin egen Kirke, Kirkegaard, Kirkebetiente, Medicus, og Territorium. Samme Hospital har havt meget Gods omkring i Stiftet, men er solgt, og derfor oprettet en anseelig Fonds af større aarlige Indkomster, end Borel og Landskyld af Godset forhen beløb sig til; hertil kommer adskillige Gaver i Penge og Vare. I dette Hospital er noget over 100de Lemmer, som bekomme fri Baaning, Brænde, Opvartning, Medicamenter, og i Penge ugentlig, hver 48 sk. Herved er et Dolhuus eller Daarekiste for galne eller vanvittige Mennesker, der underholdes mest af egne Midler, med et Tillæg af 6 sk ugentlig af Hospitalet; 9) Det store Fattighuus paa Saugbakken; 10) Det gamle Fattighuus i Dronningens Gade, har 18 Lemmer, hvoraf hver nyder 16 sk ugentlig; 11) Peder Michelsens Enkehuus, har 12 Enker; 12) Det Ankerske Vaisenhuus oprettet Aar 1776, ernærer og opdrager 6 Dreng og 6 Pigeboer; og 13) Et Lazaret eller Sygehuus, som Aar 1756 blev oprettet for de med veneriske Svagheder og Saltflod behæftede Mennesker. Fabrikerne ere: 3 Papiir-Møller, hvorpaa aarlig virkes for 16 til 17000 Rdlr., og derved har omt. 100 Mennesker i mange Aar fortient deres Levebrød; 6 Tobaksspinderier; en Tobakspibe-Fabrik; en Reberbane; en Alun Fabrik; en Lak-Fabrik; en ordinair Potte-Fabrik; en Saftian Fabrik; 5 skønne Karduan Fabriker; en Olie-Mølle; en Krud-Mølle; en Sæbe- og Spiker Fabrik; Tugthuus Fabriken, hvor uldne og linnede Tøier fabrikeres til en aarlig Værdie af 4000 Rdlr.; en Uldkarde Fabrik var oprettet af James Collet, hvorved 100 Børn fortiente deres Ophold, men af Mangel paa Afsætning blev samme Fabrik af ham

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

nedlagt, derimod har nogle der oplærte Personer fortsat Arbeidet, som Professionister, og forfærdige nu de Uldkarde, som Landet be- høver,

Side 83

høvet. Videre er her i Staden, et genever Brændeviins Brænderie; et Skibsbygger-Værft; et Bogtrykkerie; og 2de store Apotheker, under Navne af Elephante- og Svane-Apothekene. Af offentlige Bibliotheker ere følgende: 1) Det af afg. Cancellieraad Deichman til Staden testamenterede Bibliothek med Natur- og Kunst-Samling, og 50 Rdlr. aarlig til en Bibliothekarii Løn, som af Hs. Kongelige Majestæt ei allene er confirmeret, men endog tillige sørget for en smuk Indretning. Den testamenterede Samling bestoed af 6363 Bøger, hvoriblandt kostbare Værker i mange Bind; 122 løse Charter; 36 løse Kobbere; og 35 Diplomata; videre, 68 Physicalske Instrumenter og Antiquiteter; 275 Mynter, hvoraf 80 Antike og 90 af Guld; 800 Mineralier; og 191 Conchylier, foruden endeel Curiosa af Dyr- og Plante-Riget. Siden har afgl. Justitsraad og Auctions-Directeur Bartholin legeret sin Bogsamling til dette Bibliothek. Efter Fundazen er det kun Byens Indvaanere tilladt at laane Bøger af Bibliotheket, som staaer aaben 2 Timer hver Mandag og Tirsdag Eftermiddag, og Conrektor Rosted forestaaer det som Bibliothekar. 2) Den mathematiske Skoles Bibliothek, hvortil af Capitain Døderlin er skienket 260 Bind, og af Oberst von Heide 457 Bind, foruden hans mathematiske Instrumenter. Og 3) Cathedral-Skolens Bibliothek, som ikkun bestaaer af 328 Bøger, hvoriblandt nogle ere forærede af det Kongelige herskab. Det smukkeste private Bibliothek, samt Kunst- og Natural-Samling, er Cammer-Herre Ankers, de bedste og nyeste Franske, Engelske og andre udenlandske Skrifter findes her, og de fleste smukt conditionerte; han har og en smuk Samling af Kobbere. Hos Stadens eneste Boghandler, Dyrendal, er et lidet Læse-Bibliothek af Modens Lecture. I Staden er stiftet et Selskab, under Navn af det Aggershuussiske patriotiske Selskab. Stadens og dens 4re Forstæders Magistrat, er en Præsident, en Borgmester, 2 virkelige og 2 vice Raadmænd, en Byefoged, som tillige er Notarius Publikus, og en Bye- og Raadstue-Skriver. Byefogdens Domme indstævnes for Magistraten eller Raadstue-Retten, derfra for Over-Hof-Retten, o. s. v. Politie-Væsenet bestyres af en Politiemester, som har under sig 4 Politie-Betiente. 40 Vægtere ere til Stadens Tieneste, hvorover er en Inspecteur. Borgerskabet er, i Henseende til det militaire deelt i 2de Kompagnier, det ene kaldet det ældre, det andet det yngre, som præsenteres af 12 Borgere, under Navne af Stadens Tolv Mænd, foruden 2de Kapitainer og andre Ober- og Under-Officerer. Ellers bestaaer Borgerne af omt. 580 Familier, der i de offentlige Af- gifter

Side 84

gifter og Byrder ere deelte i 5 Klasser: Til den første hører 8 Tømmer-Handlere, som ere de meest formuende; til den anden 110 Kiøbmænd; til den tredie 242 Haandværksmestere; til den fjerde 220 Høkere, Øltappere, Skippere og Vognmænd; og til den femte 31 Udenbyes Borgere, som her have taget Borgerskab, og med disse udgiør i alt 611 Familier. I Politi-Retten sidde Stiftamtmanden, en Vicarius for Commandanten, Præsidenten og en af bemeldte tolv Mænd, samt Skriver og Actor. Ved Brandvæsenet er Politiemesteren, en for Commandanten, en Stads Capitain, og en af Byens Tolv Mænd, derhos Skriver og Actor. Over Vandlednings-Værket er en Inspecteur, desuden 3de Pumpemagere, og en Oppasser ved Aggers Elv. Foruden General Inqvarterings Kommissionen for heele Riget, som her har sit Sæde, og hvori Stiftamtmanden, General-Krigs-Kommissairen, General Auditeuren og en Skriver sidde, har Staden ogsaa for sig en Speciel-Kommission, hvori en af Magistraten, en Officeer og 2 Borgere sidde, dertil

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

hører og en Inspecteur, en Assistent, og 8 Rodemestere af Borgerskabet. Ved Toldvæsenet er beskikket en Told- og Consumt. Inspecteur, en Told- og Cons. Kasserer, en Told-Controlør, 6 Kongelige Told- og Cons. Betiente, deraf en ved Ladestedet Slæben, en Cons. Controlør, 16 Told- og Cons. Underbetiente, 12 Røyerter, en Veyermester, en Ober-Maaler og Vrager, en Havnefoged, og en Megler. Ligesaa er for Christiania, Holmestrand, Mos, Tønsberg, Drammen, Kongsberg og Drøbak, med underliggende Ladesteder, en Told-Prokureur, som for nærværende boer i Byen Mos. Christiania Tolddistrict begynder paa den østre Side af Christiania Fiord, ved et Sted kaldet Griseboe, hvor Sands Tolddistrict ender, og strækker sig paa den vestre Side af Fiorden til Slemstad i Røgen Sogn, hvor bemeldte Sands Tolddistrict begynder. Under Christiania sorterer Slæben Ladested. Aar 1792 indkom til Toldstedet 521 Skibe, og f. A. udgik 518 Skibe. Aar 1793 vare i Staden hiemme hørende 19 store Skibe, deraf 14 tilhørende Cammerherre Anker. Ellers eie Handelsmændene i alt omt. 40 store og smaae Skibe og et stort Antal Skibsparter i Skibe paa andre Steder, især udi Byen Arendal. Af disse 40 Skibe gaae 12 paa Vestindien. Paa Øerne Græsholmen, Lindøen, hovedøen og Blegøen ere Jernringe nedsatte til Skibenes Brug, og betales derfor af et Skib paa 50 Læster og derover 8 sk og af de mindre 4 sk, som erlægges til Told-Kassereren i Staden. Foruden fornævnte offentlige Betieninger, ere endnu: en Stads-Conducteur, en Underfoged, en Kæmner, en Vagtmester, 2 Raadstuebetiente,

Side 85

te, en Lots-Oldermand, en Gardein, 2 Skorsteens-Inspektører, 2 Bedemænd, en Stads-Mussicant og 3de Organister. Her ere 2de Doctores Medicinæ, nemlig en Stads- og Land-Physicus som tillige er Inspektør over Sygehuset, og en Medicinæ-Practicus; desuden en Stads-Chirurgus og militair Chirurgi. Antallet paa Husene eller Gaardene i Hovedstaden og Forstæderne, er omt. 1600, deraf noget over 400 Numere, regnede efter Grundtaxten, i Staden. Alle disse Gaarde, undtagen de Publique Bygninger, Fæstnings-Husene og den gamle Stad Opslo med Forstaden Grønland, ere i 2de Brandkasser, nemlig: den almindelige Norges Brandkasse, og den særskilte for Christiania Stift, assurerede i alt for noget over 7 Tønder Guld. Stadens og Fæstningens Guarnison bestaaer af et Detachment af Ingenieur Corpset og et Detachment af det Kongelige Artillerie Corps, med et ridende Artillerie Compagnie, samt Staben af det 1te og 2det Aggershuussiske Inf. Regiment, hver med 2de gevorbne grenadeer Compagnier, der med Ober- og Under-Officerer udgjør 270 Mand pr. Regiment. Hovedvagten er paa Stadens Torv, og nok en ved Havnen. Her til Staden indløbe Posterne for alle de andre norske Stæder, og derfra igien afgaae de alle. Posten fra Kisbenhavn ankommer hver Torsdag, og gaaer tilbage Løverdags-Eftermiddag Klokken 5. Samme Dags Middag afgaaer Posten til Bergen og Tronh. baade Vinter og Sommer. Den Norske Expres, som kommer fra Kisbenhavn hver 6te Uge, medtager baade derhen og tilbage, Paquer, Penge og Præsiosa 2c. For enkelte Breve med den ridende Post betales fra eller til Kisbenhavn, 12 sk, og ligesaa meget fra Christiania til Tronh., og efter Vægt 12 sk pr. Lod. Over Postvæsenet er i Staden en Kongelig Postmester. Aar 1760 blev et Adresse Kontoir oprettet. Omtrent den 20 Januarii holdes her aarlig et Marked i 3de Dage med alle Slags Fornødenheder, og nogle Dage forhen, gaaer den bedste Hestehandel for sig. Borgerskabet trækker op i disse Dage ligesom de Militaire. Aar 1769 var Folkeantallet, 3291 af Mand- og 4205 af Qvinde-Kiøn, tilsammen 7496 Siele, foruden Guarnisonen og Indvaanerne i Opslo, og med disse udgjør omt. 10,000 Siele. Paa Landet omkring Christiania, især paa den vestre Side ligger en Mængde Lystgaarde og Jordlodder eller Lykker. Christiania eller Opslo Havfiord, som ogsaa kaldes Sollofiord, gaaer fra Havet mod

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Nord imellem Smaalæhnene og Grevskaberne Jarlsberg og Laurvigen, og siden imellem Folloug og Hurum ind til Christiania, er 10 Mile i Længde, og paa det bredeste 3 Mile. Ved Indløbet ligger en Mængde Øer, og om- kring

Side 86

kring Fiorden adskillige Kiøbstæder, Ladepladser og mange gode Havne. Mange Elve løbe deri, saasom Heggedals, Bærums, Lysagers, Aggers, Hødens og Mos Elv m. fl. Strax uden for Staden Christiania ligger en Øe, kalder Hovedøen, hvorpaa var før et Munkekloster, nu en Bondegaard, og Artilleriet har her sin Exerceerplads; flere mindre Øer sees længere borte mod Sønden, og i Sydvest opløfter det fioldagtige Næsoddens Land sig, hvortil Overfarten er 3/4 M. fra Christiania; en deilig skovbevøxet Øe, kaldet Ladegaards-Øen, strækker sig op mod Vesten, og imellem den og de ommeldte mindre Øer er Skibsleedet, temmelig sikker for blinde Skiær eller Klipper. Christiania Laugdømme i Christiania Stift indbefatter 9 Sorenskriverier, som ere Aggers, Folloug, Nedre-Rommerige, Øvre-Rommerige, Land og Hadeland, Ringerige og Hallingdal, Valdres, Lier, og Modum, hvorover er en Laugmand, som boer i Christiania, hvor Laugtinget holdes. Christiania eller Aggershuus Stift, er det største og vigtigste Stift i hele Norge, ligger Søndensfjelds, og grændser i Nord til Dovrefjeld, som skiller det fra Tronh. Stift, thi imellem de 2de Gaarde paa Fjeldet, Hievkind eller Gierkind og Kongsvolden, er Skilsmisset; i Øster til Sverrig, hvorfra det adskilles ved Fjælde, Skove og Fiorder; i Sønden mod Havet; og i Vesten mod Langfjeldene, som skiller det fra Bergens Stift. Christiania Stift har forud været deelt i 2de Stifter, nemlig Opslo og Hammer, men efter at Kiøbstæderne Opslo og Hammer bleve ødelagte, saa ere disse 2 Stifter sammendragne under eet, og det bestaaer nu af 6 Amter og 4 Laugdømmer. Amterne ere: Aggershuus, Smaalæhnenes, Hedemarkens, Buskeruds, Christians og Bradsbergs Amt, af hvilket sidste ikkun den halve Deel ligger under dette Stift, som bestaaer af Nedre Tellemarkens Fogd., thi den anden halve Deel hører under Christianssands Stift. Disse Amter have hver sin Amtmand, men Stiftamtmanden er tillige Amtmand over Aggershuus Amt. Laugdømmerne ere: Christiania; Oplandenes og Hedemarkens; Tønsbergs og Friderichsstads i Smaalæhnene; og Skeens Laugdømme. Forhen har Amterne været inddeelt i 14 Lehne, nemlig: 1) Aggers; 2) Bragnæs; 3) Øvre Borgeysssel; 4) Nedre Borgeysssel; 5) Øvre Rommerige; 6) Nedre Rommerige; 7) Soløer og Østerdalen; 8) Hedemarken; 9) Guldbrandsdalen; 10) Toten, Hadeland og Ringerige; 11) Valdres og Hallingdal; 12) Buskerud; 13) Bradsberg; og 14) Nedre Tellemarken. Nu derimod bestaaer Stiftet af 16 Fogderier og 24 Sorenskriverier, som under ethvert Amt ere benævnete; desuden ligger her

87

Christians Amt.

i Stiftet 2de Grevskaber, som ere Jarlsbergs og Laurvigens. I det geistlige indbefatter Stiftet 15 Provstier, nemlig: Bragnæs; Kongsberg; Jarlsberg; Laurvigen; Nedre Tellemarken og Bamble; Hadelands, Ringerige og Hallingdal; Toten og Valdres; Guldbrandsdalens; Hedemarken; Østerdalen; Øvre Rommerige; Nedre Rommerige; Øvre Borgeysssel; Mellem-Borgeysssel; og Nedre Borgeysssel. I heele Stiftet og Grevskaberne ligge 13 Kiøbstæder, indbefattede Byerne Tangen og Drøbak, samt 17 Ladepladser, som under hvert Amt ere benævnete og særskilt anførte. Hovedfæstningerne ere: 1) Aggershuus ved Hovedstaden Christiania; 2) Friderichssteen ved Byen Friderichshald; 3) Kongsteen ved Byen Friderichsstad; og 4) Friderichsværn ved Byen Laurvigen. Herforuden 4 Grændsefæstninger, nemlig: Kongsvinger,

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Christiansfield, Blakjerd og Basmøe. Korn-Avlingen i dette Stift er betydeligst frem for alle de andre Norges Stifter, især paa Hedemarken; ligesaa udmærker dette Stift sig med dets betydelige Skove og Savbruge, samt Kobber- og Jernværker. Sølv-Værket Kongsberg med dets Bergstad ligger i Stiftet, 8 M. fra Christiania. I Stiftet ere 11 Toldsteder, nemlig: 1) Friderichshalds; 2) Friderichsstads; 3) Christianiæ; 4) Sands; 5) Mos; 6) Drammens; 7) Holmestrand; 8) Tønsbergs; 9) Laurvigs; 10) Langesunds; og 11) Kragerøes. Fornævnte 16 Fogderier og 2 Grevskaber udgiøre 109 Præstegielde og 286 Kirkesogne, foruden Kiøbstæderne, som indeholde 16371 matrikulerede Gaarde, hvoraf Landskylden bestaaer udi 51 Species, men ved at reduceres til den egentlige Hoved-Species, nemlig Tunge, udgiør omt. 20,137 Skpd. 15 Lpd. Tunge, som kan anslaaes til 25173 Tønder Hartkorn. Dette Stift staaer under en Stiftamtmand og en Biskop, samt en Stifts- og Domprovst, som tillige er Sognepræst til Vor Frelsers Kirke i Christiania og Provst over Bragnæs Provstie, alle boende i Hovedstaden Christiania. I Aaret 1769 var Folke-Antallet i dette Stift i alt 315,144 Siele. En geistlig Enkekasse er her i Stiftet oprettet. I Henseende til det Militaire, da er Stiftet inddeelt i Land- og Søe-Lægder, samt Dragon-Qvarterer.

Christians Amt, under Christiania Stift, bestaaer af 3de Fogderier, som ere: Totens, Valders og Guldbrandsdalens, og 5 Sorenskriverier, nemlig Hadelands, Valders, Totens, Søndre Guldbrandsdalens og Nordre Guldbrandsdalens. Disse Fogderier og Sorenskriverier udgiøre 17 Præstegielde og 68 Kirkesogne, som indeholde 3091 matrikulerede Gaarde.

Side 88

Christiansfield.

I dette Amt er et Kobber-, et Jern- og 2de Glas-Værker. For Amtet er beskikket en Land-Physicus.

Christiansfield, en tilforladelig Grændsefæstning i Elverums Sogn, Østerdalens Fogd., Hedemarkens Amt, paa en Klippe, som baade af Naturen og Kunsten er befæstet til at forsvare de norske Grændser mod Sverrig. Foruden den commanderende Chef paa Fæstningen, boer her ogsaa en Proviantforvalter. See Jonges Norges Beskrivelse P. 109.

Christiansgaves eller Lilledals Bergværk i Ølvens Annex under Baroniet Rosendal, i søndre Bergenhuus Amt, er baade et Kobberværk, paa nye optaget 3die Gang Aar 1759, og har tillige nogle betydelige og fordeelagtige Steenbrude, Steen- og Berg-Arter, foruden metalliske Ertser; især mange Slags Marmorsteen-Arter, af Fiinhed og Farver lige saa skønne som den bedste italienske Marmor, mange Slags Veegsteene, og fornemmelig den saa kaldede Serpentinsteen. Dette Steenbrud blev anlagt Aar 1772, og fik 10 Aars Told- og Tiende-Frihed. Værket har desuden mange regulære og mægtige Kobber-Erts Gange, i meget vidtløftige Strækninger. Udi Egnen ere gode Skove til Kul-Leverance, og ypperlig Herlighed af Vandforraad, med behørig Fald til Maskinernes Drift, samt god Leilighed, med en menagerlig Transport fra Sted til andet paa Fartsier og Baade. Der er ogsaa en Antegning til Guld. Planen til Participantskab for dette Bergværk er udstædt 7de April og 13de Augusti 1772, som Kongen har approberet. Kobberværket har fra første Tid været i Drift under Dronning Margrethes Regiering.

Christians-Haab, en dansk Kolonie, beliggende i den saa kaldte Disko-Bugt under 68 Grad 50 M., og henhører til Nordre Inspectorat i Grønland. Denne Kolonie er anlagt Aar 1734 af Negotiant i Kisbenhavn Jakob Severin, da han paatog sig den grønlandske Handel. Aar 1752 er Missionen bleven oprettet 4 Mile længere mod Norden til Claushavn, hvor nu Missionarius boer for Christianshaab og Claushavn.

Christiansholm Fæstning, see Christianssand.

Christianssand, Hovedstaden for Christianssands Stift ligger under 58 Gr. 7 Min. 50 Sec., 1/2 Miil inden for Øen Flekkerøe, paa det faste Land, ved den befæstede Øe Otterøe, i Otternæs eller Oddernæs Præsteg., Mandals Fogd. og Amt, 4 Miile fra Byen Mandal, omt. 10 M. fra Flekkefiord, 22 1/4 M. fra Stavanger, 6 M. fra Arendal, 29 1/2 M. fra Kongsberg, 37 1/2 M. fra Christiania og 46 3/4 M. fra Bergen. Staden er bleven anlagt efter Leensmanden Palle Rosenkranz Forestilling til Kong Christian den 4de, som ved Reise til Bergen i Aaret 1641 lod ankre

Side 89

Christianssand.

ankre i Flekkerøe-Havn og derefter i egen høie Person begav sig til Stedet, som da var en Skov bevoxen Slette, kaldet Sanden, tilhørende de 2de Gaarder Grim og Eg, og befandt samme beqvem til derpaa at anlægge en Kiøbsted, den han lod kalde Christianssand, hvorhos Hs. Majestæt befalede Lehnsmændene at udnævne 6 af de meest formuende Bønder, som boede paa Øerne og ved Elvene omkring Byen, der strax at opbygge Huuse og flytte til Byen, samt for Lehnsherren at aflegge deres Borger-Eed, og derefter at kaldes Domsmand, hvis Embede skulde være at tage de andre Bønder, som vilde nære sig af Kiøbmandskab, til Borgere. Derpaa blev befalede, at Kongens Toldbod, som hidindtil var i Flekkerøe, strax skulde flyttes til Byen, saasom alle andre Toldsteder skulde affskaffes, og maatte ingen Bonde handle eller sælge sin Last til noget Skib, uden han flyttede til Byen og der vandt sit Borgerskab. Efter saadan Foranstaltning blev Byen Tid til anden formeret med Bygninger og Indvaanere. Byen ligger meget beqvem til Skibsfart og Handling; den er omringet af Havet paa søndre og vestre Side, og paa østre Side med den bekvemme Elv, Torredal eller Otteraa kaldet, som ikke allene forsyner Byen til alle Tider af Aaret med fornøden ferskt Vand, men er desuden beqvem til Nedflaadning af al den Trælast, som de oven for liggende Landdistricter kan producere. Havnen har reent Ind- og Udløb paa alle 3 Sider, er saa dyb at endog Orlogsskibe kan seile derind, og ved den sydvestlige og sydlige Side kan Skibene ligge næsten tæt til Pakhuusene; den østre Side, hvor Elven falder ud i Havet, tiener til Skibenes Vinterleie. Paa den fjerde og nordre Side har Byen deels grønne Marker, og deels smaae skaldede Bierge. Udi det første Aar Byen blev anlagt, nedsatte sig 25 Borgere, foruden de formeldte 6 Domsmand, hvilke da for Øvrigheden blev anseet næst Lehnsherren, som boede paa Oddernæs Kongsgaard omt. 1/2 Fierdingvei fra Byen. Samme Aar 1641 den 29de October blev Byen benaadet med Kiøbstedes Privilegier. Strax derefter blev en Byefoged anordnet, hvis Forretning ikke skulde være at dømme, men at indstævne for Domsmandene dem, som restede med Kongelige Rettigheders Betaling, og dem, som ikke lode sig bekvemme at indflytte til Byen efter Privilegierne. Ligeledes blev udvalgt Byens Tienere, som skulde forkynde Befalingerne og eftersøge det, som Byefogden vedkom at paatale. Aar 1643 blev Byen benaadet med nye Privilegier. Strax efter at disse vare publicerede, beskikkede Lehnsherren en Borgemester ved Navn Jakob Mortensen, og fornævnte 6 Domsmand til at være Raadmænd, og blev Byens Circumference afpælet, saa at den fra Østen til Vesten skulde have 1600 Alen, og ligesaa fra Sonden til

Side 90

Christianssand.

til Norden 1600 Alen. Aar 1645 blev en Kirke af Træ opbygget og kaldet Trefoldigheds Kirke, samme Tid blev Hr. Anders Nielsen kaldet af Magistraten at være Sognepræst. Aar 1646 anordnede Kongen at udi Byen hver Onsdag og Lørdag skulde holdes offentlig Torvedag for

Bønder, som der deres Vare skulde falholde; men som Oplandet og det gandske District er ringe forsynet med Kornvarer og Levnetsmidler, maatte det meste deraf indbringes fra Danmark og fremmede Steder, og hvorefter denne gode Hensigt til nu har været uden Virkning. Af Kong Friderich den 3die blev Byens Privilegier confirmerede, og samme Tid anordnet, at et Hestemarked skulde holdes aarlig i Byen den 24de Junii, og Bukke-Marked den 20de Augusti. Samme Aar blev opbygget et Defensions Blokhuus ved Løbet af Elve-Munden, som foruden Stykker og Ammunition kostede Byen 1000 Rdlr., ligeledes blev Skoemager- og Skræderlauget indrettet. Aar 1661 blev Raadstuen betient af 2de Borgemestere og 6 Raadmænd. Aar 1662 den 30te Julii fik Byen atter nye og forbedrede Privilegier. Aar 1665 den 15de November blev den forundt Privilegier paa Dogger- og Sildefangsten. Samme Aar fik den sin første Præsident, og Aar 1672 første Stiftamtmand, som var Owe Juul. Aar 1672 den 29 Januarii bleve Byens Privileg. confirmerede og forbedrede af Kong Christian den 5te. Ved Reskript af 6te Maj 1682 til da værendende Stiftamtmand Baron Ludvig Rosenkranz, og Biskop Jersin, blev befalet, at Stavanger Stift skulde kaldes Christianssands Stift, og at Christianssand skulde være Stiftets Hovedstad, hvor Stiftamtmanden og Biskopen skulde boe, samt Aar 1685 bevilget at Kirken skulde være en Stifts Cathedral- eller Domkirke, og at den dertil annecterede Skole skulde være i Christianssand, efterdi Stavanger nyelig forhen ved Ildebrand var ruineret, ved hvilken Anledning Øvre Tellemarken kom under dette Stift. Aar 1685 ved Kong Christian den Femtes Reise til Norge, benaadede han Byen med sin Nærværelse, og som han da besaae Byens beqvemme Beliggenhed for Søefarten, blev her ei allene et Gallej-Compagnie og Skibsbygnings-Værft indrettet, men og befalet at Byen skulde afdeeles i Qvarterer, et hvert at holde udi Længde 250 Alen, og udi Brede 150 Alen; hver Gade skulde være 24 Alen breed, og 2de Pladser til Kirken afpæles, hvorpaa den skulde bygges. Aaret efter den 15de Junii fik Byen forbedrede Privilegier, og atter et Tillæg den paafølgende 20de November. Aar 1687 blev det anbefalede Gallei-Compagnie og Skibsbygnings-Værft til Byens indbyrdes Gavn og Bedste indrettet, men samme ophørte Aar 1723, og da forflyttet til Friderichsstad. I de seenere Tider er denne

Side 91

Christianssand.

Indretning igien forflyttet til Friderichsværn, nemlig Aar 1749. 1652 blev det første Borger-Compagnie oprettet, og ligesaa i Aarene 1689 og 1690 det første Brand-Compagnie. Den 31te Januarii 1738 nød Byen Confirmation paa sine Privilegier af Kong Christian 6te, og Aar 1768 af Kong Christian den Syvende. I Aaret 1723 bleve de 2de Byer Arendal og Øster-Riisøer separerede fra Christianssand imod at svare aarlig 1000 Rdlr. til samme. Mandals og Flekkefiords Borgere, foruden Fortoldnings Frihed, bleve og tilladte at blive boende hvor de vare, dog skal Magistraten i Christianssand indsette Handelsborgerne. Disse Steders Beboere vare før, efter Christianssands Privilegier, pligtige at indflytte til Byen. I en Tid af 10 Aar, nemlig: fra 1690 til 1700 blev Byen temmelig bebygget, og nu endeel af de anseeligste Gader, og en Deel Fortoge brolagte, hvilket var befalet efter Privilegierne, og især ved et Reskript af 14de December 1695, at skulle skee af Accisepengene, men disse haves nu af Magistraten. Den 24de Junii 1704 var Kong Friderich den Fierde i Christianssand. Samme Tid befandtes i Byen 23 Skibe, deraf 11 over 200 Læsters Drægtighed. Aar 1721 blev besluttet, at den gamle saakaldte Grims-Broe strax uden for Byen skulde af nye med 2de Steenkar opbygges, hvilken i Aaret 1787 er forandret til en ziirlig Steenbroe. 1728 blev en nye steenlagt Vei anlagt ved Byen igiennem Klopperne paa en Myr, som var saa blød at neppe et Menneske kunne komme

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

derover, men nu passeres med Heste og Vogne. Aar 1733 var Kong Christian den Siette i Byen. Aaret efter den 6te Maj opkom Ildebrand i Byen, hvorved en stor Deel Huuse samt Kirken, Skolen og Raadhuset bleve lagte i Aske. For nærværende Tid er Byen inddeelt i 2de Hoved-Roder, Øster- og Vester-Byen kaldet, som hver har sit Borger-Compagnie. I Øster Byen ere 36 og i den Vestre 18 Qvarterer af forskiellig Størrelse. Byen er igiennemskaaret i Længden af 10 og i Breden af 7 Gader, alle snorlige. Enhver Gade fra den ene Ende af Byen til den anden, har kuns eet Navn, saasom Fieldegaden gaaer lige ud til Elvegaden. Markedsgaden fra Østerstrandgaden og ud til Hospitalsgaden; de øvrige Gaders-Navne ere: Vestre-Strandgeden, Consumtions, Skippers, Gyldenløves, Sandgaden, Steengaden, Dronningens og Kongensgader, Kirke, Fæstnings, Rougens, Tvergade og Kronprindsens Gade, hvilke Navne ere maledes paa disse Gaders Hiørnehuse. Byens Vaaben er, efter Privilegierne af Aar 1643, et Granetræe, hvorpaa siden er sat den Norske Løve med Hellebarden, paa Skioldet en Krone. Byen har ikkun et Torv, overalt brolagt, med en Forhøielse og derpaa en Pæl hvor Executionen holdes. Aar 1722 var udi Byen 3059

Side 92

Christianssand.

Mennesker, foruden Guarnisonen, Hospitalet og Latinskolen. Aar 1781 blev et ordentlig Mandtal taget, og da befandtes 4300 Siele, men efter Mandtal af Aar 1785 formindsket til 3700, og Aar 1791 var Antallet ikkun 3600 af unge og gamle. Husenes Antal er nu 615 med Toldboden, alle af Træ, undtagen 2 private Steenhuuse; alle numererede, endeel 2 Etager med Qvist, og en stor Deel ere smaae Hytter. I Strandgaderne og Elpegaden ere Løkker og Haver indhegnede med Plankeværk. Saadan Lykke eller Have har enhver Beboer i disse 3de Gader, som strækker sig saa langt som Huuset er. Uden for disse Løkker mod Søekanten, ere Søeboder og Brygger, undtagen i Elvegaden, der ere kuns nogle faae Søeboder, men ingen Brygger. Disse samtlige Byens Huusebygninger ere taxerede i Brandkassen for 184,680 Rdlr. Byens nu værende publicke Bygninger ere: 1) Domkirken, kaldet Vor Frelsers Kirke, den eneste i Byen, er en rummelig muret Korskirke med Taarn og et lidet Spir, ziret indvendig med Kongens Stoel og et Orgel. Choret adskilles fra Kirken ved et Tralværk forsynet med Messing-Pillarer, derfra er Indgangen til Sakristiet eller Domcapitlet, hvor Consistorii-Retten holdes. I Taarnet et Seierværk og der neden under sees en Soelskive. Kirkegaarden og Kirken er omgivet med et Steengierde; Portene ere vel af Muurarbeide, men aabne for al Slags Passage. Under Kirkebygningen er en Kielder med inddeelte Rum til Liigkister. Kirkens Betiente ere: en Sognepræst, som tillige er Stiftsprovst og Provst i Mandals Provstie, en residerende Kapellan, en Klokker, en Graver og en Organist. 2) Den latinske Skole er ligesaa en smuk grundmuret Bygning af en Etage med Qvist og 2de Hoved-Indgange, hvorimellem er Skolen. Ved denne Skole er nu ansat en Rektor og 2de Hørere. Bygningens østre Fløi beboes af Rektor, som tillige har Bygninger i Gaarden, og en liden, men god Urte- og Frugt-Have. I den vestre Fløi er den saakaldte Fattigskole, hvor en Informator boer, som giver de første Grunde i Læsning, Skrivning og Regning. Langs ved denne Bygning, som vedligeholdes af Domkirkens Intrader, ere plantede smukke Lindetræer. Rektors og Hørernes faste Løn tages af Renterne, som Skolens staaende Fond, nu 8000 Rdlr., indbringer, med de dem tillagte Indkomster af Degne- og Tavle-Penge, i alt aarlig 769 Rdlr. Det, som til Disciplene uddeles, er ubetydeligt. Deres Antal var Aar 1792 i alt 19. Fattigskolen eier kun en Fond af 1110 Rdlr., hvis Renter, under Sognepræstens Bestyrelse, anvendes til Hielp for nogle fattige Børn. En Kapital af 1000 Rdlr. er nyelig testamenteret denne Skole af afg. Klokker Wessel. 3) En Spindeskole, hvorved Byens

Side 93

Christianssand.

Fattige skal holdes til Arbeide. Denne Indretning er ved Fundats af Aar 1789, udvidet til et Tugt- og Manufacturhuus, hvortil er skienket 3000 Rdlr. af afg. Oberstlieutenant Leon, og af Christianssands og Riisørs Beboere en anseelig Gave, hvoraf en Bygning er købt i Elvegaden, som skal udvides. 1790 var Tugthuus-Kassens Beholdning 3139 Rdlr. 91 Sk.; ellers er det tillagt 1 Skilling af hver Tønde Korn som føres til Stiftet i 10 Aar, en aarlig Collect, Andeel af Confiscationer, og en Procent af Stiftets Betientes første Aars Gage. Ved Indretningen er antaget en Forstander med 310 Rdlr. Gage, frit Huus, Lys og Varme. 4) Et Hospital, anlagt midt i Hospitals-Gaden, som er funderet og opbyggt af Gaver Aar 1709, hvor, for nærværende, 17 Fruentimmer nyde, foruden frit Huus og Brænde, 40 sk ugentlig, og lige det samme nyder en gammel Mand, som i Forstanderens Sted, skal have Opsyn med Hospitalet. Forstanderen har ingen Løn. Kapellanen ved Domkirken og Høerne ved Skolen skal skiftes til at prædike uden Løn og en Skolediscipel forretter Bønnen Morgen og Aften. Bygningen er af Træ, en Etage høi med Loft, som vender til Gaden. Sengene ere ikke indelukte, men nogle af dem ere med og andre uden Omhæng, ligesom enhver Lem vil bekoste det, der tillige selv anskaffer sig fornødne Sengeklæder. Paa den vestre Side af Gadedørren er Kirken indrettet. Ved Hospitalet er Kirkegaard, Have, Gaardsrum og en liden Klokke. Dets Fond skal nu være omt. 8000 Rdlr. Efter Kongelig Reskript, af 24de Febr. 1786, er ved Hospitalet 2de Værelser for Vanvittige, for hvis Imodtagelse Hospitalet nyder først 2 Rdlr. og siden 72 sk ugentlig for hver Person til Underholdning, Klæder og for Opsyn. 5) Raadhuset, er en grundmuret Bygning af een Etage, med Qvist, og Kielder under. Her holdes, foruden Raadstue og Byetinget, trede Gange om Aaret Laugting for Christianssands Laugdømme, efter Kongelig Reskr. af 30 April 1643, hvilket for nu værende Laugmand til en Tid er forandret, saaledes at han holder det paa Holmegaard. Denne Bygning og Stadens Arresthuus, som ligger paa Torvet, vedligeholdes af de saa kaldede Procentpenge, som hæves paa Toldbodene i Mandal og Flekkefiord. I Raadhuset boer Underfogden og i Arresthuset en Vagtmester, som har Tilsyn med Delinqventer og Arrestanter, og derfor har 70 Rd. i aarlig Løn. Staden er forsynet med et godt Apothek, ligesaa med et Bogtrykkerie, og Aar 1768 blev et Kongelig privilegeret Adresse-Contoir oprettet. Magistraten bestaaer nu af en Præsident, som tillige er virkelig Borgemester, og 2de virkelige Raadmænd. Imellem disse deles Accisen, naar derfra er

Side 94

draget 4 Procento til de Fattige; saa haver og Magistraten Indkomsterne af 2de Byen tilhørende Gaarde Eeg og Grim. Den første blev Aar 1781 overdraget til Byens den Tid værende Magistrat, mod 50 Rdlrs aarlig Afgift til efterkommende Magistrat, og desuden at oprette et Teglværk paa Gaardens Grund, og den anden er overdraget Kiøbmand Peder Mørk, som svarer aarlig til Magistraten for Gaarden med dens tilliggende Herligheder og Møllebruge, Fiskerie 2c. 800 Rdlr. m. v.; see Eeg og Grim. Videre er tillagt Magistraten Indkomsterne af Veier- og Maaler-Tienesten, samt det som falder for Borgerbreve, af Skifter 2c. i Raadstueretten. Under samtlige Magistrats Bestyrelse staaer i Særdeleshed Canal-Procento og Bye-Kassen. Ellers er beskikket en Byefoged, som tillige er Politiemester; en Bye- og Raadstueskriver, som tillige er Notarius og Auctions-Directeur; 4 deputerede Borgere, og en Underfoged, som har aarlig Løn af Byen. Byefogdens Domme indstævnes for Magistraten, og derfra til Ober-Hof-Retten. Byens aarlige faststaaende Udgifter er 957 Rdlr. De ubestemte Udgifter regnes et Aar med det

andet til imellem 15 a 1600 Rdlr., hvorfra gaaer 700 Rdlr. af de 1000 Rdlr., som Arendal og Øster-Riisøer aarlig erlægge til Byen. De øvrige 300 Rdlr. anvendes til Domkirken, Hospitalet og Canalen. Vægterholdet og Sprøiteskatten beløbe sig aarlig imellem 7 og 800 Rdlr. Brandfolket har en Inspecteur, som nyder Løn af Byen, og om Natten er anordnet en Brandvagt og 9 Vægttere til Byens Sikkerhed. Byen har fra første Tid været godt befæstet fra Søekanten, ligesom den ved mange Bierge og snevre Veie af Naturen er befæstet landværts. Disse Fæstninger ved Søekanten ere: 1) Christiansholm, som ligger paa en lav Klippe udi Vandet og er sammenføiet med Byen ved en lang Træe-Broe. Dennes Bestemmelse er allene at forsvare sig selv, den østre Side af Byen og den østre Havn. Fæstningens Beskaffenhed er saaledes: Paa den lille Holme, hvorpaa den ligger, er, for noget over et hundrede Aars Tid, opført et stort rundt Taarn af Graasteens-Muur, hvis underste Deel er hvelvet og bombefrie; den inderste Cirkel udgjør en Krud-Gevelft, hvorudi kan rummes 100 til 130 Centner Krud; oven over denne Hvelving er et Rum, som har været indrettet til en Vagt, og derover er nok et Loft, hvorudi nu, tilligemed det underste Rum, endeel Brandgods bevares. Dette alt er bedækket med en fast Kuppel belagt med Blye. Den yderste Sirkel af Taarnet er rundt omkring sammenføiet med den inderste ved en Gevelft, den inderste hvelver, og oven over et Batterie, som rundt om besættes med 12 Stykker 12punds Kanoner og er bedækket med et Trætag.

Dette

Side 95

Dette Taarn er siden omgivet med et Værk af massiv Graasteens-Muur, som er indskrænket efter Holmens Beliggenhed. I denne Muur er en glat Steen indsat, hvorpaa staaer med store Bogstaver: Juss. Frider. III. cur. pro Rege Ul. Fr. Guldenlev hæc Turr. ædific. MDCLXXII. Udi Byen ved Enden af den lange Broe, der sammenføier Fæstningen med Byen, er ved et Retranchement indsluttet følgende Bygninger: Et af Bindingsværk opført Fortifications- og Artillerie-Arbeidshuus; oven over er et Magazin-Loft; et Vold-Lavethuus; et af Graasteens-Muur opført Materialhuus med et Magazinloft; et af Muursteens-Muur opbyggt Vagt- og et Sprøitehuus af Træe. Den anden Fæstning ligger paa Den Odderøe paa en høi Klippe, og adskilles fra Byens østre Side ved et smalt Sund eller Canal. Paa denne Øe, som ellers er tillagt Byen og bortborles af Magistraten, har i forrige Tider været 2de andre Værker; see Odderøe. En Gefreider og 3 Mand samt Artillerist har daglig Vagt paa Odderøe Fæstning, hvilke iagttage at give Varsel ved Skud, naar dér er Jld i Byen. Herforuden findes Levninger af et Værk, som har været paa Dybingsholmen, mellem Byen og Odderøe; ligeledes af et Batterie paa Lavmandsholmen ved Indløbet af Byens vestre Havn; og paa Østre-Tangen af et Blokhuus, hvorpaa ligger Jern-Kanoner. De Militaires Indretning bestaaer for nærværende Tid af en Ingenieur-Officeer og en Tøihus-Officeer med et Detachment af 18 Artillerister, 3 Under-Officerer og en Fyrværker; desuden Staben af det Vesterlehnske Infanterie-Regiment, og dets 2de gevorbne Grenadeercompagnier, som med Ober- og Under-Officerer udgjør 270 Mand, hvilke ligge i Byen, og for hvilke nu er under Opbygning Baraquer, som efter Overslag vil koste Byen 3 til 4000 Rd. og aarlig 853 Rd., men hvorved dog Byen vil vinde aarlig 736 Rd. 71 Sk. naar Capitalen er betalt, thi Jndqvarteringen blev før betalt i Penge med 5 Rd. 29 Sk. for hver Mand. I Officeers Inspections-Vagten trækker daglig op 10 Gemeene og en Under-Officeer, foruden Tambour, Piber og Constabel. Byen har for nærværende Tid 6 til 8 Træelast-Handlere, 14 andre Kiøbmænd og 12 Høkere, foruden Skippere, Styrmand, Haandværkere, Vertshuusholdere og Enrollerede. Et lidet Kiøre-Laug, som er forundt fordeelagtige Laugs-Artikler, forfattede af Magistraten, har Kiærrer, hvorfor spændes en Hest, som drager et Læs,

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

eller en Favn Brænde. Byens Jndvaanere har ikke liden Næring af Embedsmændene, som her have deres Boepæle. Af Fabriker findes ingen, naar undtages en Reberbane, en Tobaksfabrik, et Hørheglerie og et ubetydeligt Teglværk

Side 96

anlagt Aar 1783, hvortil Leeret tages fra Gaarden Leg, beliggende ved Torredals-Elven. Derimod ere adskillige Pladser indrettede til Skibsbyggerie, privilegerede Krane og Bradbænke med fornødne Anstalter, hvorved skadelidte Skibe kan blive istandsatte. Paa Byens østre Side ved Tangen var opført en Saugmølle, og dertil lagt 2000 Bords Skiørsel. Samme var indrettet at gaae med 36 Blade, men kunne ei komme til bestandig Gang, og hvorfor Bygningen er nedreven, og solgt til en Hollænder. Fra de 4 Bande: Kroge, Avisle, Bær og Grunde, samt endeel Bække, som derudi forene sig, har Grims-Elven sit Udspring, hvorudi 2de Møller ere opførte, hvorpaa Byens Jndvaanere kan faae deres Kornvarer maledes. I samme Elv er og for kort Tid siden opført 2de Saugmøller. Over Odderaaes eller Torredals-Elv ere 2de Færgestæder, det øvre kalder Lund, hvor en Samling af Huuse staaer, som kunne antages for en liden Forstad, og det nederste kaldet Lahelle ved Topdals-Fiorden, hvori denne Elv har sit Udslob. Udi Politie-Retten sidder Stiftamtmanden, Præsidenten, Søs-Enrollrerings-Chefen, den høistcommanderende Officeer af Garnisonen, den ældste Stads-Capitain, og en af Stadens deputerede Borgere. Udi Brand-Retten sidder Magistraten, og Byefogden tillige som Politiemester, begge Stads-Capitainerne, og Brand-Inspecteuren. Siden Aar 1777 er her beskikket ved Søs-Enroulleringen altid at være en Commandeur af Søs-Etaten som Enroullerings-Chef og Ober-Lots for Stiftet. Christiansands Tolddistrict begynder øster paa, ved Brekestøe-Havn, hvor Arendals Tolddistrict ender, og strækker sig vester til en Havn, kaldet Kolmefjord, hvor Mandals Tolddistrict tilstøder. De Kongelige Betiente ved Toldvæsenet ere: en Told- og Consumt. Inspecteur, en Told- og Consumt. Casserer, 2de Told- og Consumt. Oberbetiente, 3 Kongelige Told- og Consumt. Betiente, 9 Told- og Consumt. Underbetiente, 1 Veier og Maaler, 4 Røyerter, 1 Fyhr-Inspect. ved Lindenæs, og en General-Skibsmaaler for Christianssands Stift med Kragerø og Langesunds Toldsteder. Toldboden er opbyggt for Kongelig Regning af Træ paa en liden Klippe tæt ved Byen, hvorved den er sammenføiet ved en Broe. Aar 1792 indkom til Toldstedet 392 og udgik 370 Skibe. I Aaret 1782 ere 18 Skibe, og 1783 ligesaa 12 Skibe, ikke mindre end Brigger, løbet af Stabelen. Det første af disse Aar er ved Toldboden klareret 41 af Byens Skibe, og 1783 ligeledes 43 Skibe. Ved 1784 Aars Slutning vare Skibenes Antal i Tolddistrictet 64 af adskillige Bygningsmaader. 1785 fandtes der 58, ved Slutningen af Aaret 1787 var Antallet 44, tilsammen

Side 97

Christianssands Laugdømme.

af 2723 1/2 Commerce-Læsters Drægtighed, hvoraf 31 ere byggede i Byen. 1789 vare Redernes Antal 22, Skibene 44, af 2723 1/2 Læsters Drægtighed. Aar 1792 vare Redernes Antal i Tolddistrictet 36, Skibenes 58 af 3222 1/2 Commerce-Læsters Drægtighed, og desuden 6 Jagter. I Krigstider mellem udenlandske Magter, er Handelen her i Byen, især med Trælast og Fiskevare, meget betydelig og fordeelagtig, da Skibsbyggeriet og de deraf flydende Fordeele tillige afgiver anseelige Fordeele, men i Fredstid der ligger for det meste-alling stille. For 8 Aar, nemlig fra 1780 til 1787 begge indbefattet, er til Toldstedet og Tolddistrictet indkommet følgende Varer: 184,228 1/2 Tønde af alle Slags Kornvarer, 353,584 Potter eller 9304 Ankere 12 Potter Kornbrændeviin, 591 levende Giæs, 733 Skpd., 6 Lpd. 13 Pd., saltet og røget Flæsk,

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

16 Skpd. 12 Lpd. 7 Pd. røget Kiød, 1372 1/2 Tønde saltet Kiød, 1046 Tønder samt 94 Skpd. 18 Lpd. 5 Pd. Smør, 415 Skpd. 12 Pd. Ost, 19 Skpd. 6 Lpd. Blaar, 690 Styk. levende Sviin, 423,122 Pd. Sukker, 210,947 Pd. samt 6 Tønder og 1 Anker Sirup, 42 Tønder og 2 Orehoveder Øleddike, samt 17 Orehoveder 2 1/2 Anker og 61 1/2 Tønder Miød. Derimod udført i samme 8 Aar: 38,354 Tylter Bielker, 65,822 Tylter Bord, 26,660 Stykker Baandstager, 3189 Favner Brændeved, 12,903 Stykker Lagter, 7059 Tylter 9 Stokker Smaalaf, 246 Skpd. 10 Lipd. 9 Pd. Jern, samt 21 Ladninger og 114000 Stykker levende Hummer. Aar 1782 blev her stiftet et Selskab, under Navn af det Christianssandske oekonomiske Selskab, men blev igien ophævet den 20te Janua. 1790, og dets Beholdning skienket til Tugt- og Manufaktur-Huset. For nogle Aar siden har et privat Selskab i Byen anrettet et Skuespil, hvor Medlemmerne selv agere. Kiøbmand Jsaachsen har oprettet en Skole for nogle fattige Børn, som nyde frie Underviisning af en Skoleholder. I Byen er beskikket en Provincial-Medicus. Over Postvæsenet er en Kongelig Postmester. For et enkelt Brev fra eller til Kisbenhavn, samt til eller fra Tronhiem betales 22 sk. **Christianssands Laugdømme**, i Christianssands Stift indbefatter 5 Sorenskriverier, som ere Øster-Raabgdelauget, Vester-Raabgdelauget, Lister, Mandal og Nedenæs, samt Byerne Arendal Øster-Riisør, Mandal, og Flekkefiord. Herover er en Laugmand, som for nærværende boer paa Holmegaard, hvor Laugtinget nu holdes. **Christianssands Stift**, Sondenfiellds, grændser mod Østen til Rummedal, mod Vesten og Sonden til Nordsøen, og mod Nord til de store Fielde, Tind, Gudte m. fl. Dette Stift indeholder 3 1/2 Amt, som ere; Nedenæs, Mandals, Stavangers,

Side 98

Christianssteen.

og halve Deelen af Bradsberg Amt. Det andet halve Amt hører under Christianiæ Stift. Til disse 3 1/2 Amter ere 7 Fogderier og Sorenskriverier, hvilke indeholder 48 Præstegielde og 149 Kirkesogner, foruden Kiøb- og Toldstederne, som ere Øster-Riisør, Arendal, Christianssand, Mandal, Flekkefiord, og Stavanger, hvorunder hører i alt 18 Ladepladser. I forrige Tider har Stiftet været inddeelt i 6 Lehne, neml. Nedenæs, Mandals, Listers, Ryefylkes, Jedderen og Dalernes, og Øvre Tellemarkens. De 3de første kaldtes med et Navn Agde-Siden, men Ryefylke, samt Jedderen og Dalerne blev kaldet Rogeland. I Henseende til det geistlige er Stiftet deelt i 10 Provstier, som ere: Mandals, Stavangers, Carmesunds, Dalernes, Jedderens, Listers, Ryefylkes, Nedenæs, Raabgdelaugets, og Øvre Tellemarkens. Saa er og i Stiftet 2de Laugdømmer, som ere Christianssands og Stavangers. For de geistlige Enker i Stiftet er oprettet en Enke Kasse, hvis staaende Kapital er 16464 Rdlr. Enhver Enke nyder efter Fundazen 40 Rdlr. af 100 Rdlr., og Regnskabsføreren i aarlig Løn 50 Rdlr. Her i Stiftet ere gode Kornjorder, frugtbare Enge, skønne Skove og paa mange Steder godt Fiskerie, især i Mandals Amt, hvor en skøn Sort Lax gives. De matrikulerede Gaarde i Stiftet ere 6503 Numere. Landskylden heraf bestaaer i 21 Species, men ved at reduceres til Smør og Huder, udgør 3526 Løb 4 1/2 Mark Smør og 6377 Huder 11 Skind, som i dansk Hartkorn omt. bliver 9271 Tønder. Folkemængden var Aar 1769 af unge og gamle 113,086 Siele. Stiftet bestyres i det civile og geistlige, af en Stiftamtmand, en Biskop og en Stiftsprovst, som alle boe i Staden Christianssand; saa og en Søe-Enroullerings Chef og Ober-Lots for Stiftet. Endeel af de i Stiftets Strækning løbende Elve indeholder Perle-Skiæl, og er Perlefangsten for nærværende Tid bortforpagtet mod 143 Rdlrs. aarlig Afgift. **Christianssteen**, en stærk Bergfæstning ved Tronhiem, beliggende paa Baklandet paa en høi Bakke, og har en Fortresse kaldet Møllenberg, som blev istandsat Aar 1773. Her boer en Vice-Comandant, som staaer under Comandanten i

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Staden. Fra Christianssteen skydes Brandskud ved opkommende Jdebrande i Staden. **Christianssund**, en liden Kiøbstad i Nordmørs Fogd., Romsdals Amt, ligger paa 4re mod hinanden vendende Landpynter, hvoraf de 3de ere Øer, under Navne af Indlandet, Eidlandet, og Gomatlandet, men den fjerde, som kaldes Nordlandet, er Landfast. Alle disse Steder ere vel bebyggede og ligger leiligh til Handling, med en god og beqvem Havn midt imellem Øerne, hvor den største Flaade kan ligge, som har skønt Ind- og

Side 99

Claushavn.

Udløb paa 3de Steder, for Skibe og andre Fartsøier, men i øvrigt har Byen ingen smuk Udseende, da den ligger omringet af ufrugtbare Klipper og Fielde. Denne Bye har forhen været en Ladeplads, men Kong Christian 6te gav Byen Kiøbstæds Privilegium, den 29de Junii 1742, og lod den da kalde Christianssund. Stedets Navn var forhen Lille-Fosen. Paa Eidlandet staaer Byens Kirke, som er Annex til Qværnæs Præsteg. Den resid. Kapellan boer i Byen, som tillige er Sognepræst for Menigheden og Kirkesognet paa Den Grib. Adskillige Kiøbmænd boe her, hvilke handle med Korn, Fiskevare, Tømmer og anden Træelast; Tiære, Tran og flere norske Producter; de eje selv 9 Skibe, hvormed de beselle inden- og udenlandske Steder. Byens Magistrat bestaaer af en Byefoged, som tillige er Byeskriver, Auctions Directeur 2c. Hans Domme indstævnes for Laugmanden i Tronhiem. Christianssunds Tolddistrict grændser til Molde Tolddistrict ved det Sted, Stemhest kaldet, gaaer til nordre Ende af Smølen, som hører under dette District, og derfra til Skibnes ved Skarssøen, hvor Tronhiems Tolddistrict tilstøder. De under Toldvæsenet henhørende Kongelige Betiente ere: en Told- og Cons. Inspect., som tillige er Skibsmaaler; en Told- og Cons. Casserer, en Ober Told- og Cons. Betient, 4 Kongelige Toldbetiente, 4 Under-Cons. Betiente, en Vejer og Maaler, og 5 Røyerter, samt en Kongelig Toldbetient i Hammersund. Aar 1792 indkom til Christianssunds Toldsted, 181 og udgik 176 Skibe. Byens samtlige Indvaanere af unge og gamle, udgiøre omt. 3000 Rdle. For Borgerne ere 4 deputerede Mænd. Posten ankommer hertil fra Tronhiem hver Fredags Formiddag, og afgaaer Fredags Aften. For et enkelt Brev fra eller til Tronh. betales 10 sk, og fra eller til Kisbenhavn 34 sk. Over Postvæsenet er beskikket en Kongelig Postmester. **Claushavn**, en Handelsloge under Christianshaabs Colonie i Grønland, henhørende til nordre Inspectorat, og hvortil er en Missionarius. **Cicignon**, en Skandse paa Landsiden ved Byen og Fæstningen Friderichsstad i Christiania Stift. **Cicilienborg eller Nedre Stavne**, see Nedre Stavne.

Side 100

D.

Dahl, en Gaard i Herlands Sogn, Edsberg Præsteg., Rakkestad Fogd., Smaalæhnenes Amt, hvorpaa er fortrinlig smukke Bondebygninger, men Gaarden har ellers en ubehagelig Beliggenhed imellem 2de høie Aaser. **Dale Yttre og Jndre**, et Skibreede eller Tinglaug i Søndfiords Sorenskriv., Sønd- og Nordfiords Fogd., nordre Bergenhuus Amt. Tingstedet er Gaarden Trods. **Dale eller Dalbøyg**, en liden Dal i Nordals Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, som gaaer op fra en Bygd, Dalsvig kaldet, og siden deeler sig i 2de Deelee, under Navne af Dyrdal og Serdal. Her ligger Præstegaarden Engesæt, imellem 2de Elve, nemlig: Serdals- og Dyrdals Elve. **Dale**, en Gaard samme Steds af Skyld 7 Vog Fisk, har 6 Opsiddere og en Huusmand. Paa denne Gaard staaer Nordals Hovedkirke. Et Stykke fra Kirkegaarden sees nogle saakaldte Kiempe-Ringe anlagt paa frie Mark, rundt omkring besatte med Kampesteene. **Dale**, en smuk Gaard ved den nordlige Ende af Bandals Vandet i Laurdals

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Præsteg., Øvre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, som er Giestgiver-Gaard. Dens Eier og Opsidder holder en Lense eller Hefte over Vandet for alt det Tommer, som kommer fra Vinnie og Moe Præstegielde, hvilket her samles og siden i Flaader udføres igiennem Bandals Vandet til Skeen, hvorved haves god Fortieneste. For faa Aar siden, er paa denne Gaard opkastet en Kiempenhøi eller Begravelse, hvorved blev fundet et gammelt Slagsværd, endeel Jern-Piile af 3/4 Alens Længde, et Stykke arbeidet Jern lignende en Stormhat, en Urne af Leer paa 1 1/2 Pots Størrelse, og nok en mindre Urne, hvilke vare prydede med adskillige Figurer. **Dale Skibreede**, et Tinglaug, som udgiør endeel af Nordals Præsteg. i Søndmørs Fogd., Romsdals Amt. Tingstedet er Gaarden Venie. **Dale Sogn**, et Annex til Tinds Præsteg., Øvre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, bestaaende af 21 matrikulerede Gaarde. Kirken, som er en gammel Træbygning, er, fra de catholske Tider, en af de saakaldte Lovekirker. I dette Sogn, ved Gaarden Bøen, udhugges af Fieldet fine Qværne eller Møllestene, og andre Stene til Gryder og Pander. **Dale eller Saalands Sogn**, et Annex til Ous Præsteg. i Søndhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt.

Side 101

Dale Sogn, et Annex til Yttre-Holmedals Præsteg. i Sønd- og Nordfiords Fogd., nordre Bergenhuus Amt.

Dale Sogn, er Hovedsogn for Lysters Præsteg., i Yttre- og Indre-Sogns Fogd., nordre Bergenhuus Amt. Kirken er en smuk muret Bygning.

Dale Syssel, i fordum Tid kaldet Bredefiords Dale, er et smukt Landskab med græsrigt Dale, Sletter og lave Fielde, beliggende under vestre Fierding, og Skalhølt's Stift paa Island. Bygden er Folkerig, og Indvaanerne leve meest af Fædrift. Strandkanten er temmelig stærkt beboet paa sine Steder. Landet igiennemskiæres af adskillige store og smaae Fiorde og Bugter. I dette Syssel ere 6 Præstegielde, nemlig: Hiardarholt, Saudafeld, Kvennabrekke, Stadarhool, Skard, og Hvam, hvilke indeholder 7 Tinglave. Her ere 185 Jorder eller Tuner, 69 Skattebønder, 185 andre Bønder, og Aar 1769 var her 1704 Mennesker af unge og gamle. Aar 1770 eiede Bønderne i alt 56 store og smaae Baade.

Dalerne, et enkelt District af Jedderen og Dalernes Fogderie, Stavanger Amt, som ligger østen for Jedderen imellem Fieldene, og er et jævnt Land med mange dybe Dale, store Fielde og høie Klipper. Imellem Biergene udi Dalene ligger dette Districts Gaarde, som i Almindelighed ere smaae, og bestaae af smaae Flekke hist og her adspredde, men Jorden er paa de fleste Steder temmelig god og frugtbar, undtagen høiest op til Fields, hvor Gaarde ligge 7, 8 a 10 Mile fra Søen, hvilke ere underkastede Nattefrost, saavel om Foraaret som Efteraaret, desuden falder her jevnlig Regn og megen Fugtighed, hvilket hindrer Kornets Modenhed; derimod gives paa disse Fieldgaarde gode Høesletter og Græsgange, saa at Beboerne holde en stor Deel Creature, hvorved de ernære sig. Dette District indeholder 4 Præstegielde, som ere: 1) Soggendal eller Sognedal, bestaaende af 2 Kirkesogner. 2) Lunde, har ligesaa 2 Sogner. 3) Helleland og 4) Eggerssund ligeledes hver 2 Sogner, tilsammen 8 Kirkesogner, som med Bakke Præsteg. 3 Sogner, under Lister Fogd., Mandals Amt, udgiør Dalernes Provstie, hvortil ere 5 Sognepræster og 2 Kapellaner. Af bemeldte Bakke Præstegielde's Hovedsogn og Tonstad Annex hører under Dalernes civile Jurisdiction den Deel, som ligger Vesten for Siredals og Lunde Vandet, samt Sire-Elv, den øvrige Deel af disse 2de Sogne hører under Lister Sorenskriv. i Mandals Amt. I Dalernes District var Aar 1795, syv smaae Savbrug. Her ere mange store og smaae, tildeels fiskerige Bande og Elve. Videre Fogderiet betræffende, see Jedderen.

Daler

Side 102

Dalernes Provstie.

Dalernes Provstie i Tronhiems Amt bestaaer af 10 Præstegielde, som ere: Melhuus, Ørkedals, Meldals, Strindens, Byenæssets, Kleboe, Størens, Holtaalens, Røraas og Opdals, hvilke Præstegielde indbefatter 25 Kirkesogne, med 26 Kirker og 3de Kapeller. Hertil ere 10 Sognepræster og 5 residerende Kapellaner. Den ene af Sognepræsterne er tillige Provst.

Dilsbøygds eller Ous Sogn, et Annex til Tolgens Præsteg., Østerdalens Fogd., Hedemarkens Amt.

Dalsfiord, en stor Fiord i Voldens Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, som er en Green af Valsfiorden, og løber 1 1/2 M. mod Sydvest op i Landet, jevnside med en anden Fiord, kaldet Kiils-Fiorden, fra hvilken den er adskilt ved en temmelig breed Landtunge. Til denne Fiord grændser mange smaae beboede Dale, og er Stranden langs Fiorden paa begge Sider tillige vel beboet. Her haves god Næring baade af Jorden og Søen, og hvorfor Indbyggerne holdes for de meest formuende i hele Præstegieldet.

Dastevarre, en langt Field sønden for Caras Jocka i Kautokeino Præsteg. udi Vest Finmarken.

Davigs Skibreede, et Tingl. og Præsteg. i Nordfiords Sorensk. og Provstie, nordre Bergenhuus Amt, bestaaende af 2de Kirkesogner, nemlig: Davig Hovedsogn, og Annexet Rugsund samt Aalfods Kapel. I dette Præstegield holdes endeel Creature, men Korn-Avlingen er maadelig, og Skovene ringe, derimod haves godt Fiskerie. Paa den Gaard Davig voxer gode Frugt-Træer. Indbyggerne overalt i Præstegieldet ere jevnt Formuende. Alle Kirkerne ere af Træ. Til dette Præsteg. er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden Bryggen.

Degernes Sogn, et Annex til Rakkestad Præsteg. og Fogd. Smaalæhnenes Amt.

Desolations Øen, en Øe ved den vestlige Kyst, Straet Davids kaldet, paa Grønland.

Devegge, en Gaard strax ved Næs Kirke i Hallingdals District Buskeruds Amt, hvor en Huusbygning befindes at staae af en stor Ælde, og opført af svært Tømmer. Huusets heele Høide, bestaaer ikkun af 6, og Dørrerne af 2 Stokker. I Steden for Mose imellem Stokkenene, som i Norge bruges, er lagt fint blaat Klæde. Dør-Stolperne ere udskaarne i et Løvværk. Huuset er paa 2 Sider udvendig omgivet mod Svaler, hvorimellem staae udskaarne Pillarer, men intet Vindue har været paa Huuset, derimod et Hul paa Taget, hvorved Røgen blev uddrevet, som tillige tjente til Lysning. Dette Huus fortæller Bønderne, at en fordrevet Skotsk Greve af stor Formue, ved Navn Clemet, som

Side 103

Devøl.

siden fik det Tilnavn Bonde, skal have opbygget, og at hans Frue, hvis Navn var Belju, skal have ladet bygge Næs Kirke, hvilken Kirke skal være 7 Aar yngre end Huuset. I Stuen findes et rødt malet Horn med Messing Beslag, som har fulgt Stuen, Mand efter Mand; saa befindes og i Stuen et Bord af en Planke, 6 Alne langt og 1 1/2 Alen bredt. Paa den ene Side er udi Bordet nedsat Søm eller Spiger med store, runde og flade Hoveder tet til hinanden, og et Stykke fra begge Ender, paa den anden Side, er det belagt med 2de Tverjern, hvori ere 2de Ringe til at hænge Bordet paa Væggen, og skal have været brugt til et Tingbord. I lang Tid har disse Antiquiteter været holdt udi stor Hævd, men nu for endeel Aar siden er Huuset, som før af Opsidderne paa Gaarden har været beboet, forladt, og følgelig forfalder.

Devøl, en Gaard, øster ind i den Dal, Romsdal kaldet, 4 Mile fra Molde Bye, udi Gryttens Præsteg., Romsdals Fogd. og Amt, hvor det store Romsdals Marked aarlig holdes ved

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Mikkelsdags Tider. Til hvilket Marked samles en anseelig Deel Handlende, Borgere, Bønder, m. fl., fra Tronhiem, Bergen, Christiansund og Molde; saa og fra Søndmør, Gulbrandsdalen, Hedemarken og andre Oplandske Steder. Her staaer derfor en anseelig Deel Huuse, Kramboder, og andre Slags Boder, endeel for de handlende Borgere, andre for Bønder, som give Stedet Anseelse af en liden Bye. En stor Deel af disse Huuse bleve Aar 1707 ødelagte ved Ildebrand, som i Markeds-Tiden opkom, hvorved mange Kiøbmandsvare opbrændte. Gaarden hvorpaa disse Markeds-Boder staae, hører under Gryttens Mensals Gods, og hvorfor Sognepræsten haver Børel og aarlig Grundleie af Markedspladsen. Til dette Marked føres fra Kiøbstæderne alle Slags Kram- og Klæde- samt endeel Specerie- og Galanterie- item Korn- og Drikke-Vare; og Bønderne frembringe en stor Deel Feede- og Fiske-Vare, Qvæg, saltet og røget Kiød; Skindvarer, Nødder, Næver, Trækar, Baandstager, Byggryn, Meel, Malt og Humle, samt en stor Deel Heste fra Oplandene m. v. Fra Læssøe Jernværk bliver og bragt hertil Stang-Jern og andre Jern-Varer, som fornemmelig om Vinteren nedkiøres, og selges paa et, Markedspladsen nærliggende Sted, kaldet Væblungsnæs, hvor Læssøe Værkets Eier, efter Kongelig Privilegium, lader holde Geistgiverie. Dette Romsdals Marked holdes aarlig i 8te Dage, fra den 6te October. I hvilken Tid en Lieutenant med nogle Mand af det Romsdalske Infanterie Compagnie har Vagt paa Pladsen.

Diemen, see store og lille Diemen.

Side 104

Digermulen.

Digermulen, et stort Næs eller Forbiery paa den nordvestre Side af Tronhiems Fiord, omt. 1/2 M. fra Tronhiem.

Dikkemarkiske Jernværk, beliggende 1/4 M. fra Landeveien, i Asker Sogn, Aggers og Folloug Fogd., Aggershuus Amt, imellem Christiania og Drammen, er optaget i forrige Aarhundrede. Dette Værk, som nu eies af Cancellie Raad Thams, har sin Malm, deels fra fælles Gruber med Bærums Jernværk, hvorfra, efter Contract, leveres 1500 Tønder, deels af egne Gruber, 16 i alt, nemlig paa Langøen, Hurum, Eger, ved Arendal og i Lier. Til Værket ere fornødne og skønne Bygninger. Aar 1781 blev virket 1600 Skipd. 17 Lpd. 12 Pund Stangjern, og 66 Skipd. 6 Lpd. 3 Pd. Støbegods, men Aar 1791, ikkun 968 Skipd. Stangjern og 25 Skipd. støbt Gods. Til Kongen svares aarlig i Tiende 350 Rdlr.

Dillingen, et Skytsted og Giestgiver Gaard 1/4 M. fra Mos. Denne Gaard ligger paa en Slette, som er hen ved 2 M. lang, hvorpaa desuden ligger nogle Herregaarde; og ved Dillingen sees den aabne Søe paa høire, og et Band, kaldet Vandsøen, med adskillige Øer deri, paa venstre Side, hvilket alt giver et behagelig Syn for Reisende.

Dimmesund, et kort, snevert og bugtet Sund, som paa nogle Steder er meget grundt, liggende imellem Den Dimøe og nogle andre Øer udi Ulvsteens-Sogn og Præsteg., Søndmørs-Fogd., Romsdals Amt. Ved dette Sund ligger Dimmesunds Præstegaard til samme Præsteg., af Skyld 7 Vog Fisk, som er bekiendt af sin Herlighed med ypperlig Fangst af Sild og Sej, der i Ebbetiden kommer i Svermeviis fra Breedsund ind imellem Hareidland og Dimøe, og da fanges her i det trange Sund, ligesom i en Dam.

Dimøe eller Dimmen, er førmeldte Øe, strax uden for Hareidslandet i Ulvsteens Sogn, skilles fra nogle andre Øer og Holme ved Dimme-Sund, og er 1 1/4 M. i Omkreds; den er overalt vel beboet og har en smuk Situation. Paa Øen er et maadelig høit Field.

Disko, en meget stor Øe i Straet Davids paa Grønland, under nordre Inspectorat. Paa Øen ligger en Colonie, Godshavn kaldet, saa og Egedesminde.

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Diskobugt, en meget stor Fiord sammesteds, som strækker sig 14 Mile ind i Landet, og er lige saa breed.

Dinpaar, en meget stor Elv med stærkt Nepfald imellem steile Klipper, i Skaftefields Syssel, østre Fierding af Island.

Dinpalon, et Fiskerleie i Sneefields Syssel s. St.

Dolms

Side 105

Dolmøe.

Dolmøe, en Øe i Hittersens Præsteg., Fosens Fogd., Tronh. Amt, hvorpaa ligger Dolmen Hovedkirke til samme Præsteg., og Dolmen Præstegaard, som er en smuk og god Gaard, vel bebygget, hvortil hører en smuk og god Frugt- og Urtehave.

Dolstad Kirke, see Vessen.

Dolstéen, et høit og rundagtig Bierg paa en Arm ved den paa vestre Side af Den Sandøe, i Herøe Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, beliggende Bugt. I dette Bierg er en stor Huule, kaldet Dolstéens-Huule, som er ved Aabningen ikkun 1 1/2 Favne breed, men længere ind, 5 a 6 Favne, og i Høide fra Begyndelse 6 a 7 Favne, men siden ind efter høiere; dens Længde er saaledes 20 a 30 Favne.

Dorjen Elv, som kommer fra Edsberg Præsteg. i Rakkestad Fogd., Smaalæhnenes Amt, og løber i Forening med Rakkestad Elv, ned i Glommen. I disse 2de Elve faaes Krebs.

Dovre Field, et meget stort Field, som med Langfield, er Grændseskiellet imellem de Sønden- og Nordenfieldske Deele af Norge. Dette Dovrefield strækker sig i Østen til Østerdalen, og i Besten til Havet i Romsdalen, hvor den høie Spidse, kaldet Romsdals Horn, er en Arm af samme; dets Længde udgjør hen ved 16 norske Mile, og Breeden fra Nord til Sør 9 M. Navnet skal det have faaet af en Kiempe ved Navn Dovre, som i fordum Tid har boet paa den Gaard Dovrum, beliggende tæt under Fieldet i Guldbrandsdalen, hvor tillige Kongeveien løber fra Christiania til Tronh., og gaaer lige over Fieldet, hvorved paa Fieldet ligger 4re smaae Giestgiver Gaarde for Reisende, hvilke ere: Drivstuen, første Skifte fra Tronh.; dernæst Kongsvold, hvorimellem er 2 M.; siden Gierkin eller Hierkin, hvortil er 1 1/2 M. og Fogstuen den sidste, hvortil fra Jerkin er 7/8 M. Fra Fogstuen til Tofte i Guldbrandsdalen er 1 1/2 M. Flere beboede Steder er ikke paa heele Fieldet, da det, for største Deel, bestaaer af blotte Fielde, Myrer og unyttig Jord, samt nogle ferske Søer. Disse 4 Gaarde have alle Skattefrihed, og desuden en vis Told af de nærgrændsende Bygdelave, hvorimod de ere forbundne til at befordre og herbergere Reisende. Fra Drivstuen til Kongsvold er den saakaldte Vaarstie, som Reisende maae passere; denne er steik og brat opad paa begge Sider, og omt. 1 1/2 M. lang. Paa den østlige og sydlige Side ved Veien ere steile og høie Klipper, og herunder paa den vestlige Side en Elv, kaldet Drifa. Paa Kongsvolden, forhen kaldet Hullet, hænger en Tavle, hvorpaa læses følgende Riim: "Kongsvold kaldte mig, 4de Friderich

Side 106

Dovre Sogn.

blid, Hullet var jeg kaldet fordum Tid. Velkommen femte Friderich god, Vi med Glæde kysse vil din Fod." Øverst paa Fieldet er opreist en Steen-Støtte med en Krone over, og paa Siderne det norske Vaaben, saa og denne Inskription: "Den 19de Junii Anno 1685 reiste Christian den Femte over Dovre-Field." Imellem Gierkin og Kongsvold er Grændsemærket imellem Christianiæ og Tronhiems Stifter. Dette Sted, hvortil fra Tronh. er 15 M., kaldes Graasmyren;

her staaer nu en Port med en trekantet Pyramide oven over, hvorpaa staaer C7, og neden under disse Ord: "Saa lad mig da finde Naade og Trøst hos dig." Hen ved 1/2 M. sønden for Kongsvolden ligger et Sted tet hos Kongeveien, kaldet Tofte-Sletten; ved den østre Side af den, paa et lavt Bierg, ligger en lang Sandrab eller Sandryg, nu overgroet med hvid Mosse og Kratiskov; den er nedheldende til begge Sider, oven paa rundagtig, og temmelig høi i Midten; hvilken formenes at være saaledes anlagt til et Begravelses-Sted, da langs efter samme har været nedsat et Slags Kister af sammensatte flade Stene, og sees endnu i Høiene en saadan Kiste, hvori er funden endeel Menneskebeen.

Dovre Sogn, et Annex til Lessøe Præsteg., Guldbrandsdalens Fogd., Christians Amt, bestaaer af 78 Gaarde og Gaardebrugere, samt 181 Huusmænd og Inderster, tils. 259 Familier, og i alt af Mandkiøn 502, og Qvindekiøn 497 tils. 999 Siele. Gaardmændene betale ikkun halv ordinaire Skatter, og have forhen været aldeles befriet fra Skatters Svarelse, ligesom og for Udskrivning og Commando, undtagen i Krigstider, i Anledning af den over Skotterne, Aar 1612, erhvervede Seier. Kirken er en smuk Korskirke af Tømmer, opbyggt Aar 1740, af Almuen, som selv eier samme, og kaldes Zions Kirke. Paa Bæggen i Kirken hænger et Jomfrue Mariæ Billede fra de catholske Tider, og Almuens Fahne, hvorpaa staaer en Ørret. I fordum Tid har Kirken eiet et Uaklæde eller saa kaldet Huus Bona-Klæde, mærkværdigt deraf, at det var vævet af 2de Søstre, som vare fødte sammengroede, saa de havde hver kun en Haand og en Fod, men 2de halse og 2de hoveder, taledede, samt aade og drukke hver for sig. De virkede bemeldte Huusbøna, og forærede det til Kirken, at Gud skulde lade dem døe paa engang, hvilket skeede. De kunne gaae og udrette hvad de vilde. Den enes Navn var Giertrud. Forældrene skal have boet oven for en Gaard, kaldet Lie, i Sognet, paa en Plads, ved Navn Hektne. Ved Dovre Broe er en Samlingsplads for Indbyggerne fra tilgrændsende Bygdelave og fra Bergens Stift, ved deres Reise til Kobberværkerne, og paa denne

Side 1

Draapehlid Field.

denne Plads afhandle de endeel Kiødvare, Svine-Huder, Reeb af Bast, m. v.

Draapehlid-Field, et af de største og mærkværdigste Fielde paa Island, beliggende i Sneefields Syssel, vestre Fierding, er 3 M. i Omkreds og 300 Favne høit, har mange smukke Stene og Jernhaltige Jordarter.

Dragaas, en af de høteste Biergaase, som ligge imellem Holtaalen og Singsaas, i Guldals Sorensk., Tronh. Amt. Under Aalens Sogn, 4 Mile fra Røraas Kobberværk, staaer den ene af dets Hytter, kaldet Dragaas Hytte, som har 4 Smelteovne og en Gahrovn.

Dragsand, en stor fersk Søe i Klæboe Præsteg., Strinde Fogd., Tronh. Amt.

Dragseidet, see Stat eller Statlandet.

Dragsund, et ganske trangt og lidet Sund, neppe 50 Skridt langt, beliggende i Skoue Sogn, Borgunds Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt. Dette Sund, som deeler Sognet i 2de Deelee, er saa grundt, at i Ebbetiden kan man ikke komme derigiennem med Baade, dog er der paa et Sted en saa kaldet Høll, eller dyb Band-Stade, som er meget fiskerig, og ligger som en Herlighed til Gaarden Solnør.

Drammen, saa kaldes med et Navn de 3de særskilt beskrevne Byer, Bragnæs, Strømsøe og Tangen, i Buskeruds Amt; og har tilsammen et Toldsted, kaldet Drammens Toldsted, beliggende paa en Øe i Drammens Fiord, kaldet Toldboden, og er imellem denne, og Byen Strømsøe, en Flydebroe. Ved Udførsel af en betydelig Mængde Træelast, saasom Bord og Bielker, samt tillige en stor Deel Jern m. m., er dette et af de Fordeelagtigste Toldsteder i Norge,

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

hvis District begynder ved det Sted Lahelle paa den østre Side, og ender paa den vestre Side ved Snedisbækken, grændsende paa begge Sider til Holmestrands Tolddistrict. Under Drammens Tolddistrict hører tillige Bergstaden Kongsberg. De Kongelige og andre Betiente ved Toldvæsenet ere: en Tolder, en Told-Controlør, en Ober-Toldbetient, under Navn af Controleur, 6 Under-Toldbetiente, en Cons. Inspektør, en Cons. Casserer, 2de Cons. Ober-Betiente, 17 Cons- Underbetiente, og 14 Røyerter. Ved Tiende-Bæsenet er en Inspecteur, 2de Controlører, en extra Underbetient, som af Tiende Inspecteuren antages, og 2. Røyerter. Aar 1792 indkom til Toldstedet 661, og udgik 699 Skibe. Byene eie selv 36 store Skibe.

Drammens eller Drams-Fiorden, en stor Fiord, som paa den vestre Side af Christianiæ Fiord, gaaer ind imellem Grevskabet

Side 108

Jarlsberg og Hurum Landet mod Nord og Nordvest, til Drammens Toldsted, hvor Drams- eller Stor-Elven nedfalder i Fiorden. Denne Fiord er meget rig paa mange Sorter Fisk, saasom: skion Torsk, Lax, Ørret, Sild, Sey, Helleflynder, Aal, Makrel, Reger, o. s. v. Efter historisk Beretning, skal, Aar 1320, en Kiøbmand, ved Navn Halvar, som boede ved Drammen, være dræbt af 2de Røvere, og derefter skal de have bundet en Steen om hans Hals og nedsænket ham i Fiorden, men hans Legeme skal igien have opflydt, og nogle Syge skal ved dets Anrørelse være blevne helbredet, af hvilken Aarsag denne Halvar blev indsat blandt Helgenes Tal i den norske Kalender, til den 15de Mai, som kaldes Halvars Sake. Efter samme Helgen skal og en af de 4re fordum værende Kirker i Staden Opslo været kaldet St Halvars Kirke.

Drams- eller Stor-Elven, en stor Flod, som kommer fra Biger Sund, og løber igiennem Distrikterne Hurum, Røgen, Eger, Lier, og Buskerud, i Buskeruds Fogd. og Amt, og falder ud i ovenmeldte Drammens Fiord. I samme Elv ligger en Øe kaldet Langøe, hvorpaa er et skønt Marmorbrud. I Elven haves godt Fiskerie af Lax, Ørret, Aal, m. f. Sorter.

Drangedal Præsteg. og Tingl., i Bamle Sorenskriverie, Nedre Tellemarkens Fogd. og Provstie, Bradsberg Amt, bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere: Drangedal Hoveds. og Annexet Tørredal, hvilke tilsammen indeholder 67 matrikulerede Gaarde, deraf i Hovedsognet 32 Gaarde. Folkemængden var Aar 1769 i alt af Mandkiøn 812 og Qvindekion 871, tilsammen 1683, men Aar 1782 var Mandtallet i Drangedal 1120 og i Annexet 554, tilsammen 1674 Siele. Hovedkirken er en Træbygning, eies af 20 Bønder i Sognet, og er for nogle Aar siden næsten af nye opbyggt, da Taarnet blev malet hvidt. Til Kirken ligger et Jordegods af 15 Huder 2 Mæhler. I Taarnet hænger 2 Klokker, og Kirken er i øvrigt vel forsynet med Ornamente. Her henger en malet Tavle, hvorpaa sees alle Præsternes Navne, som siden Reformationen have været beskikkede til dette Præsteg. Et rødt Fløiels Betræk til Prædikestolen med Guldfrindser, er Aar 1792 foræret til Kirken af Almuen. Til Præstegieldet er en Sognepræst, hvis bedste Jndkomst er Tømmerslaadning, som han lader forrette for Kiøbmændene i Kragerøe, hvilket fra Arilds Tid har været en væsentlig Jndkomst for Drangedals Sognepræst. Tingstedet er Gaarden Vesald. I Præstegieldet er 46 Soldater-Lægder. Kongetienden beløber til 38 Rdlr. 10 Skil. aarlig.

Side 109

Drange-Jøkel, et overmaade høit og stort Jisbjerg i Jisefiords Syssel, vestre Fierding af Island, hvis vidtløftige Fieldryg, imellem Hornstrand og Jisefiord, strækker sig 12 M. i Længden og 6 M. i Bredden.

Drangøe, en Øe i Skagefiords Syssel, nordre Fierding af Island, som, formedelst Høeslet, Vintergræsning og Biergfuglefangst, er den vigtigste af de ubeboede Øer s. S. Den bestaaer af en steil Klippe, over 100 Favner høi, og seer ud som et høit Kastel; oven paa er den 400 Favne i Fiirkant, og giver Skagefiords Jndbyggere megen Næring. Den hører egentlig til Hoole Bispestoel, og Biskopen holder 7 til 8 Karle derpaa, fra Korsmisse til St. Hans Dag, til Fuglefangst. Fæstet eller Rebet, som bruges til Fuglefangsten, af Vægt 120 Pd. naar det er tørt, vurderes for 20 Rigsdaler Specie og følger Bispestolen som et Inventarium.

Drifa-Elv, en stor Elv, som løber igiennem en Dalstrækning, kaldet Drivdalen i Opdals Præsteg., Ørkedals Sorensk. Tronh. Amt, og forener sig med Aamodts Elv, 2 1/2 Fierding Norden for Drivstuen paa Dovre Field. Aamodts Elv kommer omt. fra Sydvest, og har et Løb af 2 Mile, førend den forenes med Drifa. Jgiennem Drivdalen, Langs Elven, ligger Kongeveien til Dovrefield. Den øverste Gaard i Drivdalen mod Dovre, er Sæter, som ligger 1 1/2 M. fra Gaarden Drivstuen. Drifa-Elv løber langs efter Dovrefield.

Dritvig, et Fiskerleie i Sneefields Syssel, vestre Fierding af Island.

Drivstuen, en Giestgiver Gaard paa Dovrefield, under Opdals Præsteg., Ørkedals Sorensk. Tronh. Amt, hvis Opsidder er benaadet med Kongelig Ærestegn af en Medallie at bære, fordi han i fem Aar af eget Opdræt har afhændet 20 tjenstdygtige og skønne Dragun Heste til de Sonden- og Nordenfieldske Districter.

Drivøe eller Drøføe, en Øe i Søndfiord, under Søndfiords Sorensk., nordre Bergenhuus Amt.

Drotningdalen, saa kaldes en Dalstrækning i Opdals Præsteg., Ørkedals Sorensk., Tronh. Amt, en Miil Sonden for Bangs Kirke, som nu bruges til Sæter, og ligger nogle Engesletter deri. Navnet skal Dalen have faaet deraf, at Dronning Margrethe, da hun engang reiste over Dovrefield, skal have taget feil af Veien igiennem denne Dal. Paa den østre Side af Dalen ligger et stort Band, kaldet Ørkel-Siø, hvori fanges store Ørreter. Af dette Band har Ørkel-Elv sit Udspring, som løber derfra igiennem den saakaldte Syv Miils Skov, og falder ud ved Ørkedals Øren i Ørkedalens Præsteg.; desuden løber igiennem

Side 110

nem Dalen en anden Elv, kaldet Vinster. Kongeveien har i fordom Tid lagt igiennem Dalen.

Drotning Gaard i Vinie Hovedsogn, Øvre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, skal i fordom Tid have været beboet af en Herse eller Drotte, hvoraf Gaardens Navn udledes. Paa Gaarden er for nogle Aar siden i en Høi funden, en liden Sølv Penge, af Størrelse som en Femten Skilling, og 3de Jern-Skaale eller runde Boller, samt et af Rust fortæret Jern-Instrument.

Drøbak, en god Ladeplads og Handelsstad, beliggende paa den østre Strandbredde af Christiania Fiord, i Aas Præsteg., Folloug Sorenskriverie, Aggers og Folloug Fogd., Aggershuus Amt, paa en smal Slette under en Fieldkant. Her boe mange Bielke- og Bordhandlere, og andre Kiøbmænd, som alle sortere under Christianiæ Magistrat, men de øvrige Jndvaanere sortere under Landets Jurisdiktion. Byen har sin egen Kirke, som blev indviet Aar 1776; den er en lys og meget smuk Korskirke, opbyggt af Tømmer, med et Taarn, hvori er et Seierværk, og indvendig i Kirken er lidet Orgel. Denne Kirke er bekostet opbyggt af nu afg. Niels Carlsen, Kiøbmand i Byen, som tillige gav 10 Aars Renter af 500 Rdrl. til at begynde en Fond til Kirkens aarlige Reparation. Han lod og opbygge et Skolehuus af 9 Værelser, og legerede 2000 Rdrl. dertil, hvoraf Skoleholderen nyder Renterne som Løn. Sognepræsten og den residerende Capellan til Aas Præsteg., forretter vexelviis Kirkens Tieneste. Her er et Apothek. Byens samtlige Jndvaanere af Handelsmænd, Haandværksmænd, Skippere, Styrmand og andre Søefolk, item Kroemænd eller Øltappere, Fiskere og

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Arbeidsfolk, beregnes med deres Børn at være imellem 7 à 800, indberegnet de Kongelige og andre Betiente ved Byens Toldsted, som ere: en Told Inspect., en Told-Casserer, en Kongelig Toldbetient og 4 Røyerter. Drøbaks eller Sands Tolddistrict begynder paa den østre Side af Christianiæ Fiord ved Risang Bugten, og strækker sig til et Sted, kaldet Griseboe. Paa den vestre Side af samme Fiord, begynder dette District ved Slemstad og endes ved Fildtved, som hørte hertil, tilligemed Ladepladsene Sand, Sætre og Hvidskeen. Indvaanerne holde en Bipost, som afhenter paa Aas Præstegaard en Miil fra Byen, hver Torsdag de Breve, som komme fra Mos Kiøbstads Posthuus, og som henbringer Indvaanernes Breve til Præstegaarden hver Løverdag. For et enkelt Brev til eller fra Kiøbenhavn betales 12 β, og til eller fra Tronhiem ligesaa 12 β. Aar 1792 indkom til Toldstedet 61 og udgik 67 Skibe; af de udgaaende vare 4 indkomne Aaret forhen. Aar 1793 eiede Byen selv 13 Skibe.

Side 111

Drønnen, et Handelssted eller Kræmmerleie i Vatne Sogn, Borgunds Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, beliggende paa Den Drønge.

Drønge, en liden beboet Øe, vesten for Den Mien, fra hvilken den adskilles ved et Sund, kaldet Drønge Sund, i sidstommeldte Vatne Sogn. Paa denne Øe er et maadeligt høit Field, og paa Fieldets nordre Side 2 saakaldte Hældere, eller horizontal indgaaende Bierg-Huuler, af hvilke den ene skal være saa dyb, at den næsten gandske igiennemborer det heele Field.

Dunnæs Sogn, et Annex til Næsnæs Præsteg., i Helgelands Fogd. Nordlands Amt. Kirken staaer paa Den Dunøe.

Dunøe eller Dønnen, en meget stor Øe i samme Præsteg. Inden for denne Øe, ligger den Havn og det Field, Hangebiørnen kaldet, og 1/2 M. Sonden derfra paa samme Øe, den Klippe Dunøebiørn, med en god Havn herhos. 1 1/4 M. fra Dunøebiørnen er et Næs, kaldet Dunøenæs, hvorpaa førmeldte Dunnæs Kirke staaer. Paa denne Øe kan Soelen om Sommeren udi Svelhvars Tid sees gandske klar baade Nat og Dag, og siden jo længere Nord, jo høiere sees Solen oven for Horizonten om Midnats Tid, dog er den rød, og ikke saa klar skinnende om Natten som om Dagen, formedelst den Taage eller Fugtighed, som om Natten opstaaer af Jorden.

Dnedrik Field, en vidtløftig Fieldstrækning i Senjens Fogd., Finmarkens Amt.

Dverberg Præsteg. i Vesteraalens og Lofodens Fogd. Nordlands Amt, bestaaer af 2de Kirkesogner, som ere: Dverberg Hoveds. og Biørnskindes Annex. Begge Kirkerne ligge paa Den Andenøe eller Andenæs, nemlig, Hovedkirken midt paa Øen, og Annexkirken ved den sydligste Ende af Dens Strandkant. Til dette Præstegield er en Sognepræst.

Dversøe, en liden Øe i Mandals Fogd. og Amt, beliggende 1/4 Miil fra Staden Christianssands østre Side, er 1/4 Miil i Omkreds, og skylder 6 Engelsker. Imellem denne Øe og Lyngøe løber et Sund, kaldet Jodvigsundet.

Dvæla-Elv, en Elv i Strinde Præsteg. og Fogd. Tronh. Amt, som kommer fra et Field, kaldet Meelfhogna, og løber ned i Nied-Elv.

Dybelscaite, et stort Field imellem Douderswarve Field og Jedz-Jocka Elv udi Kautokeino Præsteg., Finmarkens Amt. Paa dette Field er en skøn Skov af Fyr og Birk.

Dybvaag Sogn, et Annex til Holte Præsteg., Nedenæs Fogd. og Amt.

Side 112

Dybviig, en smuk Gaard i Borgunds Sogn og Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, af Skyld 1 Vog 2 Bpd. 6 M. Fisk, beliggende paa et meget behagelig Sted af den Øe Suløen, og

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

er i Korn-Avling paa faae Aar forbedret fra 15 til 50 Tønder. En forhen udelig Strand, kaldet Fiskerstrand, er opdyddet i den senere Tid, som nu ernærer omt. 10 Familier.

Dyrafjord eller Tingeyre, et Handelssted og Fiskhavn i Jisefjords Syssel, vestre Fierding af Island.

Dyremyre, en stor og smuk indhegnet og bebygget Lykke eller Avlsjord ved Kongsberg i Christianiæ Stift, tilhørende Stedets Berghauptmand.

Dyrkornbygd, en steil og ubeboelig Strand-Side, hvis Gaarde ligge høit oppe ved Fieldsiden udi Stordals Sogn, Strands Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt. Gaardene ere 10 i Tallet, som tils. skylder 8 Vog 1 Skpd. 9 M. Fisk, hvorpaa ere 13 Opsiddere.

Dyrstad, 3de Gaarde i Stods Præsteg., Indersens Fogd., Tronh. Amt, beliggende norden og neden under en lang Skovaas, kaldet Drøgsaasen. Disse Gaarders Bygninger har forhen været samlet paa et Sted, og i det øvrige, i Henseende Agre og Eng, været Fælledsskab, men for faa Aar siden har Eierne og Opsidderne deelt Jnd- og Ud-Marken imellem sig, saa at enhver Eier bruger nu sin særskilte Eiendom, og den ene af Opsidderne, navnlig Joen Pedersen, en fattig Mand, har med en utrættelig Vindsibelihood siden udmærket sig ved hans Gaards Oprydning og Forbedring; han har desuden flyttet de ham tilhørende Huusebygninger nogle 100de Skridt i Sønder fra forrige Tomt, til et for Giødselen beleiligt Sted paa den Jordstrækning ham nu ens tilhører, hvor han, deels har opført de gamle og deels nye Bygninger, saa at hans Gaard er nu af næsten dobbelt Værdie, imod hvad den forhen var. Til Gaardene er skøn Savtømmer- og Bygnings-Skov, dog for en stor Deel udhugget.

Dyrøe, en liden Øe i Skoue Sogn, Borgunds Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, ved hvilken Øe, Skoue Sogn endes.

Dyrøe, en beboet Øe i Senjens Fogd., Finmarkens Amt, som udgjør et Tinglav og et Kirkesogn til Tranøe Præsteg. Kirken, som staaer paa Den, kaldes Holms Kirke.

Døviig, en Gaard i Modums Præsteg., Buskeruds Fogd. og Amt, hvortil er et skønt Laxefiskerie, kaldet Kongsfiske, udi den Elv Storelven, som løber her forbi. Dette Fiskerie har forhen tilhørt Kongen, siden lagt under Opslo Bispestoel, men er nu en privat Herlighed, og nylig betalt med 800 Rdlr.

Side 113

Døvingen, en meget smuk Gaard i Nordals Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, beliggende i en Dalstrækning, kaldet Valdals, paa Søndre Side af Valdals-Elv i Hovedsognet. Her staaer et lidet Kapel, kaldet Døvings-Kapel, hvori prædikes og forrettes Gudstieneste nogle faae Gange om Aaret, for de gamle og skrøbelige af Valdalsens Beboere, som ikke kan komme til den rette Sognekirke. Kapellet, som var forfalden og havde staaet fra de katholske Tider, blev for faa Aar siden af nyt Tømmer opbyggt. Gaarden skylder 5 Vog Fisk, har 8 Opsiddere og en Huusmand.

E.

Edsberg eller Eidsberg Præsteg. og Tingl. i Heggen og Frølands Sorenskriv., Mellem-Borgesyssels Provstie, Smaalæhnenes Amt, er i Længde fra Vest til Øst 1 1/2 Miil i lige Linie, men efter Veien 2 M., og i Brede fra Sør til Nord 1 1/4 M. i lige Linie, og langs Veien 1 1/2 M.; det bestaaer af 3 Kirkesogne: som ere: Edsberg Hoveds., og Annexerne: Herland og Tronborg, hvilke tilsammen indeholder 230 matrikulerede Gaarde, af Skyld 254 Skpd. eller omt. 317 1/2 Tønde Hartkorn. Under disse Gaarde, som ere inddeelte i 50 Dragoun-Qvarterer og 142 Soldater-Lægder, ligger 256 Huusmandspladse. Hovedkirken, som ligger 6 Mile fra

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Christiania og Friderichshald, 5 M. fra Friderichsstad, 5 1/2 M. fra Mos, og 3 M. i Øst fra de svenske Grændser, er opført paa Præstegaardens Grund, 400 Skridt fra Gaardens Huuse, i Kanten af en Bakke; den er bygt af Graasteen, tilhugne udvendig som Qvaderstene, og forsynet med et Taarn, hvilket ligner de danske Landsbyekirkers Taarn. Over Hoveddørren, som er ziret med en gothisk Bue, sees et lidet Billede af Steen, med en Fugl under sig, og op paa Taarnet et lidet Mands Hoved udhugget i Steen. Sacristiet er en liden lav muret Tilbygning, hvorudi er en Begravelse. Paa Kirkegulvet ere 18 Mands- og 18 Qvinde-Stole, samt 10 mindre i Choret, foruden Bispens, Klokkerens, og en indelukt Stoel. Et Pulpitur omgiver Muuren paa nordre og vestre Side, hvor der, foruden Bænke, findes 3 indelukte Stole, samt Præstegaardens Stoel. Altertavlen er smuk, og nyelig af Kirke-Eieren besørget opmalet; Hovedspeilet deraf forestiller, i stærk ophævet

Side 114

Billedhuggerie, Christus paa Korset, med Maria staaende paa den ene, og Johannes paa den anden Side, bag ved forestilles Udsigten til Jerusalem, og Aron og Moses staaer en paa hver Side af Speilet, med flere Ziirligheder; Prædikestolen er af Eeg, med meget smuk Billedhuggerie. Døbefunten er en stor udhugget Veegsteen, hvori er et Døbefad af Messing. I Choret sees hist og her adskillige Malerier. I Kirken selv henger 5 sorte og en hvid Fane under Loftet, som endnu viser Jnskrifter over Oberstel. Rask og Dragoun-Kapitainerne: Hofman, Stud og Tønder. En liden messing Lyse-Krone hænger i Chors-Dørren, derpaa læses "Anno 1717. Jens og Helena Kolstrup." I Taarnet henger 3 Klokker, og i Choret 2 smaae Klokker, hvormed ringes til Slutning af Gudstienesten. Kirkegaarden, som er indhegnet med Steengierde, og belagt med Torv, er for nyelig opmaalt og Gravstederne inddeelt for hver Gaard i Sognet, samt for Fattige og Fremmede. Over en Grav findes en Liigsteen af Marmor, og nogle Jernkors paa andre Grave. Præstegaarden ligger en kort Fierding fra Glommen-Elv, hvorfra en Esie gaaer op lige til Gaardens Enge. Denne Gaards Udsæd er omt. 50 Tønder i alt, og er god Leilighed til Forbedring. Høe-Avlingen er omt. 200 Læs. Her fødes aarlig 10 Heste, hen ved 40 Qvæg, og næsten lige saa mange Faar. Gaarden, hvorunder ligger 5 Huusmands-Pladse, skylder 1 1/2 Skpd. Tunge, og er et Dragoun-Qvarteer. Vaaningshuusene ere byggede, efter gammel Brug, Aar 1711. Jgiennem dette Præsteg. løber Glommen-Elv, og gjør adskillige Fosser eller Vandfalde; saa og Harvestad-Elv, som driver mange Korn- og Sav-Møller, med flere Elve, og adskillige smaae Søer eller Bande. I Præstegiældet holdes aarlig et Marked, kaldet Moe-Marked, paa en Slette 1/2 M. i Nordost fra Hovedkirken, ved Grændserne af Trøgstad Sogn. Denne Markedsplads er tillige Exerceer-Plads, (see Moe-Marked). Til dette Præstegiæld er en Sognepræst og en residerende Kapellan, hvilken sidste boer paa Gaarden Romnestad i Herlands Sogn. Tingstedet er Gaarden Østet-Houg.

Edøe, en beboet Øe ude i Havet under Nordmørs Fogd., Romsdals Amt. Paa denne Øe staaer en Kirke, som er Hovedkirken for Edøe eller Smødens Præsteg., hvilket Præsteg. bestaaer af 3de Kirkesogne, neml. Edøe Hovedsogn og Annexerne Smølen eller Hopen og Bratvær, hvortil er en Sognepræst.

Eeg, en Gaard i Sande Præsteg. under Jarlsbergs Grevskab, hvortil er en betydelig stor Frugthave, anlagt Aar 1744 af en Mand fra Danmark, ved Navn Rasmus Eeg.

Side 115

Eeg, en Gaard i Oddernæs Hoveds. og Præsteg., Mandals Fogd. og Amt, som med Gaarden Grim ligger paa det faste Land, og skylder med underliggende Eiendomme og Pladser 15

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Huder. Til disse Gaarde har været en Plads, kaldet Sanden, hvorpaa stod en betydelig Fyrreskov, som blev afryddet og Staden Christianssand der anlagt. Gaardene vare Stadens Magistrat proficio tillagte; men efter deres egen Ansøgning, er, i Aaret 1781, Gaarden Eeg skienket de 3de den Tid værende Magistratspersoner, mod derpaa at oprette et Teglværk og aarlig at betale til den efterkommende Magistrat 50 Rdlr., som altid skal hefte paa Gaarden, udi hvis Eie den end kommer; saa skal og Gaarden hiemfalde til Beneficarii igien, saafremt Teglværkets Drivt forsømmes. I øvrigt er forbeholden Byens Indvaanere at have Græsning i Gaardens Skov og Udmærk for deres Creature. Gaarden Eeg skylder særskilt omtrent 5 Huder.

Eeg, en Gaard i Vatne Sogn, Borgunds Præsteg., Søndmørs Fogd. Romsdals Amt, ligger yderst ud ved Munden af den Fiord: Vesterfiord kaldet, og er den sidste Gaard i Sognet og Fogderiet paa den Kant. Et Field paa Gaardens Grund gjør naturligt Grændseskiel imellem Søndmør og Romsdalen, og er Gaarden deelt imellem disse Fogderier, saaledes, at den i geistlige Sager henhører til det første, men i det Verdslige til det sidste Fogd.

Eegeberget, et Berg beliggende strax ved den gamle Stad Opslo paa Hospitalets Grund i Aggershuus Amt, hvor, i Aaret 1737, blev anlagt et Alun-Værk efter Kongelig Concession af 3die Maj f. A., men formedelst slette Mestere, blev Værket efter nogle Aars Forløb med et Tab af 20 til 30,000 Rdlr. nedlagt, og saaledes uden Tilsyn laae øde indtil Værket ved offentlig-Auktion, den 7de Julii 1758, blev solgt til James Collet for 362 Rdlr., som siden bestandig har været i Besiddelse deraf. Ved Kongelig Resolution af 20de April 1763 blev ham tilstaaet Tiende- og Toldfrihed for bestandig, og ved denne Mands gode Bestyrelse er nu Værket i en fordeelagtig Drivt. Her fabrikeres aarlig omt. 500 Tønder Alun, hvoraf regnes 300 Tønder at afsettes i Danmark og Norge og 200 Tønder til Udførsel, meest til Frankrig. Arbejderne ved Værket ere et Antal af 44, deraf 32 Mandfolk og 12 Fruentimmer. En stor Deel af Arbejderne ere gifte og have Børn, saa at paa Værket tælles 26 Familier og i alt 196 Siele, som alle have deres Boeliger paa Stedet. Dette Værk indbringer Staden henved 10,000 Rdlr. om Aaret. En fuldstændig Beskrivelse derover, saavel i Henseende til Alun-Malmen, som Værkets Bygninger og Drivt m. v. findes i den Topographiske Jour-

Side 116

Journal for Norge, 3die Hefte, fra Pag. 1 til 73, under Aar 1793, ved Magister og Conrector Jacob Rosted.

Eegsund, en Gaard i Rovde Annexsogn, Herøe Præsteg, Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, af Skyld 4 1/2 Vog Fisk, har 3 Opsiddere og en Huusmand. Her er Tingstedet for Rovde Skibreede.

Eegøe, en liden Øe i sidstmeldte Sogn, hvorpaa ligger en Gaard, kaldet Eegøe, af Skyld 1 Vog 18 M. Fisk, har 2 Opsiddere. Ved denne Øe løber et Sund, kaldet Eegsund.

Eegsætdal eller Eegsæt-Eid, en Landtunge imellem Valdafiord og Ørstefiorden i Voldens Sogn og Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, hvorover gaaer en Alfar-Vei.

Eenigheds-Værk saa kaldtes et forhen i Drift værende Kobberværk ved Gaarden Fosland i Høle Annexsogn, Strand Præsteg., Ryefylke Fogd., Stavanger Amt.

Efterløds Sogn, er Hoveds. til Sandsværd Præsteg., under Nummedals og Sandsværs Fogd., Buskeruds Amt. Kirken er en grundmuret Bygning.

Egedesminde, en Colonie anlagt paa Kronprindsens Eilande i Grønland, under den 58 Gr. 20 M., og henhører til Nordre Inspectorat. Her er et Hvalfanger-Anlæg. Til Colonien er en Missionarius og en Catechet.

Egelands Jernværk, i Gierrestad Præsteg. Nedenæs Fogd. og Amt, er i de nyere Tider anlagt, og har den Komoditet, at Malm-Gruberne ligge ikkun 1/4, eller i det længste 1/2 M. fra Værket. Aar 1781 blev her virket 1420 Skipd. Stangiern og 146 Skipd. støbt Gods; og Aar 1791, virket 1466 Skipd. Stangiern og 178 Skipd. Støbegods. Til Kongen svares aarlig Afgift 350 Rdlr. Det eies af den Klessanske Familie.

Egen Sogn, et Annex til Øvre Quinnesdals Præsteg. i Lister Fogd., Mandals Amt, hvis Gaarde skylde 67 Huder 6 Engelsker Fedevare. Aar 1787 var Folke-Antallet i dette Sogn 702 Siele.

Eger Præsteg. i Eger, Modum og Sigdals Sorenskriv, Kongsbergs Provstie, Buskeruds Amt, er fra N. V. til S. Ø. 4 1/2 M. i Længde, og fra Ø. til V. 3 M. i Brede, samt i Omskreds 14 M. Dette Præsteg. bestaaer af 2 Kirkesogne, som ere Houg Hoveds. og Fiskum Annex, hvilke indeholde 119 fulde Gaarde, 47 halve og 78 Fierdings- eller Øde-Gaarde, hvortil kommer 4 gamle Sædegaarde, nemlig: Fossesholm, som udgjør 4 1/2 Gaard, Semb, 6 Gaarde, Ulveland med Skoge 3, og Skielbred 4 Gaarde. Alle disse Gaarde beboes af omt. 448

Side 117

448 gaardbrugende Mænd, som have 358 Huusmænd under sig. Gaardene har tilforn været deelte i Dragoun-Qvarteere og Soldater-Lægder, men nu ere Dragoun Qvarteerene, paa 4 nær, forvandlede til Soldater Lægder, af hvilke ere 185 1/2 Lægd, deelte imellem 2de Kompagnier, saaledes: at 97 1/2 Lægd henhører til det Egerske eller Darboiske, og 88 Lægder til det Hougsundske Kompagnie. Det første har sin Exercitie Plads paa Præstegaarden Houg, hvor og begge Kompagniernes Telthuse staae, det andet i Hougsund. De ommeldte 4re gamle Sædegaarde staae endnu hver under eet Matrikuls Numer med de Gaarde, som i forrige Tider have lagt dertil, skjønt de nu for det meste ere solgte derfra, dog tilsvares alle Skatterne af Hovedgaardenes Eiere, som igjen have samme hos Vedkommende, og da alle Hovedgaardene i lang Tid have været i Uprivilegeredes Eie, saa have de og alle tabt det meeste af deres gamle Rettigheder, Tiende Frihed undtagen. Fossesholm er den eneste, som, med Tiende Frished, tillige har været i Besiddelse af Sigt og Sagefald, samt Soldater-Udredning. Folkemængden i heele Præstegieldet er omt. 6200 eller noget derover af begge Kiøn, indberegnet de Fremmede, som aarlig indkomme; deraf Ægtefolk 1010 Par, hvoriblandt er 105 Haandværkere. Af smaae ferske Vande, eller saakaldte Kiære ere her mange, og kan regnes 1000 og derover, men Hovedvandene ere kun 2de, nemlig: Stor-Elven og Ekeren. Af Elve eller Floder ere her ligesaa en stor Deel, og her gives adskillige Springkilder, som ikke tilfryse om Vinteren, saa og Jern- eller Suurbrunds-Vande. Paa alle Slags Ertzer og Mineralier er neppe noget Sted i Norge mere rigt, end dette Præsteg., der inden- og udenfor sine Grændser, har Bergværker og Gruber i Mængde. Her ere og gode Fyr- og Granskov, skjønt de forhen have været betydeligere. Af Savbruge er her 55 privilegerede, hvis Quantum beløber sig til 543,582 Bord, hvorved Skoveiere, Brugseier og Sav-Arbeidere har en betydelig Fordeel og Næring. De fleste Savbruge eies af Kiøbmænd i Drammen, hvorhen Bordene nedflaades og derfra udskibes. De betydeligste Elve, som drive disse Save, ere, Vestfossens-Elv, Skodts-Elven og Hoens-Elv m. fl.; her gives og et godt Sæbesyderie paa Gaarden Møllenhof, og paa samme Gaard en Olie-Mølle; en god Valker og Stampe-Mølle, en Spiger Fabrik, som har 8 Spigerhamre, hvorved 50 Mennesker ernære sig; 2de Tegl- og Muursteens Brænderier; 2de Kalkbrænderier; 2de Stang Jernhammere; og et Potaske Værk. Her falder og et betydelig Fiskerie, især af Lax, og hvoraf Fiskeriet ved Hougsund er det betydeligste, som indbringer

Side 118

3000 Rdlr. og derover aarlig. Saaledes er dette Præsteg. rigelig forsynet med Næringsveie, hvortil endnu kommer Kul- og Tiære-Brænderier, og 5 hollandske Gryn- og Sigt-Møller. Til Præstegieldet er en Sognepræst, og en resid. Kapellan, som erholder af Sognepræsten 200 Rdlr. aarlig. Sognekaldets visse Indkomster, er 400 Rdlr. aarlig Tiende, og Landskyld af 20 Skipd. Tunges Jordegods, foruden en betydelig og stor Præstegaard. Her ere 3de Skolemestere og 3de faste Skoler, foruden 8 a 9 Skolemestere, som gaae om fra Gaard til Gaard. Tingstedet er Gaarden Hougsund. Betreffende Hovedkirken og Præstegaarden, see Houg.

Eger, Modum og Sigdals Sorenskriverie, see Modum.

Egerske Sølv- og Kobberhaltige Blyeværk i Eger Præsteg., er et meget gammelt Værk, som adskillige Gange har været optaget og igien nedlagt af Aarsag, at den strenge Qvarks, som fulgte Malmen ikke lod sig smelte, og de fornødne Midler dertil ei vare at faae, hvorfor den heele Massa løb i en Klump, og var ikke at adskille efter mange Forsøg. Det sidste Interessentskab, som lod drive Værket en kort Tid, skal derved have tabt over 10,000 Rdlr. Nu ligger det aldeles øde.

Egge Gaard, liggende paa en høi og lang Jordryg ved Enden af Stenkier-Fiord i Stods Præsteg., Jndersens Fogd., Tronh. Amt, er den betydeligste Gaard i Præstegieldet, af Skyld 6 Spand Odelsgoods, og er tillige et Handelssted, som beboes af Borger og Propriitair Jakob Bye. Foruden 3de andre Huusmandspladse, hører til Gaarden, Strandsidderne paa nordre Side af Stenkier, som ere 16 a 20 Familier, hvoraf de fleste have et Stykke indhegnet Jord til Ager og Eng, og svare deraf en vis Afgift og nogle Arbeidsdage aarlig. Ved Gaarden er en god Havn, kaldet Eggebugten, for Jægter og andre Fartsøier, som for største Deel løbe ind til Stenkier, for at afhente Bord og Brændeveed til Tronhiem; ved denne Havn boer tillige en Huusmand. For noget over 800 Aar siden skal paa Gaarden have boet en af de fornemste Høvdinge for Ind-Thrønderne, ved Navn Thrandur Haka; næsten 100de Aar efter den Tid, boede samme Steds en anden ei mindre anseelig Mand, ved Navn Aulver eller Ølfver, som blev slagen af Kong Oluf den Hellige, og den Høvding Kalf Arnesøn fik hans Hustrue Sigrid. Denne Kalf Arnesøn var siden med som Anfører i Slaget paa Gaarden Stikkelsted i Verdalen imod bemeldte Kong Oluf den Hellige, og derfor i Kong Magni Regierings-Tid maatte rømme af Landet, hvorefter hans Gaard Egge blev lagt under Kronen. Paa Gaarden have indtil nærværende Tider været forvaret

Side 119

til Erindring om de gamle Beboere, 2de store Drikke-Kar eller Træ-Boller, som foregives at have været Kalf Arnesøn tilhørende. Den ene var en rund Træbolle, 1 1/2 Qvart høi, havde øverst 3 1/2 Qvarts Aaabning og kunde rumme 17 Kander, eller noget mere end et Anker; den var rundt om Kanten belagt med et Jernbaand hvori 2de Jernhanke vare fæstede. Der berettes at Kalf Arnesøn kunne løfte denne Bolle, naar den var fuldskienket og drikke deraf. Uden om Kanten af Bollen stod med forgyldte Bogstaver følgende Vers: "Mangen gjør af en anden Spot, som selff haffuer gjort indt Godt; helst stod det i hans Pande skreffuet, hvad hand sin Liffs Tid haffuer bedreffuet; hand skulle sig bedre betenke, før hand en anden saaledes skulde skenke. Anno 1606, Anders Laffredsøn i Decemb. Maaned." Denne Anders Laffredsøn har boet i omdelte Aar 1606 paa Gaarden, og formeenes at han havde været Foged. Den anden Bolle var en god Deel mindre; var overstrøgen med en rød Farve og beslagen med tyndt Jernblik. Indvendig i Bollen var paa Bunden malet et Bord, oven for hvilket sad en Mand med en Tobaks-Pibe i Munden. Ved Bordenden sad En og sov, og paa Gulvet stode 2de, som havde hinanden fat ved Haaret; omkring denne Malning stod følgende Vers: "Her er den Skaal, til Quers Maal,

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Kalf Egge lod frembære, til Stabbe Ryg, Anders Styg og Thore Hund paa Mære." Uden omkring dette Vers stod endnu følgende: "Drik Amund, Baal, drik Andfind, Mens, drik Halvar, Torber Haldø, drik Guldmund, Staal, drik Torfind, Jens, drik Gunnar, Størker, Undo," uden omkring Bredden var sat følgende Riim paa norsk Bondemaal: "Toe Karh hit aa bær mæg fram, aat Gubben uthi Gaala, naar æg æ fuld, æ aare godt, af Byce gault, thi Staala." Under Bunden stod følgende Riim, paasat i en senere Tid: "Kommer øsker at mig drikker, alle som ret tørstig er, tvende gode fulde Boller, jeg til Tieneste frembær." I hvis Eie disse 2de Boller nu ere, vides ikke. Paa Gaarden ere temmelig store Bygninger, opsatte af dens forrige Eier og Beboer Præsten Hr. Christian Hersleb. Kornladerne, Hestestaldene og Forhusene ere ligesaa betydelige Bygninger; alle indtage en meget lang og smal Plads, belagt med Tømmer tvers over, som en Broe, og inderst ved Vaanebygningerne er afdeelt en stor Gaardsplads i Fiirkant. Paa Gaardens Grund sees nogle sirkelrunde med Kuppelsteene belagte Pladse. Paa Gaarden saaes 60 a 70 Tønder Korn, og avles 5 a 600 Læs Høe aarlig.

Egge Sogn, et Annex til sidstnævnte Steds Præsteg., som ogsaa kaldes Vemunden. Kirken er en liden, men smuk Bygning, med

Side 120

med et Taarn og Spiir, staaende strax ved Egge Gaard, og er i Aarene 1769 og 1770 af nyt Tømmer opbyggt, efter at den forrige, som var en stor og ziirlig Korskirke, blev en Søndag efter Prædiken antændt af Lynild og med Indredning aldeles lagt i Aske. Kirken har nu en nye og meget smuk Altertavle, Prædikestoel, Klokker og adskillige andre Ornamentter. Til dette Sogn er nok en Kirke, kaldet Følling Kirke, som af tilsøgende Almue selv holdes vedlige, og desuden svarer Kirketiende til Eieren af Egge Kirke, som for nærværende er Proprietair Niels Bye.

Eggemoen, et Sted, hvor de 2de Distrikter, Hadeland i Christians Amt, og Ringerige under Buskeruds Amt, adskilles. Her staaer en fiin Brynsteen 5 Fod 4 1/2 Tomme høj, 6 Tommer tyk, og nederst 1 Fod 3 Tommer bred. Denne Steen, hvorpaa sees nogle Rune-Bogstaver, siges at være opreist af Kong Handepaa Hadeland og Kong Hring paa Ringerige, som begge vare Kong Nors Sønnestøtter, til Grændsemærke imellem deres Riger.

Eggen øvre, en meget smuk og god Gaard i Alstahoug Hovedsogn, Skognens Præsteg., Stør- og Verdals Fogd., Tronh. Amt, som af dens nærværende Eier og Beboer Sørenskriver Ræder anseelig forbedret, ved at have optaget over 100 Mælinger Agerland; han har og for største Deel opbyggt af nye Gaardens nu værende smukke Bygninger, som ere rød malede og teglhængte. Ved Gaardens Huuse er tillige en smuk Have. Denne Gaard ligger imellem Levanger og Hovedkirken, ei langt fra Søen, i en særdeles behagelig Egn.

Eggen nedre, en ligeledes stor, god og vel bebygget Gaard samme Steds. Her sees paa en Bakke en med Steene indhegnet Plads, som siges at have været et Dommersæde. Norden for dette Sted sees en stor rund Kiempehøj, og neden for den, længere hen mod Søen, 2de meget store runde Kiempehøje, foruden mange flere af forskiellig Skikkelse og Størrelse, hist og her paa Gaardens Grund. Denne Gaard eies og beboes af Lieut. Skults.

Eggerssund, et Sund, en Miil langt, imellem den Øe Egerø og det faste Land, udi Jædderen og Dalernes Fogd., Stavanger Amt, 9 Mile fra Stavanger Bye. Ved dette Sund er en almindelig Skibshavn, og en skøn Ladeplads, kaldet Egersund. Paa denne Ladeplads er opført 140 til 150 store og smaae Huse, som beboes af Handelsmænd, Haandværkere, Søfolk og Fiskere, hvis Antal af Unge og Gamle beløber sig imellem 5 a 600 Siele. Her staaer en liden smuk Kirke af Træe, paa hvis Altertavle læses dette antique Vers: "Udi Magister Lars Spavenii Tid Bisp i Stavanger, denne Taule var flid, Anno 1600 dertil 7 man skrev, den 7de Nov. denne Taule for-

Side 121

færdiget blev." Denne Kirke og Menighed har sin egen Præst, hvortil ligger et Annex, kaldet Ogne, 2 M. derfra, som begge tilsammen tillige udgiøre et Skibreede, under Navn af Eggersunds Skibreede, hvis Tingsted er Gaarden Bøe. Dette Præsteg. sorterer i det Geistlige under Dalernes Provstie. Ved Ladepladsen ere 2de Kongelige Toldbetiente ansatte. Ved Indløbet til Eggerssund ligger en vel situeret klippig Øe, kaldet Lindøen, hvor Indbyggerne i Eggerssund i sidste Krigstid havde ladet opkaste et lidet Batterie, og paa samme oplagt 9 smaae Kanoner, hvor de selv holdte god Vagt. Indbyggerne eie omt. 10, deels maadelig store og deels smaae, Deks-Fartsier, med hvilke de drive deels største Handel og Seilads, deels paa Bergen og deels paa Danmark, Sverrig og Østersøen; de erlægge deres Told, Lastepenge og Consumtion til Stavanger Toldkammer. Ved Eggerssund haves et fortræffelig Fiskerie af en god Sort Lax udi 3de store Elve, som komme høit oppe fra Landet, og falde ud i Eggerssund, deriblandt ere Haafvaag og Figgie Elve de betydeligste. Paa Egerøen ligger 10 smaae Gaarde, hvis Opsiddere fornemmelig nære sig af Søen; ellers er Øen meget frugtbar. I Eggerssunds Skibreede ere 43 Gaarde, som Aar 1746 bleve beboede af 123 Gaardmænd.

Egvaag, en god Havn øster paa Lister Landet, i Vanse Præsteg., Lister Fogd., Mandals Amt, hvor nogle Haandværkere, Høkkere, og andre Strandsiddere boe, saa og en Kongelig Toldbetient for Seiladsens Skyld, som sorterer under Flekkefiords Toldsted.

Eid eller Hordningdals Skibreede, et Tinglaug og Præsteg., i Nordfiords Sorenskriv. Sønd- og Nordfiords Fogd., nordre Bergenhuus Amt, som bestaaer af 3 Kirkesogne, nemlig: Eid Hoveds., og Annexerne Hordningdal og Sturem. Her er paa de fleste Steder ringe Korn- og Høavlning, og tager Kornet ofte Skade af Frost om Efteraaret, især i Hordningdals Sogn, men derimod haves her skønne Skove. Fiskerie driver heele Præstegieldets Almue baade i Salt og ferske Bande. Til dette Præsteg. er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden Ousnæs.

Eidanger Præsteg. i Bamle Sorenskriv. Nedre Tellemarkens Fogd. og Provstie, Bradsberg Amt, bestaaer af 3de Kirkesogne, som ere Eidanger Hoveds. og Annexerne Slemdal og Breviig Ladeplads. Dette Præsteg. er omt. 5 M. langt, men ikke over 1 M. bredt. Hovedsognet er 2 1/2 M. langt, har 38 fulde Gaarde, 17 halve, og 17 øde eller Fierdings-Gaarde, tils. 71 Gaarde, hvorunder ligger omt. 50 Huusmandspladse. Kirken har været en gammel Træbygning, tilhørende Almuen, men

De

Side 122

de har i de senere Aar nedrevet den gamle Kirke og opført en nye af Grundmuur til Loftet, den øvrige Deel er af Træe, forsynet med et lidet Taarn. Til denne Kirke hører 1 1/2 Hud bærelraadig Jordegods og 4 Huder Landskyld uden Børel. Kirken ligger paa en med Skov begroet Bakke, hvorved er en muret Begravelse, kaldet den Løvenskioldske. Præstegaarden kaldes Adelheim; den ligger med sine veldyrkede Jorder ved Eidanger Fiord mod Sonden. Her har været gode Skove, men ere nu meget udhugne. I Hovedsognet ligger Sorenskriverens Gaard, kaldet Søndre Tveten, som er meget smuk, vel dyrket og forbedret, saa og et meget angeligt Lyst-Sted, kaldet Stridskleven. Til Præstegieldet er en Sognepræst, og en resid. Kapellan. Hovedsognet med Lade-stederne Øster-Porsgrund og Brevig udgiør et Tinglav, og Tingstedet er Gaarden Lillegaard. Kongetienden er 52 Rdlr. 58 β aarlig.

Eide, en Mensalgaard i Hittersens Præsteg., Fosens Fogd. Romsdals Amt, som, efter at den formedelst dens Ringhed, havde lagt øde i 7 a 8 Aar, blev af en fattig Bondekarl, ved Navn

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Niels Justesen, i hans 36 Aar, bøglet til Beboelse, da ham blev eftergivet Børelsen og 4 Aars Landskyld. Ved Tiltrædelsen maatte han først opføre fornødne Huuse for at have Tilhold udi, og siden, efter at han havde anvendt utrættelig Fliid og Arbeide paa Jordens Forbedring ved mange næsten utroelig lykkelige Foretagender, atter vundne sin Øvhue til Huusenes Forbedring. Saaledes anvendte han vixelviis sin Tid og Arbeide, deels paa Gaardens Bygninger og deels paa Jorden; saa at han, efter nogle Aars Forløb, havde den Lykke at besidde en Gaard, som han næsten ved egen og Kones Hielp havde omdannet, fra en øde og forladt, til en af de allerbedste og ziirligste Bøndergaarde i heele Præstegieldet og andre omliggende Egne. Det første Aar han antog Gaarden, avlede han 10 a 12 Tønder Korn af Byg og Havre, og kunde føde 7 a 8 Hornqvæg og 20 Faar, alt af stort og smaat; nu avles derimod 90 til 100 Tønder Korn, og fødes 16 a 20 Hornqvæg, 60 til 70 Faar, og 3 Heste. Denne ellers i sig selv blandt Bondestanden sieldne retskafne og agtværdige Mand, har nu for nogle Aar siden, formedelst hans og hans lige saa agtværdige Kones høie Alder, været nødsaget at overlade Gaarden for en af deres 2de Døttre, og udvalgte sig selv Hiemsted hos den anden Datter, som er gift med Borgeren Daniel Strøm paa Handelsstedet Oungen i samme Præsteg., hvor bemeldte Niels Justesen opbyggede sig en liden smuk Stuebygning, strax ved Gaardens Huuse. Her leve de endnu begge, have bestandig været ved god Hilsen, og uagtet deres høie Alder stedse beskæftige sig med Haandarbeide,

Side 123

nemlig han med at binde Sild- og Torske-Garn af bedste Slags, hvorpaa haves god Afsætning, og hun ved Spind og Vævning, hvilket sysselsætter dem seent og tidlig, uden at deres oeconomiske Forfatning udfordrede det, thi foregaaende Vindskibelighed paa begge Sider, den Tid de beboede Gaarden, har tilbragt dem rigelig Udkomme deres Levedage, men deres Lyst til Arbeide giver dem Afskye for Ledighed. Det er en stor Fornøielse at tale med disse gamle Folk, og enhver Fremmed, som kommer til Stedet, lader det ikke være sig ligegyldig at besøge dem i deres lille, men reenlige og smukke Huus, hvor de forvare den for Vindskibelighed erholdte Kongelige Premie, som bestaaer udi den mindre Guld-Medalie og en stor Sølv-Pokal med Laag indvendig forgyldt.

Eide Gaard paa Ørlandet i bemeldte Fosens Fogd., er en stor smuk og god Gaard, nær ved Søen, som beboes af Stedets Sorenskriver Cancellieraad von Hadelen. Til Gaarden er skøn Skov og Fæmark, mange Huusmandspladse, og strax oven for Gaarden ligger et Band, hvori ere Geder og andre Sorter Fisk. Fra dette Band løber en liden Elv igiennem Gaardens Marker ned i Søen, hvorved er opført et lidet Mølle Brug.

Eide Sogn, et Anner til Landvigs Præsteg. i Nedenæs Fogd. og Amt, beliggende ved Søekanten.

Eide Sogn, Hovedsogn til Yttersens Præsteg. udi Indersens Fogd., Tronh. Amt, beliggende paa Den Ytterøe, hvis Beboere udgiøre Sognet. Kirken er en grundmuret Bygning, hvorhos ligger Præstegaarden, som er en stor, smuk og god Gaard, kaldet Eide, er tillige vel bebygget.

Eide Sogn, et Anner til Østerøe Præsteg. paa Færøe; see Østerøe.

Eidets Suurbrønd, et mineralsk Vand i Sneefields Syssel, vestre Fierding af Island.

Eids eller Halsnøe Sogn, et Anner til Fieldberg Præsteg. i Søndhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt.

Eids Sogn, et Anner til Grøttens Præsteg. i Nordmørs Fogd. Romsdals Amt, bestaaende af 17 matrikulerede Gaarde, som beboes af omt. 23 Bønder, og desuden en øde Gaard. Kirken staaer paa et Eide, kaldet Nordvviig-Eidet, hos den Gaard Eide, 1 3/4 M. fra Hovedkirken ved

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Langfiorden. Præsten maae reise deels til Søes og deels til Lands for at komme til dette Annersogn.

Eidsberg Præsteg., see Edsberg.

Eidsborg Sogn, et Anner til Laurdals Præsteg., i Øvre Tellemarkens Fogd., Brabsberg Amt, ligger 1 1/2 M. fra Hovedkirken. Eidsborg Kirke er en gammel Træbygning af en usæd-

Side 124

vanlig Bygningsmaade. Ved Chorsdørren sees et vel udarbejdet Menneske-Billede af Træ i fuldkommen Legems Størrelse, malet og forgyldt, og med lange Skieg. Dette Billede, som udgives for at være Efterlignelse af en Helgen, som Bønderne kalde Nicolaus, skal i gamle Tider have været ombaaret ved en Kisp eller Band ved Kirken, og hvorudi det meget høitidelig blev toet. I dette Sogn er et stort Field, som indeholder en lysegraae eller blaa Sandsteen, hvoraf de saakaldede Bryne- eller Hvegsteene i Mængde forarbejdes og udføres til Afhandling. Sognet bestaaer af 26 Gaarde, og mange deraf have 2, 3 a 4 Opsiddere.

Eidadal, en beboet Dalstrækning ved Eidsfiord i Sønd- og Nordfiords Fogd., nordre Bergenhuus Amt.

Eidsdal eller Ytterdal, en stor, vel beboet og frugtbar Dalstrækning i Nordals Sogn og Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt. Her ligge 20 Gaarde, som har omt. 44 Opsiddere, og i alt omt. 320 Mennesker. Igiennem Dalen løber en Elv, kaldet Eidsdals-Elv.

Eidsfiord, en Arm af Hardanger Fiord, hvorom Eidsfiords Sogn ligger, til Gravens Præsteg., i Søndhordlehns Fogd., Søndre Bergenhuus Amt.

Eidsfiord, en breed og stor Fiord i Sønd- og Nordfiords Fogd., nordre Bergenhuus Amt, som fra Havet løber langt ind i Landet, og har fit Navn af Eidsdalen. Fra Fiordens Strand-sider løbe op følgende velbyggede og beboede Dale, nemlig: Murstadal, Levdak, Møstdal og Eidsdal m. f.

Eidsfiords Sogn, et Anner til Gravens Præsteg., i Søndhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt. Kirken er en liden Steenbygning, deri findes en gammel Liigsteen, hvorpaa St. Jacobs Billede er udgraven, og en Qvinde, som knælende gjør Bøn til ham, hvorunder er en Inskription. I dette Sogn ligger et Band, kaldet Eidsfiords Vandet, hvorfra løber en Elv, kaldet Eidsfiords Storelv, som falder ud i Eidsfiorden.

Eidsfos Jernværk, beliggende i Hofs Sogn, udi Grevskabet Jarlsberg, er anlagt i en smal Dal, imellem de 2de Bande Elker- og Bierg-Bandene. Af dette Værk svares ingen Tiende til Kongen, men Greven, efter sine Privilegier, tager Rekognition deraf. Transporten af Jernmalmen til Værket er meget besværlig, endskiønt Gruberne ligge i Nærheden, thi Stedet er allevegne omgivet med steile og vanskelige Klipper, og ligesaa falder Transporten besværlig med det tilvirkede Jern, som bringes til Drammen; thi Elker-Vandet, hvorigiennem det føres paa Pramme, er farlig at fare formedelst mange Kastvinde fra omliggende høie Fielde, og siden maae Jernet udlosses og føres nogle Miile til Lands paa Vogne

Side 125

om Sommeren. Til Værket forbruges aarlig 10,000 Læster Kul, som skal leveres af forskellige Sogne, men da Bønderne i disse Egne ere i Almindelighed velhavende, saa agte de kun lidet en saadan Fortieneste, og ikke uden med forhøiede Priser gjøre den fornødne Leverance. Værket er optaget Aar 1697. Her er en Samling af 30 til 40 Huuse for Arbejderne, der i alt ere 200de med Koner og Børn. Til Værket ligger Gaarden Eidsfos, paa hvis Grund det er anlagt, og 10 andre Gaarde, hvilke ligge omkring Værket, item 1/2 Part i Hof Hovedkirke famt

Gaarden Berget i Sande Præstegield under bemeldte Grevskab. Aar 1781 blev paa Værket smeltet og forarbejdet 2406 Skpd. Stangjern og 36 Skpd. Støbegods, og Aar 1791 virket 2020 Skpd. 19 Lpd. Stangjern og 246 Skpd. støbt Gods. Desuden tilvirkes her noget Staal, men ikke af god Bonitet. Værket ejes af Boet efter afdøde Justitsraad Thulstrup i Kjøbenhavn.

Eidskirke, et høit, steilt og nøgent Field med en særdeles artig Top, der viiser sig langt fra som en Kirke-Gaul, beliggende i Boldens Sogn og Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt.

Eidskoug Sogn, et Anner til Biuger Præsteg., i Soløer og Oudals Fogd., Hedemarkens Amt.

Eidsvigbøygden, et Bøygdelav, beliggende Besten for Eidsvig-Eidet ved Grytte Fiord, i Vatne Sogn, Borgunds Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt. Her ligger en meget høi Fieldstrækning, kaldet Slyngstad-Fieldet; saa og den Gaard Eidsvig, som er et Skytsskifte for Reisende. I en Stue paa denne Gaard hænger en Trætavle, hvorpaa staae disse Ord: "Aar 1704 den 8de Julii spiste Kong Friderich den Fierde i denne Stue."

Eidsvig-Eidet eller Vatne-Eid, en kort Landhage ikkun en Fierding lang imellem Gryttefiord og Vatnefiord udi sidstmeldte Batne Sogn, og adskiller endeel af Sognet i 2de Bøygdelave, nemlig Eidsvig Bøyg og Batne Bøyg.

Eidsvog, en Giestgivergaard inderst ved Langfiorden udi Nessets Præsteg., Romsdals Fogd. og Amt.

Eidsvold-Guldværk, i Eidsvold Præsteg., Øvre Rommerige Fogd., Aggershuus Amt, henhører under Kongsbergs Sølvværks Direktion, men ligger 16 Miile fra Kongsberg, paa Gaarden Sandens Grund, og nu tilhører Cammerherre Ancher. Til dette Guldværks Drift har Kongen forhen givet aarlig 1500 Rdlr. Ved Værket har ei været flere end en Gesporen og 16 Bergmænd. Det blev en lang Tid drevet paa Forhaabning, men med liden eller ingen Importance. Nu i de seenere Aaringer har det begyndt at tegne sig bedre. Her er et lidet Pukværk, som bestaaer af 2 Gruber, hver af 3 Stamper,

Side 126

der drives af et stort Vandhjul, og leedes Bandet dertil ved Grafter og Render. Her pukkes omt. 300 Tønder Erts aarlig. Vaskeværkerne ligge strax hos, hvor det urene og slette af den pukkede Erts bortskylles. Det rige Grums bringes til Kongsberg, hvor Guldet reent udtrækkes.

Eidsvold eller Edsvold Jernværk samme Steds, er anlagt 1/2 M. neden for Udløbet af den saakaldte Hurdals Søe, 7 a 8 M. norden for Christiania, har henved 200 Aar været i Drift. Det er bygget ved beqvemme Vandfald i Stafvie eller An-Elven og har overflødig Band. Den Tronhiemske Konge- og Postvei løber lige igiennem Værkets Plads, som beforder en dobbelt Lettelse baade for Eieren og Arbejderne, og alt det Jern, som kan frembringes, saavel Støbegods som udsmedet, sælges lige af Magazinet, og kan saaledes strax gøres i Penge, uden at Eieren behøver, som ved andre Værker, at lade det transportere til Kjøbstaden; thi Kjøbere i Mængde indfinde sig fra Østerdalen, Guldbrandsdalen, Hedemarken, Toten, Valdres og Beri Sognet. For Beboerne er Stedet desuden meget behagelig, med mange skønne Forandringer og Afverlinger af veldyrkede Agre og Enge, Bande, Elve og Skove, og nær ved Værket ligger den altid grønne Lystskov, Dorotheen-Busk kaldet. Baaningsbygningen er stor og anseelig, opført af Jagtjunker Schlanbusk, som Værkets Eier, efter at den forrige Baaningsbygning afbrændte i December Maaned 1767 ved Baades-Ild. Over Elven er en Broe, hvorover Kongeveien ligger. Værkets Gruber ere 13, hvoraf endeel ligge samlede paa det Sted, kaldet Skreebierget, 3 1/2 M. norden for Værket i Balle Anner og Totens Præsteg. Omkring disse Gruber ligge 7 Huusmands-Pladse, som Værket eier, hvor Biergarbejderne ere boende, og staae under en Stigers Opsyn. Om Sommeren føres Malmen fra Gruberne paa Baade over Missen

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Vand til Eidsvoldshakkens Landbred, og om Binteren kjøres paa Slæde directe fra Gruberne til Værket, hvorved Bønderne i Toten og Hurdalen fortjener 6 a 700 Rd. aarlig. Omtrent en M. i Syd fra Teten udi Gaarden Flesvigs Sæterskov, 1/2 M. fra Missen, under Hurdals Præsteg., ligger ogsaa endeel Gruber. Til Værket er en Masovn 16 Alen høi, med en Stempler, og 2de mindre Masovne af 4 Alens Høide; 2de Stangjern-Hammere, hver med 2 Hærder; samt en Knib- og 1 Spiger-Hammere. I Aaret 1664 var Hertug Jacob af Cutland Eier af dette Værk, og blev meddeelt Kong Friderich 3dies Konfirmation med nogle Tillægges den 6te Maj 1669, paa Værkets gamle Privilegier, ligesaa den 3 Sept. 1674 af Kong Christian 5te. Hertugens Søn forærede Værket til den der værende Fuldmægtig, ved

Side 127

Navn Krefting, og under hans Eiendom henfaldt Værket, formedelst dets flette Drivt, til Kongen. Aar 1688 blev det foræret til Berghauptmand Schlanbusk paa Kongsberg; under hans Søn Theodor Georg Schlanbusks Eiendom begyndte Værket at florere. Denne Mand testamenterede 48 Pladse med Huuse og Jorder til da værende Opsiddere, som Værkets Arbeidere, og deres Livsarvinger, og desuden 4 Gaarde med Skove, alt til en Vardie af 16000 Rd., hvorved Værket betydelig har tabt, især i Henseende til til Gaardene ved Værket nærliggende og nødvendige Skove. Gaardene ere: de 3de Jossums og Stavie. Arbeidsfolkene nedstamme af Curlændere, Tydskere og tildeels af Sogners Indfødde. De 48 familier, som beboe Pladsene, og hvis Antal, med Koner og Børn, i alt ere 330 til 340 Siele, der udgiøre Bergfolkets hele Antal, vare en Tid velhavende, men 3de Høiesterettes Processer, som de have udholdt med Værkets Eiendomme, i Anledning af ommeldte Testamente, have sat adskillige af dem i meget fattige Bilkaar, endskiønt deres Eiendoms-Ret til Gaardene og Pladsene blev confirmeret og stadfæstet ved den sidste Høiesterettes Dom. Foruden hvad Theodor Schlanbusk, som før meldt, testamenterede Arbeiderne, har han desuden skienket 8000 Rd. til Værkets Arbeidere, som er udsat paa Rente, og hvoraf 40 Rd. gives til en Skolemester for Værkets Børns Underviisning; de øvrige Renter deles imellem gamle og skrøbelige Værkets Arbeidere, Enker og Børn, som ikke kan fortjene deres Brød, item til Kniv ved indfaldende Sygdom, og andre ulykkelige Tilfældes Opretning m. v. Af Arbeiderne bruges 9 Mand ved Masovnen, 17 ved Stangjern-Hamrene, og 6 ved Spiger-Hamrene; desuden 3 Kleinsmedde og 8 Tømmermænd. De øvrige ere Dagarbeidere. Den aarlige Afgift til Kongen af dette Værk er 150 Rd. Foruden formeldte Privilegier blev Berghauptmand Schlanbusk allernaadigst forundt nye Privilegier af Kong Christian 4de, ved Værkets Overdragelse den 10 November 1688.

Eidsvold eller Edsvold Præsteg. og Tingl. i Øvre Rommerige Fogd. og Provstie Aggershuus Amt, bestaaer ikkun af eet Kirkesogn, som kaldes Eidsvold, hvortil er en Sognepræst, som boer paa Præstegaarden Eidsvold, der forhen har havt Navn af Lysthuus. Kirken er en anseelig grundmuret Bygning, lang, men meget smal, og er meget gammel; et grundmuret Taarn staaer omt. midt paa Kirken, som ellers har 2de smaae Vinge eller Korse, det ene paa den søndre og det andet paa den nordre Side. Taarnets Spiir er temmelig høit og anseeligt. Kirken afbrændte Aar 1763. I dette Præstegield har Agertyrkningen hidtil været kun maadelig, formedelst at Almuen meest beskæftiger sig

Side 128

Kørsel fra Christiania for de oven for liggende Bopadsers Almue m. v.; den fornemste Sæd er Havre, noget Byg og Binter-Rug. Her ligger fidsmeldte Eidsvolds Jernværk og Edsvolds

Guldværk. Det store Band Miøs eller Stor-Miøssen kaldet, som er 12 a 14 Mile langt, tager herfra sin Begyndelse. Tingstedet er Gaarden Baarlie.

Eidsøren, en Giestgivergaard i Tingvolds Præsteg., Nordmørs Fogd., Romsdals Amt, beliggende paa et Eide, kaldet Tilter-Eidet, ved den Fiord, Langfiorden kaldet.

Eikesdal, en beboet og meget frugtbar Dalstrækning i Nessets Præsteg., Romsdals Fogd. og Amt, ved det Band Eidsdals- eller Stor-Vandet kaldet. Her voxer en Mængde Alme- og Hasseltræer, og haves Nødder i saadan Overflødighed, at samme endog bruges til Føde for Sviin, hvis Flæsk er derfor bekjendt for at være meget godt og velsmagende. Her gives tillige skønne Græsmarker og Græsning for Creaturene om Sommeren, hvorfor herfra selges en god Deel Creature og feede Varer aarlig. 12 Gaarde ligge i denne Dal, hvorpaa aarlig voxer godt og modent Korn. Dalen er ellers meget trang, med høie og steile Fielde paa begge Sider, hvilke ere Arme eller Greene af det store Dovre Field. Høiest op i Dalen sees en Mængde Steen-Røser og Kiempehøie, deels runde og deels fiirkantede, med en i hvert Hiørne opreist Steen. En af disse Høie er opgravet, og deri fundet forrustede Baaben, Been, Kull o. d. f.

Einan Skandse i Størdalens Præsteg., Stør- og Verdals Fogd., Tronh. Amt, har forhen været i Brug udi Krigstider til Forsvar mod de Svenskes Indmarch paa den Kant af Norge. Den ligger ved Gaarden Einan under Høgre Annersogn.

Einbagen, et stort Field i Tydalen under Tronh. Amt.

Eistna-Elv, en Elv med mange Fosser eller Bandfalde, kommer ud af Diesund og løber ned i Nea Elv udi Tydalen under Tronh. Amt.

Ekanger Skibreede, et Tinglav til Nordhordlehns Fogd., føndre Bergenhuus Amt. Tingstedet er Gaarden Bernestangen.

Ekeberg, et Bierg strax ved den gamle Stad Opslo i Aggers Præsteg. og Aggershuus Amt; see Egeberg.

Ekern Vand, et stort ferskt Band i Fiskum Sogn, Eger Præsteg., Buskeruds Amt og Fogd., er 2 M. langt. Endeel af dette Band, som ved et smalt Sund hænger sammen med det egentlig saakaldte Eker-Band, kaldes Fiskum-Vandet, af den Gaard Fiskum, hvor Sognets Kirke staaer. I disse Bande gives en Mængde Fisk til en usædvanlig Størrelse, som især mærkes ved Ørret og Hærfling. Dette Band har sit Tilløb af mange mindre Bande.

Side 129

Ekne Sogn.

Vande, store og smaae Elve, og er paa sine Steder 97 a 98 Favne dybt. Her holdes 2de Jagter i Gang, som hente Malm og Proviant til Eidsfos Jernværk, og Jern tilbage til Vestfossen, hvorfra det bringes paa Vogne til Drammen. Seiladsen er besværlig over Bandet formedelst mange Kastvinde fra omliggende høie Fielde. Paa nogle Steder ved Bandet ligger gode og velbebyggede Bøndergaarde.

Ekne Sogn, et Anner til Skognens Præsteg., i Stør- og Verdals Fogd., Tronh. Amt, bestaaer af 33 Gaarde med ligesaa mange Opsiddere, og 28 Huusmænd, Strandsiddere og Inderster. Kirken er af Træe, bygt Aar 1652.

Eldey eller Ildøe, en Øe 1 M. udi Havet fra Reykenæs Pynt, i Guldbringe Syssel, søndre Fierding af Island. Kort uden for denne Øe er en høi Klippe, kalder Eldey-jar Drangur, hvor mange Søe- og Biergfugle opholde sig.

Ellen eller Elden Sogn, et Anner til Bedstadens Præsteg., Indersens Fogd., Tronh. Amt. Kirken er en liden Træbygning med et Taarn eller Spiir, staaende ved Giestgivergaarden Elden, og tilhører Lieut. v. Biering. Den halve Deel af dette Sogn henhører, i Henseende til den verdslige

Jurisdiction, under Bedstadens Tinglaug i Indersens Fogd., og den anden halve Deel til Nummedals Fogd., som udgiør et særskilt Tinglaug, hvis Tingsted er bemeldte Gaard Elden. Hele Sognet bestaaer af 62 Gaarde, som beboes af 65 Gaardmænd og desuden 31 Huusmænd. Korn-Avlingen i dette Sogn er meget mislig, og aarlig paa de fleste Steder, enten aldeles eller for endeel, tager Skade af tidlig indfaldende Nattefrost om Efteraaret; derimod haves skønne Skove til de fleste Gaarde, hvorudi hugges en betydelig Deel Savtømmer til de i Sognet udi god Drivt værende store og smaae Savbrug; men dette uagtet er dog Almuen i Almindelighed meget fattig, da de som oftest maae købe Korn til deres Føde og Sæd. Tienden var Aar 1787 paa alle 3de Parter, 6 Tønder Byg og 61 Tønder Havre, for det meeste beskadiget af Frost. I Smaatiende betales 4 β af hver Gaard og 8 β af hver Koe, som Gaardmændene eie, hvilket i alt beløber sig til omt. 15 Rdlr. Enhver Huusmand betaler til Kirken 8 β aarlig. Noget af Feedes og Skind-Vare udfører Almuen til Forhandling i Tronh. Dette Sogn kaldes ellers Nummedals-Eidet. De 2de Gaarde Elden, hvoraf Giestgiver-Gaarden er den ene, ere vel bebyggede og de bedste i heele Sognet i Henseende Ager og Eng. Under Gaardene er et betydelig Møllebrug, og en Huusmandsplads. Paa Gaardens Marker sees mange Kiempehøier, og en Dommer-Plads med en stor Steen og 8 mindre i en Kreds. En Kilde er strax ved Kirken,

Side 130

Ellidøe.

som har godt Vand, der aldrig fryser om Vinteren, og er koldt om Sommeren.

Ellidøe, en for Fiskeriet beboet Øe i Sneefields Syssel, vestre Fierding af Island.

Elnæs-Skandse i Verdalens Præsteg., Stør- og Verdals Fogd., Tronh. Amt, har i fornum Tid været i Forsvars Stand mod de Svendskes Indmarch, paa den Kant af Norge.

Elsfiord, en liden Arm af den store Ranenfiord, som mod Sonden skiær sig ind i Landet af Helgelands Præsteg. og Fogd., Nordlands Amt.

Elsbad, en Gaard, i Ringeboe Hovedsogn, Guldbrandsdalens Fogd., Christians Amt, af Skyld 5 Huder 4 Skind, hvoraf 5 Huder er Odels Gods, har en Opsidder og 5 Huusmænd. Denne skal være den bedste Gaard i Sognet. Her har Hovedkirken forhen staaet.

Elsæter eller Helgesæter, en betydelig, stor og god Gaard beliggende strax sønden for Tronhiems Forstad Baklandet, under Strindens Præsteg. og Fogd. Tronh. Amt, har smukke og ansees lige Huusebygninger, og 18 tilliggende store og mindre Pladse, som for største Deel ere bortleiede til Indbyggerne i Tronhiem, og nogle i den senere Tid solgte fra Gaarden, alle smukt bebyggede. Paa Gaarden har i fornum Tid, ved en Bak, som løber ned i Nidelv, staaet det store Elsæter, eller Helgesæter-Kloster med sine store og anseelige Bygninger, hvilket har været et af de ældste Klostre i Norge. Det skal være bygt af Sigurd Ulfstring, som var Kong Magni Barfods Lehnshøvding, i Begyndelsen af det Tolvte Aarhundrede; og blev i de borgerlige Uroligheder imellem Kong Hagen Hagensøn og Hertug Skule, lagt i Aske af Birkebeinerne, fordi Hertug Skule, som havde rebelleret mod Kongen, tog sin Tilflugt derhen og der skulde sig, hvor han af Birkebeinerne blev ihjelslaagen, og derefter Klosteret opbrændt. Siden blev Klosteret opbygget prægtigere end tilforn. Klosterets Munke vare Kaniker af St. Augustini Orden. Den sidste Prior var Gunnar Biørnsøn, beskikket Aar 1534 af Erkebisp Oluf Engelbrechtsøn; men endnu medens han levede, fik den første evangeliske Biskop i Tronh., Mag.: Thorbern Olsson, Aar 1546, Kong Christian 3dies Brev, at han skulde have Klosteret tilligemed dets Avelsgaard nu værende Elsæter Gaard. Hans Eftermand Mag. Hans Gaas havde ogsaa en Tid lang Klosteret, og udvirkede Aar 1552 den Frihed af Kongen, at naar nogen havde begaaet Mord eller anden Misgierning i Stiftet, skulde en saadan have et frit Tilflugtssted i

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Klosteret og der være sikker, indtil Dom var falden i Sagen. Begge disse Bisper havde da deres Boepæl i

Side 131

Elva.

Klosteret; men da Lehnsherren Efvert Bilde forflyttede Land her rernes Residenze fra Steinviksholm til Kongens Gaard i Tronh., udvirkede han Aar 1559, af Kong Friderich 2den, at Klosteret skulde ham indrømmes til en Avelsgaard; Bispen maatte altsaa vige, og som Klosteret befandtes meget forfalden, blev det Aar 1564 aldeles ødelagt, og dets forfaldne Muure efterhaanden afbrudte, samt Stenene bortførte derfra, og anvendte, deels til Kongsgaardens, deels til Vor Frue Kirkes med andre Bygningers Reparation og Forbedring, saa at nu omstunder ere kun de blotte Grundvolde at see, og endeel derpaa liggende Steenhobe, overgroet med Græs. Da dette Kloster var i sin Velmagt, har det havt en anseelig grundmuret Kirke med et Chor, tilligemed en stor Kirkegaard, indsluttet med en Muur. Det Jordegods, som var lagt til Klosteret, blev, efter Reformationen, deels adspredt, deels og, saameget som deraf laae i Guldbrandsdalen, tillagt den latinske Skole i Tronhiem. Gaarden Elsæter, som nu eies og beboes af Frue General Krigskommissærinde Klingenberg, ligger paa en stor Slette og har en betydelig Udvidde af frugtbare Agre og Enge. Her holdes en Mængde store og gode Køer, hvis Melk afhandles til Byens Indvaanere, hvilket udgjør en anseelig Sum aarlig.

Elva, en beboet Øe i Fosnæs Præsteg., Nummedals Fogd., Tronh. Amt, beliggende i Folden Fiord, er 3 M. i Omkreds, hvorpaa ligger 9 Gaarde med Skove til Fornødenhed.

Elvedalen, see store og lille Elvedalen.

Elven, en maadelig stor Øe, beliggende imellem Fosnæs og Hammersøen, og adskilles fra Den Fosnæs ved de saakaldte Nordsunde i Fosnæs Præsteg., Nummedals Fogd., Tronh. Amt.

Elveroms Præsteg. og Tingl. udi Østerdalens Fogd. og Provstie, Hedemarkens Amt, bestaaer ikkun af et Kirkesogn, som kaldes Elverom, hvilket ligger ved Grændserne af Sverrig, og hvorfor den Grændsefæstning Christiansfield her er anlagt. Til dette Præsteg. er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden Hummeldaen. Her holdes aarlig et Marked paa Gaarden Grundsæt.

Elvestrøms Præstegaard, see Nedre Quinnesdals Præsteg.

Elvfiord, en Fiord, som fra den store Saltens Fiord løber mod Sonden ind i Landet udi Saltens Fogd., Nordlands Amt.

Enebak Præsteg. og Tingl. i nedre Rommerige Fogd., og Provstie Aggershuus Amt, bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere: Enebak Hoveds., hvis Kirke kaldes St. Rudolphi Kirke, opbyggt af Grundmuur, og Vestbye eller Moris Anner. Hertil er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden Borter.

Side 132

Eneboe.

Eneboe, en Gaard paa Lessø Skoven, i Lessø Præsteg., Guldbrandsdalens Fogd., Christians Amt, af Skyld 2 Huder 6 Skind Odelsgoods. Tæt under denne Gaard staaer en høi Steen støtte, om hvilken er en Kiæde, og mange andre Kredse i Nærheden, nogle smaae og andre store. Paa dette Sted skal Axel Thorsøn, i en Bataille være ihielslaagen, og under Støtten begravet. Gaarden har 3 Gaardmænd og 3 Huusmænd.

Engan, en smukt bebygget og vel anlagt Lystgaard nær ved Bergstaden Røraas, i Røraas Præsteg., Guldals Sorenskriverie, Tronh. Amt; tilhørende Directeur Knoph paa Røraas. Foruden mange smukke Anretninger af Alleer, Lysthuuse 2c., er her et prægtig Steengierde

1200 Alne langt, paa den Side af Gaardens Marker, som vender ud mod Landeveien, og et Springvand i Gaarden, som med dets fine Straaler springer omt. 14 Alne i Veiret. Her vorer intet Korn, men gode Græsmarker og en skøn Skov haves til Gaarden. Denne Gaard blev med stor Bekostning bebygget og istandsat af Berkets forrige Directeur Hiort.

Engedal, et Kapel til Reendalens Præsteg., i Østerdalens Fogd., Hedemarkens Amt.

Engeløe, see Stege Øe.

Engesund, saa kaldes nogle smaae Øer i Sondhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt, af hvilke de paa den vestre Side adskiller Skibslebene Ayeledet og Engesundsløbet.

Engesetdal, en stor, frugtbar og vel beboet Dalstrækning i Skue Sogn, Borgunds Præsteg. Søndmørs Fogd., Romsdals Amt. Denne Dal gaaer op fra Grytte-Fiorden ved Vatne Sogns Grændser, og ligger i en Strækning fra Besten til Østen, indsluttet imellem 2de Fieldsider. Midt i Dalen ligger et Band kaldet Engesetdals Band, som er 1/2 M. langt, men meget smalt. Mod Østen breder det sig ud i 2de Arme eller Grene, af hvilke den Søndre gaaer op til en Gaard, kaldet Stor-Fyelling, og den Nordre til Garden Stor-Engesæt, hvor den modtages af en temmelig stor Elv, fra hvilken, og mange mindre Elve, Bandet faaer sit Tilløb, og har det sit Udslob igiennem en Elv, som falder ud ved Gaarden Tingfiord i Gryttefiorden. Foruden god Korn-Avling, falder og her i Dalen skøn Græsning paa Udmarken, og noget Birkeskov til fornødent Brug, saa at Dalen kan ernære 37 Gaardmænd, og i alt mere end 200 Mennesker.

Engesæt-Gaard, den største og fornemste Gaard i sidstmeldte Dal, og hvoraf Dalen har faaet sit Navn, beliggende ved en Elv, som deeler Gaarden i 2de mindre Gaarde, under Navne af store- og lille Engesæt. Her er et lidet, men meget dybt ferskt Vand,

Side 133

Engesæt Præstegaard.

eller rettere et stort Kiær, og deri en flydende Holm, som er saa stor, at den kan bære 2de Personer, hvilken Holm ansees for et fra Strandbredden løsrevet Stykke Jord, og er, formedelst Tilvært af Mosse, saa løs og blød, at den neppe taaler at betrædes; den driver bestandig fra et Sted til andet, og tiener ikkun til Opholdssted for Lom-Fejlen, som bygger der sin Rede om Sommeren. Gaardene skylder tils. 6 1/2 Vog 18 M. Fisk, og har 7 Opsiddere.

Engesæt Præstegaard, i Nordalens Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, har en meget fordeelagtig Situation paa en høi Jordvold imellem Ser- og Dyrlands-Elven, og skylder 3 Bog Fisk.

Engils Fierding, et Tinglaug i Saltens Fogd., Nordlands Amt.

Engisdals-Blyantsværk, ligger i Gierrestads Præsteg., Nedenæs Fogd. og Amt, 2 M. fra Øster-Riisør, optaget af Gustav Peder Engzelius, som derpaa erholdte Kongelig Privilegium den 17de Febr. 1768. Han antog Interessentere, opførte Huuse anlagte Pukværker, samt Dæmninger, Render 2c. Siden blev Værket øde, og Engzeliusses Enke muthede paa nye, fik Privilegier den 13de Julii 1785, og antog Interessentere, saa at Værket nu er deelt i 60 Kurer, hver til 50 Rdlr., eller 300 Actier a 10 Rdlr. Malmen er befunden god, og bedre end den Tydske, til Isenfarve og Blyantspenne m. v.

Engstad, en Gaard i Ranums Hovedsogn, Overhaldens Præsteg., Nummedals Fogd., Tronh. Amt, nær ved den store Namsen Elv. Her har i fornum Tid staaet en Kirke paa det Sted, hvor nu Fæehuset er opført, og forvares endeel Bredder i Gaardens Stabur til samme Kirkes Erindring. Ved Elven er et Sted, kaldet Siufar Hylla, hvor de, som søgte Kirken fra den anden Side af Elven, landede. Navnet skal Stedet have faaet deraf, at paa en Helligdag, her blev

forrettet Kirke-Tieneste, vare 7 Baade eller Lufarer opsatte ved dette Sted, hvilke, medens Folket var i Kirken, bleve knusede af et Bierg som faldt ud fra en strax ovenfor liggende Bakke. **Enne**, et steilt, høit og foran ovenpaa rundagtigt Forbjerg, staaende paa den nordre Strandkant i Sneefields Syssel, vestre Fierding af Island. Dette Bierg er 500 Favner høit, og er bleven opkastet af Jordbrand.

Ennes Sogn, et Anner til Qvindherreds Præsteg., i Sønd hördlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt.

Enningdals Elv, en stor Elv, som har sit Udsøb fra Bullarn-Søerne udi Bahuuslehn i Sverrig, hvorfra den ved Basbøns Toldsted paa Rigsgrændsen løber ind i Enningdals Annersogn under

Side 134

Enningdals Sogn.

under Idde Præsteg., Jdde- og Marker Fogd., Smaalæhnenes Amt. I Nærheden af bemeldte Grændse, faaer den endnu en Tilvert af Elven Elja, der flyder ud af Elja Søe, og tiener her tillige som Grændselinie imellem Norga og Sverrig. I Enningsdalen løber denne Elv videre igiennem 2de smaae sfærse Bande, nemlig: Kirke-Bandet og Asers Kiernet, hvorefter den i Nærheden og nordvest fra Berby Herregaard forener sig med Jddesfiorden. Denne Elv har i Fortiden været næsten af ligesaa stor Vigtighed, som Tistedals Elv, i Hensigt til Trælasthandelen 2c., men nu haves saavel paa norsk som svensk Side kun liden Skov i Nærheden deraf. Nogle faae Møllebruge driver Elven, og meget god Lærefangst haves deri, især ved Herresædet Berby.

Enningdals Sogn, et Anner til sidstmeldte Præsteg. beliggende paa Grændserne af Bahuus-Lehn i Sverrig, er 1 1/4 Miil i Længde og 1 1/4 Miil i Brede, bestaaer af 27 3/4 heele Gaarde under 34 Matrikuls Numere, med 61 Huusmandspladse, og skylder tilsammen 11 Skipd. 6 1/2 Lpd. Tunge, 70 Huder 8 3/4 Skind, og 6 Bpd. Aal, som omtrent udgjør 61 Tønder Hartkorn. Disse Gaarde ere inddeelte i 26 Soldaterlægder. Dette Sogn, som i fordom Tid har lagt til Naverstad Sogn under Bahuuslehn i Sverrig, er ved Grændse-Bestemmelsen imellem begge Riger Norge og Sverrig, Aar 1660, og siden ved en nyere Rigsgrændses Berigtigelse i Aaret 1752, først kommet under Jdde Præsteg., da det skeede paa de Grunde, at Bønderne i Sognet stedse havde betalt deres Skatter, og tillige altid lagt under Aggershuus-Lehns Jurisdiction, men kun med Præste-Rettigheder til bemeldte Naverstad. Kirken ligger noget over 1 1/2 Miil i S. S. O. fra Hovedkirken, omtrent i Midten af den egentlig saakaldte Enningdalen i Sognets vestlige Deel paa en Slette, i Nærheden af det saakaldte Kirkevand og den derfra flydende Elv, som løber ud i Jddesfiord. Denne Kirke er opbyggt af Tømmer, og beklædt med Bord, uden Taarn eller Spiir. Taget er tækket med røde Tagstens og Kirkegaarden er indhegnet med Tommer-Stokværk. I Kirken er en liden gammel Altertavle med maadelig Malning og Bildhuggerarbeide, foræret af Assessor Peter Lorenzen og Anne Mang, Aar 1689. De øvrige Ornamenteer ere ligeledes gamle og ubetydelige. Udi Kirkens Forhøining og paa sammes Loft henger kun en liden Klokke, men dog af en meget velklingende Lyd, og læses paa den følgende Inskription: In Anno 1686, efter at denne forfaldne Enningdals Anner er opvekt, er denne Klokke in Anno 1697 støbt udi C5ti regierings Tid, hans høie Excellence her Ulrich-Friderich Gyldenløve, Christian Stochfleth Stiftbefalingsmand, og Doctor Hans Rosing Biskop

Side 135

Enodeckes Field.

Biskop over Aggershuus-Stift. Støbt af mig Diderich Christian. Almuen ejer selv Kirken. Sædegaarden Berby, som ligger i Sognet er uberegnet formeldte Gaarders Antal og Jordskyld. **Enodeckes Field** i Kautokeino Præsteg. udi Vest Finmarken, er en Fieldryg, som strækker sig 4 M. fra Kautokeino Kirke til Landkiølen, og faaer underveis adskillige Navne, men kaldes i Almindelighed Enodeckes Field fordi Veien ligger derover til Enodeckes Præsteg. i Torneaa Lapmark.

Eridsfiords Otting, et Tingl. i Romsdals Fogd. og Amt. Tingstedet, er Gaarden Eidsvaag. Her er en Fiord, kaldet Eridsfiord sam er 3/4 M. lang og 1/2 M. breed. Ved Stranden ligger mange Gaarde, som tilhøre Nassets Præsteg., saa og Sigre Anner Kirke. Inderst ved Fiorden udløber en stor Elv, som kommer fra et Band, kaldet Stor-Vatne eller Eikidals-Vatn. Tingstedet for Eridsfiords Otting er Gaarden Eidsvaag.

Erknøe, en stor ubeboet Holm, hvor Faar og Sviin græsses om Sommeren, beliggende under Gidskøe, i Borgunds Præsteg., Søndmørs Fogd. Romsdals Amt.

Ersholm, en Øe med nogle Holme ud mod Havet i Aggersøe Præsteg. Romsdals Fogd. og Amt.

Erte-Vandet, et ferskt Band i Jdde Præsteg., Jdde og Marker Fogd., Smaalæhnenes Amt, er 3/4 Miil langt og paa det bredeste 1/4 Miil, har sit Tilløb af adskillige smaae Elve men kun et Udløb ved en neppe 1500 Skridt lang Elv, som falder i SteensElven ved dennes Forening med Femsøen. I Erte-Elven ere indrettede Saug- og Møllebrug.

Ertvaag, en stor beboet Øe imellem Aresviik Fiord og det faste Land i Oure Præsteg., Nordmørs Fogd. Romsdals Amt.

Esiuberg, et Tinglaug i Kiosar Syssel og søndre Fierding af Island. Her er bygt den første Christne Kirke af Orlyger Rapson i det slette Aarhundrede, og blev kaldet St. Collumbylli eller St. Collumbari Kirke.

Eskefiord, en Handelshavn i Øster Fierding og Amt af Island, som Aar 1786 fik Kiøbsteds Rettigheder, og store Friheder ere tilstaaet de, som der nedsætte sig.

Espehield, en Gaard i Norddalens Sogn og Præsteg. Søndmørs Fogd., Romsdals Amt. Denne Gaard, som skylder 18 Mark Fisk, og har en Opsidder, ligger paa et Næs eller Fieldpynt ved Nordals Fiorden, og kaldes som oftest Otterskind, et Navn, som er taget af et nær ved Stranden forekommende naturlig Malerie paa den nøgne Field-Side, hvilket baade i Skabning og Farve nogenledes ligner et udstrakt Otterskind. Paa et andet

Side 136

Espeven.

Sted i Berget sees nogle hvide Marmor-Aarer, som forestiller et stort Krudhorn, hvilket kaldes St. Olufs Snuus-Horn. Videre er i dette Fieldbierg, tæt ved Søen, en dyb Huule, i hvis Bund findes meget god Hvegesteen, som her idelig hugges ud, og anvendes til Alvsteene i Smedde-Værkstæderne.

Espeven, en beboet Øe i Søndhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt, hvorved er en Skibshavn.

Etne, eller Ettendalen, en Dalstrækning i Guldbrandsdalens Fogd., Christians Amt, hvoraf den øverste Deel tilhører Dovre Annexsogn i Lessøe Præsteg., og den nederste Deel Qvams Annex til Frøens Præsteg. Den beboede Deel af denne Dal, ligger 4 1/2 M. omt. fra Gaarden Tofte mod S. Ø. og er forsynet med store Skovstrækninger; den har til de senere Tider lagt øde, da 2de Mænd fra Vaage Præsteg. først tog sit Boested i Dalen, men nu har den omt. 20 Nybyggere. Herforuden har Bønderne i Dovre Sogn deres Sætre i Dalen.

Etne Skibreede og Præsteg., i Søndhordlehns Fogd. og Provstie, søndre Bergenhuus Amt, bestaaer af 3de Kirkesogne, som ere: Etne Hoveds., hvis Kirke kaldes Christ eller Støle Kirke, og Annexerne Qvindem eller Grinde og Gierde. Hertil er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden Fitie. Igiennem Præstegieldet løber en Elv, hvori fanges en Mængde Lax.

Etnedal eller Brustad Sogn, et Annex til Ourdals Præsteg. i Valders Fogd., Christians Amt, liggende i en liden Dalstrækning, kaldet Etnedalen, hvorigiennem løber Etne Elv.

Evanger Sogn, et Annex til Vosse Præsteg. udi Nordhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt.

Evenæs Hovedsogn til Ofotens Præsteg., i Saltens Fogd., Nordlands Amt. Kirken ligger foran ved Ofodens Fiord paa den nordlige Side.

Evje, en Herregaard 1/4 M. Sonden for Rygge Kirke, i Rygge Præsteg., Mos Fogd., Smaalehnenes Amt. Gaardens Marker ere for det meeste indhegnede med Steengierder. Paa Gaarden ere smukke Bygninger, og derved en skøn Humlehave anlagt af engelske Humle-Rødder.

Evje Præsteg. og Tingl. i Øster Raabygdelaugets Sorenskriv., Raabygdelaugets Provstie, Nedenes Amt, bestaaer af 4 Kirkesogne, som ere: Evje Hoveds., og Annexerne Vigusdal, Iveland og Hordnæs. I Hovedsognet er et stort Vandfald eller Foss, kaldet Fennie Foss, og tvert over for samme staaer en Steen med Rune-Bogstaver. Til dette Præsteg. er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden Vigusdal.

Side 137

Evindvigs Præsteg.

Evindvigs Præsteg. i Yttre- og Indre-Sogns Fogd. Nordhordlehns Provstie, nordre Bergenhuus Amt, bestaaer af 4 Kirkesogne, nemlig: Evindvig Hoveds. og Annexerne: Brekke, Ladvig, og Bøe samt Udver eller Husøe Kapel. Alle Kirkerne ere af Træ. Hertil er en Sognepræst og en residerende Kapellan.

Eringdalen, en Dalstrækning i Hosangers Præsteg., Nordhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt. Her ligger Fladequals Kapel.

Eyafardaraae, en stor Elv i Vadle Syssel, nordre Fierding af Island. Denne Elv deeler et Bygdelav, kaldet Øefiords Bygden, i 2de Deelee.

Eyarep, et Bygdelav, som udgiør Knappedals Syssel i vestre Fierding af Island. Søekanten langs ved dette Bygdelav og Syssel er 4 M. langt, og kaldes Langesiærer, hvor den alfare Vei løber til Vester-Iøkelen. Paa Langesiærer ere jevnlig Brændinger, eller Søestyrninger af Havet, og Søen er her usikker for Søefarende.

F.

Faaberg Præsteg. og Tingl. i Søndre Guldbrandsdalens Sorenskriv., Guldbrandsdalens Provstie, Christians Amt, bestaaer af 2de Kirkesogne, nemlig: Faaberg Hoveds., og Lille-Hammer Annex, hvilke tilsammen indeholder 152 matrikulerede Gaarde, som med nogle Fiskevande skylde 234 Huder 4 1/2 Skind, og 35 Lpd. Fisk, hvilket tilsammen er omt. 153 Tønder Hartkorn. Disse Gaarde ere beboede af 173 Opsiddere og 244 Huusmænd, altsaa 417 Familier, foruden Inderster og Kaarmænd. Hovedkirken, som med Annexkirken tilhører Almuen, blev af nye opbyggt Aar 1727, og er en tømret Korskirke, forsynet med en smuk Prædikestoel, som er udhugget i Løvværk, malet og forgyldt. Kirken har intet Taarn, men midt paa Kirken er en firkantet Bygning, som en Taarnfod, med et Jernspiir, og i denne Taarnfod

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

hænger 2 Klokker. I de ældre Tider skal i dette Præsteg. have staaet et Kapel paa Gaarden Rønne; et i Saxumsdalen; et paa Øren ved Laugen Elv: og et paa Gaarden Blesger, men disse Kapeller ere nu ikke til. Faaberg Præstegaard, som kaldes Skey, skylder 2 Huder 4 Skind, har 4re Huus-

Side 138

Faar.

mænds Pladse. Paa Gaarden saaes aarlig 12 a 16 Tønder Korn. Til dette Præstegield er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden Fliflet. En Elv kaldet GUSDALS Elv, som løber igiennem dette Præsteg., saa og Laugen Elv, have Tid efter anden, saasom i Aarene 1760, 1772 og 1773 ved Oversvømmelse og Udbrud, giort betydelig Skade; og Aar 1789 den 22de og 23de Julii blev 92 1/2 Maal Agerland og 466 1/4 Meling Eng aldeles ødelagt, item 136 1/2 Maal Ager og 516 3/4 Meling Eng bedervet for nogle Aar, og samme Tid bleve 147 Huuse aldeles ødelagte og 25 beskadigede og omstyrtede, hvorved tillige 2 Hornqvæg og 6 Smaafæ omkom; hvilken Skade er taxeret for 18,909 Rdlr. 56 β. Aar 1742 afbrændte Præstegaarden. Tienden til Præsten er omt. 100 Tønder Korn, og Landskyld af omt. 20 Huder Jordegods. Gaardene i Præstegieldet ere inddeelte i 61 Soldater-Lægder og 20 Dragoun Qvartere.

Faar, 2de Gaarde i Froens Præsteg. og sidstmeldte Fogd., af Skyld 8 Huder 6 Skind, og 3 Bpd. Fisk, hvoraf 2 Huder tilhører Froens Pastorat, men Resten Odelsgods, hvilke Gaarde har 4 Opsiddere og 36 Huusmands Pladse.

Faastaasen, et stort Field i Holands Præsteg., Nedre Rommeriges Fogd., Aggershuus Amt, 1/2 M. nordøst fra Løkkens Kirke: dette Field, som er anseelig høit, ligger under Gaarden Auten, og er der funden et stort Sværd, som nu forvares i det Kongelige Kunstkammer.

Faaskruds Fiord, en stor Fiord i Muule-Sønder-Syssel, Øster Fierding af Island. Strax uden for samme Fiord ligger en meget høi Øe, kaldet Skrud.

Fagredalsviig, en beboet Viig i Mule-Nordre-Syssel, østre Fierding af Island.

Fagreskovsfield, et overmaade stort Field i Sneefields Syssel, vestre Fierding af Island.

Fallereid eller Foldereid, et Annex til Nærøe Præsteg. i Nummedals Fogd., Tronh. Amt.

Falnæs Sogn, er Hovedsogn til Skutternæs Præsteg. paa Øen Karmen i Ryefylke Fogd. Stavanger Amt.

Famø Sogn, et Annex til Suderøe Præsteg. paa den nordlige Deel af den Øe Strømmøe under **Færøe**. Kirken staaer ved Famø Bye.

Fanøe Præsteg. i Nordhordlehns Fogd. og Provstie søndre Bergenhuus Amt, bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere: Fanøe Hoveds. og Birkelands Annex. Indkomsterne af dette Præsteg. har tilforn været henlagte til Rektor ved Bergens latinske Skole, og har han som Canonicus Capituli Bergensis, ladet Præste-Embedet

Side 139

bedet forsyne med en Kapellan, men da Lektoratet blev afskaffet ved den sidste Lektors, Biskop Londemen de Rosenkrones Død, blev Kaldet separeret, og fra den Tid fik sin egen Sognepræst. Strax ved Fanse Kirke, som er en Steenbygning, har i fordom Tid staaet et Kloster, af hvilket de forfaldne Mure endnu vises. Til Birkelands Sogn har udi forrige Tider lagt Aarstads Meenighed, uden for Staden Bergen, men samme er nu ved forommeldte Lektors Død skilt derfra, og henlagt til St. Jørgens Hospital i Bergen.

Fanne Otting, et Tinglaug i Romsdals Fogd. og Amt. Tingstedet er Gaarden Lønset.

Faris Elv, en Elv, som kommer fra Faris Søe i Slendalen, og løber forbi Byen Laurvigen i Laurvigs Grevskab, efter hvilken Elv en stor Deel Trælast nedflaades til Byen, og ved Elven ligger Laurvigs Jernværk. Faris Søe, som ligger strax oven for, er 2 M. lang. Her er en kostbar Dæmning opført. Ved Vandet er bygt Skibe og store Pramme, som haves der til Brug.

Farsund, et smukt bebygget Sted, langs ved et fra Qvavig Fiord løbende Sund, kaldet Farsund Fiord, i Vansø Præsteg., Lister Fogd., Mandals Amt, i den nordøstlige Kant af det saa kaldte Lister Land. Her ere henved 80 Huse og Gaarde staaende langs op ad en Bakke, og hvoriblandt findes nogle meget smukke Bygninger, hvilke beboes af adskillige Kiøbmænd, Skippere, Haandværkere, Øltappere eller Kromænd og Fiskere. Kiøbmændene have foreenet sig i 2de Handelskompagnier, hvis eene Firma er: Jockum Brink Lund & C., det andet, Søren & Jonas E. Lund. Deres fornemste Handel er med Klipfisk, saltet Makrel, nogen Trælast og Steenmose; og den ene af Kiøbmændene, navnlig Jockum B. Lund driver tillige for egen Regning Hummerfiskerie, samt Islands Handel. Her falder ofte Haverie; de Handlende ere tillige Commissionairer; og for de Skadelidende gives her mange gode Indretninger. Her ere 2de Skibs-Værfter og 14 Søeboder. Bemeldte Jockum B. Lund eier 7 Skibe, fører en betydelig Handel; eier tillige en Tobaks-Fabrik, som er i god Drift, og en stor privilegeret Reberbane med vel indrettede Tilbygninger; videre har han anlagt en Spiger-Fabrik, som drives med Vand; et vel indrettet Savbrug med 2de Savblader, og nylig opført en Veirmølle efter Hollandsk Maade; han har tillige erhholdet Muthingbrev paa nogle Malmgruber. Ved Farsund falder et betydelig Torske-Fiskerie, som for 3 Aar siden har været ubekiendt, hvilket giver Stedets Beboere gode Fordele, og Steenmose-Handelen, som nu i 7 Aar har været i Drift, har importeret Landet mere end 1/2 Tønde Guld. Foruden Jockum Lunds

Side 140

Lunds 7 Skibe, eie de andre Kiøbmænd tilsammen 5 Skibe, altsaa 12 Skibe, som her hiemmeføre. Ved Farsund ligger Skibshavnene Egvaag, Lushavn og Thorshavn. Ved disse Havne ere i alt 80 Huse, men her boer ingen Kiøbmænd eller Kommissionairer, hvorefter alle dertil ankommende Skibe hente deres Fornødenheder fra Farsund, som ligger under **Flekkefiords Tolddistrict**, men en Kongelig Toldbetient er dog ansat i Egvaag Havn. Farsund har hidtil intet Privilegium havt til at lade eller losse, undtagen de skadelidte Skibe, saa og ved Kongelig Resolution af Aar 1777 bevilget Losnings Frihed paa indenrigske Kornvare, men ved Kongelig Resolution af 28de Januarii 1795, er Stedet forundt lige Fortoldings- og Skibsfarts Friheder med Flekkefiord, og er nu ved Farsund ansat en Kongelig Toldbetient, som skal oppebære Afgifterne og derfor aflegge Rigtighed til Flekkefiords Toldsted, Toldinspecteuren sammesteds har tillige Ober-Bestyrelsen med Toldvæsenet i Farsund. Farsund har sin egen Kirke, som for faa Aar siden er bekostet opbyggt af Kiøbmændene Lund; den er af Grundmuur og meget smuk, anrettet indvendig paa samme Maade som Kongsbergs Kirke, og har kostet omt. 16000 Rdlr. Indvaanernes Antal i Farsund er 4 a 500 af unge og gamle. Tinget for Vansø Tingl. holdes i Farsund, og er dertil opbyggt af Træ et Tinghuus, hvor Lensmanden for Tinglavet boer, og under Bygningen ere murede Kieldere til Arresthuus for Forbrydere. Farsund Fiord gaaer mod N. Vest til Farsund, derfra i N. O. ind i Landet, hvor den kaldes Lyngdals Fiord, og deeler sig i 2de Arme, hvoraf den vestlige kaldes Løfte-Fiord.

Farvel, et Forbierrig paa en Øe i Stræt Davids under Grønland.

Feedt Præsteg. og Tingl. i Nedre Rommertges Fogd. og Provstie, Aggershuus Amt, bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere: Feedt Hovedsogn og Relling Annex, hvortil er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden Nerdrum.

Fejõe, saa kaldes en Samling af smaae Øer og Holme, en Miil fra det faste Land udi Nordhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt. Paa den ene Ø staaer Fejõe Kirke, som er et Kapel under Østrem Annexsogn i Lindaas Præsteg.

Fem Søen, et ferskt Vand beliggende i Rokke Annexsogn, Bergs Præsteg., Idde og Marker **Fogd.**, Smaalehnenes Amt, og for en liden Deel i Idde Præsteg. sammesteds. Det er 1/2 Miil langt og omtrent lige breedt. Foruden smaae Elve eller Bække, modtager dette Vand de 3de store Elve: Steens, Ganerøe og Torpedals Elv. Det ligger kun en kort halv Miil fra **Friderichshald**, og

Side 141

og dog over 200 Fod høiere end bemeldte Bye. Vandet er meget dybt og tilfryser aldrig saa det kan køres over, førend efter Nytaar.

Femunds Hytte til Røraas Kobberværk, ligger i Røraas Sogn, Guldals Sørenskriverie, Ørke og Guldals Fogd., Tronh. Amt, 4 Mile fra Berg-Pladsen, har 2 Smelteovne.

Fennestad Sogn, et Annex til Næs Præsteg., i Øvre Rommeriges Fogd., Aggershuus Amt.

Fennisfos, et stort Vandfald i Evje Præsteg. og Hovedsogn, Raabygdelaugets Fogd., Nedenæs Amt. Tvert over for samme staaer en Steen med Rune Bogstaver.

Fergstad, en smukt bebygget og vel dyrket Avlsgaard beliggende strax oven for Staden Tronhiem paa dens Sydvestre Side, i Strinde Præsteg. og Fogd., Tronhiems Amt, tilhørende Major v. Bang i Tronhiem, som for nyelig har bekostet opført et Møllebrug paa Gaardens Grund og derved anlagt et Giestgiverie. Til Gaarden er en smuk Have.

Ferkingstad Sogn, et Annex til Skutternæs Præsteg. paa Øen Karmen i Ryefylke Fogd., Stavanger Amt.

Fidie, et lidet Kapel ud imod Havet under Østrims eller Fosense Annexsogn til Lindaas Præsteg., Nordhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt.

Fidie Sogn, et Annex til Storøens Præsteg. i Søndhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt.

Fieldberg Skibrede og Præsteg. i sidstmeldte Fogd., Søndhordlehns Provstie, bestaaer af 4 Kirkesogne, som ere: Fieldberg Hovedsogn, og Annexerne Eid eller Halsnøe, Aalund og Vigebøyd. I dette Præsteg. ligger Lyse-Kloster, hos hvilket staaer den gamle Lysekloster Kirke, (see Lyse-Kloster). Til Præstegieldet er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden Ølen. Hovedkirken og Præstegaarden ligger paa Øen Fieldberg, hvilken Ø er 1/2 M. i Omkreds.

Fieldgaardene, ere nogle Gaarde, beliggende til Fields Beums Annexsogn, Molands Præsteg., Øvre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt. Denne Egn har 4 Kobber-Gruber, som kaldes: Mos, Aap, Grusen og Maeberg, hvilke ere muthede og skurfede under det nu nedlagte Omdals Kobberværk i Moe Præsteg. Kobber-Ertzen i disse Gruber skal indeholde en ualmindelig Mængde Guld.

Fieldraden, en stor Fieldstrækning imellem Sætersdal og Molands Præsteg. i sidstmeldte Fogd.

Fields Sogn, et Annex til Sunds Præsteg. i Nordhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt.

Side 142

Fields Sogn, et Annex til Lindaas Præstegielt i Nordhordlehns Fogderie, søndre Bergenhuus Amt.

Fields-Vand, et ferskt Vand i østre Molands Sogn, Nedenæs Fogd. og Amt, hvorudi findes Karuds-Fisk.

Fiere Sogn, et Annex til østre Molands Præsteg. i Nedenæs Fogderie og Amt.

Fierings-Hals, en Forlængelse af den østre Side af Landet Toten udi Aggershuus Stift, som gaaer henved 2 Mile langs med det ferske Vand Miøsen, indtil det støder til Minne, hvor Miøsen udløber i Vorm-Elven.

Figenskou, en Gaard i Skudesnæs Sogn paa Øen Karmen, Ryefylke Fogd., Stavanger Amt, beliggende ved en god Havn af samme Navn.

Filveid, et smukt bebygget Sted i Præstegieldet Hevne, i Fosen Fogderie, Tronhiems Amt.

Find-Øe, et Skibrede og Præstegield i Ryefylke Fogderie, Stavanger Amt, bestaaer af 4 Kirkesogne, som ere: Findøe Hovedsogn, Hesby, Talgøe og Stiernerøe Annexer. Til Præstegieldet er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden Reilstad. Præstegaarden og Hovedkirken, som er af Steen, ligger paa den bebyggede og frugtbare Øe Findøe, hvilken er 1 Miil lang og 1/2 Miil breed.

Finden, et Sogn i Præstegieldet og Fogderiet Indre-Sogn, nordre Bergenhuus Amt.

Finderøe, et Sogn i Elverums Præstegield, Solør og Odals Fogderie, Aggershuus Amt. Her boe mange saakaldte Skov-Finner, som for endeel have beholdt deres eget Sprog.

Finnaas Skibrede og Præstegield i Søndhordlehns Fogderie, søndre Bergenhuus Amt, bestaaer af 3de Kirkesogne, som ere: Moster Hovedsogn, Bremnæs og Bømmel Annexer, hvortil er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden Eide. Paa Øen Moster staaer den ældste Kirke i Norge, bygget af Kong Olaf Tryggesson. (See Moster-Kirke).

Finne-Fiord, en Bugt eller Fiord, som løber ind i Landet fra Havet i Tromsøe Fogderie, i Nordlandene.

Finne-Kon-Strøm, et Vandløb eller Strøm i West-Finmarken.

Finmarcken, det nordligste Amt i Norge, inddeelt i West- og Øst-Finmarcken, (see West- og Øst-Finmarcken).

Finstad, en smuk Gaard udi Løitens Sogn, Hedemarckens Fogderie og Amt.

Side 143

Filies eller **Fiellier-Field**, et meget høit og steilt Field, imellem Valders Fogd., i Christians Amt, og Leerdals Præsteg., i Ytre- og Indre-Sogns Fogd., nordre Bergenhuus Amt, som egentlig er en Arm af Lang-Fieldene, og skal være 600 Alen høit. Dette Field, hvorover Posttouren og Landeveien for Reisende imellem Christiania og Bergen falder, begynder paa den sydlige Side ved de 2de Gaarde Riersteen og Opdal, og strækker sig siden Nord efter omtrent 5 1/2 M. til de 2de Gaarde, Bistrager og Børlaug, hvor Fieldet endes. Opad er det meget steilt, i en Længde af omt. 1 1/2 M. paa hver Side. Paa Fieldet, lige i Landeveien, ere 2de Gaarde; den ene Gaard ligger paa den sydlige Side, naar man kommer omt. 1 3/4 M. op paa Fieldet, som kaldes Nyestuen; den anden Gaard ligger paa den nordlige Side, og kaldes Mariæstuen; hvorfra er omt. 1 1/2 M. til de 2de ovennævnte Gaarde, Bistrager og Børlaug. Flere beboede Steder ere ei paa Fieldet. Der er aldeles ingen Skov, kun blotte Bierge og Klipper, og paa nogle faae Steder findes Myre og Græsbund. Midt paa Fieldet imellem førnævnte 2de Gaarde, hvilke hver har en Opsidder, staaer en høi Steen, som er Skilsmisse imellem Aggershuus Stift og Bergens Stift. Fra Høstens Tid, naar Sneen begynder at falde, og indtil Sommeren, et det ikke muelig at fremkomme med Heste over Fieldet, formedelst dyb Snee, og naar Reisende paa de Tider endelig maae passere Fieldet, da maae de lade sig selv og deres Bagage trække over ved Folk. I en Dal paa Fieldet, kaldet Smeddedalen, staaer en Kirke, under Navn af St. Thomæ Kirke, som, omendskiønt ingen Folk boe derved, har dog hidtil været holdt ved lige. Paa samme Sted skal i gamle Alder have været i Drift et Jernværk. Kirken hører under Bangs Præsteg. i Valders Fogd.

Fildetved, en Samling af smaae Gaarde for 7 Familier og i alt omt. 36 Siele, beliggende i Trønborg Sogn, Edsberg Præsteg., Rakkestad Fogd., Smaalehnenes Amt, Alle Gaardene skyldte kun tilsammen 1 Skipd., 7 1/2 Lipd. Havremeel, og ere for kort Tid siden udflyttede.

Findlie, see Nord og Sør Findlie.

Findøe Præsteg. i Ryefylke Fogd., Stavanger Provstie og Amt, bestaaer af 2de Øer, som hver indeholder et Kirkesogn, nemlig: Findøe og Talgøe. Findøe som den største, udgjør Hovedsognet. Her ligger 27 meget frugtbare og gode Gaarde, som have omt. 68 Opsiddere. Paa Øen er endeel Skov af Eeg, Birk, Asp, Elle og Hassel-Træer. Kirken er en skøn grundmuret Bygning, meget gammel og konstlig bygget; den kan sees nogle Mile i Havet. Nar hos Kirken ligger den Gaard Hesbye, hvor en

Side 144

Høvding, ved Navn Baar, i Kong Haagen Haagensøns Tid, boede, omt. ved Aar 1240, med flere betydelige Mænd. Ved Gaardens Huuse staaer en høi og meget bred Steen, som skal være nedsat til Erindring af et overvunden Slag paa endeel Skotter, som paa denne Øe for meget lang Tid siden, gjorde Landgang, og strax oven for Kirken paa en liden Høi sees en Bautastein, opreist over en Kiempe, ved Navn Thorfinn, der paa samme Sted berettes at være begravet for 8 a 900 Aar siden. Bønderne i dette Præsteg. lægge sig, ligesom heele Fogderiets Almue, med udmærket Flid, efter Jordbrugets Forbedring.

Findsaas Præsteg. i Søndhordlehns Fogd. og Provstie søndre Bergenhuus Amt, bestaaer af 4 Kirkesogne, som ere: Moster Hoveds. paa Øen Moster eller Monster, og Annexerne, Bremnes, Bømmel, paa Øen Bømmelen og Sveens; hertil er en Sognepræst.

Finmarkens Amt i Tronhiems Stift, bestaaer af 2de Fogderier og Sorenskriverier, som ere 1) Finmarken og 2) Senjen og Tromsøens, hvilket sidste forhen har tilhørt Nordlands Amt, og først ved Forord. af 5te Sept. 1787 lagt til Finmarkens Amt, dog uden at deeltage i de Friheder, som Finmarken nyder, ei heller i den liden Skattefod, som gielder for Finmarken. Hele Amtet er imod Norden, Vesten og Østen omgivet af Nordsøen og Jishavet, og imod Søndre af Nordlands Amt samt det svenske og russiske Lapland. Grændserne mod Sverrig ere nøiagtig bestemte ved Tractaten af Aar 1751. I Henseende til Grændserne imod Rusland, da har saavel i de ældre Tider, især under Kongerne Friderich 2den og Christian 4de, som og i de senere Tider været skeet Besværinger over Russernes Indgreb i de Finmarkske Grændser. Fra Norges Side gjøres endnu stedse af Fogden en Reise til Kola med Prætension paa at have Skatter. I begge Fogderierne ere 20 Præstegielde og Pastorater, hvilke ere inddeelte i 4 Provstier. Finmarkens Amt har forhen havt Navn af Vardøehuus Amt, men ved Forordningen af 1787 aldeles forandret til Finmarkens Amt. Det udgjør, tilligemed Nordlandene, et Laugdømme. I heele Amtet, eller under begge Fogderierne ere 1339 matrikulerede Gaarde. Amtmanden boer paa Alten Gaard. En Chirurgus er her ansat.

Finmarkens Fogderie og Sorenskriverie i ovenmeldte Amt er omringet af Nordsøen og Jishavet, samt Nordlands Amt og det russiske og svenske Lapland, det tager sin Begyndelse i Nord fra Tromsøen eller Tromsen, ved det Fiskevær Loppen under Senjen og Tromsøens Fogd., derfra til det Nas Nordkap, siden bøier Landet sig om i Øster og Øst-Sydost til Vardøe, og derefter

Side 145

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

i Sydost og Syd-Sydost til den Holm, Lyngstuen kaldet, hvor Norge endes, og der grændser mod russisk Lapland, da det saaledes omkring ved Søekanten indtager en Strækning af 50 store Mile. Dets største Længde er imellem Vesten og Østen, som udgjør omt. 150 Mile. Formedelst den haarde Kulde her falder, er Landet ikke meget bygget, uden allene ved Søekanten, hvor Skove findes. Den vestlige Deel mod Havet kaldes Finmarken, og den østlige Deel, Lapland, hvorefter Indbyggerne inddeles i Finner og Lapper, eller og i de saakaldte Søefinner, hvilke ere de, som boe ved Søekanten og have faste Boepæle og Gaarde, og i Fieldfinner eller Lapper, de, som opholde sig længer ind i Landet, og disse vanke for største Deel hist og her omkring paa det store og høie Field Kiølen, som strækker sig fra Finmarken til Jämteland over 100 Mile, og kaldes Lapmark. Indbyggernes Næring i Finmarken, neml. Søefinnernes, bestaaer fornemmelig i Fiskerie, saa og nogen Qvægavling; Fieldfinnerne eller Lapperne ernære sig derimod af deres Rensdyr, som giver dem Klæder, Melk, Smør, Ost og Kiød, item ved Jagt eller Skytterie, hvorved de erholde Hiorte, Elsdyr, Maar, Bæver med flere Slags vilde Dyr, saa og Fuglevildt. Fra heele Finmarken udføres til Afhandling den bedste og fedeste Lax, som falder i Norge; Tran, som virkes af Hvale, Sælhunde og Marsvin; tør og saltet Fisk; Qveiter eller Helleflynder, skaarne i lange Stykker og tørrede, som kaldes Rav og Rækling; alle Sorter Skindvare, Edderdun, m. v. Derimod ere Importvarene fornemmelig Kornvare, især Rug, Byg, samt Meel og Malt, hvoraf aarlig omt. indføres 3200 Tønder; dernæst Salt, Tobak, Brændeviin Fiskeliner, Baandstager, Søm, Krudt, Flintesteene, Hamp, Lærreder, Vadmæl, Klædesorter, Jernvare, Smør og Tælle, Specerier 2c. 2c. Finmarken har i det hele en meget fordeelagtig Beliggenhed for Fiskeriernes Drift; har gode Sommer- og Vinter-Havne; samt Elve og Fiorde, som igiennemskiære Landet. Skove gives paa sine Steder, især ved Søekanten og ved Elvene, til Fiskejagters og Baades Bygning, hvortil Indbyggerne selv ere meget hændige. I det trettende Aarhundred nød Bergens Kiøbstad Privilegium paa Handelen her i Finmarken, men i Slutningen af det syttende Aarhundred blev denne Handel igien opgivet. Aar 1702 blev et Kompagnie af Bergenske Kiøbmænd ved en Oktroy berettiget paa 12 Aar at føre Handelen; siden blev den drevet paa adskillige Maader, dels for Kongelig Regning, dels ved nogle Grosserere i Kiøbenhavn, dels ved det Islandske-Kompagnie; dels ved det almindelige Handelskompagnie, og atter igien, fra Aar 1773 for Kongelig Regning. Ved et Kongel. Reglement, af 2 Juli 1781, blev den Kongel.

Side 146

Grønlandske, Islandske, Finmarkske og Færøiske Handel sammensføiet, og Aar 1783 antoges 2 Handels Inspecturer, som skulde sørge for Handelens bedste Gang, og Fiskeriernes bedste Drift m. p., men Aar 1787 den 5te Sept. udkom en Forordning, efter en foregaaende nedsat Kommission, som, tilligemed Plakaten af 13de Feb. 1789, har giort Handelen frie. Finmarken havde indtil Aaret 1789, ingen Kiøbstæder, men vel en Fæstning, kaldet Vardøehuus paa Øen Vardøe, som er den nordligste Fæstning i Europa (see Vardøe); saa og nogle Handelspladse, saasom i Vestfinmarken: Kielvig, Maasøe, Hasvig, Loppen, Hammerfest og Alten; og i Østfinmarken: Vardøe, Vadsøe, Kiølefjord og Thanen. Under enhver af disse Handelssteder vare, saalænge den octrøyerede Handel stod, henlagte visse Strækninger, hvis Indbyggere vare pligtige til, allene at handle derhen. Til Handelens Beqvemhed og Udvidelse, og til Fiskeriernes og de andre Næringsveies Ophielpelse, blev ved Forord. af 5 Sept. 1787 fastsat, at der skulde anlægges 2 Kiøbstæder, nemlig: Vardøe og Hammerfest. De Friheder som disse Steder ere tilstaaede bestemmer Forord. af 17de Julii 1789. Ved Forord. af 1787 er det tilladt Russerne ligesaavel som de Svenske at handle paa Kræmmerleierne i Finmarken, hvilket andre

Fremmede ei maae. I det geistlige indeholder Finmarkens Fogderie, 2de Provstier, nemlig: Vest-Finmarkens og Øst-Finmarkens, som bestaaer af 9 Præstegielde og Pastorater, hvilke i Vestfinmarken ere: Altens, Loppens, Hammerfest, Maasøe, Kiælvig og Kautokeino; og i Østfinmarken: Vadsøe, Vardøe og Kiellefiord. Til disse 9 Præstegielde ere i alt 21 Kirker og Finne-Kapeller. Agerbruget i Finmarken er i sin Barndom. I Altens Sogn er Jordbruget i bedst Tilstand, og næsten allene her saaes Korn. Allerede ved Amtmand Collets Betænkning, Aar 1757, foresloges om Jorddeling, men den kom ikke til Virkelighed førend ifølge Kongel. Befaling af 27 Maj 1775, efter Forslag af T. Fieldsted, som Stedets da værende Amtmand, nu Stiftamtmand over Tronhiems Stift. Der bleve da 2de Landmaalere ansatte, en i Østfinm., og en i Vestfinm., den sidste med en Assistent. I Østfinmarken blev Jorddelingen til visse Boepladse igien ophævet, formedelst de dermed forbundne Vanskeligheder, som flød af Landets Beskaffenhed, Indbyggernes Tænkemaade og omflakkende Levemaade, den de ikke paa den Tid vare at formaae til at omverle med faste Boepæle, saa at altsaa Jorddelingen vilde være unyttig. I Vestfinmarken derimod gik den frem, og blev fuldført Aar 1789 over alle til den Tid opryddede og indtagne Jorder eller Engesletter, og Eiendoms Skisder paa de uddeelte Pladse bleve givne.

Side 147

Derved er nu matrikulerede Jorder til 629 Boepladse, under følgende 6 Tinglage, som Vestfinmarken indeholder, nemlig; Hammerfest, Loppen, Hasvig, Maasøe, Alten og Kiælvig. Af disse Boepladse beboes nogle af 2 Familier. Begge Landmaalere, saavelsom Assistenten nyde nu Pension. Ved Forord. af 20de Aug. 1778, ere Præsterne, under 10 Rdlrs. Straf, paalagte ikke at vie nogen Ungkarl, med mindre han fremviser et ham tilhørende Jorddeelingsbrev paa de Steder, hvor Jorddeelingen er skeet, eller en Pladsseddel fra Amtmanden paa en brugbar Eng eller Rydning, hvor han kan drive Jordbrug tilligemed Fiskeriet. Metaller ere fundne i Finmarken, saasom ved Refsfarvare sølvhaltig Blye; Jern- og Kobbererts er ligeledes opdaget; men Skovmangel forbyder Benyttelsen deraf. Der skal ligesaa være Qvagsølv, Zinober, og Suurbrønde i Landet, Biergcrystaller, Amethyster, Topaser haves ogsaa. Lapperne betiene sig deraf til at slaae Ild med i Mangel af Flintesteene. I Altens Tingsogn falder den bedste Pottemagerleer i Mængde, men benyttes ikke. Aar 1790 var Folke-Mandtallet 282 Nordmænds- og 855 Finne-Familier, og i alt af Unge og Gamle var Folkemængden, Aar 1769, 5984 Siele. Nogle Finner ere snart paa Norsk og snart paa Svensk Territorium, hvorfor den Danske og Svenske Regiering i en egen Codicil tilføiet Grændsetractaten af 1751, har forenet sig om, hvorledes i ethvert Tilfælde skal afgjøres, til hvilken af Staterne de skulle regnes og svare Skatter. Fieldfinnerne vare tilforn mere hengivne til den hedenske Religion og til al Slags Overtro end Søefinnerne, men nu har den christelige Religion udbredt sig iblandt dem ved beskikkede Missionarier. Fieldfinnernes Antal aftager, og deres Rigdom beroer paa Antallet af Rensdyr. De, hvis Hiorde ere næsten uddøde, flytte til Søefinnerne. Disse Søefinner føre et stille Liv, og ere mere sædelige end Fieldfinnerne; de boe i maadelige Hytter, men Fieldfinnerne for det meste i smaae Telte, som de, naar de flytte fra et Sted til et andet, maae pakke paa deres Slæder eller Pulker, hvilket og er brugeligt af Fieldfinnerne paa alle andre Steder i Norge. Aar 1767 var i Vestfinmarken et Savbrug og 4 Kornmøller. I den seenere Tid er Møllebruget udi de 5 Handelsdistracter Alten, Vadsøe, Hasvig, Loppen og Hammerfest bragt i temmelig god Drift, dog er det langt fra ikke tilstrækkeligt, thi der indføres endnu stedse meget malet Korn i Landet. Nogle Indvaanere bruge ogsaa Haandqværne. For at opmuntre Indbyggerne til Konstflid 2c., udsættes efter Kongel. Resolution af 22de Maj 1755 aarlig

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Præmier fra 1 til 5 Rdlr. Disse Præmiers Beløb har hidtil ikke overgaaet 50 Rdlr., og dog er ikke denne liden Sum gandske vundet aarligen.

Side 173

De Poster, for hvilke Premier hidtil har været udsatte, ere især: a) Jordforbedring særdeles paa Hiemmemarkene, og med Hensyn til Giødselens bedste Besparelse og Anvendelse. b) For Ovnes eller i det mindste Gryders Forfærdigelse af Finmarkens Grydsteene, ogsaa kaldet Klæber- eller Feetsteen. c) For Uldspind og dets Vævning eller anden bedste Anvendelse. d) For lang og troe Tieneste for begge Kiøn i det ringeste i 7 Aar paa et Sted, den høieste Premie, og for 3 Aar den mindste. e) For nyttig Opfindelse i Fiskeredskabers Forfærdigelse. f) For Havskalvfangst. Og g) for Hvalfangst. Een Gang om Aaret holdes der almindelig Sage- og Skatte-Ting, i et hvert Tinglaug udi Amtmandens Overværelse. Laugtinget holdes hvert andet Aar i Vadsøe udi Øst-Finmarken; og hvert andet Aar i Kiælvig udi Vest-Finmarken. I Delinqventsager holdes Extras Ret. Til de norske Indbygges og Søfinners Tieneste ere i Finmarken indrettede Kirker og Kapeller, som besørges af vedkommende Præster. Ved Kirkerne ere anlagte Skoler, hvor Børnene undervises i Læsning, Skrivning og Christendom. Provsterne skal forrette deres aarlige Visitatser paa de samme Tider, som Tingreiserne holdes, og følge med Amtmanden. Provsterne have frie Skyds af en Baad med 6 a 7 Mand til Søe-Reiserne, og 10 Reener til Field-Reiserne. De erholde i Provsteløn en liden Douceur af de under deres Opsigt staaende Kirker, foruden Visitats-penge. Præstegaardene tilhøre Kirkerne. Biskopen i Tronhiem skal efter Reskr. af 13de Junii 1691 forrette Visitats i Finmarken hvert 3die Aar; han er tilstaaet en Baad med 11 til 12 Mand til Søereiser og 12 Reensdyr til Fieldreiser. Lapperne vare tilforn Hedninger. Biskopen i Tronh., Erik Bredahl, var den første, som i Aarene 1643 til 1672 gav sig megen Umage for at indføre Christendommen blandt disse Folk. Men efter den Tid standsede dette nyttige Arbeide. Under Kong Friderich 4de begyndtes det paa nye med fordoblet Iver. I Aaret 1714 blev indrettet et Missions Collegium i Kiøbenh. til Hedningernes Omvendelse. Aar 1752 blev efter Reskr. af 22de Marts stiftet et Seminarium Lapponicum i Tronh., hvor unge Folk kunde vorde oplærte i det lappiske Sprog, for siden, naar de havde fuldendt deres Studeringer ved det Kiøbenhavnske Academie, at blive brugte som Missionairer o. s. v. Da Læreren Profess. Knud Leem var død, blev dette Seminarium, Aar 1774, ophævet, hvorimod det norske Sprog blev indført blandt Lapperne, og især de unge bleve tilholdte at lære Christendommen i dette Sprog. Missionarierne have 100 Rdlr. aarlig Løn, og Løfte om at befordres til gode Præstekald efter visse Aars Forløb; men deres Missionær-Embede er ogsaa meget besværligt, og er i heele Stiftet opret-

Side 149

rettet 13 Missionsdistricter. Til Missionsværkets Underholdning er bestemt: 1) Efter Reskr. af 20de Nov. 1716 og 4de Jan. 1717, skal aarlig gives 2 Rdlr. af hver Hovedkirke, og 1 Rdlr. af hver Annexkirke i Norge, baade i Kiøbstæderne og paa Landet, uden Forsmiel, enten de ere under jure Patronatus eller ikke, hvilket imellem Kirkerne saaledes skal lignes og lægges, at den Kirke, som er ved Midler, kommer den Kirke, som er af mindre Formue, til Hielp heri. 2) Beholdningerne og Overskudene fra de Finmarkske Kirker efter Reskr. af Aar 1718; og fra de nordlandske Kirker efter Reskr. af Aar 1720; saa og Helgelands Fogderies overskydende Kirke-Indkomster, efter Reskr. af 18 Sep. 1719. 3) Indkomsterne af det ophævede før nævnte Lappiske Seminarium. Da Indtægterne gave Overskud, saa blev Missions Collegiet, ved Reskr. af 8 Febr. 1737, berettiget til at tage deraf til den kostbare grønlandske Missions Udgifter. I

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Finmarken maae ingen tjenestløse Personer findes, men alle saadanne ere paalagte at give sig i fast Tieneste for en bestemt Løn. Derimod er det Huusbonden tilladt at udleie sine Tyende imod en billig Arbeidsløn. I Henseende til vanføre Folk og Krøblinge er fastsat, at de skal underholdes af deres nærmeste Frænder, men hvis disse ere aldeles uformuende, af Sognet, og hielpes med noget af de aarlige Fattigpenge, alt efter Forord. af 20 Aug. 1778. Aar 1774 blev en fast Landchirurgus antaget, som har frie Boelig, 200 Rdlr. i Løn og 50 Rdlr. til Medicamenter for fattige Syge. Ligeledes ere faste Jordemødre ansatte. Børnekopper ere meget sieldne i Landet, og Beboernes Sygdomme ere faae og simple. En af de vigtigste Politie-Indretninger i Landet er Post- og Skytsvæsenet. Tilforn gik den Finmarkske Post, saavelsom den Nordlandske ikkun 2 a 3 Gange om Aaret, men fra 1777 har den gaaet og gaaer 8 a 9 Gange aarlig, da den afgaaer hver 6te Tirsdag fra Tronh. til disse Lande. Til denne Postes Befordring ere antagne 3 Postexpresser imellem Tronh. og Altengaard i Vestfinmarken, samt 2 Postexpresser imellem Altengaard og Vardøehuus i Østfinmarken, som tage Breve, Pakker og Reisende med sig; see Plac. af 21de Ap. 1777. Den Orden, som med Flytninger og Skyts skal iagttages, saa og om hvad frie Skytsrettigheden og Geistligheden i Embeds Reiser tilstaaes til Søes og Lands, samt hvorledes der skal forholdes med andre overordentlige Flytninger, er alt foreskrevet i Forord. af 20de Aug. 1778. §. 45. Kongens Indkomster af Landet bestaaer udi følgende: 1) De saakaldte Field- eller Norske og Russiske Finner i Neiden, Pasvig, og Peitsen eller Peisen, svare fuld, 1/2, 1/4 ja indtil 1/8-Skat. Til fuld Skat beregnes 3 Vog, og en Vog er 3 Mark eller

Side 150

eller 48 Skilling Dansk. 2) Finnerne i Afjovar og Kautokeino svare nu, efter Grændsetractaten med Sverrig, allene Skat til Danmark, nemlig 2 Rdlr. i fuld Skat, som ansættes efter Formuen for 1/2, 1/4 og 1/8 Skat. 3) Søefinnerne ansættes ligeledes efter Formue i proportioneret Skat, saaledes at fuld Skat er 2 Rdlr. 58 1/2 β. 4) Jordbruget i Finmarken havde ei baaret noget Paalæg af Skat eller anden Afgift til den Kongl. Kasse, førend saadant, i Anledning af den nye Jorddeling, blev paabudet ved Resk. af 8 Junii 1775, nemlig 8 β for et Qvæghoved og 1 β for et Faar. Men hvor Fornødenheden udfordrer at holde en Hest eller Øre til at hjemføre Høe, Vand og Brænde, da svares deraf ingen Afgift. Af Rødnings Pladse svares ingen Afgift i 10 Aar, efter at de til Beboelse og Eiendom ere antagne. 5) Indbyggerne paa den Øe Sørøe kaldet, svare i Landvare eller Landskyld hver 24 β. Af denne Øe svares tillige Forpagtning for Odder- og Kaabbefangst, samt Ret til at holde Reen derpaa. 6) Tienden, deeles her, som paa andre Steder, i 3 Deelee, Kongens, Kirkens og Præstens. Her gives allene Fisketiende. Derimod svares ingen Tiende af de mange andre Ting Landet frembringer. 7) Adskillige uvisse Indkomster, bestaaende fornemmelig i Forpagtnings Afgifter af adskillige Øer, Indtægter af Vrag og strandet Gods, Justitskassepenge m. m. Under Navn af Skovskat svares noget lidet ubetydeligt for Hugst i Skovene. Til uvisse Indkomster henhører og Recognition, som de russiske Fiskere skal svare og er bestemt til en Vog Meel eller 48 β for hver fiskende Baad; men det, som indkommer, er ubetydeligt. 8) Desuden svare Embedsmændene, naar de have Rang, Rangskat. Det samtlige Præsteskab i Finmarkens Fogd., ere ved Kongel. Resolut. af 18 Juli 1782 for bestandigen fritagne for at svare Procentskat af deres Indkomster. Amtmændene, saavelsom de øvrige verdslige Embedsmænd, ere ogsaa siden Aar 1780 Mand efter Mand blevne fritagne ved Kongl. Resolut. efter Ansøgninger. 9) Told, Consumtions- Familie- og Folkeskat m. fl. saadanne Kiøbstadskatter finde endnu et Sted, da Kiøbstæderne ere derfor i 20 Aar fritagne, fra Aar 1789. Foruden Afgifterne til Kongen svares: 1) Af hver Pot Brændeviin 4 β efter Kongl.

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Resol. af 5 Aug. 1733 og Forord. af 1787. Om disse Penges Anvendelse er en Kongl. Resol. af 22 Sept. 1775, nemlig til et og andet, som kan befordre Landets Opkomst. Pensionen for Landmaalerne tages deraf, ligesaa den bestemte Løn for Landchirurgen og Jordemødrene m. v., og hvad som bliver tilovers skal oplægges til et Fond til nyttig Brug. 2) Indbyggerne svare noget vist aarlig til adskillige Embedsmænd. De fornødne Bestemmelser herom indeholdes i Forord. af

Side 151

20 Aug. 1778, Reskr. af 7 Aug 1782, og Forord. af 5 Sept. 1787. Beløbet af disse Rettigheder i Aaret 1781 var saal.: Rettighed til Præsten aarlig 1 1/2 Rdlr., til Laugmanden 8 β, til Sorenskriveren 24 β, Told til Lehnsmændene 12 β, til Mestermændene 16 β til Klokkeren 16 β, til Styreskafferne 4 β, Løn til Skolemesteren 19 1/2 β, Amts Udgifter 8 1/2 β, fire Miles Flytning a 16 β, er 64 β, tilsammen for en Rettigheds Nordmand 3 Rdlr. 28 β. For 1/2 Skatte Fine var Beløbet 3 Rdlr. 62 β, og for 1/4 Skattefin 2 Rdlr. 95 β. De som svarer Skat til Konger, og Rettighederne til Embedsmændene, kaldes Rettighedsmænd. De som første Gang indskrives i Mandtallet ere fritagne for Skat til Kongen, og have derfor faaet det Navn Springfogmænd, fordi de i Mandtallerne springes forbi. De boesatte Nordmænd, under Navn af Boemænd, og Finnelehnsmandene ere frie for Skat efter Forord. af 6 Juni 1691 og efter Octrøi af 2 Apr. 1687, ligeledes Postfinnerne efter Forord. af 25 Dec. 1694. Af de Svenske omflyttende Lapper er Regieringen, i Følge den 1te Codicil ved Grændsetractaten af 1751, berettiget til at oppebære 2 β dansk i Leie for hver 20 Reen, som flyttes ind paa Norsk Territorium. Den samme Rettighed har Sverrig, naar norske Lapper komme med deres Reensdyrhiorde ind paa svensk Territorium. Ingen Lav maae have Skatte- eller Lehnsland i mere end i en af bemeldte Stater. For at bestemme Skatteligningen, forfatter Fogden hvert Aar paa Tinget, som holdes om Sommeren ved St. Hans Dags Tider eller noget forhen, under Amtmandens Opsigt, en Mandtalsliste. Han besørger, i Overeensstemmelse med denne Liste, de Kongl. Skatter inddrevne. Embedsmændene skal nu selv oppebære hos Indbyggerne de dem tillagte Indkomster; hvis de overlade Indfordringen til Fogden, nyder han for sin Umage en Godtgiselse af 5 Procent. Skatteberegningen skete tilforn, ligesom Handelsberegningerne, efter Vog Fisk, men nu skeer den i Penge, saaledes at en Vog Fisk, ansættes til 48 β Courant. Ved Fogden gøres fra Danmarks Side Prætension paa at have Skatter til Condolax i den hvide Søe, da Fogden af den Aarsag reiser til Kola, den første russiske Fæstning, og har Audience hos Bojaten. Denne Reise skeer hvert 3die Aar efter Kongl. Resol. af 15de Junii 1785. Skatternes Beløb i Aaret 1789 vare: 1) Østerhavs fælles Finneskat 42 Rdlr. 12 β. 2) Fieldfinneskatten af Afjovar og Kautokeino 51 Rdlr. 72 β. 3) Søefinneskatten 318 Rdlr. 84 1/2 β. 4) Jordmatrikulskatten 67 Rdlr. 51 β. 5) Landskyld af Sørøen 8 Rdlr. 72 β og Forpagtning for Odder- og Kaabberfangst 8 Rdlr. 6) Den Kongen tilkommende Andeel af Fisketienden 487 Rdlr. 59 β. 7) Uvisse Indkomster: a) Forpagtning af nogle.

Side 152

nogle Øer 11 Rdlr. 28 β. b) For Vrag og strandet Gods, Justitskassepenge m. m. 65 Rdlr. 50 1/2 β. c) Skovskat 10 Rdlr. 82 β. d) Af Pors Elvens Saug 47 Rdlr. 34 2/3 β. 8de Procent skal 15 Rdlr. 10 1/2 β og 9de Rangskat 30 Rdlr., i alt 1164 Rdlr. 76 2/3 β. Brændeviins Afgiftens Beløb var 1869 Rdlr. 80 β. I ældgamle Tider har Amtmanden havt Finmarken i Forlehnning og Benaading, i hvilken Tid de selv forsynede Amtet med Betiente, som igien derfor aflagde Regning som for andet betroet Gods.

Finne-Fiord, en Fiord i Mule-Nordre-Syssel, østre Fierding, af Island, som er rundt om beboet.
Finalands Sogn, et Annex til Biellands Præsteg., i Lister Fogd., Mandals Amt., hvis Gaarde skylde 67 Huder 3 1/2 Engelsker Feedevare. Dette Annexsogn hører i det Verdslige under Mandals Fogd., her var Aar 1787 Folkeantallet i alt 561 Siele.

Fione, saa kaldes Lehnsmangdaarden i Hvidesøe Præsteg., Øvre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, som er meget smukt opbygget, og har et stort nyt Vaaningshuus.

Fiotlands Sogn, et Annex til øvre Qvinnedals Præsteg., i Lister Fogd., Mandals Amt, hvis Folkeantal var Aar 1787 i alt 600 Siele.

Fiskage Jernværk i Vandelvsn Hovedsogn og Præsteg. Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, er anlagt paa Gaarden Fiskages Grund. Paa dette Værk blev erholdet Muthingsbrev den 9 Maj 1757, og i samme Aar sat i fuld Stand og Drift, hvor til haves god Jernmalm; men Værket mangler Skov, som foraarsagede, at det, Aar 1783, blev nedlagt. Ved dette Værk ligge 2 store Fielde, kaldede Sukkertoppen og Ringsfieldet.

Fiskernæsset eller Fiskerlagen, en Handels Loge i Grønland, hvortil er en Missionarius og 2de Catecheter. Denne Handels Loge ligger under 63 Gr. 20 M. og tilhører søndre Inspectrat.

Fiskerstrand, en Samling af smaae Gaarde og 2 Pladser som beboes af 8 Gaardmænd, 5 Pladsemænd og en Inderste, udi Borgunds Sogn og Præsteg., Søndmørs Fogd. Romsdals Amt, paa den Øe, kaldet Suløe.

Fiskevatn, en fersk Søe eller Vand, 10 Mile fra Hekla, oppe paa Fieldene imellem Rangaavalle- og Skaptafields-Sysseler, i søndre Fierding af Island. Her har i forðum Tid været Fiskevær for didhen ankomne Fiskere, og sees der endnu Levninger af Fiskerhuuse og lange Rader af sammenlagte Steene, som har været brugt til at tørre Fisken paa.

Sisk-

Side 153

Fiskum Sogn, et Annex til Eger Præsteg., i Buskeruds Fogd. og Amt. Her er en gammel grundmuret Kirke, ganske liden, og uden betydelige Zirater, dog har den et godt muret Sacristie med Kakkelovn til Varme om Vinteren.

Fisters Sogn, et Annex til Hielmelands Præsteg., i Ryefylke Fogd., Stavanger Amt.

Fixe-Sundet, et Sund i Vigørs Præsteg., Søndhordlehns Fogd. søndre Bergenhuus Amt, ligger imellem høie og steile Bierge og løber ind af Hardanger Fiord.

Fiælnedal, en beboet Dalstrækning, som løber op inderst ved Bennie Fiorden i Hevne Præsteg., Fosens Fogd. Tronh. Amt. Her ligger Bennie Annexkirke.

Fiære Sogn, et Annex til Øiestad Præsteg., Nedenæs Fogd. og Amt.

Fiære Skibreede, et Tinglaug til Søndhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt. Tingstedet er Gaarden Leervigen.

Fiærlands Kapel, see Mundal.

Flaadals Kobberværk i Tønsæt Sogn, Østerdalens Fogderie, Hedemarkens Amt, er indgaaet under Friderichsgaves eller Foldalens Kobberværk.

Flaae Sogn, et Annex til Næs Præsteg. i Hallingdalen under Buskeruds Amt, er 4 M. lang og er det yderste Sogn mod Ringerige. Kirken ligger paa Gaarden Veas Grund, er en Træbygning af Reisværk. Bønderne fortælle at denne Kirke skal først være begyndt at opføres paa Gaarden Volds Grund, som ligger paa søndre Side af en ved Kirken løbende Elv, men at den ved Nattetid blev forflyttet paa den nordre Side, hvor den nu staaer. Veiene i dette Sogn ere meget vanskelige, og indtræffe mange slemme Bierge, som maae overfares. Igiennem Sognet løber

den store Hallingdals Elv, hvori under dette Sogn ligge 5 Øer, kaldet Stavn, Tyvetop, Stabek, Souøen og Boeøen, hvilke alle bruges til Høeslet.

Flaae Sogn og Tinglaug, er et Annex til Melhuus Præsteg., i Guldals Sørenskriverie, Tronh. Amt. Kirken har forhen staaet paa en Slette norden for den saakaldte Nyehuskleiv, under Gaarden Midtflaae, men her blev den for noget over 200 Aar siden af Elvebrud udtaget og ødelagt, og derover flyttet til det Sted, den nu staaer, paa Gaarden Øvre-Flaae. Den er en liden Træbygning med et lidet Spiir. Tingstedet er Gaarden Melhuus i Melhuus Sogn.

Flaat, en Gaard i Høilands Sogn, Overhaldens Præsteg., Nummedals Fogd., Tronhiems Amt, hvor en af de gamle Jarler

Side 154

ler skal have boet. Her sees adskillige Kiempheøie og i en Deel er funden gamle forrustede Jernsager.

Flaavær, en Samling af nogle smaae Øer i Herøe Sogn og Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt. Imellem disse Øer eller Holme gives et sikkert Ankerleie, og den første Havn fra Stathavet, hvorforsamme søges af alle søndmørske og nordlandske Jegtførere paa deres Reiser til og fra Bergen, saa ofte de ei tage Veien uden om, igiennem det Sund, Breedsund kaldet.

Fladdals Sogn, et Annex til Sillegjords Præsteg., Øvre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, bestaaer af 42 Matrikul-Nummere, men 57 smaae og store Gaarde, som beboes af 52 Selveiere, 8 Leilændinge, og 3 til 4 Lodbrugere. Under disse Gaarde ere 55 Huusmandspladse, deraf 45 beboede. Gaardenes Jordskyld er 118 Tønder 8 Setninger Korn, som er omt. 148 Tønder Hartkorn, og disse Gaarde ere inddeelte i 25 Soldater-Lægder. Kirken ligger en Miil fra Hovedkirken, i en jevn Dal, hvorigiennem den Flod, Stor-Elven kaldet, løber og ofte gjør stor Skade ved Oversvømmelse. Bemeldte Kirke er en Træbygning, opbyggt Aar 1654, med et lidet Taarn eller Spiir. I Kirken staaer et Mariæ Billede, og uden for Døren til Choret ligger paa Kirkegaarden en flad Steen med Rune Bogstaver, hvilken Steen skal være taget fra en Begravelses-Høi paa Gaarden Rui. Kirken blev Aar 1759 tækket med Teglsteen, og samme Tid Taarnet smukt istandsat, hvori hænger 2 Klokker.

Fladeqvæls Kapel, til Horsangers Præsteg., Nordhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt, ligger i en Dalstrækning, kaldet Eringdalen oppe til Lands hen imod Vosise Præsteg.

Fladstrøen, et Sættersted paa Fieldet imellem Goels Annex og Valdars, i Buskeruds Amt. Her skal i fordum Tid være fabrikeret Myr-Jern, og sees endnu paa Stedet en stor Mængde Smedeslag, samt Levninger af en Kirke og endeel Huuse, hvilke have været beboet af Arbeiderne.

Fladtøe og Hovedøe, saa kaldes 2de Øer, som ere sammenføiet ved en smal Landtunge, beliggende 1 1/2 M. Norden for Bergens Leed. Paa disse Øer er ikkun een Gaard, kaldet Fladtøe.

Fladøerne, ere 2de smaae Øer tæt uden for det faste Land i Vestfinmarken.

Flagstad eller Flaustad Sogn, see Flaustad.

Flakstad Fierding, et Tinglaug og Præsteg. i Lofodens og Vesteraalens Fogd. og Provstie, Nordlands Amt, bestaaer af 2de Kirkesogne, nemlig; Flakstad Hoveds., paa Øen Flakstad, og Moskenæs Annex paa Øen Moskenæs. Hertil er en Sognepræst.

Side 155

Flakstadøe, en maadelig stor Æ, hvorpaa førmeldte Flakstad Sogn og Kirke ligger. Denne Æ skilles fra Æen Vaagen ved en Strøm, kaldet Napstrøm eller Napstrøm.

Flatanger, et District under Fosnæs Præsteg. i Nummedals Fogd., Tronh. Amt, paa Grændserne af Biørnørs Præsteg., i Fosens Fogd., bestaaer deels af fast Land, som er en Landtunge, der stikker ud fra det saakaldte Nummedals-Eide, og deels af store og smaae Æer, deriblandt en Æ, kaldet Halmøe, hvorpaa Annexkirken Halmøe staaer. Imellem Æerne ere mange Fiorde.

Flatmark, en Gaard i Chors Sogn, Gryttens Præsteg. Romsdals Fogd. og Amt. Her staaer Sognets Kirke eller Kapel, og derhos en af de gamle saakaldte Bautasteine.

Flatter, en græsrig Fieldvei og Afret, som tillige er Grændseskiellet imellem Hnappedals- og Snefields Sysseler i vestre Fierding af Island.

Flatøe, en Æ i Bardestrands Syssel, vestre Fierding og Amt af Island. Paa denne Æ ligger en Kirke og mange Bøndergaarde. Her er en af de smukkeste Havne, dannet af Naturen, men rummer kun faae Skibe. Indgangen er smal, men Havnen er dyb og Skibene ligge der sikker for Stormveir fra alle Kanter. Under Æen haves som oftest godt Fiskerie og Sælhundefangst. En Mængde smaae Æer og Holme ligger til Æen, hvorpaa Søefugle opholde sig, og hvoraf haves Æg og Duun. Beboerne af Flatøe ere ikke mange, og mindre end formuende efter Æens Frugtbarhed, som holdes for at være af det de boe i Fælleddsskab og have ikke uddeelte Jorder.

Flatøe, en Æ i Thingøe Syssel, nordre Fierding af Island, ligger uden for Næsset Giøgrer, eller Giøgretaas, og er en god Fiskerplads.

Flaustad eller Flagstad Sogn, et Annex til Holte Præsteg. i Nedenæs Fogd. og Amt.

Fledsberg Præsteg. og Tinglaug i Nummedal og Sandsværd Fogd., Kongsbergs Provstie, Buskeruds Amt, bestaaer af 3de Kirkesogne, som ere Fledsberg Hoveds. og Annexerne: Svenning eller Svenne, og Lyngdal. Hovedkirken er en Steenbygning. Hertil er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden Slaatterud. I den saakaldte Grønlie Mark er af et Interessentskab for nogle Aar siden optaget et Kobberværk.

Flekkefiord, en liden god Handelsplads og Toldsted, beliggende i Lister Fogd., Mandals Amt, 8 Mile Vesten for Mandal, og midt imellem Christianssand og Stavanger, omtrent 12 Mile fra hver, ved den Fiord, Flekkefiord kaldet. Til denne Bye er en skøn Skibsfart og Udskibning af norske Produkter, saasom Trælast,

Side 156

Fiske- og Skindvare, item Tran m. v., og hvorfor her boe adskillige Kiøbmænd og Borgere, som Magistraten i Christianssand indsetter, for det øvrige hører Byen under Landets Jurisdiction. Flekkefiords Tolddistrict begynder ved Lindenæs, hvor Mandals Tolddistrict ender, og strækker sig i Nord forbi Lister Land til en Aae, kaldet Sire, som er Grændseskiellet imellem dette og Stavanger District, dog høre begge Sider af Aaen under Stavanger. Til Flekkefiords Toldsted ligger Qvinnesdals, Faresund, og Agnefests Ladesteder: Betientene ere: en Told- og Consumt. Inspecteur, en Told- og Consumt. Casserer, en Kongelig Told- og Consumt. Betient og 2 Røyerter. Herforuden er en Kongelig Toldbetient i Egvaag Havn, en i Farsund, og en Betient ved Rasvaag. Aar 1792 indkom til Toldstedet 115 og udgik 123 Skibe. Aar 1793 eiede Byen 46 store og smaae Skibe. I de 10 Aar, fra 1778 til 1787, blev udført fra dette Toldsted og District 304 Tønder Birkebark, 427 Favner Birkeved, 1308 1/2 Tylt Bielker, 17,132 1/2 Tylt Bord, 7042 3/4 Tønde Fiskevarer, Graastene for 1390 Rdlr. og desuden 120 Ladn. Hummer for 9520 Rdlr. til 1784, og 35 Ladn. for Aarene 1785, 86 og 1787, Lax 13,841 Stkr., 939 Deger Skind, hvid Steenmose 37,971 Lpd. for Aarene 1785, 86 og 1787, samt Skoe,

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Tøfler og Støvler 194 Dusin i Aarene 1785 og 1786. Derimod er i formeldte 10 Aar indbragt til Toldstedet og Districtet 94,991 Tønder af alle Slags Kornvarer, deraf for Aarene 1781, 82 og 1783 det største Antal, nemlig 44,120 Tønder, af Salt 4051 Tønder i 8 Aar, nemlig til Udgang af Aaret 1785, af Steenkul i samme Aar, 12,693 Tønder, ligesaa 91,343 Stkr. Tagstene, og 105,140 Stkr. Muurstene i sidstmeldte Aar. Laxefiskeriet under Flekkefiords Tolddistrict er endnu af temmelig Betydenhed, da deraf udskibes aarlig endeel Ladninger røget Lax til Kiøbenhavn og Østlandet, foruden det som forbruges hiemme i Landet; saa er og Hummerfiskeriet en betydelig Artikel. I Aaret 1776, da andet Fiskerie ei vilde slaae an ved Flekkefiord, opdagede Fiskerne en Art Fisk, som forhen der ikke var bekiendt, den blev af dem kaldet Blaatasten eller Blaataasse, og blev først fornummet i Sildegarnene: derefter begyndte de at fiske den med Snøre og Krog. Den gaaer paa Dybet og fiskes paa 30 til 80 Favnes Dybde. Paa Snøret er 80 til 100 Kroge, hvorved kan optrækkes 60 til 80 Stykker paa eengang, efter at Snøret har lagt en føie Tid ved Bunden. Fisken, som er af en Haa-Art, er af Størrelse som en Sild, graaeagtig af Farve og skarp paa Skindet, har skarpe Tænder, og Munden sidder under Halsen. Den er ikke spiselig, og ædes ikke af nogen Fugl eller Creatur. Det er allene Leveren, som koges

Blaatasten / Blaataasse = svarthå (lanternehaj)

En lille, dybdegående haj, almindelig i Skagerrak og langs Norges sydvestkyst, men tidligere ukendt for lokale fiskere.

Side 157

koges til Tran og af 120 Stkr., kan faaes 1 Otting. I Aarene 1788 og 1789 blev udi Feddefiorden ved Lister og Hitterøe, fisket aarlig til over 100 Tønder Tran, som betales Fiskerne med 11 a 12 Rdhr. Tønden. Bønderne begyndte at bruge Fisken til Høvd eller Giødsel paa Ager og Eng, hvortil den ikke skal være utienlig, men nu falder meget lidet deraf. I Byen er en Kirke, bygt af Træ, som hører under Lund Hovedkirke i Jedderen og Dalernes Fogd., Stavanger Amt. Til denne Kirke sogner ej allene Indvaanerne i Byen, men og Almuen i hosliggende Næs Sogn og saaledes tilsammen udgiør et Annex. Byen har et Sygehuus eller Hospital oprettet for de, som ere befængte med Radesyge. Christianssands Borgere har i Aaret 1761 opført et Pak- og Salteshuus i Flekkefiord, i Anledning af et betydelig Sildfiskerie, som Aar 1759 og 1760 indfaldt i Flekkefiords District, men da dette betydelige Fiskerie siden aftog og i endeel Aar

aldeles forsvandt, blev denne Bygning staaende og endnu staaer, uden at svare til Hensigten. 12,238 Tønder saltet Sild blev i ommeldte 2de Aar udført fra Flekkefiords Toldsted, uberegnet hvad Bønderne i Tolddistrictet fiskte, som ogsaa var betydelig. Omkring Flekkefiord bygges en stor Deel Fiskerbaade, som føre 6 Aarer og bruges de fleste til Fiskerierne.

Flekkerøe, en Øe beliggende 1/2 Miil sydlig fra Christianssand i Mandals Fogd. og Amt. Denne Øe er 1 1/4 M. i Omkreds. Imellem Øen og det faste Land er den for Skibe saa sikker Havn, Flekkerøehavn kaldet, til hvilken de Søefarende kan løbe ind paa den ene Side af Øen, og ud paa den anden, og derfor bekiendt for den bedste norske Havn. Ved Havnens vestre Gab indseiles med N. V. indtil Syden Vind, og ud med O. S. O. til Norden Vind. Østergabet indseiles med S. O. indtil O. N. O. Vind og ud med V. S. V. til N. N. V. Vind. Havnen er 8 til 9 Favne dyb, og Grunden bestaaer af Leer og Sandgruus. I fordum Tid have Søerøvere under Norges Side ofte søgt ind i denne Havn og gjort stor Skade i Landet, saa at Kong Christian den Tredie blev nødsaget, Aar 1555, at sende en Orlogs-Flaade derop, under Kommando af Admiral Magnus Gyldenstjerne, som blev den ganske Sommer over liggende i Flekkerøe Havn, og paafølgende Aar blev gjort Begyndelse til en Fæstnings Anlæggelse paa Flekkerøe af Ege-Bielker, som siden blev nedrevet og i dens Sted, lod Kong Christian 4de, Aar 1635, paa den Øe, Otterøe opføre et med Muur omgivet Kastel, som blev kaldet Christiansøe. Siden er Hovedfæstningen Flekkerøe eller Friderichsholm paa Øen Flekkerøe anlagt ved Munden af Havnen imellem dens Udløb saaledes, at den største Orlogs Flaade kan ligge fuld-

Side 158

kommen sikker saavel for Overfald af fiendtlig Magt, som for Vind og Storm. I det forrige Aarhundred, var her et Ladested og Toldbod, som blev afskaffet strax efter at Christianssand fik Kiøbsteds Privilegier, og Toldboden forflyttet til Byen. Paa Øen ere 6 Gaardeparter, tilsammen af Skyld 18 Huder. Herfra til Skagen i Aalborg Stift regnes 18 til 19 Miile Øst til Syden, og til Holmen i Jylland er Coursen Sydøst til Syden 14 Miile.

Flem, en stor Gaard i Harams Sogn og Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, af Skyld 12 Vog Fisk har 7 Opsiddere og 2 Huusmænd. Paa denne Gaard, som ligger paa søndre Side af Flemsøe, sees mange store og anseelige Kiæmpehøie eller Grave.

Flemsøe eller Skulsøe, en frugtbar Øe i sidstnævnte Sogn, er adskilt fra Øen Fiertoft ved en trang Fiord, kaldet Nogvedfiord. Denne Øe er 3/4 M. lang og 1/2 Fierding breed, har 5 Gaarde, som beboes af 20 Gaardmænd, 4 Huusmænd og 4 Pladsmænd. Paa Øen er et temmelig høit Field, kaldet Skulen, hvis nordre Side indeholder de allerbedste Bryne- eller Hvedsteene. Mange Kiæmpehøie findes paa Øen.

Flexved, en Gaard i Laurdals Præsteg., Øvre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, hvortil er den største og betydeligste Skov i heele Præstegieldet, samt en vidtløftig og skøn Fæhavn, desuden vel dyrkede Agre og Enge.

Fliisnæs, en udstikkende Landpynt ved den Fiord Fliisfiord i Borgunds Sogn og Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, hvorpaa ligger en liden Gaard af Skyld 1 Vog 1 Bpd. 12 M. Fisk, som har 2de Opsiddere. Fiorden, som ikkun er en Deel af den saakaldte Storfjord, er bekiendt for meget farlig, i Henseende til den skarpe Søegang, som der falder, og foraarsager ofte betydelig Søeskade.

Fliotaee, en stor fiskerig Elv i Hegranes eller Skagefiords Syssel, nordre Fierding af Island. I samme Syssel ligger et Forbjerg eller Næs, kaldet Fliaathorn, som slutter Skagefiord.

Flutdals Herred, et af de allerstørste og smukkeste Landskaber paa Island, beliggende i Mule-Nordre-Syssel og østre Fierding. Dette Herred indbefatter mange Bygder og Kirkesogne, og er vel forsynet med Birkeskov.

Flotsdal, en folkerig Bygd samme Steds, hvori ligger Skrida Kloster.

Floen, et Landskab beliggende oven for Ørebak, nær ved Havet i Aarnæs Syssel, søndre Fierding af Island, hvortil er megen Høeslet.

Side 159

Floefield, et høit Grændsefield i Nordals Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, hvorover er en Alfar Vei til Sønd- og Nordfiords Fogd. i nordre Bergenhuus Amt, og ligger paa Fieldet en stor fersk Søe, Flovandets kaldet, som er en Miil lang.

Flom Sogn, et Annex til Urlands Præsteg., Yttre- og Indre Sogns Fogd., nordre Bergenhuus Amt.

Floran, et lidet Bygdelav til Sælbøe Præsteg., Strinde Fogd., Tronh. Amt, hvorigiennem Nid-Elv løber med en sagte eller stille Strøm.

Florevaag, en stor Viig paa Nordhordland, i Nordhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt, bekjendt af det store og blodige Slag, som Aar 1149 sammesteds forefaldt imellem Kong Sverre og Sigurd Magnussøn, i hvilket Kong Sverre vandt Seier.

Flossenge eller Østrims Annexsogn, see Østrim.

Floan, 3de Gaarde i Skatvold Annex, Størdalens Præsteg. Stør- og Verdals Fogd., Tronh. Amt. Paa en af disse Gaarde staaer en meget gammel Kirke, bygt af Træ næsten som et andet Huus, men indrettet som en ordentlig Kirke. Denne Kirke er over 200 Aar gammel og har i lang Tid ikke været i Brug.

Flueberg Hovedsogn, see Land.

Fluesund, en Gaard, og Kræmmerleie i Herrøe Sogn og Præsteg. Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, af Skyld 2 Vog 9 M. Fisk.

Fløe, en stor Gaard i Ulfsteens Sogn og Præsteg., Søndmørs Fogd. Romsdals Amt, som bestaaer af 3de i Rad liggende Parter, kaldet Indre- Midt- og Yttre-Fløe, i alt af Skyld 13 Vog Fisk, har 12 Opsiddere og 2 Huusmænd. Til denne Gaard ligge nogle smaae ubeboede Holme, som ved en saakaldet Skiærgaard, eller lang Kiæde af Klipper, ere forenede med Gaarden.

Fløestrand, en ubeboet Strækning af Hareids Landets søndre Deel ved Søkanten i sidstnævnte Præsteg., som indeholder meget steile og farlige Klipper. En Pynt af samme Strand, kaldet Qvitenesset, gjør Grændseskiel imellem Ulfsteens og Hareids Sogne, saa og imellem Breesund og Storfjord.

Foden eller Fodne Sogn, et Annex til Ramnæs Præsteg., i Jarlsberg Grevskab. Kirken er en Steenbygning. Den til Præstegieldet residerende Kapellan boer paa Gaarden Kroken i Fodens Sogn, som Aar 1761 blev udviist til Kapellans Boelig.

Fodevans eller Fodevangs Sogn, et Annex til Ringeboe Præsteg., Guldbrandsdalens Fogd., Christians Amt. Kirken,

Side 160

som Almuen selv eier, ligger en Miil Sønden for Hovedkirken og er en liden Korskirke af Reisværk med et Spiir paa.

Fodnebye, Præstegaard i Holme Præsteg., Mandals Sorenskriv. og Amt; af Skyld 5 Huder, see Holme Præsteg.

Foesnæs Tingl. og Præsteg. i Nummedals Fogd. Tronh. Amt, see Fosnæs.

Foglefonden, et af de høieste Fielde i Norge, beliggende paa den vestre Side af Sør-Fiorden, i Kindservigs Præsteg., Søndhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt, udgør en Strækning af mere end 5 Miil i Nord til Bamle-Fiord, og er stedse bedækket med Snee eller Iis, som er ganske blaae. Der siges, at under denne Fond og Sneebroer skal være begravet et heelt Bygdelaav eller Præsteg., kaldet Folgedalen. Snee og Jis har opfyldt Dalene og ligger jevnside med de høie Fielde. En Elv, som løber derfra, skal ofte bringe med sig Mølle-Hiul, tilhuggede Tømmer, gamle Fade og andre Trækar. Dette Field er ellers det samme som i Hubners Geographie kaldes Fuglefang. Oppe i Sneefieldet ere store Sprækker eller Huler, hvor en Mængde smaae Fugle, tegnede med adskillige Farver opholde sig.

Fokviig, en Dalstrækning, som gaaer ned til den Nordre Side af Saltens Fiord, i Saltens Fogd., Nordlands Amt.

Fola eller Føra-Elv, en stor Elv i Ørke- og Guldals Fogd. Tronh. Amt, som har sit Udløb 4 til 5 M. fra det Field, Folasagna, derefter løber igiennem Fola-Søe eller Frelsøe ved bemeldt Field, og siden efter en Dalstrækning, kaldet Foladal, ned i Gula-Elv.

Foldalens eller Friderichsgaves Kobberværk i Foldalen under Nordre Guldbrandsdalens Sorenskriv., Christians Amt, blev begyndt ved Blotning og Arbeide den 17de August 1745. En Bonde, ved Navn Ole Husum i Foldalen fandt Stedet ved det, at han søgte efter sine Heste, hvorfor han tilligemed hans Hustrue nød aarlig Pension deres Livs Tid af Værkets Eiere, og hans Portrait er ophengt i Faldals Kirke. Faldals Grube er over 300 Lagter dyb, og Værket er inddeelt i 120 Kuxer, men i den senere Tid har det ei været fordeelagtig formedelst Malmens Aftagende. Værket har 3de Smelte-Hytter, som ere: 1) Foldals-Hytten ved Gruven, anlagt Aar 1774. 2) Lovise Hytte ved Solem Elv i Lille Elvedalen, 3de M. fra Foldalen, hvor den første Smeltning skeede Aar 1748, og 3) Strøms-Hytte ved Sivil-Elv, en M. fra Foldalen, under Østerdalens Fogd. Aar 1781 var det tilvirkede Kobber i alt 288 Skipd. 11 Lpd. 4 Pd. og Aar 1791 i alt 350 Skpd. 5 Lpd. Fra 1789 til Udgang af Aaret 1794 har Tiende-Frihed været tilstaaet. Til Værket er en Korskirke af

Side 161

Træ, opbyggt Aar 1751, hvortil Participantskabet gav 2 smukke Klokker. I denne Kirke forrettes Tienesten 12 Gange om Aaret af Præsten til Læssøe og Præsten til Tønsæt i Østerdalen. I Foldalen er 25 Gaarde og Gaardmænd samt 20 Huusmænd, som Sogner til Værkets Kirke. Af disse Gaarde og Pladse hører den halve Deel under Læssøe Præsteg. i Guldbrandsdalen og den anden halve Deel til Tønsæt i Østerdalen. Foldals-Værk er combineret med et ældgammelt Værk i Elvedalen, 2 Miile fra Tønsæt, hvor Lovise-Hytten nu staaer. Det heele Sogns Folke-Antal, indberegnet Værkets Arbeidere, er 248 af Mand- og 246 af Qvindekjøn, tils. 494 Siele.

Folden Fierding, et Tinglaug i Saltens Fogd., Nordlands Amt.

Folden eller Folden-Fiord, i Nummedals Fogd., Tronh. Amt, er et af de farligste Farvande Nordenfields, ved det, at paa den vestre Side haves det aabne Hav, paa den østre deels Grunde, deels blinde Skiær og Klipper, og ingen Havn; ved en Sydvest Storm falder her desuden en grum Søegang. Fiorden er i en Strækning 7 Miil lang fra Havet til det Sted Kolvereid, hvor en Kirke staaer, under Nærøens Præsteg.; derfra strækker en Arm af samme Fiord sig ind mod Ø. eller N. Ø. til 2 1/2 Miil, omtrent midt i hvilken ligger atter en Kirke ved Stranden kaldet Foldereid. Ude i Havet ligge 2de Øer eller Fiskevær kaldet Sør- og Nord-Gieslingerne. Aar 1625 omkom paa Foldefjord, 3 Miile fra Landet, i en Tid af 2 a 3 Timer, 210 Fiskere fra Nummedalen og Helgeland, ved en Storm fra Nordvest, da 7 Baade bleve paa een Gang kuldkastede. Endeel af disse kom vel til Lands med Livet, men over deres Kræfter saa

udarbeidede, at Blodet flød ud af Navelen og de maatte omkomme, og paa endeel bleve Been og Hænder sønderbrudte. Andre 500 Fiskere kom lykkelig til Lands. Her har forðum været betydelig Fiskerie af Sild og Torsk, og er endnu visse Aar, meget anseelig. Fiorden inddeles i Yttre- og Indre-Folden. Indrefolden begynder ved Appelvær og strækker sig derfra til Aarbotnen, i Længde 6 Miile. Her ligger den Øe, Ørningen, og ved den en anden Øe, Buø kaldet, paa hver af disse Øer er en Gaard. Der uden for, imellem Gaardene Louen og Lillevahl paa det faste Land, er en smal Hals eller Eide hvorover Baadene trækkes eller kiøres, hvorved spares 2 Miiles Omvei. Fiskeriet gaaer i Almindelighed for sig imellem Juul og Paaske.

Foldereid Sogn, et Annex til Nærsøens Præsteg. i sidstnævnte Fogd., hvis Kirke staaer som ovenmeldte ved Folden Fiord, og er en Træbygning.

Side 162

Folderøen, en beboet Øe under Ryefylke Fogd., Stavanger Amt.

Folgerøen, en beboet Øe norden for Stordøe i Søndhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt. Her er en god Skibshavn, hvor en Kongelig Toldbetient er ansat.

Folkenborg, en Gaard i Eidsberg Præsteg., Rakkestad Fogd. Smaalehnenes Amt, hvorpaa i forðum Tid skal have staaet et Kapel.

Folketiærn, en fiskerig fersk Søe i Aarnæs Syssel, søndre Fierding af Island.

Folleboe Sogn, et Annex til Gusdals Præsteg., Guldbrandsdalens Fogd., Christians Amt. Kirken, som Almuen har kiøbt af Kongen, og ligger 1 M. fra Hovedkirken, formenes at have staaet fra de katholske Tider, og er af Grundmuur i en aflang Fiirkant. Kirken og Choret er i en Længde og har lige Brede. Kirkens vestre Dør er ziiret med Udhugninger og opført af hugne Stene. I dette Sogn ligge de bedste og kornrigeste Gaarde af Gusdals Præsteg.

Follen Hovedsogn, see Rørstad Præsteg.

Follo-Fiord, see Christianiæ Fiord.

Follo, en stor, god og smukt bebygget Gaard i Ørkedals Præsteg. og Sorenskriverie, Tronhiems Amt, beliggende 1/4 Miil fra Ørkedalsøen. Den eies og beboes af Cammeraad Vahl.

Folloug og Agger, er et Fogderie, men 2de Sorenskriverier, i Aggershuus Amt, som bestaaer af 6 Præstegielde, nemlig i Agger Sorenskriverie: 1) Agger og 2) Asker; og i Folloug Sorenskriverie, 3) Krogstad, 4) Aas, 5) Vestbye og 6) Næsodden, hvilke ligesaa ere inddeelte i 6 Tinglave, som ere i Agger: Asker Tingl., Øster- og Vester Bærums, og Aggers, og i Folloug: Krogstad Tinglaug, Aas og Næsoddens samt Vestbyes. Disse Præstegielde og Tinglave indeholde 954 matrikulerede Gaarde, deraf i Agger 423, og i Folloug 521. Tingene holdes 3de Gange om Aaret i et hvert Tinglaug, saasom: om Vinteren i Martii, om Sommeren i Julii og om Høsten i Novemb. og Decemb. I dette Fogd. ligger Hovedstaden for Norge og Christiania Stift, kaldet Christiania, med gamle Byen Opslo og tilhørende Forsteder, saa og den lille Kiøbsted Drøbak, item Bærums og Dikkemarks Jernværker. I Fogderiet er ansat en Chirurgus.

Follum, en Gaard i Nordrehougs Hovedsogn og Præsteg. Ringerige District, Buskeruds Amt, hvor en Jordhøi er udgravet og derved funden en Krukke med Aske og en Kobber Kiedel.

Forberg Klokkegaard paa Ytterøen i Inderøens Fogd., Tronh. Amt, er smukt og vel bebygget og har gode Korn-Marker

Side 163

og Enge. Her har et Kobberværk været i Drift, og sees betydelige dybe Gruber, som nu for største Deel ere fulde af Vand. Dette Værk blev optaget Aar 1636 af Oluf Parsberg Befalingsmand i Tronhiem.

Forbrigd eller Forbreyd, en Gaard i Verdalens Præsteg., Stør- og Verdalens Fogd. Tronh. Amt, omt. 1/2 M. fra Stikkelstad. Her har været paa en saakaldet Moe eller tør jevn Plads, en stor Mængde af større og mindre, alle cirkelrunde Steenkredse, men de fleste af dem ere nu bortførte og Pladsen optaget til Agerland, nogle faae ere ikkun tilbage. Stenene bestaaer af større og mindre, meest runde Kuppelsteene, lagte, den ene Steen saa tæt hos den anden og passede paa det nøieste saavel sammen, at de ei uden stor Møie og Arbeide kan brydes fra hinanden, men Kredsene indeholde alle kun et Lag Steen. De ere af ulige Størrelse, fra 10, 12 til 15 Alne og nogle faae 60, 66 til 70 Alne i Omkreds. Paa alle disse Steder er funden Spoer efter antændt Ild. Disse Kredse have i alt været 44. Pladsen hvor de alle have lagt er 150 Alne lang. Paa et andet Sted i Udmarken sees ligesaadanne, men mindre Kredse, tilsammen 12 i Tallet, hvoraf den største er 45 Alne i Omkreds.

Forbygda, et Bygdelav til Hegre Annex i Størdalens Præsteg., under sidstmeldte Fogd., som bestaaer af 25 Gaarde med 26 Gaardmænd, 8 Huusmænd, og i alt omt. 160 Siele. Igiennem denne Bygd løber Forra Elv, som har sit Udspring fra Forra Vatn og falder ud i Størdals Elv.

Forlund Sogn, et Annex til Grue Præsteg. i Soløer og Oudals Fogd., Hedemarkens Amt.

Forr Hovedsogn til Stods Præsteg., Inderøens Fogd. Tronh. Amt. Kirken er en gammel og forfalden Træbygning med et høit Taarn og Spiir, bygt Aar 1648, og eies af Proprietair Niels Bye. I Kirken lige mod Prædikestolen er i den seenere Tid, efter Stedets sidst afdøde Sognepræst Hr. Ole Moldes Forslag, bekostet et smuk lille Positiv eller Orgel, som tilforn har staaet i Tronhiems vor Frues Kirke, forsynet med et smukt Træværk, hvorpaa er malet endeel Bibelske Stykker. Hertil er en Organist, som nyder Told og Offer af Almuen. Over Choret er en Hvelving af Bredder. Altertavlen er temmelig smuk, giort Aar 1680. Alteret er muret og oven paa belagt med en flad huggen Steen, midt i hvilken er indfattet en liden firkantet poleret hvid Marmorsteen. Bag Alteret staaer Stedets fornum Præst Hr. Darres Skilderie. I Taarnet hænger 2 Klokker, og paa den største læses følgende Inskription: ”Fuld Sytten hundred Aar og Tretten til man skrev, da jeg, som liden var, tredobbelt større blev.

Side 164

Forr Sogns Indbyggere med sine Præster Toe, selv Kirken og hialp til, i Kirken jeg fik Boe, Stiftamtmand var v. Ahn, og Biskop Doct. Krog, han Wium kaldtes da, som holdte Kirkens Bog, Hersleber nævnte man, den Fader med sin Søn, som Ordet lærte her, og holdt i Kirken Bøn. I Folk som høre at min Klang nu voxet er, gid Lyst til Herrens Huus og voxe saa hos jer. Forvarer Foden vel og tager Hiertet med, som Duen haster frem, til dette hellig Sted. Her Øret aabner vel, her Hiertet lukker ei, saa skal da Jesus selv velsigne Eders Vei.” Kirken og Præstegaarden staaer paa et Kalk eller Marmor Bierg, hvori gaaer hvide og blaae Aarer. Ved den vestre Ende af Kirken er et smukt Døbehuus, hvori hænger en anden af Stedets fornum værende Præster, navnlig Magister Christopher Herslebs og hans Hustrues Skilderier. Præstegaarden, som skylder 2 Spd. 1 Øer, paa hvis Grund Kirken ligger, er meget stor og betydelig i Ager, og Eng, og ligger dertil en anseelig Strækning god Skov og Udmark. En Elv kaldet Klæboe Elv, løber igiennem den søndre Deel af Gaardens Enge, hvori om Høsten haves godt Ørretfiskerie. Gaardens Huuse, især Vaanebygningerne, ere meget store og vidtløftige, som nærværende Sognepræst Hr. Provst Broch anseelig har forbedret og tildeels af nye smukt opbyggt. Strax ved Husene paa nordvestre Side ligger en smuk og god Have. Til Gaarden hører

3de Huusmandspladse. Kirken har i fordum Tid staaet paa det Sted, hvor nu Dagligstuebygningen staaer, og Haven har været Kirkegaard. Adskillige Kiæmpehøie sees paa Gaarden, saa og østen for Husene en gammel Dommer-Plads, om hvilken ligge i en Cirkel 6 store Stene og en endnu større Steen staaer i Midten. I Sognet er hen ved 60 Gaarde, for største Deel meget gode og Kornvisse.

Forsæt, en liden Gaard i sidstmeldte Sogn. Imellem denne og Gaardene Sunden, løber en Fos, kaldet Forsæt eller Sundsfossen fra det store Snease-Vand ned i Fossum-Vand. Ved søndre Side af denne Fos, paa Gaarden Forsæts Grund, staaer et betydelig Savbrug, tilhørende Justitsraad Henrich Horneman i Tronh., hvorpaa, dog med meget lavt Fald, skiæres aarlig en stor Mængde Bord, derved er og en Korn-Mølle.

Forsæt, en Gaard i Klæboe Sogn og Præsteg., Strinde Fogd. Tronh. Amt, som af dens Opsidder, Klokkeren Lars Forsæt, anseelig er forbedret og smukt bebygget. Han har og nær ved Gaarden anlagt med stor Bekostning et Møllebrug, og leedet ferskt og godt Vand til hans Gaards Fornødenhed med meget

Side 165

bequemme Indretninger. For denne hans Flid, er han benaadet med et Kongeligt Ærestegn af en Medallie at bære i Brystet.

Fortun Sogn, et Annex til Lyster Præsteg., i Yttre og Indre Sogns Fogd., nordre Bergenhuus Amt.

Fosens Fogd. og Lehn i Tronh. Amt, er et stort og vidtløftigt District, strækkende sig langs ved Søekanten, hen ved 12 M. mod Nord til Nummedals Fogd. I Øster grændser Fogderiet mod Tronhiems Fiord og Dalene, og i Vester mod Havet. Det bestaaer meest af Øer ude ved Havet, blandt hvilke Hittersøn er den største, hvorfor Indbyggernes fornemste Næring er Fiskerie, især af Lax, Torsk og Sild, dog er inden for det Næs, Agdenæs kaldet, hvor Tronhiems Fiord indløber, gode Kornlande, saasom: Ørlandet, Hasselviigen, Ritsen og Stadsbygden. Fogderiet er indeelt i 6 Præstegielde, som ere: Biørnør, Aafiorden, Stadsbygden, Ørlandet, Hittersøn og Hevne. Tinglavene ere 7, hvoraf de 6 have samme Navne som Præstegieldene, og det 7de er Ritsens, hvilket er et Annex til Stadsbygdens Præsteg. I disse Præstegielde ere i alt 16 Kirkesogner og 17 Kirker, men hvoraf det ene Annexsogn henhører i det civile under Romsdals Fogd. og Amt. Gaardenes Antal i heele Fogderiet ere 714 Numere efter Matrikulen, hvoraf 4re ere Herregaarde, som have adelige Privilegier og tilliggende Jordegods, nemlig Stor-Fosen, Østeraad, Holden og Reenskloster Gaard. Foruden disse ere mange enkelte upriviligerede, dog betydelige Gaarde. Videre hører til dette Fogderie nogle Gaarde af Oure Præsteg. under Nordmørs Fogd., Romsdals Amt, hvilke ligge under Hevne Tinglaug. I Fogderiet boer adskillige Handlere eller saakaldte Udliggerborgere, som henhøre under Tronhiems Magistrat; og i Henseende Toldvæsenet boer her langs Tronhiems Leed, 4 Told- eller Krydsbetiente paa de Steder: Aaremmen, Lekren, Magerøen og Thyroug, samt en Kryds-Inspecteur paa Jøssensøn. For alle disse Betiente ere opførte for Kongelig Regning nye rødmaalede Bygninger, hvilke ere bequemme indrettede. Over dette Fogd. er en Foged og en Sorenskriver, men Eieren af Herregaarden Østeraad er tillige Skifteforvalter for sit Gods. Tingreiserne, som forefalde 2de Gange om Aaret, nemlig om Sommeren i Junii og om Høsten i October Maaned, ere meget besværlige og alle til Søes, hvoraf den besværligste og længste Tour er fra Hittersøn til Biørnør. De begynde paa Stadsbygden, som ligger 2 M. fra Tronh., derfra kan reises baade til Lands og til Søes til Ritsen; fra Ritsen reises til Hevne, derfra til Hittersøn, fra Hitteren til Biørnør, derfra til Aafiorden, og fra Aafiorden til Ørlandet. Fogden

Side 166

Sorenskriveren befordres hver paa en beqvem Baad med 8te Roersfolk. Det bedste Sildfiskerie haves nu i Aafiorden og Biørnør. Ved Hittersen har tilforn været betydeligt Fiskerie; og fiskes her endnu en Mængde Sey. Kongens Korn- og Fisketiende har Almuen forpagtet, men bliver dog aarlig leveret til en antaget Fuldmægtig, nemlig Korn- og Lare-Tienden in Natura, som han besørger afhandlet, men Sild- og Torske-Tienden betales ligesom til Kirkerne og Præsterne i Penge, hvorover han aarlig aflægger Regnskab, som offentlig læses for Almuen paa Høste-Tingene af Stedets Sorenskriver. Af den indsamlede Sum udbetaler Fuldmægtigen til Fogden Forpagtnings Summen; den overblevne Deel, naar alle Omkostningerne ere fradragne, samles til en Fond for at kunne betale Forpagtnings Summen i et eller flere indfaldende aldeles mislige Aarringer. Sild- og Torske-Tienden kunne i dette Fogderie udgiøre en betydelig Sum naar den blev nogenlunde rigtig betalt i Forhold til Fiskeriet, men neppe angives 1/10 Part af Fiskeriet og mange Mænd søge aldeles at undgaae Tiende-Afgiften.

Fosens Provstie, sammesteds, bestaaer af førmeldte 6 Præstegielde med dertil hørende 16 Kirkesogner og 17 Kirker, hvortil ere 6 Sognepræster og en residerende Kapellan. Den eene af Sognepræstene er tillige Provst i Provstiet.

Fosensøe eller Østrim Sogn, see Østrim.

Foskollen, et Field ved Gaarden Fos i Frogner Sogn og Præsteg., Nedre Rommerige Fogd., Aggershuus Amt, mærkværdig deraf, at paa dets Overflade sees Tegn af Volde og en Port, som støder til Fieldvæggen.

Fosland, en Gaard i Hølle Annexsogn, Strand Præsteg. Ryfylke Fogd., Stavanger Amt, hvor et Kobberværk forhen har været i Drift.

Fosnæs Præsteg. og Tinglaug i Nummedals Fogd., Tronh. Amt, bestaaer dels af 3de store Øer, foruden mange mindre i Folden Fiord, og dels af fast Land. Bemeldte 3de Øer ere: 1) Gøa eller Jøa, hvorpaa Præstegaarden Fosnæs og Hovedkirken ligger. 2) Elva, og 3) Viig, hvorpaa Viig Annexkirke ligger og Kapellans Gaarden af samme Navn. Præstegieldet har 4 Kirkesogne, som ere Hovedsognet Fosnæs og Annexerne, Viig, Sæviig og Halmsøe paa en Øe i Flatanger District, som grændser til Biørnørs Præsteg., hvilke Sogne indeholder 146 skyldsatte Gaarde, som beboes af omt. 244 Opsiddere. Gaardene skylder 126 Spand 16 Marklaug, hvoraf er affaldt 1 Spd. 1 Øre 20 Markl.. Af disse Gaarde ere 37 Spd. 12 Markl. Odelsgoods. Kirken eies af afgl. Lieutenant Ole v. Lunds Arvinger. Her falder betydeligt Fiskerie i den store Folden Fiord, dog

Side 167

dog langt fra ikke af den Betydenhed, som i fordom Tid, hvilket Fiskerie bestaaer udi Sild, Torsk, Skrei, Lax m. v., og her ere 9 a 10 Varevoper. Den største Udførsel eller Handel skeer paa Bergen. Aar 1774 eiede Præstegieldet 4re Jægter til saadant Brug. Her ere 5 Fiskevære, nemlig: Moeslæsen beliggende ved Yttre Folden, Steinan, Biørvøer i Flatanger, Sørgieslinger og Sørøya. Her har tilforn været betydelige Saltbrænderier, men nu brændes neppe 30 Tønder aarlig. Aar 1774 var i Præstegieldet 18 Savbruge i Drift, bevilget til 60,000 Bords aarlig Skiørsel, hvortil haves Savtømmer, dels fra Overhaldens og dels fra Fosnæs Præstegielde. Til dette Præstegield er en Sognepræst og en residerende Kapellan. Tingstedet er Gaarden Alte. **Foss**, 3de Gaarde i Størens Præsteg., Guldals Sorensk. Tronh. Amt, hvor en Kirke forhen har staaet, som blev sløifet Aar 1589.

Foss Tinglaug, i Mandals Fogd. og Amt, bestaaer af Valle eller Undals Præstegield, som indeholder 4 Sogne, see Valle. Tingstedet er Gaarden Foss.

Fossamark, en Gaard i Gryttens Præsteg., Romsdals Fogd. og Amt, hvor fordum skal have staaet en Kirke og et Kloster, og skal endnu sees Levninger af en Kirkegaards Muur.

Fossesholm, en smuk Herregaard i Eger Præsteg., Buskeruds Fogd. og Amt, ved Enden af et Vand, kaldet Fiskum Vandet. Gaarden har skønne Jorder til Ager og Eng, som anseelig ere forbedrede, og alle Husene paa Gaarden saavel Vaaningsbygningerne som Ladegaarden ere smukke og vel indrettede. Midt i Gaarden er med stor Bekostning anlagt en Vandkumme med Springvand, dannet som en Grotte af Træ, og derover er bygt et Huus med Pavillon-Tag og med et lidet Taarn, hvori er en Klokke og en Time-Viser. Bag ved Vandkummen er anrettet en Vandkilde for Creaturene. Denne Herregaard har Tiendefrihed, Sigt og Sagefald, samt Soldater-Udredning. De aarlige Indkomster ere omt. 4000 Rdlr. Gaarden, som tilforn blev kaldet Fos og ligger for 4 1/2 fuld Gaard, var i fordum Tid beboet af Peder Hansen Basse, Høvidsmand paa Aggershuus, han døde Aar 1551; siden beboet af hans Søn Hans Pedersen Basse og dernæst af dennes Søn Friderich Hansen, som døde Aar 1661, hvilket alt sees af 3de Sølvplader, der have staaet paa deres Liigkister, men ere nu hæftede til en Tavle, som hænger i Houge Kirke. I den 7 Aars Feide, under Kong Friderich den Andens Regiering, blev Gaarden beskudt af de Svenske, som de i de gamle Bygninger siddende Kugler endnu viise.

Fossum eller Modum Blaafarve-Værk, see Modum.

Side 168

Fossum, 3de Gaarder i Edsvolds Præsteg., Øvre Rommerige Fogd., Aggershuus Amt, beliggende ved Edsvolds Jernværk, blev tilligemed Gaarden Stavie og de paa disse Gaarde anlagte 48 Pladse, med al anden Herlighed af Skov og Mark, testamenteret til Pladsenes Opsiddere, som Værkets Arbeidere, til Eiendom for dem og deres Livsarvinger, af Værkets forrige Eier Theodor Georg Schlanbusch. Gaardene ere nu siden inddeelte i saa mange Lykker, som Pladsenes Antal, hvoraf enhver Pladse-Opsidder har sin Lykke.

Fossum, en Gaard i Hovinds Sogn, Tinds Præsteg, Øvre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt. Her sees gamle forladte Gruber af et Kobberværk, som der i fordum Tid har været i Drift.

Fossum, en Gaard i Stods Præsteg., Indersøens Fogd., Tronhiems Amt, er Dragoun Qvarteer og skylder 4 Spand. Gaarden har en betydelig Udvidde med skønne og vel dyrkede Agre og Enge, som, tilligemed Gaardens Bygninger, bleve betydelig forbedrede af dens sidste Beboer nu afg. Sørensk. Peter Andreas Rosted. Han lod opføre et nyt og vel indrettet Vaanehuus, efter at have ladet udgrave en stor Bakke i Gaarden for at give Bygningen fornøden Plads; ligesaa af nye opbygt Fæhuus, Hestestald og Kornlade, alle meget store og smukke Bygninger, og i Gaarden lod han anlægge en Vandkumme med Vandspring, hvilket Vand ved Rører og Render er ledet høit oppe fra Gaarden under Fieldet. Vandet gaaer ikke allene til Vandkummen i Gaarden, men og ved tvær Rører til Fæhuset og Hestestalden, hvorved spares en Hest og Karl, som forhen bestandig blev holdt til at kiøre det fornødne Vand. Et Vand kaldet Fossum-Vandet, ligger strax østen for Gaarden, og imellem dette og et andet Vand Vesten for Gaarden, kaldes Rensvandet, løber en bred Fos hvorover er en stor Broe, kaldet Fossum-Broen. I denne Fos paa nordre Side under Fossum er opbygt, med store Bekostninger, et Savbrug ved meget lavt Vandfald, hvortil haves godt Savtømmer fra Gaardens egne Hiem- og Field-Skove, og strax neden for Savbruget er anlagt Grundbygning til et betydelig Sigt og Møllebrug. I denne Fos og i begge Vandene, haves godt Fiskerie, især af Ørret. Paa søndre Side fra Gaarden ned til Fossen ligger imellem Vandene et stort steenet Næs, som forhen var begroet med endeel Granskov og allene blev brugt til Græsning for nogle Lam om Sommeren; dette Næs lod Sørenskriveren afrydde Skoven, og gjorde en betydelig Deel af Jorden tienlig til Agerland og Engsbund. Neden

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

for Gaarden paa vestre Side i Kanten af Reensvandet opvælder af Jorden en Kilde, som frembringer et ualmindelig klart og godt Vand, hvilket er koldt om Sommeren og om Vin-

Side 169

Vinteren aldrig fryser, men derimod opløsner Isen. Til Gaarden er en god Huusmands Plads, god Fæmark hiemme og til Fields, og ligger dertil en øde Gaard kaldet Marken. Disse Eiendomme eies og beboes nu af Lieut. v. Biering.

Fossum-Jernværk, anlagt Aar 1624, paa Gaarden Fossum ved Byen Skeen, i Gierpens Præsteg., Nedre Tellemarkens Fogd. Bradsberg Amt; dets første Privilegier ere af 12te Sept. 1627 og confirmeret af Kong Christian 5te den 1te April 1669. Machinerne bestaaer af en Masovn, 2de dobbelte Stangjern-Hammere, et Pukværk, en Bolt- og en Spigerhammer. Værkets andre Bygninger ere Vaaningshusene med Tørrebod samt Material- og Kul-huusene re. Videre ligger ved Værket en Stampemølle, 2 Kornmøller og 4 Savbruge, besuden 2 i Slemdal. Til Værket hører 40 Malmgruber, foruden de Gruber i Hiestad Sogn, Nedenæs Fogd., som Værket har tilfældes med Egeland's Jernværk. Den første Kul-Anviisning skeede den 21de Julii 1721, og den seenere blev udstad den 21de Sept. 1777. Under Værket ligge 60 Skove og 29 Damme. Ved Værket er indhegnet en anseelig Dyrehave for Reensdyr, Danske og Engelske Raae- og Daae-Dyr og en stor Deel norske Harer. Værket er i megen god Stand og Drivt og ligger i en behagelig Egn ved fiskerige Vande og Elve, og i omliggende Skove haves meget Vildt. Værket eier Gierpens og Slemdals Kirker med jus vocandi, og til Værket med disse Kirker høre 254 Huder 10 1/2 Skinds Jordegods samt 4 Miles circumference af Skov til Kuldrivt. Værkets Udskibnings Sted er Byen Skeen, hvor det har sit Korn- og Jern-Magazin samt Malmplads, og til dets Opsigt boer der en Forvalter. Aar 1781 blev paa Værket smeltet og tilvirket 2171 Skpd. 12 Lpd. 8 Pd. Stangjern, 3608 Skpd. 8 Lpd. 13 Pd. støbt Gods, og Aar 1791 udbragt 1619 Skpd. 15 Lpd. Stangjern, og 3508 Skpd. 13 Lpd. Støbegods. I Henseende til det støbte Jern, som fornemmelig bestaaer i Kakkelovne, er dette Værk det betydeligste af alle norske Jernværker. Værket har forhen havt Kanonstøberie, som nu er nedlagt, derimod forbyttes en vis Qvantitet Malm til Laurvigs Værks Kanonstøberie mod Malm fra Arendals Gruber. Værket med Savbrugene ere ansat i aarlig Tiende for 600 Rdlr. 48 β. Dets nærværende Eier er Cammerherre Herman von Løvenskiold.

Fossum Vand i Stods Præsteg., Indersøens Fogd., Tronh. Amt, har, foruden adskillige Elve, sit Tilløb fra det store Sneaase Vand, som ved en Fos, kaldet Forset- eller Sundsfossen, er adskilt derfra. I dette Vand, som er 1 1/2 Fierding langt og 1/2 Fierding breed, findes meget gode Ørret, som fanges i store Garn og Noter.

Side 170

Fierd. bredt og hvorom ligge mange Gaarde, er overalt et godt Ørret- og Aal-Fiskerie samt nogen Lax.

Forlund Sogn et Annex til Grue Præsteg. i Soløer og Oudals Fogd., Hedemarkens Amt.

Forthuns Sogn, et Annex til Lyster Præsteg., Yttre- og Indre Sogns Fogd., nordre Bergenhuus Amt.

Fortunebai, et Sted 2 Miile norden for Colonien Godthaab under nordre Inspectorat i Grønland, hvor et Hvalsiskiverie er anlagt Aar 1778.

Framvaarde, et stort og bundløs ferskt Vand i Vandsøe Præsteg., Lister Fogd., Mandals Amt. Paa en Skaarklippe, som staaer oven Vandet i samme Søe, sees i en Linie følgende Rune Bogstaver: V. K. I. A. I. I. R. I. T. H. I. L. T. S. I. N; samme ere ikke udhugne i Klippen, men

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

ligesom gniede derpaa med en Steen; og, endskiønt de have staaet der i nogle hundrede Aar: saa synes de dog saa nye, som de nyelig vare satte derpaa. Denne Raritet besaae Kong Friderich 4de paa hans norske Reise.

Fransholm eller Vaagnæsholm, en Gaard og Handelssted i Borgunds Sogn og Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, af Skyld 6 Mark Fisk.

Freberviig, forhen et Ladested under Holmiesstrand i Jarlsbergs Grevskab, men er ved Kongelig Resolution, af 21de Mai 1788 ophævet.

Freds Sogn, et Annex til Hafsløe Præsteg., Indre- og Yttre-Sogns Fogd., nordre Bergenhuus Amt.

Fredøe Sogn, et Annex til Tingvold Præsteg., i Nordmørs Fogd. Romsdals Amt. Her indløber en Fiord under samme Navn.

Frelsøen, en Øe paa Vikten under Nærsøens Præsteg. Nummedals Fogd., Tronh. Amt, som er et Sommer-Fiskevær.

Fresvigs Sogn, et Annex til Leganger Præsteg., i Yttre og Indre-Sogns Fogd. nordre Bergenhuus Amt.

Friderichsgave- eller Foldals-Kobberværk, see Foldalen.

Friderichshaab, en Colonie beliggende under 62 Gr. 30 M., paa Straet Davids, under søndre Inspectorat i Grønland. Her falder megen Torsk, Helleflynder og Lax. Til denne Colonie er en grønlands christen Menighed, og en dansk Missionarius med 4 Catecheter.

Friderichshald, en god og navnkundig Kiøbstad i Idde- og Marker-Fogd., Smaalehnenes Amt, beliggende 1 1/2 M. fra Svinesund, 3 M. fra Friderichsstad, 5 3/4 fra Mos, 12 1/2 fra Christiania, 74 3/4 fra Stavanger, omt. 68 3/4 fra Bergen og Tronh. samt 18 fra Kongsberg. Denne Stad har til Beskyttelse den betydelige

Side 171

lige Biergfæstning Friderichssteen med 3de forliggende Forts, nemlig: Overbierget, Gyldenløve og Stortaarnet. Ved Tistedals Elv, som løber igiennem Byen og falder ud i Svinesund, deles Byen i 2de næsten lige store Deelee, som ved en over 150 Alne lang Broe er forenet, under Navn af Sør- og Nord-Siden. Strax uden for Broen aabner sig en Søebugt, der som en smal Viig kommer derop sydøst fra Svinesund, og bøier sig ved Byen mod Sonden. Hele Byen viser sig i Grundtegning som en stiernagtig Figur, og har i Omkreds 4000 Skridt. I selve Byen haves ingen smuk Situation for Øiet, formedelst mange ganske nærliggende Bierge, men fra hvilken Side uden for, især til Vands, har Stedet en meget smuk og behagelig Anseelse. Byens Vaaben er en i fuld Harnisk væbnet Mand staaende paa en Klippe med et blottet Slagsværd i Haanden. Foruden Raadhuset og nogle partikulaire Huuse, ere alle de øvrige opførte af Tømmer, men bordklæd og for det meste smukt malede: de fleste ere kun en Etage eller Stokværk høi, omt. 1/3 Deel tvende Stokværk, men intet Huus høiere. Byen har, foruden Tistidalen, 512 Huuse, 74 store og smaae Gader og 2de Torve, hvoraf det ene paa Sørsiden, som foruden Byens eget Brug, ogsaa tiener til de mindre militaire Øvelser; det andet Torv paa Nordsiden i Nærheden af Elven, tiener til Fiskesalg. De fleste Gader ere steenlagte, men for det øvrige krumme og smale paa nordre Side, derimod paa Sørsiden ere de lige, og skiære hinanden over i rette Vinkler, foruden en lang krum Gade, som gaaer langs Stranden. Byen har til Aar 1759 havt 2de Kirker, da Christians Kirke paa Nordsiden, tilligemed den halve Deel af Byen blev lagt i Aske. Den paa Stedet endnu værende Kirkegaard, er, som forhen, Begravelsessted for de paa Nordsiden boende Indvaanere. Paa Sørsiden staaer nu Byens eneste Sognekirke, kaldet Immanuels Kirke, opført af Grundmuur Aar 1729, med et smukt

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Kuppeltaarn, hvori hænger 2de vellydende Klokke, forseet uden om med et Gallerie, eller saakaldet Vægtergang. Kirken selv er en stor Korsbygning 64 Alne lang og 46 Alne breed; den har en smuk Altertavle, forestillende Christi Lidelse, som tilligemed Prædikestolen, et vel indrettet Orgel, og en Hoben Pulpiturer og indelukte Stole, zirer Kirken. Kirkegaarden er indhegnet med en temmelig høi Kalkmuur. Under Kirkens nordre Fløi er en muret og hvelvet Begravelse. Kirkens Ornamenter ere smukke og massive. Paa den ene af formeldte Klokke, Tolv Klokken kaldet, læses: Johan Cold Aar 1732; ellers staaer paa den ene Side, Byens Navn Friderichshald med sammes Vaaben og Aarstal 1665, som var det Aar Byen fik sine Stads-Privilegier af Kong Friderich 3die, og derunder be-

Side 172

be Ord: **Gud med os**. Nederst sees at Klokken er støbt i Amterdam. Paa den anden næsten lige saa stor Klokke, Sems-Klokken kaldet, staae disse Ord: **Gud allene Æren**, og derunder **Friderichshald den 4de Julii 1717**. Kirken betienes af en Sognepræst og en resid. Kapellan. Nær ved Kirken er en liden Skolebygning opført af Tømmer; den forestaaes af en Rektor, som tillige er Byens Cantor. Herforuden er endnu en Skole paa Byens nordre Side for Soldater-Børn, som der nyde frie Underviisning. Et stort og beqvemt Hospital, Eben-Ezer kaldet, ligger paa samme Side, som for 5 Aar siden af nye er opbygget af Træ, og til denne Tid indrettet for 24 Personer af Qvindekøn. Videre er her et stort og vel indrettet Sygehuus, opbyggt af nyt Tømmer for 3 Aar siden, 2de Stokværk høit, paa Byens østlige Side nær ved Elven, som fornemmelig er indrettet for den her værende Garnison, og hvoraf Byen nyder aarlig Leie. Raadhuset er opført af Grundmuur, af passelig Størrelse efter Folkemængden og vel indrettet. Ved Siden deraf er Arresthuuset for nogle Aar siden ganske af nye med Tømmer opført, hvori, foruden fornødne Værelser for Arreste- eller Fængsel-Vogteren, ere 6 Kammere eller Rum for Arrestanterne, og derunder 3 Kieldere for de grovere Forbrydere. For 30 Aar siden er i Byen anlagt en Reberbane, hvorved er en Mester, 4 Svende og 2 Dreng. Byen har 4 Tobaks-Fabriquer, hvoraf den ældste er indrettet Aar 1754, og de øvrige i Aarene 1777, 78 og 1789, tilhørende Byens Kiøbmænd; til disse Fabriker ere 38 Presser, som ere besatte med 16 Svende, 64 Dreng, og 14 til 16 andre Dagarbeidere, under en Mesters Opsyn. Her er og en Linned-Fabrik eller Arbeidshuus indrettet for arbeidsomme og fattige Fruentimmer, liggende midt i Byens søndre Deel. Huuset er en nye Træbygning, som med hele Fabriken blev Byen foræret Aar 1790 af Niels Ancher, tilligemed 8000 Rdlr. staaende Kapital, hvoraf Renterne anvendes til Fordeel for de vindskibelige Fattige. Til denne Fabrik ere 2 Væverstole og 10 til 12 Rokke, under Opsyn af en Mesterinde. Strax uden for Byen er en stor grundmuret Bygning til Sukker-Fabrik eller Rafinaderie, 4re Etager høit med et lidet smukt Taarn, hvilken Fabrik, som Aar 1752 blev oprettet, har Navn af det Sondenfieldske Rafinaderie. Her fabrikeres Sukker for omt. 50,000 Rdlr. aarlig. Byens Handel er god og betydelig; fra fremmede Steder indkomme aarlig, efter Toldbøgerne, Varer for 150 til 160,000 Rdlr. hvoraf igien aarlig udgaaer for 100 til 120,000 Rdlr., og af Landets egne Produkter, saasom Planker, Bord, Rafter og anden Træelast samt Stangjern og Jernplader m. v., udføres aarlig for omt.

Side 173

50,000 Rdlr. Byens Kiøbmænd eiede Aar 1793, i alt 35 store og smaae Skibe, som ved ommeldte Handel sattes i Fart, og hvorved omt. 300 Søevante Folk underholdes. Byen er forsynet med en god og temmelig stor Havn, nogle hundrede Skridt fra Byen, ved de 2de Øer: Brat- og Sau-Øerne, hvor og den meeste Ladning indtages. Aar 1792 indkom i denne Havn 379

Skibe, og udgik 347 Skibe. Til Byen ligger det saakaldte Ouds-Herregods, som Kong Christian 5te kiøbte af Admiral Christian Bielke, og allernaadigst skienkede Byen til Eiendom, den 16 Janua. 1586, hvilket Gods bestaaer af 7 Bøndergaarde foruden Hovedgaarden Ouses Indmark, hvilket alt er fordeelt i saakaldet Lykker, og hvortil ligger Saug- og Qværnebruge ved nordre Posnessets Elv i Bergs Sogn udi Idde- og Marker Fogd. Savbrugene ere 1) Posnæs til 6000 Bord, 2) første Broe 3) og, 2den Broe hver til 6000 Bord, 4) første Stomborg og 5) anden Stomborg hver til 10700 Bords Qvantum aarlig. Ved Byen ligge desuden mange Lystgaarde. Denne Bye har forhen havt Navn af Halden, og var i første Tid meget ringe og ubetydelig, men Aar 1653 tiede til et Samlingssted for Rigets fornemste Mænd. Aar 1658 og 59 forsvarede Byens Indvaanere sig mandig mod de Svenske, og Aar 1660 udholdt atter den 3die haarde Beleiring, hvorefter Byen af Kong Friderich 3die fik Kiøbsteds Privilegiet den 10de April 1665 og blev givet Navn af Friderichshald; disse Privilegier bleve af Kong Christian 5te confimerede og forbedrede den 21de Junii 1672. Indvaanerne har og siden givet Prøver paa Standhaftighed og god Resolution, thi i sidste Krig med de Svenske Aar 1717 og 1718 afbrændte de selv Byen, som især skeede ved de 2de formuende Mænd Hans og Peder Colbiørnsen, for at hindre de Svenskes Tilhold der, hvilken Skade Kong Friderich 4de betalte Borgerne, og hvorefter Byen igien blev opbygget. Ved denne sidste Beleiring, Aar 1718, blev Kong Carl den Tolvte af Sverrig skudt den 11te Decbr. med en Kanon-Kugle af 1/2 Punds Vægt, i Løbegravene imellem Gyldenløves Skandse og Friderichssteen, og paa Stedet lod Kong Friderich 4de opsette en Marmor Pyramide 20 Fod høi og ziret med latinsk og dansk Inskription, hvilken Støtte eller Pyramide siden er borttaget, dog sees nogle Stykker deraf indmuret over Fæstnings Porten. Byens Magistrat bestaaer af en Borgermester, 3 Raadmænd, en Byefoged som tillige er Politimester, samt en Bye- og Raadstueskriver, som tillige er Notarius Publikus. Byefogdens Domme indstevnes for Magistraten. De mindre Betiente, til Justitien henhørende, ere: en Underfoged, der tillige er Vagtmester og Megler, 2de Raadstue-

Side 174

betiente, en Kæmner, en Arrestforvarer, en Politiesbetient og 5 Vægtere. Friderichshalds Tolddistrict, begynder ved de svenske Grændser, eller ved Ladestedet Sponvigen, og gaaer til et Sted, kaldet Skiebergkilen, hvor Friderichsstads Tolddistrict tilstøder. Under det Friderichshaldske hører Øerne; Laugerøe, Sandøe, Tislerne og Herføl. De Kongelige og andre Betiente i dette Tolddistrict ere følgende: I Friderichshald en Tolder, en Told-Controleur, 3 Kongel. Told- og Consumt.-Betiente, en Consumt.-Inspecteur, en Consumt.-Oberbetient, 11 Told- og Consumt.-Underbetiente og 6 Røyerter. I Svinesund en Kongelig Told- og Consumt.-Betient, og en lige Betient med 2 Røyerter i Sponvigen; endelig en Told-Prokureur for Friderichshald og Friderichsstad. Byens Kiøbmænd ere 40; Høkere 24, nogle og 30 Skippere; 49 Haandværkere; omt. 300 Søefolk, og i alt 4 til 5000 Indvaanere af unge og gamle, foruden Byens og Fæstningens Garnison, som bestaaer af Staben og den gevorbne Deel af det Sondenfieldske infant. Regiment, nemlig 2 Batailloner, hvert af et Grenadeer og 5 Musqvæt Compagnier, der med Ober-Officerer og Understaben udgjør 945 Mand. Ellers er blandt fornævnte Folkeantal indbefattet de ved Tistedalens Elv boende Familier, ligesom Arbeiderne ved Skaanings Sav- og Qværnebrugere, hvilke alle henhøre under Byens Jurisdiction. Byens egen Milice bestaaer af 180 Borgere, deraf er en Kapitain, en premlair Lieut. en second Lieut. en Fendrik, en Adjutant, 6 Under-Officerer og 2 Tambourer. Deres Fahne er hvid, hvori sees det Kongelige Chiffer og det norske Vaaben med endeel passende Armatur. 6 af Borgerne kaldes Byens deputerede Mænd. Posten ankommer til Byen fra Kiøbenhavn om Onsdagen og

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

strax afgaaer til Christiania og de øvrige vesterlehnske Steder, hvortil Brevene indleveres paa Posthuset Tirsdags Aften. Fra Christiania og de øvrige vesterlehnske Steder ankommer Posten Søndags Eftermiddag, og strax afgaaer til Kiøbenhavn. Brevene med denne Post indleveres samme Dags Formiddag inden Klokken 12. For et enkelt Brev til Kiøbenh. betales 10 1/2 β og til Tronh. 18 β. Over Postvæsenet er en Kongelig Postmester. I Henseende Søe-Enroleringen er en Chef og Ober-Lodts for Friderichshalds District, men som for nærværende Tid boer i Christiania. Medicinal-Væsenet besørges af en Stads-Physicus, som tillige er Provincial Medicus. I Byen er et godt Apothek. Byen har adskillige Gange været underkastet Ildsvaade saasom Aar 1667, 1676, 1703 og 1716.

Friderichsminde Kobberværk, anlagt ved den sydlige Ende af Tonhofs Fiorden i Nore Sogn, Rolloug Præsteg., Nummedal

175 Friderichsminde.

medal og Sandsvær Fogd., Buskeruds Amt. Dette er et nyt Værk, hvortil endnu ingen Smeltehytte er opført.

Friderichsminde eller Steensrud Værk, see Steensrud.

Friderichsstad, en smuk Handelsstad, hvorved tillige er en vigtig Hovedfæstning for Norge, beliggende paa en Slette ved Christiania Fiord, hvor den store Glommen Elv falder ud, under Moss Fogd., Smaalehnenes Amt, 3 M. fra Friderichshald, 4 1/2 fra Svinesund og 9 1/2 M. fra Christiania. Byen blev anlagt Aar 1567 af Kong Friderich 2den, i Steden for den Bye Sarpsborg, som laae 1 M. længere op i Landet, og som af de Svenske i Krigstider blev afbrændt. Den fik og strax derpaa Stads- og Kiøbstads Privilegier, som den 17de August 1671 ere forbedrede af Kong Christian 5te, og ligesaa den 25de April 1682 med nogle senere Tillæg. Fæstningen er derimod ikke anlagt før Aar 1665. Volden med dens Underværker ere opførte af Jord, og bestaaer til Landsiden af 5 Bolværker og en vel befæstet Port, men langs ved Vandet ere mindre Bolværker, udvendig med Muur, og derpaa 3 Porte; igiennem den ene falder Passagen til Færgebroen. Paa den nordvestlige Side af Vandet er og et undermuret Fæstningsværk, kaldet Isegram, og mod Sonden en befæstet Øe, kaldet Cicignon, paa hvilken Øe ere 5 Vandmøller, som drives ved Strømmen, før tilhørende Kongen, nu tillagt Commandanten over Fæstningen hans Indkomster, som og har Græsset paa Voldene og Fiskeriet i Gravene. Paa det ene af Byens Bolværk er desuden en liden Veirmølle, den eneste der i Landet og en Vandmølle paa Fortet Isegram. Omt. 1000 Skridt fra Byen eller Hovedfæstningen, mod Sydøst, ligger den lille Biergfæstning, Kongsteen kaldet, som indvendig i Klippen har en Kilde. Denne Fæstning har Communication med Hovedfæstningen ved en under Jorden muret Gang. Den lille Fæstning Aggerøe, som ligger 1 M. fra Byen ud i Havet, hører og hertil. Disse smaa Forter og Skanser have deres egne Commandanter, som staae under Commandanten paa Hovedfæstningen. Til Byen ere 2de Forstæder, kaldet Hestehaven, som ligger paa Gaarden Trosvigs Grund, der har aarlig 700 Rdlr. udi Grundleie, og Vaterland i Sydøst lige for Byen. Byens Handel er betydelig med Trælast og Tømmer, hvilke igiennem Elven Glommen, nedflaades fra Soløer og Østerdalen, og kommer hertil aarlig mange fremmede Nationers Skibe. Aar 1792 indkom 157 og udgik 156 Skibe. Byen eiede selv s. A. 5 Skibe. De største Skibe maae for Grundens Skyld nær Byen ankre ved Forstaden Hestehaven og længere ud. Før den betydelige Ildebrand, som opkom den 1te Maj 1764, havde Byen indenfor Hovedfæstningen 133

private Bygninger, men nu ikkun 83, hvoraf 16 ere grundmurede. Gaderne ere alle Snorligge hvilke ere inddeelte i 16 Qvartaler. For Byens og Fæstningernes Garnison, som bestaaer af Staben og den gevorbne Deel, af det nordenfieldske infanterie Regiment, nemlig 2 Batailloner, hvert af et grenadeer og 5 musqvæt Kompagnier, der med Ober-Officerer og Understaben udgiør 945 Mand, ere opførte 2de store og prægtige grundmurede Baraqver af 2 a 3 Etager, som give Byen den største Anseelse. Byen har en Sognekirke af Grundmuur, med en aaben Kirkegaard. Til denne Kirke er en Sognepræst og en residerende Kapellan, som tillige forretter Tienesten ved Annexkirken Glemminge, beliggende 1/2 Miil fra Byen. Byen har fordum havt en latinsk Skole, hvortil Kong Friderich 3die gav 1000 Rdlr, som aarlig skulde forrentes, men samme blev i Kong Christian 6tes Tid reduceret; nu er her ikkun en dansk Skole. Skoleholderen er tillige Kantor, og Organisten ved Kirken tillige Stadsmusicus. Videre har Byen et Hospital, en Raadstue, hvor Byetinget holdes hver Mandag, og et Apothek, samt af Fabriker et Tobaksspinderie, og uden for Byen et Teglværk, kaldet Nabbeltorp. Byen har en stor Mark, som strækker sig 1/2 Miil mod Østen og er afdeelt i Lykker. Paa Søekysterne strax uden for Byen haves godt Fiskerie af Torsk, Hvillinge; Makrel, o. fl. S. Forhen har Byen havt Mangel paa ferskt Vand, men nu er deels ved Kongelig Understøttelse, og deels ved adskillige private Gaver ledet godt ferskt Vand til Byen ved Rører og anrettede Vandkummer. I begge Forstæderne ere 132 Vaanings-Huuse, som, tilligemed Byens samtlige Huuse og Bygninger, Vind- og Vand-Møllerne indberegnet, ere taxerede i Norges almindelige Brandkasse for den Summa 135,980 Rdlr. Byens Vaaben forestiller Fæstningen med Omskrift: Sigillum civitatis Friderichstadiensis. Byens Magistrat bestaaer af en Borgmester, som tillige er Byefoged og Byeskriver m. v. Folkemængden i Byen og Forstæderne beregnes, foruden Garnisonen, til omtrent 1200 af unge og gamle, deraf ere 9 Kiøbmænd, og 2 af disse ere Byens deputerede, 10 Høkere og 19 forskiellige Haandværkere. Borgerskabet bestaaer af 80 Mand. Friderichsstads Tolddistrict begynder ved et Sted, Skiebergkilen kaldet, hvor Friderichshalds Tolddistrict ender, og strækker sig til Krogstadbugten, hvor Moss Tolddistrict tilstøder. Den østre Side af Bugten hører til Friderichsstad, saa og Hvaløerne, som ligge paa nordre Side af Gravnings-Sundet og Lugerøe-Svælget. Toldstedet er i Byen, hvorved er en Told- og Consumt. Inspecteur, en Told- og Consumt. Casserer, 2 Kongelige Told- og Consumt. Betiente, en

Side 177

en Consumt. Controleur, 5 Told- og Consumt.-Underbetiente, og 5 Røyerter. For Friderichsstads og Friderichshalds Tolddistricter er en Told-Procureur, som boer i Friderichshald. Langtinget for Friderichsstads eller Tønsberg Laugdømme holdes i Friderichsstad, hvor tillige Laugmanden sædvanlig boer. Over Friderichsstads Magazin er en Forvalter, og ligesaa en Forvalter over Fæstningens Fourage-Magazin. Her er og beskikket en Chirurgus. Posten afgaaer hver Søndags Formiddag til Kisbenhavn og samme Dag ankommer fra Christiania og de øvrige norske Steder. Den Kisbenhavnske Post ankommer gemeenlig hver Onsdag og strax afgaaer til Christiania. Over Postvæsenet er en Kongelig Postmester. For et enkelt Brev betales til eller fra Kisbenhavn 10 Skil., og til eller fra Tronhiem 18 Skil. Ved Kong Christian 5tes sidste Privilegium af 25 April 1682 er det tilladt alle fallerende Personer fra andre Steder, som sig i Byen virkelig ville nedsætte, bygge og boe, at de for alle deres Ind- og Udlandsiske Creditorers Krav og Tiltale maae være forskaanede paa 10 Aars Tid, fra den Tid de ere ankomne til Friderichsstad og der vundet Borgerskab. Efter samme Privilegium ere Byens Indvaanere befriede for at betale Consumt. af de Vare, som Landværts indføres. I Byen holdes aarlig et Marked den 17de Februarii, som continuerer i 3de Dage.

Friderichsstads Tønsbergs- eller Mosse-Laugdømme i Christiania Stift, bestaaer af 4 Sorenskriverier, nemlig: Heggen og Frøland, Rakkestad, Mos, Onsøe og Tunøe, desuden Sandsværds District under Nummedals og Sandsværds Fogd., saa og 5 Byer eller Kiøbsteder, nemlig: Friderichsstad, Mos, Tønsberg, Strømsøe med underliggende Ladeplads Tangen og Holmestrand. Laugtinget holdes i Friderichsstad.

Friderichssteen, en Biergfæstning ved Byen Friderichshald i Idde og Marker Fogd., Smaalehnenes Amt, hvortil første Steen blev nedlagt den 14de Augusti Aar 1661 af Statholder Niels Trolle. Dertil hører 3de forliggende Forts: Overbierget, Gyldenløve og Stortaarnet. Disse 3de ere anlagte i en Form af en Tenaille paa 3de til Defension best passende Bierghøider, samt i saadan Distance og nu saaledes indrettede, at de fra Hovedfæstningen, endog med smaae Kanoner, kan have under Beskyttelse, som, med flere Bequemmeligheder, gjør, at en Fiende ikke uden med største Vanskelighed skal kunne betiene sig deraf med nogen Nytte. Den, omtrent 100 Skridt breede Tistedals-Elv og endeel af Iddefiorden, omgiver ogsaa tildeels Fæstningen i en Frastand af 4 til 600 Skridt med derimellem liggende lavere Bierge. De fleeste af Hovedværkene paa Fæstningen ligge

Side 178

ligge imellem 300 til 360 Fod over Søe-Horizonten, alle af solide Kalkmuure. Fæstningen med omliggende Forts ere ellers samtlige siden sidste Beleiring Aar 1718 med mange nye Værker og Bygninger forseete, saasom: de dobbelte Glacis imod Fortet Gyldenløve; tvende Tenailles; forskiellige store og mindre Batterier, de fleeste med Hvelvinger under. Borger-Skandsens samtlige Værker, som indtil 1740 kun bestoed i Palisadering, ere allesiden af tykke Kalkmuure opførte, med 2de Batterier, samt grundmurede Baraqver for 384 Mand. Foruden andre Bygninger, er siden seneste Beleiring inden Hovedfæstningens Muure opført et stort grundmuret og hvelvet Provianthus, ligeledes Kaserner eller Baraqver for 950 Mand, saa og større og mindre Krudt-Magaziner, hvoraf 4re ere udi et forliggende Forts, m. v. I Fæstningen ere 3 Vandkilder og 3 store Vandbeholdninger, samtelig i en Høide fra 280 til 330 Fod over Søe-Horizonten, og alle stedse rigelig forsynede med Vand. Fortet Overbierget og Gyldenløve ere ligeledes forseete med tilstrækkelig Vand. Paa samme Sted, hvor Fæstningen nu befindes, formodes i fordom Tid at have været et Lyst-Sted til Herresædet Ous, som laae nær derved, thi for faae Aar tilbage er funden imellem Biergkløfterne en Statue af Graaesteen, udhugget som en Vildmand med sin Kølle, der nu til Erindring er indmuret ved Indgangen til Fæstningen. Ved sidste svenske Beleiring Aar 1718 faldt Kong Carl den Tolvte i Løbegravene imellem Friderichssteen og Gyldenløves Skandse den 11 December, og paa Stedet, hvor han blev faldet, lod Kong Friderich 4de opsette en Marmor-Pyramide 20 Fod lang, ziiret med latinsk og dansk Inskription, hvilken Pyramide siden er borttaget, men nogle Stykker deraf sees indmurede over Fæstnings-Porten.

Friderichsvaag, en Handelshavn i Nærheden af Thorshavns Bye paa Øen Strømøe blandt Færøerne, hvor Conferenceraad Ryberg i Kisbenhavn, efter Kongelige Bevillinger af 29 April 1768 og 26 April 1768, har havt et Oplag af Danske Asiatiske Vare, samt Vestindisk Rom og Tobak, og med samme drevet en betydelig Handel paa Skotland. Bevillingerne lydede paa 10 Aars Rettighed. Efter Kongelig Resolut. af 16 Juli 1772 skulde Oplaget forflyttes til Tronnesvaag paa Suderøe, hvor samme bevilgedes for andre 10 Aar. 1782 blev atter forlænget paa 10 Aar. 1790 afstod Conferenceraad Ryberg dette Privilegium til Agent Erichsens Handelshuus. Friderichsvaags Bygninger ere assurerede i den for Færøe indrettede Brandforsikrings Kasse for 9000 Gylden, som er 4166 Rdlr. 64 Skil.

Side 179

Friderichsværn Fæstning i Laurvigs Grevskab, er anlagt af Kong Friderich 5te i en Bugt fra Havet strax Sonden for Byen Laurvigen, til Byens og Havnens Forsvar og Bedækkelse. Denne Fæstning er i meget god Stand, og besat med Staben og 2de gevorbne Grenadeer-Kompagnier af det Tellemarkske Infant. Regiment, som med Ober- og Under-Officerer udgjør 270 Mand, hvorover er en vice Commandant, desuden en Toimester. Aar 1749 lod allerhøistbemeldte Konge anlægge sammesteds et Galei-Skibbygger-Værft. Her ligger altid 2 Kompagnier Søefolk eller Matroser af Søe-Etaten med deres Kompagnie Cheffer. Desuden en Ekvipage- og Takkelmester, en Sahlmester, en Auditeur og Mønster-Skriver samt en Proviant- og Material-Forvalter. For Fæstningen og Værftet er en Garnisons-Præst og en Chirurgus. Aar 1791 er Værftet forundt Consumtions Frihed paa de Vahre, som bringes dertil. Fra dette Sted og over til Fladstrand i Jylland er ikkun 12 Miile, hvilken Vei det Kongelige Herskab altid tager ved de Leiligheder Norge bliver besøgt. Den samme Vei tager ogsaa den norske Post i Krigstider, naar den ei kan reise igiennem Sverrig. Endeel Strandviddere boer nær herved paa det Sted Staværn, hvor en Kongelig Toldbetient med 2 Røyerter er ansat, henhørende under Laurvigs Tolddistrict, see Staværn.

Frier- eller Fier-Fiorden, en Arm af Skeens Fiord, som gaaer mod Nordvest til Porsgrund og Bolviig i Nedre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt. Om denne Fiord ligge høie Fielde, hvilke forarsage farlige Kastvinde. De høieste Fielde have Navn af Frierkluget og Prædikestolen. Langs ved hele Fiorden ere gode Ankerpladse, omt. paa 16 Favne Vand. Her maae Skibene ofte ligge 8 Dage, førend de kan naae Porsgrund, formedelst den stedse udgaaende Strøm og Vindenes Foranderlighed. Denne Fiord tillægges med Iis almindelig imellem Juul og Nytaar, og pleier ei at opgaae førend først i April Maaned, hvorved da Farten paa nye aabnes til og fra de ovenfor liggende Steder. Paa Fiordens vestre Side ligger Onborsnæs og Gaardene Asdal og Trang med tilhørende Pladse, hvilke Gaarde have god Skov og Jordpei samt fredlyst Ørretfiskerie; end videre ligger ved Fiorden Gaarden Ravnæs med dens Herligheder. Paa Fiordens østre Side er en skøn Havn, kaldet Trosviig.

Frilsøse en fersk Søe eller Vand, beliggende 1/2 M. fra Meldals Værkets Grube, i Meldalens Præsteg., Ørkedals Sorensk. Tronh. Amt.

Side 180

Frodaarheide, en Suurbønd eller mineralsk Vand liggende høit oppe til Fields i en liden Dal, udi Sneefields Syssel, vestre Fierding af Island.

Frodebye Sogn, et Annex til Suderøe Præsteg. paa den nordre Siide af Øen Strøømøe under Færøerne.

Frodsøe, en Øe i Nordmørs Fogd., Romsdals Amt, som har sit Navn af Kong Frode Fredegode, fordi hans Mænd her ihielslog Kong Arthur, som regierede over Nordmør, og viises paa Øen samme Konges Gravhøi.

Froene eller Froeøerne, en Samling af smaae Øer og Holme uden for Frosten, længst ude i Havet, under Hittersens Præsteg., Fosens Fogd., Tronh. Amt. Disse Øer ere: Hallen, Sauøe, Værøe, Buuroe, Geisingen, Mausund, Ryen og Sullen, hvorpaa staaer en Kirke, som er et Annex til Hittersens Præsteg., kaldet Sletten.

Froens Præsteg. og Tingl. i Søndre Guldbrandsdalens Sorenskriv., Guldbrandsdalens Provstie, Christians Amt, er fra Sydvest til Nordvest 4 Miile i Længde, og ligesaa fra Sydvest til Sydøst. Det ansees for det smukkeste District i Guldbrandsdalen, og avles her i gode Aaringer baade det bedste og meeste Korn. Næringsveiene bestaaer derfor fornemmelig i at

afhandle Meel til Røraas og Foldals Kobberværker, samt Fedevahre, Heste og Qvæg til Christiania. Præstegieldet indeholder 232 matrikulerede Gaarde, som skyldte i alt 430 Huder 9 1/2 Skind, 186 Al. Vaidmel og 47 Bpd. 18 Mark Fisk, som er omt. 300 Tønder harts Korn. Disse Gaarde beboes af 255 Opsiddere og 395 Huusmænd, hvoraf 30 svarer Rydnings-Skat til Kongen, altsaa 650 Familier, foruden Inderster og Gaardmænd, og det heele Folke-antal af unge og gamle, er omt. 5200 Siele. Præstegieldet er inddeelt i 4 Kirkesogne, hvilke ere Froens Hoveds. og Annexerne: Sødorp, Qvam og Qvikne. Hovedkirken Froen har hidtil været en gammel Korskirke af Staver eller Reisværk, som staaer strax ved Gaarden Leistav, et kort Stykke fra Giestgivergaarden Oden; men Almuen, som selv eier Kirkerne her i Præstegieldet, har for nogle Aar siden faaet Kongelig Tilladelse at flytte Kirken paa Præstegaardens Grund, tæt ved Kongeveien, hvortil er udviist Tompt, og en stor Deel veldannede Graaesteene blev kiørt paa Stedet, da Hensigten var at opføre den af Grundmuur, men formedelst indfaldte mislige og haarde Aaringer, i sær 1779 og 1781 blev Arbeidet standset i nogen Tid, dog nu formodentlig færdig. Under den gamle Kirkes Gulv ere 2 aabne Begravelser. Prædikestolen og Opgangen dertil er smukt udhuggen og prydet med ægte poleret Forgyltning, og har Kirken desuden smukke Ornamente. Paa Kalken staaer det Aarstal 1598.

Side 181

Taarnet henge 3 Klokker. Paa Kirkegaarden staaer Telthuuset nær ved Sacristiet. Præstegaarden, som kaldes Svahelle, skylder 5 Huder og bestaaer af 4 Gaarde, hvilke nu ere under eet Brug, nemlig: Svahelle, Garløe, Skiplum og Skarpløkken. Den sidste skylder en Hud, og kiøbes af Præst efter Præst for 60 Rdlr. Paa disse Gaarde saaes i alt 26 Tønder Byg, foruden Rug, Hvede og Erter. Til Gaardene er 5 Huusmandspladse, og 2de Sætre paa vestre Side af Laugen Elv, nemlig: Baal Sæter 1 M. fra Præstegaarden og Kandleer Sæter 3 M. derfra, paa hvilken sidste er af Graasteen opbyggt et Fæhuus til 40 Qvæg, tækket med Skifer-Steen. I Gaarden er et Vandspring fra en Kilde, som opvælder af Jorden 1/4 M. fra Gaarden og Vandet er meget godt. En smuk Urtehave er anlagt ved Gaarden. Langs ved Kongeveien ere 200 Favne Steengierde opsat. Under Gaarden hører 3 Fiskevande med en Mængde af adskillige Sorter Fisk. Præstegieldet, som overalt har store og vel bebyggede Gaarde, betienes af en Sognepræst, og en resid. Kapellan, som modtager af Sognepræsten 180 Rdlr. i Steden for Tiende og Landskyld. Tienden pr. Part er noget over 200 Tønder Korn. Præstens Landskyld er af 25 Huder Jordegods. Tingstedet for Tinglavet er Gaarden Qvikstad. Aar 1789 den 22 og 23 Julii blev af Elvebrud og Oversvømmelse, ved ualmindelig Vandflom aldeles ødelagt, i sær af Laugen Elv, 2014 3/4 Maal Ager og 2626 1/2 Meling Eng. 555 3/4 Maal Ager og 558 Meling Eng beskadiget for nogle Aar, 809 Huuse aldeles ødelagte og 270 beskadigede og tildeels omstyrtede, 20 Mennesker omkom, saa og 7 Heste, 34 Hornqvæg, og 79 Smaafæ. Denne betydelige Skade paa Jord, Huuse og Creaturer er taxeret til 107,911 Rdlr. 24 Skil.

Froens Sogn, et Annex til Aas Præsteg., i Aggers og Folloug Fogd., Aggershuus Amt. Kirken staaer ved Gaarden Aas paa hvilken Gaard ere smukke Bygninger.

Frogner, en smuk og betydelig Herregaard, beliggende 1/2 M. Nordvest fra Christiania, ved en Elv, som kommer Norden fra Ulevold, og her danner en liden Søe, hvori Vandet fra en høiere Distance falder ned og driver en Sav- og Korn-Mølle. Gaarden, hvis Bygninger ere af Bindingsværk og hvidt anstrøgne, bestaaer af 7 Huuse i en Fiirkant, med Ballustrader foran indvendig. Hovedbygningen har et Taarn med Seierværk og Spiir, bag samme er en anden bebygget Gaardplads, som er omgivet med en Buegang af hollandske Lindetræer, og til dens

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Cabinet, der er gjort af Treillage som Buegangen, falder Prospecten fra Havens Hovedgang; fra denne Gaard gaaes ned af en ziirlig Terrasse i en stor

Side 182

stor og regulair Have, indvendig tildeels omgiven med levende Buegange, og udvendig meest mod Norden bedækket med Alleer af vilde Træer. Denne Gaard afgiver 5 a 600 Rdls Intrader aarlig og tilhører nu Cammerherre Ancher.

Frogner Sogn, et Annex til Sørums Præsteg., i Nedre Rommerige Fogd., Aggershuus Amt.

Frogner Sogn, Hovedsogn til Lier Præsteg., i Buskeruds Fogd. og Amt. Hertil er en i Aaret 1694 opbyggt Korskirke af Steen, efter at den forrige ved Lyskild var afbrændt Aar 1692. Kirken eies af Almuen og har smukke Ornamenten. Frogner Præstegaard blev Aar 1751 ansat til 2 1/2 Skipd. Tunges Skyld, og gjort til et fuldt Dragoun Qvarteer; Den er vel bebygget, har vidtløftige Jorder, store Enge og gode Agre, samt en stor Deel skønne Huusmandspladse, men ingen Skov.

Frognøen, en Øe øverst op i Tyri Fiorden, udi Hole Præsteg., Ringerige District, Buskeruds Amt, beliggende ved Storeøens vestre Side; Denne Øe er temmelig stor og indeholder en liden Gaard, som skylder 10 Lispd. Tunge, hvorpaa ere 2de Huusmænd. Den ligger under Gaarden Frøshoug.

Frostens Præsteg. i Stør- og Verdals Fogd., Vester Indre Herreds Provstie, Tronh. Amt, bestaaer af 3de Kirkesogne, nemlig Frostens eller Laugtun Hoveds. paa en Landstrækning, Frostens kaldet, og Annexerne Log eller Aasen og Vang. Hovedsognet ligger i Vest ud for Størdalen og strækker sig ud i Tronhiems Fiord, imellem Fiorden paa Nordre og Aasen paa søndre Side; det er et meget fladt og behagelig Land, med omt. 186 gode Korngaarde, som skylde 188 Spd. 1 Øre 17 Markl. eller omt. 283 Tønder Hartkorn. Her voxer en stor Deel Kirsebær, som bringes til Tronhiem til Forhandling, tilligemed en stor Deel Suur-Melk og Æg om Sommeren. Hovedkirken er en grundmuret Bygning staaende ved Præstegaarden, hvilken Gaard er vel bebygget, har gode Agre og Enge, og dertil en betydelig Frugthave. Paa Frostens havde Svend Juel sit Lehn. Det bekiendte Froste-Ting og Frostetings Lov var her forordnet af Kong Hagen Adelsteens hvilken Lov blev holdt i Tronhiem, ligesom Gule-Tings-Lov blev holdt i Bergen, indtil Kong Magnus Lagabætter gjorde en Lov af dem begge Aar 1268. Folke-Antallet paa Frostens var Aar 1769 i alt 1509 Siele. Til dette Præsteg. er en Sognepræst. Tingstedet for Hovedsognet, som udgjør et Tinglav, har været Gaarden Mornæs paa Frostens, og for Annexerne er Gaarden Grinde i Aasen. Under Hovedsognet ligger den store og smukke Øe Tutterøen eller Tvaterøen kaldet.

Frøsetne, en Samling af Øer og Holme under Hittersens Præsteg., Fosens Fogd., Tronh. Amt, see Froene.

Side 183

Frænen, en Bugt, som fra Havet skiær sig ind i Landet ved den Øe Vaagsøe, i Romsdals Fogd. og Amt.

Frøholm, et bekiendt Fiskevær eller Fiskeplads i Alstahoug Præsteg., Helgelands Fogd., Nordlands Amt, hvor Fiskerne bygge om Sommeren Huuse, Skiaae kaldede, hvilke ere aabne til alle Sider, og hvori de ophænge Fisken, naar den er tør. Her boer ellers ingen Folk paa dette Sted.

Frølands Sogn, et Annex til Øiestad Præsteg., i Nedenæs Fogd. og Amt, hvoraf nogle faae Gaarde høre til Raabygdelaugets Fogd. i samme Amt. I Kirken ligger en Steen 5 Fod lang, med

denne Opskrift neden fra og op ad: "Herluf rist efter sin Kunæ Arbids." I dette Sogn ligger et Jernværk, kaldet Frølands Værk, 1 3/4 M. fra Arendal, optaget Aar 1763. Det har sine Gruber omkring sig, og tilhører Justitsraad Smith. Aar 1791 blev her tilvirket 908 Skipd. 12 Lpd. 7 Pd. Stangjern, 481 Skipd. 15 Lpd. 6 Pd. Støbegods, 59 Skipd. 5 Lpd. flint Jern og 12 Skipd. 2 1/2 Lpd. Spiger, samt Aar 1791 virket 1006 Skipd. 14 Lpd. Stangjern, 250 Skipd. 7 Lpd. Støbegods, 4 Skipd. 18 Lpd. flint Jern, og 71 Skipd. 19 Lpd. Spiger. Den aarlige Tiende til Kongen er 300 Rdlr. Værket har sit Magazin Huus ved Grømsstad Ladeplads, see Grømsstad.

Frøeland og Heggen Sorenskriv., see Heggen.

Frøeviig, en Øe strax inden for Byen Kragerø i Nedre Tellemarkens Fogd. Bradsberg Amt, som bestaaer af en Bondegård med god Skov og Jordvei.

Frøsedal, en liden Tværdal i Sundelvsn Sogn, Norddalens Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, som strækker sig til Grændserne af Geranger Sogn. Denne Dal bestaaer ikkun af en Gaard kaldet Frøse, som skylder 1 Vog Fisk og har 2 Opsiddere. Igiennem Dalen løber en liden Elv, som ved at støde til en større Elv, foraarsager ofte saa stor Oversvømmelse, at Gaarden sættes ganske under Vand. Siden gjør begge disse Elve et stort Vandfald ved den Gaard Stadem og løber ud i Syndelvs Fiord. Til Gaarden ere skønne Kornjorder, og gode Humle- og Abild-Haver, hvormed Sognet desuden overalt er forsynet.

Frøshoug, en Gaard i Hole Præstegield, Ringerige District, Buskeruds Amt, hvor mange Kredse sees, besatte med Steene rundt om, og ligesaa endeel Jordhøier.

Frøyen, en stor beboet Øe norden for Hittersen i Fosens Fogd., Tronh. Amt.

Fuglefang, et af de høieste Fielde i Norge, see Foglefonden.

Fuglefiord, en Fiord paa østre Siide af Øen Østerøe paa Færøe, see Østerøe.

Side 184

Fuglefiords Sogn paa sidstmeldte Øe, er et Annex til Østerøe Præsteg., beliggende paa den østre Siide af Øen. Kirken staaer ved Fuglefiord.

Fugløe, en Øe under Sæle Annex i Haalands Præsteg., Jedderen og Dalernes Fogd., Stavanger Amt, hvor en betydelig Mængde Søfugle opholde sig.

Fugløe, en Øe 2 M. Norden for Øen Støtten i Nordlands Amt, som er Grændseskiel imellem Helgelands og Saltens Fogderie.

Fugløe, den nordligste Øe af Færøerne under Norderøe Syssel. Den er maadelig stor og nogenledes slet oven paa, men ellers omringet med høie Forbierge. Mod Østen er en liden Viig, kaldet Hatterviig. Den er beboet og har sin egen Kirke, som hører under Norderøe Præsteg.

Fuldsiøe, et ferskt Vand i Granherreds Sogn, Hierdals Præsteg., Øvre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, som er 2. M. langt og 3/4 M. breedt, hvorfra løber en Elv, kaldet Fuldsløe Elv, ned i Tind-Elv.

Funding Sogn, et Annex til Østerøe Præsteg., blandt Færøerne, beliggende ved Funding Fiord, som indløber paa Øen Østerøe, hvor Kirken staaer.

Furkenholm, en Øe under Gidskø Gaard i Borgunds Præsteg. Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, hvorpaa Fiskerne i Vaarfiskeriets Tid opholde sig.

Furnæs Sogn, et Annex til Vangs Præsteg. i Nordre Hedemarkens Sorenskriverie, Hedemarkens Fogd. og Amt. Kirken er en stor grundmuret Kors-Bygning, forsynet med et anseelig høit Taarn og Spiir staaende midt paa Kirken; den er opmuret Aar 1707. Benævnte Aarstal sees indsat i Kirkens vestre Gavel. Paa samme Side er Kirkens Hoveddør, under hvis Frontespice staaer: "Af Naade, Fred og Trøst i Gud, for hver som her gaaer ind og ud."

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Bemeldte Dør er tillige ziiret med Pillarer af hugne Steene. Paa Prædikestoelen ved den høire Siide af Døren staaer: Begyndt 1702 og paa den anden Siide: Fuldendt 1707. Kirken er stor og lys og dens Lofter ere overalt smukt malede. Altertavlen er nye, dog er i den indsat endeel af en gammel Altertavle, hvoraf noget forestiller Christi Død, smukt udhugget og med Polere-Forgyldning forsynet. Kirken har smukke og tildeels kostbare Ornamente, i sær en meget stor og prægtig Sølvkande overalt uden paa belagt med Filegran Arbeide, foræret Aar 1730 til Kirken af Madame Else Marie, Enke efter Hr. Niels Sverdrup, fordem Sognepræst til Vang. I Kirken er et Positiv eller lille Orgel. Kirkegaarden er omringet med en skøn Steenmuur.

Side 210

185 **Furnæs.**

muur. I Choret henger en Lysekrone og een i Kirken neden for Choret. Aar 1736 var i dette Sogn 36 fulde Gaarde, 26 halve, samt 36 øde Gaarde og Rydningspladse.

Furnæs eller Sønderhuk, den yderste Pynt af Stadtlanet i Sund- og Nordfiords Fogd., nordre Bergenhuus Amt.

Furre-sund, et Sund i sidstmeldte Fogd., 1/2 M. fra Øen Hindøe.

Fustevaag, et Tinglaug under Senjens Fogd., Nordlands Amt.

Fuust eller Fuuse Sogn, et Annex til Ous Præsteg., i Søndhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt.

Funding Fiord og Funding Sogn paa Færøe, see Østerøe.

Fylkesagers eller Veldre Sogn, et Annex til Ringsagers Præsteg., i Hedemarkens Fogd. og Amt.

Fylling, en Gaard og Handelssted i Borgunds Sogn og Præsteg. Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, af Skyld 1 Bpd. 21 Mark Fisk, har en Opsidder og en Huusmand.

Fyrrestrand, en lang og smal Strand eller Landstrækning i Ørskougs Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, som begynder fra Rønnæs ved Søevigsdalen, og gaaer i en Miils Længde hen imod Ørkelvs Fiordens Aabning, hvor den endes ved en øde Gaard, kaldes Kirkesteen, efter en høi Steen, som der staaer opreist, lignende et Kirketaarn. Paa denne Strand er en ringe Kornavling, men derimod skøn Birkeskov. Gaardene, som ligge paa denne Strand, ere i alt 7, deraf 6 beboede med 7 Familier.

Fædde eller Fedde Sogn, et Annex til Nedre Qvinnesdals Præsteg. i Lister Fogd., Mandals Amt, hvis Gaarde skylde 66 Huder 9 Engelske Fedevarer. Folke Antallet var Aar 1787 i alt 542 Siele.

Fædde eller Fedde Tinglaug i samme Fogd., bestaaer af 8 Kirkesogner, nemlig Hitterøe, Næs, Bakke, Tonstad, Gyland, Lækne eller Likne, Siotland og Fædde. Tingstedet er Gaarden Fædde.

Fæevaag, en Gaard med en bekiendt god Havn i Fosens Fogd., Tronh. Amt.

Fæmunds Søb, et af de største ferske Vande Nordenfields, strækker sig fra Norden til Sonden hen imod 6 Miile. Dets største Brede er 1 M. Dette Vand, som ligger 1/2 M. fra Svuukufield, østen for Field- og Landryggen fra Røraas under Tronh. Amt, optager mange Elve, og derfra udløber, ved den sydlige Ende, Fæmunds-Elv, som efter 32 Miles Distance, falder ud ved Karlstad i Vermeland.

Side 211

186 **Færderøen.**

Færderøen, en Øe ved Indløbet af Christiania Fiord hvorpaa en Fyrer er anlagt til de Søefarendes Veiledning.

Færøerne, en Samling af Øer beliggende i Nordsøen, imellem Skotland og Island, 84 Miile fra Island mod Sonden, og noget længere borte fra Norge mod Vesten, men fra Bergen 100 M., imellem den 61 Grad 15 Minuter, og 62 Gr. 21 M. nordlige Breede. De ere tilsammen 25 i Tallet, men 17 ikkun beboede, hvilke ere: Fugløe, Svinøe, Viderøe, eller Vidøe, Bordøe, Kunøe, Kalsøe, Østerøe, Strømøe, Kolter, Hestøe, Nolsøe, Vaagøe, Myggenæs, Sandøe, Skuøe, store Dimon og Suderøe. De bestaae for det meste af høie Klipper eller Bierge, som opstige af det vilde Hav, og ere adskilte fra hinanden ved dybe og stærke Vandstrømme; disse Klipper ere bedækkede med et anseeligt Laug Jord af 1 til 2 Alens Dybde, dog sommesteds tykkere og tyndere efter Pladsens Leilighed. Denne Jordskorpe bidrager til Landets Frugtbarhed baade til Korn- og Høv-avling. Øerne indtage, fra Sonden til Norden, 15 M. i Længde, og fra Østen til Vesten 10 M. i Breede. De ere allene ved Søkanten beboede paa de laveste og meest bekvemteste Steder, saasom ved Viiger, Fiorde og Havne, hvilke sidste ere mange og gode for Seilatsen, især Vestmanhavn og Kongshavn. Øerne ere gandske blottede for Skov, derimod rigelig forsynede med en skøn Sort Tørveland, og med Steenkul, fornemmelig paa den Suderøe; endeel af Biergene indeholder Kobber-Erts. Enhver Familie have indhegnede Jorder, som de dyrke, hvilke kaldes Bøe, og uden for have de, i den øde Strækning imellem Dale og Bierge, feede Græsmarker, som kaldes Hauge for deres Creaturer, og Faarene søge i saadanne Græsmarker deres Næring baade Vinter og Sommer. Agerdyrkningen er kun maadelig endskiønt Jorden er meget frugtbar og feed. Byg er den eneste Kornæd her bruges. Have-Urter af Kaal, Roer, Rødder m. v., item Kartofler vore villig. Af vilde Væter er især Angelika, Kokleare og Syre, og have de fleste Bønder plantet Angelika, som de kalde Qvande eller Svan, ved deres Huuse. En indhegnet Mark eller Bøe indeholder, efter den Færøiske Beregning, 320 Hamburger Alen i Qvadrat. Ellers er Indbyggernes meste Næring ved Faare-Avel, thi mange eie 2, 3, 4 til 500 Faar, og i Henseende Forholdsmaaden med disse Faar, at den eene Bonde ikke skal fornærmes af den anden ved Græsningen, have de en særdeles Lov, kalder Seydebrevet, som er udgivet af Kong Haagen i Norge Aar 1290, og confirmeret af Kong Christian 4de Aar 1637. To Tider om Aaret søge Eierne efter Frugten af Faarene, nemlig om Foraaret naar de opsamle den affaldne Uld og mærke

Side 187

Lammene, og om Høsten naar de borttage de Faar, som skal slagtes. Ellers er en vis Mand paa hvert Sted, som røgter og passer Faarene at de ei skal komme til Skade, hvilken kaldes Seidemand, og naar Faarene skal samles, have tillige afrettede Hunde til Hielp. Saadanne Hunde agtes i Priis lige med en Koe. Paa de nordre Øer ere Faarene meest hvide, og paa de søndre meest sorte og brogede; hvilket formenes at Søerøg, som falder idelig paa de søndre Øer, forarsager, efterdi de ligge mere i det aabne Hav, end som de nordlige Øer, thi disse ligge tættere til hinanden. Af Ulden forarbejder Indbyggerne Strømper, uldne Skiorter, Sengetæpper af forskiellig Farve, grovt og fint Vaidmel, Vanter, Huer og Nattrøier, og hvorved baade Mænd og Qvinder, Børn og gamle Skrøbelige heele Aaret igiennem sysselsættes. Af Strømper bliver nu aarlig udført omt. 116,000 Par, Indbyggerne forstaaer selv at tilberede forskiellige Farver. Den Urt Tormentill vorer paa Færøerne i stor Mængde, saa at Indbyggerne med den barke Huder og Læder, fordi de have ikke Træbark; de feede ogsaa Sviin med samme Urt. Af Land- og Strandfugle have og Indbyggerne et vigtigt Nærings-Middel, item ved rigt Fiskerie af Havet især falder her Kuller, Torsk, Helleflynder eller Qvetter, Seij, Dræreter, Sandflynder, Murt eller smaae Seij, Sælhund og Hvalfiske. De Vare, som udføres fra Færøe ere: Saltet Faarekisd, Edderduun, Svane- og Gaasefier, Uldengods af enkelte og dobbelte Baands, saasom Strømper,

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Vanter, Huer og Nattrøier, Uld, Talg, Smør, Huder og Skind-Vahre, Hvalbarder, tør Fisk, Klipfisk og Rakker m. v. De Vahre, som bringes til Færøerne ere: Kornvahrer, Erter, Gryn, Salt, Hamp, Jern, Blye, Krudt, Kalk, Muursteene, Glas, Søm, Viin, Brændeviin, Lysegarn, Specerier, Thee, Kaffebønner, Lærreder, Bielker, Lægter, Bræder, Flintesteene, Tobak, m. v. I de katholske Tider havde Færøerne sin egen Biskop, som boede paa Øen Strømøe; men da Kong Christian 3die fuldkommen indførte Reformationen, blev Bispedsømmet afskaffet, og derimod beskikkede en Provst over de her værende Menigheder, som nu omstunder staaer under Biskopen over Siellands Stift, og har samme Provst 7 Sognepræster under sig, som forestaaer 39 Kirker. Til Provste-Embedet har Kongen lagt en særdeles Gaard, kaldet Gaardshøyde, beliggende udi Andefiord paa Østerøe. Allerhøistbemeldte Konge gav hver Sognepræst en frie Gaard, hvorpaa de bestandig boe. Præstegieldene ere meget vidtløftige, eftersom de indeholde 4, 5, 6 a 7 Kirkesogne. Kirkerne ere kun smaae efter Menighederne, opbygte af Brædder og med Kampesteene uden omkring oplagte. Menighederne ere vidt adspredte, og have Præsterne stor Besvær

Side 188

Besværlighed, og om Vinteren ofte stor Farlighed, for at besøge dem. Kirkerne paa de smaae Udøer kan ikke altid betienes for Storm og Udveir, og naar Præsten kommer der, maae han ofte holde Tieneste efter Søefaldet, ja det indtræffer, at han nødes til at blive liggende paa Stedet i 14 Dage og derover, førend Veiret tillader ham at komme til sit Hiem igien. De før omtalte 7 Præstegielde, hvoraf alle Færøerne bestaae, ere: Norderøe, Østerøe, Thorshavn, Kollefiord, Vaagøe, Sandøe og Suderøe eller Syderøe; men i Henseende til den civile Jurisdiction er Færøerne inddeelt i 6 Sysseler, nemlig: Norderøe, Østerøe, Strømøe, Vaagøe, Sandøe og Suderøe. Den fornemste verdslige Embedsmand er Landfogden, som oppebærer de Kongelige Indtægter, og igien udskiber samme til Kisbenhavn; de ledige Bøndergaarde blive af ham bortbyttede, og han har Opsyn over deres Inventarier; Han er og Landets Ober-Formynder. En Laugmand er Overdommer og en Sorenskriver er Underdommer og Skifteforvalter. I ethvert Syssel er en Sysselmand, omt. det samme, som en Lænsmand i Norge, en Sognefoged i Danmark eller rettere, som en Hreppstior i Island, og enhver af dem have 2 Raldsmænd under sig. Paa Landstinget, som holdes i Thorshavn, forsamle disse Embedsmænd sig, og der beraadslaes om offentlige Anliggender. Forsædet har Landfogden ved disse Forsamlinger, og Sysselmændene foredrage ham Sagerne af deres Sysler. Paa samme Tid holdes et Landemode af Provsten og Landets Præster, ligeledes under Landfogdens Forsæde. Handelsforvalter kaldes den beskikkede Kisbmand, som besørger Handelen for Kongelig Regning. Øerne have forhen staaet under den Islandske Stiftbefalingsmand, men nu under Stiftamtmanden over Siellands Stift. Den øverste Bestyrelse over Øerne i alle Politie-Kammeral- Finants- og Handels-Sager er nu henlagt til Rentekammeret; men i egentlig Justits Sager staae Øerne under det Danske Cancellie. Den Norske Lov gielder paa Færøerne, dog ere tillige adskillige særskilte Anordninger og Reskripter, og de for de Danske Stater i Almindelighed gieldende Anordninger vorde, fra Aar 1790, sendte disse Øer til Efterlevelse. I første Instants dømmes ved Vaartinget i et hvert Syssel af Sorenskriveren. Sysselmændene og nogle Tinghørere ere Bisiddere i Retten. Hans Domme kan instevnes til Landstinget, hvor Laugmanden dømmer og har 36 Bisiddere, nemlig 6 af hvert Syssel. Fra Landstinget er sidste Appel Høieste-Ret. Smaa Politie-Sager afgjøres af vedkommende Sysselmand summarisk og uden Appel. I Henseende til geistlige Sager, da er det aarlige Landemode tilligge Provsteret. Her er en temmelig betydelig Stad og Handels-

Side 189

havn, kaldet Thorshavn paa Strømø, og en Handelshavn samme Steds, kaldet Friderichsvaag. En Fattigkasse blev oprettet i Aaret 1767 med Kongelig Fundats, til Hielp for de Fattige. Aar 1769 var Indbyggernes Antal i alt 4773 af unge og gamle, deraf blev regnet 4548 til Næringsstanden. De civile Embedsmænd med Familier vare 106 og de geistlige 119 med Koner og Børn. Ved Reglement af 2den Junii 1787 kom den Færøiske Handel i Forbindelse med den Islandske, Finmarkske og Grønlandske under en fælles Handels Direction. Den foreenede Handel skulde, i Følge dette Reglements 26 §, betale til den Kongelige Kasse for Færøernes Besailing 5000 Rdlr., foruden de Kongelige Landskylds-Rettigheder, men efter een af Regjeringen nedsat Kommission i Kisbenhavn, hvortil Landfogden og Commandanten var kaldet, udkom Forordningen af 13de Augusti 1791, hvorved er bestemt, at fra 1te Januarii 1796, skal den monopoliste Handel paa Færøerne vorde ophævet, og Handelen frigivet for alle den Danske Konges Stater paa den Maade, som da nærmere vil blive bestemt. Imidlertid forbeholder Kongen sig Enehandelen i 5 Aar, dog med en, til Fordeel for Indbyggerne, ganske forandret Taxt, af de Vahre som ind- og udføres. Indbyggerne har forhen brugt det Hamburgske Alnemaal, fra den Tid at Hamburgerne og Hansestæderne dreve Handel paa Færøerne, uagtet Forbud derimod, men ved Forord. af 13de Aug. 1790 §. 7. er dette Forbud paa nye igientaget og Indbyggerne paalagt at rette sig efter Dansk Maal og Vægt. Deres Pengeregning har været Marker, Gylden og Skind, men ved sidstmeldte Forord. §. 8de, er befaleet at Handel og Regning skal føres i Rigsdaler, Mark og Skilling, dansk Courant. Den Færøiske Mark holder 16 Gylden, en Gylden 20 Skind og et Skind er 80 β dansk. Indbyggerne forstaaer, ligesom Islænderne at gjøre i Træ og Metal, hvad de behøve, og de ere ypperlige Baadebyggere, især Nollssøboerne. Forhen have de brugt at male deres Korn paa Haandqværne, men nu begynde de at opføre smaae Vandmøller. Bønderne ere deels Selveiere, eller saakaldte Odelsbønder for den Jord de beboe, og deels Leilendinge. Kongen eier meget Jord i Landet, og de største Indkomster bestaae i de Afgifter Leilendingerne erlægge af samme. Tienderne, som Indbyggerne svare, deles som almindelig i 3de Parter. Kongens Tiende var Aar 1766 til Beløb 325 Gylden 17 1/2 Skind, eller 271 Rdlr. 53 β, og de samtlige Indtægter samme Aar vare, med Procent Skatten 69 Gylden 7 1/2 Skind, som stod til Restance, i alt 3448 G. 12 Skd., eller 2873 Rdlr. 80 β. Sysselmændene oppebære Afgifterne hos Bønderne og levere dem til Landfogden. Den Deel af disse Indtæg-

Side 190

ter, som bestaae i Landets Vare, saasom Skind, Talg, Smør, Fisk, Tran, Strømper rc., udskibes ved Handelen til Kisbenhavn. Fæstepengene ere 3 Gylden af hver Mark Jord eller Bøe, og en Daler til Landfogden for Fæstebrevets Udstedelse.

Føen, en Øe i Havet under Ryefylke Fogd., Stavanger Amt, hvorpaa er en Gaard, og ligge dertil nogle mindre Øer.

Føgeleyen, et høit Field i Hielands Præsteg., Jedderen og Dalernes Fogderie, Stavanger Amt.

Følkesbygdens Præsteg., see Havsløe.

Følling Sogn, et endeel af Egge Annexsogn under Stods Præsteg. i Indersøens Fogd., Tronh. Amt. Hertil er en liden, men meget smuk Trækirke med et høit Spiir, kaldet Følling Kirke, staaende paa en stor Bakke ved Gaarden Følling, havende et lidet Vand, kaldet Følling Vand, som er 1/4 M. langt og rundt om beboet, paa den Nordre Side, og den yderste Ende af Snaasens Vand, kaldet Sems Botten, ligesaa rundt om beboet, paa den østre Siide. Foruden at Almuen selv vedligeholder denne Kirke, maae de svare deres sædvanlige Kirketiende til Eieren af Egge Kirke. Under Kirkegulvet er et godt Begravelsessted, hvor Præstegieldets sidst afdøde

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Sognepræst Hr. Ole Molde er hensat, ligesaa Sørenskrivers Peder Rosted og Søn Peder Andreas Rosted med deres Hustruer, o. fl.

Føra Elv, see Jola-Elv.

Førdedal, en Dalstrækning i Voldens Sogn og Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, gaaer op fra den i Østfiord-Born beliggende Gaard Førde, og løber i Øst S. O. 1 M. op til Grændserne af Naboe Fogderiet Nordfiord i søndre Bergenhuus Amt. I denne Dal ligge 3 ferske Vande i Rad efter hinanden, alle forenede ved en Elv, som giennemskiærer Dalen fra øverst til nederst. Disse Vande kaldes Førde-Vatn, Lang-Vatn og Kalbvatn. Dalen indeholder 16 Gaarde, som beboes af omt. 30 Gaardmænd. Fra denne Dal gaae 2de Tvær-Dale, kaldet Sundal og Ousdal.

Førde Gaard, ligger længst ned ved Elve-Munden af bemeldte Førdedalen, og siges at have faaet sit Navn af en Kiempe, kaldet Førde, som der skal have boet, og hvis Grav endnu er at see paa nordre Side af Førde-Vandet. Denne Gaard, som skylder 3 Vog Fisk, og har 2 Opsiddere, er een af de bedste Gaarde i Sognet, hvortil er en skøn Fyrreskov, Savbrug og Fiskerie især af Sild og Lax.

Førde Skibbrede, er et Tinglaug og Præsteg. i Søndfiords Provstie og Sørenskriv., Sønd- og Nordfiords Fogd., nordre Bergenhuus Amt.

Side 191

Amt, som bestaaer af 4 Kirkesogne, nemlig: Førde Hoveds., hvor et Huus er bygt for 2 fattige Enker, som nyde hver Maanedlig 2 Bpd. Havremeel og en Mark dansk i Penge, samt fornøden Salt og Suurt, hvilken Stiftelse er opsat af Renterne af en Kapital for 300 Rdlr., som Aar 1700 blev skænket dertil af da værende Provst og Sognepræst for Præstegieldet, Hr. Henrich Finde. Annexerne ere: Viisdal eller Naustedal, Holmedal eller Holsen, og Vefring. Herforuden et Kapel, kaldet Haukedal. Til Præstegieldet er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden Førde.

Førrisdal, saa kaldes et District af Øvre Tellemarkens Fogderie, Bradsberg Amt, som bestaaer af 3de Præstegielde: nemlig Laurdal, Moland eller Førrisdal, og Moe, hvilke indeholde 12 Kirkesogne. I dette District ligger et stort Vand, kaldet Førrisdal, strækkende sig fra Nordost til Sydvest, og indtager en Strækning af 3 Miile, er paa nogle Steder 1/4 og paa andre Steder 1/2 Miil bredt, omgivet med høie Fielde.

Førrisdals eller Molands Præsteg. og Skibbrede, see Moland.

Føyen Skibbrede, et Tingl. i Søndhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt. Tingstedet er Gaarden Leerviig.

G.

Gaar, en Gaard i Skaare Skibbrede, Torvestad Præsteg., Ryefylke Fogd., Stavanger Amt, hvor Kong Harald Haarfagers Grav sees ned i en liden Dal. En flad Steen har lagt oven paa Graven, som nu er bortbragt, hvilken var 7 1/2 Alen lang og 1 3/4 Alen breed, ligesaa stod ved den ene Ende af Graven en firkantet Graasteen 1 1/2 Alen lang og breed, som ogsaa er bortbragt, men ved den anden Ende staaer endnu tilbage en saadan Steen, som tilforn har været indsluttet i Muuren af et her i fordum Tid staaende Kapel.

Gaarder, en Gaard i Boe Hovedsogn og Præsteg., Nedre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt af Skyld 5 Tønder som tilhører Gaarder-Gave-Kirke staaende samme Steds. Denne Kirke er en gammel Træbygning, hvortil ingen Tiende ligger, ei heller forrettes her Prædiken oftere end 1 a 2 Gange aarlig. Paa Gaardens Grund er anlagt en Jernhammer Machine, henhørende til Holden Jernværk.

Side 192

Gaarder Sogn, et Annex til Vestbye Præsteg., i Folloug Sorenskriv., Aggershuus Amt.

Gaarder eller Østkinden Sogn, et Annex til Lands Præsteg., Valders Fogd., Christians Amt.

Gaardsjord, en Gaard i Vinnie Præsteg., Øvre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt. Her findes et gammelt Drikkehorn med Messing Beslag, af 2 Potters Størrelse, staaende paa 3 Fødder. Dette Horn skal være nogle hundrede Aar gammelt, og bruges endnu i Brylluper og Giestebuder.

Gaaseholm, en Holm med nogle høie Spidser, i Vaagøe Præsteg. under Færøerne.

Gaasvær, en Samling af nogle Skiær og Holme i Alstahoug Præsteg., Helgelands Fogd., Nordlands Amt.

Gaasøe, en Øe vesten for Frøyen under Hittersens Præsteg., Fosens Fogd., Tronh. Amt.

Galdrene, eller Gallerne, nogle høie Klipper og farlige Fielde i Yttre og Indre-Sogns Fogd., nordre Bergenhuus Amt, strækkende sig Nord efter 3 M., hvorover Post-Veien falder til Christiania og Valders.

Galgehytten, en Giestgiver Gaard og Skydtssted ved Kongeveien under Aas Præsteg., i Aggers og Folloug Fogd., Aggershuus Amt. Her holdes aarlig et Marked, og staaer her til den Ende endeel Boder for de Handlende, som søge dertil med deres Vahre.

Gamlem eller Gammelheim, en smuk Gaard, som er Handelssted, Skydtsskifte og Tingsted for Gryttens og Vattens Skibreede, beliggende i Borgunds Sogn og Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, af Skyld 5 Vog 18 Mark Fisk, har 4 Opsiddere. Paa denne Gaard sees endnu en saakaldet Kiempering, eller cirkelrund Fægteplads paa aaben Mark, rundtom besat med Kampesteene.

Gammeløre, see Valsøre.

Gands Skibreede, et Tinglaug og Præsteg. i Jedderen og Dalernes Fogd., Jedderens Provstie, Stavanger Amt, ligger høit op under Fieldene, og bestaaer af 2 Kirkesogne, nemlig: Høilands Hoveds., hvis Kirke ligger 1 M. fra Stavanger, og Some Annex. Dette Skibreede har 61 Gaarde, som Aar 1746 blev beboet af 123 Gaardmænd. Til Præstegieldet er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden Østeraad.

Ganerøe-Elv, en stor Elv, som kommer fra Erte-Vandet udi Idde Præsteg., Idde og Marker Fogd. Smaalehnenes Amt, og falder ud i Fem-Søen, beliggende imellem Idde og Bergs Præstegielde.

Gang-

Side 193

Gangnat, saa kaldes et Tinglaug til Nordmørs Fogd., Romsdals Amt. Tingstedet er Gaarden Bæken.

Gardue, en stor Fiskerplads i Guldbringe Syssel søndre Fierding af Island.

Garmøe eller Vardal Sogn, et Annex til Loms Præsteg., Guldbrandsdalens Fogd., Christians Amt. Kirken er liden og uanseelig, bygt af Træ, ligger ved Vaage Vandet, en Miil fra Hovedkirken. Almuen har købt denne Kirke af Kongen Aar 1723.

Garnaas, en Gaard i Næs Hovedsogn og Præsteg., Hallingdals District, Buskeruds Amt, hvor Kongerne over Hallingdalen siges at have resideret, og skal strax ved Husene have staaet et Kapel, hvoraf Rudera til denne Tid har været at see.

Garstad, en Gaard paa den Øe midt Vikten i Nærøens Præsteg., Nummedals Fogd., Tronh. Amt, hvor Viktens Annexkirke staaer. Paa denne Gaard skal i fordum Tid have boet en Mand, ved Navn Gaal, som har drevet Sølvarbeide. For omt. 100 Aar siden er i en Høi opgravet et

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Stykke Sølv, gjort omt. som en Kiedel-Hadde eller Hanke, hvilket siden er omarbejdet og faaet deraf et Dusin Sølv Spiseskeer.

Garten, en liden beboet Øe imellem Stor-Fosen Herregaard og Ørlandet, i Fosens Fogd., Tronh. Amt.

Garviig, en Gaard i Sillejords Præsteg., Øvre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, hvor Rudera sees af et Kapel fra de katholske Tider.

Gausa, en Elv, som har sit Udspring af nogle Fiskevande og Moradser norden for Gusdals Fieldet i Guldbrandsdalens Fogd., Christians Amt, og løber midt igiennem Gusdals Hoveds. Ved den Gaard Steene, samles denne Elv med en anden Elv, kaldet Jøra, som kommer fra Nordvest, hvorefter de under eet kaldes Storelven, løber saaledes ud en Miils Vei indtil den kommer under Gaarden Jørstad i Faaberg Præsteg., da den kaldes Jøra; siden falder den ud i den store Elv Laugen, som løber igiennem Guldbrandsdalen lige til Miøsen Vand paa Ringerige.

Gedeviig, en øde Gaard i Voldens Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, som Bonden Anders Pedersen for faae Aar siden har antaget til Beboelse, og betydelig forbedret i Ager og Eng samt Huusbygninger, hvorefter han har erholdet Kongelig Premie.

Geiser, et Hver eller varm Kilde i søndre Fierding af Island, hvis Vand i sit Udspring stiger 20 til 60 Favne i Høiden, og holder op tildeels nogle Secunder, men spruder igien med forskiellig stærk Hastighed. Klippens Dybde indvendig er 72 Fod,

Side 194

og Giennemsnittet af dens runde Aabning oventil er 57 Fod, men smal hed ad.

Geita eller Geitnæs, et Forbiereg ved Tronhiems Fiord, som er Grændseskiel imellem Byenæssets og Biggense Sugne.

Geitlands Jøkel, et meget høit Isbjerg paa Kaldedal i Borgarfiords Syssel, vestre Fierding af Island.

Geranger, en Dalstrækning i Gerangers Sogn, Norddalens Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, beliggende inderst ved Geranger Fiord og strækker sig 3/4 M. op i Landet. Denne Dal har 8 Gaarde, som beboes af 16 Gaardmænd og 5 Huusmænd. Her ligger Geranger Kirke.

Geranger Fiord i sidstmeldte Fogd., er en Green af Søndelvs Fiord, strækkende sig 1 1/2 Miil ind i Landet og er indsluttet af skrækkelige steile Fielde, saa at Strandbredden overalt er ubeboelig. Fieldgaardene ligge hist og her, deels paa visse udstaaende Fieldhammer, deels og paa nogle høit oppe beliggende Flæer. Her skee idelig store Ulykker og Ødelæggelser af Steen-Skrede, som løbe ned af Fieldsiderne, og af den Aarsag er Fiorden usikker for Søfarende. Et Slags Kastvinde, kaldet Korsvinde, tumble og om paa Fiorden som gjør den des mere farlig. Elvene styrte sig oven fra Fieldene ned i Fiorden med en skrækkelig Fart og Susen.

Geranger Sogn, under Norddalens Præsteg., er den inderste og snevreste Deel af Fogderiet Søndmør i Romsdals Amt, og adskilles ved Langfieldene fra Guldbrandsdalen. Dette Sogn, som egentlig med Syndelvens Sogn udgjør et Annex, er meget Klipperigt, og de fleste Gaarde ligge saa høit, at Agerdyrkningen er kun maadelig, men derimod ypperlig Qvægavling, som med Fiskerierne og Reensdyrsjagt er Indbyggernes fornemste Næring. Gaardenes Antal er 27, som skylde 26 Vog 15 Mark Fisk, og beboes af 36 Gaardmænd og 8 Huusmænd, tils. 44 Familier. De have deres egen Kirke eller Kapel staaende paa en høi Bakke i Gerangerdal, som er bygt af Træ og tækket med Teglsteen.

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Gesøe, en Havn ved Arendal i Nedenæs Fogd. og Amt, hvor altid boer en Kongelig Kommissionair for ankommende fremmede Skippere, som besørger deres Skibs-Klarering m. v.

Geving eller Jeving-Aasen, et meget langt og høit Field, som begynder ved Hommelviigen, i Strinde Præsteg. og Fogd., og ender ved Gaarden Helle eller Held i Størdalens Præsteg., Stør- og Verdals Fogd., Tronh. Amt. Herover ligger Post- og Kongeveien til Indherred fra Tronh., som er meget besværlig at reise, og paa visse Tider om Vinteren næsten ufremkommelig, endskiønt derpaa er gjort og aarlig gøres betydelige Forbedringer; hvorfor de fleste Reisende om Vinteren, tage en Miils Vei til

Side 195

Søes naar Veiret tillader det, nemlig, fra Skydtsstedet Gaarden Hougum paa Strinden til Gaarden Auran i Størdalen, hvorved denne besværlige og farlige Fieldvei undgaaes og befordrer Reisens Hurtighed.

Gibsund, en Herregaard imellem Gieatgiver Stederne: Dillingen og Musangen, i Borre Syssel Christiania Stift. Gaardens Bygninger ere smukke, dog ikkun af Træ og een Etage høie.

Gidskøe eller Gidske, en stor Øe i Borgunds Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt. Denne Øe, holder $\frac{3}{4}$ M. i Omkreds og adskilt paa Søndre Side fra den Øe Godøe ved Gidskøe Sund, hvorigiennem er en stor Fart af ind- og udløbende Skibe, Jagter og Baade, og fra Øen Vigerøe paa nordre Side ved Giesund. Den er overalt jevn og slet, uden Bierge eller Fielde, og særdeles frugtbar til Korn- og Høeavling, men har ingen Skov. Paa Øen har forud lagt den betydelige Herregaard, kaldet Gidske Gaard, som har havt adelige Privilegier, og hvortil har hørt 196 Bøndergaarde, deels paa Søndmør, deels i Romsdalen, og deels i Nordlandene, foruden adskilligt Strægods overalt i Norge, hvilket alt endnu er bekiendt under Navn af Gidskøe Gods, endskiønt det er adspredt i mange Eieres Hænder. Ved Gidskøe Gaard sees endnu tydelig Rudera baade af den nedbrudte gamle Herregaards grundmurede Kieldere, saa og af Gidskøe Kloster, som her i de katholske Tider har staaet. For nærværende Tid er Øen deelt imellem 2de Hovedgaarde, nemlig: Gidskøe Gaard eller Hiemme Gidske, som ligger paa søndre Side, og Gidske Ødegaard, liggende paa nordre Side, tilsammen af Skyld 16 Vog Fisk. Den første er atter deelt i 5 Parter, af hvilke Øens nu værende Eier selv driver den ene, og 4 Bønder de andre 4re Dele. Den anden Part beboes af 12 Bønder. Dertil kommer endnu endeel paa østre Side af Øen boende Pladsemænd, som for faae Aar siden have opdyrket 10 gode Pladser, og disse med Gaardmændene udgiøre hen imod 30 Familier, som foruden Korn- og Qvæg-Avling, ernære sig af Fiskerie. Paa Gidske Ødegaard, 400 Skridt fra Vaanehusene, staae 2de firkantede, tykke og breede Graastene, en paa hver Side af den Alfarevei, hvilke kaldes Brødrene, hvor den Adelsmand Torberg Arnesøn skal være ihielslaget af hans Broder Find Arnesøn, og til Erindring derom, blev paa Stedet opsat en Støtte med et paategnet Vers, som først var forfattet i det gamle norske Sprog, men siden ved Støttens Fornyseelse oversat paa Dansk saaledes: "Find slog sin Broder ihiel, for de om Veien ei forligtes vel, thi rømte han hen i Landet langt Nord, hvor hans Slægt

Side 196

blev meget stor; af hannem ere de Nordfarer alle, som lade sig Finner kalde." Dens Beboere have deres egen Kirke, som i de gamle Tider har enten været en Klosterkirke, eller og et Prædikekapel for Herskabet, som boede paa Gidskegaard; denne, som er den allerældste Kirke i Søndmørs Provstie, er af Grundmuur, beklædt med hugne Steene af hvid Marmor, og er i den

senere Tid sat i en meget smuk Stand, men uden Taarn eller Spiir. Dens nærværende Altertavle er i Træ smukt udskaaret af en Bondekarl paa Øen. I de katholske Tider har til Kirken lagt noget Jordegods, saa og Tiende, men eier nu intet deraf. Paa Kirkegaarden sees Skisøn Valborgs Grav; belagt med en hvid Marmorsteen, hvorpaa staaer nogle ulæselige Karakterer af gamle og nu næsten udslidte Rune Bogstaver. Til Øen høre nogle smaae ubeboede Holme, saasom: Havsteen, Furkenholm og Erknøe hvilke bruges til Græsning for Qvæget om Sommeren; de 2de første tiene tillige til Fiskevær for fremmede Fiskere i Vaarfiskeriets Tid, hvorved haves omt. 100 Rdlrs. Leie aarlig.

Gieslekolen, see Askefieldet.

Gieldsaas, en Gaard liggende paa en høi Bakke i Indersens Præsteg. og Fogd., Tronh. Amt, som af Opsidderen Sivert Johansen anseelig er forbedret, og hvorfor ham er forundt Præmie af en Sølv Medallie.

Gielsen, en stor Øe, 1 M. lang og 1/2 M. bred, nær ved Byen Mos, i Mosse Fogd. Smaalehnenes Amt, hvorpaa er 28 Bøndergaarde.

Giemmestad, en Gaard i Gloppens Hoveds. og Præsteg., Nordfiords Sorenskriv. Nordre Bergenhuus Amt, hvor en saakaldet Lovekirke staaer, see Gloppens Præsteg.

Giemsø Kloster-Gaard, en stor Herregaard i Solum Hoveds. og Præsteg., Nedre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, hvor forhen har staaet et Kloster. Under denne Gaard ligger Gaardene Bradsberg og Folloug med endeel Strægods i Gierpen Sogn, samt 9 Savbrug. Ved Gaarden er en stor Broe, kaldet Klosterbroen, som Aar 1783 af nye blev opbyggt. Hovedgaarden er betydelig og i de senere Aaringer anseelig forbedret.

Giemsø, en beboet Øe imellem de 2de Øer Vogen udi Nordlands Amt. Paa Øen staaer en Kirke og Dens Beboere udgjør et Annexsogn til Bogens Præsteg. under Vesteraalens og Lofodens Fogd.

Giesdals eller Gæsdals Skibreede, et Tinglaug og Annexsogn til Lye Præsteg. i Jedderen og Dalernes Fogd., Stavanger Amt, bestaaende af 36 Gaarde, som Aar 1746 bleve beboede af 89 Gaardmænd. Tingstedet er Gaarden Østeraad.

Side 197

Gierde Sogn, et Annex til Etne Præsteg., i Søndhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt. Paa Kirkegaarden, tæt ved Indgangen, ligger en Steen 3 Al. lang og 1/2 Al. breed med Inskription af rune Bogstaver paa begge Sider.

Gierdrum eller Giertrum Præsteg. i Øvre Rommeriges Fogd. og Provstie, Aggershuus Amt, bestaaer af 2 Kirkesogne, som ere: Gierdrum Hoveds. og Humi eller Heni Annex. Hertil er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden Gierdrum.

Gierfugle-Skiev, en stor Øe i Guldbringe Syssel, søndre Fierding af Island, hvorpaa Søefugle i stor Mængde opholde sig.

Gierpen Præsteg., see Jerpen.

Gierrestads Præstegield, i Nedenæs Provstie og Amt, bestaaer af 3de Kirkesogne, nemlig: Gierrestad Hovedsogn, forhen kaldet Visedal, i Nedenæs Fogd., under Strengereids Skibreede, og Vegaardsheim i Raabygdelaugets Fogd. Hovedsognet er 3 1/2 M. langt og 1 M. bredt, hvis Gaarde, som beboes af omt. 130 Gaardmænd, skyldte med Præstegaarden, 151 Huder, hvorunder er omt. 45 Huusmandspladse. Annexet har omt. 88 Gaardbrugere, hvis Gaarde og Gaardparter tilsammen skyldte 68 Huder, og hvorunder er omt. 55 Huusmandspladse. Begge Sognes Jordskyld er altsaa 219 Huder, det er omt. 137 Tønder Hartkorn. Communicanterne af gifte og ugifte i Hovedsognet var Aar 1786, i alt 700, og i Annexet 600, tils. 1300. Paa

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Gierrestad Præstegaard, som skylder 4 Huder, har Kong Oluf, som blev kaldet Gierrestads Alf eller Oluf, resideret. Han døde paa samme Gaard, og blev der begravet i en Høi kaldet Kong Olufs Høi. I Hovedsognet ere 4 ferske Vande, under Navne af: Gierrestad Vandet, som regnes for 2 1/2 Fierding langt, hvorfra løber den saakaldte Sundfos; Holtefiorden; Midvandet; og Vastovandet, hvilke alle ere forenede ved Strømme eller mellemløbende korte Elve. Øverst ved Vastovandet ligger Egelands Jernværk. Først bestood dette Præsteg. af 3de Sogne, Gierrestad, Vegaardsheim og Sønnelsøe. Derpaa tillod Kong Christian den 4de, Aar 1646, at en Kirke i Byen Øster-Riisør maatte bygges. I 98 Aar havde Præstegieldet altsaa 4 Kirker, men Aar 1745 blev det deelt, saaledes at Riisør og Sønnelsøe blev et Præsteg. for sig selv. I Hovedsognet Gierrestad er temmelig gode Korn-Jorder og nogen Skov. Dette Præsteg. betienes af en Sognepræst.

Gierrestad eller Gierstad Sogn, et Annex til Hougs Præsteg., i Nordhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt.

Gietingsfield, en stor Fieldstrækning i Nummedals Fogd. Tronh. Amt.

Side 198

Giisund, Tinglauget under Senjens Fogd., Finmarkens Amt, hvilket bestaaer af Lendvig Hovedsogn, som ligger ved et Sund imellem Senjens Øe og det faste Land, kaldet Giisund.

Gilleskaals- eller Gildesgaards-Fierding, er et Tingl. og Præsteg. udi Saltens Fogd. og Provstie, Nordlands Amt, bestaaende af 2de Kirkesogne, nemlig: Gildesgaards Hoveds., hvis Kirke staaer ved Søekanten, og Bejaren Annex, hvis Indbyggere ere deels Bønder, og deels saakaldte Bue-Finner, som boe omkring den Fiord Bejaren, hvilke have en liden Kirke eller Kapel, kaldet Moljord-Finne-Kirke-Kapel. For dette Præsteg. er en Sognepræst og en Missionarius.

Gilleraasen, en stor Skov- eller Fieldstrækning 1 M. lang, beliggende 2 Miile Nordost og i Nord fra Opslo ved Christiania.

Gimmestad Kirke, er en liden Trækirke i Gloppens Hoveds. og Præsteg., Sønd- og Nordfiords Fogd. Nordre Bergenhuus Amt, hvorudi holdes Prædiken 2de Gange om Aaret.

Gimming, en stor Gaard i Idde Præsteg., Idde og Marker Fogd., Smaalehnenes Amt. I Nærheden af denne Gaard, paa den saa kaldte Lille Idde-Slette, sees 12 runde Kiempe- eller andre betydelige Begravelses-Høie, hvoraf 2de have hver 36 Fods Tverlinie, med en Cirkelrund Figur, og i Midten endnu 6 Fods Høide. Den 3die har en oval Dannelsen, 36 Fod lang og 15 Fod i Tvermaal, med samme Høide som de 2 andre, og en Art af Bautasteen staaende ved den nordre Side. Alle disse 3 Høie ere rundt om ved Foden besatte med temmelig store Kampesteene. De øvrige 9 Høie ere noget mindre, dog ligeledes omsatte med Steene, og ved den ene, en Bautasteen 2 1/4 Alen høi over Jorden. Paa nogle af disse Høie staae nu meget store Træer, og endnu større forraadnede Stubber.

Gimnæs, et Tinglaug til Nordmørs Fogd. Romsdals Amt. Tingstedet er Gaarden Fladset.

Gimsdalstindene, en lang Fieldstrækning, hvis Ryg er fuld af Biergspidser, og har sit Navn af en Sættersdal, kaldet Gimsdalen, beliggende i Søkels Sogn, Ørskougs Præsteg. Søndmørs Fogd., Romsdals Amt.

Gimse, 2de Gaarde i Melhuus Hoveds. og Præsteg., Guldals Sorensk., Tronh. Amt, hvorpaa ere 7 Opsiddere. Disse Gaarde have i fordom Tid været under et Brug, og beboet af een af de fornemste og navnkundige Høvdinger i Trondelaugen udi Hagen Jarl den riges Tid, ved Navn Styrkar i Gimsum, som var en Fader til den endnu mere navnkundige Ejnar Tambeskielver, der ogsaa skal have beboet Gaarden, med flere andre store

Side 199

store Mand i efterfølgende Tid. Nu er Gaarden forandret til Bondegaard.

Gimsøe Fierding, et Tinglaug til Vesteraalens og Lofodens Fogd., Nordlands Amt, som bestaaer af et Annex Sogn til Vaagens Præsteg.

Gitslan, et ferskt Vand, omt. 1 1/2 M. til Fields, paa nordre Side af Sneaafe Vand, i Stods Præsteg., Indersens Fogd., Tronh. Amt., er 1 M. langt og indeholder mange smaa Øer og Holme, hvilke berettes at være 365 i Tallet. Ved dette Vand er en Dalstrækning, kaldet Bæverdalen, hvor 2de Bønder have for nogle Aar siden taget deres Boested, og have der skønne Græsgange for deres Creaturer. I gode Aaringer vore her ogsaa Korn.

Giællum, en Giestgivergaard i Vangs Præsteg., Hedemarkens Fogd. og Amt.

Giæsdals Sogn, see Giesdal.

Giævedal Sogn, et Annex til Omblie Præsteg., Raabygdelaugets Fogd., Nedenæs Amt.

Giævræn, en stor og god Dragoun-Qvarter Gaard, i Egge Annexsogn, Stods Præstegield, Indersens Fogd., Tronh. Amt af Skyld 3 Spand Odelsgoods, er smukt bebygget og hvorhos er en meget god Kirsebær-Have, samt skøn Skov og Fæemark, item en Huusmandsplads. Igiennem Gaardens Grund løber en Elv, hvori falder godt Ørretfiskerie om Høsten. Gaarden eies og beboes af Kapitain Jens v. Smidt.

Giølme eller Jølme, en stor og gammel Herregaard i Ørkedals Sogn og Præsteg., Ørkedals Sorensk., Tronh. Amt, beliggende meget smukt paa en Slette ved Ørkedals-Fiord, har store men gamle Bygninger, store og gode Agre og Enge, samt 15 Huusmandspladse og nogle Enge-Sletter eller Ødegaarde. Gaarden skylder i alt 4 Spand. Af Huusmandspladsene, hvis Husebygninger ligesaa tilhører Gaarden, haves aarlig omt. 100 Rdlr. og af Ødegaardene ved Bortforpagtning noget over 100 Rdlr. Igiennem Gaardens Grund løber en Elv, som driver et Savbrug til 4 Stabel Bords Quantum aarlig, og en Aargangs Korn-Mølle. I Elven haves et betydelig Laxefiskerie. Paa Gaarden avles 50 Tønder Byg, 250 Tønder Havre og henved 500 Læs Høe aarlig foruden Ødegaardene. Til Gaarden er en skøn Humle-Have og en Urte-Have. Under Ødegaardene ligger en god Birkeskov, og til Hovedgaarden er Skov til Brænde og Gierdefang. De aarlige Skatter med Tiender og Tolder, beløbe sig omt. til 50 Rdlr. Paa denne Gaard har i fordom Tid Kong Sverres Søster Cecilia boet. Nu eies og beboes Gaarden af Justitsraad Angell.

Side 200

Giølstad, en smuk Gaard i Rakkestad Præsteg. og Fogd., Smaalehnenes Amt, hvor Stedets Sorenskriver Cancellieraad Bassøe boer, og af ham af nye opbygget. Vaanebygningerne ere af Træ, een Etage høi, men Fæehuset af Graasteens Muur. Til Gaarden hører et Sangbrug, en Korn-Mølle, Stampe og Farverie, som alt er i god Drivt.

Giøsadals Elv, en Elv i Tinds Præsteg., Øvre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, som formeres af Lie-Vandet og adskillige smaa Elve. Den løber 2 M. i Øst, og falder ud i Tindsøe Vand.

Gissund eller Gyssund, en Fiord i Fosens Fogd., Tronh. Amt, som fra Havet skiaer sig dybt ind imellem Valdsøen og det faste Land. Ved denne Fiord eller Sund staaer en Kirke for Gissunds Annexsogn under Aafiords Præsteg.

Glaama Jøkel, et høit og stort Isbjerg, hvorover gaaer en lang og besværlig Fieldvej, kalder Glamuheide, i Jisefiords Syssel, vestre Fierding af Island.

Glashoug eller Harran Sogn, see Harran.

Glasøe, en beboet Øe i Flatanger, under Halmøe Annexsogn, Fosnæs Præsteg., Nummedals Fogd., Tronh. Amt, hvorpaa ligger et Field, kaldet Kongsfield.

Glemminge Sogn og Tinglaug, i Onsøe og Tunøe Sorenskriv., Mosse Fogd., Smaalehnenes Amt, er et Annexsogn til Sognekalder i Byen Friderichsstad. Tingstedet er Gaarden Visur.

Glittenberg, en Plads i Hitterdals Præsteg., Nedre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, hvor Sølvhaltig Blye-Erts er funden.

Glitter-Vand, en af de største ferske Søer i Eger Præsteg. Buskeruds Fogd. og Amt. Ved Udløbet er anlagt en stor og kostbar Dæmning, hvortil samles Vand til det Dikkemarkiske Jernværks Jern-Hammer. Til dette Vand støde de 3de Præstegielde, Eger, Lier og Modum.

Glomfiord, en dyb Fiord i Alstahoug Præsteg., Helgelands Fogd., Nordlands Amt, hvori mange Elve have deres Udløb.

Glommen Elv, den største Elv eller Flod i Norge, som beregnes med alle dens Bugter til 40 Miil i Længde og derover. Den har sit Udspring fra et lidet Vand paa Fieldet Storskarven, som ligger imellem Guldalen og Tydalen i Tronh. Amt, og gaaer i Øresundssøe under Røraas; derfra bøier sig i en halv Cirkel indtil den naaer Edsborg Sogn udi Rakkestad Fogd., Smaalehnenes Amt, og tilsidst falder ud i Havet ved det Sted, Græsviigbugten kaldet, ved Friderichsstad, hvor den gjør det store Vandfald Sarpen. Denne Elv

Side 202

Glukken.

bygge tillige adskillige Fartøier, og de ere jævnt formuende; Fiskeriet drive de tillige. Til Præstegieldet er en Sognepræst, som aarlig svarer til Seminarium Fridericianum i Bergen 100 Rdlr. Tingstedet for Gloppen er Gaarden Korsviig, og for Breum Sogn, Gaarden Reed.

Glukken, et stort Grændsefield imellem Norge og Sverrig, beliggende ved Mæraker lige mod Nord i Tronh. Amt; det er tillige Grændseskiel saavel imellem Tydalen og Mæraker, som imellem Størdalen i Norge og Jemteland i Sverrig.

Godhavn, en Colonie henhørende til det nordre Inspectorat i Grønland, anlagt Aar 1773 paa Øen Disko, under 69 Gr. 12 M. Her boer den nordre Inspecteur, og her er god Hvalfangst. Til denne Colonie med Colonien Egedesminde er en Missionarius og 3 Catecheter.

Godøe eller Gudøe, en stor Øe, længst ud mod Havet af alle beboede Øer i Borgunds Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, som er 1 1/2 Miil i Omkreds. Paa Øen ligger et steilt Forbjerg, kaldet Lesten, som tiener Fiskerne til et Mærke, hvorefter de opsøge deres i Havet udsatte Garn. 3de store Gaarde ligge paa Øen af Skyld 44 1/2 Vog Fisk, hvilke beboes af 27 Gaardmænd og 4 Huusmænd. Videre ligger paa denne Øe et ferskt Vand, hvori ere adskillige smaa Holme besatte med høie Birketræer. Beboerne sogne til Borgunds Hovedkirke.

Goe Skibbreede, et Tinglaug til Jedderen og Dalernes Fogd. Stavanger Amt. Her ere 36 Gaarde, som Aar 1746 bleve beboede af 98 Gaardmænd. Tingstedet er Gaarden Udsole.

Goels Sogn, et Annex til Næs Præsteg., i Ringerige Fogd., Buskeruds Amt. Det begynder i Øster ved Næs Hoveds. og strækker i Vester til Torpe Annex under Aalø Præsteg., i en Længde af 2 Miile. Kirken er af de gamle saakaldte reise Kirker af Træ. Igiennem Sognet løber Hallingdals Elv og deri ligger en Øe til Gaarden Rotnem. Kornavlingen er her meget ringe i Almindelighed, formedelst stærk Nattefrost.

Gossen eller Gøsse, en Øe ude ved Havet i Romsdals Fogd. og Amt. Paa denne Øe, sønden for Agersøe Præstegaard, ved et Sund, kaldet Kierlingsund, findes 10 store Steenhøie af store Kampesteene, hvilke Høie ere hule oven udi, og formeenes at være der opkastede som Skandser til Landeværn mod Søerøvere i fordom Tid.

Gothaab, en dansk Colonie, beliggende under den 64 Gr. 10 M. paa Straet Davids i Grønland, henhørende under søndre Inspectorat. Denne Colonie er nu anlagt paa det faste Land, ved den søndre Side af Gothaabs Fiord, men var af Begyndelsen anlagt

Side 203

Gothaabs Fiord.

anlagt paa en Øe. Her er den ældste kristen Meenighed. En dansk Missionarius er for Gothaab og Fiskernæsset, med 2de Catecheter. Her boer Inspecteuren.

Gothaabs Fiord samme Steds, er 15 til 16 M. lang, og deler sig i adskillige Arme og Bugter, hvor de gamle Europæer har boet paa adskillige Steder.

Goupne Sogn, et Annex til Lyster Præsteg., i indre Sogns Sorenskriv., indre og yttre Sogns Fogd., nordre Bergenhuus Amt, som forhen har været et særskilt Præsteg. og havt Justidals Sogn til Annex.

Goustad, et af de allerhøieste Fielde i Norge, beliggende i Mahls Annexsogn, Tinds Præsteg., Øvre-Tellemarkens Fogd. Bradsberg Amt, hvis øverste Deel ligger bedækket hele Aaret med Snee.

Graaten eller Graaden, et Sted ved Skeens Elv eller Langesund Fiorden i Bradsberg Amt, omt. 1/2 M. fra Skeen, hvor Saltskibene losse. Her er en Samling af Huse, lignende en liden Landsbye. Holdens eller Ulefos Jernværk har her sit Oplags Sted for Jern-Malmen til, og Jern-Produkter fra Værket, saa og et Provianthuus, hvorover her holdes en Forvalter. Herfra skeer en betydelig Overfart til Tellemarken med Levnetsmidler for Bønderne, og er en Giestgiver her ansat. Stedet har et fordeelagtig Laxefiskerie. Her hiemmehører en Brig, Haabet kaldet, drægtig 22 Commercelæster, hvormed fares paa Danmark. Strømmen løber her forbi meget stærk.

Grafarhver, et varmt Bad i søndre Fierding af Island, som kaager stærkt og har en viid Aabning.

Graffer, en betydelig Gaard i Loms Præsteg., Guldbrandsdalens Fogd. Christians Amt af Skyld 6 Huder Odelsgoods, har en Opsidder og 4 Huusmænd. Her ligger en stor Bakke eller Forhøining, kaldet Raadsbakken fra den Tid Skotterne Aar 1612 bleve slagne; thi her vare Loms Almue samlede og raadsloge saa længe om de skulle tage Deel i at møde og angribe Skotterne, at Slaget var forbi og Sejeren af de øvrige Sogners Almue i Guldbrandsdalen vundet ved det Sted, kaldet Kringlen, førend de paa Lom bleve eenige.

Granaasen, en Gaard i Hlade Hovedsogn, Strinde Præsteg. og Fogd., Tronhiems Amt, hvorpaa ere meget smukke og vel indrettede Husebygninger. Gaarden ligger behagelig paa en høi Bakke 1/2 Miil Sydøst fra Tronhiem og eies af Enken efter Toldforvalter Luytkis. Under Gaarden er et lidet Møllebrug, og en Huusmandsplads.

Side 204

Grande Præstegaard til Overhaldens Præsteg., Nummedals Fogd., Tronh. Amt, ligger paa søndre Side af Namsen Elv, omt. 1/4 M. fra Hovedkirken, som ligger paa nordre Side. Gaarden er vel bebygget og har gode Korn- og Græsmarker, som meget i den senere Tid ere forbedrede. Her saaes aarlig omt. 30 Tønder Korn, og fødes 6 Heste, 30 Melkekøer, foruden ungt Qvæg og Smaafæ. I Namsen Elv haves godt Laxefiskerie.

Grans Præsteg. og Tinglaug i Hadelands og Lands Sorenskriv. og Provstie, Totens Fogd., Christians Amt, bestaaer af 3 Kirkesogner, nemlig: **Gran Hoveds.**, som har 2 smukke grundmurede Kirker paa een Kirkegaard, af hvilke den eene, som er den norderste, kaldes

Nicolai Kirke. Østen for samme Kirkes Chor findes en Liigsteen med Inscription af Rune Bogstaver. Oven over den søndre Dør paa samme Kirke, staaer ligesaa nogle Rune-Bogstaver; og strax neden for Choret ligger en blaa Steen 6 Fod lang ligeledes med Inscription af samme Slags Bogstaver. Begge Kirkerne ere forsynede med Taarne og høie Spire, og om Taarnet af den eene, staae 4 smaae Taarne med Fløie. Annexerne ere **Tingelstad** og **Næs** samt **Grinager-Kirke**, som er en af de saakaldte Gavekirker. Herforuden har været et Kapel paa Gaarden **Rigs**, og ligesaa et Kapel paa Gaarden **Bilden**, som er aldeles forfalden. Paa Gaarden **Dyna** i Hovedsognet, findes en brun Steen, paa hvis ene Side staaer udhuggen en udmunderet Rytter med en Bue i Haanden, og paa den anden Side læses en Inscription af Rune Bogstaver. Til Præstegieldet er en Sognepræst og en residerende Kapellan. Tingstedet er Gaarden **Røken**.

Gransherreds Sogn, et Annex til Hierdals Præsteg. i Øvre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, som bestaaer af 40 matrikulerede Gaarde, hvilke ere deelte blandt flere Opsiddere. Kirken er en gammel Munkebygning af Træ, af en egen Bygningsmaade.

Grav, en Gaard i Froens Præsteg., Guldbrandsdalens Fogd. Christians Amt, hvor, for faae Aar siden, af dens Opsidder er opført en anseelig Hestestald med Høloft derover af Grundmuur, og ligesaa paa samme Maade et anseelig stort og høit Fæhuus. Under denne Bygning er indrettet Plads for Giødselen, derover er Fæhuset for Hornqvæget, 30 Skridt langt; oven over dette er Smaafæhuset, og øverst ere Høloftene, alt vel bygget og godt indrettet.

Gravbrodt, 2de store og gode Gaarde i Sneasens Præsteg., Inderøens Fogd., Tronh. Amt, hvortil er en skøn og vidtløftig Skovstrækning. Igiennem disse Gaarde løber **Gravbrodt Elv**, som

Side 205

Gravens Fiord.

som har sit Udspring fra de øverste Fielde i Findlierne og falder ud i Snease Vand ved Gaarden **Gran**, hvor den har Navn af **Grans-Elv**. Ved denne Elv er anlagt betydelig Sav- og Møllebruge, især ved Gaardene **Gravbrodt**, og flaades desuden en anseelig Deel Savtømmer ned efter Elven til Vandet. Over Elven ere 3de Broer.

Gravens Fiord i Gravens Sogn og Præsteg., Hardanger Sorenskriv. Søndhorlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt, er en Arm af den store **Hardander Fiord**.

Gravens Skibreede, er et Tinglaug og Præsteg. i sidstnævnte Sorenskriverie, Hardanger Provstie, som bestaaer af 3de Kirkesogner, nemlig: **Gravens Hoveds.** og Annexerne **Ulviig** og **Eidsfiord**, med ligesaa mange smaae Fiorde, der ere Grene af Hardanger Fiord, hvilke have Navne efter Kirkesognene. Fra disse Fiorde løbe adskillige Dale op igiennem Landet, hvilke, ligesom Fiordene, ere omringede af høie Fielde, og have Elve, løbende ned i Fiordene, som ere temmelig fiskerige, især af Laxørret, hvilke Elve drive adskillige smaae, saakaldte Flom-Savbruge, hvoraf i Gravens Sogn ere 3, i Ulvig 5, og i Eidsfiords Sogn et. Korneavlingen er ikke tilstrækkelig for Indbyggerne, derimod haves god Næring af Æbler og Nødder, som her voxe i Mængde, og udføres til Bergen; saa og ved Jagt og Fiskerie, samt ved Handel paa Kongsborg med flere Steder i Oplandene &c. Hovedkirken er en Træbygning, hvori er en liden Altertavle med nogle besynderlige Malninger, og i Taarnet hænger en Klokke. Folke-Antallet var Aar 1769 i alt 2164 Siele. Til Præstegieldet er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Eje**.

Grebstaddal, en Dalstrækning i Søkelyns Sogn, Ørskougs Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, som aabner sig paa østre Side af Søkelysfiorden, og strækker sig hen til Søvoldgdalen i Ørskougs Sogn. Høit op i Dalen ligger et stort ferskt Vand, kaldet **Andestad**, og

derfra løber ned igiennem Dalen en Elv, som falder ud i Søkelvs Fiord. I denne Dal ligger **Søkelvs Kirke**, som ogsaa kaldes **Øure Kirke**, af Gaarden **Øure** hvorpaa den staaer. Dalen indeholder 10 Gaarde, som tilf. skyldte 36 Vog Fisk, hvilke har 50 Opsiddere og en Pladsemand. **Grebstad Sogn**, et Annex til Søgne Præsteg., i Mandals Fogd. og Amt, hvis Gaarde skyldte 58 Huder 7 Engelsker Fede-vare. Aar 1787 bestod Folkemængden i dette Sogn af 333 Siele. **Grefseng**, en Gaard i Næs Præsteg., Hedemarkens Fogd. og Amt; som i gamle Dage har været meget anseelig og et berømt Herresæde. Blandt dens Beboere har en **Sejer** især været be-

Side 206

kiendt, og ligesaa hans Søn **Carl Segerson**. Nu har Gaarden mistet de adelige Privilegier, den før havde, og ligger under **Hammer-Gaard**.

Grevsnæsstrand, en lang og steil Strand ved Voldfiord i **Voldens Præsteg.**, Søndmørs Fogd. Romsdals Amt. Paa denne Strand er et Næs under samme Navn, og derpaa ligger en liden og ringe Gaard, kalder **Grevsnæs** af Skyld 1/2 Vog 9 Mark Fisk, som har en Opsidder, og siges i fordum Tid at have været beboet af en skotlandske Grevinde. Til Gaarden er en Have med endeel gamle Frugt-Træer.

Grib, en beboet Øe og Fiskevær meget langt ude i Havet, under Nordmørs Fogd., Romsdals Amt. Denne Øe udgjør et Kirkesogn og har sin egen Kirke, hvortil den residerende Kapellan til **Qværnæs Præstegield** tillige er Sognepræst. men Sognepræsten til Qværnæs oppebær Tienden. Indbyggerne have god Næring ved Fiskerie.

Grillefiord Sogn, et Annex til **Torsksens Pastorat** i Senjens Fogd., Nordlands Amt.

Grim, en Gaard i **Oddernæs Hovedsogn** og **Præsteg.**, Mandals Fogd. og Amt, som med underliggende Herligheder skylder 10 1/2 Hud. Denne, tilligemed Gaarden **Eeg**, paa hvis Grunde Staden **Christianssand** er anlagt og bebygget, var Magistratens pro officio og til deres Underholdning tillagt. Ved Contract imellem Magistraten og **Peder Mørch** Borger og Kiøbmand i Christianssand, er Gaarden **Grim** skyldende 10 Huder med det derunder hørende Møllebrug, Vandstrømme, Dæmninger, Fiskerie, Skov, og den under Gaarden liggende Plads, kalder **Dalene** eller **Guldringsdalen** af Skyld 1/2 Hud, overdraget og afstaaet til **Peder Mørch**, som en uindskrænket Odel og Eiendom, saaledes at han maae være berettiget til, at have de selv samme Formalings-Penge af Møllegodset, som før har været erlagt; hvorimod han blev forbunden at istandsætte og vedligeholde Møllebruget, samt at betale til Christianssands nu værende og tilkommende Magistrat, 800 Rdlr. aarlig, for hvilken Afgift Gaarden og Møllebruget samt øvrige førnævnte Herligheder, forbliver bestandig et Hypothekve med første Prioritets Ret, saa at samme ikke kan pantsættes, eller derudi gøres nogen Immission, i hvis Hænder det endog ved Arv eller Kiøb og Salg med Tiden maatte komme; og saafremt Møllebruget ikke bliver holdt i bedre Orden og Stand, end det ved Modtagelsen er befunden, eller den aarlige Afgift ikke promte bliver erlagt, da tiltræder Magistraten igien Gaarden med alt hvad dertil hører, uden at da værende Eier maae vente ringeste Godtgjørelse i en eller anden Maade, hvilket alt af Kongen er confirmeret den 8de

Side 207

8de Sept. 1786. Ved Overleverelses-Forretningen til bemeldte **Mørch**, blev Byens Tarv iagttaget, at den intet skulde afgaae i sin Rettighed, og blev da bestemt og fastsat, at Byen skal nyde Afgiften af 8 Pladse i alt 17 Rdlr. aarlig. Disse Pladse ere: **Kalsdalen**, som svarer aarlig 2 Rdlr. **Søren Smeds Stykke** 2 Mk., **Graaheiene** eller **Kierrene** 3 Rdlr., **Lindebakken** 2 Rdlr., **Landaases Stykke** 1 Rdlr., **Sommers Stykke** 1 Rd. **Skaaraps Stykke** 3 Rdlr., og

Odderson 3 Rdlr., paa denne erhvervet Eiendomsret. For nærværende ere 2de Møllebruge og 2de Savbruge i Drift paa Gaardens Grund udi den saakaldte **Grimselv**, der, foruden nogle smaae Bække, har sit Tilløb af de 4re Vande: **Kroge**, **Qvisle**, **Bær** og **Grunde**.

Grimholms-Sund, et langt og smalt Sund imellem **Nøtterø** og **Kiømhø Kirkesogner**, udi **Jarlsbergs Grevskab**. I dette Sund, som om Vinteren og Foraaret er meget besværlig at fare over, holdt forud de norske Konger Samling med deres Krigsflaade.

Grimmeliens Kobberværk, i **Sund-** og **Nordfiords Fogd.**, nordre **Bergenhuus Amt**, beliggende ved Øen, Sydvest fra den Øe **Svanøen**, blev optaget Aar 1795, og igien nedlagt Aar 1785.

Grimsaæ, en Elv i **Borgarfiords Syssel**, søndre Fierding af Island, som er meget fordeelagtig i Henseende Laxefangst med Garn.

Grimserud, en Lystgaard strax uden for Byen **Mos**, i **Mosse Fogd.**, **Smaalehnenes Amt**, hvorpaa er opført en stor grundmuret Vaanebygning af 2 Etager.

Grimsnæs Sveit, et Bygdelaug i **Aarnæs Syssel**, søndre Fierding af Island.

Grimsoe, en Øe i **Øjefiords Syssel**, nordre Fierding af Island, som er een af Landets største Øer og bekiendt af Esefarende. Den ligger 12 M. ud i Havet fra Øjefiord, og er Kongens Eiendom, henhørende under **Øjefiords Kloster**. Paa Øen ere 6 Gaarde, hvis Opsiddere har egen Kirke og Præst, som sorterer under **Hoole Bispedøm**. Her er et skønt Fiskevær, og en god Ankergrund, hvorfor Hollændere og andre, som fiske her i Havet, søge derhen. Søfugle har i Mængde sit Tilhold paa Øen, som tiene Indbyggerne til Næring.

Grinager Kirke, til **Grans Præsteg.** i **Totens Fogd.**, **Christians Amt**, er en af de saakaldte Gavekirker.

Grinde eller **Qvindem Sogn**, see **Qvindem**.

Grine, en Præste-Enke-Gaard i **Hørvig Sogn**, **Størens Præsteg.**, **Guldals Sorenskriverie**, **Tronh. Amt**, hvor en Kirke har staaet, som Aar 1589 blev sløifet.

Side 208

Grinnem Sogn, et Annex til **Biellands Præsteg.**, i **Lister Fogd.** **Mandals Amt**. Gaardene skyldte 62 Huder 3 Engelsker Fedeværer. Folkeantallet var Aar 1787 i alt 565 Siele.

Gripne eller **Goupne Sogn**, et Annex til **Lyster Præsteg.**, i **Yttre-** og **Indre Sogns Fogd.**, nordre **Bergenhuus Amt**.

Grong eller **Grogn Sogn**, et Annex til **Overhaldens Præsteg.** i **Nummedals Fogd.**, **Tronh. Amt**, som bestaaer af 31 Gaarde. Øverst i Sognet, paa nordre Side af **Sandøla Elv**, have en deel Nybyggere nedsat sig. Pladsene ere nu skyldsatte og Stedet kaldes **Sandnæs**.

Gronge- eller **Grunge-Vand**, i **Vinnie Præsteg.**, Øvre Tellemarkens Fogd., **Bradsberg Amt**, er 1 1/2 M. langt, og har ved en Elv sit Udløb Sydvest i **Vinnie Vandet**.

Groven, en meget god Gaard i sidstmeldte Præsteg., har i lang Tid været Tingsted, og er forsynet med store og bekvemme Vaanehuuse, som ere malede ind- og udvendig.

Gruben, en Gaard paa **Hadeland** i **Christians Amt**, hvor en sølvhaltig Blye-Ertsgang blev blottet i Aaret 1734. Paa Statsholder **Ranzaus** og Berghauptmand **Schubarts** Foranstaltning blev Aar 1736 Biergfolk antagne og den blottede Anviisning bearbejdet til Aaret 1741, da den formedelst Mangel paa Erts blev indstillet; men i Aaret 1791 er denne Anviisning atter bleven opskierpet og haves Haab om at komme i Belæg.

Grue Præsteg. og **Tingl.** i **Solløer og Oudals Fogd.**, **Hedemarkens Amt**, bestaaer af 3de Kirkesogne, som ere: **Grue Hoveds.**, og Annexerne **Berger** og **Forlund**. Hertil er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Vester-Berger**.

Grundfoss, en stor Foss høit oppe i **Verdals Elv** under **Værdals Præstegield**, Stør- og Verdals Fogd., Tronhiems Amt, hvor betydelige Savbruge ere opførte, og hvortil ligge mange gode Gaarde, og skønne Skove deels tilhørende Proprietair **Broder Hagen** paa **Maritvold Gaard**, og deels Kiøbmand **Thoning** i Tronhiem.

Grundsæt, en Gaard ved Kongevejen i **Elverums Præstegield**, Østerdalens Fogd., Hedemarkens Amt, hvor et af de største Markeder i Norge holdes aarlig den 4de Martii og paafølgende Dage til Ugens Udgang. En stor Deel Kramboder ere staaende paa Pladsen, bygt af Tømmer, og endeel opføres aarlig af Bord eller Bræder. Til dette Marked søge mange Kiøbmænd fra **Christiania**, samt Landkræmmere, og nogle faae Kiøbmænd eller Kræmmere fra Tronhiem, alle med forskiellige Sorter Kramvarer. En stor Mængde Bønder forsamle sig fra Hedemarken, Østerdalen, Guld-

Side 209

Guldbrandsdalen og flere Steder, som medbringer Heste, Korn- Fede- og Skind-Vahrer m. v. **Grundviig**, en Handels- og Fiskerhavn i **Guldbrunge Syssel**, søndre Fierding af Island. Her er det største og fornemste Fiskerleie. 5 Hovedgaarde ligge paa dette Sted, og til enhver Gaard mange Huusmandspladse, som kaldes **Hiadlier**. Her gives meget Drivtømmer. Paa disse Kyster falde idelig Brændinger og svære Søestyrtninger.

Grunerudsknuden, et Bierg i **Øvre-Qvinnesdalens Præsteg.**, **Lister Fogd.**, **Mandals Amt**, hvor Isenfarve eller Blyant findes, som skal være meget god; ligesaa er i samme Bierg fundet Jern-Erts.

Grunkevandet, et Fieldvand, som er meget dybt, langt og fiskerigt. Det kommer fra **Hallingdals Fieldene** og løber ned i **Slidre Præstegields** Strækning, under **Valders District**, **Christians Amt**.

Grusæter, en Gaard i **Meldals Præsteg.**, **Orkedals Sorenskriv.**, **Tronh. Amt**, hvorved staaer et Kapel.

Grydemark, en Gaard i **Sandsværd Præsteg.**, **Nummedal** og **Sandsværd Fogd.**, **Buskeruds Amt**, som af dens Eier Hr. Provst **Klem** er betydelig forbedret i Ager og Eng, ved at have optaget en anseelig Deel Grøfter, indhegnet Jorden med nogle 100 Favne Steengierde, samt opført Hestestald og Fæhuus af Steen, med Giødsel-Kieldere under m. v.

Gryttens eller **Grøttens Præsteg.**, see **Grøtten**.

Gryttens Skibreede, et Tingl. i **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, hvor **Grytte-Fiord** ligger, som er dyb men ikke fiskerig; saavog en stor Strand ved Fiorden, kaldet **Gryttestrand**, som har 9 gode Korngaarde, hvilke beboes af 23 Gaardmænd. Her voxer en skøn Birkerskov. Tingstedet er Gaarden **Gamlem**. Dette Skibreede indeholder 22 Gaarde af **Borgunds Sogn**, 7 Gaarde af **Vatne-Sogn**, **Engesæt Dalen** i **Skov Sogn** og hele **Vigrens Sogn**.

Grytting, 2de Gaarde i **Froens Præsteg.**, **Guldbrandsdalens Fogd.**, **Christians Amt**, af Skyld 7 Huder 6 Skind Odelsgoods, har 2 Opsiddere og 8 Huusmænd. Her har staaet et Munkekloster, eller en anden saadan Bygning, som for nogle Aar siden aldeles er nedrevet.

Grytøe, en stor Øe liggende imellem **Hindøe** og **Biarkøe** udi **Senjens Fogd.**, **Finmarkens-Amt**.

Grænavatn, eller den grønne Søe, i søndre Fierding af Island, nær ved det Sted **Kriservig**, er et ferskt Vand eller Søe mærkværdig for dens Farves Skyld som foraarsages af Søens Dybde.

Side 210

Grønland

Grændsen, en Forstad til Christiania, see **Christiania**.

Græsviigbugten, saa kaldes Indløbet imellem Landet og Byen **Kragersøes** Nordvestre Side til **Friderichsstad**. Her falder **Glommens Elv** i Havet.

Grøllefiord, see **Torsksøen**.

Grønstad, en Ladeplads under **Arendals Tolddistrict**; i **Nedenæs Fogd.** og **Amt**, hvor endeel Familier af Lasthandlere og Søfarende boe. **Frølands Jernværks Eier** er tilladt her at losse de til Værkets Magazin indførende indenrigske Korn- og andre Fødevarer, samt derfra at udskibe Værkets Producter. Ligesaa ere Indvaanerne forundt Losse- og Ladde-Frihed af Vahre fra og til indenrigske Steder, imod Anmeldelse for den paa Stedet ansatte Kongelige Tolddbetient. I Anledning heraf indkom Aar 1792, 3 smaa Fartøier og 17 udgik.

Grøna, en Elv, som har sit Udspring fra Fieldene, løber ned i **Grønøen**, og derfra ud i **Tya-Elv**, i **Tydals Sogn**, **Strinde Fogd.**, **Tronh. Amt**.

Grønland, en Forstad bestaaende af en Gade, til den fordum værende Hovedstad **Opslo**, beliggende paa østre Side af **Aggers** eller **Loe Elv**, under **Aggers Sørenskriv.**, i **Aggershuus Amt**. De faae Borgere eller Høkere, som her boe, høre under **Christiania Magistrat**, men de øvrige Beboere sortere under Sørenskriveriet, og sogner til **Opslo Hospitals Kirke**.

Grønland, en betydelig stor Øe eller Halvøe, strækker sig, saavidt hidtil bekiendt, fra den sydligste Pynt, **Kap Farvel** og **Statenhuk** under 59 Gr. nordost imod **Spitsbiergene**, indtil den 80 Gr. nordvest hen imod **Nordamerika**. Af det gamle **Grønland**, som Aar 982 blev opdaget og af Nordmænd og Islændere bebygget med Kloostere, Kirker og Gaarde, og blev beboet til Aar 1406, er den vestlige Søkant, som kaldes **Straet Davids**, siden Aar 1721 igien bebygget fra den 59 til 72 Gr. 30 M. Denne Deel er omt. 300 M. lang, men ikkun beboet paa omt. 200 M. Landet er i sig selv ubehagelig, thi uagtet at der ved nogle Havbugter voxer høit og godt Græs, item nogle smaa Birke, Enebær og Pile-Træer, og nogle fiskerige Floder løbe igiennem Landet; saa er dog den største Part af Landet øde, ufrugtbar, og bedækket med adskillige høie Fielde og Bierge, hvorpaa ligger Sne og Jis baade Sommer og Vinter. Nogle ferske Søer er Landet forsynet med, og 3 varme Kilder paa Øen **Onartak**. Kysterne ere igiennemskaarne af endeel store Fiorde og besatte med mange smaa Øer. Drivende Jisbierge omspænde Landet. Korn voxer ikke efter adskillige giorte Forsøg, men Haveurter, Grønkaal og Roer voxer omkring ved Colonierne. Fieldmos ere alle

Side 211

Grønland.

Biergene mod Nord overgroede med, den er Landets Hovedvæxt, og i de Strækninger, som vende imod Solen, voxer vellugtende Urter, item Multebær med flere Bærsorter, saa og Cochleare, Angelica, Melur m. v. Træmangelen erstattes nogenlunde ved Drivtømmer fra Havet, og til Brænde haves Steenkul ved Colonien **Umanak**, men fornemmelig paa Øen **Disko**. Paa Landet gives store og fede Harer, Ræve, Rensdyr og hvide Bjørne; Landfugle især Rytter opholde sig her i Mængde, og Strandbreddene ere rigelig forsynede med Strandfugle. I Floderne falde en Mængde Lax og andre Ferskvandsfiske, og af Havet haves anseeligt Fiskerie af Helleflynder, Sild, Torsk, &c. item Sælhunde og Hvalfiske.

Den første Missionarius i Landet, **Hans Egede**, som nedlagde sit Embede som Præst til Vaage i Nordlandene under Tronh. Stift, for at reise over til Grønland Aar 1721, befandt den Tid alle Indbyggerne vilde og af en hedensk Religion, men ved hans utrættelige Flid, som de grønlandske Beskrivelser ommelde, ved at lægge sig efter det grønlandske Sprog, udstuderede deres hedenske Religion, og lærte at kiende deres Sæder, vandt han deres Fortroelighed,

underviiste mange i den christelige Lærdom, og derved bragte en stor Deel til den christelige Troe. Ved hans Overreise havde han med sig sin Familie, og med ham bleve 3de Skibe, ved et Kompagnie af Bergenske Kiøbmænd udrustede med 40 Mænd, hvilke bleve tilbage hos Præsten, forsynede med fornødne Levnetsmidler og videre behøvende. Han anlagde den første Colonie paa en Øe uden for det saa kaldte **Baals Revier** ved 60 Grader. Handelen blev nu fortsat, men da Compagniet havde derved Tab og ingen Gevinst, nedlagde de Handelen, hvorudover Kong Friderich 4de tog samme til sig, og i Aaret 1728 skeede en stor Transport af Folk og Ammunition, med Heste og Qvæg samt alle fornødne Ting til en bestandig Colonies og Forts Anlæggelse for at beskytte samme. Denne nye Colonie blev anlagt paa det faste Land, 2 M. Østen for den gamle, og i den følgende Tid blev igien længere op mod Nord ved **Nepseen** opbyggt en Boelig; men Aar 1731 kom en Kongelig Befaling, at alle de Folk som vare afsendte til Grønland, skulle komme tilbage og Colonien ophæves, hvilket ogsaa skeede, dog blev det tilladt Præsten hr. **Egede** med saa mange Mænd, som selv frivilligen vilde, at blive tilbage i Landet. Aar 1733 blev paa nye besluttet at foretage den grønlandske Handel, og Kong Christian 6te bestemte aarlig 2000 Rdlr. til Missionens Befordring. Aar 1734 blev 4 Missionarier oversendte til Grønland, og hvorefter de nu værende Colonier Tid til anden ere blevne anlagte og bebyggede. Aar 1782 blev Landet deelt i 2 Inspectorater. Den Fiord kal-

Side 212

Grønland.

det **Rommelpot**, gjør Skilsmisse imellem dem, og de have Navn af nordre og søndre **Inspectorat**. Det nordre indeholder 10 Colonier og Handelspladse, som ere: **Upervanik, Umanak, Rittenbænk, Godhavn, Fortunebai, Arveprindsens-Ejlande, Jacobshavn, Christians-Haab, Claushavn** og **Egedesminde** paa **Kronprindsens Ejlande**. Det søndre Inspectorat har 6 Colonier, nemlig: **Holsteinsborg, Sukkertoppen, Gothaab, Fiskernæsset, Friderichs-Haab** og **Julianes-Haab**. Herforuden have de Mæhriske Brødre 3 Loger i dette Inspectorat, hvilke ere: **Nye-Hernhut, Lichtenfels** og **Lichtenau**. De indfødte Grønlændere kalde sig **Innuits**. De ere smaae af Vært men tykke og stærke. Deres Antal blev, ved de Danskes Ankomst, beregnet til 10,000, men skal nu neppe bestaae af Halvparten. Aarsagen til denne Formindskelse er fornemmelig Smaakopperne, som bleve i Sept. Maaned 1733 bragte til Landet ved en Grønlænder, der havde været i Kiøbenhavn, hvorved indtil Junii 1734 henved 3000 skal være bortdøde. Om Sommeren boe de Vilde under Telte af Huder, men om Vinteren opholde sig 3de Familier i et Huus, som er udhulet i Jorden, oventil betækt med Steen og Mos. Disse Huler ere fordeelte i 3de Kammere. De have store Baade af Fiskebien og Skind, hvorpaa de bringe deres Boeskab om Sommeren til Søes fra et Sted til et andet, og desuden have Mandene smaa Skindbaade, **Rajak** kaldet, som ere 9 Fod lang, 1 1/2 Fod breed, og oventil tillukket. Paa en saadan Baad farer en Mand ud i det vilde Hav med en Aare, som er breed til begge Ender, og et Kastespyd for at jage efter Fugle og Fiske. Sælhunde ere deres kiæreste Fangst og beste Næring: Kiødet spises; Spækket smeltes til Tran og bruges, deels til at dyppe deres tørrede Fisk udi, deels til deres Lamper til Lysning, Varme og Kogning; og deels omtulkes for andre Vahre; Skindet tiener til Klæder, Huusværn, Skibs- og Baadebyggerie; Fiskebenene anbringes til Knæer i Fartøierne. Desuden ere Skindene en betydelig Handels-Artikel; Seenerne, som udspiles, tørres og flækkes, bruges til Syetraad; Tarmene udspiles og tiene til Vinduer for deres Hytter, og af Maven giøres Tranflasker. Af Fugleskind sye de flere sammen til en Pels, som da faaer Navn af Fuglehamspels, og bruges under andre Pelse som Skiorter. Grønlænderne have store Hunde, som de i Steden for Heste bruge for deres Slæder, 4

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

til 6, ja 8 til 10 Hunde sættes saaledes for Slæden og hvormed de kiøre meget hurtig. Disse Hunde, hvilke som andre vilde Dyr maae see sig selv om Føde, ere af maadelig Størrelse, af Farve hvide, sorte og plettede; de gie ikke, men hyle og ere temmelig dumme. I Hungers Nød spises Kiødet af Hundene, og Skindet bruges

Side 213

Grønland.

bruges til Sengedækkener og Border om Klæderne. Ved Colonierne holdes nogle Faar, som ere førte derhen fra Danmark, Aar 1759; men Hornqvæg haves nu ikke. De Vahre, som udføres fra Grønland, ere: Hvalfiske- og Sælhunde-Tran, Hvalfiske Barder, Skindvare, Eenhiørningshorn, Hvalros Tænder, Edderdun, saltede Fiskevare, og Faarenuld fra Colonierne. De Vahre, som indbringes ere først de, som afsættes baade til Grønlænderne og danske Beboere, saasom: Skydegeværer, Krudt og Hagel, Lærreder, Tørklæder, Uldne Sengedækkener, islandske og færøiske Uldtrøier, Strømper og Vanter, Vaidmel, nogle Sorter Jernvare, Kister, Bræder, Lægter, Messing-, Kobber- og Blik-Kiedler, Sælhundegarn, Filter, Kirseyer, tærnede og trykkede Lærreder, Sirker, Kattuner, alle Slags Baand, Lammeskind, Tintøi, Tobak, adskilligt Isenkram, Speile &c.; og dernæst Vare og Proviant for Danske allene, af Bomuldstøi, fine ostindiske Tørklæder, Huer, Metalknapper, Kandestøber-Arbeide, Tobakspiber, Bøger, Proviant, Brændeviin, Viine, Theer, Kaffebønner &c.. Handelen med Grønlænderne føres nu for Kongelig Regning, men Hvalfiskefangsten har Kongen aldeles overgivet fra Aar 1789, og drives af adskillige private Interessentskaber. Grønlænderne have ingen Love eller borgerlige Indretninger imellem sig. For Colonierne gielder den danske Lov. Instruxen af 19de April 1782 er en særdeles Forskrift for alle Handelsbetiente i Grønland, og for alle de, som staae i Forbindelse med dem. Der er ingen egentlig Øvrighed og ingen Justitsbetiente, end ikke for Colonierne, uden for saavidt benævnte Instrux har tilladt den for et hvert Inspectorat ansatte Handels-Inspecteur, en særdeles Myndighed. Disse have, ligesom og enhver Colonies Kiøbmand eller Assistent, Ret til at holde Forhør paa Stedet, og paalægge Straf i Politie-Forseelser; men alle grove Forbrydelser, og andre civile Sager maae henvises til lovlig Rettergang i Kiøbenhavn. Grønlænderne svare ingen Afgifter, og Penge har endnu ei Sted hos dem. Handels-Inspecteurene skal tillige være Skifteforvaltere ved Colonierne, og deres Kiendelse indstevnes lige for Høieste-Ret. I Aaret 1783 blev en Hielpe-Kasse oprettet, hvortil Grønlænderne af riig Fiskefangst erlægge noget, og hvoraf de i paakommende Nød kan blive understøttede, og Flid og Vindskibelighed vorde befordret. Denne Indretning og Anlæg fik Kongelig Approbation den 6te Junii 1785, og ved Aarets Udgang 1786 var Kassens Beholdning 3122 Rdlr. 44 Skill.. Den Kongelige danske Mission i Grønland blev oprettet Aar 1731, og var før- meldte Præst Hr. **Hans Egede** den første Stifter, men fik ikke en varig Form førend i Aaret 1733, da Kongen ved Reskr. af 4 April

Side 214

Grønland.

April f. A. bestemte 2000 Rdlr. aarlig til dens Vedligeholdelse. Efter Reskr. af 8 Febr. 1737 blev oprettet i Kiøbenh. et grønlandsk Seminarium, hvortil blev skiænket 1500 Rdlr. aarlig. Præsterne ordineres af Biskoppen over Siællands Stift i Danmark. For nærværende er i Grønland 10 Missions Kald, nemlig: 1. **Upervavik**; 2. **Umanak**; 3. Colonierne **Jacobshavn**, **Rittenbænk** og **Arveprindsens Ejlande**; 4. **Claushavn** og **Christianshaab**; 5. **Egedes-Minde** og **Godhavn** paa Øen **Disko**; 6. **Holsteinsborg**; 7. **Sukkertoppen**; 8. **Gothaab** og

Fiskernæsset; 9. **Friderichshaab** og 10 **Julianeshaab**. Til disse Missions Kald ere 10 Præster samt 24 Catecheter og Skoleholdere. Missionairernes aarlige Løn er 150 Rdlr. foruden 50 Rdlr. Specerie-Penge, og frie Boepæl. Naar de have tiende i 10 Aar, er dem lovet Kongelig Befordring i Moderlandet. De danske Catecheter faae i det første kun ringe Løn og grov Kost, men med Tiden forbedres Kosten, og Lønnen stiger til 50 Rdlr.. Der ere og Nationale Catecheter, til hvis Underholdning en Bonde i Bergens Stift, **Christopher Siversen Sieltenæs**, har givet 500 Rdlr.. Ved enhver Colonie ere Skolehuuse. En liden Kirke af Træ haves paa **Godthaab**, og en anden paa **Friderichshaab**, begge opførte for Kongelig Regning. Den **Jacobshavnske** og **Holsteinsborgske** Meenighed have selv bekostet sig Kirker opførte. En Jomfrue i Jylland, navnlig: **Karen Ørsted** har skiænket til en Steenkirkes Opførelse i Grønland, saa og til Skoler og Læreres Underholdning 3500 Rdlr.. I Dalene imellem Fieldene findes endnu Rudera og Grundmure af gamle norske Huuse og Kirker, og i de østlige Bierge skal endnu boe, efter de Vildes Beretning, nogle fremmede Familier, som tildeels handle med de Vilde. Farten til den østlige Side hemmes ved store Jisfælde, som deels flyde paa Havet, deels ere nedstyrtede ved Strandkanten og stikke op over Havet som Klipper. Dog har et dansk Skib Aar 1775 opdaget en Havbugt under 60 Gr. 10 M., som var indfattet med Elleskov. Fremmede Nationers Hvalfiskefangere maae i de, uden paa en vis Afstand, nærme sig til den grønlandske Strandbredde, dog skal de ofte drive en forbuden Snighandel med de Vilde.

Grønnefiord, en Handelsplads og Fiskerhavn inden for det Sted, **Sukkertoppen** i **Sneefields Syssel**, vestre Fierding og Amt af Island, som ved Forordn. af 18 Aug. 1786 er oprettet til en Kiøbsted og givet store Friheder for de, som der ville nedsætte sig.

Grønnehlid, et Field i **Isefiords Syssel**, sammesteds, er 1 1/4 M. langt og 210 Lachter høit. Udi Midten af dette Field ligger Surterbrand langs efter Fieldet, i 4 Lag, det eene over det

Side 215

Grønsiø-Grube.

det andet, som skal være temmelig god og beqvem til Brug og Brydning.

Grønsiø-Grube, en Kobber-Erts-Grube beliggende 1/4 M. fra **Grønsøen** og tilhøret **Sælboeværk**, i **Sælboe Præsteg.**, **Strinde Fogd.**, **Tronh. Amt**.

Grutte, en Gaard i **Hemsedals Annex**, **Næs Præsteg.**, **Buskeruds Amt**, som i fordum Tid siges at have været beboet af en Herre, som Bønderne har kaldet Junker, og skal ligge begravet i een af 4re nær ved hinandenliggende runde Jordhøie, besatte med smaae og store Kampesteene. Ved disse Høie findes 2de Steene af 4 Alens Høide over Jorden, hvoraf den eene er nedfalden.

Grøtte, en Gaard i **Krogstads** eller **Høilandets Annexsogn**, **Melhuus Præsteg.**, **Guldals Sorensk.**, **Tronh. Amt**, hvor en Kirke fordum har staaet, som omt. Aar 1655 afbrændte ved Lynild, hvorefter Kirken blev opbyggt paa Gaarden **Brogstad**.

Grøttens Præsteg. i **Romsdals Provstie**, **Fogd.** og **Amt**, er et af de største og vidtløftigste Præstegielde i Norge, 9 M. langt, og øverst med **Guldbrandsdalen** i **Christians Amt**, lige saa bredt, men det bestaaer meest af Bierge og ødeliggende Fieldstrækninger. Her ere 4 Kirkesogne, nemlig: **Grøtte Hoveds.**, og Annexerne: **Vold**, **Eid** og **Hein** samt **Chor-Kapel**. Hovedkirken er en maadelig stor Korsbygning af Træ med et Spiir, byggt Aar 1728. Paa Kirkegaarden, som er indhegnet med Steenmuur, staaer over de Dødes Grave anseelig høie Trækors, og paa endeel af disse smukke udarbejdede Jernspire med Fløie. Præstegaarden, som ligger et lidet Stykke fra Kirken, er paa 3de Sider omringet af meget høie Fielde, og hvoraf 3 mod S. V. liggende Fieldspidse, fører Navne af **Kongen**, **Dronningen** og **Bispen**. Til Gaarden

er en smuk og god Urte- og Frugthave, forsynet med en stor Deel Æble-, Kirsebær- og Blommetræer, item Ribs og Stikkelsbærtræer m. v., og uden for Haven ved Gaardens Huuse ere plantede en Deel smukke Asketræer. Saat Kirken og Præstegaarden ligger i en Dalstrækning, kaldet **Romsdalen**, 1/2 M. fra Søen, hvor aarlig holdes det bekiendte **Romsdals Marked**, paa Mensal Gaarden **Devold**, hvilket giver Stedets Sognepræst en god Indkomst af de der staaende Markedsboder. Her ligger ogsaa det bekiendte **Romsdals Horn**. Fornævnte 4 Kirkesogne indeholde 135 beboede Gaarde, som have 260 Opsiddere, og desuden 11 Ødegaarde, hvilke alle tilhobe skylde 413 Vog 10 Mark Fisk, som er omt. 207 Tønde Hartkorn, meest Odels- og Selveiergods; deraf i Hovedsognet 35 beboede Gaarde, som have 50 Opsiddere og 3 øde Gaarde. Præstetienden er over hele Præstegieldet, efter en med Almuen sluttet Accord, 150 Tønder.

Side 216

Guddals Sogn.

Skovene ere nu meget ubetydelige paa de allerfleeste Steder, og ikkun nogle faae og smaa Savbruge ere i Drivt; derimod gives godt Fiskerie, især af Sild og Torsk i Fiordene, som løbe fra Havet ind i dette Præsteg., saasom **Romsdalsfiord**, **Indfiorden** og **Isfiorden**, og hvorved drives stor Handel. Folke-Antallet er omt. 2000 Siele. Her er en Sognepræst. Mensalgodset er 12 Vog 2 Bpd. Fisk, deels med og deels uden Bøxel. For Præsten er dette Præsteg. eet af de besværligste, da Veien til Annexerne falder deels til Lands og deels til Søes over meget farlige Fiorde. Tingstedet for Romsdals og Volds Otting er Gaarden **Veblungnæs**, og Gaarden **Eide** for Røvens Otting.

Guddals Sogn, et Annex til yttre Holmedals Præsteg., Sønd- og Nordfiords Fogd., nordre Bergenhuus Amt.

Gudding, en Gaard i **Qvams Annexsogn**, **Stods Præsteg.**, Inderøens Fogd., Tronh. Amt. Her er funden i en Kiempehøi 2de Ører, en Knibtang, 3de Jernspyd, et forrustet Sværd og en Sax m. v.

Gudsøe, en Øe ved Indløbet af **Saltens Fiord**, i Saltens Fogd., Nordlands Amt, hvor en mægtig Høvding, ved Navn **Raud** eller **Rød**, har boet, som blev dræbt af Kong **Oluf Tryggesøn** fordi han ei vilde lade sig christne.

Gula-Elv eller **Guul-Elven**, en meget stor Elv i **Orke-** og **Guldals Fogd.**, Tronh. Amt, som kommer fra **Guul-Søen** norden for **Store Skarvfieldet**, og gaaer mod V. N. Vest til **Søren**, derfra mod Nord, indtil den ved Gaarden **Bye** falder ud i **Guulosen** eller **Tronhiems Fiord**. Denne Elv er 13 M. lang og tiltager sig mange store og smaa Elve. Over Elvene er blandt flere, een stor Broe, 1/4 M. Sonden for Gaarden **Bye** i **Horrig Sogn**, som er 60 Skridt lang og omt. 30 Alen høi, imellem 2de Bierge. Elven gjør mange Fosse og Vandfald, især øverst i Guldalen. Den 14 Sept. 1344 udbrod og oversvømmede Elven alle hosliggende Landstrækninger, hvorved mange Kirker og en stor Deel Gaarde aldeles udgik og bleve ødelagte. Omt. 250 Mennesker af Fogderiets Almue, foruden andre fremmede, omkom tillige ved denne Ødelæggelse.

Guldals Sorenskriverie, i **Orke-** og **Guldals Fogd.**, Tronh. Amt, forud kaldet **Gauldøla**, har sit Navn af sidstnævnte Elv **Gula**, og bestaaer af 4re Præstegielde, nemlig: **Melhuus**, **Støren**, **Holtaalen** og **Røraas**, undtagen **Røraas Bergplads** og den saakaldte **Nyeplads**. Disse indbefatte 11 Kirkesogne, og ere indeelte i 7 Tinglauge, nemlig: **Melhuus**, **Flaae** og **Høelandet**, **Størn** og **Horrig**, **Sognehølen**, **Singsaas**, **Holtaalen**, samt **Aalen** og **Røraas**. De ordinaire Tinge holdes for ethvert Tinglaug

Side 217

Guldbrandsdalen.

2de Gange om Aaret, nemlig om Foraaret fra 27 Januarii til 10 Febr., og om Sommeren fra 22 Julii til 10 August. Sorenskriverens Domme indstævnes for Tronhiems Laugting.

Guldbrandsdalen, det sidste Provstie og Fogderie paa den nordre Kant af Aggershuus Stift i Christians Amt, ligger høit til Fields og langt fra Søen og Kiøbstæderne. Dets Længde fra Sonden til Norden, eller fra Hinklev Gaard i Brøddum Sogn, Ringsagers Præsteg., til Jerkind paa Dovrefield under Lessøe Præsteg., er omt. 19 1/2 M.; paa den nordlige Kant grændser det til Grøttens, Næssets, Sundals og Opdals Præstegield i Tronh. Stift; i Nordvest fra Loms Præsteg. grændser det til Nordfiord og Indvigens Præstegielde i Bergens Stift; i Vester til Nordals Sogn og Lyster Præstegielde i samme Stift; i Sør til Beri og Ringsagers Præsteg. paa Hedemarken; og i Øster til Østerdalen. Dette Fogderie er inddeelt i 2de Sorenskriverier, under Navne af Søndre og Nordre Guldbrandsdalen, hvortil ere 8 Præstegielde, nemlig: **Faaberg, Gusdal, Øier, Ringeboe, Froen, Vaage, Lom** og **Lessøe**, hvilke indeholde 26 Kirkesogne, men den halve Deel af det eene Sogn under Lessøe, nemlig **Foldalen**, hører til Østerdalens Fogd., Tønsæts Præsteg.. Gaardenes Antal efter Matrikulen er i alt 1406 Numere, som til Skatters Svarelse ere ansatte for følgende Skyld, nemlig: 2697 Huder 6 1/8 Skind, 516 Alen Vaidmel, og 258 Bpd. 12 M. Fisk, der tilsammen er omt. 1794 Tønder Hartkorn, deraf er Odelsgoods 2472 H. 11 3/4 Sk., 516 Alen Vaidmel, og 258 Bpd. 12 M. Fisk. Præsternes Tiende over hele Fogderiet beløbe sig, efter den almindelige Accord og Forening, som enhver Præst har indgaaet med Almuen, til 920 Tønder Byg og 40 Tønder Rug. Anden Sæd er ikke her brugelig formedelst Jordens Godhed og Frugtbarhed. Konge-Tienden er bortforpagtet under Eet til samtelig Almue for 1600 Rdlr. aarlig, som Fogden oppebær af enhver Gaard, lignet efter deres Godhed, og hvorfor han nyder af Almuen aarlig 100 Rdlr. Kirkerne i Fogderiet med deres Jordegods og Tiender har Almuen kiøbt af Kongen, og Jordegodset er paa de fleste Steder solgt, dog med Reservation af Landskylds Svarelse til Kirkerne. I Henseende til den Militaire Indretning, da ere Gaardene inddeelte i Soldater Lægder, og nogle faae Dragoun Qvarterer i Gusdals og Faabergs Præstegielde. I hele Guldbrandsdalen ere 8 Soldater-Kompagnier under følgende Navne: 1. det Læssøiske; 2. Loomke; 3. Vaagiske; 4. nordre Froenske; 5. søndre Froenske; 6. Ringeboiske; 7. Gusdalske og 8. det nordre Hedemarkiske. Disse bestaae af 811 Lægder, foruden 450 Landværn. Dragoun-Qvarterene

Side 218

Guldbrandsdalens Sorenskriverier.

rene ere i alt 40. I gode Aaringer avle Indbyggerne, af Byg og Rug, ikke allene hvad de behøve til deres Huusholdning og Sæd, men og en betydelig Deel til Afhandling paa Bergstaden **Røraas**. Her gives betydelige Skove, i sær af Fyr og Gran. Ved et Sted kaldet **Kringlen** imellem **Sells** og **Qvams Annex-sogne**, nær ved **Laugen Elv**, er opreist en Støtte, hvorpaa staaer een i de senere Tider forgyldt Tavle med Inskription, som giver tilkiende, at paa dette Sted blev 900 Mand Skotter slagne af Almuen i **Guldbrandsdalen**, under Anførsel af Fogden og Sogdenes Bondelæns mænd, den 24 Aug. 1612. Skotternes Anfører, Oberste **Zinklar**, faldt i Slaget, og ligger begravet uden for den gamle **Qvams Kirkegaard** nær ved Kongeveien, hvor ligeledes er opreist et Mindesmærke. Fra Guldbrandsdalen udføres endeel Møllesteene. I **Lessøe Præsteg.** ligger **Lessøe Jernværk**. Igiennem Fogderiet løber 2de store Elve, nemlig: **Lougen** og **Otta**, foruden mange mindre Elve. Aar 1789 den 22de og 23de Julii oversvømmede bemeldte 2de store Elve og flere mindre Elve, de Landstrækninger, som laae nærmest og

derved gjorde betydelig Skade paa Agre, Enge og Husebygninger; derved omkom tillige 61 Mennesker samt mange Heste og Creaturer, hvilket alt under ethvert Præstegield speciel er anført. Folke-Antallet over hele Guldbrandsdalen var Aar 1769 beregnet til 12097 af Mand-Kiøn og 12789 af Qvindekion, tils. 24886 Siele, men Aar 1772 er Folkeberegningen steget til 25587 Siele. Tingene i Guldbrandsdalen holdes 3 Gange om Aaret, nemlig om Vinteren i Febr. og Martii, om Sommeren i Junii og Julii, og om Høsten i Sept. og Octob. Maaneder.

Guldbrandsdalens Sorenskriverier, see **Søndre** og **Nordre Guldbrandsdalen**.

Guldbringe Syssel, i søndre Fierding og Amt af Island har i forrige Tider været meget omtumlet af Jordbrand, og oversvømmet af smeltede Steenfloder; dog findes her overalt smukke Steder og græsrigge Sletter imellem Hraunene, og saakaldte Afretsmarker til Fields langs med **Kriservigs** og **Helligheides Bierge** til **Mosselsheiden**. Ved Søekanten ere mange smukke Pladse og bebyggede Jorder, dog er Fiskeriet det bedste. I dette Syssel er 5 Tingsogne og Sogne kald, nemlig: **Garde**, **Stad**, **Hvalnæs**, **Kalvetiørn** og **Næs**. Til disse Steder med underliggende Sogne ere 5 Sognepræster, som med **Kiosar Syssel** udgør et Provstie under **Skalholts Bispedøm**. Følgende Handelshavne og Fiskerleie ligge i dette District, nemlig: **Grundviig**, **Baadsandshavn**, **Thorlakshavn**, **Selvaag**, **Selatunger**, **Kirkevaag**, **Stafnæs**, **Hvalnæs**, **Gardue**, **Havnefiord**,

Side 219

Guldnæs Kobberværk.

Bessted, **Holmen**, **Vedøy**, **Vestmanøe**, og **Reykiaviig** eller **Reikevig**, hvoraf de 2de sidste Steder, ved Forord. af 18 Aug. 1786 fik Kiøbstæds Rettigheder. Aar 1760 var i dette Syssel 129 Jorder eller saakaldte Tuner, 23 Skattebønder, og 293 andre Bønder. Aar 1769 var Folkemængden i alt 3470 af Unge og Gamle, indbefattet **Kiosar Syssel**. Ved det Sted **Kriservig**, er et Svovelagtig Field, hvor et Svovelværk har været i Drivt. Landfogden er tillige Sysselmand i dette Syssel og hans Boested er paa den frugtbare Øe **Vedey** eller **Vedøe**.

Guldnæs, saa kaldes et gammelt Sølv- og Kobberhaltig Værk i **Sellejords Hovedsogn** og **Præstegield**, Øvre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt. Den ældste Efterretning, som haves om dette Værk, er et Mutingsbrev, givet af Kong Friderich den 1te Aar 1524 til Biskop **Mogens** af Hammer og Medinteressentere. Værket, som da blev kaldet **Sundsberg**, blev kort efter forladt. Aar 1537 blev det paa nye optaget ved tyske Berghmænd, som kaldte det **Golmsberg** eller **Goldnesberg**. Da det erfarede, at Værket var et rigt sølvholdig Værk, besluttede Kong **Christian den 3die**, at lade det drive paa egen Regning, og blev fra Churfyrsten af Sachsen overlade hans Bergmester, **Hans Glaser**, der paa 2 Aar antog Tieneste som Kongens Bergmester i Norge. Han medbragte Bergfolk fra Sachsen og allehaande til Bergværkerne henhørende Redskaber. Bønderne i Øvre Tellemarken yttrede Misfornøielse over disse Anstalter. De vilde ikke indlade Bergfolkene i deres Huuse, eller give dem Underholdning, men forsjog dem. Da dette blev Kongen berettet, gav han Høvidsmændene **Claus Bilde** og **Peder Hansen** Ordre med en væbnet Krigsmagt at forføie sig til Tellemarken. Bønderne, som herom fik Kundskab, satte sig til Modværge, men ved Høvidsmændenes Ankomst bleve overtale til at nedlægge Vaaben, og derpaa omringet og arresteret. 16 Ophavsmænd for Oprøret bleve udlagte. De 5 allerfornemste bleve strax rettede, den 6te gjort til Bøddel, og de andre 10 maatte løse deres Hals igien med 1040 Lod Sølv. Den øvrige Deel af Almuen bleve tildømte at betale Mulcter deals i Penge, deals i Varer, og deals ved Arbeide paa Værket, desuden gave de en skriftlig Forpligtelse fra sig, at de for Eftertiden vilde være fredelige og lydige Undersaatter, under Fortabelse af deres Ære, Liv, Formue og Odelsret. Værkets Drivt blev nu

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

fortsat, men med hvilken Fordeel i Førstningen er uvist. Af det vundne Sølv haves Markstykker af Aar 1543. Omtrent Aar 1552 blev Værket indstillet. I bemeldte Aar søgte tre Bergfolk om Tilladelse at bruge Værket i 20 Aar. Aar 1580 var Værket øde. Aar 1604, under Kong **Christian 4des** Regiering var Værket atter i Drift, men omtrent Aar 1719 nedstyrkede Berget over den.

Side 220

Guldstad.

den saa kaldte Kongens, nu Lovice Grube imedens en Deel af Arbeiderne vare deri. Det laae fra den Tid øde indtil omtrent Aar 1691, da en riig Kiøbmand i Skeen, navnlig **Niels Justesen** optog det. Aar 1707 var det endnu i Drift, men da Arbeiderne deels vare utroe, deels ikke forstode Konsten, især ved Smeltningen, blev Værket ophævet med 8000 Rdlrs. Forliis. Det laae derefter øde indtil Aar 1759, da **Adam Zeiner**, Assessor og Bergmester paa Kongsberg, lod opføre adskillige Bygninger til Pukværk og Smeltehytte, og lod endeel Malm og igienliggende Levninger fra forrige Tider føre til Kongsberg at pukkes og smeltes; men Værket faldt strax tilbage i det Frie indtil 1780, da Markscheider **Christ. Zeiner** paa Kongsberg tilligemed nogle Kiøbmænd paa nye optog det og opførte et Pukværk. 1785 blev der arbeidet af en Opseer og 23 gemene Berg- og Pukværks-Arbeidere; og skjønt Pukværket, som kun bestaaer af 6 Stempler og 6 Slemmerum, maatte staae en stor Deel af Sommeren af Vandmangel, blev dog af 139 Centner Slig udbragt 28 3/4 Lod Sølv og 4060 1/2 Pund Kobber. Foruden nye og gode Skierper, som i Aaret 1783 bleve opdagede, er desuden et hosliggende stort Field befunden at indeholde fuldkommen gode og drivværdige Sølv- og Kobberhaltige Malmgange, hvilket har givet Haab om et bestandigt Værk.

Guldstad, 2de Gaarde i **Spareboe Præsteg.**, **Inderøens Fogd. Tronh. Amt**, kaldet **Store- og Lille-Guldstad**. Her blev Aar 1769 et Kobberværk sat i Drift af et Interessentskab i Tronhiem, hvortil var opført alle til et saadant Værk fornødne Bygninger, og Smeltehytten stod ved Interessentskabets Gaard **Skjeltegrind**; men for 4 à 5 Aar siden, da Malmen befandtes af ringe Betydenhed og ikke kunde stoppe Udgifterne, blev Værket aldeles nedlagt med et betydeligt Tab. Siden ere Gaardene med alle Værkets Bygninger og Inventarium bortsolgte ved Auction til nu afgl. Justitsraad **Friedlieb** og ejes nu af hans Enke-Frue, samt Kiøbmand **J. V. Thoning** og Proprietair **D. U. Gram**. Til disse Gaarde ere 28 Huusmandspladse, som Bergarbeiderne beboede og tillige skøn Skov, hvilken nærværende Eiere nu benytter til Savstømmer hugst og Skiørsel paa Steens Savbrug efter Kongelig Bevilling; hvorimod 2de paa Gaardene **Guldstad** forhen værende Savbrug aldeles ere sløifede, fordi de, ligesom Gaardene, ligge langt fra Søn øverst op til Fields.

Guledal, en liden Dalstrækning beliggende høiest op blandt Fieldene i **Guldals Sorensk., Tronh. Amt**, hvorigiennem **Gula Elv** løber.

Gule Skibreede, et Tingl. til **Yttresogns Sorenskriverie**, i **Yttre- og Indre Sogns Fogd.**, nordre **Bergenhuus Amt**. Tingstedet er Gaarden **Skierjehavn**.

Side 221

Gulloug.

Gulloug, en adelig privilegeret Sædegaard i **Lier Præsteg.** og **Sorenskriv., Buskeruds Fogd. og Amt**, som i Aaret 1505 den 20de Julii af Kong **Hans** blev frigiven til da værende Eier **Niels Svensen**, der tillige blev adlet og givet det Tilnavn **Tordenstjerne**, formedelst sin i Krigen udviiste tro Tieneste og Tapherhed, især ved **Wennersborg Fæstning** i Sverrig, dens Erobring.

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet
1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Gaarden ligger meget smukt og behagelig ved **Drammens Fiord** og er smukt og vel bebygget. Hovedbygningen er opført Aar 1568, efter at denne Gaard med flere af de Svenske var afbrændt. Under Gaarden ligger skønne Agre og Enge, liden Skov, og et godt Laxefiskerie.

Gulosen, en breed Bugt af **Tronhiems Fiord**, under **Orkedals Præsteg.** og **Sorensk.**, i **Tronh. Amt**, hvor **Gula Elv** nedfalder.

Gulsviig, en Gaard i **Flaae Annexsogn**, til **Næs Præsteg.** i **Hallingdalen**, under **Buskeruds Amt**, hvor et Kapel har staaet, og hvorefter endnu sees Levninger. Denne Gaards Eiendom strækker sig paa begge Sider af **Flaae Elv**. Paa søndre Side staae nu Huusene, men paa den nordre Side skal de i forliden Tid have staaet paa et Sted kaldet **Roppe**. Bønderne fortælle at en rig Frue skal have boet her, hvis Pragt de paaberaabe deraf, at hun skal have kiørt med Elsdyr.

Gulsøe, en Øe i **Nordhordlehns Fogd.**, søndre **Bergenhuus Amt**, som i de gamle norske Historier er bekiendt deraf, at her blev holdet **Laugting**, og Laugstolen kaldet **Guletings Laugstol**. Aar 940 blev **Gule-Tingslov** givet og indsat paa **Nordhordlehn** af Kong **Hagen Adelsteen**. Paa det Sted, hvor Laugstolen var paa Øen, findes endnu en rund Kreds, besat med Træer rundt omkring, hvor Dommerne, som vare 12, sad under aaben Himmel og holdt Rettergang. Laugstolen var her i nogle hundrede Aar, indtil den omsider blev forflyttet til **Bergen**, hvor Laugtinget nu holdes for **Bergens Laugdømme**.

Gumø, 2de Øer, østre og vestre, beliggende udenfor Byen **Kragerøe**. Paa disse Øer, som ere beboede, ere store Bierge, temmelig Skov, men lidet Jordbrug. Her sees nogle forladte **Jerngruber**.

Gundheim, en Gaard i **Seude Præsteg.**, **Nedre-Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt**, hvor, for nogle Aar siden, en Begravelses Høj er opkastet og derved fundet en stor Guldring eller Armbaand, som Hs. Kongelig Højhed Arveprinds **Friderich** har bekommet og derfor betalt 70 Rdlr.

Gundstad, en Gaard i **Ringeboe Præsteg.**, **Guldbrandsdalens Fogd.**, **Christians Amt**, af Skyld 4 Huder, deraf 3 Hu...

Side 223

beboes af 211 Opsiddere med 165 Huusmænd, tils. 376 **Familier**, foruden Inderster og Kaarmænd. Aar 1769 var det hele Folkeantal, 3101 Siele. Kirkerne har Almuen kiøbt af Kongen Aar 1723. Hovedkirken er stor og anseelig, muret af Graasteen i en aflang Fiirkant, hvorefter endeel har staaet fra de katholske Tider. Denne Kirke blev ruineret ved Ildebrand af de Svenske samme Tid som Stor-Hammer Bye blev ødelagt, nemlig Aar 1567, efter at de forud havde betient sig af Kirken til Hestestald. Kirkens nu værende Altertavle og Prædikestoel ere smukt udhugne og forgyldte. Loftet over Kirken er malt; Choret ligesaa, som er adskilt fra Kirken ved et Tralværk af Træ. Her henger 2 Skilderier, og 2de Monumenter ere opsatte. Præstegieldet er i de senere Tider meget forbedret og dyrket, og Indbyggerne har for Agerdyrkning og anden Vindskibelighed, erhvervet en anseelig Deel Præmier. Her er en Sognepræst, og en residerende Kapellan, som af Sognepræsten aarlig bekommer 100 Rdlr. isteden for Tiende og Landskyld. Præstegaarden kaldes **Riddersvold** og skylder 5 Huder; dens Huusebygninger ere for faa Aar siden flyttede paa nye Tompt og ere meget smukke. Tienden pr. Part er omt. 130 Tønder af Byg og Rug. Mensal Godset beløber til hen ved 20 Huder. Her ere 55 Soldater Lægder og 20 Dragoun-Qvartere. I forliden Tid have de betydeligste Gaarde her i Præstegieldet været beboede af adelige Familier. Herfra udføres en stor Deel Fedevahrer. Gusdals Elv, som løber igiennem Præstegieldet, tilligemed de Elve Laugen, og Otta m. f. give ofte ved Oversvømmelse betydelig Skade. Den største Skade indtraf den 22de og 23de Juli

1789, da 691 Maal Ager og 2587 1/2 **Meling** Eng aldeles blev ødelagt; 118 1/2 Maal Ager og 348 1/2 **Meling** Eng blev bedøvveth for nogle Aar; 348 Huuse bleve aldeles borttagne og 23 omstyrtede og beskadigede, 5 Mennesker omkom, samt en Hest, 25 Hornqvæg og 105 Smaafæ. Skaden paa Jord, Huuse og Creaturer er taxeret for 61,835 **Rdlr.** 72 β. Tingstedet for dette Præsteg. er Gaarden **Roqvam**.

Guste eller **Guthe Field**, et meget smukt Field, som rækker op langt over alle andre høie Fielde og Klipper i Øvre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt.

Gyldenløves Skandse, see Friderichssteens Fæstning.

Gyland Sogn, i Lister Fogd. Mandals Amt, er et Annex til Bakke Præsteg., sammesteds, hvis Gaarde skylder 83 Huder 6 Engelsker. Folkeantallet bestod **Aar 1787** af 562 Siele.

Gyssund Sogn, see Gissund.

Gøa eller **Jøa**, en stor beboet Øe i Fosnæs Præsteg., Nummedals Fogd., Tronh. Amt, beliggende i Folden Fiord, er 4 M.

Side 224

M. i Omkreds. Paa denne Øe ere 14 Gaarde med Skov til Fornødenhed. **Gøte Sogn**, et Annex til **Østerøe** Præsteg. paa **Færøe**. Kirken ligger ved den Fiord, **Gøteviig** paa Øen **Østerøe**.

H.

Haabel eller **Hobel** Præsteg. og Tinglaug, i **Mosse** Sorenskriv. og Fogd., Øvre **Borgesyffels** Provstie, **Smaalehnenes** Amt, bestaaer af 2de Kirkesogne, nemlig: **Haabel** Hoveds., og **Tomter** Annex. Hovedkirken er en liden Steenbygning. Til Præsteg., er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Haglerød**. **Haae** eller **Nærum** Præsteg. og Tinglaug i **Jedderens** Provstie, **Jedderen** og **Dalernes** Fogd., **Stavanger** Amt, bestaaer af 3de Kirkesogne, som ere: **Haae** eller **Nærum** Hoveds., og Annexerne: **Bøe** og **Varhoug**. Hertil er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Haar**. **Haasvaag**, en liden Havn i **Stavanger** Fiord, under sidstmeldte **Haae** Præsteg., hvor Elven **Haasvaag** løber ud, i hvilken Elv er et godt Laxefiskerie. Norden for Havnen strækker et Steenrif sig 1 M. nordvest i Havet, hvor Skibe ofte komme til Skade. **Haakesholm** eller **Haakeshavn**, en Gaard og Handelssted i **Ulvesteens** Sogn og Præsteg., **Søndmørs** Fogd., **Romsdals** Amt, af Skyld 18 Mark Fisk, har en Opsidder. **Haaland**, en Gaard i **Jelsøe** Præsteg., **Ryefylke** Fogd., **Stavanger** Amt, hvor en Kiempehøi er opgravet og deri funden et meget langt Sværd og et langt Spyd. **Haaland** Præsteg. i **Jedderens** Provstie, **Jedderen** og **Dalernes** Fogd., **Stav.** Amt, ligger ved Søen vesten for **Kleps** Præsteg., og bestaaer af 4 Kirkesogne, som ere: **Haaland** Hoveds., og Annexerne: **Tiore**, **Sole** og **Malde**. Alle Kirkerne ere af Træ, undtagen **Sole** Kirke af Grundmuur. Hertil er en Sognepræst. **Haaland** eller **Dale Sogn**, et Annex til **Ous** Præsteg., i **Søndhordlehns** Fogd., søndre **Bergenhuus** Amt. **Haardøe** Sogn, et Annex til **Aggerøe** Præsteg., i **Romsdals** Fogd. og Amt. Her er et Kapel af Træ.

Side 225

Haarkiølen.

Haars eller **Haarkiølen**, et gammelt Rigs- eller Grændse-Field imellem **Norge** og **Jemteland** i **Sverrig**, som har en stor Strækning, beliggende mellem Øst og Vest. Dets vestre Ende begynder 1/4 M. fra **Nordlie** Kirke under **Sneaasens** Præsteg., **Indersens** Fogd., **Tronh. Amt**. Midt paa Fieldet stige 3 spidse Bierge i Veiret, som kaldes **Pengekistene**. Paa Fieldet opholde sig mange **Finner** eller **Lapper** om Vinteren med deres Reensdyr, thi det er et godt Mose-

Field. **Haasteen**, en Øe i Havet, under **Jedderen** og **Dalernes Fogd.**, **Stavanger Amt**, hvor vilde Øren græsses og gaae ud hele Aaret. Under denne Øe forliste, **Aar 1558**, det Skib, som havde de 5 Klokker inde, der bleve tagne af **Stavanger Domkirkes Taarn**. **Haave**, en Gaard i **Loms Præsteg.**, **Guldbrandsdalens Fogd.**, **Christians Amt**, hvor en Kirke har staaet til **Aar 1752**, men da blev nedrevet og affkaffet. **Haave**, en Gaard i **Froens Præsteg.**, sidstnævnte Fogd., af Skyld 3 **Huder**, har 2 Opsiddere og en Huusmand. Paa en Slette ved Gaarden, nær Kongeveien, sees Levninger af en indhegnet Kirkegaard; den der i fordom Tid værende Kirke skal have været bygt af en Høvding, ved Navn **Dale Guldbrand**, efter at han var døbt og havde antaget den christelige Troe. **Haborsqvammen**, en Gaard i **Fladaas Annexsogn**, **Sillejords Præsteg.**, **Øvre Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt**, hvor **Aar 1779** i en Høi er funden et Spyd, en Haandøre, et Sværd, nogle Stykker af en Hielm og andet forrustet Jern. **Hadeland**, et District under **Totens Fogd.**, **Christians Amt**, grændser mod Østen til **Øvre Rommerige**, mod Vesten til **Valders**, mod Sonden til **Ringerige**, og mod Nord til **Land** og **Toten**. Det bestaaer af 2 Kirkesogne, nemlig: **Gran** og **Jevnager**, som med **Lands Præsteg.** i **Valders Fogd.**, udgjør et Sorenskriverie. Her ere gode og frugtbare Jorder, betydelige Skove, og godt Ferskvands-Fiskerie. Districtet har sit Navn af **Kong Hors Sønnesøn Hande**, som var den første Regierende derover. Ved den søndre Ende af **Randsøen** i **Jevnagers Præsteg.**, er et Glasværk, kaldet **Hadelands**, hvor **Bouteillier** allene blæses, til et aarlig Antal af omt. 500,000 Stykker. Tingene holdes i dette Sorenskriv. 2de Gange om Aaret, efter Forord. af 20de **Aug. 1751**, nemlig: om Foraaret i **Feb.** og **Martii**, og om Høsten i **October** og **Novbr. Maaneder**. Sorenskriverens Domme indstevnes for **Christiania Laugdømme**. **Hadeland**, **Ringerige** og **Hallingdals** Provstie i **Christiania Stift**, bestaaer af 6 Præstegielde, nemlig: **Gran**, **Jevnager**, **Nordrehoug**, **Hob**, **Næs** og **Aal**, De 2de første i **Totens**

Side 226

Hafslund.

Fogd., **Christians Amt**, og de 4 sidste i **Ringerige Fogd.**, **Buskeruds Amt**, som tilsammen indeholde 19 Kirkesogne, hvor til ere 6 Sognepræster og 2 residerende Kapellaner.

Hafslund, en smuk Herregaard, Østen for **Sarpsfossen** i **Mosse Fogd.**, **Smaalehnes Amt**. Den er den største Gaard i Landet, af Skyld 60 **Skpd. Tunge**, som svarer til 75 Tønder Hartkorn. Hovedbygningen paa Gaarden med sine 2 Fløie er af Grundmuur, to Etager høi, foruden Kielderen og Loftet, tækket med glasserede Tagsteen. Ladegaarden, som er lige imod Hovedbygningen, er ligesaa regulair, med udstaaende Pavillon, af 2 Etager; men de øvrige Huuse bag ved, ere kun af een Etage; derigiennem gaaer man lige ud til en nye anlagt stor Frugthave, og foran Hovedbygningen er ligeledes en stor regulair og smuk Have med høie Alleer af Linde og andre Træer. Gaarden i sig selv, i Ager og Eng, er meget god og veldyrket. Ved Gaarden er i **Sarpsfossen** opført 17 Savbruge til 200,000 Bords aarlig Quantum.

Hafsløe, eller **Folkesbygdens Præsteg.**, i **Yttre- og Indre-Sogns Fogd.**, nordre **Bergenhuus Amt**, bestaaer af 5 Kirkesogne, nemlig: **Hafsløe Hoveds.**, og Annexerne: **Jordanger**, **Freds**, **Sølveren** og **Ornes** eller **Urnes**. Hertil er en Sognepræst.

Haffiardarsø, see **Hvalsøerne**.

Haftors-Støtten, et Grændsefield imellem **Tronhiems Amt** og **Jemteland** i **Sverrig**.

Hage, en Gaard i **Lessøe Præsteg.**, **Guldbrandsdalen Fogd.**, **Christians Amt**, af Skyld 6 **Huder** Odelgods, og 1 **Hud** benefic. Gods. Her skal i fordom Tid have boet en adelig Familie, ved Navn **Gynter**. Gaarden er befriet for Foringskat formedelst udviist Troeskab og

Tapperhed **Aar 1612** ved det **Skotske Slag** i **Kringlen** under **Guldbrandsdalen**, af da værende Opsidder **Laurits Hage**. Gaarden har 2 Opsiddere med 2de Huusmænd.

Hakattlestrand, en Strandstrækning, som gaaer omtr. 1 **M.** fra **Sundenæs** ved **Vandelv-Fiordens** Aabning, til Gaarden **Aarem** i **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**. Her ligger 15 a 16 smaae og ubetydelige Gaarde, hvoraf 3de høre til **Vandelsvens Præsteg.**, og de øvrige til **Herøe Præsteg.**

Hakbuen, en beboet Øe under **Hittersens Præsteg.**, **Fosens Fogd.**, **Tronh. Amt**, hvor **Qværnes** Annexkirke staaer.

Hakkedals Sogn, et Annex til **Nittedals Præsteg.**, i **Nedre Rommeriges Fogd.**, **Aggershuus Amt**. Her ligger **Hakkedals Jernværk**, omtr. 3 **M.** fra **Christiania**. Malmgrubene

Side 227

Haldans Høien.

ligge deels omkring Værket, og deels ved **Arendal**. Værket tillige med et hosliggende Sav- og Møllebrug, ejes af **Jens Moe**, som lidet eller intet lader Værket drive, men derimod har Sav- og Møllebruget i god Drift. **Aar 1781** blev fra Værket udført 623 **Skpd. Stangjern** og 249 **Skpd. Støbegods**. Raajernet var 965 **Skpd.** **Aar 1791** laae Værket aldeles øde af Mangel paa Kul. Den aarlige Afgift til Kongen er 250 **Rd.** I Sognet er en fuld Gaard, 2 halve og 23 8de eller Fjerdinggaarde tilsammen 26, hvorunder ligge 16 Huusmandspladse, foruden de, som høre til Værket. Kirken er af Træ, indviet **Aar 1732**.

Haldanshøien, en Høi paa Gaarden **Steen** i **Ringeriges Fogd.**, **Buskeruds Amt**, hvor Kong **Haldan Svartes** Hoved skal være nedlagt. Denne Konge omkom paa Isen over det Vand **Randsøe**, da han ville fare derover.

Halderviig, en maadelig Havn ved den nordre Deel af **Færøe**.

Haldkieldsviig, en Præste-Enke Gaard i **Voldens Sogn** og **Præsteg.**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, af Skyld 3 **Vog Fisk**. Under denne Gaard er den bekiendte Viig eller Søebugt, kaldet **Haldkieldsviig**. Ved Gaarden staaer **Voldens Hovedkirke**. Vesten for Kirken sees en rund og ligesom indhegnet Plads, belagt med Steene, som berettes at være Levninger af en gammel grundmuret Bygning.

Haldvarmoe, en betydelig Gaard paa nordre Side af **Namsen Elv**, i **Overhaldens Præsteg.**, **Nummedals Fogd.**, **Tronh. Amt**, 1 **M.** fra Hovedkirken og 1/2 **M.** fra Annexet **Skage**. Den er smukt bebygget og har gode Agre og Enge. Straks hos Gaarden paa en stor jevn Plads, kaldet **Sletten**, holdes **Overhaldsmarket** aarlig i **Octob. Maaned**, hvortil er opført en stor Samling af Huuse og Krambodlader til de Handlendes Tieneste, som her indfinde sig fra **Tronh.** og flere Steder. Her boe desuden endeel Familier, deraf nogle Handlende. Bønderne i **Overhalden** have her tillige endeel Boder eller Huuse staaende til deres Fornødenhed, saa at Stedet har Anseelse af en liden Bye, hvis Grunde og fleeste Huuse tilhøre Gaarden. Paa dette Market afhandle de **Overhaldske** Bønder Fedevahre, Humle, Lerret, Strie, Naper noget Meel og Korn, og tilkiøbe sig Sild, Fisk, Tran m. v., og hvormed de siden forsyne endeel af **Sneeaasens** Almue og **Findliernes** Beboere.

Halle Sogn, et Annex til **Verdalens Præsteg.**, i **Stør- og Verdals Fogd.**, **Tronh. Amt**, bestaaende af 33 Gaarde. Kirken ligger 1/2 **M.** fra Hovedkirken mod Sydøst paa en høi Bakke yderst ved Grændserne til **Skognens Præsteg.**

Side 228

Hallem.

Hallem, en Gaard omtr. 1/2 Fierding fra **Stikkelstad** i sidstmeldte Præsteg., som i fordum Tid har været et Konge- eller Høvding-Sæde. Her sees mange Kiempehøie, og paa een af disse staaer en smal og spids Bautasteen, som er 5 Al. høi og 1 1/2 Al. bred. En liden Sandhøi er for faae Aar siden opkastet, hvorved fandtes en af flade Steene sammensat Kiste, hvori laae endeel forraadnede Menneskebeen.

Hallingdal, et District, som med **Ringerige** udgjør et Fogd. og Sorenskriv., under **Buskeruds Amt**, see **Ringerige**. **Hallingdal**, forhen kaldet **Haddingsdalen**, har sit Navn af Kong **Hadding**, som i sin Tid har regieret over dette District, han var Kong **Nors Sønnesøn**. Grændserne ere: i Nord til **Valders**, i Vester til **Bergens Stift**, i Sønder til **Nummedal**, og i Øster mod **Ringerige**, adskilles fra disse Steder ved store Fielde, og bestaaer af en Dalstrækning, som er i Længde fra den yderste Gaard **Lindeliën**, til den øverste Gaard **Sundalen**, 16 Mile, men Breden er neppe 1/2 M. Denne Dalstrækning indeholder 2de Præstegielde, nemlig: **Næs** og **Aal**. Igiennem Dalen løber en stor Elv, som har sit Tilløb fra mange andre mindre Elve og Vande; den gjør, især om For- og Efteraaret, ofte stor Skade ved Oversvømmelse og Udbrud paa de langs Elven liggende Gaarde, og opfylder Agre og Enge med Sand og Gruus. I Elven ligger, under den Strækning, som tilhører **Hallingdalen**, 17 Øer, hvoraf een indeholder en liden Gaard, og en anden en Huusmandsplads; de øvrige bruges til Høesletten, og paa nogle er endeel Skov. Kornavlingen i dette District er meget usikker formedelst jevnlig indfaldende tidlig Frost om Efteraaret, og Nattekulde om Foraaret. Naar undtages **Næs** Hovedsogn og **Flaae** Annex til **Næs** Præsteg., hvor Luften er mildest, kan i de andre Kirkesogne ikke faaes anden Sæd end Byg, og i de Annexsogne **Hemsedalen**, **Hoel** og **Vasbøygden**, er det meget sielden at Almuen nyder modent Korn, saa at de næsten aarlig maae købe Føde og Sæd. Disse og andre Udgifter bestrides nogenlunde ved Udførsel af Fedevahre, thi Høe-Avlingen og Græsning for Creaturene er temmelig god. Fra **Næs** Præsteg. udføres tillige nogen Tømmerlast, men Skovene ere for det meeste udhugne. Ryper fanges ved Snarer i stor Mængde og udføres til Afhandling. Af Ferskvands Fiske haves endeel, dog ei tilstrækkelig til den daglige Huusholdning. Veiene i **Hallingdalen** ere overalt i meget slet Stand. **Hallingdals Elv** falder ud ved **Drammen**. Dette District **Hallingdal** har i fordum Tid lagt under **Stavangers** nu **Christiansands Bispedømme**, men først i dette Aarhundrede henlagt til **Christiania Bispedømme**.

Side 229

Hallingdals Provstie.

Hallingdals Provstie, see **Hadeland**.

Halmøe Sogn, et Annex til **Fosnæs Præsteg.**, i **Nummedals Fogd.**, **Tronh. Amt**. Kirken staaer paa en Øe, kaldet **Halmøe** ved søndre Side af **Folden-Fiord**, under det District **Flatanger**, omt. 2 1/4 M. fra Hovedkirken. Denne Annexkirke blev for nogle Aar siden ved Lynild antændt og aldeles lagt i Aske, men derefter igjen smukt opbygget af Træ, af da værende Kirke-Eier **Lieutn. Ole Lund**.

Halsaae eller **Mandals Sogn**, see **Mandal**.

Halsan, en Gaard i **Alstahoug Hoveds.**, **Skognens Præsteg.**, **Stør- og Verdals Fogd.**, **Tronh. Amt**, 1/4 M. omt. fra Hovedkirken og ligesaa fra **Levanger**. Strax oven for Gaarden ligger et høit og rundagtig Bierg, hvorpaa i fordum Tid har lagt en Fæstning, kaldet **Halsteinan**, af hvis Mure med dens Underværker sees endnu endeel Rudera.

Halse Fiord, en stor Fiord i **Nordmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, som skiaer sig fra Havet ind i Landet forbi de 2de Kirker **Halse** og **Stangvig**, og udbreder sig i 4 Arme, under Navne af **Bæverdals**, **Surendals**, **Ulsunds** og **Stangvigs Fiorde**.

Halse Sogn, et Annex til **Stangvigs Præsteg.** i sidstnævnte Fogd. Kirken staaer paa Gaarden **Halse** ved **Halse-Fiord**. Under denne Gaard ligger endeel Vande eller ferske Søer, hvori er en Mængde Karudser. Almuen driver meget paa Fiskerie i Havet.

Halslund, see **Haslund**.

Halsnøe eller **Eid Sogn**, see **Eid**.

Halsnøe, en beboet Øe under **Ryefylke Fogd.**, **Stavanger Amt**.

Halsnøe, en stor Øe i **Søndhordlehns Fogd.**, søndre **Bergenhuus Amt**, liggende Østen for **Storøen**, henved 3 M. O. N. O. ud fra **Mønsterhavn** eller Øen **Mønster**. Denne Øe er i Historien bekendt af det rige Kloster, **Halsnøe-Kloster** kaldet, som i de katholske Tider har staaet paa Øen, hvortil var et stort Gods, som siden Reformationen er adspredt, og endeel deraf tilhører nu Kongen. Hertil har været Birkeret og andre Privilegier. Forbi Øen løber ind i Landet en stor Fiord, som her kaldes **Halsnøe Fiord**, men siden længere ind, **Hardanger Fiord**; den er 12 M. lang. Dens Længde fra Syd til Nord er 1 1/2 M. Paa dens nordre Ende sees endnu Rudera af Klosteret, og af en gammel Kirkemuur af hugne Steene.

Halsteen, en Gaard i **Aals Præsteg.**, **Hallingdals District**, **Buskeruds Amt**, hvor et Drikkehorn skal findes, som er krumt af Ælde, og saa stort, at det holder 2 1/2 Pot, er 3/4 Al. langt og

Side 230

Halsteins Skandse.

proportioneret krumt efter Længden. Omkring den videste Ende er det belagt med en Kobberring 3 Tommer breed, stærk forgyldt, hvorpaa er udgravet nogle Bogstaver. Midt paa er en liden forgyldt Kobberplade, hvori er indfattet en oval **Chrystal**. I Enden af Hornet er en Kobberpibe og en Knap, begge forgyldte. Paa Gaarden skal dette Horn have været forvaret over 250 Aar.

Halsteins Skandse, see **Halsan**.

Hamborgerøe, en Øe under **Landvigs Præsteg.**, **Nedenæs Fogd.** og **Amt**, liggende 1 M. ud i Havet, hvorved er et Sund, kaldet **Hamborger-Sund**.

Hammer Fiord, en stor Fiord i **Mule-Sønder-Syssel**, Østre Fierding af **Island**. Uden for denne Fiord ligger nogle smaae Øer hvor Edderfugle opholde sig.

Hammer, en Giestgivergaard og Skydssted i **Stor- og Verdals Fogd.**, **Tronh. Amt**, som er meget smukt bebygget af nærværende Eier og Opsidder **Joen Hammer**; han har og tillige anseelig forbedret Gaardens tilliggende Jorder, ved Rydninger og Grøfters Optagelse. Paa vestre Side af Gaarden, nær ved Kongeveien, ligger et lidet Vand, kaldet **Hammer-Vandet**.

Hammer eller **Stor-Hammer**, saa kaldtes den i forstum Tid værende største og anseeligste Kiøbstad i **Norge**, anlagt paa en flad, stor og aaben Strand mod Østen ved det store **Miøsen-Vand** under **Vangs Præsteg.**, **Hedemarkens Fogd.** og **Amt**, hvor nu den store og betydelige **Hammer-Gaard** ligger. Denne Stad skal have indtaget en Længde af omt. 1/2 M. Paa den nordre og vestre Side af nu værende **Hammer-Gaard**, skal den have strakt sig hen til det saakaldte **Furubierg**, som ligger 1/4 M. Norden for Gaarden, og ligesaa paa den anden Side mod O. S. O. til den saakaldte **Ryvholm** og til **Flagstadbroe**, noget over 1/4 M. langs **Miøsen**. Strax Norden for Gaarden, der altsaa nu ligger i Midten af den gamle Stad, hvor den saakaldte gamle **Bispegaard** med **Domkirken** har staaet, skiaer en liden Bugt af **Miøsen** sig ind, som

formodes at have tient til Stadens Havn; denne Bugt kaldes nu **Nordviig**, og i den løber en liden Elv eller Bæk, langs og forbi hvilken een af Stadens Hovedgader, det saakaldte **Biskopsstræde**, skal have strakt sig, til hen mod benævnte **Furubierg**, følgelig havt en Længde af omt. 1/4 **M**. Et Stykke Østen for Gaarden har een af Stadens Kirker staaet, kaldet **Korskirkem**, som formodes at have været opført af Teglsteen, efterdi der endnu sees noget af dens Grundvolde, som bestaaer af saadanne Steene. Et lidet Stykke Norden for Gaarden ligger en liden Biergknol, kaldet **Bispebjerget**, tæt hos Vandet paa en meget steil Banke eller Mæl. Her troes at et lidet Kastel har staaet til Værn og

Side 231

Hammer.

Forsvar for **Bispegaarden** og **Domkirken**. Dette Sted viiser endnu Tomter efter en muret Bygning, men hele Tomten indeholder ei mere end neppe 20 Skridt paa hver Side. Fra dette **Bispebjerget** skal en Løngang have gaaet til **Domkirken**, men hvorefter nu intet Kiendetegn sees. Et Stykke fra **Hammergaard** mod S. O., tæt hos Stranden ligger en flad Steen, hvor Fiskerne i gamle Dage bragte deres Fisk, og her formenes Stadens **Torv** har været. Fra dette Sted skal den anden Stadens Hovedgade, kaldet **Grønnegade**, have strakt sig forbi førmeldte **Korskirkem** og videre hen Øster. Et godt Stykke længere mod Sør eller S. O., mellem Gaarden og førmeldte **Ryvholm**, eller en anden Holm, kaldet **Aspeholmen**, nedløber en Bæk under Navn af **Hagebæk**. Langs denne, skal Stadens 3die Hovedgade have lagt, som blev kaldet **Klosterstrædet**. Her formodes at have staaet et Kloster, foruden **St. Olufs Kloster**, som stod ved **Domkirken**. Benævnte 3de Hovedgader have saaledes lagt i en Strækning mellem Øst og Vest omt., næsten parallelle med hinanden, og fra Sør til Nord have Tværgaderne strakt sig, af hvilke berettes at have været 15 eller 17. Tæt hos Gaarden paa dens nordre Side sees endnu Levninger af den gamle forud prægtige **Hammers Domkirke**. Den var opført paa det høieste Sted i Byen, hvorfra har faldet en prægtig Udsigt, saavel over omkring liggende Egne, som fornemmelig til Vandet. Bygningen har været stor og anseelig, opført af hugne Steene, i Form af en Korskirke, med mange Taarne, forgylde Spire og andre Zirater, hvilken Bygning nu ligger nedfalden i en stor Dynge, undtagen nogle faae Levninger af den nederste Muur ved Choret, og en Længde af Kirkens vestre Kors eller dens indre Muur, som bæres af 3 meget tykke og massive Steenpillere. Resten er nedfalden, nedbrudt og for endeel bortbragt, hvilket ogsaa har Sted i Henseende til de øvrige grundmurede Bygninger, som Staden har havt, saasom et **Commun**, **Raadstuen**, **Klostrene**, **Kongsgaarden** og **Bispegaarden** m. fl., og hvoraf endeel ere forvandlede til Stalde og Fæhuse, andre ere aldeles nedbrudte. Af **Bispegaarden** er intet mere at see tilbage, end endeel anseelige, murede og hvelvede Kjeldere under nu værende **Hammer-Gaard**. Paa det Sted hvor **Kongsgaarden** har staaet, sees en vidtløftig Gaardsplads, hvor en dyb Brønd endnu findes. Denne **Kongsgaard** siges at have havt et saa stort Taarn, at deri var anrettet Brygger-, Bager- og Steger-Huse, samt neden under en hvelvet Kjelder med Brønd udi. I Gaardens Bygninger skal have været saa mange Herresale, at 1000 Mænd deri kunne faae Plads. Omkring **Domkirken** har staaet en af Steen opført Kirkegaards Muur, bygt i en Fiirkant med 4 Porte,

Her er den diplomatiske transskription af side 232 (filnavn: Page 257) efter de gældende regler. Alle ord sat med antikva (fremhævet skrift) er markeret med **fed**.

Side 232

Hammer.

Porte, og over disse 4 Taarne med Spire, efter hvilken Muur Grundvoldene paa nogle Steder endnu sees. Fra **Communet** skal have været en lukt Gang til **Domkirkens** Port, og midt paa den et Taarn; ligesaa en saadan Gang til **St. Olufs Kloster**. Ved **Domkirken** har tillige staaet en muret Skolebygning, anlagt og indrettet af Biskop **Halvord**, som ogsaa stiftede **Communet**. **Domkirken** har ført Navn af **Trinitatis** eller **Hellig Trefoldigheds Kirke**, hvori skal have været adskillige Altere og Kapeller. Den første Biskop i **Hammer**, navnlig **Arnalde**, skal have begyndt Kirkens Bygning omt. **Aar 1050**. Hans Eftermand fortsatte Bygningen indtil Bisp **Gilbert**, som ogsaa berettes at have ladet bygge derpaa; siden formenes, at Kirkens Bygning er bleven fuldført omt. **Aar 1278**. Denne Biskop **Gilbert** skal tillige have ladet bygge **Bispegaarden**. Foruden fornævnte 2de Kirker, nemlig **Domkirken** og **Korskirkem**, skal **Hammer** endnu have havt en Kirke af Træ, kaldet **St. Jørgens**, som stod hen ved **Hagebæk**. **St. Olufs Kloster** skal have været stiftet af Cardinal **Nicolaus**, forsynet med en smuk Kirke og mange skønne Værelser. De Steene, hvoraf **Domkirken** og de andre murede Bygninger have været opførte, vare af blaaagtige Kalksteene, brudte af førmeldte **Furubierg**. **Aar 1300** skal **Hammer Stad** have været i sin allerstørste Velmagt; thi da boede der 1800 Borgere eller Mænd, som kunne bære Vaaben og Værge, men fra den sorte Død **Aar 1348** begyndte den at aftage, og **Aar 1566**, under Kong **Friderich** 2dens Regiering, blev Staden af et Partie **Svenske** stukket i Brand og aldeles ødelagt, hvorefter den siden ikke blev opbyggt. Den skal i sin hele Velmagts Tid have havt 24 Katholske og 11 evangeliske Bisper. Den nu værende, saa kaldet **Stor-Hammer Gaard**, har en anseelig men forfalden Hovedbygning af Træ, tilligemed en stor smuk Have og et Lysthuus, som ligger lige for Fronten af Gaarden ud mod **Miøsen Vand**; i hvilken Have ere opsatte adskillige Zirater og Inskriptioner, malede paa blaae Taffelsteens Plader, i Anledning af Kong **Christians** 6tes Nærværelse og Ophold i 3 Dage paa Gaarden under hans norske Reise. Blandt Inskriptionerne, er een af følgende Indhold: "Da **Hammer** var en Stad, Kiøbmands- og Biskops-Sæde, lod den sig tit med Lyst af Kongers Fod betræde, men da den Aske-lagt, blev til en Bonde-Boe, tog Fierde **Christian** kun der en Natte-Roe. Men paa den Nattes Seng, kom den i bedre Klæde, blev adlet i sit Støv, og gjort til Herre-Sæde. Hvad vil man nu tilsidst det gamle **Hammer** spaae, da Sierte **Christian** der trende Nætter laae?" **Stor Hammer** var altsaa en Tid, langt efter **Staden**

Side 233

Hammer Præsteg.

Stadens Ødelæggelse, en Bondegård, hvor 8 Bønder berettes at have boet; men siden blev den forandret til en Herregaard, hvorunder blev lagt et betydelig Gods. Denne Gaard og Gods blev **Aar 1675** solgt til **And. Tomloo** i **Hamburg** og Frue **Anne v. de Weile**. Siden **Aar 1716**, solgt til Assessor **Jens Grønbech** for 23000 **Rdlr.** Godsets bedste Gaarde bleve **Aar 1717** udlagde til **Dragoun-Qvartere**. Nu er det meeste af Godset bortsolgt fra Hovedgaarden, som nu tilhører Krigsraad **Hetting**. Paa Gaarden har forrige Eier Cancellieraad **Vessel** ladet opføre et anseeligt stort muret Fæehuus, hvortil paa den ene Side er benyttet Levninger af en gammel Muur. Bygningen er tækt med Tagsteen, som er fabriqueret paa et af Cancellieraaden anlagt **Tegel-Brænderie** ved den nordre Odde af **Nordviig**, eller **Hammers** forrige Havn. Under Bygningens hele Længde er en ligeledes muret Kielder med 2 Porte til Giennemkiørsel; i denne Kielder bringes Giødselen. Ved Jordens Opgravning til Kielderens blev fundet en stor Jerndør, 2 Alne dybt i Jorden. Et **Nonnekloster** har og staaet i **Hammer Stad**, hvis Gods det var, som siden kom under **Hammer Gaard**, da den fik adelige Privilegier. **Hedemarkens Laugting**

blev forud holdt i **Hammer Stad**, og efter Stadens Ødelæggelse, en Tid paa **Hammer Gaard** omt. i Aarene 1596 til 1600.

Hammer Præsteg. i **Nordhordlehns Fogd.** og **Provstie**, søndre **Bergenhuus Amt**, bestaaer af 3 Kirkesogne, nemlig **Hammer Hoveds.**, og Annexerne **Mæland** og **Alvorsund**, samt **Aasen** eller **Aasnæs Kapel**, hvortil er en Sognepræst. Dette og **Hosangers Præsteg.** har førhen været samlet under eet, og lagt til Rektoratet i **Bergen**. Aar 1749, i **Kong Friderich** den Femtes Tid, blev dette store Kald deelt i 2 Præstegielde, og derved paabudet, at Sognepræsten for **Hammer** skal aarlig afgive 180 **Rdlr.** til Rektor ved **Bergens Latinske Skole**, og 44 **Rdlr.** aarlig Enke-Pension for en Rektors Enke.

Hammerfest, en Handelshavn under 70° 39' 42" paa den store Øe **Hvalsøe** i **Vestfinmarken**, **Finmarkens Fogd.** og **Amt**, 4 Mile N. O. fra **Hasvigs** Handelshavn og 5 Mile N. O. fra **Altens**; den blev ved Forordn. af 5 Sept. 1787 oprettet til en Kiøbstæd, hvis Friheder Fordn. af 17 Julii 1789 bestemmer, nemlig: 20 Aars Frihed for at betale Consumption, Familie og Folkestat, samt alle andre almindelige Afgifter af hvad Navn nævnes kan, saa at Indbyggerne allene svare de til Kiøbstadens egen Nytte fornødne onera publica; Frihed for Procentskat af deres i **Finmarken** og **Nordlandene** paa Rente udsættende Capitaler, samt for Stemplet-Papiirs Brug; 20 Aars Toldfrie Ind-

Side 234

Hammerfest Præsteg.

Ind- og Udførsel af alle Slags Vahre, Brændeviin undtagen; alle Handelsmænd og de, som drive borgerlig Næring faae frit Borgerskab; den for Fremmede i Indfødsretten fastsatte Sum, for at erholde alle Rettigheder lige med Indfødte, nedsættes til 3000 **Rdlr.**, dog at disse Fremmedes Indfødsret i de første 6 Aar ei strækker sig udenfor **Finmarken** p. s. v. Stedet har en god Sommer- og Vinterhavn for 3 a 4 Skibe, og i Nærheden, saavel i **Havesund**, som **Rævsholmen**, kan Skibe overvintre, og til alle Tider af Aaret være beskyttede for Hav-iis. Stedet ligger meget beqvemt til Mellemlhandel med **Rusland**. Fiskeriet kan og med største Fordeel drives fra **Hammerfest** under **Søisen**, samt Hval- og Kobberfangsten paa de i Nærheden liggende Øer **Jan-Mayn**, **Hopen** og **Bæren**, saa og paa **Spidsbergen**. Her er en Kongelig **Told-Controlleur** ansat. Aar 1791 indkom dertil 16 Skibe, og afgik s. A. derfra 18 Skibe med forskellige Fiskevahre, Tran, Fier, Edderduun, Skindvahre tc. Byens Indvaanere og Øens øvrige Beboere udgør tilsammen et Kirkesogn, og Kirken staaer ved Byen, hvor Præsten boer. Den civile Jurisdiktion bestyres af **Finmarkens** Amtmand, Foged og Sorenskriver.

Hammerfest Præsteg. og Tingl. under **Vestfinmarkens** Provstie, bestaaer af 2 Kirkesogne, nemlig: **Hammerfest** paa Øen **Hvalsøe**, hvor **Hammerfest** Kiøbstad ligger, og **Qvalsund** Annex. Hertil er en Sognepræst. Efter Uddeeling og Opmaalning sluttet Aar 1789, er her i Præstegieldet 126 matrikulerede Boepladse, deraf nogle med 2 Opsiddere.

Hammersund, et Sted under **Christianssunds** Tolddistrict, i **Nordmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, hvor en Kongelig Toldbetient er ansat.

Hammerøe eller **Lørenskoug Annex Sogn**, see **Lørenskoug**.

Hammerøe, en Øe paa søndre Side af **Folden Fiord**, i **Nummedals Fogd.**, **Tronh. Amt**, hvorpaa er et Saltværk af liden Betydenhed, og har her tilforn været 2 smaa Gaarde, som nu ere lagte til Udmark, derimod af Udmarken opryddet en Bondegård. Øen er 3/4 M. i Omkreds.

Hammerøe, en stor dobbelt Halvø, som ved en Landstrimmel eller Eid hænger fast ved det faste Land, beliggende udenfor den Vig **Røstangen**, i **Saltens Fogd.**, **Nordlands Amt**. Denne

Øe er beboet og udgjør et Tinglaug og Præsteg. under **Saltens** Provstie, **Hammerøe Præsteg.** kaldet, hvortil ikkun er en Kirke, som staaer paa Øen ved Præstegaarden, og betienes af en Sognepræst.

Side 235

Hammersborg.

Hammersborg, en Samling af Huse ved **Aggers Elv**, strax uden for Staden **Christiania**, paa en klippig Bakke. Her er tillige en **Krigs-Kirkegaard**, indrettet **Aar 1654**, i den store **Pestes Tid**, som Inskriptionen paa een her opsat 2 Alen høi fiirkantet Steenstøtte udviiser. Der begravnes den gemeene Mand af **Militaire**. Ei langt derfra ligger en anden Kirkegaard, kaldet **Vaterlands**.

Hangran, en Gaard, forhen kaldet **Anngrom**, i **Bynessets Præsteg.**, **Strinde Fogd.**, **Tronh. Amt**, hvor fordum skal have boet en mægtig Høvding, og har her tillige staaet en Kirke, hvoraf endnu Norden for Gaardens Huse sees Tomten.

Hankøe, en velbeboet Øe under **Borgunds Sogn og Præsteg.**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**.

Haraldsøe, en Øe paa **Vikten** imellem **Gieslingerne**, under **Nærøens Præsteg.**, **Nummedals Fogd.**, **Tronh. Amt**. Her er et betydelig Fiskevær.

Harams Præstegield, i **Søndmørs Fogd.** og **Provstie**, **Romsdals Amt**, bestaaer næsten allene af Øer ud i Havet, og indbefatter især den nordligste Deel af de Øer, som kaldes **Nordøerne**, beliggende omtrent 1 Miils Vei fra det faste Land. Disse Øer ligge temmelig nær ved hinanden, ere i Almindelighed smukke og frugtbare paa Byg og Havre, saa at af Bygget saaes 1/3 Deel mod Havren, og af begge Deelee avles saa meget, som til Beboernes egen Underholdning er fornødent, ja i frugtbare Aaringer kan endog noget overlades til trængende Naboer. Jordarten falder her til Agerdyrkning meget beqvem, da den enten bestaaer af feed Muld eller af Sand, som ved det dunstfulde Hav tilstrækkelig befugtes og tillige vel giødes, ei allene med Møg, men og med adskillige Slags Søe-Græs, som opkastes af Bølgerne paa Strandbredden i stor Overflødighed, hvor det forraadner og siden bringes paa Agrene; desuden skiæres og en stor Deel Knoppetang i Stranden, med hvilket og mere dette Kalds Indbyggere gjøre sig særdeles Flid, og faae Umagen vel belønnet, da de i Almindelighed kan høste 18 til 20 Fold af Byg og 7 Fold af Havre. Paa Græs ere disse Øer ligeledes temmelig frugtbare, og det ei allene paa Hiemmarken eller Engen, men og paa Udmarken og Fieldene, saa at man her ikke behøver at føre Qvæget til fremmede Græsgange om Sommeren, men kan have dem gaaende hos sig, enten paa Øerne selv eller paa de i Nærværelsen liggende smaa Holme. Paa Fieldene holdes desuden en stor Deel gildede Bukke, som gaae ude baade Vinter og Sommer og blive overmaade fede, men derhos undertiden saa vilde, at de maae fanges eller skydes som andet Vildt; da de om Høsten sælges med god Fordeel. Derimod

Side 236

Harams Præstegield.

er Faare-Avlingen ikkun i maadelig Tilstand, da det er rart at finde hos en Bonde mere end 4 a 5 Faar, hvorfor de nødes til at købe en stor Deel Vadmel paa fremmede Steder, især paa **Romsdals Marked**. Her er nu aldeles ingen Skov paa Øerne, men sees Kiendetegn, at her i fordum Tid har været Fyr- og Hassel-Skove. Gierder opføres af Tørv og Steen, og til Brændsel bruges næsten intet andet end Tørv, som her falder i Overflødighed og af allerbeste Art, saavel Steen- som Mossø-Tørv. Til Tran-Brænderie og andet saadant bruges de tykke Stammer af

Kurvtaren, som om Sommeren ligge tørrede ved Strandbredden og falde til dette Brug ganske beqvemme. Alle Slags Søefugle opholde sig her i stor Overflødighed, men af dem gjør Indbyggerne sig ingen synderlig Fordeel, undtagen paa nogle faae Steder, hvor Duun og Æg af Æderfugle og Maager indsamles i temmelig Mængde. Ryper indfinde sig om Vinteren, saa ofte de formedelst alt for megen Snee, nødsages til at forlade Fieldene og Dalene paa det faste Land. Kaldets største Herlighed bestaaer i Fiskerie, som her ei allene falder i større Overflødighed end paa de fleeste andre Steder i Fogderiet, men drives og af Indbyggerne med megen Flid, dog uden Forsømmelse af Agerdyrkningen, og er Torske-Fiskeriet det vigtigste. Dette Præsteg. har i de ældre Tider lagt under Hovedkaldet **Borgund** og ikkun været at ansee, som en Deel deraf, uagtet det havde sin egen Præst, under Navn af residerende Kapellan, og nød af **Borgunds** Sognepræst en aarlig Løn af 32 **Rdlr.**, foruden de uvisse Indkomster; men **Aar 1702** blev det adskilt fra **Borgunds Præsteg.** med 10 **Vog Fisk** af **Borgunds Mensal-Gods**. Det bestaaer af 2 Sogne, nemlig **Haram**, som er Hovedsognet og **Vigren Annex**. Hovedsognet bestaaer, foruden Øerne, af den Deel af det faste Land, som kaldes **Hildestrand** eller **Houene**. De fornemste Øer ere: **Fiertoft**, **Flemsøe** og **Lepsøe**, hvilke ere hinanden lige deri, at de have temmelig høie Fielde, liggende jævnsides ganske nær ved hinanden, og kaldes de tre Søstre. Imellem disse Øer løbe smaa Fiorde eller rettere brede Sunde ind fra Havet, som i Almindelighed ere 50 Favne dyb, skjønt Havbunden uden for Landet og ved Hav-Skiærene ei bliver dybere end 20 til 30 Favne; og da disse Fiorde ere meget trange, saa falder igiennem dem en meget stridig Strøm. Hovedkirken og Præstegaarden ligger paa den Øe, **Haramsøe** kaldet, ved den Gaard **Haram**, som er den største Gaard paa Øen. Denne Kirke er en gammel saakaldet Stavbygning af temmelig god Anseelse, tækket med Tagsteen og forsynet med et Spiir. Indvendig er dens betydeligste Zirat, een af Fyrretræ vel udarbeidet Alter-Tavle. Paa Alteret ligger en fiirkantet hvid Marmor-Steen,

Side 237

Harams.

som er indsluttet i en Træ-Tavle. Denne Kirke eier et Jordegods af 5 **Vog 2 Bpd. 12 Mark Fisk**. Bemeldte **Harams** Øe er henimod 1 Miil lang, men knap 1/2 Miil breed, og har temmelig høie og paa langs gaaende Field, hvis nordre Side er brat og ujevn, med en kort og steilt nedgaaende Fod, men mod Østen og Sonden en meget bredere, jævner og beboeligere Fod eller Strand. Fieldryggen falder temmelig breed, jævn og græsrig; ellers er Græsningen paa denne Øe noget ringere end paa de andre Øer, men overalt godt Korn-Land. Denne Øe har 5 Gaarde, som skylde 41 **Vog 2 Bpd. 6 Mark Fisk**, og beboes af 32 Gaardmænd og 2 Pladsemænd. I hele Præstegieldet ligger 37 matrikulerede Gaarde af Skyld 297 **Vog 2 Bpd. 15 Mark Fisk**, som **Aar 1761** bleve beboede af 175 Gaardmænd, samt 37 Pladse- og Huusmænd; deraf i Hovedsognet 30 Gaarde, hvilke skylde 152 **Vog 18 Mark Fisk**, som i ommeldte **Aar** bleve beboede af 115 Gaardmænd samt 25 Pladse- og Huusmænd. **Aar 1759** var den hele Folkemængde, foruden Præstens Familie, nemlig i Hoveds. af Mandkiøn 389 og Qvindekion 426, tilsammen 815, og i Annexet af Mandkiøn 174 og af Qvindekion 182, tils. 356, altsaa i hele Præstegieldet 1188 Siele, deraf 678 Communicantere; men **Aar 1769** var Folkemængden forøget til 1505 Siele. Til dette Præsteg. er en Sognepræst. Præstegaarden kaldes **Kiærstad**, som skylder 7 1/2 **Vog Fisk**. Almuen eier 4 a 5 Jagter, hvormed de reise til **Bergen** med deres Fiske og andre Vare.

Harans eller **Glashougs Sogn**, et Annex til **Overhaldens Præsteg.**, **Nummedals Fogd.**, **Tronh. Amt**, ligger høiest op mod Grændserne af **Jemteland** i **Sverrig**. Dette Sogn bestaaer af 15 Gaarde, som beboes af adskillige flere Gaardmænd.

Hardanger, et District til **Søndhordlehns Fogd.**, søndre **Bergenhuus Amt**, grændser paa den sydlige og vestlige Side til **Søndhordlehn**; i **N. V.** til **Vosse Præsteg.**; i **N. Ø.** til **Urlands Præsteg.** og yttre Sogn. Siden tilstøder paa østlige Side vidtløftige og ubeboede Fielde, som strække sig til **Hoels Sogn** i **Hallingdal**, **Opdals Sogn** i **Nummedal**, og **Tinds Præsteg.** paa **Tellemarken**; endelig mod Sør til **Ryefylke Fogd.** Dette District indeholder, med **Vosse District** under **Nordhordlehns Fogd.**, et Sorenskriverie, og **Hardanger District** bestaaer af 3 Præstegielde, som ere: **Gravens**, **Kindservigs** og **Viggørs**, samt **Jonsdals Annex** til **Strandebarms Præsteg.** under **Søndhordlehns Sorenskriverie**, og **Røldal Annex** til **Suledals Præsteg.** i **Ryefylke Fogd.**, **Stavanger Amt**, hvortil ligger 10 Kirkesogne, der ere inddeelte i 4 Skibreeder eller Tinglaug, saasom: **Jondal**, **Graven**, **Kindserviig** og **Røldal**. I Henseende den militaire

Side 238

Hardanger Provstie.

Indretning, hører Districtet under det søndre **Bergenhuusiske Infanterie-Regiment**, og udgjør 66 Lægder. Korntienden er i alt 711 Tønder 2 Mæler. Gaardene ligge deels imellem Fieldene i trange eller snævre Dalstrækninger, og deels ved giennemløbende Fiordes Strandbredde, hvoraf **Hardanger-Fiord** er den største, som er 12 **M.** lang, og om hvilken Fiord de fleeste Gaarde ligge; her støder **Hardanger** og **Søndhordlehn** til hinanden, og en høi Klippe, kaldet **Strømmestenen** er Skillemærket. Kornavlingen er ikkun maadelig og ei tilstrækkelig for Indbyggerne, thi Jorden er tør og maver. Skovene ere ligesaa af ringe Betydenhed, derimod haves god Næring ved skønne Frugttræer, som bær en Mængde modne **Æbler**, **Blommer**, **Pærer** og **Kirsebær**, hvilke udbringes til Afhandling i **Bergen**. Her voxer ogsaa, især udi **Viggør Præsteg.**, god **Hmle**. Herforuden udføres Fedevahre, Skindvahre og nogen Træelast. Fiskerie haves i Fiordene og paa sine Steder Laxefiskerie i Elvene. De **Hardangerske Violiner** og **Kamme** ere bekjendte for deres Godhed og forskaffe enkelte Personer, som samme forfærdige, god Fordeel. Andre ernære sig ved Handel paa **Kongsberg** og flere Steder. I fordom Tid har Saltkogning været her en betydelig Næringsgreen, og hvortil endnu findes Spor.

Hardanger Provstie, bestaaer af 3de Præstegielde i sidstmeldte District, nemlig: **Kindserviig**, **Graven** og **Viggør**, hvilke indeholde 8 Kirkesogne, saa og **Joendals Sogn** til **Strandebarms Præsteg.**, tils. 9 Kirkesogne.

Hareidsdal, en stor Dalstrækning i **Hareids Sogn**, **Ulvsteens Præsteg.**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**. Den øverste halve Deel af Dalen er ganske ubeboet, men den nederste, som er meest bred og jævnt, indeholder en Hoben skønne Gaarde, beliggende Radviis ved den Nordre, mod Solen vendende Fieldside. Midt i denne Dal paa den søndre Side, aabner sig en vel beboet Tverdal, kaldet **Snipsør Dal**, som indslutter et stort Vand, af samme Navn, hvorfra løber en Elv ned i Hoveddalen, der først danner et lidet Vand, og derpaa fortsætter sit Løb ned i **Haridsfiorden**.

Hareids Sogn, et Annex til sidstmeldte **Ulvsteens Præsteg.** Kirken staaer paa Gaarden **Hareid**, er en temmelig stor, men gammel og uanseelig Træ-Bygning, hvortil ligger 30 **Vog** 1 1/2 **M. Fisk**. Paa Kirkegaarden staaer en høi **Bautastein** eller hedensk Liigsteen. Sognet indeholder 76 Gaarde af Skyld 166 **Vog** 2 **Bpd.** 3 **Mark Fisk**, som beboes af 188 Gaardmænd og 18 Huusmænd. **Aar 1758** var Folkemængden i alt 1049 Siele.

Side 239

Harnæs Sogn, see **Haardøe**.

Hartmark Sogn, et Annex til **Mandals Præsteg.**, i **Mandals Fogd.** og **Amt**, beliggende i en Dalstrækning, kaldet **Mandal**, som indeholder 36 Gaarde og Gaardeparter, hvilke skyldte 30 1/4 **Huder**, og hvorunder hører 4 Huusmandspladse. Kirken er en meget liden Træbygning, som har været een af de saakaldte **Love-Kirker**, tilhørende Almuen. Dens aarlige Indkomster af Korn- Qvæg- og Fiske-Tiende er 12 **Rdlr.** 16 **ß.** **Aar 1787** bestod Folkemængden af 242 Siele. Communicanterne beløbe nu omtrent til 200de.

Harøe, en beboet Øe ved **Romsdalens Grændser** i **Romsdals Amt**; er 1 **M.** lang og 1/2 **M.** breed. Den største Deel af Øen, nemlig: 8 Gaarde, hører til **Romsdals Fogd.**, og en Gaard med 5 Gaardmænd og 2 Huusmænd hører til **Søndmørs Fogd.** Ved den Gaard **Røsak** er Skiellet imellem begge Fogderierne, og ved den Gaard **Harnæs** staaer et lidet Kapel, hørende til **Aggerøe Præsteg.** udi **Romsdalen**. Fra Øen strækker sig langt ud i Havet en stor Samling af Skier og Holme, deriblandt er en ganske liden Øe, **Grønøe** kaldet, som beboes af 2de Bønder. Paa **Harøe** er et godt Fiskevær.

Haslund, eller **Ø. Bærum Sogn**, et Annex til **Asker Præsteg.**, i **Aggers og Folloug Fogd.** **Aggershuus Amt**, som med **Tanum** eller **Vester-Bærum Sogn**, udgør et Tinglaug, see **Bærum**.

Hassel Jernværk, har sit Navn af Gaarden **Hassel** i **Modum Præsteg.**, hvor de fleste Gruber ligge, men Værkets Masovn og øvrige Indretninger med derhos staaende smukke Vaanesbygninger og Haver, ere opførte og anlagte paa Gaarden **Dalers Grund** i **Eger Præsteg.**, **Buskeruds Fogd.** og **Amt**, 2 **M.** fra **Kongsberg** og 3 **M.** oven for Byen **Bragnæs**. Dette Jernværk er et af de ældste og belejligst liggende i hele **Norge**. Det er anlagt **Aar 1649** og fik s. A. **Muthingsbrev** og **Privilegier**, confirmerede og forbedrede af Kong **Friderich 3die** og Kong **Christian 5te**. Hovedgruben, kaldet **Hassel Grube**, ligger kun 1/8 **M.** fra Værket. Foruden denne med de flere ved **Hassel** liggende Gruber, har Værket endeel Gruber paa Gaarden **Barboe**, 1/8 **M.** fra **Arendal**; desuden haves 4 a 500 Tønder Malm aarlig fra den saakaldte **Saasen Grube** paa **Eger**. **Aar 1781** blev virket 1450 **Skpd.** 3 **Lipd.** 3 **Pd.** **Stangjern**; 832 **Skpd.** 14 **Lpd.** 7 1/2 **Pd.** **Støbegods**; samt 11 **Skpd.** 8 **Lpd.** 4 1/2 **Pd.** fint **Jern**, og **Aar 1791** udbragt 1251 **Skpd.** 17 **Lpd.** **Stangjern**, og 548 **Skpd.** 1 **Lpd.** **Støbegods**, meest Kakkelovne. Af dette Værk svares 350 **Rdlr.** aarlig Afgift til Kongen. Til Værkets Drift udfordres

Side 240

aarlig 7 til 8000 Læster Kul. Værkets faste Arbeidere ere 60 foruden Daglere. Til Kiørsel og Transport holdes 16 til 18 Bønder med omt. 40 Heste i Arbeide. For nylig er her begyndt at slaae meget gode Jernplader, ligeledes er en Bolte-Jernhammer anlagt. En Isenkram Fabrik er anlagt nær ved Værket paa Gaarden **Steensrud** af Værkets og Gaardens Eier **Franz Neuman**. **Hassel Præsteg.** i **Vesteraalens Fogd.**, **Nordlands Amt**, bestaaer af 3 Kirkesogne, som ere **Hassel Hoveds.** og Annexerne **Sorteland**, og **Sande**. Hertil er en Sognepræst og en resid. Kapellan.

Hasselvigen, en stor Bugt af **Tronh. Fiord**, hvorom ligger mange Gaarde, henhørende til **Ritsens Tingl.**, i **Stadsbygdens Præsteg.**, **Fosens Fogd**, **Tronh. Amt**. Her gives skjønt Laxefiskerie ved de saakaldte Laxevorper, især under den betydelige Gaard **Hasselvigen** eller nedre **Hassel**. Denne Gaard ligger meget smukt, er smukt bebygget og har gode Korn- og

Græsmarker samt god Skov. Den beboes af **Capitain v. Brodkorb**, men tilhører Justitsraad **Brodkorb**.

Hasselsøen, en beboet Øe under **Ryefylke Fogd.**, **Stavanger Amt**.

Hasundfield, et stort Field i **Ulvsteens Sogn og Præsteg.**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, som har 2 høie Spidse, hvoraf den ene kaldes **Hasundhorn** og den anden **Grouthornet**.

Hasviig og **Loppen**, 2de Kirkesogne, som udgiøre et Præsteg., under **Vest-Finmarkens Provstie**, i **Finmarkens Fogd. og Amt**, hvortil er en Sognepræst. I **Hasviig Sogn**, som særskilt udgiør et Tinglaug, ligger den store Øe **Sørøe**. Her er en god Havn, kaldet **Hasvig**, hvor før Kiøbstædernes Anlæg i **Finmarken**, tillige var en Handelsplads, men ved Forordningen af 5 Sept. 1787, er al Handel uden for Kiøbstæderne **Hammerfest** og **Vardøe** forbuden. I **Hasviig Sogn** er uddeelt og opmaalt 30 matrikulerede Pladse, endeel deraf til 2 Opsiddere, see **Sørøe**. Tingstedet for **Hasvigs Tinglaug** er Gaarden **Hasviig**.

Hatfjeldsdalens Sogn, et lidet Annexsogn til **Vessens Præsteg.**, i **Helgelands Fogd.**, **Nordlands Amt**, hvortil er et Kapel eller liden Kirke af Træ.

Hatlinghuus, 2de Odelsgaarde i **Følling Sogn**, **Stods Præsteg.**, **Indersens Fogd.**, **Tronh. Amt**, beliggende i et lidet Bygdelaug, kaldet **Lie-Bygden**. Paa den ene Gaard har boet en gammel Bonde, ved Navn **Ole Andohrsen**, som har opført smukke Bondebygninger og betydelig forbedret Jorden. Forbi Gaarden løber en stor Elv, kaldet **Moe** eller **Hatlinghuus Elv**, som her

Side 241

Hatløe.

her danner et Savsted, hvilket den gamle Bonde overlod til Justitsraad **Hornemann** i **Tronh.** og af ham bebygget. Bemeldte Bonde har været en god Sadelmager; han har 3de Sønner hvoraf den ældste **Andohr Olsen**, som har faaet Gaarden, er ligesaa Sadelmager; de 2de Yngre forstaaer ligeledes samme Profession, men ere fornemmelig gode Fiin- og Grov-Smede. De forfærdige Laase og Nøgler, hvis Godhed og fine Politur fuldkommen kan sammenlignes med udenlandsk Arbeide. Gørtler-, Snedker- og Maler-Professionen drive de tillige, ja til næsten alle Slags Professioner have de et udmærket Genie og kan med en næsten utrolig Behændighed eftergiøre hvad Arbeide, som falder dem i Øinene. Den ældste Broder har et ligesaa hurtig og fattelig Genie, men som han har Gaarden til Brug, bliver Tiden ham meget indskrænket til andet Arbeide, særdeles da han har ladet opføre et Savbrug i en anden Elv paa Gaardens Grund, hvorved han med stor Fordeel henter sig af Gaardens betydelige Skove, som før blev afhandlet i Tømmer til Justitsraadens Savbrug.

Hatløe, see lille **Hatløe**.

Hattestrud, et Næs paa det faste Land i **Viggørs Præsteg.**, **Søndhordlehns Fogd.**, søndre **Bergenhuus Amt**, norden for **Qvamsøen** i **Fisk Sundet**, bekiendt deraf, at **Hardangerne** i gamle Dage, før de fik Kirker med Kirkegaarde, bragte alle deres Liig derhen, og satte dem i en der værende Huule indtil at de havde samlet saa mange, at de paa store Fartsier kunde bringe dem til **Skudenæs** eller **Lindaas Præsteg.**, som da havde Kirker og Kirkegaarde, men førend de reiste derhen med Ligene, skal de have drukket deres Juuløl i ommeldte Huule, som derover har faaet Navn af **Juulestuen**.

Haukedal, et Kapel henhørende til **Førde Præsteg.** i **Nord-** og **Søndfiords Fogd.**, nordre **Bergenhuus Amt**.

Haverøe, en liden Øe imellem **Jelmes Øen** og det faste Land i **Vest-Finmarken**, **Finmarkens Fogd. og Amt**.

Havfieldet, et høit Field beliggende i Nordvest fra **Renslie Fieldet**, udi **Faaberg Præsteg.**, **Guldbrandsdalens Fogd.**, **Christians Amt**.

Havnefiord, en Handels- og Fiskerhavn i **Guldbringe Syssel**, søndre Fierding og Amt af **Island**.

Havnen, et Handelssted i **Borgunds Sogn og Præsteg.**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**.

Havland, en Øe ei langt fra det faste Land i **Brønsens Præsteg.**, **Helgelands Fogd.**, **Nordlands Amt**.

Havsteen, en meget smukt bebygget og i Ager og Eng betydelig forbedret Gaard, beliggende i **Strinde Præsteg.** og **Fogd.**, **Tronh.**

Side 242

Havsteen.

Tronh. Amt, ei langt fra **Tronhiems Bye**. Hertil ligger 2de Huusmandspladse. Denne Gaard tilhører Frue Agentinde **Lysholm** i **Tronhiem**.

Havsteen og Furkenholm, 2de Øer under **Gidskøe Gaard**, i **Borgunds Præsteg.**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, som tiener til Fiskevær, og hvorpaa ere indrettede bequemme Huuse for omt. 150 fremmede Fiskere, som der opholde sig i den Tid Fiskeriet foregaaer, og hvoraf Eieren har omt. 100 **Rdlr.** i aarlig Leie.

Havsund, en Øe under **Kragerø Tolddistrict**, i **Nedre Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt**, hvor endeel Lodser boe, der tillige nære sig ved Fiskerie. Paa Øen er et Herberge for Reisende.

Hedals Sogn, et Annex til **Ourdals Præsteg.** i **Valders Fogd.**, **Christians Amt**.

Hedalens Sogn, et Annex til **Vangs Præsteg.**, i **Nordre Guldbrandsdalens Sorenskriv.**, **Guldbrandsdalens Fogd.**, **Christians Amt**. Kirken, som Almuen ejer, ligger 2 **M.** fra Hovedk., og er en liden Træbygning, opført **Aar 1752**. En Qvinde ved Navn, Hustrue **Giertrud**, som i fordum Tid boede her i Sognet, skal have givet Gaarden **Sandboe** til Kirken, og **Sunde** Gaard med Fiskevandet **Flaathingen** til Præstens Bordhold, paa det at han ei skulde begynde Prædiken eller ringe sammen førend hun kom til Kirken.

Hedemarken, en Gaard i **Heelands Sogn**, **Edsberg Præsteg.**, **Rakkestad Fogd.**, **Smaalehnenes Amt**, hvis Opsidder har erholdet Præmium formedelst Vindskibelighed ved Grøfters Optagelse og Rydning, men især formedelst et af Graasteen opmuret Fæchhuus, som det eneste i hele Præstegieldet.

Hedemarkens Amt, i **Christiania Stift**, grændser i Øster til **Varmeland** og **Dalerne** i **Sverrig**, i Sønder ligesaa til **Varmeland**, i Nord til **Orke- og Guldals Fogd.** i **Tronh. Amt**, og i Vest til **Guldbrandsdalens Fogd.** i **Christians Amt**, samt til **Miøsen Vand** og **Øvre- og Nedre Rommeriges Fogderie** i **Aggershuus Amt**. Det indbefatter 3de Fogderier, nemlig: **Hedemarkens**, **Soløer** og **Oudals**, og **Østerdalens**, og 4 **Sorenskriverier**; thi **Hedemarkens Fogd.** er deelt i 2de **Sorenskriv.**, nemlig **Søndre** og **Nordre**. Hele Amtet bestaaer af 17 Præstegielde, som indeholder 40 Kirkesogne og 2549 matrikulerede Gaarde. I dette Amt ligger **Indsets** og **Friderichsgaves Kobberværker**, samt **Oudals Jernværk**, men ingen Kiøbstæder. **Hedemarkens Fogderie** og **Provstie** i sidstmeldte Amt, grændser i Nord til **Guldbrandsdalens**, i Øst til **Østerdalen**, i Sør til **Øvre-Rommerige**, og i Vest til **Miøsen Vand**. Det bestaaer af 2de **Sorenskriverier**, nemlig: **Søndre- og Nordre-**

Side 243

Hedemarkens Laugdomme.

Hedemarkens, hvilke tilsammen har 6 Præstegielde eller **Tinglauge**, nemlig: **Stange, Vang, Leuten**, eller **Løiten, Rommedal, Ringsager** og **Næs**, hvortil ere 12 Kirkesogne, som indeholde 1245 matrikulerede Gaarde. Dette Fogderie ligger ei allene for det meste meget fladt og jevnt, men er tillige det frugtbareste Kornland i **Norge** og forsynet med gode Skove, saa at Indbyggerne have skønne Næringsveie, hvorfor de i Almindelighed ere formuende og beboe anseelige og smukt bebyggede Gaarde. Under **Vangs Præsteg.**, ligger den betydelige Herregaard **Hammer** eller **Stor-Hammer**, hvor forhen har været en anseelig Kiøbstad, see **Hammer**. Tingene i dette Fogderie holdes, efter Forord. af 13de **April 1764**, om Vinteren fra 9de til 23de **Martii**, om Sommeren fra 26de **Junii** til 11te **Julii**, og om Høsten fra 1te til 20de **October**.

Hedemarkens eller **Oplands Laugdømme** i **Christiania Stift** indbefatter 7 Sorenskriverier, nemlig: **Søndre Hedemarkens, Nordre Hedemarkens, Totens, Soløers** og **Oudals, Østerdalens, Søndre Guldbrandsdalens**, og **Nordre Guldbrandsdalens Sorenskriverie**.

Hedemarkens Sorenskriverier, see **Søndre** og **Nordre Hedemarken**.

Hedenstads Sogn, et Annex til **Sandsværds Præsteg.**, i **Nummedal** og **Sandsværd Fogd.**, **Buskeruds Amt**.

Hedruns Præstegield og **Tinglaug** under **Laurvigs Grevskab**, bestaaer af 3de Kirkesogne, som ere: **Hedrum Hoveds.**, og Annexerne: **Kvelle** og **Hvarnæs**. Hertil er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Stubberød**.

Heelestranden, en Sætterstrækning paa Fieldet imellem **Hallingdal** og **Valders**, tilhørende endeel Gaardbrugere i **Vangs Hoveds.**, under **Hedemarkens Fogd.** og **Amt**, men har forhen været beboet og udgiort et Kirkesogn til **Slidre Præsteg.**, i **Valders Fogd.**, **Christians Amt**.

Heelevandet, et fiskerigt Fieldvand, 2 **M.** langt og meget dybt, beliggende paa Fieldene under **Valders District**, i **Christians Amt**.

Hegaasen, en smukt bebygget Gaard og Handelssted, beliggende ved Søen, i **Hittersens Præsteg.**, **Fosens Fogd.**, **Tronh. Amt**. Til Gaarden hører 8 a 9 Huusmandspladse.

Hegelands Sogn, et Annex til **Molands Præsteg.**, i **Øvre Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt**.

Hegelands Sogn, et Annex til **Oddernæs Præsteg.** i **Mandals Fogd.** og **Amt**, hvoraf en liden Deel tilhører **Raabygdelaugets Fogd.**, i **Nedenæs Amt**. De samtlige Gaarde skylde 47 Huder

Side 244

Hegge Gaard.

der 3 Engelsker Fedevahre. **Aar 1787** var Folkeantallet i dette Sogn 423 Siele.

Hegge Gaard, i **Egge Anner-Sogn, Stods Præsteg.**, **Indersens Fogd.**, **Tronh. Amt**, ligger paa en høi Bakke inderst ved **Stenkier Fiord**, er meget smukt bebygget, og Vaanehuusene tækket med Tagsteen; har gode Jorder til Korn- og Høeavling, som i den senere Tid betydelig ere forbedrede og udvidede. Gaardens Udmark er meget græsriig, hvoraf paa den søndre Side endeel Huusmandspladse ere opryddede, derimod ere andre gamle Pladse lagte til Gaardens Indmark. Neden for Gaarden paa den vestre Side, har staaet 36 store Steene i 2de Rader lige for hinanden, men hvoraf nu nogle ere omfaldne og tildeels bortførte. Her formenes at **Øreting**, som var Landets Høieste-Ret, i fordom Tid har staaet, indtil **Nidaraas**, nu **Tronhiem** blev bebygget, hvor **Øreting** siden blev holdet. Den største af de tilbage staaende Steene er 3 Alen høi. I lige Linie med disse Steene, samt oven og neden for samme, sees endeel Kiempehøie. Igiennem Gaardens Grund paa søndre Side løber **Ogne-** eller **Stenkier-Elv**, hvorigiennem flaades en betydelig Mængde Bord fra de ovenfor i **Stads, Spareboens** og **Sneaasens**

Præstegielde liggende Savbruge. Over denne Elv er anrettet en Lænze, hvorved Bordene samles, hvilket tilbringer Gaardens Eier, som for nærværende er Stedets Foged **Knud Andreas Sommer**, gode Indkomster, thi for hver Stabel eller 1200 Bord, skal, efter Contracter med Saveierne og nu afdøde Amtmand **Gunnerus**, forhen Foged over **Indersen** og Eier af Gaarden **Hegge**, betales 1 **Rdlr.** eller en Tylt Kiøbmandsbord. I Elven falder godt Ørret-Fiskerie.

Hegge Sogn, et Annex til **Slidre Præsteg.**, i **Valders Fogd.**, **Christians Amt.**

Heggebostad, eller **Øvre Qvinnesdal**, see **Øvre Qvinnesdal**.

Hæggelands Sogn, see **Hegeland**.

Heggen Hoveds., see **Modum**.

Heggen og Frølands Sorenskriverie i Rakkestad Fogd., **Smaalehnenes Amt**, bestaaer af 3de Præstegielde og Tinglave, som ere: **Trøgstad**, **Askim** og **Edsberg**, hvilke indeholde 507 matrikulerede Gaarde. I ethvert Præstegield eller Tinglaug er et Tingsted, hvor Tingene holdes 3de Gange om Aaret, nemlig om Vaaren i **Martii**, om Sommeren i **Julii**, og om Høsten i **Octob.** og **Novemb.** Sorenskriverens Domme indstevnes for **Tønsbergs Laugting**.

Hegrands eller **Skagefiords Syssel**, see **Skagefiord**.

Side 245

Heia, en Fieldstrækning fra **Sneaasens Præsteg.**, i **Indersens Fogd.**, til **Overhaldens Præsteg.** udi **Nummedals Fogd.**, **Tronh. Amt.** 1 1/2 **M.** fra **Sneaase-Vand**, ligger paa dette Field en Gaard, kaldet **Kinderaasen**, som har betydelig Skov og 2 Savbruge; saa og en Plads eller 2de Gaard, kaldet **Korsvolden**, tilhørende Gaarden **Krogsgaard** paa **Sneaasen**. **Kinderaasen** er den sidste Gaard af **Sneaasens Præsteg.**, og den Gaard **Rødhyldbakken**, den første til **Overhalden**.

Heidelsmoe Sogn, et Annex til **Laurdals Præsteg.**, i **Øvre Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt.**

Heie Præstegaard, see **Borge Præsteg.**

Heie-Vandet, et fiskerigt Vand i **Slemdals Annexsogn**, **Eidsanger Præsteg.**, **Nedre Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt.**

Heigstad, Kapellans Gaard i **Verdalens Præsteg.**, **Stør- og Verdals Fogd.**, **Tronh. Amt**, beliggende i Hovedsognet strax Østen for **Stikkelstads Kirke**, ved den søndre Side af Kongeveien.

Heima-Ey, en beboet Øe i søndre Fierding af **Island**, som er den største og fordeelagtigste for heele Landet i Henseende til Handelen. Den udgjør siden Aar 1609 et Syssel og Handels District, hvilket der ved den faldende Fiskerie har anlediget, thi den i sig selv er kun lidet frugtbar; den indeholder adskillige Bierge, hvoraf nogle i de senere Tider have sprudet Ild. Paa den ere 2de Kirkesogne, hvortil er kun en Kirke opbyggt af Grundmuur Aar 1778, som betienes af 2de Præster. En liden Skandse er her anlagt, som er forsynet med nogle smaae Kanoner. Den er ellers af Naturen temmelig befæstet og let at forsvare. Indbyggernes fornemste Næringsvei er Qvægavling og Fiskerie, især af Torsk, som fanges baade Vinter og Sommer; desuden opholder sig her en stor Mængde Biergfugle, som Indbyggerne deels fange, og deels indsamle deres Æg og Fier. Den blev først beboet i det tiende Aarhundrede, da en Mand, ved Navn **Herjolf**, nedsatte sig der, men før den Tid søgte allene Folk derhen fra det faste Land for at fiske om Sommeren; nu ere der 23 Gaarde, og 52 Bønder eller Familier. En Kiøbmand boer paa den hele Aaret igiennem. Havnen er meget skøn og beqvem, deruden for ligger en særskilt steil Klippe, kaldet **Helmaklettur**, som tager imod Søestvrtninger fra Havet, hvorpaa ligesaa opholde sig Biergfugle.

Heimdalshoug, et høit Field beliggende øverst udi **Overhaldens** Præsteg., **Nummedals** Fogd., **Tronh. Amt**, imellem **Sanddøla** og **Namsen** Elve, hvilket Field skal kunne sees 12 Mile ud i Havet, følgelig omt. 22 M. fra det Sted, hvor Fieldet ligger.

Side 246

Heindalen, en Dalstrækning udi **Strinde** Fogd., **Tronh. Amt**, hvorigiennem løber en Elv, kalder **Heina** fra det Field **Seirvola**, som falder ud i **Nid** Elv.

Heins Sogn, et Annex til **Gryttens** Præsteg., i **Romsdals** Fogd. og Amt, beliggende ved **Jisefiord**, og Kirken staaer inderst i Botten af Fiorden, 1/2 M. fra Hovedkirken.

Heirfos eller **Heirefos Sogn**, et Bygdelav beliggende 4 Miile til Fields under **Raabygdelaugets** Fogderie i **Nedenes** Amt, men hører, som et Annex, til **Landvigs** Præsteg., i **Nedenes** Fogd.

Heistad, en smuk og god Bondegård i **Mæhre** Hovedsogn, **Sparboe** Præsteg., **Inderøens** Fogd., **Tronh. Amt**. Her siges i fordom Tid at have staaet et Feldtslag, og ligesaa paa Nabogaarden **Skei**.

Hekla eller **Heklu-Field** i søndre Fierding af **Island**, er et af Landets mindre Bierge, men dog meest bekiendt. Egnen deromkring viser de allerbedrøveligste Erindringer af de igientagne Ildsprudninger, thi her ligger mange Gaarde dels oversvømmede ved Steenflod, dels begravne under den smeltede Materie og skiulte med Pimpesteen, Sand og Aske. Paa 2de Mile nær Bierget er intet Græs eller Urter at see, men kun Jordsiner, sorte og røde Pimpesteene, og nogle af Aske opkastede runde Høie paa de Steder, hvor Ilden er kommen af Grunden. Dette Field, hvis Omkreds er 3 til 4 M., indeholder adskillige Steenarter. Ved Fieldets vestlige Side er en dyb Aabning eller Kløft, som begynder lige fra det øverste, og holder ved igiennem Rødderne; samme Kløft eller Aabning formodes at være den Rende, som den store Ildsprudning i Aaret 1300 har havt, da **Hekla**, efter Landets Aarbøgers Formeld, revnede heel ned igiennem. Ildsprudningerne eye ikke alle Tider opkomne af Bierget selv, men som oftest uden omkring, enten af **Hraunene**, eller af mindre Bierge, hvilke Ildsteder ere dog **Heklafjeldets** Afsødninger og komme fra dets underjordiske Gange. De Islandske Aarbøger anføre den først bekiendte Ildsprudning i **Hekla** til Aar 1104; og den sidste skeede Aar 1766. Den sidste Gang Jordbrand saaes i **Hraunet** vesten for **Hekla**, var Aar 1754, som vedvarede i 3de Dage.

Heklefield, et overmaade høit Field, beliggende østen for **Bergen**, strax oven for Byen. Paa samme Field bryder Regnskyerne, og hvorefter falder et meget stærkt og langvarig Regn, som kaldes **Bergens** Dug.

Helgafell Sveit, et beboet District i **Sneefjelds** Syssel, vestre Fierding og Amt af **Island**. Midt udi dette District staaer en Klippe af samme Navn, som var det Sted, hvor en af Landets første Beboere, ved Navn **Thorold Mostrarskieg**, en Nord-

Side 247

mand, tog sin Boepæl. Kort fra Klippen eller Fieldet ved en **Stiig** blev fordom holdt **Ting** og **Rettergang**, og et Afgudstempel bygt, hvoraf Stedet blev kaldet **Hofstad**. Siden blev Tinget forflyttet længere ind, hvor Stedet nu heder **Thingvalle**. Paa **Helgafell** blev bygt et Kloster, Aar 1183, som forhen havde staaet paa **Flatøe** i 10 Aar; dette Kloster blev ved Reformationen sekulariseret.

Helge, en Gaard i **Stods** Præsteg., **Inderøens** Fogd., **Tronh. Amt**. Strax vesten for Husene ligger en liden Jordhøi med 2de smale, men omt. 10 Alne høie Bautasteene, en paa hver Side, og en mindre imellem disse 2 1/2 Al. høi. Nogle Skridt i lige Linie fra disse Steene sees en

sirkelrund Plads omsat med 9 temmelig store Steene, og midt paa Pladsen staaer den 10de, som er 2 1/2 Alen høi. Her formenes at have været en Dommer-Plads. Neden for Gaarden paa nordre Side løber en Foss fra **Reensvandet**, kaldet **Helge** eller **Byfoss**, hvorved staaer paa Gaardens Grund et betydelig Savbrug, hvorpaa skiæres over 20 Stabel eller 24000 Styk. Bord aarlig. Tømmeret dertil flaades ned efter endeel af **Sneaas** Vand, samt igiennem **Fossums** og **Rensvandene**, i hvilket sidste det samles ved en saakaldet **Bom** eller **Hefte**, hvor det bliver liggende, indtil det efterhaanden kiøres paa Savvælten og opskiæres. Strax ved Saven staaer tillige et godt Møllebrug. I Fossen haves skjønt Lax og Ørret Fiskerie. Denne Gaard med tilliggende Herligheder, tilhører Frue Etatsraadinde **Hornemann** i **Tronhiem**.

Helgeland, en Gaard, fordum kaldet **Streituland**, i **Hole** Præsteg. **Ringerige** District, **Buskeruds** Amt, hvor Kong **Ring** siges at være begravet med stor Skat.

Helgelands Fogderie, **Sorenskriverie** og **Provstie** i **Nordlands** Amt, grændser mod **Sverrig**, og bestaaer af 7 Præstegielde og Pastorater, nemlig: **Alstahoug**, **Brønsø**, **Næsnæs**, **Væggen**, **Vessen**, **Hemnæs** eller **Ranen** og **Rødøe**, hvilke indeholde 26 Kirkesogne, og 1233 matrikulerede Gaarde. Dette er det folkerigeste District i **Nordlandene**, og er over 18 M. i Længde. Gaardene ere frugtbare, har gode Græsgange, og store Skove. Fogderiet er ellers inddeelt i 14 Fierdinger, hvilke ere **Meløe**, **Rødøe**, **Luurøe**, **Nesnæs**, **Raen**, **Vessen**, **Alstahoug**, **Herøe**, **Tiøtøe**, **Velfjord**, **Nordsem**, **Vægen**, **Sørsem** og **Bindal**. Dette Fogd. begynder ved Søekanten ved en liden Øe, kaldet **Helgelandsflæs**, og giennemskiæres ved adskillige store Fiorde. Indbyggernes Næring bestaaer fornemmelig i Fiskerie, samt Qvæg- og Fæavl. De udføre med egne Fartøier til **Tronhiem** og **Bergen**, men især til sidste Sted, betydelige Ladninger

Side 248

2de Gange om Aaret, af alle Sorter **Tørfisk**, **Sild**, **Tælle**, **Smør**, **Bukkeskind** m. v., og bringe tilbage andre behøvende Bahre. Tingene holdes paa et hvert Tingsted 3de Gange om Aaret, nemlig: om Foraaret ved Paaske Tider, om Sommeren i **Junii** og **Julii**, og om Høsten i **October**, af hvilke **Sommer-Tingene** kaldes **Ledingsberg**; **Ledingsberg** kaldes ellers gemeenlig alle de Steder og Samlingspladse, hvor Almuen samles for at yde deres Told og Afgifter. Slige Steder ere i Almindelighed ude ved Søekanten, hvor tillige de saakaldte **Nordlandsfarere** fra **Tronhiem** og flere Handlende søge hen for at handle med Indbyggerne. Under Provstiet er 7 Sognepræster og 4 residerende Kapellaner. Høit oppe i Landet mod de svenske Grændser ligger et Bierg, som indeholder Sølvhaltige **Blye-Malm**, hvor de Svenske i forrige Aarhundrede begyndte at arbeide, men bleve forhindrede af de Norske efter Stiftamtmand v. **Ahnens** Ordre. Sorenskriverens Domme indstevnes for **Nordlands** og **Finmarkens** Laugting.

Helgem Sogn, et Annex til **Jølsters** Præsteg., i **Sønd-** og **Nordfiords** Fogd., nordre **Bergenhuus** Amt.

Helgen Sogn, et Annex til **Holdens** Præsteg., i **Nedre Tellemarkens** Fogd., **Bradsberg** Amt. Kirken blev af Tømmer opbyggt Aar 1735, og blev da af Kirke-Eieren givet til Kirken en Sølvkalk, et Sølv Oblatefad, en rød Damaskes Messehagel og en Alterbog in 8vo. Til Kirken er et lidet Jordegods. Indbyggerne have god Næring af Kull- og Savtømmer-Leverance, til **Ulefos** Jernværk og Savbrug.

Helgeraen eller **Helleraaen**, en Ladeplads i **Laurvigs** Grevskab, bestaaende af 36 Huuse, som beboes af Fiskere og Søfarende, hvilke sortere under Grevskabets Jurisdiction. Her er en Kongelig Toldbetient ansat med en Røyer, som henhører under **Laurvigs** Tolddistrict.

Helgevær, et Fiskevær uden for **Saltens Fiord**, i **Saltens Fogd.**, **Nordlands Amt**.

Helgo eller **Helgaadalen**, en Field- eller Dalstrækning i **Verdalens Præsteg.**, **Størs-** og **Verdals Fogd.**, **Tronh. Amt**, som fra Gaarden **Steene** løber i **N. Ø.** op mod Grændserne af **Jæmteland** i **Sverrig**. Igennem denne Strækning løber en stor Elv af samme Navn, som kommer fra et Vand under Grændsefieldene, kaldet **Værvatn**, tager til sig endeel smaae Elve, og ovenfor Gaarden **Steene** forenes med **Snula** Elv, hvilke siden tilhobe kaldes **Verdals** Elv, og falde tilsidst ud i **Verdals Fiord** ved **Verdals Øren**. I **Helgodalen** ere endeel beboede Nyerydningspladse.

Her er den diplomatiske transskription af side 249 (filnavn side 274). Jeg har fulgt dine retningslinjer for bogstavtro stavning, sammenskrivning af delte ord og markering af fremhævede ord med fed skrift.

Side 249

Helgsøen, en beboet Øe i **Senjen** og **Tromsøens Fogd.**, **Finmarkens Amt**, som udgjør et Tinglaug, og et Annexsogn til **Karlsø Præsteg.** Kirken staaer paa Øen.

Heli Sogn, et Annex til **Spydeberg Præsteg.**, i **Rakkestad Fogd.**, **Smaalehnenes Amt**, bestaaende af 20 matrikulerede Gaarde. Kirken, som er af Træ, hvorpaa er et Taarn, staaer ved Gaarden **Heli**. I dette Sogn fabrikeres endeel Hestedækkener og Gulvklæder af Giederag.

Helisund, en meget berømt Havn uden for **Sognedal**, under **Mandals Fogd.** og **Amt**, 1/2 M. fra det faste Land imellem Øerne. Paa den søndre Side af Havnen ere 2 murede Steenvarder, hvis Lige ikke findes i **Norge**; de ere hen ved 12 Alne høie og derhos staaer et Kompas, udhugget i den haarde Klippe. Udi denne Havn laae **Baglerne** med 35 Skibe, men maatte flygte derfra for **Birkebeinerne**.

Hellebierg, et stort Field i **Hardanger**, under **Søndhordlehns Fogd.**, søndre **Bergenhuus Amt**, hvorfra udhugges Heller eller zirkelrunde tyndhugne Steene, som bruges til at stege Fladbrød paa.

Hellefos, et Vandsfald i **Egers Elv**, under **Eger Præsteg.**, **Buskeruds Fogd.** og **Amt**, hvor et skønt Laxefiskerie er indrettet saaledes, at Laxen, i det han agter at springe op over Vandfaldet, falder tilbage i en Kiste eller saakaldet Flage, som er sammensat af Bredder og henge i 2de lange Mastetræer, der række 6 Alne ud fra Landet paa hver Side. Dette Fiskerie indrenter aarlig 6 til 800 Rdlr. Herforuden bruges Ruser og Laxe-Teener, men disse ere ikke saa fordeelagtige. Det første Slags Fiskerie, som giver et behageligt Syn, tiltrækker mange Tilskuere.

Helleland, en Gaard i **Kindservigs Præsteg.**, **Søndhordlehns Fogd.**, søndre **Bergenhuus Amt**, som har 2de Opsiddere, og skal i fordum Tid have været beboet af 2de meget fornemme og rige Søstre, der har havt en muret Løngang under Jorden imellem deres Gaarde, og hvoraf endnu Levninger ere at see. Til Gaarden er en skøn Frugthave med en Mængde rare Æbletræer, hvorpaa voxer meget gode Æbler.

Hellelands Præsteg., i **Jodderens** og **Dalernes Fogd.**, **Dalernes Provstie**, **Stavanger Amt**, ligger til Fields i Nordvest, og indbefatter 3de Kirkesogne, som ere: **Hellelands Hoveds.**, og Annexerne **Birkrim** og **Hæskestad**. Hertil er en Sognepræst.

Hellens eller **Tosnæs Sogn**, et Annex til **Borge Præsteg.**, i **Moss Fogd.**, **Smaalehnenes Amt**. **Helleraen Ladeplads**, see **Helgeraen**.

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Her er den diplomatiske transskription af side 250 (filnavn side 275). Jeg har fulgt dine retningslinjer for bogstavtro stavning, markering af fremhævede ord med fed skrift og transskribering af brøker med skråstreg.

Side 250

Hellerøe, en af de bedste Øer til Græsning for Studer og Faar, Vinter og Sommer, beliggende under søndre Fierding af **Island**. Paa Øen ere 2de Huuse, hvor Creaturene ligge om Natten og tiene dem til Skiul i haardt Veir.

Hellestved, en smuk Gaard i **Bamble** Præsteg., **Nedre Tellemarkens** Fogd., **Bradsberg** Amt, tilhørende **Bolviigs** Jernværk. Her ere Hammer-Machinerne opførte, tilligemed en privilegeret Gryn mølle og 2de Savbruge. Under Gaarden ligge mange Huusmandspladse.

Hellesylt, en Gaard i **Syndelvens** Annexs., **Nordalens** Præsteg., **Søndmørs** Fogd., **Romsdals** Amt, af Skyld 1 Vog 2 Bpd. Fisk, har 2 Opsiddere og en Huusmand. Her staaer nu **Syndelvens** Kirke. Paa Gaarden er funden et Drikkehorn med Sølv Beslag, hvorpaa stod en Inskription med Runebogstaver.

Hellesøe, en beboet Øe, beliggende norden for **Senjens** Øe, i **Senjens** Fogd., **Finmarkens** Amt. Beboerne har sin egen Kirke paa Øen, som er et Annex til **Lenvig** Præsteg. i samme Fogd.

Hellind eller **Heli Sogn**, see **Heli**.

Hellingøen, en stor beboet Øe, som ogsaa kaldes **Ellingsøe**, beliggende i **Grytte** Fiord, under **Borgunds** Hovedsogn og Præsteg., i **Søndmørs** Fogd., **Romsdals** Amt, er 1 1/4 Miil lang, men ikkun 1/2 Miil breed. Den adskilles fra det faste Land ved et smalt Sund, kaldet **Tafte Sund**. En Biergpynt ligger paa Øen, kaldet **Ramspignæs**, hvori er et rundt Hull, som gives Navn af **St. Olufs Gryde**, og hvoraf Fiorden har faaet sit Navn. Desuden ligger paa Øen et stort Field, som især paa nordre Side er meget steilt og ubeboelig. Øen indeholder et godt Kornland og nogen Skov, men ringe Græsning for Creaturene. Af en stor Deel tilbagestaaende Furerødder, efter antændt Skovild, brænde Indbyggerne med nogen Fordeel endeel Tiære aarlig. Øen har i alt 22 matrikulerede Gaarde, af Skyld 43 Vog Fisk, hvilke beboes af 59 Gaardmænd, samt 8 Huus- og Pladsemænd.

Hellefraae, en Elv i **Guldbringe** Syssel, søndre Fierding af **Island**, hvorudi fanges Lax ved Laxekister.

Hellnar, et Fiskerleie i **Snefields** Syssel, vestre Fierding af **Island**.

Helseggen, et stort Field eller Bierg, som er Enden af **Lofodens** District, i **Lofodens** og **Vesteraalens** Fogd., **Nordlands** Amt.

Her er den diplomatiske transskription af side 251 (filnavn side 276). Jeg har fulgt dine retningslinjer for bogstavtro stavning, markering af fremhævede ord med fed skrift og transskribering af brøker.

Side 251

Helvig Tinglaug i **Lister** Fogd., **Mandals** Amt, bestaaer af **Vandsøe** Præstegield, som indeholder 3de Kirkesogne, nemlig: **Vandsøe** Hoveds. og Annexerne **Spind** og **Herret**, samt Ladestedet **Farsund**. Tingstedet er Gaarden **Helvig**.

Hembnæs Fierding, i **Ryefolke** Fogd., **Stavanger** Amt, bestaaer af 8 Tinglave, nemlig: **Solledal**, **Søvde**, **Vigedal**, **Vads**, **Jelsøe**, **Stiernøe**, **Leeranger**, og **Hielmeland**, hvor Tingene holdes 3de Gange om Aaret, nemlig om Sommeren i **Junii**, og om Høsten i **October** Maaned paa Gaarden **Jelsøe**.

Hemba Sogn, et Annex til **Laurdals** Præsteg., i **Jarlsbergs** Grevskab. Kirken er bygt af Steen. **Hemnæs Præsteg.**, i **Helgelands** Fogd. og Provstie, **Nordlands** Amt, bestaaer af 2de Kirkesogne, nemlig: **Hemnæs** Hoveds. og **Moe** Annex. Hertil er en Sognepræst og en resid. Kapellan.

Hemnæs Sogn, et Annex til **Hølands** Præsteg., i **Nedre Rommeriges** Fogd., **Aggershuus** Amt. Her er en liden Trækirke, som ligger 3/4 M. fra Hovedkirken, see **Hølands** Præsteg.

Hemsedals Sogn, et Annex til **Næs** Præsteg., i **Ringerige** og **Hallingdals** Fogd., **Buskeruds** Amt, er 3 1/2 M. langt. Kirken er en af de gamle saakaldte Reise- eller Stav-Kirker, som Almuen fortæller at være ved Nattetider flyttet fra den Gaard **Kirkeboe**, til det Sted den nu staaer. Igiennem dette Sogn løber **Hallingdals** Elv og deri, under Sognets Grændser, ligge 3de Øer, som bruges til Høeslet, kaldet **Jutelshuus**, **Lilleøen** og **Tordseløen**. I dette Sogn gives meget sielden modent Korn.

Henglefield, en Fieldstrækning i søndre Fierding af **Island**, som gaaer fra **Thingvalle** til **Hellisheide**, og videre til **Reykenæs**, hvorved den søndre Fierding deles i 2de Parter, og hver Part indeholder 2 Sysseler, som ere: **Rangaarvalle**, **Aarnæs**, **Guldbringe** og **Kiosar**.

Hengsøe, en liden Øe i Havet, under **Sole** Annex, **Haalands** Præsteg., **Jedderen** og **Dalernes** Fogd., **Stavanger** Amt, som tiener til Græsning for endeel Creature om Sommeren.

Heni Sogn, see **Humi**.

Henning Sogn, et Annex til **Spareboe** Præsteg., i **Inderøens** Fogd., **Tronh.** Amt, bestaaende af 36 Gaarde, deraf 2de Øde. Kirken ligger 1 M. fra Hovedkirken, er en liden Træbygning opført Aar 1734, hvorpaa staaer et lidet Klokkehuus; den er tækket med Bræder, og eies tilligemed **Skei** Annexkirke af Proprietair **David Andreas Gram**. I dette Sogn falder god Korn og Høeavling.

Side 252

Herføl, en Øe under **Friderichshalds Tolddistrict**, i **Idde** og **Marker** Fogd., **Smaalehnenes** Amt.

Herjaadalen, en Dalstrækning af 3 Miles Længde, i **Gulsdals Sorensk.**, **Tronh. Amt**, har sit Navn af en Elv, som løber derigiennem, kaldet **Herjaa Elv**, og falder ud i **Gula Elv**.

Herland Sogn, et Annex til **Edsberg** Præsteg., i **Rakkestad** Fogd., **Smaalehnenes** Amt, som bestaaer af 48 Gaarde, hvoraf 6 ere **Dragoun-Qvarter**, og derunder 67 beboede Pladse. Sognets Kirke staaer nu paa Gaarden **Nævougs** Grund, næsten 1 M. fra Hovedkirken, men den skal før have staaet omt. 1000 Skridt derfra i Sydøst ved Gaarden **Herland**. Den er af nyt Tømmer, opbygt Aar 1778, er lys, rummelig og præsenterer sig meget smukt med dens Afsætninger paa Taget, og hen imod Midten udrykkede Vægge. Baade Loft og Vægge ere hvidmalede indvendig, har 14 Mands- og 13 Qvindestole, og 3 i Choret, foruden Klokkerens, samt et Pulpitur og 2 indelukte Stole. Altertavlen og Prædikestolen ere kun maadelige. I Kirken hænger en Lysekrone med 8 Arme, meest af Træ og Papiir. I Taarnet hænger 2 Klokker. Paa den ene staaer **M. C. Trochel, Copenhagen 1774**; desuden en liden Klokke i Choret. Kirkegaarden er liden, hvorfor en anden Plads paa østre Side af Kirken er indhegnet og indviet til en nye Kirkegaard, som dog meest bruges for Fattige.

Herløe Sogn og **Skibreede** eller **Tingl.**, er et Annex til **Mangers** eller **Raadøe** Præsteg., i **Nordhordlehns** Fogd., søndre **Bergenhuus** Amt, beliggende ved **Herløe Fiord**, som imellem de 2de Øer **Asker** og **Halsen** løber ind fra Havet, i hvilken Fiord er en stor Viig eller Bugt, kaldet **Herløver**, hvor Kong **Hagen Hagensøn, Aar 1263**, forsamlede sin hele Flaade, Sonden og Norden fra.

Herløe, en Øe under sidstmeldte Sogn, hvorpaa ligger en smuk privilegeret Sædegaard af samme Navn, som i fordum Tid har været beboet af **Ejnar Sare Poulson**, og siden af den Høvding **Philippus Arnson, Broder til Biskop Nikolaus i Opslo**.

Herreds-Floe, en stor Bugt ved **Vapnefiords Indløb**, under det Field eller Forbjerg **Mulen, i Mule-Nordre Syssel**, østre Fierding af **Island**.

Herreds Sogn i Lister Fogd., Mandals Amt, er et Annex til **Vandsøe Præsteg.** sammesteds. Gaardene i dette Sogn skylde 82 Huder. Her boer den residerende Kapellan paa Kapellansgaarden **Sande**. Aar 1787 var Folke-Antallet 587 Siele. Kirken er af Træ og tilhører Almuen.

Side 253

Herredsvandene, een af **Islands** største Floder, som fører hvidagtigt Jøkelvand, og har sin Oprindelse af **Hofsjøkel** i **Hegranæs Syssel**, nordre Fierding. Udi denne Flod falder en Mængde Lax, og i Munden eller Udløbet opholder sig mange Sælhund. En Øe, kaldet **Hegranæs**, ligger strax uden for Floden.

Herrnhuth-Colonie, see **Nye-Herrnhuth**.

Herø Fierding eller Tinglaug, et Annexsogn til **Alstahoug Præsteg.**, i **Helgelands Fogd., Nordlands Amt**, bestaaende af en Øe under samme Navn. Kirken staaer paa Øen, den er en muret Steenbygning. Den ligger i **Alterfiord**.

Herø Præstegield i **Søndmørs Fogd. og Provstie, Romsdals Amt**, er et af de 4 store Hovedkald, som i de ældste Tider, da **Ulvsteens Præsteg.** laae derunder, indbefattede 5 Kirkesogne, men bestaaer nu ikkun af 3de, nemlig **Herø Hoveds.** og Annexerne **Sandøe** og **Røvde**. Dette Kald, tilligemed det da underliggende residerende Kapellanie **Ulvsteen**, har deri havt en besynderlig Skiebne, at det i meget lang Tid, nemlig lige indtil Aaret 1747 har lagt som et **Vice-Pastorat** under **Tronhiems Dom-Kapitel**, og havt een af dets Kaniker til virkelig Pastor; thi før Reformationen bestod det **Tronhiemske Dom-Kapitel** af 24 Kaniker og Prælater, af hvilke enhver havde sit Præbende, og desuden et Sogne-Kald paa Landet, hvoriblandt var **Borgunds** og **Herø** Kald paa **Søndmør**. Efter Reformationen har Kapiteler en Tid lang beholdt disse Præstekald med **Jure Patronatus & vocandi**; men da Kanikerne Tid efter anden begyndte at benytte sine Vicarier, eller de saakaldte **Vice-Pastores**, med alt for svare Paalæg, blev det af Kong **Christian 4de** i Aaret 1619 anordnet, at af de 24 Landsbye-Kald skulle ikkun de 7 forblive ved Kapitelet, men de 17 øvrige allene svare en liden Kiendelse aarlig til Kapitelet, ved hvilken Leilighed **Borgunds** Kald kom derfra, imod en liden Afgift af 10 Rdlr aarlig, som nu aldeles er ophørt; men **Herø Præsteg.** med **Ulvsteens** indberegnet var iblant de ommeldte 7 Kald, og blev egentlig henlagt til den Kanik, som var Kapellan ved **Vor Frues Kirke** i **Tronhiem**. I Følge deraf bleve adskillige Contracter oprettede imellem de **Tronhiemske** Kapellaner, som virkelige Pastores, og Præsterne i **Herø**, som **Vice-Pastores**, angaaende den aarlige Afgift eller Kiendelse, som de sidste, tillige med de residerende Kapellaner i **Ulvsteen**, skulle svare til de første, og som har været snart større og snart mindre, hvilket vedvarede lige indtil Aaret 1747, da **Herø** og **Ulvsteen** bleve adskilte, saavel fra Kapellaniet i **Tronhiem**, som fra sig selv indbyrdes, og forandrede til 2de virkelige Sognekald. **Herø Præsteg.** har kun liden Deel i det faste Land, og følgerlig bestaaer meest af Øer, nemlig

Her er den diplomatiske transskription af side 254 (filnavn side 279). Jeg har bibeholdt den bogstavtro stavning og markeret de fremhævede ord med fed skrift.

Side 254

Herøe Præstegield.

nemlig: de saakaldte **Søe-Øer**, hvilke ere baade mange i Tallet og tildeels meget store. Den største af dem alle er en Øe, kaldet **Hareid-Landet**, hvori **Røvde Sogn** eier nogen Deel; men næst denne findes ingen større, endog i hele Fogderiet, end **Hidseø-Landet**, eller den saakaldte **Gurskøe**, hvori alle Sognene under Præstegieldet har Deel, og hvilken Øe har Kaldets øvrige Parter liggende rundt om sig paa alle Sider, nemlig mod Østen en Part af **Hareidlandet** tilligemed 2de smaa hosliggende Øer, mod Sønden endeel paa faste Landet beliggende **Strande**, men mod Vesten og Norden en Hoben store og smaa Øer. Dette Præsteg. har altsaa en meget vidløftig Strækning, og da der støder nær til Vesterhavet, tillige en Hoben farlige og vanskelige Veie til Søes; men ikke desmindre falder dog Landingen her paa de fleste Steder mindre besværlig, end ved Nordøerne, og Situationen langt mere behagelig ved idelig Afvexling af smaa og store Øer, Holme og Sunde, som her ligge samlede og blandede imellem hinanden. De smaa Øer ere i Almindelighed flade, jævne og græsrig; men de store Øer have, som sædvanlig, høie og lange Fieldstrækninger, gaaende fra Østen til Vesten, ligesom Øerne selv, og befindes gemeenlig paa den søndre Strandside at være langt mere beboelige, end paa den nordre. Jorden er her til Agerdyrkning ganske beqvem, men bruges kun slet, af Aarsag at Indbyggerne lægge alt for megen Vind paa Fiskerier, og derved forsømme Jordbruget. Desuden ere og Husene paa mange Steder forraadnede, og da ingen i disse Skovløse Egne seer sig i Stand til at kunne opbygge dem igien, saa ligge her i Præstegieldet flere Gaarde øde, end ellers i hele Fogderiet. Den Fortieneste, som haves ved Fiskeriet, smelter bort ved Indkiøb af Korn-Varer og Meel, deels fra Naboe-Kaldene, og deels fra Kiøbstæderne, og beløber sig aarlig omt. til 1000 Tønder og derover. Derved blive Indbyggerne udarmede, samt uformuende til at holde det fornødne Antal af Tienere, for ved deres Hielp at opdyrke Gaardene til Korn- og Høe-Avling, og at kunne holde det fornødne Antal Creaturer; og da nu i Almindelighed ikkun fødes faae Creaturer, saa maae Indbyggerne tillige kiøbe en stor Deel Fedevare fra fremmede Steder. Fiskeriet er altsaa, som før meldt, næsten den eneste Næringsvei, hvortil ogsaa gives meget god Leilighed, deels i Vesterhavet selv, og deels i de derfra gaaende 2de store Indløbe, nemlig **Breedsund** og **Vand-Elvsgab**, som skiær sig ind paa begge Sider af Præstegieldet. Paa Havet fanges om Sommeren, 6 a 8 Mile fra Land, en anseelig Deel Qveiter eller Helleflynder og Langer. Ved og imellem Øerne fanges en Hoben Sild, Sey og adskillige andre Slags Fiske, hver paa sine Tider, i Besynderlighed Vaar-Torsk, som

Her er den diplomatiske transskription af side 255 (filnavn side 280). Jeg har fulgt dine retningslinjer for bogstavtro stavning, markering af fremhævede ord med fed skrift og transskribering af brøker med skråstreg.

Side 255

Herøe.

som strax efter **Junii** kommer Norden fra igiennem **Brødsundet**, hvis Fangst i visse Aar er betydelig, men andre Aar aldeles mislig. Hovedsognet har aldeles ingen Deel i det faste Land, og bestaaer følgerig af lutter Øer, deels temmelig store og deels smaa, alle vel beboede, og derhos i Almindelighed prydede med smukke Lunde af **Asp**, et Slags Træ, som paa de fleste Gaarde her i Sognet skal være overmaade villig. Præstegaarden **Rastenæs**, ligger paa den store Øe **Hiidseøggen**, men Præsten har tilforn boet paa en liden Øe, kaldet **Herøe**, hvor Hovedkirken ligger, see **Herøe**. Gaardenes Antal i hele Præstegieldet er 183 efter Matrikulen,

hvilke skylde 411 Vog 1 Bpd. 1 Mark Fisk, som kan sammenlignes med omt. 206 Tønder dansk Hartkorn, deraf vare, Aar 1761, øde Gaarde 21 og 162 beboede af 367 Gaardmænd, 20 Pladsemænd og 53 Huusmænd, tilsammen 440 Familier, som Aar 1769 udgjorde i alt 2179 Siele. Heraf i Hovedsognet 61 Gaarde af Skyld 149 Vog 2 Bpd. 3 Mark Fisk, med 131 Gaardmænd, 11 Pladsemænd og 19 Huusmænd, tilsammen 161 Familier og i alt noget over 800 Siele. Til dette Præsteg. er en Sognepræst, som oppebær Landskyld af 128 1/2 Vog Fisk, deels med og deels uden Børsel. Hovedsognet og den halve Deel af **Sandøe Sogn** hører under **Nærøe Skibreede**, den anden halve Deel af **Sandøe Sogn** under **Vand-Elvens Skibreede**, og **Røvdesogn** under **Røvde Skibreede**.

Herøe, en liden beboet Øe i **Oddernæs Hovedsogn** og Præsteg., **Mandals Fogd.** og Amt er 1/4 Miil i Omkreds, og skylde 3 Engelster. Her er en Havn, kaldet **Herøefjord**, for vestgaaende Skibe. Denne Øe ligger imod Høver 1/2 Miil fra Byen **Christianssand**.

Herøe eller **Herroe**, en liden Øe i ovenmeldte **Herøe Hoveds.** og Præsteg., under **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, som er neppe 1/4 M. i Omkreds; den er paa vestre og østre Kant noget høi og klippig, men i øvrigt temmelig jævn og græsrig, og har en smuk Situation imellem adskillige beboede Holme, samt en frie Udsigt til alle de Seilere, som imellem **Søe-Øerne** tage enten til eller fra Stathavet, hvilke alle maae fare forbi **Herøe**. Dette formenes at være Aarsagen, hvorfor denne ellers i sig selv ubetydelige Øe er i gamle Dage bleven udvalgt til Boested for mange anseelige Herrer og fornemme Mænd, og hvoraf den har faaet sit Navn. Her staaer Præstegieldets Hovedkirke **Herøe**, som er en liden, men smuk grundmuret Bygning, paa den østre Ende af Øen, havende paa vestre Side en Tilbygning af et muret Gravsted, og ligesaa et paa vestre Side, som dog staaer adskilt fra Kirken. Indvendig er den smukt depydet med Billedhuggerærk og Malning,

Side 256

Herøe.

ning; besynderlig paa Altertavlen, saa og med nogle Skilderier. I Alter-Bordet, som bestaaer af Steen, findes ved den høire Side et med Konst anbragt Hul, som formenes at have tient i de katholske Tider til et Slags Gjemmested. Kirken tilhører en Proprietair, og eier et Jordegods af 18 Vog 2 Bpd. 9 M. Fisk. Paa Øen har i forud Tid staaet en anden grundmuret Bygning, hvoraf endnu sees kiendelige Levninger hen imod den vestre Ende; ligesaa sees her endnu en gammel Præstegaards Vaaning, som tilforn har været beboet af Stedets Sognepræster, men er siden, formedelst dens Ringhed m. v., bleven aldeles forladt, og boer nu Sognepræsten paa Gaarden **Rastenæs**. Den gamle Præstegaard, med underliggende **Sandviig** og **Klammetholmi**, skylde 2 Vog Fisk, som beboes af en Gaardmand og en Pladsemand. Paa Øen er en Kongelig Toldbetient ansat.

Herøe, en liden Øe paa den østlige Side af **Hittersen** i **Fosens Fogd.**, **Tronh. Amt**.

Hesbye Fierding, i **Ryefylke Fogd.**, **Stavanger Amt**, bestaaer af 4 Tinglaug eller Skibreeder, som ere: **Hesbye**, **Aardal**, **Idtsøe** med **Hølle**, og **Askøe** med **Housken**. Her holdes Tingene 2de Gange om Aaret, nemlig: om Sommeren i **Junii** og om Høsten i **November** Maaned paa Gaarden **Idtsøe**.

Hesbye Skibreede, et Tinglaug sammesteds, bestaaende af 41 Gaarde med omt. 100 Opsiddere. Tingstedet er, som ovenmeldt, Gaarden **Idtsøe**.

Hesjadalen, en Bygd eller beboet Dalstrækning under **Aaslens Sogn**, i **Holतालens** Præsteg., **Guldals Sorensk.**, **Tronh. Amt**. Denne Dal gaaer mod Søndén 1 1/2 M., men længere hen i

Øst kaldes den **Kiuru** eller **Tiæredalen**, strækker sig hen til Dalbygden under **Tolgens** Præsteg., i **Østerdalen**, og udgiør i det hele en Længde af 3 til 3 1/2 M.

Hesseland eller **Hesse**, en Øe i **Borgunds** Sogn og Præsteg., **Søndmørs** Fogd., **Romsdals** Amt, som ved et trangt Sund, kaldet **Steenvaag**, er adskilt fra Øen **Aspøe**, og ligger fra Østen til Vesten i en krum eller næsten trekantet Strækning; den er 1 M. i Omkreds, og har, foruden andre Bierge, et af Søefarende bekiendt Bierg, kaldet **Hessø-Klump** eller **Sukker-Toppen**. Paa Øen ere 9 matrikulerede Gaarde, som skylde 15 Vog 1 Bpd. 12 M. Fisk, og beboes af 19 Gaardmænd, 9 Pladsemænd og 5 Huusmænd. 2de af Gaardene ere Handelssteder, nemlig: **Steenvaagnæs** og **Sliningen**.

Hestad Kapel, en liden Trækirke oppe til Lands imellem **Sande** og **Vigs** Kirker, i **Indre Holmedals** Præsteg., **Sønd-** og **Nordfiords** Fogd., nordre **Bergenhuus** Amt. Her skeer kun nogle faae

Side 257

faae Gange om Aaret Gudstieneste for de gamle og svage af Almuen.

Hesøe, see **Hesseland**.

Hestøe, en omflødt Øe i **Levangers Fiord**, imellem **Ytterøen** og **Skognens** Præsteg., under **Stør- og Verdals** Fogd., **Tronh. Amt**.

Hestøe, en beboet Øe i **Strømsøe Syssel** blandt **Færøerne**, er 1/2 M. lang og 1/4 M. breed, beliggende sydvest fra Øen **Kolter**, og fra samme adskilt ved et smalt Sund. Den er et høit Land, men slet oven paa, og gaaer skraas ned ad.

Hest-Hammerøe, en Øe i **Eker-Vand**, udi **Eger Præsteg.**, **Buskeruds** Fogd. og Amt. Her voxer et Slags Træ med smaa og sorte Bær, meget søde, af Størrelse som store Hæggebær.

Hestmandøe, en Øe norden for **Lurøe** i **Helgelands** Fogd., **Nordlands** Amt, hvorpaa ligger et Field, kaldet **Hesteman**. Omkring denne Øe søger Fiskerne, da her gives de saakaldte **Fiskestøer**, det ere Steder eller Grunde, hvor Fiskene samle sig.

Hetlands Skibreede, et Tinglaug i **Karmesunds Fierding**, **Ryefylke** Fogd., **Stavanger** Amt, bestaaende af 90 Gaarde med omt. 150 Opsiddere. Tingstedet er Gaarden **Gloppen**.

Hetlands Skibreede, et Tinglaug i **Jedderen og Dalernes** Fogd., **Stavanger** Amt, bestaaende af 100 Gaarde med omt. 260 Opsiddere. Tingstedet er Gaarden **Strømsstad**.

Hettendals Finnekapel, en liden Trækirke for Finnerne ved **Hatten-Field**, under **Alstahoug** Præsteg., **Helgelands** Fogd., **Nordlands** Amt.

Hevne-Fiord, i **Hevne Præsteg.**, **Fosens** Fogd., **Tronh. Amt**, begynder paa østre Side af Øen **Hevnskiælen**, og gaaer imellem Nord og Søer, 2 1/2 M. ind i Landet. Ved Aabningen er den 1/2 M. breed, men længere ind ikkun 1/4 M. Inderst deler Fiorden sig i 3de Arme, af hvilke de 2de strække sig i Øst, og kaldes **Snildfiord** og **Aasfiord**, og den 3die beholder Hoved Fiordens Navn til dens inderste Bund. Disse Fiorde ere rundt om beboede. Her falder godt Fiskerie.

Hevne Præsteg. og Tinglaug, i sidstmeldte Fogd. og **Fosens Provstie**, bestaaer af 2de Kirkesogne, nemlig: **Hevne Hoveds.** og **Vinge** eller **Vinie Annex**, som hører til **Nordmørs** Fogd. Hovedkirken staaer inderst ved **Hevnefiord** paa Gaarden **Kirkesætter**, den er en anseelig Korskirke, bygt af Tømmer, med et lidet Taarn eller Spiir, og kaldes **St. Margrete Kirke**. Choret er hvelvet og smukt malet, og Altertavlen er nye og meget smuk. Begge Kirkerne tilhøre Proprietair **Morten Locins**, som Eier og Beboer af **Holden Gaard**. Den største Deel af Gaardene bestaaer af Børselgoods, fornemmelig tilhørende bemeldte

Side 258

Locius, og ere paa alle Gaardene 210 Gaardmænd, deraf i Hovedsognet 180, foruden Huusmænd. Det hele Folke-Antal er i alt omt. 1600 af unge og gamle. Præstens Korntiende af Byg og Havre er aarlig 90 til 100 Tønder. Til Præstegieldet er en Sognepræst. Tingstedet er for nærværende Gaarden **Ounøen**.

Hevnsiælen, en smuk Øe ved **Hevnefiord**, imellem **Hevne** og **Ounøen**, hvorpaa ligger en stor og smuk Gaard med mange Pladse, henhørende under førstnævnte Præstegield.

Hieldosen, en liden Bugt af **Bedstadfiorden**, inderst i Botten, under Gaarden **Hielde** i **Bedstadens** Præsteg., **Inderøens** Fogd., **Tronh.** Amt. Her nedbringes paa Vinterføre en stor Mængde Bord eller Bræder fra adskillige Savbruge paa **Nummedals-Eidet**, og da Konge- eller Postveien til **Overhalden** ligger her forbi, saa boe her nogle Strandsiddere, som leve af Kroehold og Fiskerie. Her staaer tillige en Samling af Baade-Nøste eller Søeboder.

Hieldøe, en beboet og frugtbar Øe, under **Rennesøe** Præsteg., i **Ryefylke** Fogd., **Stavanger** Amt.

Hielmelands Skibreede, et Tinglaug og Præsteg. i **Hembnæs** Fierding, **Ryefylke** Fogd. og Provstie, **Stavanger** Amt, bestaaende af 3de Kirkesogne, som ere: **Hielmelands** Hoveds., og Annexerne **Aardal** og **Fister**, hvilke tils. indeholder 91 Gaarde, som beboes af omt. 150 Gaardmænd, der med god Fordeel og udmærket Flid drive deres Gaarde, ligesom det hele Fogderies Bønder, hvorved de endog høste Korn til Afhandling; desuden have de gode Skove og betydelig Næring ved Fiskerie. Til Præstegieldet er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Jelsøe**.

Hielm-Kollen, et høit Bierg i Nærheden af **Svinesund**, udi **Bergs** Hovedsogn og Præsteg., **Idde** og **Marker** Fogd., **Smaalehnenes** Amt, som i Søen tiener til Landkiending. Paa samme er oprettet en Varde, der endnu gjør denne Bierg-Høide mere kiendelig. Ved Foden af Bierget, eller ved den, nogle 100 Skridt derfra, værende Kongevei, sees endnu en Hoben Rudera af Batterier og Retrenchements fra forrige Krig med **Sverrig**.

Hierdals Præsteg. og Tingl. i **Øvre Tellemarkens** Fogd. og Provstie, **Bradsberg** Amt, er henved 8 M. i Længde og 4 M. i Breede, bestaaer af 4 Kirkesogne, som ere: **Hierdals** Hoveds., og Annexerne: **Tudal**, **Søndland** og **Gransherred**. Gaardenes Antal i Hovedsognet ere efter Matrikulen 52, og i hele Præstegieldet 144, men hvoraf mange ere deelte blandt flere Opsiddere, og ligge derunder 162 Huusmandspladse. Hovedkirken, som ligger 8 1/2 M. fra Kiøbstaden **Skeen**, er en

Side 259

liden smuk rød malet Træbygning med Taarn. Præstegaarden har gode og beqvemme Huse, bygte i en Fiirkant. Folke-Antallet var Aar 1769 af Mandkiøn 1037, og af Qvindekion 1168, tils. 2205 unge og gamle. Til dette Præsteg. er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Midbøe**. **Hiiseglandet** eller **Gurskøe**, see **Gurskøe**.

Hildrestrand eller **Houene**, saa kaldes det eeneste Bygdelaug af det faste Land til **Harams** Præsteg., i **Søndmørs** Fogd., **Romsdals** Amt, ligger langs Søekanten, er jævnt og slet, og vel bekiendt af de, som seile til og fra **Bergen**, hvilke tilligemed ind- og udgaaende Fartøier til eller fra **Molde**, maae passere her forbi. Oven for Stranden ere høie Fielde. Ved denne Strand, som deeles i **Søndre-** og **Nordre-Hou**, er et skjønt Laxefiskerie, og strax uden for Landet ligger nogle smaa ubeboede Holme, som kaldes **Rødholmene**, hvilke tiene til Ankerplads for ankommende Fartøier. Paa Stranden ligger et stort Field, kaldet **Hildrehest**, som stikker op over alle andre Fielde i Præstegieldet, og tiene til Landmærke for Seilende og Fiskere. Denne

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet
1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Strand har 8 Gaarde, af Skyld 16 Vog 1 Bpd. 12 M. Fisk, hvilke beboes af 20 Gaardmænd; desuden 3 beboede Pladse.

Hillebæk eller **Giellebek**, en Giestgivergaard og Skydssted 1 1/4 M. fra **Drammen**, i **Tranbye Sogn**, **Lier** Præsteg., **Buskeruds** Fogd. og Amt. Her ligger **Paradiis-Bakken**, med derpaa værende Marmorbrud, see **Paradiisbakken**.

Hillestad, et Annex til **Botne** Præsteg. under **Jarlsbergs** Grevskab. Her er en smuk Kirke af Træ.

Hillesøe Tinglaug, er et Annexsogn til **Lendvig** Præsteg. i **Senjen** og **Tromsøens** Fogd., **Finmarkens** Amt.

Hilsen, en Øe under **Søndhordlehns** Fogd., søndre **Bergenhuus** Amt, hvorpaa er et Marmorbrud med 3de Sorter Marmor, nemlig hvid, lyseblaa, og blaa og hvid. Af disse Sorter, som ere meget skønne og kompakte, findes en god Mængde i fuldkommen store og lange Blokker. Den ligger 7 M. sønden for **Bergen**. Marmorbrudet er optaget for omt. 60 Aar siden.

Hind, en liden Øe i **Søndfiords** Sorensk., **Sønd-** og **Nordfiords** Fogd., søndre **Bergenhuus** Amt.

Hind eller **Hindøe**, en meget stor beboet Øe, midt imellem de Districter: **Salten**, **Senjen**, **Lofoden** og **Vesteraalen**, udi **Nordlands** og **Finmarkens** Amter, og er deelt imellem disse saaledes: at den sydlige Part hører til **Salten**; de 2de vestlige Parter til **Lofoden** og **Vesteraalen**; og den nordligste Deel til **Senjen**. Den er indskaaret med dybe Fiorde, baade Sønden, Norden og Østen, hvilke Fiorde ere: **Qvæfiord**, **Gullesfiord**, som løber midt

Side 260

midt ind i Landet; **Hognfiord**, **Furefiord** og **Gofjord**. Ved den østlige Side af **Qvæfiorden** er et Næs, kaldet **Elsnæs**, og ved Fiordens vestlige Side ligger et andet Næs, kaldet **Elnæs**. Den er meget frugtbar, med gode og fede Kornjorder og Græsmarker.

Hinderaae eller **Nærstrand** Præsteg. i **Ryefylke** Fogd. og Provstie, **Stavanger** Amt, bestaaer af 2 Kirkesogne, som ere **Hinderaae** Hoveds., og **Stiernø** Annex, hvortil er en Sognepræst.

Hinrem eller **Strand Sogn**, see **Strand**.

Hiortetakken, et meget stort og anseelig Bierg ved Kolonien **Gothaab** i **Grønland**, som kan sees over 25 Mile i Havet. Dette er det høieste Bierg paa **Straet Davids**.

Hisen, en Øe midt i **Bergens Leed**, hvorpaa ere adskillige Bøndergaarde, forsynet med en liden Deel Skov, henhørende under **Søndhordlehns** Fogd., søndre **Bergenhuus** Amt.

Hitaholt, et Ildsprudende Bierg i **Tingøe** Syssel, nordre Fierding af **Island**.

Hitarnæsholm, see **Hvalsøer**.

Hitterraae, en Elv, som løber paa søndre Side forbi Bergstaden **Røraas**, kommer fra nogle i Øster liggende Søer, og falder ud i **Glommen-Elv**.

Hitterraas Gaard, see **Aas**.

Hitterdals Præsteg. og Tinglaug i **Nedre Tellemarkens** Sorenskriv. og Provstie, **Bradsberg** Amt, bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere: **Hitterdal** Hoveds. og **Lille Herrets** Annex. Begge Kirkerne ere af Træ, dertil ligger noget Jordegods, dels med og dels uden Børsel, alt tilhørende den meget agtværdige og rige Bonde **Ole Høye**. Hovedkirken er opreist af Mastetræer, indklædt med Planker, og tækket med Spaan; den har 3 Taarne, mange Gavler og Udskud, og rundt om en Omgang; Ornamenterne ere komplette og smukke; Tienden er aarlig til Kirkerne 53 1/2 Tønde Blandingskorn og 6 Tønder Byg. En lige Tiende svares af Præstegieldet til Kongen og Præsten. I dette Præsteg. ligger 93 Gaarde, som have endeel flere Opsiddere, og omt. 100 Huusmænd. Folkemængden var Aar 1782 i alt 1856 Siele. Her ere

mange velhavende og rige Bønder. Gaardene ere anseelige med skønne Jorder, betydelige Skove og Vandfald til Sav- og Møllebrug. Her har været i Drift et Kobberværk under Gaarden **Høimyr**, kaldet **Hitterdals-** eller **Stabbesdals-Værk**, og en Sølvhaltig **Blye-Malm** findes paa Pladsen **Glittenbergs** Strækning. Til Præstegieldet er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Nordre Sim**.

Her er den diplomatiske transskription af side 261 (filnavn side 286). Jeg har fulgt dine retningslinjer for bogstavtro stavning, markering af fremhævede ord med fed skrift og transskribering af brøker med skråstreg.

Side 261

Hitterens eller **Hittersøens Tingl.** og Præsteg. i **Fosens** Fogd. og Provstie, **Tronh.** Amt, bestaaer allene af Øer, og indeholder 4 Kirkesogne, som ere: **Dolme** Hoveds., hvis Kirke staaer paa Øen **Dolmøe**, og Annexerne: **Filland**, **Sletten** paa **Frøyen**, og **Qværnvær**, hvis Kirke staaer paa **Hakbuøen**. Dette Præsteg. har sit Navn af den store Øe **Hittersøe**, som er 4 1/2 M. lang og 2 M. breed, hvorpaa er skøn Skov og græsrig Dale og Fielde. Gaardene, som ligge ved Strandkanten, ere smaa og ringe, hvorfor Indbyggerne paa Øen, ligesom i hele Præstegieldet, leve meest af Fiskerie, som her de fleste Aar falder betydelig, dog ikke nu imod hvad det forhen har været. Indbyggerne kaldes i Almindelighed **Hitterværinger**. Imellem Øerne er en stærk Seilads, især af ind- og udgaende Skibe til og fra **Tronhiem**, og af **Nordfarere**, som seile til og fra **Bergen**. Her gives adskillige gode Havne, fornemmelig ved **Ounøen**, **Lexen** m. f. St. Adskillige Handlende, eller saakaldet **Udliggerborgere**, som sortere under **Tronhiems Magistrat**, boe her, hvilke drive en stor Handel baade paa **Tronhiem** og **Bergen** med egne Fartøier. Til Præstegieldet er en Sognepræst, som boer paa **Dolmøe** Præstegaard, og en residerende Kapellan. Tingstedet er Gaarden **Ansnæs**.

Hittersøe, en beboet Øe ved den vestre Side af **Qvinnesfiorden**, under **Lister** Fogd., **Mandals** Amt. Denne Øe indeholder et Kirkesogn, og har en Kirke, kaldet **Hittersøe**, som er Annex til **Soggendals** Præsteg. i **Jedderen** og **Dalernes** Fogd., **Stavanger** Amt. Gaardene paa denne Øe skylde 88 Huder. Tingstedet er Gaarden **Fedde**. Aar 1787 var Folke-Antallet 930 Siele. Imellem Øen og det faste Land løber et Sund, kaldet **Hittersøe Sund**.

Hjørleifshøfde, et Forbiereg staaende paa Strandkanten, midt for den Ørken **Myrdals-Sand**, i **Skaftelfields** Syssel, østre Fierding af **Island**.

Hlade, en Gaard nær ved **Tronhiem**, i **Hlade** Hovedsogn, **Strinde** Præsteg. og Fogd., **Tronh.** Amt, har fordum Tid været de **Strindske** Kongers Residenz, siden Kong **Harald Haarfagers** Tid, og endelig de mægtige **Hlade-Jarlers** Boested. Her har staaet et Afguds-Tempel eller Offerhuus, hvor Offergilde for de hedenske Afguder **Thor** og **Othin** bleve holdte, men Kong **Oluf Tryggesøn** forstyrrede Offerhuset. Nu eies og beboes Gaarden af Proprietair **Marcus Bredal**. Den er betydelig i Ager og Eng, ligger smukt og har smukke Bygninger, opført Aar 1683 af General og Statholder **Wiibe**. Til Gaarden høre 10 Huusmandspladse. Her staaer **Hlade** Hovedkirke.

Side 262

Hlade Hoveds. til sidstmeldte Præsteg., ligger paa østre, søndre og vestre Side af Staden **Tronhiem**, og bestaaer af 118 matrikulerede Gaarde, derunder omt. 150 Huusmandspladse. Gaardene eies for største Deel af **Tronhiems** Indvaanere, og bruges som Avlsgaarde, hvorfor de allerfleeste ere meget betydelig forbedrede og smukt bebyggede. Omtrent 40 Gaarde beboes

af Bønder. Kirken er en af de ældste i Stiftet; den staaer ved **Hlade** Gaard, opført af hugne og massive Graaesteene, forsynet med et høit Spiir, og i øvrigt anseelig. Altertavlen er ziirlig med Billedhugger-Arbeide, smukt malet og forgyldt; den er anseelig høi og prydet, især i nederste Fag, med Posturer af Alabaster, som forestille endeel af Christi Lidelse og Begravelse.

Hlaudevalle, en smuk grøn Slette i søndre Fierding af **Island**, hvor Kiemperne i fordum Tid skal have holdt Sammenkomst for at prøve Styrke og Legems Øvelser.

Hliderende, en Gaard i **Rangaarvalle** Syssel, søndre Fierding og Amt af **Island**, hvor Landstings-Skriveren boer. Her blev Aar 1774 høstet 1 1/2 Tønde velmodent Byg udi maver og ugisdet Jord. Kartofler avles, dog ikke flere end dobbelt mod Sæden, men gode Have- og Kiøkken-Urter. Denne Gaard skal være een af de beqvemmeste til Agerdyrkning af alle paa **Island**.

Hnappedals Syssel i vestre Fierding og Amt af **Island**, bestaaer ikkun af et Præsteg., nemlig: **Miklaholt** og **Roudamel** Kirkesogne, hvortil er en Sognepræst. Søekanten langs ved dette Syssel udgør 4 M., og kaldes **Langkierer**, hvor en alfar Vei løber til **Vesterkiølen**. Her ere jævnlig Brændinger af Havet, eller Søestyrtninger, og hvorfor Søen ved dette Land er usikker for Søefarende. Aar 1760 var her 67 Jorder eller Tuner, 3 Tingsogne, 83 Skattebønder og 76 andre Bønder. Aar 1769 var Folkemængden i alt omtrent 600 af unge og gamle.

Hobel Præsteg., see **Haabel**.

Hoel Sogn, det øverste Annex til Aal Præsteg., i **Ringerige** og **Hallingdals** Fogd., **Buskeruds** Amt. Kirken er en liden Træbygning. Her voxer meget sielden modent Korn.

Hoel Sogn, et Annex til **Lødingens** Præsteg. i **Saltens** Fogd., **Nordlands** Amt.

Hoels Fierding, et Tinglaug til **Vesteraalens** og **Lofodens** Fogd., **Nordlands** Amt.

Hof, en Gaard i **Aalens** Sogn, **Holतालens** Præsteg., **Guldals** Sorensk., **Tronh.** Amt, hvor Sognets Kirke staaer.

Hoff Hovedsogn til **Sundals** Præsteg., i **Nordmørs** Fogd., **Romsdals** Amt, see **Sundalen**.

Side 263

Hof Præsteg. og **Tinglaug** i **Jarlsbergs Grevskab** og **Provstie**, bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere: **Hof Hoveds.** og **Vads-aas Annex**. Hovedkirken er af Steen, i god Stand, og har en smuk Altertavle, givet af Almuen. Her er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Hougstad**.

Hof Præsteg. og **Tingl.** til **Solløer** og **Oudals** Fogd., **Øvre Rommeriges Provstie**, **Hedemarkens Amt**, bestaaer af 3de Kirkesogne, som ere: **Hof Hoveds.**, og Annexerne **Uasnæs** og **Vaaler**. Hertil er en Sognepræst, og en residerende Kapellan. Tingstedet er Gaarden **Rønne**.

Hof eller **Totens Præsteg.**, see **Toten**.

Hof Sogn, et Annex til **Lands** Præsteg., i **Valders** Fogd., **Christians** Amt.

Hof Sogn, et Annex til **Viigs** Præsteg., i **Yttre** og **Indre Sogns** Fogd., nordre **Bergenhuus** Amt. Kirken er bygt af Træ.

Hofsen nedre, en smuk og betydelig Gaard, beliggende paa den nordvestre Side af **Gula-Elv** i **Størens** Præsteg., **Guldals** Sorensk., **Tronh.** Amt. Til Gaarden er skøn Fæemark og god Skov. Denne Gaard ejes nu af Capitain **v. Matheson**, men har forhen været eiet og beboet af forrige Sorenskriver i **Guldalen**, nu Sorenskriver over **Strinde** Fogd., **Hr. Kofoed**, som gjorde betydelige Forbedringer paa Gaardens Agre og Enge, og meget smukt opbyggede Gaardens Huse, hvoraf Hovedbygningen er rød malet.

Hofland eller **Hovland Sogn**, et Annex til **Sigdals** Præsteg., i **Buskeruds** Fogd. og Amt.

Hofland, en gammel privilegeret Sædegaard i **Søndhordlehns Fogd.**, søndre **Bergenhuus Amt**.

Hogsvold, en Gaard i **Fladdals Annexsogn**, **Sillejords Præsteg.**, **Øvre Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt**, hvor Aar 1782 i en Høi er funden en Urne af Jern, rund som en Skaal, med Kant om, hvortil et fladt Jernlaag var fast naglet.

Holandsfiord, en stor Fiord i **Helgelands Fogd.**, **Nordlands Amt**, som ved Øen **Ømnes** løber øster ind i Landet, i hvilken Fiord mange Elve fra Fieldene løbe ned.

Holden Præstegield og **Tinglaug**, i **Nedre Tellemarkens Sorenskriv.** og **Provstie**, **Bradsberg Amt**, bestaaer af 3 Kirkesogne, som ere: **Holden Hoveds.**, og Annexerne: **Romnæs** og **Helgen**. I dette Præsteg. ligger det store Vand, **Nordsøe**, 1 1/2 M. fra **Skeens Kiøbstad**. Hovedkirken har været en gammel muret Bygning, som i den senere Tid saa godt som af nye er opbyggt, og forsynet med en smuk Altertavle, samt andre nye og smukke Ornamenten og Kirkeklæder. Den eier noget Jordegods.

Side 264

Holden.

Præstegieldet indeholder 66 Gaarde og 94 Huusmandspladse. Her ligger **Ulefos** eller **Holdens** Jernværk og Savbrug, hvorved Indbyggerne have god Næring af Kull-Leverance og Savtømmer m. v. Folke-Antallet var Aar 1769 i alt 1710 Siele. Præstegieldet betienes af en Sognepræst, som boer paa **Holden** Præstegaard. Tingstedet er Gaarden **yttre Bøe**. For Konegetienden betales aarlig 61 Rdlr. 49 β.

Holden, en Sædegaard 1/2 M. fra **Hevne** Hovedkirke, i **Hevne Præsteg.**, **Fosens Fogd.**, **Tronh.** Amt, som i fordom Tid har været beboet af anseelige Mænd. Nu er Gaarden med dens tilliggende Jordegods, hvortil de fleeste Børselgaarde i Præstegieldet henhøre, tilligemed Kirkerne i Uprivilegeredes Eie, som for nærværende er **Morten Losius**. Gaarden er vel bebyggget og har betydelige Agre og Enge, samt god Skov med flere Herligheder.

Holden eller **Ulefos Jernværk**, see **Ulefos**.

Holder Sogn, see **Holter**.

Hole Bispedømme, see **Holum**.

Hole Præsteg. og **Tinglaug** i **Ringerige** District, under **Ringerige** og **Hallingdals** Fogd. og **Provstie**, **Buskeruds** Amt, er 2 M. i Længde, har fordom været et Kapellanie under **Nordrehoug** efter et gammelt Pergamentsbrev af 10de **Junii** 1560, men efter et andet af 17de **Martii** 1575 er det blevet et særskilt Sognekald, som ikkun har et Kirkesogn med en Kirke kaldet **Hole**; og en saakaldet Gavekirke, under Navn af **Bønsnæs** Kirke, som af Almuen vedligeholdes. **Hole** Kirke har tilforn været en liden Steenkirke med et Taarn, men da den for Almuen var for liden, er Aar 1736 tilbygget 2de Vinger af Tømmer. Ved Steenkirkens Reparation Aar 1729, blev udi en Sprække i Muuren fundet en gammel Penge af en to Skillings Størrelse, hvorpaa stod Kong **Hagens** Navn. Den anden Kirke er ligesaa en gammel Steenkirke uden Taarn, som i lang Tid stod forfalden og ubrugbar, indtil Aar 1676, da den igien blev repareret og istandsat. Her skeer ikke Tieneste uden nogle enkelte Gange om Aaret. Paa Gaarden **Stene** staaer endnu Murene af nok en Kirke, som skal have været en meget gammeldags Bygning. Den største Deel af Præstegieldet kaldes **Røsse-Bygden** som omringes af 3 Fiorde, eller ferske Søer, navnlig **Tyri**, **Holt** og **Steene** Fiordene, hvilke i Fordum Tid bleve under et kaldet **Tyrisfioren**, thi de ere alle sammenhængende ved korte Elve. Her gives adskillige Sorter Fisk saasom: Brasen, Ørret, Siik, Aborre, Giedder, Karudser 2c. Paa den

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet
1796 forfatter af Lars Hess Bind.

saakaldte **Tyristrand** findes Kobber-Erts, og et Kobberværk har i gamle Tider været i Drift ved Gaarden **Aasterud**. Skovene ere her meget ringe, og Korn- og

Side 265

Hole Sogn.

Høeavlingen ligesaa. Ofte indfalder tidlig Frost om Efteraaret, som aldeles beskadiger Kornet. Til Præstegieldet er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Helgeland**.

Hole Sogn, et Annex til **Lødingens** Præsteg., i **Saltens** Fogd., **Nordlands** Amt.

Hole Sogn, et Annex til **Buknæs** Præsteg. i **Vesteraalens** og **Lofodens** Fogd., **Nordlands** Amt.

Hole eller **Hoole Stift**, see **Holum**.

Holen, en Gaard i **Gusdals** Præsteg., **Guldbrandsdalens** Fogd., **Christians** Amt, af Skyld 2 Huder 6 Skind Odelsgoods har en Opsidder, som i en under Gaarden meget strid løbende Foss, har anlagt med stor Kunst et Møllebrug, hvorfor han af det Kongelige Landhuusholdnings Selskab har erholdet Præmie.

Holevandet, et ferskt Vand beliggende i den nordre Deel af **Idde** Præsteg., under **Idde** og **Marker** Fogd., **Smaalehnens** Amt, er 1/4 Miil langt og næsten ligesaa bredt. Herfra løber en liden Elv i Øst ned til **Erte-Vandet**, kaldet **Hellesaae**.

Holmboe, et Ladested under **Holmestrand** i **Jarlsbergs** Grevskab, hvor en Kongelig Told- og Consumt. Betient med 2 Røyterter er ansat.

Holme Præstegield i **Mandals** Fogd., **Provstie** og **Amt**, ligger udi den Dalstrækning **Mandal**, og bestaaer af 3 Kirkesogne, som ere: **Holme** Hoveds., og Annexerne **Lobdal** eller **Løvdal** og **Øsle-bøe**. Gaardene skyldte tilsammen 326 Huder eller 163 Skibpd. Tunge, deraf er Hovedsognets Skyld 170 Huder. Dette Præsteg., som nu har en Sognepræst, har forhen hørt under **Mandals** Sognekald. Præstegaarden kaldes **Fodnebbye**, som skylder 5 Huder; desuden har Præsten Landskyld af 10 Huder 9 Engelster, som udgjør 8 Gaarde i Fogderiet. Tingstedet er Gaarden **Leer-Kiær**. Aar 1787 var Folkeantallet i Hovedsognet 1094 og i Annexerne 1407 tilsammen 2501 af Unge og Gamle.

Holmedal Præstegield i **Søndfiords** Sorenskriv. og Provstie, nordre **Bergenhuus** Amt, har forhen bestaaet af 7 Kirkesogne; men i Kong **Christian 6tes** Tid blev dette store Kald deelt i 2de, nemlig: **Indre-** og **Yttre-Holmedals** Præstegielde. Til det første høre 3de Kirkesogne, som ere **Indre Holmedals** eller **Sande** Hoveds., og Annexerne: **Bygstad** og **Viig**, desuden **Hestad** Kapel, hvortil er en Sognepræst. Det andet Præsteg. bestaaer nu ligesaa af 3de Kirkesogne, som ere: **Yttre Holmedals** Hoveds., og Annexerne **Dale** og **Guddal**, hvortil ligeledes er en Sognepræst. Begge Præstegieldene udgjøre et Skib-

Side 266

reede, under Navn af **Yttre-** og **Indre Dal** og dertil 2de Tingsteder, som ere Gaardene **Trods** og **Ousen**.

Holmedals Sogn, et Annex til **Skaanevigs** Præsteg., i **Søndhordlehns** Fogd., søndre **Bergenhuus** Amt.

Holmen Hovedsogn, see **Sigdal**.

Holmen eller **Holmenshavn**, en Fiskerhavn imellem **Erfarsøe** og **Reykeviig** i **Guldbringe** Syssel, søndre Fierding af **Island**.

Holmsaae, en stor Elv i **Skaftelfields** Syssel, Østre Fierding af **Island**, hvilken Elv fører hvidt Vand, og har sit Udspring fra **Torfajøkel**.

Holmestrand, tilforn en anseelig Ladeplads, men nu en liden smuk Kiøb- og Toldsted, beliggende i **Jarlsbergs** Grevskab, ved en Bugt paa vestre Side af **Christiania Fiord**, 3 M. fra **Bragnæs** eller **Drammen** og 7 M. fra **Christiania**. Denne Bye har af Kong **Christian 6te** faaet gode Privilegier, og af Kong **Friderich 5te**, Aar 1752 den 10de **November**, Kiøbstads Rettighed. Her boe mange Kiøbmænd, hvilke drive ypperlig Handel med al Slags Tømmerlast, som udføres til **Engelland**, **Holland** og **Danmark**, hvorimod indføres engelsk Malt og andre Kornvahre m. v. Byen har en meget smuk Kirke af Tømmer, hvortil Indvaanerne har bekostet et Orgelværk. Denne Kirke er annecteret under **Botne** Præsteg. i Grevskabet. Byefogden i **Tønsberg** er her tillige Byefoged, Byeskriver, samt Vejer og Maaler; derimod har Byen sit eget Toldsted, hvis District, under Navn af **Holmestrands Tolddistrict**, begynder paa den nordre Side, ved den Bak eller Elv **Snedkerbakken** kaldes, forbi **Strømmens** Annexkirke, og strækker sig sønder til en Pynt, kaldet **Ribneb**. Paa den østre Side af **Drammens Fiord** begynder dette District ved **Lahelle** og ender ved **Fitved**, grændsende paa begge Sider til **Drammens Tolddistrict**. Herunder sorterer Ladepladserne: **Aasgaardsstrand**, **Holmboe**, **Løvesund**, **Leerbryggen** og **Myrebugten**, samt **Strømmens Glasværk** ved **Svelviig**. De Kongelige og andre Betiente ved Toldstedet ere: en Told- og Consumt. Inspect.; en Told- og Cons. Kasserer; 3 Kongelige Told- og Cons. Betiente, deraf en i **Holmboe**, og en paa **Aasgaardsstrand**; 4 Told- og Cons. Underbetiente; 7 Røyterter, deraf 3 i **Holmestrand**, 2 i **Holmboe** og 2 paa **Aasgaardsstrand**. Aar 1792 indkom til Toldstedet 138 og udgik 101 af store og smaa Skibe og Jagter, indbefattet Byens egne som ere 19 Skibe. Ved Byen er et Marmorbrud af god Steenart, men er ikke i videre Drift, end hvad som bestilles til Gravsteene, Steentrapper o. s. v.

Side 267

Holsedals eller **Holsen Sogn**, et Annex til **Førde** Præsteg. i **Sønd-** og **Nordfiords** Fogd., nordre **Bergenhuus** Amt.

Holstad eller **Hoolstad**, en Gaard i **Næs** Præsteg., **Hedemarkens** Fogd. og Amt, som i fordom Tid har været beboet af en adelig Familie.

Holsteinsborg, en Colonie under 67 Gr. 10 M. paa **Straet Davids** i **Grønland**, kaldes paa **Grønlandsk**, **Amerlok**, og henhører til **Søndre Inspectorat**. Her staaer en anseelig Kirke, som er den eeneste ordentlige Kirke i heele **Grønland**, den er af Træ og tilhugget i **Kiøbenhavn**; den er ziret med en smuk Altertavle, Prædikestoel og Døbefond m. v., og har 2 Klokker. Endeel af Ornamenterne ere skienkede af de grønlandske Skibschefer, Kiøbmænd, Colonister 2c., Kirken, som kaldes **Bethel**, hvilket Navn er malet med store Bogstaver paa et Flyveblad, der holdes af en Engel bag i Kirken lige mod Alteret, blev med særdeles Høitidelighed indviet paa Helligtre Kongers Dag, eller den saakaldte Hedningenes Fødselsfest, den 6te **Janua. Aar 1775**. Hertil er en **Missionarius ordinatus** og en **Catechet**. Haafangsten er meget god ved denne Colonie.

Holt-Fiorden, en fersk Søe i **Hole** Præsteg., **Ringerige** District, **Buskeruds** Amt, begynder i Vester fra **Tyrifiorden**, og gaaer imellem **Røssebygden** og **Modum**, østre til **Krogskoven**, hvor den stikker lige i Øster 1 1/2 M. ind i **Lier** Præsteg. Den er 3 M. lang og 1/2 M. breed. Her gives adskillige Sorter Fisk. Øverst i Vandet, paa den østre Side til **Røssebygden**, ligger en Øe, kaldet **Storøen**, og paa den vestre Side en anden Øe, kaldet **Frognøen**.

Holt eller **Holte** Præsteg. i **Nedenæs** Fogd., Provstie, og Amt, bestaaer af 3 Kirkesogne, som ere: **Holte** Hoveds. og Annexerne **Floustad** eller **Fladstad** og **Dybvaag**. Hovedkirken er af Steen. Til Præstegieldet er en Sognepræst og en resid. Kapellan. Paa **Holt** Præstegaard har

fordum boet en Fylkes Konge, ved Navn **Haldan Milde**, som der døde og ligger begravet i en Høi. I dette Præsteg. ligger **Baaslands** eller **Næs Jernværk**. Nogle faae Gaarde af **Holte Sogn** hører til **Raabygdelaugets** Fogd. i samme Amt.

Holतालens Præstegield, i **Guldals** Sorensk., **Dalernes** Provstie, **Tronh. Amt**, er det øverste Præsteg. mod **Røraas**, og bestaaer af 3de Kirkesogne, som ere: **Holतालens** Hoveds., liggende midt i Præstegieldet, og Annexerne **Aalen** og **Singsaas**. Her ere gode Skove og nogle Savbruge, men Indbyggernes Næring bestaaer fornemmelig i Kul-Leverance, Kiørsel og Føring med Malm og Proviant til og fra **Røraas** Kobberværk. Kornavlin-

Side 268

avlingen er meget mislig formedelst tidlig Frost om Efteraaret. Alle Kirkerne ere af Træ, hvilke eies af **Røraas** Kobberværks Participanter, og holdes i meget god Stand. Heele Præstegieldet bestaaer af 160 Gaarde, og Folkeantallet af omt. 2100 Siele. Her ere 3de Tingsteder, nemlig: Gaarden **Grøtte** for **Holतालens** Sogn, **Almaas** for **Aalen** og **Vindsnæs** for **Singsaas**. Til Præstegieldet er en Sognepræst, som boer paa Præstegaarden **Steene**.

Holtefieldet, et stort Field i **Hougs** Hoveds., **Eger** Præsteg., **Buskeruds** Fogd. og Amt, er samme Sogns øverste Grændse mod Nord. Aar 1769 bleve Sølvskiærper her opdagede, som gave god Forhaabning i Begyndelsen, men da Ertsen siden aftog, foruden andre Ubequemmeligheder, saa blev Arbeidet igien indstillet Aar 1781. Nordøst fra **Kongsberg** sees desuden i samme Field nogle gamle Sølv-Gruber.

Holter eller **Holder Sogn**, et Annex til **Nannestads** Præsteg., i **Øvre Rommeriges** Fogd., **Aggershuus** Amt.

Holzfiorden, see **Holtfiorden**.

Holum, det Biskopelige Sæde i **Hegranæs** eller **Skagefiords** Syssel, **Hole** Bispedøm i **Island**, hvor Domkirken staaer, saa og en latinsk Skole, som forestaaes af en **Rector** og en **Conrector**. Bispens Gaard er af Muur og Egetømmers Bindingsværk med Trætag. Tømmeret er tilhugget i **Kiøbenhavn** og derefter Gaarden opbyggt paa **Holum** Aar 1576. Bispestolen er stiftet Aar 1109, og den første Biskop var **Joen Øgmundson**, der siden blev dyrket som en Helgen. Domkirken er bygt af rød Kampsteene, hvorefter sees hele Klipper i **Holebyrde**, et steilt Bierg tet ved Bispegaarden. Paa Kirken er et lidet Spiir af Træ. Rundt om Choret staaer en Fløi gammel Muur, opført af fiirkantede hugne Steene, hvortil Kalken er brændt af Muslinger. Under **Hole** Bispestoel ligger 4 Syssele, som ere **Tingøe**, **Vadle**, **Hegranæs** eller **Skagefiord**, og **Hunevand**; i disse Syssele ere 62 Sognepræster og 17 Kapellaner. Af Sognepræsterne ere 5 Provster, deraf 2 i **Tingøe** Syssel. Ved Bispegaarden er et Bogtrykkerie, anlagt imellem Aarene 1527 og 1530, hvorved er trykket den islandske Bibel og mange andre gudelige og nyttige Bøger. Til Bispestolen ligger en god Deel Jordegods.

Hommelstad, en stor Gaard i **Vangs** Hoveds. og Præsteg., **Hedemarkens** Fogd. og Amt, 1/2 M. fra Hovedkirken, hvor en Kirke Aar 1590 stod og sees endnu Levninger deraf. Gaarden har forudm havt adelige Privilegier og været beboet af en adelig Familie.

Side 269

Homnæs, en anseelig stor og god Gaard, med nogen Skov og god Fæemark, samt en Huusmandsplads, kaldet **Homnessveet**, beliggende meget behagelig paa nordre Side af **Steenkiær-Fiord**, under **Bedstadens** Præsteg., i **Inderøens** Fogd., **Tronh. Amt**; den skal i forudm Tid have været beboet af meget anseelige Mænd. Østen for Gaarden staaer en stor Bautasteen, som er noget over 3 Alen høi og lige breed paa alle Sider; strax Østen for denne

Steen ligger en stor rund Begravelses Høi, foruden mange mindre isæt Vesten for Gaarden. Capit. v. **Rast** er nu Eier og Beboer af denne Gaard.

Homstad, en Gaard i **Overhaldens Præsteg.**, **Nummedals Fogd.**, **Tronh.** Amt, beliggende paa søndre Side af **Namsen Elv**; den har forhen været beboet af 3de Bønder, og havt mange smaa og ringe Huse; men af nu afg. Lient. **Ole Lund**, som købte Gaarden af Bønderne, bleve disse smaa Huse nedrevne og opførte i dets Sted nye, regelmæssige og store Bygninger, hvilke ere overalt meget smukke og velindrettede. Hovedbygningens Front vender ud mod Elven i Nord. Den staaer paa en gammel høi Elvemeel, er 2de Etager høi og forhen prydet med et lidet Spiir, som for nogle Aar siden blev aldeles beskadiget af en Lynildstraale, som ved Nattetider slog ned deri, og paa en besynderlig Maade giennemfoer de fleste Værelser, tildeels med stor Skade. Lige mod denne Hovedbygning, er paa den søndre Side af Gaarden en anden Bygning til Værelser for Tienere m. v. Ved den vestre Ende af det store Gaardsrum staaer et saakaldet **Stabur**, og lige mod det mod Østen, er indrettet en liden, med Stakitværk indhegnet Have. Længere hen mod Østen, et Stykke fra Hovedbygningen, men i lige Linie med den, staaer Stald- og Fæhusene, de sidste af Muur, uden paa forsynet med Bordklædning, alle under et Tag og med adskillige bekvemme Indretninger; lige mod denne Bygning er Kornladen, som har en meget beqvem Indretning. Bag ved ommeldte Have i Gaarden, er anlagt en Brønd, fra hvilken gaaer Rønder til Stalden, Fæhusene og Haven. Foruden disse betydelige Bygninger har bemeldte Lient. **Lund** meget anseelig forbedret og udvidet Gaardens Agre og Enge. En liden Bek, som rinder igiennem Gaardens Marker, gjorde han beqvem til at drive et Møllebrug ved kostbare Dæmninger, hvorved tillige blev anrettet en stor Fiskepark, der ligner en liden Søe. Til Gaarden er en betydelig Fæemark samt god Gran- og Fyrreskov af en vidtløftig Strækning, hvoraf endeel benyttes til Savtømmer Hugst og Bords Skiørsel paa et Gaarden tilhørende Savbrug. Et Tiære-Brænderie har i seenere Tid været oprettet, som nu

Side 270

ligger øde. Nu beboes Gaarden af een eller 2de Bonde-Familier.

Honningdal, en Gaard i **Skoue Sogn**, **Borgunds Præsteg.**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, af Skyld 2 1/2 Vog Fisk, har en Opsidder. Denne Gaard er et Handels- og Tingsted for **Valle Skibreede** i samme Fogd., ligger i den saakaldte **Honningdals-Bygd**, hvilken Bygd indeholder 13 Gaarde, som skyldte 18 Vog, 2 Bpd., 12 M. Fisk, og beboes af 24 Gaardmænd, samt 12 Pladse- og Huusmænd.

Hons Elv, en liden Elv, som løber igiennem ****Eger Præsteg.****gaards Grund, i **Buskeruds Fogd.** og Amt, og falder ud ved Gaarden **Hon.** Denne Elv driver adskillige Sav- og Møllebruge, hvortil mange Dæmninger ere anrettede, og ledes et Vand dertil ved en, 50 til 60 Alne lang Kanal, som med stor Bekostning er mineret igiennem Bierg og Klipper.

Hopsholmen, en Øe i **Søndhordlehns Fogd.**, søndre **Bergenhuus Amt**, hvorpaa er et Marmorbrud. Derfra er en stor Deel Marmor udbragt til **Christiansborgs Slot** i **Kiøbenhavn**. Denne Marmor bestaaer af 3de Sorter, nemlig: sneehvid, grønagtig med røde Striber, samt blaa og hvid; alle meget fine og gode.

Hopen Sogn, paa Øen **Smølen**, er et Annex til **Edsøe** eller **Smødens Præsteg.**, i **Nordmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**.

Hopperstad Hoveds. til **Viigs Præsteg.**, see **Viig**.

Hordeland, see **Nordhordlehn**.

Hordnæs Tinglaug, i **Vester Raabygdelaugets Sorenskriv.**, **Nedenæs Amt**, er et Annexsogn til **Evje Præsteg.** St. Tingstedet er Gaarden **Hordnæs**.

Horn, saa kaldes den allernordligste Gaard i **Island**, ved **Kap de Nord**, under **Isiefiords Syssel**, vestre Fierding og Amt. Opsidderen lever af Fuglefangst og Æg, samt Fiskerie.

Hornalen eller **Hornelen**, en stor Øe ude ved Havet i **Nordfiords Sorenskriv.**, nordre **Bergenhuus Amt**. Ved denne Øe er en Havn, kaldet **Horn**, og paa Den staaer en meget spids og høi Klippe, kalder **Horntinde**.

Hornbjerg eller **Kap de Nord**, et meget stort Fuglebjerg i **Isiefiords Syssel**, vestre Fierding og Amt af **Island**.

Hornefiord, en breed Bugt af Havet i **Skaftelfields Syssel**, østre Fierding af **Island**. Uden for denne Bugt ligger en stor Sandbanke; her faaes Flynder og Foreller. Bugten er beboet, men meget ødelagt ved 3de store Elve, nemlig: **Heinebergs-Aa**, **Holmsaae** og **Kolgrima**, hvilke styrte sig ned fra Isbjergene, og brede sig ud over Landet.

Side 271

Horningdals Sogn, et Annex til **Eids Præsteg.** i **Nordfiords Sorenskriv.**, nordre **Bergenhuus Amt**, beliggende i en Dalstrækning af samme Navn, og med den øvrige Deel af Præstegieldet udgjør et Skibreede, see **Eid**. Her ere skønne Fyrreskove, hvoraf omliggende Sogne forsynes, og skiæres tillige endeel Bord eller Bræder, som udføres til **Bergen**. Kornavlingen er mislig formedelst tidlig Nattekulde om Høsten. Fiskerie og Skytterie eller Jagt giver Almuen god Næring. I dette Sogn ligger et meget stort og fiskerigt Vand, kaldet **Horningdals Vand**, som er 2 M. langt. **Horningdalen** grændser mod **Synd-Elvens Sogn** i **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt** ved en Green af **Nebbedalen**, kaldet **Langedalen**.

Hornnagle eller **Tjørnagle**, en Havn 2 M. Norden for **Karmesund** i **Søndhordlehns Fogd.**, søndre **Bergenhuus Amt**. Ved denne Havn løber **Hardanger Fiord** 12 M. Nordost ind i Landet.

Horrig Sogn, et Annex til **Størens Præsteg.**, i **Guldals Sorenskriv.**, **Tronh. Amt**. Kirken blev først bygt Aar 1589, da 2de andre Kirker bleve sløfede, nemlig: en paa Gaarden **Fos**, og en paa Gaarden **Gremie**, hvis Tiende og Landskyld Præsten blev tillagt, og Almuen tilbød sig selv at holde **Horrig Kirke** vedlige, som atter af nyt Tømmer er opbyggt Aar 1670. Den staaer paa Gaarden **Nedre Horrigs** Grund strax neden for Giestgivergaarden **Bye**.

Horrig og Størens Tinglaug, see **Støren**.

Horsanger, see **Hossanger**.

Horsedal, et Bierg i **Tingøe Syssel**, nordre Fierding af **Island**, som i de nyere Tider har begyndt at sprude Ild.

Horsnæs, en Gaard i **Borgunds Sogn** og **Præsteg.**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt** af Skyld 1 Bpd. 3 1/2 M. Fisk, har en Opsidder. Under denne Gaard er et Handelssted.

Hossangers eller **Hosanger Skibreede**, et Tingl. i **Nordhordlehns Fogd.**, søndre **Bergenhuus Amt**, som med **Ekangers Skibreede** udgjør **Horsangers Præsteg.**, der bestaaer af 3 Kirkesogne, hvilke ere: **Horsangers Hoveds.**, og Annexerne: **Seim** og **Moe**, item **Fladeqvals Kapel**. Dette Præstegield har tilforn været et Annex til **Hammers Præsteg.**; men i Kong **Friderich den 5tes** Tid, Aar 1749, blev det separeret, og hvortil er en Sognepræst, som henhører under **Nordhordlehns Provstie**, og boer paa Præstegaarden **Holme**; han afgiver aarlig 120 Rdlr. til **Rector** ved **Bergens** latinske Skole, og 26 Rdlr. 4 Mk. til en **Rectors Enke**. Gaarden **Bernestangen** er Tingsted for begge Skibreeder.

Side 272

Houene eller **Hildestrand**, see **Hildestrand**.

Houg eller **Hougsholm**, et Handelssted i **Herø Præsteg.**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, af Skyld 1 Bpd. Fisk.

Houg, en forhen meget stor og betydelig Gaard i **Stikkelstad Hoveds.**, **Verdals Præsteg.**, **Stør- og Verdals Fogd.**, **Tronh. Amt**, som i fordum Tid har været en af de saakaldte **Kongsgaarde**, fordi Kongerne der havde deres Tilhold, naar de reiste om i Rigets Forretninger, og holdte der deres Gaardsfogdet eller saakaldte **Armænd**. Her har tilforn staaet en muret Kirke, som ved Elvebrud blev ødelagt, dog sees endnu nogle Levninger af dens Mure paa en Høi sønden for Gaarden. Denne blev kaldet **St. Andreæ Kirke**. Paa Gaarden har været anseelige Bygninger, og derhos en stor Frugthave, som alt nu er sløifet, og Gaarden for nogle Aar siden uddeelt i 7 Parter, hvilke have særskilte Eiere. Mange Kiempehøie sees paa denne Gaard.

Hougan, en god Gaard 1 1/2 M. Østen for **Tronhiem** i **Malvigs Annexsogn**, **Strinde Præsteg.** og **Fogd.**, **Tronh. Amt**, som er første Gjestgiver- og Skydssted fra **Tronh.** til **Indherred**. Gaarden har en Opsidder og en Huusmand.

Hougboten, en Gaard paa søndre Side af **Sneaas-Vand** i **Forr hoveds.**, **Stods Præsteg.**, **Inderøens Fogd.**, **Tronh. Amt**, som er udseet til **Præste-Enke Gaard**, har gode Agre og Enge og en ypperlig Skov. Paa Gaarden staaer en stor Bautastein, som er 10 Alen høi, næsten Fiirkanter og 4 Alen tyk.

Hougen, en smuk Gaard med gode Jorder og Skov, samt vel bebygget, beliggende 1 M. fra **Spydeberg Hovedkirke** i **Rakkestad Fogd.**, **Smaalehnenes Amt**. Til Gaarden er en skøn Frugthave, som især har gode Æbletræer. Videre høre til Gaarden et Sav- og et Møllebrug.

Hougesund, er et Sted under **Bergens Tolddistrict**, hvor en Kongelig Toldbetient er ansat.

Hougfoss, see **Modum Blaafarveværk**.

Houglands Skibreede, et Tinglaug til **Jedderen og Dalernes Fogd.**, **Stavanger Amt**, som bestaaer af 42 Gaarde med omt. 140 Opsiddere. Tingstedet er Gaarden **Skeie**.

Hougs hovedsogn til **Egers Præsteg.**, i **Buskeruds Fogd.** og **Amt**. Kirken ligger paa en Høi ved Præstegaarden, er en gammel grundmuret Bygning af en Længde uden Sidebygninger. Taarnet, som er tilføiet i den vestre Gavel, udgjør endeel af Kirken, og er, ligesom denne, tækket med Blye. I Kirken er en af Allabaster meget vel udarbejdet Altertavle med Pillere af rød flammert Marmor, og har paa Siderne 2de paa Træ malede Billeder, som forestille **Retfærdighed** og **Styrke**.

Side 273

store Metal Lysestager med en latinsk Inskription, der viser, at de ere forærede af Frue **Dorthe Urne**, staaer paa Alteret, saa og 2de Lysestager af Chrystal-Glas. I Choret hænger en Tavle hvortil 3de Sølvplader ere fæstede, som forhen have staaet paa Rigets Cantsler **Hans Basses** og hans Families Liigkister. Hans Begravelse er i Choret, bedækket med en stor Vegsteen. Kirken har endeel Pulpiturer og ophøjede Stole, samt en Hvelving af Træ, som med Lister er afdeelt i Ruder, hvori mange af de udi Kirken begravne Adelsmænds Vaabener ere malede. Denne Kirke har forhen været kaldet **St. Petri Kirke**, og sees 2de Nøgler i Kryds, som ere fæstede over Taarn-Døren.

Hougs Præstegaard samme Steds, har en vidtløftig Strækning af mere end 2 M. i Omkreds, og derunder 24 Huusmandspladse. Paa een af disse Pladse er i Aaret 1784 fundet en Stormhat af Jern, liig en Baadsmandshat med korte Skygger, høi Puld, uden til belagt med 2 Jernbøiler i Kryds, den ene dobbelt saa breed, som den anden. Gaarden er betydelig forbedret og anseelig

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

udvidet af Stedets nærværende Sognepræst **Hr. Doctor og Professor Strøm**. Dens Udsæd var Aar 1790 58 Tønder, og blev da avlet 370 Tønder af Rug, Hvede, Havre og Erter, samt 142 Læs Høe.

Hougs Præstegield, i **Nordhordlehns** Fogd. og Provstie, søndre **Bergenhuus** Amt, er et vidtløftig Præsteg., bestaaende af 5 Kirkesogne, som ere: **Hougs Hoveds.**, paa hvis Kirkegaards nordre Side findes en Liigsteen 2 Al. lang med en Inskription af Rune Bogstaver. Dernæst 4 Annexer, nemlig: **Milde**, **Gierrestad**, **Brudsviig** og **Stams** eller **Stamnæs**. Her er en Sognepræst og en resid. Kapellan.

Hougs Skibreede, et Tinglaug til **Jedderen** og **Dalernes** Fogd., **Stavanger** Amt, bestaaende af 40 Gaarde, med omt. 100 Opsiddere. Tingstedet er Gaarden **Kleppe**.

Hougs Sogn, et Annex til **Nordrehougs** Præsteg., **Ringerige** og **Hallingdals** Fogd., **Buskeruds** Amt, er 1 M. langt og 1/2 M. bredt. Kirken er grundmuret, har forud været meget liden, men Aar 1712 udvidet ved en Tilbygning ligesaa stor, som den gamle Kirke. Den staaer paa et Skalbierg, og med meget Arbeide er fornøden Jord til Kirkegaard bragt derhen fra en stor Jordhøi strax ved Kirken. Her gives overalt ringe Korngaarde, og ofte gjør tidlig Nattefrost om Høsten stor Skade.

Hougs Sogn, et Annex til **Leirdals** Præsteg., i **Yttre** og **Indre Sogns** Fogd., nordre **Bergenhuus** Amt.

Hougsund, en beboet Plads, som ligger behagelig paa østre Side af **Egers** Elv, i **Egers** Præsteg., **Buskeruds** Fogd. og Amt.

Side 274

Her er Færgested og sædvanlig **Skyts-Station**, og boer her 24 Tømmerdragere, som besørge Tømmerets Transport til **Vestfossens** Savbrug; desuden Haandværksfolk, Fiskere, Sund- og Pram-Mænd samt Værtshuusfolk, i alt henved 500 Siele. Et Uldspinderie til **Mosse** Klædefabrik er her oprettet. I en nær ved **Hougsund** værende Foss, kalder **Hellefos**, falder godt Laxefiskerie, see **Hellefos**.

Houknæs Field, et høit Field i **Mæhls** Annexsogn, **Tinds** Præsteg., **Øvre Tellemarkens** Fogd., **Bradsberg** Amt; som indeholder Hved- eller Brynestene. Her har for omt. 40 Aar siden været et stort Fieldskred, som ødelagde beboelige Steder.

Houner eller **Nordsinden**, et Annex til **Lands** Præsteg., i **Valders** og **Lands** Fogd., **Christians** Amt.

Houken-Skibreede, et Tinglaug i **Ryfylke** Fogd., **Stavanger** Amt, som bestaaer af **Rennesøe** Præstegields Hovedsogn, kaldet **Honsken**, hvilket indeholde 39 matrikulerede Gaarde med omt. 80 Opsiddere. Kirken er en gammel Træbygning. Inden for Kirkedøren ligger en Liigsteen, hvori er udhuggen 2de Kors, og imellem disse endeel **Rune-Bogstaver**. Tingstedet er Gaarden **Idtsøe**.

Hove, en Gaard i **Strands** Præsteg., **Søndmørs** Fogd., **Romsdals** Amt, af Skyld 6 Vog Fisk, har 6 Opsiddere og 2 Huusmænd. Denne Gaard skal i forud Tid været beboet af de saakaldte **Høvdingsmænd**, og sees paa Gaarden 3 meget store og lange Begravelseshøie. Et Field ved Gaarden skal indeholde Sølv-Erts.

Hove eller **Sæløe** Præsteg., see **Sæløe**.

Hovedøe, en Øe i **Christiania** Fiord, uden for **Aggershuus** Fæstning, hvorpaa har staaet et anseelig muret Kloster i Pavedømmets Tid, kaldet **Hovedøe** Kloster. De endnu tilbagestaaende Mure og Tomter vise, at samme har været et stort og vidløftig Bygning. Dette Kloster var allerede til ved Aar 1186. Til Klosteret har været en Kirke og mange andre Bygninger, alt af

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet
1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Grundmuur. Nu er paa Øen en Bondegaard, og har Artilleriet i **Christiania** der sin Exerceerplads.

Hovind eller **Hovind Sogn**, et Annex til **Spydeberg** Præsteg., i **Rakkestad** Fogd., **Smaalehnenes** Amt, bestaaende af 40 matrikulerede Gaarde. Kirken er af Træ med et Taarn, og kaldes **St. Mikels** Kirke. Den staaer ved Giestgivergaarden **Hovind**. I dette Sogn paa Gaarden **Lie** er et Tegl-Værk i Drift.

Hovind eller **Hovenhøids Sogn**, et Annex til **Tinds** Præsteg., i **Øvre Tellemarkens** Fogd., **Bradsberg** Amt, som bestaaer af 21 matrikulerede Gaarde. Kirken ligger 2 1/2 M. i Sydost fra

Side 275

Hovind Sogn.

fra Hovedkirken, nær ved **Tindssøe** under en Bakke; den er en gammel Træbygning fra de katholske Tider, og har endnu nogle Zirater fra saadan Tid.

Hovind Sogn, et Annex til **Ullensagers** Præsteg., i **Øvre Rommerige** Fogd., **Aggershuus** Amt. Kirken er af Træ.

Hovindsholm, en stor Øe i **Miøsen-Vand**, tilhørende **Næs** Præsteg. paa **Hedemarken**, er omt. 1 M. i Omkreds. Denne Øe er meget mærkværdig ei allene i Henseende dens Størrelse og Frugtbarhed, da den for nærværende har 32 Gaarde, og har tilforn havt een, om ikke flere Kirker, men ogsaa formedelst Stedets Indflydelse i den gamle norske Historie. Aar 842 blev paa Øen holdt et Feldtslag imellem Kong **Halfdan Svarte** paa den eene, samt Kong **Eystein** af **Hedemarken**, og Kong **Guttorm** af **Guldbrandsdalen** paa den anden Side. Her har i forstum Tid været en Fæstning og et Kongelig Sæde, beboet af **Inge**, **Baglernes** Konge, som paa Kongens Gaard blev ihjelslaagen omt. Aar 1201. De saakaldte **Ribunger** med deres Anfører **Sigurd** have ligeledes her havt deres Tilhold. En Gaard, kalder **Hovindsholm**, har forhen været en Herregaard; denne ligger paa Øens søndre Ende, men høit over, og temmelig langt fra Vandet; Blandt andre Familier have **Bielkerne** havt den i Besiddelse; især **Jørgen Bielke**, som var Geheimeraad, Statholder og Obers-Commandant, samt Assessor i **Collegio Status**, **Høieste-Ret**, og **Krigs-Collegiet**, item Amtmand over **Callundborg**, **Dragsholm**, **Sæbygaard** og **Holbek-Amter** i **Danmark**. Han solgte Gaarden med endeel andet Jordegods paa **Hedemarken**, **Toten** og **Vardal**, Aar 1682 til Ridder og General-Major **von Løvenhielm**, som atter strax solgte Gaarden til Oberste **Casper Christopher v. Brockenhuus**, der havde **Løvenhielms** Datter **Cathrine Hedevig** til ægte; han døde Aar 1689, og hans Enke beboede Gaarden endnu Aar 1714. Nu er Gaarden forvandlet til en Bondegaard, og det Gods, som tilforn laae derunder, bortsolgt. Gaarden har anseelige Bygninger, hvoriblandt Hovedbygningen er 2de Etager høi, med 2de Fløie hos. Under denne store Hovedbygning ere skønne murede Kieldere, af hvilke endeel ere udmindede i et Bierg hvorpaa Bygningen staaer. Ved Gaarden har tilforn staaet en Kirke eller Kapel, og adskillige Kiempehøie sees rundt om Gaarden. Paa en liden Holm, som ligger ved den yderste Ende af Øen mod Sonden eller Sydvest, hvilken er næsten rund, sees en overmaade stor og høi rund Kiempehøi, der holder noget mere end 200 Skridt i Omkreds; her formenes Prinds **Guttorm Guldbrandson** fra **Guldbrandsdalen** at ligge begravet; han omkom i Slaget med Kong **Halfdan Svarte**.

Side 276

Hovns Elv.

Holmen er nu bevoxet med høie Træer. Imellem det faste Land og Øen er et Sund 1/4 Fierding bredt. Den ligger i en Strækning mellem Sør og Nord, er temmelig høi og breed, samt frugtbar

og bevoxet med Skov. Her saaes fornemmelig Blandingskorn, dernæst Rug og lidt Hvede, samt Lin og Hamp i temmelig Mængde. Indbyggerne lægge temmelig Vind paa Havevæxter, hvoraf avles en stor Deel, fornemmelig hvid og rød Kaal, som plantes og voxer ved hver Gaard, tilligemed Gulerødder, Kartoffler 2c. Ved hver Gaard er tillige en Frugthave, fornemmelig forsynet med Æble- og Kirsebær-Træer, af hvilke Slags Frugter sælges en anseelig Mængde. Alle paa Øen boende Bønder have nu købt deres Gaarde og ere Odelsbønder.

Hovns Elv, en Elv, som har sit Udspring af det saakaldet **Præstevand** ved **Flesberg**, i **Buskeruds Fogd.** og Amt, siden faaer Tilløb fra adskillige andre Vande, og falder tilsidst ud i **Eger** eller **Stor-Elven**, strax neden for **Sellefos**. Denne Elv driver, foruden adskillige smaa Korn-Møller, 5 Savbrug under Gaarden **Øvre-Hon**.

Hovsøe, see **Fladtsøe**.

Hrappisøe, see **Rappsøe**.

Hraunropp, et Bygdelav, som har indeholdt 3 Kirkesogne i **Borgarfiords Syssel**, vestre Fierding af **Island**, men er ved Jordbrand omtumlet, og sees nu allene Birkekvav og Krat langs op af de smeltede Steen- eller Gruusdynger.

Hreppe, et District af **Aarnæs Syssel**, i søndre Fierding af **Island**, beliggende imellem **Thiorsaae** og **Hvidaee**.

Hriisøe, en temmelig stor Øe i **Øiefiord**, under **Thingøe Syssel**, nordre Fierding af **Island**. Her falder godt Græs, og opholder sig paa og ved Øen en Mængde Edderfugle og Sælhunde.

Hudalens Præsteg., see **Hurdalen**.

Hummeldals eller **Landvigs Præsteg.**, see **Landvig**.

Humi eller **Heni Sogn**, et Annex til **Gierdrums Præsteg.**, i **Øvre Rommeriges Fogd.**, **Aggershuus Amt**.

Humiøe, en Øe i **Borgunds Sogn** og **Præsteg.**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, er ved et snevert Sund adskilt fra **Hansøe**. Den er omt. 1/2 M. i Omkreds, og hvorpaa ligger en temmelig stor Gaard af samme Navn, som skylder 5 1/2 Vog Fisk, hvilken Gaard beboes af 6 Bønder. Ganske tæt ved Øen ligger en Holm, kaldet **Humiøekalv**, hvorpaa er en liden Gaard med en Opsidder.

Hund, en betydelig og meget god Korngaard strax Østen for **Skage Kirke**, i **Overhaldens Præsteg.**, **Nummedals Fogd.**, **Tronh. Amt**, som nu er et privilegeret Gjestgiversted. Østen for Gaard-

Side 277

Hund-Sogn.

den paa begge Sider af Veien ligger en Mængde, deels runde, deels aflange Kiempehøie, henved 50 i Tallet. Gaarden eies og beboes af **A. Grindberg**.

Hund-Sogn, et Annex til **Vardals Præsteg.**, i **Totens Sorenskriv. og Fogd.**, **Christians Amt**.

Hundeivig, den vestlige Deel af **Sykelvens Sogn**, i **Ørskovs Præsteg.**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, har sit Navn af en Bugt kaldet **Hundeivig**, ved Mundingen af **Jørgenfiord**, om hvilken Bugt ligger adskillige Gaarde og et Eide, kaldet **Hundeidet**, hvorover er en Alfarvei til og fra **Sykelvfiorden**. Dette Bygdelaug indeholde 12 matrikulerede Gaarde, som skyldte 25 Vog 1 Bpd. 3 M. Fisk, og beboes af omt. 30 Gaardmænd. Iblandt disse Gaarde er et Handelssted, kaldet **Tuesviig**.

Hundenæs, en øde Gaard under Gaarden **Tofte** i **Lessøe Præsteg.**, **Guldbrandsdalens Fogd.**, **Christians Amt**, af Skyld 8 Skind, givet af Kongen til Lensmanden **Peder Ekre** paa **Lessøe**,

for hans Troeskab og Flittighed under de Svenskes sidste Beleiring ved **Tronhiem**. **Tofte** skylder 7 Huder 4 Skind Odelsgoods, hvorunder ere 9 Huusmandspladse.

Hunder, en beneficeret Gaard i **Øiers** Præsteg., under sidstmeldte Fogd., af Skyld 4 Luder 3 Skind, hvorpaa er en Opsidder og 2de Huusmænd. Under denne Gaard er den bekiendte **Hunderfoss**, af hvilken en Sort stor Ørret i **Miøsen** Vand har sit Navn, og fiskes ved denne Foss en stor Deel deraf, tilligemed andre Sorter Fisk.

Hundevaags-Øe, en stor Øe i Havet under **Jedderen** og **Dalernes** Fogd., **Stavanger** Amt, hvorpaa ligger 4 store Gaarde, som beboes af 11 Bønder, og har her i fordom Tid staaet et Kapel. Under denne Øe hører en mindre, kaldet **Lindsøe** og endeel Holme, hvor nogle Creature har deres Føde Vinter og Sommer.

Hundorp, 2de Gaarde i **Froens** Præsteg., **Guldbrandsdalens** Fogd., **Christians** Amt, af Skyld 6 Huder, har 2de Opsiddere og 2 Huusmænd. Her har **Dale Guldbrand**, Høvding over søndre **Guldbrandsdalen**, fordom boet i Kong **Oluf den Helliges** Tid, og her findes 5 store Begravelses- eller Offerhøie. Paa den eene har staaet en Bautasteen, 4 Al. lang og 2 Al. breed, og ved en anden af Høiene sees 2de steensatte Kredse. Desuden sees paa denne Gaard 12 store Dommersteene, som i forrige Tider have været brugte ved Rettergang, staaende i en Kreds, dog ere nu nogle omfaldne. I denne Gaards Mark er for faae Aar siden funden en Antiquæ af Dannelse, som en liden lang-

Side 278

Hundsvær.

agtig Skaal, af sammenblandet Messing og Kobber, hvorpaa var endeel udgravet Arbeide, og desuden paasat 12 Postyrer, i Skikkelse af Menneskehoveder og Dyr.

Hundsvær eller **Hundsværholm**, en liden, men tæt beboet Øe i **Borgunds** Sogn og Præsteg., **Søndmørs** Fogd., **Romsdals** Amt. Her er et Handelssted, kaldet **Hundsværholm**.

Hunevands eller **Hunavane** Syssel, i nordre Fierding og Amt af **Island**, under **Hole** Bispedøm, bestaaer af 15 Præstegielde eller Sognekalde, som ere: **Thingøe-Kloster**, **Melstad**, **Staderbakke**, **Høskuldstade**, **Bergstad**, **Holtestade**, **Audkuube**, **Bredeboolstad**, **Hialtebakke**, **Underfeld**, **Stad**, **Hof**, **Vesterhoops-Hoole**, **Tjørn** paa **Vatesnæs**, og **Gryms-Tunge**. Til disse Sognekalde ere 15 Sognepræster og 3 Kapellaner. Den ene af Sognepræsterne er tillige Provst i Sysselet. Aar 1753 vare her 160 Skattebønder og 354 andre Bønder; Aar 1760 havde Sysselet 344 Jorder eller Tuner; og Aar 1769 var Folkemængden i alt af unge og gamle noget over 2700 Siele.

Hurdalens eller **Hudalens** Præstegield og Tinglaug i **Øvre Rommeriges** Fogd. og Provstie, **Aggershuus** Amt, bestaaer af 2 Kirkesogne, som ere: **Hurdalens** Hoveds., og **Fierding** eller **Feigring** Annex. I Hovedsognet ligger et stort ferskt Vand, kaldet **Hurdalen**, som er 2 M. langt og 1/2 M. bredt, hvorfra løber en Elv, som falder ud i **Glommen**, ved hvilken Elv **Eidsvolds** Jernværk ligger, som tilbringer Almuen gode Fortienester ved Kul-Leverance og Malm-Kiørsel. Ved Vandets nordre Side er anlagt et Glas-Pusterie, kaldet **Hurdalens Glasværk**; ved den søndre Ende af Vandet er sat en Dam, og strax ved samme staaer en Sav, og en Stampe-Mølle, som tilhører Værkets Eier. Bemeldte Glasværk har 3 Smelte-Ovne, hvis Producter beløbe aarlig til omt. 40,000 Rdlr. og derover. Ovnens og Hyttens Underholdning, Materialierne uberegne, medtager aarlig omt. 13 a 14,000 Rdlr. Her forbruges 9 til 10,000 Lægter Veed aarlig, og hver Lægte koster 48 Skil. Folkemængden ved Værket, ef med Koner og Børn, henimod 200 Siele. Værket blev forhen kaldet **Aøstetangens Værk**, da det var i Drift paa **Eger**, som baade i Henseende til Skovene og Transporten skal have været det beqvemmeste

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Sted, og der var tillige fuldkommen Vandfald og Leilighed til Indretninger af Pukværk 2c., men siden blev forflyttet til **Hurdalen**. Værkets Bygninger paa **Eger**, som havde kostet mange tusinde Rigsdaler, blev solgt for nogle hundrede Rigsdaler. Til Præstegieldet er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Baarlæ**.

Side 279

Hurdums eller **Hurums Sogn**, et Annex til **Vangs** Præsteg., i **Valders** og **Lands** Fogd., **Christians** Amt, ligger øverst under **Fillefield**.

Hurum Præstegield og Tingl., i **Lier** Sorenskriv., **Bragnæs** Provstie, **Buskeruds** Fogd. og Amt, bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere: **Hurum Hoveds.** og **Strømmens** Annex, under **Jarlsbergs** Grevskab. Hvortil er en Sognepræst. Tingstedet er **Klokkerstuen**.

Hurum, Røgen og **Lier** Sorenskriverie, see **Lier**.

Husaviig eller **Huseviigshavn**, et Handelssted og Kiøbenhavn i **Thingøe** Syssel, nordre Fierding af **Island**, under **Husevigs** District. Nogle hundrede Skridt fra **Husevigshavns** Handelshuse er et **Svovl-Raffinaderie** anlagt af et **Interessentskab**. **Svovlminerne** ere rige og mægtige men de ligge i nogen Afstand fra Værket udi 2de Fielde, hvoraf det nærmeste ligger 2 1/2 islandske Mile, og det længst borte 10 Mile inde i Landet fra Værket. Paa de bedste Steder kan opgraves over 80 Centner i en Time. Heden ved samme er saa stor, at Bønderne ikkun om Natten kan opgrave Svovlet, og maae derhos iagttage adskillige Forsigtigheds Regler. For at conservere Svovlet fra Ureenhed og Minernes Ødelæggelse ved en skiødesløs Omgang, bleve Bønderne, Aar 1776, meddeelt en Instrukt. Foruden de Bønder, som opgrave og transportere den raa Svovl, bruges 4 Arbeidere ved Værket. Til Raffineringen bruges en stor Pande, der rummer 3, og en mindre, som indtager 1 Centner smeltet Svovl. Til Brændingen bruges Tørv, men til Raffineringen Tran. En Vett eller 80 Pund raa middelmaadig Svovl giver 50 til 55 Pund raffineret; den bedste noget mere. I de 10 Aar fra 1766 til 1775 er ved Værket raffineret 616,006 Pund, men i de følgende 10 Aar fra 1776 til 1785, ikkun 390,267 Pund. Aarsagen til Aftagelsen skal være Mangel paa Svovlerts, hvorfor Værket maatte noget standse, indtil at Minen paa nye ved Hvilen havde forbedret sig. I Aaret 1786 virkedes 1125 1/2 Pund.

Husebye, en ældgammel Gaard i **Bergs** Hovedsogn og Præsteg., **Idde** og **Marker** Fogd., **Smaalehnenes** Amt. I Nærheden af Gaarden paa en stor Slette eller Sandmoe ved den saakaldte gamle Kongevei, 1/2 Miil fra **Friderichshald**, hvor nu den første Bataillon af det første **Smaalehnske** Infanterie-Regiment har sin Exerceerplads, var, paa nogle faae 100 Skridt i Længde og Brede, de fleste Oldtidens Graphøie, som nogonsteds paa et lige stort Stykke Mark er at finde, men hvoraf endeel for nogle Aar siden, da Stedet blev opryddet til Erceerplads, er bleven udgravet. Ved den østlige Side af alle disse forhen værende Høie, sees

Side 280

Husebye-Sogn.

sees paa jævn Mark, en Sirkel af 11 store Stene, og strax derved paa vestre Side en mindre saadan Sirkel eller rund Kreds.

Huseby- eller **Ørendal Sogn**, et Annex til **Sundalens** Præsteg., i **Nordmørs** Fogd., **Romsdals** Amt. Kirken staaer paa Gaarden **Huusbye**, ved den søndre Side af **Sundals Elv**. Bemeldte Gaard er af dens Opsidder betydelig forbedret; han har og anlagt en stor Have, og beplantet samme med mange gode Frugttræer.

Husefelds Sogn, et Bygdelaug til Fields i **Borgarfiords** Syssel, vestre Fierding af **Island**.

Husestad, en stor Gaard, som ligger ved Strandkanten i **Romsdals** Fogd. og Amt, har i fordom Tid været beboet af meget anseelige Mænd. Her blev Kong **Østen Magnusson** syg og døde sammesteds meget hastig. Nu beboes Gaarden af 12 Bønder. Under Gaarden er en god Havn og Ankerleie.

Huseviig-Sogn, et Annex til **Sandøe** Præsteg. paa den nordlige Deel af **Færøerne**.

Husnæs Sogn, et Annex til **Qvindherreds** Præsteg., i **Søndhordlehns** Fogd., søndre **Bergenhuus** Amt.

Hustad, en Gaard i **Jørgenfiords** Præsteg., **Søndmørs** Fogd., **Romsdals** Amt, af Skyld 5 Vog 18 Mk. Fisk, har 5 Opsiddere og en Huusmand. Her har Kirken forhen staaet, men formedelst Sneeskreed bleven forflyttet til Gaarden **Sæbye**.

Hustad-Sogn, et Annex til **Inderøens** Præsteg. og Fogd., i **Tronh.** Amt. Kirken, som er en gammel grundmuret Bygning, ligger behagelig ved Gaarden **Hustad** paa en høi Bakke nær ved **Steenkiærfiord**. Denne Gaard **Hustad** er betydelig stor, under 2de Matrikuls Numere, af Skyld 5 Spand og udgjør 2 Dragoun Qvartere, har tilforn havt 2de Opsiddere, men nu ikkun en Eier og Beboer, som er Enken efter afgl. Capitain **Lorenz v. Bruun**. Husebygningerne ere store og beqvemme indrettede, hvoraf Vaanehuusene ere rød malede. Neden for Gaarden i Fiorden ligger en liden Holm eller Øe, kaldet **Hustad-Øen**, hvorpaa haves nogle Faar om Sommeren, og opholde sig der en betydelig Deel Edderfugle. Til Gaarden ere 2de Huusmandspladse. I dette Sogn ligger desuden mange andre store og gode Gaarde.

Hustad-Sogn, et Annex til **Boe** Præsteg. i **Romsdals** Fogd. og Amt.

Hustadnæsset, et Forbjerg, som er Grændseskiel imellem de 2de Fiorde, **Jørgenfiord** og **Storfiorden** i **Søndmørs** Fogd. **Romsdals** Amt.

Husum-Sogn, et Annex til **Norderøe** Præsteg., beliggende paa Den **Kalsøe** blandt **Færøerne**.

Side 281

Husøe-Kapel.

Husøe- eller **Udvær-Kapel** tilhører **Evenvigs** Præsteg. i **Yttre** og **Indre Sogns** Fogd., nordre **Bergenhuus** Amt.

Hval, en Gaard i **Nordrehougs** Hoveds., **Ringerige** District, **Buskeruds** Amt, hvor en stor flad Høi ligger med mange mindre Høie omkring. Paa den store Høi skal fordom have staaet en Kirke, hvor Tomtestedet endnu sees.

Hvalfiord, en stor Fiord 5 M. lang og 1 M. breed i **Kiosar** Syssel, søndre Fierding af **Island**. I denne Fiord opholde sig store Hvalfiske, og Fiorden er Grændseskiel imellem **Kiosar-** og **Borgarfiords** Sysseler. Her ligge 4 Øer, som ere: **Gierholm**, **Indreholm**, **Yttreholm** og **Andridsøe**; her er og en god Havn, beliggende paa den nordre Side af **Kialarnæs**, som i fordom Tid har været en Handelshavn, og kaldes **Hvalfiordar-Eyri**, hvorhos ligger en Øe, kalder **Hvalfiordsøe**.

Hvalnæs, en Fiskerplads, og det første Næs i **Guldbringe** Syssel, søndre Fierding af **Island**.

Hvalvatn, en stor fersk Sø paa **Botnsheide** i **Kiosar-** Syssel, søndre Fierding af **Island**.

Hvalsøe-Saltværk, see **Valsøe**.

Hvalsøe, en Øe beliggende ved søndre Side af **Sneaase-Vand**, under **Qvams** Annexsogn, **Stods** Præsteg., **Indersens** Fogd., **Tronh.** Amt, som indeholde en liden Bondegaard med en Opsidder.

Hvalsøe, en meget stor og lang Øe, vesten for **Tromsøen** i **Tromsøens** Fogd., **Nordlands** Amt. Denne Øe har mange Fiorde, saasom: **Kallfiord**, **Eirsfiord**, **Katfiord** m. f., saa og mange Fielde. Imellem Øen og **Kengvadsøe** er et Sund, kaldet **Hvalsund**.

Hvalsøe, en Øe uden for **Vikten**, i **Nærøens** Præsteg., **Nummedals** Fogd., **Tronh.** Amt.

Hvalsøe, en stor beboet Øe i **Vestfinmarken**, under **Finmarkens** Fogd. og Amt, hvorpaa ligger den ved Forord. af Aar 1787 oprettede Kiøbstad **Hammerfest**. Denne Øe, med Kiøbstaden, udgør et Kirkesogn til **Hammerfest** Præsteg. 3de Fjorde skiære sig dybt ind i Landet, som ere: **Hvalfiord**, **Torskefiorden** og **Ryppfiord**. En Halvøe, kaldet **Hvalmyling**, hænger ved en Landhage fast til **Hvalsøe**, hvor formeldte **Hvalfiord** løber ind igiennem et Sund, kaldet **Hvalsund**.

Hvaløer, nogle smaa Øer i **Borgarfiords** Syssel vestre Fierding af **Island**.

Hvaløerne, nogle beboede Øer under **Friderichsstads** Tolddistrict i **Mosse** Fogd., **Smaalehnenes** Amt, som udgør et Præsteg. under **Nedre Borgesyssels** Provstie, bestaaende ikkun af et Sogn.

Side 282

Hvalsøe.

Sogn, hvortil er en Sognepræst. Tingstedet for dette Gield er Gaarden **Grebe**.

Hvalsøe, en stor Øe i **Senjen** og **Tromsøens** Fogd., **Nordlands** Amt, som skilles fra det faste Land ved et smalt Sund, kaldet **Tromsund**. Den bestaaer egentlig af 2de Øer, hvilke ere sammenhængende ved et smalt Eide, og et Sund løber derimellem, kaldet **Kallfiord**.

Hvamsfiord, en stor Fiord, som er en Arm af **Breidfiord** i **Dale** Syssel vestre Fierding af **Island**. I denne Fiord ligger adskillige Øer henhørende under samme Syssel, hvorpaa falder skøn Høeslet, Græsgang, Strandfugle, Æg og Edderdun. De beboede ere: **Langøerne**, **Purkøe**, **Rapsøe**, **Rutøe**, **Rugøerne** og **Ridøe**.

Hvarnæs Sogn, et Annex til **Hedrums** Præsteg., under **Laurvigs** Grevskab.

Hverene Eyne, en kogende Brønd imellem **Reykenæs** og **Kriservig**, i søndre Fierding af **Island**.

Hverevælle, en stor græsrig Dal, men ubeboet, fordi den ligger høit oppe ved det Field, **Baldjøkel**, i **Hunevands** Syssel, nordre Fierding af **Island**. Høit oppe ved Kislfjeldet s. St., er et bekiendt Bad, hvor Vandet med en stærk Bulder, Bevren og Hvidsten stiger op af 2de smale Aabninger. Kort fra dette Sted ligger en fersk Søe, som ikke fryser formedelst den underjordiske Heede.

Hvidsteen, en Ladeplads under **Sands** Tolddistrict i **Aggers** og **Folloug** Fogd., **Aggershuus** Amt.

Hvidesøe Præstegield, i **Øvre Tellemarkens** Fogd. og Provstie, **Bradsberg** Amt, er 11 M. i Længde fra Øst til Vest, og paa det bredeste 5 M. bestaaer af 5 Kirkesogne, som ere: **Hvidesøe** Hoveds., og Annexerne: **Brunkeberg**, **Vraadahl**, **Nissedahl** og **Triungen**. Hovedkirken, som staaer ved Præstegaarden **Hvidesøe**, der ligger ved **Hvidesøe** Vand og udgør en Halvøe, er af Grundmuur. Ornamenterne ere almindelige. I Choret sees Skilderier af de 11 første Konger af den **Oldenborgske** Stamme, givet af Provst **Block**. I Kirken hænger et Malerie forestillende **Christi Hudstrygelse**, og et andet, som forestiller **Nadveren** m. v. Præstegaarden er nyelig opbyggt og har en smuk Vaanebygning af 2 Etager, tækket med Teglsteen og rød malet, hvortil ere 2de gode Frugt- og Kiøkken-Haver, og til Gaarden er betydelig Skov. I heele Præstegieldet ere 179 matrikulerede Gaarde, som beboes af omt. 200 Gaardmænd og hvorunder ere omt. 300 Huusmandspladse. Folkemængden var Aar 1769 af Mandkiøn 1335, og Qvindekion 1372 tils.

Side 283

Hvidingsøe.

2707 af Unge og Gamle. Til Præstegieldet er en Sognepræst, og en resid. Kapellan, som boer paa Kapellans Gaarden **Nissedahl**. Præste-Enke-Gaarden kaldes **Kragenæs**. Gaarden **Midsund** er Tingsted for heele Præstegieldet, nemlig for Hovedsognet og Annexerne **Vraadall** og **Brunkeberg**, som tilsammen udgør et Tinglaug, og for **Nissedal** og **Triungen**, som er et særskilt Tinglaug.

Hvidingsøe eller **Hittingsøe**, en beboet og frugtbar Øe i **Ryfylke Fogd.**, **Stav. Amt**, hvorpaa ere 6 gode og store Gaarde med en Kirke af Træ, som er Annex til **Rennesøe Præsteg.** Den formenes at have sit Navn **Hvidingsøe** af en gammel Kiempe eller Sørøver, som der har boet ved Navn **Hviding**, eller og **Hittingsøe** efter Kong **Hitting**, som paa Den skal være slagen og begravet. Paa Dens vestre og høieste Land, ved Indløbet til **Bukken** eller **Stavangerfiord**, kaldet **Høivarde**, staaer til Efterretning for Søefarende, en udi Aaret 1700 octroieret og oprettet Fyr og en Løgte af god Revenue; thi af hvert Skib betales til **Hvidingsøe Fyr** 4 \$\beta\$ pr. Læst udgaaende, som ved alle Nordenfieldske Toldsteder erlægges. Denne Fyr og Løgte er privat Eiendom. Der findes paa Den 7 store Steene opreiste vester paa Landet, og paa den østre Side er opsat et stort Steenkors 6 a 7 Alne høit, hvorpaa Rune Bogstaver ere udhugne. Paa Den er ansat en Kongelig Toldbetient, som sorterer under **Stavanger Toldkammer**. Ved Den falder godt Fiskerie.

Hvidvang, en Gaard i **Mæhre Hoveds.**, **Spareboe Præsteg.**, **Indersens Fogd.**, **Tronh. Amt**, beliggende ved den inderste Ende af **Borgen Fiord**. Denne Gaard har forhen været beboet af destingverte Mænd, og har havt smukke og anseelige Bygninger, som nu ere gamle og forfaldne. Neden for Gaarden, imellem denne og Handelsstedet **Korsen** under Gaarden **Lille-Bierken** paa **Inderøen**, løber en liden Bak, kaldet **Korsse-Bækken**, som kommer ovenfra en Myr, **Langans-Myren** kaldet, og falder ud i **Borgen Fiord**; denne Bak gjør Skilsmisse imellem **Spareboe** og **Inderøe Præstegielde** paa den Kant. Over Bakken er en Broe, hvor den Alfare Vei gaaer, kaldet **Korsse-Broen**. Ved Søen paa **Hvidvangs** Grund staaer endeel Pakboder eller Baade-Nøster, som **Spareboe** Almue eier. Her boe tillige nogle Strandsiddere.

Hvitaastde, et Bygdelav til Fields i **Borgarfiords Syssel**, søndre Fierding af **Island**.

Hvitaarvatn, en stor fiskerig Søe, oppe paa Fieldene imellem **Baldjök** og **Blaafell** i samme Fierding, hvorudi er en Mængde Foreller. Fra dette Vand udløber den store Elv **Hvitaæ**

Side 284

eller **Hvidaaen**, som nederst kaldes **Ølvesaae**, fordi den løber forbi det Bygdelav **Ølves**. Denne store Elv tager til sig mange andre Elve og Bakke, deriblandt disse 3de store: nemlig **Fliotet**, **Brueraae** og **Soget**. Udi **Hvidaae** fanges en Mængde Lax. Her ere 6 Færgesteder, desuden et ved hver af ommeldte store Floder. Udi **Hvitaæ** ligger 4 Øer, som ere **Tunge**, en græsrig Øe, **Thengelsøe** og 2 smaa Holme ud imod Havet, hvorpaa sankes Æg og Duun af Søefugle, som der opholde sig.

Hyldestad- eller **Hyllestad-Sogn**, et Annex til **Askevolds Præsteg.** i **Sønd- og Nordfiords Fogd.**, nordre **Bergenhuus Amt**.

Hyllestad Sogn, et Annex til **Valle** eller **Sætterdals Præsteg.**, i **Raabygdelaugets Fogd.**, **Nedenæs Amt**, hvoraf nogle faae Gaarde høre til **Yttre- og Indre-Sogns Fogd.**, i nordre **Bergenhuus Amt**.

Hyllierutten, et meget høit Field i **Vennie Præsteg.**, **Øvre Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt**.

Hytte-Fossene, ere adskillige smaa Fosse, hvilke have faaet deres Navne af en stor og kostbar Smeltehytte, som her tilforn har staaet, og var opsat for det saakaldte **Ulrichsdals Kobberværk** i **Klæboe Sogn**, **Strindens Fogd.**, **Tronh.** Amt. Disse Foffer foraarsages at den store Elv, som løber fra **Sælboe Sø** til **Tronhiem**, kalder **Nied-Elv**.

Hæggen-Sogn, er Hovedsogn til **Modum Præsteg.** i **Buskeruds Fogd.** og Amt. Kirken er en Steenbygning.

Hæglands Sogn, et Annex til **Molands Præsteg.** i **Øvre Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt**, bestaaer af 13 matrikulerede Gaarde med 2, 3, a 4 Opsiddere paa de fleeste. Kirken ligger strax neden for Gaarden **Brøkke**, er en liden smuk Bygning med Taarn og Spiir, udvendig Bordklæd og rød malet. Dens Beliggenhed er meget indtagelig, i en liden Skov, som giennemslynges af en sagte rindende Elv ved Siden af den alfare Vei, og i Kanten af grønne Enge.

Hægre-Sogn, et Annex til **Størdalens Præsteg.**, i **Stør- og Verdals Fogd.**, **Tronh.** Amt, er det største Sogn, og bestaaer af 5 Bygdelave, som ere: **Skielstadmarken**, **Forbygda**, **Reilbygda**, **Soonbygda** og **Hægre**, hvilke Aar 1773 indeholdte 100 matrikulerede Gaarde med omt. 140 Gaardmænd, 63 Huusmænd, 38 Inderster, og i alt omt. 1180 Siele. Kirken er en stor og anseelig Træbygning, staaende paa nordre Side af **Størdals Elv**, 3/4 M. fra Hovedkirken. Ved Kirkegaardens søndre Port sees 2de høie Bautasteene, hvoraf den ene nu er nedfalden, de ere 5 Alne høie, 1 Al. breede og 1/2 Al. tykke. **Hægre Bygd** bestod ovenmeldte Aar af 17 Gaarde med 31 Gaarde.

Side 285

Hægstad-Fierding.

Gaardmænd, 24 Huusmænd, 21 Inderster, og i alt 334 Siele. Denne Bygd ligger paa en smuk Slette. Her falder overalt en mægtig Kornavling.

Hægstad-Fierding, et Tinglaug i **Saltens Fogd.**, **Nordlands Amt**. Tingstedet er Gaarden **Barøe**.

Hæktved, en Gaard i **Laurdals Præsteg.**, **Øvre Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt**. Her findes Kobbermalm, hvoraf endeel forhen er bleven henbragt til **Omdals-Kobberværk**. Paa denne Gaard har fordum boet en, af sin Størrelse navnkundig Mand, eller saakaldet Kiempe, ved Navn **Askiaer**. Hans Billede har staaet malet paa Døren til Vaanehuset med denne Overskrift: "**Askiaer Hæktved er mit Navn, jeg frygter ikke for nogen Mand, saalænge Øren bide kan.**"

Hærringstad, en Gaard i **Hedalens Annersogn**, **Vangs Præsteg.**, **Guldbrandsdalens Fogd.**, **Christians Amt**, hvor Sognets Kirke nu staaer, og er opbyggt Aar 1752. Paa denne Gaard skal i fordum Tid have boet en adelig Familie.

Hæsbye Fierding, see **Hesbye**.

Hæstestad-Sogn, et Annex til **Hellelands Præsteg.**, i **Jedderen** og **Dalernes Fogd.**, **Stavanger Amt**.

Høgfield, et høit Field, som ligger i lige Linie med **Rævelfieldet**, i **Faaberg Præsteg.**, **Guldbrandsdalens Fogd.**, **Christians Amt**, er 3/4 M. langt og 1/2 M. bredt.

Høfdestrand, et Bygdelaug i **Hegranæs Syssel**, nordre Fierding af **Island**. Her er et høit Field, kalder **Høfde**, og i Nærheden deraf er et særskilt Forbjerg, kalder **Høfden** eller **Thordarhøfde**, som tilforn har været en Øe, og er meget steilt.

Høgedalsaae, en stor Elv i **Dale** Syssel udi **Vestfiordene** paa **Island**, har sit Udspring fra **Høgedals Vatn**, som er en dyb og fiskerig Søe, beliggende i **Høgedals** Bygdelaug. I Elven fanges en Mængde Lax.

Høidalsmoe-Sogn, et Annex til **Laurdals** Præsteg., i **Øvre Tellemarkens** Fogd., **Bradsberg** Amt. Kirken, som er bygt af Tømmer for omt. 40 Aar siden og Bordklæd ud- og indvendig, men intet mere malet end Altertavlen, ligger en Miil fra Hovedkirken. Dette Sogn bestaaer af 30 Gaarde.

Høisfieldene, en Samling af høie Fielde i **Hougs** Hovedsogn, **Eger** Præsteg., **Buskeruds** Fogd. og Amt, hvorpaa ligger det saakaldte **Glanabierg**, hvorfra er en smuk Udsigt. Styrreskirken kaldes en her opreist Steenhob paa et høit Sted, og **Kyrkollen** en Klippe-Figur, der langt fra forestiller en Koe, som malkes af et Fruentimmer.

Side 286

Højjords Sogn, et Annex til **Aaneboe** Præsteg., under **Jarlsbergs** Grevskab. Kirken er en saakaldet **Stavkirke**.

Hølland Sogn, er Hovedsogn til **Sands** Præsteg., i **Jedderen** og **Dalernes** Fogd., **Stavanger** Amt.

Høilandets eller **Romstads Sogn**, et Annex til **Overhaldens** Præsteg., i **Nummedals** Fogd., **Tronh.** Amt, bestaaende af 25 Gaarde. Kirken er en Træbygning.

Høilands Vandene, samme Steds ere 3 store Søer, som ved smaa Elve have Udløb i hinanden, og falde tilsidst ud i **Namsen-Elv**. Imellem den øverste og mellemste Søe ligger formeldte **Høilandets** Annex Kirke.

Høimyr, en Gaard i **Hitterdals** Præsteg., **Nedre Tellemarkens** Fogd., **Bradsberg** Amt, hvor forhen har været i Drift et Kobberværk, kaldet **Hitterdals** eller **Stabbedals-Værk**.

Høivarde, see **Hvidingsøe**.

Høilandet eller **Krogstad-Sogn**, et Annex til **Melhuus** Præsteg., i **Guldals** Sorensk., **Tronh.** Amt, som med **Flaae Sogn** udgør et Tinglaug til samme Fogd. Tingstedet er Gaarden nedre **Melhuus**. Kirken for **Høilandets Sogn** staaer nu paa Gaarden **Krogstad**, 3 M. fra Hovedkirken, og blev flyttet derhen omt. **Aar 1673**, efter at den forrige Kirke paa Gaarden **Grøtte** ved Lynild var afbrændt. Herforuden har og staaet en Kirke paa Gaarden **Kolbrandstad**, som, da den var forfalden, blev aldeles nedrevet. **Krogstad** Kirke afbrændte tilligemed Gaarden, **Aar 1724**, og blev igien opbyggt og indviet **Aar 1728**, den er af Tømmer.

Hølands Præsteg. og Tingl., i **Nedre Rommerige** Fogd., **Aggershuus** Amt, ligger 6 M. fra **Christiania** og 7 M. fra **Friderichshald**, som de nærmeste Kiøbstæder; det grændser i Øster til **Varmland** i **Sverrig**, hvorfor det ogsaa i Krigstider stedse har været underkastet fiendtlig Overfald af de **Svenske**. Dette Præsteg. er 3 M. langt og næsten ligesaa bredt, forsynet med skønne Skove, især af Fyr og Gran, men ved sammes idelige uforholdsmæssige Anhugning til Savtømmer, som for det meeste afhandles til Kiøbmændene i **Friderichshald**, vil de sikkert, ligesom de fleeste andre Skove i **Norge**, hvor saadan Hugst skeer, blive aldeles ruinere. Her har tillige været i Drift et Jernværk, under Navn af **Sittens-Værk**, som og har medtaget en Hoben Skov. Præstegieldet indeholder 3 Kirkesogne, som ere: **Løkens** Hoveds., hvis Kirke er en liden Træbygning uden ziirlige Ornamenten; dernæst Annexerne: **Hemnæs** og **Sidskoven** eller **Sitskog**. Disse 3de Sogne har 80 fulde Gaarde, 32 halve og 35 1/8 de eller Fierding-Gaarde; deraf i Hovedsognet 38 fulde,

Side 287

Holen.

35 halve og 21 Fierdinggaarde. Paa endeel af Gaardene ere 2 Opsiddere, men paa nogle kun een: Endeel Huusmandspladse ligger derunder. Gaardene ere inddeelte i 42 Dragoun Qvartere og 69 1/2 Soldater Lægter. Til Præstegieldet er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Søndre Hemnes**.

Holen, et Ladested under **Drøbaks** Tolddistrict i **Soner** Annexsogn, **Vestbye** Præsteg., **Aggers** og **Folloug** Fogd., **Aggershuus** Amt, 1/4 M. fra **Soner** Annexkirke. Her boe nogle Trælasthandlere samt endeel Fiskere og Søefolk.

Holen, en Vinterhavn strax ved Byen **Laurvig**, i **Laurvigs** Grevskab. Her er en Skibskrahn, som tilhører Greven, hvor Skibe kan istandsættes, og fornødne Materialier anskaffes; derved er en **Mester**, men ingen faste Arbeidere.

Holen, et bekjendt Fiskevær i **Alstahoug** Præsteg., **Helgelands** Fogd., **Nordlands** Amt.

Holle Sogn, et Annex til **Strands** Præsteg., i **Ryfylke** Fogd., **Stavanger** Amt, bestaaende af 52 Gaarde med omt. 110 Opsiddere, som med **Idtsøe** udgør et Skibreede eller Tinglaug, hvortil Tingstedet er Gaarden **Idtsøe**. Her har været et Kobberværk i Drivt ved Gaarden **Fosland**, kaldet **Eenigheds Værk**.

Holle Tinglaug, i **Mandals** Fogd. og Amt, bestaaer af **Søgne** eller **Sygne** Præsteg. 2 Sogner, og Annexsognerne **Hægeland** og **Øvrebøe** til **Oddernæs** Præsteg.. Tingstedet er Gaarden **Holle**.

Honefossen, et stort Vandfald paa **Ringerige**, under **Ringerige** og **Hallingdals** Fogd., **Buskeruds** Amt, som giver beqvem Leilighed til mange Savbruge hvilke her ere opførte og i stor Drivt. Ved denne Foss løbe 2de Elve sammen, af hvilke den ene kommer fra **Hadeland**, og den anden igiennem **Odalen** fra **Valders**. Ved **Honefossen** boer en stor Deel Familier samlede. Her fabriqveres ferniffede og malede Steenplader til Kakkelsovne.

Horgaae, en stor Elv ved **Mødrevalløkloster** i **Vadle** Syssel, nordre Fierding af **Island**.

Horgland, en Gaard, liggende i **Sidens** Bygd, **Skaftelfields** Syssel, østre Fierding af **Island**, hvor et Hospital for Ørlandet er stiftet.

Hortekolle, et høit Field i **Syilling** Sogn, **Lier** Præsteg., **Buskeruds** Fogd. og Amt.

Høskuldsøe, en Øe i **Sneefields** Syssel, vestre Fierding af **Island**, som er beboet formedelst her faldende Fiskerie.

Side 288

Hovog Sogn.

Hovogs Sogn, et Annex til **Vester Molands** Præsteg., i **Nedenæs** Fogd. og Amt, hvoraf 5 Gaarde, nemlig: **Vatne**, **Eftervaag**, **Kumstøel**, **Grønnevold** og **Aadnevig** hører til **Odde** Tingsted i **Mandals** Fogd. og Amt. Disse Gaarders Opsiddere søge til **Molands** Kirke.

J.

Jaattens Skibreede, et Tinglaug i **Jedderen** og **Dalernes** Fogd., **Stavanger** Amt, bestaaende af 42 Gaarde med omt. 84 Opsiddere. Tingstedet er Gaarden **Nedre Østeraad**.

Jacobshavn, en dansk Colonie under 68 Gr. 50 M., paa **Straet Davids** i **Grønland**, henhørende til nordre **Inspectorat**, og anlagt af en Kiøbmand, ved Navn **Jacob Severin**. Den ligger 2 M. fra **Claushavn** mod Nord. Her boer nu **Vice-Landsprovsten**.

Jarlsbergs Grevskab, forhen **Tønsberg Lehn** kaldet, i **Christiania** Stift, ligger meget behagelig vesten for **Christiania Fiord**. Det begynder ved **Drammen**, og strækker sig i Sonden

til **Laurvigs Grevskab**, bestaaer af 12 Præstegielde, nemlig: **Semb, Nøtterøe, Stokke, Ramnæs, Borre, Vaale, Hof, Sande, Skouge, Botne, Aaneboe** og **Laurdal**, hvilke indeholde 29 Kirkesogne, foruden Kiøbstæderne **Tønsberg** og **Holmestrand**, som ogsaa ligge i Grevskabet. I disse Kirkesogne ere i alt 1470 matrikulerede Gaarde. Dette Grevskab tilhører en Linie af den Grevelige **Wedel-Jarlsbergs** Familie og bestaaer af det store Jordegods, som i de katholske Tider var geistligt Gods, under Navn af **Provstiegodset**, hvilket med dets mange Tiender og Indkomster tilhørte Religions Provsten til **St. Laurentii Kirke** i **Tønsberg**, men faae Aar efter Reformationen blev sekulariseret, og **Aar 1673** af Kong **Christian 5te** gjort til et frit **Rigs-Grevskab**, som blev kaldet **Griffenfeldt**, efter den bekjendte **Peder Griffenfeldt**, som dermed af Kongen blev forlehnet. Det Kongelige Diploma er dateret **26de Nov. 1673**, og var da tillige Byen **Tønsberg** derunder indbefattet, men efter **Griffenfeldts** Fald, er denne Bye kommet fra Grevskabet, og Grevskabet blev siden kaldet **Jarlsberg**. De fleste Bøndergaarde ere nu solgte til Opsidderne, som allene svare en liden Afgift til Greven. Grevskabet har sin egen Birkeret, og i Hen-

Side 289

Jarlsberg.

i Henseende den civile Jurisdiction er det inddeelt i 2de Districter, nemlig: **Nordre** og **Søndre**. Til ethvert af disse Districter er en Søren-Birkestriver, som Underdommer og Skifteforvalter; desuden er en Over-Birkedommer og en Over-Inspecteur, som tillige er Auctions-Directeur over hele Grevskabet, Kiøbstæderne undtagne, som have deres egen Øvrighed. Gaardene ere i Almindelighed meget gode til Korn- og Høe-Avling og har skønne Skove. Indbyggernes Næring bestaaer derfor i Korna-Avling, Tømmerhugst til Bord eller Bræder og Brændeved, Fedevahre og Qvæg-Avling, item Fiskerie m. v. I **Skouge** hoveds. under Grevskabet har forhen været i Drift et Sølvhaltig Blyeværk, kaldet **Raanerud**, som nu er nedlagt, hvortil var opbyggt for Arbejderne et smukt Prædike-Kapel. Paa Stedet, hvor Værkets Bygninger har staaet, er nu et betydelig Møllebrug og en Spiger-Fabrik, see **Raanerud**. Herforuden ligger under Grevskabet i **Hof-Sogn, Eidfos Jernværk**, saa og **Valløe Saltværk**. I dette Grevskab er beskikket en Land-Physikus.

Jarlsberg, Hovedsædet for hele Grevskabet **Jarlsberg**, er en meget anseelig **Residenz** for Grevskabets Eier, liggende 1/4 M. fra **Tønsberg** og 3 1/2 M. fra **Mos**, nær ved **Tønsbergs Fiord**, hvorfra, ligesom fra Landeveien, dette Grevesæde, med hosliggende **Sems Hovedkirke**, giver en smuk Parade. Denne Residenz har fordum været en gammel Herregaard under samme Navn som Kirken. Her holdes Tinget for søndre **Jarlsbergs** District, som bestaaer af **Sem, Stokke, Aaneboe, Ramnæs** og **Borre** Præstegielde, samt **Nøtterøe** hovedsogn.

Jarlsbergs Provstie, forhen kaldet **Tønsberg**, har forhen været et meget stort Provstie, og indeholdt 13 Præstegielde med 31 Kirkesogne; nu derimod indeholder 11 Sognekald og Præstegielde, som ere: 1) Sognekaldet i Byen **Tønsberg**, bestaaende af 2 Kirkesogne; 2) **Nøtterøe** Præsteg., 2 Sogne; 3) **Ramnæs** Præsteg., 3 Sogne; 4) **Hofs** Præsteg., 2 Sogne; 5) **Stokke** Præsteg., 3 Sogne; 6) **Skouge** Præsteg., 2 Sogne, samt **Jarlsbergs Kapel**; 7) **Sande** Præsteg., et Sogn; 8) **Botne** Præsteg., 3 Sogne; 9) **Vaale** Præsteg., 2 Sogne; 10) **Borre**, 2 Sogne; og 11) **Sems** Præsteg., 2 Sogne, samt **Valløe Saltværks Kapel**. Desuden hører til dette Provstie **Strømmens** Annexsogn under **Hurum** Præsteg. i **Buskeruds** Fogd. og Amt, tils. 26 Kirkesogne, hvortil er foruden **Strømmens** Annex, 11 Sognepræster, en Aftensangs-Præst i **Tønsberg**, og 2 residerende Kapellaner.

Jarlsøe, en stor Øe i **Søndhordlehns** Fogd., søndre **Bergenhuus** Amt, som er 6 M. i Omkreds.
Paa den vestre Kant af Den

Side 290

Idde-Fiord.

Den ligger et høit Field, kaldet **Tysnæs-saatten**, som tiener de Søefarende til Mærke i Søen.

Idde-Fiord, en Fiord, som fra **Svinesund** gaaer ind i **Idde** og **Marker** Fogd., **Smaalehnenes** Amt, og gjør Grændseskiel imellem **Norge** og **Sverrig** paa den Kant.

Idde og Marker Fogderie i samme Amt, bestaaer af 4 Præstegielde og Tinglaug, nemlig: **Idde**, **Aremark**, **Berg** og **Skieberg**, hvortil ere 4 Tingsteder, hvor Tingene holdes 2de Gange om Aaret, saasom: om Sommeren i **Junii** og **Julii**, og om Høsten i **October** og **November** Maaneder. Dette Fogderie, hvorover er en Foged og en Sorenskriver, indeholde 510 matrikulerede Gaarde. Sorenskriverens Domme indstævnes for **Mosse** eller **Tønsbergs** Laugting. I Fogderiets District ligger Byen **Friderichshald**.

Idde Præstegield og Tinglaug i sidstmeldte Fogd., **Nedre Borgesyssels Provstie**, i forstum Tid kaldet **Østfold**, har en besynderlig og hæderlig Beliggenhed fremfor alle andre Præstegielde i **Norge**; thi næsten rundt om, eller i det mindste paa dets fleeste Sider, indesluttet det af Kongeriget **Sverrig**, nemlig paa østre Side grændser det imod Rigslinien, og derved tillige imod **Eids** og **Toftedals** Sogne i **Dalsland**; paa søndre Side ligesaa til **Toftedals** og **Naverstads** Sogn i **Bahuus-Lehn**; imod Vesten til **Skee Hoveds.**, og **Hougdaals** Annexsogne **Nessinge** og **Lommeland**, ligeledes i **Bahuus-Lehn**; kun mod Nord grændser det til **Norge**, nemlig imod **Aremarks** og **Bergs** Præstegielde. Det bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere: **Idde Hoveds.** og **Enningdals** Annex, der udgiør i Længde 2 3/4 Miil og i Brede 2 1/4 Miil. I denne Strækning ligger Byen **Friderichshald** og Herregaarden **Berby**, med andre smukke Gaarde, samt endeel ferske Vande, saasom: **Ørs-Søen**, **Erte-Vandet**, **Hole**, **Lille-Erte**, **Folke-Vandet**, **Mørte-Kiærnet**, **Snapop-Kiærnet**, **Lyse-Vandet**, **Elie-Søen**, m. fl., hvilke, med de derfra løbende Elve og den store **Tistedals Elv**, som her danner een af de smukkeste Fosse eller Vandfald, item **Enningdals Elv**, meget bidrager til Præstegieldets smukke Situation. Det egentlige Hovedsogn er fra **Øre-Bakke** ved **Berbygaard** til **Holene** ved **Steens-Elven** i Sør og Nord 2 1/4 Miil, og fra Øst til Vest, nemlig: fra **Øhrsøens** østre Side til midt i **Iddefiord**, som her løber ind fra **Svinesund**, henved 2 Mile, bestaaende af 55 1/4 hele Gaarde, under 68 matrikulerede Numer, og 67 Huusmandspladse, hvilke Gaarde tilsammen skyldte 6 Skpd. 4 Lpd. Tunge, 92 Tønder 8 Sætninger Korn, 93 Huder 11 3/4 Skind, 1 Bpd. tørre Giedder, og 1/2 Bpd. Bast. Hovedkirken ligger paa en Slette udi Sognets nordlige Deel, en kort

Side 291

Idde Præstegield.

kort halv Miil i S. O. fra **Friderichshald**. Den er opført af Graasteens Muur, har et smukt Taarn med Spiir af Træværk, og, som almindelig, sort malet. Spirets øverste Spidse er af Jern, forestillende iblandt andet en Hane. Taget er overalt tækket med Tagsteen, og i god Stand. Kirkegaarden er indhegnet med en Graasteens-Muur uden Kalk, 2 Alne høi. Kirken har en gammel Altertavle, foræret af Hr. **Niels Olsen Dorph**, forstum Sognepræst paa Stedet, og Kone **Pernille Christophers Datter Friis**. En liden gammel Messing Lysekrone med 6 Arme hænger i Kirken. Kalk og Disk er af Sølv, anskaffet af Almuen, som selv eier Kirken, Aar 1762. I Taarnet hænger 2de middelmaadige Klokker. Annexet, **Enningdalen** har 27 1/2 hele Gaarde, under 34 matrikulerede Numere, og 61 Huusmandspladse, der tilsammen skyldte 11 Skpd. 6

1/2 Lpd. Tunge, 70 Huder 8 3/4 Skind, og 6 Bpd. Aal, som med Hovedsognets Jordskyld kan anslaaes til omtrent 180 Tønder Hartkorn. Gaardene i Hovedsognet ere inddeelte i 58, og Gaardene i Annexet i 26, tilsammen 84 Soldater Lægde. Omtrent 3000 Skridt i Øst fra Byen **Friderichshald**, eller hosliggende **Friderichsteens Fæstning**, paa en jævn 5 til 600 Skridt lang og breed, men af Bierge indsluttet Mark, sees endnu tydelig Spor af større og mindre runde Grøfter, hvor de **Svenske**, Aar 1718, have havt endeel af deres Leir. 30 til 40 Skridt fra det sydligste Telt-Spor, paa et fladt Bierg, ligge to store Steene, kun 4 Skridt fra hinanden, den ene af disse kaldes **Kong Carl den Tolvtes Bagerovn**, af Aarsag, at den ikke allene nedenunder ved Bjerget mod Vesten har en Dannelse, som en Bagerovn, men og fordi den virkelig skal have været brugt dertil af de **Svenske** ved **Friderichshalds** sidste Beleiring. Paa et Par Steder i dette Præsteg., især 1/4 Miil S. S. V. fra **Friderichsteens Fæstning**, ganske nær ved **Iddefiorden**, sees paa en betydelig Bierghøi en meget stor og rund Steenhob, som formenes at være Levninger efter en Varde, opsat i det 10de Seculo, udi Kong **Hagen Adelsteens** Tider, eller nogle hundrede Aar forud i **Hordelands** Konge **Herthrost** Tid. Til Præstegieldet er en Sognepræst, som boer paa **Idde Præstegaard**, 1/2 Miil fra **Friderichshald**. Denne Gaard blev af den **Svenske** General **Stage**, ved **Friderichshalds** første Beleiring Aar 1658 den 15' **September**, afbrændt, fordi da værende Præst Hr. **Niels Olsen Dorph**, gav sin Broder Major **Normand** i **Friderichshald** Efterretning om, at de **Svenske**, som Fiender, vare ankomne til Præstegaarden; ligesaa blev Gaarden afbrændt i **Febr.** Maaned Aar 1660, tilligemed de fleeste andre Gaarde i **Idde** og **Bergs** Præstegielde, ved **Friderichshalds** 2de Beleiring. I Præstegieldet har været skønne Skove, som

Side 292

Idzøe Skibreede.

som nu for største Deel ere udhugne til Huus- og Sav-Tømmer, samt Brændeved, hvilket har været og endnu er Almuens fornemste Næring; thi Jordbruget og Fæ-Avlingen er saare ringe, ei formedelst Jordens slette Bonite, men aarsaget af dens usle Behandling. Her ere i Præstegieldet 6 privilegerede Savbrug, som tilsammen have 46,100 Bords aarlig Qvantum. Præsten haver Landskyld af 22 Gaarde, deraf 17 i Præstegieldet, nogle med Bøxel. Tienden er ubetydelig og bestaaer allene i Blandkorn og Havre, som de eeneste Slags Sæd her bruges. Kirkerne eie en Kapital af 550 Rdlr., og Landskyld af 6 Gaarde eller 5 Huder 7 Skind, som beløber til 6 Rdlr. 94 Skill. aarlig. Foruden de 2de førmeldte antændte Ildebrande af de **Svenske** i Aarene 1658 og 1660, have Præstegieldet været underkastet betydelige Ødelæggelser ved den saakaldte 7 Aars Feide fra 1563 til 1570, saa og i Aarene 1716 til 1718, hvilket alt har foraarsaget Almuens Ruin og Forarmelse. Aar 1769 bestod det hele Folke-Antal af 1625 Siele, men Aar 1792 forøget til 1726 Siele, deraf 1063 Communicantere. Tingstedet for dette Præstegield og Tinglaug er Gaarden **Herrebøe**.

Idzøe Skibreede, et Tinglaug i **Ryfylke** Fogd., **Stavanger** Amt, bestaaende af 74 Gaarde med omt. 140 Opsiddere. Tingstedet er Gaarden **Idzøe**, hvorunder tillige hører **Holle** Annexogn.

Jedderen og Dalernes Fogd. i **Stavanger** Amt, bestaaer af 15 Skibreeder, nemlig: **Birkrim**, **Hetland**, **Lunde**, **Sogegendal**, **Eggersund**, **Valle**, **Qvie**, **Hougland**, **Houg**, **Klep**, **Giesdal**, **Gand**, **Jaatten**, **Sole** og **Høe**. Disse indeholde 9 Præstegielde, foruden Byen **Stavanger**, som ligger i **Jedderens** District, hvilke ere: **Lunde**, **Saggendal**, **Eggersund**, **Helland**, **Værim** eller **Haae**, **Klep**, **Lye** eller **Tinnæs**, **Gand** og **Haaland**, tils. bestaaende af 21 Kirkesogne, som høre under Fogderiet, saaog et Annexsogn under **Stavanger** Sognekald, kaldet **Ranneberg**. Desuden hertil de Deelee af **Bakke** og **Tonstads** Sogne i **Bakke** Præsteg., **Lister** Fogd.,

Mandals Amt, som ligger Vesten for **Lunde-Vandet**, **Siredals-Vand** og **Sire-Elv**. Af Lands-Kirkerne ere ikkun 3de grundmurede, nemlig: Annex-Kirkerne **Sæle**, **Aare** og **Ogne**. I dette Fogd., som i det civile bestyres af en Foged og en Sorenskriver, ere 8 Tingsteder for førnævnte 15 Skibbreeder eller Tinglaug, hvor Tingene holdes 2de Gange om Aaret, nemlig: om Sommeren i Junii og Julii, og om Høst i October og November Maaneder. Sorenskriverens Domme indstævnes for **Stavangers** Laugdømme. Fogderiet indeholder 870 matrikulerede Gaarde, som ere inddeelte udi 143 1/4 Land- eller Soldater-Lægder og 54 Sølægder. Aar 1745

Side 293

Jedderen.

vare Gaardene beboede af 2136 Gaardmænd. Folke-Antallet bestod samme Tid af omt. 13000 Siele.

Jedderen, et District af sidstmeldte Fogd., som har 6 a 7 Miles Længde ud mod Havet, og tildeels 1 a 2 M. i Brede, er et jævnt og fladt Land, uden Klipper. Fra Landet ud i Havet, af en Miils Længde, gaaer mod Nordvest en Steen-Riff, eller blinde Skiær, hvis Grund er steenig, at mange Skibe derpaa strande og forulykkes, hvorfor Søefarende maae nøie paapasse at seile langt uden om dette Sted. Ved Landet mangler Indbyggerne Havne for deres Baade, hvilket er dem til stor Uleilighed ved deres betydelige Søebud og Fiskerie i Havet. To smaa Fjorde løbe et Stykke op i Landet, nemlig: **Håvs-Fiord** nær ved **Stavanger**, og **Gamle-Fiord**. Landet er i øvrigt meget frugtbart, og Korn-Avlingen overmaade god. I Elvene, især ved **Eggersund**, og i den store Elv **Figgen** falder betydeligt Laxefiskerie. Dette District indeholder 5 Præstegielde, som ere: **Nærim** eller **Haae**, **Lye**, **Klep**, **Haaland** og **Gand**, hvilke bestaae af 14 Kirkesogne, som udgiøre **Jedderens Provstie**, hvortil ere 5 Sognepræster. Herforuden ligger i **Jedderens** District **Stavanger** Kiøbstæd med underliggende **Ranneberg** Annexsogn, som henhøre under **Stavanger Provstie**. Paa **Jedderen** er ingen Skov, og Bygnings-Materialierne falde meget kostbare, hvorfor her findes Lade- Stald- og Fæhuse opførte af Torv og Graaesteent. Til Brænde bruges Torv. Sandflugt eller Flyvesand har paa sine Steder ved Søekanten giort betydelig Skade, ja endog ødelagt visse Gaarde, fornemmelig den Gaard **Reve**.

Jelmessøe, en maadelig stor beboet Øe i **Vest Finmarken**, under **Finmarkens** Fogd. og Amt. **Jelstad**, en Gaard i **Hvidesøe** Præsteg., **Øvre Tellemarkens** Fogd., **Bradsberg** Amt, hvortil er betydelig Skov. Ved Gaarden er et stort Field og deri en Hule, som igiennem Fieldet og Fiorden skal gaae 1/2 M. til Naboe Præstegieldet **Selliejord**.

Jelsøe Skibbreede, et Tinglaug og Præsteg., i **Hembnæs Fierding**, **Ryfylke** Fogd. og **Provstie**, **Stavanger** Amt, bestaaer af 2de Kirkesogne, nemlig: **Jelsøe** Hoveds. og **Sandøe** Annex, som indeholde 106 Gaarde med omt. 150 Gaardmænd. Hertil er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Jelsøe**. Almuen her, ligesom i hele Fogderiet, lægge sig med en udmærket Flid efter Jordbrugets Forbedring. De have desuden gode Skove til deres Gaarde, og et skjønt Fiskerie falder aarlig af Sild, Torsk, Lax 2c., hvilket giver enhver af Indbyggerne god Næring.

Jemnagers eller **Jefnagers** Præsteg. og Tinglaug, i **Hadelands** og **Lands** Sorenskriv. og **Provstie**, **Totens** Fogd., **Christians**

Side 294

Jemtfieldet.

stians Amt, bestaaer af 2de Kirkesogne, nemlig: **Jemnagers** Hoveds. og **Lunde** Annex. Hovedkirken er af Steen. Hertil er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Vang**. I dette Præsteg. er **Hadelands Glasværk** anlagt, see **Hadeland**.

Jenitefieldet, et Field i **Tronhiems Amt**, hvorover Veien gaaer til **Jemteland** i **Sverrig**, holdes for at være et af de høieste Fielde i **Norge**.

Jerkin eller **Hierkin**, en Gaard paa **Dovrefield**, under **Dovre** Annexsogn, **Lessøe** Præsteg., **Guldbrandsdalens** Fogd., **Christians Amt**, af Skyld 2 Huder Kongensgods har 2 Opsiddere. Her skal have staaet et hedensk Kapel, hvoraf dets murede Indhegning endnu sees, og er paa Stedet funden Menneskebeen af usædvanlig Størrelse.

Jerpen eller **Gierpen** Præsteg. og Tingl., i **Bamble** Sorenskriv., **Nedre Tellemarkens** Fogd. og Provstie, **Bradsberg Amt**, bestaaer ikkun af et Kirkesogn, kaldet **Jerven**, som ligger meget behagelig 1/4 M. Nordvest fra Kiøbstaden **Skeen**, hvortil er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Limie**. Kirken er en Steenbygning, hvis Eier er forundt jus Vocandi & Patronatus. Denne Kirke ligger midt i Sognet paa et lidet Bierg, og ved Kirken ere 2de murede Begravelser. Et Jordegods af 101 Huder tilhører Kirken. Til Bedste for 8 af Sognets Fattige er et Legatum, kaldet det **Løvenskioldske**, som først var 1000 Rdlr., men siden forøget til 1200 Rdlr. 3de faste Skoler ere her i Sognet, og desuden 8 Omgangs Skoleholdere. **Fossum Jernværk** ligger her, tilhørende Kammerherre **von Løvenskiold**, som ogsaa eier Kirken. Gaardenes Antal i dette Præsteg. er 136, og 202 Huusmandspladse, foruden 150 Beboere ved **Fossum**, **Aasebakken** og **Kleven**. I Sognet, paa Gaarden **Østre Borgers** Grund, er et Sygehuus anlagt. Folkemængdens Antal er over 3000 Siele. Under Tinglauget hører **Slemdals** Annexsogn i **Eidangers** Præsteg.

Jevne, en Gaard i **Øier** Præsteg., **Guldbrandsdalens** Fogd., **Christians Amt**, af Skyld 3 Huder Odelsgods, er Lensmandsgaard og Tingsted, hvortil ere 2de Huusmandspladse.

Jez Jocka, en Hovedflod eller Elv i **Kautokeino** Præsteg. udi **Vest Finmarken**, **Finmarkens** Fogd. og Amt, som har sit Udspring fra et overmaade stort Vand hos **Altens** Fielde, kaldet **Jez Javre**, hvorfra den først flyder 3 M. mod Sonden, da den falder i et andet stort Vand, kaldet **Skøz-Javre**, siden bøier sig mod Østen og løber hen ved 11 a 12 M., indtil den kommer sammen med **Tana-Elv**.

Side 295

Iggalik-Fiorden, er den sydligste af de 3de Fiorde, som ligge i Nærværelsen af Colonien **Julianes-Haab** paa **Stræt Davids** udi **Grønland**, hvor de gamle **Nordmænd** have boet, og sees endnu Rudera af deres Boeliger. Landet om denne Fiord er meget rigt paa Græs og Kratskov, og mange fiskerige Elve falde ned i Fiorden, ligesom i Fiorden selv gives mange Sorter Fisk, som alt ville være skønne Bequemmeligheder ved Egnens Beboelse, der nu ligger øde.

Ihlen, en Forstad til Kiøbstæden **Tronhiem**, beliggende paa dens vestre Side, og adskilles ved en Løbegrav, hvorover er en smuk Broe med en stor hvælvet Port foran til Staden. Denne Forstad har en lang Gade, kaldet **Mellem-Ihlen**, hvor Husene ere byggede tæt til hinanden paa begge Sider; dernæst staae endeel Huse i en Linie øverst mod Veien fra **Steenberget** til Staden, kaldet **Øvre-Ihlen**; og ligesaa staae mange huse nederst ved Søen, kaldet **Nedre-Ihlen**. Her er **Tiendeskriverens Gaard** og **Tiende-Contoiret**. Neden for disse Huse, langs Stranden, ere Kiøbmændenes Bordhauger, hvor den til Staden indkommende Trælast henbringes, prages, sorteres og derfra igien udskibes. Her uden for er en stor Bugt eller Viig af **Tronhiems Fiord**, kaldet **Ihlbugten**, som er Stadens Havn, hvor hele Aaret ligger en Mængde af store og mindre Skibe og andre Fartøier; men da denne Havn er meget Grund langt ud fra Landet; saa maae Trælasten ved store Baade udføres til Skibene ved høi Søe, og de Jegter eller Fartøier, som indbringe Trælast-Ladninger, maae enten paa saadanne Baade eller ved smaa Flaader bringe

samme i Land. I Forstaden er en Fattigskole. Af Indbyggerne ere adskillige Vertshuusmænd og Øltappere, samt endeel Haandværkere, og en meget duelig Linned- og Dreiels-Væver. Her er et Brandkompagnie, med en Brandmester, og en Brandfændrik, som tillige er Under-Brandmester, hvilke samtlig staae under Brand-Inspecteuren og Chefen for Brandkompagnierne i Staden. Alle Indvaanerne henhøre i det øvrige under Stadens civile og geistlige Jurisdiction, og Søgne til Stadens Domkirke. Paa den sydvestlige Side af Forstaden, op under **Steenberget**, ere, i en derfra nedløbende Elv, kaldet **Ihl-Elven**, nogle store og anseelige Møllebrug opførte, hvortil haves Vand fra adskillige oven for **Steenberget** liggende smaa Vande, som med kostbare Dæmninger ere indsluttede. Disse Dæmninger udbrød Aar 1790, efter en nyelig forud skeet Reparation og Forandringer ved Dammene af Brugen af da værende Eier, nu afdøde Kiøbmand **Thomas Jelstrup**, da Elven, som ellers i sig selv er meget liden, voxte ved indfaldende stærkt Regn og opfyldte den øverste

Side 296

Ihlsviigen.

og største Dam, og da denne gik ud, tog Vandet herfra de øvrige nedenfor liggende Dæmninger med sig, hvilket med eet bidrog til Elvens næsten utroellige Størrelse; den overgik sine Bredder, ruinerede Møllebrugene, som da nyelig forhen vare af nye opbygte; borttog og udbrød hosliggende Gaarde og huse; samt i Forstaden gjorde en græsselig Ødelæggelse paa Jord og Huse, og hvorved mange Mennesker aldeles omkom. Herved tog tillige Stadens Vandledningsværk stor Skade paa dets Dæmninger; og de fleeste Indvaanere, som nyelig forud havde ladet udbringe en stor Deel Linnede Klæder for at bleges paa de ved Elven liggende grønne Sletter, tabte betydelig, thi Elven bortskyllede alt; vel fandtes noget Linned tilbage, dels i Gruset af den udtagne Jord, og dels ude i Søen, men var aldeles beskadiget. Nu ere Dammene med Møllerne paa nye satte i god Stand. Imellem Forstaden og Steenberget er en stor jern Plads, hvor militaire Øvelser skee. Her ere ogsaa endeel indhegnede og frugtbare Lykker til Korn- og Høe-Avling, item en smuk bebygget Gaard, hvorunder den største Deel af Grundene ligger, hvilken Gaard nu eies og beboes af Sorenskriver **Kofod**.

Ihlsviigen, som og kaldes **Olsviigen**, en meget smukt bebygget Lystgaard med en nydelig og vel anlagt Have, beliggende inderst ved ovenmeldte Bugt af **Tronhiems Fiord**, kaldet **Ihls-Bugten**, og ligger saaledes behagelig til Udsigt ei allene over Staden **Tronhiem**, men og over Havnen og Fiorden med alle omliggende Egne. Fra Gaarden gaaer en smuk Allee af Lind-Træer mod Forstaden **Ihlen**, og i Haven er et Springvand. Under Gaarden, hvis Jorder ere meget jævne, er et godt Laxefiskerie ved en saakaldet **Lapevorpe**. Denne Gaard tilhører Grosserer **Henrich Meinke** i **Tronhiem**.

Isefiord, en Viig af **Romsdals Fiorden**, som skiaer sig ind i Landet udi **Romsdals Fogd**. og Amt. Ved denne Viig eller Fiord ligger **Heins Annexkirke** til **Gryttens Præsteg**.

Isefiord, en meget stor og lang Fiord, som indbefatter mange mindre Fiorde, der ere dens Arme eller Grene, beliggende i **Isefiords Syssel**, vestre Fierding af **Island**. I denne Fiord ligger 3 skønne Øer, nemlig: **Vigur**, **Borgarey** og **Ædey**, hvorpaa haves Græsning og Høeslet, samt Duun og Æg af de sig her opholdende Søefugle. Ved **Isefiord** er en Handelsplads, som Aar 1786 fik Kiøbstæds Rettighed.

Isefiords eller **Isafiordar Syssel**, i vestre Fierding og Amt af **Island**, under **Skalholt Bispedømme**, skilles fra **Bardestrands Syssel** ved **Arnarfiord**, og indeholder 13 Præstekald, som ere: **Sande**, **Alstamiire**, **Ravnsøre**, **Myrum**, **Holt**, **Kyr-**

Side 297

Immarsund.

Finbool, Stad i **Sugandafiord**, **Eyre** i **Skutulsfiord**, **Eyre** i **Seydisfiord**, **Vatnefiord**, **Snæfielde**, Stad i **Grunnaviig**, og Stad i **Adalviig**. Hertil ere 13 Sognepræster. Sysselet er inddeelt i 2de Provstier, nemlig: **Vestre** og **Nordre**, og 2de af Sognepræsterne ere tillige Provster. Sysselet er tillige inddeelt i 14 Tingsogne, som Aar 1753 havde 96 Skattebønder og 337 andre Bønder. Aar 1760 vare her 251 Jorder eller Tuner. Aar 1770 eiede Bønderne 29 otte Mænds Baade, 26 sex Mænds og 55 fem Mænds, tils. 110 Baade. Aar 1769 var det hele Folke-
Antal 3318 Siele.

Immarsund, et meget smalt Sund imellem Øerne **Staben** og **Ertvaag**, i **Oure** Præsteg., **Nordmørs** Fogd., **Romsdals** Amt.

Imsdalen, en Dalstrækning i **Sneaasens** Præsteg., **Indersens** Fogd., **Tronh.** Amt, 2 M. i Øst fra Kirken, som skal have været det først beboede District i **Sneaasen**. Nu ligger denne Dal øde, og bruges allene til Sætterboeliger. I Dalen ligger et Vand, kaldet **Imsdals Vand**. Her har tilforn været blandt de beboede Gaarde, en Gaard, kaldet **Meegaard**, hvorved har staaet en Kirke, og derved en Kilde, kaldet **St. Olufs Kilde**, hvorhen mange Syge skal have søgt i forðum Tid; nu er den for det meeste overgroet med Mose.

Imslands Sogn, et Annex til **Vigedals** Præsteg., i **Ryfylke** Fogd., **Stavanger** Amt.

Indbygda, et District eller endeel Gaarde, beliggende ved den Bugt af **Sælboe-Søe**, som skiær sig ind fra den østlige Ende mod Sydvest, udi **Sælboe** Hoveds. og Præsteg., **Strinde** Fogd., **Tronh.** Amt.

Inddalen, en Dalstrækning, henhørende under **Stadsbygdens** Præsteg., i **Fosens** Fogd., **Tronh.** Amt, men ligger paa den anden og søndre Side af **Tronhiems** Fiord. Her ligger adskillige Gaarde tilhørende Lieuten. **Selmer**, som Eier af Hovedgaarden **Inddalen**; denne Gaard ligger nær ved Søen, har gode Jorder til Ager og Eng, samt god Skov. Gaarden er vel bebygget. Igiennem Dalen og Hovedgaarden løber en Elv, som driver et godt Savbrug strax oven for Gaarden. Adskillige Huusmandspladse ligge under denne Gaard.

Indersøens Fogderie i **Tronh.** Amt, beliggende 8 Mile til Lands fra **Tronh.**, men kun 4 1/2 M. til Søes til nærmeste Gaard **Kallundalen** i **Mosviigen** under **Yttersens** Præsteg., grændser i Nord mod **Nummedals** Fogd.; i Østen og Sonden til **Jemteland** i **Sverrig**, og til **Stør** og **Verdals** Fogd.; og i Vesten tilstøder **Strindfiorden**, samt ved dens Landsider bemeldte **Stør** og **Verdals**

Side 298

Indersøens Fogderie.

Fogd., og paa nordre Side tillige **Fosens** Fogd. ved den Gaard **Ørsedal** under **Yttersens** **Præsteg.**. Grændserne imellem **Sverrig** ere store og vidtløftige Fieldstrækninger. Fogderiets Længde fra Gaarden **Kallundalen** i Sydøst til Gaarden **Rinderaas** paa **Sneaasen**, og videre derfra i Nordøst over Fieldet til **Overhaldens** **Præsteg.** i **Nummedals** Fogd., er 13 Mile, uberegnet Sinlierne under **Sneaasens** **Præsteg.**, som ligger 12 M: til Fields ved **Jemteland**. Breden er efter Kongeveien fra Gaarden **Semb** ved **Lexdals Vandet** i Sydvest, til Gaarden **Elden** paa **Nummedals-Eidet** i Nord, omtrent 5 Mile. Dette Fogd. indeholder 6 Tinglauge og Præstegielde, som ere: **Bedstaden**, **Sneaasen**, **Stod**, **Spareboen**, **Inderøen** og **Ytterøen**, hvilke bestaae af 19 Kirkesogne, men hvoraf den halve Deel af det ene Sogn under **Bedstaden**, nemlig **Elden** paa **Nummedals-Eidet**, henhører i det civile under **Nummedals** Fogd.. **Indersens** Fogd. har i alt 1036 matrikulerede Gaarde, som ere inddeelte i Dragoun-Qvartere,

Soldater- og Skieløber-Lægder. En stor Deel deraf ere Eiendoms- og Odels-Gaarde, og nogle faae tilhøre Kongen. Naar undtages de Gaarde, som ligge til Fields, hvilke ofte formedelst tidlig Frost om Efteraaret, ere underkastede Misvært, ere i øvrigt de fleeste andre meget gode Korngaarde, saa at i gode Aaringer noget Korn og Meel udføres til Afhandling. Her ere og gode Skove, dog ikke af den Betydenhed som forhen, hvilket den uforholdsmæssige Hugst af Savtømmer til Savbrugene, hvoraf her i Fogderiet gives mange og næsten et og flere under hver Gaard, som har beqvemt Vandfald, har foraarsaget, og med Tiden aldeles vil ruinere Skovene, hvortil endnu kommer de meget skadelige Haandsave, som Bønderne paa nogle Steder nyelig har faaet i Brug; naar Hugsten og Skiørselen derimod skeede efter den Taxt, som Sav-Besigtelserne og de derpaa grundede Kongelige Bevillinger bestemmer, maatte formodes Skovenes Varighed paa de allerfleeste Steder ei allene i dette Fogderie, men og overalt i **Norge**. Ved hver Gaard, som har Vandfald, er tillige i Almindelighed et Møllebrug, og de Opsiddere, som savne saadan Leilighed under egne paaboende Gaarde, have Møllebruge paa andres Grund; desuden gives her og adskillige Stampemøller. Mange store Vande eller ferske Søer ligge i Fogderiet, og hvoraf **Sneaase-Vand** er det største, item mange store og mindre Elve, som igiennemskiær Landet paa langs og tvers, over hvilke ere Broer ved de almindelige Veie, saa at Reisende bekvemmelig kan fremkomme, og ere Veiene tillige overalt i meget god Stand. Ommeldte ferske Vande og Elve ere meget fiskerige, baade ned i Bygdene og til Fields. **Tronhiems Fiord**, som her indløber, under Navn af

Side 299

Indersøens Fogderie.

Strindfiorden, og danner adskillige smaa Fiorde, Viige og Sunde, giver og Almuen nogen Næring ved Fiskerie, især af Sild og Torsk. I **Spareboe** Tingl. har 2de Kobberværker været i Drift, men nu for nogle Aar siden nedlagte, disse vare **Guldstad**, som et **Participantskab** i **Tronhiem** eiede, og **Moch** tilhørende Justitsraad **Henrich Hornemann**; saa have og i fordom Tid været et saadant Værk paa Gaarden **Forberg** paa **Ytterøen**. Een og flere Humlehaver ligge til Gaardene; her avles og endeel Hør og Hamp. De Vahre, som Almuen udfører til Afhandling, bestaaer fornemmelig i Fedevahre, Byg- og Havremeel, Slagteqvæg af Oxer og Kiør, fede Kalve, Vaar- og Høstbær Køer, Flæsk, Brændeved, Fuglevildt, Uldne- og Linnede Tøier, Skindvahre 2c., hvilket alt Bønderne selv udføre til **Tronhiem** paa smaa og store Baade, som de enten selv eie, eller leie af andre. De Bønder, som selv eie Savbruge, hvilke ere mange i Fogderiet, fornemmelig i **Yttersens**, **Bedstadens**, **Stods** og **Sneaasens** Tinglauge, afhandle Bordene til Kiøbmændene i **Tronhiem**; andre Skoveiere afhandler Savtømmeret til Saveierne. Til Bordenes Udførsel til Kiøbstaden eie adskillige Bønder, i **Indersens** og **Yttersens** Tinglauge, Jegter og store Baade, og bekomme i Fragt for hver Stabel eller 1200 Bord, 3 til 7 Rdlr. efter Stedernes Fraliggenhed, hvor Bordene til Søen ere henbragte, enten om Vinteren paa Slædeføre, eller om Sommeren ved Flaadning efter Vanddragene. Fogderiet bestyres i det civile af en Foged og en Sorenskriver, og i ethvert Tinglaug er en Lensmand. Tingene holdes 2de Gange om Aaret, nemlig: Vaar og Høst. Vaar-Tingene i ethvert Tinglaug i 2de Dage, og begynde i **Bedstaden** den 15 **Martii**, og Høste-Tingene udi 2de Dage, begynde sammesteds den 15 **September**, da Sorenskriveren anvender den ene Dag til Formynder-Samlinger. Til **Tronhiems** Sommer- og Høst-Marked reiser Almuen med deres da havende Vahrer, og om Vinteren først i **Martii** Maaned til **Levangens** Marked i **Stør** og **Verdals** Fogd., hvor de afhandle og omtuske en stor Deel Heste; de bringe og med sig adskillige Sorter Vahre, og igien tilforhandle sig af **Jemterne** Stang- og andet forarbejdet Jern, deriblandt Hesteskod og Søm,

samt arbeidet Kobber og Blik m. v., som da faaes for billigere Priis end i Kiøbstaden. Til Fogderiets 6 Præstegielde ere 6 Sognepræster og 3 residerende Kapellaner. **Aar 1777 den 29 Januarii** blev for dette Fogd. stiftet et **Landhuusholdnings-Selskab**, hvorved for Agerdyrkningens Forbedring og anden Vindskibelighed bleve uddeelte adskillige Præmier, men efter nogle Aars Forløb er dette igien ophævet. Kongetienden i dette Fogderie har Almuen forpagtet, og Forpagtnings-

Side 300

Indersens Tinglaug.

nings Summen er lignet efter Gaardenes Størrelse, som af visse Mænd indfordres og overleveres Fogden. Sorenskriverens Domme indstævnes for **Tronhiems Laugting**.

Indersøens Tinglaug og Præsteg. i sidstmeldte Fogd., vester **Indherreds Provstie**, bestaaer for det meeste af en Halvø, som ved en smal Jordstrimmel hænger fast med det faste Land af **Spareboe Tingl.** Denne Halvø er temmelig stor og indeholder, især paa nordre Side endeel høie Fielde og Klipper, men liden og paa mange Steder ingen Skov. Af Biergene ere adskillige Kalkbierge, som tilbringe nogen Fordeel. Her gives mange store Gaarde, men Kornavlingen paa mange Steder er meget ringe; thi Jorden udmuvres ved Høets Udførelse til Afhandling i **Tronhiem**, som Almuens fornemste Næring, og eie de selv store Baade og Jegter til saadan Transport. Af Gaardene ere mange øde, dog ere de beboedes Antal, ligesom Folkemængden større i dette, end Fogderiets andre Præstegielde. De betydeligste og ziirligste Gaarde ere: **Sundnæs, Præstegaarden Lie, Saxhoug, Qvistad, Vang, Lyngstad, Sund, Sahlberg, Vigen, Roel, Bragstad, Skielven, Klovstad, Storbierken, Hustad, Stornes, Letnes** med mange flere. Det er inddeelt i 3de Kirkesogne, nemlig: **Saxhoug Hoveds.**, og Annexerne: **Hustad** og **Sahlberg**, hvilket sidste adskilles fra Øen ved en Strøm, som løber imellem **Levanger** eller **Ytterø Fiord** og **Borgen-Sund**; dette Annex kaldes tillige **Røren** og støder i Øster til **Verdals Præstegield**. Hovedkirken er en gammel grundmuret Bygning staaende ved Gaarden **Saxhoug**. Et kort Stykke østen for, ligger **Præstegaarden Lie**, som er en meget god Gaard, vel bebygget, og hvorved er en god Frugt- og Kiøkken-Have; her boer Stedets Sognepræst. Tingstedet er hos Giestgiveren ved **Strømmen**, ved hvilket Sted endeel Strandsiddere boe, henhørende under Gaarden **Sundfær**.

Indherreds Provstier, see **Østre- og Vestre-Indherred**.

Indreholmedals Præsteg., see **Holmedal**.

Indre-Sogn, et District i **Nordre Bergenhuus Amt**, som udgjør et Sorenskriverie, og med Districtet **Yttre Sogn**, et Fogderie, see **Yttre Sogn**. **Indre Sogn** bestaaer af 8 Skibreeder eller Tinglaug, hvilke ere: **Leirdal** og **Borgund, Aaredal, Lyster, Jøstedal, Sølvorn** eller **Solveren, Marifiern, Sogndal** og **Norum**. Disse Districter ligge langs ved den store **Sogns Fiord**, som skiær sig fra Havet dybt ind i Landet under **Fillefield**. Præstegieldene ere: **Leirdal, Sogndal, Hafsløe, Lyster** og **Justedal**. Her ligge 2de Sædegaarde, nemlig: **Ropanger** og **Stadi**. Tingene holdes 2de Gange om Aaret,

Side 301

Indredals Skibreede.

Aaret, nemlig: fra 24de Mai til 17de Junii, og fra 13de Oct. til 4de November. Sorenskriverens Domme indstævnes for **Bergens Laugdømme**.

Indre og Yttredals Skibreede, et Tinglaug til **Søndfiords Sorenskriverie**, nordre **Bergenhuus Amt**. Tingstedet er Gaarden **Trods**.

Indsæt Sogn i **Østerdalens Fogd.**, **Hedemarkens Amt**, ligger paa Grændserne af det Nordenfieldske District, og med **Qvikne Sogn** udgør et Præsteg., under **Østerdalens Provstie**, men begge have til Aar 1737 været Annexer under **Tønsæt**. Her staaer paa Gaarden **Indsæts Grund** ved **Orkla-Elv** en Smeltehytte til **Qvikne** eller **Indsæts Kobberværk**, hvis Grube ligger 3 Mile fra **Indsæt** i **Qvikne Sogn**. **Indsæts Kirke** blev bygt Aar 1642 for Kongelig Regning, hvilket Aarstal sees paa 2 Lysestager, som staae paa Alteret. Denne Kirke er en anseelig stor Korsbygning, af skjønt Fyre-Tømmer. Altertavlen, Prædikestolen, Fundt, Skillerum imellem Kirken og Choret er prydet med Udhugning, Maling og Forgyldning. Paa en Lem eller Pulpitur i Kirkens søndre Kors sees i Malerie alle Konger af den **Oldenborgske Stamme**, indtil og med **Friderich 3die**. Paa Kirkens nordre Væg staaer en smuk Tavle til Erindring af en **Morten Poulsen**, som havde været Bonde, Soldat, Kiøbmand m. v., og tilsidst døde som Proviansskriver Aar 1668. Kirken staaer et Stykke fra Hytten og Hyttepladsen, ved Grændseskiellet mellem de Sønden- og Nordenfieldske Districter paa den Gaard **Lille Indsæts Grund**. Bemeldte Grændseskiel gaaer langs ved en liden Bæk, som løber ned i **Orkla-Elv**, hvilken Bæk gaaer igiennem en Værket tilhørende Gaard, kaldet **Øyen**, nu beboet af Værkets Bergskriver, saaledes, at Gaardens Stuehuuse, med mere Sønden for Bækken, staae paa det Søndenfieldske, men de øvrige Bygninger ved nordre Side, saasom: Stald, Fæhuuse m. fl. staae paa det Nordenfieldske District. 1/2 Fierding Sønden og Østen for denne Gaard, ligger ovenmældte **Indsæts Hytte**, som tilligemed Hyttepladsen, Hyttedammen, Kull- og Malmpladsene, samt andre Hytten og Værket tilhørende Bygninger, ere opførte paa den Søndenfieldske Grund; men dog henhører Værket under det **Nordenfieldske Bergamt**. Hytten staaer temmelig høit over Elvens nu værende Rende og Vandets Overflade; dette uagtet, blev den dog ved det store Vandflom Aar 1789, aldeles ødelagt. Ved **Indsæt** har været optaget 2de Gruber, under Navne af **Væverdals** og **Undals**, begge med Hytter, men som nu ere nedlagte. Paa vestre Side af **Orkla Elv** ligger en stor

Side 302

Indtient.

stor Hob Pladse, som beboes af Værkets Arbeidere. Videre om dette Værk, see **Qvikne**.

Indtient, en Øe ved den østlige Side af **Frøyen** under **Hitterens** Præsteg., **Fosens** Fogd., **Tronh.** Amt.

Indvigs Præsteg. i **Nordfiords** Sorensk. og Provstie, nordre **Bergenhuus** Amt, ligger længst fra Søen mod Østen, hvor det ved et stort Field grændser til **Guldbrandsdalen**, det er et vidtløftig District og bestaaer af 6 Kirkesogne, som ere: **Indviigs** Hoveds., og Annexerne **Udviig**, **Olden**, **Loen**, **Opstryen** og **Nedstryen**. Gaardene ligge i smaae Dale og paa Strandsiden langs ved smaae Fiorde. Kornavlingen er nogenlunde god, men Skovene ubetydelige og tildeels meget ringe. Om Vinteren søger Almuen til de fraliggende store Fiorde for at drive Fiskeriet. Til dette Præsteg. er en Sognepræst og en residerende Kapellan. Til Præstegieldets Fattige er legeret en Kapital af 400 Rdlr., hvoraf de 300 Rdlr. ere givne af Hr. **Peder Henrichsen Finde**, forhen Provst og Sognepræst paa Stedet, som døde Aar 1748, og det øvrige er for en Part udi Gaarden **Brynnestad** i **Oldens** Sogn, som Bonden **Jacob Arneson Bøe** af **Nedstryens** Sogn gav til de Fattige. Renterne af Kapitalen uddeeles aarlig ved Sognepræsten blandt de meest trængende.

Ingedal eller **Angedals Sogn**, et Annex til **Skieberg** Præsteg., i **Idde** og **Marker** Fogd., **Smaalehnenes** Amt.

Ingen, en beboet Øe i **Vestfinmarken**, under **Finmarkens** Fogd. og Amt.

Ingolfshøfde, et høit Forbjerg i **Skaftelfields** Syssel, Østre Fierding af **Island**. Her har **Ingolf**, **Islands** første Beboer landet med sit Skib, Aar 873. Dette Bierg, hvor **Alker**, **Papegiøer** og **Rytser** have deres Reeder, er nu skilt fra det faste Land ved Isbjergenes Omtumling, og ved den her værende lave Sandgrund, som jevnlig oversvømmes af de ustadige Vandfald fra Isbjergene.

Joensdals Skibreede, et Tinglaug til **Hardanger** Sorenskriv., i **Søndhordlehns** Fogd., søndre **Bergenhuus** Amt, og et Annex Sogn til **Strandebarms** Præsteg. sammesteds, men henhører under **Hardanger** District og Provstie. Gaardene i dette Sogn ere temmelig frugtbare, saa at de føde sine Beboere, som ogsaa ere de bedste Gaardbrugere i **Hardanger**. Her ere skønne Tømmerskove, hvilke give Indbyggerne gode Fordeele ved Tømmer og Bord, som herfra udføres til **Bergen**; herforuden drive Bønderne meget paa Baadebyggerie. Kirken er af Træ, opbyggt Aar 1725. I Sognet ligger 2 adelige Sædegaarde, som ere: **Thorsnæs** og **Rysnæs**. Tingstedet er Gaarden **Herrensholm**.

Side 303

Jomfrue-Braatten, en Lystgaard strax Sonden for **Christiania** paa **Egeberg** i **Aggers** Præsteg. og Sorenskriv., **Aggershuus** Amt, hvorfra er en prægtig Udsigt over heele Staden m. fl. St. En liden vel underholdt Have med Frugt-Træer er paa en klippig Grund anlagt ved Gaarden.

Jomfrue-Land, en Øe beliggende uden for Byen **Kragereøe**, i **Nedre Tellemarkens** Fogd., **Bradsberg** Amt. Paa denne Øe er en Gaard, som beboes og bruges af en Bondefamilie, og hvortil ligge andre smaae Øer. Her er skøn Leilighed til Fiskerie og Sælhundefangst, saa og god Fordeel ved Skibsvraags Biergning, som her inddrive til Stranden. Hovedøen er 1 1/2 M. i Omkreds, bestaaende af et jævnt Land med god Agere og Engbund, forsynet med endeel Hasseltræer. Her boe tillige og nogle Lodser.

Jonsknuden, et af de høieste Bierge ved Bergstaden **Kongsberg** i **Christiania** Stift, hvis Top skal være 1299 1/2 Alen i Lodretlinie over Havets Flade.

Jonsvandet, et stort ferskt Vand i **Strinde** Præsteg. og Fogd., **Tronh.** Amt, omt. 1 M. fra **Tronhiem**, er 1 1/2 M. langt, og er rundt om beboet. Gaardene høre deels til **Lade**, deels til **Malviig**, og meest til **Bradsberg** Sogn. Her fiskes Rør, Aal, Gieder, og Ørret. Aar 1766 om Foraaret blev her fanget en usædvanlig stor Jis-Giedde, som var over 3 siællandske Alen lang.

Jordanger Sogn, et Annex til **Hafsløe** Præsteg., i **Indre Sogns** Sorenskriv., nordre **Bergenhuus** Amt.

Jorøer, see **Hvalsøer**.

Isegram, en Skandse til Byen og Fæstningen **Friderichsstad**, beliggende paa Øen **Kragereøe**, see **Kragereøe**.

Island, en stor Øe beliggende i det Atlantiske Hav, i en Afstand af omt. 60 Søemile østen for den beboede Deel af **Grønland**, men 35 fra den ubeboede Deel; 78 Søem. Nordvest fra **Færøerne**, og 120 M. fra **Tronh.**, imellem 63 Gr. 7 1/2 M. og 66 Gr. 44 M. nordlige Breede. Dens Længde er 120 danske Mile; dens Brede i de breedeste Egne 50 M., og i de smaleste 10 til 15 M. Egentlig bestaaer dette Land af en sammenhængende Kiede af lutter Bierge, hvilke strække sig fra Østen til Vesten, i hvis Dale og nedstigende Egne Indbyggerne boe. Adskillige af disse høie Bierge ere bestandig skiulte med Jis og evigvarende Snee, som kaldes **Jøkuler**; andre Bierge ere vel frie derfor, men bestaae kun af Sand- og Steenklipper, og derfor ere de ufrugtbare. Paa andre Bierge, som ligge ved Siderne af Landet, gives grønne Sletter nogle Mile store, som bære skønt Græs. Jordskielv indfalde ofte paa dette Land meest mod Sonden, men sielden mod Vesten.

Side 304

Island.

Vesten og Norden. Store Forandringer og Ødelæggelser ere ved slige Jordskielv foraarsagede. De sidste Jordskielv bleve formærkede i de Aaringer 1734, 52 og 1755, samt i Aarene 1783 og 84, da hæstige Ildsprudninger og Jordskielv opkom i **Skaptefield-Syssel**, hvorved den hele Flod **Skapta-Aen** blev aldeles udtørret, og Sysselet, som før var et af Øens bedste Districter, blev næsten gandske ødelagt, hvilket foraarsagede en stor Sygdom over heele Landet paa Heste, Qvæg og Faar, hvoraf en betydelig Deel creperede. Derved opkom tillige en hæstig Sygdom blandt Menneskene, hvorved 1300de Personer døde. Her findes desuden adskillige Pladse, som i forrige Tider ere ødelagte af Jordsbrand, og af Isbjergene eller Jøkulerne ere adskillige forvandlede Tid efter anden, til ildsprudende Bierge. Det Bierg **Hekla** er meest bekiendt blandt de ildsprudende. I de nyere Tider ere de Bierge eller Jøkuler **Kotligiau**, **Oeraife**, det store Bierg **Krabla** og de derved nærliggende Bierge **Leirhniukur**, **Biana-flag** og **Higoob**, samt den Hovedjøkul **Klofla** i **Skaptafields-Syssel** med mange flere mindre Bierge, som Grene deraf, blevne bekiendte som ildsprudende. Varme og heede Bade findes i Mængde paa **Island**, og adskillige af disse have en mineralsk Smag. Omkring ved **Hekla** findes smaae varme Vande, af hvilke opstige snart svagere, snart stærkere Damp. De heede Kilder kaldes i det islandske Sprog **Hver**, og de ere 3de Slags; Nogle ere kun maadelig heede, andre ere koghede og kaste Bubler op som et kogende Vand, og nok andre koge saa stærkt, at de drive Vandet 3 til 4 Alne høit op i Veiret. De Indbyggere, som boe nær derved, koge adskillig Spise deri, saasom Kiød, Æg m. v. Herforuden ere og endeel mineralske Kolde Kilder, som Indbyggerne kalde **Ølkilder**. Udi Klipperne findes en Sort blanke **Chrystal-Stene** og sort **Agat** med flere ualmindelige Steenarter; saa indeholde og nogle af Biergene **Sølv-**, **Kobber-** og **Jern-Erzer**, men Øens Skovmangel hindrer Benyttelsen deraf, ligesaa er fundet **Blyantmalm** paa Nordlandet. Videre indeholde Biergene **Kalk** og forskiellige Sorter **Marmor**. Af **Kalkspather** er en stor Mængde, saa og god **Gibssteen**. Forskiellige Leerarter baade af de grove og finere indeholder Jorden snart allevegne. **Graaberg** findes adskillige Steder, især paa Nordlandet, hvoraf gode Qværnesteene ere huggede, og Regieringen har søgt at opmuntre Indbyggerne ved smaae Præmier for Qværnesteenes Tilhugning. **Svovel** har **Island** i Overflødighed, baade blandet og gediegen, fornemmelig ved **Kriseviig** i **Guldbrunge-Syssel**, hvor et Svovelværk har været i Drift, og i **Husaviig** eller **Husevigs District**, hvor et saadant Svovelværk endnu er i

Side 305

Island.

god Drift. Saltkilder findes ikke paa Øen, men denne Mangel er erstattet ved Kunsten. Saltværket paa **Reikenes** i **Iisefjords Syssel**, hvor Søevandet uddunster ved Varmen af de kogende Kilder, er i sit Slags et af de meest besynderlige i hele Verden. Kulden i **Island** er ordentligviis ikke saa stor, som efter Landets nordlige Beliggenhed skulde formodes. Havets Dunster formilde Veirliget. Derimod foraarsage baade Havets og Jordens Uddunstninger megen Taage. **Driv-Jis**, som formenes at komme fra **Grønland**, foraarsager stundum strænge Vintre; den bespænder ofte de nordlige, nordvestlige og endeel af de nordøstlige Kyster af Landet; den opfylder ikke allene Fiordene, endskiønt disse kan være 500 Fod dybe, men hæver sig endog i Bierges Skikkelse nogle Favne over Havets Overflade. **Skov-** og **Tømmer-Mangel** er det meest besværligste for Landets Beboere, endskiønt der vel hift og her findes en liden eller noget større Birkeskov, hvoraf Birkeskovene ved **Finoskedal** og **Aas** i den nordlige, og

ved **Husafel** i den sydlige Deel af Landet, ere de største. Nogen Hielp haves ved de mange smaa og store Træer, som **Driv-Jisen** i For- og Efteraaret kaster mod Landet; og ved det Drivtømmer, som om høi Vinterdag med nordlige Vinde støder fornemmelig til de 2de store Udhukker eller Landpynter, som Øen har, nemlig den ene, som er den største mod Vesten, kaldet **Cap de Nord**, og den anden mod Østen, kaldet **Langenæs**, omt. 66 M. fra hinanden; men da ingen Folk boer her paa nogle Mile nær, saa bliver den største Deel liggende til Forraadnelse. Nogle Kienbetegn gives til Steenkul, og der gives nogle Steenarter, som i de fleeste Egenskaber komme Steenkul saa nær, at de i deres Sted kunde bruges, naar der fandtes et større Forraad deraf. Men ellers bruges **Torv** til Brænde, som har en hæsli Svovelstank; nogle bruge ogsaa Fiskebeen. Ikke allene i Dalene, som ligge ved Søen og Elvene, men og imellem Biergene, og tildeels paa Biergene voxer skjønt Græs, fornemmelig i Dalene paa Nordsiden, hvor det voxer baade hastigt og meget høit, og bruges disse Marker til Græsning for Creaturene om Sommeren; derimod det Græs, som voxer i Nærheden af Boestederne, indsamles til Vinter-Foering for Qvæg og Heste. Faarene gaæ ude baade Vinter og Sommer, og de udgiøre en vigtig Deel af Indbyggernes Formue. Ved Overflødighed af Græs have Indbyggerne stor Gavn af deres Qvæg. Enhver Gaard, som er anlagt noget fra Fieldene, paa det platte Land, har sine Avlsjorde, som Islænderne kalde **Tun**, hos sig næst omkring Husene, og for at hindre at Creaturene ikke skal komme derpaa, haves afrettede Hunde, som holde denne Mark ryddig. Disse Jorder eller **Tun** giødes hvert Aar til

Side 306

Island.

Høeavling. I aldgamle Tider har Jorden tillige været dyrket til Kornavl, hvilket endnu paa sine Steder viises Spor til; og i Kong **Friderich 5tes** Tid bleve 15 Familier, deels fra **Norge**, deels fra **Jylland**, oversendte til **Island**, for paa nye at indføre denne Kultur paa Øen, men Forsøget vilde ei lykkes, hvorfor bemældte Familier siden forlode Landet i Aarene 1756 og 1757. Senere Forsøg have været heldigere, iblandt andre Stiftamtmand **Thodals**, hvis Exempel flere paa Sønderlandet have efterfulgt, hvorved næsten hvert Aar er avlet enten ganske modent, eller dog brugelig Byg, Rug og Havre. Regieringen har og understøttet disse Forsøg ved Sædekorns Meddelelse, Præmier og nyttige Skrifters Uddeelelse m. v. Kiøbmand **Lyng** paa Nordlandet har i 3 Aar bragt modent Islands Byg til **Kiøbenhavn**. Ellers har Naturen forsynet **Island** med et rigt Forraad af gode og sunde Urter og Rødder, saasom: **Angelika**, **Syre** og **Rokleare**, ligeledes **Bierggræs**, som samles i stor Mængde og spises; saaledes ogsaa et Slags vildt Korn, nemlig: **Sandhavre**, **Strandhvede** og **Melur**, hvoraf giøres et ganske godt og fint Meel; det indsamles især omhyggelig paa Østerlandet; som med den bekjendte Islandske **Fieldmos**, med flere spiselige Verter tiene til Fode. For det øvrige bruges i Steden for Brød, tørret Fisk og Kiød. Til Fode for Creaturene om Vinteren bruges foruden Høe, adskillige Slags Tangarter og Rensdyrmos. Havedyrkningen er nu temmelig almindelig over hele Landet. Her avles alle Slags Kaal, Roer, Næper og adskillige Sorter Urter. **Kartoffel-Avl** er og noget udbredt. Øen er paa alle Sider indskaaret af en Mængde fiskerige Fiorde, der danne gode Sommer- og Vinter-Havne. Nogle af disse Fiorde have mange Øer, hvilke egentlig ere Klipper, hvor Fugle i Mængde opholde sig. Af Elve og Aare, tildeels store og stridige, ere mange, de største har en Længde af 12 M. Af Øens mange ferske Søer, holdes **Tingvalle-Vand** i **Aarnæs Syssel** for det største; **Myrevand** er ligeledes en stor og meget berømt Indsøe. Hele Øen bestaaer i det civile af et Stift, som indeholder 3 Amter og 4 Fierdinger, nemlig: **Vestre Fierding**, der udgiør et Amt, **Søndre Fierding** ligesaa, samt **Østre Fierding** og **Nordre Fierding** et Amt. Disse

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Fierdinger og Amter ere igien inddeelte i 19 Sysseler, som atter indeholde mindre Districter, kaldet **Hreppar**. Ellers indeholde alle Sysselerne 190 Sognekald og Præstegielde, derunder 246 Kirker. Gaardenes Antal er i alt 1500 af Selveiergods, 140 Præstegaarde, og 2000 Gaarde, som tilhøre Kongen og offentlige Stiftelser, tils. 3640 Gaarde, og Aar 1760 bestod disse Gaarde af 4255 Jorder eller Tuner. Under Eiendoms-

Side 307

Island.

Gaardene ere Huusmandspladse for Huusmænd, som hielpe Gaardmændene med deres Jorders Drivt. De Kongen eller offentlige Stiftelser tilhørende Gaarde bortbøxles til Leylendinge paa en ubestemt Tid, dog fratrædes efter Opsigelse 3de Maaneder for Fardag, som indfalder den 30 Maji og 7 Junii, og ved Til- eller Fratrædelse holdes Syns Forretning over Gaardens Huuse. For at bestemme Leylendingernes Afgifter og til Skatternes Beregning, ere adskillige Jordbøger Tid efter anden forfattede, og af disse tilligemed adskillige andre Efterretninger blev i Aaret 1760-1769 forfattet af Landfoged **Skule Magnussen** den saakaldte **Harmoniske Extract**, 5 Bind i Folio, som er autoriseret og følges nu som Regel. Den civile Øvrighed og Betientere ere: en **Stiftamtmand**, som tillige er Amtmand over **Søndre Fierding**, og 2de andre Amtmænd, en i **Vester-** og en i **Nord- og Øster-Fierdinger**. I hvert Syssel er en saakaldet **Sysselmand**, som er Politiemester, Underdommer, samt Skatte- og Oppebørsels Betient, men i et hvert af de 2de Sysseler: **Mule** og **Skaptefield** ere 2de Sysselmænd, thi disse Districter ere meget store og vidtløftige. Disse Sysselmænd aflevere de indfordrede Skatter og Oppebørsler til en over hele Øen værende **Landfoged**, som tillige modtager Forpagtnings Penge og andre Afgifter af Sysselmændene, Klosterholdere og Ombudsmænd eller Jordforpagtere, og reviderer deres Regnskaber; han er tillige Sysselmand i **Guldbrunge Syssel**, og boer paa den frugtbare Øe **Vedey** eller **Vedøe**. Under Sysselmændene staae **Hreppstiorer** eller **Hreppstiornarsmænd**; de ere et Slags Sogne- eller Bygdefogder, som har under deres Opsyn Politiesagerne i Hreppen, eller det dem underlagte District, og i øvrigt ere Sysselmændenes Medhielpere i at besørge Sognets Beste. Hertil udvælges de gudfrygtigste, dueligste og forstandigste Bønder i Sognet. Sysselmændenes Domme indstævnes for **Laugmændene**, hvoraf ere 2de, nemlig en for den sydlige og østlige, og en for den nordlige og vestlige Deel af Landet, samt 2de vice Laugmænd. Fra Laugtinget appelleres til **Over-Retten**, som før bestod af 24 Assessorer, men nu af 6 foruden Præses. Ved denne Over-Ret er en **Notarius**. **Stiftamtmanden** præsiderer i Retten, og i hans Fraværelse Amtmanden eller Landfogden, eller den Laugmand der ei tilforn har dømt i Sagen, eller den ældste af de tilstedeværende Sysselmænd. Fra denne Over-Ret kan appelleres til **Høieste-Ret**. Ved Underretten ere 8 af de beste og forstandigste Mænd i et hvert Tinglaug, **Tinghørere**. De Sager, hvoraf allene kan følge en liden Pengemulct, og de, som ene sigte til at vedligeholde god Orden og Politie, afgjøres ved Sysselmændenes Kiendelser, og uden Appel fuldbyrdes. Ved Laugtinget

Side 308

Island.

sidde 5 **Laugrettesmænd** fra nærmeste Syssel. Laugtinget begynder 8de Julii og vedvarer i 14 Dage, foruden Extra-Laugting deels i Delinquentsager og deels efter Begiering i Handelssager. Advokater bruges ikke. Enhver udfører selv sin Sag, og ikkun i criminelle Sager beskikkes **Actor** og **Defensor**. Det saakaldte **Althing** er en Levning af de Folkemøder, som fandt Sted under Øens gamle republicanske Regjeringsform. Her samles de Kongelige Betiente

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

aarlig hver 10de Sommeruge, eller i Begyndelsen af Juli Maaned. Althinget har næsten i 900 Aar været holdt paa en stor Mark, kaldet **Thingvalle**, ved en liden Aae, **Øxeraae**, i **Aarnæs Syssel**. For Amtmanden, Overretten og Laugtinget er her bygt 2 smaa Træhuuse; de andre boe enten under Telte, eller i de saakaldte Boder, det er af Jord og Steen opbygte Gierder, behængte indvendig med Gardiner, og overdækkede med hvidt Vadmél. Her oplæses alle Kongelige Anordninger, **Collegial** Skrivelser, Skiøder, Contracter, ic. Landet er i Henseende til Justitsvæsenet henlagt under det Kongelige Danske Cancellie, men i Henseende til **Cameral-, Told-** og Handelssager staaer det under Rentekammerets Bestyrelse. Landets giældende Love ere: 1) **Jons bogen**, som den Norske Kong **Magnus Lagabæter** lod forfatte, men først blev indført og antaget under Kong **Præstehader**, Aar 1281. 2) **Stordommen**, giældende for Løsaagtigheds Sager, affattet paa Althinget 1564 af 24 af de meest kyndige Mænd, og stadfæstet af Kong **Friderich 2den** ved et Kongeligt Edikt af 13de Apr. 1565, og siden atter ved et Reskript af Aar 1734. 3) **Kong Christian 5tes Norske Lov**, i Drabs og Tyvs Sager, i Arvesager og i Almindelighed, hvor andre Love fattes. 4) I geistlige Sager gielder **Biskop Arnesens** eller den nye Kirke-Ret af Aar 1275, saavidt den ikke strider mod Reformationen og senere Anordninger; ligesaa **Kong Christian 4des Norske Kirke-Ordinanz**; den Norske Lov 2den Bog; og **Kong Christian 5tes Kirkeritual**. og 5) En stor Deel Forordninger, Reskripter, og Resolutioner, som Tid efter anden ere udgivne fra **Kong Christian 1stes** Tid. I det Geistlige er **Island** inddeelt i 2 Bispedømmer, nemlig: **Skalhølt** og **Holum**. Da Reformationen foregik i Landet, blev en stor Deel af de Katholske Geistliges Gods henlagt til Bispestolene, og Resten blev sekulariseret, og høre endnu til Kongen. Præsterne beskikkes af Stiftamtmanden i Kongens Navn, og dertil antages de Candidater, som ere forsynede med beste Attester fra Biskoppen. Sognepræsterne have Præstegaarde til Beboelse, men i øvrigt ere deres Indkomster meget ringe. Enkerne have frie Bopæl, og erholde 1/8, 1/10 eller 1/12 Deel af Kaldets Indkomster efter Omstændighederne. De fleeste Kirker,

Side 309

Island.

ere smaae og flet bygte. Til disse ligge nogle Bøndergaarde. Til Bispestolene ligger en stor Deel Gaarde. Religions Anstalterne i Landet ere de samme som i Danmark. Angaaende Ungdommens Confirmation haves et Reskr. af 29de Maji 1744. For de geistlige Sager er en Provsteret i et hvert Syssel, samt en Over-Ret eller saakaldet Consistorial-Ret, som holdes paa Althinget, og hvori Stiftamtmanden og Biskoppen sidde. Landet har 2de latinske Skoler. De bleve stiftede i Aaret 1552 af Kong **Friderich 2den**, som lagde endeel af de bispelige Godser til deres Underholdning. Den eene Skole har indtil Aaret 1786 været paa **Skalhølt**, men blev da flyttet til **Reykviig**, og den anden er paa **Holum**. Naar Disciplene fra Skolen ere demitterede, som i Almindelighed skeer efter at de have anbragt 7 Aar i Skolen, blive de til Præste-Embeder i Landet antagne ved forefaldne Vacancer. Landet har 2de Bogtrykkerier: et i **Holum**, anlagt imellem Aarene 1527 og 1530, og et i **Hrappshøe** eller **Hrappshøe** først oprettet Aar 1770. Fiskerierne fornemmelig Saltvands-fiskerie, ere Indbyggernes fornemste Næringsveie, især paa Sønder- og Vesterlandet; dernæst Qvæg- og Faareavl, og Producter heraf, saasom Smør, Talg, Huder, Skind og Uld, item Dyr- og Fuglejagt. Aarlig udføres fra **Island** af Fiskevarer, Tran, Kiød, Talg, Smør, Ørehuder, Lamme- og Faareskind, Ræveskind, Svanes og Fuglefjær, Edderduun, Svovel, Uld, Uldengarn, Vadmél, Strømper, Vanter og bundne Trøier, i alt omt. for 217,600 Rdlr. Derimod indbringes Kornvare, Drikkevare, Klædevare, Kaffebønner, Thebohe, Tobak, Indigo, alle Slags Specerier, Salt, Tiære, Steenkul,

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Blye, Jernvarer, Tin, Tømmervarer, Bødkerarbeide, Baandstager, Uldkarder, Reebslager-Arbeide, Bouteiller, Seildug, Sæbe, Papir, Brynesteene, Krud m. v. Førend Aar 1786 havde Øen ingen Kiøbstæder, men derimod 25 Handelspladse. Af disse have 6 ved Forord. af 18de Augusti 1786 faaet Kiøbstæds Rettigheder, og store Friheder ere tilstaaede de, som der ville nedsætte sig. Disse Steder ere: **Reikeviig** og **Vestmanø** i søndre Amt, **Grønnefiord** og **Jisefiord** i Vester-Amt, samt **Akefiord** og **Eskefiord** i Nord- og Øster-Amtet. Aar 1787 blev Handelen paa **Island** friegiven, dog med nogle Indskrænkninger, og fra 1ste Junii 1788 har den staaet baade Islænderne selv, og alle øvrige Danner-Kongens Undersaatter i Europa aaben, undtagen i de Provindser, hvor endnu en octroieret Handel finder Sted, dog skal denne Handel blot drives med indenlandske Skibe, og de oprettede Kiøbstæder ere i Henseende Handelen tildeelt nogle Fortrin. Alle Skibe fra og til **Island** ere befriede for Lastepenge, Told- og Consumtion i

Side 310

Iffum.

20 Aar. De Handelsskibe, som forhen tilhørte Kongen, ere overladte private Handlende paa meget fordeelagtige Vilkaar. Fremmede Nationer ere paa nogle enkelte Undtagelser og Frihedsbreve nær, forbudne enten at fiske eller handle paa **Island**. Regieringens Indkomster af Landet ansættes for 12300 Rdlr. aarlig. Udgifterne til Landets Beste ere betydelig større. Kongens Indtægter bestaae i Jordebogs og Forpagtnings Indkomst af de Kongelige Domainer, deels i Skatter, samt Andeel i Tiender og i visse Bøder og Mulcter. De Kongelige Godser ere anseelige. Ved Reformationens Indførsel bleve de forøgede med adskillige Klostergodser, som bleve dragne under Kronen. Deres Værdie ere anslaaet til over 13000 Rdlr.; de bortforpagtes og Forord. af 15de Apr. 1776 bestemmer adskilligt i den Henseende. Den paabudne Extra Skat blev for **Island** eftergivet ved Kongelig Resolut. af 20de Martii 1775, tilligemed de af samme Skat paadragne Restancer. Indbyggerne ere meget Konstnemme. De forfærdige alt hvad som bruges i deres Huusholdning, og ere selv baade Tømmermænd, Snedkere, Baadebyggere, Jernsmedde, Giortlere og Sølvsmedde. Paa **Reikeviig** i **Guldbrunge Syssel** er et Uldmanufactur, fornemmelig i den Henseende, at underviise Indbyggerne i en bedre Spinde-Vævnings-Farvnings- og anden Tilberedningsmaade. Aar 1753 vare i hele **Island** 2158 Skattebønder, 4564 andre Bønder, og Aar 1769 var Folkeantallet i alt 46,201 Siele. Aar 1770 befandtes 1869 smaae og store Baade, deraf 2 af de største for 12 Mand og 10 af de mindste for een Mand; 112,054 Faar, 755 Gieder, 22,531 Kiør, 7565 Stude og Kalve, og 32,689 Heste og Hopper. Hestene ere af en besynderlig god Art, ligesom de Norske af middelmaadig Størrelse, muntre og stærke; men ved før ommeldte Sygdom, som opkom i Aarene 1783 og 84, skal næsten de 3/4 Deelee af førmeldte Creaturer være creperede. Før den Tid skal en Bonde, som ikke havde eiet mere end 4, 6 til 8 Kiør, have havt 50 til 100 Heste og derover, især i **Skagefiords Syssel** under nordre Fierding, hvor de beste Heste gives, og hvorfra aarlig sælges en Mængde til de andre Districter. Endeel af Hestene maae selv søge deres Næring ude paa Marken, baade Vinter og Sommer, og paa enkelte Steder haves et Slags vildt Stutterie.

Isum, en anseelig Gaard i **Froens** Præsteg., **Guldbrandsdalens** Fogd., **Christians Amt**, beliggende paa vestre Side af **Lausgen**. Her har i de katholske Tider staaet en Kirke. Under Gaarden er et godt Qværnebrug og en Bygde-Sav.

Justdfieldet, saa kaldes det høieste Field imellem **Lerdal** og **Hallingdal** i **Christiania Stift**, som er 9 Mile langt. Herover

Side 311

Julianes-Haab.

er en meget besværlig og farlig Vei, som Almuen i **Hallingdal** dog maae fare, naar den henter Fiskevare, Fæ og Heste fra **Leerdalsøren**, dog sielden uden at een eller anden kommer til Skade. Det farligste Sted over Klipperne, kaldes **Galderne**. Dette Field er ellers endeel af **Fillefield**.

Julianes-Haab, en Colonie under søndre **Inspectorat** i **Grønland**, som ligger under den 61 Gr. Egnen omkring i Coloniens District, er den frugtbareste i hele **Grønland**, og Colonien er vel bebygget af Grønlændere. **Aar 1775** fik disse Folk et Vaaningshuus, og paafølgende Aar fik de flere fornødne Bygninger. Det Sted, som blev valgt til disse Huses Opbyggelse, blev kaldet **Julianes-Haab**, efter Hendes Kongelige Majestæt Dronning **Juliane Marie**. Saavel ved denne, som ved de øvrige Colonier, voxte skønne Hauge-Urter. Handelen er, næst **Diskobugten**, her den beste. Ved de Fiorde, som ligge ved denne Colonie, findes mærkværdige Levninger af de gamle **Nordmænds** Bygninger. De nærmeste Fiorde ere: **Tunnuliarvik**, **Kokortak** og **Iggarlik**.

Julster Præsteg., see **Jølster**.

Justedal, en beboet Dalstrækning, som ligger Øster ind iblandt Fieldene i **Indre Sogns** Sorenskriv., **Yttre** og **Indre Sogns** Fogd., nordre **Bergenhuus** Amt. Fra denne Dal til Søen, som er omtrent 3 Mile, gives 2de Veie, nemlig en over **Storhougsfield** til **Lyster** Hovedsogn, og den anden igiennem **Goupne** Annexsogn. Dalen danner omt. en halv Cirkel, og indeholder 4 mindre Dale, nemlig: **Miedalen**, **Kregsdalen**, **Krondalen** og **Milvirsdalen**. I hele **Justedalen** ere 27 smaa hele og halve Gaarde, omt. af Skyld 29 Løber Smør, hvilke Gaarde **Aar 1750** var beboet af 28 Gaardmænd. For denne Meenighed staaer midt i Dalen en Kirke, som forhen har været et Annex til **Goupne**, men nu er **Justedalens** Kirkesogn et særskilt Præstegield, og **Goupne** er forandret til Annex under **Lyster** Præsteg., begge henhørende til **Sogns** Provstie. **Justedals** Kirke er bygt **Aar 1660**, er en liden, men temmelig smuk Bygning med et Taarn, alt af Træ, og er een af de saakaldte Lovekirker. Den er forsynet med fornødne Ornamentter, og tilhører nogle af Bønderne i Sognet. Kirken har intet Jordegods, men eier nogle Creaturer, saasom: 13 Kiør, 16 Gieder og 16 Faar. Den staaer paa en Bakke strax ved Præstegaarden, som kaldes **Breum**, hvilken Gaard er meget ringe i Ager og Eng, og afgiver sielden modent Korn; den staaer desuden Fare for Ødelæggelse ved Sneeskred fra de strax ovenfor liggende høie Fielde. Bøndernes Gaarde ere ligesaa til Kornavling meget ringe, da Kornet som oftest

Side 312

Justedal.

bortfryser, saa at Opsidderne hvert Aar maae behielpe sig med Fyrrebark-Meel til Brød. Deres Næring bestaaer ellers i Qvægavling og Fedevare, hvoraf de aarlig afhandle endeel til **Christiania**, som ligger 30 Mile derfra, og **Røraas**, hvorhen de have 32 Mile. Disse lange Reiser foretage de almindelig en Gang om Aaret i August Maaned. Desuden drive de meget paa Dyr- og Fugle-Jagt. Biørnekiød nedsaltes og spises med megen Begierlighed. Ovenfor **Justedalens** høie Fielde ligger et overmaade høit Jisbjerg, kaldet **Jisbree**, og har skudt sig need paa den vestre Kant baade i **Krondalen** og **Milvirsdalen**, og ligesom Dalene brede sig ud, har det i sin Fremvæxt udvidet sig Aar efter andet. Det er af Couleur himmelblaat, og saa haard, som den haardeste Steen, med mange store Huler og Aabninger lige need i Afgrunden af en

umaalelig Dybde. Ved dets Fremvæxt giver det fra sig en Lyd, som af et Orgelværk og fører foran en stor Samling af Jord, Gruus og Steen. Om Sommeren i den allerstærkeste Heede, er nær ved dette Jisbjerg en overmaade stor Kulde, saa at Bønderne, som arbeide i Nærheden, maae klæde sig i Vinterklæder, men om Vinteren er Kulden her ikke saa stærk, som paa andre Steder. Denne Kulde om Sommeren er især ved stærkt Soelskin og klart Veir, da tillige medfølger en utaalelig Blæst. Den Snee, som falder om Vinteren, forvandles om Sommeren til Jis, og saaledes forøges Bierget Aar efter andet. Nederst ved dette Jisbjerg fremkommer stedse i begge Dalens en stor Mængde Vand, som samler sig imod **Kregedalen**, og med andre Fieldsvande udgør en overmaade stor Elv, hvilken nedstyrter igiennem Dalen med en græsselig Fart og Susen. Deels ved denne Elvs Oversvømmelse, og deels ved dens Løb under Jorden, har den Tid efter anden udtaget mange Stykker Jord, Eng og Skov, og hvorved 2de Gaarde aldeles ere ruinerede. I **Milvirsdalen** skal i fordum Tid have været en stor Slette paa det Sted Jisbierget nu ligger, og efter Fortælling skal paa samme Slette have været 6 Gaarde. Nogle Aar skyde Jisbierget sig tilbage, og da lukkes de aabne Rifter eller Huller deri. Over Jisbreen falder 2de Veie til **Indvigs** Præsteg., som kan passeres baade gaaende og med Heste, dog ikke uden med stor Forsigtighed og Kundskab om Veiene, for ei at løbe an paa adskillige fordækte store og dybe Huller. I **Lyster** Præsteg. købe Bønderne deres fornødne Levnetsmidler af Korn, Sild, Salt 2c., og igjen afhandle Creaturer af store og smaae, samt Næver. I Dalen gives ingen betydelig Gran eller Fyrreskov, men endeel Løvskov, saasom Birk, Asp, Rogn eller Rønne 2c. Efter den sorte Død Aar 1348 vare **Justedalens** første Beboere aldeles bortdøde, paa et lille Pigebarn nær, som Almuen fra

Side 313

Jusnæs.

Nabogieldet **Vang** opsøgte i Skoven; de befandt hende aldeles Folkesky eller Vild, og de maatte gjøre sig stor Umage før de fik hende greben. Hun fik det Navn **Rypen**, og blev opdraget i **Vaage** Præsteg. Efter denne Tid blev **Justedalen** i nogle Aar aldeles forladt, hvorved Husene nedraadnede, og Ager og Eng overgroede med Skov. Men ved Kongelig Opmuntring og Benaadninger af Skatte-Frihed m. v. begave nogle for Hiemsted trængende Mænd fra **Nordfiord** sig omsider derhen, som først antog Gaardene **Faaberg**, **Norddalen** og **Myklemyr** til Oprydning og Beboelse, og da førmeldte Pigebarn havde opnaaet moden Aar og Alder, begav hun sig ligesaa til sit Fødested, hvor hun blev gift, og hendes Afkom givet Navn af **Rypeslægten**, men skal nu næsten være ubekiendt blandt nærværende Beboere. Sognet udgør et Skibreede eller Tinglaug, og Tingstedet er Gaarden **Døsen**.

Jusnæs, en Gaard i **Oddernæs** Præsteg., **Mandals** Fogd. og Amt, beliggende ved **Topdals Fiorden**. Denne Gaard er vel dyrket og forbedret ved Agrelands-Oprydning, og hører dertil et godt Laxefiskerie, samt et privilegeret Saughrug.

Ivelands Sogn, et Annex til **Evje** Præsteg., i **Raabygdelaugets** Fogd., **Nedenæs** Amt.

Ivershuus Præstegaard, see **Strandebarms** Præsteg.

Iøa eller **Gøa**, en Øe under **Fosnæs** Præsteg., see **Gøa**.

Iøkelsaae, en meget stor Aa i **Mule Syssel**, østre Fierding og Amt af **Island**. Over denne Elv er en stor Broe, som ligger høit op fra Vandet, omt. 10 Alne.

Iøkelsaae, paa **Bredamerskur Sand** i **Skaptefields Syssel**, Østre Fierding af **Island**, er en stor og farlig Elv at fare over.

Iøkelsdal, et vidtløftig Bygdelav 6 Mile langt, beliggende paa begge Sider af førnævnte **Iøkelsaae**, og henhører til **Mule Syssel** under **Østre Fierding** og Amt. Her voxer godt Græs og smaae Birkeskov.

Iøkelsfiord, en stor Bugt, som deeler sig i 5 Indfiorde, udi **Jisefiords Syssel**, vestre Fierding af **Island**.

Jølsters Skibreede, et Tinglaug og Præsteg. i **Søndfiords** Sorenskriv. og Provstie, nordre **Bergenhuus** Amt, som bestaaer af 2de Kirkesogne, nemlig: **Aalhuus Hoveds.**, og **Helgens Annex**, hvortil er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Biørnsæter**.

Jørgenfiords Skibreede, et Tinglaug og Præsteg. i **Søndmørs** Fogd. og Provstie, **Romsdals** Fogd. og Amt, som er det mindste af alle Sognekald i Fogderiet, thi hertil er kun et Kirkesogn og Kirke, kaldet **Jørgenfiord**. Dette Sogn bestaaer af

Side 314

Jørgenfiords Skibreede.

adskillige Strande og Dale og grændser mod Sonden til **Nordfiords Fogd**. Saasnart Tøe- og Regnveir indfalder, gjør Snee- og Steenskreede, formedelst Fieldenes Steilhed, stor Skade, og de gjøre tillige den i Sognet fra Havet indløbende Fiord, kaldet **Jørgenfiord**, usikker for Seilende, saa at de ei tør følge langs Strandkanten, men stedse maae holde sig Midtstrøms, for at undgaae de Farligheder, som Skredene i Nedløbet skyde fra sig, ofte langt ud paa Fiorden. Uagtet Indbyggerne alt mere og mere lægge Flid paa Agerdyrkningen, saa avles dog ikke tilstrækkelig Korn; derimod have de baade ypperlig stort Qvæg, og en Mængde af Geder og Bukke, men ei Faar. De sælge aarlig til **Borgunds Præsteg**. Slagteqvæg, Kiød, Telle, Smør, Ost, Syre, Læder, Bukkeskind, samt Høns og Kyllinger m. v.; saa at dette Sogn kan kaldes **Borgunds Spisekammer**. De sælge ogsaa Heste paa **Romsdals Marked**. Af Løvskov gives her en god Deel og deraf sælges Brændeved, Næver, Bark og Baandstager. I Fiorden haves godt Fiskerie af Sild, Sey, Lax, Qveiter eller Helleflynder 2c., og i en anden hosliggende Fiord, kaldet **Storfisorden**, hvoraf **Jørgenfiord** er en Green eller Arm, fanges Stør, som er en stor og feed Fisk. Desuden søger Almuen til **Breedsund** og **Borgensund** i Vaarfiskeriets Tid, hvor de fange Torsk. Egentlig bestaaer Sognet eller Præstegieldet af 6 Bygdelaug, som ere: 1) **Jørgenfiord** eller **Jørondfiord**, det er de Gaarde, som hist og her ligge paa smale Strande ved **Jørgenfiord**. 2) **Bondal**, en Dalstrækning, som udgjør den bedste Deel af Sognet. 3) **Norangers Fiord** bestaaende af 2de Dale ved en liden Tverfiord. 4) **Norangsdal**, en Dalstrækning, som gaaer 2 Mile op i Landet. 5) **Storsfiord**, og 6) en Dalstrækning, kaldet **Skiaastaddal**, en Miil lang, som grændser til **Nordfiords Sorenskriverie**. I disse 6 Bygdelaug ligge i alt 68 matrikulerede Gaarde, af Skyld 158 Vog 20 M. Fisk, hvilket er omtrent 79 Tønder Hartkorn, som Aar 1761 var beboet af 185 Gaardmænd, en Pladsemand og 14 Huusmænd, tils. 200 Familier. Aar 1769 var det heele Folkeantal 542 af Mandkøn og 640 af Qvindekøn, tils. 1182 Siele. Kirken, som til Aar 1581, da den anden Gang blev ødelagt af Sneeskreed, har staaet paa Gaarden **Hustad**, blev samme Aar henflyttet til **Sæbøe**. Den er en Rorskirkke af Staver og har et tilbygget Sacristie. Altertavlen er temmelig vel udhuggen, malet og forgyldt. I Choret hænger en Tavle, hvorpaa er afmalet en Kongelig Person med Krone paa hovedet, samt et Sværd i den ene, og en Bog i den anden Haand, og paa hennes venstre Side, en geistlig Mand, som holder i Haanden en krum Bispstav. Blandt Ornamenterne har været en

Side 315

Jørstad Elv.

rød Fløiels Messehagel med riig Guld- og Sølv-Brodering, som en fordreven engelsk Skipper skal have foræret til Kirken, og blev der vel bevaret indtil Aar 1735, da den ved Kirkens 3die og sidste Ødelæggelse af Sneeskreed, blev tabt i **Bondals Elv**, men nogle Maaneder derefter fundet af en Dreng, som fiskede i Elven, og omendskiønt den da var aldeles bedærvet og abrugelig, blev den dog igien henbragt i Kirken og der forvares til Erindring. Til Kirken ligger et Jordegods af 11 Vog 2 Bpd. 6 M. Fisk. Præstegieldet har til Aar 1586 været et Annex under **Voldens** Præsteg., men siden den Tid havt egen Præst, som fra Aar 1599 har nydet alle et Sognekald tilhørende Rettigheder, blevet tillagt i Mensalgods 12 Vog 2 Bpd. 9 Mark Fisk, og Aar 1751 givet Navn af Sognepræst, nu boende paa Gaarden **Sæbøe**, men den skattefrie Præstegaard, som bortfæstes til 5 Bønder, er Gaarden **Frøland**, af Skyld 4 1/2 Vog Fisk. Tingstedet er Gaarden **Sæbøe**.

Jørstad Elv, i **Sneaasens** Præsteg., **Indersens** Fogd., **Tronhiems** Amt, har sit Udspring fra de Østre Fielde i **Finlierne**, og løber ned i **Sneaase Vand**. Denne Elv driver betydelige Sav- og Møllebrug.

Jørstad, en Gaard i **Faaberg** Præsteg., **Guldbrandsdalens** Fogd., **Christians** Amt, af Skyld 1 hud 6 Skind, og 2 Bpd. 6 M. Fisk, har en Opsidder. Her er et betydelig Fiskerie i **Laugen Elv** ved Drivgarn.

Jorum, en Gaard i **Mæhre** hovedsogn, **Spareboe** Præsteg., **Indersens** Fogd., **Tronhiems** Amt, som er Dragoun-Qvarter, anseelig forbedret og smukt bebygget. Her formenes at have boet i gamle Dage en Konge eller anden betydelig Mand og sees paa Gaardens Marker en stor Samling af Kiempehøie under forskiellig Dannels.

Jøstensen, en liden Øe vesten for **Ounsen** i **Hitterens** Præsteg., **Fosens** Fogd., **Tronhiems** Amt, hvor **Kryds-Inspecteuren** for **Tronhiems** Leed boer med 2de Røyerter. Den indeholder en liden Gaard, Kongen tilhørende, hvoraf **Kryds-Inspecteuren** bruger den halve og en Bonde den anden halve Deel; desuden boer her en Huusmand. For **Kryds-Inspect.** ere nye Bygninger opførte.

Side 316

Kaabbervigen.

K.

Kaabbervigen, en liden Ladeplads eller Strandsted i **Ryfylke** Fogd., **Stavanger** Amt, 4 Mile fra **Stavanger** Bye, hvor 12 a 16 Familier, meest Fiskere og Søefolk, ere boende. Her er ansat en kongelig Toldbetient.

Kaabbewolig Tangen, see **Tangen**.

Kaanerud eller **Jarlsbergs** sølvhaltige **Blyeværk** i **Skouge** Hovedsogn og Præsteg., **Jarlsbergs** Grevskab er nedlagt; derimod, hvor Værkets Bygninger stode, er nu i Drivt et betydelig Møllebrug, en Spiger Fabrik, en Skibs Spigerhammer til runde Boltjern, og en skøn Fiil Fabrik. Til disse Maskiners Drivt benyttes den til Sølvværket opførte betydelige Dæmning, som skal have kostet 12,000 Rdlr., og siden meget forbedret. Den senere Indretning er skeet af nu afg. **Hechman**, efter hvis Død det heele Brug er solgt til et Interessentskab. For Værkets Arbeidere blev opført, i den Tid Værket var i Drivt, et smukt Prædikekapel, som endnu holdes vedlige.

Kaarshuus, en smuk Gaard i **Søndhordlehns** Fogd., søndre **Bergenhuus** Amt, som forhen har været en adelig privilegeret Sædegaard.

Kaavadølen, en Gaard i **Sillefjords** Præsteg., **Øvre Tellemarkens** Fogd., **Bradsberg** Amt, hvor et Kapel har staaet i de katholske Tider, kalder **Kaaven**.

Kalbak Sogn, et Annex til **Thorshavn** eller **Sydstrømø** Præsteg. under **Strømø** Syssel paa **Færøerne**. Kirken staaer ved **Kalbaksfiord**.

Kaldadarnæs, et Næs ved Havet i **Floens** District, under **Aarnæs** Syssel og søndre Fierding af **Island**. Her er et Hospital anlagt for de, som ere befængte med Spedalsk Sygdom.

Kaldranenæs, en Landpynt næst ved **Steengrims Fiord**, i **Strande** Syssel, vestre Fierding af **Island**. Her fanges en stor Deel Sælhunde.

Kalbaks Sogn, et Annex til **Thorshavns** Præsteg., under **Strømø** Syssel blandt **Færøerne**, beliggende paa Øen **Strømø**. Kirken staaer ved en Fiord, kaldet **Kalbaksfiord**.

Kalfaae, en Elv i søndre Fierding af **Island**, hvori er skønt Laxefiskerie.

Kalnæs Fierding, et Tinglaug i **Vesteraalens** Fogd., **Nordlands** Amt.

Kalsø, en beboet Øe i **Norderø** Syssel blandt **Færøerne**, som er 1 1/2 Miil lang og 1/2 Miil breed. Den er adskilt fra Øe

Side 317

Kalvskindet.

Kunsø ved en Fiord, kaldet **Kalsø Fiord**, som er 1/2 M. breed. Paa Øen ligge 2 Kirker og Kirkesogne, nemlig: **Megledal** og **Husum**, hørende til **Norderø** Præsteg.

Kalvskindet, en stor, meget jevn og plat Jordstrækning fra Øst til Nord, inden for Staden **Tronhiems** vestre Port, langs Staden paa søndre, og **Nid-** eller **Bye-Elven** paa nordre Side hvor endeel af Stadens Fæstningsværker eller Batterier ere anlagte. Her have mange blodige Feldtslag i forud Tid staaet. En Mængde Græs voxer her aarlig, som Kommandanten i **Tronhiem** benytter; saa ligger her og nogle enkelte Gaarde, og mange skønne Lykker eller Indhegninger, som bruges deels til Kornsad og Kartoffelavl, og deels til Kaal- og Urte-Haver ved Gartnere, hvilke aarlig avle en Mængde Kaal, Rødder og alle Slags Kiøkken-Urter. Adskillige Sorter gode Frugttræer ere og i endeel af Haverne. Smukke Alleer af forskellige Slags Træer ere plantede i den seenere Tid fra Domkirkegaarden til Stadens Port, hvilket giver, og mere i Tiden vil give ved Trærnes Opvæxt, Stadens Indbyggere behagelige Spadseretoure. **Kamø**, en liden Øe i **Vestfinmarken**, under **Finmarkens** Amt, som adskilles fra **Magerø**, eller fra den Deel af samme Øe hvor Handelsstedet **Kiælviig** ligger, ved et Sund, kaldet **Kamø Sund**.

Kanikebierget, en klippig Bakke inderst ved **Fit Sundet** under **Vigsoers** Præsteg., **Søndhordlehns** Fogd., søndre **Bergenhuus** Amt, hvor endnu sees Levninger af en gammel muret Bygning, som skal have været et Munkekloster. Et Stykke Jord, som ligger herved, er tillagt Kapellanen ved **Bergens Domkirke**.

Kappikselikfiord eller **Skiel-Laxfiord**, er den østlige Arm af **Godthaabsfiord**, under søndre **Inspectorat** paa **Grønland**. Inderst i Fiorden sees paa 2de Steder omfaldne Gierder og Bygninger, som ere omgivne med giødede Marker. Tæt ved Stranden er en Steenmuur, som Grønlænderne bruge om Sommeren til Kiøkken og andre Fornødenheder i Fiskeriets Tid; thi i denne Fiord falder godt Fiskerie. Fiorden er indelukt og fryser strax til om Efteraaret. Den ligger omtrent 9 Mile fra Kolonien **Godthaab**.

Kariæt, et meget nærsomt og umistekligt Sted for sidstmeldte Kolonie **Godthaab**, og tillige meget fordeelagtig for Handelen, beliggende 3 Mile fra **Godthaab**, under søndre **Inspectorat**.

Karlsø, en liden Øe under **Saltens** Fogd., **Nordlands** Amt.

Karlsøe, en beboet Øe i **Senjen** og **Tromsøens** Fogd., **Finmarkens** Amt, som udgør et Kirkesogn og Præsteg., kaldet

Side 318

Karmen.

Karlsøe. Kirken staaer paa Øen. Hertil er et Annex, kaldes **Helgøen**. Præstegieldet betienes af en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Elvevold**.

Karmen, saa kaldes den største Øe i **Ryfylke** Fogd., **Stavanger** Amt, beliggende nordvest fra det Næs **Tungenæs**. Den er 3 store Mile lang og 9 M. i Omkreds. Fra den søndre Ende, som kaldes **Skudenæs** er 3 Mile til **Stavanger** Bye; dens vestre Ende ligger mod **Nordsøen**; dens østre strækker sig til et Sund, kaldet **Karmesund**; og den nordre mod den Sletten under søndre **Bergenhuus** Amt. Den er meget klippig, dog temmelig vel beboet. Indbyggerne ere gode Agerdyrkere og de have tillige god Næring af Søen ved Fiskerie. Her ligge 3de Hoved-Kirker med Præstegaarde, nemlig: **Falnes** til **Skudenæs** Præsteg., samt **Augvaldsnæs** og **Torvestad** til **Augvaldsnæs** og **Torvestads** Præstegielde, item 2de Annexkirker, nemlig: **Akre** til **Skudenæs** Præsteg. og **Skaare** til **Torvestads** Præsteg. Den yderste Pynt af Øen, kaldes **Augvaldsnæs** hvorved ligger en Gaard af samme Navn, som i fordom Tid har været Kongsgaard, see **Augvaldsnæs**. Til Øen ligge mange Holme og smaae Øer, hvoraf nogle tiene til Hoeslet og Græsning for Creaturene om Sommeren, men mange flere ere aldeles ubrugelige og ufrugtbare.

Karmesund, et stort Sund, som begynder ved det Næs **Skudenæs**, paa ovenmeldte Øe **Karmen**, og gaaer mod Nord i en Længde af 3de Mile. Her begynder **Bergens Leed**, og her løber **Bergens Fiord** ind fra Havet, som siden gaaer indenskisærs til Staden **Bergen**.

Karmesunds Provstie i **Ryfylke** Fogd., **Stavanger** Amt, under **Christianssands** Bispedømme, bestaaer af førmeldte 3de Præstegielde: **Skudenæs**, **Augvaldsnæs**, og **Torvestad**, hvilke tilsammen indeholde 8 Kirkesogne, indbefattet et Kapel paa Øen **Udsire**, hvortil ere 3de Sognepræster.

Kasnejaure, et stort Vand i **Saltens** Fogd., **Nordlands** Amt.

Kassensø, en beboet Øe, uden for de 3de Øer **Vikten**, i **Nærøens** Præsteg. **Nummedals** Fogd., **Tronh.** Amt.

Katlegiaas, et ildsprudende Bierg i **Skaptefields** Syssel, Østre Fierding af **Island**, hvis omliggende Bygd er tykt overdækket med Gruus og Aske af Jordbrand.

Kautokeino eller rettere **Gaudakeino** Præstegield i **Vestfinmarkens** Provstie, **Finmarkens** Fogd. og Amt, er **Norge** tilfalden ved Grændse-Tractaten imellem **Danmark** og **Sverrig**, og indeholder en Strækning af nogle og tyve Mile i Længde fra Landkiølen mod **Enodeckes** i **Svensk Lapmark** nordøst og Østen til **Tana Elv**; Bredden er deels 12 og deels 6 Mile. Dette District tilligemed

Side 319

Kautokeino.

Altens og **Porsangers** Fielde udgør det egentlige norske **Lapmark**. **Kautokeino** District bestaaer af Fielde, som adskilles ved mange Moradser, Vande og Elve, hvilke gjøre det umueligt, at kunne reise dertil om Sommeren. Paa nogle Steder hos Floderne ere fortræffelige Fyre- og Birkeskove, men der findes og mange Steder de bloede og bare Fieldrygge af nogle Miles Længde. Udi det gandske **Kautokeino** ere ikkun 2 Steder, hvor Folk boe bestandig, nemlig: det ene hos **Alata Jocka** (**Altens Elv**) og det andet hos **Caras Jocka**; dog bestaae disse

Colonier ikkun af 3 Qvenne-Familier paa det første, og omt. 10 af samme Slags Folk paa det sidste Sted. De øvrige Indbyggere ere alle Fields-Finner eller egentlig saa kaldede Lapper, som Aar 1756 udgiorde omtrent 90 Familier, hvilke om Vinteren flytte omkring paa Fieldene, men om Sommeren opholde sig ved Søen, deels i **Nordlandene** og deels i **Finmarken**. Districtet deeles ellers i 2de Menigheder, som ere **Kautokeino** og **Afjovarre** Menigheder. De, som om Vinteren opholde sig i den vestre Ende af Districtet hos **Altens Elv**, høre, tilligemed de ovenmeldte 3 Qvenne-Familier, som boe ved samme Elv, til den første og største Meenighed; og de Lapper, som flytte omkring i den østre Ende, samt de 10 Qvenne-Familier ved **Caras Jocka**, udgior **Afjovarre** Forsamling. Hertil er en Sognepræst, som boer paa **Kautokeino** Præstegaard, der ligger ved **Altens Elv**, 4 Mile norden for dens Udspring, og 16 Mile sønden for dens Udløb i Søen. Paa Gaarden er ikkun en ringe Bygning, som af Almuen vedligeholdes. Omkring Gaarden er et temmelig Stykke Eng, opryddet af de svenske Præster, som før har været i **Kautokeino**, og i de næst hosliggende Fielde findes et Slags Mos, som Kiør og Faar kan æde. Om Sommeren og Høsten kan hver Dag faaes fersk Lax af Elven, og af nær hosliggende Vande faaes Gieder og Brasen med flere Slags Fiske. Kirken staaer ved Præstegaarden, bekostet af Kong **Carl den Ellefte** i **Sverrig**, hvilken Konge ogsaa har foræret Kirken adskillige Ornamentter. Der findes og et lidet Haandbibliothek af gode svenske Bøger til Præstens Tieneste. Kirkens Indkomster bestaaer af frivillige Gaver, Leiermaals Bøder, Viin-Penge af hver Communicant 2 Skilling, m. v., hvoraf dens Reparationer bekostes, samt Viin og Brød forskaffes. Aar 1755, da Professor **Hans Dahl**, som første norske Præst tiltraade Præstegieldet, var Kirkens Beholdning 1900 til 2000 Daler Kobbermynt, hvilken Sum den svenske Præst afleverede. Ved Præstegaarden holdes aarlig i Februarii Maaned et Marked, hvor de svenske Borgere fra **Torneaa** tiltuske sig Lappernes Renshuder, Mudder, Handsker, Støvler og Skoe af Renskind, mod Vadmæl, af tekstflowet og transskribering af brøker med skråstreg.

Side 320

Kavringnæs.

mel, Kerfer m. m., men især Tobak og Brændeviin. Indbyggernes Næring og Ophold bestaaer fornemmelig i deres Rensdyr, og hvoraf de have baade Klæder og Føde, desuden af Fiskerie og Jagt. I **Kautokeino** ere 2 Hovedelve, som ere førmeldte **Alata Jocka** og **Jezjoka**.

Kavringnæs i **Ostfinmarken** er en af de yderste Landpynter af det faste Land mod Østen, lige for **Vardøe**.

Kellenget, en Annex Mission, anlagt 10 til 11 Mile Sønden for Colonien **Gothaab** i det søndre Inspectorat paa **Grønland**, hvor et Huus er opbyggt for Missionen. Her er et betydelig Handelssted.

Keilbygda, et Bygdelav til **Hægre** Annersogn i **Størdalens** Præsteg., **Stør-** og **Verdals** Fogd., **Tronh.** Amt, beliggende paa begge Sider af **Størdals Elv**, og bestaaer af 19 frugtbare Gaarde med gode Skove og Laxefiskerie i Elven. Disse Gaarde blev Aar 1774 beboet af 23 Gaardmænd, 17 Huusmænd, og 8 Inderster, som i alt udgiorde 274 Siele.

Kiolarnæs, et Næs i **Kiosar** Syssel, søndre Fierding af **Island**, hvor Fiskerie vedvarer hele Aaret. Paa vestre Side af dette Næs ligger en Gaard, kaldet **Hof**, hvor Levninger viises af et Afguds Tempel, som blev bygt Aar 888, da **Helge Biola**, en Frænde af **Ingolf**, **Islands** første Beboer, levede. Paa samme Sted lod **Torsten Ingolfsen** sætte og holde et almindelig Landsting, men ved Aar 928, da den saakaldte **Ulfslots Lov** blev vedtagen over heele **Island**, blev dette Landsting forflyttet til **Thingvalle** ved **Øreraae**, hvor det nu holdes.

Kidøe, en beboet Øe i **Hvamsfiord**, under **Dale Syssel**, vestre Fierding af **Island**.

Kiel, en liden Ladeplads 2 Mile fra Byen **Kragereøe**, udi **Nedre Tellemarkens** Fogd., **Bradsberg** Amt.

Kiellen eller **Tiælden**, en Gaard 1 1/2 Fierding fra **Rør** eller **Næssets** Hovedkirke i **Romsdals** Fogd. og Amt, er mærkværdig af en Tildragelse, som indfaldt sammesteds **Aar 1756**, i **Martii** Maaned, næste Søndags Aften for Fastelaven Klokken 8 omtrent, da et stort Stykke af det næstliggende Field, **Fjældefield** kaldet, faldt ud i Søen, hvilket forårsagede en stor Oversvømmelse. Fieldet hvoraf Faldet skeede, er af samme Beskaffenhed, som den øvrige paa begge Sider tilstødende Biergstrækning, bestaaende af en Hob sammendyngede Stene, samt af Sand, Muld og Leer, hvilket alt ligger om hinanden paa en mod Havet nedhældende Fieldside, der er overgroet med Fyre, Birk, Older eller Elle og Hasseltræer. Fra Havet til Faldets Høide skal være 1/8 Miil og Breed 1/2 M. omtrent. Bemældte Fald rakte lige op til den øverste

Side 321

Kielfiord.

Brik af Fieldfiden, hvor en stor flad, men moradsig Markstrækning laae, som Gaarden **Kiellens** Beboere ei allene havde til Høeslet, men og til Sæter, og stod her endeel Sætterhuuse, hvilke ved Faldet for største Deel bleve bortrevne. Faldet skal have skeet med en utroelig Heftighed, hvorved den heele hosliggende Fiord, under Navn af **Erids-** og **Langfiorden**, som er henved 3 Mile lang, og hvor Faldet indtraf, 1/2 M. breed, blev sat i den heftigste Bevægelse, og omendskiønt Fiorden i Almindelighed skal være 100 Favne dyb, paa mange Steder ei Bund at finde, og uden for Faldet et Dyb af 60 Favne; saa blev dog denne store og dybe Fiord derved saaledes oprørt fra Bunden af, at Vandet i det næstfølgende Dag saae ud, som det tykkeste sammenrørte Leervand, og paa sine Steder havde drevet 50 Skridt i Høiden over dets sædvanlige Overflade; det bortrev ei allene Jordskorpen af Klipperne med paa staaende Træer langs Strandkanten paa begge Sider af Fiorden, men borttog ogsaa en Mængde Fartøier, Baade og huse, end ogsaa dem, som stode paa Bakker og høie Steder, henved 200 Skridt fra Stranden. Adskillige Slags Fiske, saasom Langer, Qveiter eller Helleflynder, Torsk 2c., fandtes opkastede 100 til 200 Skridt op paa Landet, og paa Gaarden **Sandnæs**, beliggende næsten lige for Faldet, paa hiin Side Fiorden, blev Sild kastet ind igiennem Huusenes Vinduer, skjønt disse staae hen imod 200 Skridt fra Vandet paa et temmelig høit Sted. Uden for Landet sammesteds laae en Jagt eller saakaldet Bomseiler for Anker, som blev saaledes sønderknust, at ikke det mindste deraf var tilovers, men til Lykke ingen af Folkene vare ombord. Paa Stranden ved **Næs Præstegaard**, der ligger ved Fiorden 1/2 Miil fra Faldet, blev en Steen opkastet, saa stor, som et lidet Huus, og et Tiende-Stabur eller Stolpebod Præstegaarden tilhørende, som var en temmelig stor og høi Bygning, blev opløftet fra sit Sted og kastet 150 Skridt høiere op paa Landet. Disse, med mange flere skadelige Hændelser og Ødelæggelser, forårsagede dette Fald, og hvorved 32 Mennesker omkom.

Kielfiord, en liden Tværfiord, som aabner sig paa den vestlige Side af **Østefiorden**, og strækker sig 1/2 Miil ind mod Sydvest i **Voldens Sogn** og **Præsteg.**, **Søndmørs** Fogd., **Romsdals** Amt. – Den er i Begyndelsen temmelig breed, men ved den Gaard **Strømme** meget smal, som et smalt Sund, hvor Søen gjør en stærk og stridig Strøm. Inden for Gaarden **Strømmen** aabner den sig paa nye og danner der en maadelig stor og rund Bugt, kaldet **Botn**. Her ligger en stor Gaard, kaldet **Riise**, hvoraf Fiorden har faaet sit Navn, som skylder 5 Vog 4 1/2 Mark Fisk, har 4 Opsiddere. Strax oven for Gaardens Huuse staaer et

Side 322

Kielviigs Præstegield.

Steenkors opreist paa en Høi nær ved den alfare Vei over **Birkedals-Eid**. Dette Kors er udarbejdet af en heel Steen; Stammen er 4 Alne og Armene tilsammen 2 Alne i Længde, med et cirkelrundt Hul i Krydset.

Kielviigs Præstegield og Tinglaug i vest **Finmarkens** Provstie, **Finmarkens** Fogd. og Amt, bestaaer af 2de Kirkesogne, som er **Kielvig** Hoveds. beliggende paa Øen **Magerøe** ved **Kielvigs** Handelsplads og **Kistrand** Annex. I disse Sogne er til Aar 1789 uddeelt og opmaalt 62 matrikulerede Pladse, hvoraf nogle for 2 Opsiddere. Til dette Præstegield er en Sognepræst. I **Kielviig** holdes Laugtinget hvert andet Aar.

Kierre, en Øe i **Lauven Elv** under **Laurdals** Præsteg. **Jarlsbergs** Grevskab, hvori er et betydelig Laxefiskerie.

Kierringviigen, en Havn ved **Tronhiems Fiord** under **Mosvigens** Annersogn, **Yttersens** Præsteg., **Indersens** Fogd., **Tronhiems** Amt.

Kierringøe, en meget stor beboet Halvøe, som hænger fast ved en Landstrimmel med det faste Land i **Saltens** Fogd., **Nordlands** Amt. Denne Øe indeholder et Kirkesogn, som er et Annex til **Bodøe** Præsteg. i bemældte **Saltens** Fogd. Kirken, som er af Træe, staaer paa Øen.

Kiesboe, en Gaard i **Skei** Annersogn **Spareboe** Præstegield, **Indersens** Fogd., **Tronhiems** Amt af Skyld 2 Øre, tilhører Kiøbmand **Jvh. B. Thoning** i **Tronhiem** og Proprietair **David A. Gram** paa **Vibe**. Gaard i **Spareboen**, hvilken sidste, ved Gaardens Beboelse i nogle Aar, opbyggede Huusene af nye og anselig forbedrede Gaardens Agre og Eng, samt i den under Gaarden lygende **Ogne Elv** opførte et Savbrug til 2192 Bords aarlig Skiersel af Gaardens egen betydelige Skov. Gaarden, som ligger 2 Mile fra **Skei** Kirke til Fields, og af den Aarsag ofte underkastet tidlig Nattefrost om Efteraaret til Skade for Kornavlingen, beboes nu af en Letlending, som er Savmester paa Saven. Under Gaarden ere 3de store Huusmandspladse. Gaardens tilliggende Strækninger ere betydelige saavel Inden som Udengierds.

Kiilevandet, et fiskerigt Vand i **Solum** Præsteg., **Nedre Tellemarkens** Fogd., **Bradsberg** Amt, har mange Bugter og Kiiler, ligger meget behagelig, og omringet af mange Gaarde, Pladser, høie Fielde, hævdede Marker og skønne Skove. Til dette Vand nedløber adskillige Fieldelve. Nær ved Vandet ligger et Bygdelav, kaldet **Kiilbygden**, som indeholder endeel Fieldgaarde.

Kiilstrøm, et smalt og farligt Sund, liggende 4 Miile Nord fra **Bergen**, imellem Øerne og det faste Land, under **Nord-**

Side 323

Kiildeverfe.

hordlehns Fogd., søndre **Bergenhuus** Amt. Igiennem dette Sund maae altid Nordlandsfarerne med deres Jægter løbe, ved Reise til og fra **Bergen**. Her falder en stærk Strøm, og et stort Skiær ligger skjult midt i Strømmen, som gjør Farten meget farlig.

Kiildeverfe, et Bygdelaug i **Thingøe** Syssel, nordre Fierding af **Island**. Her ere endeel ferske Søer og Elve, hvori Indbyggerne fiske Foreller.

Kiilie, 5 Gaarde i **Lessøe** Præsteg., nordre **Guldbrandsdalens** Sorenskriverie, **Christians** Amt, af Skyld 15 Huder 7 Skind, har 6 Opsiddere og 2 Huusmænd. Om disse Gaarde fortælles, at Opsidderne beklagede sig for Kong **Oluf Tryggessøn**, at de ved deres Gaarde ikke havde Vand, og at Kongen befalede dem, at flytte Husene længere ned paa et Sted, som han selv

anviste, hvor de skulde faae Vand i Overflødighed, hvilket traf ind; thi de fandt gode Vandkilder. Gaardenes Navne vare forhen **Dovrea**, men fra den Tid bleve de kaldet **Kiilie**.

Kind eller **Øst-Torven Sogn**, et Annex til **Lands** Præsteg., i **Hadelands** Sorenskriv., **Valders** Fogd., **Christians** Amt.

Kind eller **Kindøe**, en stor beboet Øe i **Sønd-** og **Nordfiords** Fogd., nordre **Bergenhuus** Amt, som udgiør Hovedsognet til **Kinds** Præstegield. Kirken er en stor grundmuret Bygning.

Kinderaasen, en Gaard 2 Mile til Fields i Øster fra **Sneaase** Vand, under **Sneaase** Præsteg., **Indersens** Fogd., **Tronh.** Amt. Til denne Gaard, som har 2 Opsiddere, er en betydelig og vidtløftig Skovstrækning, og paa Gaardens Grund er opført 2de betydelige Savbruge, hvortil fra Gaardens Skov frembringes det fornødne Savtømmer; desuden ligger nok et Savbrug, et kort Stykke fra Gaarden, kaldet **Gauslie Sav**, som ogsaa har endeel Savtømmer fra denne Gaard. Gaarden med de 2de første Savbruge tilhører Proprietair **Broder Hagen** i **Verdalen**.

Kinds Præstegield, i **Søndfiords** Sorenskriv. og Provstie, nordre **Bergenhuus** Amt, bestaaer af 3de Kirkesogne, som ere: **Kindøe** Hovedsogn paa førmeldte Øe **Kindøe**, og Annererne: **Broe** eller **Svanøe** og **Bremanger**. Hertil er en Sognepræst. Til **Broe** eller **Svanøe** Sogns Fattige er skiænket en Kapital stor 300 Rdlr. af Forvalteren over **Svanøe Birk**, **Falk Giedding**, see **Broe Sogn**.

Kintserviig, en Gaard i **Kintserviigs** Præsteg., **Hardanger** District, **Søndhordlehns** Fogd., søndre **Bergenhuus** Amt, hvor Præstegieldets Hovedkirke staaer. Her har i forðum Tid været drevet stor Handel af de Engelske og Skotske med Tømmer og Trælast, og de havde her deres fornemste Ladested ved en stor Viig eller Bugt under Gaarden, hvor endnu sees Levninger af store

Side 324

Kintserviigs Skibreede.

store Bygninger og Huustomter, samt endeel Kul, som giver Formodning om, at Ladepladsen eller Byen ved Ildebrand er bleven ødelagt.

Kintserviigs Skibreede eller Tinglaug sammesteds, udgiør et Præstegield under samme Navn, bestaaende af 3de Kirkesogne, som ere: **Kintserviigs** Hoveds., og Annexerne: **Ullensvang** og **Odde**, henhørende til **Hardanger** Provstie. Hovedkirken er af Grundmuur, en meget stor Bygning, for en stor Deel opbyggt af Vegsteen. Af Frygt for Elvebrud er omkring Kirken bygt et Brystværn af Tømmer og Steene, hvilket giver Kirken Anseende som en Fæstning. I Kirken ligger een af de gamle Laugmænd begravet, over hvis Grav sees en stor Marmorsteen med Inskription af Rune Bogstaver. I dette Præsteg. er stor Mangel paa fornøden Skov; desuden falder en ringe Korn- og Høe-Avling, men derimod haves god Næring ved Frugtræer, som afgive modne og gode Frugter, saasom: Æbler, Blommer, Pærer og Kirsebær, og mange Bønder, især udi **Ullensvangs** Sogn har 2 a 3 Frugthaver til deres Gaarde. Desuden fører Bønderne nogen Handel paa **Kongsberg** med Creaturer og Fedevare. Til Præstegieldet er en Sognepræst, som boer paa Præstegaarden **Ullensvang**, og en residerende Kapellan. Tingstedet er Gaarden **Utne**.

Kios, en Gaard i **Gusdals** Præsteg., **Guldbrandsdalens** Fogd., **Christians** Amt, af Skyld 1 Hud 3 Skind Odelsgoods, som af nærværende Eier og Opsidder anseelig er forbedret, hvorfor han af det Kongelige **Landhuusholdnings Selskab** i **Kiøbenhavn** har faaet i Præmie 100 Rdlr. **Kiosar Syssel**, i søndre Fierding og Amt af **Island**, er det allermindste Syssel sammesteds, og bestaaer egentlig af en Odde, som løber Vester ud i Havet til den store Bugt **Faxe fiord** imellem **Reykenæs** og **Vester-Jøkel**, havende **Hvalfiorden** paa den nordre og **Kollafiord** paa den

søndre Side. De her værende største Bierge ere **Esian** og **Reinevallehalsen**. Her forefalder ofte Fieldskreed om Foraaret og Høsten formedelst langvarig Regn, da store Klipper med Jord og Gruus løsnes fra Fieldfiden, og styrte need over den underliggende Egn, som derved beskadiges, og om Vinteren leve Indbyggerne i Frygt for Sneeflod eller Sneestyrtninger, hvilke ere meget farlige, thi naar Sneen paa de øverste Fieldbrinker samles i stor Mængde, styrter den ned i Dalene, og forarsager betydelig Skade paa Græsmarker, Huuse, Mennesker og Creature, som fornemmelig indtraf i Februarii Maaned Aar 1699. Dette Syssel indeholder 3 Tingsogne og 4 Sognekald, nemlig: **Mosfeld**, **Udskaale**, **Brøterholt** og **Rejnevalle**, hvor-

Side 325

Kirkebøe.

til ere 4 Sognepræster, og med **Guldbringe Syssel** udgjør et Provstie, henhørende under **Skalholts Bispedømme**. Aar 1753 var i dette Syssel 46 Skattebønder og 117 andre Bønder. Aar 1760 havde Syssellet 89 Jorder eller Tuner, og Aar 1769 var Folkemængden i dette og **Guldbringe Syssel**, 3470 Siele. Af den Torv, som her skiæres og bruges til Brændsel, sees at her forud har staaet skønne Skove; thi den er fuld af Birkestilker og store Træstumper. I dette Syssel ligger **Hvalfiordar-Myre**, en god Havn i en Fiord, kaldet **Hvalfiord**, saa og **Leyne-Vogar**, en bekvem Skibshavn i **Kollafiord**. Den betydeligste Laxelv kaldes **Laxaae**.

Kirkebøe, en Gaard tæt ved **Enningdals** Anner Kirke i **Idde** Præsteg., **Idde** og **Marker** Fogd., **Smaalehnenes** Amt, hvor, Aar 1716, en svensk Trup, bestaaende af 300 Mand, bleve angrebne og deels slagne, deels tagne til Fange af 80 Arbeidsfolk fra Saugprugene i **Tistedalen** og 40 Mand norske Soldater, under Anførsel af Lieutenant **Even Kraft**, og hvorved Klokkeren i Sognet **Ole Svendsen Backe** særdeles udmærkede sig, deels ved rigtige og vigtige Underretninger, og deels ved Veiviisning; men han faldt selv paa Ærens Seng, og blev begravet med militair Ærestegn ved Hovedkirken.

Kirkebøe, en Gaard i **Stordalens** Sogn, **Strands** Præsteg., **Søndmørs** Fogd., **Romsdals** Amt, af Skyld 2 Vog Fisk, har 2 Opsiddere. Her staaer Sognets Kirke, som er en liden og uanseelig Stavkirke, Almuen tilhørende, hvortil ligger et lidet Jordegods af 2 Vog 18 Mark Fisk.

Kirkebøe Sogn, et Anner til **Viigs** Præsteg., i **Yttre-Sogns** Sorenskriv., nordre **Bergenhuus** Amt. Kirken er en Træbygning.

Kirkebøe, et Sted paa Øen **Strømøe** under **Strømøe Syssel** paa **Færøe**, hvor de Færøiske Biskopper forud have boet, og sees her endnu et Steenhuus, som skal have været deres Bispes-Residenz. Her er ogsaa en Kirke, som er Anner-Kirke til **Thorshavns** Præstegield. Kirken er opmuret af Kampesteen og Huggensteen med en Kirkemuur, hvilket alt er endnu en Levning af de Katholske Bispers Kirke, som havde ladet samme bygge. De gamle Munkebygninger, ligeledes af Steen, som her stode, ere efter Reformationen gandske ødelagte.

Kirkesæter, en stor, god og smuk Gaard inderst ved **Hevne-fiord**, paa østre Side af en Elv, kalder **Sisa** eller **Visso**, i **Hevne** Hovedsogn og Præsteg., **Fosens** Fogd., **Tronh. Amt**. Denne Gaard, som nu eies og beboes af Kapitain **Brodkorb**, har tilforn været Præstegaard, men af **Eiler Caspersøn Skøller**, som eiede et anseelig Jordegods i **Hevne**, der nu ligger under **Holden**

Side 326

Kirkevaag.

Sædegaard, mageskiftet mod endeel andre ringe Gaarde. Gaarden har store og anseelige Husebygninger og god Skov.

Kirkevaag, en sikker Havn, men har vanskelig Indløb formedelst mange Skiær, som ligge udenfor, i **Guldbringe-Syssel**, søndre Fierding af **Island**.

Kirkevaags Præstegield i **Nordlands Amt**, **Vesteraalens** Provstie, see **Vaagen**.

Kirkiufell og **Stød**, 2de Fielde, som af Søfarende kaldes **Sukkertoppen** og **Liigkisten**, beliggende i **Sneefields Syssel**, vestre Fierding af **Island**. De ere dannede næsten som en Pyramide, og ere 300 Favne høie.

Kirkreid, en god Gaard ved **Bedstadsundet** under **Bartnes** Annersogn, **Bedstadens** Præsteg., **Indersens** Fogd., **Tronh. Amt**, har en Odde. Her har i fornum Tid staaet en Kirke.

Kistrand Sogn, et Anner til **Kielviigs** Præsteg., i vest **Finmarkens** Provstie, **Finmarkens** Fogd. og Amt. Meenigheden bestaaer af Finner eller Lapper, som boe ved **Porsanger Fiord**, og har en liden Kirke eller Kapel af Træe.

Kittelsbyeaasen, en stor Fieldaas i **Lunder** eller **Sognedals** Annersogn, **Nordrehougs** Præsteg., **Ringerige** District, **Buskeruds** Amt, hvor et Kobberværk for hen ved 130 Aar siden skal have været i Drift. Der findes endnu 5 Gruber, som have Kobber-Erz. Ved en strax hosliggende Foss, kaldet **Garhammer**, har Masovnen staaet, og hvoraf sees Levninger, tilligemed en stor Mængde rustet Kobbermalm. Grubene staae nu fulde af Vand. Her gives ellers bekvemt Vandfald og Skov til et saadant Værks Fornødenhed.

Kiælviig, see **Kielviig**.

Kiæringsøe Sogn, see **Kieringøe**.

Kiærkebokloster, et sekulariseret Kloster i **Skaftelfields Syssel**, østre Fierding af **Island**, stiftet for Nonner, Aar 1185, af **Thorlak** den Hellige, Biskop paa **Skalholt**. Ved Reformationen blev Klostergodset lagt under Kronen.

Kiærsted, saa kaldes Præstegaarden i **Harams** Præsteg., **Søndmørs** Fogd., **Romsdals** Amt, af Skyld 7 1/2 Vog Fisk, hvoraf svares Skat af 2 Vog 2 Bpd. 6 Mark Fisk. Denne Gaard ligger paa nordre Side af Øen **Lepsøe**, og var Aar 1766 bortforpagtet til 2de Bønder. Under Gaarden hører **Kiærstad-Støl**, som beboes af 6 Pladsemænd.

Kiøkelviig, en liden Viig af **Bergens Fiord**, beliggende 1/2 Miil fra Staden **Bergen**, er Søfarende vel bekiendt, fordi alle Skibe og Fartøier maae der stryge Seil, eller sætte paa Seilene, om Vinden blæser af Landet, formedelst de stærke Hvirvelvinde og

Side 327

Kjølen.

Fieldkast, som der falde ud fra hosliggende høie Klipper, omendskiønt det er saa godt som stille Veir. Deraf er det Ordsprog: **Stryg for Kiøkelviig**.

Kjølen, en vidtløftig øde Fieldstrækning, som tager sin Begyndelse ved **Varanger** og **Indiager Vand** øverst i **Finmarken**, og strækker sig mod Sonden ned til **Røraas** og til **Fæmunds Søe**, 20 Mile fra **Tronhiem**, hvilket udgjør en Længde omt. 150 tyske Mile. Dette Field udbreder sig i 2de Hovedarme, hvoraf den eene Arm sætter Grændser imellem **Norge** og **Sverrig**, og kaldes **Rudfield**, **Sulefield**, **Skarsfield**, eller med det almindelige Navn **Sevebjerg**; den anden Arm forandrer sit Navn, og strækker sig af Begyndelsen 16 Mile i Længde fra Østen mod Vesten til **Romsdalen**, og siden fra **Romsdalen** til **Guldbrandsdalen** paa 70 Mile mod Sonden til **Lindenæs**. **Nordland** og **Finmarken** ligger paa den vestre Side, og de svenske Provindser paa den østre Side. Paa disse Fielde flakke Lapperne eller Lapfinnerne omkring med deres Rensdyr, og de Strækninger, som ligge imellem **Finmarken** og **Jemteland** i **Sverrig**, kaldes **Lapmark**.

Kiølfjeldet, et stort Field i **Rokke** Annersogn, **Bergs** Præsteg., **Idde** og **Marker** Fogd., **Smaalehnenes** Amt, som er 1 M. langt og næsten 1/2 M. bredt.

Kiøllefiord, en temmelig breed Fiord i **Østfinmarken**, **Finmarkens** Fogd. og Amt, som ved et Næs af det faste Land, kaldet **Kiøllefiordnæs**, skiær sig ind i Landet. Ved denne Fiord er en Havn og Handelsplads, kaldet **Kiøllefiord**, hvor Finnerne reise ned for at sælge deres Pelsværk og Vare. Herfra har ved Handelsskibene forhen været udført diverse Sorter tør Fisk, Edderdun, Tran, Pelsværk, m. v.

Kiøllefiords Præsteg., samme Steds, bestaaer ikkun af et Sogn, kaldet **Kiøllefiord**, hvis Kirke ligger ved **Kiøllefiords Handelshavnet**. Foruden denne Kirke er et Kapel, kalder **Lebesbye**. Hertil er en Sognepræst.

Kiølvandene, 4re smaa Vande, tilsammen i Længde noget over 1/2 Miil, som ved korte Elve ere sammenhængende, ligger i **Bergs** Præsteg., **Idde** og **Marker** Fogd., **Smaalehnenes** Amt.

Kiølmøe Sogn, i **Laurvigs** Grevskab, er et Anner til **Nøtterøe** Præsteg. i **Jarlsbergs** Grevskab. Kirken er en meget smuk Steenbygning, som Almuen selv eier, og er i ypperlig Stand, hvortil er bygt et Sacristie af Tømmer. Tinget holdes paa Gaarden **Hougerød**.

Kiøpøe, en Øe under **Kragereø** Tolddistrict, i **Nedre Tellemarkens** Fogd., **Bradsberg** Amt, som tilligemed 3de smaa Holme er

Side 328

Kiorstad.

er skyldsat for en Hud, og er Allodial-Gods til **Laurvigs** Grevskab. Her boe nogle Lodser, der tillige ernære sig af Fiskerie. Ved Øen er god Ankergrund og Havn.

Kørstad, 4 Gaarde i **Froens** Præsteg., søndre **Guldbrandsdalens** Sorenskriv., **Christians** Amt, af Skyld 12 Huder Odelsgoods, har 4 Opsiddere og 10 Huusmænd. Disse ere betydelige Gaarde, har i gamle Tider været beboet af anseelige Mænd, og sees her mange Begravelseshøie. J den ene Høi er fundet, for nogle Aar siden, et Sværd og endeel Menneskebeen.

Kleivbygda, et Bygdelaug til **Lunke** Annersogn i **Stordals** Præsteg., **Stør-** og **Verdals** Fogd., **Tronh.** Amt, bestaaende af 17 Gaarde, som **Aar 1773** havde 19 Gaardmænd, 11 Huusmænd, 7 Inderster, og i alt 173 Siele.

Kleppe, en Gaard i **Houlands** Annersogn, **Hierdals** Præsteg., **Øvre Tellemarkens** Fogd., **Bradsberg** Amt, som har store rødmaalede Husebygninger, og i øvrigt en af de betydeligste og beste Gaarde i Præstegieldet. Her er anlagt et Teglværk, som er det eeneste i hele Fogderiet.

Kleps Præstegield, i **Jedderens** Provstie, **Jedderen** og **Dalernes** Fogd., **Stavanger** Amt, ligger 4 Mile i Nord fra **Ogne** Kirke, og 1/2 M. op fra Havet ved den store Elv **Figgien**. Dette Præsteg. bestaaer af 3de Kirkesogne, som ere: **Kleps** Hoveds. og Annererne **Borre** og **Uare**, hvortil er en Sognepræst.

Kleps Skibreede, et Tinglaug samme Steds, bestaaer af 36 Gaarde, som beboes af omtrent 80 Gaardmænd. Tingstedet er Gaarden **Kleppe**.

Kleve Sogn, et Anner til **Bolsøe** Præsteg., i **Romsdals** Fogd. og Amt. Kirken ligger inderst ved en stor Viig af **Romsdals** Fiorden, kaldet **Osen**.

Kleven, en meget god Havn strax ved Byen **Mandal**, i **Mandals** Fogd. og Amt, hvorved ligger 2de navnkundige Bierge, kaldet **Roe** og **Kalv**. Her ere 33 Numere af beboede Huuse, foruden adskillige store Pakhuuse og 3 Skibskraner, see **Mandals Bye**.

Klevold Skibreede, et Tinglaug i **Yttre Sogns** Sorenskriv., nordre **Bergenhuus** Amt. Tingstedet er Gaarden **Biørdal**.

Kleyfarvatn, en fersk Søe, meget fiskeriig, beliggende i **Guldbrunge Syssel**, søndre Fierding af **Island**.

Klingen, en Gaard ved **Sneaase-Vand**, i **Forr Hovedsogn**, **Stods Præsteg.**, **Indersens Fogd.**, **Tronh.** Amt. Her er første Skydsskifte til **Sneaasen** op efter Vandet. Gaarden er Mensalgods under **Stods Sognekald**, forsynet med gode Bondebygninger for en Opsidder, og er i øvrigt en meget god Gaard. Her er tillige Exerceerplads for **Stods Kompagnie**, hvor og Telthuset staaer.

Side 329

Klomstad.

Klomstad, 2de Gaarde i **Froens Præsteg.**, søndre **Guldbrandsdalens** Sorenskriv., **Christians** Amt, af Skyld 4 Huder 6 1/2 Skind, samt 3 Bpd. Fisk, har 2 Opsiddere og 7 Huusmænd. Neden for Gaardenes Huse staaer en Bautasteen, paa vestre Side af Kongeveien, som her løber forbi.

Mostadboven, et Sted ved Stranden af **Tonsberg Fiord**, i **Jarlsbergs** Grevskab, hvor ingen Folk boe, men dertil nedføres en Mængde Brændeveed af Bønderne, som bortbringes ved nogle smaa Jegter til Forhandling Øster og Vester i Landet.

Klunkelaug, et varmt Bad med overflødig varmt Vand, opmuret af Steen og forsynet med Sæder rundt omkring, beliggende i **Strands Syssel**, vestre Fierding af **Island**. Vandet kan ind- og udtappes efter Behag.

Kløbesteens Hammer, en Bierghammer eller rettere et Bierghuuse, som ligger imellem de 2de Gaarde **Emlen** og **Østrem**, i **Borgunds** Hovedsogn og **Præsteg.**, **Søndmørs** Fogd., **Romsdals** Amt, paa et brat eller steilt Bierg nær ved Søen, efter hvilket Bierg man paa visse af Naturen dannede Trappetrin kan gaae op til Huulen, som har sit Navn af en stor Deel i Bierget udhugne Veg- eller Klæberstene.

Kløboe Præsteg. og Tinglaug, i **Strinde** Fogd., **Dalernes** Provstie, **Tronh.** Amt, bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere: **Kløboe** Hovedsogn, beliggende paa østre Side af **Nied-Elv**, og **Tiller** Anner paa den vestlige Side, hvilke Sogne indeholde omtrent 104 Familier og i alt 750 Siele af unge og gamle. I Hovedsognet er 52 Gaarde med omt. 45 eller 46 Gaardbrugende Bønder, samt 25 Huusmænd og Inderster. Hoved-Kirken, som ligger 1 1/2 Miil fra **Tronhiem**, har Almuen for 4 a 5 Aar siden af nye Tømmer opbyggt, og er dem tilhørende. Til Præstegieldet er en Sognepræst, som foruden Præstetienden er tillagt Kirkens Tiende. Almuen i dette Præsteg., kaldes **Kløebygge**; hvis fornemste Næringsvei er Savtømmer-Hugst og Husebygninger, hvilke de hugge til hiemme, og siden om Vinteren transportere til **Tronhiem** til Afhandling. Desuden have de Fortieneste med Transporter fra og til **Sælboe** Kobberværk og **Tronhiem**. I Hovedsognet har forhen været et Kobberværk i Drivt, kaldet **Ulriksdals Værk**. Tingstedet for Præstegieldet, er Gaarden **Nordsæt**.

Kløvgaard, en Odelsgaard i **Qvams** Annersogn, **Stods Præsteg.**, **Indersens** Fogd., **Tronh.** Amt, beliggende paa søndre Side af **Sneaase-Vand**. Her er Skydsskifte ved Reise til og fra **Sneaasen**, 1/2 Miil fra Gaardene **Hamner**, som ere første Skydsskifte

Side 330

Knardal.

under **Sneaasens** Præsteg. Gaarden har en Opsidder, som er Selveier.

Knardal, en meget smuk og god Gaard paa **Nøvdestranden** i **Nøvde** Annersogn, **Herøe** Præsteg., **Søndmørs** Fogd., **Romsdals** Amt, af Skyld 2 Vog Fisk, har 2 Opsiddere. Her har i fordom Tid været et Skibsbyggerværst, og sees endnu Stedet ved Stranden, nemlig en stor

Jordgrøvt, hvorved, for endeel Aar siden, er fundet et gammelt Skibsanker, liggende et Favn dybt need i Jorden, item en stor Deel Skibssøm, som endnu ofte antræffes over og under Jorden.

Koberviigen, see **Kaabbervigen**.

Kodals Sogn, et Anner til **Aaneboe** eller **Aneboe** Præsteg. under **Jarlsbergs** Grevskab. Kirken er bygt af Muur, hvorudi giemmes, som en Raritet, en Munkekappe fra de katholske Tider.

Kokortokfiord, en liden Fiord, beliggende imellem de 2de Fiorde: **Iggarlik** og **Tunnuliavik** i **Grønland**. Denne Fiord tilfryser alle Vintre, men er dog mærkværdig, saavel af de omliggende frugtbare Marker, som af de Rudera af gamle Bygninger der findes. Henved 3 Mile fra Colonien **Sukkertoppen** under søndre **Inspektorat**, sees ved Foden af et af de største, men tillige sletteste Bierge, en Grundmuur, som skal være 27 Alen lang og 13 Alen breed, og inden til 20 1/2 Al. lang og 8 1/2 Al. breed; Gavlene 9 1/2 Al. høie, 2 1/2 Al. tykke; Sidemurene 9 Al. 3 Tommer høie, og 2 Al. 4 Tommer i Tykkelsen; hvilken Bygning formodes at være Levninger af en gammel Kirke. 20 Skridt fra denne Bygning sees Rudera af 2de grundmurede Huse, det ene 18 Al. langt og 12 Al. bredt uden til, og det andet noget mindre. 200 Skridt fra Kirken er nok en grundmuret Bygning, 36 Al. lang og 16 Al. bred udvendig, afdeelt i adskillige Værelser, som formodes at have været et Kloster. En halv Miil i Sydøst fra dette Sted ere og tilsyne endeel Rudera af Bygninger paa begge Sider af Fiorden, som tydelig giver tilkiende at have tilhørt de gamle Europæer. Grønlænderne have ikke boet ved denne Fiord, et heller benyttet sig af Fiskeriet i Fiorden, fordi den fryser tidlig til om Høsten.

Kolaasen, en Gaard 3 Mile til Fields i Øster fra **Sneaase** Vand, under **Sneaase** Præsteg., **Indersens** Fogd., **Tronh.** Amt, har en Opsidder. Til denne Gaard er en vidtløftig Strækning af meget god Savtømmerskov, som benyttes ved et paa Gaardens Grund anlagt Savbrug til 2 Stabel eller 2400 Bords aarlig Skiersel. Denne Gaard og Sav tilhører Kiøbmand **Johan V. Thoning** i **Tronhiem**.

Kolbeinsaae, en stor Elv ved **Hola Bispestol** i **Skagefiords** Syssel, nordre Fierding af **Island**.

Side 331

Kolbensøe.

Kolbensøe eller **Mevensklint**, en Øe som ligger 12 islandske Søemile Norden for **Grimløe** under **Vadløe** Syssel, nordre Fierding af **Island**.

Kolbeinstad-Repp, et Bygdelaug i **Sneefields** Syssel, vestre Fierding af **Island**.

Kolbiørnsviig, en Havn og Ladeplads under **Arendals** Tolddistrict, i **Nedenæs** Fogd. og Amt, hvis Huuse ere bygte imellem Klipperne ved Søen, og beboes meestendeels af Søefolk og Lodser, saa og af nogle Kiøbmænd. Her er en Skibskran til at kiølhale og reparere Skibe ved, som er de Søefarende til stor Nytte.

Kolboe eller **Kolbøe-Sogn**, et Anner til **Totens** Præsteg., i **Totens** Fogd., **Christians** Amt.

Kollafiord, en liden Fiord, som gjør Grændseskiel imellem **Guldbringe** og **Kiosar** Sysseler under søndre Fierding af **Island**. I denne Fiord opholde sig **Marsvin** og **Springhvale**.

Kolleboe Sogn, et Anner til **Totens** Præsteg., i **Totens** Sorenskriv. og Fogd., **Christians** Amt.

Kolle- eller **Kiøllefiords** Præsteg. i **Øst-Finmarken**, see **Kiøllefiord**.

Kollestords Præsteg., under **Strømøe** Syssel eller den nordlige Deel af **Færøerne**, bestaaer af 5 Kirkesogne, nemlig: **Kollestords** Hoveds., hvis Kirke og Præstegaard staaer ved **Kollestord**, hvor tillige er en god Havn, dernæst Annererne: **Qvidervig**, **Vestmanhavn**, **Qvalviig** og **Tjørneviig**. Hertil er en Sognepræst.

Kollervig-Bugt, et beboet Sted under **Arendals** Tolddistrict, i **Nedenæs** Fogd. og Amt, som **Aar 1789** er tilstaaet Ladeplads Frihed for derfra udskibende Trælast.

Kolmestord, en Havn under **Christianssands** Tolddistrict, i **Mandals** Fogd. og Amt.

Kolvareid Sogn, et Anner til **Nærsøens** Præsteg., i **Nummedals** Fogd., **Tronh.** Amt. Kirken, som er en Træbygning, staaer ved **Folden-Fiord**.

Kolter, en liden beboet Øe under **Vaagøe** Præsteg., sammestedes, som er 3/4 Miil lang og 1/2 Miil breed, strækkende sig meest udi Sønder og Nord. Den ligger Sydøst fra **Vaagøe** 3/4 Miil, men Vesten fra **Strømøe** 1/2 Miil. Paa den nordre Ende er et høit Field, og paa den vestlige Side et høit Forbjerg.

Kommenæs eller **Kopmandsnæs Sogn**, see **Kopmandsnæs**.

Kommunen, en Odde eller Næs, som ligger paa den nordre Side af **Bergens-Vaag**, under **Nordhordlehns** Fogd., søndre **Bergenhuus** Amt. I de allerældste Tider blev dette Sted kaldet **Hol-**

Side 332

Kommunen.

men, men siden **Kommunen** af **Kommunitetet**, da alle de Geistlige vare her paa et Sted tilsammen i de katholske Tider. Paa den yderste Høi og Kant mod Fiorden laae Bispens og Kanikernes Gaarde, og har denne Deel i Tider været den anseeligste Part af Staden, formedelst de prægtige grundmurede Kirker og Klostere, samt øvrige Bygninger, som der forud have staaet, hvilke med deres mange Spire og Taarne gave en herlig Prospekt ud paa Vandet. Disse Kirker og Klostere vare: 1) Den første og ældste Kirke, kaldet **Christkirken**, bygt yderst paa **Kommunen** af Kong **Oluf Kyrre**, **Aar 1070**; samme blev siden af Kong **Østen** giort til en Domkirke, og vare de Kongelige Begravelser her at see. Denne Kirke stod i 456 Aar og blev nedbrudt **Aar 1531**, i Kong **Friderich 1stes** Tid. 2) Den lille **Christkirke**, bygt af Kong **Østen**. 3) **Sortebrødre-Kloster**. Disse 3 Bygninger laae adskilte fra hinanden ved smaa Klipper. 4) **Apostel-Kirke** eller **Kapel**, var en Slotskirke og stod i Kongens Gaard, blev bygt **Aar 1110** af Kong **Østen**; dens Bygning var saa herlig, at den blev anseet for een af **Norges** største Zirater. Uden paa denne Kirke stod udhugget de tolv Apostlers Billeder i store Stene, og indvendig i Kirken stode de tolv Apostler af puur Sølv forgyldte. Paa Hvelvingen over Kirken var en Sahl, hvor Kongerne holdt Herredage og Samlinger af det Kongelige Societet eller Ridderorden, kaldet **Jethmunds Gilde**. Provsten til denne **Apostels-Kirke** kaldtes Kongens Kapelmester, **Magister Capellarum Regis**, fordi han havde Inspection over endeel Kapeller, som tilhørte Kongerne, og hvortil de allene, men ikke Bisperne, havde jus Patronatus. Disse Kapeller vare: 1) Denne **Apostel-Kirke**, som den fornemste; 2) **St. Mariæ Kirke** i **Opslo**; 3) **St. Mikkels Kirke** og 4) **St. Stephans Kirke** i **Tønsberg**; 5) **St. Olufs Kirke** paa **Augvaldsnæs**; 6) **St. Peders Kirke** i **Spareboen**; 7) **St. Laurits til Lystad**; 8) **St. Laurits i Egersund**; 9) **Hellig Korsens Kirke** til **Fanøe**; 10) **St. Cathrinæ**; 11) **St. Ludvigs**; 12) **Alle Helgens**; 13) **St. Nikolai de Hordla**; og 14) **St. Mariæ til Trønæs**. Den prægtige **Apostel-Kirke** stod i 378 Aar, og blev nedrevet, tilligemed alle de andre **Aar 1526** af Lehnsherren **Eske Bilde** i Kong **Friderich 1stes** Tid. Paa samme **Kommun** var ogsaa bygt af Kong **Østen** et **Steen-Munster**, **Hollums** kaldet, som blev brugt til Stadens allerførste Raadstue, og stod i Kongens Gaard eller Slottet. Yderst paa Odden eller Næsset af **Kommunen** er en stor Jernring at fæste Skibe udi, indsat med Blye udi Klippen, og imellem **Nordnæs** og **Kommunen** ligger Lunder med store Jern-Ankere og Jern-Lænker, som ere nedsænkede, at Skibene derved kan ligge fast fortøiede.

Side 333

Komperud.

Komperud, en smuk Gaard i **Modum** Præsteg. og Sorenskriv., **Buskeruds** Fogd. og Amt, hvor en Planteskole af henved 10,000 unge Frugttræer er anlagt.

Kongens Gaard eller **Bessested** paa **Island**, see **Bessested**.

Kongsgaard i **Stavanger Bye**, see **Stavanger Kongsgaard**.

Kongsgaard i **Mandals** Fogd. og Amt, see **Oddernæs**.

Kongsberg, en Kongelig Bergstad beliggende i en Dalstrækning i **Sandsværd District**, **Nummedals** og **Sandsværs** Fogd., **Buskeruds** Amt, under 59 Gr. 58 M. Polhøide, 8 Miile efter Kongeveien fra **Christiania**, 4 M. fra **Drammen** 14 1/2 M. fra **Mos**, 7 M. fra **Holmestrand**, 10 M. fra **Skeen**, 29 1/2 fra **Christianssand**, 70 fra **Stavanger**, 64 fra **Bergen** og **Tronhiem**, og omtrent 68 fra **Kiøbenhavn**; er anlagt og bebygget i Anledning af hosliggende **Kongsbergs Sølvværk**. Ved den eene Ende af Staden flyder en Elv, kaldet **Robberbergs Bæk**, ved den anden en Elv, kaldet **Joensdals Elv**, og midt igiennem Staden rinder den store **Lauven Elv**, som er en betydelig Herlighed; thi efter samme nedflaades fra langt bortliggende Distrikter Brænde og Tømmer, som ellers med Besværlighed og stor Bekostning maatte transporteres til Lands. Staden er ved Kong **Christian den Siettes** Forordning, af 18de April 1735, gjort til en frie Bergstad saaledes, at Indvaanerne, efter erhvervet Attest fra Berghauptmanden, kan, fra Byerne **Strømsøe** og **Bragnæs** med andre danske og norske Søesteder, Havne og Landdistrikter, ja endog Udenlands fra, selv forskrive og tilforhandle sig, alt hvad de til deres egen Underholdning og Klæder behøve, hvorunder tillige indbefattes de Bergbetiente og Arbeidere, som maatte boe uden for Bergstaden; hvorhos det er tilladt Beboerne i Byerne og paa Landet at opføre til **Kongsberg** til Afhandling, alle Slags Proviant og Victualier m. v., dog at Betientene og Arbeiderne derpaa beholde Forkiøbet i de 4 første Timer efter Vahrenes Ankomst. Desuden tillader samme Forordning, at udi Bergstaden maae boe og opholde sig 8 Kiøbmænd eller Kræmmere, forsynede med Proviant, Victualier, Klædevare m. v., og samme at udsælge, dog ei til andre end dem, som boe paa **Kongsberg** og derhen høre, under Straf af Varenes Confiskation m. v. Ligesaa tillades, at 18 Personer maae beskikkes til at bruge borgerlig Næring, saasom, at brænde, brygge og bage; og deslige Vare at udsælge, men ei uden for Bergstadens Jurisdiction. Omkring Staden ere nøgne Bierge eller Fielde af fin Granit, hvoriblandt den saakaldte **Joensknude** stiger meest op. Gaderne i Staden ere ei brolagte, men har ellers en jævn og tør Grund, og over Elven ere

Her er den diplomatiske transskription af siderne 334, 335 og 336 (filnavn side 359, 360 og 361) fra *Beskrivelse over Kongeriget Norge*. Transskriptionen er udført efter dine retningslinjer med absolut bogstavtro stavning, bevarelse af tekstflowet og transskribering af det lange s som et almindeligt 's'.

Side 334

Kongsberg.

ere 2de Broer. Alle Huuse, undtagen Kirken, ere af Træe, og udgiøre omtrent 1500, som i Brandkassen ere assurerede. Den saakaldte **Røste-Røg**, som kommer af Ertsenes Røstning, gjør Væggene udvendig ei allene sortagtige, men og dertil varige; den gjør ellers den Virkning, at Sølv, som Indvaanerne have i deres Huuse, løber an og bliver sort. De offentlige Bygninger ere: 1) **Kirken**, som er den smukkeste, og blandt de nyere, den kostbareste i **Norge**, opført af Muursteen. **Aar 1741** blev Bygningen begyndt og **Aar 1761** fuldendt. Den har kostet 130,000 Rdlr. Taget er af glasserede Jernplader. Indvendig er Kirken lys og udziret med Smag, hvorved Maler **Tønning** især skal have viist sin Kunst. Denne Kirke betienes af en Sognepræst og en

residerende Kapellan. Før var der for Meenigheden, foruden disse 2de Præster, ogsaa en tydsk Præst, men nu ei mere. 2) I Nærheden af Kirken er **Berg-Seminariet**, en anseelig Bygning af 2 Etager, af hvilke den nederste er til Inspecteurs Bolig og Huusholdning; den øverste til Læse-Sahl, Forsamlings-Sahl, Bibliothek, Mineral-Cabinet og Model-Kammer. Dette Seminarium blev indviet **Aar 1786 den 27de Maii**, som var Kronprinsesse **Lovise Augustas** Formælingsdag, og hvorom til Erindring blev opsat en ziirlig Træestøtte imellem Kirken og Seminariet. Paa samme Dag forærede Over-Berghauptmand **Hiort** sin meget betydelige Mineralie Samling til Seminariet. Seminariets Fundats er af **3die Maij 1786**. Det chymiske Laboratorium staaer i Gaarden lige for Hovedbygningen, som har en god og bekvem Indretning. 3) En nye **Cathedral Skole**, som har en anseelig Bygning. Her underviises i de lærde Sprog og Grundvidenskaberne, for de egentlige Bergvidenskaber. Betientene ved denne Skole ere en Rektor, en Konrektor og 3 Hørere. Denne Skole er oprettet af den forrige Skoles Midler, som er en Kapital af circa 40,000 Rdlr., samlet ved Berg-Betientenes og Arbeidernes aarlige Afgift dertil. 4) Det Kongelige **Magazin**, en vidtløftig Bygning indrettet **Aar 1774**, hvor Korn- og Fedevare, som før kiøbtes af Leverandører, og som disse igien paa anden Haand hentede fra Kiøbstæderne, nu paa Kongelig Regning og ved umiddelbar Transport fra **Danmark** haves i den Mængde, at Bergfolkene deraf kan forsynes for en faststaaende Priis, som ikke forandres, hvad enten Indkiøbs Priserne ere høiere eller lavere. Foruden disse har Bergstaden et Oplags Magazin i **Drammen**. 5) **Amthuuset** paa Torvet, hvor Overberg- og Berg-Amtet holder deres Sessioner, ligesaa holdes her Byetinget. Her er Archivet, Expeditions- og Revisions-Contoiret, samt Forvaringssted for Kassen. 6) **Hytten**, bestaaende af adskillige

Side 335

Kongsberg.

skillige Smelteovne, og nær ved Hytten, Sølvbrænder- og Probeere-Stuerne, samt Kulhuusene. 7) **Mynten**, anlagt **Aar 1686**, hvorved er en Myntmester, en Mynt-Guardein, en Fuldmægtig og en Stempelskiærer. 8) **Hammerne** uden for Byen med Kulhuuset. 9) **Belgemager Værkstedet**. 10) **Material-Huset**. Og 11) tvende Præsteboeliger tilhørende Kirken. I Aaret 1778 blev for Dug-Manufacturets Regning i **Kiøbenhavn**, anlagt her paa **Kongsberg** et Uld-Spinderie, og det derved spundne Garn sendt til **Kiøbenhavn**; ligesaa blev derefter anlagt et Bomulds Spinderie for **Manchester** Fabrikens Regning og Garnet ligeledes sendt til **Kiøbenhavn**. Til sammes Opkomst bidrog forrige Overberghauptmand **Hiort** anseelig, ved at skienke smaa Præmier til dem, som hastigst lærte at spinde hurtig og godt. Nu fortsættes ikkun Uldspinderiet for Klæde-Fabrikens Regning i Byen **Moss**. Et Potaske Syderie er her anlagt; ligesaa et Staalbrænderie, som forsyner Værket med det fornødne Staal, en Spiger-Fabrik, en Krudmølle i god Drift, samt 12 Savbruge, 2de Meel- og en Grynmølle. Her er et anseeligt Apothek, og forrige Apotheker **Peckel** har anlagt en skøn **Rahhabar-Plantage**. Fra Apotheket forsynes de Syge af Bergfolkene med frie Medicamenter. Blandt private Bygninger tager sig meest ud Over-Berghauptmand **Hiorts** Huus. Her er Overbergamtet for det Søndenfjeldske **Norge**, hvilket bestaaer af en Over-Berghauptmand, som Directeur, og 4 Assessores, hvoriblandt Over-Bergamts-Forvalteren, og Berg-Revisoren, og desuden en Over-Bergamtskriver. De vigtigste Forretninger refereres og forestilles til nærmere Approbation af det Kongelige **Rente-Kammer** i **Kiøbenhavn**. Under Over-Bergamtet er tillige et Bergamt paa **Kongsberg**, som bestaaer af 2de Bergmestere, en Bergamtskriver og 4 Geschwornere. Dette Bergamt er Prima instantia for Sølvværkets vedkommende Sager, saa og for Berg-Jurisdictionen i alle Rettergangs Sager Søndenfjelds og henhøre tillige herunder alle

Søndenfieldske Jernværkers Proprietaire og Betiente, item **Eidsvolds Guldværk** i **Eidsvolds** Præstegield, **Øvre Rommeriges** Fogd., **Aggershuus Amt**, og **Modum Blaafarveværk**, i **Modums** Præstegield, **Buskeruds** Fogd. og Amt. Fra Bergamtsretten gaaer Rettergangs Sager ved Appellation til Over-Bergamtet, og derfra til Høieste-Ret. J Sølv-Tyverie Sager, er ved Forord. af **27 Janua. 1736** indrettet en Inquisitions Commission, som bestaaer af Berghauptmanden og 2de Over-Bergamts Assessorer, og fortfares med de derved afsagte Domme, saaledes, som samme Forordning bestemmer. Herforuden er en Byefoged, som tillige er Byeskriver og Skiftestorvalter

Side 336

Kongsberg Sølv-Værk.

ec. for den øvrige Deel af Stadens Indvaanere der, ei ere Berg-Betiente eller Arbeidere. Indfaldende Auctioner forrettes af en dertil beskikket Auctions-Forvalter, som tillige forretter Auctionerne ved alle andre Bergværker Søndenfields. De øvrige paa Bergstaden boende Betiente ere: en Berg-Medicus og en Berg-Chirurgus; 2de Markscheidere; 2de Einfarere; 2de Bygmestere; 4 Schichtmestere; en Puk-Forvalter; en Over-Pukstiger; en Hytteskriver; en Hyttemester; en Berg-Proberer; en Overforster; 3 Forstere; en Saugforvalter, en Forstskriver, som for nærværende tillige er Forst-Secretair og Postmester, en Brændeforvalter; en Distributions-Magazinforvalter; en Hammerskriver; og en Krud-Fabrikør. Bergstadens samtlige Indvaanere regnes imellem 9 til 10,000. Efter det i Aaret 1769 optegnede Mandtal fandtes 4253 Personer af Mandkiøn, og 3833 af Qvindekøn, foruden en stor Deel Bergarbeidere, som ei bleve deriblandt beregnede. Adskillige Jordlykker ligge hift og her uden for Byen, som egentlig ere Engesletter, hvis ufrugtbare Gruusjord er saa oparbejdet og gødset, at Græsset nogle Steder gaaer til Knæet. En saadan Lykke er indhegnet med Steengierde, og de fleeste Borgere have i Midten en liden Lade med et Sommerværelse; derhos have nogle faae Steder Hauge, men meget liden Kornsad. Engen er Hovedsagen formedelst de mange Heste, som bruges til Sølvværkets Drivt. Den smukkeste og største Lykke er **Dyremyre**, nu tilhørende Proprietair **Nielsen Voigt**. J Bergstaden holdes aarlig 3de Mare-Keder, nemlig den **8 Martii, 6 Julii** og **11 October**. Posten ankommer fra **Christiania** hver Fredags Morgen eller mod Middag og afgaaer samme Dags Aften; desuden ankommer hertil hver 3die Uge den Kongelige norske Expreste fra **Kiøbenhavn** for at afhente Sølv. For et enkelt Brev til og fra **Kiøbenhavn** med den ridende Post betales 18 Skilling, og ligesaa 18 Skilling til og fra **Tronhiem**. Jøder maae ikke boe eller opholde sig i **Norge**, altsaa mindre paa **Kongsberg**, og Guldsmede maae ei boe Bergstaden nærmere end paa 4 Mile, dog tillades de sidste i Markeds-Tiden at logere hos Vagemesteren Natten over.

Kongsberg Sølv-Værk blev opdaget **Aar 1623**, udi Kong **Christian den Fierdes** Tid, ved en Hændelse af 2de Hyrdedrenge, ved Navn **Jacob** og **Christopher Jacobssønner Grasvold**. Et Jordskielv, som her samme Aar indtraf, formodes at have været Aarsag til Opdagelsen. Omtrent 1/2 Miil fra Bergstaden ligge de nærmeste Gruber, hvilke kaldes **Underbierggruber**, og oven for disse ligge **Overbierggrubene**. De ere alle inddeelte i 4 Revier-s, hvoraf hver Bergmester haver 2de under Opsigt. Til det

Side 337

Kongsberg Sølv-Værk.

det første Revier høre 15 Gruber med 5 Pukværk, under Navne af **Nedre Gabe-Gottes**, **Øvre Gabe-Gottes**, **Kongens Gruber**, **Robbervolds** og **Helgevands** eller **Christian den Syvendes**

Pukværk, som gaaer kun om Sommeren, fordi Vandet fryser om Vinteren. Til 2det Revier ligge 16 Gruber og 4 Pukværker, nemlig: **Gottes Hülfe in der Noth**, 2de **Hannibals** og **Jondals**, hvilke drives Sommer og Vinter. Til 3die Revier høre 15 Gruber og 4 Pukværker, som ere: **Gamle Herzog Ulrichs**, **Nye Herzog Ulrichs**, **Søndre Samuels** og **Nordre Samuels**. Og til det 4de Revier høre 14 Gruber, samt 5 Pukværker neml. **Gamle Ravnaas**, **Nye Ravnaas**, **Rambergs**, og **Stade** dobbelte Pukværk. De ved hver Grube værende Bygninger ere: et **Jachenhuus** hvor Mandskabet samler sig til Arbeide, en **Kåhe**, som er et Huus opbyggt paa Gruben, hvori **Anschuseren** staaer og stiller **Kehr-Raden**, en **Radstue** eller **Hiulstue**, og nok en anden af samme Navn opbyggt over Kunsthiulet; desuden **Scheide-**, **Krud-**, **Smede-** og **Kul-Huse**, nok et til Leerets Forvaring, og et til at giemme **Fahrter** og **Kunststangerne** i, samt en Hestestald. Ved Sølvværkets første Opdagelse lod Kong **Christian den 4de** strax forskrive Bergfolk fra tydske Bergsteder, hvilke dreve Minerne med stor Frugt og Fremgang, og ved dem bleve de øvrige **Schurfer** og Gruber blottede og opdagede. Nærværende Berg-Arbeidere, hvis faste Antal nu er 2500, ere for det meeste en Afkom af de Tydske, men kan nu ei adskilles fra andre Norske, og det tydske Sprog har og næsten ganske tabt sig, undtagen i visse Kunstord. **Aar 1624** var Kong **Christian 4de** selv paa Værket for at besee samme. **Aar 1636** bleve 14 af Gruberne opdagede. I den Grube, **Segen Gottes**, blev **Aar 1629 den 24de Augusti** en Klump reent Sølv funden, som veiede 135 Marker eller 67 1/2 Pd.; **Aar 1630 den 31 August** fandtes ligeledes en saadan Klump, vægtig 204 1/2 Pd., som blev vurderet for 3272 Rdlr.. I en anden Grube, kaldet **Nye-Forhaabning**, fandtes **Aar 1666**, i Kong **Friderich 3dies** Tid, et Stykke Sølv, vægtig 560 Pd., og skatteres for 5000 Rdlr.. Samme Stykke findes forvaret paa det Kongelige Kunstkammer i **Kiøbenhavn**. **Aar 1695** blev fundet i en Grube, kaldet **neue Juels**, et Stykke reent Sølv, som vog 118 Pd. og 9 Lod. **Aar 1769**, i Hans Majestæt Kong **Christian 7des** Tid, fandtes i den Grube, **Gottes Hülfe in der Noth**, en Massa Sølv, vægtig 3 Skippund, som vist kan regnes for 500 Pd.. **Aar 1647** er ogsaa Guld fundet blandt Sølvet. Af samme Guld lod Kong **Christian 4de** slaae de saakaldede **Brilledukater**. Udi Kong **Christian 5tes** Tid, **Aar 1692**, blev blandt Sølvminerne funden en

Side 338

Kongsberg Sølv-Værk.

en Guldaare, i den Grube **die beständige Liebe**; af hvilket Guld Kongen lod mynte endeel Dukater. Den dybeste Grube er **Segen Gottes**, og dertil **Bruder gesenkt**, og neden under Jorden og Klipperne gaaer en Vei derhen, som kaldes **Stullen**, og er 2500 Lagter lang, anlagt for at lede Vandet ud af Gruben. Sølvværkets samtlige Bergfolk ere inddeelte i visse Klasser: Til første Klasse henhøre **Oberstigere** ved Grube og **Skierper**, som nyde maanedlig Løn fra 10 til 14 Rdlr.; til anden Klasse høre **Pukværks-** og **Damstigere**, hvilke nyde maanedlig Løn fra 7 til 9 1/2 Rdlr.; til tredie Klasse høre **Schacht-** og **Understigere**, samt **Opseere**, som nyde maanedlig Løn fra 5 1/2 til 6 1/2 Rdlr.; til fjerde Klasse høre **Hayere**, **Erzscheidere**, hvis Løn er maanedlig fra 4 1/2 til 5 Rdlr.; til femte Klasse høre **Knægte** og **Sprængere**, som nyde maanedlig Løn fra 3 1/2 til 4 1/2 Rdlr.; til slette Klasse høre **Dreng**, som nyde maanedlig fra 1 3/4 til 3 Rdlr.. Tilforn fik hver Dreng 2 2/3 Rdlr. maanedlig fra de spade Aar, indtil de i deres fulde 18 Aar blive **Sprængere**, og fik da 3 1/2 Rdlr., men dette er forandret, saa at de begynde i 12te Aars Alder med 1 3/4 Rdlr. Maanedlig, og faae siden for hvert Fierdingsaar 24 Skilling Tillæg, da de i det 18de Aar har 3 Rdlr., og siden nyde **Sprænger-Løn** 3 1/2 Rdlr.. Aaret bliver beregnet for dem til 13 Maaneder. Foruden Bergarbeidernes anførte Løn efter Klassifikation, haves endnu disse Udgifter, nemlig deres øvrige Fortieneste (den forhen saakaldede **Efterløn**),

som ansættes maanedlig til 4000 Rdlr.. Ved **Aar 1763** beløb Bergfolkenes Lønninger aarlig til 209,355 Rdlr.; Betienternes Gage til 18,086 Rdlr.; de aarlige Pensioner til 11,322 Rdlr., thi de Bergfolk, som enten komme til Skade, eller blive udsatte for Ælde, bekomme en aarlig Pension, og deres Enker blive ligeledes aflagte med samme; til dem som arbeide ved Saugerne og Floderne 7321 Rdlr.; og in Summa Sølvværkets hele Udgift for et Aar 297,985 Rdlr.. Til Værket findes ingen anden Cirkumference end **Nummedals** og **Sandsværds** Fogderies District, som allene maae giøre Kiørselen til Værket af Kul, Sætteveed eller Favnebrænde, Bygnings- og Savtømmer, der bliver udviist i Værkets egne og omliggende Eieres Skove. Til Hytten og Gruberne forbruges aarlig 11 til 12,000 Laster Kul og 27 til 30,000 Lagter Sætteveed, foruden det Tømmer, som behøves til Gruberne. En nye **Stull**, Vesten for **Kongsberg**, er under Arbeide, hvormed til **Aar 1794**, var avanceret henved 830 Lagter, hvis Længde vil blive 13,892 1/2 dansk Alen, og vil koste omtrent 417,000 Rdlr.. Denne **Stull** blev begyndt i Aaret 1782, og kaldes **Christians-Stull**. Dens Hensigt er at igiennemfare det ganske **Overbergs-Feldt** og de betydeligste Gruber imellem

Side 339

Kongsberg Sølv-Værk.

Kongsberg og **Jonsdals-Elven**. Herforuden er nok en **Stull** inddreven i Overberget og en i Underberget, til Lettelse for Gruberens Drivt. Disse 2de sidste **Stuller** bleve andragte efter Ober-Berghauptmand **Gabels** Forslag **Aar 1711**, som ved Kongelig Resolut. af 8de April s. A. blev approberet, dog paa Værkets Bekostning. Arbeidet hvilede formedelst Pengemangel til 1730, da et aarlig Tilskud bevilgedes af 1300 Rdlr., som ophørte med **Stull-Drivten 1735**. 1741 begyndtes det igien, og fuldførtes ved Jernværkstienden efter Kongel. Resolut af 7de Maj 1753 og 20de Febr. 1759. **Forst-Circumferencen** er deelt i 3de Forst-Revier, deri ere 6 Hovedhængsler og 12 Sauger. I ethvert Revier er en Forster, som staaer under en Ober-Forster. Omtrent 1/4 Miil fra Bergstaden, ved Veien til Gruberne, ligger en Klippe, paa hvis bratte Side sees alle de danske Kongers Navne en Medaillon med deres Symbolum udhugne, som have beseet Sølv-Værket, nemlig: **Christian 4de**, **Friderich 3die**, **Christian 5te**, **Friderich 4de**, **Christian 6te**, med sin Dronning **Sophia Magdalena**, og **Friderich 5te**. Neden under staaer følgende Inskription: "**Her hvor vildsom Ørk har været, og sig grumme Dyr har næret, Nu et Guds Skatkammer findes, hvor den ædle Sølv-Erz vindes; Norge derved staaer i Blomster, Kongen ogsaa har Indkomster, Sex af Konger har erfaret, Hvad for Sølv her er bevaret.**". Stedet er egentlig en i Veien sprængt Bergaabning, kaldet **Skiæge-Trængslet**, og den flade Fieldvæg er paa høire Haand. I Anledning af Kong **Christian 5tes** Nærværelse paa **Kongsberg**, **Aar 1685**, er slaget en Medaille, paa hvis ene Side sees Kongens Brystbillede, med Overskrift: **CHRISTIANUS Vtus. D. G. Rex. Dan. Norv. V. G.**; paa den anden Side sees Sølv-Værkets Aftegnning med Gruber og Maskiner; derover staaer: **Spe & Labore**; uden om paa den yderste Kant staaer: **Mons Domini Multa Rerum Uberrate Redundat. Pf. 68. 16.** Ligeledes er og, i Anledning af Kong **Friderich 4des** Nærværelse paa **Kongsberg** i Junii Maaned **Aar 1704**, slaget en Medaille, paa hvis ene Side sees Kongen til Hest, med Hat paa Hovedet, uden Omskrift, og paa den anden Side, en kompendiøs Aftegnning af Gruberne og Værkets Maskiner. Midt paa Siden sees en Pyramide eller Obelisk, paa hvis Spidse hænger en Laurbærkrands, og paa Pyramidens forreste Side staaer: **Vivat FRIDERIKUS IV.** Rundt omkring paa begge Sider af Pyramiden staaer: **Rex. Dan. Norv. Vand. Goth.**, og yderst om Kanten læses førmeldte Bibelske Sprog: **Mons Domini Multa Rerum Uberrate Redundat. Pf. 68. 16. Det er: Guds Bierg er et frugtbart Bierg.** Endnu en

Side 340

Kongsberg Sølv-Værk.

en anden Medaille er slaget samme Aar og Maaned, paa hvis ene Side er formeldte Præg, nemlig: Sølv-Værket med dets Hytter og Maskiner, samt Inskriptionen i alle Maader eens, og yderst om Kanten læses ligeledes ommeldte bibelske Sprog, men paa den anden Side staaer denne latinske Inskription: **Salamoni Septentrionali, h. e. Pacifico Patriæ Patri, Argenti Fodinas suas Regio-Montanas Mense Junio Ao. MDCCIV. Bono Incrementi Omine invisenti Sacrum.** Det er: **Helliget til den nordiske Salomon, o: den fredelskende Fædrelands Fader, da han i Junii Maaned Aar 1704 besøgte sine Sølvminer i Kongsberg, med en god Forbetydning til Værkets bedre Opkomst og Tiltagelse.** Denne Medaille veier i Guld 5 Lod, men i Sølv 3 Lod 3 1/2 Qvintin. Tilforn har her ogsaa været et Jernværk, kaldet **Kongsbergs Jernværk**, som blev indstillet **Aar 1705. Aar 1734** lod Forst-Secretair **Schubart**, som da var Vice-Berghauptmand atter optage dette Jernværk, men blev, formedelst Malmens Ringhed og Skovenes Forbrugelse til Skade for Sølv-Værket, igien aldeles nedlagt efter nogle Aars Forløb. Sølv-Værkets Ertsførende Bierg bestaaer i Gang og Fald. Gangene strække sig i Øst og Vest, og bestaaer enten af Quarz- eller Spath, hvorefter den sidste kun er ædel eller sølvhaltig; de ere af forskiellige Brede, enten lodret (zeiger) eller heldende (doeløvig) til Norden eller Sønden. Faldbaandene stryge alle fra Nord til Syd, ere Jernskysse og blandede med Kies, Blende, og stundum med Blyeglands, som i Dagen see rødbrune ud, og ere oftest indsprængte med Glimmer. Bemeldte Faldbaand ere af adskillige Brede og Held til Vest og Øst. Uden Gang og Fald er ingen Forædling. Alt Bergarbeide skeer enten ved Boring og Minering paa Afsynkninger og Strekker, eller med Fyrsætning, som skeer ved Brænde i Over-Slag, Feld-Orter og Stuller. Det udvundne sorteres i: 1) Haandstene, som gielde 1 Rdlr. 12 ß Loddet, foruden 2 ß Loddet for Stenen, efter at det deriværende Sølv ved Hielp af den hydrostatiske Vagt er fradraget. 2) Gediegen Sølv, (roth-weißgulden eller Glas-Erts). 3) Mittel-Erz, holdende 16 a 40 Mark pro Cento. 4) Scheit-Erz, 1 til 3 Mark pro Cento, ja den tages og ringere i Smeltning fra de fattigere Gruber, om den end kun holder 7 a 8 Lod. 5) Mulm, 6) Vast-Erts, 7) Fels og 8) Malm. De 5 første Sorter bringes til Smeltehytten for at smeltes, men de 3 sidste til Pukværkerne for giennem Pukning og Vaskning først at concentreres. – Værket blev den 16 April 1625 overladt til Participanterne. Kong **Christian 4de** tog selv 1/4 Part. Participantskabet blev ved lige til **Aar 1661**, uden at det i den Tids Mellemrum blev drevet for Kongel. Regning, men

Side 341

Kongsberg Sølv-Værk.

men i Stedet for 1/4 Part fik Kongen flere Parter **Aar 1651**, nemlig 1/2 Deel. Fra **Aar 1661 til 1673** blev det drevet for Kongel. Regning, i hvilket sidste Aar det blev solgt til Rentemester **Møller** for 119,136 Rdlr.; men da Værket blev ilde drevet og Arbeidernes Løn tilbageholdt, blev Kongen nødsaget at tage Værket tilbage. Dette skeede efter Kongel. Befalinger af 6 og 10 October 1682. Fra den Tid er det bestandig drevet for Kongelig Regning, endskiønt det blev under 26 April 1684 opbudet til Interessentskab, som ei kom til Virkelighed. **Aar 1665** blev en Licentiat Medicinæ ved Navn **Ditlev Bulke** Ober-Berghauptmand; men da han selv intet forstod, forbandt han ved Revers paa stemplet Papiir **Christian Lovgomontan** til at instruere sig i alting. Han blev i Unaade dimitteret 1670, efter at han ved Smeltningen i Hytten allene, skal have forqvaklet 3400 Mark fint Sølv. I Aaret 1654 blev, saavidt bekiendt, det første Ober-Bergamt oprettet, men ved Værkets Afhændelse til Rentemester **Møller** formodes igien at være

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

indgaaet; thi intet Spor findes til, at hverken Berghauptmand eller Assessores i en Tid af 10 Aar havde havt noget at bestyre eller forrette, førend Kongen igien antog Værket **Aar 1683**. En Ridder og General-Lieutn. ved Artilleriet i **Kisbenh.**, ved Navn **Schiort**, blev da udnævnt til Oberberghauptmand, men kom aldrig paa Kongsberg, følgelig let at slutte, hvorledes Værket blev bestyret i hans Tid. Lønninger og Forskude bleve ude, og i Steden for 3000 Rdlr. maanedlig Udbytte, som han havde lovet, indløb almindelige Klager, saa at 1684 en Commission blev nedsat over ham paa **Brager næs**. Derefter blev en **Hendrich Schlanbusch** forskrevet fra Tydskland, som **1685** blev Berghauptmand; han skal have været en temmelig god Bergmand, men alt for ødsel med kostbare Jndretninger og Anlæg, desuden særdeles hoffærdig, saa at man endnu veed at fortælle om ham, at han lod sig blæse til Taffels med Trompeter, og opvarte af 2de Geschvorne. Den uindskrænkede Myndighed, der var ham tilstaaet, forledte ham til ubetænksomme og voldsomme Handlinger, saa at 1689 ogsaa en Commission blev nedsat over ham, men hvorfra han dog reddede sig. **Aar 1690** skeede af Bergarbeiderne og Bønderne et stormende Oprør formedelst Betalingens Indeholdelse. **1699** tog Erts-Anviisningerne saaledes af, at Tilskudet i s. A. var efter Regnskabernes Udvisende 12,776 Rdlr.. Fra **1704 til 1714** gav Værket aarlig anseelig Overskud, saa at i disse 11 Aar vandtes 320,000 Rdlr., men **1725** tabtes 20,782 Rdlr.. Fra **1705 til 1709** blev Sølvværket bestyret af 4 dertil Kommitterede. I disse og i de paafølgende Aaringer gik det særdeles forstyrret til. Klager, Inquisitioner og Remotioner indtraf hyppigen, dog hielp der

Side 342

Kongsberg Sølv-Værk.

der i ommeldte Aar fra **1704 til 1714** adskillige Bygninger af nye opførte og Vandlede istandsat. **1721** blev **Gabel** Oberberghauptmand. Fra **1716 til 1723** havde Kongen, et Aar med det andet beregnet, aarlig 43,000 Rdlr. Overskud, og i alt 337,186 Rdlr.. **1723** og **24** havde Statholder **Wibe** i **Christiania** Overbestyrelsen. **1724** begyndte Værket at hælde, hvilket vedvarede i 9 Aar med Tilskud af 562,685 Rdlr., som gjør et Middeltal 60,090 Rdlr. aarlig. Da Værket altsaa ikke kunde give Overskud, blev dets Oeconomie mistænkt og ved en Inquisition-Commission undersøgt, der begyndte **1728**. Ved denne Tid brød atter Almuen ud i Oprør. **1732** blev en Committeret i Rentekammeret, ved Navn **von John**, opskikket tilligemed en Forst-Secretair **Schubart** for at hielpe paa de faldne Sager. I samme Aar tabtes 99,437 Rdlr.. **1733** blev **Johan L. Schlanbusch** Berghauptmand. I det Aar gav Værket 33,662 Rdlr. Overskud. Saadant vedvarede i de 15 følgende Aar til **1747**, i den Tid var Overskudet i alt 701,331 Rdlr., at regne aarlig 46,755 Rdlr.. **1747** var Overskudet 128,872 Rdlr.. **1748** var Tabet 13,434 Rdlr.. **1749** ligeledes tabt 67,471 Rdlr.. Fra den Tid af til **1769** har været snart Overskud, snart Tab uden synderlig Uhæld. Jndtægten for **1768** beløb sig til 423,367 Rdlr. 27 Skill.. **Aar 1735** blev **Schubart** Berghauptmand. Han havde gode Jndsigter i Forstvæsenet, gjorde ogsaa derudi adskillige gode Jndretninger. **1738** blev Assessor **Stukkenbrock**, som med **Schubart** fra Tydskland var indkommen, Berghauptmand. I **Stukkenbrocks** Tid blev Underbergs Stullen fuldført. De slette, unyttige og forfaldne Maskiner satte han i god Stand, anlagde Damme og Vandlede til Grubedrivtens Befordring, og forbedrede Værkets hele Oeconomie. I hans Tid blev det saakaldte sorte Compagnie oprettet. Ved **Stukkenbrocks** Død **1756** fik **Michael Helgesen**, som siden forandrede sit Navn til **Helzen**, Bestyrelsen over Værket. **1758** blev han Oberberghauptmand. I hans Tid indtraf mange lykkelige Opdagelser ved Værket, saasom: i **Gotteshülf in der Noth**, ved **Helgevandet**, **Joensknuden** og **Soltefield**; Men mod Enden af hans Levetid ophørte eller aftog de rige Opdagelser. Fra **1770** bestyrede Oberbergamtet

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Værket indtil Assessor **Jørgen Hiort 1775** blev Berghauptmand. Efter hans Forslag og Foranstaltning blev ved Pukværkerne foretaget en Hovedforandring, da de bleve indrettede paa den ungerske Maade, hvorved Arbeidet ei allene drives med et til den halve Deel mindre Besøg end som tilforn, men den ved Pukningen faldne Slam bliver og gjort til Gode, J den gamle Jndretning løb den bort med Vandet, hvorved en stor Deel Sølv tabtes. Han har ogsaa indbragt

Her er den diplomatiske transskription af siderne 343, 344 og 345 (filnavn side 368, 369 og 370). Som anmodet er transskriptionen udført med absolut bogstavtro stavning, bevarelse af tekstflowet og transskribering af brøker med skråstreg.

Side 343

Kongsbergs Provstie.

bragt Forbedringer ved Skydningen. Fra 1769 til 1782 har Sølvværket krævet betydelig Forskud, hvis Beløb gjør omtrent 944,203 Rdlr., som anslaaes aarlig at have været i 13 Aar 72,631 Rdlr.. Fra 1783 til 1791 har Tabet for disse 9 Aar været 800,871 Rdlr. 52 Skill., altsaa aarligen 88,985 Rdlr. 48 Skill.. J Aaret 1789 var Tabet størst, nemlig 146,988 Rdlr. 23 Skill.. 1788 blev Hiort Oberberghauptmand, men 1791 nedkaldet til Kiøbenhavn, som Deputeret for Bergværkssagerne i Rentekammeret. M. L. Brünich, tilforn extraordin. Professor ved Universitetet, kom 1789 til Kongsberg som Commissair, og blev Aaret 1791 Oberberghauptmand.

Kongsbergs Provstie i Buskeruds Amt, under Christiania Bispedømme, bestaaer af Sognefaldet i Bergstaden Kongsberg og 6 Landskald eller Præstegielde, nemlig: Sandsværd, Fledsberg og Rolloug i Nummedals og Sandsværd's Fogd., samt Modum, Eger og Sigdal i Buskeruds Fogd. og Amt, tilsammen bestaaende af 20 Kirkesogne, hvortil ere 7 Sognepræster og 5 residerende Kapellaner. Dette Provstie er efter Kongelig Befaling oprettet Aar 1739, da førmeldte Præstegielde laae forhen under Bragernæs og Jarlsbergs Provstier. Den ene af Sognepræsterne er tillige Provst over Provstiet.

Kongshavn, en god Havn i Skaalefjord, under Østerøe Præsteg. og Syssel paa Færøe. Har sit Navn deraf at de Kongelige Orlogsskibe naar de i forrige Tider krydsede paa Søerøverie under Færøerne, toge altid her deres Havn.

Kongslie, 2de Gaarde i Froens Præsteg., søndre Guldbrandsdalens Sorenskr., Christians Amt, af Skyld 13 Huder, har 2 Opsiddere og 15 Huusmænd. Disse Gaarde, som nu ligge under den oplandske Laugstoel, skal i fordom Tid have været Hestehave, eller brugt til Græsning for den i Historierne bekiendte Høvding Dale Guldbrands Heste, og derefter faaet Navn af Kongslie.

Kongsteen, en liden Skandse ved Landsiden af Hovedfæstningen Friderichsstad, i Mosse Fogderie, Smaalehnenes Amt, see Friderichsstad.

Kongsvinger, en tilforladelig Bergfæstning paa Grændserne af Sverrig, ved Vingie Præstegaard, i Vinger Hovedsogn og Præsteg., Solør og Oudalsens Fogd., Hedemarkens Amt, hvorover er en Commandant, som boer paa Fæstningen, tilligemed en Proviantforvalter. Fæstningens Besætning bestaaer af Staben og 2de gevorbne Grenadeer-Kompagnier af det Oplandske Infanteries Regiment, som med Over- og Under-Officerer udgiør 270 Mand.

Side 344

Kongsvold.

Kongsvold, en liden Gaard paa søndre Side af Tronhiems Fiord, under Ørlandets Præsteg., Fosens Fogd., Tronh. Amt, har i fordom Tid været et Handelssted, hvortil den ligger meget

beleilig. Ved Gaarden er en god Skibshavn, hvor 3de Jernringe ere nedsatte til Skibenes Brug. Et smalt, men langt Sund løber op fra Fiorden paa østre Side, hvori tildeels gives godt Fiskerie, især af Sild og Lax, ligesom uden for i Fiorden. Til Gaarden er 3 1/2 Laxevorper; den har en Opsidder og en Huusmand.

Kongsværk, et nedlagt Kobberværk i Lier Præsteg., Buskeruds Fogd. og Amt. Malmen skal være baade riig og god, men Værket blev indstillet formedelst Mangel af Skov, efter forud anvendte store Bekostninger.

Konnismoe Sogn, et Anner til Undal eller Valle Præsteg., i Mandals Fogd. og Amt, hvis Gaarde skylde 61 Huder Fedesparer. Aar 1787 var Folke-Antallet i dette Sogn 589 Siele.

Kopanger Sogn, et Anner til Sognedals Præsteg. i Justresogns Sorenskriv., nordre Bergenhuus Amt, beliggende ved Sognefjord. Under dette Sogn, inderst i Fiorden, ligger en gammel privilegeret Sædegaard, kaldet Kopanger, hvor i forrige Tider har været en skøn Kiøbstæd for Yttre og Indre Sogns Fogderie, kaldet Kopanger, som var i god Velstand i det tolvte Aarhundrede, men Aar 1182 blev ødelagt af Kong Sverre; thi han sendte 6 Skibe med Krigsfolk til Kopanger, som plyndrede og afbrændte Staden, fordi at een af ham ansat Foged over Sogn, ved Navn Jver Dave, blev for hans Strængthed imod Bønderne, ihjelslaaget udi Kopanger.

Kopmandnæs eller Kommenæs Sogn, et Anner til Sandsvær Præsteg., i Nummedal og Sandsværd Fogd., Buskeruds Amt.

Korak, en stor Bugt, 3 Mile op fra Kolonien Gothaab i Grønland, hvor adskillige Rudera findes af gamle Europæers Bygninger.

Kornstads Sogn, et Anner til Qværnæs Præsteg., i Nordmørs Fogd., Romsdals Amt. Kirken er af Træe.

Korsfjord, en stor Fiord imellem Øerne under Skibsløbet fra Karmesund til Bergen.

Korsalaug eller Korshad, et bekiendt og berømt Bad, beliggende tæt ved den alfare Vei og Bondegarden Reyfiar i Borgerfiords Syssel, søndre Fierding og Amt af Island. Af hvilken Gaard det forhen er kaldet Reyfiarlaug; dets Vand overgaaer alle andre Bande i Klarhed og Lethed, hvorudover mangfoldige bruge det. Her bleve Vestlænderne ved Christendommens Indførsel døbte Aar 1000, da Badet blev indviet og derved opsat et Kors,

Side 345

Korssen.

Kors, hvorefter det har faaet Navn af Korshad. Almuen har den Tanke, at dets Vand har en overnaturlig Kraft til at læge alle Svagheder.

Korssen, et Handelssted under Gaarden Lille-Bierken, i Indersens Præsteg. og Fogd., Tronhiems Amt, som tilligemed Gaarden eies og beboes af Borgeren Jørgen Vestervaldt. Handelsstedet ligger nær ved det Sund, Borgen kalder, og ved den Gaard Hvidvang i Spareboe Præsteg., hvoremellem rinder en liden Bæk eller Elv, kaldet Korsebækken, som paa den Kant adskiller Spareboens og Indersens Præstegielde. Forbi Handelsstedet ligger Kongeveien fra Strømmen paa Indersen til Stenkier, o. s. v..

Kosterud, en Gaard i Faaberg Præsteg., Guldbrandsdalens Fogd., Christians Amt af Skyld 1 Hud 6 Skind, benificeret Stedets Sognepræst. Under denne Gaard paa et Bierg skal i de ældgamle Tider have boet en saakaldet Mæsse-Konge, og sees paa Stedet endnu en Muur og Tomt efter et gammelt Slot. Til Gaarden er et godt Giedde-Fiskerie udi et strax hosliggende Vand.

Koutokeino Præsteg., see Kautokeino.

Kovavandet, et ferskt Vand i Thudals Sogn, Hierdals Præsteg., Øvre-Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, som er 1/2 Miil langt.

Krabla, et bekjendt ildsprudende Bierg i Thingøe Syssel, nordre Fierding af Island. Det sprudede heftig Jld lige fra Aar 1724 til 1730. Den rasende Jldflod, Steen-aa kaldet, som dette Jldbierg foraarsagede, oversvømmede i mange Arne den underliggende Egn, opfyldte Søen for en stor Deel, brændte i Vandet, som Olie i nogle Dage og dræbte Fiskene. Den største Arm af Jldfloden var 1/2 M. breed og i Længde 3 Mile fra Bierget til Søen. En anden Arm traf Kirkestedet Reikeliid, sløifede Gaarden og forvandlede Jorden til fæle Hraunklipper. Om Dagen brændte denne Jldflod eller Steenaa med blaae svovelagtig Jld, tilligemed tyk sort Røg, som svævede over den sorte Hraun-Materie, og om Natten stod den ganske Strækning i lys Lue, saa at Luften var rød deraf. Krabla har ved den ene Side 2de fæle Søer eller Pøle, som begge kaldes Viite eller Helviite.

Kragersø, en liden smuk Kiøbsted, som er den sidste Bye i Christiania Stift paa Grændserne af Christianssands Stift, anlagt paa Gaarden søndre Kalstads Grund ved Foden af et Bierg i Form af en Halvmaane, omkring en Bugt eller det Jnderste af Kragersø Fiord, i Nedre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, 2 Mile Østen for Øster-Riissør, 4 M. fra Skeen, 2 1/2 M. fra Helgeraaen, 6 M. fra Arendal, omt. 13 M. fra Christianssand.

Side 346

Kragersø.

og 35 M. fra **Stavanger**. Strax uden for Byen ligger en omslødt Øe, kaldet **Kragersø**, hvoraf Byen har sit Navn. Paa denne Øe ere endeel Beboere, som høre under Byens Jurisdiction; derimod har Byen 2de Forstæder, kaldet **Smedsbukten** og **Tallakshavn**, hvor Strandsiddere og Arbeidsfolk boe, hvilke Steder ere landfaste med Byen, men Beboerne sortere dog til Landets Jurisdiction. **Søndre Kalstad** er en matrikuleret Bondegård under **Sanikedals Sogn**, og ligger omtrent 1/4 Fierding fra Byen. Fordi denne Gaard, som har aarlig 4 a 500 Rdlr. i Afgift eller Grundleie af Byens Tomter, falder Landeveien om Vinteren fra Gaarden **Helle** til Byen ned over en stor Bakke, **Snorrebakken** kaldet, og det øverste af Bakken kaldes **Jenses Hoved**, fordi en Dreng, ved Navn **Jens**, der er bleven henrettet **Aar 1689** for begaaet Mord. Byens første Bebyggelse er ei bekjendt, men formodes at være over 200 Aar siden de første Huse bleve opførte af Fiskere og Arbeidsfolk, som da havde 1 Miil til nærmeste Kirke, men efter at Stedet mere tiltog af Beboere, fik de Tilladelse **Aar 1651** at opbygge en Kirke paa Stedet, som den **1ste November 1652** blev indviet, under Navn af **Christi Kirke**, og var et Anner under **Bamble Præsteg.**, indtil **Aar 1738**, da **Kragersø** blev et Hovedsogn og **Sanikedals Sogn** et Anner dertil. **Aar 1666 den 16 Januarii** bekom Byen sine Privilegier og egen Magistrat, og ved Kongelig Resolution af **24 Junii 1739** fik Indvaanerne Frihed at indføre og fortolde fremmede Vahre. Byens Situation er ikke med den smukkeste; thi foruden at Byen er anlagt ved Foden af et Bierg og ingen Tilkomst om Sommeren fra Landsiden; saa findes og midt i Byen paa forskellige Steder Bierge, der vel ere bebyggede, men forhindre, at ei flere end 3 ordentlige Gader ere anlagte. Uagtet disse Bierge, har dog næsten hvert Huus sin tilliggende Hauge, skiønt smaae, som, foruden Kiøkken-Urter og almindelige Frugttræer tillige frembringe Valnød- og Apricos-Træer, samt Viindruer, med flere Sorter; især voxer Valnødetræet her meget villigt, og af Størrelse, som store vilde Castanietræer findes de plantede uden for endeel Huuse, hvilke bære en Mængde Nødder. I Aaret 1770 bestod Byen af 208 Gaarde, der i den almindelige Brandkasse vare forsikkrede for 35,840 Rdlr., og siden den Tid er Byen ei allene formeret med flere Huse, men endog de ældre meget forbedrede. Endeel

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Huse ned ved Søen ere byggede paa Bolværk eller Pæle, og Nedgangen til Bryggene eller Pakboderne, ere neden under Husene uden for. Midt i Byen er **Aar 1767** opbyggt et stort Huus af 2 Etager til Raadstue eller Byetingshuus, Skole og Værelser for Skoleholderen, samt for Byens Brandsprøite og Brandredskab, paa

Side 347

Kragersø.

hvilken Bygning er et lidet Taarn med Seirværk udi. Foruden anførte Gaarde og Huuse, har Byen nogle og tyve Søboder, hvoraf 13 staae paa Skiær og Holme strax uden for Landet, hvilket er meget beleilig for Handelen, da Skibene kan lægge lige dertil. Til Byen ere 2de Hoved-Indseilinger, hvoraf den betydeligste og længste er 1/2 Miil lige fra Havet, som kaldes **Kragersø-Fiord**. Byens Handel bestaaer fornemmelig i Træelast, saasom Bord, Bielker og anden huggen Last, som udskibes til **Engeland, Holland og Ostfriesland**, men kun lidet til **Danmark og Holsteen**. Nogle engelske, men meest ostfriscike Skibe afhente selv endeel af Lasten, det øvrige udskibes ved Stedets egne Skibe, som **Aar 1789** vare 19 i Tallet, deraf det mindste paa 46 1/2 Træelast Laster, men **Aar 1792** har Byen selv eiet i alt 27 af store og smaa Fartøier. Toldindtraderne af den udgaaende Last er aarlig imellem 10 til 12000 Rdlr. Aarlig indføres af Kornvarer 11 til 12000 Tønder, hvoraf omtrent 1900 Tønder forbruges i Byen, det øvrige afhandles til omliggende Præstegieldes Almue. Consumptionen, som Byen svarer, er omtrent 1100 Rdlr. aarlig. **Kragersø** Tolddistrict begynder paa den østre Side ved et Sund, kaldet **Biørnæs-sund**, hvor **Langesunds** eller **Porsgrunds** Tolddistrict ender, og strækker sig langs Kysten lige indtil **Giersnæs**, hvortil støder **Øster-Riissørs** Tolddistrict. Toldstedet er i **Kragersø**, hvorved er ansat en Tolder, en Told-Controleur, en Consumtions Ober-Betient, en Kongelig Told- og Consumt.-Betient, 2de Told- og Consumt. Under-Betiente, og 4 Røyerter. **Aar 1792** indkom til Toldstedet 323 og udgik 280 Skibe og Jægter. Byens Magistrat har forhen været en Over-Raadmand og en Bye-foged, men nu ikkun en Byefoged, som tillige er Byeskriver, Notarius-Publicus, Auctions-Directeur og Politiemester. Hans Domme indstævnes for **Skeens** Laugting, og Byetinget holdes hver Mandag. I Byen boer adskillige Træelasthandlere, Kiøbmænd, Skippere, Styrmænd og andre Søefolk, samt endeel Haandværkere, Høkere og Kroemand, med endeel Fiskere og Arbeidsfolk. Det hele Antal var **Aar 1769**, henved 1000 Personer, hvoraf 690 svarede Extra-Skat. Til Byens Kirke, som er en gammel Træbygning, men i den senere Tid meget forbedret, samt forsynet med smukke Ornamente og et Orgelværk, er en Sognepræst, som tillige er Præst for **Sanikedals Sogn**. Efter Testamente, oprettet af afg. **Jens Larsen**, som var Borger og Kiøbmand i Byen, den **25 April 1763**, og et Gavebrev fra forrige Veier og Maaler **Bærnholdt** med Hustrue **Catharina Mortens Datter** af **29 November 1763**, er Byen legeret betydelige Midler, og hvoraf Indtraderne anvendes til Byens Forbedring

Side 348

Kragersø Fiord.

m. v. Posten afgaaer til **Øster-Riissør** og **Christianssand** hver Fredag Aften Klokken 10, og til **Skeen** og **Christiania** hver Onsdag Formiddag Klokken 10. For et enkelt Brev til eller fra **Kiøbenhavn** betales i Porto 20 β og ligesaa til eller fra **Tronhiem** 20 β. Over Postvæsenet er i Byen beskikket en kongelig Postmester. Byen har et Skibsbyggerværft, hvor 13 Skibe bleve byggede fra **Aar 1780** til **1784**.

Kragerø Fiord eller Bugt gaaer ind fra Havet til sidstmeldte **Kragerø Bye**, er 1/2 Miil i Længde. Denne Fiord er temmelig vanskelig at befare formedelst mange blinde Skiær, som ligge deri, og hvorfor intet ind- eller udgaaende Skib passerer Fiorden uden Loods. Paa vestre Side af Fiorden ligger følgende Steder: 1) **Rebetangen** hvor et Møllebrug er anlagt, men nu ei i Drift. 2) En liden Gaard kaldet **Skiersvigen**, hvorved er en god Skibshavn. Her ere 4 Møllebruge i Drift, som Byen betiener sig af. 3) En liden Gaard kaldet **Bielkervigen**, hvor ogsaa Møllebruge ere anlagte og i Drift. Og 4) en Gaard kaldet **Stabbestad**, som har 3 Kornmøller og en Grynmølle. Her ere 2de Skibe byggede. Paa østre Side af Fiorden ligger: 1) et lidet Huus, **Korset** kaldet, paa et Bierg, derved er en god Havn for smaae Fartøier. 2) **Dennevigen** en god Havn og Ankerplads, hvor de til Byen hiemhørende Skibe gemeenlig har deres Vinterleie. 3) **Stavsengene**, et Huus paa **Skaadsø** Grund, hvorved er en Havn for smaae Fartøier. Og 4) **Salt næven**, ved **Skaadsø** Landet, er en god og bekvem Havn, endog for store Skibe. J og ved Fiorden ligge ellers følgende Øer: **Langsø, Gomsø, Odders-** eller **Otterøe, Borgø, Skaadsø, Braatsø, Jomfrueland, Stræholm** og **Porterøerne**.

Kregedalen, en Dalstrækning i **Justedals** Præsteg., **Yttre** og **Indre Sogns** Fogd., nordre **Bergenhuus** Amt, som indeholder 7 beboede smaae Gaarde.

Kringlen, et steilt Bierg ved **Laugen Elv**, imellem **Sels** og **Qvams** Annersogner, i **Guldbrandsdalens** Fogd., **Christians** Amt, hvor 900 Mand Skotter med deres Anfører Oberste **Sinklar**, bleve slagne **Aar 1612 den 26de August** af Bønderne i endeel af **Guldbrandsdalens** Præstegielde, under Anførsel af Stedets da værende Foged **Gram**, og Bondelensmænd. Paa Stedet hvor Slaget stod, er opreist en Støtte, hvorpaa staaer en i de seenere Tider forgyldt Tavle med følgende Inskription: "**Med Troeskab Tapperhed og hvad, som giver Ære, Den hele Verden maae blandt Norske Klipper lære, En Prøve er der skeed, af saadan Tapperhed, Blandt Klipperne i Nord, ret just paa dette Sted, Et vel bevæbnet Corps af nogle hundred Skotter**".

Side 349

Krigsfieldet.

her bleve knusede, fast ligesom Leer-Potter. De fandt at Tapperhed, med Trokab og med Mod, I Guldbrandsdødens Brøst, I fulde Esse stod. Georg von Zinclair, som var Skotternes Anfører, han tænkte med sig selv, mig her slet ingen rører: Men see! et lidet Tal af Bønder for ham var, Som hannem Dødsens Bud af Krud og Kugler bar. Vor nordiske Monark, Kong Christian den Siette, Til Ære paa hans Vei, vi have opsat dette, For ham vi reede er, at vove Blod og Liv, Indtil vor Aand gaaer ud, og Kroppen ligger stiv. 1612 den 24de Aug., blev 900 Mand Skotter her slagne, af et mindre Tal af Bønder, af Lessøe, Vaage, Froen og Ringebøe Sogne." Oberste Zinklar ligger begravet uden for den gamle Qvams Kirkegaard i Qvams Annersogn, Froens Præsteg., nær ved Kongeveien, hvor ligeledes et Mindesmærke er opreist.

Krigsfieldet, et høit i lige Linie med Havfieldet i sidstmeldte Faaberg Præsteg., det er 1/3 Miil langt og ligesaa bredt.

Kriservig, en Gaard i Guldbrunge Syssel, søndre Fierding og Amt af Island, hvorved er et høit Field, som indeholder Svovel-Miner, deraf ere 2de de fornemste og største, den ene omtrent 60 Favne lang og 10 Favne breed, og den anden 80 Favne lang og 20 Favne breed. J Aaret 1753 blev her et Svovelværk anlagt af et Interessentskab og Bygningerne dertil bleve opførte strax under Fieldet, hvilke Aar 1757 blev flyttet ned til Gaarden, hvor bedre og bekvemmere Leilighed befandtes. Her blev Værket drevet til Aar 1765, men siden den Tid har det lagt øde, og alle Bygningerne ere nu reent nedfaldne, samt Skorstenen, Smeltepander og øvrige

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Inventarium ødelagt. I de 12 Aar fra 1753 til 1764 havde Udgifterne beløbet til 2049 Rdlr. 58 β. For Svovlet blev indbragt 3237 Rdlr., altsaa var et reent Overskud af 1187 Rdlr. 38 β. Svovelminerne ere af en særdeles god Art, hvorfor de kunne fortiener paa nye at optages. Fiin hvid Gibsjord eller Guhr findes og neden for Fieldet.

Kraftkolle, et høit Field hvorfra falder en vidtløftig Udsigt, beliggende paa den østlige Side af Lier Præsteg., i Tranbye Annersogn, Buskeruds Fogd. og Amt.

Krogevaag, en omslødt Øe under Hitterøens Præsteg., Fosens Fogd., Tronhiems Amt, ligger i Vest fra Ørlandet.

Kroger eller Kroer Sogn, et Anner til Aas Præsteg. i Agger og Folloug Fogd., Aggershuus Amt.

Krogskoven, en Skovstrækning paa østre Grændser af Hole Præsteg., i Ringerige District Buskeruds Amt, hvorover Veien ligger til Christiania. Det bratteste eller steileste Sted er den saakaldte Krog-

Side 350

Krogskoven.

Klæven, som 300 Mand svenske Krigsfolk, den 16de April Aar 1716, agtede at passere for at falde ind paa Ringerige, men blev overrumplet paa Stedet af Ringeriges Bønder under Anførsel af Stedets da værende Foged Assessor Lars Michelsen saaledes, at de Svenske maatte vende tilbage, efterlod 28 døde og en stor Mængde bleve saarede. Af Bønderne faldt ikkun 3 Mand og nogle faae bleve blesserede. De 3 Mand, som faldt, bleve skudte af en svensk Fendrik, der hemmelig havde listet sig ind paa Bønderne, thi Slaget skeede en Aftenstund i Mørket, men dette kostede ogsaa Fendrikens Liv. Mange flere af de Svenske ville have omkommet, men da de fornåm Overmagten og at de ikke kunde undflye, lagde de sig ned paa Marken blandt de døde, hvorved Bønderne troede de alle vare døde, men ved Efterfølgning paafølgende Morgen fandtes ikkun de virkelige 28 døde. De andre havde om Natten ved Hielp af dens Mørke, krøbet hemmelig bort. Paa det Sted, hvor Attaqven skeede, opreiste Præsten til Nordrehougs Præsteg., Hr. Daniel Rasmussen en Støtte med en Tavle paa, som siden er nedfaldt og et mere bleven opsat, paa hvilken stod følgende Inscription: "A Domino factum est istud Anno 1716 den 16de April. Hvad tænkte Svensken da, de Nordmænd her vil giæste? Mon de i Aggershuus sin Fod saa fast vil fæste? Sit Tog paa Nordrehoug, mon de forglemte har? Det staaer da nu til Rest, de paa Krogskougen var. Her mødte Chucheron med Norske voved Trøie, saa Døden lukte strax paa Svensken mangt et Øie, som til sit Fødested forglemte at gaae hiem, Kom Svenske aldrig her, naar du betænker dem. Stat stille Vandringsmand, blandt disse Kampestene, Skue her Valdpladsen an, skue her de Dødes Beene; Thi skal en Støtte her til Æreminde staae, Og Gud en evig Tak hos Efterkommer faae." Paa samme Skov er en Sætter, kaldet Xetilla, hvor der findes en Kilde, som springer ud af det haarde Bierg og aldrig fryser eller mangler Vand, kaldes St. Olufs Kilde, og tæt ved Kilden er et rundt Hul i Bierget, som en Vandspand samt en Lignelse af en Hesteskoe. Skoven er 2 1/2 Miil lang. 14 Dage før førmeldte Slag, bleve de svenske Dragoner, som 7 Kompagnier stærk havde indkvarteret sig paa Nordrehougs Præstegaard og omliggende Gaarde, af 3 Kompagnier norske Dragoner overfaldne og slagne paa Flugten, hvorved nogle Svenske toge her til Krogskoven, omkom i Sneen og fandtes døde om Foraaret, efter at Sneen var bortsmeltet. I den Anledning har Fogden Jver Wiel forfattet følgende Vers: "De Kroppe du her seer, det er de svenske Helte, Som Tryghed overvandt, og Nordmænds Sværd nedfældte. Guds Haand

Side 351

Krogstad.

Haand med folkets Mod, her begge samlet blev, Og Svensken hovedkuld af Land og Rige drev. Paa Ringerige de sig søgte Himmerige, Men Glæden var ei lang, de hastig maatte vige. Endeel fandt Graven og et Himmerige fik, Om de, som Stridsmænd bør, med Troe i Striden gik. J andre kan ikkun til Eders Brødre sige, J Tapperhed og Mod har Nordmænd ingen Lige, Hver udøst Draabe Blod, en evig Skiændsel er, Som raaber Svensken an: Kom aldrig mere der." Denne Skov strækker sig paa den østre Side langs op med Nordrehougs Hovedsogn og Hougs Anner, i hvilken Strækning findes en Houg, kaldet Gyrihougen, som er saa høi, at derfra kan sees ind over til Christiania, Drammen, over heele Hadeland og over en stor Deel af Sigdal og andre Bøngder, hvorved tillige 10 Kirker sees. Efter gammel Fortælling skal en forarmet, men listig Bonde have opfundet den List, at gaae til Byen Bragnæs, beklage sin Nød for en der da boende Kiøbmand og anmodede om et Pengelaan paa hans Gaard Gyrihougen. Kiøbmanden skal have laant ham nogle Penge og modtaget for samme Bondens Panteforskrivelse paa Gaarden, men da Kiøbmanden siden skal have gjort Efterspørgsel om sit Pant, har han faaet Underretning om, at han var bedragen, da Pantet var en udyrket Jordhøi henhørende til en anden Gaard, og hos Bonden var intet at hente.

Krogstads- eller Krogs-Elven, en Elv, som løber igiennem endeel af Eger Præsteg., i Buskeruds Fogd. og Amt, kommer fra en temmelig stor fersk Søe, kaldet Ulsvandet, hvorhos ere gode Sættre og Græsgange, Elven rinder derefter ned i det saakaldte Byevandet og falder siden derfra ud i Stor-Elven ved Gaarden Krogstad, hvor den driver 18 Kornmøller, en Spigerfabrik med 8 Hamre, en Valkmølle og en Feldbereder-Stampe, hvilke give Anledning til en Samling af Pladser og Huuse for Arbeidsfolkene.

Krogstad, en Ladeplads under Mos Tolddistrict, beliggende inderst ved Krogstadfiorden paa Herregaarden Tornis Grund, i Raade Præsteg., Mosse Fogd., Smaalehnenes Amt. Herfra udføres fornemmelig Korn og nogen Tømmerlast. Her fanges tildeels en Mængde Sild og anden Slags Fisk. For Krogstad og Sogn Ladepladser er ansat en kongelig Toldbetient med 2de Røyerter. Aar 1792, indkom til Krogstad 2 og udgik 2 Skibe. Stedet beboes af mange Familier, deriblandt nogle Handlende, for Resten Søefolk, Fiskere, Vertshuusmænd og Arbeidsfolk.

Krogstads Præstegield og Tinglaug i Folloug Sorenskriv., Øvre Borgessyssels Provstie, Aggershuus Amt, bestaaer af 2de Kirke-

Side 352

Krondalen.

sogne, som ere: **Krogstads** Hoveds. og **Skie** Anner. Hovedkirken og Præstegaarden ligger paa en høi Bakke, saa nær sammen, at kun den alfare Vei ligger derimellem. Kirken er af Muur, og Præstegaarden udmærker sig i Stiftet ved smukke og ordentlige Bygninger. Til dette Præsteg. er en Sognepræst, Tingstedet er Gaarden **Dal**.

Krondalen, en Dalstrækning i **Justedalens** Præsteg., **Yttre** og **Indre Sogns** Fogd., nordre **Bergenhuus** Amt, som indeholder 6 tæt ved hinanden liggende smaae Gaarde. Strax ved den ene Gaard, kaldet **Borsæt**, ligger det under **Justedalen** beskrevne store Jishiærg, hvorfra løber en stor og farlig Elv, som Aar efter andet gjør betydelig Skade. Dalen er 1 1/2 Fierdingvei lang. **Kronprintsents-Eilænder**, saa kaldes de Hvalfiske-Øer og Fiskepladser, som ligge inden den 68 og 69 Grad, paa **Grønland**, hvorunder indbefattes Colonnien **Egedesminde**.

Ruberud, en smuk Gaard ved **Christiania Fiord**, ei langt fra Byen **Mos** i **Mosse** Fogd., **Smaalehnenes** Amt, har gode Agre og Enge og er smukt bebygget. Fachuus og Hestestald er

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

af Graasteen, som Laugmand **Hansen** har ladet opføre. Han har og anlagt en Frugthave af omtrent 200 gode Frugtræer, som bære gode Frugter, samt anlagt Espaliers af Aprikoser og Persiker langs Soolvæggen af Hovedbygningen, som vender ud til Haven.

Kunna, en Halvøe, som hænger fast med det faste Land ved en Landhage, beliggende under **Rødøe** Præsteg., i **Helgelands** Fogd., **Nordlands** Amt. Strandskanten om denne Halvøe, kaldes **Kunvalen**.

Kunøe, en lang og smal Øe under **Norderøe** Syssel blandt **Færøerne**. Denne Øe er beboet, er 1 1/2 Miil lang, næsten 1/2 Miil bred, og spids op til begge Sider, bestaaende udi et langt spidst Bierg. Den er adskilt fra Øen **Bordøe** ved et smalt Sund, og paa søndre Ende indelukker den en meget sikker Havn, kaldet **Klafs**. Dens Beboere har sin egen Kirke, som er et Anner til **Norderøe** Præstegield.

Kursmose, en Gaard i **Tronborg** Sogn, **Edsberg** Præsteg., **Rakkestads** Fogd., **Smaalehnenes** Amt, som ligger nær ved **Tronborgs** Kirke, og formeenes at have sit Navn af et der i fordum Tid staaende Kors. For endeel Aar siden er funden i en Jordhøi paa denne Gaard en Gryde, dannet af Vegsteen, i Figur som en huul Halv-Kugle. Den var 1/2 Alen i Tvermaal og 1/2 Tomme-tyk, med 2de Huller i Kanten til at sætte Bøilen eller Hankken udi.

Kylingvand, et stort ferskt Vand i **Saltens** Fogd., **Nordlands** Amt.

Kyrhaug.

Side 353

Kyrhaug.

Kyrhaug, en liden beboet Øe paa Grændserne imellem **Nordmørs** og **Søndmørs** Fogderier, **Romsdals** Amt, ei langt fra **Edøe**, hvorpaa er et Næs, kaldet **Kyrhavet**, som er vel bekiendt af Søefarende da ved samme gives en god Havn og Ankerplads.

Kiøllefiord Præstegield, i **Østfinmarken**, see **Kiøllefiord**.

L.

Laatrebjerg, af de Søefarende kaldet **Fuglebjerg**, er en Strækning af lodret opstigende steile Fielde af nogle Milles Længde, hvor en Mængde Søefugle opholde sig, beliggende i **Bardestrands** Syssel, Vestre Fierding af **Island**.

Ladegaard og Sogn, see **Slade**.

Ladegaardsøen, en smuk Halvøe, som hænger sammen med det faste Land ved et smalt Stykke Jord, beliggende strax vesten for Staden **Christiania**. Den er omtrent 1/2 Miil i Omkreds, alt nyttig Land bevoren med allehaande Løv og andre Træer; den er overdraget Stiftamtmandene i **Christianiæ** Stift til deres Brug og Sommer-Residenz. Her ere smukke Bygninger opførte hvorved er en stor og reel Have. Byens Indvaanere forlyste sig her ofte ved Spadsering.

Ladviigs eller Laviigs Skibrede, et Tinglaug i **Yttre** og **Indre Sogns** Fogd., nordre **Bergenhuus** Amt, som bestaaer af et Anex-Sogn til **Evindvigs** Præsteg. sammesteds. Tingstedet er Gaarden **Værholm**.

Lagerflod eller Lagarfliot, en af de største Elve i **Mule** nordre Syssel, østre Fierding af **Island**.

Lahelle, en Samling af Huuse ved **Topdals Fiorden**, beliggende paa den saakaldte **Oddernæs** eller **Kongsgaards** Grund i **Oddernæs** Hoveds. og Præsteg., **Mandals** Fogd. og Amt. Dette Sted har, førend Staden **Christiansand** blev anlagt, været et Ladested, hvoraf det har sit Navn, men er nu beboet af Haandværksfolk og Strandsiddere. Her er af Almuen opbyggt et Tingshuus

for **Odde** Tinglaug, samt for Postens og andre Bequemmeligheders Skyld, at komme til og fra Byen, er her anlagt et Færgested og Skydsskifte for de Reisende til Lands og Vands.

Laksøe, en stor fersk Søe i **Nord-Findlie** under **Sneaasens** Præsteg., **Indersens** Fogd., **Tronhiems** Amt, hvorved **Norblie** Kirke staaer.

Side 354

Lammehaviig, en Fiord eller Viig, som skiær sig ind fra Havet paa den Øe **Østerøes** østre Side, under **Østerøe** Syssel blandt **Færøerne**.

Land, et District, som med Districtet **Valders** udgør et Fogd., under **Christians** Amt, see **Valders**. **Lands** District bestaaer af 2de Præstegielde, nemlig **Lands** Præsteg., som ligger til **Hadelands** og **Lands** Sorenskriv., og **Biri** Præsteg., henhørende til **Totens** Sorenskriv.

Landsfald, en Gaard i **Verdalens** Præsteg., **Stør-** og **Verdals** Fogd., **Tronhiems** Amt, hvis Huuse og sammes Tomt, Aar 1747 blev udtagen af **Helgaae-Elv**. Bonden paa Gaarden og en Pige bleve reddede men 5 andre Mennesker omkom. Denne Gaard skal for noget over 300 Aar siden have havt en lige Skiebne. Gaarden ligger 1 1/2 Fierding S. S. O. fra **Stikkelstads** Hovedkirke.

Landersfiord, en Søehavn i **Østfinmarken**, **Finmarkens** Fogd. og Amt.

Lands Præstegield og Tinglaug i Hadelands og Lands Sorenskriv., **Totens** Provstie, **Valders** Fogd., **Christians** Amt, bestaaer af 5 Kirkesogne, som ere: **Land** Hoveds., og Annerne **Hof**, **Gaarder** eller **Østfinden**, **Hougner** eller **Nordsinden** og **Kind** eller **Øst-Torpen**; Desuden er i dette Præsteg. en Gaves Kirke kaldet **Vest-Torpen**. Her ligger en stor fersk Søe, kaldet **Randsøe**. Til Præstegieldet er en Sognepræst og en residerende Kapellan. Tingstedet er Gaarden **Sædal**. Gjennem Præstegieldet løber adskillige Elve, som ofte have giort stor Skade ved Oversvømmelse og Udbrud, men især Aar 1788 den 22de og 23de Julii, da 102 3/4 Maal Ager og 235 Mæling Eng blev aldeles ødelagt, item 282 Maal Ager og 673 Mæling Eng beskadiget for nogle Aar. 52 Huuse bleve udtagne og 23 beskadigede. Denne Skade i det Heele er taxeret for 15,402 Rdlr. 48 Skill.

Landnem eller Lendnem, en Gaard i **Lesse** Præsteg. **Guldbrandsdalens** Fogd., **Christians** Amt, af Skyld 6 Skind og 8 Alen Vaidmel, blev givet Lehnsmanden **Lauritz Hage** for hans Troeskab og Tapperhed ved det Skotske Slag i **Kringlen**, Aar 1612, Gaarden beboes nu af 2 Bønder.

Landvig, en Herregaard i **Landvigs** Præsteg., **Nedenæs** Fogd. og Amt, beliggende en Miil inden for den saakaldte **Hamburggersøe**.

Landvigs eller Humbredals Præsteg., i **Nedenæs** Provstie bestaaer af 3de Kirkesogne, som ere **Landvig** Hoveds., og Annerne **Eide** og **Heirefos**, hvilket sidste hører under **Raabygdelaugets** Fogd. I dette Præsteg., hvortil er en Sognepræst, lig-

Side 355

Langarvatn.

ger Herregaardene **Landvig** og **Nørholm**. Hovedkirken, som er grundmuret, ligger 1/2 Miil fra Havet.

Langarvatn, et fiskerigt Vand i **Aarnæs** Syssel, søndre Fierding af **Island**.

Langavatn, et ferskt Vand i **Borgarfiords** Syssel, vestre Fierding af **Island**, beliggende en Miil til Fields, hvori er en stor Deel Foræller. Nogle Holme ligger i dette Vand, hvorpaa om Sommeren opholder sig en Mængde Svaner. Fra Vandet udløber en stor Elv, kalder **Langaae**. I samme Syssel er en smuk Dal ved **Vesterskards-Heidefield**, kaldet **Langavatnsdal**, som

forhen har været beboet, men ved den store Pest i Aarene 1402, 3 og 1404 uddøde samtlige Indbyggere, og har siden den Tid ikke været beboet. Nu bruges Dalen til Græsning for de Nærhoendes Kreature.

Lang-fiærer, saa kaldes Søekanten langs med **Hnappadals Syssel** sammestedes, som er 4 Miile lang, hvor den alfare Vei løber til **Vesterkislen**. Her ere jevnlig Brændinger af Havet eller Søestyrtninger, som gjøre den usikker for Søefarende.

Langelingen, et stort og fiskerigt Vand i **Sørлие**, under **Sneaasens** Præsteg., **Indersens** Fogd., **Tronhiems** Amt, hvorved **Sørлие** Kirke staaer.

Langeloe, en stor Gaard af Skyld 6 Vog Fisk, har 9 Opsiddere, beliggende paa nordre Side af **Stranddalen** i **Strands** Præsteg., **Søndmørs** Fogd., **Romsdals** Amt. Her er Tingstedet for **Dale** og **Søndelvns** Skibreder. Nær ved Gaarden ligger et høit og anseeligt Field, kaldet **Roalds Field**, fra hvis Top 7 eller 8 af de nærmeste Kirker kan sees, hvilket i den Egn er en Sieldenhed.

Langen, en fersk Søe i **Spydebergs** Præsteg., **Rakkestads** Fogd., **Smaalehnenes** Amt, som er 1/4 Miil lang og har sit Tilløb ved en Bæk eller liden Elv fra nogle oven for liggende smaae Søer og Myrer.

Langenæs eller Langøen, en meget stor Øe beliggende Nordvest fra **Trondenæs**, 3 Miile ud fra Landet, under **Vesteraalens** District i **Nordlands** Amt. Paa denne Øe, som beregnes for 10 a 11 Miile i Omkreds, ligger: **Langenæs Kirke**, som er Anner til **Ørnæs** Præsteg., paa dens yderste Pynt eller Næs mod Norden, kaldet **Langenæs**, og **Bøe Hovedkirke** til **Bøe** Præsteg. ved dens søndre Ende, samt **Sortlands** Kirke mod Østen paa en Halvøe, kaldet **Sortland**, hvilken Øe hænger fast med **Langøen** ved en Landhage. Jmellem **Langøen** og **Hindøe** er en Strøm, kaldet **Sortlandsstrøm**. Paa **Langøen** boe nogle Kræmmere, som ere Borgere af **Tronhiem**. Under Øen fanges skøn

Side 356

Langenæs.

Platfisk og Rødfkier. Mange Fiorde skiære sig dybt ind i denne Øe, saasom: **Eidsfiord**, **Giørendsfjord**, **Myklandsfiord** og **Præstfiord** m. fl.

Langenæs, den yderste Pynt eller Næs af **Skaalatangen** i **Mule** nordre Syssel, østre Fierding af **Island**. Kysten fra **Vapnefiord** til **Laugenæs**, kaldes **Langenæsstranden**, hvor en Mængde Drivtømmer samt Sælhunde, Haakalve, Torsk og Hvale falder. Under disse Kyster søge Hollændere, som gaae paa Fiskerie, Ankerleie.

Langestrand, en ypperlig Ladeplads til Tømmerlastens Udskibning, beliggende ved **Christiania Fiord** under **Laurvigs** Grevskab. Her boe mange Træelasthandlere, som drive anseelig Handel med Træelast og andre Vahre; desuden boe her endeel Søefolk, Fiskere og Vertshuusmænd med flere. Stedet har sin egen Kirke, som er et Anner under **Laurvigen**.

Langesund, et smalt Sund, som gaaer ind mod Nordøst fra en Fiord, kaldet **Rogns- eller Kragersø-Fiord** ved **Holmen Skieræg**, og løber omtrent 1/2 Miil imellem nogle deels beboede og deels ubeboede Øer paa den sydvestlige Side, de fleeste tilhørende **Laurvigs** Grevskab, og det faste Land af **Bamble** Præsteg., i **Nedre Tellemarkens** Fogd., **Bradsberg** Amt paa den nordøstlige Side, hvorefter Sundet bliver bredere og danner en Fiord, under Navn af **Langesundsfiorden**, som gaaer til Ladestedet **Brevig**, omt. 1/2 Miil i Længde. Ved **Brevig** dannes atter et smalt Sund, og der ovenfor en Fiord, kaldet **Frierfiord**, som gaaer til Ladestedet **Porsgrund**, hvortil støder den store **Skeens** Elv, som kommer fra **Nordsø-Vand**. Foruden dette Indløb igiennem **Langesund** til **Langesunds- og Frier-Fiordene**, haves 2de andre Indløbe, neml. det eene, kalder **gammel Langesund**, imellem den Øe **Langøe** og **Jetterøen**,

hvilket sielden passerer formedelst mange blinde Skiær, som ligge deri; og det andet kaldet **Dybingen**, som gaaer imellem bemeldte **Jetterøe** og en anden Øe, kalder **Arøe**, hvilket har en reen Grund, men ingen Havn eller Ankerplads. Ved førstmeldte **Langesunds** Aabning paa den nordvestlige Side ligger et Ladested, kaldet **Langesund**, som forhen har været Toldsted for **Langesunds** Tolddistrict, men Toldboden staaer nu ved **Øster Porsgrund**. Denne Ladeplads **Langesund** ligger 2 1/2 Miil fra Byen **Skeen**, 2 Mile fra **Kragerø** og 2 1/4 Miil fra **Laurvigen**. Den er vel bebygget og Indvaanerne har deres egen Kirke, hvilken de selv have bekostet opbygget af Tømmer. Kirken er liden, men smuk; den blev indviet den **22de Julii 1765** under Navn af **Bethel-Kirke**, og da henlagt som et Anner under **Bamble** Præsteg. Af Indbyggerne er een Træelasthandler, 8 Kram-

Side 357

Langestrand.

bodhandlere, 5 a 6 Skippere, 2 Høkkere, 1 Lods-Oldermand, m. ft.; desuden endeel Matroser, Fiskere, Lodser og Arbeidsfolk. De egentlige Borgere fortære under **Skeens** Magistrat, men for det øvrige hører Ladestedet under Landets Jurisdiction. En Kongelig Toldbetient med 2 Røyerter er her ansat, og boer her tillige en Kongelig Krydsbetient med 2 Røyerter for **Langesundsfiorden**. Her er en skøn og fordeelagtig Reberbane anlagt paa Gaarden **Slottenæs** Grund, og tilhører Kiøbmand **Johannes Arboe** i **Drammen**, hvorved er en Mester og en Bogholder. Til denne Reberbane forbruges aarlig 300 Skipd. Hamp og derover. Her er og et Skibbyggerværft med privilegeret Kran og store rummelige Pakhuse med andre Bygninger til beskadigede Skibes Fornødenhed, som have Ladning inde og her ofte blive istandsatte. Dette Værft og Kran tilhører Kiøbmand **Poul Biørn** i **Kragerø**, og er derved en Skibbyggmester. I de ældre Tider er **Løvendals** Gallei, som Vice-Admiral **Tordenskiold** førte, bygget her, og i de senere Tider Skibet **Carolina Mathilde**, drægtig 319 1/2 Trælast- eller 221 Commerces Læster, hvilket er et af **Norges** største Trælastdragere, tilhørende Enken-Mad. **Zachariassen** i **Skeen**. Inden for Kranen er den saakaldte **Kongshavn**, hvor Kongelige Orlogsskibe forhen bleve reparerede, hvilken Havn har 16 Favne dybt Vand. Til **Langesund** regnes en Plads kaldet **Sølen**, som bruges til Høe-Avling og Last-Plads af Kiøbmand **Jacob Kudrio** i **Langesund**; ligesaa hører dertil den **Langøe**, som beboes af Honninglag-Bager **Danqvært Norman**, see **Langøe**. Ved **Langesund** faaes skønne Taskekrabber og Hummer. Under **23de Aug. 1765** har Ladestedet faaet Tilladelse at udlosse alle Slags fremmede grove Vare, under Opsyn af Toldbetienten, dog skal Skibene først anmeldes ved Toldstedet og faaes derfra Udlosnings-Seddel. **Aar 1783** eiede Stedet 6 Skibe, det mindste paa 74 1/2 Trælast-Laster, men nu kun 3 Skibe, som meest holdes i Drive paa **Engelland** med Trælast. Betræffende **Langesunds** Tolddistrict m. m., see **Øster-Porsgrund**.

Langevatn, et stort ferskt Vand i **Klæboe** Præsteg., **Strinde** Fogd., **Tronhiems** Amt.

Langfjeldet, et stort Field, som tilligemed **Dovrefield** er Grændsemærke imellem de søndenfjeldske og nordenfjeldske Dele af **Norge**. Dette **Langfield** begynder ved **Romsdalen** og strækker sig i Sonden hen imod **Lindenæs**, en Længde af 70 Mile, og er samme Steds 12 a 14 Mile bredt. Det har efter tilgrændsende Bygdelaage adskillige Navne; thi imellem **Lom** i **Guldbrandsdalen** og **Lyster** i **Sogn**, kaldes det **Sognefield**; imellem **Valders** og **Leerdal**

Side 358

Langstorden.

i **Sogn, Fillefield**; Sonden for den hele Spidse **Fuglesang**, heder det **Houglefield**; imellem **Sætersdal** og **Stavanger Fiord, Foglefield**; imellem **Bygland** i **Raabygdelaug** og **Stavanger-fiord**, ligesaa **Foglefield**; imellem **Ese Bygd** og **Jedderen, Langfield**, samt imellem **Qvinnedal** og **Lyngdal, Qvinesheden**.

Langfiorden, en stor Fiord, som fra Havet skiær sig 3 Mile ind i **Romsdals** Fogd. og Amt, er 1/2 Miil paa det bredeste. Den inderste Deel af denne Fiord har Navn af **Eidsvogbugten**, og ligger paa nordre Side deraf en Giestgivergaard, kalder **Eidsvog**. Ved Botten er et Eide, kalder **Tiltereidet**, som er 1/2 Miil langt, hvoraf halve Deel tilhører **Romsdals** og den anden halve Deel **Nordmørs** Fogd.. Stranden paa begge Sider af **Fiorden** er overalt beboet, og hører Gaardene deels til **Redsens** og deels til **Nessets** Præstegielde.

Langland, en Gaard i **Aalens** Annersogn, **Holतालens** Præsteg., **Guldals** Sorenskriv., **Tronh.** Amt, beboes af en Bonde ved Navn **Børre Hansen**, som betydelig har forbedret Gaardens Agre og Enge, endskiønt Kornavlingen er meget mislig, og fremfor andre Gaarde i Sognet er underkastet tidlig Nattefrost om Efteraaret. Han har desuden i en liden Elv, som løber strax forbi Gaarden indrettet et lidet Møllebrug med Overfalds Vand, hvilket har en ualmindelig Indretning. For Smaafæ-Creaturene om Sommeren, har han anrettet et Huus med Hiul under, hvilket trækkes af 2de Heste paa saadanne Steder, hvor han vil have Giødselen liggende. Denne **Børre Langland** er ellers en stor Mekanikus og Kunstner uden at være oplært dertil. Han er Uhrmager og forfærdiger Stue-Uhrer i stor Mængde, som ere meget skønne og have stor Afgang; ligesaa arbejder han i Staal og Messing, fornemmelig udstikker meget fine og smukke Signeter i Staal, som ikke give den beste Mesters Arbeide noget efter i Politur og fineste Udgravning. Endelig forstaaer han Dreier-Kunsten og arbejder paa samme, naar han har Leilighed, med en næsten utroelig Behændighed.

Langlie, en stor og smuk Dragounqvarteer-Gaard i **Spareboe** Præsteg., **Indersens** Fogd., **Tronhiems** Amt, tilhørende Kiøbmand **Carsten Wenfell** i **Tronh.** Denne Gaard ligger ved **Figge-Elv**, hvor et betydelig Savbrug paa Gaardens Grund med kostbare Bygninger er opført og i god Drift.

Langenes Sogn, et Anner til **Ørnæs** Præsteg., i **Vesteraalens** og **Lofodens** Fogd., **Nordlands** Amt.

Langfkeviig, en Ladeplads under **Arendals** Tolddistrict, i **Nedenæs** Fogd. og Amt, hvor endeel Handlende boe, som ere Borgere i **Arendal**.

Side 359

Langskibsøe.

Langskibsøe, en liden men meget smuk og behagelig Øe i **Ørskougs** Hovedsogn og **Præsteg.**, **Søndmørs** Fogd., **Romsdals** Amt, beliggende paa vestre Kant af **Abelsæt Strand**, har en Gaard af Skyld 1/2 Vog Fisk, hvorpaa er en Opsidder. Paa Øen er en deel Forreskov. Den formenes at have været i fordom Tid et Oplagssted eller Ladeplads, hvor Skotske Skibe have indtaget Trælast, og en Holme eller Skiær tet uden for Øen bærer endnu Navn af **Skotteskiæret**.

Langsteen, saa kaldes en Landstrækning i **Aasens** eller **Løø** Annersogn, **Frostens** Præsteg., **Stor-** og **Verdals** Fogd., **Tronhiems** Amt, langs Stranden, inderst ved en Vei eller Bugt af **Strindefiord**. Her ligger Kongeveien fra **Tronhiem** til **Indherret**, som, uagtet derpaa gjorde Forbedringer og anvendte betydelige Bekostninger, er meget besværlig og tildeels farlig formedelst adskillige steile Biergklipper, hvorover de Reisende maae passere; men de fleeste Reisende tage til Baads over ommeldte Viig, som omtrent udgjør 1/4 Miil, nemlig imellem

Gaarden **Sver** paa vestre Side og Gaarden **Næs** paa østre Side, hvorved Veien tillige noget forkortes, men spares intet i Udgifterne.

Langsteinen, et lidet Bygdelaug til **Skatvold** Annersogn, i **Størdals** Præsteg., under sidstmeldte Fogd., som bestaaer af 7 Gaarde med 9 Gaardmænd og 3 Huusmænd.

Langsætter, en Gaard i **Trøgstads** Præsteg., **Rakkestads** Fogd., **Smaalehnenes** Amt, hvor en stor Bygning er opført af store Kampestene og har staaet fra ældgamle Tider, hvori findes en Afdeeling af svært Tømmer af Anseende som en Seng 4 til 5 Alen lang. Ved Gaarden ere 2de Begravelseshøie, og i den ene af disse skal være fundet endeel kostbare Antiquiteter.

Langved, en stor Gaard i **Harams** Hovedsogn og **Præsteg.**, **Søndmørs** Fogd., **Romsdals** Amt, af Skyld 13 1/2 Vog, har 6 Opsiddere og 2 Huusmænd. Paa denne Gaard, som ligger paa søndre Side af Øen **Flemsø**, sees en stor Deel Kiempehøie eller Grave paa en Slette hen imod det Field, **Skulen** kaldet. Disse Høie ere omtrent 150 i Tallet, men af forskiellig Størrelse, og bestaaer af en Hoben sammenkastede Stene, som dog ere bedækkede med Jord, Græs og Lyng. De fleeste af dem ligge i en Cirkel, og have en Snees Skridt i Omkreds; de ligge og nogenledes ordentlig, eller ligesom i visse Rader, og ere gemeenlig rundt om besatte med Kampestene. Paa Gaarden har i fordum Tid boet en bekiendt og berømt Mand, ved Navn **Thomas Langved**, som skal være første Opfinder af det betydelige Fiskerie paa den Øe **Stor-Eggen** langt ud i Havet, hvilket han drev med ualmindelig Force og Fordeel, og hvortil han havde ladet sig bygge en saakaldet **Skude**,

Side 360

Langøe.

Skude, eller stærkt Fartøi paa 3 til 4 Laster, paa hvilken han længe kunde holde Søen ud, og tillige strax virke sin Fisk.

Langøe, en Øe i **Drammens Fiord** under **Buskeruds** Fogd. og Amt, hvorpaa er et rigt Marmorbrud, hvor aarlig brydes skøn Marmor, og hvorfra mange Ladninger af store Marmorblokke bringes til **Drammen** og derfra udskibes til **Danmark** og andre Steder.

Langøe vestre, en Øe inden for Byen **Kragersø**, i **Nedre Tellemarkens** Fogd., **Bradsberg-Amt**, af Skyld en Hud, som er Allodialgods under **Laurvigs** Grevskab. Her ere ypperlige Jernmalm-Gruber, hvoraf **Laurvigs** Jernværk er bleven forsynet med Jernmalm, og har Værket havt her en Stiger boende.

Langøe østre, en anden Øe sammestedes, hvoraf **Laurvigs** Grevskab tilhører, som Allodialgods, et Gedefkind, det øvrige tilhører Eierne af **Bærums** Jernværk ved **Christiania**, som her har anseelige Jerngruber, og har udvirket Frihed, at de ledige Fartøier, som der afhente Malm, undgaae at opseile til **Kragersø** for at inqvireres; saa og at de Kornvare, som til Arbejderne føres fra **Christiania**, der maae udlosses, imod Anmeldelse paa Toldboden. Jerngruberne ere ellers deelte imellem **Laurvigs** og **Bærums** Jernværker, og er en Stull ved samme inddrevet af 62 Lagters Længde. Imellem disse 2de Langøer er et langt og smalt Sund, kalder **Langøe** eller **Langaars-Sund**, det første er efter Øernes Navne, og det andet fordi til Baadene her sielden kan bruges Seil, men maae roes, formedelst den stærke Strøm her falder, og hvorfor her gemeenlig er Hvilested ved en Plads, kaldet **Roelighed**, hvor tillige er Herberge for Reisende. Paa disse Øer skydes endeel Ottere.

Langøe, en Øe, beliggende ved den sydvestlige Side af **Langesund**, lige over for Ladestedet **Langesund** i sidstmeldte Fogd., tilhørende **Danqvart Norman**, som der har anlagt et Honningkage-Bagerie, hvilket han holder i meget betydelig Drift, og har dertil opført paa den nordøstlige Ende af Øen anseelige Bygninger. Han bekom i Aaret 1781 for sit gode Anlæg den

større Sølv-Medallie af det Kongelige **Landhuusholdnings Selskab**. Paa bemeldte nordøstlige Ende er endeel dyrket Jord, men for det øvrige bestaaer Øen af Bierge og Klipper, med endeel smaa Gran- og Fyrre-Træer. Biergene indeholde Jern-Erts, og her har forhen været i Drift nogle Jerngruber. Paa Øen har og forhen været et Saltkagerie i Drift.

Langøe eller Langenes, en Øe i **Vesteraalen**, see **Langenes**.

Langøe, en Øe i **Larefiord** udi **Østfinmarken**, **Finmarkens** Fogd. og Amt.

Side 361

Langøerne, saa kaldes nogle beboede Øer i **Dale Syssel**, vestre Fierding af **Island**.

Langøesund, en Havn og god Ankerplads for Skibe imellem nogle Holme, som ligge Vesten for **Averøen** i **Nordmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**.

Lapland, see **Finmarken**.

Lappovarre, et langt Field, som strækker sig mellem **Altens Elv** og **Jezjocka** i **Kautokeino Præsteg.**, **Vestfinmarken**, **Finmarkens** Fogd. og Amt.

Larsgaard, et Handelssted i **Borgunds Hovedsogn** og **Præsteg.**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, af Skyld 2 Bpd. 6 Mark Fisk, har en Opsidder.

Laster-Field, en meget høi Fieldstrækning i **Helgelands Fogd.**, **Nordlands Amt**.

Laugraashver, et varmt Bad, beliggende 1/4 Miil fra **Skalholt** i søndre Fierding af **Island**. Her bades om Foraaret, Sommer og Vinter. Ellers bruges dette Hver til at kage Mad i, fornemmelig Melk og Kiød, til at bøje Karbaand, samt til Tvæt og Valken; Vandet er klart og velsmagende, og Badet er sundt, men Røgens Lugt er ikke behagelig.

Laugarhuus, et varmt Bad udi **Rafnkelsdal**, i **Mules Sønder Syssel**, østre Fierding af **Island**, men bruges ikke fordi Bygden er ødelagt.

Laugarnæs, en Gaard i **Guldbringe Syssel**, sønder Fierding af **Island**. Imellem **Reykevig** og **Vidsøe** ligger et Hver og Bad, som har sit Navn af Gaarden **Laugarnæs**. Badet er stort og dybt, og besøges meget af de Søfarende fra **Holmshavn**, og af Haandværksfolk i **Reykevig**.

Laugen eller Lougen, en Elv, som med **Miøsen Vand** og **Vormen Elv**, udgjør tilsammen et Hoved-Vanddrag. Bemeldte **Laugen Elv** har sit første Udspring fra **Lessøe Vand**, i **Lessøe Præsteg.**, **Guldbrandsdalens** Fogd., **Christians Amt**, og falder ud i **Miøsen Vand** ved Gaarden **Lille-Hammer** i **Faaberg Præsteg.** Til denne Elv støder adskillige mindre Elve, saasom: **Gausa** i **Gusdalsen**, **Tretten** i **Øyer**, **Tromsa** i **Ringeboe**, **Irya** imellem **Ringeboe** og **Froen**, **Sosaae** paa **Froen**, **Ulla** sammesteds, **Vingsteren**, som har sin Begyndelse fra **Vingstervandet** imellem **Valders** og **Froen**, **Otta** fra **Vaage**, **Enbugga** fra **Dovre Anner**, m. fl. mindre Elve.

Laugervaldal, en Dalstrækning i **Mule Sønder Syssel**, østre Fierding af **Island**, hvor 2de varme Kilder eller Bad ere beliggende.

Side 362

Laugtun.

Laugtun eller Frostens Hovedsogn, see **Frosten**.

Lauparen, et meget høit og anseeligt Field, i Øster ved **Romsdalens Grændser**, under **Ørskougs Præsteg.**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**; det kaldes ogsaa **Løbersfjeldet**, og tiener Fiskerne langt ude i Vesterhavet til Landmærke, hvorefter de opsøge deres udsatte Torskegarn.

Laurdals Præstegjeld og Tinglaug i **Jarlsbergs Grevskab**, bestaaer af 3de Kirkesogne, nemlig: **Svarstad Hoveds.**; og Annererne **Styrvold** og **Hemb**. Hovedkirken er af Steen opbyggt

Aar 1657. Gjennem endeel af dette Præsteg. løber **Louven Elv**, hvori haves et betydelig Laxefiskerie, ved et Sted kaldet **Kiærre**. Præstegaarden, som er en god Gaard i Ager og Eng, kaldes **Svarstad**. Almuen har gode Fortienester ved Kul-Leverance om Vinteren til **Kongsberg**, som ligger 4 Mile derfra. Til dette Præsteg. er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Skjerven**.

Laurdals Præsteg. og Tinglaug, i Øvre Tellemarkens Fogd. og Provstie, Bradsberg Amt, regnes fra Syd til Nord for 3 1/2 Miil i Længde, og i Brede paa det bredeste fra Øst til Vest 3 Mile. Fra **Skeens Kiøbsted** ligger det nederste Sogn, som er Hovedsognet, 9 Mile. Præstegieldet bestaaer af 4 Kirkesogne, nemlig: Hovedsognet **Laurdal**, og Annerne **Høidalsmoe**, **Ødefjeld** og **Eidsborg**. Gaardenes Antal i hele Præstegieldet er 98 efter Matrikulen, som tilsammen skylder 18 1/2 Tønder Korn, samt 4 Huder 7 Skind og 10 Faareskind, som i dansk Hartkorn kan anslaaes til omtrent 143 Tønder, beregnet hver Tønde Korn til 9 Sætninger Hartkorn. Af disse Gaarde ere 23 i Hovedsognet. Hovedkirken er en uanseelig og ringe Træbygning opført **Aar 1657**, staaende strax ved Præstegaarden, hvis Vaaningshuse bestaae af en liden malet Bygning ligesaa af Træ. **Aar 1769** var Folke-Antallet i hele Præstegieldet af Mandkiøn 422 og Qvindekiøn 589, tilsammen 1011 Siele. Her er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Triset**.

Laurkullen, et lidet Forbjerg, 1 Miil Sønden for **Mos**, under **Mosse Tolddistrict** i **Smaalehnenes Amt**. Neden for Berget ved Stranden, i en Bugt fra Havet, boer nogle Familier, samt en Kongelig Toldbetient med 2 Røyerter. Beboerne ere tilladte at udskibe Aarer og Spirer, som de selv forfærdige. Strax uden for ligger en liden Øe, kaldet **Eløen**, som bedækker Bugten og Havnen, er 1/2 Miil i Omkreds og tilhører Herregaarden **Evie**. Paa denne Øe boer en Lods og 2 Familier Fiskere.

Laurvigs Grevskab, forhen **Brunlaugnæs** kaldet, ligger i **Christiania Stift**, og grændser i Nord til **Nummedal** og **Tellemarken**,

Side 363

Laurvigen.

i Øster til **Jarlsbergs Grevskab**, i Sønden mod Havet, og i Vester til **Skeen-Fiord**. Det bestaaer af 4 Præstegielde, som ere: 1) **Tiøllinge**, et Kirkesogn. 2) **Hedrum**, 3 Kirkesogne. 3) **Brunlaugnæs eller Tanum** 3 Kirkesogne, og 4) **Sandeherred** et Kirkesogn, tilsammen 8 Kirkesogne. Herforuden tilhører Grevskabet, Byen **Laurvigen** med **Stavern**, samt Ladepladsene **Sandefjord** og **Langestrand** item Havnene **Helgeraaen** og **Nevlung**. J ommeldte 4 Præstegielde ligge 253 fulde Gaarde a 2 Skippund Tunges Skyld, 160 halve a 1 Skippund, og 188 Øde Gaarde a 1/2 Skippund, tilsammen 379 fulde Gaarde, som ere inddeelte udi 622 Matrikuls Numere; desuden omtrent 150 Huusmandspladse, foruden de 2de Strandstæder **Stavern** og **Helgeraaen**. Huusbygningerne paa førmeldte Gaarde, indbefattet Masovne og Hamre til **Laurvigs Jernværk**, bleve ansatte til Brandforsikring den 31te Maii 1794 for 113,870 Rdrlr. Gaardene tilhøre for største Deel Grevskabet, og overlades Bønderne til Brug og Beboelse paa visse Vilkaar. Dette Grevskab ligger meget behagelig og Veiene ere overalt i skøn Stand med nærliggende Giestgivergaarde for Reisende. Jorden er meget frugtbar, og her gives skønne Skove af Eg, Bøg, Fyr, Gran, Birk 2c., hvoraf Indvaanerne have god Næring ved Savtømmerhugst til de i Grevskabet liggende 26 Savbruge, med anden Træelast, og ved Kul-Leverance til Grevskabets betydelige Jernværk. Bøndernes Antal i de 4 ommeldte Præstegielde er omtrent 1450. Grevskabet har sin egen Birkeret, som forvaltes af en Ober-Birkedommer, og en Søren-Birkeskriver. Den Grevelige Residenz og Grevskabets

Hovedsæde **Laurvig**, som ligger strax ved Byen **Laurvigen**, er en anseelig Bygning, opført af Træ og bestaaer af 3de Fløie, med en prægtig Hauge derhos. Grevskabet blev oprettet ved Patenter af 29 Septbr. 1671 og 27 Febr. 1692. Den første Besidder var Geheimeraad og Statholder **Ulrich Frid. Gyldenløve**, og nuværende Besidder er Cammerherre og Oberst-Lieut. **Friderich Greve af Ahlefeldt Laurvig**, som tillige eier Grevskabet **Langeland** i **Dannemark**, hvor han er boende. Den næst forrige Besidder var Stifterens Sønnesøn Admiral **Christian Conrad, Greve af Laurvig**, som døde 1783 uden mandlige Livsarvinger, hvorved opkom en Tvist om Successionen, da Hans Høifyrstelige Durchlauchtighed Hertugen til Slesvig-Holsteen Augustenborg formerede Præention derpaa, men ved Høiesterets Dom af 9de Junii 1785 blev hævet, saaledes at Cammerherre og Generalmajor **Christian Greve af Ahlefeldt** blev tilkiendt Successionen; og den grevelige Leigningske Linie blev forbeholdt Successionsret til Grevskabet.

Side 364

Laurvigen.

Tilfælde at den Grevelige Ahlefeldtske Linies mandlige Afkom skulde uddøe.

Laurvigen, en liden god Handelsstad, beliggende imellem de 2de Elve **Louven** og **Faris-Elven**; ved en stor Bugt fra Havet paa søndre Side, og ved Foden af et høit Field paa nordre Side, under Beskyttelse af Fæstningen **Friderichsværn**, som ligger Sonden for Byen ved Strandstaden **Staværn**, 13 Mile fra **Christiania**, 21 M. fra **Brevig**, 9 M. fra **Drammen**, 49 M. fra **Stavanger**, 26 M. fra **Svinesund** og 74 M. fra **Kisbenhavn**. Handelen er her betydelig, og skeer aarlig en stor Udførsel af alle Sorter Træelast og Jernvarer, men Havnen er ikke meget god, da den er ganske aaben mod Havet, og ved sydlige Vinde staae Skibene megen Fare. Byen har 420 Gaarde eller Huuse, alle af Træe, men smukt opbygget siden seneste Jldbrand, af en til to Etager høie, udvendig Bordklædte og malede, hvilke, tilligemed de i Ladepladsen **Sandefjord** værende 60 Huuse, ere assurerede til 31te Mai 1794 for 184,940 Rdlr. Her boer endeel Kiøbmænd, Høkkere, Skippere og Haandværkere, og Byens Indvaanere af Unge og Gamle beløbe sig omtrent til 3500 Siele. Byen har en smuk Kirke af Grundmuur, prydet med et godt Orgelværk, hvortil er en Sognepræst, som tillige er Præst for **Langestrands** Meenighed. Byens Magistrat er en Byefoged, som tillige er Byeskriver og Søren-Birkeskriver i Grevskabet, hvilken Tieneste, tilligemed andre offentlige Tienester i Byen og i hele Grevskabet, Greven bortgiver, Toldtjenerne undtagne. Grundskatten oppebær Greven af samtlige Byens Indvaanere. Byefogdens Domme indstævnes for Overbirkedommeren, dernæst for **Overhof-Retten**. Byen har fornødne Brandanstalter og Brandfolk, og Borgerskabet udgjør et Kompagnie. Her er et godt Apothek; 2 Reberbaner, hvor aarlig oparbeides 4 a 500 Skippund Hamp ved 16 til 18 faste Arbeidere; samt 2 Tobaks Fabriker, derved 2 Mestere og 18 Arbeidere. I nærværende Tid opføres en Bygning, som efter Overslag vil koste 2400 Rdlr., derudi skal indrettes et Arresthuus og Sygehuus, samt en stor Sahl og 2de andre Værelser til Arbeidshuus. Bygningen opføres for Grevens, Byens og Landets Regning, og efter afdøde Admiral **Christian Conrad, Greve af Laurvig**, hans Foranstaltning samles Fond til Arbeidshuset ved Bøder for ulovlig Skovhugst m. v.. Byen har et grundmuret Hospital for 24 Lemmer, hvorved er en Forstander, en Opvarter og 2 Opvartersker; dets faste Fond, er 5000 Rdlr., skiænket af Dronning **Anna Sophia** og deponeret i den Kongelige Kasse, hvoraf svares aarlig 5 Procento eller 300 Rdlr. Fremdeles er Grevskabets Lensfølgere, efter Foundationen, paalagte at betale aarlig 500 Rdlr., som

Side 365

Laurvigs Jernværk.

er Rente a 5 Proc. af 10,000 Rdlr. aarlig, formedelst Lehnets Forøgelse ved tilkiøbt Jordegods udi Grev **Ferdinand Anthons** og Grev **Friderich Danneskiold Laurvigs** Tid. Herforuden er af Grev **Ferdinand Anthon Danneskiold Laurvig** i Sahlkassen deponeret 600 Rdlr., hvoraf betales aarlig 30 Rdlr.; altsaa er Hospitalets visse Indkomst 830 Rdlr. aarlig. Hver af Lemmerne nyder ugentlig 48 β., samt sit Lys, Brænde og Opvartning; Sognepræsten aarlig 36 Rdlr.; Forstanderen 30 Rdlr., Opvarteren 50 Rdlr., og 2 Opvartersker, hver 23 Rdlr. **Laurvigs** Tolddistrict begynder i Øster ved Skibsverftet **Søndresand**, hvor **Tønsbergs** Tolddistrict ender, og strækker sig i Vester til **Helgeraaen**, hvor **Langesunds** Tolddistrict tilstøder. Toldstedet er i Byen og de Kongelige Betientere, som der boe, ere: en Told- og Consumtions Inspecteur; en Told- og Consumt. Kasserer, 2 Kongelige Told- og Consumt. Betiente, 5 Told- og Consumt. Underbetiente og 2 Røyerter. Desuden er ansat ved Ladestederne **Sandefjord**, **Helleraaen** og **Staværn** 3de Kongelige Told- og Consumtions Betiente, samt 2de Røyerter i **Sandefjord**, 2 i **Staværn**, en i **Helleraaen** og en i **Nevlung Havn**. Aar 1792 indkom til **Laurvigen** 192 Skibe og udgik 210. Til **Sandefjord** indkom s. A. 28 og udgik 43 Skibe. Af de udgaaede fra begge Steder vare 32, som havde indkommet Aaret forhen. Samme Aar eiede Byen og Ladestederne 68 store og smaae Skibe og Jægter. Byen har en Vinterhavn for Skibene, kaldet **Holen**, hvor en Skibskrahn er anlagt, som tilhører Greven, hvor Skibe kan istandsættes og fornødne Materialier anskaffes; derved er en Mester, men ingen faste Arbeidere. I Byen er et Kongelig Postkontoir, som bestyres af en Postmester. Posten ankommer hertil fra **Christiania** og de flere vesterlehnske Steder, hver Tirsdags Aften eller Onsdags Formiddag, og afgaaer til Stederne østen for og til **Kiøbenhavn** Onsdags Aften eller Torsdags Morgen. Den østre ankommer Fredagen og afgaaer til de vesterlehnske Steder samme Dags Aften. For et enkelt Brev til eller fra **Kiøbenhavn** betales i Porto 18 Skilling, og ligesaa til eller fra **Tronhiem**.

Laurvigs eller Fritzøe Jernværk, ligger tæt ved Byen **Laurvigen** i **Laurvigs Grevskab**, udi en liden Dal ved Foden af et Bierg, og igiennem Dalen løber en Elv, kaldet **Faris**, som driver Værket. Det tilhører Grevskabet og er det vigtigste Jernværk i hele **Norge**. Aar 1673 den 14de Mai fik Statholder **Gyldenløve** Privilegier herpaa med Tillæg af 10de Sept. 1689. Her ere 2de Masovne opførte, og nok en, 1 Miil høiere op; desuden 6 Stangjern-Hammere; en Søm eller Spigerhammer og et Pukværk m. v.. Fra dette Værk leveres aarlig 6 til 7000 Skipp.

Side 366

Laurvigs Provstie.

Stangjern samt 2000 Skipp. og derover støbt Jern, af Kakkelovne, Gryder, Kanoner, Kugler, Skibsbolter, Nagler o. s. v., hvilket fra Byen udskibes for det meste til **Danmark**, **Holsteen** og noget lidet til **Engelland**. Aar 1758 var Antallet af de Værket tilhørende Gruber og Skierper, i alt 170, som ligge i **Bamble** og **Sanikedals Præstegielde** samt paa de 2de Øer **Øster** og **Vester Langøe**, see **Langøe**. Aar 1771 var det udvirkede Jerns Værdie 108009 Rdlr. 32 β., og Udgifterne tilsammen 68996 Rdlr. 1 β altsaa Overskud 39,013 Rdlr. 31 β.. Aar 1781 blev virket 6743 Skipp. 17 Lpd. 15 Pd. Stangjern og 2202 Skipp. 7 Lpd. 5 Pd. Støbegods. Det Værket tillagte District af Skove er meget lidet, det bestaaer kun af 4 Sogne, der aarlig leverer 30,000 Læster Kul, og Skovene ere inddeelte i visse Hugster, hvoraf een aarlig udhugges. Siden befaaer Pladsen igien, og for i øvrigt at spare paa Skovene, har Bønderne af Grevskabets forrige Eier været opmuntret ved smaae Præmier for at satte Steengierde om deres Jorder. Værket har

en meget liden Plads, hvorfor alle Værkets Bygninger ere opførte meget nær til hinanden. Elven har sit Løb af det strax ovenfor liggende Vand, kalder **Faris-Søe**, som er 2 Mile langt og har Vandet forhen undertiden steget saa høit at det gik over Elvens Bredder og gjorde Skade paa Værkets Bygninger, men for at hindre dette, er for endeel Aar siden ved **Faris Søe** opført en skøn elliptisk Dæmning af hugne Stene, 150 Fod lang, hvilken Dam har kostet henved 8000 Rdlr.. Af Værket svares aarlig til Kongen 1100 Rdlr.. Over Værket er en Inspecteur, som tillige er Over-Birkedommer i Grevskabet. Herforuden er ved Værket en Forvalter, en Proviansforvalter, en Revisor med flere Betiente.

Laurvigs Provstie, er fordm kaldet **Brunlavens eller Brunlaugens Provstie**, bestaaer af Sognekaldet i Byen **Laurvigen** og Annexet **Langestrand**, samt følgende 6 Præstegielde: **Thiøllinge**, **Hedrum**, **Brunlaugnæs** og **Sandeherred** under **Laurvigs Grevskab**, samt **Aneboe** og **Laurdals Præstegielde** i **Jarlsbergs Grevskab**, hvilke tilsammen udgiøre med **Laurvigen** og **Langestrand**, 16 Kirkesogne og desuden hører hertil **Friderichsværns Kirke** for Fæstningen og Værftet, hvortil i alt ere 8 Sognepræste.

Lavmandsholmen, en Holme ved Indløbet af Staden **Christianssands** vestre Havn, hvor Levninger findes af et Batterie, som der har været oprettet.

Laraae, den fornemste Aa til Laxfiskerie i **Kiosar Syssel**, søndre Fierding af **Island**, som har sit Udløb fra en stor fersk Sø sammesteds, kaldet **Medalfelsvatn**.

Side 367

Laxaae.

Laxaae, en stor fiskerig Elv i **Thingøe Syssel**, nordre Fierding af **Island**, har sit Udløb fra **Myevatn** sammesteds.

Larefiord, en meget breed, stor og dyb Fiord i **Øst-Finmarken**, **Finmarkens Fogd.** og **Amt**, som løber ind ved **Kollefiordnæs**. Udi denne Fiord ligge disse Øer og Holme: **Karteholm**, **Saraholm**, **Bratholm**, **Skiaaholm**, **Langøe**, **Bonse** og **Reengø**. Ved Fiorden er et Finne-Kapel. **Leangen**, en Ladeplads i **Asker Hovedsogn** og **Præsteg.**, **Aggers** og **Folloug Fogd.**, **Aggershuus Amt**, hvorfra har været udskibet mange Skibsladninger aarlig af Marmorblokke, som til Lands bleve nedbragte fra Marmorbrudet i **Lier Præsteg.**.

Leangen, en smuk bebygget og i Ager og Eng god Avlsgaard i **Hlade Hovedsogn**, **Strinde Præsteg.** og **Fogd.**, **Tronhiems Amt**, tilhørende Cancellieraad **Muust** i **Tronhiem**.

Lebesbye, et Finnekapel ved **Larefiord** i **Østfinmarken**, **Finmarkens Fogd.** og **Amt**, under **Kollefiords Pastorat** sammesteds. Ved **Lebesbye** er en Missions-Vivis ansat.

Leedingens Fierding, et Tinglaug til **Saltens Fogd.**, i **Nordlands Amt**.

Ledingnæs eller Lenæs Sogn, et Anner til **Steegens Præsteg.** sammesteds.

Leen- eller Leinstranden, see **Leinstranden**.

Leensberg eller Leedingsberg, saa kaldes de Steder langs Søekanten i **Helgelands Fogderie**, **Nordlands Amt**, hvor de saakaldte Nordfarere eller Borgere fra **Tronhiem** henreise om Sommeren for at handle med Jndbyggerne, see **Helgeland**.

Leeqvam, en Gaard i **Gusdals Præsteg.**, **Guldbrandsdalens Fogd.**, **Christians Amt**, af Skyld 4 Huder Odelsgoods. Denne Gaard, hvorunder er 2 Huusmandspladse, er meget betydelig og af dens nærværende Opsidder anseelig forbedret.

Leeranger Skibreede, et Tinglaug i **Ryfylke Fogd.**, **Stavanger Amt**, som bestaaer af 97 Gaarde, hvilke **Aar 1746** vare beboede af 147 Gaardmænd. Tingstedet er Gaarden **Jelsøe**.

Leerbryggen, en Strandsted under **Holmestrand** i **Jarlsbergs Grevskab**, hvor nogle Familier ere boende.

Leerdal eller Leirdalsøren, et Strandsted i **Leirdals Præsteg.**, **Yttre- og Indre-Sogns Fogd.**, nordre **Bergenhuus Amt**, hvor aarlig ved **Mikkelsdags** Tid holdes et Marked, til hvilket Bønderne fra **Valders** nedkomme over de høie og farlige Klipper, **Gallerne** kaldet, som det eeneste Sted de kan passere til dette Marked.

Leerem, en Gaard i **Eids Annersogn**, **Grøttens Præsteg.**, **Romsdals Fogd. og Amt**, hvorved er et Eide imellem denne og **Gaard**.

Side 368

Leeren.

Gaarden Thorvig ved **Romsdals Fiord**, kaldet **Leerems- eller Giærsæt-Eidet**, som er 1/2 Miil over, hvorpaa ligger et heelt Bygdelaug, kaldet **Giærsæt-Bygda**.

Leeren eller Leiren, see **Leiren**.

Leerkiers Tinglaug, i **Mandals Fogd. og Amt**, bestaaer af **Mandals og Holme Præstegielde**, samt **Finlands Sogn**, som er et Anner til **Biellands Præsteg.**, tilsammen 6 Kirkesogne. Tingstedet er **Gaarden Leerkier**.

Leerkarelv, en Elv i **Brønsens Præsteg.**, **Helgelands Fogd.**, **Nordlands Amt**, som løber need i **Rysvandely**.

Leerstad, et Bygdelaug, beliggende paa en Halvø ved det Sund **Bragstind** i **Borgunds Hovedsogn og Præsteg.**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, bestaaende af 13 matrikulerede Gaarde, der tilsammen skylde 10 Vog 2 Bpd. Fisk, har 19 Opsiddere, en Pladsemand og 8 Huusmænd. Af Gaardene er den ene, kaldet **Skuggen**, Handelssted, men den største Gaard kaldes **Leerstad**, af Skyld 3 Vog Fisk, har 4 Opsiddere.

Leervaag, en Havn ved den sydlige Side af **Romsdals Fiord**, i **Romsdals Fogd. og Amt**.

Leetvold, en Ødegaard i samme **Fogd.**, som af Bonden **Mats Berntsen** for faae Aar siden er taget under Brug og Beboelse, og af ham betydelig forbedret, saa at den nu kan ernære en Familie, for hvilken Flid han har erholdet Kongelig Præmie.

Legangers Præsteg., i **Yttre Sogns Sorenskriv.**, **Sogns Provstie**, nordre **Bergenhuus Amt**, bestaaer af 5 Kirkesogne, som ere: **Leganger Hoveds.**, og Annererne: **Fresvig**, **Rinde** eller **Fejos**, **Vangnæs** og **Tingum**, samt **Fjærlands** eller **Mundals Kapel**. Til dette Præsteg. er en Sognepræst og en residerende Kapellan.

Lein, en betydelig stor og god Gaard i **Mæhre Hovedsogn**, **Spareboe Præsteg.**, **Indersens Fogd.**, **Tronhiems Amt**, som har 2de Matrikuls Numere og ligger for 2de fulde Dragoun-Quartere. Denne Gaard eies og beboes af Bonden **Thore Sket**, som for faae Aar fraflyttede **Gaarden Skei** i samme Sogn, efter at han havde anseelig forbedret Jorden og smukt opbygget **Gaarden**. **Gaarden Lein** var ved hans Tiltrædelse meget slet drevet og overgroet med Kratfkov, samt Husene forfaldne, men denne meget driftige Mand har ikke allene opført betydelige Bygninger paa **Gaarden**, men og anseelig forbedret Jorden, med hvilket alt han aarlig continuerer, saa at denne, fra en forfalden Gaard, vil blive en af de smukkeste og betydeligste Bondegaaarde i Sognet. Den ligger paa en høi Bakke strax ved **Præstegaarden Tuff**.

Side 369

Leinstranden.

Leinstranden eller Nypens Sogn, et Anner til **Melhuus Præsteg.** i **Guldals Sorenskriverie**, **Orke og Guldals Fogd.**, **Tronhiems Amt**, men hører i det Verdslige under **Strinde Fogd.**, og udgjør et Tinglaug, hvortil Tingstedet er **Gaarden Klet**. Dette Sogn ligger paa den søndre Side af en Aas, kaldet **Byeaasen**, strækker sig ned til **Tronhiems Fiord**, i Dannelsen omtrent af en

halv Cirkel og er et meget jævnt og plat Land. Kirken kaldes **Nypen** af de Gaarde, hvorhos den staaer, nær ved Kongeveien til **Tronhiem**; den er temmelig stor, bygt af Tømmer, med et høit Spiir. Denne Kirke er flyttet adskillige Gange, i Anledning af den her overalt værende løse Leergrund; sidste Gang blev den flyttet **Aar 1673**, da nu værende Kirke er bygget. Den er indvendig udstaseret med adskillige Tavler eller Malerier, som ere ophængte paa Væggene, og den har en smuk Altertavle, foræret af **Peder Nielsen Støren**. I Vinduerne staae indbrændte adskillige Navne og Vaabener, og hænger i Kirken en Metal Lysekrone, foræret dertil af bemeldte **Peder Støren**, tilligemed 2de Metalstager paa Alteret.

Leinsvigen, en beboet Strækning ved søndre Side af **Tronhiems Fiord**, som henhører til **Ritsens Annersogn**, under **Stadsbygdens Præsteg.**, i **Fosens Fogd.**, **Tronhiems Amt**, bestaaende af 43 Gaarde, deraf en øde Gaard.

Leirdals eller Leerdals Præstegield, i **Indresogns Sorenskriv.**, **Sogns Provstie**, nordre **Bergenhuus Amt**, beliggende inderst ved **Sognefjord**, og bestaaer af 4 Kirkesogne, som ere: **Leirdals Hoveds.**, og Annererne: **Aardal**, **Borgund** og **Houg**; hvortil er en Sognepræst. Præstegieldet er inddeelt i 3 Skibreeder eller Tinglauge, nemlig: **Leirdals**, **Borgunds** og **Aardals**. Et Sted ved **Sognefjord** i Hovedsognet, kaldes **Leirdalsøren**, hvor endeel Strandsiddere ere boende, og der holdes Tingene for **Leirdals** og **Borgunds Skibreeder**, ligesaa et Marked aarlig ved **Mikkelsdags Tider**.

Leir-Bæk, en liden Elv, som nedrinder i **Niedely**, og er Grændseskiel imellem **Tiller Sogn** og **Strinde Præsteg.** i **Strinde Fogd.**, **Tronhiems Amt**. Denne Elv driver endeel Møllebruge, og 2 Krudmøller ved den Gaard **Sælsbak**.

Leiren eller Leeren, 5 Gaarde i **Hlade Hovedsogn**, og **Strinde Præsteg.** sammesteds, 1/2 Miil Sønden for **Tronhiem**, hvoraf en kaldes **Utleiren**, 2de **Øvreleiren** og 2de **Middleiren**, tilhørende Hans Excellence General **v. Krog** i **Tronhiem**. Gaardene, som ere meget gode og kornvisse, beboes af 5 Opsiddere, og ligge dertil 16 Huusmandspladse. Her løber **Nied-Elv** forbi og ved Gaardene **Øverleiren** gjør en meget stor Foss, kaldet **Leirsfossen**.

Side 370

Leirhnukur.

fossen, ved det den styrter sig ned over steile og næsten lodrette Klipper, som ere omtrent 20 Favne høie. Midt i Fossen, mod det øverste af den, ligger en stor Klippe, bevoren med Grannetræer, som her deeler Fossen i 2de Arme. Paa Klippens nordre Side staaer en Korn-Mølle, og 3de meget betydelige Savbruge, paa hvilke skiæres aarlig omtrent 50 Stabel eller 60,000 Stykker Bord eller Bræder, og paa søndre Side af Klippen staaer 2de Møllebruge, hvilket alt drives af Vandet i Fossen, som falder her med den Styrke, at Jorden og de næstliggende Klipper deraf ryste, og ofte høres Fossens Bulder i Staden **Tronhiem**. Strax oven for Fossen staaer skraas over Elven 22 Steenkars, imellem hvilke fæstes en Lænse, for at modtage alt det Tømmer, som fra **Tydalen** og **Sælboe** til bemeldte Saver nedflaades igiennem Elven og **Sælboe-Søe**. Fra **Tronhiem** til **Leiren** er en besværlig Vei, formedelst de meget høie og lange Leer-Bakker, som maae fares, før man kommer til Gaardene, men disse Gaarde ligge ellers særdeles behagelig og er derfra en smuk Udsigt, hvorfor adskillige af **Tronhiems** Indvaanere gjøre Lysttourer derhen især om Sommeren, og kan mod Betaling faaes Beværtning hos Opsidderne, desuden er et Giestgiverie paa een af Pladsene ved Savbrugene. Disse Gaarde har nu i de senere Aar faaet en saa meget mere Anseelse, da Eieren har ladet opføre paa een af Gaardene en meget stor og anseelig Vaanebygning til Sommer-Residents.

Leirhnukur, er næst efter **Krabla**, det farligste ildsprudende Bierg i **Thingøe Syssel**, nordre Fierding af **Island**, og ligger 1/2 Miil fra **Krabla**.

Leir-Søen, et ferskt Vand ved **Lessøe Jernværk**, i **Lessøe Præsteg.**, **Guldbrandsdalens Fogd.**, **Christians Amt**, som er 1 1/2 Miil langt, men ikkun 1/4 Miil paa det bredeste, thi andre Steder er det saa smalt, at en Broe er bygget derover for at drive Creaturene til Græsning i Fieldene. Dette Vand har ei af Naturen været saa stort og dybt som det nu er, men da **Lessøe Jernværk** blev optaget og adskillige Bygninger til dets Fornødenhed bleve anlagde ved den østre Ende af Vandet, bleve kostbare Dæmninger tillige opførte paa dertil beqveme Steder, hvilket foraarsagede, at den Dalstrækning, hvori Vandet ligger, blev aldeles opfyldt, i Steden for, at forhen kun smaa Elve løbe der igiennem. Nu er dette Vand paa sine Steder 12 til 16 Favne dybt, og ved Opdæmningen ere adskillige Stykker af det faste Land løsnet og forvandlet til flydende Øer, hvoraf den ene ved Vandets østre Ende, bevøxet med Træer, er fastheftet til det faste Land ved en Jernlænke, paa det den ikke skal lægge sig for Munden af Vandet og for Vandrenderne, som driver Værkets

Side 371

Lekkenæs Sogn.

Masovn, Hamre og flere Machiner. Vandet har nu sit Udløb ved 2de modsatte Kanter, nemlig baade mod Øst og Vest, og hvorved de 2de betydelige Elve: **Raume-Elv**, som løber ned til **Romsdalen** Nordenfjelds, og **Lougen-Elv**, som løber igiennem **Guldbrandsdalen** med flere Steder Søndenfjelds, have deres første Udspring.

Lekkenæs Sogn, see **Lekøe**.

Lekkem, en betydelig stor og god Gaard i **Verdalens Præsteg.**, **Stør- og Verdals Fogd.**, **Tronhiems Amt**, beliggende paa en Bakke, Norden for **Verdalssøren** ved Kongeveien til **Spæreboen** og **Indersen**. Her har i fordom Tid staaet en Kirke. Under Gaarden er et lidet Savbrug.

Leknæs eller Liknes Sogn, er Hovedsogn til **Nedre Qvinesnesdals Præsteg.** i **Lister Fogderie**, **Mandals Amt**. Aar 1787 bestod Folkemængden i dette Sogn af 1415 Siele.

Leknæs, en Landpynt i **Jørgenfiords Præsteg.**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, som gjør Skilsmisse imellem **Jørgenfiords** og **Norangsfiorden**, og giver Stranden Navn af **Leknæsstranden**.

Lekum, en Gaard i **Eidsberg Hovedsogn** og **Præsteg.**, **Heggen** og **Frølands Sorenskriv.**, **Smaalehnenes Amt**. Paa denne Gaard har fordom staaet et Kloster, kaldet **Lekums** eller **Christi Legems Kloster**, omtrent 500 Skridt fra **Eidsberg Kirke**. Kiældermuren deraf staaer endnu, opført af kantede Graastene; den er indvendig 30 Alen lang, 15 Alen breed og 1 1/2 Alen tyk. Hiørnene og Døraabningerne har været beklædte med Veegsteen, og sees 2 runde Hvegsteens-Pillere af 1/2 Alens Tykkelse, som formodes at have tient til Støtter midt under Hvelvingen af 2de Kieldere. Jblant Muurstenene ere nogle fundne, dannede som Kløverblade, og andre som stumpede Kors, med flere Figurer, hvilke maae have tient til Zirater udvendig paa Muuren. Her er og fundet en Jernnøgle m. m. Disse Rudera af Klosteret have været skiulte af en stor Jordhob siden Aar 1572, og bleve først opdagede, Aar 1770. Formældte Aar 1572 var den sidste Tid Klosteret stod ved Magt, og formodes da at være ødelagt og opbrændt ved den haarde Krig imellem **Norge** og **Sverrig** udi Kong **Friderich den 2dens** Regierings Tid, thi Kul er fundet i Grunden. Gaarden har forhen været et Giestgiversted, hvortil den ligger meget beleilig, men nu udmærker sig ved Sav- og Mølle-Bruge, hvilke ere anlagte ved et nedstyrtende Vandfald af en Elv, som har sit Udspring 2 Mile derfra og passerer igiennem

Eidsberg Sogn i mange smukke Bugter. Denne Elv har ofte foraarsaget Jordsfald oven og neden for Gaarden, hvorved store Mark- og Eng-Stykker ere udtagne ved stærk Flom, og efterladt den nøgne Fields-grund.

Side 372

Lekøe.

grund. Gaardens Udhuse ere og af samme Aarsag blevne flyttede, thi den Bakke, hvorpaa Husene staae, blev undermineret af Elven, hvorved hele Gaarden stod Fare for Undergang, men blev forebygget ved en Stilladse af Tømmer, som understøtter den steile nedgledne Elvebred.

Lekøe, en beboet Øe i **Folden Fiord**, som udgør et Kirkesogn til **Nærsens Præsteg.** i **Nummedals Fogd.**, **Tronhiems Amt**. Kirken, som ogsaa kaldes **Lekkenæs**, staaer paa Øen, og er en liden Træbygning. Paa Øen ligger et Næs, kaldet **Løkkenæs**.

Lendvig Præstegield, i **Seniens Fogd.** og **Provstie**, **Finmarkens Amt**, bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere: **Lendvig Hoveds.** og **Hillessøe Anner**, hvortil er en Sognepræst. Hovedsognet ligger ved et Sund, kaldet **Giisund**.

Lenæs eller Ledingsnæsfjord, en Fiord, som fra Havet løber ind i **Saltens Fogd.**, **Nordlands Amt**, forbi **Lenæs** eller **Ledingsnæs Kirke**, hvoraf Fiorden har sit Navn. Denne **Ledingsnæs Kirke** og Sogn er et Anner til **Steege Præsteg.** sammestedes.

Lepsøe, en beboet Øe i **Harams Hovedsogn** og **Præsteg.**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, som ved det saakaldte **Harams Sund** adskilles fra **Haramssøe**, er 2 1/4 Fierding lang, men kun lidet over en Fierding breed. Et Field ligger paa denne Øe, vendt fra Østen til Vesten, hvilket har saavel paa nordre, som søndre Side en temmelig breed og jævn Biergfod. Paa den vestre Kant er det temmelig lavt, men tiltager i Høide mod Østen, og endes der med en høj Field-Tinde eller Bierg-Top, kaldet **Gohalden**, som paa Søen i Nord viser sig meget besynderlig, og har formedelst sin Høide den Virkning, at, naar Vindene er nordlig, haves Sonden for Field-Tiden, i den saakaldte **Vigrefjord**, et Havblik, næsten en Fierding Vei fra Øen, ihvor stærkt end Vinden blæser paa den øvrige Deel af Fiorden. Fra **Gohalden** strækker sig i Øst en lang og beboelig Biergfod, men ligger ganske udyrket og ubeboet; derimod gaaer Fieldet paa den vestre Kant næsten ganske steilt ned i Havet, og dog ligger der i en Havbugt en Gaard, kalder **Ovnen**, beboet af 4 Mand, som fra første Tid have nedsat sig her allene for at drive Fiskerierne, thi de kan intet Korn avle og kun lidet Høe til nogle faae Creatures Underholdning. Ikke langt fra denne Gaard, paa nordre Side af Fieldet, findes et stort Hul eller en saakaldet Hælder, (det er en af Naturen dannet Horizontal Hvælve-Gang i Fieldet) som tiener til et Opholdssted for Faarene. Videre ligger paa denne Øe Præstegaarden **Kiærstad** og de Bondegaaarde **Lousund** eller **Løvsund**, **Indre Farstad**, **Yttre Farstad** og **Kon-**

Side 373

Lesten.

Rønstad, som beboes af 10 Gaardmænd. Alle disse Gaarde skylde 23 Vog 1 Bpd. 12 Mark Fisk.

Lesben eller Læsten, et temmelig høit Field, see **Godøe**.

Lessøe eller Læssøe Jernværk i **Lessøe Præsteg.**, **Nordre Guldbrandsdalens Sorenskriv.**, **Christians Amt**, er optaget Aar 1652, og dets Privilegier udstædte til Laugmand **Philipsen** i **Christiania** og **Jochum Jrgens** af Kong **Friderich 3die** den 19 Nov. 1660 og siden confirmerede af Kong **Christian 5te** den 16 April 1673. Efter nogle Aars ufordeelagtig Brug, blev Værket nedlagt. Siden paa nye optaget Aar 1692 af et Interessentskab i **Tronhiem**, som

satte Værket i Drivt og bekostede opbyggt nu værende Værkets Kirke, **Aar 1695**, der staaer et Stykke Sønden for Bergpladsen, hvilken Kirke, som blev kaldet **Vor Frelseres Kirke**, og som **Aar 1767** af da værende Værkets Eier **Provst Jrgens**, meget er bleven forbedret og især ziret med et Taarn og Spiir, hvori hænger 3 gode Klokker, henhører under **Lessøe Præsteg.** Til Kirkens første Bygning gave Bønderne, som her boe paa den saakaldte **Lessøe Skov**, det fornødne Tømmer, og Værkets Arbeidere gave hver til Indretningen 48 β.. Det Tronhiemske Interessentskab dreve Værket endeel Aar ligesaa med Forliis, hvilket anledigede, at den ene efter den anden traade fra. **H. Træskov** var tilsidst alene tilbage, som, efter at Værket ei var drevet siden **Aar 1701**, solgte det, **Aar 1709**, til Forvalteren ved **Eidsvolds Jernværk, Reinh. Ziegler**. Denne satte Værket atter i Drivt og optog endeel nye Gruber, men alt med lige saa liden Fordeel som forhen. Efter **Zieglers Død** blev **Lars Lobos** gift med hans Enke, som solgte Værket til en **Holmboe Aar 1750**, han satte Værket i Gield og Vidtløftighed ved kostbare Bygninger og andre Anlægge, hvilket hans Eftermand **Poul Jrgens**, som fik Værket **Aar 1757**, ved sin Flid og Drivt temmelig har oprettet, endskiønt dette Værk, formedelst Mangel saavel paa Skov som Malm, kan ansees for et af de ringeste Jernværker i **Norge**. Værket har nu en Masovn og en Stangjern Smedie, hvorved fabriqveres allehaande Jernarbeide, saasom Boer-Jern, der fornemmelig afsættes paa **Røraas**, Fyrfade, Fiskestene, Plovjern, Risteler, Drægge eller smaa Ankere, Søm eller Spiger, m. v.. Disse Bygninger staae ved den østre Ende af **Leirsøen**, hvor betydelige Damninger ere opførte. Tilforn har en Stangjern Hammer eller Smedie ogsaa tilhørt Værket ved den nordlige Ende af **Leirsøen**. Ved Værket er, blandt andre Bygninger, et meget stort Provianthus. Jerngrubene, Værket tilhørende, ligge paa formeldte **Lessøe-Skov**. **Aar 1781**, blev udbragt 76 Skipd. Stangjern, men **Aar 1791** ikkun 57 Skipd. Den aarlige Afgift til

Side 374

Lessøe.

Kongen er 150 Rdlr. Under **Lessøe-Værkets Sogn** høre 3 Gaarde og Gaardmænd, samt omtrent 86 Huusmænd og Inderster, tilsammen 116 Familier, og i alt af Mandkiøn 244 og Qvindekiøn 218, tilsammen 462 Siele, indberegnet Værkets Arbeidere.

Lessøe eller Læssøe Præstegield og Tinglaug sammesteds, bestaaer af 3 Kirkesogne, som ere: **Lessøe-Hoveds.** og Annererne, **Lessøe Værket** og **Dovre**; desuden hører hertil den halve Deel af **Foldals Værkets Sogn**, den anden halve Deel tilhører **Tonsæt i Østerdalen**. Hovedkirken er en smuk Korskirke af Træe, opbyggt **Aar 1749**, som ved Indvielse paafølgende **Aar 1750** blev kaldet **Bethel Kirke**. Den staaer paa en Forhøining tæt ved Præstegaarden og tilhører Almuen. Prædikestolen og Altertavlen er meget vel udarbejdet af en Bonde ved Navn **Jakob Klukstad**, samt malet og forgyldt; over Choret er en Tønde-Hvelving af Træe, og Kirken er overalt forsynet med Hvelvinger og tækket med Skiffersteen. **Aar 1774** var i hele Præstegieldet 249 Gaarde og Gaardmænd, samt 450 Huusmænd og Inderster, indberegnet Værkernes Arbeidere, tilsammen 699 Familier, og i alt det hele Folke-Antal af Mandkiøn 1621 og Qvindekiøn ligesaa 1621, tilsammen 3242 Siele; deraf var i Hovedsognet s. A. 126 Gaarde og Gaardsbrugere, 163 Huusmænd og Inderster, og i alt af Mandkiøn 627 og af Qvindekiøn 660, tilsammen 1287 Siele. Tienden paa 1/4 Part er aarlig 100 til 110 Tønder af Byg og Havre. Præstegaarden kaldes **Hof eller Hove**, som skylder 2 Huder 8 Skind. Dens Kornavling er ringe og Udsæden skal ikke bestaae i mere end 12 til 16 Tønder af Byg og Havre aarlig. Under Gaarden hører 9 Huusmandspladser. **Lessøe** og **Dovre** Almue betale ikkun halve ordinaire Skatter, paa Grund af den i Aaret 1612 erhvervede Seier over **Skotterne**, og have i samme

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Anledning forhen været aldeles befriet for Skatters Svarelse, ligesom for Udskrivning og Commando, undtagen i Krigstider. Kornavlingen overalt i Præstegieldet er meget mislig formedelst kolde Sommere og alt for tidlig Høst. Samtlig Præstegieldets Gaarde skyldte 299 Huder 11 1/3 Skind, 184 Alen Vaidmel og 39 Bpd. 18 Mark Fisk, hvilket omtrent udgjør 217 Tønder Hartkorn, deraf oppebær Sognepræsten, som ene Præst paa Stedet, Landskyld af 5 Huder. Præstegieldet er nu inddeelt i 111 Soldater Lægder. Ved en Gaard, kaldet **Lien**, i Hovedsognet holdes aarlig den 24 Junii et Slags Hestemarket, hvor Hesteprangere fra **Søndmør** indfinde sig med endeel Heste, og i **Dovre Annerfogn** er ligeledes en saadan Samlings Plads ved **Dovre-Broe**. Aar 1789 den 22de og 23de Julii overgik **Guldbrandsdalens Fogd.** betydelig Skade ved Elvebrud af **Lougen** og **Glommen** med flere Elve, hvorved i dette

Side 375

Lessøe.

Præsteg. aldeles blev ødelagt 118 1/2 Maal Ager og 450 3/4 Meling Eng; 89 1/2 Maal Ager og 467 1/2 Meling Eng blev bedærvet for nogle Aar; 117 Huse bleve aldeles ødelagte og 18 Huse beskadigede og omkastede; hvorved tillige omkom 6 Mennesker, 11 Hornqvæg og 11 Smaafæ. Skaden paa Jord, Huse og Creaturer er taxeret for 18,862 Rdlr. 24 B.. Tingstedet for **Lessøe Tinglaug** er Gaarden **Rødsølen**.

Lessøe eller Læssøe-Skoven, en Skovstrækning af omtrent 4 Miles Længde fra et Sted, kaldet **Stueflotten**, i sidstmeldte **Lessøe Præsteg.**, til **Bevlungs-Neset** i **Grøttens Præsteg.**, udi **Romsdalen**. Over denne Skov, som ogsaa kaldes **Romsdals- eller Bjørne-Kliv**, reiser i Almindelighed Bønderne fra **Guldbrandsdalen** med flere Oplændinge, til **Romsdals-Marked** om Efteraaret i October Maaned for at købe Fisk, Sild og andre Vare, samt endeel Heste, paa hvilke de ved Kløver bringe de købte Vare med sig hjem, thi de kan ei køre over **Lessøe-Kløv** uden om Vinteren, da ogsaa nogle afhente deres Vare; denne Vinterreise skeer almindelig ved Juletider. Paa denne Skov ligge Grubene til **Lessøe Jernværk**.

Lessøe eller Læssøe Vand, en fersk Sø paa bemeldte **Lessøe Skov**, som er 1/2 Miil lang, hvorfra de 2de store Elve **Laugen** og **Rauma** have deres Udløb. Endeel Ørret og Harr fiskes her.

Letnes, 2de store og gode Dragounqvarteer-Gaarde, i **Indersens Præsteg. og Fogd.**, **Tronhiems Amt**, beliggende paa en høi Bakke ved **Steenkier Fiord**. Under Gaarden er en god Havn for Jægter og Baade, kaldet **Letnesvogen**.

Leuten eller Løyten Præstegield, see **Løyten**.

Levangen Sogn, et Anner til **Skognens Præsteg.**, i **Stør- og Verdals Fogd.**, **Tronhiems Amt**. Kirken, som ligger en liden halv Miil fra Hovedkirken mod Nordøst ved **Levanger Lade- og Markeds-Plads**, er opført af brudte og hugne Stene, og er en gammeldags Bygning fra de katholske Tider, men massiv og stærk; den har et smukt Taarn eller Spiir og er indvendig vel udstaseret og malet overalt. Blandt andre Malerier sees Propheternes og Apostlernes Billeder langs begge Sider af Kirken. Altertavlen, som er opsat Aar 1699, og Prædikestolen ere ligesaa smukt stafferede, og i øvrigt er Kirken i Almindelighed saa smukt ziret, at faa findes af dens Lige i samme Egne. Denne anseelige Kirke, tilligemed hosliggende Samling af Huse, som staaer paa begge Sider af en temmelig lang Gade, paa vestre Side af **Levangers Elv**, imellem Elven og den saakaldte **Eidsbotten eller Levangers Sund**, giver Stedet Anseelse af en liden Bye eller Kiøbstad. Her boer 54 Familier, hvoraf omtrent 29 selv eie deres Huse; saa staaer

Side 376

Leven Elv.

her og langs Gaden, en stor Samling af Hufe og Boder, som tilhøre Kiøbmand i Tronhiem og bruges af dem ved Markeds Tider, hvilket holdes en Gang om Aaret først i Martii Maaned. Til dette Marked søger en stor Deel Jemter, som da fleste Aar have en meget besværlig Reise over Jemtefield. De medbringe forarbejdet Kobber, Jern og Bliktøi samt Fedevare m. v., og tilforhandle sig Heste, Korn, Sild og andre Fiskevare, item endeel Kisbmandsvare m. m.. De ordentlige Markedsdage ere 3de, men Handelen drives almindelig nogle Dage efter. Herforuden søge ogsaa Jemterne til Levanger ved Juletider for at købe Heste, Fiske- og Kornvare. Eieren af Levanger Gaard har Privilegium at føre Handel paa Pladsen, men bortforpagtes til een af Beboerne; de andre ere deels Kroemand og Fiskere, deels Haandværksmænd og Dagarbeidere. Endeel af Beboerne have skisne Brygger eller Pakboder neden for deres Hufe langs Strandbredden; andre, ligesom ogsaa nogle Gaardmænd i Bygden have saakaldet Nøster for deres Baade, Sye- og Fiske-Redskabe. Til ethvert Huus haves en eller flere Jordlodder, som for det meeste drives til Rødder- og Kaal-Avling, hvorefter en betydelig Deel udføres til Tronhiem, Christianssund og flere Steder ved egne Fartøier. I de Dage Marked holdes, er her Militair Vagt, nemlig en Lieutenant af Infanteriet med nogle Mand Soldatere, som har fit eget Vagthuus. Denne Markedsplads ligger omtrent 5 Mile fra Tronhiem. Levanger Gaard, er en betydelig stor Gaard, paa en stor Slette ved Levanger-Elv, strax oven for Markedspladsen, og er meget smukt bebygget, tilhørende Enken Madame Jelfirup. Alle Husene ere nye, rød malede og teglhængte. Dertil ligger store Jndkomster af Markedspladsen, saafom Grundseie af Husene og Kramboderne, Afgift af Jordløkkerne og Forpagtnings Summen for Handelsprivilegiet. Strax Sonden for Gaarden er en stor Moe, som bruges til Exerceerplads for Kavallerie og Infanteriet, og der staae tillige deres Telthuse. Ommeldte Levanger-Elv løber igiennem Levanger Sogn og falder ud Østen for Markedspladsen i Levangers Fiord; den kommer fra et Vand oppe ved Fieldene, kaldet Tømte-Vatn, og over Elven er kort Østen for Markedspladsen en betydelig stor og kostbar Broe, hvorover Kongeveien ligger. i Sognet er i alt 62 Gaarde, hvilke beboes af 66 Gaardmænd og 142 Huusmænd og Strandsiddere, indberegnet Beboerne paa Markedspladsen. Levangers Fiord er en Arm af Tronhiems Fiord.

Leven Elv, see Lougen.

Levdal, en beboet Dalstrækning i **Nordfiords Sorenskriv.**, **nordre Bergenhuus Amt**, hvilken Dal løber op fra **Eidsfiorden**.

Side 377

Lexdalen.

Lexdalen og Lexen Elv, i Stordalens Præsteg., see Lunke Sogn.

Lexdals Vand, et stort Vand, 1 Miil langt og 1/2 Miil paa det bredeste, ligger imellem **Verdalen** og **Spareboen** i **Tronhiems Amt**; det strækker sig mellem Sør og Nord og er rundt om beboet. Den søndre Deel tilhører **Verdalen**, og kaldes Gaardene paa den Kant, under et Navn **Lexdalen**. Tuffæt paa Vandets østre og Viik paa dets vestre Side, ere, i den Strækning, de første Gaarde af **Verdalens Præsteg.** Vandet kaldes om Vinteren, naar det med Jts er belagt, **Vatsiisen**, og er da derover en stor Passage fra og til de Norden for liggende Bygdelaage, fornemmelig ved **Levangers Markeds Tider**. Fra Vandet løber **Figge-Elv**, som falder ud Sonden for **Steenkier** i **Steenkier Fiord**.

Lexen, 2de beboede Øer under Navn af **store** og **lille Lexen**, beliggende Østen for **Hitteren** i **Hitterens Præsteg.**, **Fosens Fogd.**, **Tronhiems Amt**. Paa **Stor-Lexen** er ansat en Kongelig Krydsbetient, som beboer nye Bygninger, der for faae Aar siden ere opbyggede for Kongelig Regning. Paa samme Øe har i fordum Tid, under **Kong Hagen Hagensens Regiering**, boet 2de Brødre, som bleve kaldte **Liorne Svenne**, og tante bemeldte Konge, som hans Hoffinder; men de bleve begge af den oprørske **Hertug Skules Folk**, som vare dragne derhen for at thielslaae dem, dræbte, efter at de længe og mandelig havde værget sig, saa at de faldt med stor Ære Aar 1240. Deres Gaard beboes nu af Bønder og er en betydelig og god Gaard, hvorved er en skisn Have.

Lexvigens Præstegield og Tinglaug i **Stør- og Verdals Fogd.**, **Vester Jndherreds Provstie**, **Tronhiems Amt**, ligger langs **Tronhiems Fiords** nordre Side, og bestaaer af 2de Kirkesogne, nemlig: **Lexvigens Hovedsogn**, og **Stranden** eller **Hindrem Anner**. Disse Sogne har 124 Gaarde, af Skyld 94 Spand 1 Øre 21 Marklaug, som er omtrent 142 Tønder Hartkorn, hvilke ere inddeelte i 30 Soldater Lægder og beboes af 135 Gaardmænd og 62 Huusmænd, tilsammen 197 Familier, der Aar 1769 udgiorde 1178 Siele. Dette Præstegield, hvortil er en Sognepræst, ligger meget behagelig, og har for største Deel store og gode Korngaarde. Præstegaarden ligger strax ved Hovedkirken, hvor en stor Samling af Gaarde sees. Tienden pr. Part er omtrent 70 Tønder af Byg og Havre. I dette Præstegield er i Drift 6 Savbruge til 14042 Bords aarlig Skiørsel, Oberstte og General-Velmester **v. Krog** i **Tronhiem** eier her endeel Gaarde og Savbruge. Tingstedet er Gaarden **Grande**.

Side 378

Leykein.

Leykein, et høit Field i **Hougs Hovedsogn**, **Eger Præsteg.**, **Buskeruds Fogd. og Amt**, hvorfra haves Udsigt over **Lier**, **Asker**, **Agger**, **Næsodden**, **Aas**, **Vestbye**, **Røgen**, **Hurum**, **Skougen** og **Sande Præstegielde**, samt over **Christiania** med flere Steder.

Leynevogar, et for Skibe beqvemt Liggsted i **Kollafiord** under **Kiosar Syssel**, søndre Fierding af **Jsland**. Hidhen flyttede de Handlende ved **Holmshavn** Aar 1627, da de barbariske Søe-Røvere gjorde Landgang paa disse Kyster. Stedet er meget sikkert baade til Grund og for alle Slags Vinde; thi her gaaer ingen Søebrænding.

Leyrar-Sveit, en Landstrækning ved Søekanten i **Borgarfiords Syssel**, vestre Fierding af **Jsland**. Her er en Viig eller Bugt fra Havet, hvorved ligger en Øe, kaldet **Leyrar-Øe**. Her er og et varmt Bad, kaldet **Leyrar-Laug**, indrettet med Sæder for 8 til 10 Personer. Vandet har en inkrufterende Kraft, og sætter ved Paastænkning en hvid og haard Skorpe.

Lia Bæk, en liden Elv, som nedløber i **Gula-Elv**, og gjør Skilsmisse imellem **Aalen** og **Holतालens Sogne**, i **Guldals Sorenskriverie**, **Tronhiems Amt**.

Lid, en Gaard i **Gusdals Præsteg.**, **Guldbrandsdalens Fogd.**, **Christians Amt**, hvor forhen har staaet en Kirke. Her fees mange Kiempehøie og en Steen med gamle Rune Bogstaver.

Lida, en Gaard i **Lessøe Præsteg.**, sidstmeldte **Fogd.**, af Skyld 3 Skind og 12 Alen Vaidmel Odelsgoods, har 3 Opsiddere og 3 Huusmænd. Ved denne Gaards søndre Side er en Begravelses Høi, kaldet **Qvaahougen**, hvor endeel Krigsvaaben er funden.

Lie, en Gaard i **Hovi Annersogn**, **Spydeberg Præsteg.**, **Rakkestad Fogd**, **Smaalehnenes Amt**, hvor et Teglværk er anlagt, i hvis fristaaende Ovn brændes 6000 Tagsteen og endeel Muursteen paa 4 Dage. For hver 1000 Tagsteen medgaaer 1 1/2 Favn Graneveed hugget 2 Alen lang.

Lie, en frugtbar og smuk Gaard i **Sillejords Præsteg.**, **Øvre Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt**, som i Aaret 1040 var beboet af en navnkundig Mand, ved Navn **Rittel Giermundsen**. Om denne fortælles, at da han en Søndag, som var hans Bryllupsdag, indkom i Kirken medens Præsten Hr. **Zacharis Schanche** stod paa Prædikestolen, skal han have tagt fin Hue og kastet til Præsten med disse Ord: Staaer du der, du gamle Zakkededarias! Veed du ikke at Rittel Lie skal vies.

Lie, en Gaard i **Gusdals Præsteg.**, **Guldbrandsdalens Fogd.**, **Christians Amt**, af Skyld 9 Huder 3 Skind Odelsgoods, har en Opsid-

Side 379

Lie.

Opsidder og 5 **Huusmænd**. Denne Gaard skal i de katholske Tider have været Præstegaard. J dens Agerjord sees en opreist Graasteen, 1 1/2 Alen høi over Jorden og 1/2 Alen breed paa alle Sider. Paa dens søndre Side staaer i en Linie endeel Rune Bogstaver, som læses saaledes: **Rittel skal allene fiske i Rausøen**. Under Gaarden hører endnu et Fiskevand af samme Navn. Gaarden er i de senere Tider anseelig forbedret af Kapitain **v. Steenerfen**, hvorfor han har erhholdet Præmie af det Kongelige Landhuusholdnings Selskab.

Lie, en Gaard i **Dovre Annerfogn**, **Lessøe Præsteg.**, i sidstmeldre Fogd., af Skyld 4 Skind og 8 Alen Vaidmel, har en Opsidder, som skal have i Forvar et gammelt Skiøde paa Gaarden, udgivet af Kong **Oluf Tryggessøn**. Under Gaarden ere 4 Huusmandspladse.

Lie, 2de Gaarde i **Følling Sogn**, **Stods Præsteg.**, **Indersens Fogd.**, **Tronhiems Amt**, beliggende i en Fieldbygd Norden for **Sneaase-Vand**, paa Grændserne af **Overhaldens Præsteg.** i **Nummedals Fogd.**. Her er funden Anviisninger til Kobber-Erts, og endeel deraf er brudt til Prøve. Gaarden har gode Agre og Enge samt skøn Skov. Bemeldte Fieldbygd bestaaer af en lang Dalstrækning, som kaldes **Lie-Bygden**, hvorigiennem løber en stor Elv, som driver 2de Savbruge, under Navne af **Moe** og **Hatlinghuus-Save**. Desuden er nok et Savbrug paa **Hatlinghuus** i en anden mindre Elv. De Gaarde, som ligge i denne Bygd ere alle meget gode, vel dyrkede samt smukt bebyggede, og hvortil høre skønne Skove.

Lie Præstegaard, i **Indersens Præsteg.**, see **Inderøen**.

Lie, 2de Fieldbygder under **Sneaasens Præsteg.**, see **Nord og Sør-Findlie**.

Liedal, en smuk og vel beboet Dalstrækning i **Ørsteens Annerfogn**, **Voldens Præsteg.**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, som løber op fra den Fiord, **Ørste fiord** kaldet, hvorhos ligger et af de steileste og høieste Fielde i Fogderiet, kaldet **Liedalshorn**.

Lien, en Gaard i **Lessøe Hovedsogn** og **Præsteg.**, **Nordre Guldbrandsdalens Sorenskriv.**, **Christians Amt**. Her holdes aarlig den 24de Junii et Slags Marked, hvor fornemmelig Hesteprangere fra **Valdalen** paa **Søndmør** indfinde sig med Heste, som de her afhandle.

Lier, **Hurum** og **Røgen**, ere 3de Præstegielde og Tinglave i **Buskeruds Fogd.** og **Amt**, som udgiør et Sorenskriverie. Tingene holdes her 3de Gange om Aaret, nemlig: om Vinteren fra 15de Febr. til 4de Martii; om Sommeren fra 25de Junii til 2den Julii, og om Høsten fra 21 Nov. til 12te Decbr. **Sorenskriverens**

Side 380

Lier Præstegield.

Domme indstævnes for **Christiania Laugstoel**. I dette Sorenskriverie under **Lier Præsteg.**, har tilforn været i Drivt et Kobberværk, kaldet **Kongsværk**.

Lier Præstegield og Tinglaug har tilforn tilhørt **Aggershuus Amt**, men **Aar 1760** blev lagt til sidstmeldte **Buskeruds Amt**. J det geistlige hører det under **Bragnæs Provstie**. Det bestaaer for største Deel af en meget behagelig situeret Dalstrækning, i en Længde fra en fersk Søe, kaldet **Holtsfiorden** i Nord, til **Drammens Fiord** i Søer, af 2 Mile, og Breden imellem Fieldsiderne fra Øst til Vest 1/4 til 1/2 Miil. Det grændser saaledes lige ned til Kiøbstæderne **Bragnæs** og **Strømsøe**, 1 Miil fra **Christiania**. Præstegieldet er inddeelt i 3de Kirkesogne, nemlig: **Frogner Hoveds.** og Annererne **Tranbye** og **Syilling**; i hvilke Sogne ligger 99 fulde, 49 halve og 47 Fierdings eller saakaldte Øde Gaarde, tilsammen 195 Gaarde, indbefattet en Fieldbygd paa Grændserne af **Modums Præsteg.**, kaldet **Røsliens**. Disse Gaarde ere ansatte for 10 forskiellige Species Jordskyld i Hensigt til Skatters og Landskylds Svarelse, som kan anslaaes til omtrent 240 Skipd. Tunge, eller i dansk Hartkorn til omtrent 300 Tønder. Herforuden er en Herregaard, kaldet **Gulloug**, som har adelige Privilegier, saa og Præstegaarden **Frogner** (see **Gulloug** og **Frogner**). Alle Kirkerne ere af Steen og eies af Almuen. Formældte 195 Gaarde ere inddeelte i 64 Dragoun Qvartere og 80 Soldater Lægder. Under Gaardene ligge 230 Huusmandspladse. De fleste Gaarde have een, nogle 3 og flere 2 Opsiddere. Af Pladsene ligge til nogle Gaarde 4 a 6 og derover, til andre 1 a 2, og nogle har ingen. Beboerne i hele Præstegieldet blev **Aar 1761** anslaget til 500 Familier og i alt af gifte og ugifte, Unge og Gamle til 3500 Siele. Her ere overalt gode Skove især af Gran og Fyr, som anhugges deels til Savtømmer og Skiørsel paa 4 privilegerede og 4 uprivilegerede Savbruge, deels til Kulbrænde, hvilket Kul leveres til **Dikkemarkfke Jernværk**; og deels til Brændeveed, som udføres til Afhandling i Byerne **Bragnæs**, **Strømsøe** og **Tangen**. Gaardene ere i Almindelighed smukt bebyggede, og ligge dertil gode og af Almuen vel dyrkede Agre og Enge, men dog bringes ubetydelig i Penge af Korn- og Fedevare; derimod er Almuens Næringsveie ved formeldte Skovbrug, samt Kiørsel til og fra Værkerne item Bordkiørsel for Kiøbmændene. Almuen er paalagt at frembringe aarlig til **Kongsbergs Sølvværk** et vist Quantum Lakter-Veed, men for at undgaae denne ubeleilige Kiørsel, betale de til andre nærmere boende en vis Pengesum for at fremkiøre det dem paalagte Quantum, hvilken Udgift beløber aarlig til 5 Rdlr. og derover for en fuld Gaard. Tienden betales efter Akkord i Penge, i Forhold til enhver Gaards Størrelse, Udsæd og Avling, som aarlig kan beløbe

Side 381

Lievaag.

løbe for en fuld Gaard fra 5 til 10 Rdlr.. J dette Præsteg. under **Tranbye Anner** ligge de saakaldte **Paradiis-Bakker**, hvorfra er en behagelig Udsigt, derved er og et godt Marmorbrud (see **Paradiisbakkene**). Her har og tilforn været i Drivt et Kobberværk, under Navn af **Kongsværk**. Jgiennem Præstegieldet løber en Elv, kaldet **Lier**, som forener sig med en anden, kaldet **Glitter-Elv** foruden andre mindre Elve. Over **Lier Elv** er paa det Sted, hvor den gamle almindelige Landevei, som løber ned fra **Paradiisbakkene**, falder over, opført en meget kostbar Broe, kaldet **Hægsbroe**, og ved Elvens Udløb i **Drammens Fiord**, hvor Veien falder fra det angrændsende **Røgen Sogn**, er et ordentlig Færgested, kaldet **Møesund**. Her er Elven 2 Favne dyb og 20 til 30 Favner breed. Ned efter Elven flaaes en stor Deel Tømmer, Bielker og Brændeveed, og er ved Udløbet anlagt en Lenze eller Bom, hvor al nedbringende Tømmer og Træelast samles, siden opkiøres til **Drammens Byer** og derfra udskibes. J Elven falder godt Fiskerie. Til de Reisendes Befordring er i Præstegieldet anlagt 3 Giestgivergaarde. Bønderne kaldes **Liunger**, de leve og klæde sig paa Kiøbstadsviis, fordi de boe Kiøbstæderne nær. Til Præstegieldet er en Sognepræst og en residerende Kapellan, som har frie Gaard af

Mensalgodset, hvilket Gods her er betydelig, og bliver Kapellanen betalt af Sognepræsten en vis Pengesum isteden for Tiende og Landskyld m. v.. Tingstedet er Gaarden **Reenskoug**.

Lievaag, en Viig eller Bugt af **Storfiorden** i **Hareids Sogn**, **Ulvesteens Præsteg.**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**; hvor Hagen Jarl, Aar 994, holdt et blodig Sæslag med **Jomsvikingerne**, og hvor han til Mindesmærke om sin Seier lod oprette nogle Steenstøtter ved Mundingen af Bugten, som bleve kaldede **Hjøringer**, af hvilke samme Bugt ogsaa blev kaldet **Hjøringsvraag**, men disse Stene ere nu ei mere at see. Fra Bugten løber op en maadelig stor, men smuk og vel beboet Dal, kaldet **Liedal**, og nederst ved Bugten ligger en Gaard, kaldet **Lievaag**, af Skyld 2 Vog Fisk, som har 2 Opsiddere.

Liersund, et Sund paa vestre Side imellem **Bragnæs** og **Strømsøe** i **Buskeruds Fogd. og Amt**. **Liimurs Hule**, en i Fieldet **Skottet** udi **Stordals Sogn**, **Strands Præsteg.**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, horizontal indgaaende Hule, eller Løngang, hvortil fra Stranden ved **Stordalsfiord**, gaaes op efter en Hoben sammendyngede Steene eller Biergstykker, som kaldes **Liimuren**.

Liknæs eller Leknæs-Hovedsogn, see **Leknæs**.

Liktenfels, en Handels Loge under nordre Inspektorat paa **Grønland**, anlagt af de **Mähriske Brødre**, Aar 1758.

Side 382 **Lille-Bierken**.

Lille-Bierken en Gaard i **Huustad** Annersogn, **Indersens Præsteg.** og **Fogd.**, **Tronh. Amt**, ligger øde, men et tilhørende Handelssted, **Korssen** kaldet, beboes af Gaardens Eier **Jørgen Westervaldt**. Paa Gaarden staaer en stor forfalden Bygning.

Lilledals- eller Christiansgaves- Robberværk, see **Christiansgave**.

Lille Diemen, en ubebygget Holm, ganske rund og opstaaende af Havet, som et rundt, høit og spidst Bierg, beliggende 1/2 Miil fra **store Diemen** i Sydøst blandt **Færøerne**. Her gaaer altid vilde Faar. Holmen er som oftest overdækket med en tyk Taage eller Damp fra Havet, hvorved Faarene forandres fra hvide til sortplettede.

Lille-Elvedalens Sogn, et Anner til **Tønsæts Præsteg.** i **Østerdalens Fogd.**, **Hedemarkens Amt**. Her staaer en Smeltehytte til **Foldalens** Kobberværk, kaldet **Lovice-Hytte**, ved **Soliens-Elv**, 3 Mile fra **Foldals** Grube.

Lille-Elven i Lyngdals Præsteg., see **Lyngdal**.

Lille-Ertevandet, et ferskt Vand i den nordlige Deel af **Idde** Præsteg., under **Idde** og **Marker** Fogd., **Smaalehnenes Amt**, er omtrent 2000 Skridt langt og bredt. Dette Vand ligger høiest af alle større og mindre Vande udi hele Præstegieldet, og har kun et Udløb ved en liden Elv til **Idde** Vandet, som ligger 1800 Skridt i S. O. derfra.

Lille-Hammer, en Odelsgaard i **Faaberg Præsteg.**, **Guldbrandsdalens Fogd.**, **Christians Amt**, af Skyld 2 Huder 1 Skind og 18 Mark Fisk, ligger tæt ved **Lille-Hammer Kirke**, og er Giestgiver- og Skydssted for Reisende imellem **Christiania** og **Tronhiem**. Under denne og Gaarden **Sorgendal**, ligger 8 Huusmandspladse.

Lille-Hammer Sogn, et Anner til sidstmeldte Præsteg. Kirken, som Almuen eier, have de af nye opbygget Aar 1733, og er en Korsbygning af Træe med et temmelig høit Spiir. Altertavlen og Prædikestolen ere smukt udhugne, malede og forgyldte. Kirkens forhen tilhørende Jordegods blev bortsolgt Aar 1745. 1/2 Miil Sønden for **Lillehammer** er ved Kongeveien opreist en rød malet Træestolpe, som staaer paa en af Steen opført firkantet Muur. Øverst paa Stolpen staaer en Tavle og derpaa følgende Inskription: "**Her begynder søndre**

Guldbrandsdalens Sorenskriverie. Ano 1772." Denne Stolpe betegner saaledes Grændsen imellem **Hedemarkens** og **Guldbrandsdalens** Fogderier.

Lille Hatlœ, en liden Æ i **Ulvefseens** Hovedsogn og **Præsteg.**, **Søndmørs** Fogd., **Romsdals** Amt, beliggende Norden for **Dimœ**, tillige med en anden Æ, kaldet **Hatlœ**, begge langagtige

Side 383

Lille-Herret Sogn.

og ligge jævnsides ved hinanden, holde tilsammen 1 1/2 Fierding i Omkreds, ere ganske flade og jævne. De beboes af 9 Gaard- og Huusmænd, deriblandt er Gaarden **Lille Hatlœ** Tingstedet for **Nærœ** Skibreede, hvilken Gaard skylder 1 Bpd. Fisk, har en Opsidder og 2 Huusmænd.

Lille-Herret Sogn, et Annex til **Hitterdals** Præsteg., **Nedre Tellemarkens** Fogd., **Bradsberg** Amt. Kirken er opreist af Mastetræer, indklæd med Planker og tækket med Spaan, har smukke fornødne Ornamenten og noget Jordegods samt Leie af 12 Kiør, som alt, tilligemed Hovedkirken, eies af den meget formuende Bonde **Ole Hove**. Her ere gode Gaarde med skønne Skove, og Bønderne ere i Almindelighed formuende.

Lille-Missen, et ferskt Vand i **Hoveddalen** af **Valders** District i **Christians** Amt, ved Gaardene **Elthon** og **Øde**, i **Øde** Anner, og **Vangs** Præsteg.; det strækker sig 2 Mile i Længde til Gaarden **Torpe** yderst i **Vangs** Hovedsogn, og er omtrent 1/4 Miil bredt. Det er meget dybt, omringet med høie Fielde, som idelig foraarsage Kastvinde, hvilke gjøre Vandet immer urolig og farlig at fare over. Ved **Torpe** falder Vandet ud ved en Elv igiennem en trang og klippig Dal, som foraarsager mange store Fosse eller Vandfald, omtrent af en Miils Længde, hvorefter Elven atter danner en Sø 2 Miile lang og 1/2 Miil breed under endeel af **Slidre** Præsteg., saasom Hovedsognet **Slidre**, **Loms** Anner og noget af **Røens** Anner, hvilket Vand udfalder ved en smal og kort Elv over Klipper og Bierge ved Gaarden **Fossum** i **Røens** Anner, hvor atter et stort Vand formerer sig af 1 1/2 Miils Længde, som falder ud igiennem en Foss ved Gaarden **Holden** i **Ourdals** Præsteg., kaldet **Hoddems-Ofen**. Denne Foss løber siden som en Elv, deels breed og deels smal forbi **Ourdals** Præstegaard, igiennem **Bangsfossen** og ud efter **Aadalen**, hvor den falder i Vandet **Sperdillen** paa **Ringerige**. Disse Vande og Elve ere meget fiskerige.

Lille-Ristœ, en Æ beliggende ved den **Qvamsœ** i **Sandsœ** Annersogn, **Herœ** Præsteg., **Søndmørs** Fogd., **Romsdals** Amt, og adskilles fra samme Æ ved et smalt Sund, kaldet **Rifte-Sund**. Den er 1/2 Miil i Omkreds, og er meget græsrig. Af Naturen er den deelt i 2de Dele, af hvilke den mindste kaldes **Rafterkalv**; eller **Ristœkalv**.

Lillesand, en vel beboet og folkerig Ladeplads under **Arendals** Tolddistrict, beliggende imellem **Arendal** og **Christianssand** i **Nedenæs** Fogd. og Amt, hvor en Kongelig Told- og Consumt.-Betient er ansat.

Lindaas Præstegield og Skibreede eller **Tinglaug** i **Nordhordlehns** Fogd. og Provstie, **søndre Bergenhuus** Amt, bestaaer af

Side 384

Lindenæs.

af 5 Kirkesogne, som ere **Lindaas** Hoveds., og Annererne **Lygren** eller **Lygren**, **Møking**, **Sandnæs** og **Østreim** eller **Østrem**, hvortil foruden Annerkirken er et Kapel ud imod Havet, kaldet **Fejœ**. Hovedkirken er Halvdeel af Muur og den anden Halvdeel af Træe. Til dette Præsteg. er en Sognepræst og en residerende Kapellan. Tingstedet er Gaarden **Riekstrøm**.

Lindenæs eller Lindesnæs, et Forbjerg eller det yderste Næs og sydligste Pynt af **Norge**, beliggende under 57 G. 50 M. Pol-Høide, i **Lister** Fogd., **Mandals** Amt. Dette Næs, som er 1/2 Miil bredt, og strækker sig 1 Miil Sydvest ud i Havet, er et høit og klippigt Land, uden Skov, hvorpaa ligger 12 Bøndergaarde. Stedet er vel bekiendt af alle Søefarende i **Vesterhavet**; thi af Næsset have de Landkiending her under Landet, og derfra og derefter vide de at sætte deres Kours til andre Lande. Udi Søekarter kaldes dette Næs: **die Neuss**. Landet bøier sig derfra Østen for i Østnordost, og siden Nordvest, og Vesten for i Vestnordvest, saa i Nordvest, siden i Nord og Nordost, og paa det sidste i Sydost. Dette **Lindenæs** hænger sammen med **Listerlandet** ved et smalt Strøg Land eller Jordstrimmel, som kaldes **Spangereid**, hvorhos staaer en Annerkirke af samme Navn til **Undal** eller **Valle** Præsteg. i **Mandals** Fogd., til hvilken Kirke Beboerne paa **Lindenæs** sogner. Disse Beboere af Gaardmænd og Strandsiddere ere de ypperligste og beste Lodser i **Norge**. De passe meget nøie paa Skibe, som udstikke Flag efter Lods, ja de holde endog Folk paa Udkik efter Skibe, der nærme sig til den norske Vat; Og naar der indtræffer et saadant Uveir og haard Storm, at et Skib er i Forlegenhed, og skyder Nødskud eller udstikker Flag: saa slaaer det sielden feil, at jo Lodser paa en liden Baad vove sig ud i Havet for at komme Skibet til Hielp. Yderst paa Næsset er en **Fyhr**, oprettet for Kongelig Regning til Søfarendes Efterretning, hvorover er ansat en Inspecteur.

Lindholm eller Lyngholm, nogle smaa Holme eller Øer ved **Bommelfjord**, i **Søndhordlehns** Fogd., **søndre Bergenhuus** Amt. Her er en god Skibshavn.

Lindøe, en Øe i **Christiania Fiord**, under **Christiania** Tolddistrict, hvor Jernringe ere nedsatte til Brug for Skibe.

Linnerud, et ferskt Vand i **Tomter** Annexsogn, **Rommedals** Præsteg., **Hedemarkens** Fogd. og Amt, hvori fanges især den Fisk **Brasen**.

Linstrandens Annersogn og Tinglaug, see **Leinstranden**.

Linsæt, en Dalstrækning, som gaaer ned til den nordøstlige Side af **Saltens** Fiord, i **Saltens** Fogd., **Nordlands** Amt.

Side 385

Listad, 3de Gaarde i **Froens** Præsteg., **Guldbrandsdalens** Fogd., **Christians** Amt, af Skyld 10 Huder Odelsgoods, har 3 Opsiddere og 2 Huusmænd, ligger tæt ved Hovedkirken. Her sees 2 store Bautastene opreiste, een ved hver Ende af en Grav af 5 Alens Længde.

Lister og Mandals Amt, see **Mandal**.

Lister Fogderie i **Mandals** Amt, er tilligemed **Mandals** Fogd., den yderste Kant af det søndenfjeldske **Norge** imod **Nordsøen**, langs den saakaldte **Agdeside**, og hvoraf til dette Fogd. hører den vestre Deel fra **Oddernæs** til Aaen **Siire**. Fogderiets Strækning fra **Lindenæs** i Syd, til **Hekfield** i Nord er 7 Mile, og fra Landet **Lister**, til norderste Gaard i **Siirdalen**, kaldet **Sulleskaaret**, hvis Marker grændser til den øde **Bøkle-Hede**, er 14 Mile. Uden for den hele Længde af dette District ligger Havet med endeel Skiær og Holme som Landets Værn, saa og endeel beboede Øer. Strandkanten bestaaer mestendeels af blotte Steenklipper, ved hvis Fod findes en og anden grøn Plet, samt et og andet Stykke dyrket Jord. Fra Havet løber op i Landet endeel Fiorde og Bugter, nogle mindre, nogle større, og høiere op i Landet møder det saakaldte **Opland**, som har sine beboede Dale, hvilke skiære sig imellem Fieldene. Dette **Opland** har Elve og Vande, hvoraf Indbyggerne har deres største Næring. **Lister** og **Mandal** har fra Aar 1694 været ét Fogd., men ved Kongelig Resolut., af 27de Martii 1784, deelt i 2de Fogderier. **Lister** Fogd. har 4re Tinglaug og Tingsteder, nemlig: **Helvigs**, **Bergs**, **Volds** og **Fædde**, som tilsammen indeholde 17 Kirkesogne, indberegnet **Bakke** Hovedsogn og **Tonstad** Anner under

Fædde Tinglaug, hvoraf til dette Fogd. ikkun hører den halve Deel, eller de Deelee som ligge paa østre Side af **Seiredals-Vand** og **Siire-Elv**, samt **Lunde-Vandet**. Disse Deelee med de øvrige 15 Kirkesogne, har i alt 1187 matrikulerede Gaarde, af Skyld 1901 Huder 5 Engelsker Fedeværer, eller 950 3/4 Skipd. Tunge, hvilket bliver omtrent 1188 Tønder Hartkorn. Gaardene ere inddeelte i Land- og Sølægder. Til de fleste ligger gode Korn-Jorder, fornemmelig i det saakaldte **Opland** eller Fieldbygdene, som i den senere Tid meget ere forbedrede. Den fornemste Sæd er Havre af Blandkorn. Skovene ere kun maadelige, men bliver dog aarlig endeel Trælast udført, saasom Bord, Spirer, Aarer o. s. l.. Ellers er Almuens fornemste Næring ved Salt- og Ferskvands-Fiskerie, fornemmelig afgiver Laxefiskeriet en betydelig Fordeel, dog ikke i Forhold med forrige Tider; saa er og Hummer-Fiskeriet en god Næringsgreen hele Aaret igiennem. Af Slagteqvæg og Fedeværer bringes tillige en

Side 386

Lister Provstie.

en god Deel i Penge. Af Fuglevildt falder endeel paa sine Steder. Langs ved Søekanten ere ved Indløbene paa Fieldene opreiste Varer eller høie Steenhobe til Underretning og Veiledning for de Søefarende, samt en Fyhr oprettet paa **Lindenæs**; Lodserne vide desuden nøie, hvor et hvert Skiær ligger, saa at ved Hielp af deres Veiledning, Søekysterne uden Fare kan beseiles, og paa den ganske Strækning under dette Fogd. findes følgende Havne: **Qvafjord**, **Svinøer**, **Remesvig**, **Baalsøe**, **Sæløe**, **Korshavn**, **Hundingslandsvigen**, **Skarfsøe**, **Egveg**, **Lusehavn**, **Hummerhuus**, **Rasvig**, **Lange-Landstrand**, **Abelnæs**, **Kirkehavn** og **Berrefjord**. Fogderiet adskilles fra Districtet **Dalerne** ved den heftig og stridig rindende Strøm, kaldet **Syre** eller **Syredals-Aa**. Folke-Antallet var Aar 1787 i alt af unge og gamle 16,444 Siele. Under Fogderiets District ligger Byen og Toldstedet **Flekkefjord** samt Ladestedet **Farsund**. Tingene holdes, i Amtmandens Overværelse, 2de Gange om Aaret, nemlig: om Sommeren fra 25 Junii til 7 Julii, og om Høsten fra 15 til 27 October. I dette Fogd. ere endeel saakaldte Spind-Skipperere, som, mod 2 Rdls aarlig Afgift til Kiøbstaden **Christianssand**, har faaet Tilladelse at maae føre smaa Fartøier af 6 Læsters Drægtighed, hvormed de seile til **Bergen** og der opkiøbe Ladninger af Sild, samt andre saltede og tørrede Fiskevare, med hvilke de fare Øster paa **Norge** og til **Danmark**, men at drive Handel i deres Huse, ere dem ikke tilladt efter Byens Privilegier. Aar 1784 beløb de Kongelige Indkomster af dette Fogderie, Afkortningerne fradragne, til 7089 Rdls. 52 β..

Lister Provstie i **Mandals** Amt, bestaaer af 6 Præstegielde, som ere: **Øvre-Qvinnesdals** eller **Heggebostad**, der indbefatter 3de Kirkesogne; **Nedre-Qvinnesdals**, 2 Sogne; **Vandsøe**, 4 Sogne; **Lyngdals**, 3 Sogne; **Undals** eller **Valle**, 4 Sogne; og **Bielland** 4 Sogne, tilsammen 20 Kirkesogne. Til disse Præstegielde ere 6 Sognepræster og 2 residerende Kapellaner. Den ene af Sognepræsterne er tillige altid Provst for Provstiet.

Lister Sorenskriverie i samme Amt, bestaaer af de under **Lister** Fogd. anførte 4 Tinglaug med de derunder hørende 18 Kirkesogne, indbefattet Ladestedet **Farsund**, og desuden **Fosse** Tinglaug, som Aar 1784 blev fra **Listers**-Fogd. lagt til **Mandals** Fogd., hvilket indeholder **Undals** eller **Valle** Præsteg. hvortil hører 4 Kirkesogne, altsaa tilsammen 5 Tinglaug med 22 Kirkesogne, hvis Gaarde eller Land-Eiendomme tilhøbe skyldte 2347 Huder 6 Engelsker Fedeværer. Aar 1787 beløb Folkemængden i dette Sorenskriv. til 19,978 af unge og gamle. Tingene

Side 387

Lobroe.

holdes i ethvert Tinglaug 2de Gange om Aaret, nemlig om Sommeren i Junii og Julii, og om Høsten i October. Sorenskriverens Domme indstævnes for **Christianssands** Laugting.

Lobroe, en af de allerbeste Havne blandt **Færøerne** i en krum Indvig paa søndre Side af **Vaagsfjord**.

Lodde, en Gaard i **Melhuus** Hovedsogn og Præsteg., **Guldals** Sorenskriv., **Tronh.** Amt. Strax Norden for Gaarden ligger et lidet Vand, kaldet **Lodde**, hvori fiskes en skøn Sort Karudser.

Loe, en Gaard i **Froens** Præsteg., **Guldbrandsdalens** Fogd., **Christians** Amt, af Skyld 2 Huder 6 Skind beneficeret Gods under **Oplands** Laugstoel, har en Opsidder og 5 Huusmænd. Her sees mange Kiempegrave og steenlagte Kredse paa en Slette.

Loe, en Gaard en Miil fra **Opdals** Kirke i **Opdals** Præsteg., **Orkedals** Sorenskriv., **Tronhiems** Amt, hvor en Kirke før Reformationen har staaet.

Loe eller Aasen Sogn, et Anner til **Frostens** Præsteg. i **Stør- og Verdals** Fogd., **Tronhiems** Amt. Gaardene i dette Sogn skylde 95 Spand 2 Øre, som er omtrent 144 Tønder Hartkorn. Her ere 3 Savbruge i Drivt til 7232 Bords aarlig Skiørsel. Kirken er af Træe. For dette og Anneret **Vang** i samme Præsteg., er Gaarden **Grinde** i **Aasen** Tingsted.

Loen Sogn, et Anner til **Indvigs** Præsteg., i **Nordfiords** Sorenskriv., nordre **Bergenhuus** Amt. **Lofoden**, et District i **Nordlands** Amt, som med Districtet **Vesteraalen** udgør et Fogderie og Sorenskriv., see **Vesteraalen**. **Lofoden** er et Land, som er omringet af Havet paa alle Sider, og ligger i lige Linie med **Vesteraalen** 10 a 12 Mile i Vester fra det faste Land **Salten** og **Senjen**. Den store Søe, som gaaer imellem **Lofoden** og det faste Land, kaldes **Vestfjord**. **Lofoden** begynder fra **Moskønæs** og strækker sig til **Vaage** mod Nordøst, er 9 Mile langt og nogle Mile bredt, og bestaaer af store og smaa Øer, hvorimellem flyde nogle stærke og stridige Strømme, som skille dem fra hinanden. Disse Øer ere særdeles frugtbare paa Græs, hvoraf Qvæg samt Faar og andet Smaafæe blive langt federe end paa andre Steder. Paa alle Øerne ere meget store og høie Fielde, hvor mange Biørne opholde sig, og tildeels gjør megen Skade. Under **Lofoden** falder det beste Torskefiskerie som nogensteds gives i hele **Nordland**, hvorfor Fiskerne, fra **Salten** og **Helgeland**, begive sig om Vaaren først hertil, og ere her tillige meget gode Fiskegrunde, fornemmelig ved **Vaagen** og **Skroven** med flere Steder. **Lofodens** Øer ere tillige et godt Kornland, og afgive ypperligt Korn naar tienligt Veirlig indfalder; En Mængde Multebær voxer her.

Side 388

Lofodens.

her tillige, som indsamles og udføres af Beboerne til Forhandling. Disse Øer ere: 1) Den vestlige Part af den store Øe **Hindøe** eller **Hindøe**, som ligger imellem **Saltens**, **Senjens** samt **Lofodens** og **Vesteraalens** Fogderier; 2) **Vogen** eller **Vaagen** 2de Øer, deraf hører den vestlige til **Lofoden**; 3) **Flakstad**; 4) **Moskenæs** eller **Moskønæs** den yderste af alle Øer, hvorved løber den meget bekiendte **Moskøestrom**; 5) **Mosken** beliggende midt i **Moskøestrom**; 6) **Værøe**; og 7) **Røst**. Alle disse Øer ere ved Strømme og Sunde adskilte fra hinanden. **Lofodens** Land er ellers inddeelt i 9 Fierdinger, under følgende Navne: **Vaage**, **Gimsøe**, **Valberg**, **Borge**, **Hol**, **Bogsnæs**, **Flakstad**, **Værøe** og **Røst**. Jmellem **Moskøe** og **Værøe** ligger hist og her nogle smaa Øer og Holme, nemlig: **Ambaaren**, **Islesen**, **Høyholm**, **Kildholm**, **Svarven**, **Bueholm**, **Ottenholm**, **Flemmen**, **Sandflesen** og **Skarholm**. Paa disse saavel som paa **Mosken** boer ingen Folk, men her græsses mange hundrede Faar tilhørende **Lofodens** Almue. Formeldte 9 Fierdinger bestaaer af 5 Præstegielde, som ere: **Borge**, **Buknæs**, **Flakstad**, **Vaage** og **Værøe**,

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

hvilke indeholde 10 Kirkesogne og Kirker. De Vahre, som Jndbyggerne afhandle, og bestaaer i Fiske- Skind- og Fedevahre, samt Fiær og Duun, item Tran og Multebær m. v., udføres ved egne Fartøier fornemmelig til **Bergen**, 2de Gange om Aaret.

Lofodens og Vesteraalens Provstie, see **Vesteraalen**.

Longvigvandet, et ferskt Vand i **Vinnie** Præsteg., **Øvre-Tellemarkens** Fogd., **Bradsberg** Amt, er 1/2 Miil langt og 1/4 Miil bredt. Herfra løber en Elv, kaldet **Saanga**, som falder ud mod Øster i **Totak Vandet**.

Lokkenæs, et Næs paa den **Lokken** eller **Lekøe** i **Nørsens** Præsteg., **Nummedals** Fogd., **Tronhiems** Amt. Dette Næs er vel bekendt af Søfarende, som passere **Folden-Fiord**, og er derfra ikkun 1/2 Miil, hvor **Helgelands** Fogd. begynder.

Lom Præstegield og Tinglaug i nordre **Guldbrandsdalens** Sorenskriv., **Guldbrandsdalens** Provstie, **Christians** Amt, ligger i Øst og Vest, i en Længde af 6 Mile, og bestaaer af 3de Kirkesogne, som ere **Lom** Hoveds. og Annererne **Garmsøe** og **Skiager**. Ved Hovedkirken ligger det høie Field, kaldet **Lomseggen**, som deler Sognet Vest efter i 2de Dale, ligesom 2de Arme, den ene kaldes **Bæverdalen** af **Bæver-Elv**, som løber der igiennem til **Vaage-Vandet**; den anden Arm eller Dal kaldes **Nordherret**, i hvilken Anneret **Skiager** ligger, og løber Elven **Otta** der igiennem. Hovedkirken er af Træe, en gammel, men i sin Tid meget smuk Kirke, forsynet med et høit Spiir og i de senere Tider udvidet, den staaer strax ved Præstegaarden. J Kirken hæn-

Side 389

Lomagnunpur.

ger en Fahne af blaart og hvidt Vedderskinds Taft, hvorpaa er skildret en Krands med en Haand som fremkommer af Skyerne, der holder en Vandspand, til Erindring af den priisværdige Vandkunst, som fra gammel Tid først er opfundet i dette Præsteg. til at vande Agrene med. Paa Alteret staaer en Sølvfande, som veier 64 Lod. J Taarnet hænger 3 Klokker. Almuen eier Kirkerne og er kjøbt af Kongen med tilliggende Jordegods Aar 1723. Formeldte 3de Kirkesogne indeholde 160 til 170 matrikulerede Gaarde, som skylde 456 Huder 6 1/2 Skind, 74 Alen Vaidmel og 13 Bpd. 12 Mark Fisk, tilsammen 240 Skipd. 19 Lispd. Tunge, eller omtrent 361 Tønder Hartkorn; hvilke Gaarde beboes af 234 Opsiddere, og er i Præstegieldet i alt 111 Huusmandspladse, altsaa 345 Familier foruden Jnderster. Gaardene ere inddeelte i 122 Soldater Lægder. Af 5 Huusmandspladse svares 2 2/3 Rdrl. Rydningsskat aarlig til Kongen. Til Præstegieldet er en Sognepræst og en residerende Kapellan, som istedeh for Tiende og Landskyld udbetales af Sognepræsten aarlig 110 Rdrl.. **Loms** Præstegaard, som kaldes **Moe**, skylder 7 Huder, hvorunder ligge 7 Huusmandspladse; dens Udsæd er aarlig 20 til 24 Tønder af Byg og Rug. Tienden pr. Part blev Aar 1774 regnet for 150 Tønder Byg og 40 Tønder Rug, tilsammen 190 Tønder. Præstens Landskyld er af 30 Huder 6 Skind Jordegods. Det hele Folke- Antal var Aar 1774, af unge og gamle 4000 Siele. Tingstedet er Gaarden **Stamstad**. Aar 1789 den 22de og 23de Julii gjorde **Otta-Elv** m. fl., ved Oversvømmelse og Udbrud stor Skade i dette Præstegield; thi 717 1/2 Maal Ager og 1541 1/2 Meling Eng blev aldeles ødelagt; 337 3/4 Maal Ager og 301 Meling Eng blev bedærvet for nogle Aar; 335 Hufe bleve aldeles borttagne og 121 beskadiget og tildeels omstyrtet, hvorved 6 Mennesker omkom, item 2 Heste, 36 Hornqvæg og 129 Smaafæe. Skaden paa Jord, Hufe og Creaturer er taxeret til 69,285 Rdrl. 48 ß..

Lomagnunpur eller Lupur, et i Historien bekiendt Sandsteenbjerg, beliggende i **Skaftelfields** Syssel, østre Fierding af Jsland, hvis Fieldside er frugtbar paa kraftigt Græs og Birkeskov; her gaae vilde Faar, som blive meget feede.

Lommen-Sogn, et Anner til **Slidre** Præsteg., i **Valders** Sorenskriv. og Fogd., **Christians** Amt. **Lomseggen**, et høit Field, see **Loms** Præstegield.

Lon, et Fiskerleie i **Sneefields** Syssel, vestre Fierding af Jsland.

Loppens Præstegield i **Vest-Finmarkens** Provstie, **Finmarkens** Fogd. og Amt, bestaaer af 2de Kirkesogne, nemlig: **Loppen** Hoveds. paa Øen **Loppen**, og **Hasvig** Anner paa Øen

Side 390

Lougen-Elv.

Sørøe, hvortil er en Sognepræst. Bemeldte Øe **Loppen** ligger Norden for **Tromsen**, hvorpaa er en god Havn og et bekiendt Fiskevær. Her begynder **Finmarkens** Amt. **Loppen** udgiør et særskilt Tinglaug, hvis Tingsted er Gaarden **Loppen**. Til Aar 1789 var her uddeelt og opmaalt 78 matrikulerede Pladse, deraf nogle til Beboelse af 2de Familier.

Lougen-Elv, see **Laugen**.

Louksøe eller Løksøe, en liden, men smuk og jævn Øe, beliggende nær ved **Lepsøe** i **Harams** Hovedsogn og Præsteg., **Søndmørs** Fogd., **Romsdals** Amt, som beboes af 2de Gaardmænd og skyldte 1 Vog Fisk. Ved Øen ligger en klippig Holme, kaldet **Hestholm**, som bruges af Opsidderne paa **Louksøe** til Græsning for deres Creature.

Louven eller Stor-Elven, en stor Elv, som begynder paa Grændserne af **Bergens** Stift fra et Fieldvand, kaldet **Normands-Laugen**, der har fit Tilløb fra **Hartoug-Fieldet** mod **Hardanger**. Denne **Louven-Elv** løber igiennem Bergstaden **Kongsberg**, og videre igiennem **Nummedal** og **Sandsværs** Fogderie, samt endeel af Grevskabene **Jarlsberg** og **Laurvigen**, og falder ud Østen for **Laurvigen** i **Laurvigs** Bugt; dens Længde er 24 til 25 Mile. J **Louven-Elv** falder mange andre Elve, saasom **Skurdals**, **Borge**, **Opdals**, **Røgs**, **Biørnedals**, **Jondals**, **Robberbergs**, **Dals**, **Verja**, **Bostvand**, **Lyngdals** m. fl. mindre Elve. Skiønt Laxefiskerie gives i **Louven** fornemmelig ved det Sted, kaldet **Kiærre**, under **Laurdals** Præsteg. i **Jarlsbergs** Grevskab.

Lovesund, en Havn under **Holmestrandes** Tolddistrict i **Jarlsbergs** Grevskab, hvis Beboere forhen har havt Ladeplads-Rettigheder, men er ophævet ved Kongelig Resol. af 21 Maji 1788.

Lovisenberg, en meget smukt bebygget og god Gaard, forhen kaldet **Skattum**, i **Vangs** Præsteg., **Hedemarkens** Fogd. og Amt. Her har fordum staaet en Kirke. Gaarden, som ligger 1/2 Miil fra Hovedkirken, formodes at have været beboet i ældgamle Tider af anseelige Mænd; thi endeel Kiempehøie eller Grave sees paa Gaardens Marker.

Lovunden, en Øe i **Helgelands** Fogd., **Nordlands** Amt, langt ude i Havet Vesten for den Øe **Hestmannen**. Paa denne Øe ligger et stort Field, hvor utallige Fugle opholde sig, fornemmelig et Slags, kaldet **Lund** eller **Lunder**, som ikke andensteds i Nordlandene bygge deres Reder uden allene paa denne Øe. Af disse Fugle samles en stor Deel Duun og Fiær, som er i stor Priis formedelst deres Fiinhed. Ved Øen falder godt Fiskerie, da her gives.

Side 391

Lunde.

gives de saakaldte **Fiskestøer**, det er de Steder, hvor Fiskene samle sig i Havet.

Lunde, en Odelsgaard i **Faaberg** Præsteg., **Guldbrandsdalens** Fogd., **Christians** Amt, af Skyld 1 Hud, samt 1 Bpd. 12 Mark Fisk, eies og beboes af Foged **Hartmann**, er forbedret

betydelig i Ager og Eng, har anseelige Bygninger og en god Frugthave indhegnet med Steengierde.

Lunde, en Odelsgaard i **Gusdals** Præsteg., sidstmeldte Fogd., af Skyld 5 Huder. Denne Gaard, som ligger tæt ved **Folleboe** Anner-Kirke, er en af de beste Korngaarde i hele Præstegieldet, og er anseelig forbedret af nærværende Eier og Beboer Kapitain **v. Hougner**, som derfor har modtaget 2de Gange Præmium af det Kongelige **Landhuusholdnings Selskab**. Under Gaarden hører 3 Huusmandspladse.

Lunde Præstegield i **Dalernes** Provstie, bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere: **Lunde** Hovedsogn i **Dalernes** District, **Jedderen** og **Dalernes** Fogd., **Stavanger** Amt, og **Næs** Anner-Sogn, hvis Kirke ligger i Byen **Flekkefjord** under **Lister** Fogd., **Mandals** Amt. Hovedsognet indeholder 104 matrikulerede Gaarde, som **Aar 1746** var beboet af 270 Gaardmænd. Til dette Præstegield er en Sognepræst. Tingstedet for Hovedsognet er Gaarden **Møy**.

Lunde Sogn, et Anner til **Jemnagers** Præsteg. i **Hadelands** Sorenskriv., **Totens** Fogd., **Christians** Amt.

Lunde Sogn, et Anner til **Bøe** Præsteg., i **Nedre Tellemarkens** Fogd., **Bradsberg** Amt, bestaaende af 50 matrikulerede Gaarde med 1 til 6 Opsiddere paa hver Gaard, og derunder 82 Huusmandspladse. Kirken er af Grundmuur, som tilligemed Hovedkirken, eier en Tønde Jordskyld uden Børel, samt de 2de Gaarde **Gran** og **Nedre-Bøe**, af Skyld 6 Tønder, hvilke beboes af 3 Bønder, som eie Kirkerne, see **Bøe** Præsteg.

Lunde-Vand, et stort og meget dybt ferskt Vand, som begynder i **Lunde** Hovedsogn, **Dalernes** District, **Jedderen** og **Dalernes** Fogd., **Stavanger** Amt, og gaaer mod Sønden og i S. V. til Vesten i en Strækning af 3 Mile.

Lunder eller Sognedals Sogn, et Anner til **Nordrehougs** Præsteg., i **Ringerige** District, under **Ringerige** og **Hallingdals** Fogd., **Buskeruds** Amt, bestaaer af en smal Dal 3 Mile lang imellem høie Fielde eller Biergaaser og hvorigiennem løber en Elv, kaldet **Songa**. Kirken staaer paa Gaarden **Lunders** Grund, er opbyggt af Tømmer **Aar 1704**, med et Taarn, hvori hænger 2 Klokker, den ene foræret til Kirken af Admiral **Tordenskiold**. I dette Sogn ligger et Jernværk, kaldet **Sognedals Værk**.

Side 392

Lundereykedal-Sveit, en beboet Dalstrækning til Fields i **Borgarfiords** Syssel, vestre Fierding af Jsland.

Lundestad, en forhen adelig privilegeret Herregaard i **Bergs** Præsteg., **Idde** og **Marker** Fogd., **Smaalehnenes** Amt, 1/2 Miil fra Byen **Friderichshald**. Her tog den Svenske General-Lieutnant **Harrald Stake**, ved **Friderichshalds** anden Beleiring, **Aar 1659** fit Hoved-Qvarteer. **Aar 1716** den **2den Junii** blev Gaardens Huse afbrændte af de Svenske. Denne Gaard har havt, til først i dette Seculo, sine frie Sædegaards Privilegier, da den tilhørte Oberste **Marqvart Otto Mangelsen**, Commandant paa Fæstningen **Kongsvinger**.

Lundey, en liden Øe i **Thingøe** Syssel, nordre Fierding af Jsland, hvorpaa vorer noget Græs. Her fanges Søe-Papegsier.

Lundstøen, et bekjendt Fiskevær i **Alstahougs** Præsteg., **Helgelands** Fogd., **Nordlands** Amt. **Lunggaard eller Lungegaard**, en skion Herregaard, beliggende omtrent et Bosseskud Sydost fra Staden **Bergen** i **Nordhordlehns** Fogd., **søndre Bergenhuus** Amt, imellem 2 ferske Vande, som kaldes det store og lille **Lunggaards-Vand**. Derved er en deilig Kilde, **Kongs-Kilden** kaldet. Samme Gaard har i forstum Tid været et Nonnekloster, og blev da kaldet **Nonnesætter**. Det blev ødelagt i Kong **Friderich** den Førstes Tid, hvorefter Kongen forærede Stedet med

sine overblevne Rudera til Ridder og Slotsherre paa **Bergenhuus, Vincenz Lunge**, som lod Gaarden igien opbygge, og kaldte den **Lunggaard** efter sit eget Navn. Denne Herre blev siden thielslaagen i **Tronhiem** i Reformationens Tid, efter Erkebispens **Oluf Engelbrechtsøns** Foranstaltning.

Lunke Sogn, et Annex til **Størdals** Præsteg., i **Stør- og Verdals** Fogd., **Tronhiems** Amt, ligger paa den søndre Side af **Størdals-Elv**, og paa begge Sider af **Lexen-Elv**, som nedløber igiennem en Dalstrækning, kaldet **Lexdalen**, fra **Lexen-Vatn** paa **Sælboe** Skoven og falder ud i **Størdals-Elv**, og kaldes hele Sognet efter samme Dal og Elv **Lexdalen**, som bestaaer af 2de Bygdelaugde, nemlig: **Lunke-Bygd** og **Kleiv-Bygd**. **Lunkebygden** har 26 Gaarde, hvilke beboes af 41 Gaardmænd og 47 Huusmænd, foruden Inderster, og i hele Sognet er 43 Gaarde med 69 Gaardmænd og 58 Huusmænd, Inderster uberegnet. **Aar 1773** var det hele Folke-Antal 681 Siele. Kirken staaer paa Gaarden **Lunke**, 1/2 Miil fra Hovedkirken paa den nordre Side af **Størdals-Elv** og Østen for **Lexen-Elv**; den er kun en maadelig stor Træbygning med et Spiir paa.

Side 393

Luru-Elv, en meget stor Elv, som har sit Udløb fra et ferskt Vand ved **søndre Findlie Fielde**, i **Sneaasens** Præsteg., **Indersens** Fogd., **Tronhiems** Amt, og løber imellem **Sneaasen** og **Findlierne** ned til **Overhalden**, hvor den 1/2 Miil omtrent Norden for den første Gaard i **Overhalden** paa **Heie Field**, kaldet **Røhyldbakken**, styrter sig ned i **Sandøla-Elv**, hvorefter begge disse Floder samlet falder ud i den store **Namsen-Elv**. Jgiennem **Luru-Elv** flaades en stor Deel Savtømmer fra **Findlierne** til **Overhaldens** Savbruge.

Lursøe, en beboet Øe i **Helgelands** Fogd., **Nordlands** Amt, som udgiør en Fierding eller Tinglaug, og et Annersogn til **Røsøens** Præsteg. Kirken, som er en Træbygning, staaer paa Øen.

Luster-Field, en meget høi Fieldstrækning i **Helgelands** Fogd., **Nordlands** Amt.

Luthenesset, en Handelssæde i **Borgunds** Hovedsogn og Præsteg., **Søndmørs** Fogd., **Romsdals** Amt.

Lye Præstegield i **Jedderens** Provstie, under **Jedderen** og **Dalernes** Fogd., **Stavanger** Amt, ligger 1 Miil op fra Søen og bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere: **Lye** eller **Tiunæs-Hovedsogn** og **Giesdals** eller **Gæsdals** Anner, hvortil er en Sognepræst.

Lygrens eller Lygrøens Sogn, et Anner til **Lindaas** Præsteg. i **Nordhordlehns** Fogd., **søndre Bergenhuus** Amt, bestaaer af en Øe, kaldet **Lygrøen**, hvorpaa Kirken ligger.

Lykkens eller Meldals Robberværk, see **Meldalen**.

Lyng, 2de betydelige Gaarde under Navne af **Sør- og Nord-Lyng** i **Verdalens** Præsteg., **Stør- og Verdals** Fogd., **Tronhiems** Amt, hvilke Gaarde ere smukt bebyggede og vel dyrkede. Her har i aldgamle Tider **Verdals Elv** foraarsaget stort Jordsfald. Ved de gamle Elve-Mele sees en stor rund Kiempehøi, og formodes flere her at have lagt, som ved Elvebrudet ere udtagne. Paa en af disse Gaarde har fordum staaet en Kirke.

Lyngdal eller Uae Præstegield i **Lister** Fogd. og Provstie, **Mandals** Amt, bestaaer af 3 Kirkesogne, som ere: **Lyngdal** eller **Uae** Hoveds., og Annererne **Uustad** og **Qvasen** eller **Qvaas-sen**. Præstegieldet har sit Navn af en beboet Dalstrækning, kaldet **Lyngdal**, som grændser op til det store Field **Qvinnesheden**, og udgiør endeel af Hovedsognet. Dalen ligger 7 Mile Vesten for **Christianssand**, og er den smukkeste Strækning af hele Vestlandet. Her staaer **Uae** eller **Lyngdals** Hovedkirke, som er temmelig smuk, bygget dels af Steen og dels

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

af Træe. Dalen indeholder henved 20 store og smaa Gaarde, som alle ere gode og vel dyrkede, og blant de bedste er Gaarden **Qvavig**, som beboes af mange.

Side 394

Lyngdals Sogn.

mange Bønder, hvorunder hører et godt Laxefiskerie i **Qvavigs-Fiord**; desuden har Dalens Beboere godt Laxefiskerie langs **Louven eller Stor-Elven**, som løber igiennem Dalen, og tager med sig 2de Elve: **Mosken** og **Lille-Elven**. Den første, nemlig, **Mosken** løber ud af et Vand, kaldet **Skolands-Vandet**, og falder ud i **Louven** ved Færgestedet **Faret**, hvorover Posten passerer. Over **Lille-Elven**, hvori findes Perle-Musling, er lagt en høi og lang Broe, som bæres af 3 Steenkkar. Denne Elv falder ud i **Louven** strax nedenfor Præste-Enke Gaarden **Nyegaard**. Til Dalen løber 2de Arme af Nordsøen, den ene under Navn af **Ros-Fiorden**, og den anden er førmeldte **Qvavigfiord**. Ved den ene Side af sidste Fiord, paa Gaarden **Lastans Grund**, ligger et Savbrug, som, formedelst Skovmangel, er det eneste i de Egne, og dette er tillige et ubetydelig Brug. Samtlige Gaarde i Præstegieldet skylde 408 Huder 11 Engelsker Fedevare, deraf er Hovedsognets Jordskyld 236 Huder 11 Engelsker. Aar 1787 bestod Folkemængden i Præstegieldet af 2817 Siele, deraf 1669 i Hovedsognet. Præstegieldet betienes af en Sognepræst, som boer paa Præstegaarden **Uae**, der ligger strax ved Hovedkirken og skylder 5 Huder. J **Lyngdal**, paa Gaarden **Berregaard**, boer Stedets nu værende Sorenskriver Cancellieraad **Valle**. Tingstedet for **Bergs Tinglaug**, som bestaaer af dette Præsteg., er Gaarden **Berg**.

Lyngdals Sogn, et Anner til **Fledsbergs Præsteg.**, i **Nummedal og Sandsværds Fogd.**, **Buskeruds Amt**.

Lyngens Præstegield under **Tromsøens Provstie**, i **Senjen og Tromsøens Fogd.**, **Finmarkens Amt**, bestaaer ikkun af et Kirkesogn og Kirke, kalder **Lyngen**, hvortil er en Sognepræst. Her ligger en meget stor og breed Fiord, som gaaer fra Havet ind i Landet, kaldet **Lyngen**, og et Næs af det faste Land, som mod Nord gaaer ud imellem **Lyngens** og **Ulfs Fiord**, kalder **Lyngsklub**.

Lyngestuen, en Holme beliggende Sydost fra **Vardsø** i **Østfinmarken**, **Finmarkens Fogd. og Amt**, hvor **Norge** endes.

Lyngholmene, see **Lindholm**.

Lyngøe, en uskyldsats liden Øe under **Oddernæs Præsteg.**, i **Mandals Fogd. og Amt**, beliggende mod Havet strax ved **Staden Christianssand**. Jmellem denne Øe, som beboes af en Huusmand, og **Dverøe**, løber et Sund, kaldet **Lyngøe- eller Fogviigsundet**, hvorved er en indelukket Havn for smaa vestgaaende Skibe.

Lysager, et Strandsted i **Aggers Sorenskriv.**, **Aggers og Folloug Fogd.**, **Aggershuus Amt**, beliggende ved **Christiania Fiord**, ved en liden Havn, dannet af en Aæf Jndløb, hvorover er en

Side 395

Lyse-Fiord.

stor og anseelig Broe. Dette Sted, som ligger 1/2 Miil fra Staden **Christiania**, beboes af nogle Fiskere, og her er et smukt og rummeligt Giestgiversted, hvortil gøres Lystreiser fra **Christiania** baade Vinter og Sommer. Her er en Spiger- og Stivelse-Fabrik samt et godt Teglværk, som leverer aarlig 640,000 Steen. J Fiorden ved **Lysager** fanges god Torsk og den

berømte **Anchiovis**, som nedlægges i **Christiania** i Dunker eller 1/4 Ankere og er en Handels-Produkt sammesteds.

Lyse-Fiord, en Fiord, som fra Havet løber ind i **Fjeldberg Præsteg.**, **Søndhordlehns Fogd.**, **søndre Bergenhuus Amt**. Jnderst ved Fiorden staaer det gamle **Lysekloster** med dets Kirke. Dette Kloster blev stiftet af den katholske Biskop **Sigurd eller Sigvardus**, som tilforn var Præst i **Bergen**; thi da han blev Biskop, reiste han over til **Engeland** og derfra førte han med sig tilbage til **Norge** Abbed **Rinulf** og en Deel Munke, for hvilke han Aar 1145 stiftede dette Kloster, og hvortil han lagde meget Gods og skønne Jndkomster. Da dette Kloster med Gods ved Reformationen blev lagt under Kronen, blev det en verdslig Forlehnning, og var Ridder **Axel Urne**, og siden **Erik Rosenkrantz** forlehnet. Endeel gamle Mure af dette Kloster staaer endnu tilbage.

Lysgaard, en Odelsgaard i **Faaberg Præsteg.**, **Guldbrandsdalens Fogd.**, **Christians Amt**, af Skyld 2 Huder 9 Skind samt 3 Bpd. 18 Mark Fisk, har en Opsidder og 8 Huusmænd. Denne Gaard er vel bebygget og har en god og smuk Frugthave, hvor Æbler komme til Modenhed, som ei er almindelig i **Guldbrandsdalen**. Denne Gaard har forhen været beboet af adskillige conditionerede Mænd, men nu beboes af en Bonde ved Navn **Jver**, hvis Hustrue har faaet Præmie af det Kongelige **Landhuusholdnings Selskab** for Vinkibelighed i Vævning.

Lyster Præstegield og Skibreede eller Tinglaug i Indre Sogns Sorenskriv., **Sogns Provstie**, nordre **Bergenhuus Amt**, bestaaer af 4re Kirkesogne, som ere: **Dale Hoveds.** og Annererne **Fortun**, **Næs** og **Goupne**, hvilket sidste har forhen været et særskilt Præsteg. og havt **Justedals Sogn** til Anner. Hovedkirken er en smuk muret Bygning. Hertil er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Døsen**.

Lysufjordur, en Fiord, som efter de gamle Grønlandske Historiers Beretning ligger paa **Grønlands** vestre Side eller Vesterbygden. Her gives en Sort Fisk, kalder **Lisa**, som ligner Hvidlinger, af hvilken formenes at Fiorden har sit Navn. Paa **Søyd næs** ved Fiorden har fordum staaet en Kirke.

Lessøe, see **Læssøe**.

Side 396

Lød.

Løbdals eller Løvdals Sogn, et Anner til **Holme Præsteg.** i **Mandals Fogd.**, og **Amt**, hvis Gaarde skylde 58 Huder 9 Engelsker. Aar 1787 var Folkeantallet i dette Sogn 729 Siele.

Løbersfjeldet eller Lauparen, et høit Field, see **Lauparen**.

Lød, 3de Dragoun-Qvarteer Gaarde i **Mæhre Hovedsogn**, **Spareboe Præsteg.**, **Indersens Fogd.**, **Tronhiems Amt**, hvoraf den eene er en anseelig stor og god Odelsgaard beliggende paa en høi Bakke ved **Steenkier Fiord**, er vel bebygget for en Bondefamilie og har et Fæehuus opført af Steen. Jmellem disse Gaarde løber **Figge-Elv**, som her kaldes **Løds-Elven**, hvorudi haves godt Laxefiskerie. Ved Gaardene **Lød** er og i god Drivt, et betydelig Savbrug kaldet **Løds Sav**, hvis Quantum er omtrent 7 Stabel eller 8400 Bord aarlig, tilhørende **Theodorus Hagen** i **Verdalen**, som dertil eier Gaarden **Nedreisd** samt adskillige andre Gaarde og Skove i **Spareboe Præsteg.**. Ved Savbruget er og et godt Møllebrug.

Lødingens Præstegield i Saltens Fogd. og Provstie, **Nordlands Amt**, ligger ved **Tielsund** paa den sydlige Deel af den **Hindøe**, og bestaaer af 2de Kirkesogne nemlig: **Lødingen Hovedsogn** og **Hoel Anner**, hvortil er et Finne Kapel kalder **Tyssefiord**. Til dette Præsteg. er en Sognepræst, som tillige er Missionarius for **Tyssefiords Finnelapper**.

Løføya, en beboet Øe under **Viktens Annersogn** i **Nørsens Præsteg.**, **Nummedals Fogd.**, **Tronhiems Amt**, er 1 1/2 Miil i Omkreds. Her sees endeel Kiempehøie og 2de Bautastene. I Høiene er gravet og funden en stor Deel Menneskebeen m. v..

Løhren, 2de Gaarde i **Sørums Præsteg.**, **Nedre Rommeriges Fogd.**, **Aggershuus Amt**, som ved Elvebrud bleve den 23de Junii samt 2den, 3die og 7de Julii 1794 aldeles ødelagte og forvandlede til en Leermasse. Den store Elv, kalpet **Rømua**, som løber igiennem Præstegieldet forarsagedede dette Udbrud.

Løken, en dyb og sagte rindende Elv i **Ørskougs Hovedsogn** og **Præsteg.**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**. Denne Elv begynder ved Gaarden **Støskemoe** i **Ørskougssdalen**, falder ud ved Gaarden **Amdam**, og er en Green af **Ørskoug-Elven**.

Løken Hovedsogn til Hølands Præsteg. i Nedre Rommeriges Fogd., **Aggershuus Amt**, bestaaer af 38 fulde, 25 halve og 21 fierdings Gaarde. Kirken er en liden Træbygning uden ziirlige Ornamente. Et gammelt Epitaphium findes over en gammel adelig Familie ved Navn **Bothner**.

Løkens eller Meldals Robberværk, see **Meldalen**.

Side 397

Lønset.

Lønset, en Gaard i **Opdals Præsteg.**, **Orkedals Sorenskriv.**, **Tronhiems Amt**. Her paa Gaarden staaer en liden Korskirke eller Kapel, 2 1/2 Miil Vesten for **Vangs** eller **Opdals Kirke**. Den er af Almuen opbyggt, meget smukt indrettet og forfærdiget Aar 1774, efter at de derpaa havde arbeidet i 2de Aar.

Lørenfkoug eller Hammerfe Sogn, et Anner til **Skidsmoe Præsteg.**, i **Nedre Rommeriges Fogd.**, **Aggershuus Amt** som Aar 1732 bestod af 6 fulde, 11 halve og 18 fierdings Gaarde med underliggende 40 Huusmandspladse. Kirken er en muret Bygning, ligger 1 1/2 Miil fra Hovedkirken, og er forsynet med et muret Taarn og et høit Spiir.

Løsnen, en fersk Søe i **Guldbrandsdalen**, hvorigiennem **Laugen** Elv løber; den tager sin Begyndelse ved Garnden **Stav** i **Øyers Præsteg.** og strækker sig til Gaarden **Løfnes** i **Ringeboe Præsteg.**, i en Længde af 1 1/2 Miil, men ikkun 1/4 Miil paa det bredeste.

Løsnes, 2de Gaarde, under Navne af **Øvre** og **nedre Løfnes** i **Ringeboe Præsteg.** sammestedes, af Skyld 6 Huder 8 Skind og 1 Bpd. 12 Mark Fisk, Odelsgoods, undtagen 8 Skind. Disse Gaarde har 3 Opsiddere og 4 Huusmænd. Her er Giestgiver og Skydssted paa Veien fra og til **Tronhiem**. Om Sommeren er **Øvre Løfnes** Skiftested, og om Vinteren, **nedre Løfnes**.

Løvdal eller Løbdal Sogn, see **Løbdal**.

Løvefund, see **Lovefund**.

Løvøen, en stor Øe under **Aafiords Præstegield**, **Fosens Fogd.**, **Tronhiems Amt**, som indeholder en meget smuk god og vel bebygget Gaard, tilhørende **Proprietair Lund**. Den er ganske flad, uden Bierge eller Klipper. Her falder betydelig Korn- og Høeavling, og mange Heste og Creaturer fødes derpaa, især engelske Faar. Til Gaarden hører nogle Huusmandspladse, og ved dens søndre Side er en god Havn.

Løyten eller Lenten Præstegield og Tinglaug, i **Søndre Hedemarkens Sorenskriv.**, **Hedemarkens Provstie** og Amt, bestaaer nu ikkun af et Sogn og en Kirke, men i fornum Tid har været flere Kirker; thi en liden muret Kirke har staaet paa det Field eller Bierg, **Roko** kaldet, saa og en Trækirke paa Gaarden **Hoss**. Nærværende Kirke er en liden og gammel grundmuret Bygning. Alteret staaer tæt til Choret's Muur, hvorpaa ligger en fiirkantet flad Steen af Kalkberg, eller Marmor, og i Midten af denne, er indfattet en mindre Steen af samme Bergart.

Kirken er ikke hvælvet, men saavel over den, som over Choret er lagt Loft af Bræder i aflange fiirkantede Stykker Panele-Arbeide. Paa en stor Tavle i Choret sees 2de her forudm værende Sognepræster,

Side 398

Løytén.

som tillige vare Provster, afmalede, nemlig Hr. **Peder Svendsen** og Hr. **Even Baardføn**, staaende en paa hver Side af deres Hustrue **Magnille Lars Datter** med 4 levende og 5 døde Børn. Paa en mindre Tavle staaer et latinsk Epitaphium over dem; der neden under ligger paa deres Grav en smuk udhuggen Liigsteen. Paa den søndre Side af Choret staaer et andet Epitaphium. Prædikestolen er bekostet af førnævnte Hr. **Even Baardføn**, og staaer hans Navn tilligemed hans Vaaben en Ørne-Klo, paa Opgangen dertil. Bag Choret paa Kirkegaarden ligger 4 støbte Jernplader, dannede som Liigstene over 4re særskilte Grave. Vesten for Kirken ligger 3 runde Kiempehøje, deriblandt en anseelig stor. Kirken har et meget høit Spiir oven paa et lidet Taarn, paa hvis Hjørner staae 4 smaae Taarne med Jernfløie. Over Kirkedøren paa søndre Side staaer udvendig **C. 5** med Krone over. Dette Præsteg. indeholder 52 fulde, 42 halve og 48 øde eller Rødnings Gaarde tilsammen 142, paa hvilke gemeenlig boer 160 Opsiddere. Jorden er overalt god og frugtbar til Kornavling, men baade paa Agre og Eng sees en stor Mængde Kuppelsteene. Landet saavel her, som i omliggende Egne er ellers meget jevnt, saa at fra **Løytens** Præstegaard kan sees 12 Præstegielde, **Løytens** indberegnet; men dette Præsteg. ligger meest frie, aabent og jevnt af alle andre Districter paa **Hedemarken** ja vel i hele **Norge**. Her haves rundt omkring en frie Horizont, her sees ingen Bierge, mindre Fielde, og kun langt borte endeel langheldende Biergaase. Her ere endnu store Skovstrækninger, dog ødelægges disse meget ved de saakaldte **Sveer** eller **Braatter**, hvilke bruges til Rugavling, som her falder i temmelig Mængde. Bønderne i dette Præsteg. ere i Almindelighed meget kunstnemme; Uhrer, ei allene af de store Stueuhrer, som snart enhver Gaarmand eier, men endog Lommeuhrer gøres af Bønderkarle. Fruentimmerne ere ligesaa paa sin Side meget vinkibellige og flittige ved Spind og Vævning af linnede og uldne Tøier. Ellers er Almuens fornemste Næring her, som overalt paa **Hedemarken**, ved Jordbruget, hvilket giver dem selv Underholdning, og de har tillige noget tilovers, undertiden ved gode Aaringer en betydelig Deel, at sælge, saasom Rug, Byg, Erter, Blandkorn, Havre og noget Hvede. Med disse Sorter Kornvare, samt med Meel Gryn, Malt og Humle, reise de om Vinteren omkring til andre Bygder, fornemmelig til **Østerdalen**, **Røraas** og **Foldals** Kobberværker, ligesom til **Christiania** og **Kongsberg**, en Vei paa sine Steder af 20 til 30 Miile. De have og nogen Handel med Heste og andre Creature. Aar 1769 var det hele Folkeantal af Mandkiøn 934 og Qvindekiøn 1032, tilsammen 1966, eller omtrent 2000 Siele. Kommunikanternes Antal regnes

Side 399

Maal-Søen.

for 12 til 1300 eller noget derover. Til dette Præsteg. er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Vester-Nordrehoug**. Til Præstegaarden ligger 2de øde Gaarde. Paa denne Gaard kan saaes aarlig omtrent 30 Tønder, fødes 8 Heste, og henved 30 Malkekjør foruden ungt Qvæg og Smaafæe. Gaardens Huuse afbrændte Juule Nat Aar 1705 ved Vaade Jld. Præstens Tiende betales i Penge med 190 Rdlr.

Maal-Søen, en stor fersk Sø beliggende imellem **Klæboe** Gield og **Flaadals** Sogn i **Strinde** Fogd., **Tronhiems** Amt.

Maalstrøm, see **Moskøestrøm**.

Maane-Elv, en Elv, som kommer fra et lidet Vand, kaldet **Udgaards Riøn** i **Vennie** Præsteg., **Øvre Tellemarkens** Fogd. **Bradsberg** Amt, tagende sit Løb i en krum Linie om **Tinds** Præsteg. og falder ud i den store **Tind Søe**.

Maase, et Kapel under **Altens** Præsteg. i vest **Finmarken**, **Finmarkens** Fogd. og Amt.

Maasvig eller Motsvig Sogn, see **Motsvig**.

Maasøe, en beboet Øe i **Vestfinmarken**, under **Finmarkens** Fogd. og Amt, som udgiør et Præsteg. bestaaende af et Kirkesogn og Kirke under samme Navn, hvor til Aar 1789 var uddeelt og opmaalt 61 matrikulerede Pladse nogle til Beboelse af 2de Familier. Paa denne Øe har været en Handelsplads, kalder **Maasøe**, i den Tid den octroyerede Handel blev drevet udi **Finmarken**. Til Præstegieldet er en Sognepræst.

Madrefell, saa kaldes de Spedalskes Hospital paa **Nordlandet** eller i **Vadle Syssel**, nordre Fierding af **Island**.

Magdevangnæs, et Handelssted paa en Øe, kaldet **store Morvøe** i **Borgunds** Hovedsogn og Præsteg., **Søndmørs** Fogd., **Romsdals** Amt, hvor Tinget holdes for **Borgunds Skibreede** eller Tinglav.

Magerøe, en liden Øe i **Romsdals** Fogd. og Amt, beliggende midt imellem de 2de Øer: **Otterøen** og **Mien**.

Magerøe, en beboet Øe under **Tronhiems** Tolddistrict, i **Hitterens** Præsteg., **Fosens** Fogd., hvor en Kongelig Told- og Krydsbetient er ansat, som beboer nye rødmalede Huufe opført for Kongelig Regning.

Magerøe,

Side 400

Magerøe.

Magerøe, en meget stor beboet Øe i **Vest-Finmarken**, **Finmarkens** Fogd. og Amt, som ved **Magerø-Sund** er adskilt fra det faste Land. Mange dybe Fiorde løbe ind paa denne Øe, saasom: **Vandfiord**, **Tuefiord**, ved hvilken ligger **Tunæs**, **Horneviig**, **Skarsvaag**, **Dugfiord**, **Xiisfiord**, **Skibfiord** og derved et Næs mod Østen kaldet **Helnæs**, samt **lille og store Honningsvaag**. Paa Øen ligger **Kielviigs Handelsplads**, som blev brugt i den Tid den octroierede Handel var i Drivt, hvorved **Hovedkirken for Kielviigs Præstegield** staaer, see **Kielvig**.

Magnet-Grube, beliggende ved **Hage-Tjern** i **Eger** Præsteg., **Buskeruds** Fogd. og Amt, er en Jerngrube, som før har været i Drivt, men maatte forlades formedelst her værende Magnet. Denne Magnet er meget ypperlig, og tiener endeel gamle Arbeidere ved det forrige Jarlsbergske Sølvværk til en egen Næringsvei, ved at forfærdige **Magnet-Steene**, som de sælge til Søefarende og andre i disse Egne.

Makur Sogn, et Anner til **Vardøe** Præsteg. i **Østfinmarkens** Provstie, **Finmarkens** Fogd. og Amt. Kirken staaer ved en Fiord kaldet **Makur**.

Malanger, en breed Fiord, som fra Havet gaaer sydost ind i Landet udi **Senjens** Fogd., **Finmarkens** Amt. J **Kong Hagen Hagensøns Tid** kom nogle Folk hertil, som havde rømt fra **Biarme-land i Tartariet**, hvilke Kongen lod christne og gav dem Forlov at nedsætte sig ved denne Fiord.

Malde Sogn, et Anner til **Haalands** Præsteg. i **Jedderen** og **Dalernes** Fogd., **Stavanger** Amt.

Malmøe, en beboet Øe henhørende til **Byen Mandal**, see **Mandal**.

Malmøe, en beboet Øe uden for **Hofdestrand** i **Hegranæs eller Skagefiords Syssel**, nordre Fierding af **Jsland**, hvor Sælhundefangst falder.

Malnæs Fierding, et Tinglaug i **Vesteraalens Fogd.**, **Nordlands Amt**, bestaaende af et Annersogn til **Bøe Præstegield** s. St.

Malvigens eller Malviks Sogn, et Anner til **Strinde Fogd.** i **Tronhiems Amt**, beliggende inderst paa **Strinden** ved **Tronhiems Fiord**, og bestaaer af 73 Gaarde med omtrent 40 underliggende Huusmandspladse. Kirken, som tilhører Justitsraad **Henrich Hornemann** og den **Angelske Stiftelse i Tronhiem**, er en gammel og forfalden Træbygning med Spiir. Altertavlen bestaaer af et stort tildeels prægtigt Malerie, som forestiller **Christi Opstandelse**, hvilket er indfattet i en 8te kantet udhuggen og forgyldt Ramme. Her ligger **Mostadmarkens Jernværk**.

Side 401

Mandal, en liden Handelsbye og Toldsted ved Havet i **Halsaa Hovedsogn**, under **Mandals Præsteg.**, **Fogd. og Amt**, beliggende nederst i en Dalstrækning, kaldet **Mandal**, langs ved vestre Side af den derigennem løbende **Mandals Elv**, 4 Miile i Sydvest fra **Staden Christianssand**, og 2 Miile i Nordost fra **Lindesnæs**. Til Byen hører de 2de Steder: **Malmøe**, en beboet Øe, som ligger ved østre Side af Elven, og **Kleven** en beboet Havn ved Foden af 2de høie Klipper, hvilke iblandt de Søfarende ere bekjendte under Navne af **Koe og Kalv**, beliggende et kort Stykke østen for **Malmøe**. Byen selv har en Hovedgade, som bøier sig i adskillige Vinkler og 2de Tværgader, hvilke indeholder 172 Numererede og beboede Huuse, deriblandt ikkun et af Muur. Her staaer Hovedkirken for **Mandals Præsteg.**, kaldet **Halsaa**, som med et lidet Skole-Huus og et Arresthuus ere de eeneste offentlige Bygninger. Paa **Malmøe** ere 56 beboede Huuse og ved **Kleven**, som er en af de beste norske Havne, staae 33 beboede Huuse, foruden adskillige store Pakhuuse og 3 Skibskraner til Beqvemmelighed for skadlidte Søfarende, hvilke her losse og reparere deres Skibe. Paa disse 3de Steder boe i alt omtrent 270 Familier, hvoriblandt 5 Kongelige Embedsmænd, 10 Handelsborgere og 16 Skippere, de andre ere meest Arbeidsfolk og Fiskere, samt nogle Haandværkere. Borgerne sortere under **Christianssands Magistrat**, til hvilken Stad de svare alle borgelige Tyngder, men de øvrige Indvaanere henhøre under Landets Jurisdiction. Den fornemste Næringsvei er Søefart, og Skibsbyggerie, samt Udslibning af nogen Træelast og Fiskevare, deriblandt den bekjendte gode **Mandals røget Lax** og en betydelig Deel **Hummer** m. v.; hvorimod indføres i Særdeleshed Kornvare samt **Dansk og Holsteens Kornbrændeviin**. Ved Slutningen af det 16 og i Begyndelsen af det 17 Aarhundrede, har Borgerne i **Landskrone** udi **Skaane**, havt besynderlige Privilegier, at komme aarlig til **Mandal** for at købe og salte Lax, som de udførte til **Lybæk**, og igien indførte Klædevarer, Lærred, Korn- og Drikkevarer, samt Hør og Hamp m. v. I **Mandal** er en Reberbane, et Garverie og et Tobaksspinderie. **Mandals Tolddistrict** begynder ved et Næs ved **Kosmesfjord**, kaldet **Taanæs**, hvor **Christianssands Tolddistrict** ender, og strækker sig vester til **Lindesnæs**, hvor **Flekkefiords Tolddistrict** tilstøder. De Kongelige og andre Betiente ved Toldstedet ere fornærværende: en **Told-Contrôle**ur, en **Told- og Consumt. Betient** og 2 **Røyerter**. Aar 1792 indkom til Toldstedet 149 og afgik 151 Skibe. Samme Aar var i Byen og Tolddistrictet hiemme hørende 23 store og smaa Skibe. I henved 9 Aar, nemlig fra 1764 til 1772 medio Septb. er i Tolddistrictet indbragt 66,098 Tønder af alle Slags Korn-

Side 402

Mandalen.

Kornvarer. J andre 10 Aar, nemlig fra 1778 til 1787 begge indbefattet, er indført efter Told-Regnskaberne 85,432 3/4 Tønder Kornvare og 32,345 Potter Korn-Brændeviin. Derimod er udført fra Toldstedet og Districtet i samme 10 Aar 529,623 Stykker Bord, eller efter 12 Bord pr. Tylt og 100 Tylter i en Stabel, 441 Stabel, 35 Tylter og 3 Bord; af Bielker 8776 Tylter; 1938 Favne Brændeveed; 80 Ladninger Graasteen, omtrent af Værdie 280 til 300 Rdlr.; 42 Ladninger Hummer, hver Ladning beregnet til 28000 Stykker, a 140 Rdlr., som udgjør 5880 Rdlr.; 29,502 Stykker røget Lax og Svellinger; 6 Tønder saltet Lax; 6804 Stykker og 3 Skipd. 15 Lpd. Ørreter; 10200 Stykker Fadebaand; 2750 Stykker Lægter; og 13,400 Stykker Staver for Aarene 1779 og 1780. Posten kommer ikke til Byen, men Brevene blive aflagte 1 Miil oven for Byen paa Gaarden **Mølls Grund**, hvorfra de **Mandalske Breve** afhentes ved en Bipost, nemlig Øster Postes Breve Tirsdags Morgen og leveres Løverdags Eftermiddag, og Vester Postes Breve Mandags Morgen og leveres samme Dags Eftermiddag. For et enkelt Brev til eller fra **Kisbenhavn**, item til eller fra **Tronhiem** betales omtrent 22 β.

Mandalen, en meget vidtløftig Dalstrækning i **Mandals Fogd. og Amt**, som indeholde 3de Præstegielde, hvilke ere: **Bielland** det øverste, **Holme** det mellemste og **Mandals** det nederste. Gjennem Dalen løber en stor lirerig Elv, kaldet **Mandals-Elv**, see **Mandals Præsteg.**

Mandalen, en beboet Dalstrækning ved **Jlsefiord** i **Romsdals Fogd. og Amt**, hvor **Volds Anner-Kirke** ligger, tilhørende **Grøttens Præsteg.**

Mandals og Lister Amt, som under Eet kaldes **Mandals Amt** i **Christianssands Stift**, bestaaer af 2de Fogderier, Sorenskriverier og Provstier, under samme Navne, og er den yderste Kant af det søndenfjeldske **Norge** imod **Nordsøen**; begynder paa østre Side, hvor **Nedenæs Amt** ender, nemlig ved **Rannesund** midt paa **Qvafefjord**, hvor Amt-Linien skal være taget i Nordvest, og strækker sig derfra til **Aaen Siire** paa vestre Side, hvor **Stavanger Amt** begynder ved Havsiden, omtrent 12 Mile i Længde. Breeden fra Syd til Nord i det **Mandalske District** er omtrent 8 Miile op i Landet til **Raabygdelaugets Fogd.**. Det **Listerske** er fra **Lindenæs** til **Hækfields Strækning**, i Syd og Nord omtrent 7 Miile, men fra Landet **Lister** til den norderste Gaard i **Siiredalen**, kaldet **Sulleskaaret**, hvis Marker grændse til den øde **Bøkle-Hede**, en Strækning af 14 Miile. Hele Amtet indeholder omtrent 88 norske Qvadratmile. Langs Havet kaldes Landstrækningen **Agdesiden**, som har været inddeelt i Østre og Vestre Part.

Side 403

Mandals og Lister Amt.

Part. Østre Agde begynde Øster ved **Giærnæs**, og endtes ved **Oddernæs**, som nu ligger under **Mandals Fogd.**; vestre Agde gik fra **Oddernæs** til **Aaen Siire**, under **Lister Fogd.**. Denne Agdeside bestaaer mestendeels af blotte Steenklipper, ved hvis Fod findes en og anden grøn Plet, ligesom og hist og her et og andet Stykke dyrket Jord. Herfra løber endeel beboede Fiorde og Bugter, og høiere op i Landet møder det saakaldede **Opland**, som har sine beboede Dale, hvilke, ligesom Fiordene, skiær sig imellem Fieldene; dette **Opland** har fiskerige Elve og Vande. Uden for det faste Land ligger endeel Skiær og Holme, som Landets Værn, og nogle beboede Øer. Paa Biergene langs Havsiden ere ved Indløbene opsat Vare eller høie Steenhobe, samt en Fyhr paa **Lindenæs** i **Lister Fogd.**, til Underretning og Veiledning for Søefarende, og ere paa de fleste Steder ved Søekanten Lodser boende, som især vide hvor blinde Skiær og farlige Grunde ere beliggende; saa at ved Hielp af deres Veiledning, Søekysterne, langs dette District uden Fare kan beseiles, der og overalt ere forsynede med gode Havne. Fra Aar 1694

har dette Amt kun havt en Foged, men ved Kongelig Resolut. af 27 Martii 1784, blev det deelt i 2de Fogderier. I begge disse Fogderier ere 8 Tinglaug, saasom **Fædde, Helvigs, Bergs, Vads, Foss, Leerkiers, Hollens og Oddé**, hvor Tingene af Districternes Fogder og Sorenskrivere, i Amtmandens Overværelse, holdes 2de Gange om Aaret. Efter Matrikullen bestaaer Amtet af 2093 numererede Gaarde, som skylde 3572 Huder 3 Engelsker Fedevare, der udgiøre 1786 Skipd. Tunge, 3 Engelsker Fedevare, eller i Hartkorn omtrent 2232 1/2 Tønde. Disse Gaarde beboes af 5354 Skattebønder, foruden Huusmænd og Jnderster. Efter den militaire Indretning ere Gaardene deelte i Land- og Søe Lægder. Landlægberne ere enten enkelte eller fulde. Til de første beregnes 4 og til de sidste 8 Huder. Af 4 Huder eller et enkelt Lagd udredes en Soldat og af 8 Huder 2de; saaledes ere her 284 fulde Landlægder, som udrede 568 Soldatere, foruden Landværn. Sølægderne beløbe efter sidste Commission i Aaret 1775 og efter Søe-Rullerne, til 126 fulde Lagd. Søefolket er dueligt saavel til Farten, som Lodseriet; derimod drives Agerdyrkningen meget maadelig i Sølægderne. Amters District er ellers et Opland for Kiøbstaden **Christianssand**, som ligger under **Mandals** Fogd., og af samme Byes Magistrat beskikkes de i Havnene og Ladestederne boesiddende Handelsborgere, der egentlig efter Byens Privilegier burde flytte derhen, men med Øvrighedens Overbærelse Tid efter anden er forandret, imod at disse Handelsborgere bidrage anseeligt til Byens Udgifter; saa ere og i **Lister** Fogd. de saakaldede **Spinds**

Side 404

Mandals og Lister Amt.

Spinds Skippere, som mod 2 Rdls. aarlig Afgift til **Christianssand**, har faaet Tilladelse at fare smaa Fartøier af 6 Læsters Drægtighed, hvormed de seile til **Bergen**, og der opkiøbe Ladninger af Sild samt andre saltede og tørrede Fiskevarer, med hvilke de fare Øster paa **Norge**, eller til **Danmark**. I Amtet regnes at boe i alt omtrent 6500 Familier, og Aar 1787 var Folkemængden, af unge og gamle, Byerne **Flekkefjord** og **Mandal** indberegnet, i alt 30,572 Siele. Amtets Kornavling er ikke tilstrækkelig til den daglige Underholdning for Jndbyggerne. Etatsraad og Laugmand **Holm** i sin Beskrivelse over Amtet, see den **Topographiske Journal for Norge 8 Hefte Pag 113**, formener, at det ene Aar med det andet, bliver Mangelen aarlig 35403 1/2 Tønde, som ved at anslaaes til en Middelpriis i Penge, udgiør en Sum af henved 60,000 Rdls., der aarlig udgaar for Kornvarer, men næsten dobbelt, skriver han, vare Udgifterne i de mange dyre Aaringer som her indfaldt i Amtet, saasom 1740, 1743, 1771, 1774, 1781, m. fl. Fra Aar 1780 til 1787 begge indberegnet er ved de 3de Toldsteder, som ligge i Amtet, nemlig **Christianssand, Flekkefjord** og **Mandal** angivet af alle Sorter indførte Kornvarer, indberegnet Erter, Gryn og Meel, 338,134 1/2 Tønde, hvoraf **Christianssands** Jndvaanere, samt endeel af **Nedenæs** og **Raabygdelaugets** Almue ere blevne forsynede, men det øvrige forbrugt i **Mandals** Amt. De Varer, som Jndbyggerne i Amtet kan sælge, ere: Lax, Sild, lidet Torsk, en god Deel levende Hummer, baade til Jnd- og Udlændinger, Smør, Talg, Slagteqvæg, Skindvare, Tran, endeel Trælask m. v. Laxefiskeriet i Elvene og langs Strandkanten er betydelig, dog mærkelig aftaget i de senere Aaringer; Hummerfiskeriet er ligesaa betydelig og falder hele Aaret igiennem. I Begyndelsen af Aaret 1791, er i den vestre Deel af Amtet falden en usædvanlig Mængde Torsk. I Aaret 1776 opdagede Fiskerne ved **Flekkefjord** en Art Fisk, som forhen der ikke var bekiendt, den blev af dem kaldet **Blaatasken** eller **Blaatasse**, og blev først fornummet i Sildgarnene; derefter begyndte de at fiske den med Snøre og Krog, see **Flekkefjord**. I Amtet ere 76 privilegerede Savbruge, som ere tilstaaede et Quantum af 180,4060 Bord til Udførsel, og desuden endeel Bøygde-Save hvorpaa allene maae

skiæres hvad Eierne og Sognet behøver. Paa de privilegerede Save skiæres 3 Sorter Bord, saasom: **Maals** eller **Kiøbmands** Bord; **Undermaals** og **Vrag**, som ere de yderste af Stokken, næst Baghonerne, altid vankanter. Paa adskillige Steder har viist sig Tegn til Jernmalm. Kiøbmand **Peder Mørch** i **Christianssand** har fundet riig Jern-Erts paa de 2de Gaarde: **Ualesfjord**

Side 405

Mandals og Lister Amt.

og **Erklev** i **Mandals** Fogd., **Tveds** Sogn, og paa hans Gaard **Vigeland** i **Venneslands** Sogn opført Marfovn til et Jernværks Drivt, see **Vigeland**. Ligesaa har Kiøbmand **Jochum B. Lund** i **Farsund**, under **Lister** Fogd. opdaget nogle Jerngruber, som han agter at bringe i Drivt. I bemeldte **Tveds** Sogn er paa Præstegaardens Grund anlagt et Kalkbrænderie. Øverst i **Fiotlands** Sogn, under **Lister** Fogd., i et Bierg, kaldet **Sølberghøien**, findes Jsenfarve eller Blyant, og ligesaa 1/2 Miil derfra i et Bierg kaldet **Grunnerudsknuden**. Jndbyggerne drive meget paa Baadebyggerie, især ved **Christianssand**, hvor endog i de sidste Aaringer har været bygget anseelige Skibe, som med Begierlighed ere kiøbte af de Danske og Fremmede. Baadene ere, de store af 6 til 9 Læsters Drægtighed, som bruges til at føre Bord fra Saugerne, samt Brænde og Høe til **Christianssand**; Lodsbaade til at roe med 8 Aarer, af hvilke de beste har været bygget paa Gaarden **Strømme** i **Oddernæs** Sogn, paa **Aaraas**, **Stousland** og **Trysnæs** i **Søgne** Sogn, paa **Stusvig** i **Holme** Sogn, **Rødberg** i **Valle**, og **Lindland** i **Spangereid** Sogn. Det tredie Slags ere Fiskerbaade, hvilke ikke føre høiere end 6 Aarer; disse bygges omkring **Flekkefjord**. Af Træelast, Lax, Hummer, Egebark, Torsk, Sild, Tran, Bukke-, Ræve- og Odderskind, samt nogle faae Ulveskind, formener Etatsraad og Laugmand **Holm**, det ene Aar med det andet, at udføres fra **Christianssands**, **Mandals** og **Flekkefjords** Tolddistrict, saavidt dette Amt angaaer, sammenlagt i Penge, til en Værdie af omtrent 36550 Rdlr. aarlig. Det, som Bønderne bringe til Kiøb- og Toldstederne af Fødevarer, saasom: Kiød, fersk Fisk, Smør, Vildt m. v., henregner Etatsraaden ikke til Landets Exporter, da der det fortæres, og hvad Sælgeren for slige og andre ubetydelige Ting kan tilvende sig i Penge, det gaaer for det meste ind i Kiøbstædernes Kasse, for Krambodvarer af Klæde og Stoffer, item Humle, Jern, Korn-Brændeviin, Tobak m. m. Saaledes bliver Indtægterne ikke tilstrækkelig til Udgifterne; det som skal kunne gjøre en nogenlunde Ligevægt, saavel for Bonde som Borger, ere de Fortienester, som fremmede Skibes Reparationer aarlig indbringe; derved er ei allene den sikkreste Handelsgreen for Kiøbmanden, men endog for Bonden en betydelig Fortieneste; saa kommer end videre hertil Lodsperigente, som nedlægges for det meste af Fremmede, hvilke, det ene Aar med det andet, Etatsraaden har ansat for 6500 Rdlr.. Aar 1789 vare Lods-Indkomsterne i hele Amtet 7068 Rdlr., og Oberlods-Sallarium 466 Rdlr. 24 Skill., tilsammen 7534 Rdlr. 24 Skill. Aar 1770 beløb de ordinaire Kongelige Contributioner og

Side 406

uvisse Indkomster for hele Amtet, til 16396 Rdlr. 26 Skill. efter at de staaende Afkortninger vare fradragne. For Aar 1784 vare begge Fogderiernes Indtægter efter Regnskaberne, Afkortningerne fradragne, den Summa 13921 Rdlr. 27 Skill..

Mandals Lehn eller Fogderie, forhen kaldet **Mid-Syssel**, ligger under den 58 Grad eller noget derover, langs den saakaldte Agdeside, som vender ud mod Havet Nordsøen. Ellers er den hele Strækning ved Søkanten i Øster fra Midten af **Qvaasefiorden**, hvor **Nedenæs Amt** slutter, eller fra et Skiær i **Skiærvigen** sammesteds, kaldet **Skiærviigskiæret**, og strækker sig henved

6 Mile til en liden sort Holme, kaldet **Kraagen**, 3/4 Miil Vesten for **Hellesund** i **Jedderen** og **Dalernes Fogd.** Til Lands begynder dette District 1 1/2 Miil oppe i **Topdal**, og endes 1/2 Miil Vest fra **Mandal** ved **Heggerstad Bæk**, som gaaer ned i **Josselands Vandet**. Fra umindelig Tid har Districtet været en Forlehnning, enten særskilt eller og samlet med **Lister** og **Nedenæs**, hvorover tillige var sat en Foged; men derimod var det deelt i 2de Sorenskriverier, nemlig det Vestre, hvorunder hørte **Mandals Præsteg.** eller **Raddelands Tinglaug**, og det Østre, hvorunder hørte **Oddernæs Præsteg.**, **Søgne** og **Tved**, eller Østre-Vee og **Kleplands Tinglaug**. Denne Indretning varede indtil Aar 1680, da det blev samlet under en Sorenskriver og Tinglaugene forandret. Aar 1694 blev **Mandals Lehn** foreenet med **Lister**, og derved begge gjort til et Fogd.. Ved Kongelig Resolution af 27 Martii 1784 blev, efter Forestilling, dette forandret og Lehnet gjort til et Fogderie for sig, hvortil blev lagt **Joss Tinglaug** af **Lister Lehn**, med de derunder hørende 4 Sogne. Saaledes bestaaer nu **Mandals Fogd.** af 5 Præstegielde, nemlig: **Mandal**, **Søgne eller Sygne**, **Oddernæs**, **Undal eller Valle og Holme**, samt **Tveds Hovedsogn**; eller af 4 Tinglaug, saasom: **Leerkiær**, **Høllen**, **Odde og Joss**, hvortil i alt hører 17 Kirkesogne. I ethvert Tinglaug er et Tingsted under samme Navn, hvor Tingene holdes 2de Gange aarlig, nemlig om Sommeren i Junii og Juli Maaneder og om Høsten i October. I dette Fogd. ere 906 matrikulerede Gaarde, som beboes af 2191 Gaardebrugere. Disse Gaarde skylder efter Matrikullen 1671 Huder 1 Engelske Fedeværer, hvoraf 1347 Huder og omt. 1 Engelske er Odels- og Selveter-Gods; 146 Huder og omt. 3/4 Engelske Proprietair- og Bonde-Gods; 28 Huder 4 3/4 Engelsker Kongens-Gods; 87 Huder 1 3/8 Engelsker Præstebolets-Gods; 8 Huder Christianssands Skoles-Gods; 35 Huder 4 Engelsker Kirkens-Gods, og 3 1/2 Hud affaldt, hvilket tilsammen udgør omtrent 1045 Tønder dansk Hartkorn. Af al denne Skyld

Side 407

ere de staaende Skatters Beregning 7092 Rdlr. 78 Skill.. Aar 1787 beløb Folkemængden over hele Fogderiet, efter optaget Mandtal, til 14083 Siele af unge og gamle. I dette Fogd. lig- ger **Christianssand**, som er Hovedstaden for **Christianssands Stift**, samt Byen og Toldstedet **Mandal**. Til **Odde Tinglaug** hører 5 Gaarde af **Hylands Sogn** under **Vester Molands Præsteg.**, i **Nedenæs Fogd. og Amt**, nemlig: **Vatne**, **Estevaag**, **Rumstøel**, **Grønnevold** og **Aadnevig**, hvis Opsidder søger til **Molands Kirke**.

Mandals Provstie i **Mandals Fogd. og Amt**, bestaaer af Sognekaldet i Staden **Christianssand** og 5 Præstegielde paa Landet, saasom **Søgne eller Sygne**, 2 Kirkesogne; **Mandals**, 2 Sogne; **Holme**, 3 Sogne; **Oddernæs eller Otternæs**, 4 Sogne; og **Tved**, 2 Sogne, tilsammen 14 Kirkesogne, hvortil ere 6 Sognepræster og 2 residerende Kapellaner. Sognepræsten i **Christianssand** er tillige Provst i dette Provstie og Stiftsprovst i Stiftet.

Mandals Præstegield under **Leerkiærs Tinglaug** og sidstmeldte Provstie, ligger nederst i fornævnte Dalstrækning **Mandal**, og bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere: **Mandals eller Halsaae** Hovedsogn og **Hartmark** Anner, hvilke tilsammen har 179 gaardsbrugende Mænd, hvis større og mindre Gaarde og Gaardeparter skylde 212 Huder 9 1/3 Engelsker, hvorunder hørs 26 Huusmandspladse, deraf i Hovedsognet 143 Gaarde og Gaardeparter, af Skyld 182 Huder, og 22 Huusmandspladse, foruden adskillige Strandsiddere, som leve af Fiskerie, saa og Indvaanerne i Byen **Mandal** med **Malmøe og Kleven**, hvilke ogsaa høre til Hovedsognet. Hovedkirken **Halsaae**, staaer i Byen **Mandal**; den er en gammel og uanseelig Steenbygning, indvendig meget mørk og alt for liden for Meenigheden, som Aar 1787 var i Byen og paa Landet 2575 Siele, deraf i nærværende Tid omtrent 800 Communicantere i Byen, og ligesaa 800 paa Landet. Kirken eies af Almuen, og har i aarlig fast Indkomme omt. 110 Rdlr., hvoraf

Korn- og Qvæg-Tienden, beregnet efter 32 2/3 ß pr. Hud, udgiør 61 Rdlr. 89 ß, Fisketienden hen imod 15 Rdlr. og Stolestads-Pengene det øvrige. Ornamenterne ere ganske almindelige. I Anneret var Folke-Antallet førmeldte Aar 1787 i alt 242 Siele, deraf i nærværende Tid omt. 200 Communicantere, altsaa Folkemængden i hele Præstegieldet 2817 Siele, deraf omt. 1800 Communicantere. Til Præstegieldet er en Sognepræst. Præstegaarden kaldes **Veig**, som ligger en stiv Fierdingsvei fra Byen nær ved **Mandals Elv**; den skylder 1 1/2 Hud, og er een af de mindst Præstegaarde i hele **Norge**. Bemeldte **Mandals Elv** kommer

Side 408

fra et stort ferskt Vand, kaldet **Øre**, 9 Mile fra Havet i **Raabygdelaugets Fogd.**, **Nedenæs Amt**, løber igiennem den store Dalstrækning **Mandal** og falder ud i Havet ved Byen **Mandal**. Under sit Løb optager den adskillige mindre Elve, saasom paa østre Side **Rørs-Elv** og paa vestre Side **Braelands og Skiærke-Elve**. Denne **Mandals Elv** har været den fiskerigeste Elv i hele **Norge**, og er endnu betydelig; her fiskes den saa meget bekiendte **Mandals Lax**, som i stor Mængde til **Danmark** og andre Steder bliver udført. Præstegieldet har forhen bestaaet af 5 Kirkesogns, men ved Reskript af 26 September 1788 bleve de 3de Annerer, **Holme**, **Løbdal** eller **Løvdal og Østebøe**, som alle ligge oven for **Mandal** i samme Dalstrækning, taget derfra og gjort til et særskilt Præstegield, under Navn af **Holme**. **Mandals** Præst oppebær Landskyld 19 Huder 10 Engelsker, deriblandt er en Præste-Enke-Gaard, kaldet **Nommedal**, i **Holme** Hovedsogn og Præsteg. af Skyld 1 Hus 3 Engelsker. Tingstedet er Gaarden **Leerkiær**.

Mandals Sorenskriverie i **Mandals Amt**, bestaaer af 4 Præstegielde, som ere: **Mandals**, **Sygne** eller **Søgne**, **Oddernæs og Holme**, samt **Tveds Hovedsogn**; eller af 3de Tinglaug, nemlig **Leerkiær**, **Høllen og Odde**, hvortil i alt hører 13 Kirkesogne, hvis Gaarde skylder 1234 Huder 3 Engelsker Federarer, som er omtrent 765 Tønder Hartkorn. Aar 1787 var Folke-Antallet i disse Sogne i alt 10,549 Siele. Tingene holdes 2de Gange om Aaret i ethvert Tinglaug, paa samme Tider som i **Mandals Fogderie**. Sorenskriverens Domme indstevnes for **Christianssands Laugtnng**.

Mangers Præstegield i **Nordhordlehns Fogd. og Provstie**, **søndre Bergenhuus Amt**, bestaaer af 4 Kirkesogne, som ere: **Manger** eller **Raadøe** Hoveds. og Annererne: **Bøe**, **Sæbøe** og **Herløe**. Hovedsognet og Anneret **Bøes** Kirker ligger paa den **Raadøe** (see **Raadøe**). Alle Kirkerne ere af Træe, undtagen **Herløe** Annerkirke af Muur. Til dette Præstegield er en Sognepræst. Tingstedet for Hovedsognet eller **Raadøe Skibreede**, er ligesom for **Herløe Skibreede**, Gaarden **Alvestrøm**.

Mangvorholm, en Havn med god Ankergrund imellem nogle smaa Holme og Øer ud i Havet under **Helgelands Fogd.**, **Nordlands Amt**.

Manseid, et Elde paa **Stat** eller **Statland**, see **Statland**.

Markøe, see **Merdøe**.

Marker og Idde Fogd. og Sorenskriv., see **Idde**.

Marstein, en Gaard beliggende i **Romsdalen** under **Romsdals Fogd. og Amt**, hvor **Skjøn Valborgs** Forældre siges at have boet, og at Moderen, Frue **Julli** skal være begravet under

Side 409

Mariestjern Skibreede.

en meget stor Steen, som ligger tæt hos Gaardens Huse. Ellers sees paa denne Gaard adskillige Kiempe-Høie, hvoraf een for 70 til 80 Aar siden er bleven udgravet og deri fundet et forrustet Sværd, en Staalhue, et Bidsel, og et meget stort Harnisk, men af Rust mestendeels fortæret.

Mariestjern Skibreede, et Tinglaug i Indresogns Sorenskriv., nordre Bergenhuus Amt. Tingstedet er Gaarden Vallager.

Maritvold, en stor og smuk Gaard, som og kaldes Moe, beliggende et kort Stykke fra Verdalsløren, i Verdals Præstegield, Stør- og Verdals Fogd., Tronhiems Amt. Denne Gaard, som nu eies og beboes af ældste Søn efter afdøde Proprietair **Rasmus Hagen**, navnlig **Broder Hagen**, er anseelig udvidet og forbedret i Ager og Eng, og er forsynet med smukke og anseelige Bygninger. Til Gaarden høre Grundene paa Verdalsløren. Her har det Verdalske Infanterie Compagnie sin Exerceer-Plads og Telt-Huus. Bemeldte Broder Hagen eier tillige de betydelige Grundfoss Savbruge med dertil hørende Gaarde og skønne Skove i samme Præstegield.

Markarflot, en af de store Elve i søndre Fierding af Island, som fører hvidt Vand. Den har sit Udløb fra Torpe Jøkel, og falder ud i Havet.

Marker og Idde Fogd., see **Idde**.

Markøe, en Øe, see **Merdøe**.

Mauren, en Gaard beliggende i den nordre Deel af Skoue Annersogn, udi Borgunds Præstegield, Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, af Skyld 1 Bpd. Fisk, har en Opsidder. I denne Gaards Ager opløses aarlig et Slags Cristaller, som ei ere kantede, men tynde og flade ligesom smaa Iisplader, med nogle bølgeagtige Ujævnheder uden paa; saa at de ikke ere ganske rene og giennemsigtige, derhos noget hvidere end ægte Cristal. Oven for Gaarden ligger et Field, som og skal indeholde Cristaller af det kantede Slags.

Maurud, en Gaard i Tinds Præsteg., Øvre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, som har betydelig Skov og Mark og en smuk Vaanebygning, indvendig smukt malet, hvilket i dette Præstegield er noget ganske sielden blandt Bondegaaarde.

Mayvandene, 2de ferske Vande i Nummedals Fogd., Tronhiems Amt, ligger paa Grændserne af Nordlandene, og ved en Tvær-Elv have Udløb i Namsen-Elv.

Medalfelsvatn, en stor fersk Søe i Kiosar Syssel, søndre Fierding af Island, som er meget riig paa Foreller.

Medfiord og Torsken, saa kaldes et Tinglaug under Senjen og Tromsøens Fogd., Finmarkens Amt.

Side 410

Meeg, et Tinglaug til Nordmørs Fogd., Romsdals Amt.

Megaard, en Gaard i Froens Præstegield, Guldbrandsdalens Fogd., Christians Amt, af Skyld 2 Huder, har en Opsidder, som er Selveier. Her har en Kirke staaet Aar 1235, og sees endnu Indhegning af Kirkegaarden. Paa Gaarden siges at have boet en Ridder, kaldet **Skaboe-Ridderen**, som skal have eiet de fleeste Gaarde i Skaboe Bygdelaug, og i sin Tid været en mægtig Mand.

Megledals-Sogn, et Anner til Norderøe Præstegield paa Færøe, beliggende paa den Kalsøe.

Mehl eller Mæls Sogn, et Anner til Tinds Præstegield i Øvre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt.

Meiren, en fersk Søe imellem Christiania og Friderichshald, under Idde og Marker Fogd., Smaalehnenes Amt, som er 1 1/2 Miil lang og næsten 1/2 Miil breed, eller med strax hosliggende Sitten-Vand, udgør en Længde af 2 Mile. Disse Vande har deres Udløb i Tistedals Elv.

Mela Sveit, en beboet Landstrækning ved Borgarfiord, i Borgarfiords Syssel, vestre Fierding af Island.

Meldals eller Løkkens Robberværk i Orkedals Sorenskriv., Orke- og Guldals Fogd., Tronhiems Amt, har saaledes 2de Navne fordi Gruberne ligge i Meldals Præstegield, lidet over 1/2 Miil Sonden for Grændserne imellem Meldals og Orkedals Præstegielde, 5 1/2 Miil Syd Sydvest fra Tronhiem paa Gaarden Løfshuuses Grund, men Værkets Plads og Hytte med øvrige Bygninger ligger imellem Gaardene Lykken og Jagerlien ved en Elv, kaldet Svarka eller Svaarka i Orkedals Præstegield, 1/2 Miil fra Gruberne. Dette Værk blev allerførst opfundet af en Bonde, ved Navn **Oluf Jensen**, som boede paa Gaarden Vold i Meldalen, hans 2de Sønner **Lars** og **Arne**, Aar 1652. De havde altsaa første Finders Ret og Muthing, men de overlod samme til Laugtmanden i Tronhiem, **Lars Pedersen**, Aar 1655, som strax antog Participanter, og satte Værket i Drift, da en Grube, Gottes Glück kaldet, var i Brug Aar 1657, og samme Aar den 13 Maji ere Værkets Privilegier udstædt af Kong Friderich den Tredie, endskiønt Rentemester **Møller**, som den Tid eiede Naboværket Indsæt, gjorde mange Indsigelser derimod og af den Aarsag blev overdraget 1/4 Part i Værket. Ved Bergpladsen eller hosrindende Elv-Svarka er opført en Smelte-Hytte, forsynet med 4 Smelter og 2de Gahrmager-Ovne. I Værkets største Velstand har det givet aarlig 12000 Tønder Malm. Det har i 12 Aars Tid fra Aar 1691 til Aar 1703 afgivet 200,000 Rdlr. til frie Udbytte. Hovedgangen var en Tid 14 Lachter; men

Side 411

Meldals Præstegield.

efter sidstnævnte Aar tabte den sig og var neppe at see. Siden har Værket i nogle Aar kun givet 4 til 5000 Tønder Malm, som indrentede 5 til 600 Skipd. Kobber aarlig, hvorimod Bekostningerne vare 30 til 32000 Rdlr. I de senere Aar har Værket endnu mere aftaget, thi Aar 1781 beløb det tilvirkede Gahrkobber 211 Skipd. 15 Lpd., og Aar 1791 ikkun 190 Skipd. 11 Lpd. 8 Pd. I 6 Aar, fra 1 Januarii 1791, ere Eierne befriede for at betale den halve Deel af Tiende. Inden Værkets Circumference findes gode Skove, baade i Meldalen og paa Hølandet under Guldals Sorenskriv., som forsyne Værkets Grube med Sætveed. Af Kul forbruges nu aarlig 4 til 5000 Tønder, men i forrige Tider 8 til 10,000 Tønder. Værket er inddeelt i 56 Actier. Bergskriveren og de øvrige Værkets Betientere og Arbeidere boe paa Bergpladsen, som kaldes Svarkmoe, hvilken Plads forhen har været en Bondegård af samme Navn. Her er en Kirke opført for Værkets Folk, som betienes af de Orkedalske Præster. Foruden Bergpladsen eier Participanterne tillige Gaarden Skiølberg i Orkedalen. En af General-Lieutenant **C. H. v. Krog** med Interessenter forladt Grube, kaldet Hodals Grube, i Melhuus Hovedsogn og Præsteg., som indeholder Kobber-Malm, har Eierne af Meldals Kobberværk paa nye optaget og nu drives under Meldals Værk, men hidtil med liden Forhaabning. Betienterne ved Meldals Værk ere: en Bergskriver, som tillige er Proviantskriver, en Oberstiger, en Grubeskriver, en Hyttemester, en Hytteskriver, og en Berg-Chirurgus.

Meldals Præstegield i sidstmeldte Orkedals Sorenskriverie, under Dalernes Provstie, bestaaer af 2de Kirkesogne, nemlig: Meldals Hovedsogn, og Renneboe Anner, hvortil hører Gruesæter Kapel. Hovedsognet bestaaer af en stor Dalstrækning, som indeholder gode Gaarde med skønne Skove. Til dette Præsteg. er en Sognepræst og en residerende Kapellan. Tingstedet for Hovedsognet, som særskilt udgjør et Tinglaug, er Gaarden Balstad, og for Renneboe er Gaarden Merk.

Melfiord, en stor Fiord, som fra Havet gaaer dybt ind i Landet udi Helgelands Fogd., Nordlands Amt.

Melhuus nedre, en Giestgivergaard i Melhuus Præstegield, Guldals Sorenskriv., Tronhiems Amt, beliggende strax neden for Hovedkirken. Paa denne Gaard, som tilligemed Nabogaarden

Melhuus ligger meget smukt og har betydelige Agre og Enge, har i sin Tid været opført meget store og anseelige rødmalede Vaanebygninger og Avlingshuse af da værende Eier og Beboer, Proprietair **Lars Hess**, som endnu for endeel ere staaende. Her holdes nu Tinget for Melhuus, samt Flaae og Høelandets

Side 412

Melhuus Præstegield.

dets Sogne. En meget stor rund Kiempehøi sees paa Gaardens Marker, og et Stykke derfra i N. O. ligger en slet Plan, kaldet **Sønevollan**, hvor en Kong **Søne**, efter Beretning i fordom Dage skal have holdet en Træfning med en anden Konge. Disse 2de Gaarde **Nedre Melhuus** ligger ved Kongeveien, 2 Mile fra **Tronhiem**.

Melhuus Præstegield i sidstmeldte **Fogd.**, **Dalernes Provstie**, bestaaer af 4re Kirkesogne, som ere: **Melhuus Hoveds.** og Annererne **Krogstad eller Høelandet**, **Nypen**, eller **Leinstranden** og **Flaae**. Hovedkirken staaer neden for Præstegaarden paa en gammel Elvemæl, som indslutter Kirken paa 3 Sider, saa at den ligger ligesom paa et Næs, tæt ved Kongeveien. Den er en temmelig stor og grundmuret Bygning med et anseeligt høit Taarn; den har en, især paa sine Steder, høi Grundfod af hugne og listede Grøstene, og af samme Sort Steen og Arbeide ere Omfatningerne omkring Kirkens Døre. Alteret er muret, og paa det ligger en Plade af et Slags Marmor, med et aflangt firkantet Hul i Midten. I Kirken forvares endnu **Guldals Fahne** fra Kong **Christian den 4des** Tider, i hvis Midte staaer samme Konges Ciffer, og derunder: **Guldalen**. Den er af Silketøi, fordeelt med guult, rødt og grønt. Paa Chorets østre Gavel staaer 3de høie, men smalle Vinduer tæt til hinanden. Altertavlen er smukt udhugget og ziret med en smuk Malning. Ved den søndre Side af Indgangen til Choret staaer et Epitaphium, og 2 a 3 Liigstene sees i Kirken, den ældste med Aarstal 1599. Paa en stor Tavle, som hænger paa Kirkens søndre Væg, staae 2de af Stedets Præster afmalede, nemlig: Hr. **Anders Mogensen**, Hr. **Michel Melchiorson** og Hr. **Oluf Mentson**. Under enhver af dem læses et kort Vers. I Taarnet hænger en skøn stor Klokke, støbt paa Almuens Bekostning Aar 1751, og en mindre Klokke med Aarstal 1585. I hele Præstegieldet er 280 Gaardebrugere, omtrent 200 Huusmænd, og i alt Aar 1775 af Mandkiøn 1660 og Qvindekøen 1680, tilsammen 3340 Siele. Tienden pr. Part, af Byg, Halvbyg og Havre, er omtrent 400 Tønder. I Hovedsognet ere skønne Korngaarde og ligesaa avles en temmelig Deel Humle, Hamp og Liin eller Hør. Til Præstegieldet er en Sognepræst og en residerende Kapellan. Præstegaarden har en betydelig Strækning, samt meget gode Korn- og Græs-Marker. Husebygningerne ere gamle, men store og bekvemmelig indrettede; Her hænger en Klokke, hvormed ringes for at sammenkalde Tienere ved Spisetiden. Paa denne har nærværende Sognepræst, Hr. Provst **Steenbuk**, ladet sætte følgende Vers: "I sultne Flabbe kom-

Side 413

Mellem-Borgessyssels Provstie.

mer hiem, Nu sætter Barbro Grøten frem." Der under staaer: "Støbt i det Aar da Esten var Stalddreng, og Barbro Kok."

Mellem-Borgessyssels Provstie, saa ogsaa kaldes **Follo**, i **Smaalehnenes Amt**, bestaaer af 5 Præstegielde udi **Rakkestad Fogd.**, saasom: **Rakkestad** 3 Sogne, **Edsberg** 3 Sogne, **Askum** 1 Sogn, **Trøgstad**, 2 Sogne, og **Rødenæs** ligesaa 2de Sogne, samt **Aremark Præstegield** under **Idde og Marker Fogd.** 2de Sogne, tilsammen 6 Præstegielde, og i alt 13 Kirkesogne, hvortil ere beskikkede 6 Sognepræster, og 2de residerende Kapellaner.

Melnæs, eller Malnæs Fierding, see **Malnæs**.

Melrakøe, en Øe uden-for Stranden i **Sneefields Syssel**, Vestre Fierding af Island, hvorpaa falder godt Høeslet. Her opholder sig Edderfugle og Papegsier, samt en Mængde Søefugle, som her lægge deres Æg.

Melsomviig, en Ladeplads 1/4 Miil Vesten for Byen og Toldstedet **Tønsberg** i **Jarlsbergs Grevskab**. Her boer, foruden en Hob fattige Folk og Fiskere, 2 a 3 Borgere, som har en liden Tømmerhandling.

Meløe, en stor beboet Øe, beliggende en Miil i Nord fra **Rødøe** i **Helgelands Fogd.**, **Nordlands Amt**, hvorpaa staaer en Kirke, og Øen udgjør et Annersogn til **Rødøens Præsteg.**.

Meraker eller Mæraker Sogn, et Anner til **Størdalens Præstegield**, i **Stør- og Verdals Fogd.**, **Tronhiems Amt**, ligger oppe mod de svenske Grændser eller Jemteland, og bestaaer af en Dalstrækning, som indeholder 50 smaa Gaarde, hvilke ikkun i alt skylde 12 Spand. Aar 1773 bleve disse Gaarde beboede af 61 Gaardmænd, 22 Huusmænd, i alt 709 Siele. Kornet fryser ofte af, men god Høe-Avling og Græsning for Creaturene, samt skøn Skov ernærer Indbyggerne. Kirken staaer nederst i Dalen paa Gaarden **Kirkebye**, omtrent 4 1/2 Miil fra Hovedkirken mod N. N. O. Den er bygget af Almuen, som ogsaa holder den ved lige, men svarer deres Kirketiende desuden til **Hægre Anner-Kirke**. I dette Sogn ligger Robber-Gruber til **Sælboe Kobberværk**, som tilbringer Almuen god Fortieneste ved Kiørsel; o. s. v..

Merdøe eller Mardøe, en beboet Øe strax ved Byen og Toldstedet **Arendal**, i **Nedenæs Fogd. og Amt**, hvorved er en god Skibshavn, og til de Søefarendes Efterretning er anrettet en Fyhr paa Øen under Inspection af en Kongelig Fyhr-Inspecteur med fornødne Oppassere. Fyhr-Pengene har forhen været bortforpagtede, men fra Aar 1782 oppebæres for Kongelig Regning, nemlig af et tilladt Skib over 100 Læster, 2 Rdlr.;

Side 414

Mesne-Elv.

af et Skib fra 100 til 50 Læster, 1 Rdlr.; af 50 til 30 Læster, 4 Mark; af 30 til 20 Læster, 3 Mark, og for alle Skibe, som ere ikkun 20 Læster og derunder, 2 Mark, men af Baglasted ikkun det halve; hvilket erlægges for hver Gang Skibene passere Fyhren. De Skibe, som ikke have Varer inde til en Lastes-Drægtighed, ansees for baglastede, og af smaa Baade betales intet. Kiøbmændene i **Arendal** have her tillige et Skibsbyggerværft. Paa Øen er ansat en Kongelig Krydsbetient for **Arendals Tolddistrict** med 2 Røyerter.

Mesne-Elv i **Faaberg Præstegield**, **Guldbrandsdalens Fogd.**, **Christians Amt**, har sit Udspring fra **Rævelfieldet**, og falder, efter at den har løbet igiennem **Reensvandet**, **Meelsjøn**, **Krogsjøn** med flere Vande, ud i **Miøsen Vand** ved Gaarden **Hammers-Eng** i **Faaberg**. Denne Elv fører stedse en Mængde Vand, saa at baade Vinter og Sommer drives Qværne, Stampe- og Savbrug.

Mettisdalen, en beboet Dalstrækning i **Vedsøens Præsteg.**, **Romsdals Fogd. og Amt**, som er 1/2 Miil lang, og hvorigiennem løber en Elv af samme Navn. Paa begge Sider af Elven ligge Gaardene meget behagelig paa jævne og flade Marker.

Middags- eller Blaae-Field, see **Blaae-Field**.

Midfiord, en beboet Fiord imellem Landstrækningerne **Langenæs** og **Østerhorn**, i **Mule nordre Syssel**, østre Fierding af Island.

Midfiordsaae, en stor Elv i **Hunevands Syssel**, nordre Fierding af Island, hvori er betydelig Laxefiskerie.

Midfiords Præstegield i **Senjens Provstie og Fogd., Finmarkens Amt**, bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere **Midfiords Hoveds.**, og **Bergs Anner**, hvortil er en Sognepræst.

Medieaas, en Gaard i **Moe Præstegield, Øvre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt**. I en udgravet Høi paa denne Gaard er fundet et Slagsværd og 2de Pukler af gamle Skiolde, meest fortæret af Rust, saa og en Urne af Leer med brændte Menneskebeen udi. Gaardens Eier og Beboer har meget forbedret dens Jorder, og runden om indhegnet samme med stærke Steengierder, hvoraf han har erholder det Kongelige **Landhuusholdnings Selskabs** første Guld-Medaille.

Midsund, en smukt bebygget Gaard i **Hvidessøe Præstegield, Øvre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt**, er for nærværende Lehnsmandsgaard og Tingsted for de 2de Tinglauge: **Hvidessøe** og **Nissedal**.

Side 415

Midtbroen, en Gaard i **Størdalens Præstegield, Stør- og Verdals Fogd., Tronhiems Amt**, hvor et Teglværk og Kalkbrænderie er anlagt og i god Drift.

Midvaag, en god Sommerhavn ved den sydlige Side af den Øe, Vaaggøe under Vaagøe Syssel blandt Færøerne. Her staaer Hovedkirken for Vaagøe Præstegield, kaldet **Midvaag**, og hvorhos ligger Præstegaarden.

Mien, en stor beboet Øe af 1 1/2 Miil i Omkreds beliggende i Havet under Romsdals Amt, og hvoraf den østlige og største Part hører under Romsdals Fogd., men den vestlige Part til Søndmørs Fogd., og er Grændsemærket imellem de 2de Gaarde **Ramsvigen** og **Gangstad**. Denne vestlige Deel, tilligemed den nær hosliggende liden Øe **Drønnøe**, indbefatter i alt kun 4 Gaarde som tilsammen skylder 8 Vog 2 Bpd. 12 Mk. Fisk, og har 5 Opsiddere, samt et Handelssæde kaldet **Drønnen**. Imellem Mien og Otterøe er et bekiendt Sund, kaldet **Miesund**. Formeldte 4re Gaarde høre til Vatne Annersogn under Borgunds Præsteg.

Mieren, en fersk Søe 1/2 Miil lang, beliggende i Spydebergs Præstegield, Rakkestads Fogd., Smaalehnenes Amt.

Mierm, en stor fersk Søe i Sidskovens Annersogn, Høelands Præstegield, Aggershuus Amt, som ved en kort Elv er forenet med det meget store Vand **Sitten**. Over **Mierm** er lagt en Lentse for at samle det her i Mængde nedflaadende Savtømmer, hvorefter det siden flaades igiennem **Skullerudvandet** og videre til Friderichshald. I disse Vande ere en Mængde Giedder, Brasen, Aal og Aborrer.

Mielva, en Gaard øster ind i en Dal, Romsdal kaldet, udi Grøttens Præstegield, Romsdals Fogd. og Amt. Strax oven for Gaarden sees en usædvanlig stor saa kaldet **Jettegryde**. Den seer ud, som en stor Bryggerkiedel, er ganske cirkelrund, indvendig glat og ligesom poleret, foran 1 1/2 Alen høi, over det hosstaaende Bierg, og 2 Alen i Giennemsnit. Den staaer stedse fuld af Vand, og er overmaade dyb. Naar det regner, bubler Vandet op, neden fra ligesom det kaagte, hvorover formodes at i Bunden maae være en Springkilde eller en Vandaare. Denne Hule kaldes **Kiedlen**. Strax oven for Huulen sees i Bierget en Skikkelse af en Leenestoel, eller som et Indtryk af et siddende Menneske, hvilket Sted kaldes **Stolen**, er foran 2 1/2 Qvarter breedt, men vider sig siden mere ud. Tæt hos denne Stol sees atter en **Jettegryde**, men ikke større end en Tallerken, kalder **Kiærnen**. Neden for Bierget i Dalen rinder en stor Elv.

Side 416

Miklaholts-Repp.

Miklaholts-Repp, et Bygdelaav i Sneefields Syssel, vestre Fierding af Island, hvor Gaardene ligge i 3de Rader imellem Havbredden og Biergene.

Milde Skibreede, et Tinglaug i Nordhordlehns Fogd. søndre Bergenhuus Amt. Tingstedet er Gaarden **Milde**.

Milde Sogn, et Anner til Hougs Præstegield i sidstmeldte Fogd.

Mielmersund, et Sund en Miil langt, imellem nogle Øer under Søndfjors Sorenskriv., nordre Bergenhuus Amt.

Mielve, en god Gaard i Grøttens Præstegield, Romsdals Fogd. og Amt, hvor Hestestald og Fæehuus ere opførte af Grundmuur, med Høe- og Kornlader oven over af Træ.

Milestov-Kollen, saa kaldes det høieste Bierg imellem Christiania og Friderichshald, beliggende i Spydebergs Præstegield, Rakkestads Fogd., Smaalehnenes Amt. Ved Foden af Biergets østre Side er en stor Hule, som gaaer hen ved 17 Alen ind i Bierget, kaldet **Dragehuulen**.

Miltingen, en stor fersk Søe i Mosvigens Annersogn, under Yttersens Præstegield, Indersens Fogd., Tronhiems Amt.

Milvirdalen, en Dalstrækning i Justedals Præstegield, Yttre- og Indre Sogns Fogd., nordre Bergenhuus Amt, er 1/2 Miil lang. Her ligger 5 smaae Gaarde. I denne Dal har det under Justedalen ommeldte store Jishiery gjort stor Skade, og efter Fortælling skal 6 Gaarde have lagt paa samme Sted, hvor Jishierget nu ligger, see **Justedalen**.

Minland, en Øe beliggende Sonden for Tiøtøe, i Alstahougs Præstegield, Helgelands Fogd., Nordlands Amt.

Minne, en Gaard i Eidsvolds Præstegield, Øvre Rommeriges Fogd., Aggershuus Amt, er Giestgivergaard og Skydssted ved Kongeveien imellem Christiania og Tronhiem. Den ligger strax Vesten for Mundingen eller Aabningen af Vormen Elv, hvor denne løber ud af den store Søe **Miøsen** og er bekjendt af et Feldtslag, som stod paa Gaarden Aar 1137 mellem Kong Inge Haraldsøn og Kong Magnus Blinde, hvilken sidste blev slagen og maatte redde sig med Flugten. Strax østen for **Minne**, som ligger 1 1/2 Miil fra Eidsvolds Jernværk, er anlagt et Tegel-Brænderie.

Mionæs, en Dalstrækning, som gaaer ned paa den nordligste Side af Saltens Fiord, i Saltens Fogd., Nordlands Amt.

Misværfiord, en Arm af Saltens Fiord, i sidstmeldte Fogd.

Miønsdals-Elv, en Elv, som løber igiennem endeel af Eger Præstegield, i Buskeruds Fogd. og Amt, og kommer fra **Sager-**

Side 417

Miøsen.

Sagekiærn, hvor en betydelig Dam er opført til Beste for **Miøsnodals-Savbrug**. Denne Elv driver ellers i alt 6 Save og 1 Mølle-Brug. Neden for Savbrugene gjør Elven en liden Søe, kaldet **Mile**, som undertiden er næsten tør, men naar Elven voxer, fyldes med Vand og oversvømmer hosliggende Gaardes Agre og Enge. Paa saadan Tid kan en betydelig Mængde Fisk af Brasen og Harling fanges deri.

Miøsen, egentlig **Storemiøsen** kaldet, er en meget stor fersk Søe, beliggende i Hedemarkens Fogd. og Amt, skal være det største Vand i Norge og regnes af nogle, at have en Længde af 12 Mile, hvilket ikke er rigtig, med mindre endeel af Elvene **Laugen** og **Vormen** indberegnes. Vandets rette Længde skal være omtrent 9 Mile. Dets største Brede er omt. 1 1/2 Miil, men ved dets nordre Ende ei mere end 1/4 Miil. Dette Vand er meget dybt, og skal deri være 12 a 13

Slags Fiske, saasom: Giedder, Horr, Ørreder, Siik, Brasen, Aborrer, Skaller, Lake, Lakesild, Krøbling, Buk, som og kaldes Pitter, Negenøgen og Rør. En liden Holme ligger i Vandet, kaldet **Borgen**, hvorpaa i fordom Tid har staaet en Borg eller Fæstning, som var anlagt af Kong Hagen Hagensøn, og sees endnu Stene af de nedbrudte Mure. Holmen er en liden aflang Klippe nu bevoren med høie Granetræer, som give den en smuk Udseende. Vandet begynder ved Giestgiverstedet **Eidsvoldbakken**, og strækker sig Øster efter paa den nordlige Side af Landeveien og Posttouden igiennem Hedemarkens Fogd., men endes ved Gaarden **Lillehammer** i Begyndelsen af Guldbrandsdalen paa den sydlige Side. Formedelst høie hosliggende Fielde falder paa dette Vand stedse Birvelvinde og Fieldkast, som gjør Seiladsen derover meget farlig, især fordi Bønderne, som boe nær ved Vandet, ere lidet bevante med Seiladsen. Ved Vandets østre Side har i fordom Tid lagt den betydelige Kiøbstad **Hammer** eller **Stor-Hammer**, som Aar 1566 af et Partie Svenske blev stukket i Brand og aldeles ødelagt, see **Hammer**. Under Næs Præstegield paa Hedemarken ligger en stor Øe, kaldet **Høvindsholm**, som er en Miil i Omkreds, hvorpaa ere 32 Gaarde, see **Høvindsholm**. Fra Vandet udløber en stor Elv, kaldet **Vormen**, som falder ned i Glommen-Elv.

Miøsen lille, see **Lillemiøsen**.

Modalen, en beboet Dalstrækning, som gaaer op fra Strømsø-Botten, i Ritsens Tinglaug og Annersogn, under Fosens Fogd., Tronhiems Amt, paa hvis Gaarde, som ligger paa begge Sider af Dalen, falder meget sielden modent Korn, formedelst tidlig Nattefrost om Efteraaret, derimod haves gode Skove, samt god Høeavling og Græsning for Creaturene.

Side 418

Modstadmarkens Jernværk.

Modstadmarkens Jernværk i **Strinde Præstegield** og **Fogd.**, see **Mostadmarken**.

Modum= eller **Fossum=Blaafarveværk** i **Nyekirke Annerfogn**, **Modums Præstegield**, **Buskeruds Fogd.** og **Amt**, er Kongen tilhørende og anlagt paa de 2de Gaarde **Skutterud** og **Fossum**, hvilke Gaarde Kongen har kjøbt for 30,000 Rdlr.. Paa den første, som ligger 2 Mile fra **Hassel Jernværk**, ere Værkets Gruber anlagte; der boe ogsaa Grube-Arbeiderne, Geschworne, Holtzførsten og 2de Grubestigere, og paa den anden, nemlig **Fossum**, som ligger en Miil nedenfor, er det egentlig, hvor Værket selv med dets Hytter og Hytte-Arbeidernes Huse ere anlagte og opførte. Paa en Slette sees disse Huse, byggede i Form af en Gade med Huse paa begge Sider, alle saaledes indrettede, at der kan boe 2de Familier i hvert Huus, og tillige forsynede med Haver, hvilket giver Stedet en smuk Anseelse; Men hvor Elven rinder og Hytterne staae, forvandles denne Slette til en steil og klipperig Bakke ved det Vandfald eller Foss, **Hougfossen** kaldet, som Elven der danner, og som stiger mere end 50 Fod i perpendicular Høide. Paa nordre Side af dette Vandfald staae 2de Pukværker, det ene anlagt efter den tyske Maade, men siden forandret efter den Ungarske, det andet strax bygget efter den ungarske Indretning. Foruden disse er der endnu et tredie paa Gaarden **Skutterud**, kaldet **Bergan-Pukværk**. Paa Vandfaldets søndre Side, sees først endeel Savbruge, tilligemed en igiennem Fossens anlagt Kanal eller Rende, hvorigiennem Tømmeret og Bielker mod Betaling nedlades, for ei at sønderslaaes i Vandet, hvilke Bruge og Kanal ere af den Importance, at Kongen omtrent skal have Renter af den for begge Gaardene givne Summa. Strax der nedenfor staae Værkets Hytter, Glasmøller, Vaskehuse, Tørkestuer, Kalciner-Ovne og Qvarts-Pukværket, tilligemed endeel af Betienternes Huse, alt opbygget for Kongelig Regning. **Kobolt-Ertsen**, som her bearbejdes, blev først Aar 1775 opdaget af **Ole Wittloch** paa **Kongsberg**, som derfor erholdt en anseelig Præmie af det **Danske Landhuusholdnings-Selskab**. Denne Erts

brydes øverst paa **Skutterud-Fieldet**, hvilket Field, formedelst sin Høide, skal fremvise den herligste Prospect, som kan gives i Naturen. **Kobolt-Gangene** stryge alle fra Nord til Syd, og vise sig paa en lang Udstrækning. Ved disse Gange er anlagt 8 Gruber, 4 paa nordre, og 4 paa søndre **Skutteruds** Grund, og 1/2 Miil derfra ere nogle smaa Afsænkninger. Grubene give ikke Tegn til at blive meget dybe, men ved sammes Udstrækning i

Side 419

Modum Præstegield.

Længden og mægtige Brede vil erstattes, og strax neden for **Koboltgrubene** findes en betydelig reen og god **Qvartsgang**, hvor den til **Blaafarveværket** fornødne Qvarts uden Vanskelighed brydes. Dette Værk staaer under Direction af **Ober-Bergamtet** paa **Kongsberg**, og alle Rettergangs-Sager, Værket og Betienterne betræffende, indstevnes for **Kongsbergs Bergamt**, hvorfra der appelleres for **Over-Bergamtet**. De ved Værket ansatte og boende Betientere, ere: en Forvalter, en Casserer, som tillige er Dommer, en Geschworne, en Førster, en Material-Forvalter, 2 Hytte-Mestere, m. fl.; samt en Chirurgus. Aar 1783 vare Betienternes og Arbeidernes Antal i alt 213, og Børn eller Uconfirmerede 168, tilsammen 381 Siele. Aar 1788 havdes en overflødig Forraad af opbrudt Erts for mange Aar, hvorfor endeel af Grube-Arbeiderne bleve afskedigede, for desto mere at drives paa Smeltningen, og til hvilken Ende en nye Smelte-Ovn da blev opført.

Modum Præstegield i sidstmeldte **Buskeruds Fogd.**, under **Kongsbergs Provstie**, samt **Modums Sorenskriv.**, bestaaer af 3de Kirkesogne, som ere: **Heggen Hoveds.**, og Annererne **Snarum** og **Nyekirke**. Hovedsognet ligger 3 Mile fra **Bragnæs** og **Kongsberg**, og mod Østen 4 Mile fra **Christiania**. Præstegieldets Længde fra N. til S. er fra 2 til 4 Mile, og dets Brede fra Ø. til V. er imellem 2 1/2 til 4 Mile. Hele Strækningen er Bierg, mere eller mindre bedækket med Muld. Paa Sletterne er Mulden 4 til 6 Alen dyb. Paa østre og vestre Side indsluttes Præstegieldet af Fieldstrækninger, som giøre en Oval 5 Mile lang fra N. til S., og 3 1/2 Miil breed fra Ø. til V.. Denne ovale Biergstrækning omringes af de 3de Præstegielde: **Modum**, **Eger** og **Lier**, og er ved Foden tæt beboet. En god tredie Deel af den tilhører **Modum**, som er hens nordre Ende, og næstnest det halve af den vestre Side; den er stærkt bevoret med Skov og kan overalt befares med Heste, formedelst de Dale den har, og de Veie, som derigiennem aabne sig. Endskiønt den har visse høie Toppe, kan den hele Fieldstrækning ansees for en Aas, hvis Overflade er beqvem til Opdyrkning, og har derfor endeel Beboere, som ere inddeelte i 2de Bygdelaug, nemlig: det saakaldte **Finmarken** henhørende til **Modum**, og **Røsliens** til **Lier Præsteg.**. I begge Bygdelaug avles Korn, skiønt det undertiden tager Skade af Frost. **Modum Præstegield** bestaaer ellers af en stor Deel Sletter baade beboede og ubeboede, og Hovedsognet er næsten intet andet, end en stor Slette. Jgiennem Præstegieldet løber den store Flod, **Stor-Elven** eller **Louven** kaldet og danner en Søe af 4 Qvadratmiles Indhold, som paa vestre Side har Navn af **Tyrifiorden**, men

Side 420

Modums Sorenskriverie.

men paa den østre kaldes **Holtsfiorden**. Jmellem østre og vestre Side af Søen eller Vandet er et Sund, kaldet **Viggersund**, og derhos en stor Foss under samme Navn, see **Vigersund**. Blandt mange andre saakaldte Kiær eller Kilder, gives her 2de mærkværdige, nemlig: **Engelstads-Kilde**, et jernhaltig Sundhedsvand, og en Kilde paa Gaarden **Aamodtsund**, der sætter en Hinde oven paa adskillige Lolører. Her findes **Allunskifer** i stor Mængde, og god Kalksteen, hvoraf

2de Kalkbrænderier med god Fordeel drives. Jernmalm findes her tillige, og deraf meget forbrugt til Jernværkerne, især til **Hassel-Jernværk**, hvis Gruber ligge i **Nyekirke Anner**; desuden findes her **Myr-Jern-Malm**. Korn- og Hø-Avlingen i Præstegieldet er temmelig god, og ligesaa Græsgangen for Creaturene om Sommeren. Enhver Bonde, endog Huusmænd, have Kaalhaver ved deres Huse, og Gaardmændene tildeels Urte- og Frugt-Haver, beplantet med Kirsebær-, Æble- og Blomme-Træer. Skovene har været betydelig, men i den senere Tid meget udhugne, dog haves endnu betydelig Næring ved Tømmerhugst til Bord og Bielker. Ellers har nu og Bønderne god Næring ved det her i Præstegieldets det anlagte **Blaafarveværk**, og ved Malmkiørsel og Leverance af Lagterved til Bergværkerne, men Prisene ere i de senere Aar faldne meget ved de her holdne Licitationer, da Bøndernes Misundelse og Mistillid til hinanden foraarsager at Prisene som oftest blive nedsatte, saa at Fordelen er kun liden, især ved Kiørsel til og fra **Kongsberg**, som længst fraliggende. Folkemængden over hele Præstegieldet var Aar 1783 af vorne 2391 og af Børn eller uconfirmerede 1723, tilsammen 4114 Siele, indberegnet Arbejderne ved **Blaafarveværket** og deres Børn, samt de paa Herregaarden **Buskerud**, som ligger i dette Præstegield, boende Familier. Til Præstegieldet er en Sognepræst og en residerende Kapellan. Tingstedet for **Modum** og **Sigdals Præstegielde**, er Gaarden **Enger**. **Modums Sorenskriverie** i **Buskeruds Fogd.** og Amt, bestaaer af 3de Præstegielde og Tinglaug, som ere: **Modum**, **Eger** og **Sigdal**, hvortil haves 2de Tingsteder, nemlig: Gaarden **Hougsund** for **Eger**, og Gaarden **Enger** for **Modum** og **Sigdal**, hvor Tingene holdes 3de Gange om Aaret, saasom, om Vinteren i Februarii, om Sommeren i Junii, og om Høsten i October. Sorenskriverens Domme indstevnes for **Christiania Laugting**. Under dette Sorenskriv. ligger **Hassel Jernværk**, samt **Modums Blaafarveværk**. **Moe**, en Gaard i **Hole Præsteg.**, **Ringerige District**, **Buskeruds Amt**. Her findes en stor Jordhoug med en Steen i

Side 421

Moemarket.

Midten 3 Alen høi, hvorpaa i fordum Tid har staaet **Rune Bogstaver**, men nu af Ælde fortæret. **Moemarket**, saa kaldes en Markedsplads, beliggende 1/4 Miil fra **Eidsbergs Hovedkirke**, i **Eidsbergs Præsteg.**, **Heggen** og **Frølands Fogd.**, **Smaalehnenes Amt**, paa Grændserne af **Trøgstads Sogn**. Pladsen er en stor, anseelig og ophøiet Slette, som har Navn af **Moe-Sletten**, hvor ogsaa Krigs-Øvelser foretages. Marked holdes i 3de Dage aarlig sidst i September Maaned, ei allene med Qvæg og Heste, men og med alle Slags andre Vare, hvortil paa 2de firkantede Pladse er opført 60 Kramboder af Tømmer, tækket deels med Bord og deels med Tørv; herforuden bliver aarlig imod Markeds-Tiden opført endeel Boder af Bord eller Bræder, tækket med Granbar, til Brug medens Marked holdes, og i hvilken Tid en Officeer med en Commando Krigsfolk af Infantariet har Vagt paa Pladsen. Denne Vagt er omringet med Rækværker i en Firkant, og midt imellem dette Rækværk opslaaes et stort Telt. Til dette Marked søger en stor Deel Bønder fra alle tilgrændsende og tildeels langt fraliggende Districter, samt mange Kiøbmænd og Kræmmere.

Moe Præstegield i **Øvre Tellemarkens Fogd.** og **Provstie**, **Bradsberg Amt**, er i Længde fra Syd til Nord 4 Mile, og i Brede fra Øst til Vest 3 1/4 Miil, bestaaer af 2de Kirkesogne, nemlig: **Moe Hoveds.** og **Skafsøe Anner**, hvilke Sogne indeholde 86 matrikulerede Gaarde, af Skyld 173 Tønder Korn, deraf i Hovedsognet 49 matrikulerede Gaarde, som skylder 89 Tønder 4 Sætninger Korn. Paa Hovedsognets vestre Side tilstøder Fielde og saakaldede **Heier** af 3 Miles Længde, hvor ingen Folk boe, og ei findes paa den ganske Strækning Skov eller Græs, men allene Reensmosse, og saakaldet **Rype-Rap**. Almuens fornemste Næringsveie bestaae i

Slagteqvæg og Fedevare, hvortil haves god Leilighed ved skønne og fede Græsgange, samt ved Savtømmerhugst, hvilket Tømmer afhandles til **Skeens** og **Arendals** Lasthandlere; saa skydes tillige af Almuen endeel Rensdyr og Fuglevildt. Kirkerne eier Almuen. **Hovedkirken** staaer paa en Slette eller **Moe** strax ved Præstegaarden, den er en af de ældgamle **Munkekirker**, opført af Planker. I Kirken findes endnu endeel Ting fra de katholske Tider, saasom: en Disk af Træ, som et Bræt, hvorpaa **Christi Lidelse** er malet, og en Kalk ligesaa af Træ, dreiet som et Bæger. Præstegaarden har smaa umaalede Bygninger, opført af Tømmer, men vel indrettede, derved er en liden Frugt- og Urte-Have. **Folke-Antallet** blev i Aaret 1769 befunden at være i hele Præstegieldet 449 af Mandkøn og 506 af Qvindekøn, tilsammen 955 Siele. Aar 1782 var Folke-

Side 422

Moe Sogn.

Folkemængden i Hovedsognet 544 og i Anneret 407, tilsammen 951 Siele. Til Præstegieldet er en Sognepræst. Tingstedet for dette samt Laurdals og Molands Præstegielde er Gaarden **Triset**. **Moe Sogn**, et Anner til **Strøms Præstegield**, i **Solløer** og **Oudals Fogd.**, **Hedemarkens Amt**. **Moe Sogn**, et Anner til **Hosangers Præstegield**, i **Nordhordlehns Fogd.**, **søndre Bergenhuus Amt**.

Moe Sogn, et Anner til **Surendals Præstegield** i **Nordmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**. Kirken, som er en Træbygning, ligger paa nordre Side af **Surendals Elv**.

Moe Sogn, et Anner til **Hemnæs Præstegield**, i **Helgelands Fogd.**, **Nordlands Amt**.

Moen, en smuk bebygget Gaard i **Hvidessøe Præsteg.**, **Øvre Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt**, beliggende ved **Hvidessøe Vand**, hvori til Gaarden er et godt Ørretfiskerie, og en betydelig Fordeel ved Tømmerflaadning.

Mok, en Fieldgaard øverst op i **Ungdalen** eller **Ogndalen**, i **Spareboe Præstegield**, **Indersens Fogd.**, **Tronhiems Amt**, hvor Eieren Justitsraad **Hornemann** i **Tronhiem** optog i Aaret 1770 nogle Kobber-Gruber i Fieldene og oprettede et fuldkommen Kobberværk med alle dertil behøvende Bygninger og Maskiner, alt for egen Regning. Smeltehytten var opført paa hans Gaard **Roknes Grund** ved **Rokne Elvens** Udløb i **Augna-Elv**; men dette Værk er med et betydelig Tab igien indstillet for nogle faa Aar siden. Det grændser mod **Gulkstads Kobberværk**, som ligeledes nu er nedlagt, see **Gulkstad**. Ved Gaarden **Rokne** er et Savbrug i Drift.

Molands Præstegield, beliggende i et District, kaldet **Fyrisdal**, udi **Øvre Tellemarkens Fogd.** og **Provstie**, **Bradsberg Amt**, er fra S. til N. 5 Mile langt, og ligesaa paa det bredeste 5 Mile. Det bestaaer af 3de Kirkesogne, som ere: **Molands Hoveds.** og Annererne **Veum** og **Hegeland**. Hovedkirken, som ligger 16 Mile fra Kiøbstæden **Arendal**, hvor dette Præstegields Almue driver deres Handel, staaer strap ved Præstegaarden. Denne Kirke er en Korsbygning af Træ, smukt malet ind- og udvendig. I Choret sees alle Kongerne af den **Oldenborgske Stamme**, indtil **Friderich den Femte**, deres Portrait. Præstegaarden har en yndig Beliggenhed, paa en jævn Plan ved et Vand, kaldet **Molandsvandet**, og har paa 1/4 Miils Distance ingen Fieldet ved sig. Husene ere nye og temmelig bekvemme indrettede. I Hovedsognet ere 60, og i hele Præstegieldet 94 Gaarde efter Matrikulen. I **Veums Anner** ere nogle

Side 423

Molands Præstegielde.

Fieldgaarde hvor Kobbergruber har været i Drivt, til det nu nedlagte **Omdals Kobberværk**. Folkemængden var Aar 1769 af Mandkiøn 510 og Qvindekøn 515, tilsammen 1025 Siele. Til dette Præstegield er en Sognepræst. Tingstedet for Præstegieldet, som udgør et Tinglaug, er Gaarden **Triset**, hvor tillige Tinget holdes for **Moe** og **Laurdals Præstegielde**.

Molands Præstegielde i Nedenæs Fogd. og Amt, see **Østre- og Vestre-Moland**.

Molde, en liden Kiøb- og Toldsted ved nordre Side af **Romsdals Fiord** i **Bolsøe Præsteg.**, **Romsdals Fogd. og Amt**, anlagt i en krum Linie paa de 2de Gaarde **Reknæs** og **Moldes Grunde**, 8 Mile fra **Christianssund**, 23 fra **Tronhiem**, og omtrent 55 fra **Bergen**. Indtil Aar 1742 har denne Bye været et Ladested, som blev besøgt af Danske, Holsteenske og Skotske, af hvilke sidste nogle tog deres Boepæl paa Stedet, som Borgere af **Tronhiem**, endskiønt de dreve deres Handel paa **Bergen**; men samme Aar den 29 Junii blev Byen forundt Kiøbstæds Privilegier af Kong **Christian 6te**. Indløbet fra det saakaldte **Breesund** og den **Rundøe**, hvorpaa en Fyhr er anrettet, er i Øster 6 Mile, forsynet med adskillige Jern-Ringe til Skibenes Brug. Skibene kan lægge lige op under Pakhusene for at losse og lade, og strax uden for Byen ligger en Samling af smaa Øer, som gjør Havnen sikker og beleilig for store og smaa Fartøier. Paa nordre Side er Byen omgivet med Agre og Enge, hvor igiennem en breed Postvei er anlagt fra Ø. til V. Byens Vaaben forestiller en Hvalfisk, som jager Sild udi en Tønde, hvilket er en Afbildning paa det her forhen aarlig i Januarii og Februarii Maaneder faldende betydelige Sildfiskerie, som nu i 37 til 38 Aar aldeles har ophørt. Midt igiennem Byen fra S. til N. løber en maadelig Elv, som driver 1 Saug og 3 Mølle-Bruge, samt en **Feldberder-Mølle**. Byen har kun een Gade af 9 a 10 Alens Brede, som begynder fra vestre Ende og gaaer med forskiellig Sving efter Byens Længde indtil den i Øst støder til Postveien. I denne Gade ligger Gaardene og i nogle fra Gaden løbende smaa Stræder de fleste Huse. Disse Gaarde og Huses Antal ere 180 Nummere. De offentlige Bygninger ere ligesom de private af Træe, nemlig: 1) Kirken, som med Kong **Friderich 3dies** Tilladelse, blev begyndt at opbygges Aar 1656 og kom i fuld Stand paa Indvaanernes Bekostning i Aaret 1661. Indvaanerne sognede forhen til **Bolsøe Kirke**, som da var Anner under **Vedsøe Sognekald**, men siden i Kong **Christian 6tes** Tid, blev **Bolsøe Anner** frtaget det store **Vedsøens Kald** og gjort til et Hovedsogn, hvorunder **Molde-Kirke** og **Reknæs Hospitals-Kirke** bleve lagte som Annexer,

Side 424

Molde.

samt en Sognepræst beskikket, som boer i Byen. Kirken eier en liden Kapital, hvis Renter, tilligemed Tavlepenge og Kirkens Indkomster for Gravsteder, Klokkernes Brug, Stolestæder m. v. anvendes til dens Vedligeholdelse. Og 2) Et Hospital, kaldes **Reknæs Hospital**, opbyggt paa Gaarden **Reknæs Grund** for **Romsdals Amts** spedalske Syge Aar 1713, har en smuk Kirke, og paa hver Side af Kirken, Øst og Vest, en stor Sygestue med andre bekvemme Værelser. Hver af Lemmerne nyde, foruden frit Lys og Brænde 48 ß ugentlig, og en Tilsynskone, som har fraskilte Værelser, sørger for deres Pleie og Opvartning. Amtets **Land-Physicus** er Hospitalets Medicus, som tilligemed Hospitalets Forstander og Tilsyns-Konen lønnes af Hospitalets Indkomster, men Præsten til **Bolsøe**, som her forretter Tienesten nyder derfor af Kongen aarlig 50 Rdlr. og Klokkeren 10 Rdlr. Hospitalet eier et betydelig Jordegods og en Kapital af meer end 10,000 Rdlr. Desuden betaler Almuen i Amtet en vis Told dertil, og Kongen giver aarlig 100 Rdlr. Nu arbeides paa flere Indretninger for Fattige, som ere befængte med andre Svagheder. Forhen har Stedets Amtmand ene havt Directionen over Hospitalet, men nu Stiftamtmanden, Amtmanden og Biskoppen, og Stedets Præst og Byefoged ere Inspecteurer.

Byens fornemste Handel er med Fiskevare og Træelast, som Indvaanernes betydeligste Næringsvei, fornemmelig Vaarfiskeriet af Torsk, som begynder i Februarii og ender i April Maaned, det ene Aar mindre og det andet Aar mere fordeelagtig. I Aarene 1770, 71, 72, 73, 74, 75 og 1776 blev udskibet af Træelast 224,460 Stykker enkelte hele Bord og 363 Tylter dobbelte Bord af forskiellig Længde; men da Skovene ved en almindelig overdreven Hugst aftager, saa forringes ogsaa Udskibningen paa denne Produce. I første Tid efter Byens Privilegier blev den udenlandske Handel ikkun drevet af 2de Kiøbmænd eller rettere Commissarier for Holland, Hamburg og Engeland, men nu driver 8 Kiøbmænd Inden- og Udenlands Handel for egen Regning, og hvoraf den ene tillige har Bevilling som Apotheker, desuden ere her 9 Indenlandske Handlere, hvoraf 3de eie og føre selv Skibe. Videre ere her 6 Høkere, som drive en ubetydelig Handel, 30 Haandværkere og 100 Arbeids Familier. 2de smaa Reberbaner ere i Drift og 20 Vævestole, hvorved Qvindekønnet frembringer Dreiel, Uldne Stoffer, samt Hør- og Blaagarns Lærreder. Borgerne har ingen Militair Indretning ei heller Brandvagt. Til Byen er en Sprøite og nogle Læderspande, der, ligesom alle Skorstene, aarlig eftersees af en saakaldet Brand-Inspecteur. Byens Magistrat er en Byefoged, som tillige er Sorenskriver over **Romsdals Fogd.**

Side 425

Moldefiord.

Tolddistrict begynder ved **Stathuk**, hvor **Bergens Tolddistrict** ender, og strækker sig Nord til **Stemme- eller Stemhest-Næsset**, hvor **Christianssunds Tolddistrict** tilstøder. Under **Molde** hører Ladestedet **Aalesund** i **Borgunds Præsteg.**, **Søndmørs Fogd.**. De Kongelige og andre Betiente ved Toldstedet ere: en **Told- og Consumtions-Inspecteur**, en **Told- og Consumtions-Casserer**, en **Told-Betient**, som tillige er **Ober-Consumtions-Betient**, 2 andre Betiente, en **Veier og Maaler**, som for nærværende tillige er **Lods-Oldermænd og Havnefoged**, en **Obervrager**, 3de Consumt. Underbetiente og en Røyerter. Ved **Aalesund** er ansat en Toldbetient, og desuden en Toldbetient paa **Sandøen**, en paa **Rundøe**, en i **Valderhoug**, en ved **Biørnesund**, og en i **Nauqva**, alle disse Steder ere paa Leedet under Tolddistrictet. **Aar 1792** indkom til Toldstedet 28 og s. A. udgik 26 Skibe. Byens Kiøbmænd og Skippere eie selv 4 Skibe, deraf et paa 40, et paa 35 1/2, et paa 32, og et paa 21 Læster. Indvaanernes Antal er i alt 8 a 900 Siele. Consumptionen beløber aarlig imellem 1000 til 1400 Rdlr. Her ankommer og afgaaer ugentlig 2de Poster, den ene, nemlig den **Kiøbenhavnske** over Land fra **Tronhiem**, ankommer hver Søndag og afgaaer Tirsdag, og den anden, nemlig den indenlandske ankommer til Søes fra **Bergen** hver Løverdag og afgaaer hver Onsdag. For et enkelt Brev til eller fra **Kiøbenhavn** betales 34 β, og til eller fra **Tronhiem** 10 β. Over Postvæsenet er en Kongelig Postmester.

Moldefiord, en dyb Havbugt, som skiær sig ind imellem **Nordfiord** og **Statland**, i **Nordfiords Sorenskriv.**, nordre **Bergenhuus Amt**.

Moldegaard, en betydelig, god og smukt bebygget Gaard, beliggende strax ved **Byen Molde**, i **Bolsøe Præsteg.**, **Romsdals Fogd. og Amt**, tilhørende Kiøbmand **Møller**. Paa denne Gaards Grund er endeel af formeldte **Molde-Bye** anlagt.

Moldvær, en stor og god Gaard, beliggende paa n re Strandside af den Øe **Sulen eller Suløe** i **Borgunds Præstegield**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, af Skyld 2 1/2 Vog Fisk, har en Opsidder og 2 Huusmænd. Paa denne Gaard har i forstum Tid boet 2de Amtmænd, nemlig **Lilljenskiold og Solgaard**. Gaarden har havt meget smukke Bygninger til **Aar 1743**, da samme afbrændte. Ved Gaarden ligger et stort Field, kaldet **Sulefieldet**, saa og et ferskt Vand, kaldet

Vassætvand, hvori er en Mængde Giedder. Fra Vandet nedrinder en Elv, som driver et Møllebrug. Ikke langt fra Gaarden ligger et Sted, kaldet

Side 426

Moljor Kirke.

Langevaag, hvor Gyd-Sand findes i Mængde, af lige Godhed med den som bringes fra **Holland**.

Moljor Kirke, et Finne-Kapel, som staaer inderst ved **Bejaren Fiord**, under **Gilleskaals eller Gildesgaards Præstegield**, i **Saltens Fogd.**, **Nordlands Amt**, see **Bejaren-Elv**.

Moloup, en Gaard i **Jørgenfiords Præsteg.**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, af Skyld 1 Vog Fisk, har en Opsidder. Ved denne Gaard ligger et stort Field og deri en stor Aabning, som strækker sig til det øverste af Fieldet, hvor en stor Hule sees, af hvilken, i visse Veir-Skifter, eller Forandringer af Veirligt, udskyder Ild og Røg med en stærk Knald, som ofte fornemmes af denne Egns Beboere. Denne Hule kaldes **Troldsgjøllet**, og har Bønderne havt den Troe, at i Hulen skal have boet en saakaldet Diurre eller Hun-Trold, som gav Skud fra sig. Om dette Trold fortælles en heel Fabel, som findes anført i **Professor Strøms Beskrivelse over Søndmør**, 2den Deel Pag. 307.

Molviig, en god Havn i **Vest-Finmarken**, **Finmarkens Fogd. og Amt**.

Molvær, en Samling af smaa Øer under **Søndfiords Sorenskriv.**, nordre **Bergenhuus Amt**. Imellem disse Øer gives god Ankergrund og Havn for Skibe.

Monsaas, en Bondeggaard i **Næssets Præstegield**, **Romsdals Fogd. og Amt**, hvor alle Gaardens Bygninger, saavel Stuebygningen, som Hestestald, Fæhuus og Kornlade, staae i en Linie og under et Tag, hvilken ualmindelig Bygningsmaade giver et artig Udseende, og er derved nogen Besparelse paa Tømmer, men farlig ved paakommende Ildebrand.

Mordskougen, en vidtløftig Skovstrækning, omtrent 2 1/2 Miil lang, beliggende imellem **Hedemarkens** og **øvre Rommeriges Fogd.**, i **Hedemarkens** og **Aggershuus Amter**. Over denne Skov falder Posttouden og Kongeveien, som er meget besværlig at reise formedelst mange Klipper og Moradser. Paa den søndre Side ved Veien ligger høie Bierge og Klipper, og paa den nordre Side et Vand, kaldet **Miøsen**, hvilket vedvarer igiennem Skovens hele Længde. **Morie eller Vestbye Sogn**, see **Vestbye**.

Mork, en Gaard i **Eidsvolds Præstegield**, **Øvre Rommeriges Fogderie**, **Aggershuus Amt**, hvis Beboer Regiments Qvarttermester **Kiøbke** har gjort store Forbedringer derpaa, ved at optage en anseelig Deel Grøfter, og betydelig formeret Agre og Eng m. v., hvorfor han har erholdet den første af de i **Aaret 1775** udsatte Kongelige Præmier, stor 150 Rdlr.

Side 427

Mos, en liden aaben Kiøb- og Toldsted, beliggende ved en Bugt af Havet eller **Christiania Fiord**, og ved en Elv, kaldet **Vandsiø-Elv**, som, efter et kort Løb fra det store Vand eller ferske Søe, **Valdsøen**, falder ud i Havbugten, under **Mosse Fogderie**, **Smaalehnenes Amt**. Byen ligger 6 1/2 Miil fra **Christiania**, 5 1/2 Miil fra **Friderichshald**, 7 1/4 Miil fra **Svinesund**, 2 1/4 Miil fra **Friderichsstad**, omtrent 63 Miil fra **Tronhiem**, og 55 Miil fra **Kiøbenhavn**. Over Elven paa nordre Side af Byen ere betydelige Broer og derunder brusende Vandfald, hvorved 20 Savbruge ere opførte. Byen har anseelige Gader, og i alt 196 Huse og Grunde. Alle Husene ere af Træe, dog en stor Deel anseelige Bygninger, smukt malet, især udmærker sig Bygningerne til det her anlagte skønne **Mosse Jernværk**, med derhos indrettede Kanon-Støberie og Spiger-Fabrik. Dette Værks Hovedbygning er af Grundmuur, 2 Etager høj, og

derved en smuk Have, hvori er en meget lang Allee m. v., see **Mosse Jernværk**. Byen har en Kirke, som staaer midt i Byen, den er ikkun af Træe, men meget smuk baade ind- og udvendig, og forsynet med et smukt Taarn. Over Alteret er Prædikestolen, og derover Orgelet. Kirkens Fond er 10,000 Rdlr. Til denne Kirke er en Sognepræst. Fattigvæsenet har en Fond af 1800 Rdlr. og en Kapital stor 5500 Rdlr. er legeret dertil af en Kapitaen **Ortken**; desuden haves 130 Rdlr. aarlig frivillige Gaver. I Byen er anlagt en Klædefabrik, hvorfra leveres meget godt Klæde, og hvorved noget over 60 Mennesker sættes daglig i Arbeide. Herforuden er til Fabrikens Drivt oprettet et Uldspinderie paa **Kongsberg**, ligesaa et saadant Spinderie ved **Hougsund** i **Eger Præstegield**, under **Buskeruds Fogd.**, og et for de Fattige ved **Valls Saltværk** i **Jarlsbergs Grevskab**. I Byen er tillige anlagt en Tobakspibe-Fabrik, et Valsværk, et Farverie til Klæde-Fabriken, hvorved tillige farves Vadmæl og andre uldne hiemvævede Tøier, som indsendes fra Landet; item en Anretning hvorved engelsk Malt tilvirkes. Byens Borgere udgiøre et Compagnie, som bestaaer af 90 Mand, og Folkemængden er i alt omtrent 1000 af unge og gamle, foruden Jernværkets Folk. De 4 meest betydelige Kiøbmænd handle med Træelast og Kornvare m. v. til Borgernes og Bondens Fornødenhed, og 2de af disse Kiøbmænd eie 6 Skibe. Mange Ladninger Stangjern og Kakkellovne udskibes aarlig fra Jernværket. Byen er forsynet med et lidet Apothek. Byens Magistrat er en Raadmand, som tillige er Byefoged, Byeskriver, Politiemester og Auctions-Directeur, hans Domme indstevnes for **Mog eller Tønsbergs Laugting**. **Mosse**

Side 428

Mos-Jernværk.

Tolddistrict, grændser til Friderichsstads Tolddistrict ved Krogstadbugten, hvoraf den vestre Side hører under Mos, og strækker sig til Risangbugten, hvor Sands Tolddistrict tilstøder. I denne Strækning ligger Ladestederne Soon eller Sogn og Krogstad, samt Laurkullen. De Kongelige Betientere ved Toldstedet ere: en Told- og Consumtions-Inspecteur, en Told- og Consumtions-Casserer, 2 Kongelige Told- og Consumtions-Betiente, 4 Told- og Consumtions-Underbetiente og 2 Røyerter, samt en Kongelig Toldbetient med 2de Røyerter for Ladestederne Soon og Krogstad, og ligesaa ved Laurkullen en Kongelig Betient med 2de Røyerter. Desuden boe for nærværende i Byen en Told-Procureur for Christiania, Holmestrand, Mos, Tønsberg, Drammen og Drøbaks Tolddistricter. Aar 1792 indkom til Toldstedet 264, til Ladestedet Soon 81 og til Krogstad 2, tilsammen 347 Skibe. Samme Aar udgik fra Mos 173, fra Soon 78 og fra Krogstad 2, tilsammen 253 Skibe. I Byen holdes aarlig først i Augusti Maaned udi 3de Dage et Marked. Til Byen ligger ingen almindelig Græsning for Indvaanernes Creaturer, men de omliggende Jorder ere enkelte Borgeres egen Eiendom. Uagtet Byen ligger aaben, bleve dog de Svenske i Aaret 1717 tvende Gange uddrevne derfra, da de tillige mistede deres i Byen oprettede Magazin. Posten ankommer fra Kisbenhavn hver Torsdag og afgaaer Søndagsmorgen. Den Tronhiemske og Bergenske Post ankommer fra Christiania Søndagsmorgen og afgaaer Onsdagseftermiddag. For et enkelt Brev til eller fra Kisbenhavn betales i Porto 10 β, samt til eller fra Tronhiem 16 β. Over Postvæsenet er ansat en Kongelig Postmester.

Mos-Jernværk, tilhørende Kammerherre B. Anker i Christiania, er et af Norges betydelige Jernværker, og holdes i ypperlig Stand og Drivt. Værket har i alt 120 Gruber beliggende ved Byerne Arendal og Skeen, men Værkets 2de Masovne Pukhammere og øvrige Maskiner ere opførte tæt ved ovenmeldte Bye Mos, ved den der forbi rindende store Elv, kaldet Vandssøelv. Pukhammeren, som knuser Malmen, har et Vindspil paa Siden, hvorved de, med den pukkede

Malm fyldte Kar vindes op i Masovnene, som i 10 Maaneder om Aaret holdes i en bestandig Ild. Til Masovnene forbruges aarlig 3500 Tønder Malm, og omtrent ligesaa mange Læster Kul, hver Læst beregnet til 10 Tønder. Værkets Hovedbygning staaer i Byen, den er af Grundmuur, 2 Etager høi, meget smuk, hvorved er anlagt en smuk Have med en lang Allee. Enden af denne Allee, der vender ud til Elven og Vandrenden, som leder Vandet til Værkets Maskiner,

Side 429

Mos, Onsøe, Tunø 2c. Fogderie.

er en smuk Indretning ved en Luge i Vandrenden, thi naar den nedsættes i Renden, udvælter Vandet til Siden over adskillige anrettede Trapper og danner ligesaa mange Vandfald, det ene neden for det andet, hvilket giver i Alleen en smuk Prospect. Ved Værket og tæt ved Masovnene er anlagt et Kanon-Støberie, hvorfra Jern-Kanoner leveres. Her støbes ogsaa en Mængde Kakkellovne og Gryder, og ved en Spigerhammer fabrikeres en stor Deel Spiger; desuden adskilligt Værktøj, saasom Spader og Ører m. v. Aar 1781 blev udbragt 1123 Skpd. 16 Lpd. Stangjern, 1460 Skpd. 9 Lpd. 11 Pd. Støbegods, 217 Skpd. 18 Lpd. 3 Pd. fint Jernarbeide, samt 2018860 Stkr. Spiger. Ligesaa blev Aar 1791 udbragt af Værkets Malm 1422 Skpd. 16 Lpd. Stangjern, 1079 Skpd. 8 Lpd. Støbegods, 621 Skpd. 12 Lpd. fint Jernarbeide og 2007900 Stkr. Spiger. Omtrent 300 Mennesker have ved dette Værk deres Ophold, deraf ere 150 virkelige og bestandige Arbeidere; disse samtlige have deres Boesteder i og ved Byen, og sogner til Byens Kirke. Den aarlige Afgift til Kongen af dette Værk, er 500 Rdlr. Det samme Vandfald, som driver Værkets Maskiner, driver tillige 20 betydelige Savbruge, alle af sædvanlig Indretning med eet Savblad.

Mos, Onsøe, Tunø og Vemø eller Vemle Fogderie, som ogsaa kaldes med Eet Navn Mos eller Mosse Fogderie, ligger i Smaalehnenes Amt, og indeholder 2de Sorenskriverier, nemlig: 1) Onsøe og Tunø, og 2) Mos eller Mosse Sorenskriv. I disse tvende Sorenskriverier som og i fordum Tid have været 2de særskilte Fogderier, ere 8 Præstegielde, saasom: Borge, Tunø, Raade, Onsøe, Hvaløer, Ryge, Vaaler og Hobbel eller Haabel, desuden Glemminge Anner, som i det geistlige hører under Friderichsstads Sognekald. Det hele Fogderie, bestaaer af 994 matrikulerede Gaarde. Tingene holdes paa 6 Tingsteder, som ere: Gaardene Visur, Graalum, Skraatorp, Ørebek, Fierdinghuset og Haglerød, 3de Gange om Aaret efter Forordningen af 20de October 1752, nemlig: om Vinteren i Febr. og Martii, om Sommeren i Juli, og om Høsten i October. I dette Fogderie ligger Byerne Friderichsstad og Mos, samt Mos Jernværk.

Mos Friderichsstads eller Tønsbergs Laugdømme, see Friderichsstad, hvortil, foruden de anførte 4 Sorenskriverier endnu kommer Idde og Marker Sorenskriv. i Smaalehnenes Amt.

Mos Sorenskriverie, sammesteds, bestaaer af 4 Præstegielde, nemlig Haabel eller Hobel, Vaaler, Raade og Ryge, hvortil ere 3de Tingsteder, nemlig: Skraatorp, Haglerød og

Side 430

Mosbye.

og Fierdinghuset. Tingene holdes til samme Tider, som under Mosse Fogd. er anført. Sorenskriverens Dømme indstevnes for Mos, Tønsbergs eller Friderichsstads Laugting.

Mosbye, en Giestgivergaard og Skydssted i Oddernæs Præstegield, Mandals Fogd. og Amt, beliggende i en Dalstrækning, kaldet Torredalen, ved den løbende Elv, en Miil fra Staden Christianssand. Gaarden tilhører Raadmand Moe, som, efter Privilegium, har anlagt en Reberbane, og eier et Savbrug ved Elven paa Gaardens Grund.

Moshuus, en Gaard i Øier Præstegield, Gulbrandsdalens Fogd., Christians Amt, af Skyld 1 Bpd. 12 Mark Fisk Odelsgoods, er et Giestgiver- og Skydssted og ligger meget beqvem ved Kongeveien, har en Opsidder, og en Huusmand.

Moskøe, en Øe beliggende ved Moskøe Strøm, under Lofodens District i Nordlands Amt. Omtrent 3/4 Miil fra denne Øe ligger Øen Værøe, og imellem disse Øer ligger hist og her nogle smaa Øer og Holme, saasom: Ambaaren, Islesen, Høyholm, Kioldholm, Svarven, Buholm, Ottenholm, Flemmen, Sandflesen og Skarholm. Paa disse smaa Øer og Holme, ligesom paa Moskøe boer ingen Folk, men her græsses mange hundrede Faar, tilhørende Indbyggerne i Lofoden. Moskøe, som bestaaer af en meget høi Klippe, ved 1/2 Miil i Omkreds, tilhører Beboerne paa Værøe.

Moskønæs eller Moskenæs, en stor beboet Øe, som ved den saakaldte Sundstrøm adskilles fra Flagstadøe, og fra den Øe, Værøe, ved Moskøestrøm og er den yderste Pynt af førmeldte Lofodens District. Sønderst paa Øen ligger et Næs, kaldet Moskønæs, hvoraf en Kirke, som staaer strap derved, kaldes Moskønæs-Kirke, og udgiør dens Beboere et Annersogn til Flagstads Præstegield. Den er 4 Miile i Omkreds.

Moskøestrøm, som og kaldes Malstrøm, beskrives for at være den meest stridige og brusende Strøm i Europa, beliggende ud imod Havet eller Nordsøen, den begynder imellem de 2de førsmeldte Øer Moskønæs og Moskøe og taber sig, imellem Værøe og Røst. Disse med flere Øer og Holme ligger i en Linie og ligesom en Formuur indelukker endeel af Havet paa nogle Miles-Omkreds, og i hvis Midte den førmeldte Øe Moskøe ligger. Da nu Havet eller Nordsøen har, som bekiendt, Flod og Ebbe hver 12te Time, nemlig Flod eller høi Søe efter 6 Timers Forløb, og Ebbe eller lavt Vand efter andre 6 Timer, saa er det just ved saadan Havers hastige Omdreielse frem og tilbage, at førmeldte forliggende Øer, hindrer Havets ordentlige Løb, men med dets vældige Magt maae trænge imellem Øerne, hvilket, fornemmelig ved halv

Side 431

Mostadmarkens Jernværk.

Flod og halv Ebbe, foraarsager de mægtigste Bølger og Brusen, over en Miils Vei ud i Havet, i Særdeleshed naar Vandet løber ud og der da paa samme Tid er vestlig Storm i Havet, som staaer imod Øerne og Vandets Udløb, thi da drives Bølgerne op mod Skyerne og opvækker den forskrækkeligste ret rasende Brusen. Ellers er Strømmen 2de Gange om Dagen stille i 1/2 Times Tid, nemlig naar det er fuld Flod og Ebbe, da Beboerne paa Øerne fare derover paa Baade. Strømmen gaaer ikke i lige Linie eller Fart frem, som andre Strømme, men næsten i en Cirkel; thi naar Havets Vand er halv Flod, saa gaaer Strømmen efter Sydost; jo mere Havet bruser og svolmer op jo mere vender Strømmen sig til Sønden, gaaer saa fra Sønden til Sydvest og fra Sydvest til Vesten. Naar Havet ganske er Flod, saa driver Strømmen sig mod Nordvest og endelig mod Nord. Dette er saaledes en kort Extrakt af Hr. Biskop Nannestads Beskrivelse i Manuskript over endeel af Nordlands Amt, under hans Reise paa Visitation sammesteds.

Mostadmarkens eller Modstadmarkens Jernværk, beliggende paa østre Side af et stort Vand, kaldet Jonsvandet, i Strinde Præstegield og Fogd., Tronhiems Amt, omtrent 2 Mile østen for Tronhiem. En Engelsk Resident i Holland, Ridder og Baron William Davidson, fik Privilegier derpaa den 14de October 1670, men Værket blev slet drevet og tilsidst aldeles forfaldt. Efter at det havde standset fra Aar 1694, blev det igien Aar 1753 af Conference Raad Mølmann og Interessentskab i Tronhiem paa nye optaget, og har siden været i god Drift, forsyner med alle behøvende Bygninger og Maskiner. Malmen omkring Værket er ringe og ubetydelig, hvorføre en stor Deel har været bragt fra Smølen og Søndmør i Romsdals Amt ved

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Jægter til Søes til et Sted, kaldet Hummelvigen i Malvigs Annersogn under Strindens Præstegield, og derfra kiørt til Værket paa Vinterføre. For Værkets Betientere, som ere: en Forvalter, en Masmester, en Former, og 2 Hammersmeds-Mestere, samt Arbeiderne, er indrettet en liden Kirke eller Kapel. Ved Værket i Mostadmarkens Bøyg ligger 8 Gaarde, 2 huusmandspladse og 2 Savbruge. Aar 1781 blev udført fra Værket 208 Skpd. 14 Lpd., og Aar 1791 udført 336 Skpd. 7 Lpd. Stangjern. Her støbes ogsaa en stor Deel smukke og gode Kakkelovne aarlig, hvorpaa haves god Afsætning i Amtet, og Resten bringes til Tronhiem, og derfra udskibes. Til Kongen svares aarlig af Værket 100 Rdlr.

Moster, Muster, eller Møgster, en meget stor beboet Øe beliggende i Havet østen for den Øe Siggen, under Søndhordlehns

Side 432

Mosvigen.

Fogd., søndre Bergenhuus Amt. Paa denne Øe, hvis Beboere udgjør et Kirkesogn, boede fordm Thorolf Mostiarskiæg, som for Kong Harald Haarfagers Magt reiste af Landet til Island, og bygde paa Thoronæs. Ligeledes Tora Mostrastang, med hvilken Kong Harald Haarfager i sin høie Alderdom avlede sin Søn, Kong Hagen Adelsteen. Paa Øen landede Kong Oluf Tryggesøn det første han kom til Kongeriget Norge, Aar 997, og byggede han paa samme Sted en Kirke, som staaer endnu ved Magt, og skal være den allerførste Kirke, som er blevet bygt i Norge. Uden for samme Kirkegaards Muur sees i det haarde Bierg Lignelser af Menneske Hænder og Fødder med Fingre og Tæer, Knogler og Albuer m. m., ret ligesom Mennesker havde gaaet, sprunget og faldt i blødt Leer. Ved Øen er en god Havn, kaldet Mosterhavn, og derved paa Øen et godt Marmorbrud af samme Navn, som indeholder 4 Sorter Marmor, nemlig, blaae med hvide Striber, mørkeblaae med hvide Striber, grøn med graaeagtige Striber, og lyseblaae med graaeagtige Striber. Af alle disse Sorter ere en stor Mængde og af gode Slags. Bemeldte Kirke er Hovedkirke for Findsaas Præstegield under Søndhordlehns Provstie.

Mosvigen, Maasviig eller Mosviig, et Bøygdelaug beliggende norden for den Øe, Ytterøe, i Indersens Fogd. Tronhiems Amt, som er en Strækning af det faste Land, og adskilles fra Ytterøen ved et smalt Sund, kaldet Mosvigundet. Her ligge adskillige meget gode og smukke Gaarde, især rundt om en Bugt, under Navn af Mosvigbugten, hvor især udmærker sig den betydelige og smukke Gaard Vennie, af Bønderne kaldet Vingan, see Vinnie. Paa denne Gaards Grund staaer en Kirke, Vennie- eller Mosviig-Kirke kaldet, som er en liden, men meget smuk Bygning af Træ, og hører, som et Anner, under Yttersens Præsteg. Mosvigen har temmelig gode Skove, og foruden Savtømmerhugst, fornemmelig til Vinnie Sav, udføres en Mængde Gran- og Birkebrænde ved Indbyggernes egne Fartøier til Tronhiem, som ikkun ligger omerent 4 Mile derfra. Kirken tilhører afgl. Proprietair Joen Skankes Enke og Arvinger, der tillige eier Vennie Gaard.

Movatn, et ferskt Vand i Tydals Annersogn, under Tønsæts Præstegield, Østerdalens Fogd., Hedemarkens Amt, hvorfra Tya-Elv har sit Udløb.

Mula eller Mule Sysse i østre Fierding og Amt af Island, som ogsaa kaldes Østfiordene, er inddeelt i 3de Parter formedelst dets Vidtløftighed, hvilke Parter kaldes Mule-Norder, Mule-Middel og Mule Sønder. Mule-Norder skilles fra Mule-

Side 433

Muletiærn.

Mule-Middel ved de 2de Elve: Ravngierdsaae og Lagarfliots Elv; Mule-Middel skilles fra Mule-Sønder ved Stødvar Fiord; og Mule-Sønder skilles fra Skaftefields Syssel ved Lohnsheden, som er et steilt Bierg. I dette hele District eller Syssel indløber fra Havet mange Fiorde og Jorden er overalt meget frugtbar og vel beboet. Her ere i alt 18 Tingsogne, og 23 Præstekald under følgende Navne: Holme, Vallenes, Kyrkebæ, Skeggstade, Refstade, Hof, Hofteig, Aa i Fellum, Valthiofsstade, Hallormstade, Thingmyle, Eyde, Hialtestad, Desiarmiire, Kliffstad, Dvergestein, Skorestad, Ralfveinststav, Stød, Eydaler, Berefiord, Hals og Hof i Alftefiord, hvortil ere 23 Sognepræster, af hvilke 2de tillige ere Provster i Sysselet og 2de Kapellaner. Aar 1753 var i dette Syssel 260 Skattebønder og 400 andre Bønder. Aar 1760 vare Jordenes Antal 363, deraf i Mule nordre, 113. Aar 1770 eiede Sysselet 3 Baade for 6 Mand, 85 for 4 Mand, 25 for 3 Mand, og 25 for 2 Mand, tilsammen 138 Baade. Aar 1703 var Folkemængden 4101 men Aar 1769 ikkun 3470 Siele.

Muletiærn, en fiskerig Søe i Aarnæs Syssel, søndre Fierding og Amt af Island.

Mundals eller Fiærlands Sogn, et lidet Anner til Legangers Præsteg. i Yttre og Indre Sogns Fogd., nordre Bergenhuus Amt, hvortil er et Kapel.

Munkebye, en Gaard i Skognens Præstegield, Levanger Anner, Stør- og Verdals Fogd., Tronhiems Amt. Norden for Gaardens Huse, under en gammel, meget høi Elvemel, paa en liden Slette, Sonden for den tæt forbi rindende Levangers Elv, har fordum staaet et Kloster med Kirke, og sees endnu endeel af Kirkens Mure, især paa nordre Side, opført af Kampestene. Disse tilbagestaaende Mure ere endnu 12 Alne høie. Kirken h. været hen ved 60 Alne lang og 17 Alne breed. Foruden Hovedindgangen paa den vestre Gavel, har Kirken havt 4 Dørre, hvoraf de 2de have hørt til 2 Kapeller, som have været et paa hver Side af Kirken. Stedet, hvor disse gamle Mure staae, er tæt begroet med Granskov, og indvendig i Kirken have opvoxet endeel store Grantræer, som nu ere borthugne. Sonden for Kirken sees Spor eller Tegn efter en Brønd, og rundt om den og Kirken staaer endeel store Stene efter en Indhegning eller Muur, som formenes at have været om Kirkegaarden.

Munkholmen, en Fæstning og fast Kastel, anlagt paa en Klippe, som er beliggende lige for Havnen og Indløbet til Staden Tronhiem, midt i Gabet af Tronhiems Fiord, imellem det faste Land Digermulen paa vestre Side, og det østre Nas Lade

Side 434

Munkholmen.

hammer, 1/4 Miil i Nord ud fra Staden, saa at dette Kastel bedækker saavel Havnen som Staden selv mod Sonden. Klippen førte i de ældste Tider Navn af **Nidarholm**, var da ubeboet, og blev allene brugt som et Rettersted. Her stod en Galge, mærkværdig deraf, at paa den blev den bekjendte mægtige **Hagen Lade Jarls** Hoved fastnaglet, efter at han paa Gaarden **Romuld** i **Guldalen** af sin Træl **Karkur** var dræbt. Strax derefter blev Staden **Tronhiem**, da **Nideros** kaldet, af **Kong Oluf Tryggesøn** anlagt. Da **Knud den Store** i **Danmark**, Aar 1028, besøgte Staden **Nideros**, for at erklæres for Konge i **Norge**, skal han paa **Nidarholm** have stiftet et Kloster **St. Benedicti** til Ære, der altsaa har været et af de allerældste Klostere i Norden, hvorved Stedet blev en Boepæl for Munke, og dets Navn i de senere Tider forandret fra **Nidarholm** til **Munkholm**. Klosteret, som fra først af formodes at have været byggt af Træe, skal, efter nogen Tids Forløb, være blevet ødelagt, enten ved Ildebrand, eller andet Tilfælde. Omtrent Aar 1110 eller 1120 blev Klosteret igien opbyggt af Muur ved en af Norges egne fornemste Mænd, **Sigurd Ullstræng**. Blandt dets Abbeder har, i de følgende Tider, en **Biørn**, gemeenlig kaldet **Ritabiørn**, især gjort sig navnkundig, og ved ham blev Klosteret bragt i stor

Gield og Uorden, hvoraf det siden ei uden stor Nød blev reddet. Aar 1316 overgik Klosteret en nye Ildebrand, og efter et Par hundrede Aars Forløb atter en anden, en endnu værre ved Aar 1531, da Klosteret, som berettes, blev antændt af den da i Brand staaende **Tronhiems Domkirke**, som ved Lynild var anstukken. Ved den kort efter skeete Reformation i **Norge** blev Klosteret aldeles sløifet, Munkene bleve adspredte, og Klosterets Gods anvendt til andet Brug, samt tilsidst lagt under Kronen eller adspredt. Fra den Tid laae Stedet øde, atter et hundrede Aar omtrent, og blev imidlertid, af Byefogden i **Tronhiem**, brugt som et Vænge, der var lagt til hans Embede, hvor han havde en liden Høeavling. Men da Staden **Tronhiem**, efter at den, ved den **Roskildske Fred**, var overladt til **Sverrig** Aar 1658, blev mod Slutningen af samme Aar beleiret af de **Norske**, nemlig fra den 28de September til den 10 December, og da tagen tilbage, blev **Munkholmen** i samme Beleiring befæstet, og en Skandse der anlagt. Derpaa blev Stedet efterhaanden omdannet til en ordentlig Fæstning, hvis første Commandant en **Icer Skoldborg** formodes at have været, og var Commandant endnu Aar 1674, hvoraf sluttes, at det til Commandantens Tieneste, af solid Grundmuur opbygte Vaaningshuus, som staaer i Fæstningen, er i hans Tid opført: thi over Dørren til bemeldte Huus staaer paa en firkantet

Side 435

Munkholmen.

Steen, af hvid Marmor, en latinsk Inskription, som viser, at under **Kong Christian den 5tes Regiering**, og efter Statholder **Ul. Fr. Gyldenløves** Foranstaltning, er samme Bygning bleven opsat Aar 1672. Bemeldte Statholder formodes ogsaa at være den, der haver ladet **Munkholmens** nu værende Fæstningsværke og Volde ordentlig anlægge, deels efter at han var bleven Statholder i **Norge**, deels og efter at han i **Kong Christian den Femtes** Følge havde, Aar 1685, besøgt denne Fæstning; thi over Indgangen til Fæstningen eller dens Port staaer paa en aflang Marmorsteen det Aarstal 1690 med **C. 5** Ciffer. Landingen ved denne Fæstning skeer ved en paa høi Bolværk staaende Broe, ved hvis ene Ende er, til Skibenes Tieneste, i Klippen indsat en Jernring, foruden hvilken ei langt derfra staaer en anden, hvorpaa sees det Aarstal 1617. Sammesteds er en fra Klippens Bund opvældende Kilde, som forsyner Fæstningen med meget godt Vand; Vand faaes ogsaa af en Brønd inde i Fæstningen selv, hvor, foruden bemeldte Vaaningshuus, og endeel Material-Huse, staae 2de Fange-Huse, det ene lige mod Porten, ogsaa opført af Grundmuur, hvori de paa Fæstningen indsatte Fanger blive forvarede, og er derved en Stue for den vagthavende Officeer; men det andet, som omtrent Aar 1775 blev bygt af Tømmer, staaer bag Commandantens Vaaning. Det formeldte Munkekloster har endnu tilbagestaaende Levninger. Disse bestaae i 2de cirkelrunde af meget tykke Mure opførte Bygninger. Den yderste og største har paa den indvendige Side 3de Afsatser over hinanden. Den nederste, hvor Muren er tykkest, er nu 2de Alne høi over Jorden; i den anden er frataget Murens Tykhed 1 1/2 Alen, hvorved dannes som en Gang rundt omkring i den hele Cirkel, men dog er Muren her endnu 7 Alne tyk, og i dens hele Omkreds, foruden Dørren eller Porten, 6 Aabninger eller Vinduer, hvilke nu for det meste ere tilmurede, undtagen øverst oppe under Hvelvingerne, hvor, i hver af bemeldte 6 Aabninger, er et meget lidet og smalt, aflangt og med hugne Stene indfattet Hul eller Vindue. Strax oven over bemeldte Hvelvinger og Vinduer begynder den 3die Afsats, hvis Mure nu ere kun lave, og holdes ei ved lige, men forfalde efterhaanden. Imellem den ydere Cirkel-Muur og den indere er et Mellemrum, omtrent af 12 Alnes Bredde. Indvendig i Taarnet er først nederst en rund hvelvet Kielder, midt i hvilken staaer en rund af store Teglstene opmuret Piller. Over denne Kielder har tilforn været et stort

Værelse, som har indtaget Taarnets hele Vidde, men er nu ved en Muur afdeelt i 2de ulige store Værelser eller Kieldere, hvoraf den mindste, som vender mod Nord, nu bruges til Krud-

Side 436

Munke-Tveraae.

Kielder. Fra dette forud cirkelrunde Rum er giennem den tykke Muur en breed og rummelig muret Trappe, hvorved gaaes op til nu værende 3die Etage, der ogsaa i forud Dage har udgiort kun et eneste cirkelrundt Værelse, som til alle Sider har havt smaa firkantede Vinduer, hvilke med hugne Stene ere indfattede, men nu er dette Værelse, ved Paneelværker, afdeelt i adskillige Værelser, i et af hvilke, nemlig det, som er paa den sydøstre Side, den navnkundige Statsfange **Stor-Canzler og Greve Peder Griffenfeld** har omtrent i en 20 Aars Tid, fra 1680 til 1698, siddet indsluttet, og hvorefter det blev ham bevilget, formedelst hans Svaghed, at opholde sig i **Tronhiem**, hvor han døde Aar 1699. Endnu sees som en Fuure i Gulvet, fra det ene Hjørne af Værelset til det andet, efter hans Gang frem og tilbage, men næsten intet mere af de Vers, bibelske Sprog og andet mere, han med Kul og med Naale har skrevet paa Væggene og i Vinduerne. Uden for bemeldte Værelse er et Kammer, hvori hans Opvarter var, og uden for dette igjen et andet, hvori Vagten havde sit Tilhold. Nu omstunder sidde her ingen Fanger, men disse Værelser staae ledige, eller anvendes til andet Brug. Taarnet har et høit spidst Tag, tækket med Kobber. Fæstningen ligger meget beqvemt for at beskytte Indløbet og Havnen for **Tronhiem**, og kan derfra sees de sig Staden nærmende Skibe, paa en Frastand af 2 Mile. Intet Skib maae derfor ankre eller lægge ind paa Havnen, førend Skipperen har anmeldt sig hos Commandanten paa Fæstningen, hvilken Commandant staaer under Commandanten i Staden **Tronhiem**. Gudstienesten forrettes her af den residerende Kapellan til vor Frue Kirke i Staden. En Lieutenant med en Commando af Stadens Garnison har Vagt paa Fæstningen, og omskiftes hver Maaned.

Munke-Tveraae eller Tveraae, et sekulariseret Munkekloster i **Vadle Syssel**, nordre Fierding af Island, var stiftet af Biskop **Biørn**, Aar 1154. Her staaer en Kirke, hvortil er en Sognepræst. **Munkvold**, en smukt bebygget samt i Ager og Eng meget god, stor og vel dyrket Gaard, beliggende i **Strinde Præstegield** og **Fogd.**, **Tronhiems Amt**, omtrent 1/2 Miil Sydvest fra Staden **Tronhiem**, og tilhører **Oberste og General-Veimester von Krog**. Under Gaarden er en Huusmandsplads.

Muri, en Gaard beliggende nederst i en Dalstrækning kaldet **Valdal**, ved Munden af den derfra løbende Elv under samme Navn, som falder ud i **Nordals-Fiord**, i **Nordalens Hovedsogn** og **Præstegield**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**. Denne Gaard, som skylder 1 Vog 2 Bpd. 6 Mark Fisk, og har 2 Opsiddere,

462

Side 437

Murstadal.

siddere, samt 2 Huusmænd, forekommer i Sn. Sturlesens Norges Beskrivelse under Navn af Møre, og siges at have været det Sted, hvor St. Oluf landede, da han kom til Valdalen, i hvilken Tid Gaarden var beboet af en til Anseende mægtig Høvding ved Navn Bruse, hvoraf sluttes, at Gaarden maatte da have været af nogen større Strækning og Betydenhed end nu omstunder, da den formedelst idelig Skade af Elvebrud er saaledes bleven forringet, at den ansees for een af de mindste Gaarde i Valdalen. Af Gaardens gamle Navn Møre formodes, at Fogderiet Søndmør, som i Historierne ofte kaldes slet hen Møre, maae fra første Tid have faaet sit Navn

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

af denne Gaard og gamle Høvdingssæde, som ligger i den største og frugtbareste Dal, og ved den største Elv i hele Fogderiet.

Murstadal, en beboet Dalstrækning, som løber op fra Eidsfiorden, i Nordfiords Sorenskriverie, nordre Bergenhuus Amt.

Muster, en Øe, see **Moster**.

Myggenæs, en stor beboet Øe blandt Søndfiords Øerne, under Vaagøe Syssel paa Færøe; den er 3/4 Miil lang og 1/2 Miil breed, beliggende Vester ud fra Sørvaag, er et høit Land med høie Forbjergene rundt omkring, og er ikkun eet Sted at komme op paa Landet. Paa denne Øe, som strækker sig meest til Nordost og Sydvest, ligger en Annerkirke til Vaagøe Præstegield. Ved den sydvestlige Ende af Øen ligger Myggenæsholm, som haver et høit Forbjerg rundt om, men er slet oven paa, dog som et Tag indbøiet til den nordvestlige Side.

Myklebust eller Myklebost, en stor Gaard i Søvde Anner, Vandelvsnæs Præstegield, Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, af Skyld 13 Vog Fisk, som Aar 1766 havde 17 Opsiddere og 2 Huusmænd, som med deres Koner, Børn og Tyende udgjorde 70 til 80 Siele. Gaarden ligger i den nederste Deel af den saakaldte Søvdsdal, og nær ved Elvemunden af den fra samme Dal løbende Elv, som falder ud i Søvdefiord, af hvilken Elv Gaarden ofte oversvømmes og sættes undertiden saa dybt under Vand, at Beboerne maae forlade deres Huse. Ellers har denne Gaard vidtløftige og ypperlige Græsgange, saa og skøn Herlighed af Birkeskov og Vildt, især af Hiorter, som opholde sig her hele Sommeren igiennem, men begive sig om Vinteren nærmere ud til Havet. Paa Gaardens Grund staaer Søvde-Kirke.

Myklebustøe eller Myklebustland, en vel beboet Øe under Herøe Hovedsogn og Præstegield, Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, er 1 1/2 Miil i Omkreds, og bar Navn af en paa Øen liggende Gaard, kaldet **Myklebust**. Den har en smuk Situation imellem adskillige store og smaa Øer, af hvilke den næsten omringes

Side 438

Myhre Fierding.

ges og ligesom indsluttes, nemlig mod Østen af Bøeland og det Nærøe-Sundet beliggende smaa Holme, mod Norden af Remøe, mod Vesten af Qvalsviig-Øe, fra hvilken den adskilles ved et Sund, kaldet Søre-Vaul, og mod Vesten med en Samling af nogle smaa og flade Holme, kaldet Flaavær. Paa Øen ligger i alt 13 Gaarde af Skyld 26 Vog 2 Øre 15 Mark Fisk, hvilke Gaarde blev Aar 1766 beboet af 25 Gaardmænd, 1 Pladsemand og 5 Huusmænd. Paa en af Gaardenes Grund, nemlig Bierge kaldet, er brakket meget riig Jern-Erts til Mostadmarkens Jernværk.

Myhre Fierding, et Tinglaug i Vesteraalens District, under Vesteraalens og Lofodens Fogd., Nordlands Amt.

Myra eller Myre Syssel, et District under vestre Fierding og Amt af Island, beliggende paa vestre Side af Hvithaae ved Borgar-Fiord, og bestaaer af 7 Tingsogne og Præstegielde, som ere: Hytardal, Gilsbakke, Stafholt, Hvam i Nordur-Aardal, Borg, Hitarnæs og Stadarhraun, hvortil ere 7 Sognepræster og en Kapellan. Den ene af Sognepræsterne er tillige Provst i Sysselet. Aar 1753 havde Sysselet 123 Skattebønder og 172 andre Bønder. Aar 1760 vare her 165 Jorder eller Tuner. Aar 1770 eiede Bønderne 3 Baade hver for 8 Mand, 19 Baade for 6 Mand, 20 for 4 Mand, og 10 for 3 Mand, tilsammen 52 store og smaa Baade. Folkemængden var Aar 1703, i alt 1786, og Aar 1769 af unge og gamle 1918. Af dette Syssel er en Strækning ved Søekanten mod Vesten, kaldet Myrar, hvoraf Sysselet har sit Navn; her ere mange Fiskerleier, og i alt 3 Kirkesogne. I forrige Tider har her været en betydelig Strækning med skøn Skov, men blev ødelagt af en Mand, ved Navn Skallagrim, som paa Gaarden Borg

oprettede et Jernværk, hvoraf endnu skal sees nogle faa Kiendetegn. Paa bemeldte Gaard Borg er den første Kirke bleven bygt. Skallagrim og hans Efterkommere boede paa Borg henimod 300 Aar og bleve kaldte Myramænd, hvilke vare de fornemste Høvdinger i Borgarfiorden.

Myrdals Sand, en Ørken eller Sandstrækning, fuld af Pimpesteen og Askegruus, som er kommet fra de ildsprudende Jøkler, beliggende i Skatfield's Syssel, østre Fierding af Island.

Myrebugten, en Ladeplads under Holmestrands Tolddistrict, i Jarlsbergs Grevskab, hvor nogle Familier boer.

Myvatn eller Mygvandet, en stor fersk Søe i Thingøe Syssel, nordre Fierding af Island; den er den fornemste Søe paa Nordlandet, ja i hele Island, i Henseende til den Mængde Foreller som samme indeholder; thi Indbyggerne, som boe omkring

Side 439

Mæhls Sogn.

denne Søe, søge ikke ned til Havkantens Fiskerleier, ei heller købe Fisk derfra; men hver Bonde har sin Baad og sine Settegarn for at fiske Foreller. Dernæst er denne Søe bekiendt af de forskrækkelige Jordbrande, som ofte her ere udbrudte. Søen er 3 Mile i Omkreds med mange smaa Viger og Næsse, som efterhaanden ere opkomne af den fremrindende smeltede Hraun-Materie. Udi Søen ligger mange smaa Øer, bevoxne med Græs, som afgive en god Deel Høe om Sommeren, og om Vinteren tiene til Græsgange for Faarene. Om Foraaret falder en Mængde Æg af Vildænder. Forellerne i denne Søe falde større og federe end i andre Søer. De tørre Foreller herfra ansees som en lækker Spise, bestilles af de Fornemme, og kaldes Myvats Reydar. Paa nogle Steder i Søen opstiger Røg, hvoraf sluttes, at der er bestandig Heede i Grunden. Ellers opholder sig altid her en stor Mængde skadelige Fluere og Insekter, hvorudover denne Søe har faaet Navn af Mygvandet.

Mæhls Sogn, et Anner til Tinds Præstegield, i Øvre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, bestaaende af 24 matrikulerede Gaarde. Kirken, som ligger en Miil fra Hovedkirken, er en liden og ubetydelig Bygning af Træe.

Mælends Sogn, et Anner til Hammers Præstegield i Nordhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt.

Mæler, en Gaard i Størdalens Præstegield, Stør- og Verdals Fogd., Tronhiems Amt, 1/2 Fierding fra Værnes Hovedkirke. Her sees mange Høie, som kaldes Kongshøiene. Paa denne Gaard berettes at en Konge, ved Navn Harald, i fordum Tid skal have boet. For endeel Aar siden blev her fundet en rund Buddike af et Slags Kobber-Erts, smukt udarbejdet og stærkt forgyldt.

Mælum, en Odelsgaard i Faaberg Præstegield, Guldbrandsdalens Fogd., Christians Amt, af Skyld 3 Huder 11 Skind og 1 Vog 12 Mark Fisk; har en Opsidder og 3 Huusmænd. Denne Gaard er en af de beste Korngaarde i Sognet og ligger dertil et skønt Gieddefiskerie.

Mælum Sogn, et Anner til Solum Præstegield, i Nedre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, bestaaende af 41 matrikulerede Gaarde. Kirken er en meget smuk Træbygning, tilhørende Bolvigs Jernværks Eier.

Mælse Fierding, et Tinglaug i Helgelands Fogd., Nordlands Amt.

Mære Sogn, er Hovedsogn for Spareboe Præstegield i Indersens Fogd., Tronhiems Amt, bestaaende af 109 matrikulerede Gaarde, hvoraf 7 a 8 ligge øde. Kirken staaer ved Gaard-

Side 440

Mære Sogn.

Gaardene **Mære**, Vesten for Gaardenes Huse paa et Sted, hvor i de hedenske Tider formodes at have staaet det af de gamle norske Historier bekiendte store Afguds-Tempel med dets store anseelige Bygninger for Tempels Præste og Betiente, og for de, som i stor Mængde aarlig strømmede til Stedet for at bivaane Høitidelighederne, hvilket Tempel med de deri værende Afguds-Billeder blev, ved Christendommens Indførsel, ødelagt af **Kong Oluf Tryggesøn** og hans Hofmænd, som berettes at have skeet paa saadan Maade, at efter at bemeldre Konge var kommen til **Mære**, lod han didhen indbyde alle dem, som fornemmelig vare hengivne til Afguderie og Troldoms Kunster, gemeenlig Seidemænd kaldede, og da Kongen mærkede, de ei stode til at faae omvendte, samlede han dem sammen i Templet, og lod dem der, 80 Personer i Tallet af begge Kiøn, opbrænde, tilligemed Afgudsbillederne. Dette Tempel med tilhørende Bygninger maae sluttelig have været af Træ, efterdi nu ikke det mindste Spor er at see af samme, ei heller veed Gaardenes Beboere eller nogen anden i Egnen med Vished at forklare, hvor Pladsen egentlig har været, uden allene efter en Formodning paa formeldte Sted, hvor Kirken nu staaer. Denne Kirke er en stor, anseelig og massiv muret Bygning, opført af brudte Stene og forsynet med et anseeligt Spiir, hvori hænger 2de Klokker, den ene med Aarstal 1626. Kirkens Grundfod er øverst belagt med et Lag af blaae og sortagtige Taffelstene. Choret er anseelig stort, men det har kun et Træloft paa Bielker, ligesom Kirken selv. Chorets Gulv er et Par Trappetrin ophøiet over Kirken, og Alteret 3 Trappetrin over Choret. Paa Alteret, som er muret, ligger en poleret Steen af hvid Marmor, hvorpaa endeel saakaldte Munkebogstaver og Abriviaturer ere udgravede, hvoraf sees, at Kirken har været indviet Jomfrue **Mariæ** til Ære. Paa Altertavlen staaer det Aarstal 1656. I en af Kirkens Stole, høit oppe ved Choret, staaer nedsat paa Gulvet **St. Mariæ** Billede med Barnet paa Skiedet, næsten i fuld Legems Størrelse. Kirken er forsonet med en rød Fløiels Messehagel, paa hvilken er sat et Crucifix af støbt Sølv med en Sølvplade derunder, hvorpaa er udgravet de **Giedders** Vaaben, thi den er foræret dertil af **Oberste Giedde**, Aar 1736. Videre er Kirken forsynet med et lidet Orgelværk, bestaaende af 8 Stemmer, byggt Aar 1771. Mellem Bielkene under Taget sees adskillige deels Menneske-, deels vanskabte Hoveder, 13 paa den ene og 15 paa den anden Side. Kirken har havt 3de Døre; en mod Vesten, en paa den søndre Side, som nu er tilmuret med et lidet deri indsat Vindue, og en mod Nord, skraas over mod hiin paa søndre Side, hvilke Døre ere prydede med Pillärer og Udhugninger.

Side 441

Mødrevælle.

ninger. I Choret staaer 2de gamle Skabe, prydede med gammeldags Udhugninger. De 2de Gaarde **Mære** ligge paa en meget høi Bakke tæt ved **Borger-Fiord**, har 2de Opsiddere, som ere Selveiere. Tienden af disse betydelige Gaarde hæves aarlig af Stedets Foged, som en Indkomst til hans Embede fra gammel Tid. Neden for Gaardene paa den østre Side ligger en stor Myr, kaldet **Mæresmyren**, og hvori de omkring liggende Gaarde eie hver en vis Strækning, som bruges til Høeslet og Græsning for Heste, Qvæg og andre Creaturer, af hvilke, især Heste, sees en betydelig Mængde at gaae derpaa om Sommeren. Høet bliver staaende i store saakaldte Stakker til om Vinteren, da samme hiemkiøres. Disse **Mære** Gaarder have anseelige smukke Bonde-Bygninger, ligesom ogsaa de fleste andre Gaarde i Sognet ere smukt bebyggede. Norden for Kirken paa Kirkegaarden ligger en smuk udhuggen Liigsteen af Marmor med Inskription over forud Sognepræst til **Spareboen, Hr. Jørgen Hansøns** Grav. Denne Mand døde Aar 1658, efter at han havde været Præst paa Stedet i 38 Aar.

Mødrevælle, et sekulariseret Kloster i **Vadde** eller **Øiefjords Syssel**, nordre Fierding af Island, stiftet af Biskop **Jorund**, Aar 1295. Her staaer en Kirke, hvortil er en Sognepræst.

Møgster Sogn, i **Søndhordlehns Fogd.**, er et Anner til **Sunds Præsteg.** i **Nordhordlehns Fogd.**, **søndre Bergenhuus Amt.**

Møgstervøe, see **Mostervøe**.

Møkland Sogn, et Anner til **Omblie Præstegield**, i **Raabygdelaugets Fogd.**, **Nedenæs Amt.**

Møking Sogn, et Anner til **Lindaas Præstegield**, i **Nordhordlehns Fogd.**, **søndre Bergenhuus Amt.**

Möllenhof, en Gaard i **Eger Præstegield**, **Buskeruds Fogd.** og **Amt**, hvor et Sæbesyderie er anlagt, som forsyner Egnen med god grøn Sæbe, og en Olie-Mølle meget god og vel indrettet.

Mørk og Sætre, 2de Naboe-Gaarde i **Ørstens Annersogn**, **Voldens Præstegield**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, tilsammen af Skyld 7 Vog Fisk, og har 7 Opsiddere. Disse Gaarde ligge Sønden for den saakaldte **Skorgedal**, hvor Aar 1755 den 9 Febr. ved Nattetider, da Folkene laae til Hvile, indtraf et betydeligt Sneeskred, som bragte en stor Deel Huse bort fra Grunden hvor de stode, tilligemed Mennesker, Qvæg og alt Boehave. Mange Personer, baade unge og gamle, bleve ved den Leilighed levende begravne under Sneen og kvalte, nogle ikkun lemlæstede og forstødte, og andre igien ved en besynderlig Guds Forsyn bevarede fra al Skade. Blandt disse sidste vare 2de smaa Børn 5 til 8 Aar gamle,

Side 442

Mørvandet.

gamle, som tilligemed Huset og Sengen, hvor de laae, bleve bragte lige ned til Stranden af **Ørstefjorden**; men komme dog til at ligge uskadte oven paa Sneen, og maatte, i Mangel af fornødne Klæder og Huuslye, skiule sig i en Høestak, hvor de biergede sig mod Kulden Natten over, indtil følgende Dag ved Middags Tid, da de endelig fik Hielp og Undsætning af Fremmede. Denne med flere Tildragelser i dette Præstegield ere antegnede i Kaldets Ministerial-Bog af da værende Sognepræst **Hr. Iver Munthe**.

Mørvandet, et stort ferskt Vand, beliggende øverst i Nord af **Øvre Tellemarkens Fogderie**, **Bradsberg Amt**, i de 3de Præstegielde **Vinnie**, **Sellie** og **Tind**. Dette er 4 norske Mile langt, og med andre Vanddrage søger sit Løb til **Skeens Fiord**. Omkring Vandet ligge mange Gaarde, som under Eet kaldes **Mørsstranden**.

Møsken Elv, see **Lyngdals Præstegield**.

N.

Namar eller Svovel-Minerne, saa kaldes den Egn i **Thingøe Syssel**, nordre Fierding af Island, som ligger Nordost fra **Myvatn** strax ved **Husavigshavn**, og bestaaer af en stor opadgaaende Bakke, 1 Miil lang. Op ad denne Strækning staaer mangfoldige store Røgstøtter og Damper, som kan sees langt borte, af den derværende Viktriol-Jord. I forrige Tider have Indvaanerne her samlet en Mængde Svovel, som fra nærmeste Havn **Husavig** blev udført til **Kisbenhavn** og der raffineret; men siden er Svovlet bleven raffineret i Landet af et Interessentskab efter Kongelig Bevilling.

Namsen, en Elv forhen kaldet **Nauma**, som har sit første Udløb fra et, 2 Mile langt Vand, kaldet **Naums-Vand**, beliggende paa Rigsgrænsen og Grænsen mod Nordland, hvorefter den mod S. Vest løber til **Grong** i **Overhaldens Præstegield**, **Nummedals Fogd.**, **Tronhiems Amt**, og siden fortsætter sit Løb først mod Vest, siden mod Sønden og V. S. Vest igiennem Præstegieldet, indtil den falder i Bunden af **Namsen Fiord** eller **Bjørnams Fiord** ved **Hauknes**.

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Denne Elv, hvis Længde er 18 til 20 Mile, er en af de største, stridigste og farligste Elve Nordenfields, og neppe gaaer noget Aar forbi, at jo een eller anden deri omkommer. Foruden ommeldte store Vand har Elven

Side 443

Nannestads Præstegield.

Tilløb af mange andre deels store og deels smaa Elve, og derfor, naar Sneen smelter om Foraaret, eller stærkt Regn indfalder, kan den, i en utroelig Hast, stige 10 a 12 Favne i Høide over dens sædvanlige Løb; den bryder da med stor Heftighed og foraarsager stor Skade, store Elvebrude og Jordsfaldé, fornemmelig ved de meget høie, men tillige løse Sandmæle, hvor Gaardene Ranum og Ranums Kirke ligger, og ere der giorte store og bekostelige Forbygninger for at konservere Kirken. Ingen Broer kan holdes over Elven, men bruges Baade og Færger ved de Steder Overfarten skeer. I Elven falder en stor Mængde Ørret og Lax, dog ei nu af den Betydenhed som i fordum Tid. Til at fare langs Elven bruges ogsaa Baade, men dertil ei Aarer, derimod lange Stænger hvormed Baadene skydes frem. Den stærke Strøm og mange i Elven liggende store Stene gjør en saadan Fremfart nødvendig. Elven gjøre ingen betydelige Vandfald eller Fosse, uden ved Gaardene Fiskum under Harams Sogn, som er en meget stor Foss, og kan dens Brusen høres 1 1/2 Miil derfra. Her er et betydeligt Laxefiskerie, men ikke høiere op i Elven, da Laxen ikke kan komme over denne Foss. Den gjør Forsøg derpaa ved at springe 9 a 10 Alen i Veiret, men som Fossen er høiere, falder den ned, og fanges i dertil neden under Fossen anrettede Rister. Oven for denne Foss har Elven i fordum Tid udraget en Gaard, kaldet Elise, og en derhos staaende Kirke. Havets Flod mærkes i Namsens Elv, 4 Mile oven for dens Udløb, og Elven er saa dyb med Udløbet, at ved Jagter og store Baade kan seiles op efter den hen ved en Miils Vei. Ommeldte Namsen Fiord gaaer ved en Bugt fra Havet, som løber imellem Volnæs og Appelvær, i Nord mod Landet, og derfra i S. O. imellem Otterøen og Landet indtil Sæviig, hvor Namsen Elv falder ud ved førmeldte Sted Hauknæs. Denne Namsen Fiord deler sig i 2de Arme, nemlig een som gaaer mod Søndén ind i Landet, kaldet Lyngen- eller Erten-Fiord, og den anden i Øster, som ved Sævtig ogsaa kaldes Biørams Fiord.

Nannestads Præstegield og Tinglaug i Øvre Rommeriges Fogd. og Provstie, Aggershuus Amt, bestaaer af 3de Kirkesogne, som ere: Nannestad Hoveds., og Annererne Holter eller Holder og Birke. Hovedkirken er en gammel grundmuret Bygning. Hertil er en Sognepræst og en residerende Kapellan. Tingstedet er Gaarden Linset.

Naogsoak, en Handels Loge under det nordre Inspectorat i Grønland, anlagt Aar 1758, hvor den fornemste Handelsplads er baade for de Vilde og europæiske Handelsmænd, ved et gammelt norsk Steenhuns. Her er tillige en meget god Fiskerplads. Fra dette

Side 444

Naperfieldet.

Sted, som ligger under den 71 Grad, løber den næsten ubekjendte Landkant Nye-Danmark op til den 80 Grad, beboet af de Vilde paa omtrent 90 Mile.

Naperfieldet, et høit Field i Molands Præstegield, Øvre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, af Lignelse som en Sukkertop.

Narrestøe, en Grændsehavn imellem de 2de Toldsteder Øster-Riisøer og Arendal, i Nedenæs Fogd. og Amt.

Narverud-Grube, en Jern-Malm-Grube, beliggende i Eger Præstegield, Buskeruds Fogd. og Amt, har tilforn været dreven af Eidsfoss Jernværks Eier, men siden forladt, da Gruben ved

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Uforsigtighed faldt ind. Siden er den igien optaget af det Dikkemarkiske Jernværks Eier. Malmen er meget let flydende og saa overflødig, at om den ganske var befriet fra Kobber-Kiis, kunde 2de Jernværker forsynes deraf. For nogle faa Aar blev ved Afsynkning opdaget en Malm-Gang, som skal være reen.

Nauqva, et Sted under Molde Tolddistrict i Romsdals Amt, hvor en Kongelig Toldbetient er ansat.

Naustan, en Gaard i Børsen eller Bigen Annersogn, Bynessets Præstegield, Strinde Fogd., Tronhiems Amt, hvor en Kirke i fordum Tid har staaet.

Naustedal eller **Nøstdals-Sogn**, see Nøstdal.

Naviantgoit, en Bugt øverst oppe ved den nordre Side af Gothaabsfiorden, under søndre Inspectorat af Grønland, hvor de betydeligste Rudera af gamle Europæers Boeliger ved denne Fiord findes, samt en god Lax-Elv, som kommer fra en Dalstrækning; desuden gives ved Søebugten god Leilighed til Lax- og Sælhunde-Garn, og i øvrigt er Landet godt bevoret med Kratskov da Jorden er meget græsrig; men da Bugten strax tilfryser om Høsten, have Grønlænderne aldrig boet paa dette Sted. Veegesteen eller uægte Marmor af visse Slags falder ogsaa her i Nærværelsen.

Nea-Elv, en stor Elv, som udspringer fra Helaas Fieldet paa Grændsen af Jemteland og Herjedalen, gaaer mod N. Vest, Vesten, og atter i Nordvest til den søndre Side af Sælboe Søen i Sælboe Præstegield under Strinde Fogd., Tronhiems Amt.

Nebbedal, en beboet Dalstrækning, som gaaer op fra vestre Side af Søndelvs Fiordens Botn, i Søndelvsn Annersogn, Nordalens Præstegield, Søndmørs Fogd., Romsdals Amt. Denne Dalstrækning bestaaer af den egentlige Nebbedal, som er Hoveddalen, og dernæst af 2de Grene eller Strækninger derfra, under Navne af Mulbskreddalen, som ikkun har en Gaard af samme Navn, og Langedalen, som strækker sig ned til Horningdalen i Nord-

Side 445

Nedenæs Amt.

mordsjord, under nordre Bergenhuus Amt, med hvilken Dal den forener sig, og giver derved Anledning til et meget langt Bid eller Alfarvei, som strækker sig lige fra Syndelvs Fiorden ned til Eids Fiorden i bemeldte Nordfiord, en Længde af mere end 6 Mile, hvoraf til Søndelvsn Sogn hører 1 1/2 Miil. Disse Dale falde temmelig jævne overalt og ere prydede med smukke Skove paa begge Sider. Til Søndelvsn Sogn ligge her i alt 17 matrikulerede Gaarde, af Skyld 19 Vog 2 Pund 15 Mark Fisk, hvilke Aar 1766 bleve beboede af 33 Gaardmænd, og i alt et Folke-Antal af 250 Siele. Igiennem Hoveddalen løber een af de Melkefarvede Elve, som meenes at have sin Oprindelse af Snee-Bræerne.

Nedenæs Amt i Christianssands Stift, bestaaer af 2de Fogderier, nemlig Nedenæs og Raabygdelaug, hvilket sidste er deelt i 2de Sorenskriverier, under Navne af Øster- og Vester-Raabygdelaug. I hele Amtet ere 10 Præstegielde og 2 Sognekald i de 2de Kiøbstæder Øster-Riisøer og Arendal. Præstegieldene indeholde 31 Kirkesogne, og desuden Birkenæs Anner til Tvede Præsteg. i Mandals Fogd., og Aasevalds Sogn til Biellanis Præsteg. i Lister Fogd., begge under Mandals Amt; derimod ligger 5 Gaarde af Vestermanlands Præstegield i Nedenæs Fogd. til Mandals Fogd. Samtlige Gaardes Antal i Amtet ere efter Matrikullen 1384. Under Nedenæs Fogderie ligger 3de i Drivt værende Jernværker.

Nedenæs Fogderie i sidstmeldte Amt, har sit Navn af den Gaard Nedenæs, beliggende ved Nid-Elv, som løber igiennem Fogderiet. Fogderiet ligger paa søndre Side langs Havet, og er en deel af den saakaldte Agdeside, hvor det i Vester støder til Mandals Amt ved Rannesund. I

Nord grændser Fogderiet, ved vidtløftige Fielde, mod Tellemarken i Bradsberg Amt. Fogderiets Længde fra Sonden til Norden er 24 Mile, og fra Østen til Vesten 12 Mile. Landet, fornemmelig ved Søekanten, er meget jævnt og slet, uden Klipper, og frugtbart til Korn-Avl, undtagen i tørre Sommere; thi Grunden er meest Leerjord. Her gives gode stærke Eegeskove, tilligemed 2 smaa Bøgeskove. Fiskeriet er godt især af Makrel og Lax, samt en Mængde Østers ved Havsiden. Fogderiet bestaaer af 6 Præstegielde, som ere: Gierrestad, Holt eller Holte, Øster-Moland, Vester-Moland, Gjestad og Landvig; herforuden Søndelev Annersogn, som ligger under Sognekaldet i Kiøbstaden Øster-Riisøer, og Birkenæs Annersogn til Tvede Præstegield, i Mandals Fogd. og Amt. Af Frølands Annersogn til Giestads Præstegield og af Holte Hovedsogn, samt Birkenæs Annersogn hører nogle faae Gaarde til

Side 446

Nedenæs Provstie.

Raabygdelaugets Fogd. tilligemed **Hejrefos Anner** under **Landvig Præsteg.**, og 5 Gaarde af **Vestermolands Præstegield** hører til **Mandals Fogd.**, i **Mandals Amt**. Ellers er Fogderiet inddeelt i 3de Skibreeder eller Tinglauge, som ere: **Strangereids**, **Bringsværds** og **Samds Skibreede**, hvor Tingene holdes af Stedets Foged og Sorenskriver, i Amtmandens Overværelse, 2de Gange om Aaret, nemlig om Sommeren sidst i Junii og først i Julii Maaneder, og om Høsten i October Maaned. Gaardenes Antal i hele Fogderiet er efter Matrikulen 806 Nummere. De 2de ovenmeldte Kiøb- og Toldsteder **Øster Riisøer** og **Arendal** ligge i Fogderiets District, item de 3de Jernværker: **Egelands**, **Næs** og **Frølands Jernværk**.

Nedenæs Provstie, i **Nedenæs Fogd. og Amt**, bestaaer af 8 Præstegielde og Sognekald, nemlig: 1. **Gierrestad Præstegield**, som indeholder 2de Kirkesogne; 2. **Sognekaldet i Byen Øster-Riisøer**, som med **Søndelev Anner** udgjør 2 Sogne; 3. **Holt eller Holte Præstegield** 3 Sogne; 4. **Gjestad Præstegield** 3 Sogne; 5. **Landvigs eller Hummeldals Præstegield** 3 Sogne; 6. **Øster-Molands Præstegield** 2 Sogne; 7. **Vester-Molands Præsteg.** 2 Sogne; og 8. **Sognekaldet i Byen Arendal**, bestaaende af ét Sogn, tilsammen 18 Kirkesogne, hvortil ere 8 Sognepræster og 3 residerende Kapellaner. En af Sognepræsterne er tillige Provst i Provstiet.

Nedre Borgesyssels Provstie, i **Smaalehnenes Amt**, bestaaer af 13 Præstegielde og Sognekald, nemlig i **Idde og Marker Fogd.**: 1. **Sognekaldet i Byen Friderichshald** 1 Sogn; 2. **Idde Præstegield** 2 Sogne; 3. **Bergs Præsteg.** 3 Sogne; 4. **Skieberg Præsteg.** 3 Sogne; og i **Mosse-Fogderie**, 5. **Sognekaldet i Byen Friderichsstad med Glemminge Anner** 2 Sogne; 6. **Borge Præstegield** 2 Sogne; 7. **Tunøe Præsteg.** 2 Sogne; 8. **Raade Præsteg.** 2 Sogne; 9. **Onsøe Præsteg.** et Sogn; 10. **Hvaløer Præsteg.** et Sogn; 11. **Ryggé Præsteg.** et Sogn; 12. **Sognekaldet i Byen Mos**, et Sogn; og 13. **Vaaler Præsteg.** 2 Sogne, tilsammen 23 Kirkesogne, hvortil ere 13 Sognepræster og 4 residerende Kapellaner. Den ene af Sognepræsterne er tillige Provst i Provstiet.

Nedre Foss, en smuk Gaard i **Aggers Sogn og Sorenskriverie**, **Aggershuus Amt**, beliggende ved **Aggers Elv**, hvor betydelige Sav- og Møllebruge ere opførte, under Navn af **Kongens Mølle**, da Kongen for noget over 40 Aar siden eiede Gaarden og Bruget, og er dette Brug det betydeligste af alle Bruge i **Aggers Elv**. Fra en Broe over Elven ligger Veien til Gaarden, beplantet med Træer. Gaardens Huse see af Træe, to Etager høie,

Side 447

Nedre Qvinnesdals Præstegield.

høie, meget smukke. Ved samme ligger en yndelig Have, hvis Længde 144 Alen, er formedelst Terrasser deelt i tre Parterrer, med 2de lange Side-Alleer, som gaae op til maledede Prospecter, hvilke tillukkes med Porte i ondt Veir om Sommeren og stedse om Vinteren; den ene af dem forestiller **Andromedæ Befrielse af Perseus**. Øverst er en liden Park eller Cisterne. Herfra gaaer man ud til en anden, omtrent saa stor Have, som den første, der mod Enden har en stor Dam, og i Midten et ottekantet Lysthuus med et Kuppeltag, bygt paa Pæle, hvortil er en Hidsebroe. Desuden er ved Gaarden en liden Dyrehave eller Park, vel saa lang som den første Have, med hvilken den gjør en Vinkel. Ved hver Side af Indgangen eller den Ende, som vender mod den første Have, er et Fuglehuus, det ene til store, det andet til mindre Fugle. I den anden Ende af denne Dyrehave, der rundt om er indhegnet med høie Planker og beplantet med alle Slags vilde Træer, er anrettet en Dam. Denne Gaard med disse smukke Haver og betydelige Bruge ved Elven, taxeres af Værdie til 40,000 Rdlr.

Nedre Qvinnesdals Præstegield, i Lister Fogd. og Provstie, Mandals Amt, bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere **Leknes Hovedsogn** og **Fædde Anner**. Aar 1787 var Folke-Antallet i Hovedsognet 1415 og i Anneret 542, tilsammen 1957 Siele. Til dette Præsteg. er en Sognepræst, som boer paa Præstegaarden **Elvestrøm**, af Skyld 5 Huder Fedevare. Præste-Enkesædet er Gaarden **Jerdal**, af Skyld 2 Huder Fedevare. Dette Præstegield hører under **Fædde Tinglaug**, hvis Tingsted er Gaarden **Fædde**.

Nedre Rendalens Sogn, et Anner til **Rendalens Præstegield, i Østerdalens Fogd., Hedemarkens Amt**.

Nedre Rommeriges Fogderie i Aggershuus Amt, bestaaer af 7 Præstegielde, som ere: **Enebak** 2 Sogne, **Fedt** 2 Sogne, **Skidsmoe eller Skytsmoe** 2 Sogne, **Nittedal** 2 Sogne, **Sorum** 2 Sogne, **Urskoug** 2 Sogne, og **Høeland** 3 Sogne, tilsammen 15 Kirkesogne, hvilke indeholde 745 matrikulerede Gaarde, som have meget gode Korn-Jorder til Rug, Byg og Havre, samt en Mængde af Karve eller Dansk Kommen. En stor Deel Ferskvands-Fisk faaes i dette Fogd., saasom Giedder, Brasen, Aborrer, Kuller, Rør, m. fl. S. Foruden andre mindre, løber den store Elv **Glommen** igiennem Fogderiet, efter hvilken en stor Mængde Tømmerlast flaades ned til det store Vand **Øieren** og siden igiennem **Sarpen** til **Friderichshald**. De fornemste ferske Vande ere: **Øieren**, **Sitten**, **Mierm** og **Skullerudvandet**, m. fl. **Blakier Skandse** ligger i **Blakier Annersogn**

Side 448

Nedre Stavne.

sgn under **Urskoug Præsteg.** Fogderiet er inddeelt i 6 Tinglaug, under samme Navne som Præstegieldene, undtagen **Nittedal**, som hører til **Skidsmoe Tinglaug**. Her holdes Tingene af Stedets Foged og Sorenskriver 3de Gange om Aaret, efter Forord. af 19 Junii 1761, nemlig om Foraaret fra 1 til 14 Martii, om Sommeren fra 1 til 14 Julii, og om Høsten fra 1 til 14 November. Sorenskriverens Domme indstevnes for **Christiania Laugting**. Her er et Jernværk i Drift, nemlig **Hakkedals Jernværk** i **Hakkedals Annersogn, Nittedals Præsteg.** Fogderiet indeholder et Provstie, under Navn af **Nedre Rommeriges Provstie**, hvortil ere 7 Sognepræster, men ingen residerende Kapellan. Den ene af Sognepræsterne er tillige Provst over Provstiet.

Nedre Stavne eller Cicilienborg, en liden, men god Gaard, som ligger meget behagelig paa vestre Side af **Nid-Elv** strax ved Staden **Tronhiem**, under **Strinde Præstegield** og **Fogd**. Gaarden er meget smukt bebygget; den eies og beboes af Capitain **v. Selmer**.

Nedre Tellemarken og Bamble Fogderie i Bradsberg Amt, bestaaer af 2de Sorenskriverier, nemlig **Nedre Tellemarkens Sorenskriv.** og **Bamble Sorenskriv.**, hvilke indeholder 9 Præstegielde, som ere: **Jerpen eller Gierpen, Eidanger, Bamble, Drangedal, Solum, Holden, Bøe, Spode eller Seude, og Hitterdal**; desuden hører hertil **Sannikedals Annersogn**, som ligger til Sognekaldet i Kiøbstaden **Kragerøe**. Gaardenes Antal i hele Fogderiet ere 927 Numere efter Matrikulen, som skylder, efter deres forskiellige Jordskyld, reduceret til Tunge, i alt med Præstegaardene, 1701 Skipd. 1 17/32 Lispd., hvilket omtrent ballancerer med 4253 Tønder Hartkorn. Disse Gaarde vare, Aar 1779, beboet af 1442 Gaardmænd, som havde under sig 8 a 900 Huusmænd. I Fogderiet ere 76 privilegerede Savbruge, hvis aarlig Qvantum er 652080 Bord, og 21 Bøygde-Saver; desuden en privilegeret Grynmølle, 8 Møllebruge, som ere indbefattede under Gaardenes Skyld, og 182 andre Møllebruge, som svare aarlig Qværneskat til Kongens Kasse; item 4 Teglværker og 3 Jernværker i Drivt, nemlig **Fossums, Bolvigs, og Ulefos Jernværk**. Et Kobberværk har forhen været i Drivt under Navn af **Hitterdals Værk**. Her ligger 2de Kiøbstæder, nemlig: **Skeen og Kragerøe**, item Ladestederne **Langesund, Brevig, Øster- og Vester-Porsgrund**, hvor Toldstedet er for **Langesunds Tolddistrict**. I Fogderiet ere 10 Tingsteder, nemlig: Gaarden **Leinie** for **Jerpen Præsteg.** med **Slemdals Annersogn**; Gaarden **Lillegaard** for **Eidanger Hovedsogn**

Side 449

Nedre Tellemarkens og Bambles Provstie.

Hovedsogn med **Østre Porsgrund og Brevig**; Gaarden **Brække** for **Bamble Hoveds.** med underliggende **Langesund**; Gaarden **Riek** for **Sanikedals Annersogn**; Gaarden **Defald** for **Drangedals Præsteg.**; Gaarden **Mælum** for **Solum Præsteg.** med **Vestre Porsgrund**; Gaarden **Yttre-Bøe** for **Holden Præsteg.**; Gaarden **Lundefaret** for **Bøe Præsteg.**; Gaarden **Søegaard** for **Spode eller Seude Præsteg.**; og Gaarden **Nordre Sem** for **Hitterdals Præsteg.**. Paa disse Steder holdes Tingene af Stedets Foged og begge Sorenskriverne, 3de Gange om Aaret, og begynder i **Bamble Sorenskriverie** paa **Defald** for **Drangedals Præsteg.** om Vinteren i **Januarii**, og i **Nedre Tellemarken** paa **Renset** for **Solum Præsteg.** med **Vestre Porsgrund** i **Martii**; om Sommeren paa **Defald** i **Maj** og paa **Renset** i **Junii Maaned**; samt om Høsten paa **Defald** for **Drangedal** i **September**, og paa **Renset** for **Solum** i **October**. I **Bamble** er sidste Tingsted Gaarden **Lismie** for **Jerpen**, og i **Nedre Tellemarken** Gaarden **Nordre Sem** for **Hitterdal**. Folkemængden i hele Fogderiet var Aar 1784 omtrent 23094 Siele, foruden Kiøbstædernes Indbyggere, deraf i **Bamble Sorenskriv.** 12489 Siele.

Nedre Tellemarkens og Bambles Provstie i Bradsberg Amt, bestaaer af 12 Præstegielde og Sognekald, som ere: 1. **Sognekaldet i Kiøbstaden Skeen**, et Sogn; 2. **Jerpen Præsteg.**, et Sogn; 3. **Eidanger Præsteg.**, 3 Sogne; 4. **Sognekaldet i Ladestederne Østre- og Vestre-Porsgrund**, 2 Sogne; 5. **Bamble Præsteg.**, 2 Sogne; 6. **Sognekaldet i Kiøbstaden Kragerøe med Sanikedals Anner**, 2 Sogne; 7. **Drangedal**, 2 Sogne; 8. **Solum**, 2 Sogne; 9. **Holden**, 3 Sogne; 10. **Bøe**, 2 Sogne; 11. **Søvde eller Seude**, 2 Sogne; og 12. **Hitterdal**, 2 Sogne, tilsammen 24 Kirkesogne, hvortil ere 12 Sognepræster og 2 residerende Kapellaner. Den ene af Sognepræsterne er tillige Provst i Provstiet. 10 af Kirkerne ere grundmurede, de øvrige af Træe.

Nedre Tellemarkens Sorenskriverie i Bradsberg Amt, bestaaer af **Nedre Tellemarkens District**, som indeholder 5 Præstegielde, nemlig: **Solum, Holden, Bøe, Seude eller Søvde og Hierdal**, samt Ladestedet **Vestre Porsgrund**, og et Præstegield nemlig **Tind** af **Øvre Tellemarkens Fogd.**. Til ethvert Præstegield er et Tingsted og hører **Vestre Porsgrund** under

Solums Tinglaug. For **Nedre Tellemarken** holdes Tingene 3de Gange om Aaret, saaledes som under Fogderiet er anført, men for **Tinds Præstegield** i **Øvre Tellemarken** ikkun 2de Gange aarlig, nemlig: om Vinteren i **Februarii** og om Høsten sidst i **September**. Sorenskriverens Domme indstevnes for **Skeens Laugting**.

Side 450

Nedstrynens Sogn.

Nedstrynens Sogn, et Anner til **Indvigs Præstegield** i **Nordfiords Sorenskriv.**, nordre **Bergenhuus Amt**. Dette Sogn har en smuk Situation, bestaaende af en jævn og breed Dal langs ved Søen. Her ere gode Skove, Fædrikt, Kornavling, og noget Fiskerie af Sild i hosliggende Fiord, og Lax i en Elv, kaldet **Stryne-Elv**, m. v., hvorfor Indbyggerne ere jevnt formuende.

Nedsted Hovedsogn til **Sælboe Præsteg.**, see **Sælboe**.

Neiden, et Fieldsinnested i **Øst-Finmarken**, beliggende imellem **Norge** og **Rusland**, ved et Vand kaldet **Guge-Jaure**, hvorfra udløber en Elv i **Kiolefiord**. Her hæves endnu Skatterne tilfælles med **Rusland**, saaledes som fra gammel Tid.

Nerøe Præstegield, see **Nærøe**.

Nesne Fierding, see **Næsne**.

Nessebye Sogn, et Anner til **Vadsøe Præstegield** i **Øst-Finmarkens Provstie**, **Finmarkens Fogd. og Amt**.

Nessets Præstegield, see **Næsset**.

Niankovarn, et stort Field i **Helgelands Fogd.**, **Nordlands Amt**.

Niarvig, en stor Havbugt i **Mule-Middel Syssel**, østre Fierding af Island. Uden for denne Bugt eller Viig ligger det Fiskerleie **Niarvigholm**.

Nibstad, en Gaard i **Goel Annersogn**, **Næs Præstegield** i **Hallingdalen**, under **Buskeruds Amt**, hvor Aar 1712 i en Begravelses-Høl er fundet Beenrader af 2de Mennesker, hvilke havde en usædvanlig Størrelse, tilligemed en stor Øre, en Dolk og et Ildstaal. Beenraderne fortælles at være Levninger af 2de Kiemper, som paa Stedet skal have omkommet i en Tvekamp.

Nid-Elv, en stor Elv, som kommer fra 2de store Vande i **Øvre Tellemarken**, gaaer igiennem **Raabygdelaugets** og **Nedenæs Fogderier** i **Nedenæs Amt**, og falder ud i Havet Sydvest fra **Arendal**. Denne store Elv bliver i sit Løb formeeret af en stor Deel mindre Elve. Elven er meget fiskeriig, især falder her ypperlig Lax. En Miil fra dens Udløb, nemlig ved **Øjestads Præstegaard**, danner den imellem 2de Klipper en meget stor Foss eller Vandfald, hvorover imellem Klipperne er lagt en Broe af store Mastetræer, kaldet **Brugebroe**. Endskiønt denne Broe ligger 20 Alne høit fra Vandet, naar Fossen eller Elven er paa det laveste, saa bliver den dog ofte borttaget, naar Elven vorer ved Sneens Opløsning om Foraaret, eller ved indfaldende stærk Regn.

Nid eller Nied-Elv med Sælboe-Søe og Nea-Elv ere tilsammen et Vanddrag, som begynder i **Jæmteland**, og gaaer igiennem **Strinde Fogderie** og falder ud i **Tronhiems Fiord**, imellem **Tronhiem** og dens Forstad **Baflandet**. Dette Vanddrag beregnes

Side 451

Niedalen.

regnes i alt i Længde for 14 Mile. Ellers løber **Nid-Elven** ud af **Sælboe-Søe** og gaaer mod Nord til **Tronhiem**, efter at have passeret omtrent 2 1/2 Miil, i hvilket Løb den danner 8 store Vandfald eller Fosse, som ere: **Trangfos**, **Hyttfossen**, **Springfos**, **Lille-Uglefos**, **Siærumfos**,

Nordsæt-Fos, samt **Store- og Lille-Leir-Fossene**, hvor betydelige Sav- og Møllebruge ere opførte, see **Leiren**. Af disse Fosse ere **Store Leirfos** og **Trangfossen** de største.

Niedalen, en beboet Dalstrækning i **Justedalens Præstegield**, **Yttre- og Indre-Sogns Fogd.**, nordre **Bergenhuus Amt**. Igiennem denne Dal løber en stor Elv, og langs ved samme ligge paa den ene Side 6 og paa den anden 3 Gaarde. Dalen er en god Miil i Længde, og derfra til Kirken er ligesaa en Miil. Elven kommer fra det i **Justedalen** liggende store **Jisbjerg**, og med andre tilstødende Vanddrage gjør, til sine Tider i dens Vext, betydelig Skade baade ved Jordbrud og Oversvømmelse. Over Elven er en Broe, kaldet **Fossebroen**, som er meget farlig og skræksom at overfare formedelst et stort Vandfald, som Elven der danner.

Nismeloire, et meget høit Field med mange Tinde eller Spidse, beliggende i **Saltens Fogderie**, **Nordlands Amt**.

Nissedals Sogn, et Annersogn til **Hvidessøe Præstegield** i **Øvre Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt**, som er 1 1/2 Miil i Længde og 1 Miil i Brede, og bestaaer af 25 matrikulerede Gaarde. Kirken, som staaer ved Gaarden **Tveten**, og har en særdeles behagelig Beliggenhed, er en Korsbygning af Træe, indviet Aar 1764. Kirkegaarden er omgivet med en skøn stor Steen-Muur. Denne Kirke tilhører Almuen, og ligger dertil 1 Tøndes Jordskyld i Gaarden **Fiellestad**. Den residerende Kapellan for Præstekaldet boer her i Sognet paa Gaarden **Nissedal**. Dette Sogn tilligemed **Triungen**, Anner til bemeldte **Hvidessøe Præstegield**, udgør et Tinglaug, og Tingstedet er Gaarden **Midsund**. I **Nissedals Sogn** ligger et meget stort ferskt Vand, kaldet **Nisservandet**, som er 4 1/2 Miil langt og 1/2 Miil bredt.

Nittedals Præstegield i **Nedre Rommeriges Fogd. og Provstie**, **Aggershuus Amt**, bestaaer af 2de Kirkesogne, nemlig **Nittedals Hoveds.** og **Hakkedals Anner**. Aar 1732 havde dette Præstegield 63 matrikulerede Gaarde, deraf i Hovedsognet 12 fulde, 12 halve og 13 øde eller Fierdings Gaarde, tilsammen 37 med 33 underliggende Huusmandspladse. Hovedkirken er en gammel grundmuret Bygning med et muret Taarn og et anseeligt høit Spiir. Til Præstegieldet er en Sognepræst. Dette Præstegield har tilforn været forenet med **Skidsmoe Præstegield** og endnu

Side 452

Nolsøen.

endnu udgør med samme et Tinglaug, hvortil Tingstedet er Gaarden **Sørum**. I **Hakkedals Annersogn** ligger **Hakkedals Jernværk**.

Nodsøen, en beboet Øe i **Ryefolke Fogd.**, **Stavanger Amt**.

Nolsøe, en stor beboet Øe blandt Søndfiords Øerne under **Strømsøe Syssel** paa **Færøe**. Den er 1 Miil lang og 1/4 Miil breed, beliggende 1/2 Miil fra **Østerøe** og 1/4 Miil fra den store **Strømsøe**; den strækker sig mestendeels udi Nordvest til Norden, og S. O. til Sønden. Omtrent midt paa Øen ligger et høit Bierg. Norden for dette Bierg er et lidet **Eid**, og der Vesten for mod **Strømsøe** er en Viig, kaldet **Nolsøevig**, som danner en liden god Sommerhavn. Beboerne have deres egen Kirke, som er et Anner til **Thorshavns Præstegield**.

Nommedals Fogd., see **Nummedal**.

Nonnesætter Kloster, see **Lunggaard**.

Norangsdal, en Dalstrækning, som gaaer op fra **Norangsfiordens Botn** i **Jørgenfiords Præstegield**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**. Denne Dal er meget lang og trang. Den strækker sig i alt 2 Mile op igiennem Landet, og gaaer fra S. O. til Sønden med adskillige Vendinger hen til en anden bugtet Dal, nemlig **Nebdal** i **Søndelvsn Sogn**, med hvilken den ganske forener sig, saa at der igiennem begge Dalene falder fra **Norangsfiord** til **Søndelvsn**

Fiord en usædvanlig kroget Lande-Vei paa 3 Miles Længde. Dalen indbefatter i alt kun 4 Gaarde, tilsammen af Skyld 13 Vog Fisk, og beboes af 18 Gaardmænd. Disse Gaarde ligge nederst i Dalen; den øvrige Deel tiener til **Sætter-Dal**, og holdes for den allerbeste af det Slags i Præstegieldet. Paa begge Sider af Dalen ligge meget høie Fielde, og midt igiennem Dalen løber en Elv, som har sin Tilvert af 5 Vande. Omtrent midt i Dalen ligger det høieste Bierg, kaldet **Stasbjerg**, som neppe har sin lige i Steilhed, ligesom det og er bekiendt af den overmaade stærke og hastige Gienlyd eller Echo, som det giver fra sig.

Norangfiord i samme Præstegield, har sit Navn af Gaarden **Norang**, som ligger i dens Botn; den skiær sig ind paa østre Side af **Jørgenfiord**, eller rettere løber ind imellem denne og **Storiord**. Paa den ene Side aabner den sig ved den Landpynt **Leknæs**, paa den anden ved Pynten af et høit Field, kaldet **Staalberg**, og gaaer derfra 1/2 Miil ind mod Sydøst. Strandene paa begge Sider af Fiorden ere meget steile og ubeboelige, især paa den søndre, hvor det overmaade høie og steile Field **Staalberg** løber i sammenhængende Strækning saa parallel og nær ved den hele Fiord, at der intet beboeligt Land kunde være

Side 453

Nordal.

imellem dem, om ikke en vis Landpynt stak ud, og gav Plads til en eneste liden Gaard, ved Navn **Steen-Næs**. Den nordre Side af Fiorden har heller ikke ved Stranden mere end et eneste dyrket Sted, nemlig en liden Gaard, kaldet **Modve**, som er forsynet med gode og til Hvadstene brugelige Sandsteen-Bierge; men derimod har Fiorden en vis Aabning i sin Fieldstrækning, og en derfra løbende beboet Dal, kaldet **Urkedal**.

Nordal, en beboet Dalstrækning, som gaaer op fra **Søvdefiord** i **Søvde Annersogn, Vandelvns Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt**, hvorigiennem løber en Elv, **Nordals Elv** kaldet, som falder ud over en høi Klippe og gjør der et stort Vandfald eller Foss, kaldet **Sarpfossen**, som vel er meget stor, men dog ei at ligne med den store **Sarpen-Foss** ved **Friderichsstad**. I denne Dal ligger **Søvde Kirke**.

Nordalsfiord, en stor Tværfiord imellem **Stordals-** og **Søndelv-Fiorde**, sidstmeldte er **Søndmørs Fogd.**. Denne Fiord løber ind i Landet mod Østen, først under Navn af **Nordalsfiord**, men siden faaer Navn af **Tafiord**, Fiorden er meget dyb og har vel meget steile og mestendeels ubeboelige Strandbredde, men derhos adskillige Vige eller Bugter, med visse derfra opgaaende Dale, som baade ere folkerige og frugtbare. Under Navn af **Nordalsfiord** er Fiorden en Miil lang og dens hele Længde er omtrent 1 1/2 Miil.

Nordals Præstegield sammestedes bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere **Nordals Hovedsogn**, og Anneret **Syndelven**. Hovedsognet, som ligger ved førmeldte **Nordalsfiord**, indbefatter adskillige Dalstrækninger og beboede Bugter eller Viger ved Fiorden. Forhen har dette Kald lagt under **Ørskougs Præstegield**, men er i den senere Tid separeret derfra og gjort til et særskilt Præsteg. Hovedkirken staaer paa en Gaard, kaldet **Dale**, i en liden Dalstrækning, under Navn af **Dale-** eller **Dals-Bygd**, som gaaer op fra den Bugt **Dalsvigen**. Bemeldte Gaard ligger nederst i Dalen, og Kirken staaer ved Stranden ikke langt fra Dalens østre Fieldstrækning, hvorfra for endeel Aar siden et meget stort Biergs-Stykke faldt ned og tog Veien lige hen til Kirken, og maatte ganske have beskadiget samme, om det ei havde standset tæt ved Kirkegaarden, hvor det endnu sees liggende. Kirken bestaaer kun af Staver, som Aar 1686 blev udvidet med et nyt Chor, da det gamle blev lagt til Hovedbygningen; derimod er Kirken indvendig prydet, ei allene med smuk Maling, men og med en af Egetræe udhugget

Prædikestoel, item med en vel udarbejdet og forgyldet Altertavle, foruden et Par Epitaphier over 2de Præster her i Kaldet, som levede i forrige Seculo. Kirken eier et lidet Jordegods,

Side 454

Nordals Præstegield.

bestaaende af 4 Voge og 15 Mark Fisk, og bliver i øvrigt vedligeholdet af Sognemændene. Herforuden er et lidet Kapel paa Gaarden **Døvingen i Valdalen**, hvor nogle Gange om Aaret forrettes Gudstieneste for Dalens Beboere, især for de gamle og skrøbelige, som ikke kan søge til den rette Sognekirke. Saaledes er og til **Syndelvens Annersogn** et Kapel, under Navn af **Geranger Kapel**, hvor Kirketienesten forrettes lige saa ofte, som ved Annerkirken. I hele Præstegieldet er 166 matrikulerede Gaarde, tilsammen af Skyld 251 Vog 22 Mark Fisk, som Aar 1761 bleve beboede af 321 Gaardmænd og 39 Huusmænd. Af bemeldte Gaarde ligge 87 matrikulerede Nummere i Hovedsognet, tilsammen af Skyld 137 Vog 2 Bpd. 3 Mark Fisk, hvilke i førmeldte Aar 1761 bleve beboede af 180 Gaardmænd og 25 Huusmænd. Aar 1769 var det hele Folkeantal i Præstegieldet 1406 af Mandkiøn og 1345 af Qvindekøen, tilsammen 2751 Siele. Til dette Præstegield er en Sognepræst. Præstegaarden har tilforn været Gaarden **Sylte**, som formedelst Elvebrud er affaldt fra 3 Vog til 1/2 Vog Fiskes Leje. Nærværende Præstegaard kaldes **Engesæt**, af Skyld 3 Vog Fisk. Til Kaldet ligger et Jordegods af 26 Voger 2 Bpd. 6 Mark Fisk. Samtlige Kirker tilhøre Almuen. Dette **Nordalens Præstegield** har i forrige Seculo lagt under **Ørskougs Præstegield**, som et residerende Kapellanie; det ligger allerlængst ind i Fogderiet mod Østen og Sonden, og adskilles fra **Nordfiord i Bergens Stift**, **Guldbrandsdalen i Christiania Stift**, og fra **Romsdalen i Tronhiems Stift** ved nogle store Grændsefælde, som kaldes **Langfieldene**. Indbyggerne ere ofte underkastede store Farligheder ved Snee- og Steen-Skreed fra de høie Fielde og Bierge, som tilligemed Elvebrud gjør betydelig Skade, og mange Gaarde med deres Beboere ere ved saadan Leilighed ødelagte. Den betydeligste Ødelæggelse indtraf den 6te Februarii 1679. Af denne Aarsag blive Gaardene Aar efter andet meget formindskede i deres Jordvei, hvilket foranlediger jevnlig Nedsættelse i Gaardenes Skyld; men dette uagtet falder her dog, fornemmelig i Dalene, baade godt Korn og betydelig Qvægavling, saa at Indbyggerne sælge flere Fedevare, samt Læder, Uld og Vadmel i større Mængde, end andre deres Naboer. De Gaarde, som ligge længst til Fields, have kun liden Agerjord, og deres Sæd tager ofte Skade af Kulde. Ellers gives her større Heste og Qvæg end i andre Districter, thi Græsningen i Fieldene er meget god. Med egne Baade eller Fartøier udfører Almuen til **Bergensund** og **Romsdals Marked**, ja endog til **Tronhiem**, deres Vare, saasom Smør, Tælle, Kiød, Flesk, Bukkeskind, samt Trækar og Baandstager m. v.. Ligeledes reise de over Land til Bergværkerne, faa-

Side 455

Nordbiørgen.

saasom til **Røraas**, **Lessøe** og **Foldals-Værker** med saadanne Vare 2 a 3 Gange om Aaret. Udi Fiorden haves godt Fiskerie af Qveiter eller Helleflynder og Sild, samt i Elvene Lax og Ørret. Indbyggerne ere gode Søefolk, og om Foraaret gjøre de lange Reiser til Søes for at profitere af Torske-Fiskeriet. Det almindeligste Jordebrug, som enhver Gaardmand har, og som med megen Fliid drives, bestaaer af omtrent 1/2 Vog Fiskes-Leie, hvorpaa kan fødes 1 til 2 Heste, 15 til 20 Køer, samt 40 til 50 Smaafæe af Geder og Faar.

Nordbiørgen, et nu ubeboet Sted i **Flatanger** under **Halmøe Annersogn**, **Fosnæs Præstegield**, bestaaende af en jevn slet Plads ved Søen, hvor et bekvemt Landingssted gives.

Paa denne Slette staae 3 store Bautasteene i lige Linie efter hinanden fra Nord til Sønder, og 4 andre ligge nedfaldne. Uden for Landet ligger en Holm, hvorpaa er en Steenrøse. Dette alt giver Formodning om, at Stedet i ældgammel Tid har været beboet.

Nordbye Sogn, et Anner til **Aas Præstegield**, i **Folloug Sorenskr.**, **Aggershuus Amt**. Kirken, som er en Træbygning, staaer ved Gaarden **Nordbye**, hvor mange Kiempehøie sees. Her omkring vorer en temmelig Deel Egetræer.

Nordenfields, saa kaldes de Dele af **Norge**, som indeholdes **Bergens** og **Tronhiems Stifter**, og adskilles fra de søndenfieldske Districter eller fra **Christiania** og **Christianssands Stifter** ved **Dovre-** og **Lang-Fieldene**. Grændserne findes beskrevne ved ethvert Stift. Disse 2de Stifter ere inddeelte i 6 Amter, hvoraf 2 1/2 Amt hører til **Bergens Stift**. Over ethvert Stift er en Stiftamtmand og en Biskop. I begge Stifterne ere 3de Laugdømmer. Ommeldte 6 Amter bestaae af 18 Fogderier og 22 Sorenskriverier. Herforuden er under **Bergens Stift** et Baronie og en adelig Sædegaard, som have Birkerettighed, see **Bergens Stift**. Desuden ligge i de nordenfieldske Districter adskillige andre gamle Sædegaarde, dels med og dels uden Privilegier, hvoraf især anmærkes 3de i **Fosens Fogd**. under **Tronhiems Amt**, nemlig **Stor-Fosen**, **Reenskloster** og **Østeraad**. Eieren af den sidste forretter Skifterne efter de Døde paa Godset, og alle 3de have Sigt- og Sagefalds-Rettighed. Alle disse fornævnte Districter ere inddeelte i 143 Præstegielde, som tilsammen indeholde 18772 matrikulerede Gaarde. Over disse Præstegielde ere 21 Herredsprovster og 2de Stiftsprovster. Kiøbstæderne ere: **Bergen**, **Tronhiem**, **Molde** og **Christianssund**; herforuden ere ved Forordningen af 5te September 1787 og Plakaten af 30te October 1789 fastsat, at 3de Kiøbstæder skulde anlægges i **Finmarkens Amt**, nemlig en paa **Vardøe**, en paa **Ham**

Side 456

Norderaaedal Sveit.

merfest, og en paa **Tromsøen**; men disse Steder staae endnu under Landets Jurisdiction. De nordenfieldske Districter have 5 Kobberværker, som for nærværende Tid ere i Drivt, et Jernværk, et Saltværk og adskillige Marmorbrude. Aar 1792 eiede Landet 294 store og smaa Skibe, tilsammen af 10095 Commerce-Læsters Drægtighed. Folkemængden Nordenfields blev Aar 1709 beregnet i alt til 295,055 Siele, indbefattet Kiøbstædernes Beboere.

Norderaaedal Sveit, et Bøygdelaug beliggende til Fields i **Borgarfiords Syssel**, vestre Fierding af **Island**.

Norderhoug, en Gaard i **Løytens Præstegield**, **Hedemarkens Fogd. og Amt**, hvor mange store og smaa Kiempehøie sees, deriblant en Østen for Gaarden, som er bevoret med temmelig høie Træer, og neden omkring Høien er en breed steenlagt Gang.

Norderhougs Præsteg., see **Nordrehoug**.

Norder Island, see **Nordre Fierding af Island**.

Norderøe Præstegield, i **Norderøe Syssel** blandt **Færøerne**, bestaaer af 7 Kirkesogne, som ere: **Viderøe Hoveds**. paa Øen **Viderøe** eller **Vidøe**, og Annerne **Fugløe**, **Sviinøe**, **Bordøe**, **Kunøe**, **Megledal** og **Huusume**. De 2de sidstmeldte Annerers Kirker ligge paa den **Kalsøe**. Dette Præstegield udgjør et Syssel, kalder **Norderøe-Syssel**, hvis Folkeantal var Aar 1769 i alt 585 Siele.

Nordfinden eller Houner Sogn, see **Houner**.

Nordfiord, et District, som med Districtet **Søndfiord** udgjør et Fogderie, under nordre **Bergenhuus Amt**, men særskilt indeholder ethvert af disse Districter et Sorenskriverie og et Provstie. **Nordfiord** grændser mod Nord til **Søndmørs Fogd.** ved en lang Odde af det faste

Land Vester ud i Havet, kaldet **Stat**, og havet derved **Stathavet**, som begge ere Søefarende meget bekiendte; imod Østen grændser det til **Dovrefield**; mod Sønden til Sogn og **Søndfiord**, og mod Vesten til det store Stathav. Dets Længde er omtrent 15 Mile, men Breden forskjellig fra 5 1/2 til 1/2 Miil. En stor Fiord, kaldet efter Districtet **Nordfiord**, løber fra **Stathavet** omtrent 8 Mile ind i Landet og deler sig i 2de Arme, under Navne af **Eidsfiord** og **Indfiord**, om hvilke den største Deel af Districtets Gaarde ligge, og Resten i adskillige Dale, som løbe op fra Fiordene. Oven for Gaardene ved Fiordene ligge mange store og høie Fielde med nogle ferske Bande og Elve, hvilke skiære sig igiennem Landet baade paa langs og tværs. Skovene ere kun ringe. Af Fyrre-Rødder brændes endeel Tiære. Folkemængden er meget stor. **Seehus** anfører den i sin Beskrivelse over **Nordfiord** for 16 til 20,000 af Unge og Gamle. Denne

Side 457

Nord- og Søndfiords Fogderie.

Folkemængde har forarsaget, at Gaardene ere deelte i mange smaa Parter. Kornavlingen ved Søen er ringe, da Fiskeriet er Bøndernes Hovedsag, men oppe i Dalene bedre, hvor Indbyggerne tillige nære sig af Fede- og Skindvare, samt noget Skovbrug og Skytterie, og en stor Deel af Almuen længst oppe i Dalene søger til Fiordene om Vinteren for Fiskeriets Skyld. Ugifte Mandfolk lade sig leie af Indbyggerne paa **Søndmør**, for at drive Fiskerie. Fruentimmerne forarbeide grove Lærreder af Brændenælden (**Urtica**) endog til Afhandling paa **Søndmør**. Dette District indeholder 5 Præstegielde, som ere **Hove** eller **Sælsøe**, **Davigen**, **Eid**, **Gloppen** og **Indvig**, som tilsammen bestaaer af 15 Kirkesogne og 2de Kapeller, hvortil ere 5 Sognepræster og en residerende Kapellan. Den ene af Sognepræsterne er tillige Provst i Districtet. Disse Præstegielde og Kirkesogne ere inddeelte udi 7 Skibreeder, saasom: **Stads**, **Davigs**, **Eids** og **Hordningdals**, **Stryens**, **Oldens**, **Gloppens** og **Breums**, hvor Tingene holdes aarlig paa 6 Tingsteder, 2de Gange om Aaret efter Forordningen af 23 Maj 1755, nemlig om Sommeren i Junii og om Høsten i October og November Maaneder. Sorenskriverens Domme indstevnes for **Bergens Laugting**.

Nord- og Søndfiords Fogderie, see Søndfiord.

Nordfalden og Sørfalden, 2de store Fiorde, som fra Havet skiære sig imellem endeel Øer dybt ind i Landet udi **Saltens Fogd.**, **Nordlands Amt**. Den yderste Odde eller Landpynt, hvor **Nordfald-Fiord** fra Havet har sit Indløb, kaldes **Brennis**. Ved nordre Side af denne Fiord ligger **Rørstad-Kirke**.

Nord-Herøe og Sør-Herøe, 2de Øer beliggende nær ved hinanden i **Alten-Fiord**, under **Alstahougs Præsteg.**, **Helgelands Fogd.**, **Nordlands Amt**.

Nordgaard, 2de Gaarde i **Forr Hovedsogn**, **Stads Præstegield**, **Indersens Fogd.**, **Tronhiems Amt**, beliggende paa en Slette nær ved **Sneaase-Vands** søndre Side. Her sees en gammel Dommerplads, som indsluttes af 7 Stene staaende i en Kreds eller Cirkel, og har i Midten en større Steen, paa hvis ene Side sees en Sprække eller Rift temmelig dyb, dannet som en Halvmaane; paa den anden Side er og en Rift af Anseende som en Biørnekloe. Herforuden sees paa disse Gaarde endeel Kiempehøie. Gaardene beboes af 2de Gaardmænd og en Huusmand.

Nordhordlehn og Vosse, 2de Districter i søndre **Bergenhuus Amt**, som udgiøre et Fogderie, men særskilt er **Nordhordlehn**, forud kaldet **Nordhaardland**, et Sorenskriverie, og **Vosse** ligger til **Hardanger Sorenskriv.** i **Søndhordlehns Fogd.**. Begge Districterne, nemlig **Nordhordlehn** og **Vosse**, indeholde 9 Præ-

Side 458

Nordhordlehn og Vosse.

stegielde, som ere: **Askøe, Sund, Fanøe, Houg, Hammer, Manger** eller **Raadøe, Lindaas, Hosanger** og **Vosse** eller **Vossefangen**, hvilket sidste udgjør Districtet **Vosse**. Disse Præstegielde ere igien inddeelte i 10 Skibreeder eller Tinglauge under **Nordhordlehn** og 2 Tinglauge under **Vosse**, hvortil i alt ere 8 Tingsteder, nemlig: i **Nordhordlehn**, Gaarden **Tosøen** for **Sartors Skibreede**; Gaarden **Natland** for **Skiolds Skibreede**; Gaarden **Milde** for **Milde** og **Arne-Skibreeder**; Gaarden **Alvestrøm** for **Raadøe, Herløe** og **Alenkis Skibreeder**; Gaarden **Rielstrøm** for **Lindaas Skibreede**, samt Gaarden **Bernestangen** for **Evangers** og **Hosangers Skibreeder**; dernæst i **Vosse-District**, Gaarden **Vossevangen** for **Vangens Tinglaug** og Gaarden **Bolstadsøen** for **Vatnværns Tinglaug**. I begge Districterne ere 1316 matrikulerede Gaarde. **Nordhordlehns District** ligger ud ved Vesterhavet, og bestaaer tildeels af mange store og smaa Øer, Holme og Klipper. Det strækker sig i Længden efter den almindelige **Bergens** Sseeleed, Sønden for det Sted, kaldet **Bukken**, og Nord til et Næs, kaldet **Dingenæsset** ved **Sognefiorden**, som udgjør 8 1/2 Miil, og i Brede Vesten fra de yderste Holme ved Havsiden, Østen forbi **Bukken**, indtil **Fanefiorden**, omtrent 3 Mile. Indbyggerne, som boe paa Øerne og ved Havsiden, have deres Næring meest af Fiskerie, og nogen Kornavling; de som boe længere inde i Landet, have mindre Kornavling, men desto bedre Næring af Qvæg og Fedevare 2c. **Nordhordlehn** er egentlig den nordre Part af det saakaldte **Hordeland**, som indbefatter de 2de Fogderier **Nord-** og **Søndhordlehn**, og skal have sit Navn af **Hord, Kong Hors Sønnesøn**. Adskillige af de gamle Konger have boet paa **Hordeland** og regieret derover, saasom **Kong Huntiofer** og efter ham hans Søn **Hertiofer**, som førte Krig med **Kong Harald** paa **Agde**, og førte derfra med sig hans Søn **Vikar**, samt **Sterkodder**, som da var kun et Barn, og lod ham opføde paa Gaarden **Aske** paa **Ferringøe**. Siden blev **Kong Hertiofers** Slot indtaget og han selv slagen af **Sterkodder**, og **Vikar** blev Konge igien over **Hordeland**, der siden omkom ved **Vikarsholmen**. Udi **Kong Harald Haarfagers Tid** regierede **Kong Erik** paa **Hordeland**, hvis Datter **Gyda**, **Kong Harald** tog til Hustrue og siden gav hendes Sønner **Hordeland** til Lehn. Paa samme Tid var der en Herse ved Navn **Horde Kaare** paa **Hordeland**, som havde 4 Sønner, blandt hvilke var **Alypper Herse**. Denne **Horde Kaares** Slægt var længe derefter navnkundig paa **Hordeland**. Bønderne kaldes **Horder** saavel i **Nordhord-** som **Søndhordlehn**, og de bære en egen Klædedragt. Paa **Nordhordlehn** har **Kong Harald Haarfager** i hans høie Alderdom, henved

Side 459

Nordhordlehns Provstie.

Aar 910, selv resideret, nemlig deels paa **Søheim** eller **Solheim** og deels paa **Alvrikstad** eller **Aarestad**, som ligger strap oven for Staden **Bergen**, hvilken Stad, som den eneste Bye i **Bergens Stift**, ligger i **Nordhordlehns District**. Aar 440 blev **Gule Tinglov** her indsat af **Kong Hagen Adelsteen**, og Laugstolen for **Bergens Stift** var længe efter den Tid paa **Gule**, indtil den omsider blev forflyttet til **Bergen**. Udi **Nordhordland** døde **Kong Hagen Adelsteen** paa den samme Helle, hvor han var fød, hvilken deraf er kaldet **Hagens Helle**, beliggende Norden for **Vatnas Høien**, Østen for Staden **Bergen**. 3de gamle Sædegaarde ligge i **Nordhordlehn**, nemlig: **Steensgaard**, **Ask** paa **Askøe** og **Herløe** paa den **Herløe**. Tingene holdes 2 Gange om Aaret, som, efter Forordn. af 23 Maj 1755, er for **Nordhordlehns District** eller **Sorenskriv**. om Foraaret i **Maj** og **Junii**, og om Høsten fra 30 September og siden i **October** og **November Maaneder**; samt for **Vosse-District** i **Julii** og **November Maaneder**. Jmellem **Herne** og det

fast Land er det bekiendte smalle Sund, kaldet **Kiilstrømmen**, hvorigiennem alle Nordlandsfarere maae passere ved deres Reiser til og fra **Bergen**.

Nordhordlehns Provstie sammesteds bestaaer af førmeldte 9 Præstegield i **Nordhordlehns Sorenskriverie**, hvilke indeholde 31 Kirkesogne og Kirker samt 3de Kapeller, hvorunder er indbefattet 2de Annerer til **Sunds Præstegield**, nemlig **Austevold** og **Møgster**, som høre under **Søndhordlehns Fogd.**. Desuden hører til dette Provstie **Evindvigs Hovedsogn** i **Yttre Sogns Sorenskriv.**, nordre **Bergenuus Amt**. Til disse Præstegield, indbefattet **Evindvig**, ere 10 Sognepræster, hvoraf Sognepræsten for **Askøe Præstegield**, som ikkun bestaaer af eet Sogn, er tillige anden Kapellan ved **Bergens Domkirke**; og 5 residerende Kapellaner. Sognepræsten til **Korskirken** i **Bergen** er **Stiftsprovst** og **Provst** over **Nordhordlehns Provstie**.

Nordkap, et bekiendt Næs i **Vestfinmarken**, under **Finmarkens Amt og Fogd.**, som er det alleryderste nordlige Forbjerg i **Europa**, og hvorfra Breden af hele **Europa** altid beregnes. Pol-Høide paa **Nordkap** er 71 1/2 Grad.

Nordkyn eller **Nordkin**, er den yderste Spidse eller Odde af det faste Land i **Ostfinmarken** imod Nord, og er beliggende 10 Mile fra sidstmeldte Næs **Nordkap**.

Nordlands Amt, under **Tronhiems Stift**, grændser i Sonden til **Tronhiems Amt**, især til det Præstegield **Nærsen** ved Søkanten og **Overhalden** oppe i Landet; i Nord til **Finmarken**, fornemmelig til **Loppens Præstegield** ved Søen, og til **Altens Præstegield** oppe i Landet; i Øster til det store Field **Kiølen** og derved

Side 460

Nordlands Amt.

liggende **Svenske-Lapmarker**; og i Vester til **Nordsøen**, som der i Landet kaldes **Vesterhavet**. Amtets Længde fra Sønder til Nord er ved Søkanten fra det Sted, **Helgelands Flæs**, i **Helgelands Fogd.**, til den Gaard **Segelvig** i **Tromsøens Fogd.**, 54 Mile; oppe i Landet efter Grændsen til **Sverrig** fra **Gavidsen-Kiøl** paa **Børgefield** i **Helgelands Fogd.**, til forbi det Sted **Teno-Mutkie**, i **Tromsøens Fogd.**, er Længden 46 Mile. Breden fra **Sverrigs Grændser** i Øster, til Søkanten og Gabet af Fiordene i Vester, er forskiellig, somme Steder 15 til 18 Mile, andre 5 1/2 til 9 Mile, og igien andre Steder 6 til 9 Mile, saa at den mindste Brede er 5 1/2 og den største 18 Mile; men hvorunder ei ere indbefattede de til dette Amt liggende mange Øer, Holme og Skiær, overalt ved Søkanten. Jmellem disse Øer i **Vesterhavet** eller **Nordsøen** og det faste Land have **Nordlænderne** idelig Passage med deres Jagter til og fra **Bergen** og **Tronhiem**. Det faste Land er indskaaret med Fiorde, Bugter og Viger, og igiennemskaaret med mangfoldige store og smaa Elve og Vande. Baade det faste Land og Øerne ere biergede og klippede. Paa mange Steder er Landet øde uden Skov og Græs og derfor ubeboeligt for andre end **Fieldlapper**, som leve af deres **Reensdyr**. Ved Søkanten er ei heller Skove af Betydenhed, de beste ere midt i Landet langs Elvene og i Dalene, som bestaae af Fyrre og Gran. J Øster mod Grændsefieldene ere kun Birkeskove. De fleste Gaarde ligge langs Fiordene og paa Øerne; her falder skøn Græsning og Høeavling, og i den søndre Deel af Amtet saaes og avles Byg og Halvbyg eller Blandkorn og ved Søkanten tillige Havre og Rug, men oppe i Landet, ligesom i de nordre Fogderier, ikkun Byg og Halvbyg. Fiskeriet er overalt betydeligt, især af Sild, Torsk og Helleflynder eller Qveiter, hvoraf tilvirkes den bekiendte nordlandske **Rav** og **Rekling**. Med disse og andre Slags Fiskevare drives en vigtig Handel, især paa **Bergen**; saa udføres tillige alle Slags Fedevare, Skindvare, røget og saltet Kiød, Multebær, Tyltebær, Duun, Fier m. v., hvilket alt 2de Gange om Aaret udføres paa store og smaa Jagter, som eies af nogle enkelte Mænd i ethvert District; saadanne Mænd reise selv paa Bøndernes Vegne for at

afhandle Varene og igien indkiøbe det Fornødne. Disse Reiser til **Bergen** skee 2de Gange om Aaret. Den første Reise foretages i Almindelighed i **Maj Maaned** og den anden om Høsten i **Augusti**. Dette **Nordlands Amt** har forhen, efter før beskrevne Grændser, indeholdt 4 Fogderier, nemlig: 1. **Helgelands**, 2. **Saltens**, 3. **Vesteraalens** og **Lofodens**, og 4. **Senjens** og **Tromsøens Fogd.**, men, ved Forordningen af 5 September 1787, blev dette sidste Fogd. lagt under **Finmarkens Amt**,

Side 461

Nordlie.

altsaa hører nu til **Nordlands Amt** de 3de førstnævnte Fogderier, hvorover er en Amtmand, 3de Fogder og 3de Sorenskrivere. J disse 3de Fogderier ere 26 Præstegielde med 54 Kirkesogne og 2753 matrikulerede Gaarde. Tingene holdes 3de Gange om Aaret. Det første er **Vaar-Tinget**, som holdes ved Paaske-Tider; det andet er **Midsommers Ting**, hvilket kaldes **Ledingsberg** og holdes i Junii og Julii; det tredie er **Høste-Tinget**, som holdes i October Maaned. Ingen visse Dage ere dertil anordnede formedelst Veirets Ustadighed og de lange Søereiser imellem Tingstederne, men Tingene begyndes og fuldføres paa samtlige Tingsteder saaledes som Veiret tillader det, efter Sædvane fra Alders Tid. **Ledingsberg** kaldes gemeenlig alle de Steder og Samlingspladser, især udi **Helgelands Fogd.**, hvor Almuen samles for at yde deres Told og Afgifter. Slige Steder ere i Almindelighed ude ved Søekanten, hvor tillige de saakaldte **Nordlandsfarere** fra **Tronhiem** søge hen om Sommeren for at handle med Indbyggerne. Dette Amt tilligemed **Finmarkens Amt** udgjør et Laugdømme, hvis Laugmand beboer **Stege-Gaard** paa den **Stege** eller **Engeløe** i **Saltens Fogd.**, hvor Laugtinget holdes 2de Gange om Aaret, nemlig i Junii og October Maaneder. Fra **Tronhiem**, som hidtil har været den nærmeste Kiøbstad, afgaaer Posten til **Nordland** og **Finmarken** hver 6te Uges Dag, altsaa 8 a 9 Gange om Aaret ved visse dertil anordnede Postexpresser. Porto af enkelte Breve er forskiellig efter Districternes Fraliggenhed; imellem **Tromsøen** og **Tronhiem** betales 24 ß. Aar 1769 var Folkemængden i **Nordlands Amt**, indbefattet **Senjen** og **Tromsøens Fogderie**, i alt 53481 Siele.

Nordlie, et Bøygdelaug, som ogsaa kaldes **Nord-Findlie**, henhørende til **Sneaasens Præstegield**, i **Indervens Fogd.**, **Tronhiems Amt**, men ligger fra **Sneaasens Hovedkirke** 12 Mile til Fields ved de svenske Grændser, bestaaende af 15 skyldsatte og matrikulerede Gaarde, og 4 a 5 Nyerydnings Steder, som ogsaa i den senere Tid ere skyldsatte; alle ikkun med en Opsidder og ingen Huusmænd, men vel Inderster eller saakaldte Kaarmænd. Disse Indbyggere ere frie for al militair Tieneste, og svare ingen andre Skatter end den halve Deel af den staaende ordinaire Skat, hvilket er ubetydeligt, da Gaardene ere meget ringe skyldsatte, dog ere de i sig selv ikke smaa, men have en stor Vidde baade af Ind- og Udmark med tilliggende Herligheder af fiskerige ferske Vande. Korn vover ikke formedelst Sommerens Korthed; thi ligesom Sneen gaaer silde af Markene om Foraaret, saa kommer den og tidlig om Efteraaret; den eneste Sæd som bruges, er Byg, men sielden avles brugbart Korn tilbage. Høe-Avlingen og Græsningen om Sommeren

Side 462

Nordmørs Lehn og Fogderie. er derimod betydelig, saa at enhver Mand holder en stor Deel store og smaa Creaturer, og finder derved Leilighed at tilvirke Fedevare ei allene til deres egen Underholdning, men og betydelig til Afhandling, tilligemed Tælle, Skindvare, Dyr- og Fuglevildt, hvormed de om Vinteren fare til **Sneaasen** til visse Bønder, som ere deres

Handelsmænd, der igien forsyne dem med Kornvare, Salt, Sild og Fisk med videre behøvende. Nogen Handel drive de og med **Jæmterne**. Her, ligesom i en anden hosliggende Bøyg, kaldet **Sørlic**, gives betydelige Skove, især af Gran og Fyr, tilligemed beqvemme Vandfald til Savbruge, men formedelst deres Beliggenhed ei mueligt saaledes at benyttes, derimod hugges og udføres endeel Savtømmer igiennem den store **Luru-Elv** til **Overhaldens Præstegield**. Indbyggerne ere meget sædelige og ordentlige Folk; de eie selv deres Gaarde, som Kongen lod afhandle ved offentlig Auction Aar 1722, og de ere i Almindelighed jevnt formuende. Baade **Nor-** og **Sørlic** Indbyggere have hver deres egen Kirke, hvilke, som Annerer, underligge **Sneaasens Præstegield**, hvis Sognepræst har en meget besværlig Reise 2de Gange om Sommeren for at forrette Gudstieneste. Ellers er paa hvert Sted en Klokke og en Skolemester, som hver Søndag holde Bøn med Almuen i Kirkerne. **Nordlie-Kirke** er en liden Bygning opført af Tømmer Aar 1636, men har smukke og meget kostbare Ornament, som til Kirken ere forærede af Stiftamtmand **Kaases Frue** i **Tronhiem**, og have været brugte til det i fordom Tid paa Gaarden **Teslien** ved **Tronhiem** staaende Kapel. Disse Ornament ere: en indvendig forgyldt Sølvkalk, Paten og Oblatæske med Stiftamtmandens og hans Frues Vaaben paa; en Messe-Hagel og et Alterklæde af poncerødt Atlas, besat med ægte Guldgaloner; en Alterdug af samme Slags Tøj, ligesaa omsat med ægte Guldgaloner, tienende til at sætte Kalk og Disk paa; en mindre firkantet Dug ogsaa af samme Slags Tøj, hvorpaa Forsynet staaer afbildet, samt Giverens Navn og Vaaben i Guld-Bordyring, og rundt om denne Dug staaer med bordyrde Bogstaver det Sprog: "Der ere 3 som vidne i Himmelen 2c." Denne Dug er gjort for at lægge over Pateller. Arbeidet paa ovenmeldte er overmaade smukt og prægtigt. Kirken er i det øvrige smukt panelet baade ind- og udvendig, og inden i betrukken med malede Lærreder. Dette lille Bøygdelaug har før Aar 1626 længe lagt øde, efter at Indbyggerne vare ihjelslaagne af de sig paa Fieldene opholdende **Finne-Lapper**, men ommeldte Aar 1626 igien taget under Beboelse af nogle Familier fra **Sneaasens Sogn**.

Nordmørs Lehn og Fogderie, i fordom Tid kaldet **Nordmøre-Møre**, grændser i Øster til **Opdals Præstegield** og **Dovrefield**;

Side 463

Nordmørs Lehn og Fogderie.

i Vester til Havet; mod Sønder til **Romsdalen**; og mod Nord til **Fosens Fogd.** og **Dalene**. **Nordmør** har i fordom Tid havt en Konge, ved Navn **Griotgaard, Kong Nors Sønnesøn**; men i **Kong Frode Fredegodes Tid** regierede **Kong Arthor** over **Nordmør**, som blev slaget af **Roller, Erik den Viises Broder**, hvorefter **Nordmør** kom under **Kong Frode**. Udi **Kong Harald Haarfagers Tid** regierede **Kong Huntiofer** over **Nordmør**, som havde **Kong Nokvids Søster** af **Romsdalen** til Ægte. De bleve begge slagne i et Sæslag ved **Solskel** af **Kong Harald Haarfager**, som satte **Rangvild Møre-Jarl** over **Nordmør**. Siden stod et Slag paa **Nordmør** imellem **Kong Harald Haarfagers Sønner** og **Hagen Jarl**, hvor 2de Grever bleve ihjelslaagne og meget Folk. Udi **Kong Hagen Adelsteens Tid** vare der 3 Kirker oprettede paa **Nordmør**, og vare dertil 3 Præster beskikkede, hvilke bleve ødelagte af **Udtrønderne**, men siden bleve **Nordmørs** Indbyggere christnede af **Kong Oluf Tryggesøn**. Paa **Nordmør** stod nogle smaa Sæslag Aar 1206, imellem **Birkebenerne** og **Baglerne**, som mødte hinanden uden for et Sted, kaldet **Steinmen**, da nogle af **Baglerne** bleve slagne ved **Sotskiel**, og nogle ved **Tingvold**. Dette Fogderie bestaaer af 8 Præstegielde, som ere **Oure eller Auré**, hvoraf nogle Gaarde høre til **Hevne Tinglaug** i **Fosens Fogd.**, **Tronhiems Amt**, dernæst **Surendal**, **Stangvig**, **Edsøe eller Smølen**, **Qværnæs**, **Tingvold**, **Sundal** og **Gribøe**, som ikkun bestaaer

af et Sogn og hvortil den residerende Kapellan til **Qværnæs Præstegield** tillige er Sognepræst. Disse Præstegielde, tilligemed **Vinie Annersogn** under **Hevne Præstegield** i **Fosens Fogd.**, ere inddeelte i 9 Tinglauge, nemlig: **Surendals, Bröske, Sundals, Gangnats, Gimnæs, Halse, Viigs, Meegs** og **Smølen Tinglaug**, hvor Tingene holdes af Stedets Foged og Sorenskriver 2de Gange om Aaret efter Forordn. af 16 Julii 1756, saasom: om Sommeren i Junii og Julii og om Høsten i October. Sorenskriverens Domme indstevnes for **Tronhiems Laugting**. Gaardenes Antal i Fogderiet er efter Matrikulen i alt 984 Numere. De fleste Vorel-Gaarde saavel som det meeste Jordegods tilhøre Proprietairer. Her har tilforn været gode Fyrreskove, men ere nu for endeel udhugne. Af Rødderne brændes aarlig en Mængde Tiære, hvorved Almuen i Almindelighed har god Fordeel, thi de allerfleste Gaardmænd virke og afhandle nogle Tønder aarlig. Paa den **Smølen** findes Kobber- og Jern-Erts og et Kobberværk har været i Drift, hvis Masovn stod paa **Edsøen**, see **Smølen**. I dette Fogderies District ligger den lille Kiøbstad **Christianssund**, som tillige er Toldstedet for **Christianssunds Tolddistrict**. Fogderiets førnævnte 8 Præstegielde, bestaaende

Side 464

Nordnæs.

staaende af 21 Kirkesogne, indbefattet Byen Christianssund, udgiøre **Nordmørs Provstie**, hvortil ere 8 Sognepræster med den residerende Kapellan til Qværnæs Præstegield, som Sognepræst for Gribøe Sogn, og desuden 2de residerende Kapellaner. En af Sognepræsterne er tillige Provst i Provstiet. Alle Kirkerne ere af Træe, undtagen Tingvolds Hovedkirke.

Nordnæs, en Odde eller Næs, som ligger paa den søndre Side af Bergens Vaag i Søndhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt. Her har i fordom Tid staaet adskillige Kirker og Klostere, saasom **St. Michels Kirke**, bygt af Kong Østen; **St. Margarethes Kirke**, bygt i Kong Haagen Mogersens Tid; **Munkelif Kloster**, stiftet af Kong Østen Magnussøn, hvortil var meget Gods henlagt; samme Kloster stod ved Magt indtil Aar 1455, da de Tydske af Contoirtet i Bergen opbrændte det i deres Oprør imod Slotsherren Ole Nielsøn og Bisp Torlaf, hvilke, for at redde deres Liv, søgte ind i Klosteret, men bleve der ihielslaagne af de Tydske, uagtet Munkene gik ud imod dem med deres Monstranz og Helligdom for at bringe dem til Roelighed. Siden blev dog Klosteret igien repareret og stod ved Magt til Aar 1534, da det anden Gang blev ødelagt. Efter at alle disse Bygninger vare aldeles sløifsede og ødelagte, var Nordnæs en Tid øde og blev brugt til Rettersted for Misdædere, indtil Aar 1644 da Skandser og Volde bleve her opførte, belagte med Kanoner. Ved Nordnæs ligger **St. Pouls Kirkegaard**, hvor Fattige nyde frie Begravelse; denne Kirkegaard blev indviet den 16 Junii 1650. Herfra begynder Stadens fornemste Gade, kaldet **Stranden** eller **Strandgaden**, see **Bergen**.

Nordre Bergenhuus Amt i Bergens Stift, bestaaer af 2de Fogderier, nemlig: 1) Sønd- og Nordfiords, 2) Yttre- og Indre-Sogns, hvilke indeholde 4 Sorenskriverier, som ere Søndfiords, Nordfiords, Yttre-Sogns og Indre-Sogns Sorenskriverie, tilsammen bestaaende af 2508 matrikulerede Gaarde. Amtet er i det Geistlige inddeelt i 3 Provstier, nemlig Sogns, Søndfiords og Nordfiords Provstie. I Amtets District gives Anviisning paa adskillige Steder i Fieldene til Robber-Malm, og 2de Robbetværker have forhen været i Drift, under Navne af **Grimmeliens** og **Aardals** eller **Semsdals Værk**. Ligesaa findes paa visse Steder Jern-Erts.

Nordre-Eid, en Gaard i Holands Præstegield, Nedre Rommeriges Fogd., Aggershuus Amt. Paa denne Gaards Grund er opført Bygninger til et Jernværk, kaldet **Sittens Jernværk**, som Aar 1761 blev optaget, men er nu, fornemmelig af Mangel paa Kul, igien nedlagt, see **Sidskongs-Annexsogn**.

Side 465

Nordre Fierding af Island.

Nordre Fierding af Island, som og kaldes **Nordre-Island**, og paa Islandsk **Nordlendinge Fiordung**, er det største District af Islands fire Fierdinger og næst efter Sønderlandet best beboet; det ligger smukt og har mange Afverlinger af Fiorde, Dale, Næs og korte Fieldveie. Søekysterne ere overalt ujevne og paa de fleste Steder klippige. De dette District tilhørende Øer ligge alle, paa een nær, kaldet **Grimsoe**, tæt ved det faste Land. Fieldegnen er vidtløftig, men ligger kun 2 a 3 Mile fra Bøygden, og har mange Steder store Marker, hvor en Mængde Qvæg og Heste gaae om Sommeren. Biergene til Fields ere overalt omtumlede ved Jordbrand, men meest paa Kiølveien, hvor de Reisende maae fare over store Lava-Strækninger. Den beboede Egn er smuk og græsrig overalt. Skreedfald gjøre ofte Skade paa Nordlandet, især ved Skagefiord og Vatsdal. Her ere flere Floder og ferske Søer end paa Vesterlandet; ligeledes haves her Hverer og varme Bade. I de allerældste Tider har paa Nordlandet været et Jernværk i Drivt, hvoraf endnu findes mange Kiendetegn. Her er ogsaa den beste Birkeskov. Paa Kysterne fanges Torsk, saa og Sælhunde og Harkalve, hvoraf virkes Tran. Denne nordre Fierding, som er 45 Mile lang og 6 Mile breed, bestaaer af 4 Sysseler, hvilke ere: **Hunevatns, Skagefiords eller Hegranæs, Øyefiords eller Vadle**, som og kaldes **Eyafiordar**, og **Thingøe eller Thingejar Syssel**. Over disse Sysseler er en Amtmand, som og er Amtmand over Østre Fierding, og 4 Sysselmænd. Aar 1753 var i denne Fierding 541 Skattebønder og 1305 andre Bønder, som Aar 1770 eiede 10 Baade for 8 Mand, 40 for 6 Mand, 46 for 5 Mand, 66 for 4 Mand og 35 for 2 Mand, tilsammen 197 store og smaa Baade. Aar 1760 vare Jordenes eller Tunernes Antal i Districtet i alt 1392. Aar 1703 beløb Folkemængden til 11841, og Aar 1769 til 11985 Siele. For denne nordre og tillige for vestre Fierding er en Laugmand, for hvilken Sysselmændenes Domme indstævnes, derfra til Landets Ober-Ret, og siden til Høieste-Ret i Kisbenhavn. Nordre Fierding henhører i det Geistlige under **Hole Bispedømme**, og ere her i alt 62 Sognepræster og 15 Kapellaner. Biskoppen boer paa **Holum**, hvor Domkirken er, saa og en latinsk Skole, see **Holum**.

Nordre Guldbrandsdalens Sorenskriverie i Guldbrandsdalens Fogd., Christians Amt, bestaaer af 3de Præstegielde og Tinglaug, som ere: **Vaage, Lom og Lessøe**, hvortil ere 3de Tingsteder, saasom: Pladsen **Urberg** for Vaage, Gaarden **Stamstad** for Lom, og Gaarden **Rødølen** i Dovre Sogn for Lessøe. Paa disse Steder holdes Tingene 3de Gange om Aaret,

Side 466

Nordre Hedemarkens Sorenskriverie.

nemlig om Foraaret i Februarii og Martii, om Sommeren i Junii og Julii, og om Høsten i September Maaned. Den halve Deel af **Foldals Annersogn** til Lessøe Præstegield hører under Østerdalens Fogd. i Hedemarkens Amt. Sorenskriverens Domme indstævnes for Hedemarkens eller Oplands Laugting. (See i øvrigt **Guldbrandsdalens Fogd.**).

Nordre Hedemarkens Sorenskriverie i Hedemarkens Fogd. og Amt, bestaaer af 2de Præstegielde, nemlig: **Næs og Ringsager**, samt af **Vangs Præsteg.**, 2de Fierdinger, som ere **Vallum og Hummelstad**, item **Furnæs Annersogn** til bemeldte Vang. Sorenskriverens Domme indstævnes for Hedemarkens eller Oplands Laugstoel. (See i øvrigt **Hedemarkens Fogd.**).

Nordrehougs Præstegield i Ringerige District, Ringerige og Hallingdals Fogd. og Provstie, Buskeruds Amt, bestaaer af 4 Kirkesogne, som ere: **Nordrehougs Hovedsogn**, og Annererne

Houg, Viger eller **Odalen**, og **Lunder** eller **Sogne-Dalen**. Hovedsognet er 3 1/2 Miil langt og 1/2 Miil bredt imellem Aasene eller Fieldene. Hovedkirken er grundmuret af god Steen, har en skøn muret Taarnfod af en temmelig Høide med et høit Spiir, omgivet med 4 mindre, alt meget smukt. I Taarnfoden er en muret Opgang, dog saa smal at et voren Menneske neppe kan trænge sig derigienem. I Taarnet hænger en stor skøn Klokke med en gammel Inskription af Rune Bogstaver. Prædikestolen er meget gammel, hvilket et derpaa staaende Aarstal udviser, nemlig 1582, og Altertavlen er ligesaa meget gammel og har ingen Anseelse. For noget over 50 Aar siden er paa Kirkegaardens nordre Side, tæt ved Muren, ved en Gravs Opkastelse, fundet omtrent 20 Stykker af **Kong Friderich den Førstes** Sølvmyntter. Præstegaarden **Nordrehoug** har i fornum Tid været meget liden, men efter et gammelt Dokument under Opslo Kapituls Segel, af Dato 4 December 1575, er den ved Mageskifte med andet Gods temmelig udvidet. Her findes en gammel muret Kielder, kaldet **Munkekielder**, som har Udseende af have en lige Ælde med Kirken. Paa Præstegaarden stod, Aar 1716 den 29 Martii, det bekiendte Slag imellem de norske og svenske Dragoner, da de Svenske om Natten, efter at de 7 Kompagnier stærk vare ankomne fra Christiania til Præstegaarden, og der, ligesom paa nærmest liggende Gaarde, havde indkvarteret sig og lagt sig til Hvile, bleve af 3 Kompagnier Norske overfaldne samme Nat, og hvorved 30 Svenske bleve paa Stedet, 170 fangne, hvoraf 40 vare ilde blesserede, og Resten blev jaget paa Flugten, deels til Hest og deels til Fods, hvilke toge samme Vei tilbage, som de vare komne, undtagen endeel, som fra de andre ved Nattens Mørke

Side 467

Nordsems eller Nordsømnens Fierding.

Mørke bleve forvildede og kom paa den store Skov, **Krogskoven** kaldet, hvor de i den paa Skoven daværende dybe Snee maaskee satte Livet til, og fandtes deres Liig om Foraaret efter at Sneen var bortsmeltet. Jordarten i dette Præstegield er for det meste Leer, temmelig god til Korn, men meget ringe til Høeavling. Ellers tager Kornet ofte Skade af alt for tidlig indfaldende Nattefrost om Høsten, saa og ved langvarig Kulde om Foraaret, og gives her desuden en Sort vildt Korn, kaldet Landhavre, som gjør betydelig Skade. I **Hougs Anner** er ringere Jord og desuden oftere underkastet mislige Aar ved Nattefrost. Naar undtages Hovedsognet og **Hougs Anner**, haves i de 2de andre Sogne temmelig gode Skove. Mineralier af Sølv, Kobber og Jern-Erter findes paa adskillige Steder, dog intet Værk for nærværende Tid i Drivt, uden et gammelt Jernværk, kalder **Sognedals**, i **Lunde Annersogn**, som i lang Tid har lagt øde og nu paa nye optaget. Et Kalkbrænderie er i Drivt paa Gaarden **Borger** i **Hougs Annersogn**. Næringsveiene ere her i Præstegieldet meget ringe, naar undtages de Gaarde, hvortil haves Skove. En liden Deel Fedevare afhandles aarlig, saa og noget Fuglevildt, thi Bønderne drive meget paa Skytterie. Til Præstegieldet er en Sognepræst og en residerende Kapellan. Tingstedet for Præstegieldet, som indeholder et Tinglaug, er Gaarden **Hesselberg**.

Nordsems eller Nordsømnens Fierding, et Bøygdelaug af **Brønsøe Præstegield** i **Helgelands Fogderie**, **Nordlands Amt**, beliggende ud mod Havet.

Nordsæt, en Gaard i **Klæboe Præstegield**, **Strinde Fogd.**, **Tronhiems Amt**. Her løber **Nid-Elv** forbi og danner et Vandfald, kaldet **Nordsæt-Foss**, hvorved 2de betydelige Saugbruge ere opførte. Neden for dette Vandfald er lagt en Broe over Elven, kaldet **Tillerbroe**.

Nordsøe, et stort og fiskerigt Vand af 3de Miles Længde, beliggende i **Holdens Præstegield**, nedre **Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt**, hvorved **Holdens Jernværks** Bygninger ere opførte, og ligge her mange Gaarde, som alt gjør denne Egn meget behagelig. Ved **Nordsøe** skal i fornum Tid have været en Kirke, kaldet **St. Mikels Kirke**, som var udhulet i en Klippe,

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

og Kirkegaarden, hvorpaa hidtil har været at see Grave og nogle Trækors staaende paa Gravene, var anlagt oven paa Klippen.

Norduraa, en Elv, som, næst **Hvita**, er den største i **Borgarfjords Syssel**, vestre Fierding af Island, og er meget riig paa Lax. Tilforn var Fiskeriet i den hele Elv en særskilt Eiendom, men nu er det hævdet til hver Gaard, som ligger i Nærværelsen,

Side 468

Nordvie.

saaledes at enhver Opsidder betiener sig af Fiskeriet paa sin Grund.

Nordvie, en Gaard i **Stangvigs Præstegield**, **Hedemarkens Fogd. og Amt**, som i fornum Tid formenes at være beboet af meget anseelige Mænd. Adskillige Kiempehøie sees paa denne Gaard, i en af hvilke er fundet et Sværd, en Staal-Hue, en stor Spore, og Fæstet af en stor Kaarde. Gaarden er smukt bebygget, og har gode Agre og Enge. I de senere Tider har og Gaarden været en Herregaard, især beboet af de **Skaktavler**, hvis Familie nu er uddød.

Nordvigs-Eidet, et Eide imellem den saakaldte **Eidsbugt** og Gaarden **Nordvig** i **Eide Annersogn**, **Grøttens Præsteg.**, **Romsdals Fogd. og Amt**, hvor Annerkirken staaer ved Gaarden **Nordvig**. Paa dette Eide ligge 7 Gaarde.

Nordvigs-Sundet, et smalt Sund imellem **Yttersens** nordvestre Side og det faste Land af **Yttersens Præstegield**, i **Indersens Fogd.**, **Tronhiems Amt**.

Nordre-Øer, saa kaldes alle de Øer, som ligge paa den nordre Side af det store Dyb eller **Breesund**, i **Borgunds Præstegield**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**.

Nordsøe, en Øe uden for **Vikten**, i **Nærsens Præstegield**, **Nummedals Fogd.**, **Tronhiems Amt**.

Nore Sogn, et Anner til **Rolloug Præstegield**, i **Nummedals og Sandsværds Fogd.**, **Buskeruds Amt**, som udgjør et Tinglaug, hvortil Tingstedet er Gaarden **Kravig**. I dette Sogn ligger **Friderichsmindes Kobberværk**, som nyelig er anlagt.

Norge eller Kongeriget Norge, strækker sig yderst i Nord til Jishavet, hvor Landet fra **NordKap**, som er den yderste Ende deraf, bøier sig O. S. O. til den Holm **Lyngstuen** paa Grændserne af **Russisk-Lapland**; mod Vesten og Sonden er Nordsøen, som fra **NordKap** omfatter Landet, der i krum Linie bøier sig Sydvest til Sonden indtil **Lindenæs**, som ligger sønderst paa Landet; mod Østen er Kongeriget **Sverrig**, som skilles derfra ved høie Fielde eller Bierge, der ligge, som en Kiæde, imellem begge Rigerne, og hvor de ere høiest, kaldes **Riølen**, men oven for **Sverrig**, paa samme Side, tilstøder **Svensk-** og **Russisk-Lapland**. Mod **Sverrig** ere Grændserne paa det nøieste bestemte ved Traktat af 7de October 1751. Hele Grændselinien udgjør 232 1/2 Norske eller 342 3/4 geogr. Mile. Denne hele Strækning er bleven betegnet i Aarene 1752 til 1766 med store Grændserøser o: Steenhobe, som vise en nøiagtig Grændselinie. Grændserne imellem det Norske og Russiske-Lapland ere endnu omtvistede, da de ved Traktaten af Aar 1602 ei bleve tilstrækkelig beskrevne. **Hübner** i hans **Geo-**.

Side 469

Norge.

graphie anfører Norges Længde i Mile-Maal fra **NordKap** i **Finmarken**, som det yderste i Nord, til **Lindenæs**, at være i lige Linie 202 1/2 tyske Mile. Efter **Pontoppidans** geogr. Oplysning skal Længden være fra **Jadnem-Røset** paa Rigsgrændsen af **Tronhiems Amt** (altsaa Nordlandene og Finmarken uberegne) indtil **Lindenæs** 118 geogr. Mile i lige Linie, men Længden af Søekysten for denne mere sydlige Deel anføres for 325 geogr. Mile. Breden

er meget forskiellig. Den største Brede anfører **Pontopp.** at være fra **Faxefieldet** paa Rigsgrænsen, det østlige i **Aggershuus Stift**, indtil de vestlige Udøer i **Bergens Stift**, henimod 60 geogr. Mile. Paa hiin Side Forbierget **Statt** i **Søndmør** rager Breden meget af, og er ved **Salten** i **Nordlandene** ikkun hen ved 9 geogr. Mile. **Hübner** anfører Breden i det høieste mellem **Lindenæs** og **Statt** i Vester til **Sverrig** i Øster for 65 tyske Mile, men paa andre Steder Norden for, skriver han, er den 50, 30, ja kun 11 a 12 Mile. Arealet beregnes i alt med Nordlandene og Finmarken og Øerne samt Landsøerne til 6966 [kvadrat] Mile, deraf det sydlige Norge 3640 Gr. M.. Norges Beliggenhed efter Jordkloden er imellem den 58 og 71 Gr. 12 Min. nordlige Brede, at regne fra **Lindenæs** til **NordKap**. Længden fra Vesten til Østen er imellem 7 Gr. 45 Min. og 18 Gr. 30 Min. fra Kisbenhavns Meridian. Den nordligste halve Deel heraf, Nordlandene og Finmarken, ligger imellem den 65 og 71 Gr. 12 Min. nordlige Brede, og imellem 18° 30' østlige og 1° 30' vestlige Længde. Den sydlige Deel ligger imellem den 58 og 65 Gr. 15 M. nordlige Brede, og imellem den anden Gr. østlige og 7 Gr. 45 Min. vestlige Længde fra Kisbenhavns Meridian. I gamle Dage var Norge inddeelt i mange smaa særskilte Herredømmer, men **Kong Harald Haarfager** undertvang sig det hele Rige Aar 875. Aar 1019 mistede **Kong Oluf den Hellige** Regieringen i Norge, som den danske Prinds **Sveno** bemægtigede sig; men Kong **Olufs** Søn, **Magnus**, vandt Riget tilbage Aar 1034, og hvis Efterkommere udi nogle hundrede Aars Tid i Rad beherskede det. Aar 1319 blev den ulykkelige Hertug **Eriks** Søn, **Magnus Smek**, Konge i Sverrig og Norge, og hans Sønnesøn **Oluf** den 3die, Konge til Danmark, bragte ogsaa, efter hans Fader **Hagens** Død, det norske Rige under sit Herredømme. Ved **Olufs** Død ophørte den rette Kongelige Linie i Sverrig og Norge, og den mandlige Linie var i Danmark ligeledes uddød; derfor havde Dronning **Margaretha**, nysnævnte Kong **Olufs** Moder og **Valdemar** 3dies Datter, den nærmeste Ret til Thronen, som hun ogsaa efter Stændernes Valg besteg, og formaaede **Hagen Jorns-sen**, en Mand af Kongeligt Blod, at afstaae sin Ret til Kronen.

Side 470

Norge.

Norge, hvilken Afstaaelse høitidelig skeete paa **Aggershuus Slot** Aar 1388; hvorefter hun bragte det dertil, at de norske Stænder erklærede den unge Hertug **Henrich af Pommern**, hendes Søsterdatters Søn, som hun siden lod kalde **Erik**, for Arving til det norske Rige. Denne store Dronning forbandt ogsaa Aar 1397, ved den berømte **Calmarske Constitution**, alle tre nordiske Riger med hinanden; men det **Svenske** blev siden adskilt derfra. Aar 1537 holdt Kong **Christian den 3die** én stor Rigsdag i **Kiøbenhavn**, da der blev udgivet en Reces, hvori denne er den fornemste Artikel: at **Norge** for stedse skulde indlemmes **Danmark**, som en Kronen tilhørende Provinds; efterdi Rigsstænderne, saavel under **Christian den 1ste**, som under Kong **Friderich 2den**, havde forbundet sig til at staae med **Danmark** under een Konge, og det saaledes, at den, som blev valgt til Konge i **Danmark**, skulde tillige være Konge i **Norge** med de dertil hørende Øer **Island** og **Færøerne** samt **Grønland**. Fra denne Tid mistede **Norge** sit eget Rigsraad, blev betragtet som en dansk Provinds og regieret ved danske Statholdere. Kong **Christian 4de** søgte nogenledes at hæve den Ulighed, som var imellem begge Rigerne derved, at han Aar 1646 gav den norske Adel lige Privilegier med den danske Adel; og da Souverainiteten var indført, bleve de begge, som to forenede Riger, paa lige Maade regierede af souveraine Konger; **Norge** fik sin høieste Ret igien, som det før havde, og i denne Tilstand forblev det, indtil den nu værende **Ober-Hof-Ret** indførtes. Kong **Christian 3die** lod **Norge** regiere ved en Statholder og undertiden ogsaa ved **Vice-Statholdere**; men disse forvandlede

siden til et Collegium, som fik Navn af **Slotslov**. Kong **Friderich 4de** ophævede dette Collegium og beskikkede igien en Statholder; men for nærværende Tid er denne Post ikke besat, derimod paaligger det Stifternes beskikkede Øvrighed, at haandhæve Loven og Anordningerne samt at gjøre Andragelser og Forestillinger til vedkommende Kongelige Collegier i **Kiøbenhavn**. Saaledes regierer Kongen af **Danmark** tillige over Kongeriget **Norge** med **Færøerne**, **Island** og **Grønland**. Regieringen er monarkisk, uindskrænket og arvelig for Mand- og Qvindelinien af den Kongelige Familie. **Norges** Vaaben er en kronet Løve med en Hellebard i de 2de Forbeen i rødt Feldt. Det egentlige **Norge** med de paa Kysten liggende Øer, hvoraf især paa den vestlige Kyst er en stor Deel og temmelig frugtbare, bestaaer af 4 Stifter, som ere: **Christiania**, **Christianssands**, **Bergens** og **Tronhiems**. De 2de første ligge i den Deel af Landet, som kaldes **Søndenfields**, og de 2de sidste i den øvrige Part, kaldet **Nordenfields**. Disse 2de Afdelinger ere saaledes dannede af

Side 471

Norge.

Naturen ved 3de store Fielde, kaldet **Dovre**, **Fille**, **Lang-Fieldet**. Landet er overalt deels mere og deels mindre med høie Fielde og Klipper igiennemskaaret, og gives mange Steder høit op til Fields Distancer af 10 til 12 Mile, hvor ingen Folk boer, og som allene bestaae deels af nøgne Bierge uden Skov og Jord, og deels af Myrer og Moradser. Vel gives paa sine Steder imellem disse langt fraliggende Fielde adskillige græsrigte Dale og ved Elve og Fieldvande endeel store Sletter, men formedelst den der faldende strenge Kulde og megen Snee, sammensøiet med mange Besværligheder, blive disse Steder i Almindelighed ubeboelige, og ere for det meeste Kongen tilhørende, under Navne af Kongelige Almindinger; derimod haves mange skønne, smukke og veldyrkede Planer og Districter ved Strandkanten af Havsiden og ved de fra Havet løbende mange store og smaa Fiorde, Bugter og Viger, ligesom imellem de nærmest Havet og disse Fiorde liggende mindre Fielde og Klipper, hvor Dalstrækninger aabne sig, som tildeels indeholde mange Bøygdelauge og Kirkesogne, forsynede med store og smaa fiskerige ferske Vande og Elve, hvilke igiennemskiære Landet baade paa langs og tværs. Disse Elve danne mange stolte Vandfald eller Fosse, og tiene til Træelastens Frembringelse, som ellers paa mange Steder ikke kunne fremkomme uden med alt for svære Bekostninger og en uendelig Kiørsel; de tiene ogsaa til mange vigtige mekaniske Værkers Drift, saasom Saug- og Møllebruge, item Bergværks-Machiner. Men ofte gjøre disse Elve stor Skade ved Oversvømmelse og Udbrud, fornemmelig ved Sneens Bortgang om Foraaret og ved stærke Regnflomme Sommer og Høst, hvilket har ruineret mange Gaarde, ja endog hele Bøygdelauge. Alle store Elve have for det meste deres Udspring fra Fieldene omkring **Røraas**. Landet kan endnu paa mange Steder betydelig forbedres og udvides til Folkemængdens Formørelse, hvorpaa i den senere Tid ved Regieringens og adskillige private Selskabers Opmuntring ved Præmiers Uddelse haves betydelige Prøver, ei allene ved de gamle Gaarders bedre Dyrkelse og Udvidelse, men og ved Nyerydnings-Pladsers Anlæg. Sommeren er meget kort, men derhos paa sine Steder temmelig varm. Vinteren er lang og kold, som foraarsager megen Snee, især til Fields, der meget sildig om Foraaret og tildeels ei førend langt ud paa Sommeren bortsmelter, ja paa de høieste Fielde bliver liggende det ene Aar efter det andet og forbrænder til Jis. De vestlige og østlige Kyster afvige heri, thi deres Beliggenhed gjør Forandring i Beirligets Beskaffenhed. Frost og Snee ere her sieldnere, Regn, Taage og Storm oftere paa den hele vestlige Kyst. Paa Biergene er det modsatte. Derimod falder i de østlige Dale og de sydlige

Side 472

Norge.

Kyster den reneste og friskeste Kulde. Den strenge Vinter er Nordmandens Skovbrug og anden Vinterdrift til Fordeel, den milde derimod til Skade. Landets almindelige Sæd er **Havre**, som meest kommer overeens med Jordens Beskaffenhed, der i Almindelighed er tør og maver; dernæst **Byg** og **Halvbyg**, det er en Blanding af Byg og Havre. Paa nogle Steder eller i visse enkelte Districter blive disse 2de Sorter ene brugte til Sæd, men ellers i Almindelighed faaes 6, 8 a 10 Tønder Havre mod 1 a 2 Tønder Byg. Baade Sommer- og Vinter-Rug bruges overalt især paa Nyland og i Udmarken paa de saakaldte Sveer eller Braader, men hos Bønder i Almindelighed ikke mere end 1/8, 1/4 og 1/2 Tønde. Den største Rug-Avling falder paa **Hedemarken** og paa **Jedderen**. Erter baade hvide og graae er ligeledes en almindelig Sæd, fornemmelig hvor Leerjord haves, dog sielden til større Avling end til Huusbehov, uden paa enkelte Gaarde i visse Districter. De beste Erter skal vore i **Yttre- og Indre-Sogns Fogd. i Bergens Stift. Hvede**, især **Boghvede**, er vel ingen almindelig Sæd, men faaes dog paa sine Steder og avles med god Fordeel, fornemmelig i **Sogns Fogd. udi Bergens Stift**. De beste Kornmarker gives paa **Hedemarken**; der avles i Almindelighed et allene saa meget Korn, som Almuen selv behøver, men haves og en god Deel tilovers til Forhandling i Naboe-Districterne, Kiøbstæderne og paa Bergværkerne. Saaledes kan og adskillige andre Districter baade Sønden- og Nordenfields, naar et mislige Aaringer indtræffe, ved langvarig Kulde og tørre Vinde om Foraaret samt tidlig Frost om Efteraaret eller stærk Tørke uden Regn om Sommeren, hvilket kaldes **Skin-Aar**) eller langvarig Regn om Sommeren, og sielden Solskin eller tørt Veierligt, (hvilket kaldes **Grøn-Aar**) komme de mere mislige Districter til Hielp, fornemmelig med Sæd, hvortil fremmed Korn er utienligt efter Landets Jordarter og Klima. De meest trængende Districter ere Søndenfields i **Østerdalen**, øverst i **Guldbrandsdalen**, **Valders** med flere til Fields eller øverst oppe mod Fieldene beliggende Bøygder; ligesaa Fieldbøygdene Nordenfields og de Gaarde, som ligge langs Fieldsiden, hvor det er meget sielden, de Aar indtræffe, at Gaardenes Opsiddere i Almindelighed høste modent Korn; nu gives og de Districter, hvor aldeles intet Korn vorer, saasom i hele **Finmarken** Nordenfields under **Tronhiems Stift**, hvilket, med Avlingens Mislighed paa andre Steder, foranlediger, at **Norge** aarlig trænger til fremmede Kornvare, som nu i den senere Tid fornemmelig indbringes fra **Danmark** og **Holsteen**, især Rug og Havre; men uagtet denne Tilførsel er dog Fieldbonden og de, som beboe de meest mislige Gaarde, nødsagede at betiene sig af **Fyrrebark**, som tilberedes,

Side 473

Norge.

tørres og males til Meel, hvoraf koges Grød og bages det saakaldte Fladbrød. Men ligesom disse Bønder savne det gode Korn, saa have de derimod deres betydeligste Ophold af deres Creaturer, for hvilke de paa deres Fieldgaarde have gode og vidtløftige Græsgange om Sommeren, samt skønne Enge og Fieldsletter til Høeavling; de have tillige god Anledning til Jagt eller Skytterie af Dyr og Fuglevildt, ligesom fordeelagtigt Fiskerie i Fieldvandene og Elvene, og i øvrigt betydelige Fordele ved Skovhugst paa de Steder, hvor samme kan frembringes til Forhandling; saa at Fieldbonden i Almindelighed staaer sig bedre end de, som beboe Gaarde længere ned i Landet, hvor saadanne Nærings-Midler tildeels savnes, naar mislige Aar indfalde. Humle-Haver findes baade Norden- og Søndenfields, snart ved hver Gaard, og den beste og feldigste Humle falder paa Hedemarken, i Guldbrandsdalen, Hardanger og i Surendals Præstegield udi Romsdals Amt m. fl. St. Hør samt norsk Liin og Hamp vorer

paa de fleste Steder i Norge, men denne Avling drives sielden saavidt, som en Gaards-Familie behøver; i benævnte Surendals Præstegield sælges dog noget anseeligt aarlig. Kartoffel-Sæd er nu i de senere Aar bleven meget i Brug overalt i Norge, og paa sine Steder avles deraf en betydelig Deel, hvorved den forhen meget almindelige Avling af Næper, som ere et Slags flade Roer, har meget aftaget, hvilket ikke lidet besparer Skovene; thi til denne Vært blev forhen aarlig paa hver Gaard, som havde Skov, nedfældt 1, 2 a 3 Skovstykker, og Træerne med Grenene paa Stedet opbrændte, hvilke Steder kaldes Sveer, og i hvis forbrændte Jord Næper saaes. Saadanne Sveer bruges ogsaa til Rug-Avl. Foruden at denne Maade i sig selv ødelægger Skovene, saa har den og ofte foraarsaget store Ødelæggelser ved det at Ilden har grebet om sig og igiennemfaret mange skønne Skovstrækninger. Ved Forordn. af 4 April 1781 er Braatte-Brænden meget indskrænket. Kiøkken- og Urtehaver ere blevne meget almindelige i de senere Aar, saa at enhver Gaardmand, endog Huusmænd i visse Districter, dermed ere forsynede, men paa mange Steder endnu forsømt, fornemmelig Nordenfields. Mange Districter ere og forsynede med gode Frugthaver, beplantede med Æble-, Pære-, Blomme- og Kirsebær-Træer, saasom i Sognefiord, Nordfiord, Vos, Hardanger og flere Steder i Bergens Stift. Kirsebær falde især meget almindelig og snart overalt ved Søekanten og de Bøygder, som ligge Søen nærmest i de sydlige Egne. Af almindelige Bærsorter, som bore paa Marken, saasom Muldebær, Tyltebær, Blaabær, o. s. v. haves overalt en stor Mængde. Muldebær vore paa store Myrer, fornemmelig til Fields, i det hele Norge. Kummen,

Side 474

Norge.

paa norsk **Karve**, vorer vildt i Landet udi stor Mængde. Der gives Enge, hvor næsten intet uden **Karve** er at see. Paa **Ringerige**, **Hedemarken** o. fl. St. kan en Bonde visse Aar sælge 10 til 20 Tønder, og den udskibes til Fremmede i Mængde, fornemmelig fra **Christiania**. Med **Tobak-Avl** er i de nyere Tider gjort Anlæg, især ved **Friderichshald**, i **Hardanger**, i **Spydeberg Præstegield** m. fl. St. **Mannagræs** findes i Mængde vildvorende, men dess Brug kiendes ikke. Af de nyere Landoekonomies Foderurter er nu **Klever** paa nogle faa Steder, fornemmelig i **Christiania** og **Christianssands Stifter**, samt ved **Tronhiem** kommet i Brug; men vildvorende saavel til Foder, som i andre Huusholdningsgrene tienlige Værter, falder i Mængde. Mange medicinske især antiskorbutiske Planter vore vilde i Landet, f. Er. **Qvanne** eller **Angelika**, som Bønderne meget elske og bruge paa mange Maader; **Cochleare**, **Gentiana** (**Skiærsoe**), **Rosenrød**, **Ærenpriis** m. fl. En **Rhabarber-Plantage** var af Apotheker **Peckel** anlagt paa **Kongsberg** omtrent i Aaret 1774. Af Mosarter har Norge fornemmelig 3 Slags, som især tiene til sund Føde for Mennesker, nemlig: **Fieldgræsset** eller den **islandske Mos**, **Mariægræsset** og **Geitnaskoven**. Farvemosén, **Hvidblik** og **Hvidkork** sælges af de nordenfieldske Bønder til Farverie i smaa røde Kager, under Navn af **Korkekager**. Fra **Christianssands Stift** skal Engelskmændene have hentet nogle Skibsladninger deraf, og i de Aaringer 1785, 86 og 1787 ere fra **Flekkefiords Toldsted** og District udførte af Farve- eller Steenmos 37,971 Lispd. Af andre Farveplanter har Landet en temmelig Mængde. Skovene ere een af Norges betydeligste Indtægtskilder; de indbringe Landet mange Tønder Guld ved Bielker, Bord eller Bræder og anden Træelast, saasom store og smaa Mastetræer m. v.; desuden den Herlighed at Landet har selv hvad det behøver til Brænde, Bygningstømmer, Gierdesfang 2c., Nordlandene og Bergens Stift undtagen, som tildeels og paa de fleste Steder savne denne Herlighed; men Norges sydlige og østlige Steder have Træelasthandelen tildeels at takke for deres Opkomst og Velstand; dog er det at beklage, at Skovene aarlig mere og mere anhugges

end de virkelig kan taale at producere for Bestandighed, ja paa sine Steder hugges aldeles for Fode, saa at mange Districter, der før vare forsynede med de skønneste og beste Skove, nu neppe eie saa meget Brænde som Districtet selv behøver, uagtet i de senere Tider megen Besparelse haves til Formaal ved Huse og Gierdes Opførelse af Steen. Denne Ruin eller mærkelige Aftag foraarsages fornemmelig af de i den senere Tid opfundne Haandsauger, ligesom ved den uforholdsmæssige Hugst af Maals- og Undermaals

Side 475

Norge.

Saugetømmer til Skiørsel paa de privilegerede Vandsauge, hvilket langt overstiger de bevilgede Qvanta i Almindelighed. Denne Sort Skov er Fyrre og Gran. Af Løvtræer har Norge Birk i Mængde. Af Eeg findes kun lidet Nordenfields, men de beste Eegskove haves i Grevskaberne og i Christianssands Stift, særdeles i Nedenæs og Mandals Lehn, samt i Bolvigs Jernværks Circumference i Nedre Tellemarkens Fogd. Bøg findes i Grevskaberne. Norges Birkehandel skeer meest paa Holland saa og til Engelland; Bordhandelen derimod meest paa Engelland og Frankrig; omtrent 400 Skibe ere aarligen beskiestigede i denne Handel, og regnes denne Norges Indtægt fra Fremmede aarlig til 1,200,000 Rdlr. Af Kul bruges en betydelig Mængde til Bergværkerne; mange Værker lide nu omstunder stor Mangel paa Kul, hvilket en foregaaer uordentlig Hugst samt urigtig og tilheels skiødesløs Kulbrændingsmaade ikke lidet har foraarsaget. Bieavlen blev i forrige Tider agtet for umuelig i Norge, men Erfaring har siden viist det modsatte. Allerede Aar 1740 bleve de opelske ved Christiania, men ingensteds i Norge ere de mere udbredte blandt Bønderne end ved Friderichshald. Hestene ere stærke, velvorne og hurtige, derfor visse paa Fødderne, men i Almindelighed kun middelmaadige af Størrelse, undtagen Dragon-Hestene paa Dragon-Gaardene, som Eierne eller Opsidderne af enhver af disse Gaarde maae anskaffe sig efter et vist bestemt Maal, nemlig 2 1/4 Alne, og holde i god Stand, hvorfor de aarlig nyde udi Fourage-Penge 7 1/2 til 8 Rdlr. Hestene foeres fornemmelig med Høe og Hakkelse. De beste Heste falde i Guldbrandsdalen. Nordbakkene, eller de gule med sorte Been og en Aal ned af Ryggen, ere høit agtede. I Stavanger Amt skal være nogle gode Stutterier, ellers ere de kun lidet i Brug paa enkelte Gaarde. En Bonde paa Gaarden Drivstuen paa Dovrefield har udmærket sig, ved at have afhandet i 5 Aar af eget Opdræt 20 tienstdygtige og skønne Dragon-Heste, og hvorfor han har erholdet et Kongeligt Ærestegn, nemlig en Medaille at bære i Brystet. Paa nogle Steder, saasom paa Søndmør, sammensnoes af Hesteman og Hesterumpe et Slags Toug, kaldet Haartoug, som er meget fast, og har den Egenskab, at det ikke dragner eller strækker som andet Toug; saaledes sammensnoes ogsaa Toug af Svinehaar. Hornqvæget er i Almindelighed kun smaa, men dog langt ind i Fiordene større end ud mod Havkanten. I Fieldbøygden holdes langt flere Køer end i andre Districter. Om Sommeren, ved St. Hans Dags Tider, drives Creaturene 1, 2 a 3 Mile til Fields for der at have deres Sommerføde i de mellem Fieldene liggende græsrige og ubeboede Dale; paa disse Steder holdes Creaturene, saavel store som smaa, til Høsten,

Side 476

Norge.

Høsten, paa mange Steder indtil Sneen begynder at falde, men den almindelige Tid er til September Maaned. Dette kaldes at ligge til Sætters, og hører til de fleste Gaarde et saadant Sættersted, hvor smaa Fæhuse ere opbygte, saa og et lidet Huus, kaldet Madstuen, hvor Melken og Fedevarene forvares, og en anden Stue, kaldet Skiulet, for et Fruentimmer, som,

under Navn af Budeie, tilbereder Fedevarene og i bemeldte Huus har Ildsted. Med Hyrden som vogter Qvaget i Marken, følger altid 1 a 2 afrettede Hunde, hvilke advare, naar Biørne eller Ulve ere i Nærværelsen og tildeels holde disse fra Creaturene. De Fedevare, som Bønderne have til deres Huusholdning og til Forhandling, tilvirkes for største Deel i denne Sætter-Tid, og kaldes Hueimad eller Budrot, hvilke bestaae i Smør og forskellige Slags Ost. Iblandt de norske Oste ere de Tydalske berømte. Ved Sætterstedet haves tillige i Nærværelsen, foruden en større eller mindre grøn Plet ved Husene, et eller flere Field-Enge til Høeslet, og efter at Høeavlingen er bragt i Huus paa Gaardenes Hiemmarker, farer enhver Mand til Fields, som i Almindelighed indtræffer udi Julii og Augusti Maaneder, for at afflaae Græsset paa Field-Engene og bringe Høet enten i smaa opbygte Boder eller i saakaldte Stakker, men ofte indtræffer langvarig Regnveir, medens Høet endnu ligger paa Marken, saa at Bønderne maae forlade samme og igien reise til Fields paa en anden Tid, hvilket, især for de, som have lange Veie, foraarsager megen Tidsspilde. Disse Field-Enge ere enten Gaardene tilhørende eller Kongens Eiendom, som Fogden paa Kongens Vegne bortfæster. Om Vinteren fornemmelig ved Juletider kjøres Høet hiem fra Fieldene. Den norske Almue har saaledes ved denne Fourage-Tilbringelse betydelig Arbeide og stort Besvær; det var derfor at ønske, at samme kunne undværes, og at den derved forbrugende Tid derimod blev anvendt til Hiemjordens Forbedring, hvilket paa mange Steder snarlig ville erstatte Savnet af dette i sig selv ringe Fieldhøe. Foruden Høe og Halm, som i Almindelighed tiene til Fode for Creaturene, bruges, hvor Løvskov vover, om Efteraaret at afskiære Løvtræet de mindste Grene eller Qviste, hvilke sammenbindes i smaa saakaldte Kiærver o: Knipper, derefter tørres og forvares under Tag til om Vinteren, da det lægges for Smaafæet, som afpiller Løvbladene; andre bruge ogsaa at samle Løvbladene af Træerne, uden at tage Grenene med. Om Vinteren bruges tillige Granebar især til Geder, og om Foraaret, naar Foder-Mangel indtræffer, bruges Bark fornemmelig af Esp- og Rønnebær-Træe, som afskiæres Stammen og Grenene i smalle Strimler, efter at Træet er nedhugget og hiembragt, hvilket er en meget kraftig Fode saavel for Hornqvæget

Side 477

Norge.

som andre smaa Creaturer. Ved Søekanten og Havsiden fødes Creaturene fornemmelig med Tang og saakaldet Fiske-Sloe o: Fiske-Indvolde, item med tørrede Torskehoveder, tørre Sild 2c. Paa endeel enkelte Steder bruges ogsaa at give Køerne Hestemøg, som, naar de først ere vante dertil, spises med stor Begierlighed; saa bruges ogsaa hvid Fieldmose. Paa de mange smaa Udøer og Holme, som skiule Norges vestre Side, opelskes og fødes aarlig mange Ørne, langt større end de paa det faste Land, fordi de der ikke allene have herlig Græsning, men ogsaa fuld Frihed, saa at de blive ganske vilde, og maae undertiden skydes, men ellers fanges med Snare eller Hunde, naar de om Høsten skal slagtes. Faar, paa norsk Souver eller Smaler, haves overalt, af omtrent samme Beskaffenhed som de Danske. I Almindelighed klippes Faarene 2de Gange om Aaret. Paa somme Steder, saasom i Nordlandene, bruges de ubeboede Øer til vilde Faars Avling, og Leilighed dertil gives paa mange andre Steder. Geder holdes endnu i større Mængde, fornemmelig ved Søekanten, siden baade deres Trivelse og Fremfødning er mindre vanskelig. Af Melken tilberedes Ost og noget Smør til Brug i Huusholdningen. Med Bukkeskind drives paa nogle Steder en god Handel. Af Sviin holder enhver Bonde i Almindelighed 2, 3 a 4 efter Gaardenes Størrelse, og paa de store Gaarde flere. I Eikesdalen, under Romsdals Amt, hvor en stor Overflødighed af Hassel-Nødder vorer, fødes mange Sviin dermed om Sommeren, og ligeledes samles de til Fode for Svinene om Vinteren. De nordlige

Landes egne Dyrart, nemlig Reensdyr, findes tamme i Norges nordligste Deel Lapland med fl. St. Vilde gives over hele Norge i Fieldbøygderne, og hvor de holde sig, sees de altid i meget store Flokke. Bønderne skyde af og til nogle; men fornemmelig er det de i Norges Fielde sig opholdende Fimmelapper, som eie og ernære sig af disse Dyr. Der gives de Finner, som eie nogle hundrede Reensdyr, med hvilke de flakke om paa Fieldene for at søge Fode for Dyrene, som bestaaer i Fieldmose. Elsdyr, ogsaa kaldet Elling, sees hist og her, især paa Ringerige og Rømmerige, dog ikke i nogen Mængde. Det sidste Forbud mod at skyde Elsdyr i Norge, var ved Forordn. af 12 Januarii 1784 paa 4 Aar. Hiorte og Raadyr er at see snart overalt i Landet, men opholde sig fornemmelig paa visse enkelte Steder. Af Harer haves overalt en stor Mængde; de ere graae om Sommeren og hvide om Vinteren. Foruden de som skydes, fanges en stor Deel ved de saakaldte Harestokker og Vipper om Foraaret ved Sneens Bortgang af Indmarkene; thi da søge de frem paa de grønne Pletter. Disse Stokker og Vipper anrettes ved Gierdesgaardene, hvor smaa Aabninger gives, og ved

Side 478

Norge.

Ledene. Af Rovdyr opholde sig i Norge, især paa store Fielde og i tykke og moradsige Skove, Biørne og Ulve. Biørnen er graae og sort, nogle enkelte hvide; de bestaae af 2de Slags, nemlig: de store, kaldet Heste- og Mærre-Biørne, og de mindre, Myre- eller Mour-Biørn, saa og Mouretass. Det første Slags er fornemmelig de, som gjøre Landet stor Skade ved at slaae Heste og andre store Creature, og de sidste søge jevnlig ned til Bøygden om Høsten, naar Kornet er modent og tildeels allerede opskaaret eller afmeiet og sat paa Stør, da de, især paa Havre, gjøre en stor Ødelæggelse, hvor de fremkomme. Nogle blive ved saadan Leilighed skudte af Skytter, som oppebie dem paa de Steder, hvor de almindeligst fremkomme, saa og ved udlagde Selvskud, men denne sidste Maade bruges fornemmelig paa det Sted, hvor en Hest eller andet stort Creatur er bleven dræbt. Biørneskyttere, hvoraf Finnerne ere de bedste, saa og nogle enkelte Bønder, fornemmelig i Sælboe Præstegield under Tronhiems Amt, opsøge ogsaa Biørnen om Foraaret paa Field-Engene, især paa Sættervoldene, naar Græsset begynder at opvøre efter Sneens Bortgang. I Hiemmarkene anrettes Biørnegaarde eller Biørnestokker og Vipper paa de Steder, hvor Biørnen har sin almindeligste Gang. Paa nogle Steder anrettes om Foraaret en saakaldt Biørnejagt, for at jage Biørnen til Fields eller af Bøygden, og ved saadan Leilighed bliver tillige en og anden skudt. Endnu bruge øvede Skytter en Maade at skyde Biørnen, nemlig om Vinteren og Foraaret, imedens de endnu ligge i deres Hie; da det ofte hænder, at baade de gamle Biørne og deres Unger blive dræbte; men dette er derhos et meget farligt Skytterie, naar Skytten ikke fuldkommen forstaaer sin Kunst, og har gode paalidelige Hunde, som i Tilfælde af feil Skud kunne forhindre Biørnen at forfølge sig. Ulve, som ogsaa kaldes Graagebeen, Trol og Varg, foraarsage ligeledes Indbyggerne stor Skade paa deres Creature, fornemmelig Smaafæe, ligesom ogsaa unge Heste eller Føl. De søge efter Rov baade Vinter og Sommer. Naar megen Snee falder til Fields om Vinteren, søge de til Bøygden og Søkanten i meget store Flokke, og ved Leilighed at Creaturene drives ud for at vandes, gjøre de ofte stor Skade, ja de nærme sig ved Nattetider til Fæehusene, hvor Faarene staae, og ofte igiennem en liden Aabning, kaldet Gluppe, som haves paa Fæehusene, udtrække de nærmeste Faar; men Hundene ere i Almindelighed de, som om Vinteren maae sætte Livet til. Naar undtages de mange Heste, som Biørnene slaae aarlig, og den Skade de gjøre paa Agrene, er Ulven langt mere skadelig ved at ødelægge Hornqvæg og Smaafæe; thi naar Biørnen antræffer Creaturene i Marken, dræber han kun eet, som han

Side 479

Norge.

han beholder, derimod Ulven, naar han ei bliver forhindret, dræber og saarer saa mange Creature, som forekommer ham, uden at opholde sig ved noget Creatur i Særdeleshed. Til Ulvens Ødelæggelse haves om Vinteren de saakaldte Ulvestuer eller Ulvegrave, det er en firkantet dyb og viid Aabning i Jorden overtækket med tynde Spaaner, hvilke igien skiules med løs Snee. I Midten er en liden fast Plads, hvorpaa en Hund staaer i Lænke; ved det nu at Ulven vil løbe til Hunden, glide de anlagte Spaaner og fine Qviste under ham, og hvorved han styrter ned i Graven, som er saa høi, at han ikke kan løbe op. Paa saadan Maade kan adskillige Ulve paa een Gang styrte ned og blive staaende i Graven, indtil de ved en Strikke optrækkes. I den senere Tid er en Mængde Ulve dræbt om Vinteren ved Forgift, som tillaves af Ulve-Mose, Rævekager m. fl. Species, og hvormed et Smaafæe-Creatur eller en spæd Kalv bliver meget behændig bestrøet og siden udlagt, især paa store Sletter, hvor Ulvene almindeligst forsamlе sig; men den gamle og meest brugelige Maade er ved Ulve-Saxer og saakaldet Glug-Skytterie. Til Opmuntring at udrydde disse skadelige Rovdyr, saavel Biørne som Ulve, har Regieringen tilstaaet, som Præmie, for enhver voren Biørn og Ulv, som med Skindenes Foreviisning paa de almindelige Tinge bevises at være fældet, 2 Rdlr., for en halvvoren 1 Rdlr., og for Biørne- eller Ulve-Unge 48 β, hvilke Penge lignes paa Amtet og udbetales Vedkommende af Fogden. Desuden haves gode Fordele ved Skindenes Afhandling, nemlig for en smuk Biørnehud betales almindelig 7, 8 til 10 Rdlr. og derover, og for et Ulveskind 4, 5 a 6 Rdlr. Af Losser eller Gauper haves 3 Slags, nemlig Ulve-, Ræve- og Katte-Gauper; deres Skind, især sidste Slags, ere rare og kostbare. Ræve, hvide, røde og nogle sorte, men fornemmelig røde, opholde sig i stor Mængde, endskiønt en stor Deel blive skudte og dræbte ved Ræve-Saxe. Egerne, som give det skønne Skind, under Navn af Graaværk, forekomme overalt i Skovene. De maae fanges om Vinteren, thi om Sommeren er Skindet brunt. Hermeliner eller Rott-Katte, saaledes kaldede, fordi de opholde sig blandt Stenene eller Røser, findes, især nordeligen, af en hvidere Farve end de russiske, og tillige bestandigere. Omkring i Elvene findes Castorer eller Bævere, meest i Solløer og Østerdalen, samt Oddere ved Elve, Vande og ved Søkanten, hvilke deels skydes og deels fanges ved saakaldte Odder-Stokke. Efter N. L. 5—10—1 har Grundeierne paa deres Grund en næsten uindskrænket Jagt-Ret, som ved Forordn. af 2 Maj 1730, 10 August 1731 og 8 Maj 1733 blev for nogle Aar indskrænket; men da det blev befunden, at dette gav Anledning til Rovdyrenes

Side 480

Norge.

Tiltagelse, saa bleve disse Forordninger tilbagekaldte ved Forordningen af 5 Februarii 1744. Af tamme Fugle har Norge Høns, Kalkuner, Duer, Gæs og Ænder. Af vilde Fugle, især Strandfugle, saasom Eeder-Fuglen, Ænder og Maager, gives fast en utroelig Mængde, helst i Nordlandene og Finmarken. De give deels med deres Fiær og Duun, som sankes paa Fugleværene og i Qvantitet forsendes Udenlands, deels med deres Kiød og Æg, mange Indbyggere god Næring. Af Skovfugle opholde sig forskiellige Sorter, fornemmelig til Fields og i de store Skove, saasom Tiurer, Uhrhøns (paa norsk kaldet Tødde og Aarfugle), Ryper og Jerper m. fl. S.; disse skydes fornemmelig af Fieldbonden og Finnerne paa sine Steder i stor Mængde, ligesom de ogsaa fanges ved Snarer og Garn; men de falde nu ikke i den Mængde som i fordum Tid, ja i visse Districter er det nu en Raritet at see saadanne Fugle, hvor de dog forhen have opholdt sig i Mængde. Andre Fugle-Arter, saasom Rovfugle smaa og store, Træk-

Fugle af Svaner og Bildgiæs m. fl. Sorter, som gives i Norge, bliver her for vidtløftigt at opregne og tildeels unødvendigt, da de forhen ere bekiendte. Ligesom Skovene ere en af Norges fornemste Nærings-Grene, saa har og Norge betydelige Rigdomme, deels aabenbarede og deels endnu skiulte, i dets store Fielde, Bierge og Klipper. Her findes Guld- og Sølv-Erter, samt Kobber- Jern- og Blye-Erter i stor Mængde snart overalt; ligesom ogsaa Marmor-Bierge af en saa god Bonitet, at den ikke giver den italienske Marmor noget efter, fornemmelig udi Bergens Stift. End videre indeholde Biergene Agater, Christaler, brune og hvide Granater, med adskillige andre fine Steen-Arter; item Blyant, Alun, Svovel, Brunrød, Blaafarve og et Slags guult Farve. Veeg- eller Fet-Stene gives paa mange Steder under forskjellige Navne, saasom: Grytesteen, Klæbersteen 2c., hvoraf Kakkelovne og Hylder til at stege Brød og tørre Korn paa tilberedes, ligesom ogsaa smaa Gryder, Potter og Pander m. m. End videre findes overalt Brynestene og adskillige andre finere og grovere Steenarter, hvoraf endnu maae erindres Møllesteens-Bierge, som fornemmelig gives i Sælboe Præstegield under Tronhiems Amt og i Guldbrandsdalen under Christians Amt. Norge har mange Leer-Arter af forskjellig Farve, tienlige til Teglsteen, Pottemager-Arbeide og anden oekonomisk Brug; især er Hedemarken og Egnen ved Christiania riig paa saadant Leer, item i Eger Præstegield; for det øvrige haves Teglværker næsten i ethvert District af det sydlige Norge. Paa Froen i Guldbrandsdalen skal være en god Porcelain-Jord. Mergel findes ikke mange Steder, og blandt den almindelige Mand er Fordelen deraf ubekiendt. Salts-

Side 481

Norge.

Saltkilde skal findes ved Byen Friderichsstad, men bruges ikke. Bønderne ved Søkanten, saasom i Hardanger, paa Nordmør og mange andre Steder i Tronhiems Stift have forhen meget brugt at koge Salt af Havet, men da samme medtager megen Skov, saa forbyder N. L. 3—14—35 en Leilænding at koge mere Salt, med mindre han har sin Jorddrots Villie og Tilladelse, end hvad han til sit Huus behøver m. m. Et Saltværk haves paa Hammersen i Nummedals Fogd., men er af liden Vigtighed; derimod haves et betydeligt Saltværk, kaldet Valløe-Saltværk, udi Jarlsbergs Grevskab. Tørv haves i temmelig Mængde. Paa de fleste Steder, hvor tillige er overflødig Skov, agtes ei Tørven eller føres til Nytte; den findes meest paa Udøerne, dog haves den ogsaa i Myrene paa det faste Land, saavel i Bøygdene som paa Fieldene. Et Slags Tørv, kaldet Rosentørv, falder somme Steder, saasom paa Eger i Sumperne; den er af den Beskaffenhed, at den ikke forraadner, og bruges derfor til at tætte Dæmninger med. Steenkul er ei bekiendt at findes i Norge, men formodes at Biergene dermed maae være forsynede paa sine Steder. Fiskerierne er Norges saare betydelige Rigdoms-Kilde. De bestaae af Saltvands og Ferskvands. Strand- eller Saltvands Fiskerie ere især: 1.) Cabliau eller Torsk, Skrey. Efter dens forskjellige Tillavningsmaade faaer den adskillige Navne, saasom: Rotskiær, Rund- eller Stokfisk, salt Torsk og Klipfisk. Af Leveren brændes Tran. Nedsaltet Torske-Ravn afsendes til Frankrig, og i de senere Aar er den og gaaet til Spanien og Holland. 2.) Sild kommer i uhyre Sværme Norden fra, formodentlig fra Jishavet, og tager sit Strøg langs Norges Kyster, under bestandig Forfølgelse af dens Fiender, Hvale, Haaer, Sælhundene og andre Rovfiske. Silden saltes med spansk Salt og nedlægges i tætte Tønder til Forhandling, efter at de ere sorterede, de store og fede til Kiøbmandsgods, som udføres til fremmede Steder, og de mindre til Bondegods, som afhandles til Oplændinger, Bergværkerne og andre indenlandske Steder. En stor Mængde fortæres ogsaa fersk, samt røgede og tørrede, fornemmelig den saa kaldte Vaar-Sild. Af en mindre Sort Sild, kaldet Brisling eller Anchiovis, sælges og en Mængde. Af Sild

kan ogsaa koges Tran, hvormed for nyelig er begyndt i Tronhiem. Mindre vigtige Fiskearter ere Qveiter eller Helleflynder, hvoraf Rav og Rekling virkes; Langer og Brosmer virkes ligesom Torsken til Rotskiær og Klipfisk m. v. Fiskeriet falder betydeligst i Nordlandene og paa Søndmør baade i Havet og i Fiordene, som løbe ind i Landet. Hummer har Norges Kyst; fornemmelig under Mandals Amt fanges den i Mængde. Østers gives ogsaa paa adskillige Steder, især paa Vesterkanten.

Side 482

Norge.

I Tingvolds Præstegield under Tronhiems Stift falder gode Østers, saa og i Fosens Fogd. Langesunds-Fiorden har en skøn Makrel, som er Stedet egen, under Navn af Jomfruelands Makrel. Af Ferskvands Fiskerierne er Laxefiskeriet vigtigst; den bedste og største faaes i Mandals Elv under Mandals Amt, saa og ved Hougsund paa Eger; den fanges tillige ved adskillige Fiorde fra Havet med de saa kaldte Laxevorper. Laxen udskibes deels røget, deels saltet til Danmark, Holland og Frankrig. Norges Exporter af Fiskevare regnes at være aarlig 120 til 130000 Rdlr., saaledes omtrent var det i Aaret 1790. Af Flynder falder en stor Deel. Søndmørs Flyndre ere berømte. De Exporter ere betydelige, som af Sild og tør Fisk udføres over Land fra Norge til Jemteland, Heriedalen og øvrige ved Grændsen beliggende Provindser. Fiskevare Exporter fra Norge til Danmark og Hertugdømmene ere og betydelige. Det betydeligste af Norges ferske Vande er Miøsen paa Hedemarken, hvorved i fordum Tid har lagt en betydelig Kiøbstad, kaldet Hammer eller Storhammer. Af Elvene er Glommen-Elv den største. Paa vestre og søndre Side mod Havet ligge mangfoldige Øer baade smaa og store, som strække sig langt ud fra det faste Land, og imellem hvilke ere dannede gode Havne for smaa og store Fartøier; de tiene desuden ei allene som Modværge for Landets Overskyllelse af Havet paa de Steder, hvor Landet er fladt uden Bierge eller Klipper, men ogsaa som Værn mod fiendtlig Magt; thi endskiønt de mange Fiorde, som formeres mellem Øerne og Oplandet, kan føre baade store og smaa Skibe, saa fordriste Fremmede sig dog ikke uden Lods at indløbe, formedelst de mange mellem Øerne og Landet liggende ubekiendte Klipper og Skiær. De fornemste Fiorde, som løbe ind i Landet fra Havet, ere: Singelfiord, Christiania eller Opslo-fiord, Drammens, Turi, Skeens, Tønsbergs, Stavangers, Farsunds, Qvinnedsdals, Hardangers, Søndfiord, Nordfiord, Flak og Tronhiemsfiord, Follen, Vestfiord med mange flere. Norges førmeldte 4 Stifter indeholde i alt 15 Amter, 2 Grevskaber, et Baronie og en adelig Sædegaard, som har Birkerettighed. I Amterne og Grevskaberne ere 23 Kiøb- og Told-Steder; deraf er en Hovedstad i ethvert Stift, under samme Navne, som Stifterne, og Christiania er tillige Hovedstaden for hele Norge. Videre ere her 38 store og smaa Ladepladser. Herforuden er ved Forordningen af 5 September 1787 fastsat, at i Finmarkens Amt skulde anlægges 3de Kiøbstæder, nemlig en paa Vardøe, en paa Hammerfest og en paa Tromsøe, men med den sidste skal, efter Plakaten af 30 October 1789, beroe indtil videre. Af førmeldte 23 Steder

Side 483

Norge.

have 21 Toldsteds-Rettighed. Toldbodene ere enten i Kiøbstaden eller i en af de underliggende Ladepladser, men Toldboden for Byerne Bragnæs, Strømsøe og Tangen er anlagt paa en Øe i Drams-Fiorden, kaldet Toldbodøen, og Toldstedet har Navne af Drammens Toldsted. Ligesaa staaer Toldboden for Byen Skeen og dens Forstæder eller for Langesunds

Tolddistrict paa en Øe ved Ladestedet **Øster-Porsgrund**. Ved disse Toldsteder erlægges de Kongelige Told- og Consumtions-Indtrader til Kongelig beskikkede Told- og Consumtions-Casserere. Desuden ere beskikkede ved Toldstederne og for Tolddistricterne: **Told- og Consumtions-Inspecteurer** eller **Toldere**, samt **Taradeurer**, **Controleurer**, **Skibsmaalere**, **Veiere**, **Maalere** og **Vragere** med adskillige **Over- og Under-Told- og Consumtions-Betiente**, **Røyerter** og **Toldbodvægere**, item **Krydstog- og andre Toldbetiente paa Skibsleden**. Fremdeles indeholde Amterne 9 Laugdømmer, 41 Fogderier og 53 Sorenskriverier. Adskillige Kiøbmænd eller Kræmmere boe i disse Districter, men hvilke høre under Byernes Magistrat. De matrikulerede Gaarde i Norge beløbe i alt til 41656 Numere. Af Bergværker ere i Drivt **Eidsvolds Guldværk**, skjønt ubetydeligt; **Kongsbergs Sølvværk**; en sølvhaltig Blye-Ertsgang opdaget Aar 1734 paa Gaarden **Gruben** paa **Hadeland**; en Dito paa Gaarden **Steenbye** ved **Eidsvolds Guldværk**; et Blyantsværk, kaldet **Englisdals**; 9 Kobberværker i Drivt og 13 nedlagte; 19 Jernværker i Drivt, hvoraf 11 forsynes med den behøvende Malm for det meste fra Malmtracten ved **Arendal**, som er den anseeligste i Landet; herforuden ere nogle **Jern-Miner** i de sidste Aar opdagede, og 6 nedlagte; saaledes er og nedlagt nogle sølvhaltige **Blyeværker** i **Christiania Stift**, saasom det **Jarlsbergiske**, det **Egerske** og et i **Jevnagers Præstegield** paa **Hadeland**; 4 Glasværker ere i Drivt; det førmeldte **Modums Blaafarveværk**; et **Allunværk** ved **Christiania**; de 2de førmeldte **Saltværker**; og 7 a 8 **Marmorbrude**, deraf 6 udi **Søndhordlehns Fogd.** i **Bergens Stift**. Foruden førmeldte adelige Sædegaard gives blandt de anførte matrikulerede Gga. de 27 andre adelige Godser uden Birkerettighed, saa og en stor Deel Gaarde overalt i Districterne, som i gamle Dage have havt adelige Privilegier, men ere siden Tid efter anden forandrede til **Odelsgaarde**, hvoraf nu i Norge gives et stort Antal i alle Stifter; det er saadanne Gaarde, som Bonden eller anden Opsidder selv eier og følger Familien til Eiendom og Beboelse, saaledes som **N. L. 5te Bog** og **Forordn. af 14 Januarii 1771** bestemme, ligesom **Forordningerne af 31 Maj 1737 og 26 Maj 1752 om Hovedbollers eller Aasædets Tiltrædelse**. En saadan Odelsbonde kan ansees i samme

Side 484

Norge.

Forhold, dog i det mindre, som en Proprietair for sit Gods. De øvrige Gaarde ere deels Eiendoms uden Odel, deels Proprietair-Gods, deels Kongens Gods, endskiønt det meste deraf nu er bortsolgt, og deels beneficeret Gods. Dette beneficerede er igien deels geistligt Gods, hvormed Biskopperne, Provster og Præster, samt Skoler, Hospitaler og Fattige ere aflagte, og hvilket i de katholske Tider for en stor Deel har lagt under de da i Norge værende mange Klostere; deels er det og andre Kongelige Embedsmænd tillagt, saasom: Laugmænd og Stiftamtsskrivere, og hvorover enhver især er for det meste børetraadig. Enhver Sognepræst paa Landet beboer en skattefrie Præstegaard, og ligesaa nyde de fleste residerende Kapellaner frie Gaard. Laugmændene forrette tillige Skiftene paa Laugstolens Gods. I hele Norge ere 4 Stifts- og 46 Herreds-Provstier, hvilke indeholde 309 Præstegielde, hvoril hører i alt 809 Kirkesogne og Kirker, foruden enkelte Kapeller, og Sognekaldene i Kiøbstæderne med dertil hørende Sogne. **Kong Christian 5tes Norske Lov**, dateret den 15 April 1687, og publiceret ved en Forordning af 14 April 1788, der i det meeste stemmer overeens med **Danske Lov**, uden for saavidt den i enkelte Tilfælde afviger efter Stedernes Beskaffenhed og andre Aarsager, saasom i Henseende til Odels-Retten m. v., tilligemed de før Lovens Udstædelse udkomne og endnu gieldende Anordninger fra Aar 1670, deriblandt fornemmelig **Kirke-Ritualet for**

Danmark og Norge, af 25 Julii 1685, saa og de til Lovens Forbedring og nærmere Forklaring senere udkomne Kongelige **Forordninger, Plakater, Reskripter, Resolutioner eller Collegial-Breve**, ere de Love hvorefter Norge regieres, og efter hvilke enhver haver at iagttage sine Pligter og Rettigheder, samt dømmes og straffes i alle geistlige og verdslige Sager; disse bestemme tillige alle Skatter og Afgifter baade af Kongens og alt andet Gods i Landet, og saaledes maae følges, indtil Hans Majestæt allernaadigst finder for godt at forandre eller aldeles at ophæve samme. Ethvert af førnævnte Stifter har sin **Stiftamtmand** og **Amtmænd**, hvis Embeder ere af samme Beskaffenhed, som de Danskes; dog Stifteforvaltningen vedkommer ei Amtmændene i Norge, thi samme skeer ved **Sorenskriverne**, i Følge **Kong Christian 4des Reskript af 31 Maj 1690**. Ligesaa er i ethvert Stift en **Stiftamtsskriver**, som modtager de Kongelige Indtrader af Oppebørselsmændene i Kiøbstæderne og af Fogderne paa Landet. Stiftamtsskriveren i Christiania er tillige Sahl-Kasserer for hele Norge. I de 4 Hovedstæder bestaaer Magistraten af en Præsident, en Borgmester og nogle Raadmænd, som tilfælles udgiøre en **Ober-Ret**, kaldet **Raadstue-Retten**, for hvilken Byfogdernes Domme i disse med flere

Side 485

Norge.

flere Steder indstævnes; de andre Kiøbstæder og Byer have ingen saadan Over-Ret; deres Magistrat bestaaer dels af en Borgmester med nogle Raadmænd og Byfogden, dels uden Borgmester, og dels blot allene af Byfogden, som tillige er Byeskriver i visse Byer, men i andre, nemlig de største, er desuden en Byeskriver og flere Betiente, saasom Politimestere i de 4 Hovedstæder. Byfogdernes Domme i de Byer, som ei have Ober-Ret, indstævnes, ligesom Sorenskrivernes Domme, for Laugmændene. Bemeldte Sorenskrivere ere saaledes Underdommere i deres District tilligemed 8 Tingmænd i Odels, Aastads, Livs- og Æres-Sager. De ere tillige Skifteforvaltere, Notarius Publicus, saaledes som Byeskriverne eller Byfogderne i Byerne, og Auctions-Directeurer; men efter Præster, Klokkere og Skoleholdere forretter Sorenskriveren ikkun Auctioner, thi Skifterne henhøre under den geistlige Jurisdiction og forrettes af vedkommende Herredsprovst; og efter Militaire, Ober- og Under-Officerer, høre baade Skifter og Auctioner under den militaire Juridictions Behandling. Søndensfelds nyde Sorenskriverne og Byfogderne eller Auctions-Directeuren i Kiøbstæderne ikkun det halve Auctions-Salarium, undtagen i Nedre-Tellemarkens Fogd., hvor Birkefogderne og Sorenskriverne eller Auctions-Directeurene nyde det fulde Salarium, ligesom de Nordenfeldske. Fogderne paa Landet oppebære af Proprietairer og Bønder, enten paa de ordinaire Sage- og Skatte-Tinge, hvilke med Sorenskriveren, i Amtmandens Overværelse, holdes 2 a 3 Gange om Aaret, men i Finmarken kun een Gang aarlig, eller ved Restance-Tinge de Kongelige Skatter og Contributioner under Udpantnings Tvang. For det øvrige er Fogden Politimester paa Landet, ligesom Byfogderne i de Byer, hvor ingen særskilt Politimester er beskikket, og Actor i alle Justits-Sager; han paataler alle Fornærmelser, som indtræffe paa de Kongelige Godser og Almindinger, og disse Godser og Eiendomme bort-horles og bortfæstes paa Kongens Vegne; end videre paataler han alle Overtrædelser af Saug- og Skov-Anordningerne og lader udvise den bevilgede Hugst i de beneficerede Skove, med meget og andet mere hans Embede vedkommende. Ved ham forrettes Arrest- og Sequestrations-Forretninger samt Executions-Forretninger efter Domme. De første paaankes for Underretten i Districtet, men Executioner for Laugtinget. Ethvert Fogderie og Sorenskriverie er inddeelt i visse Tinglauge, som dels indbefatte et helt Præstegield og dels mindre, hvor Tingene i

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Almindelighed paa Lehnsmændsgaardene holdes. Af disse Lehnsmænd beskikker Amtmanden een i ethvert Tinglaug, efter Fogdens og Sorenskriverens Forslag, hvilke gaae dem tilhaande i deres Embeds-Forretninger, for- nemme-

Side 486

Norge.

nemmelig Fogden, paa hvis Vegne de indfordre tilbagestaaende Skatter og forrette Udpantninger hos Bønderne m. v.; de besørge alle Stevninger, saavel i private som Justits-Sager, og maae være tilstede paa Tingene, enhver i sit Tinglaug. Ligesaa maae de være nærværende ved Land- og Søe-Sessioner; det paaligger dem ogsaa at have Tilsyn med Skiørselen paa Saugbrugene og ved Skovenes Hugst; ligesaa at gaae Veimesterne tilhaande ved Veienes Istandsættelse. For disse med adskillige andre paaliggende Pligter nyde Lehnsmændene i visse Districter frie Gaard til Beboelse og Skatte-Frihed overalt af den Gaard, de beboe, ligesom tildeels Tiende-Frihed, og desuden en vis bestemt Told i Korn af hver Gaardmand, ligesom Betaling for Stevninger, Udpantninger og andre Forretninger, saasom for deres Nærværelse ved Registreringer, Vurderinger og Auctioner m. v., efter det for Norge udkomne Sportel-Reglement af Aar 1781. I Henseende til Veivæsenet er for Norge en General-Vei-Intendant og 4 General-Veimestere. De betydeligste eller meest almindelige Veie ere nu næsten overalt satte i meget skøn Stand, men hvorved tillige har været anvendt betydeligt Arbeide og store Bekostninger, dels ved nye Veies Anlæg, og dels ved Forbedringer paa de gamle, som før paa sine Steder vare næsten ufremkommelige, i det mindste ikke uden med Livsfare over bløde Myrer, Moradser og steile Bierg-Klipper. En saa kaldet Veimester-Told ydes i Norge, som er Søndenfields 6 ß og Nordenfields 7 ß af enhver Gaardbruger. Post-Indtraderne i Norge, som haves af 21 Kongelig beskikkede Postmestere, ere henlagte til Friderichs Hospital i Kisbenhavn. Disse Postmestere staae under General-Post-Amtet i Kisbenhavn. De Tid efter anden udkomne adskillige Post-Anordninger viise Postenes Gang igiennem Norge. Posten afgaaer fra Kisbenhavn til Norge hver Løverdags-Aften, og ankommer til Kisbenhavn gemeenlig hver Torsdags-Morgen. Efter Kongelig Resolution af 30 November 1787 er en agende Post indrettet imellem Danmark og Norge, under Navn af Kongelig Post-Expreste. Den gaaer fra Kisbenhavn til Christiania og Kongsberg hver tredie Uge, og medtager frem og tilbage Penge, Passagerer, Pakker 2c. En almindelig Brandforsikrings-Kasse for alle norske Kiøbstæder og Byer er oprettet den 18 August 1767, i hvilken og Jernværks-, Saugbrugs- og Jordegods-Eiere med andre paa Landet boende kunne indgaae. Til 31 Maj 1792 var Forsikrings-Summen for Kiøbstæderne og Byerne 4,340,840 Rdlr., og for de forsikrede Landbygninger 430,730 Rdlr. I Tilfælde af Ildsvaade paa Bøndergaardene nydes Skattefrihed paa visse Aar efter Ansøgning og optaget Tingsvidne, overensstemmende med Forordn.

Side 487

Norge.

af 13 December 1746. Naar Præstegaarde ved Ildsvaade blive afbrændte, tillader N. L. 2—12—4, at 1 Rdlr. af hver Kirke i Stiftet maae oppebæres til Hielp ved Gaardens Opbyggelse. En partikulair Brandkasse for Christiania Stift er oprettet Aar 1735. I det søndenfieldske Norge er et Ober-Bergamts Collegium, som har sit Sæde i Bergstaden Kongsberg; ligeledes er et saadant Collegium Nordenfields, hvis Sæde er i Tronhiem. Under disse staae alle de Sager, som vedkomme samtlige Bergværker og deres Betientere. Ober-Bergamtenes Domme indstevnes lige for Høieste-Ret; ellers henhøre disse Ober-Bergamter under Rentekammeret,

til hvilket de referere i vigtige Tilfælde og lade følge deres Betænkning. Norges Matrikul har fra de allerældste Tider en meget besynderlig og med Skatte- og Tiende-Væsenet aldeles ulig og uforholdsmæssig Indretning, hvorfore den høilig trænger til Forbedring; thi nu bestaaer Landskylden af mangfoldige Slags, endog forskiellig efter Stifterne; saaledes har Christiania Stift ikke mindre end 51 Slags, Christianssands Stift 21 Slags, Bergens Stift 19 Slags, og Tronhiems Stift 2 Slags. Nogle kaldes Hovedspecies, saasom Tunge, Smør, Fisk, Korn, Huud. Til disse reduceres alle andre saa kaldte mindre Species. I Aggershuus Stift, hvor Reduktionen er til Tunge, er hele Landskylden 20137 Skipd. 15 Lispd. Tunge. I Christianssands Stift til Smør og Huder af Beløb 3526 Løb 4 1/2 Mark Smør og 6377 Huder 11 Skind. I Bergens Stift til Smør og Fisk. Landskylden er 11309 Løb, 2 Pund, 11 Mark Smør og 3028 Vog 12 Mark Fisk. I Tronhiems Stift er Landskylden 7505 Spand 1 Øre 16 1/2 Marklaug. Korn, og 6454 Vog 2 Bpd. 14 Mark Fisk. Norges Bønder ere frie. Vornedskab har aldrig været bekiendt. Landmilitien og Søe-Indrullerings Indretninger ere nødvendige for Statens Forsvar, og disse ere ene de Baand, dem paaligger. Bønderne ere enten Odelsmænd, eller blive det ved at besidde en Eiendomsgaard i 10 Aar upaataalt, og hvorved fanges Hævd paa en Andens Odelsgoods, saa og ved 15 Aars Besiddelse af flere end een Familie. Andre ere Leilændinger, som mod en vis Bøxel og aarlig Landskyld overlades Nyttens og Brugen af en Gaard med dens Herlighed, dog i visse Dele, saasom i Henseende til Skovene, noget indskrænket; atter andre ere Lodbrugere, som drive den hele Gaard for Eieren, imod at erholde enten den halve Deel eller mindre af dens Afgrøde, uden videre Afgift. Endnu gives et Slags Gaardbrugere, kaldet Forpagtere, eller Afgiftsmænd, hvilke drive Gaardene og gjøre sig Avlingen nyttig imod at betale en vis Afgift til Eieren. Hoverie veed den norske Leilænding lidet eller intet af. Paa visse Steder gives nogle Arbeidspenge i dets Sted, ligesom der ogsaa overalt

Side 488

Norge.

gives Lands eller Jorddrotten Skylds eller Flytning aarlig 12 Mile eller Penge i dets Sted; derimod har Bonden selv i Almindelighed, ligesom andre Gaardeiere, een eller flere Huusmænd under deres Gaarde, som, for at beboe et Stykke Jord af Gaardens Eiendom enten inden- eller udengiærds, hvorpaa kan saaes 1 a 2 Tønder Korn samt fødes 1, 2 a 3 Køer og nogle Smaafæe, mere eller mindre, ere forbundne at være Gaardmanden behjelpelig i alt det Arbeide, hans Gaards Drivt udfordrer, fornemmelig i Sæde- og Høste-Tiden, og ellers naar forlanges, hvilket Arbeide liqvideres i den Afgift, som Huusmanden for Pladsens Brug og Beboelse har accorderet at betale aarlig. Nogen Indskrænkning i Gaardmændenes Frihed ligger i Bergværkernes, især Jernværkernes Privilegier og Circumference-Rettighed til Kul-Leverance, saa og i Kisbmandens Indflydelse paa en stor Deel af Bondestanden, som paa de fleste Steder holdes i en evig Gield hos de Handlende. Foruden det Kisbenhavnske Landhuusholdnings Selskab for Danmark, som ogsaa udstrækker dets Bestræbelse og Virkninger for Norge, saa og det Kongelige Norske Videnskabers Selskab, som holdes i Tronhiem, hvorfra for Hans Kongelige Høihed Arveprinds Friderichs Regning udsættes og belønnes baade theoretiske og practiske Priismaterier og Vindskibelighed; saa har Norge desuden adskillige private Selskaber, stiftet for at opmuntre Bondestanden til Fliid og Vindskibelighed, saasom: 1) J Staden Bergen et under Navn af det Bergenske nyttige Selskab. 2) Det Mandalske practiske Landhuusholdnings Selskab. 3) Det Bradsbergske Amts oekonomiske Opmuntrings Selskab. 4) Det Stavangerske Amts Landhuusholdnings Selskab; og 5) Det Aggershusiske patriotiske Selskab i Christiania. Andre saadanne Selskaber, saasom:

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

det Søndmørske stiftet 1773, det Indersøiske stiftet 29 Januarii 1777, og det Christianssandske oekonomiske Selskab stiftet 29 Jan. 1782, ere alle efter nogle Aars Forløb igien ophævede. End videre er Aar 1792 oprettet et Selskab i Christiania, under Navn af det Norske topographiske Selskab. Norge har endeel Fabriker og Manufakturer, saasom: 1) Manufakturer i Christiania Tugthuus, hvor dobbelte og enkelte Frakketsier, samt Multummer, Svanebay, Floneller, Lærreder og Gulvtæpper forarbeides. 2) Mosse Klædefabrik. 3) Det Tronhiemske Tugthuus Uldne- og Linnede-Manufaktur. 4) Spinderierne, især af Bomuld, et paa Kongsberg, 2 i Drammen, et i Tangen og et i Songsund. 5) Et almindeligt Værk og Spindehuus i Christiania. 6) En Spinde- og Væve-Anstalt i Aamods Sogn under Østerdalens Fogd., som er den nyttigste og bedste af denne

Side 489

Norge.

Art i Norge. 7) En Seildugs-Fabrik i Drammen. 8) Reebslagerier haves næsten i eller ved enhver Kisbstad eller Bye; de største ere i Christiania og Friderichshald. 9) Af Garverier og Feldberederier haves nogle i Christiania, Bergen og Tronhiem. Et Saffians-Manufaktur er i Christiania, ligesaa sammesteds 5 Karduan-Beredere, som endog gjøre Exporter til fremmede Steder; Bergen har og Karduan-Beredere. Handskemagere har Christiania, Bergen og Tronhiem m. fl. St.; saa og adskillige paa Landet. De bedste Handsker fra Norge faaes fra Berdalssøre under Tronhiems Amt. 10) I Bergen er en Steenpis- eller Fajance-Fabrik. 11) Af Glasværker eller Fabriker haves 4, nemlig: Biri i Valders Fogd., Christians Amt, Hurdalens i Øvre Rommeriges Fogd., Aggershuus Amt, Hadelands i Christians Amt, og Strømsmoens ved Svelvigen uden for Drammen. I Aaret 1781 blev i Kisbenhavn oprettet et General-Glas-Magazin, i Følge 15de Post af Octroien for Handels- og Canal-Compagniet, som ene blev forundt Monopolium paa, saavel at forskrive udenlands Glas, som og at handle med norske Glasprodukter. Nu ere Glasværkerne bortforpagtede. Den hele Afsætning af norsk Glas beløb for Aaret 1787 til 73,213 Rdlr. 67 Skill. Omtrent den halve Værdie har altid været Boutellier. 12) Ordinair Pottemager-Arbeide gjøres i Christiania, Drammen, Tronhiem o. fl. St. Steenovne ere og blive endnu paa nogle Steder forfærdigede. 13) Tobakspibe-Fabriker haves i Christiania, Drammen og Mos, men ikkun til Bondebrug. 14) Af Tobaks-Spinderier og Fabriker haves fornemmelig i Christiania, Drammen, Friderichshald m. fl. St. 15) Metals Fabriker eller Støberier haves ved Hassels, Bæruins, Laurvigs, Haldens eller Ulefos, Mos, Mostadmarkens m. fl. Jernværker, hvor Kakkellovne støbes. Et Kanon-Støberie er paa Mos og ligesaa ved Laurvigs Værk. Et Jernstøberie af Gryder, Urner, Postamenter og andre Zirater skal oprettes ved Sognedalsværket af Floberg, som til Værkets Fuldkommenhed har faaet stort Forsskud af Credit-Kassen. Gryder, Kasseroller 2c. støbes overmaade gode ved Haldens Jernværk, og ligesaa ved Laurvigs Værk. Mærkerne paa de ved norske Jernværker støbte Gryder ere bestemte ved Plakat af 26 Januarii 1782. Et Staalbrænderie har længe været i Drift paa Kongsberg, og et er anlagt paa Gaarden Riørboe ved Bæruns Jernværk. Et Valseværk haves ved Næs. En Platsjern-Hammer er ved Laurvigs Jernværk, og en ved Hassel Jernværk oprettet paa Gaarden Steensrud af Frants Neumann, som dertil har faaet Forskud af Credits-Kassen. 16) Af Spiger-Fabriker ere i Aggershuus Stift 5,

Side 490

Norge.

alle meget anseelige, nemlig i Christiania, Mos, Laurvigen, paa Eger med 8 Spiger-Hamre og 50 Mennesker, og ved Kaaneruds-Værket. Desuden ere ogsaa Spigerhammere ved Haldens- og Laurvigs-Værker, samt paa Kaaneruds-Værket, hvor tillige er en skøn Fiilfabrik. Jernredskaber, saasom Saugblade, Krumtapper, Øxer, Spader 2c. forfærdiges paa Mos; Saugblade ligesaa ved Hønefos. Smedebe i Byerne og tildeels paa Landet forfærdige ogsaa saadanne Jernredskaber; saaledes ere i Tronhiem 2 a 3 Smede, som forfærdige Saugblade. Allehaande Jsenkram af fiin engelsk Politur forfærdiges paa Jsen-Fabrikken ved førmeldre Gaard Steensrud. Robber-Møller have været anlagte ved Christiania og Tronhiem, men ere igien ophævede. Metal-Knapper skønne og gode forfærdiges af mange Bønderkarle, især i Sandsværds Præstegield, hvorfore Landhuusholdnings Selskabet har givet Belønninger. Af andre Industrie-Anlæg haves i Christiania Stift mange skønne Gryn- og Sigt-Møller efter hollandsk Maade meget vel indrettede. En Olie-Mølle i Drivt ved Christiania og en omtrent 1 Miil fra Drammen. Ved Christiania er en Krudt-Mølle, og en ved Kongsberg, begge i god Drivt; ligesaa en paa Alvøen ved Bergen, og 2de ved Tronhiem. Af Papiir-Møller haves 3de ved Christiania, hvor Papiir virkes for omtrent 16 til 17000 Rdlr. aarlig. J Friderichshald er et Sukker-Raffinaderie, ligesaa et i Bergen og et i Tronhiem. Et Sæbesyderie er i Christiania, og et paa Eger. Adskillige Potaske-Syderier gives nu i Norge, som udfordres til Sæbesyderierne, Glasværkerne, Blaafarveværket og andre Jndretninger. Tilforn, endog ikke for mange Aar siden, blev intet deraf virket i Norge. Den hele Potaske-Tilvirkning i Norge Aar 1776 var kun 5188 Pund. J Aaret 1783 var den steget til 134,836 Pund, der vare da ved 14 Leverandeurer anlagte 26 Kogerier. Glasværkernes Fornødenhed af Potaske, som ved egne Kogerier tilvirkes, er omtrent 300 Centner aarlig. Blaafarveværkets ligesaa. Ellers føres aarlig en Mængde Soda, som beredes af Tang, til Glasværkerne fra de nordenfieliske Søekyster. Af Uhrmagere har Christiania 8, hvis Uhre ere bekiendte; ellers ere Uhrmagere i enhver Bye. Mange Bønderkarle paa Landet drive denne Profession, fornemmelig til Stueuhrer, meget gode, uden at have lært Haandværket. Af Instrumentmagere har Norge nogle gode; ligesaa Hattemagere og adskillige andre Professionister i Kisbstæderne og paa Landet blandt Bønderne, der i det Hele ere meget kunstnemme og af Naturen særdeles behændige. De arbeide i Sølv, men fornemmelig i Messing, Staal og Jern, baade suffisant og ziirlig. Nogle enkelte udstikke Signeter i Staal, saa fine og smukke, at

Side 491

Norge.

de kan sammenlignes med Mesteres Arbeide. De ere Malere, Snedkere, Dreiere, Billedhyggere, Tømmermænd, som forstaae at opføre baade simple og mekaniske Bygninger; Baadebyggere, Bødkere, Sadelmagere, Skoemagere, Skrædere og Muurmestere m. v.. Betydelige Brændeviins-Brænderier findes ikke i de norske Kisbstæder, undtagen i Christiania et Genever-Brændeviinsbrænderie. Paa Landet i Norge er det forbuden at brænde Brændeviin; men under visse Indskrænkninger, fornemmelig for Kroemænd og Giestgivere, ville Tilladelsen dog være Landet til megen Nytte og Fordeel, ved at hielpe paa Foder-Mangelen om Foraaret for Heste og Creature, og Føde for Sviin, hvortil Masken, paa Norsk kaldet Dranken, er meget tienlig. Hvad nu spares i Korn, det udgaaer dog af Landet for Brændeviin, ja maaskee mere; thi naar Bonden selv lader brænde, kan han regne, at en Potte eller Flaske Korn-Brændeviin kan koste i det høieste 12 a 14 β og mindre paa de Steder, hvor Kartofler avles, som med god Fordeel kan bruges dertil, sammenblandet med en liden Deel mæltet Byg og Havre; derimod maae Bonden give for en Potte dansk Brændeviin 18 a 20 β, og det har ikke nær den Kraft som det Norske.

Vel er det kun dansk og holsteensk Korn-Brændeviin, som nu maae indføres; men naar fra Danmark og Holsteen blev indført Korn isteden for Brændeviin, saa ville Forholdet blive det samme som nu, og den norske Bonde vandt ved selv at benytte Masken, ja maaskee han vandt endnu mere; thi neppe ville Norge til Brændeviinsbrænderie udgive den Sum i Penge for Kornvare, som nu udgives for dansk og holsteensk Korn-Brændeviin. Norges Handel drives fornemmelig paa alle europæiske Steder. De udførende Vare ere, foruden førmeldte Træelast af alle Slags, tillige Kobber- og Jern-Vare, Fiskevare, fornemmelig saltet Sild og Torsk, tilvirket paa adskillige Maader, Tran, Tiære, Duun, Fiær og Skindvare. Disse med mange andre Sorter Vare blive deels udbragte med Landets egne Skibe, hvis Antal af smaa og store vare Aar 1792 i alt 860, drægtige 45,511 Commerce-Læster; deels ved Fremmede, især afhente Engelskmændene en Hoben Træelast. Adskillige Skibsbyggerier ere oprettede i Norge, fornemmelig i de søndenfieldske Byer, saasom Arendal, Christianssand m. fl. St., saa og i Tronhiem, hvor mange meget store og lastdrægtige samt mindre Skibe ere forfærdigede, deels til Landets egen Fornødenhed, deels og til Afhandling til Fremmede. Lodsvæsenet er i god Stand. Der ere i alt i Norge 6 Indrullerings-Chefer, som tillige ere Ober-Lodser, hver for sit District. Under disse ere beskikkede ved Ladestæderne og de fleste Havne Lods-Oldermænd, der, efter deres Instrux, ere eedsone. De ere

Side 492

Norge.

Lodsernes nærmeste Øvrighed. Lods maae ingen være uden han er examineret og har faat Patent derpaa. For Norge er Hoved-Forordningen af 19 Maj 1763, sammenlignet med Forordningen af 24 Martii 1777 og 1 Maj 1789. J Tronhiems Stift ere Lodserierne mindre fuldkomne end paa de andre mere beboelige og befolkede Dele af Norge. Det er de mangfoldige langt udliggende og øde Skiær og de overordentlige lange og dybe Indseilinger til Stæderne, som ligge langt inde i Fiordene, der gjør Tronhiems Stifts Lodserie i mange Henseender vanskeligt. J de sidste Aar har været arbeidet og arbeides endnu paa vigtige Forbedringer. Paa mange Steder ere Lodser ansatte, hvor før ingen har været. Til de unge Søfarendes Oplysning har Bergen en Navigations-Mester, som examinerer Skippere og Styrmand. J Norge er en særdeles Omgangsmaade med Fattige, befalet ved N. L. 3—12—24 til 28 Artikel. Efter samme føre de Fattige for en stor Deel et omvankende Liv og flytte fra Gaard til Gaard i visse for dem bestemte Districter; andre have deres faste Tilhold paa et vist Sted, og nyde Told af Gaardmændene, bestaaende af fornødne Levnetsmidler. Desuden bliver til de meest Trængende uddeelt, hvad som indsamles i Kirkernes Fattigblokke. J nogle Præstegielde paa Landet haves en samlet Fond af Fattiges Midler, hvoraf de Fattige nyde Renterne, og bestyres af Sognepræsterne. Endeel Kisbstæder have gode Hospitaler og Fattigvæsens Stiftelser, saasom Bergen og Tronhiem. J Tronhiem er, foruden det almindelige Hospital, tillige en riig Fattigvæsens Stiftelse, oprettet af Kisbmand Thomas Angel. Velindrettede Arbeids-Anstalter ere i de senere Aar opstandne paa nogle Steder, f. Er. i Friderichshald, Stavanger, Tronhiem og adskillige fl. St.; saa gives og et og andet lidet Hospital, oprettet af Private paa Landet, saasom et ved Valdersund i Fosens Fogd., Tronhiems Amt m. fl.. Foruden den almindelige Enke-Kasse for Kongens Riger og Lande, oprettet ved Fundats af 30 August 1775, hvorfra Pensioner erholdes fra 10 til 400 Rdlr. aarlig, ligesom ogsaa de Pensioner, Post-Kassen indvilger, har Norge 2de geistlige Enke-Kasser, nemlig een for Aggershuus Stift og een for Christianssands Stift. Ved Forordning af 4 August 1788 er befalet, at Civile, Geistlige og de ved begge Kongelige militaire Etater, foruden Officerer, ansatte Betiente, og enhver, som nyder Pension

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

eller Vartpenge af den Kongelige Kasse, skulle være forbundne til, før deres Giftermaal, at gjøre et efter deres Embeds-Indkomster, Pension eller Vartpenge bestemt Indskud i den almindelige Enke-Kasse, til hvis Betaling tilstaaes rum Tid og i fornøden Fald Understøttelse af Postpensions Kassen. J Henseende til den medicinaliske Indretning-

Side 494

Norge.

hører Kongen, som paa de fleste Steder er bortforpagtet til Almuen, den anden Part tilhører i Almindelighed Kirkerne, og den tredie Part Præsterne. Af Træelasten svares til Kongen den 10de Deel af dets Værdie ved Udskibning. Ligesaa svares til Kongen Tiende af alt det Kobber, som udføres fra Kobberværkene, og en bestemt Tiende eller Afgift af Jernværkene; men Tienden, som falder af de i Grevskaberne værende Værker, tilhører Greverne efter deres Privilegier. Kisbstæds Consumtionen haves efter Forordning af 24 Januarii 1682. Told haves efter samme Toldforordning og Tarif, som i Danmark. Skatterne, fælles for Landet og Kisbstæderne, ere Rangskat, Extraskat af Gager og Embeds Indkomster, Quartprocentoskat, Skiette- og Tiende-Penge Afgift af Arvemidler m. v., item for Stemplet Papiir; derimod ere de særskilte Skatter for Kisbstæderne, Grundskat, Indquarteringsskat, Consumtion m.v.. Aar 1769 var Folkes Antallet i Norge 723,141 Siele, foruden den militaire Etat, som bestaaer: 1) af 4 Cavallerie-Regimenter, under Navne af det Aggershuusiske, det Smaalenske, det Oplandske og det Tronhiemske, hvilke indeholde hver 8 Compagnier, og i alt, med Over- og Under-Officerer samt andre Betiente og Gemene, 4349 Mand, indberegnet Landværn 240 og Reserver 160 pr. Regiment. Til dette Kavallerie holdes 2649 tienskdygtige Heste. 2) 10 Infanterie-Regimenter, nemlig: a) det Søndenfieldske og b) det Nordenfieldske, bestaaende hver af 12 Compagnier, som med Over- og Under-Officerer har 2860 Mand pr. Regiment; c) Det 1ste Aggershuusiske, d) det 2det Aggershuusiske, og e) det Tellemarkske, hver af 14 Compagnier og i alt 2190 Mand pr. Regiment; f) Det Oplandske, g) det Vesterlehnske, h) det 1ste Tronhiemske, og i) det 2det Tronhiemske, hver af 20 Compagnier og i alt 3147 Mand pr. Regiment; og k) det Bergenhuusiske, bestaaende af 26 Compagnier og i alt af 4104 Mand. 3) 2de Batailloner Skieløbere, nemlig den Søndenfieldske, som er annecteret det Oplandske Infanterie-Regiment, og den Nordenfieldske, som er annecteret til det 1ste Tronhiemske Infanterie-Regiment, hver bestaaende af 3 Compagnier med 480 Mand, indberegnet Over- og Under-Officerer pr. Bataillon. og 4) Et Jæger-Corps, bestaaende af 4 Compagnier, som med Over- og Under-Officerer indeholder 567 Mand, hvortil haves 3de Heste. Den hele Krigsmagt til Lands udgiør saaledes i alt 234 Compagnier, bestaaende af 588 Stabs- og Over-Officerer; 184 Understabs- og andre Betiente; 1278 Under-Officerer; 508 Spillemænd; 4000 Gemene hvervede; 18,600 Landsoldater, deraf 2400 Cavallerie; 9060 Landværn;

Side 495

Norge.

640 Reserver, tilsammen 34,858 Mand. Herforuden er af Artillerie-Corpsen et Ridende og 5 Artillerie- samt 4 National-Compagnier i Norge, med fornødne Arsenal- og Tøihuus-Betiente, samt Artillerie-Haandværkere, og ligesaa er endeel af det danske Ingenieur-Corps detacheret til Norge. End videre er af Bergarbeiderne paa Røraas oprettet et Militair-Corps med Kongelig Patent af 25 Martii 1791, under Navn af det frivillige Røraasiske Berg-Corps, bestaaende af 2 Compagnier, hvilke for nærværende Tid indeholde 300 Mand med Bergværner. Fæstningerne og Byerne ere besatte med endeel af Infanteriet, saasom Friderichsstad, Friderichshald,

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Christiania, Friderichsværn, Kongsvinger, Mos, Christianssand, Bergen og Tronhiem, hvis Antal under ethvert Sted er anført; Resten er fordeelt paa Landet under visse Lægder, og Kavalleriet ligesaa. Landmilitien er bestemt ved Forordning af 28 Februarii 1705. Udskrivningen skeer i Forhold af Folkemængden; 2de fulde Gaarde gjøre et Lægd. Tienestetiden er 9 Aar, og siden som Landværn i 6 Aar. J Aaret 1777 skeede en nye Lægd-Inddeling. Ved hvert Cavallerie-Regiment er ansat en Regiments-Feltskiær, og ligesaa ved hvert Infanterie-Regiment, samt ved hver Regiments-Bataillon en Bataillons-Chirurgus og Compagnie-Feltskiærer, og Regiments-Feltskiærerne ere tillige Stabs-Chirurgi. Til Pladsernes Besættelse gives Forslag fra det chirurgiske Academie. J Henseende til Rettergangen har hvert Regiment sin Auditeur, og for alle Regimenter er en General-Auditeur. Justice-Sager paadømmes deels ved Under- og deels ved Over-Retter. Disse Over-Retter ere General-Krigsret eller Over-Krigsret, eftersom Sagerne angaae enten en Generals Person eller Stabs-Officer. Underretter ere: a) Regimentets Krigsret, b) Garnisons-Krigsret, c) Consistorial-Ret, og d) Standret. Alle Domme der angaae Personers Ære, Liv, eller Frihed, skal indsendes til vedkommende General-Auditeur for at forsynes med hans Betænkning om Sagen, og siden forestilles Kongen igiennem Generalitetet. De øvrige Sager fuldbyrdes efter Krigsrettens Dom, overeensstemmende med Kong Christian 5tes Krigsartikels-Brev og Krigsrets Instruction af 9 Martii 1683 m. fl. senere Anordninger, Reglementer, Ordonancer, Reskripter, Instructioner 2c. Auditeurerne ved Landmilitien i Norge ere tillige Regiments-Qvarttermestere og Regiments-Skrivere. Cavalleriets og Infanteriets Gage og Mundering for Norge beløber til 395,897 Rdlr. aarlig, uberegnet General-Staben, Krigs-Commissarier og Justice-Betiente. Det frivillige Røraasiske Bergcorps nyder desuden aarlig 445 Rdlr. Norges Krigsmagt til Søes

Side 496

Norholm.

henhører til den Danske Flaade. Dertil ere Søelægder indrettede, bestaaende af de Gaarde, som ligge langs Søekanten. Alt det Mandskab som befinde sig paa disse Gaarde eller i Kisbstæderne og fare til Søes, eller nære sig ved Fiskerie, indrulleres til Kongens Tieneste. J Aaret 1776 var en Kommission nedsat, for at besørge den nøiagtigste Undersøgelse, hvorledes Lægderne i Norge baade for Søe- og Land-Etaten bedst kunde inddeles med Hensyn paa ethvert Steds Beliggenhed og Næringsvei, samt Kongens Tieneste og Landets Forsvar. Derefter er forfattet ordentlige Matriculer særskilt for Søe- og Land-Lægderne, hvilke Matriculer af Kongen ere approberede 18 December 1776, og derefter trykkede. Søe-Indrulleringen er inddeelt i 5 Districter, nemlig: Friderichshalds, Christianssands, Stavangers, Bergens og Tronhiems. Hvert District har sin Indrullerings-Chef, eller flere adjungerede Søe-Officerer og en Mønsterskriver. J Friderichsværn under Aggershuus Stift er Aar 1749 anlagt et Gallej-Skibsbygger-Værft. Den samlede Danske og Norske Flaade skal efter Kongelig Resolution af 18 April 1781 bestaae af 24 tjenstdygtige Skibe og 3 reserve-Skibe, samt 14 tjenstdygtige Fregatter, foruden Snouer og Bombardeer-Gallioter, samt endeel Styk-Pramme, Brandere, Hospitals-Skibe, lukte Baade og andre smaa Fartøier. De Indrulleredes Tal af Danske og Norske Matroser skal være 30000 Personer.

Norholm, en Herregaard i Nedenæs Fogd. og Amt.

Nordsteene, en Gaard i Loms Præstegield, Guldbrandsdalens Fogd., Christians Amt, af Skyld 3 Huder Odelsgoods, har een Opsidder og 2 Huusmænd. Her forvares en Brynie sammenheftet af Staal-Ringe, som i den ældre Tid var brugelig i Striid.

Norstevold, en Gaard i Gusdals Præstegield, under sidstmeldré Fogd., som er anseelig forbedret af dens Opsidder Niels Simonsen, og hvorfor han har erhholdet en Sølv-Medaille i Kongelig Præmie.

Norums Skibreede, et Tinglaug i Indre-Sogns Sorenskriv., nordre Bergenhuus Amt. Tingstedet er Gaarden Lunde.

Norvøe eller Nørvøe, en maadelig stor beboet Øe i Borgunds Hovedsogn og Præstegield, Søndmørs Fogd., Romsdals Amt; den adskilles fra det faste Land ved et lidet og trangt, men dog meget behageligt Sund, kaldet Norvøe- eller Nørvøe-Sund, hvorigiennem skeer en idelig Fart af smaa og store Baade, og ligge ved Sundet, især paa den nordre Side, mange Handelssteder og andre Huse. En dobbelt Strøm falder i dette Sund, hvoraf den ene tager i Flod-Tiden et modsat, men i Ebbe-Tiden et

Side 497

Notterøe eller Nøtterøe.

adskilt Løb fra den anden, saa at de bestandig ere hinanden imod. Paa vestre Side af Øen ligger et andet Sund, kaldet Aalesund, som adskiller Øen fra en anden liden Øe, Aspvøe kaldet. Norvøe bestaaer af et Field, som Norden paa er ganske brat og ubeboeligt, men har paa søndre Side endeel gode og frugtbare Gaarde med adskillige underliggende Pladse og Handelssteder. Den residerende Kapellan til Borgunds Præstegield boer her paa Øen paa en Part i den store Gaard Store-Nørve. Tingstedet for Borgunds Skibreede er og paa Øen, nemlig paa Magdevaagnæs.

Notterøe eller Nøtterøe, en stor Øe beliggende i Tønsbergs Fiord og hører under Grevskabet Jarlsberg. Den yderste Pynt eller Næsset af Øen kaldes Kalnæs og Ravndal. Denne Øe, tilligemed Kistrøe under Laurvigs Grevskab, udgjør et Præstegield henhørende til Jarlsbergs Provstie. Paa Notterøe er Hovedsognet og Hovedkirken, og Øen Kistrøe indeholder det dertil liggende Anner. Hovedkirken er en smuk Steenbygning, som tilhører Grevskabet. Paa Notterøe ligger en smuk Gaard, kaldet Toje, som i ældgamle Tiders Matrikul er kaldet Teje-Bispegaard, da den, formedelst sin behagelige Situation, formodes at have været de katholske Bispers Mensalgaard eller deres Lystgaard. Ved denne Gaard sees endnu Rudera af det store St. Oles Klosters Mure, som her fordum i det trettende Aarhundrede har staaet, og hvis Forstander var en Abbed. Til Præstegieldet er en Sognepræst. Tinget holdes paa Herresædet Jarlsberg for Notterøe Sogn.

Nummedals-Eidet eller Eldens Sogn, see Elden.

Nummedal og Sandsværd, 2de Districter i Buskeruds Amt, som tilsammen udgjøre et Fogd. og et Sorenskriv., bestaaende af 3de Præstegielde, nemlig: Sandsværd, Fladsberg og Rolloug, hvilke 2de sidste høre til Nummedals District; Sandsværd og Fladsberg Præstegielde udgjør hver et Tinglaug, men Rolloug Præsteg., som bestaaer af 4 Kirkesogne, har 3de Tingsteder, saasom: et for Hovedsognet og Veiglie Anner, et for Nore Anner, og et for Opdal Anner, altsaa i hele Fogderiet 5 Tingsteder, hvor Tingene holdes 2de Gange om Aaret, nemlig om Sommeren i Julii, og om Høsten i October og November Maaneder. Sorenskriverens Domme indstævnes for Skeens Laugting. Gaardenes Antal i Fogderiet er efter Matrikulen i alt 722 Numere. I Sandsværd District ligger Kongsberg Sølvværk og Bergstad, og i Nummedals District ligger Friderichsmindes Robberværk, som nyelig er anlagt.

Nummedals Fiord, see Namsen Fiord.

Side 498

Nummedals Fogderie og Sorenskriverie.

Nummedals Fogderie og Sorenskriverie i Tronhiems Amt, i fordum Tid kaldet **Naumdøla Fylke**, har sit Navn af den store **Namsen Elv**, som flyder igiennem endeel af Districtet. Dets Grændser er i Sønder til **Fosens Fogd.**, hvor det begynder ved **Boklesund** og strækker sig 13 Mile op i Landet, og ved Søkanten alt Nord efter indtil **Helgelands Fogd.**; udi Øster grændser det mod Fieldene til **Jemteland** samt mod **Indervens Fogd.**; og i Vester til **Vesterhavet**, hvor **Folden** eller **Follefiord** indløber. Udi **Kong Harald Haarfagers Tid** havde **Nummedal** 2de Brødre til Konger, navnlig **Herlog** og **Rolloug**. Aar 1022 seilede **Kong Oluf den Hellige** til **Nummedal** med 5 Skibe, og lod Folket omvende til den christne Troe. Aar 1384 udgav **Kong Oluf Hagensøn** den Forordning, at **Nummedals** Indbyggere skulle allene handle med Borgerne i **Tronhiem**. Dette **Nummedals Fogd.** bestaaer af 3de Præstegielde, hvilke ere: **Overhaldens** mod Østen, **Nærsens** mod Nord og **Fosnæs Præstegield** mod Sønden. Det første ligger paa det faste Land, men de 2de sidste bestaae deels af Øer ude i Havet, og deels af fast-Land. Disse 3de Præstegielde indeholde 4 Tinglauge, nemlig: **Overhaldens**, **Nummedals-Eidet**, **Fosnæs** og **Nærsens**, til hvilket sidste hører **Solstad Annersogn** under **Brønsens Præstegield** i **Helgelands Fogd.** Her holdes Tingene 2de Gange om Aaret, nemlig i Julii og October Maaneder. Sorenskriverens Domme indstævnes for **Tronhiems Laugting**. Efter Matrikulen bestaae Gaardene i Fogderiet af 587 Numere, som skylde 549 Spand 1 Øre 19 Marklaug, deraf afsfældt 39 Spand, igien 510 Spand 1 Øre 19 Markl., hvilket omtrent udgjør 766 Tønder Hartkorn; deraf Odelsgoods 125 Spand. I Fogderiet var Aar 1774 i alt 45 Saugbruge, bevilget til 132 Stabels aarlig Skiørsel. I **Overhaldens Præstegield** paa Gaarden **Haldvarmoes Grund** holdes aarlig et Marked, kaldet **Overhalds-Marked**, og ligesaa et i **Nærsens Præsteg.**, kaldet **Nærsø-Marked**. Paa disse Markeder afhandler Almuen en Deel af deres Vare, som bestaae i adskillige Sorter Fisk og Skindvare, samt Fedevare. Desuden søger Almuen af **Overhaldens Præstegield** til **Levangers Marked**, hvor de fornemmelig afhandle en stor Deel Heste. Fiskeriet har i fordum Tid været meget betydeligt i dette Fogderie, og er det endnu tildeels, især udi de yttre Præstegielde **Fosnæs** og **Nærsen** temmelig fordeelagtigt. En skøn Sort Lax fanges i den store **Namsen Elv**. De beste Skove haves i **Overhaldens Præstegield**, ligesom Kornavlingen der er betydeligst, og Almuen driver deres Gaarde med god Fordeel. Formeldte 3de Præstegielde indeholde **Nummedals Provstie**, hvortil i alt ere 14 Kirkesogne, som

Side 499

Nye Hernhuth.

betienes af 3 Sognepræster og 3 residerende Kapellaner. Den ene af Sognepræsterne er tillige Provst i Provstiet.

Nye Hernhuth, en hernhuthisk Kolonie og Menighed for de **Mähriske Brødre**, beliggende 1/2 Miil fra den danske Kolonie **Gothaab** paa **Grønland**. Den blev stiftet Aar 1733 af den hernhuthiske Menighed, som oversendte 3de Haandværkskarle, hvilke som Missionairer oprettede en liden Loge og gav samme Navn af **Nye-Hernhuth**. Denne Loge er siden tilvoret saa anseelig, at Menigheden er lige saa talrig, som i den **Gothaabske Kolonie**. Aar 1749 er her, ved Hielp af en riig Kiøbmand i **Amsterdam**, opført en Bygning, hvori er en smuk indrettet Sahl til Gudstienestens Holdelse. De have ogsaa et Provianthus til **Grønlændernes** Nytte.

Nye-Kirke, saa kaldes en Gave-Kirke i **Biri Præstegield**, **Valders Fogd.**, **Christians Amt**.

Nyekirke Sogn, et Anner til **Modums Præstegield** i **Buskeruds Fogd.** og **Amt**.

Nyekirke Sogn, et Anner til **Borre Præstegield** i **Jarlsbergs Grevskab**. Kirken er en Steenbygning i god Stand.

Nyppen Sogn, see **Leinstranden**.

Nærim eller **Hane Præstegield**, see **Haae**.

Nærstrand, en Ladeplads i **Ryesylke Fogd.**, **Stavanger Amt**, 4 Mile fra **Stavanger Bye**. Her boe imellem 50 a 60 Familier, og har her i fordum Tid været et Toldsted, men Toldstedet er nu i **Stavanger**. Her staaer Hovedkirken til **Hinderaae** eller **Nærstrands Præstegield**, see **Hinderaae**.

Nærsø, en Gaard i **Nærsø Hovedsogn** og **Præstegield**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, af Skyld 4 Vog 18 Mark Fisk, har en Opsidder og 2 Huusmænd. Denne Gaard, som ligger paa en liden Øe i **Nærsøsund**, er et Kræmmerleje.

Nærsø Præstegield i **Nummedals Provstie** sammesteds, bestaaer af 5 Kirkesogne, hvilke ere **Nærsø Hovedsogn** paa formeldte Øe **Nærsø**, og Annererne **Vikten**, **Leksø** eller **Lekkennæs** paa den **Leksø**, **Kolvereid** og **Foldereid**. Hovedkirken er en anseelig muret Bygning, opført af hugne Stene, med et anseeligt høit muret Taarn og deri en Vindeltrappe af Steen, som holder 70 Trin. For dette **Nærsø Præstegield** og **Sør Bindals Fierding** eller **Solstad Annersogn** under **Brønso Præstegield** i **Helgeland**, hvilket i det verdslige hører til **Nummedals Fogd.**, og med **Nærsen** udgjør et Tinglaug, er Gaarden **Væruim** Tingsted. Ved det saa kaldte **Nærsø-Sund** i dette Præstegield holdes aarlig et Marked, kaldet **Nærsø-Marked**, om Sommeren den 24 Julii, hvor i fordum Tid har været drevet en stor Handel. Fra **Over-**

Side 500

Nærsø.

halden føres hertil Lærreder, Strie, Vadmel og uldne Stoffer m. v. Adskillige Kiøbmænd eller Kræmmere fra **Tronhiem** søge til dette Marked. I **Nærsø Gield** driver Almuen fornemmelig paa Fiskerie, som før har været langt betydeligere end nu omstunder. Til Præstegieldet er en Sognepræst og en residerende Kapellan.

Nærsø, en stor Øe i **Folden Fiord** under **Nummedals Fogderie**, **Tronhiems Amt**, beliggende imellem **Indrevikten** og det faste Land; paa denne Øe staaer Hovedkirken for **Nærsø Præstegield**.

Nærsøsund i **Nærsø Hovedsogn** og **Præsteg.**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, ligger imellem den Øe **Boland** og den **Myklebust**. Dette Sund har en meget behagelig Situation formedelst de paa begge Sider liggende mange smukke Gaarde, saa og formedelst de mange i Sundet beliggende græsrigge, skovrige og tildeels beboede smaa Øer og Holme, som paa nogle Steder gjøre Sundet trangt, og følgelig forarsage en Deel stridige Strømme. Især skeer dette paa 2de Steder, nemlig ved de bekiendte 2de Strømme, **Krokstrøm** og **Stridstrøm**, hvoraf det ene ved Flod løber mod Nord og det andet mod Sønder. Dette Sund har sit Navn af den lille fornævnte Øe **Nærsø**, som ligger deri.

Nærsøens Skibreede, et Tinglaug i **Yttre-Sogns Sorenskriv.**, nordre **Bergenhuus Amt**. Tingstedet er Gaarden **Oustad**.

Nærsens Skibreede, et Tinglaug i **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**. Tingstedet er Gaarden **lille Hatløe** paa den **Hatløe**.

Næs og **Sundfærd**, 2de Gaarde i **Indervens Præstegield**, see **Sundfær**.

Næs eller **Tanum Hovedsogn**, see **Brunlaugnæs Præstegield**.

Næs Hovedsogn til **Østerøe Præstegield**, see **Østerøe**.

Næs eller Baaselands Jernværk i Holte Sogn og Præstegield, Nedenæs Fogd. og Amt, ligger 3 Mile fra Byen **Øster-Riisøer** og 2 Mile fra **Arendal**, har sine **Malm-Gruber** i Nærheden, og tilhører **Jac. Schnell**. Til Værket er en Masovn og 2 dobbelte Hamre. Den 9 December 1665 blev Værket under Navn af **Baaselands** meddeelt Privilegier, udstedte til **Niels Pedersen** Præsident i **Kisbenhavn** med Compagnie. Privilegierne blev confimerede den 1 December 1670 af **Kong Christian 5te**; og 20 Martii 1700 af **Kong Friderich 4de**. Aar 1724 blev Værket formedelst Gield til den Kongelige Kasse bortsolgt efter Kongelig Foranstaltning til 3de Interessenter, navnlig: **Ermandinger, Ole Smith** og **Ulrich Schnell**. Sidstnævnte udkiøbte siden de andre. Aar 1738 den 26 November blev Værket,

Side 501

Næs Præstegield i Øvre Rommerige.

formedelst Masovns Forflyttelse fra Gaarden Baaselands Grund til Gaarden Næs, givet Navn af **Næs Jernværk**, af det Kongsbergske Overbergamt. Aar 1781 blev udbragt 2299 Skipd. 18 Lispd. 14 Pd. Stangjern, og 478 Skipd. 6 Lispd. 6 1/2 Pd. Støbegods; og Aar 1791 udbragt 2898 Skipd. 15 Lispd. Stangjern, og 624 Skipd. 17 Lispd. Støbegods. Den aarlige Afgift til Kongen af dette Værk er 400 Rdlr.

Næs Præstegield i Øvre Rommeriges Fogd. og Provstie, Aggershuus Amt, bestaaer af Næs Hovedsogn og Udenæs Anner, samt efter Jonges Norges Beskrivelse tillige af Anneret Jennesstad, hvortil er en Sognepræst og en residerende Kapellan. Tingstedet er Gaarden Brustad.

Næs Præstegield i Hedemarkens Fogd., Provstie og Amt, bestaaer af en stor Landtunge eller Halvøe ude i Miøsen-Vand mod Sonden, tilligemed en hosliggende stor Øe, kaldet Holvindsholm, og indeholder 2de Kirkesogne, nemlig: Hovedsognet Næs og Balleshoels Anner. Halvøen er omtrent 1 Miil lang og Øen henved 1/2 Miil. Paa den yderste Spidse af Halvøen mod Sonden ligger Hovedkirken, og et lidet Stykke oven for den ligger Næs Præstegaard, som fører Navn af Ullinshofre. Kirkerne tilhøre Almuen. Annerkirken ligger 1/2 Miil fra Hovedkirken. Hovedkirken staaer ganske ret ved Vandet; den er en grundmuret Korsbygning fra de katholske Tider og over 400 Aar gammel, opført af brudte Kalkstene. I de senere Tider er Kirken forbedret med adskillige Tilbygninger. Dens nordre Kors er tilbygget Aar 1698 og den søndre Aar 1704. Taarnets Spiir blev opsat Aar 1671, men Aar 1773 blev Kirkens hele Indretning med dens Spiir og Tag lagt i Aske af Lynild, som slog ned i Spiiret, saa at intet stod tilbage uden de blotte Mure. Nu er den siden sat i fuldkommen Stand og paa nye forsynet med et anseeligt høit Taarn og Spiir, hvilket blev opført af Tømmermænd fra Eidsvolds Præstegield, men for Resten er Kirkens hele Indretning, som er meget smuk, forfærdiget af Gieldets egne Arbeidere. Øverst paa Taarnet ere 4 smaa Spire, et paa hver Side, med Jern-Fløie, og ligesaa en stor Jernfløi paa Spiiret. Op til Taarnet er en Vindeltrappe, bygt af hugne Stene. Dette Næs Præstegield er det mindste paa Hedemarken. Aar 1775 vare i hele Præstegieldet 49 fulde Gaarde, 47 halve, 45 Øde- eller Fierdingsgaarde, og 4 Rydningspladse, tilsammen 145, med ligesaa mange Opsiddere. Af Huusmandspladse vare samme Aar i alt 107, deraf 90 beboede, altsaa 235 Familier af Gaards- og Huusmænd. Aar 1769 var den hele Folkemængde af Mandkøn 906 og Qvindekøn 1032, i alt 1938 Siele, og Aar 1775

Side 502

Næs Præstegield i Hallingdalen.

omtrent 2000, hvoraf da vare 110 Inderster. Til Præstegaarden er lagt 4 øde Gaarde. Aar 1732 kunne paa Præstegaarden saaes 26 Tønder Korn, men Aar 1775 var Udsæden ikkun 24 Tønder. Ved Kirken er en muret Begravelse, opbyggt i sin Tid af General-Major v. Brokkenhuus, som boede paa Gaarden Hovindsholm, for ham, hans Frue og Familie, og til dets Vedligeholdelse har han foræret Kirken 50 Rdlr. I Præstegieldet sees mange Kiempenhøie, og ere deri fundet adskillige gamle Ting og Levninger, især af Vaaben, saasom: Sværde, Spyde, Pile, Hielme, Bidselstænger m. v. Almuens Næring bestaaer fornemmelig i Kornavling, og nogen Fordeel haves af Frugthaver, som her frembringe en temmelig Deel Æbler og Kirsebær. Deres Kornvare bringe de for største Deel til Røraas. Hovedkirken har et anseeligt stort Orgelværk, især mærkværdigt deraf, at det er gjort af Klokkeren paa Stedet, uden at han havde lært Haandværket eller forstod at spille paa noget Instrument, mindre, vidste at bruge de musicalske Noder. Hans Broder, som er Organist til Kirken, gjør Stue- og Sang-Uhre. Til Præstegieldet er en Sognepræst. Præstegieldet udgjør et Tinglaug, og hvortil Gaarden Deli er Tingsted.

Næs Præstegield i Hallingdalen, under Ringerige og Hallingdals Fogd. og Provstie, Buskeruds Amt, bestaaer af 4 Kirkesogne, som ere: Næs Hoveds., og Annererne: Flaae, Goel og Hemsedalen. Hovedsognet strækker sig fra Flaae til Goels Anner i Længde 3 1/2 Miil, som er fra Østen til Vesten. Kirken og en stor Deel af Gaardene ligge paa en stor Slette ved et ferskt Vand. Bemeldte Kirke er en af de saa kaldte Reise- eller Stavkirker, som Bønderne fortælle at have været flyttet ved Nattetider fra et Sted kaldet Kirketoften under Gaarden Grimssgaard til det Sted, hvor den nu staaer, hvorimellem er en Distance af 300 Skridt. Igiennem Præstegieldet løber den store Hallingdals Elv, hvori ligge 16 Øer dette Præstegield tilhørende, deraf er en under Gaarden Rotnem i Goels Annersogn, som er skyldsæt og beboet, de øvrige bruges til Høesletter. Af disse Øer høre 6 til Hovedsognet, hvilke ere: Langøen, Sudøen, Furuøen, Hovverssøen, Smaasøerne og Birkøen. Korn-Avlingen i Præstegieldet er meget mislig formedelst alt for tidlig indfaldende Nattefrost om Høsten og langvarig Kulde om Foraaret; i de Annerer Goel og Hemsedalen kan ei saaes andet end godt Byg, som endog i Hemsedalen meget sielden kommer til Modenhed, saa at Almuen de fleste Aar maae kiøbe Korn til Føde og Sæd. Disse med flere Udgifter bestrides nogenlunde ved Udførsel af Fedevare; thi Høeavlingen falder paa de fleste Steder baade hiems-

Side 503

Næs-Reppe.

hiemme og til Fields temmelig god, og haves om Sommeren gode og vidtløftige Græsgange. Skovene afgive det fornødne til Brænde og Gaardenes Vedligeholdelse, ja endog noget til Forhandling, men formedelst Fraliggenhed ikke uden med stor Besvær kan bringes i Penge; i Hemsedals Annersogn savnes endog denne Fordeel. Paa Skytterie anvender Almuen kun liden Tid, men Ryper fanges i Mængde ved Snarer, hvilke udføres til Forhandling.

Næs-Reppe, et Bøygdelaug i Sneefields Syssel, vestre Fierding af Island.

Næs Sogn, et Anner til Grans Præsteg., i Totens Fogd., Christians Amt.

Næs Sogn, et Anner til Seude eller Søvde Præstegield i Nedre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, som er 1 Miil lange og 1/2 Miil bredt, og indeholder 34 matrikulerede Gaarde. Folkeantallet var Aar 1782 i alt 930 Siele. Kirken staaer paa et Sted, kaldet Næsodden, 1/2 Miil fra Hovedkirken, er en gammel grundmuret Bygning, med gammeldags Ornamenten og et lidet Jordegods, som alt tilhører Almuen. Igiennem et lidet Bøygdelaug, kaldet Sættersbøe, indeholdende 9 Gaarde, løber en Elv, hvorved er anlagt en Hammer-Machine til Haldens Jernværk, Sørtehammeren kaldet.

Næs Sogn, et Anner beliggende i Lister Fogd., Mandals Amt, men hører under Lunde Præstegield i Dalernes District, Jedderen og Dalernes Fogd., Stavanger Amt. Gaardene skyldte 75 Huder 2 Engelsker Fedevare. Aar 1787 var Folkemængden i dette Sogn 1564 Siele, indbefattet Indvaanerne i Byen Flekkefiord, som hører hertil, hvor Kirken staaer.

Næs Sogn, et Anner til Dale- eller Lysters Præstegield i Indre Sogns Sorenskriv., nordre Bergenhuus Amt.

Næs Sogn, et Anner til Ørlandets Præstegield, i Fosens Fogd., Tronhiems Amt. Kirken staaer ved Gaarden Næs paa østre Side af Indløbet eller Mundingen af Biungne-Fiord.

Næs Lands Sogn, et Anner til Vinnie Præstegield i Øvre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, ligger 10 1/2 Miil fra Skeens Kisbstad, hvor Sognets Indbyggere have deres Handel. Kirken, som staaer 1 1/2 Miil Sydost fra Hovedkirken Vinnie, er en gammel Træbygning fra de katholske Tider, men blev Aar 1774 noget forandret og beklædt udvendig med Bræder, samt rødmalet. Denne Kirke har ellers været en af de saa kaldte Love-Kirker. Sognet bestaaer af 13 fulde Gaarde.

Side 504

Næsne Fierding.

Næsne Fierding, et Tinglaug i **Helgelands Fogd.**, **Nordlands Amt**, under **Lurøe Præsteg.**, hvis Tingsted er Gaarden **Møklebostad**.

Næsnæs, et Næs som ligger yderst i Mundingen af **Fiskesundet** i **Vigørs Præstegield**, **Søndhordlehns Fogd.**, **søndre Bergenhuus Amt**. Paa dette Næs har **Østensøe Kirke** forudm staaet, men maatte flyttes derfra formedelst den stærke Søgang, der falder ved Landet. Planen af Kirkegaarden vises endnu.

Næsnæs Præstegield i **Helgelands Fogd.** og **Provstie**, **Nordlands Amt**, bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere **Næsnæs Hovedsogn**, hvis Kirke staaer ved Indløbet af **Ranefiord** paa et Næs kaldet **Næsnæs**, og dernæst **Dunnæs Annersogn**, hvis Kirke ligger paa den **Dunnø**. Til dette Præstegield er en Sognepræst.

Næsoddens Præstegield i **Folloug Sorenskriv.**, **Øvre Borgeyssels Provstie**, **Aggershuus Amt**, bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere: **Næsoddens Hoveds.** og **Oppegaard Anner**. Hovedkirken, som ligger strax ved Staden **Christiania**, er en Steenbygning. Til Præstegieldet er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Krouger**.

Næssets Præstegield i **Romsdals Fogd.**, **Provstie** og **Amt**, bestaaer af Landstrækninger og Dale paa begge Sider af de 2de Fiorde **Langfiorden** og **Eridsfiorde**. Ved Boten eller Enden af **Langfiorden** skiær sig et Eide, kaldet **Tilter-Eidet**, omtrent 1/2 Miil langt, som er beboet, og hvoraf den ene halve Deel tilhører **Nordmørs Fogd.**, den anden halve Deel **Næssets Præstegield**, og er en stor Steen nedsat i Jorden til Skiellmærke; saa hører og hertil noget af en Fieldbøyg, kaldet **Osmarken**. Foruden ommeldte Fiorde ligger i dette Præstegield adskillige smaa fiskerige Vande og endeel Elve, som derfra have deres Udløb. I Botten af **Eridsfiorde** er en stor jevn Plads med endeel Gaarde. Her holdes almindelig General-Mynstring for det 2det Tronhiemske Regimente, hvilken Strækning kaldes **Eridsfjords Bøygden**. Herfra gaaer en beboet Dalstrækning, kaldet **Eikesdalen**, som er meget jevn og smuk. Fra **Langfiorden** skiær sig ogsaa en smuk Dal, kaldet **Visdalen**. Skovene ere, paa nogle faa Steder nær, saasom under Præstegaarden m. fl. a., af ringe Betydenhed; til de fleste Gaarde haves neppe fornøden Brændeved og Bygningstømmer, og til endeel andre aldeles ingen anden Skov, end Birk, Hassel, Older eller Elle og Eene. Paa ingen flere Steder vorer Gran-Skov end

allene paa Gaarden **Randvigen**, som stedse conserveres og holdes i Hævd. Jorden er overalt paa de fleste Gaarde tør og mager baade til Ager og Eng, og formedelst Mangel af

Side 505

Næstved Præstegaard.

Gisdsel er Havre den fornemste ja snart eneste Sæd, som bruges, undtagen i **Eikesdalen**, hvor Sæden meest bestaaer i Byg. Til Fields haves om Sommeren overflødig Græsning for Creaturene. Præstegieldet har tilforn været et saa kaldet Vice-Pastorat eller residerende Kapellanie under **Vedøe Præstegield**, indtil omtrent Aar 1749, da det blev separeret fra **Vedøe** og fik Beneficia som andre Sogne kald, hvorved endeel af Mensal-Godset, som tilforn laae til **Vedøe**, blev udbyttet og lagt til **Næsset**, nemlig i alt 12 Vog 1 Bpd. 8 Mark Fisk, indberegnet Præstegaarden, og er endeel af dette Gods med og endeel uden Børel. Dette Præstegield har 3 Kirkesogne, nemlig: **Næssets** eller **Røe Hovedsogn**, og Annererne **Sire** eller **Eridsfiord** og **Visdal**. Hovedkirken ligger paa nordre Side af **Langfiorden**, 1/2 Miil fra Søen; den er en Stavbygning, opført Aar 1633, eller da indvendig malet med Vandfarve og Malinger paa Væggene af den bibelske Historie. Bygningen er meget simpel, har fra det første kun bestaaet af en aflang Fiirkant med en Fordør, men siden er tilbygget et Chor og bag det et Skriftehuus. Kirken har nu et temmelig høit Spiir. Præstegieldets samtlige Gaarde bestaae af 104 Matrikuls Numere, hvilke tilsammen skyldte 235 Boger 2 Bpd. 22 Mark Fisk, som er omtrent 118 Tønder Hartkorn. Præstegaarden ligger paa søndre Side af **Langfiorden** paa en høi Bakke, 1/4 Miil fra Søen; den har en betydelig Fyrre-Skov og meget gode og foldige Jorder til Korn-Avling. Ved Gaardens Huse ligger en i fordom Tid meget smuk Have beplantet med mange gode Frugttræer, men i den senere Tid meget forfalden. Almuens Næring er fornemmelig ved Fiskerie; saa udføre de og endeel Fedevare og Slagte-Qvæg fornemmelig til **Molde Bye**. En stor Mængde Nødder vorer her i Præstegieldet, især udi førmeldte **Eikesdal** og det Bøygdelaug **Eridsfiorden**. Af Humle, Hamp og Liin avles til Huus-Fornødenhed. Aar 1756 i Martii Maaned indtraf et betydeligt Biergfald et langt fra Gaarden **Riellen**, hvilket foraarsagede stor Skade, (see **Riellen**). I Præstegieldet ere 8 Saugbruge. Folkemængden bestod Aar 1769 af 1507 Siele, deraf omtrent 190 Gaardsmænd. Til Præstegieldet er en Sognepræst. Korntienden per Part beløber til 110 Tønder af Byg og Havre. Tingstedet for Præstegieldet eller **Eridsfiords Otting** er Gaarden **Eidsvaag**.

Næstved Præstegaard i **Sælboe Præstegield**, **Strinde Fogd.**, **Tronhiems Amt**, er en stor og god Gaard af Skyld 5 Spand, hvorpaa avles omtrent 160 Tønder Korn aarlig, og fødes 40 til 50 Malkekøer, foruden ungt Qvæg og Smaafæe.

Side 506

Nødøe.

Nødøe, en Øe under **Herøe Præstegield**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, hvorpaa ligge 2de Gaarde.

Nøleggaard, en Gaard i **Eidangers Præstegield**, **Nedre Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt**, som anseelig er forbedret af dens Opsidder **Lars Andersen**, hvorfors han er bleven belønnet med en Kongelig Præmie, bestaaende af en Sølv-Medaille.

Nørrevauk, et Sund beliggende imellem de 2de Øer, **Bøland** og **Remøe** i **Herøe Hovedsogn** og **Præstegield**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**.

Nørstebøe eller **Nørsteboe**, en Gaard i **Lessøe Præstegield**, **Guldbrandsdalens Fogd.**, **Christians Amt**, af Skyld 3 Huder 3 Skind Odelsgoods. Her har fordom staaet en Kirke,

hvorefter Tomten endnu er at see, saa og Kirkegaardens Circumference. Gaarden har 2de Opsiddere.

Nørstegaard, en Gaard i **Dovre Annersogn** udi sidstmeldte Præstegield, af Skyld 2 Huder 6 Skind og 18 Mark Fisk Odelsgoods; har 2de Opsiddere. Gaardens Huse, som nu ere flyttede, have tilforn staaet paa en Tomt, hvor formodes at have været gamle Begravelser; thi i Jorden under et af Husene blev funden 3 Gulderinge heftede i hinanden.

Nørstøm, en Gaard i **Børsens eller Bigens Annersogn, Bynessets Præstegield, Strinde Fogd., Tronhiems Amt**. Norden for Gaarden, ei langt fra **Børsøren**, sees endeel Kiempenhøie og 5 Bautasteene, deraf 3 paa et Sted og 2 paa et andet; den største er 4 Alen høi.

Nørvøe, see **Norvøe**.

Nøst, en stor og smuk Gaard i **Ritsens Annersogn, Stadsbøygden Præstegield, Fosens Fogd., Tronhiems Amt**, af Skyld 4 Spand, tilhørende **Reenskloster Herregaard**; har en Opsidder og en Huusmandsplads. Gaarden er af nærværende Leilænding **Ole Nøst** betydelig forbedret og udvidet. Den ligger meget behagelig ved en liden Arm af **Tronhiems Fiord**, kaldet **Strøms-Botn**. Paa Gaardens Grund har Eieren af Hovedgaarden Justitsraad **Hornemann** i **Tronhiem** et godt Teglværk. Denne Gaard er Gjestgiver- og Skyds-Sted, samt Tingsted for **Ritsens Tinglaug**.

Nøst, en smuk Dragon-Qvarter-Gaard i **Mære Hovedsogn, Spareboe Tinglaug, Indervens Fogd., Tronhiems Amt**, af Skyld 3 Spand; har en Opsidder som er Selveier. Gaarden er forsynet med nye og smukke Bygninger; den ligger paa østre Side af **Borgen Fiord**.

Nøstdal eller Naustedal, en vel beboet Dalstrækning i **Sogn og Nordfiords Fogd., nordre Bergenhuus Amt**, som udgjør

Side 507

Nøstdal.

udgjør et Annersogn til **Førde Præstegield** sammesteds. Kirken er en muret Bygning. Denne Dal løber op fra **Eidsfiorden**.

Nøstdal, en Gaard i **Eids Præstegield** s. St., hvor **Kong Vemund** blev indbrændt af **Rongvald Mørejarl**, da **Kong Harald Haarfager** indtog Norge.

Nøsted, en Havn og Ladeplads under **Bergens Tolddistrict**, hvor 2de Toldbetientere ere ansatte.

Nøstviig Sogn, et Anner til **Brønsens Præstegield** i **Helgelands Fogd., Nordlands Amt**. Kirken ligger ved den sydlige Side af **Velfiorden**.

Nøtterøe, see **Notterøe**.

O.

Odalens Robberværk, see **Oudalen**.

Odalens eller Viger-Sogn, see **Viger**.

Odde eller Røen-Sogn, et Anner til **Slidre Præstegield**, i **Valders Fogd., Christians Amt**.

Odde Sogn, et Anner til **Kindservigs Præstegield**, i **Søndhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt**. Kirken er af Grundmuur.

Odde Tinglaug i **Mandals Fogd. og Amt**, bestaaer af **Oddernæs Sogn, Tveds Sogn og Venneslands Anner**, samt af 5 Gaarde under **Høvåg Annersogn** til **Vester-Molands Præstegield** i **Nedenæs Fogd. og Amt**, nemlig: **Vatne, Estevog, Rumstøel, Grønnevold** og **Aadneviig**. Tingstedet er paa Strandstedet **Lahelle**, hvor et Tinghuus er opbyggt.

Odden eller Quden, en Gaard i **Froens Præstegield, Guldbrandsdalens Fogd., Christians Amt**, af Skyld 4 Huder 3 Skind, samt 1 Bpd. 3 Mark Fisk; har en Opsidder, ligger ved Kongeveien og er en Giestgivergaard og Skydssted for Reisende.

Odderaae eller Otterraae, som ogsaa kaldes **Torredals Elv**, en meget stor Elv i **Mandals Amt**, som kommer løbende henved 30 Mile oven fra Landet, og i **Oddernæs Præstegield** danner en stor Fos, kaldet **Vigelands-Fos**. I denne Elv, som falder ud paa østre Side af Staden **Christianssand**, fanges en Mængde god Lax, og ved Siderne af Elven ligge mange Gaarde og Saugbruge.

Odderen, saa kaldes nogle høie Fielde 10 a 12 Mile oppe i Landet under **Christianssands Stift**, hvoraf **Odder- eller Otter-Elv** har sit Navn.

Side 508

Oddernæs Kongsgaard.

Oddernæs Kongsgaard, saa kaldes en meget stor og betydelig Gaard, beliggende i **Oddernæs Hovedsogn og Præstegield, Mandals Fogd. og Amt**, omtrent 1/2 Fierding Vei fra Staden **Christianssand**, ved **Topdals Fiord**. Den skylder 16 Huder, og høre dertil 29 Huusmænd, som have bygget paa **Narvig, Viige, Kusholmen, Lahelle** og **Nedre-Lund**. Stiftamtmanden over **Christianssands Stift** er tillagt 2/3 Dele af denne Gaard og Biskoppen sammesteds 1/3 Deel, hvilke for nærværende Tid have bortforpagtet Hovedgaarden til 2de Bønder. Gaarden har i ældgamle Tider været Boelig for de gamle Lehnsmænd, indtil 1 Februarii 1668, da den blev skiodet til **Oberstlieutenant Bruun**. Han solgte Gaarden til Fogden **Ries** Aar 1674, som igjen overlod den til Kongen i Betalning for Cassemangel, hvorefter den Aar 1685 blev tillagt Stiftamtmanden og Biskoppen, som Avlsgaard.

Oddernæs Præstegield i **Mandals Fogd., Provstie og Amt**, i gamle Dage kaldet **Otürnæs**, indeholder 4 Kirkesogne, nemlig: **Oddernæs Hovedsogn**, og Annererne **Øvrebøe, Vennesland** og **Hægeland**. I fordom Tid har endnu lagt hertil 2de Sogne, nemlig **Søgne** og **Grebstad**, men Aar 1604 bleve disse Sogne et særskilt Præstegield. Hovedsognet bestaaer deels af Øer og deels af fast Land. Præstegaarden **Oddernæs**, af Skyld 5 Huder, hvorunder hører en Plads, kaldet **Præstøen**, og endeel Huusmænd, som have bygget paa et Sted, kaldet **Øvre-Lund**, ligger tilligemed Hovedkirken ved **Odder- eller Otterraae** paa en stor Slette, hvor i fordom Tid har været holdt Feldtslag, og sees der mange Begravelses-Høie. Kirken er nu en rummelig Steenbygning med et høit Træspiir. Ved Kirken er et muret og tillukt Begravelsessted for en **Wendelboe**, som Aar 1689 forsørede Kirken med en Tilbygning og lod Spiiret opføre. Paa Kirkegaardens østre Side staaer en Bautasteen 8 Alne lang med Inskription af Rune-Bogstaver, som læses saaledes: **Arinter bygde denne Kirke over en Søn af Ole den Hellige hans Beslægtede**. Gaardene i Hovedsognet skylde i alt 179 Huder 11 Engelsker, og i Annererne 138 Huder 7 1/2 Engelsker, tilsammen 318 Huder 6 1/2 Engelsker Fedevare. Aar 1787 var Folke-Antallet i Hovedsognet 1242 og i Annererne 1345, tilsammen 2587 Siele. Til dette Præstegield er en Sognepræst og en residerende Kapellan, som boer paa Gaarden **Øvrebøe** og bruger tillige Gaarden **Sangesland**; begge Gaarde tilhøre Præstegieldets Mensalgods. Præste-Enke-Sædet ere Gaardene **Greppestol** og **Sømb**. I Hovedsognets District ligger Staden **Christianssand**.

Odderøe-Fæstning ved Staden **Christianssand** ligger paa en høi Klipper paa den store Øe **Odderøen**, som adskilles fra Staden.

Side 509

Ofodens Fierding.

dens østre Side ved et smalt Sund eller Canal. Paa denne Øe, som ellers er tillagt Staden og bortbørles af Magistraten, har i forrige Tider været 2de andre Forter, hvoraf det ene blev kaldet **KiPut**, siden det laae paa det allerhsieste af Øen. Dette Fort, hvoraf Levninger endnu er tilbage, bestod af en femvinklet Skandse med et hvelvet Taarn; men er længe siden nedslaget af Torden. Det andet Fort, som bestod af nogle afbrudte Linier, opførte af løs Muur, var anlagt for at beskyde Stadens vestre Havn, men formedelst sin Høide dertil usikkert. **Odderøe-Fæstning** kan beskyde Staden, den østre og endeel af den vestre Havn, samt **Christiansholms-Fæstning**; men formedelst dens høie Beliggenhed kan den ikke forsvare sig selv, og kan ei heller forsvares af **Christiansholms Fæstning**, som ligger lavt. Fæstningens Hovedværk er opført af massiv Graasteens-Muur, indskrænket efter Klippens Beliggenhed; derudi er et Corps de Garde af Bindingsværks-Muur, og et af Graastene muret Taarn, hvorudi er et Krudt-Gevælv; oven over er Plads til nogle Kanoner. Dette Taarn er bedækket med et Træetag. Ved begge Ender af Hovedværket er anlagt en Art af Retranchement, som ved Afsatser gaaer ned efter ved Klippen, ligesom og fra samme Høide Nedgangen er belagt med flade Stene. En Gefreider og 3 Mand samt en Artillerist have daglig Vagt, hvilke iagttage at give Varsel ved Skud, naar der er Ild i Staden. Ved Vagten er en Brønd, hvorudi er godt Vand.

Ofodens Fierding, et Tinglaug i **Saltens Fogd.**, **Nordlands Amt**. Tingstedet er Gaarden **Leiland**.

Ofodens Præstegield sammesteds, ligger omkring en Fiord eller Viig, som fra Havet skiær sig ind i Landet, kaldet **Ofoden**, hvilken Fiord deler sig i mange smaa Arme, nemlig: **Eirsfiord**, **Skromen**, **Romsbaken** 2c. Præstegieldet indeholder 2de Kirkesogne, hvilke ere: **Evenes** eller **Ofodens Hoveds.**, hvis Kirke staaer paa nordre Side af Fiorden, og **Ankenæs Anner**, hvis Kirke ligger inderst i Fiorden paa dens sydøstlige Side. Hertil er en Sognepræst.

Offeren eller Offren, en anseelig stor Gaard i **Gusdals Præstegield**, **Guldbrandsdalens Fogd.**, **Christians Amt**, hvor i fordom Tid formenes at have boet vigtige eller anseelige Mænd. Paa Gaarden sees mange cirkelrunde og firkantede steenlagde Pladse.

Ofte-Vandet, et ferskt Vand i **Hsidalsmoe Annersogn**, **Laurdals Præstegield**, **Øvre Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt**, er 1/2 Miil langt og 1/4 Miil bredt. Det tager sit Løb igiennem **Brunkebergs Annersogn** i **Hvidessøe Præstegield** 1 1/2 Miil mod

Side 510

Ogne eller Ougne Sogn.

Sudvest, og falder ud i Hvidessøe-Vandet. I dette Ofte-Vand samles alt det Tømmer, som Kiøbmændene i Skeen tilforhandle sig fra denne Kant af Vennie Præstegield og Hvidalsmoe samt Ødesfiords Annerer, hvorfore her og er anrettet en Dæmning over Vandet, som optages, saa ofte det samlede Tømmer skal passere videre; denne Dæmning kaldes Skaadtdammen.

Ogne eller Ougne Sogn, et Anner til Egersunds Præstegield, see **Ougne**.

Olasdal, en liden Tværdal fra Bondal i Jørgenfiords Præstegield, Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, eller rettere en stor Aabning af omtrent 200 Favnes Længde og 100 Favnes Brede i det Field, som paa søndre Side indslutter Hoveddalen, med steile og høie Fielde paa begge Sider, fornemmelig paa den vestre, hvilke ere ganske ubestigelige. Paa samme Side sees en Hoben Huller efter mange udbrustne Stene og Bierg-Stykker, især et mærkværdigt Hul op imod det øverste, som fra en skiult Canal udsender Ild, Røg og skarpe Skud, saa ofte visse Forandringer i Veirliget forestaae, og derved foraarsager en heftig Gienlyd blandt de omliggende Fielde, men

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

ingen Steenskreed, som kunde give Anledning til at troe, at Knaldet deraf havde sin Oprindelse. Dette Hul blev i fordum Tid kaldet St. Oles Hule.

Olden Skibreede, et Tinglaug i Nordfiords Sorenskriv., nordre Bergenhuus Amt. Tingstedet er Gaarden Saleide eller Tonning.

Olden Sogn, et Anner til Indvigs Præstegield sammesteds. Kirken er af Træe. I dette Sogn gives gode Korn-Gaarde, skøn Høe-Avling og gode Skove. I Elvene, som løbe igiennem Sognet, fanges endeel god Lax. I Skovene opholder sig noget Vildt og Indbyggerne ere gode Skyttere.

Olufsvig, en Handelsplads og Fiskerhavn i Sneefields Syssel, vestre Fierding af Island, hvorved er en Kilde af samme Navn.

Omblie, en Gaard i Moe Præsteg., Øvre Tellemarkens Fogd.; Bradsberg Amt, hvortil er et privilegeret Saugbrug til 100 Udskibnings Bord aarlig af Gaardens egen Skov, og er dette det eneste Brug i hele Fogderiet, hvor Bord til Udskibning maae skiares.

Omblie Præstegield, i Raabygdelaugets Fogd. og Provstie, Nedenæs Amt, bestaaer af 4 Kirkesogne, som ere Omblie Hoveds. og Annererne: lille Topdal, Giævedal og Møkland. Paa Hovedkirkens søndre Side staaer en Steen med nogle gamle Rune-Bogstaver. Igiennem Præstegieldet løber den store Nid-Elv, som kommer fra 2de store Vande i Øvre Tellemarken og

Side 511

Omboe.

falder ud i Havet Sydvest fra Byen Arendal. Til Præstegieldet er en Sognepræst. Tingstedet for Hovedsognet og de 2de Annerer Giævedal og lille Topdal, samt for Vegaardsheims Anner til Gierrestads Præstegield i Nedenæs Fogd., hvilket Anner hører under Raabygdelaugets Fogd., er Gaarden Fladen.

Omboe, en stor beboet Øe i Bukken Fiord, under Ryesylke Fogd., Stavanger Amt, som sorterer til 3de Kirkesogne.

Ombornæs, en Samling af Huse, som en liden Landsbye, med et Saugbrug og en Korn-Mølle, liggende paa vestre Side af Frier Fiord, i Nedre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, under Bamble Hoveds. og Præsteg.

Omdals Robberværk, anlagt paa Gaarden Omdal i Skaffe Annersogn, Moe Præstegield, Øvre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, skal have været optaget for omtrent 110 til 120 Aar siden, men blev Aar 1766 nedlagt til stort Savn for de i Egnen boende fattige Bønder. Der skal befindes en god Sort Malm, endog saa ædel, at den skal indeholde en usædvanlig Mængde Guld, og staaer endnu paa Stedet alle Værkets Bygninger og Maskiner, dog i meget forfalden Stand. Her gives ellers skøn Leilighed af Vandfald for Maskinerne, og Egnen om Værket er forsynet med overflødig Skov. Mangel af kyndige Bergfolk formodes at være den fornemste Aarsag til Nedlæggelsen. Paa nogle Gaarde, under Navn af Fieldgaardene i Veums Annersogn, Molands Præstegield under Øvre-Tellemarkens Fogd. findes Kobber-Malm, og har 4 Gruber til Omdalsværk der været i Drivt, under Navne af Mos, Uap, Grusen og Meaberg. Den første som optog Værket, var en Borgemester i Christiania, ved Navn Bergmann, som, efter at have udbragt nogle Skippund Kobber, skal selv have begivet sig paa en Reise til Holland dermed, formodentlig for at samle Interessentere, men underveis forliste Skibet med Mand og alt, og hvormed Værket laae stille. En Oberst-Lieutenant Kaas begyndte Aar 1750 at ville bringe det atter i Drivt, men hans Participanter forlode ham, og han døde kort derefter. Værket blev efter Kaases Død solgt til et nyt Participantkab, som lod opføre de fornødne Bygninger og med en

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

betydelig Sum satte Værket i fuld Stand. Dette Participantskab bragte en Smeltning tilveie i Aaret 1765, og skal have befundet Malmen at være meget riig, men desuagtet blev dog Værket, som meldt, aldeles nedlagt Aar 1766.

Omgangs Sogn, et Anner til Tana Præstegield, i Østfinmarken, Finmarkens Fogd. og Amt.
Onareim eller Unereim Sogn, see **Unereim**.

Side 512

Onen.

Onen, et bekiendt Fiskevær i Romsdals Fogd. og Amt, hvor Vaar-Torsk fanges tildeels i stor Mængde, hvortil mange Fiskere af Fogderiets Almue og fra andre Steder begive sig om Foraaret.

Ongdalen, en vel beboet Dalstrækning, hvor de fleste og beste Gaarde ligge, som henhøre til Skej Annersogn, under Spareboe Præstegield, i Indervens Fogd., Tronhiems Amt. Igiennem denne Dalstrækning løber Ognæ- eller Augnæ-Elv, som kommer fra Guldstad-Fieldene, see **Augnæ**.

Onsøe Præstegield, i Mosse Fogd., Nedre-Borgesyssels Provstie, Smaalehnenes Amt, bestaaer ikkun af et Kirkesogn, som indeholder Beboerne af den Øe, Onsøe kaldet, beliggende yderst i Christianiæ eller Opslo-Fiord, ved Fiordens østre Side, og hvorved ligger en anden mindre Øe, kaldet Rugøen. Til dette Præstegield er en Sognepræst, som boer paa Øen ved Kirken. Tingstedet for Onsøe og Hvalsers Præstegielde er Gaarden Orebak.

Onsøe og Tunøe Sorenskriverie i sidstnævnte Fogd., bestaaer af 4 Præstegielde, som ere: Onsøe, Tunøe, Borge og Hvalsøerne, samt Glemminge Annersogn under Sognekaldet i Byen Friderichsstad. Tingene holdes 3de Gange om Aaret, see **Mos Fogd.** Sorenskriverens Domme indstævnes for Mos, Tønsbergs og Friderichsstads Laugting.

Opdals Præstegield i Orkedals Sorenskriv. og Daletnes Provstie, under Tronhiems Amt, bestaaer af en smuk, frie og aaben liggende Dalstrækning, som fra Vangs Præstegaard, eller fra det Sted hvor Kirken staaer, som ligger paa den nordlige Side af Dalen, deler sig i 3de Arme eller Grene, hvoraf den ene breder sig ud mod Vesten ned til Sunddalen, den anden mod Sonden op til Dovrefield, og den tredie mod Østen og Nordost ned til Renneboe paa den ene og til Indset paa den anden Side. Dette Præstegield bestaaer kun af et Kirkesogn med en Kirke, kaldet Vang, og et lidet Kapel, som Aar 1774 blev opbyggt paa Gaarden Lønset, 2 1/2 Miil Vesten for Vangs Kirke mod Sunddalen. Vangs Kirke er en anseelig stor Korsbygning af Træ med et temmelig høit Spiir og 7 smaa Spirer eller Fløie paa Kirkens og dens Tilbygningers Røster. Kirken har en smuk Altertavle og Prædikestoel, vel udhugne og stafferede. Paa den nordre Side af Choret staaer en Tavle med Gravskrift over Sognepræsten Hr. Anders Roaldsøn Blik, og paa en anden Tavle derhos staaer han og hans Kone aftegnede med 5 Sønner paa hans og 5 Døttre paa hendes Side, foruden een Datter, som forestilles at ligge død. Kirken er byggt paa Almuens Bekostning Aar 1650 og er

Side 513

Opdals Præstegield.

smukt indrettet. I Taarnet hænger 2 Klokker. Paa Præstegaarden Vang staaer endnu en Stue, som første Præst efter Reformationen lod opføre Aar 1560. Denne Gaard er temmelig stor og god. Her fødes almindelig 6 Heste og 40 Hornqvæg, foruden Smaafæe. Korn-Sæden er aarlig omtrent 24 Tønder. Aar 1734 bestod Præstegieldet af 268 matrikulerede Gaarde, deraf 20 øde, de øvrige beboede af 321 Bønder og 50 til 60 Huusmænd. Jorden er overalt meget frugtbar og

foldig, saa at efter een Tøndes Udsæd kan avles 13 a 14 Tønder; men formedelst langvarig streng Kulde om Foraaret og tidlig Nattefrost om Efteraaret gjøres Korn-Avlingen meget usikker, og kan ei bruges anden Sæd end Byg. Noget Hamp avles her tillige. Til Gaardene hører betydelige Fyrreskove og endeel Løvskov; men her gives dog ikkun eet privilegeret Saugbrug, som staaer ved en Elv, kaldet Stafaæ, og en Bøygde-Saug under Gaarden Misen, hvor tillige er en Stampe-Mølle. Opdals Almue har af de gamle norske Konger været fritaget for Leding og Krigstoge. Paa disse Friheder have de forhvervet sig Stadfæstelse, især af Kongerne af den Oldenborgske Stamme, fra Kong Christian 1ste til Kong Christian 6te. De vare ogsaa tilforn frie for al Indqvartering, og Kong Friderich 4de meddelede dem tillige Frihed for Mønstring, Aar 1704; men disse Privilegier eller Friheder ere dem siden betagne, og de have nu ingen andre tilbage, end denne, at de kun betale halv Leilænding-Skat, i den Sted at de tilforn vare befriebe for Ydelse af al Skat, hvilket Præsten endnu er. En maadelig høi Fieldstrækning eller Biergaas ligger Norden for Kirken og Præstegaarden, hvorpaa ligger Sneen næsten hele Sommeren, og gaaer paa sine Steder aldrig bort, endskiønt den Side af Fieldet, hvor Sneen saaledes bliver liggende, vender mod Sønder. Adskillige Vande ligge her i Opdal, og ligesaa løbe mange Elve baade langs og tvers efter Dalen. Det største Vand skal være Gekel-Siø i en Sætterdal, kaldet Drotningdalen, hvori gives store Ørreter; fra dette Vand har Orkla-Elv sit Udspring. Et andet Vand, kaldet Diævlevatn, er omtrent 2 Mile langt, men hvorudi ingen Fisk er. Herfra løber en Elv, kaldet Fiske, og rundt om Vandet ligger en Mængde Sætterpladse. Ved Præstegaarden og Kirken sees mange forskellige Kiempehøie, store Steen-Røser og cirkelrunde Kredse, hvorefter formenes, at der har staaet et Feldtslag i fordum Tid. Til Præstegieldet er en Sognepræst, som er tillagt den hele Korn-Tiende, saavel Kongens som Kirkens, beløbende i alt, naar gode Aaringer indtræffe, til hen ved 500 Tønder aarlig. Herforuden erholder han en saa kaldet Smør- og Oste-Tiende,

Side 514

Opdals Skibreede.

som beløber til noget anseeligt aarlig. Tingstedet for Præstegieldet, som udgjør et Tinglaug, er Gaarden Skarsem.

Opdals Skibreede, et Tinglaug i Søndhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt. Tingstedet er dels Gaarden Godøesund og dels Gaarden Bekkervigen.

Opdals Sogn, et Anner til Rollougs Præstegield, i Nummedals og Sandsværd's Fogd., Buskeruds Amt.

Opdals Sogn, et Anner til Tysnæs Præstegield, i Søndhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt.

Opdals Vandet, et fiskerigt Vand i Slemdal Annersogn, Eidanger Præstegield, Nedre-Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt.

Opheims Sogn, et Anner til Vosse Præstegield, i Nordhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt.

Ophoug, en smuk bebygget samt i Ager og Eng god Gaard, beliggende paa Ørlandet, under Ørlandets Hovedsogn og Præstegield, Fosens Fogd., Tronhiems Amt, som eies og beboes af Kaptain v. Holterman. Denne Gaard er bekendt i de gamle Historier beraf, at den har været beboet af Asbiørn Jernskiægge, som i Kong Oluf Tryggesøns Tid satte sig imod, at den christelige Troe blev indført, hvorover han blev ihjelslaagen paa Øreting, og hvorfra hans Liig blev ført til Ørje og begravet i en Høi ved Herregaarden Østeraad, som derefter blev kaldet Skiegges-Høi.

Oplands eller Hedemarkens Laugdømme, see **Hedemarken**.

Oppedal, en Gaard i Kindservigs Præstegield, Hardangers District, Søndhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt, hvor Hovedkirken forhen har staaet, og skal endnu sees Tegn til Kirkegaarden, som nu er indrettet til en Have. Der har og staaet et Kloster, hvis Levninger, især af Kieldere, endnu sees. Her vises tillige en Høi, kaldet Kongens-Høi, hvorudi en Konge ved Navn Graa skal være begravet; desuden sees her nogle Høie sammenskastede af Kampestene, og i en af disse fandtes for faa Aar siden et Begravelses-Sted, opmuret i Fiirkant og bedækket med en stor Steen-Plade, samt deri en Urne. Denne Gaard er den største i hele Hardanger og beboes af 15 Bønder, og sees her og de fleste Æble- og Kirsebær-Haver samlede paa et Sted.

Oppegaard Sogn, et Anner til Næsoddens Præstegield, i Follougs Sorenskriv., Aggershuus Amt.

Opslo, en forud anseelig Stad, nu gemeenlig kalder Gamle-Byen, ligger lige over for Staden Christiania i Aggers Herred eller Sorenskriv. og Christiania Stift, paa søndre Side af den Vig, Biørvigen kalder, Den blev anlagt af Kong Harald Haard-

Side 515

Opslo.

raade omtrent Aar 1060, hvor han for det meste residerede, ligesom adskillige Konger efter ham. Følgende Konger over Norge ere kronede og valgte i Staden, saasom: Aar 1130 Magnus Blinde; Aar 1239 Hertug Skule, som satte sig op imod Kong Hagen Hagensøn; Aar 1442 blev Kong Christopher af Danmark kronet til Konge over Norge; Aar 1514 Kong Christian 2den; Aar 1535 blev Kong Christian 3die hyldet af den norske søndenfieldske Adel; Aar 1547 ligesaa Kong Friderich 2den; Aar 1591 blev Kong Christian 4de hyldet af alle norske Stænder; og Aar 1610 blev Prinds Christian hyldet til Konge. Aar 1130 døde Kong Sigurd Jordsalafar i Opslo og blev begravet i St. Halvars Kirke; 1139 blev hans Søn Kong Magnus Blinde begravet i samme Kirke; 1155 blev Kong Østen fangen og ihjelslaagen i Opslo; Aar 1161 blev Kong Inge ligesom leges slagen og begravet i St. Halvars Kirke. Staden var i den Tid meget stor og havde 4 Kirker, nemlig: 1) Domkirken eller St. Halvars Kirke kaldet, som havde meget Gods og store Indkomster, og var i sig selv en betydelig stor Bygning med 9 Altere. 2) St. Mariæ eller Vor Frue-Kirke, som og var en Domkirke, funderet af Kong Hagen; 3) Korskirken; og 4) St. Clemens Kirke, alle ligesom St. Halvars Kirke forsynede med meget Gods og mange Præbender. Opslo var Hovedstaden for Norge indtil Aar 1624, da den aldeles afbrændte, undtagen Bispegaarden, hvor Biskoppen over Christiania Stift endnu boer, og nogle faa andre Huse, samt Muren af St. Halvars Kirke, som til Aar 1680 var at see, men er nu siden aldeles nedreven. Efter denne ulykkelige Jldbrand blev Staden ikke bebygget, men Kong Christian 4de anlagde selvsamme Aar den 27 og 28 September den nuværende Hovedstad Christiania, lige over for Opslo ved Biørvigens vestre Side. Foruden ommeldte sidste Jldbrand havde Staden forhen været underkastet lige Skiebne og andre Ødelæggelser ved fiendtlig Indfald, saasom: Aar 1138 blev Staden indtaget af Kong Erik Emund af Danmark, som seilede dertil med 600 Skibe; han lod sætte Jld paa St. Halvars Kirke, hvorved en stor Deel af Staden opbrændte; Aar 1217 udi Kong Hagen Hagensøns Tid blev Staden røvet af et oprørske Partie, kaldet Slitungerne, for hvilke Byemændene maatte rømme; Aar 1567 afbrændte de Svenske en stor Deel af Staden, efter at de 2de Gange i et Aar, nemlig først i 2 og siden i 18 Uger havde beleiret Aggershuus-Slot forgæves; men den blev dog atter igien opbyggt. Opslo tilligemed dens hosliggende Forstæd, kalder Grønland, er nu annecteret under Aggers Sorenskriv.; dog høre de faa Borgere, som boe i Forstaden Grønland, under Christiania Magistrat. Her er et

Side 516

Opslo eller Christiania Fiord.

stort Hospital, som har sin egen Kirke og Præst, og til hvilken Kirke samtlige Opslo Indvaanere sogne (see **Christiania**). Bispegaarden er en stor, anseelig og massiv grundmuret Bygning; strax derved staaer den saa kaldte Ladegaard, som ligesaa er en stor grundmuret Bygning, hvortil ligger en stor og anseelig Have, samt Stadens forrige Mark og Grunde, tilhørende Frue Generalinde **Sehested**, som har oprettet en Fattiganstalt for nogle fattige Fruentimmer, og dertil ladet opføre en liden Bygning af Træe. En Elv, kaldet **Aggers-** eller **Loe-Elv**, løber imellem Byen og førmeldte Hospital, saaledes at gamle Byen ligger paa den vestlige og Hospitalet paa den østre Side, paa hvilken Side Forstaden **Grønland** tillige ligger. Strax Østen for Hospitalet tilstøder en Biergstrækning, kaldet **Ekeberg**; her brydes Allunskiffer til et Allun-Værk anlagt ved gamle Byen, hvortil tæt ved Havnen eller Søen er opført anseelige Huse og vel indrettede Bygninger. I det Kongelige Kunstkammer i Kisbenhavn findes en rar Mynt, som Biskop **Nicolaus** her lod slaae i det 12te Seculo, Hertug **Philip** til Ære. Paa den ene Side sees et ziirligt Kors og Roser med den Omskrift: *Moneta E. Asloensis*; paa den anden Hertugens Billede i hans Ungdom, omgivet med en Rosenkrands, med de Ord omkring: *Philip Dux Norvegiæ*. Denne Mynt er af en Tiskillings Størrelse.

Opslo eller Christiania Fiord, see Christiania-Fiord.

Opstads Sogn, et Anner til **Strøms** eller **Odalens Præstegield**, i **Sollsør og Oudalens Fogd.**, **Hedemarkens Amt**.

Opstrands Kirke, en Kirke, som har staaet paa Grændserne imellem **Braadals** og **Moe Sogne**, i **Øvre Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt**, men er nedsænket, og skal endnu sees noget af Kirkemuren og Kirkegaarden.

Opstryen Sogn, et Anner til **Indvigs Præstegield** i **Nordfiords Sorenskriv.**, nordre **Bergenhuus Amt**. Dette Sogn ligger høit oppe i Landet omkring en stor og fersk Søe, kaldet **Stryne-vand**. Her ere gode Gaarde, og Beboerne ere tillige drivtige Jordbrugere; de udføre en stor Deel Fedevare og en Mængde Fuglevildt. Herfra sælges tillige en stor Deel Heste og Qvæg, som bringes over til **Guldbrandsdalen**.

Urnæs eller Urnæs Sogn, et Anner til **Hafsloe** eller **Fylkesbygdens Præstegield** i **Yttre- og Indre-Sogns Fogd.**, nordre **Bergenhuus Amt**.

Orten, et bekiendt Fiskevær i **Romsdals Fogd. og Amt**, hvor Vaar-Torsk fanges tildeels i stor Mængde, og hvortil mange Fiskere af Fogderiets Almue og andre Steder søge hen om Foraaret.

Side 517

Ose.

Ose, en stor Gaard i **Ørstens Annersogn**, **Voldens Præstegield**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, som i Matrikulen har Navn af **Ous med Ousborrig**, skylder 6 Vog Fisk og har 5 Opsiddere; den ligger i en Dalstrækning, kaldet **Ørstedalen**, ved Munden af en derigiennem løbende Elv. Nær ved denne Gaard ligge 2de andre Gaarde, som kaldes **Vælde** og **Moe**. Paa disse 3de Gaarde fortælles af Beboerne og andre Naboe-Bønder, at i gamle Dage skal have boet 3de Kiæmper, som vare Brødre, under Navne af **Grim Ose**, **Qvælp Moe** og **Iver Laugerumple**, hvilke skal have opryddet disse Gaarde paa en Tid da hele Dalen endnu laae ubeboet. Paa hver af Gaardene sees en Kiæmpehøi, hvor videre berettes, at disse Kiæmper skal ligge begravne.

Ofen, en stor og lang Bugt eller Viig, som fra **Romsdals-Fiordens** østre Side, i **Romsdals Fogd. og Amt**, skiær sig dybt ind i Landet op til **Kleve Anner-Kirke** til **Bolsøe Præstegield**, som ligger ved den inderste Ende af denne Viig.

Ofen, saa kaldes et Kapel til **Aamodts Præsteg.**, i **Østerdalens Fogd.**, **Hedemarkens Amt**, beliggende i Hovedsognet.

Ofen Sogn, et Anner til **Biørnsørs Præstegield** i **Fosens Fogd.**, **Romsdals Amt**.

Osningen, en stor Øe beliggende midt i **Bindals Fiord**, under **Helgelands Fogd.**, **Nordlands Amt**.

Osmarken, en Fieldbygd i **Romsdals Fogd. og Amt**, hvoraf endeel tilhører **Næssets Præstegield**, men den største Deel til **Kleve Annersogn** under **Bolsøe Præstegield**.

Otta-Elv, en stor Elv, som har sit Udspring fra Fieldene imellem **Nordfiord** i **Bergens Stift** og **Loms Præstegield** i **Guldbrandsdalens Fogd.**, under **Christians Amt**, løber derfra igiennem hele **Loms Præstegield** og igiennem **Vaage Sogn**, hvor den, fornemmelig paa **Lom**, udbreder sig paa sine Steder til lange store Søer eller Vande, og udfalder endelig omtrent 8 Mile fra sit Udspring i den store Elv **Louven** lige for det Sted **Kringlen**, hvor Skotterne Aar 1612 blevne slagne. Over Elven **Otta** er i **Vaage Præstegield** en Broe, kaldet **Sundebroe**, som staaer paa 22 Steenkars og er 350 til 360 Skridt lang, men meget smal, og bruges kun for Ridende og Gaaende og for de, som drive Qvæg.

Otter- eller Odder-Elv, see **Odder-Elv**.

Otterøe, en beboet Øe uden for Byen **Kragerøe** i **Kragerøes Fiord**, under **Nedre Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt**, som med paaliggende 7 Pladser skylder 3 Huder Allodialgods til **Laurvigs Grevskab**. Paa denne Øe ere høie Bierge og temmelig Skov, men liden Jordvei. Her sees i Biergene nogle øde liggende Jernmalm-Gruber.

Side 518

Otterøe.

Otterøe, en beboet Øe under **Ryesylke Fogd.**, i **Stavanger Amt**.

Otterøe, en meget stor beboet Øe, beliggende tæt ved Øen **Mien** i **Romsdals Fogd. og Amt**, og adskilles derfra ved det saa kaldte **Mie-Sund**.

Otterøen, en meget stor beboet Øe i **Folden Fiord** under **Fosnæs Præstegield**, **Nummedals Fogd.**, **Tronhiems Amt**, som er 3 Mile lang og 7 1/2 Miil i Omkreds. Her ligge 19 Gaarde, som have Skov til Fornødenhed og nogen Jordvei, men fornemmes lig er Beboernes Næring ved Fiskerie af Havet, og fisses en stor Deel Lax ved de saa kaldte Larevorper. Paa Øen staaer **Vigs Kirke**, som er Annerkirke under **Fosnæs Præstegield**. 2de bekiendte Bugter eller Viger dannes ved denne Øe, nemlig **Forslands-Bugt** paa den nordlige og **Ertvog** paa den sydlige Side. Fra Hovedøen **Fosnæs**, hvor Hovedkirken staaer, adskilles **Otterøen** ved de saa-kaldte **Størsunde**.

Ottestads Sogn, et Anner til **Stange Præstegield**, i **Hedemarkens Fogd. og Amt**. Kirken, som er en Træbygning, ligger 1/2 Miil fra Hovedkirken paa en stor Jordtunge eller Halvøe ved **Miosen Vand**, og tilhører Almuen.

Oudals- eller Sands Jernværk i **Sands Anner**, **Strøms** eller **Oudals Præstegield**, **Sollsør og Oudalens Fogd.**, **Hedemarkens Amt**, er optaget Aar 1708, og er et af de gode Jernværker, nu tilhørende **Iver Neumann**. Aar 1781 blev smeltet og hamret 1036 Skipd. Stangjern; desuden udført 432 Skipd. Støbegods og 75 Skipd. Spiger. Aar 1791 blev udbragt 1956 Skipd. Stangjern, 497 Skipd. Støbegods og 63,9000 Stkr. Spiger. Den aarlige Afgift til Kongen af dette Værk er 150 Rdldr.

Oudalen og Sollør Fogderie og Sorenskriverie, see Sollør.

Oudalens eller Strøms Præstegield, see Strøm.

Ougne Sogn, et Anner til Eggersunds Præstegield, i Jederen og Dalernes Fogd., Stavanger Amt. Kirken ligger 3/4 Miil fra **Eggersunds Ladeplads**, er en muret Bygning.

Ougnøe, en liden beboet Øe under Ryesylke Fogd., i sidstmeldte Amt.

Oulberg eller Uleberg Sogn, see Uleberg.

Ounøen, en liden Øe under Hitterøens Præstegield, Fosens Fogd., Tronhiems Amt, hvorpaa er et Borgerleje, som nu beboes af Borgeren i **Tronhiem, Daniel Strøm.** Stedet er smukt bebygget, og hører dertil en liden Deel Engbund og nogle smaa Agre; men for det øvrige indeholder Øen ufrugtbart Land med nogle Bierge og Klipper. Ved Øen er en meget god Havn, som

Side 519

Ourdals Præstegield og Tinglaug.

af Nordfarerne søges ved deres Reiser 2de Gange om Sommeren fra og til Bergen, saa at Havnen ved saadanne Leiligheder er opfyldt med Nordlands-Jægter og desuden tildeels af andre Fartøier, hvilket giver Anledning til god Næring. Ounøen adskilles fra den store Hitterøe ved et Sund paa nordre Side, som ofte passeres af Jægtene. Paa søndre Side adskilles Øen fra Hevne ved en stor Fiord, kaldet Hevne-Fiord, hvori, imellem Ounøen og Hevne, ligger en stor beboet og smuk Øe, kaldet Hevnskiælen, og imellem denne Øe og Ounøen er Skibelsbet fra og til Tronhiem. Strax ved Ounøen paa vestre Side ligger en anden liden Øe, kaldet Jøstenssen, hvorpaa boer en Kongelig Kryds-Inspecteur. Paa østre Side ligger den store Hitterøe Fiord med mange Øer, hvoraf de nærmeste og betydeligste ere Leren og Fieldvær m. fl..

Ourdals Præstegield og Tinglaug i Valders Fogd., Toten og Valders Provstie, Christians Amt, bestaaer af 6 Kirkesogne, som ere: Ourdals Hoveds. og Annererne Sennes, Udnæs eller Ulnæs, Reenlie, Hedalen, Skroutvold og Brustad eller Etneidal, hvilke alle have behagelige Situationer, især Udnæs og Sennes Sogne. Her gives og tildeels gode Korngaarde og græsrigge Enge. Den fornemste Sæd er Byg. Foruden fornøden Bygnings-Tømmer udføres herfra endeel Saugtømmer, som med Fedevare og Skindvare, Slagteqvæg og Fuglevildt er Almuens Næringsvei. De igiennem Præstegieldet løbende Elve have ofte giort stor Skade ved Oversvømmelse og Udbrud, men fornemmelig Aar 1789 den 22 og 23 Julii, da 132 Maal Agre og 326 Meling Enge blev aldeles ødelagt, item 253 1/2 Maal Ager og 621 1/2 Meling Eng beskadiget for nogle Aar. Videre blev samme Tid 106 Huse aldeles udtaget og 16 Huse beskadiget; 7 Mennesker omkom tilligemed 19 Qvæg og 85 Smaafæe. Denne Skade paa Jord, Huse og Creature er tateret for 24,519 Rdlr.. Til Præstegieldet er en Sognepræst og en residerende Kapellan. Tingstedet er Gaarden Bøe.

Oure, en Gaard i Eskelvans Annersogn, Ørskougs Præstegield, Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, af Skyld 8 Vog Fisk; har 9 Opsiddere. Denne Gaard, som ligger nederst i en Dalstrækning, kaldet Grebstaddal, er en af de største og beste i Fogderiet. Her staaer Sognets Kirke.

Oure eller Aure Præstegield i Nordmørs Fogd. og Provstie, Romsdals Amt, bestaaer nu kun af eet Kirkesogn, men Edsens Præstegield har i fordum Tid lagt dertil, og da bestod det af 5 Kirkesogne. Oure Sogn er temmelig vidtløftig, og bestaaer deels af Øer og deels af fast Land, hvis Længde fra den yderste Gaard Kiøsvik, mod Hevne, hvor en liden Elv, Literaae kaldet,

Side 520

Oure eller Aure Præstegield.

er Grændse til Gaarden Heyna i Sydvest, er 2 1/2 Miil. Nogle Gaarde mod Hevne høre under Hevne Tinglaug. Kirken er en smuk Korsbygning af Træe med et temmelig høit Spliv. Den er saa godt som ny og for det meste forsynet med ny Indretning. Paa Væggen inde i Kirken er ophængt en gammel Altertavle, bestaaende af 3de Rum eller Afdelinger: i den midterste sees St. Anna og Miria, paa den høire Side St. Maria med Barnet, paa den venstre Side St. Christopher, alt meget smukt udskaaret i Træe, samt prægtig malet og ziret med den gammeldags stærke Polere-Forgyldning, som endnu har sin fulde Glands. Paa Dørene, hvorined denne Altertavle har været tillukket, staae afmalede, paa den ene St. Jørgen, og paa den anden St. Andreas. Kirken har fordum ført Navn af St. Mariæ Kirke. Kirken og Præstegaarden ligge paa østre Side af et Sund, kaldet Oure Sund, som løber ind fra Venie Fiord, og ved Udløbet af Oure-Elv. Denne Elv løber igiennem en vidtløftig Dalstrækning, kaldet Ouredalen, som er omtrent 1 1/2 Miil lang. Ved Ouresund ligge mange gode Gaarde og et Borgerleje. Sundet er omtrent 1 Miil langt. Præstegaarden Oure ligger ei langt fra Kirken, men laae tilforn endnu nærmere, indtil Aar 1771, da den afbrændte Juledags-Aften, og blev siden opsat paa en anden Tomt. Dens tilliggende Jord er temmelig frugtbar, og avles der aarlig 90 til 100 Tønder Korn. Bemeldte Ouredal ligger nu øde og bruges til Sætter, men har i fordum Tid været beboet og havt sin egen Kirke, hvorefter endnu sees Tegn. Ved Aar 1589 var i Oure Sogn 100 Bønder og 26 Huusmænd, men Aar 1773 blev regnet 236 Bønder og omtrent 50 Huusmænd, som tilsammen udgiorde 2016 Siele. Her gives allene Fyrreskove og endeel Birke-samt Elle- eller Older-Skove. Skovbruget tilligemed Fiskeriet ere Almuens fornemste Næringsveie, og hvortil den meste Tid anvendes; Jordbruget bliver derimod meget forsømt. Dette uagtet har dog Agerdyrkning temmelig tiltaget i den senere Tid; thi fordum var 1/3 Part af Korntienden ikkun 16 a 20 Tønder, nu derimod 90 til 100 Tønder aarlig. Humle, Lin og Hamp avles til Fornødenhed. Fruentimmerne drive meget paa Spind og Vævning til Lærred, Vadmel og grove Stoffer. Tæt hos Kirken, ved Veien ned til Stranden, staaer en gammel Bautasteen, 3 1/2 Alne høi og 3/4 Alen bred nederst ved Jorden, hvorfra den immer spidser sig op ad. Til Præstegieldet er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden Todal for Oure og Vinje Sogne, som tilhobe udgiøre et Tinglaug, kaldet Viigs-Tinglaug.

Ourskoug Præstegield, see Urskoug.

Side 521

Ous.

Ous, en i fordum Tid værende Herregaard, 17 a 1800 Skridt Norden for Byen Friderichshald, i Bergs Præstegield, Idde og Marker Fogd., Smaalehnenes Amt. Hovedgaarden med tilliggende 7 Bøndergaarde, samt Saug- og Møllebruge ved nordre Posnesset-Elv kiøbte Kong Christian 5te af Admiral Christian Bielke, og allernaadigst skienkede samme til bemeldte Bye den 16 Januarii 1686. Saugbrugene ere: 1) Posnessets til 6000 Bord, 2) første Broe, 3) anden Broe, hver til 6000 Bord, 4) første Stomberg og 5) anden Stomberg, hver til 10,700 Bords aarlig Qvantum. Gaardenes Indmarker ere nu uddeelte i adskillige saa kaldte Løkker eller Venger. Af Hovedgaardens Bygninger sees endnu Rudera. Den 20 og 21 Januarii 1660 havde de Svenske deres Leir paa denne Gaard, og ved Friderichshalds 3die Beleiring bleve Gaardens Huse af Fienden nedrevne. For Kongelige Skatter, Soldater-Udredninger med al anden Tyngde er dette Jordegods befriet.

Ous Præstegield i Søndhordlehns Fogd. og Provstie, søndre Bergenhuus Amt, bestaaer af 5 Kirkesogne, som ere: Ous Hoveds., og Annerne Huuse, Strandvig, Samnanger eller Aadland, og Dale eller Haaland. Til dette Præstegield er en Sognepræst og en residerende Kapellan.

Ous Skibreede, et Tinglaug sammesteds. Tingstedet er Gaarden Holfund.

Ous Sogn, et Anner til Rakkestads Præstegield, i Rakkestads, Heggen og Frølands Fogd., Smaalehnenes Amt.

Ous- eller Dalsbygdens-Sogn, see **Dalsbygden**.

Ouse, et Tinglaug i Raabygdelaugets Fogd., Nedenæs Amt. Tingstedet er Gaarden Næs.

Oustads Sogn, et Anner til Byglands Præstegield, i Raabygdelaugets Fogd., Nedenæs Amt.

Oustads Sogn, et Anner til Lyngdals Præstegield, under Bergs Tinglaug, i Lister Fogd., Mandals Amt, hvis Gaarde skyldte 101 Hud 3 Engelsker Fedevare. Aar 1787 var Folke-Antallet 688 Siele.

Oustads Sund, et Sund beliggende 1/4 Miil fra Hovind Annerkirke i Spydebergs Præstegield, Rakkestads Fogd., Smaalehnenes Amt. Her skeer Overfarten for Reisende paa de saa kaldte Færger. Dette Sund dannes af Glommen-Elv.

Overaae, saa kaldes et Bøygdelaug under Strands Hovedsogn og Præstegield, Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, beliggende paa østre Side af Stordals-Fiorden og paa nordre Side af Nordals-Fiord. Dette Bøygdelaug begynder ved Overaae (den største Gaard i denne Strækning) og endes ved det saa kaldte Rammer.

Side 522

Overaae.

Rammer-Field, et bekiendt Field, som ligger tvert over for **Strands-Dalen**. Her ligger 10 meget frugtbare Gaarde, af Skyld 13 Vog 1 Bpd. 6 Mark Fisk, hvoraf 8 Gaarde have tilsammen omtrent 21 Opsiddere og 3 Huusmænd; de 2de andre Gaarde ligge øde. Den ene af disse 2de Gaarde blev gjort ubeboelig ved endeel af **Rammersieldets** Udfald den 8 Januarii 1731, see **Rammersield**.

Overaae, en Gaard i **Hareids Annersogn**, **Ulvsteens Præstegield** i sidstmeldte Fogd., af Skyld 3 1/2 Vog Fisk; har 6 Opsiddere. Paa denne Gaard, som ligger yderst ved Munden af **Alevang**, paa dens nordre Side, tvert over for **Hisruingnæsset**, findes ved Stranden en Mængde af hvid og fin Sand, og der ovenfor sees endeel Kiæmpegrave, hvoraf 3de ere temmelig store og holde 40 Skridt i Længde. De ere alle bedækkede med Torv eller Grønsvær, og ved Enderne besatte med smaa Steen-Pæle.

Overbierget, en vigtig Skandse eller Fort til Fæstningen **Friderichssteen** ved Byen **Friderichshald**, i **Idde og Marker Fogd.**, **Smaalehnenes Amt**, paa Grændserne af **Sverrig**. Denne Skandse har sin egen Commandant, som staaer under Commandanten paa **Hovedfæstningen**.

Overhaldens Præstegield, i **Nummedals Fogd. og Provstie**, **Tronhiems Amt**, grændser mod **Sverrig**, og er det vidtløftigste af Strækning i hele **Tronhiems Stift**. Dets Længde fra Grændselinien er 15 Mile og største Brede 3 Mile, dog er den beboede Strækning langt mindre. Det indeholder 5 Kirkesogne, som ere: **Rannums Hoveds.**, og Annererne **Høilandet** eller **Romstad**, **Grong** eller **Grogn**, **Haran** eller **Glashoug**, som er det øverste mod Grændserne, og **Skage**, som ligger nederst eller længst hen mod Vesten, bestaaende i alt af 154 Gaarde, som skyldte 176 Spand 1 Øre 14 Marklaug, hvoraf, formedelst Elvebrud m. v., er affaldt 28 Spand 2 Marklaug, igien 148 1/2 Spand. Af denne Jordskyld er 49 Spand 1 Øre Odels- og Selveier-Gods. Samtlige Gaarde beboes af omtrent 400 Gaardmænd og 200 Huusmænd, Raadmænd og Inderster. Her gives i Alminbelighed gode Korngaarde, som i de senere Tider meget ere forbedrede og udvidede; ligeledes falder her skøn Høeavling og Græsgange for Creaturene om

Sommeren, især til Fields, hvorfor aarlig udføres en stor Deel Fedevare. Af Humle avles her en Mængde, ligesaa af Liin eller Hør, hvilket forarbeides og fabriqveres af Fruentimmerne til Lærreder, hvoraf en Bonde aarlig kan sælge for 20, 30 a 40 Rdlr., som hans Kone med een eller 2de Piger har spundet og vævet. Gode Skove af Fyr og Gran gives eil de fleste Gaarde, skjønt nu meget ruinerede ved Saugstømmerhugst til de her i Præstegieldet værende 8 a 10 privilegerede

Side 523

Orebaas eller Bersvendholm.

Sauge, hvis Qvantum er noget over 50,000 Bord. Igiennem Præstegieldet løber, blant andre mindre Elve, den store Elv **Namsen**, og langs denne Elv paa begge Sider ligge de fleste og beste Gaarde og Kirker. I denne Elv fisses en Mængde Lax, dog ei nu saa meget som i forrige Tider. Foruden benævnte 5 Kirker har der endnu været 3de andre, nemlig en paa Gaarden **Elise** i **Harans Sogn**, som med Gaarden er bleven ubtaget af **Namsen Elv**, en paa Gaarden **Viik** i **Høelandets Sogn**, og en paa Gaarden **Engstad** i **Hovedsognet**. Aar 1769 var i Præstegieldet af Mandkiøn 1169 og af Qvindekion 1229, tilsammen 2398 Siele. Af Finner ere her 90 til 100 Siele, men kun nogle faa Familier ere formuende, og bestaaer deres Formue i Reensdyr; de andre ere for største Deel Prakkere, som vel om Sommeren nære sig paa Fieldene af nogle faa Reensdyr, men om Vinteren løbe om i Bøygden for at betle. Deres fornemste Opholdssted paa Fieldene er paa det saa kaldte **Harkiøl-Field**. Bønderne her i Præstegieldet ere meget hengivne til Handel, hvilket foranlediger Løsgængerie. De Vare, de fornemmelig udføre, ere, foruden formeldte Fedevare og Lærreder, samt Vadmøl og uldne Stoffer, tillige adskillige Sorter Skindvare, Fiskevare, endeel Dyr- og Fuglevildt, og en stor Deel Heste, som fornemmelig bringes til **Levangers Marked** i **Stør- og Verdals Fogd**. Ellers holdes i Præstegieldet paa Gaarden **Haldvarmoes Grund** aarlig et Marked, see **Haldvarmoe**. Adskillige privilegerede Landkræmmere boe her, hvilke ere Borgere fra **Tronhiem**, men drive tillige Handel paa **Bergen**. Til Præstegieldet er en Sognepræst, som boer paa Præstegaarden **Grande** 1/2 Miil fra Hovedkirken, og en residerende Kapellan, boende paa Kapellansgaarden **Vægløe**. Korn-Tienden i Præstegieldet beløber pr. Part til henved 300 Tønder; desuden haves Tiende af Lax og andet Fiskerie. Tingstedet for Præstegieldet, som udgjør et Tinglaug, er Gaarden **Hildrum**. **Orebaas eller Bersvendholm**, see **Bersvendholm**.

Orenøe, en liden Øe beliggende iblant en stor Samling af Skiær og Holme langt ude i Havet, under **Harams Hoveds. og Præsteg.**, i **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, som beboes af 2de Gaardmænd, hvis Gaarde skylde 3 1/2 Vog Fisk.

Ornæs eller Ørnæs, en Landpynt ved **Stordals Fiorden** i **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, som adskiller **Strands** og **Søndelvns Sogne**.

Side 524

Papfiord.

P.

Papfiord, en Fiord, som løber ind fra Havet ved en Øe, kaldet **Mosterøen** i **Søndhordlehns Fogd.**, **søndre Bergenhuus Amt**.

Pappyle, et Bøygdelaug i **Hornefiord**, under **Skaftelfields Syssel**, østre Fierding af Island. Dette District skal have faaet sit Navn af et Slags Folk, kaldet **Paper**, som i de allerældste Tider

have beboet denne Kyst. I bemeldte **Hornefiord** ligger en Øe, kaldet **Papøe**, som tilhører Kongen og er bortforpagtet. Denne Øe afgiver en anseelig Fordeel ved Fuglefangst, Æg og Ederduun.

Paradisbakken, saa kaldes det høieste af en Biergstrækning, som ligger 1/2 Miil bag ved **Drammen** i **Tranbye Annersogn**, **Lier Præstegield**, **Buskeruds Fogd. og Amt**, hvor en indtagende Udsigt falder for Øiet over den neden under liggende frugtbare Eng til **Drammen** og over **Dramsfiorden**. I denne Biergstrækning ved Gjestgivergaarden **Hellebæk** er et **Marmorbrud** optaget Aar 1744 af den Kongelige Hofbygmeister **Forstlin**, hvorfra Marmor til den nye **Friderichs Kirke** i **Kisbenhavn** er taget, og vare da derved 80 til 100 Mand i Arbeide; men siden Arbeidet paa Kirken standsede, har og Arbeidet ved dette Marmorbrud ophørt, saa at nu ikke brydes mere Marmor, end hvad som bestilles til Gravstene, Steentrapper og deslige. **Kong Friderich 5te** har i Aaret 1749 selv beseet dette Brud, i hvilken Anledning en Marmorstøtte, 12 Alne høi, blev opreist, paa hvis 3de Sider staaer øverst udhugget Kongens Navn og Krone, og paa den 4de Side følgende Inskription: "**Da den stormægtigste Konge og Herre, Kong Friderich den Femte, første Gang besøgte sit Kongerige Norge, og tillige den 25 Junii 1749 benaadede dette Marmorværk med sin allerhøieste Nærværelse, er denne Obeliscus til evig Afmindelse opreist, for derved, skjønt ufuldkommen, at underrette Efterkommerne om den mere end faderlige Forsorg, allerhøist Hans Majestæt har havt for Værkets Optagelse og Fremvært.**" Den Marmor, som her brydes, er temmelig hvid med blaae og guulagtige Striber. En Fierding Vei fra Marmorbrubet blev for nogle Aar siden opdaget **Kobber-Ertsgange**, som af et Interessentskab blev med Arbeide belagt, og et ordentlig Kobberværk oprettet, under Navn af **Kongs-Kobberværk**; men da Værket efter store Bekostninger ikke kunde forsynes med de fornødne Kul, formedelst de i Nærværelsen værende Jernværkers tildeelte **Skov-**

Side 525

Pasviig-Field.

Circumference, blev Værket igien nedlagt, endskiønt Malmen, som er af den gule, er baade god og riig.

Pasviig-Field, et Grændse-Field imellem **Øst-Finmarken** og **Rusland**. Her et Fieldfinne-Sted, kaldet **Pasviig**, hvor Skatterne haves tilfelles med **Rusland**. Dette Sted ligger paa nordre Side af en stor Elv, kaldet **Pasviig-Elv**, som har sit Udløb høit oppe i Landet og falder ud i **Pasviig-Fiord**.

Patrifiord, en Fiord i **Bardestrands Syssel**, vestre Fierding af Island, hvori er en god Havn og noget inden for samme et Handelssted.

Pippervigen, en Forstad til Staden **Christiania**, see **Christiania**.

Pissugbik, en Anner-Mission, beliggende 8 Mile Norden for Kolonien **Gothaab**, under søndre Inspectorat af **Grønland**.

Porker Sogn, et Anner til **Suderø Præstegield**, under **Søndenfiords-Øerne** paa **Færøe**.

Porsanger, saa kaldes 3de ferske Vande i **Vest-Finmarken**, under **Finmarkens Fogd. og Amt**, hvilke Vande ved smaa mellemløbende Elve have Tilløb i hinanden, og tilsidst falde ud i **Altens-Fiord** ved **Porsanger-Elv**, en god Lax-Elv, som først blev opdaget Aar 1726, hvor siden har været fisket aarlig 30 Tønder Lax og derover. Her opholder sig endeel **Finner**, hvilke have deres egen Kirke, kaldet **Porsanger Kirke**, hvortil er beskikket en Missionarius og Skoleholder.

Porsgrund, see **Østre- og Vestre-Porsgrund**.

Portør, en Øe 1/2 Miil uden for Byen **Kragerø** i **Nedre Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt**. Her boe meget gode Lodser, som sielden give sig af med andet end Lodserie. Korn- og Høe-Avlingen paa Øen er meget ringe, da den for det meste bestaaer af høie Fielde. Ved Øen er en af de beste og navnkundigste Ankerpladse for smaa og store Skibe.

Pritsen eller Peisen, et Fieldfinne-Sted, beliggende paa nordre Side af **Pritsen-Elv**, i **Øst-Finmarken**, under **Finmarkens Fogd. og Amt**, paa Grændserne mod **Rusland**.

Præstebakke, en Gaard 1 1/2 Miil fra Byen **Friderichshald**, i **Enningdalens Annersogn**, **Idde Præstegield**, **Idde og Marker Fogd.**, **Smaalehnenes Amt**, hvor **Kong Carl den Tolvte** tog sit første norske Qvarteer den 9 November 1718 ved bemeldte Byes sidste Angreb og Beleiring. Hvor Kongens Telt for et Par Dage var opsat, nemlig paa den saa kaldte **Enningdals-Bergstie**, sees endnu Rudera af en stor Kielder, som Gaardens Beboere hidtil have ladet være aaben.

Side 526

Præste-Fonden.

Præste-Fonden, et høit og steilt Sted af Fieldsiden ved **Søndelvs Fiord**, i **Søndelvsn Annersogn**, **Nordals Præstegield**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**. Her faldt en stor Sneefond ned i Fiorden første Pintsedag Aar 1701, som tog daværende Præst i Kaldet **Hr. Knud Harboe** af Dage, just som han reiste her forbi til Baads i Hensigt at forrette Tieneste ved **Søndelvs Kirke**.

Præstegaard, en Annergaard i **Hedalen**, under **Vaage Præstegield**, **Guldbrandsdalens Fogd.**, **Christians Amt**, af Skyld 4 Huder, har en Opsidder og 3 Huusmænd. Denne Gaard skal i fordum Tid have været Præstegaard, og deraf siden har beholdt samme Navn. Her sees Tomter efter en Kirke og Kirkegaardens Indhegning med Gravsteder.

Præstøe, en liden Øe strax uden for Staden **Christianssand**, i **Oddernes Hovedsogn og Præstegield**, **Mandals Fogd. og Amt**, hvorpaa er en Huusmandsplads.

Præstøe, en liden Øe i **Torredals Elv** sammesteds, som skylder 3 Engelsker.

Purkøe, en beboet Øe i **Hvamsfiord**, under **Dale Syssel**, vestre Fierding af Island, hvorpaa falde skøn Høeslet, Græsgange, Strandfugle, Æg og Ederduun.

Q.

Qvaalsbøygden, et lidet Bøygdelaug i **Værnes Hovedsogn**, **Størdals Præstegield**, **Stør- og Verdals Fogd.**, **Tronhiems Amt**, ligger Norden for **Valsbøygden**, og bestaaer af 6 Gaarde med 10 Gaardmænd og 8 Huusmænd.

Qvaasens Sogn, et Anner til **Lyngdals Præstegield**, under **Bergs Tinglaug**, i **Lister Fogd.**, **Mandals Amt**, hvis Gaarde skyldte 70 Huder 9 Engelsker Fedevare. Aar 1787 bestod Folkemængden af 460 Siele.

Qvalbøe Hovedsogn til **Suderøe Præstegield** paa **Færøe**, ligger paa Øen **Suderøe** ved en Viig eller Bugt, kaldet **Qvalbøe**, hvorfra gaaer et Eide til den vestlige Side, som er 1/2 Miil langt. Ei langt fra **Qvalbøe** er en anden Viig eller Havn, kaldet **Qvalvig**.

Qvalfiords Sogn, et Anner til **Hammerfist Præstegield**, i **Vestfinmarken**, under **Finmarkens Fogd. og Amt**.

Side 527

Qvalvigs Sogn.

Qvalvigs Sogn, et Anner til **Kollefiords Præstegield** paa **Færøe**, under **Strømsøe Syssel**.

Qvalvigsøe, som ogsaa kaldes **Kopperstadland**, en stor beboet Øe under **Herøe Hovedsogn og Præstegield**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, holder mere end 2 Mile i Omkreds, og ligger indsluttet imellem 4 andre Øer, blandt hvilke den nærmeste er **Skorpøe**, hvorfra den adskilles ved et Sund, kaldet **Skorpøe-Sund**. Paa Øen ligger 7 store Gaarde, af Skyld 31 Vog 2 Bispd. 15 Mark Fisk, som beboes af 24 Gaardmænd og 6 a 8 Huusmænd.

Qvam, en Gaard i **Verdals Præstegield**, **Stør- og Verdals Fogd.**, **Tronhiems Amt**, som Aar 1726 den 21 September Klokken 9 om Aftenen blev ved det saa kaldte **Qvikleer** eller ved Jordsfald ødelagt. Husene bleve bortførte over 2000 Skridt fra det Sted de stode, med Folk og Creature. Folkene, 7 i Tallet, omkom, den største Deel af Creaturene ligesaa, og alle Husene bleve knusede; Gaardstomten blev siden en dyb Hule eller Sump. Strax Sønden for ligger Gaarden **Auglen**, af hvis Huse nogle nedsaldte i bemeldte Hule.

Qvam, 2de beneficerede Gaarde i **Egge Annersogn**, **Stods Præstegield**, **Indervens Fogd.**, **Tronhiems Amt**. Strax oven for Gaardene ligger en Biergstrækning, hvori er et rundt Hul, fra hvis Bund opvælder en Kilde, kaldet **St. Oles Kilde**; Hulen er 1/4 Alen tvert over og er altid forsynet med Vand, endog i den stærkeste Varmer om Sommeren. Dette Sted bliver besøgt af Ungdommen i Naboelaug **St. Hans Aften**.

Qvams Sogn, et Anner til **Froens Præstegield**, i **Guldbrandsdalens Fogd.**, **Christians Amt**. Kirken, som Almuen eier, har de paa ny Tomt opbyggt, og er en meget smuk Korskirke af Træe, beliggende 2 Mile fra Hovedkirken, paa østre Side af **Laugen Elv**, ved Kongeveien mellem **Christiania** til **Tronhiem**. Altertavlen er prægtig udhugget og forgyldt med poleret Forgyldning. I dens underste Afdeling forestilles Nadveren, derover **Christi Korsfæstelse**, øverst **Opstandelsen**, og ved begge Sider de 4 Evangelister. I Kirken er desuden ophængt en Hob smaa Tavler og Skilderier af bibelske Historier, samt endeel med Vandfarve malede Tapetserier. Uden for Kirkegaarden ligger Oberste **Zinclar** begravet. Han var Anfører for et Partie **Skotter**, hvilke Aar 1612 bleve slagte ved et Sted, kaldet **Kringlen**. Paa hans Grav staaer en Træstøtte og paa den en Tavle med følgende Inskription: **Herunder hviler Oberste Jørgen Zinclar, som faldt i Kringlen med nie-Hundrede Skotter Aar 1612.**

Side 528

Qvams Sogn.

Til dette Sogn ligger et lidet District, kaldet **Breden-Bøygden**, men sorterer i det Civile under **Vaage Tingsted**.

Qvams Sogn, et Anner til **Stods Præstegield**, i **Indervens Fogd.**, **Tronhiems Amt**. Kirken, som staaer paa Gaarden **Kirkqvam**, hvilken Gaard ligger paa nordre Side af **Sneaasens Vand**, er en Træbygning med et høit Spiir. Almuen har for nogle Aar siden tilkiøbt sig samme paa offentlig Auction, og fra den Tid er Kirken sat i meget skøn Stand. Ved Kirkegaardens sydvestre Hiørne staaer en af de største saa kaldte Bautastene; den er 10 Alen høi over Jorden, omtrent firkantet og 4 Alen tyk. I dette Sogn ligge gode Korngaarde og skønne Skove til de fleste.

Qvamsherred, en med Gran- og Fyrreskov overgroet Strækning i Midten af **Slidre Præstegield**, i **Valders Fogd.**, **Christians Amt**, som forhen skal have været beboet, og vises endnu Tomter af 5 a 6 Gaarde og en Kirke. Denne Strækning tilhører nu en Gaard, kaldet **Store-Qveal**.

Qvamsøe, en liden Øe, beliggende imellem **Yttre- og Indre-Samlefiord** under **Vigørs Præstegield**, i **Søndhordlehns Fogd.**, **søndre Bergenhuus Amt**. Denne Øe er tyk bevoret med Hasselskov. Præstegieldet gives ofte Navn efter den.

Qvamsøe, en stor beboet Øe i **Yttre-Sogns Sorenskriv.**, under sidstmeldte Amt, som udgjør et Annersogn til **Vigs Præstegield** sammesteds. Kirken, som ogsaa staaer paa Øen, er en grundmuret Bygning. Paa Øen findes en Steenstøtte, 7 Alen lang, men nu omfalden, hvorpaa staaer med Rune-Bogstaver en Inskription. Tre Brødre siges her at være begravne, og skulle de være faldne i et stort Feldtslag, som der i ældgammel Tid har staaet. Dette Sogn udgjør et Skibreede eller Tinglaug, hvortil Tingstedet er Gaarden **Qvamsøe**.

Qvamsøe, en lang og smal beboet Øe under **Sandsøe Annersogn**, i **Herøe Præstegield**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, ligger nær ved den **Ristsøe** og adskilles fra samme ved **Ristsøes-Sund**. Den er en god Miil i Omkreds, i en Strækning fra S. O. til N. V. Paa Øen ligger et høit og paa langs gaaende Field, kaldet **Freyerberg**, som paa den sydlige Side er ulige mere beboelig og beboet, end paa den nordlige. Denne Øe formenes at være den samme, som i de gamle norske Beskrivelser kaldes **Freidøe**, item **Frædøy** og **Freydarey**, hvor det bekiendte Feldtslag har staaet imellem **Kong Hagen Adelsteen** og **Kong Erik Blodøres Sønner**, paa Gaarden **Ristesund**.

Qvases-Fiorden, en Fiord, som fra Havet skiær sig i Nord ind i **Oddernæs Hovedsogn og Præstegield**, **Mandals Fogd. og Amt**; den er 3/4 Miil lang og 1/2 Miil bred. **Nedenæs Amt** tager sin

Side 529

Qvasen eller Qvaasen Sogn.

Begyndelse ved Fiordens østre Side, men de Gaarde, som ligge paa vestre Side, høre under **Oddernæs Præsteg.**

Qvasen eller Qvaasen Sogn, see **Qvaasen**.

Qvavigfiord, en Arm af **Nordsøen**, som strækker sig 2 Mile op i Landet til **Lyngdals Præstegield** i **Lister Fogd.**, **Mandals Amt**. I denne Fiord falder godt Laxefiskerie, og ligge ved Fiorden adskillige gode Gaarde.

Qvelle Sogn, et Anner til **Hedrums Præstegield** i **Laurvigs Grevskab**.

Qvenangen-Fiord, en stor og bred Fiord, som adskiller **Tromsøens District** fra **Finmarkens Fogd.**, i **Finmarkens Amt**. I denne Fiord have mange Elve deres Udløb.

Qvidal, en af de betydeligste Gaarde i **Stadsbøygdens Hovedsogn**, under **Fosens Fogd.**, **Tronhiems Amt**, som eies og beboes af **Major v. Bøysen**, og af ham er anseelig forbedret og udvidet. Gaarden har meget smukke og anseelige Bygninger.

Qvidevig Sogn, et Anner til **Kollefiords Præsteg.**, under **Strømsøe Syssel** blandt **Færøerne**.

Qvie-Skibreede, et Tinglaug til **Jedderen og Dalernes Fogd.**, **Stavanger Amt**, som Aar 1746 blev beboet af 110 Gaardmænd.

Qvikne Præstegield, i **Østerdalens Fogd. og Provstie**, **Hedemarkens Amt**, bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere **Qvikne Hoveds.** og **Indsæts Anner**. Disse Sogne have forhen lagt under **Tønset**, men Aar 1737 bleve de skilte derfra og giorte til et eget Præstegield. Hovedkirken **Qvikne** er en liden Korsbygning af Træe, meget smukt udstafferet. I **Qvikne Sogn** ligger **Qviknes- eller Indsæts Robberværks-Grube**, men Hytten staaer ved **Indsæt**, 3 Mile fra **Qvikne**, paa Grændserne af det nordenfieldske District. Bemeldte **Qvikne-Grube** er funden Aar 1631 af een eller flere, som vogtede Qvæg; hvilket da værende Præst til **Tønset**, **Hr. Hans**, gjorde bekiendt for **Kong Christian 4de**, hvorfor han fik til Belønning den Frihed, at vælge

sig hvilken af Kongens Gaarde i Stiftet han ønskede at eie, og som Valget faldt paa Gaarden **Tieløf i Melhuus Sogn**, blev denne ham allernaadigst skienket. Denne Præst tilligemed en **Lossius** begyndte strax at skurffe for egen Regning, og opsatte en liden Hytte ved den saa kaldte **Giens-Aae**, som igien blev flyttet derfra til en Bæk, kaldet **Sværgen**; men Aar 1636 antog Kongen sig selv Værkets Drift, forskrev Bergfolk fra **Tydskland**, hvilke paa adskillige Steder i Marken og paa Fieldene opryddede sig Pladse eller Bosteder, som nu siden ere blevne brugte til Sættere. En Hytte blev da opført ved **Orkla-Elv**, strax Østen for Gaarden **Bruvad**, L

Side 530

Qvikne Præstegield.

midt imellem **Qvikne** og **Indsæt**. Gruben blev kaldet **Gottes Gabe** og Værket derefter **Gottes-Gave** saa og det **Østerdalske Robberværk**. Værket tiltog anseelig, og en nye Hytte blev opført en Miil eller noget mere nedenfor den forrige, ved **Indsæt Gaard i Indsæts Sogn**, da Værket tillige fik Navn af **Indsæts Værk**; men **Bruvads Hytte** blev tillige brugt og var i Stand til Aar 1657, da den formedelst Mangel paa Skov maatte nedlægges. Aar 1655 blev Værket solgt til Rentemester **Møller** for 100,000 Rdlr., efter at Aar 1653 var udbragt 700 Skippund Kobber, hvorimod Omkostningerne bemeldte Aar vare 24,000 Rdlr. Medens Kongen selv lod drive Værket, reiste en Betient aarlig til **Kiøbenhavn** med dets Regnskaber, og desuden gik ofte **Expresser**. Bemeldte **Møller** drev siden Værket, men Aar 1677 den 15 Maj indfaldt den gamle rige Grube, hvilket satte baade Værket og dets Eier i slette Omstændigheder. Aar 1683 satte **Humfred Brygman** sig i Besiddelse af Værket og drev det en Tid lang til Arbeidernes og omliggende Bønders Fornøielse; men **Møller** udvirkede en Commission, som skulde dømme ham og **Brygman** imellem. Ved denne Commissions Dom blev Værket tilligemed **Indsæt Gaard**, Aar 1689, **Brygman** fradømt, og tildømt Etatsraad **Møller** samt Commerceraad **Fincke**. **Brygman** indstævnedes denne Dom til **Høieste-Ret**, og reiste selv til **Kiøbenhavn**, hvor han døde; men hans Arvinger fortsatte Sagen, som fik det Udfald, at Assessor **Jens Hansen Collin** og Laugmand **Peter Dreyer**, i den Tid Forlæggere ved Værket, bleve dømt til at betale 24,000 Rdlr.; og siden, da **Brygmans Søn, Alexander Brygman**, atter oprippede Sagen, og anlagde Proces mod Laugmand **Dreyer**, skal denne være tildømt at betale ham 18,000 Rdlr. Denne vidtløftige Proces gjorde ikke allene Parterne forarmede, men vare ogsaa til stor Skade for Værket, som vel i denne Tid blev drevet, men meget maadelig; thi Aar 1691 var Indtægten kun 3216 Rdlr., eller noget over 66 Skippund Kobber; Omkostningerne beløbe sig derimod til 5149 Rdlr., hvilket foranledigede, at Værket Aar 1692 blev nedlagt. Det laae derpaa øde i 15 Aar indtil 1707, da et Participantskab i **Tronhiem**, bestaaende af Stiftamtmand **v. Ahnen**, Laugmand **Dreyer**, Cancellieraad **Bygbal** m. fl. slog sig sammen for igien at optage det, og det blev da inddeelt i 64 Parter eller Actier. Gruberne bleve for det første tømmede for Vand og en Vandkunst bygget, hvortil endog Almuen var behjelpelig. Den nye Grube, som blev anlagt efter at den gamle faldt ind, blev kaldet **Segen-Gottes-Grube**, drives endnu, og er omtrent 300 Lachter dyb. **Andreas Qvale**, som forhen var Schacht- og Kunst-Stiger ved **Qvikne**, blev Aar 1748 Ober-Stiger og Aar

Side 531

Qvikne Sogn.

1752 Assessor i Bergamtet. Han har bygget 2de Vands-Maschiner ved Værket. Foruden ommeldte Gruber have 2de andre tillige været i Drift ved **Qvikne**, under Navne af Øvre og

Nedre Vangs-Gruber, som nu ligge øde; ligesaa 2de ved Indsæts Hytte, kaldet Næverdals- og Audals-Gruber. J nu værende Segen-Gottes-Grube blev Aar 1732 af fornævnte Assessor Qvale anlagt en nye Schacht, som Aar 739 først kom til Durchslag, og skal have kostet 21,500 Rdlr. Det nye Interessentskab nød Tiendefrihed i 24 Aar. En forgiftig Stank ytrer sig visse Tider fra Qvikne-Grube, som er dødelig, naar man ei tager sig vare, og hvor den ytrer sig, sees paa Bierget, efter at den har uddunstet, et Slags Slim, ligesom grøn Sæbe. Vandet i Qvikne-Grube forandrer paa visse Tider Jern til Kobber, hvilket en af Værkets Smede først har opdaget, og er siden benyttet med Fordeel, dog nu ei af den Kraft, som i fordum Tid. Aar 1774 blev udbragt 190 Skipd. 14 Lisd. Kobber fra Værket, og Bekostningerne vare da 14,121 Rdlr. 22 Skilling. Saaledes er dette uddraget af Skiønnings Reisebeskrivelse i Manuskript af Aar 1774. Om Indsæts Hytte og Bergplads, see Indsæt. Aar 1781 blev virket 144 Skipd. 16 Lisd. og Aar 1791 virket 110 Skipd. 4 Lisd. 2 Pund Kobber. Ved den almindelige Oversvømmelse Aar 1789 gik Værkets beste Grube fuld af Vand. Betienterne ved Værket ere: en Directeur, en Bergskriver, en Proviantskriver, en Hytteskriver m. fl. Borgmester Knudsen i Tronhiem har nu nyelig kjøbt hele Værket af samtlige Participantskab med alle dets Bygninger og Jventarium, samt Qvikne og Indsæts Kirke og mange tilliggende Gaarde, for 6300 Rdlr., hvoraf erfares, at Værket i de sidste Aar har aldeles aftaget. J Qviknedalen skal i fordum Tid have staaet 2de Feldtslag, det ene ved en Gaard, kaldet Hougstad, hvor endeel Kiæmpehøie sees, og det andet paa en slet Mark, kaldet Eisteens-Vollan, hvor en Kong Østen berettes at være faldet. Til Qvikne Præstegield er en Sognepræst.

Qvikne Sogn, et Anner til Froens Præstegield, i Guldbrandsdalens Fogd., Christians Amt. Kirken, som Almuen selv eier, ligger 2 Mile fra Hovedkirken, paa vestre Side af Laugen-Elv; det er en Korskirke af Træe, og staaer i en skraae Bakke. Veien til denne Kirke ligger over en Broe, kaldet Sundbroen, og paa den vestre Side af en dyb Dal, igiennem hvilken Vingstres-Elv løber ned i Laugen. Til Anneret hører en liden Bøyg eller District, kaldet Skaboe, som grændser mod Valders, er beboet omtrent 1 1/2 Miil fra Kirken op imod Fieldet til Valders. Denne Bøyg er som oftest underkastet mislige Aaringer, da Kornet de fleste

Side 532

Qvigstad.

fleste Aar tager Skade af Frost, førend det kommer til Modenhed. Qvægavling og Fedevare samt noget Vildt ere Almuens fornemste Næringsveie.

Qvigstad, en Gaard i Froens Præstegield, Guldbrandsdalens Fogd., Christians Amt, af Skyld 2 Huder 6 Skind, er Lehnsmands-Gaard og Tingsted. Under Gaarden er en Huusmandsplads.

Qvindems Sogn, et Anner til Etne Præstegield i Søndhordlehns Fogd. og Provstie, søndre Bergenhuus Amt. J Kirkegaardens Muur, som er 5 1/2 Alne lang, læses ved den vestre Indgang disse Ord med Rune Bogstaver: "*Neriadr raisti thena oftir Thermond Vindanta fadur.*"

Qvindherred, et Præstegield og Skibreede eller Tinglaug i Søndhordlehns Fogd. og Provstie, søndre Bergenhuus Amt, ligger længst ind ved Hardanger Fiord blandt Klipperne ved det høie Field Fuglefang, og skal have faaet sit Navn deraf, at Vikar Alfriksøn forfulgte Josur Augvaldsson til dette District, hvor han ihjelslog alle Mandfolk, saa at ingen uden Qvinderne bleve tilbage. Dette Præstegield bestaaer af 4 Kirkesogne, som ere: Qvindherreds Hoveds., og Annererne Ennes, Ølven og Husnæs. J Hovedsognet ligger Rosendals Baronie. Hovedkirken er den største og smukkeste Landsbye-Kirke i Stiftet, opbyggt af Grundmuur og bedækket med Graasteens Plader. Altertavlen, Prædikestolen og Pulpituret ere meget smukke. Ved Kirken er et stort grundmuret og hvælvet Begravelsessted, hvori de afdøde Adelsmænd og Baroner af

Rosendals Baronie ere hensatte i store Kister, overtrækkede med Fløiel og Sølv Beslag. I Præstegieldet er saa godt som ingen Skov, men Gaardenes Jorder ere meget bequemme til Korn-Avling, og Opsidderne ere gode Agerdyrkere, saa at de sælge meget Korn til omliggende Præstegielde. Her avles tillige en Mængde Gulerødder, Rødbeder m. v., som udbringes til Bergen, ligesom ogsaa en stor Deel Kalk af et her værende godt Kalkbrænderie. Præstegieldet betienes af en Sognepræst. Tingstedet for Qvindherreds Skibreede er Gaarden Giermundshavn, men Baroniet har sit eget Birk og paa Hovedgaarden Rosendal holdes Tinget. Til Baroniet hører jus vocandi for dette Præstegield.

Qvinnesdals Fiord, en Fiord, som ogsaa kaldes Qvinnesfiord, gaaer imellem Lister-Landet og Hittersen, i Lister Fogd., Mandals Amt, og deler sig i 2de Arme, af hvilke den vestlige kaldes Lalfiord, som gaaer imod Nord til Flekkefiord; den østlige gaaer i N. O. og kaldes Qvinnesdals- eller Fædde-Fiord. Inden for denne Fiord, 2de Mile fra Havet, ligger en Dalstrækning,

Side 533

Qvinnesheden.

kaldet Qvinnesdal, som gaaer langt op i Landet, og har sit Navn af en Elv, kaldet Qvinen, som løber igiennem Dalen. Ved denne Elvs Udløb er en Havn og Ladeplads, kaldet Qvinnesdal.

Qvinnesheden, et meget stort Field i sidstmeldte Fogd., beliggende imellem Qvinnesdal og Lyngdal, er 3 Mile langt, og er den største Arm eller Part, som strækker sig ud mod Havsiden, af et stort Field, der ligger oppe i Landet og benævnes med adskillige Navne, saasom: Hekfield, Byklefield, Langfield, o. s. v.

Qvæfiords Præstegield og Tinglaug i Senjens Provstie, Senjens og Tromsøens Fogd., Finmarkens Amt, beliggende ved en Fiord, kaldet Qvæfiord, som er en Arm af Gulesfiord, der løber ind paa den store Øe Hind eller Hinden. Dette Præstegield bestaaer ikkun af et Kirkesogn, hvortil er en Sognepræst. Her ligger et Bierg, som skal indeholde en Mængde Brunrød eller rød Farve.

Qværnbierg, en Biergstrækning i Guldbrandsdalens Fogd., Christians Amt, som indeholder Sandsteen, hvoraf en stor Deel brydes til Qværne- eller Møllestene.

Qværnbierg, en vidtløftig Strækning af Bierge, beliggende paa Grændserne imellem Sælboe og Maraker i Tronhiems Amt. Udi dette Bierg bryde Bønderne af Sælboe Præstegield, i Strinde Fogd., store Møllestene, tilforn ved Hugning og Udkiiling, men nu med Minering, hvorved Arbeidet falder lettere. Værket er deelt i adskillige Parter, som gaae i Arv. Arbeidet forrettes fra Mikkelsdag til henimod Juul. Paa Vinterføre kiøres de udminerede Klodser hjem til Gaardene, hvor de tilhugges; siden føres de tilhugne store Møllestene over Sælboe Søe til Tronhiem, hvorfra de udskibes, og tildeels opkøbes af Møllebrugs-Eiere i Amtet. Et saadant Bierg er ligeledes i Guldbrandsdalens Fogd., under Christians Amt, og et i Hardanger District under søndre Bergenhuus Amt, hvor en stor Mængde Møllestene blive udhugne.

Qvænel, en Gaard beliggende meget høit, og er den sidste Gaard i Sælboe Præstegield, under Strinde Fogd., Tronhiems Amt, hvorfra falder en herlig Udsigt over de underliggende Districter, saasom Leinstranden, Øye-Gaard og Gulosen.

Qvænnen, en farlig Maalstrøm, beliggende Sonden for Sandse, imellem de Klipper Dalsnippen og Dalsflas paa Færsøe.

Qværnvær-Sogn, et Anner til Hittersens Præstegield, i Fosens Fogd., Tronhiems Amt, hvis Kirke staaer paa en Øe, kaldet Qværnvær eller Hakbuøen.

Qværnæs Præstegield i Nordmørs Fogd. og Provstie, Romsdals Amt, bestaaer af 4 Kirkesogne, nemlig: Qværnæs Hoveds.

Side 534

Raabygdelaugets Fogderie.

og Annererne **Bremsnæs**, **Kornstad** og **Christianssund**. Hovedkirken og de 2de Annerkirker **Bremsnæs** og **Kornstad** ligge paa den store Øe, **Quernøe** kaldet. Til dette Præstegield er en Sognepræst og en residerende Kapellan, som tillige er Sognepræst for Indbyggerne paa Øen **Grib**; han boer i Byen **Christianssund**. Almuen paa **Quernøe** har deres fornemste Næring ved Fiskerie.

R.

Raabygdelaugets Fogderie i **Nedenæs Amt**, ligger ved Fieldsiden langt op fra Havet, men er desuagtet et godt District til Kornavling, naar ikke langvarig Kulde om Foraaret og tidlig Nattefrost om Efteraaret gjør Skade. Høeavlingen er ellers den betydeligste ligesom Græsningen overflødig for Creaturene om Sommeren, hvilket giver Anledning til at Fogderiets Almue holde en god Deel store og smaa Creature, hvoraf de aarlig tilvirke en Mængde Fedevare, og deraf forhandle anseelig, ligesom Skindvare ei allene af tamme Creature men og af vilde Dyr, saasom af Hiorte og Hinde, Elsdyr og Rensdyr, Biørne, Ulve, Losser, Maar, Ræve, Vielfras, Odder, Egern og Hermelin, hvilke Dyr Bønderne deels skyde og deels fange i stor Mængde. J adskillige i Fogderiet liggende ferske Vande falder ogsaa godt Fiskerie af Ørreter og Aborrer. Øverst oppe i Fogderiet brændes megen Tiære og Beeg af Fyrre-Rødder, som udføres til Forhandling. Dette Fogderie, som indeholder 2de Sorenskriverier, under Navne af **Øster-** og **Vester-Raabygdelaugets Sorenskriverier**, bestaaer af 578 matrikulerede Gaarde, hvilke ere inddeelte i 4re Præstegielde, som ere: **Omblie**, **Evje**, **Bygland** og **Valle**, desuden **Vegaardsheims Annersogn** til **Gierrestad Præstegield** og **Heyrefos Anner** til **Landvig Præstegield**, begge i **Nedenæs Fogd. og Amt**, item **Aasevalds Anner** til **Biellands Præstegield** i **Lister Fogd.**, **Mandals Amt**, og nogle faa Gaarde af **Holte**, **Frølands** og **Birkenæs Sogne** i **Nedenæs Fogd.**, samt lidet af **Hegelands Sogn** i **Mandals Fogd. og Amt**. Disse samtlige Præstegielde, Annerer og enkelte Gaarde ere fordeelte under 5 Tinglauge, som ere: i **Øster Raabygdelaug** 2de, nemlig: **Riisland** og **Vegusdal**, og i **Vester Raabygdelaug** 3de, saasom: **Valle**, **Ouse** og **Fjordnæs**, hvor Tingene holdes 2de Gange om

Side 535

Raabygdelaugets Provstie.

om Aaret, nemlig om Sommeren i Junii og Julii og om Høsten i October Maaned.

Raabygdelaugets Provstie, bestaaer af sidstmeldte 4 Præstegielde, nemlig: **Bygland**, **Evje**, **Omblie** og **Valle**, hvilke indeholde 15 Kirkesogne og Kirker, hvortil ere 4 Sognepræster, og den ene tillige Provst i Provstiet.

Raade Præstegield i **Mosse Fogd.**, **Nedre Borgeyssels Provstie**, **Smaalehnenes Amt**, bestaaer ikkun af eet Kirkesogn, men har 2de Kirker, nemlig: **Raade Hovedkirke** og **Torn Herregaards Kirke** eller **Kapel**. Hovedkirken er en grundmuret Bygning, hvis Chor med en dertil bygget Runddeel er tækket med Blye. Omkring Kirken sees endeel Kiempehøie. Til dette Præstegield er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Skraatorp**.

Raadsøe eller **Radsøe**, en stor beboet Øe i **Nordhordlehns Fogd.**, **søndre Bergenhuus Amt**, beliggende 1/2 Miil Norden for **Halsnøe**, er i Omkreds henved 4 Mile og indeholder 2de Kirkesogne, nemlig: **Mangers** eller **Raadsøe Hovedsogn** og **Bøe Anner** til **Mangers Præstegield**. Paa Øens sydvestre Side ligge mange andre smaa Øer, som strække sig 2 a 3 Mile

ud i Havet. Paa den østre Side af Øen er det almindelige Løb for Nordfars-Jægterne til og fra Bergen. Fra Øen til Bergen er 2 Mile.

Raamandsgjøllet, en lang og dyb Hule i den øverste Deel af Fieldsiden ved **Hustad Næsset** i **Jørgenfiords Præstegield, Søndmørs Fogd., Romsdals Amt**. Et udstaaende Biergstykke ved denne Aabning i Fieldet har en nogenledes Lignelse af en Mands Skabning, og kaldes **Raamanden**. Bønderne fortælle, at en Juttel eller Han-Trold, som beboede dette Field, blev forvandlet til denne Skabning i Steen, ved det at en Hun-Trold, som boede i et Field under Gaarden **Molup**, spyttede med Foragt eller Fortrydelse paa ham. Mere om denne Fabel læses i Professor **Strøms Beskrivelse over Søndmør**, Pag 307.

Raanæs, 3de Gaarde i **Tronborgs Sogn, Edsberg Præstegield, Rakkestad Fogd., Smaalehnenes Amt**. Paa den ene Gaard, som kaldes **Sverke-Raanæs**, haves Udsigt over det meste af Sognet. Baaningshuset der er en gammel saa kaldet Sperrestue, hvis Tag udgjør Loftet, hvilket giver Stuen stor Anseelse, og ved god Lysning af Vinduer, samt Maling paa Skorsteen, Loft og Vægge, er meget smuk.

Raaøen, en beboet Øe under **Tromsøens District og Finmarkens Amt**.

Radsøe Skibreede, et Tinglaug i **Nordhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt**. Tingstedet er Gaarden **Alvestrøm**.

Side 536

Raens Fierding.

Raens Fierding, en Part af **Rødøe Præstegield i Helgelands Fogd., Nordlands Amt**, som udgjør 2de Tinglaug, under Navne af **Sønder-** og **Nord-Raen**, hvis Tingsteder ere Gaardene **Berntvigen** og **Bardal**.

Rafntinunshall, det største ildsprudende Bierg, beliggende 2 Mile fra Svovelminerne i **Thingsøe Syssel**, nordre Fierding af Island. Dette Bierg indeholder mange Rafntinnyr- eller sorte Glas-Agater, saa og Tophstene.

Rafos, et Vandfald og Foss, som dannes af den store Elv **Quinen** i **Lister Fogd., Mandals Amt**. Vandet skyder ud igiennem Klipperne, ligesom af en Rende. Her falder godt Laxefiskerie. Fossen eller Vandfaldet er 12 Alne i Brede.

Raffund, et Sund imellem de 2de Øer **Østre Vangen** og **Hindsen**, i **Saltens Fogd., Nordlands Amt**.

Raftenæs Præstegaard i **Herøe Præstegield, Søndmørs Fogd., Romsdals Amt**, ligger paa den nordre Side af Øen **Hidvøe** eller **Gurskøe**. Denne Gaard, som ogsaa kaldes **Stoksund**, skylder 1 Vog Fisk.

Rahnen, et Fieldfinnsted i **Helgelands Fogd., Nordlands Amt**, hvortil er en Missionarius.

Rakkestads, Heggen og Frølands Fogderie, som under eet kaldes **Rakkestad**, i **Smaalehnenes Amt**, bestaaer af 2de Sorenskriverier, hvilke ere **Rakkestads**, samt **Heggen og Frølands**, hvortil i alt ere 7 Præstegielde og Tinglaug, nemlig: **Rakkestad, Eidsberg, Trøgstad, Askim, Spydeberg, Skibtved og Rødenæs**. Til ethvert af disse Præstegielde eller Tinglaug er et Tingsted, hvor Tingene holdes 3de Gange om Aaret, nemlig om Foraaret i Februarii og Martii, om Sommeren i Julii, og om Høsten i October og November. De samtlige Gaardes Antal i Fogderiet er efter Matrikullen 1047 Numere.

Rakkestads Præstegield under **Mellem Borge-syssels Provstie** i sidstmeldte Fogd. og Amt, bestaaer af 3de Kirkesogne, nemlig: **Rakkestads Hovedsogn**, hvis Kirke er af Grundmuur, og Annererne: **Degernæs** og **Ous**. Til dette Præstegield er en Sognepræst og en residerende Kapellan. Tingstedet er Gaarden **Biørnestad**.

Rakkestads Sorenskriverie sammesteds, bestaaer af 4 Præstegielde og Tinglaug, hvilke ere: **Skibtved, Spydeberg, Rakkestad** og **Rødenæs**, som tilsammen indeholde 540 matrikulerede Gaarde. J ethvert Præstegield eller Tinglaug er et Tingsted, hvor Tingene holdes 3de Gange om Aaret, nemlig om Foraaret i Februarii og Martii, om Sommeren i Julii, og om Høsten i November Maaned. Sorenskriverens Domme indstævnes

Side 537

Rammersieldet.

for **Friderichsstads** eller **Tønsbergs Laugting**, som holdes i Byen **Friderichsstad**.

Rammersieldet, en stor Fieldstrækning i **Strands Hovedsogn og Præstegield, Søndmørs Fogd., Romsdals Amt**, beliggende tvers over for **Strandsdalen** ved **Stordalsfiord**. Paa den søndre Kant af dette Field udfaldt om Aftenen den 8 Januarii 1731 et overmaade stort Stykke af Fieldets Fod eller den nederste Deel, som brast ud og sank ned i **Stordalsfiordens Bund**, hvilket foraarsagede en Vandflod eller Oversvømmelse af Søevand, som der paa Stedet ei skal have havt sin Lige. Størrelsen af det udfaldte Stykke, som længe har været adskilt fra den øvrige Deel ved en dyb Sprække, sluttes af den tilbagestaaende Fieldside at have strakt sig omtrent 100 Favne i Længde og 60 til 70 Favne i Brede eller Høide. En liden Gaard paa 9 Mark Fisk, kaldet **Uren**, som tilforn laae ved Foden af Fieldet i en liden Bugt, eller rettere i en fra Bugten opgaaende liden Dal, gik tilligemed Opsidderen og hans Familie aldeles under ved Fieldskredet, saa at nu ikke sees ringeste Tegn enten til Bugten eller Dalen, ja ikke engang til Kiøre-Vei, som fra Dalen gik op til Fieldsiden, men allene endeel af Gaardens Grund, som blev staaende tilbage og har siden bestandig lagt øde. Ødelæggelsen strakte sig paa den anden Side af Fiorden, især til **Strandsdalen**, hvor Strandbredden er meest lav, og hvor Søen, som ved Fieldskredet blev sat i en meget hæstig Bevægelse, foraarsagede en skrækkelig Oversvømmelse; thi Vandfloden gik her 100 Skridt høiere op end sædvanlig, og bragte ei allene **Strands Kirke** af Lave, saa at den siden maatte rives ned og flyttes høiere op, men tog og 2de store Jægter ud af sine Stader og satte dem lige ind paa Kirkegaarden, skyllede store Stene bort af Stranden og bragte andre op igien, ja kastede endog Jern-Ankere og andet mere, som længe havde ligget skiult paa Fiordens Bund, op paa Landet. 17 Mennesker maatte ved denne Oversvømmelse sætte Livet til. Mere herom læses i Professor **Strøms Beskrivelse over Søndmør**, 2den Part fra Pag. 211 til 214.

Ramnæs Præstegield i **Jarlsbergs Grevskab og Provstie**, søndre **Jarlsbergs District**, bestaaer af 3de Kirkesogne, som ere: **Ramnæs Hoveds.**, hvis Kirke er af Grundmuur i god Stand, og Annererne **Fodne** og **Vivestad**. Til dette Præstegield er en Sognepræst, som boer paa **Ramnæs Præstegaard**, og en residerende Kapellan, boende paa Gaarden **Krokken** i **Fodnes Anner-Sogn**. Tinget holdes paa det Grevelige Sæde **Jarlsberg**.

Ramskiær-Field, et Field i **Saltens Fogd., Nordlands Amt**, hvorved ligger et meget stort Vand, kaldet **Ramskiær-Vand**.

Side 538

Ramstad-Dal, en Dalstrækning i **Ørskougs Hovedsogn og Præstegield, Søndmørs Fogd., Romsdals Amt**, ligger paa søndre Side af en Fiord, kaldet **Storfiorden**, og ved et Sted, kaldet **Skottet**; gaaer op fra Østen til Vesten, hen imod **Sykelvens** og **Strands Sogns Grændser**. Øverst oppe i Dalen ligger en Gaard, kaldet **Nyesætter**, langt adskilt fra de øvrige Gaarde, og ved denne ligger et temmelig stort ferskt Vand, kaldet **Nyesætters-Vand**, som er en Kilde til 2de adskilte Elve, hvoraf den ene løber igiennem Dalen, og den anden falder ud ved Gaarden

Fause i Strands Sogn. Foruden denne afsides liggende Gaard ere her i Dalen 7 andre Gaarde, som have godt Kornland, og med Gaarden **Nyesætter** skyldte i alt 19 Vog 18 Mark Fisk, hvilke Gaarde beboes af 29 Gaardmænd og 3 Huusmænd. Dalen har sit Navn af Gaarden **Ramstad**, som den største, af Skyld 5 Vog Fisk, og beboes af 11 Gaardmænd og 2 Huusmænd. Allersøverst oppe i Dalen har Beboerne Sættersteder for deres Creature om Sommeren.

Ramsvignæsset, et nær ved **Grytte-Fiord** og Gaarden **Volstad** i **Borgunds Hovedsogn og Præstegield**, under sidstmeldte Fogd., beliggende Næs eller Biergpunt, hvori findes en mærkværdig **Jette-Gryde**, eller et rundt og perpendiculair nedgaaende Bierg-Hul, som er bekjendt under Navn af **St. Oles Gryde**; dette ligger, ligesom andre af samme Slags, saa nær ved Strandbredden, at det i høi Flod og stærk Søegang tager Vand ind, er 1 1/2 Alen dybt, og holder oventil lidt mere end 3/4 Alen i Diameter.

Ramsøefiord, en meget breed Fiord imellem **Hitterøen** i **Fosens Fogd.**, **Tronhiems Amt**, og **Øen Smølen** i **Nordmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**.

Rands-Søe, et stort ferskt Vand i **Christiania Stift**, som begynder i **Lands Præstegield** under **Valders-Fogd.**, og ender udi **Jevnagers Præstegield** i **Totens-Fogd.**, hvorfra en Elv udløber igiennem **Modums Præstegield**. Paa dette Vand skal **Kong Halfdan Svarte** og hans Følge være omkomne, ved det at de paa Vinters Tid ville passere derover, da Jisen brast under dem.

Randklev eller Randklei, 2de Gaarde i **Ringeboe Præstegield**, **Guldbrandsdalens Fogd.**, **Christians Amt**, af Skyld 8 Huder 6 Skind Odelsgoods, har 2 Opsiddere og 10 Huusmænd. Paa den ene Gaard boede i Aaret 1612 en Lehnsmand ved Navn **Peder**, som var Anfører for **Ringeboe Almue** i det **Skotske Slag** ved **Kringlen** s. A., og for den da udviste Troeskab og Tapherhed bleve Gaardene befrieede for Foringsskat. Under disse Gaarde er et godt Laxefiskerie.

Side 539

Randøe, en beboet Øe under **Ryesylke Fogd.**, **Stavanger Amt**.

Randøe, en liden Øe, beliggende i **Herse Fiorden**, under **Oddernæs Sogn**, **Mandals Fogd. og Amt**, er 1/4 Miil i Omkreds og skylder 4 Huder. Ved Øen løber et Sund, kaldet **Randøes-Sund**.

Ranenfiord, en meget stor og lang Fiord, som fra Havet løber langt ind i Landet af **Helgelands Fogd.**, **Nordlands Amt**. De omkring denne Fiord beliggende Bøygdelauge, som under eet kaldes **Ranen**, ere vel bebyggede og beboede, saa at over 300 Familier boe inde ved Fiorden, som eie Gaarde og Jorder. Disse Bøygdelauge grændse ind paa den **Svenske Lapmark**, hvorfore adskillige Svenske komme til **Nordlandene** med Jernvare, saasom Øxer, Filer, Plovjern m. v., og føre tilbage Fiskevare. Ved Fiordens Indløb staaer en Kirke paa en Odde eller Næs, kaldet **Næsnæs**, hvilken Kirke er Hovedkirken for **Næsnæs Præsteg.** Fiorden deler sig i 2de Arme, under Navne af **Sønder-** og **Nord-Ranen**, hvor Gaardene til **Hemnæs Præsteg.** ligge med de dertil hørende 2de Kirker.

Rangaarvalle Syssel, et District i søndre Fierding og Amt af **Island**, skilles fra **Aarnæs Syssel** ved **Thiorsaae**, og er det største Syssel, naar den ubeboede Deel eller Fieldeggen indbefattes, af hele Sønderlandet. Det er tillige den smukkeste Egn, saavidt som deraf er beboet, nemlig fra Østen til den vestlige **Rangaae**; thi der er Landet jevnt og overalt bevoret med Græs og nogen Skov; men den ubeboede Deel er derimod destomere ubehagelig, fornemmelig Oplandet og Fieldeggen omkring **Hekla**, som før har haft en anseelig Bøyg, men er nu intet andet end Sand og Støv af Pimpesteen og Aske, samt smeltede og forbrændte Klipper og Stene. Denne Sand og Støv, som kaldes **Mister**, er mørk og brunfarvet, og udbreder sig over alle Græsmarker

og over hele Sønderlandet til megen Skade. Bemeldte **Hekla**, som er et af de meest bekiendte ildsprudende Bierge paa **Island**, ligger i dette Syssel, saa og **Rangaasandur**, et omflydt Sandrev af 4 Miles Længde, som ligger uden omkring **Rangaavalle** fra Landserne til **Thiorsaae**. Sysselet inddeles i 12 Præstegielde eller Sognekald, nemlig: **Odde, Holt, Skoge, Storedal, Teigs, Bredebolstad, Kross, Hvol, Kalvholt, Marteinstungu, Beldne** og **Skard**. Til disse Præstegielde med underliggende Sogne ere 13 Sognepræster, hvoraf den ene tillige er Provst over Sysselet, som med **Vestmansøe Syssel**, der ikkun bestaaer af eet Præstegield, udgjør et Provstie. Aar 1753 bestod **Rangaarvalle** af 8 Tingsogne med 239 Skattebønder og 410 andre

Side 540

Rangund eller Rangesund.

Bønder. Aar 1760 var her i alt 268 Jorder eller Tuner. Aar 1770 eiede Bønderne 30 Baade hver til 8 Mand. Af Gaardene ere 2de meest bekiendte, nemlig: **Bergthorshvol** og **Hlidarende**, af 2de vigtige Mænd, som sammesteds i fordum Tid have boet der, navnlig: **Nial** og **Gunner**, hvis Bedrivter i **Nialssage** findes anførte. Ved den førstbenævnte Gaard løber ned en bred og betydelig Flod, kaldet **Markarfliot**, og 2de fiskerige Elve, som kaldes **Rangaae**, flyde igiennem Sysselet, og falde ud inden for førmeldte Sandrev. Aar 1703 bestod Folkemængden i dette Syssel af 4256, og Aar 1769 af 4449 Siele. Qvæg- og Faare-Avlingen samt Fiskerie er Indbyggernes vigtigste Næring, men Fiskeriet drives langt borte.

Rangund eller Rangesund, en god Havn og Ankerleie imellem endeel smaa Holme og Øer i **Alstahougs Præsteg.**, under sidstmeldte Fogd..

Rannebergs Sogn, et Anner til Sognekaldet i Byen **Stavanger**, under **Jedderen** og **Dalernes Fogd.**, **Stavanger Amt**.

Ranes- eller Skeie-Sogn, et Anner til **Surendals Præstegield**, i **Nordmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**. Kirken ligger paa vestre Side af den store **Surendals Elv**, som løber igiennem Sognet og Præstegieldet.

Rannesund, et Sund imellem endeel Skiær og Holme under **Oddernæs Hovedsogn** og **Præsteg.**, **Mandals Fogd.** og **Amt**.

Ranum, 2de Gaarde under Navne af **Øvre-** og **Nedre-Ranum**, i **Strinde Præsteg. og Fogd.**, **Tronh. Amt**, beliggende 1/2 Miil fra Staden **Tronhiem**; begge ere meget betydelige Gaarde. Den første beboes af 2de Bønder, hvorhen Tronhiems Indvaanere gjøre ofte Lyst-Turer baade Vinter og Sommer; den anden tilhører Frue Agentinde **Sommer**. Denne Gaard ligger behagelig paa en Bakke strax oven for Kongeveien, grændser ned til **Strindsfiorden**, og er forsynet med meget store og smukke Træbygninger. Under Gaarden ligge omtrent 20 Huusmandspladse og betydelige Møllebrug, som ere i Drift hele Aaret igiennem. Gaardens Jorder ere meget vidtløftige og indeholde skønne Agre og Enge. Ved Strandkanten sees mange Kiæmpehøie.

Rapsøe eller Hrapsoe, en beboet Ø, beliggende i **Hvamsfiord**, nær ved det ForbiERG **Skardsklofning** i **Dale Syssel**, vestre Fierding af Island. Paa denne Ø er af Kammer-Secretair **O. Olavius** anlagt et Bogtrykkerie Aar 1773, som fører Navn af det nye Kongelige privilegerede Bogtrykkerie, og har Rettighed til at trykke alle Slags verdslige og oekonomiske Bøger, Lexica og Skolebøger, undtagen saadanne, som Bogtrykkeriet paa **Holum** ere forundte, tilligemed de geistlige. Bogtrykkeriet

Side 541

Rasvog.

er forsynet med temmelig smukke og complete Skrifter, har en god Fremgang, og bidrager en Hoben til Landets oekonomiske Forbedring.

Rasvog, en Havn og Ladested under **Flekkefiords Tolddistrict**, i **Lister Fogd.**, **Mandals Amt**. Her boer en Handelsmand, som er Commissionair i Tilfælde af Haverie; samt endeel Vertshuusmænd, Søefolk, Fiskere, Haandværkere og Arbeidsfolk. En Kongelig Toldbetient er her ansat.

Ratvig, en Præste-Enke-Gaard i **Borgunds Hovedsogn og Præsteg.**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, af Skyld 1 Vog Fisk.

Raudamels-Repp, et Bøygdelaug i **Sneefields Syssel**, vestre Fierding af Island.

Raudejok, en Elv i **Saltens Fogd.**, **Nordlands Amt**, som har sit Udløb fra et stort Vand ved **Raudejok-Field**, kaldet **Raudejaure**.

Raulands Sogn, see **Rolland**.

Raums Sogn, Hovedsogn for **Overhaldens Præstegield**, i **Nummedals Fogd.**, **Tronhiems Amt**, bestaaende af 33 Gaarde, hvilke beboes af mange flere Opsiddere, Kaarmænd eller Inderster og Huusmænd. Kirken staaer paa Gaarden **Raums Grund**, ved nordre Side af **Namsen-Elv**, hvilken Elv truer med Kirkens Undergang ved Udbrud, som aarlig meget har tiltaget og foraarsaget stor Skade paa de 3de Gaarde **Raum**. Den er meget gammel, anseelig stor og opført af brudte Stene. Dens Grundfod er rundt omkring ovenpaa belagt med hugne hvid Marmor- eller Kalk-Stene, og dens Hjørner ogsaa belagte med samme Slags Stene. Choret er med Bræder hvælvet. Altertavlen er temmelig stor og anseelig samt smukt stafferet. Indgangen fra Kirken til Choret er dannet som 3de Porte hos hinanden. Døren til Choret, for hvilken er bygt et muret Sacristie, nu Skriftehuus, er prydet deels med blinde Pillarer, deels i Arcaden over den med 2de i Steen udhugne Løver, hvilke vende mod hinanden. Desuden sees ved den ene Side af Døren 2de i Steen udhugne Ansigter, indsatte i Muren. Over Indgangen staaer C5. Kirkens Gulv er belagt med store flade Steenhsyller. Foruden en stor Dør mod Vesten har Kirken havt 2de andre lige mod hinanden. Ved det ene Hjørne af Choret er i Marmor udhugget et Menneske-Hoved med lange Knebbelsbarter, og ligesaa øverst paa Røstet af Skriftehuset staaer udvendig i Steen udhugget et Menneske-Ansigt, som ligner et Munke-Hoved. For at hindre Elvens videre tiltagende Udbrud er bekostet store Bygninger ved Elvebredden, som nogenledes vil conserve Kirken. Sognepræstens Gaard kaldes **Grande**, og ligger 1/2 Miil fra denne Kirke.

Side 542

Raums-Elv, see **Romsdal**.

Rayn-Repp, et Sveit eller Bøygdelaug, beliggende midt i **Borgarfiords Syssel**, vestre Fierding af Island.

Rautfieldet, et Field, som ligger i Nordost fra **Moe Præstegaard**, i **Øvre Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt**. Det regnes for at være 1/2 Miil høit og 2 Mile langt.

Ravsnæs, en smuk og betydelig Gaard i **Bamble Præsteg.**, **Nedre Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt**. Til Gaarden ligge Gaardene **Lille-Herre** og **Aaseland**, samt **Hofsteens Skov**. Desuden paa Hovedgaardens Grund 2de privilegerede Saugbruge og mange Huusmandspladse, samt et skønt Laxefiskerie og et Teglbrænderie, hvilket alt tilhører Eierne af **Bolvigs Jernværk**.

Reeds-Sogn, et Anner til **Gloppens Præsteg.**, i **Nordfiords Sorenskriv.**, nordre **Bergenhuus Amt**. Kirken ligger ved et ferskt Vand, kaldet **Breums-Vandet**.

Reensfield, en meget høi Fieldstrækning i **Helgelands Fogd.**, **Nordlands Amt**.

Reenlie-Fieldet, et høit Field Østen for **Rævelfieldet** i **Faabergs Præsteg.**, **Guldbrandsdalens Fogd.**, **Christians Amt**, som er 1/2 Miil langt.

Reenlie-Sogn, et Anner til **Ourdals Præsteg.**, i **Valders Fogd.**, **Christians Amt**, hvortil, foruden Sognekirken, hører et Kapel, kaldet **Vang**.

Reens-Kloster, et forðum berømt og rigt Nonnekloster, beliggende i **Ritsens Tinglaug**, **Fosens Fogd.**, **Tronhiems Amt**, 3 Mile fra **Tronhiem**, nær ved **Tronhiems Fiord**. Dette Kloster var stiftet af **Hertug Skule**, som lagde meget Gods dertil, og var Hertugens Søster **Sigrid** Abedissee for Klosteret. Ved Klosteret var en prægtig Kloster-Kirke; men efter Reformationen blev Klosteret og Kirken ødelagte, og Klosterets Gods gjort til en verdslig Forlehnning, som til den senere Tid har været samlet under een Eier, men nu er en stor Deel deraf bortsolgt. Hovedgaarden kaldes **Reen eller Reenskloster-Gaard**, hvorpaa Klosteret stod, og hvoraf endnu sees endeel af de gamle Mure, opført af massive Graastene; den har havt adelige Privilegier, og har endnu Tiendes Frihed samt Sigt og Sagefalds Rettighed paa underliggende Gods. Vaaningsbygningerne ere separerede fra Ladegaarden, ligge paa en steil Bakke eller Bierg, og ere temmelig store og anseelige, bygte i en Fiirkant, men alle af Træe, og nu meget gamle og forfaldne. De tilliggende Agre og Enge ere meget vidtløftige og gode. Under Gaarden, som i øvrigt har en behagelig Beliggenhed nær ved nordre Side af **Tronhiems Fiord**, ligge mange Huusmandspladse, og paa Gaardens Grund, et kort Stykke Østen og neden

Side 543

Reensvandet.

for Husene paa en smuk Slette, staaer **Ritsens Anner-Kirke**, en meget gammel og forfalden Træbygning med et Spiir. Denne Kirke ved Hovedgaarden og de endnu underliggende Bøndergaarde, Saugbruge og et Teglværk paa hosliggende Gaard **Nøstes Grund**, samt **Stadsbøygdens Hoved-Kirke**, tilhøre Justitsraad **H. Hornemann** i **Tronhiem**, og af ham som nærmest berettiget indløst paa Skiftet efter hans Fader Assessor **Hornemann**, i Følge Skiøde af 26 November 1762, tilligemed mange flere Gaarde af **Reenskloster Gods** i **Tronhiems Amt**, hvilke Justitsraaden siden Tid efter anden har bortsolgt.

Reensvandet, et ferskt Vand beliggende imellem **Stods** og **Spareboe Præstegielde**, i **Indervens Fogd.**, **Tronhiems Amt**; det begynder ved Gaarden **Fossum** i **Stod**, hvor det adskilles fra et andet Vand, kaldet **Fossum-Vand**, ved et langt Næs, hvorigiennem løber en kort Elv eller Foss fra **Fossum-Vandet** til **Reens-Vandet**. Dette **Reens-Vand** ender ved Gaardene **Reen** og **Helge** ligesaa i **Stod**, imellem hvilke Gaarde det har sit Udløb ved en meget stor Elv eller Foss, kaldet **Helge** eller **Byefoss** af den strax ved Gaarden **Reen** tilgrændsende store Gaard **Bye**; hvilken Elv løber ned til **Steenkier-Fiord**. Begge benævnte Vande have deres Hovedløb fra det store **Sneaasen-Vand**, som ved den saakaldte **Sund-** eller **Forsset-Foss** falder ud i **Fossum-Vand**. Ved **Byefoss** er opført 3de betydelige Saugbruge, hvortil Tømmeret for største Deel flaades ned efter disse Vande og samles ved Gaardene **Reen** og **Helge** udi dertil anrettede Tømmerhængsler. En Mængde Bord fra Saugbrugene paa **Sneaasen** og **Stod** flaades og herigiennem til **Helge** i store Flaader, men derfra nedbringes igiennem **Byefoss** ikkun enkelte Bord, formedelst mange Klipper og store Stene, hvilke Bord siden blive samlede længere ned i Elven under Gaarden **Hegge**, og derfra atter i smaa Flaader bringes til Strandstedet **Steenkier**. I begge Vandene og Elvene fiskes endeel Ørret, Rør, Aal og undertiden Lax, som kommer op fra **Steenkier-Fiord**. **Reensvandet** er omtrent 1/2 Miil langt eller noget mere, men mindre i Brede. Bemeldte Gaard **Reen** eller **Rein** har 2de Matrikuls Numere, og har i forðum Tid været 2de særskilte Gaarde, under Navne af **Øvre-** og **Nedre-Reen**; men **Øvre-**

Reens Bygninger ere nu aldeles sløfede, derimod er **Nedre-Reen** smukt bebygget, og begge Gaardene betydelig forbedrede og udvidede af nærværende Eier og Beboer Proprietair **Niels Bye**. Under Gaardene ligge 2de Huusmandspladse.

Reenøe, en beboet Øe, beliggende Østen for **Ringvadsøe**, under **Tromsøens District**, **Finmarkens Amt**.

Side 544

Refsnæs- eller Stokke-Sogn, et Anner til **Biørnørs Præstegield**, i **Fosens Fogd.**, **Tronhiems Amt**.

Refundfiord, see **Rødvenfiord**.

Regsterne, en beboet Øe, som er 2 Mile i Omkreds, beliggende under **Søndhordlehns Fogd.**, **søndre Bergenhuus Amt**, hvorpaa ligge omtrent 20 Gaarde.

Reidafiördur eller Rødefiord, en stor Fiord i **Mule-Middel-Syssel**, østre Fierding af **Island**. Her er en god Havn, kaldet **Rødefiords-Havn**, hvor tillige er et Handelssted.

Reikedalsaae, en laxeriig Elv, som kommer fra **Reikholtssdal** og styrter sig ud ved **Hvitaee** i **Borgarfiords Syssel**, vestre Fierding af **Island**.

Reikedals-Hverene, 3de koghede Kilder i **Thingsøe Syssel**, nordre Fierding af **Island**. Disse Kilder ligge i een Rad: den sydligste af dem spruder Vandet 1 til 2 Alne høit; dens Opkog varer 2 Minuter, og naar den har udraset, hviler den ligesaa længe. Den mellemste Kilde ligger 20 Skridt derfra og kaldes **Oxehver**; den spruder Vandet 4 Alne høit i et Minut, siden vorer Vandet i Stilhed 2 a 3 Minuter, da en Dundren høres, ligesom nogle Bosseskud nede i Grunden, og i det samme begynder Vandet med stor Allarm igien at skyde i Veiret. Den nordligste Kilde kaldes **Badstuhver** og ligger 10 Skridt fra den mellemste; denne raser hæstigere end de 2de andre, naar ondt Veir er i Vente.

Reikelaug, et bekjendt Bad ved Gaarden **Reikium** i **Hunevands Syssel**, under sidstmeldte Fierding.

Reikenæs, et meget stort Næs i **Guldbringe Syssel**, søndre Fierding af **Island**. Dette Næs har mange Fiorde, Næsse og Viige, som under eet kaldes **Sudernæs**, er 12 Mile langt og 2 til 4 Mile bredt. Landet er meget omtumlet af Jordbrand. Her ligge nogle bekjendte varme Bade. Strax uden for **Reikenæs** ligge nogle høie Klipper, hvoraf 2de kaldes **Kald** og **Kierling**.

Reikenæs, et Næs ved Søekanten i **Jisefiords Syssel**, vestre Fierding af **Island**. Aar 1773 blev her anlagt et **Saltværk** for Kongens Regning ved Kunstmesteren paa **Valløe-Saltværk Conrad Valthor**, som medbragte en Saltkoger, en Muursvend og en Tømmermand, efter Kongelig Resolution af 11 April 1772. 3de Kogepander bleve indmurede og istandsatte til 6 Sept. 1773, fra hvilken Tid Saltkogningen tog sin Begyndelse, og blev maanedlig virket 7 til 14 Tønder Salt. Siden er Værket indtil Aaret 1776 forøget til 32 Pander, hvormed kan koges 220 Tønder Salt, som tilforn blev det Islandske Handels Kompagnie overladt for 2 Rdlr. Tønden. De i Nærheden liggende hede Kilder betiener man sig af ved Kogningen, for at spare Brændsel. Saltet er meget

Side 545

Reikenæs.

godt til Huusholdnings Brug og til Indsaltning af Kiød, men især tienligt til Torsk, hvortil det skal være bedre end det Spanske; derimod til Klipfisk er det ikke brugeligt, fordi det sætter en blaa Farve paa Fisken. Fra Aar 1776 er Værket endnu mere udvidet. Af ovenmeldte 32 Pander ere 27 af Blye, hver 2 Alne i Fiirkant, vægtig omtrent 2 Skipd. 4 Lispd., 2 smaa dito en Alen i

Fiirkant, 2 Tørkepander af Blik, hver 6 Fod lang og 4 Fod bred, og en dito 5 Fod i Fiirkant. Husebygningerne bestod Aar 1776 af 2 Baaningsbygninger, 5 Kogehuse, 2 Tørkehuse, 2 Vandspompehuse, et Magaziinhuus til Saltets Forvaring, og et Speevands Forraadshuus, hvorudi er en Vandkasse 26 Fod lang, 18 Fod bred og 5 Fod dyb. Ved Kassen er en Stiestok med aaben Rende, hvorfra Vandet, naar det pouses, løber ned i Kassen, fra hvis Bund det tappes igiennem 2de Faldrør ned i 3de dertil indrettede Rorgange lige ind i hver af Kogehusene. Alle disse Bygninger ere af Bindingsværk med udvendig Bræde-Beklædning, og Kogehusene saavel som Magazinet indvendig muret i Fagene med Steen, Leer og Kalk, og Taget af Bræder. Høiden fra Søspeilet, hvor Søevandet optages til Kogepanderne, er 28 Fod, og Veiens Længde fra Strandkanten 108 Lachter. Inden i Grunden af Kogehusene tælles 31 Aabninger eller Aarer, hvoraf det kogende Vand opvælder i en fast, dog ikke meget haard Steen-grund, og i denne Grund ere Panderne nedhugne og murede med Kanaler, hvor det kogende Vand spiller neden fra den ene Pande til den anden.

Reikenæs, en Landpynt i **Strande Syssel** s. St., hvorpaa findes varme Kilder og kogende Brønde. Ved det yderste af dette Næs ligger en Handelsplads og Fiskehavn, kaldet **Reikiarfiord** eller **Rokkefiord**.

Reikholtsdal, en beboet Dalstrækning, beliggende til Fields i **Borgarfiords Syssel**, søndre Fierding af **Island**.

Reikhole, en Gaard i **Dale Syssel** under sidstnævnte Fierding af **Island**, hvorved ligge nogle Hverer eller varme Bade, af hvilke det største kaldes **Krablande**, som spruder det kogende Vand af og til 4 Fod i Veiret.

Reikialaug, et varmt Bad i den østlige Deel af **Mosfellsbøyg**, i **Kiosar Syssel**, s. St.

Reikiavig eller **Reikevig**, den allerældste Gaard i **Island**, beliggende i **Guldbringe Syssel**, søndre Fierding. Denne Gaard gav **Kong Friderich 5te** Aar 1751 et Selskab af Landets Indvaanere, for at istandsætte sammesteds Klæde- og Tøi-Fabriker med andre for Landet nyttige Indretninger. Ligeledes blev her af samme Selskab Aar 1753 prøvet, ved en til Landet oversendt jydsk

Side 546

Reikiarholl.

Bonde, at pløie og besaae Jorden med Vinter-Rug, Byg og Havre, ligesom samme Tid blev anlagt en Kiøkkenhauge. Aar 1786 blev Skalhols latinske Skole forflyttet hertil, som forestaaes af en Rektor og en Konrektor. Denne Skole blev oprettet paa Skalholt Aar 1057 af Biskop Isleif, og er dertil af Kong Friderich 2den lagt endeel Jordegods.

Reikiarholl, en Klippe i Hegrænæs eller Skagefiords Syssel, nordre Fierding af Island, hvoraf opspringer en varm Kilde.

Rein eller **Stadsrein**, en betydelig Gaard, see **Stadsbygden**.

Reinestad, fordum **Reinekloster** kaldet, er et sekulariseret Nonnekloster, stiftet af Biskop Jørund Aar 1295 i Guldbringe Syssel, søndre Fierding af Island.

Reipervog, en Havn i Vestfinmarken, Finmarkens Fogd. og Amt.

Reknæs Hospital, see **Molde Bye**.

Rellingen, en stor Gaard beliggende i Dalsbygden, under Nordalens Hoveds. og Præsteg., Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, af Skyld 4 Vog Fisk, har 4 Opsiddere og en Huusmand. Her findes et Slags fiint Leer, som, i Steden for den sædvanlige Muld- eller Myre-Jord, bruges blandt Giødselen med stor Nytte paa Gaardens sandige Agre. Oven paa dette fine Leer ligger et Lag af brun Sand, blandet med fine Græsrodder, som, naar den er vel rensat og tilberedet,

skal være meget god og tienlig til Gyd-Sand, hvori Metaller støbes, og holdes denne i større Priis end den Udenlandske. Paa Gaarden ligger en Høi, kaldet Frydenborgs Høi, af den underjordiske fortryllende Musik, som der tilforn siges at være hørt; item en Kiæmpegrav, som for nogle Aar siden blev aabnet, og skal da efter Beretning have indeholdt et forrustet Kiæmpesværd, tilligemed en Urne af Jern, lignende en stor rund Skaal.

Rellings Sogn, et Anner til Fedts Præstegield, i Nedre Rommeriges Fogd., Aggershuus Amt.

Remøe og Boland, 2de temmelig store Øer under Herøe Hovedsogn og Præstegield, Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, som paa en vis Maade kan siges at være baade adskilte og nær forenede, i Henseende til et imellem Øerne løbende Sund, kaldet Nørre-Vaul, som i Flod-Tiden er bredt og dybt nok til Giennemfart saavel for store som smaa Baade, men derimod i Ebbe-tiden næsten ganske tørt, saa at Baadene maae trækkes derigienom. Remøe holder 1 Miil i Omkreds, og støder paa den østre Side til Boland, men paa den vestre til Qvalsviigs Øe, fra hvilken den dog er adskilt ved et dybt Sund. Den falder paa de fleste

Side 547

Rendalens Præstegield og Tinglaug.

Steder steilt og bierget, især paa nordre Side, hvor den er ganske ubeboet, og har i øvrigt kun 2de Gaarde. Den anden Øe Boland holder 1 1/2 Miil i Omkreds og er en af de frugtbareste Øer i Sognet, ligger i en krum Linie, vendt fra Sonden til Vesten, og adskilles fra en anden Øe, kaldet Myklebust, ved Nærsøe Sund.

Rendalens Præstegield og Tinglaug i Østerdalens Fogd. og Provstie, Hedemarkens Amt, bestaaer af 2 Kirkesogne, som ere: Øvre Rendalens Hoveds., og Nedre Rendalens Anner, samt Engedals Kapel. Til dette Præstegield er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden Hornsæt.

Rengvadsøe, en meget stor beboet Øe i Tromsøens District, Finmarkens Amt, som igiennemskiæres af mange Fiorde, saasom: Skarsfiord, Grundfiord, Daafiord m. fl..

Renneboe Sogn, et Anner til Meldalens Præstegield, i Orkedalens Sorenskriv., Tronhiems Amt, som udgjør et Tinglaug, og hvortil Tingstedet er Gaarden Merk.

Rennesund, en Gaard i Nedre Tellemarkens Sorenskriv., Bradsberg Amt, som anseelig er forbedret af Opsidderen Isach Aasoldsen, hvorfor han har erholdet en Sølv-Medaille i Kongelig Præmie.

Rennesøe Præstegield i Ryesylke Fogd., Stavanger Provstie og Amt, bestaaer af 4 Hovedøer, som ere: Rennesøe, Askøe, Hviddingssøe og Udsteens-Klosterøe. Paa Rennesøe staae 2de Kirker, nemlig: Rennesøe eller Houken Hovedkirke og Sørbøe Anner. Paa enhver af de andre Øer er en Kirke, følgelig tilsammen 5 Kirker og Kirkesogne. Rennesøe er klippig paa den vestre og søndre Side. Her ligger i alt 34 store Bøndergaarde foruden Præstegaarden. Hovedkirken er af Træ, men Sørbøe Kirke af Grundmuur. Paa Rennesøe Øe har Kong Gothe boet, hvis Datter hans Minister, Erik den Kloge, bortførte til Kong Frode den fredgode i Danmark. Siden blev Kong Gothe slaget i Strid af Kong Frode; og Roller, som var Erik den Kloges Broder, fik hans Rige. Til Præstegieldet er en Sognepræst.

Renøe store og lille, 2de store Øer beliggende imellem Rolvøe og det faste Land i Vestfinmarken, under Finmarkens Amt.

Reppe, en af de smukkeste Gaarde i Størdals Præstegield, Stør- og Verdals Fogd., Tronhiems Amt, beliggende ved Størdals-Elv, et Stykke Østen for Lunke Annerkirke. Gaarden, som er meget smukt bebygget og har betydelige Jorder, eies og beboes af Oberst-Lieutenant v. Hornemann.

Side 548

Restad, en Gaard i Markebygdten udi Skognens Præstegield, under sidstmeldte Fogd., hvor i fordom Tid har staaet en muret Kirke.

Reve, en Gaard i Jedderens District, Stavanger Amt, som ligger nær ved Havet og er ved Flyvesand aldeles ødelagt, saa at paa Stedet nu ikkun ere 2de Huusmandspladse.

Riaanæs, en Gaard i Ørstens Annersogn, Voldens Præstegield, Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, beliggende yderst ud ved Munden af Ørste-Fiord; den skylder 2 Bpd. 6 Mark Fisk og har en Opsidder. Til denne Gaard hører et godt Lax-fiskerie i Fiorden, som drives med Bod, uden Hielp af de ellers brugende Larevorpe.

Riddersvold, saa kaldes Præstegaarden i Gusdals Præstegield, Guldbrandsdalens Fogd., Christians Amt, som, efter Forhøielse i Aaret 1723, skylder 5 Huder. Denne Gaards Agre og Enge ere meget forbedrede og udvidede, og har en bekostelig og vidtløftig Baaningsbygning. Under Gaarden hører en Huusmandsplads.

Riise, en Gaard i Opdals Præstegield, Orkedals Sorenskriv., Tronhiems Amt, beliggende strax under Dovre-Field. Her sees mange Kiæmpehøie, og nogle af dem ere udgravede, hvorved er funden en gammel forrustet Hielm, endeel Pile m. m. Paa denne Gaard, som nu beboes af 8 Bønder, skal i gamle Dage have staaet et Feldtslag.

Riiser, en Gaard i Hølands Præstegield, Nedre Rommeriges Fogd., Aggershuus Amt, hvor Aar 1716 daværende Arveprinds Friderichus af Hessel-Kassel, ved Kong Carl den 12te af Sverrig hans Indmarsch i Norge, tog sit Qvarteer, og hvor Oberste Kruse med 200 Mand norske Dragoner satte sig til Modværge, da Kong Carl, som havde taget sit Hovedqvarteer paa Nabogaarden Skattone, angreb Obersten med en langt stærkere Magt; men de Norskes Tab blev dog ikkun 1/3 Deel mod de Svenskes: dog maatte de Norske retirere, da deres Anfører blev taget til Fange, efter at han var bleseret ved en Kugle, som gik igiennem hans høire Haand; hvorpaa Kong Carl siden fortsatte sin Marsch til Christiania. Oberste Kruse blev siden løsgiven.

Riishoug, en Gaard strax ved Byen Friderichshald, i Idde og Marker Fogd., Smaalehnenes Amt, hvor Kong Carl Gustaf af Sverrig tog sit Hovedqvarteer Aar 1660, ved Byens 3die Beleiring.

Riisøen, en beboet Øe i Ryesykke Fogd., Stavanger Amt.

Riisøer Bye, see **Øster-Riisøer**.

Side 549

Rindalen, en vel beboet Dalstrækning, beliggende paa den søndre Side af **Surendals Elv** i **Nordmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, som udgjør et Annersogn til **Surendals Præstegield** sammesteds. Igiennem Dalen løber en Elv, kaldet **Rindals-Elv**, som falder ud i bemeldte **Surendals Elv**.

Rinde- eller Fejos-Sogn, et Anner til **Legangers Præstegield**, i **Yttre-Sogns Sorenskriv.**, nordre **Bergenhuus Amt**.

Ringeboe Præstegield og **Tinglaug**, søndre **Guldbrandsdalens Sorenskriv.**, **Guldbrandsdalens Fogd.** og **Provstie**, **Christians Amt**, ligger imellem **Øyer** og **Froens Præstegielde** sammesteds, paa begge Sider af **Laugen Elv**, og strækker sig i Længde omtrent 4 Mile. 4 Mile over Fieldene fra **Ringeboe Hovedsogn** mod **Østerdalen** ligger et lidet Bøygdelaug, bestaaende af nogle smaa Gaardeparter og Rydninger, kaldet **Sollien** eller **Setningsdalen**: dette Bøygdelaug hører under **Ringeboe**. Præstegieldet er inddeelt i 4 Kirkesogne, nemlig: førmeldte **Ringeboe Hoveds.** og Annererne: **Vennebøygden**, **Fodvang**

og førmeldte **Setningdalen** eller **Sollien**. Samtlige Kirker har Almuen købt af Kongen Aar 1725. Hovedkirken ligger omtrent midt i Hovedsognet: den er bygt af Reisværk og tykke Planker, har et smukt Spiir, men er meget gammel; dog i de senere Tider temmelig forøget og forbedret ved nye Tilbygninger. I Kirken findes et stærkt forgyldt Billede, havende et Paternoster-Baand paa den venstre Arm, og træder paa et andet Billede, som ligger næsgrus under dets Fødder. Dette med flere Ting forvares fra de katholske Tider. Sognets Fahne hænger i Kirken, hvilken i Krigstider er brugt af Bønderne; den er af blaat Taft, hvorpaa staaer en Løve inden i en rund Krands, og derhos **Ringeboe**. 2de Liigsteene af Klebbersteen findes i Choret, over Provst **Østen** og hans Hustrue. Blandt Kirkens Ornamente er især at mærke en nye Alterbog med meget rigt Sølv-Beslag, givet til Kirken af Baronesse **Rosenkrants**, som i denne Kirke ligger begravet. Prædikestolen og Altertavlen ere meget smukke med udhugne Løvværk, malet og forgyldt. De samtlige Gaarde i Præstegieldet udgiøre efter Matrikulen 147 Numere, hvilke, med nogle Fiskevande, skylde i alt 319 Huder 6 1/4 Skind, 15 Alne Vadmel og 9 Vog 2 Bispd. 12 Mark Fisk, som kan ansees i Forhold med omtrent 206 Tønder dansk Hartkorn. Disse Gaarde indeholde 96 Soldater-Lægder, og beboes af 168 Gaardmænd med omtrent 254 Huusmænd, altsaa 422 Familier, foruden Inderster og Kaarmænd. Den hele Folkemængde beregnes i alt til 2100 af unge og gamle. Præstegieldet betienes af en Sognepræst, som beboer Præstegaarden **Ringeboe**, af Skyld 3 Huder, hvorunder

Side 550

Ringenæs.

hører 4 Huusmandspladse. Denne Gaard ligger nær ved Hovedkirken og har gode Jorder til Kornavling; Udsæden er aarlig omtrent 30 Tønder. En stor Deel Steengierder ere satte om Gaardens Indmarker. Præstens Korntiende er aarlig omtrent 100 Tønder, og har Landskyld af 22 Huder 4 Skind Jordegods. I Præstegieldet virkes endeel **Myre-Jern**. Førmeldte **Laugen-Elv**, med flere Elve, som løbe igiennem Præstegieldet, gjorde ved Oversvømmelse og Udbrud Aar 1789 den 22 og 23 Julii stor Skade; thi 62 1/2 Maal Ager og 263 Meling Eng blev aldeles ødelagt; 200 Maal Ager og 988 1/2 Meling Eng bedærvet for nogle Aar; 155 Huse bleve aldeles borttagne og 64 beskadigede. Derved bortkom tillige en Hest og 13 Smaafæe. Skaden tareres for 18,255 1/2 Rdlr. Tingstedet for dette Gield er Gaarden **Vestad**.

Ringenæs, en Gaard i **Stange Hovedsogn og Præstegield, Hedemarkens Fogd. og Amt**, som i fordum Tid har været beboet af en meget anseelig Mand, ved Navn **Retill Kalf**, en af de fornemste Mænd paa **Hedemarken**; han var stedse paa **Kong Oluf den Helliges** Partie og beviste ham vigtige Tienester, hvorefter han bekom af Kongen til Belønning 2de Skibe, hvert paa 15 Rum, som **Retill** lod bringe efter **Raum Elv** (nu **Glommen Elv**) op i Vandet **Miøs**, ved hvilket Vand Gaarden ligger, og Kongen gav ham sin Halv-Søster, **Kong Sigurd Syrs-Datter Gunhild**, til Ægte. Længe efter denne Tid var Gaarden et Herresæde, og blandt andre har i de senere Tider General-Major **Harthaused**, som siden blev Commandant i **Friderichsstad**, boet der. Paa Gaarden, som nu beboes af en Bonde, staaer en smuk anseelig Bygning.

Ringerige og Hallingdals Fogderie og Sorenskriverie i Buskeruds Amt, bestaaer af de 2de Districter, **Ringerige** og **Hallingdal**. Districtet **Ringerige** ligger 6 Mile fra **Christiania** og **Drammen**, har sit Navn af **Kong Ring**, som var **Kong Hors Sønnesøn**, og indeholder 2de Præstegielde, som ere **Hole** og **Nordrehoug**. Dets Grændser er i Nord til **Hadeland** og **Land**; i Nordvest til **Valders** og **Hallingdal**; i Vester til **Krystherred** i **Sigdals Præstegield**, og **Snarums Anner** i **Modums Præstegield**; i Sønder til **Modum** og **Lier**; og i Øster til **Bærums** og **Aggers Præstegielde**. Dette **Ringerige District** bestaaer dels af slette eller jevne Marker,

deels af Dalstrækninger og Fieldaase. Jordarten paa de jevne Marker er for det meste Leer, temmelig god til Korn, men meget ringe til Høeavling. Ellers tager Kornet ofte Skade af alt for tidlig indfaldende Nattefrost om Høsten, saa og ved langvarig Foraars-Kulde. En Sort vild Vert, kaldet **Lands-havre**, gjør tillige betydelig Skade. I **Hougs Annex** til **Nordrehoug**

Side 551

Ringerige og Hallingdals Fogderie

er Jordarten ringere, og desuden indfalder oftere mislige Aaringer formedelst stærkere Kulde baade For- og Efteraar. Saaledes forholder det sig og med de Gaarde, som ligge i visse Dalstrækninger; dog i meget gode Aaringer avles godt Korn overalt, endog til Afhandling. Skovene ere temmelig gode i **Nordrehougs Præstegields** underliggende Annersogner, men i Hovedsognet og i **Hole Præstegield** er Mangel paa Skov endog til Brænde paa sine Steder. Af Mineralier findes paa **Ringerige** Sølv-, Kobber- og Jern-Ertser, men intet Værk for nærværende Tid i Drift, uden et gammelt Jernværk, kaldet **Sognedals-Værk** i **Lunder Anner**, **Nordrehougs Præstegield**, som i lang Tid har lagt øde og nu igien er optaget. Et Kalkbrænderie er anlagt paa Gaarden **Børger** i **Hougs Anner**. Næringsveiene ere ellers meget ringe og en jevnlig Fattigdom hersker blandt Almuen, endskiønt de ere meget arbeidsomme og vindskibelige. Paa de Steder, hvor hverken Skovbrug haves eller Korn til Udførsel, er en liden Deel Fedevare og noget Fuglevildt det eneste, de have at bringe i Penge. Afdøde Foged **Iver Viel** har i sit Manuskript over dette Fogderie af Aar 1743 anført, da at have i sit Værge et gammelt Pergaments-Brev af Aar 1228, bestaaende af 4 Stykker Pergament med igiennemtrukne Stopper, hvorudi var hængende **Kong Haagens** (han formodede **Haagen Haagensøn**) Signete i Vox, meget stort, hvilket paa den ene Side forestillede Kongen med en Krone paa Hovedet, Scepteret i den venstre Haand og Æblet med et Kors i den høire Haand, og ved Siden en Lilie, hvoromkring skal have staaet Bogstaver, men hvilke for det meste vare afbrudte, undtagen de Ord: *S. Grat. Norvegiæ*. Paa den anden Side stod den **Norske Løve** med en Hellebard i et trekantet Skildt, med Omskrift: *Secretum Haqvini Regis Norvegiæ*. Paa begge Sider af det Kongelige Signet hængte nogle mindre Signeter aftrykte i Vox, som Fogden formodede at være Adelsmænds, thi paa et af Signeterne kunne sees en Slagermuus og nogle ulæselige Bogstaver, og paa et andet et Sværd, og en Stjerne paa den ene samt et Menneske-Corpus paa den anden Side. Hvad Indhold dette Pergaments-Brev har havt, har ei været at udfinde formedelst dets gamle og forslidte Skrivt. Foruden de 2de førnævnte Præstegielde, som tilhøre **Ringerige**, bestaaer **Hallingdal** ligesaa af 2de Præstegielde og Tinglauge, hvor Tingene holdes 3de Gange om Aaret, nemlig: om Vinteren i Februarii, om Sommeren i Junii og Julii, og om Høsten i November Maaned. Det hele Fogd. indeholder i alt 880 matrikulerede Gaarde. Sørenskriverens Domme indstævnes for **Christiania Laugting**.

Side 552

Ringeringe, Hallingdal og Hadelands Provstie, see Hadeland.

Ringsagers Præstegield i **Hedemarkens Fogd. og Provstie**, er inddeelt i 5 Fierdinger, som ere: 1) Rings, 2) Skappals, saa kaldet af Gaarden Skappal, som forud har været Herregaard, 3) Bergs, 4) Ræslings og 5) Redals Fierding. Foruden Hovedsognet ere her 2de Annerer, nemlig: Brøttum eller Brøttum og Fylkesager eller Veldre. Præstegieldet ligger langs det store Vand Miøsen ved den østre Side, i en Strækning af 3 1/2 Miil. Hovedkirken er een af de prægtigste Kirker paa Landet i Norge, opført af hugne Stene, og er en Korsbygning med et anseeligt høit og muret Taarn, som staaer midt paa Kirken og hviler paa 4 tykke firkantede

Pillere, men hvoraf kun de 2de ere fristaaende. Dørene saavel i Choret som i Kirken ere af Jern. Ved Chorets nordre Side er et muret Sacristie. Taarnet har et høit Spiir, og ved dets 4 Hiørner staae 4 mindre, alle med Jern-Fløie. Kirken, Choret og Sacristiet ere hvelvede. Paa begge Sider af det vestre Kors staae 2de runde meget massive Piller, paa hvilke den øverste Muur og Hvelvingen hvile. I Kirken er et lidet Orgelværk. Paa Tralværket, hvormed det er indhegnet, sees endeel Malinger og Udhugninger, deriblandt et adeligt Vaaben. For Resten staae her de 12 Apostler afmalede. I Choret hænger et gammelt Røgelse-Kar af Metal. Prædikestolen er ganske rund, prægtig udhuggen og forgyldt; ligesaa Funten. Det betydeligste ved Kirken er dens prægtige og kostbare Altertavle, hvis Lige neppe skal findes i Norge. Her sees det prægtigste og skønneste Billedhugger-Arbeide, Maling og Forgyldning, som i gamle Tider kunne frembringes. Den er 4 1/2 Alne høi og 3 1/2 Alne bred, og bestaaer af 3de Hovedstykker, nemlig den middelste Deel og 2de Fløie, som kan slaaes sammen. Bemeldte middelste Deel har 3 Afdelinger over hinanden, hvoraf den øverste forestiller Christi Korsfæstelse; den derunder Christi Annamelse af hans Fader; og i den tredie staaer Christi Billede. For dette Rum ere 2de Jerndøre af Gitterværk med Laas, alt forgyldt. Her nedenfor er nok en Afdeling, hvor Christi Opstandelse forestilles, og for dette ere 2de Døre af Træ. Paa hver Side af den middelste Afdeling ere 2de Rum over hinanden, hvori Maria med Barnet og andre Billeder sees. Fløiene med Vingene bestaae hver af 2de Afdelinger, og i hver Afdeling ere 3de Rum, hvori ligesaa sees udhugne forskiellige Mands- og Fruentimmer-Billeder m. m. Uden paa disse Fløie sees ogsaa endeel Malerier, og allerøverst har den Person staaet afmalet, som har ladet denne kostbare Altertavle forfærdige, nemlig Magister Hanstein

Side 553

Ringstaddal.

Jonson, Præst til Ringerige og Canonicus. Han reiste ofte Udenlands, og lod ved den Leilighed Altertavlen forfærdige i Antwerpen ved Begyndelsen af det 16de Aarhundrede. Der berettes, at en Hollænder skal have tilbudt sig at give til Kirken 300 Rdlr. for Tilladelse, at skraabe noget Guld af Forgyldningen, uden at skade den eller Tavlen; men det blev ham ei tilstaaet. Kirkegaarden er indhegnet med en skøn Muur af Steen, som har 2 Porte. Ringsagers Præstegaards Huse afbrændte Aar 1746. De samtlige Kirker eie Almuen. En Klokke til Ringsagers Kirke skal have søgt at berige sig ved at plyndre de begravne Liig, men efter Fortælling blev røbet derved, at en Kone, som for hastig var bleven begravet, kom til Live i det han ville plyndre Liget; han blev derpaa grebet, actioneret og efter Dom hængt, samt hans Boelig, som stod ved Kirken, nedreven. Aar 1769 var Folkemængden i Præstegieldet 2571 af Mand- og 2867 af Qvindekøn, tilsammen 5438, og nu omtrent 5500 Siele. Til dette Præstegield er en Sognepræst og en residerende Kapellan. Tingstedet er Gaarden Nordre-Borg.

Ringstaddal, en Dalstrækning paa Hareidslandets vestre Side i Ulvsteens Hovedsogn og Præstegield, Søndmørs Fogd., Romsdals Amt. Her ligge endeel gode Gaarde med skønne Birkeskove.

Ringved, en stor, god og smukt bebygget Gaard i Hlade Hovedsogn, Strinde Præstegield og Fogd., Tronhiems Amt, som nu beboes af Stedets Vice-Pastor Hr. Peder Schielderup.

Ripervig, en Ladeplads hvor Træelast indskibes, beliggende ved Randøe-Sund, i Mandals Fogd. og Amt.

Rislands Tinglaug, i Raabygdelaugets Fogd., Nedenæs Amt.

Ristesund, en Gaard i Sandsø Annersogn til Herøe Præstegield, i Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, beliggende paa nordvestre Ende af den Qvamsø ved et Sund, kaldet Ristesund, som

adskiller den fra den Lille Ristsøe. Gaarden, som er meget smuk og jevn, skylder 5 Vog Fisk, har 6 Opsiddere og en Huusmand. Her skal egentlig det Feldtslag imellem Kong Hagen Adelsteen og Erik Blodøres Sønner have staaet, som under Qvamsøen er anført.

Ristved-Kollen, et høit Bierg i Hougs Hovedsogn, Eger Præstegield, Buskeruds Fogd. og Amt. Her findes Levninger af en Skandse, sammenbragt af umaadelig store Stene, kaldet Slottet, som bestaaer af 2de Forskandsninger eller Brystværn, den ene et Stykke uden for Biergets Overflade, den anden paa selve Overfladen. De formodes at have været høiere end de nu ere,

Side 554

Ristsøe.

ere, da de neppe holde 2 Alne. Neden for denne Høi eller Bierg er funden en Ring-Brynie af sammenlængede Jernringe, 3 og 3 i hinanden, hvoraf et Stykke endnu skal forvares paa Gaarden Ristved.

Ristsøe, see **Lille-Ristsøe**.

Rittenbænk, en Plads, beliggende under 70 Gr. 10 M. i nordre Inspectorat paa Grønland, hvor et Hvalfangerie er anlagt. Stedet er annecteret med Colonien Jacobshavn.

Ritsens eller Reens-Sogn, et Anner til Stadsbøygens Præstegield, i Fosens Fogd., Tronhiems Amt, beliggende for største Deel paa nordre Side af Tronhiems Fiord. Her ligger Reenskloster Herregaard, hvortil den største Deel af Sognets Gaarde hører. De Gaarde, som ligge ved Søen, ere i Almindelighed meget gode og frugtbare, men Fieldgaardene frembringe meget sielden modent Korn, især i en Dalstrækning, kaldet Miødalen, formedelst tidlig Nattefrost om Høsten og langvarig Kulde om Foraaret; saa og de Gaarde, som ligge i den saa kaldte Lensvigs-Bøyg paa søndre Side af Fiorden, hvis Antal er 43, og i hele Sognet 173, indbefattet 8 øde Gaarde. Kirken er en gammel og forfalden Træbygning, tilhørende Eieren af Reenskloster-Gaard, Justitsraad Henrich Hornemann i Tronhiem. Almuen ere i Almindelighed meget fattige, endskiønt de ere særdeles stræbsomme saavel til at drive deres Gaarde som Fiskeriet, hvortil dette Sogn ligger meget beleilig. Fieldgaardene have gode Skove: og derfra udføres en stor Deel Sildetønder og andre Slags Træ-Kar. Sognet udgjør et Tinglaug, indbefattet det lille, men smukke Bøygdelaug Hasselvigen, som ligger hertil. Tingstedet er Giestgivergaarden Nøst.

Roald, en Gaard paa den Vejren, i Vigrens Annersogn, Harams Præstegield, Søndmørs Fogd., Romsdals Amt, af Skyld 12 Vog Fisk; har 10 Opsiddere og 2de Huusmænd, hvis Pladse i Aaret 1760 ere skyldsatte, den ene for 1 Vog og den anden for 2 Bpd. Fisk. Denne Gaard lider stor Skade ved Flyve-Sand fra Stranden og ved Søens Indbrud, som Aar efter andet meget udbreder sig, og hvorfore af Gaardenes Skyld er affældt 4 Vog Fisk. Ved Gaarden staaer Sognets Kirke, og ei langt fra den sees mange Kiempehøie, hvoraf de fleste ere nedsunkne i Midten. Af disse Høie er een meget stor, der seer ud som en lang Jord-Ryg, og har 2de Steen-Pæle staaende een ved hver Ende af Høien, foruden endeel mindre Stene der omkring. Denne Høi kaldes Borne-Grav. Strax Nordvest uden for Kirken ligger en Høi, kaldet Kongens-Høi, hvor en Konge, ved

Side 555

Roaldsfield.

Navn **Roe**, fortælles at ligge begravet, og at Gaarden efter ham har faaet sit Navn.

Roaldsfield, et høit og anseeligt Field, beliggende ved Gaarden **Langeloe** i **Strands Hovedsogn og Præstegield**, under sidstmeldte Fogd.. Fra dette Field kan sees 7 a 8 af de nærmeste Kirker.

Roan Sogn, Hovedsogn i **Biørnørs Præstegield**, **Fosens Fogd.**, **Romsdals Amt**. Kirken er en Træbygning tilhørende Kapitein v. **Brodkorb** i **Hasselvigen**.

Rodsøe, en Øe uden for **Vikten**, i **Nørsens Præstegield**, **Nummedals Fogd.**, **Tronhiems Amt**.

Rogaland, saa bleve de 2de Fogderier **Jedderen og Dalerne** samt **Ryesylke** i **Stavanger Amt** forud kaldede, og Indbyggerne kaldede **Rogar**. Over dette **Rogaland** var forud **Rugalf** eller **Rygeralf Konge**; han var **Kong Nors Sønnesøn**. Efter hans Død blev hans Søn **Augvald Konge**, som boede paa **Augvaldnæs** og ligger der begravet. Udi **Kong Harald Haarfagers Tid** regierede **Kong Sulki** over **Rogaland**, som var med i Søsletet mod **Harald Haarfager** udi **Haversfiord** og blev der slaget. **Kong Oluf Tryggesøn** stevnede Bønderne paa **Rogaland** til Tings, for at antage den christelige Troe: Bønderne mødte bevæbnede; thi de ville forsvare den gamle hedenske Troe, og havde udvalgt 3de veltalende Mænd til at besvare Kongens Tale. Men da Tinget var sat og Kongen havde udtaler, kunde disse Mænd ikke fremføre et Ord. Den første, som fremstod, blev betagen med Hoste og Trangbrystighed; den anden blev stum og stammende; og den tredje blev saa hees eller belagt med en saa svag Udtale, at ingen kunde høre hvad han sagde. Over denne Tildragelse dristede ingen af de andre Bønder at svare Kongen, men samtykkede strax i hans Regiering, og alt Folket blev christnet og døbt, inden de skiltes ad. (See **Snorro Sturlesøns Norske Krønike Pag. 150**).

Røgen Sogn, et Anner til **Slidre Præstegield**, i **Valders Fogd.**, **Christians Amt**.

Rogne, en skøn Gaard i **Harams Hovedsogn og Præsteg.**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, beliggende paa en Øe, kaldet **Flemsøe**; skylder 5 Vog 18 Mark Fisk, og beboes af 4 Gaardmænd. Til denne Gaard hører en smuk og græsrig Holm, kaldet **Rogneholm**, hvor en Mængde Søefugle opholder sig, som giver Gaardens Beboere nogen Fordeel af Æg og Duun.

Rognsfiord, en stor og farlig Fiord i **Bamble Præstegield**, **Nedre Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt**, som løber ind fra Havet. Ved Enden af denne Fiord ligger en stor Holm, kaldet **Skjæræg**, hvorved er Indløbet til **Langesundsfiorden**.

Side 556

Rokke, et stort Field, en Miil fra **Løytens Kirke** i **Hedemarkens Fogd. og Amt**, hvorpaa nu staaer en Varde, og har her i forud staaet en liden grundmuret Kirke, kaldet **Rokke-Kirke**, som af de Svenske i den syvaarige Krig, omtrent Aar 1565, skal være afbrændt: Rudera skal endnu sees af Kirkens Muur. Paa Fieldet ligger et Vand af samme Navn, og derved en temmelig lang Steenbroe, som gaaer fra Stranden langt ud i Vandet, kaldet **Jutelbroen**.

Rokke, en stor Gaard i **Skatvolds Annersogn**, **Stordals Præstegield**, **Stør- og Verdals Fogd.**, **Tronhiems Amt**, af Skyld 10 Spand 1 Øre 8 Marklaug, som beboes af 9 Bønder. Paa denne Gaard saaes aarlig omtrent 74 Tønder Korn.

Rokke Sogn, et Anner til **Bergs Præstegield**, i **Idde og Marker Fogd.**, **Smaalehnenes Amt**. Dette Sogn, hvortil den største Deel af det Bøygdelaug **Asak** henregnes, er i Længde 2 Mile, men i Brede paa nogle Steder kun 1/2 Miil. Det bestaaer af 56 større og mindre Gaarde og Gaardeparter samt 59 Huusmandspladse, hvilke Gaarde og Pladse tilsammen 7 Skipd. 6 1/4 Lispd. Tunge, 26 Tønder 5 Setninger Korn, 43 Huder 5 1/2 Skind, 4 Marker Smør, Penge 1/2 Skilling, og 4 Ekorn-Skind. Gaardene ere inddeelte i 27 Soldater-Lægder, og Sognet afdeles i visse Strækninger under følgende Navne: **Herrebrønds-Krogen**, **Torpskrogen**, **Rokke-Grænna** og **Torpedalen**. Kirken ligger i den vestlige Deel af Sognet, omtrent 1/2 Miil i Nord fra Hovedkirken; den er kun liden og opført paa en høi Sandmoe, af Graasteens-Muur, tækket med Tagstene og forsynet med et lidet Taarn. Kirkegaarden er med Graasteens-Muur, uden

Kalk, indhegnet. Ornamenterne ere gamle og ei af nogen særdeles Betydenhed. J Taarnet hænger en stor og en liden Klokke, af hvilke den første er anskaffet Aar 1775 ved Kirke-Eieren **Just Wøldberg i Friderichshald**. Til dette Sogn hører en endnu mindre Kirke eller Kapel, kaldet **Asak-Kirke**, der forhen er anført som en særskilt Sognekirke til Præstegieldet **Berg**, men henhører egentlig under **Rokke Anner**, endskiønt Gaarden **Asak**, hvor Kirken staaer, ligger i Hovedsognet. J Nærheden af **Rokke Kirke** sees en ualmindelig Mængde store og smaa Kiæmpehøie. 2de Vande ligge ogsaa nær ved Kirken, kaldet **Rokkevandene**, hver 500 Skridt lange og næsten samme Brede; de ere sammenhængende ved et omtrent 100 Skridt langt Sund. Fra disse Vande udløber en Elv til **Bergsøe**, derfra til **Langklern** og **Børtevandet**, og videre til **Ise-Søe**, hvorfra Elven, som her er voret til en betydelig Størrelse, falder i **Glommen-Elv**, Norden for Herresædet **Hafslund**.

Side 557

Rollands eller Raulands Sogn, et Annex til **Vinnie Præstegield**, i **Øvre Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt**, ligger hen ved 14 Mile fra **Skeen**, hvor Sognets Indbyggere har deres Handel. Kirken, som ligger 1 1/2 Miil i Nord op fra Hovedkirken ved nordre Side af Vandet **Totak**, er af de saa kaldte Munke-Kirker af Træe, men af en usædvanlig Bygningsmaade. Her findes 2 Træe-Billeder fra de catholske Tider, hvoraf det ene forestiller **Maria** siddende med Barnet paa Skiodet. Dette Sogn bestaaer af 20 fulde Gaarde. Ved bemeldte **Totakvand** ligger et stort Field, under Navn af **Rollan-Fieldet**, som er 2 Mile langt, af hvilket Field ved Gaarden **Uhrebøe** er nedfaldt en betydelig Deel, ved et stort Fieldskred, hvilket skal have gaaet over Vandet og 1/2 Miil op ad et paa den anden Side liggende Field. Uhren, eller den Mængde af Steen, som dette Fieldskred har efterladt sig, indtager 1/2 Miil paa alle Kanter, og igiennem samme rinder Elven **Saanga**, som falder ned i **Totakvandet**. Et heelt Bøygdelaug med en Kirke skal ved dette Fieldskred være ødelagt. En stor Steen, staaende midt i Uhren, kaldes endnu **Kirkestenen**.

Rollensøe, en beboet Øe i **Senjens Fogd.**, **Finmarkens Amt**, hvorpaa staaer Hovedkirken til **Ibbestads Præstegield**.

Rolloug eller Rølloug Præstegield i **Nummedals og Sandsværds Fogd.**, **Kongsbergs Provstie**, **Buskeruds Amt**, bestaaer af 4 Kirkesogne, som ere **Rolloug Hoveds.**, hvis Kirke er af Steen. Annererne **Veiglie**, **Norre** og **Opdal**. Hovedsognet og **Veiglie Anner** udgøre et Tinglaug, hvortil Tingstedet er Gaarden **Fraaen**. Til dette Præstegield er en Sognepræst og en residerende Kapellan, som af Sognepræsten erholder 200 Rdlr. aarlig i Steden for Tiende og Landskyld.

Rolstad eller Ruolstad, en stor Gaard i **Froens Præstegield**, **Guldbrandsdalens Fogd.**, **Christians Amt**, af Skyld 12 Huder 5 Skind Odelsgoods; har 3 Opsiddere og 10 Huusmænd. Paa denne Gaard skal en af den bekiendte **Dale Guldbrands Familie** have boet. En Kirke har staaet her i de catholske Tider og en Munkebolig. Ved Gaarden sees 2de Kiæmpehøie, deraf er den ene saa stor, at oven paa den er i senere Tider, efter at den øverste Runddeel er borttaget, opført et lidet Lysthuus af Muur og Bindingsværk, og derved anlagt en liden smuk Hauge, beplantet med Kirsebær-Træer.

Rolv søe, en stor beboet Øe i **Vestfinmarken**, under **Finmarkens Amt**, beliggende imellem **Ingensøe** og det faste Land.

Romfo eller Rouefo Sogn, er Annex til **Sunddalens Præstegield**, i **Nordmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, beliggende i den store Dalstrækning **Sunddalen**.

Side 558

Rommedals Præstegield og Tinglaug, i **Hedemarkens Fogd.**, **Provstie og Amt**, bestaaer nu af 2de Kirkesogne, nemlig: **Rommedals Hoveds.** og **Tomter eller Valdset Anner**, hvortil nu er 2de Kirker, men i fordum Tid have været 6 a 7. Hovedkirken er en gammel massiv muret Bygning, opført i de catholske Tider, som har et fra Kirken adskilt Chor, og ved dens vestre Ende et muret Taarn, forsynet med et temmelig høit Spiir. Ved Prædikestolen staaer et Monument, opsat over en af Stedets Præster, **Hr. Christen Stephansen Bang**, hvilken Mand har Aar 1649 legeret til **Rommedals Fattige** 400 Rdlr. in Specie, men blev selv saa fattig i hans høie Alder, at han maatte inddrages i **Opslo Hospital**, hvor han døde i en Alder af 98 Aar, og havde været Præst i 64 Aar. Kirken er forsynet med et Orgel. Præstegaarden ligger strax ved Kirken og er en temmelig god Gaard. Dens Udsæd er aarlig omtrent 30 Tønder Korn. Saavel Hoved- som Annerkirken tilhøre nu Stedets nuværende Sognepræst **Hr. Jsaach Grüner**. Hele Præstegieldet bestod Aar 1775 af 46 fulde, 30 halve og 38 Fierdings-Gaarde, samt 20 Rydningspladse, tilsammen 134, med et Antal af 60 til 80 Huusmandspladse under Gaardene. Her saaes Rug, Byg, Blandkorn og Havre, samt Liin og Hamp, og her avles tillige endeel Humle. Forhen har dette Præstegield haft en større Strækning end nu, thi endeel deraf er for lang Tid siden lagt til **Stange Præstegield**. Mange Gaarde, som nu beboes af Bønder, have i ældgamle Tider været Herresæder og Boesteder for store og anseelige Mænd. Aar 1769 var Folke-Antallet af Mandkiøn 1057 og Qvindekiøn 1180, tilsammen 2237 Siele. Til dette Præstegield er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Poulsberg**.

Rommerige, fordum kaldet **Raumerige**, et betydeligt District i **Aggershuus Amt**, som grændser i Nord til **Hedemarken**, i Øster til **Sollsør**, i Sønder til **Follo eller Borgesyssel**, og i Vester til **Aggers-Herred** og **Hadeland**. Det er inddeelt i 2de Fogderier og Provstier, see **Øvre og Nedre Rommerige**.

Rommestad, en Gaard i **Herlands Annersogn**, **Eidsberg Præstegield**, **Rakkestads Fogd.**, **Smaalehnenes Amt**, som er den residerende Kapellans Boelig. Paa denne Gaards Grund forekommer i et Bierg en Aare af Svovelkies, som almindelig Mand har anseet for Sølv-Erts.

Romnæs Sogn, et Anner til **Holdens Præstegield**, i **Nedre Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt**, er i Længde og Brede omtrent 1/2 Miil. Kirken er af Grundmuur i god Stand, hvorved er en muret Begravelse. Til denne Kirke, som ellers er forsynet med smukke Ornamente, ligger noget Jordegods.

Side 559

Romsdals Amt.

Romsdals Amt i **Bergens og Tronhiems Stifter** bestaaer af 3de Fogderier og Sorenskriverier, nemlig: **Søndmørs Fogd.**, henhørende til **Bergens Stift**, uden forsaavidt at Intraderne erlægges paa **Tronhiems Stiftamstue**; dernæst **Romsdals og Nordmørs Fogderier** i **Tronhiems Stift**. Disse 3de Fogderier indeholde 3de Provstier under samme Navne, hvorunder ligger 24 Præstegielde, inddeelte i 61 Kirkesogne, indbefattet 2de Kiøbstæder, som høre under Amtet, nemlig: **Molde** i **Romsdals Fogd.** og **Christianssund** i **Nordmørs Fogd.**; desuden hører til **Nordmørs Fogd.** et Annersogn af **Hevne Præstegield** i **Fosens Fogd.**, **Tronhiems Amt**, kaldet **Vennie**. De matrikulerede Gaarde i hele Amtet have 3062 Numere. Tingene holdes 2de Gange om Aaret paa visse Tingsteder i ethvert Fogd., nemlig: om Sommeren i Junii og Julii Maaneder, og om Høsten i October Maaned. I Amtet er Aar 1776 stiftet et Selskab, under Navn af det **Romsdalske practiske Landhuusholdnings-Selskab**, som aarlig udsætter Præmier til Jordbrugets Forbedring og Vindskibeligheds Befordring i Almindelighed blandt

Bondestanden. En **Land-Physicus** er beskikket for Amtet, som tillige er Medicus i **Molde Bye** og for **Reknes Hospital** sammesteds, hvilket Hospital er indrettet for Fattige, som ere befængte med Spedalsk Sygdom, see **Molde**.

Romsdalen eller Raumsdal, en lang Dalstrækning, som udgjør den største Deel af **Grøttens Hovedsogn**, i **Grøttens Præstegield, Romsdals Fogd. og Amt**. Den gaaer op fra søndre Side af **Romsdals Fiord**, ved Indløbet af **Isfiorden**, eller ved det Sted **Veblungnæs-kleven**, og strækker sig 4 1/2 Miil mod Sonden til **Lessøe Præstegield** i **Guldbrandsdalen**. Ved Søen fra **Veblungnæsset**, som er et Giestgiversted, er Dalen meget bredere end øverst oppe, hvor den gøres meget snæver og trang af mange store Fielde paa begge Sider. Veien op efter Dalen er meget vanskelig at passere, især den bekiendte **Biørnkleiv**, som ikke kan undgaaes; thi Veien over denne er anlagt i Kanten af det steile Field ved en Broe af Tømmer, hvorved haves høie og fæle Biergklipper paa den ene Side, og paa den anden Side sees den store **Raum- eller Romsdals-Elv** at løbe forbi dybt nede i Dalen. Denne Elv løber i en Distance af omtrent 9 Mile, har sit Udspring fra **Lessøe-Vand** i **Lessøe Præstegield, Guldbrandsdalens Fogd.**, løber igiennem **Dovrefield** og **Langfieldene**, hvorved den har aabnet en Alfar-Vei imellem de sønden- og nordenfieldske Districter, og falder ud i **Romsdalsfiord**. Gaardene i Dalen tage aarlig stor Skade af Fieldskred og løs Sand fra Fieldene, som i maadelig Storm, om Sommeren overdækker baade Agre og Enge;

Side 560

Romsdals Fiord.

Enge; særdeles er **Præstegaarden**, som ligger her i Dalen, underkastet den betydeligste Skade, og mere end 2/3 Dele af dens Agre og Enge ere paa ommeldte Maade ruinerede. Ved **Mensal-Gaarden Devold** i Dalen holdes aarlig et Marked, under Navn af **Romsdals-Marked**, see **Devold**. Fra **Romsdalen** skiær sig op til Fields en liden meget trang Tværdal, kaldet **Jsterdalen**, som er beboet, men Gaardene tage her aarlig endnu større Skade af Fieldskred. I **Romsdalen** ligger det bekiendte **Romsdals-Horn**, strax oven for en Gaard af samme Navn, og lige imod paa den anden Side ligger et andet høit Field, kaldet **Troldtindene**.

Romsdals Fiord i sidstmeldte Præstegield, har sit Indløb paa den søndre Side af **Langfiorden**, hvorfra den formeres paa den ene Side, og paa den anden af **Furu-Fiorden**; den skiær sig lige i Sønder og er 1 1/2 Miil lang, men ikkun 1/2 Miil paa det bredeste. Denne Fiord er omringet af høie og store Fielde, tildeels bedækkede med Skov. Fiorden deler sig i 2de Arme, under Navne af **Indfiorden** og **Isfiorden**, begge 1/2 Miil lang og 1/2 Miil bred. Fra disse Fiorde skiære sig nogle beboede Dale, saasom førmeldte **Romsdal** m. fl. Imellem **Romsdalsfiord** (hvoraf den yderste Deel paa begge Sider ligger under **Vedøens Præsteg.**) og en anden Fiord, kaldet **Rødven**, gaaer et Eide, 1/4 Miil langt, under Navn af **Nordviig-Eidet**, hvorpaa ligge 7 store velbebyggede Gaarde, hvilke have en nydelig Situation. Ligesaa ligger et andet Eide imellem disse Fiorde, kaldet **Lerems-Eidet eller Gieriset-Bøygden**, som er 1/2 Miil langt, hvorpaa ligger 2 ferske Vande, saa kaldes **Ore- og Gieriset-Vandene**, saa og nogle Gaarde. Over dette Eide er en stærk Passage, og falder Veien derover til **Romsdals-Marked**; men dette er ikke saa behagelig, som **Nordviig-Eidet**, formedelst Fieldstrækninger, som ligge rundt omkring.

Romsdals Fogderie og Sorenskriverie i **Romsdals Amt**, grændser i Nord til **Nordmørs Fogd.**, i Øster til **Guldbrandsdalen**, i Sønder til **Søndmørs Fogd.**, og i Vester til Havet. Dets Længde er fra Sønder til Nord 10 Mile, som regnes fra **Biørn-okleven** paa **Guldbrandsdalens Grændser** til **Stimshesten** mod Havet, og fra **Tilter-Eidet** ved Grændserne af **Nordmørs**

Fogd. til **Vestfiorden** eller Havet, regnes Længden for 8 Mile. Paa Landsiden er dette Fogd. omgivet med høie og tildeels næsten ufremkommelige Fielde, og mod Havet omgivet med en stor Deel Øer, Holme og Skiær, af hvilke Øer mange ere beboede. De fornemste af disse Øer ere: **Harøe, Sandøe, Huusøe, Onen, Orten, Gaasen** og den store **Otterøe**. Imellem Øerne indløber Havet fornemmelig udi 2de Strækninger, den ene fra Nordvest og kaldes **Juul-Sundet**, og den anden fra Vester,

Side 561

Romsdals Fogderie og Sorenskriverie.

kaldet **Furu-Fiorden**. Disse 2de Indløbe formere den indvortes Skikkelse af Fogderiet, og bestaae udi efterfølgende Fiorder: 1) **Fræn-Fiorden**, en Miil lang, gaaer Øster ind i Landet til **Sylte-Eydet**. 2) **Fanne-Fiorden**, gaaer forbi **Molde Kiøbstad**, Øster ind i Landet 3 Mile og endes ved **Fanne-Eidet** og **Osmarken**. 3) **Langfiorden** gaaer 4 Mile ind mod Øster til **Tilter-Eydet**. Af disse 3de Fiorde formere sig mange mindre Fiorde, Sunde, Viger og Bugter. Paa begge Sider af Fiordene ere Fieldstrækninger og nederst ved samme mod Strandbreddene ligge Gaarde paa biergede og ujevne Steder, saa og i de Dale, som skiære sig op i Landet fra Fiordene, hvor Korn-Avlingen overalt er meget mislig, derimod de Gaarde, som ligge ved Havsiden og paa Øerne, have i Almindelighed jevne og gode Marker. Dette Fogd. inddeles i 6 Præstegielde, som ere: **Boe, Agerøe, Bolsøe, Grøtten, Vedøe** og **Næsset**. Disse 6 Præstegielde ere igien inddeelte i 20 Kirkesogne, og 8 Tinglauge eller Ottinger, nemlig: **Vaage, Sund, Fanne, Eridsfiord, Rødven, Romsdals, Volda** og **Vesnes**. Herforuden ligger førmeldte **Molde Bye** i dette Fogd., som den eneste Kiøbstad. Tingene holdes af Fogden og Sorenskriveren, som tillige er Byefoged paa **Molde** og der er boende, 2de Gange om Aaret, nemlig: om Sommeren i Junii og Julii Maaneder, og om Høsten i October. Sorenskriverens Domme indstævnes for **Tronhiems Laugting**. Hele Fogderiet bestaaer af 681 matrikulerede Gaarde paa Landet. Skovene ere kun ringe i dette Fogd., og paa sine Steder aldeles intet uden endeel Smaakrat af Birk, Elle, Hassel og Eene. Gran vorer ikke uden paa en Gaard i **Næssets Præstegield**, kaldet **Randvigen**. Gaardenes Ind- og Udmarker ere overalt tørre og magre, og Jordens Dyrkning har forhen været meget maadelig især ved Havsiden, men i den senere Tid ved Kongelig Opmuntring af Præmie og ved det i **Romsdals Amt** stiftede **practiske Landhuusholdnings Selskab** have Jordforbedringer betydelig tiltaget til Korn- og Høe-Avlingens Formereise, og hvortil Almuen nu viser en udmærket Lyst og Arbeidsomhed. Deres fornemste Næring har ellers været ved Fiskerie i Fiordene og Havet, og haves her fornemmelig 2de bekiendre Fiskevær for **Vaar-Torsk Fiskerie**, nemlig: **Onen** og **Orten**. I **Grøttens Præstegield** paa Gaarden **Devold** holdes aarlig et Marked, see **Devold**. Dette Fogd. eller District har i gamle Dage havt en Konge, ved Navn **Jøttumbiørn**, som var **Kong Nors Sønnesøn**; hans Søns Navn var **Raum** eller **Rom**, af hvilken **Raumdal** eller **Romsdalen** har faaet sit Navn. Aar 858 var **Kong Mokvid** af **Romsdal** med flere Konger i et Søeslag mod **Kong Harald Haarfager** ved et Sted, kaldet

Side 562

Romsdals Horn.

Soelskiel, og blev der slaget. Siden lagde **Kong Harald Haarfager Romsdalen** under **Rangvald Møre-Jarl**; og da han skiftede Landet blandt sine Sønner, faldt **Romsdalen** til **Erik Blodøre**. Aar 996 bleve Indbyggerne i **Romsdalen** tvungne af **Kong Oluf Tryggesøn** til at antage den christelige Troe; men de faldt af igien efter Kongens Død, da **Romsdalen** kom

under **Svend Jarl**, som holdt Afguders Offer vedlige. Aar 1022 bleve Indbyggerne atter omvendte til den christelige Troe af **Kong Oluf den Hellige**, som samme Tid reiste op igiennem **Romsdalen** til **Guldbrandsdalen** for at christne Folket. Aar 1122 var **Kong Østen Magnusson** i **Romsdalen**, hvor han døde paa **Husestad**. Aar 1137 reiste **Kong Magnus Blinde** med sin Krigshær igiennem **Romsdalen** op til et Slag paa **Formundgierd** i **Opland**. Aar 1162 holdt **Kong Hagen Heedebred** et Søeslag med **Erling Skakke** imellem **Den Sækken** og **Vedøen**, hvorpaa den Tid var en Kiøbstad; han søgte Hielp af Kiøbstædsfolkene, men blev der slaget, og hans Folk begrove ham i **Romsdalen**, forlode deres Skibe og droge landveis til **Opland**. Aar 1225 udi **Kong Hagen Hagensøns Tid** havde **Arne Blak** Forlehning i **Romsdalen**. Aar 1273 blev forordnet, at **Romsdals Almue** skulde føre deres Vare til **Vedøe Kiøbstad** og der drive deres Handel. Aar 1612 i den Feide imellem **Danmark** og **Sverrig** kom til **Romsdalen** 2de Skibe fra **Skotland** med Krigsfolk, som marcherede op igiennem **Romsdalen** i Tanke at undsætte de **Svenske**, som da stode armerede paa **Hedemarken**; men **Romsdals Almue** gave **Guldbrandsdalens Almue** herom Underretning saa betimelig, at de sidste fik Tid til at samle sig bevæbnede, og ved et Sted, kaldet **Kringlen**, imellem **Sels** og **Qvams Annersogne** i **Guldbrandsdalen**, overfaldt Skotterne, som med deres Anfører **Oberste Zinklar** bleve totaliter slagne, (see **Kringlen**). I de efterfølgende Tider har **Romsdalens Fogd.** eller **Lehn** været forlehnet til **Otto Brokkenhuus**, **Jørgen Wind**, **Kanzler Reventlau** m. fl. Ved den **Roeskildske Fred**, Aar 1658 blev **Romsdals Lehn** tilligemed **Tronhiems Lehn** afstaaet til de **Svenske**. men Aaret efter af de **Norske** selv vundet tilbage til den **Danske Krone**.

Romsdals Horn, en Gaard beliggende i den Dalstrækning **Romsdalen**, udi **Grøttens Hovedsogn** og **Præstegield**, under sidstmelde Fogd. Strax oven for denne Gaard ligger det bekiendte **Romsdals-Horn**, et meget høit Field, bestaaende af mange høie spidse Tinder, hvoraf det høieste især seer ud som et rundt Horn, hvilket i klart Veir kan sees 15 a 16 Mile ud i Havet, og tiener altsaa til Kiendemærke for Søefarende; det tiener tillige Fiskerne til Mærke, naar de ved Midsommers Tid søge ud i Havet til en

Side 563

Romsdals Otting.

Fiske-Bank, kaldet **Store-Eggen** under **Søndmørs Fogd.**, thi naar de have en saa lang Distance fra Landet, at **Romsdals-Horn** gaaer dem af Diesyn, da ere de ved Banken, hvor de fleste Tider gøres god Fangst af Lange og Helleflynder eller Qveiter. Store Baade for 7 til 9 Mand bruges til dette Fiskerie. Tæt hos ommeldte Gaard sees en Sprække i Bierget af Dannelsen, som om den var indhuggen med et Sværd; Stedet har derfor Navn af **St. Olufs Sværd**, og da fra denne Sprække bestandig udrinder Vand, saa berettes, at **St. Oluf** skal have hugget denne Sprække i Bierget, for derfra at faae Vand for sine Heste. Lige mod dette Field, som er en Arm af **Dovre-Field**, ligger et andet Field, kaldet **Trold-Tindene**.

Romsdals Otting, et Tinglaug i ovenmeldte **Romsdals Fogd.**, hvortil Tingstedet er Gaarden **Veblungnæs**, som tillige er Gjestgiversted.

Romsdals Provstie, indbefatter førnævnte 6 Præstegielde i **Romsdals Fogderie**, hvortil ere 6 Sognepræster og een af dem er tillige Provst i Provstiet.

Romstad eller **Høilands Sogn**, see **Høiland**.

Romuld eller **Rimold**, en Gaard paa vestre Side af **Gulas-Elv**, skraas over for Gaardene **Melhuus** i **Melhuus Hovedsogn** og **Præstegield**, **Guldals Sorenskriv.**, **Tronhiems Amt**. Denne Gaards Huse ligge et langt Stykke fra Elven paa en høi Bakke, og strax Sønden for sees

en stor rund Høi, kaldet **Jarls-Høi**, hvor den bekiendte **Hagen Jarl den Mægtige** siges at ligge begravet.

Ros, en Øe i **Alstahougs Præstegield**, under **Helgelands Fogd.**, **Nordlands Amt**, beliggende Vesten for **Tiøtsøe**.

Rosendal, er Baronie i **Qvindherreds Hovedsogn og Præstegield**, **Søndhordlehns Fogd.**, **søndre Bergenhuus Amt**. Hovedgaarden ligger et kort Stykke fra Hovedkirken, og blev først bebygget, under Navn af **Hatteberg**, af en **Ludvig Rosenkrands**, som kom fra **Danmark**, og ved Ægteskab med en Datter af en rig Skotsk Adelsmand, ved Navn **Axel Moath**, som boede paa Gaarden **Hovland** i **Tysnæs Præstegield** sammesteds, fik han saa meget Jordegods til sin Hovedgaard **Hatteberg**, at deraf kunde oprettes et **Friherskabs-Sæde**, og bekom derpaa Kongens Brev eller Erektions-Patent af 4de Junii Aar 1678, med Navn af **Rosendal**, eller som det heder i Patentet, **Rosenthal**, samt at det skulde have sin egen Jurisdiction, item jus vocandi til **Qvindsherreds Præstegield** med flere adelige Friheder, som det endnu har, og blev da Hovedgaarden med underliggende Gods beregnet i alt til 579 Tønder 9 Setninger efter dansk Maal. Saaledes blev **der**

Side 564

Rosendal.

det arvet af hans Søn **Axel Rosenkrands**, som var den sidste, der selv beboede Hovedgaarden og døde uden Livs-Arvinger. Efter hans Død faldt Baroniet til Kronen, og blev siden købt af Statholder **Vibe** efter Skiøde af 28 Martii 1725, men af ham ei beboet. Efter ham tilfaldt det Geheimeraad **Vincenz Lerke** og siden hans Søn General **Lerke**; fra ham blev Baroniet solgt for 18000 Rdlr. til **Edvard Londeman**, som først var Professor ved Kisbenhavns Universitet, siden blev Lector Theologiæ i Bergen med Biskops Character og Aar 1747 nobileret med Navn **Rosenkrone**. Ved en Erektions-Akt, dateret Bergen den 9 September Aar 1749, oprettede denne **Rosenkrone**, med Kongelig Approbation, Baroniet til et Stamhuus for hans ægte Børn og Descendentere, og naar disse maatte være uddøde eller mangle de Qvaliteter, som Erektions-Brevet foreskriver, da skal Stamhuset med alle sine Indkomster og Herligheder henfalde til Kisbenhavns Akademie, saaledes at det fremdeles skal vedblive at være Stamhuus, men af de aarlige Indtægter skal oprettes og istandsættes et *Collegium Academicum* i Kisbenhavn for visse af de meest duelige Studentere, hvoriblant 2 af den islandske Nation skal nyde aarlig Logement og visse Stipendia. (See **Londeman de Rosenkrones Legatum** blandt Universitetets Foundationer, anført i **Hofmans Fundatser**, 9de Tom. Pag. 68—70). De afdøde Adelsmænd, som have eiet og beboet dette Baronie, deriblandt førmeldte Biskop **Londeman de Rosenkrone** med Frue, ere nedlagde i store Kister overtrækkede med Fløiel og Sølvbeslag, og hensatte i et stort muret og hvelvet Begravelses-Sted ved **Qvindherreds Hovedkirke**. Baroniets eller Stamhusets Hovedgaard har en besynderlig Situation; thi de Egne, som ligge omkring Kirken og Gaardens Bygninger, Norden for en der løbende bred Elv, vise sig med dets mange jevne Agre og Enge trappeviis over hinanden overmaade behagelig, og den underløbende Elv danner ligesom en Grav omkring en fortificeret Stad; derimod sees mod Østen og Sønden intet uden steile og nøgne Fielde, uden Græs og Skov. Hovedbygningen er af meget tyk Grundmuur, med smaa Vinduer høit op paa Væggene. Den har kun een Port eller stor Jndgang, igiennem hvilken man kommer ind paa en stor fiirkantet Plads, paa alle Sider indsluttet af Gemakker og Værelser af 2de Etager, deraf den underste for Domestiqver, og den anden for Herskabet. Disse Værelser ere smukt betrækkede, og overalt sees Vaabener og andre Positurer i Gibs. Ved Bygningen er en stor og smuk Frugthauge, forsynet med fornødne Huse

for Gartneren, og under samme store Kieldere at sætte de fine Træer og Planter udt om Vinteren. J Baroniets District er i Drivt et Kobberværk, kaldet

Side 565

Christiansgaves eller **Lilledals-Værk**, see **Christiansgave**. Over Baroniet er en Birkedommer, som tillige er Birkeskriver.

Roset-Field, en lang Fieldstrækning i **Nummedals Fogd.**, **Tronhiems Amt**.

Rosfiorden, en Arm af Nordsøen, som ved en Havn, kaldet **Korshavn**, gaaer 2 Mile op i Landet mod **Lyngdals Præstegield**, i **Lister Fog.**, **Mandals Amt**. J denne Fiord falder jævnt lig godt Fiskerie.

Rosten, en bierget Strækning af en halv Miils Længde, i **Guldbrandsdalens Fogd.**, **Christians Amt**, hvorover den almindelige Vei falder for alle Reisende, men er meget besværlig og farlig; thi paa den vestlige og nordlige Side ved Veien ere høie Bierge og Klipper, og neden under paa den østlige Side løber en meget stor Elv.

Rosvold, en Gaard beliggende paa et meget smukt Sted i **Børsen eller Bigens Annersogn**, **Bynessets Præstegield**, **Strinde Fogd.**, **Tronhiems Amt**, hvorpaa anseelige Bygninger ere opførte af afg. Krigsraad **Rogart**. Han havde og anlagt en smuk Hauge med Buegange og endeel andre Prydelser, som nu ere ruinerede.

Rothouven, en Fortresse besat med Kanoner, ved Staden **Bergen** i **Bergens Vaag**. J Bierget, hvorpaa denne Fortresse er anlagt, sees en Hule, som strækker sig meget langt ind.

Rotsperne, saa kaldes nogle Øer i Havet under **Sole Annersogn**, i **Haalands Præstegield**, **Jedderen og Dalernes Fogd.**, **Stavanger Amt**, hvoraf den ene har 2de Opsiddere. Paa disse Øer opholde sig en stor Mængde Søefugle.

Rotvold eller Rodvold øvre og nedre, 2de betydelige Gaarde, beliggende ved **Strindfiorden** i **Hlade Hovedsogn**, **Strinde Præsteg. og Fogd.**, **Tronhiems Amt**, omtrent 1/2 Miil eller noget mere fra Staden **Tronhiem**, tilhørende General-Major Greve von **Schmettau** og af ham beboes og bruges. Den beboede Gaard er meget smukt bebygget, hvorhos er en stor og smuk Hauge, og Gaardenes Jorder, som ligge meget behagelige, ere af Greven betydelig forbedrede og udvidede til Ager og Eng. Her er anlagt et godt Tegl-Brænderie. Under Gaardene høre 6 Huusmandspladse.

Rovqvam, en Gaard i **Gusdals Præstegield**, **Guldbrandsdalens Fogd.**, **Christians Amt**, af Skyld 3 Huder 8 Skind Odelsgoods. Nærværende Opsidder Landkræmmer **Ole Bøe** har for Høe-Avling erhholdet Præmie af **Landhuusholdnings-Selskabet**, og for et godt Skæfferie-Anlæg af engelske Faar har han ligesaa erhholdet Præmie.

Side 566

Rudfield, et meget stort Field Østen for **Guledal**, i **Guldals Sorenskriv.**, **Tronhiems Amt**, som skiær sig i Nord fra **Dovrefield** og strækker sig hen til **Sverrig** omkring **Jemteland**, og siden imellem **Finmarken** og **Sverrig**. Paa dette Field, som efter sin Strækning har adskillige Navne, saasom **Rudfield**, **Sulefield** og **Riølen**, opholde de fleste Norske og Svenske Finner sig med deres Reensdyr, see **Riølen**.

Rundberge, et Bierg eller Bierghammer ved Søen i **Grøttens Præstegield**, **Romsdals Fogd. og Amt**. J den flade og steile Side, som vender ud til Søen, staaer endeel Rune-Bogstaver indhugne i en Rad, hver Bogstav 1/4 Alen lang, staaende 2 til 3 Favne over Vandets Flade.

Rundøe, den yderste af de beboede Øer i Havet under **Herøe Præstegield**, i **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**. Den holder 2 Mile i Omkreds, og er fra **Qvalsviig-Øe** adskilt ved **Runde-**

Sund, hvor Skibene finde et kort og reent Indløb fra Vesterhavet, og desuden god Ankergrund ved østre Ende af Øen. Et høit Field, som strækker sig langs hen ad Øen, har paa vestre Kant en artig Udseende formedelst de mange i Toppen staaende Spidser eller Fieldtinder, hvoraf Fiskerne benytte sig for at tage de fornødne Mærker, naar de udsætte Torske-Garn i Havet. Oven paa Fieldryggen ligger et lidet ferskt Vand, hvorfra nedrinder en Elv, som driver et godt Møllebrug, hvilket ellers er noget rart paa Udøerne. Paa Fieldsiderne bygge en Mængde Søefugle deres Reder om Sommeren, fornemmelig **Lomgiver** og **Linder**, hvilke sidste trækkes med Jernkroge op af deres i Jorden skiulte Reder, og sælges herfra i Mængde tilligemed **Alker**, da man af begge Slags fylder undertiden hele Baade, og farer hist og her omkring for at afsætte dem. Paa denne store Øe findes i alt kun 2de Gaarde, en paa hver Side, hvilke ere temmelig store, og have, foruden Herlighed af Fiskerie, gode Korn-Marker og Græsgange. Disse 2de Gaarde, som kaldes **Runde** og **Gursre**, skyldte 16 1/2 Vog Fisk, har 12 Opsiddere og 4 Huusmænd. Ved Gaarden **Gursre** er for omtrent 20 Aar siden for privat Regning opført og istandsat en **Fyr** til de Søfarendes Tieneste.

Rugsund Sogn, et Anner til **Davigs Præstegield**, i **Nordfiords Sorenskriv.**, nordre **Bergenhuus Amt**, bestaaer deels af Øer og deels af fast Land, deriblant **Rugsund-Øe** den største, som er 2 Mile i Omkreds. Korn-Avlingen i dette Sogn er meget ringe, og ubetydelige Skove, men god Fædrift. Almuens fornemste Næring er ved Fiskerie, som her paa Grændserne falder betydelig.

Side 567

Rugøerne.

Rugøerne, 2de beboede Øer i **Hvamsfiorden**, under **Dale Syssel**, vestre Fierding af **Island**, hvorpaa falder skøn Høeslet, Græsgange, Strandfugle, Æg og Ederduun.

Rui, en Gaard i **Sillejords Præstegield**, **Øvre Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt**, beliggende nær ved **Fladdals Kirke**. Her sees 2de store Begravelses-Høie, og i Midten af den ene staaer en lang, smal og glat Bautasteen. End videre har lagt paa en af Høiene en flad Steen med Rune-Bogstaver, som er henbragt til **Fladdals Kirke** og ligger uden for Døren til Choret.

Ramblavig, den nordligste beboede Vei paa **Langenæs** i **Mule-nordre-Syssel**, østre Fierding af **Island**.

Rundøe, en Øe under **Bergens Tolddistrict**, beliggende i Nord Ost fra **Statlandet**, hvorpaa er oprettet en **Fyr** til de Søfarendes Veiledning.

Runnesvig, en Havn i **Østfinmarken** under **Finmarkens Amt**.

Russelykken, et indhegnet Stykke Jord strax uden for Staden **Christiania**, hvor en offentlig Skydebane er indrettet.

Rustlien, en Sæter paa Veien til **Hedalen**, mod **Rustlie-Fieldene** i **Vaage Præstegield**, **Guldbrandsdalens Fogd.**, **Christians Amt**. Her sees en livagtig Forestilling af en gammel Fæstning, forsynet med tredobbelte, næsten regulære Bastioner, og øverst paa Høiden sees Tegn efter Mure og Taarne.

Rutefiord, en Fiord, som fra Havet løber ind imellem **Strande Syssel** og **Hunevatns Syssel** under nordre Fierding af **Island**. I denne Fiord ligger en Øe, kaldet **Rutøe**, hvor Søefugle og Sælhunde opholde sig, og falder paa Øen skønne Høesletter og Græsgange. Ved **Rutefiord** findes varme Brønde eller Hverer, hvoriblant **Reykohver** er det fornemste, hvor Vandet er klart og velmagende. I Fiorden nedløber en meget laxerig Elv, kaldet **Rutefiords-Aae**.

Ruten, et stort Field, beliggende paa norsk Side inden for Grændsen, iblandt de **Tydalske Fielde**, under **Strinde Fogd.**, **Tronhiems Amt**.

Ruten, et Grændsefield i **Guldals Sorenskriv.**, **Tronhiems Amt**, hvorpaa staaer en Grændse-Røse, og ved den gaaer en Vei fra **Nøraas** og **Brækka**, over Grændsen til **Funesdal** i **Herdafen** under **Sverrig**.

Rye, en Gaard i **Byenæssets Præstegield**, **Strinde Fogd.**, **Tronhiems Amt**, beliggende 1/2 Miil fra Præstegaarden, hvor i fordum Tid har staaet en Kirke.

Rysylke Fogderie og Sorenskriverie i **Stavanger Amt**, ligger rundt omkring den store **Stavanger Fiord**, og bestaaer deels

Side 568

Ryfylke Fogderie og Sorenskriverie.

af fast Land, og deels eller fornemmelig af beboede og ubeboede Øer. Det faste Land grændser i Sønder til **Stavanger Bye**; i Nord til et Field, kaldet **Ryvahren**, hvor **Bergens Stift** begynder; i Øst til **Soledal** og **Ryldal**; og i Vest til **Udzire**, som ligger 3 Mile Vesten for den Øe **Karmen**. Mange dybe og lange, deels brede og deels smale Fiorde, samt Sunde, Viger og Bugter løbe ind i det faste Land, hvoromkring, ligesom i adskillige Dalstrækninger en stor Deel Gaarde ligger; saa ligge og endeel Gaarde høiere oppe til Fields blandt Klipperne. Dette Fogd. er inddeelt i 12 Præstegielde, nemlig: **Strand**, **Findøe**, **Rennesøe**, **Hielmeland**, **Jelsøe**, **Suledal**, **Vigedal**, **Skiold**, **Hinderaae**, **Augvaldnæs**, **Skudernæs** og **Torvestad**, bestaaende af 32 Kirkesogne, men hvoraf det ene Sogn, nemlig **Røldal Anner** til **Suledals Præstegield**, hører i det verdslige under **Søndhordlehns Fogd.**, i **søndre Bergenhuus Amt**. De øvrige 31 Kirkesogne indeholde i alt 1283 matrikulerede Gaarde, som ere ansatte for 146 1/24 Land- eller Soldater-Lægder og 196 Søe-Lægder. Aar 1746 bleve disse Gaarde beboede af 2343 Gaardmænd, og var da Folkemængden i alt omtrent 15000 Siele. Videre ere førmeldte Gaarde inddeelte i 3de Fierdinger, som ere: **Hesbye**, **Hembnæs** og **Karmesund**, og disse igien i 18 Skibreder eller Tinglauge, saasom: **Hesbye**, **Aardal**, **Jotzøe**, **Hølle**, **Askøe**, **Housken**, **Suledal**, **Søvde**, **Vigsdal**, **Vads**, **Jelsøe**, **Leeranger**, **Stiernøe**, **Hielmeland**, **Stangeland**, **Skaare**, **Augvaldnæs** og **Hetland**. I hver Fierding holdes Tingene for disse Skibreder eller Tinglauge 2de Gange om Aaret, nemlig: om Sommeren i Junii og Julii og om Høsten i October, November og December Maaneder. Sorenskriverens Domme indstevnes for **Stavangers Laugting**. Almuen i dette Fogderie ere meget drivtige Jorddyrkere, og have fornemmelig i den senere Tid meget udmærket sig ved deres Gaardes Forbedring saaledes, at de i gode Aar høste en anseelig Korn- og Høe-Avling, uagtet Jordarten i sig selv er kun maadelig; thi de vide paa en udmærket Maade baade at behandle Jorden og bringe Giødsel dertil. I fordum Tid kunne i Almindelighed neppe avles saa meget Korn, som til Føde var fornødent for det halve Aar; nu derimod ere Bønderne ikke allene forsynede med Føde for hele Aaret og Sædekorn, men fra Fogderiet afhandles desuden nogle hundrede Tønder aarlig i **Bergen** og **Stavanger** m. fl. St. Gaardene, som ligge til Fields, ere vel ofte underkastede mislig Kornavling, formedelst tidlig Nattefrost om Efteraaret og langvarig Kulde om Foraaret, men derimod have de ved skønne Høesletter og Græsmarker Anledning til at holde desto flere Creature, som med gode Skove tilbringe dem deres Næring.

Side 569

Ryfylke Fogderie og Sorenskriverie.

Næring. Naar undtages de 4re Præstegielde: **Skadenæs**, **Augvaldnæs** og **Torvestad**, som ligge paa den store Øe **Karmen**; samt **Rennesøe Præstegield**; saa have de øvrige 8 Præstegielde i Almindelighed gode Skove, hvoraf ei allene Fogderiets Almué forsynes med fornøden

Bygningstømmer m. v., men endog andre omliggende Egne, og en stor Deel Saugtømmer hugges til Skiørsel paa de mange i Fogderiet liggende Saugbruge, hvis Antal Aar 1746 var 54, men intet til høiere Qvantum end 2000 Bord. Paa disse Bruge skiares hvad Indbyggerne behøve, og Resten til Forhandling og Udførsel fra **Stavanger**. Bordene skiares fornemmelig af Fyrretømmer, thi Gran er sielden at finde i nogen Gaards Skov. De andre Skovsorter ere fornemmelig Birk og Elle, som, især langs ved Havbredden, vore i stor Mængde og blive henstaaende til Forraadnelse, formedelst lang Fraliggenhed. De nærmere Løvskove hugges til Brænde, og forhandles i **Stavanger**, hvad Bønderne ei selv behøve. Af Fyrre-Skovene bygger Almuen tillige deres store og smaa Baade, ja endog smaa Skibe eller Skuder til 20 a 24 Commerce-Læster; desuden forfærdiges Tønder, Kar, Stamper, Melkespande eller Bøtter 2c., og af Ask- og Espe-Træer dreies Fade, Skaaler og andre Trækar til eget Brug og til Forhandling. I **Stavanger Fiord** og andre derfra løbende Fiorde, falder godt Fiskerie af Sild, Torsk og Helleflynder eller Qveiter, Makrel, Brisling 2c., endog til betydelig Udførsel, item en Mængde Lax i Fiordene og Elvene, som fanges deels ved Baad, deels ved Garn og deels ved andre Fiskeredskaber. Siden Aar 1690 har Almuen drevet betydelig Hummer-Fiskerie ved de Havne og Steder: **Skudernæs-Havn, Akre-Havn, Præstes Havn, Vaage, Stiernerøe, Hviddingsøe og Tananger**. Dette Slags Fiskerie blev i første Tid drevet med megen Besvær, nemlig med en Sort Tænger af Træe, men nu ved de saa kaldte Hummer-Teener, som have importeret aarlig 4 a 5000 Rdlr. ved Udførsel fra **Stavanger Bye** til **London** og **Amsterdam**. De Gaard-Eiere, paa hvis Grund Hummer-Fiskeriet skeer, have forhen tilegnet sig Eiendoms-Ret dertil, og paalagde Huusmænd og andre, som dreve Fiskeriet, at svare dem en vis Afgift, men ved Kongelig Reskript af 23 April 1728 er Fiskeriet bleven frit for alle og enhver. Et Kobberværk, kaldet **Enigheds-Værk**, har her i Fogderiet været i Drift, men ligger nu aldeles øde. I dette Fogderie har **Kong Hagen Adelsteen** havt sit meste Tilhold, og ligesaa efter hans Død **Kong Harald Graafeld**. Aar 1030 vare **Aslak af Findøe** og **Erling Gierre Lehns-Høvding** over **Ryfylke** i **Kong Ingi Baardsøns Tid**; og da han var slaget af Baglerne, blev **Peder Steiper** af Birkebeberne sat over **Ryfylke**.

Side 570

Udi **Kong Hagen Hagensøns Tid**, Aar 1240, havde **Baad i Hesteboe** Befaling i **Ryfylke** paa **Hertug Skules Vegne**, see **Snorre Sturlesøns norske Krønike**.

Ryfylke Provstie sammesteds, bestaaer af 6 Præstegield, som ere: **Skiold, Hielmeland, Suledal, Vigedal, Jelsøe** og **Hinderaae**, hvilke indeholde 16 Kirkesogne, hvortil ere 6 Sognepræster, og den ene er tillige Provst over Provstiet.

Ryge Præstegield, i **Mosse Fogd.**, nedre **Borgesyssels Provstie**, **Smaalehnenes Amt**, bestaaer ikkun af et Kirkesogn og en Kirke, hvortil er en Sognepræst. Kirken er en grundmuret Bygning. Tingstedet for dette og **Vaaler Præstegield**, kaldes **Fierdinghuset**.

Rysnæs, en adelig Sædegaard i **Jonsdals Annersogn**, **Strandebarms Præstegield**, **Søndhordlehns Fogd.**, **søndre Bergenhuus Amt**, som i fordum Tid har tilhørt en adelig Familie ved Navn **Galtunger**. Denne Gaard er i sig selv smukt situeret og har anseelige Bygninger, men nu meget gamle. Til Gaarden hører en betydelig Tømmer-Skov.

Rysvand, et meget stort ferskt Vand, nogle Mile langt, beliggende i **Helgelands Fogd.**, **Nordlands Amt**. I dette Vand ligger en maadelig stor Øe, kaldet **Rysvandsholm**. Fra Vandet udløber en stor Elv, som falder ned i en Fiord, kaldet **Sør-Ranen**.

Rødven- eller Røven-Fiord, en Tvær-Fiord i **Vedøe Præstegield**, **Romsdals Fogd. og Amt**, som formeres af **Langfiorden** og **Store-Vedøe Fiord**; den skiaer sig lige ind i Sonden omtrent

1/2 Miil og er 1/4 Miil bred. Om denne Fiord og i Dale, som løbe fra Fiorden op i Landet, ligger **Rødven Annersogn**, og nogle Gaarde høre til **Eids Sogn** under **Grøttens Præstegield**. Jmellem **Rødven-** og **Romsdals-Fiorden** gaaer et Eide, kaldet **Nordvig-Eidet**, hvorpaa ligge adskillige Gaarde og kaldes derfor tillige **Eidsbøygden**. Paa Fiordens vestre Side aabner sig en beboet Dalstrækning, kaldet **Rødven-Dal**, hvorigiennem løber en stor Elv.

Rødven Otting, et Tinglaug sammesteds, hvortil Tingstedet er Gaarden **Eide**.

Rødven Sogn, et Anner til **Vedøe Præstegield** sammesteds, beliggende ved ovenmeldte **Rødven Fiord**. Kirken staaer paa dens vestre Side ved Munden af **Rødven Elv**, 1/2 Miil fra Hovedkirken. I denne Kirke findes forvaret en gammel Messehage fra de katholske Tider, som er ziret med adskillige couleurede Figurer. Sognet indeholder 24 Gaarde, som Aar 1773 bleve beboede af 51 Bønder.

Side 571

Rævel-Fieldet, et høit Field beliggende imellem **Faaberg** og **Øyer Præstegielde**, i **Guldbrandsdalens Fogd.**, **Tronhiems Amt**, strækker sig i Længde fra Nord til Sønder 3/4 Miil. Fra dette Field er en meget vidtløftig og behagelig Udsigt.

Rævesand, en Havn ved Byen **Arendal**, i **Nedenæs Fogd. og Amt**.

Rævoug, en Gaard i **Herlands Annersogn**, **Edsberg Præstegield**, **Rakkestads Fogd.**, **Smaalehnenes Amt**. Annerkirken staaer ved denne Gaard, men har forhen staaet paa Gaarden **Herland**.

Rævsløn, et stort Fiskevand, 4 Mile til Fields under **Gusdals Præstegield**, **Guldbrandsdalens Fogd.**, **Christians Amt**. I dette Vand ligger en liden Øe eller Holm, omtrent 16 Skridt lang og halv saa bred. En Student, ved Navn **Anders Ingebrigtsen Topen** tilligemed hans Broder har i Aaret 1652 den 11 August reist op til dette Vand for at fiske, og som de fandt en liden Baad ved Stranden, havde de Lyst at besee ommeldte lille Holm. Da de vare komne dertil, forglemte de at heftre Baaden; de havde altsaa ikke saasnart forladt den, førend Baaden flød fra Holmen og drev saa langt ud paa Vandet, at de ei kunde faae den tilbage. Nu var ingen Redning for dem til at komme tilbage, og de forbleve paa dette lille øde Sted til 13de Dag, uden at de havde noget andet at spise eller ernære sig af, end et Slags Græs, som de en Morgen fandt vorende paa Øen, hvoraf de spiste en liden Deel 2de Gange om Dagen, men den Dag de bleve af Bøygdens Folk fundne, var dette Græs ikke mere at see. Begge Brødrene skal have levet i mange Aar derefter. (See **Hiorthøys Beskrivelse over Gusdals Præstegield**).

Rødenæs Præstegield i **Rakkestads Fogd.**, **Mellem-Borgesyssels Provstie**, **Smaalehnenes Amt**, bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere: **Rødenæs Hoveds.**, hvis Kirke er af Steen, og **Rømskoug Anner**, hvortil er en Sognepræst. Tingstedet for dette Præstegield er Gaarden **Lund**.

Rødholmene, nogle smaa ubeboede Holme i **Harams Hovedsogn og Præsteg.**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, hvorpaa falder en liden Høeavling. Disse Holme tilhøre Gaarden **Syndeland**. Jmellem Holmene er en liden Havn for Jægte og andre smaa Fartsier.

Rødset, en Lehusmandsgaard og Tingsted for **Voldens Skibreede**, beliggende strax oven for Præstegaarden i **Voldens Hovedsogn og Præstegield**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, af Skyld 5 Vog Fisk. Ved denne Gaard ligger et høit Bierg, som tiener

Side 572

til et naturlig Barometer for de nærboende, thi imod den Tid at Regnveir indfalder, nedstyrter adskillige Stene af Bierget.

Rødve-Fiord, en Hovedfiord, som fra Havet ved det Forbjerg **Stat** løber ind i **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, og deler sig i adskillige Tværfiorde, nemlig: **Sødvestfiord**, **Dalsfiord**, **Kilsfiord** m. fl.

Rødve Skibreede, et Tinglaug i sidstmeldte Fogd., hvortil Tingstedet er Gaarden **Lækanger**.

Rødø, en liden beboet Ø i **Ørstens Annersogn**, **Voldens Præstegield**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, paa hvis østre Side sees en stor Kiæmpegrav, bestaaende af en Hoben sammenskastede Kampestene, og ved det at de øverste Stene ere væltede noget til Side, kan en Liigkiste sees, som er af et voren Menneskes Størrelse, bestaaende af 5 store og flade Graastene, af hvilke den ene tiener til Laag, skjønt den ikke ganske skiuler Kistens Aabning.

Rødø Præstegield og Fierding eller Tinglaug, i **Helgelands Fogd. og Provstie**, **Nordlands Amt**, bestaaer allene af Øer, og indeholder 4 Kirkesogne, som ere: **Rødø Hovedsogn** paa **Den Rødø**, og Annererne **Lurø**, **Melsø** og **Trenen**. Hertil er en Sognepræst og en residerende Kapellan. Tingene holdes paa de 2de Gaarde **Svinvær** og **Esvigen**.

Røe Hovedsogn, see **Næssets Præstegield**.

Røe, en Lystgaard vesten for Byen **Friderichshald** i **Idde Præstegield**, **Idde og Marker Fogd.**, **Smaalehnenes Amt**. Den er meget regulair anlagt med Alleer paa Siderne af Veien. Hosvedbygningen, som vender til Haugen, er af 2 Etager, forsynede med mange smukke Værelser, hvilke ere zirede med smukke Malerier og Tegninger. Haugen er dannet af en skraae Bakke og bestaaer af lutter Terrasser indtil det nederste, hvor et smukt Lysthuus ender Hovedgangen. Terrasserne ere dels undermurede med Steen, dels i Afhældene belagt med Græstørv, og til Siderne ere i een Strækning nedgaaende Gange. Lysthuset forestiller en Grotte i Malerie, og er derved et Vandspring. Nogle overmaade store Coqviller tiener til Ziir ved et andet Vandspring. Desuden sees i Haugen nogle smaa Parker og endeel gode Frugttræer, deriblandt endog Aprikoser.

Røeberg, en Gaard i **Stadsbøygens Hovedsogn og Præstegield**, **Fosens Fogd.**, **Tronhiems Amt**, beliggende ved nordre Side af **Tronhiems-Fiord**, 2 Mile fra Staden **Tronhiem**. Her er en meget god Havn for Jægter og smaa Fartsier, som i stor Mængde søge dertil. Gaarden, som er et meget fordeelagtigt Gjestgiversted, er forsynet med gode Bønderbygninger, og dens

Side 573

tilliggende Jorder anseelig forbedrede og indhegnede med Steengierder. Kong Sverre har ved Røeberg holdt et Søslag med Ind-Trønderne, da han slog dem paa Flugt og tog deres Skibe fra dem, med hvilke han seilede til Tronhiem.

Roen- eller Odde-Sogn, et Anner til Slidri Præstegield, i Valders Sorenskriv., Christians Amt.

Røevær, en beboet Ø i Ryfylke Fogd., Stavanger Amt. Her ere 3de Havne til Brug i Nødsfald.

Røgen Præstegield og Tinglaug i Lier Sorenskriverie, Bragnæs Provstie, Buskeruds Amt, bestaaer ikkun af et Kirkesogn og en Kirke, som er en grundmuret Bygning, hvortil er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden Hatved.

Røldals Sogn, et Anner til Suledals Præstegield, i Ryfylke Fogd., Stavanger Amt, men Sognet ligger i Søndhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt, og udgjør et Skibreede eller Tinglaug under samme Navn; hvis Tingsted er Gaarden Utne.

Rømskoug Sogn, et Anner til Rødenæs Præstegield, i Rakkestads Fogd., Smaalehnenes Amt.

Rømue Elv, en stor Elv, som løber igiennem Sørums Præstegield, i Nedre-Rommeriges Fogd., Aggershuus Amt, hvilken Elv gjør aarlig stor Skade paa hosliggende Gaardes Marker dels ved Oversvømmelse og dels ved Jordbrud. Saaledes indtraf betydelig Skade den 28 Junii og paafølgende 2den, 3die og 7de Julii 1794, da de 2de Gaarde Løhren bleve aldeles borttagne og

forvandlede til en Leer-Massa. Præstegaarden og Kirken, som ligge nær ved dette Jordfald, befrygtes for at overgaae samme Skiebne. Ved Jordfaldet blev Elven opfyldt med Leer og Sand af 20 til 22 Alnes Høide over Vandet, i en Længde af 1/4 Miil; den er derved giort ubrugbar til Tømmerslaadning for Fremtiden, hvortil den forhen var særdeles beqvem.

Rønningen, en betydelig stor og god Gaard, som ligger meget behagelig strax Østen for Forstaden Baklandet ved Tronhiem, paa en høi Bakke, i Hlade Hovedsogn, Strinde Præstegield og Fogd., Tronhiems Amt. Den beboes og bruges af Frue Landraadinde Ranhov. Gaarden er forsynet med anseelige Baanings-Huse, opførte af Tømmer, bordklædte og rødinaledede. Under Gaarden hører en matrikuleret Plads eller Øde-Gaard, kaldet Bakounet og 17 Huusmandspladse, de fleste smukt bebyggede, hvilke ere børsede, og bruges af endeel af Stadens Indvaanere, som anseelig have forbedret de Pladsene tilliggende Jorder.

Røraas Gaard, en meget stor Gaard, beliggende 1/4 Miil Norden for Bergstaden Røraas, i Røraas Præstegield, Guldals Sorenskriv., Tronhiems Amt; Gaarden er smukt bebygget, har betyd-

Side 574

betydelige Jorder, som allene bruges til Høeavling, og skøn Skov, hvoraf hugges og forhandles en stor Deel til Røraas Kobberværk, hvilket tilligemed Kiørsel for Værket indbringer store Fortienester for Eieren, som for nærværende Tid er Theodorus B. Holst.

Røraas Robberværk, beliggende i sidstmeldre Røraas Præstegield, 16 Mile fra Staden Tronhiem, er og har været det betydeligste Kobberværk i Norge, og blandt de rigeste i hele Europa. Det er opdaget Aar 1644 af den eneste der da boende Bonde, ved Navn Hans Olsen Aasen; thi en af Schichmesterne ved Qvikne-Værk, navnlig Lossius, som i omliggende Fieldé den Tid foretog Schurfning og havde fundet Erts-Anviisning i et Bierg, kaldet Rohammer, anmodede bemeldre Hans Aasen at give Agt under hans Veiderie i Fieldene, om han kunde opdage flere saadanne Steder. Han fandt da i Fieldet Storvarts en Anviisning, hvor Værkets første Grube blev anlagt, som siden er bleven den nu betydelige Storvarts-Grube. Herpaa blev Værket optaget af et Interessentskab, som derpaa erholdre Kongelige Privilegier den 29 October 1646, hvilke ere fornyede og confirmerede den 17 April 1673. Værkets siden Tid efter anden udkomne Anordninger og Bestemmelser ere: 1) Berg-Ordonancen af 23 Junii 1683; 2) Den for Værket Kongelige approberede Bragnæssiske Commission, under 26 September 1685; 3) Reglement for Værket af 3 August 1689; 4) Et nyere Reglement af 16 Junii 1711; 5) Bevilling for Participanterne at antage Betientere under Dato 25 Martii 1760; og 6) senere Confirmation derpaa, med nogen Indskrænkning af 5 October 1771. Værket blev i de første Tider inddeelt i 60 Parter, siden ved den Bragnæssiske Commission i 180, og endelig i nuværende Inddeling 172 Parter, som tilhøre 60 Eiere, foruden nogle ubekiendte, saasom Med-Arvinger udi een eller flere Parter. De mi i Drivt værende Gruber ere 4re, hvoraf en er opdaget og belagt i Aaret 1791. Værkets Hytter ere: 1) Røraas Hytte ved Bergstaden, har 8 Smelte- og 2 Gahr-Ovne. 2) Tolgens-Hytte, i Tolgens Præstegield, Østerdalens Fogd., Hedemarkens Amt, 3 Mile fra Røraas, har 3 Smelte-Ovne. 3) Dragaas-Hytte i Aalens Annersogn, Holtaalens Præstegield, Guldals Sorenskriv., 4 Mile fra Røraas, har 4 Smelte- og 1 Gahr-Ovn. 4) Femunds-Hytte, ligger inden Røraas Sogn, 4 Mile fra Bergpladsen, har 2 Smelte-Ovne. Derforuden er ved Røraas 1 Vand-Hammer til fornøden grovt Smede-Arbeide ved Grube-Drivten; ligeledes er en Kobber-Pladehammer ved Tolgen, hvor aarlig udplattes nogle og tredive Skippund fra Gahr- til Plat-Kobber. Værkets Arbeidere ere i alt

Side 575

690 Mand, boende deels paa Røraas egentlige Bergstad, deels uden om i Sognet, og deels i nærmest tilliggende Bøygder, hvor og de fraliggende Hytte-Betientere opholde sig. Værkets Hovedbestyrelse er overdraget en Directeur, der boer paa Bergstaden, men udi vigtige Tilfælde, saasom Grubers Optagelse og Nedlæggelse, Betienternes Ansættelse, kostbare Bygningers eller Maskiners Anlæg, med andet af Betydenhed, har han at overlægge med de blandt Geværskabet valgte 3 Repræsentanter, og bliver ved saadanne Leiligheder desuden de samtlige Interessenter almindelig samlede hos en af Repræsentanterne i Staden Tronhiem for at afgive deres Vota. Directeuren forvalter tillige Jurisdictionen i alle Tilfælde qva Under-Dommer paa Røraas Bergplads og de flere under Værket henhørende umatrikulerede Pladse, undtagen i criminelle Sager, som vedkommer Fogden og Sorenskriveren over Guldalen, og Forbryderne tiltales for Aalens og Røraas Tinglaug. Ober-Retten er det nordenfieldske Bergamt i Tronhiem, hvortil aarlig aflægges Indberetning om Værkets Drift og Bestyrelse. Værkets aarlige Udgifter eller hele Bekostninger er forskiellig, fra 110 til 120,000 Rdlr., som fra Participanterne eller deres Forelæggere opsendes eller indskydes i 3de Terminer, deels ved contante Penge og deels ved anskaffende Vare til Provianthuset, samt Materialier, saasom Krud, Staal, Jern, Tran 2c. til Grubernes og Hyttenes Fornødenhed. Participanternes aarlige frie Udbytte har i lang Tid været fra 3 til 400 Rdlr. pr. Part, men i de senere Aar aftaget, fornemmelig Aarene 1790 og 91, da det kun var circa 40 Rdlr., hvortil forrige Bergskriver Harzes Kasse-Mangel meget bidrog; Gruberne tabte tillige en stor Deel af deres beste Erts-Gange, men Aar 1793 steg Udbyttet igien til 400 Rdlr. pr. Part, da Malm-Gangene bleve forbedrede. Enhver Part i Værket har almindelig været betalt med 3 til 4000 Rdlr., ja for nogle Parter er og givet 5 a 6000 Rdlr. og derover. Det tilvirkede Gahr-Kobber fra Værkets Begyndelse til 1791 Aars Udgang har i alt været 237,863 Skippund 9 Lispund 6 1/2 Pund, og Kobberets Beløb i Penge over 17 Millioner Rigsdaler, efter de Priser, som Kobberet til forskiellige Tider har gielt for. I forrige Aarhundrede var Prisen en Tid 54 Rdlr.; i dette Aarhundrede har den været 86 Rdlr., men nu i de senere Aar 71 a 72 Rdlr. pr. Skippund. Beløbet i Penge af de Kongelige Indkomster for Kobbertiende, Told og Accise har i bemeldte Tidsrum været 3,189,231 Rdlr. 18 β. Aar 1781 blev virket 3180 Skippund, 9 Lispund 3/4 Pund, og Aar 1791 virket 2168 Skippund, 15 Lispund 2 1/4 Pund Gahr-Kobber. Til Værket er henlagte Skov-Circumferencer saavel af de sønden- som nordenfieldske Districter,

Side 576

Røraas Kobberværk.

saasom Kongelige Almindinger, beneficerede og Odels- eller Eiendoms-Skove, hvorover ere ansatte 2de Skov-Inspecteurer, som Participantskabet selv beskikker med Kongelig Confirmation. Ved en uordentlig Hugst i forud Tid ere de nærmeste Skove aldeles udhugne, og maae altsaa nu med stor Bekostning og Besvær hentes fra langt bortliggende Steder. Værket forbruger aarlig 24000 Læster Kul og 7 a 800 Favne Røstved. Aar 1673 blev Kulhanen anstukken af Ild, hvorved 500 Læster Kul og 80 Favne Røstved opbrændte. Bergstaden er anlagt paa Gaarden Aas eller Hitteraas, som var den Gaard, formeldte Bonde Hans Olsen beboede ved Værkets Opdagelse. Her nedløber en stor Elv, kaldet Hitterace, hvorved Røraas-Hytte er opført. Staden, som ligger paa nordre Side af Elven, er temmelig stor og afdeelt i Gader, som ere bebyggede med endeel anseelige Huse eller Gaarde af Træe, hvilke beboes af Directeuren, Bergskriveren, Proviantforvalteren, den nordenfieldske Skov-Inspecteur, Hytteskriveren og 9 andre Betiente, en Præst, en Klokker, en Skoleholder, 3 Handlende,

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

deriblandt en privilegeret, 3 afdøde Betienteres Enker og andre distingverede Familier, 8 Haandværkere, endeel Bergarbeidere, hvis Familie udgør 280 Personer og i alt af 328 Familier. Herforuden ere 3 frie Bergpladser, saasom: Nypladsen, beboes af 25 Bergarbeideres Familier; Femunds Hytteplads 10 Familier, og Feragens Hytteplads 13 Familier. End videre en Mængde Brugspladser, som ligge i en Circumference af 4 1/2 Miil fra Bergstaden. Dette hele District laae før til Holtaalens Præstegield, under Aalens Anner, men da Værket tiltog, tillod Kong Friderich 4de, Aar 1649, at en Kirke maatte bygges i Bergstaden, som blev færdig Aar 1650 og opført paa Participantskabets Bekostning, som ogsaa bestandig vedligeholder den, og hvortil er henlagt Sigt- og Sagefalds-Bøder, som falde ved Berg-Jurisdictionen. Aar 1662 blev Bergstaden med tilliggende District og Røraas Gaard et særskilt Præstegield og fik sin egen Præst. Kirken er nu en anseelig Steenbygning i Form af en aflang Ottekant, udvendig prydet med et høit Spiir, og indvendig med et Orgelværk, hvorunder er Prædikestolen og derunder Alteret, alt meget smukt, ligesom i øvrigt mange andre smukke Malinger og Prydelser. Midt paa Skillerummet, imellem Kirken og Choret, staaer Kong Friderich den Femtes Navn en Chiffre, som holdes af 2 Krigsmænd i deres da brugelige graae Dragt med udslagne Hatte paa Hovedet og knæside Kiortler. I Kirken sees til evig Erindring opsat en udhuggen og forgyldt Ramme, hvorpaa Bonden Hans Olsen Aasens Skilderier staaer afregnet med Findings-Stenen i den ene Haand, og sin Bøsse i den

Side 577

anden Haand, hvorunder læses dette Vers: "Staac Læser her og see den Mand, som Storvarts Grube først opfandt, Der var en Aarsag med næst Gud, At her nu læres Christi Bud; At disse deres Føde har, Her, som tilforn en Ørken var. Priis Gud og husk den Gamle graa, At hans Been rolig hvile maae. Og bed at Gud paa Slægt og Æt velsigne vilde dette Sted, At som dets Finder hundred Aar og Sytten dertil levet har, Saa Efterkommere i mange Leed, Her kunde fødes og glædes ved. Hans Aasen, fød Aar 1557 og død Aar 1673. Røraas Præstegield hører under Dalernes Provstie. Menigheden af unge og gamle beregnes nu at være 3500 Siele, deraf omtrent 1800 Communicanter. Paa Bergstaden staaer Værkets Provianthus, som forsynes fra Tronhiems Bye, Guldalen og Hedemarken med Korn og Fedevare, hvoraf samtlige Værkets Arbeidere og Brugsbønder nyde Forstrækning. Aar 1667 standsede Værkets Drift nogen Tid, dels formedelst Malmens Aftag og dels formedelst opkomne Tvistigheder imellem Participantskabet. I Krigens Tid Aar 1678 bemægtigede den Svenske General Sparre sig Røraas, og ved hans Krigsfolk afbrændte Bergstaden tilligemed Værkets Bygninger, og en Hytte, kaldet Feragens Hytte; han lod og tillige ødelægge Gruberne, saa at Værket var nær ved Undergang; men Aar 1685 blev det sat i Stand igien, og hvortil af Kongens Kasse blev givet 24000 Rdlr. Aar 1772 bleve de til militair Øvelse duelige Bergarbeidere overtaledede til at lade sig øve til Exercice og Vaabens Brug; samtlige Betientere bleve ansatte som Anførere, og den fornødne Armatur og Lædertøi opsendt fra det Kongelige Arsenal. 1788 antog, efter Geværskabets Anmodning, da værende Justitsraad, nu Major v. Bang, sig dette militaire Corps. De bekvemmeste af Bergarbeiderne bleve inddeelte i 2de Compagnier og af Geværskabet forsynede med Mundering. De ældre Bergarbeidere bleve ansatte som Bergværner, hvilke i yderste Nødsfald skulde bruges til Forsvar, ved bemeldte 2de Compagnier, og kun forsynede med Armatur og Lædertøi. Ved et Kongeligt Patent af 25 Martii 1791 fik Berg-Corpset sin Constitution og Navn af det frivillige Røraassiske Berg-Corps; Officererne, som vare valgte blandt Betienterne, fik Tilladelse at bære Port d'Epe, og bleve af Hans Majestæts Kasse tilstaaet Gage, undtagen Secund-Lieutenanterne. Corpset bestaaer nu af

en Commandeur, Major af Infanteriet, som tillige er Capitain for det ene Compagnie, for nærværende Tid ovenmeldte Major v. Bang, en Capitain for det andet Compagnie, for nærværende Tid Capitain, Skov-Inspecteur og Material-Forvalter v. Arneberg, 1 Capitains-

Side 578

Rørdals Skibreede og Annersogn.

Lieutenant, 3 Premier- og 3 Secund-Lieutenanter, 12 Under-Officerer, 1 Bataillons-Tambour, 4 Tambourer, 2 Pibere og 300 Berg-Soldatere, indberegnet Bergværner. Dette Corps har 2de meget smukke Faner, som tilligemed Corpsets Armatur og Lædertøi ere forvarede i et dertil opbyggt Telthuus strax uden for Bergstaden. Ober-Officerenes Parade-Mundour er Kiøle af sort Klæde med rød Klædes Rabatter og en Guldqvast paa Skulderen, samt pailleguul Uniform, og Bergsvaaben paa deres Pallasker m. v.

Rørdals Skibreede og Annersogn, see Røldal.

Rørstads Præstegield, i **Saltens Fogd. og Provstie, Nordlands Amt**, bestaaer ikkun af et Kirkesogn med en Kirke, som ligger paa nordre Side af **Nordfolden**. Hertil er en Sognepræst.

Rørvandet, et ferskt Vand i **Hviddesse Præstegield, Øvre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt**, som er 1 1/2 Miil langt og 1/2 Miil bredt.

Røst-Fierding, et Tinglaug i **Lofodens District, Vesteraalens og Lofodens Fogd., Nordlands Amt**, som udgjør et Annersogn til **Vørsens Præstegield**, og bestaaer af en stor Øe, kaldet **Røst**, hvorpaa Kirken ligger. Denne Øe ligger i Sydvest, er den yderste af alle de Øer, som høre til **Lofoden**, og er 3/4 Miil i Omkreds. Den er meget bekiendt af sine græsbevoede Klipper, hvor Faarene trives og fødes ypperlig; disse Faar løbe her vilde baade Vinter og Sommer, og ernære sig selv bestandig; de have en ypperlig Uld og ere saa fede, at Kiødet er ligesom ganske omsvøbt med Tælle og Fedt. Ved Korsmisse Tider eller først i Maji Maaned maae Eierne passe at klippe Ulden af dem, thi bliver dette da forsømt, da rive Faarene selv Ulden af, hvor de kan komme til, saasom paa Bovene og paa Laarene, saa at de blive ganske blotte og bare. Paa Øen ere mange Fielde og fremhængende steile Klipper, hvor adskillige Fugle have deres Reder, hvis Æg og Duun, ja endog Fuglene selv, Jndvaanerne bemægtige sig paa en meget farlig Maade, nemlig ved at lade sig glide ned ad Klipperne ved et Reeb, som andre oven paa Bierget holde. Tingstedet for **Røst Fierding** er Gaarden **Nordland** paa **Vørsen**, hvilken Øe ligger 3 Mile fra **Røst**.

Røtingsnæs, et Næs beliggende 1/2 Fierding fra **Tingvolds Præstegaard**, i **Nordmørs Fogd., Romsdals Amt**, mellem 2de Bugter af Havet. Her staaer en Bautasteen, 2 3/4 Alne høi, midt paa 1 Alen bred og noget bredere ved Jorden, men smalere mod Spidsen. Tæt hos denne har en anden noget større Steen staaet, som nu ligger paa Jorden. Pladsen har tilforn været omkringfat med endeel mindre Stene.

Side 579

Røvdsdal.

Røvdsdal, en smal, men lang Dalstrækning i **Søvde Annersogn, Vandelvsnæs Præstegield, Søndmørs Fogd., Romsdals Amt**, er indsluttet paa begge Sider af høie Fielde. Denne Dal, som egentlig udgjør den halve Hovedpart af Sognet, gaaer op fra **Søvdals-Fiordens** Botn og midt imellem 2 andre Dale, nemlig **Sør-** og **Nordal**, af hvilke denne aabner sig paa østre og hiin paa vestre Side. **Røvdsdal**, som ogsaa kaldes **Rips-** eller **Ribss-Dal**, gaaer sig strax i Begyndelsen udi 2de lange og smale Grene, af hvilke den ene kaldes **Store-** og den anden **Lille-Røvdsdal**. Gjennem Dalen løber en Elv, som vel ei er stor, men ved Sneens Bortgang om Foraaret og

ellers ved stærke Regn-Flomme vorer hastig og betydelig, og oversvømmer de laveste Marker, især den nederste Deel af Dalen, hvorved den gjør stor Skade. Denne Elv falder ud med mange Grene i **Søvds-Fiorden**. Dalen er ikke beboet, men tiener til Græsning for en Hoben Qvæg om Sommeren; allernederst mod Fiorden ligger en Gaard, under Navn af **Myklebust**, og denne er den største og anseeligste Gaard i hele Fogderiet, see **Myklebust**.

Røvde Skibreede, et Tinglaug i sidstmeldte Fogd., **Romsdals Amt**, hvortil Tingstedet er Gaarden **Lekanger**.

Røvde Sogn, et Anner til **Herøe Præstegield** sammesteds, beliggende paa begge Sider af en Fiord, kaldet **Røvde-Fiord**, følgelig deels paa det faste Land, og deels paa **Hildseglandet** eller **Gurskøen**. Kirken staaer ved Gaarden **Store-Røvde** paa **Røvdestranden** tæt ved en der nedrindende Elv; den er en liden Stavkirke, forsynet med Tagsteen, men uden Spiir eller Taarn, og uden sær betydelige indvortes Prydelser. Denne er den fattigste af alle Kirker i **Søndmørs Provstie**, da den aldeles intet Jordegods eier, men blot nogle Kirke-Agre, hvilke forhen skal have været i alt 40, men nu neppe 20. Disse med Kirken er Almuens Eiendom. I Sognet er omtrent 50 matrikulerede Gaarde, som skyldte 81 Vog 15 Mark Fisk, og beboes af omtrent 78 Gaardmænd og 8 Huusmænd. Aar 1757 var Folkemængden 155 af Mandkøn og 194 af Qvindekøn, tilsammen 349 Siele. Den beste Deel af Sognet er et Bøygdelaug, kaldet **Røvdestrand**, som er en Part af **Gurskøen**, ligger meget behagelig, og er $\frac{3}{4}$ Miil i Længde. Dette Bøygdelaug har i alt 15 Gaarde, som beboes af 30 Gaardmænd.

Røven-Fiord, see **Rødven-Fiord**.

Side 580

S.

Saastad, en Gaard i **Stangevigs Hovedsogn og Præstegield, Hedemarkens Fogd. og Amt**, hvor fordem har staaet en Kirke. Denne Gaard har og i ældgamle Tider havt anseelige Beboere, især i **Kong Sverres Tid**, da der boede en mægtig Mand, som holdt **Kong Magnusses Partie**, ved Navn **Ivar**; han var og Anfører for Partiet mod **Kong Sverre**, men ved et Giesrebud, som han holdt paa denne sin Gaard for 300 Mand af hans Partie, blev han og hans Giester overfaldte og slagte af **Kong Sverre**. Siden skal atter paa denne Gaard have staaet et Slag i andre Beboeres Tid.

Salberg Sogn, et Anner til **Inderøens Præstegield**, i **Inderøens Fogd., Tronhiems Amt**, ligger i det Bøygdelaug, kaldet **Røren**, som i Sønder støder til **Verdals Præstegield**. Her ere gode Gaarde, meest bestaaende af Leer-Jord, men liden Skov, og ikkun et lidet Saugbrug, kaldet **Roens-Saug**, under Gaarden **Roen**. Kalkbrænderie haves næsten under hver Gaard, og da Sognet for største Deel ligger meget beleilig ved **Inderøe-** eller **Verdals-Fiorden**, som er en Arm af **Tronhiems Fiord**, saa holder en stor Deel af Gaardmændene egne Fartsier af smaa Jægter og store Baade, med hvilke de udføre Kalken til **Tronhiem**. Kirken er en Træbygning med et høit Spiir, staaende ved Gaarden **Nedre-Salberg**, som for nogle faa Aar siden er smukt istandsat af Eieren **Major v. Angell**, boende paa **Sundnæs Gaard** i Hovedsognet.

Salhuus, en Gaard, beliggende strax ved Søen i **Karmesunds Fierding**, under **Ryfylke Fogd., Stavanger Amt**. Her sees en Begravelses-Høi, hvorpaa er opreist 5 Bautastene, de 3de af 6 Alnes Høide og de 2de nordlige noget mindre. Høien er 42 Skridt lang. Bautastene kaldes de fem daarlige Jomfruer.

Selome, en stor fersk Sø i **Saltens Fogd., Nordlands Amt**.

S. Itdalens Præstegield, i **Saltens Fogd. og Provstie, Nordlands Amt**, bestaaer ikkun af et Kirkesogn og en Kirke, hvortil er en Sognepræst, som tillige er Missionarius for **Saltdalens** og **Skierstads Finner**. **Saltdalens Kirke** staaer inderst ved **Saltens-Fiord**.

Saltens-Fiord, en meget bred og stor Fiord, som fra det vilde Hav løber ind i **Saltens Fogd., Nordlands Amt**, i adskillige Arme og Bugter. Paa begge Sider af denne Fiord ligger et meget stort Bøygdelaug, kaldet **Saltdalen**, som udgjør sidstmeldte

Side 581

Saltdalens Præstegield, og hvorigiennem paa den ene Side af Fiorten nedløber en meget stor Elv, kaldet **Saltens-Elv**, som kommer høit oppe fra Grændserne af det **Svenske Lapmark**.

Saltens Fogderie og Sorenskriverie, i **Nordlands Amt**, grændser i Sønder til **Helgeland**, hvor det begynder ved **Fugløen**, og strækker sig 18 store Mile i Nord langs ved Søekanten indtil **Sandtoft** og **Senjens Fogd.** J Øster løbe lange Fiorde henved 16 Mile ind i Landet imod Fieldene; men mod Vester ligger **Vestfiorden** imellem **Vesteraalen** og **Lofoden**. **Saltens Fogd.** eller **Lehn** holdes for at være det deiligste District i **Nordlandene**, thi her haves gode Kornjorder, som frembringe godt Byg; der falder ogsaa gode Græsgange for Creaturene og ypperligt Fiskerie, hvoriblandt er den skønne nordlandske Sild, som i Mængde, tilligemed andre Sorter tør og saltet Fisk, føres til **Bergen**. Den fangede Torsk faaer efter sin Tillavningsmaade adskillige Navne, som **Kiøbmangods**, og sælges under Navn af **Torsk, Titling, Rotskiær, Stokfisk, Klipfisk** x. Veiret har megen Jndflydelse paa Handelen med tør Fisk; thi dersom den ikke hastig kan tørres, da bliver den rødagtig ved Benene. Luftblæren eller **Sunde-Maven** af Torsken nedsaltes og spises, som den største Delikatesse. Af Torske- og Seje-Leveren koges en Mængde Tran, hvilket alt med Jndbyggernes egne Jægter udføres til **Bergen** 2de Gange om Aaret, da tillige udføres en stor Deel Fede- og Skind-Vare, Duun og Fier m. v. Paa de mange Holme, som ligge omkring dette Fogd. og inde i Fiordene, sankes en Hoben Æg, Fier og Duun af den store Mængde Søefugle, som der opholder sig. Af disse Holme eller saa kaldede **Ægvær** er **Helgevær** uden for **Saltens Fiord** det betydeligste. Jndbyggerne kaldes **Salrværinger**, fordi de drive Fiskeriet i Fiskeværerne. Aar 997, da **Kong Oluf Tryggesøn** ville lade christne Folket i **Salten**, holdt han et Søeslag med **Thore Hiort** og **Raud af Gudø** i **Salten**, hvilken sidste blev taget til Fange, efter at hans fleste Folk vare slagne, og siden drabt. (Videre herom see **Snorre Sturlesøn Pag. 161**). Fogderiet bestaaer af 9 Præstegielde, som ere: **Bodøen, Skierstad, Gildesgaard, Rørstad, Saltdalen, Stegen, Hamnerøen, Lødingen** og **Ofoten**. Disse Præstegielde ere igien inddeelte i 10 Fierdinger eller Tinglaug, nemlig: **Gildesgaard, Skierstad** og **Saltdalen, Bodøe, Folden, Leedingen, Engilsø, Hamnerøe, Ofoden, Titlesund** og **Hægstad**, hvor Tingene holdes af Fogden og Sorenskriveren 3de Gange om Aaret, (see **Nordlands Amt**). Sorenskriverens Domme indstevnes for **Nordlandenes** og **Finmarkens Laugstoel**. Gaardenes Antal i Fogderiet ere efter Matrikulen 913 Numere.

Side 582

Saltens Provstie.

Saltens Provstie sammesteds, bestaaer af førmeldte 9 Præstegielde, som indbefatter 14 Kirkesogne, foruden Finne-Kapeller, hvortil ere 9 Sognepræster, og hvoraf den ene tillige er Provst i Provstiet.

Salthellen, et Marmorbrud i **Søndhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt**, beliggende paa en liden Øe, kaldet **Selbøen**, tilhørende Gaarden **Salthellen**, 4 Mile Sønden for **Bergen**, er optaget Aar 1738, og producerer 3de Sorter Marmor, nemlig: 1) ganske hvid og meget blød, 2)

graae og hvid, og 3) mørkegraae med hvide Striber. Af alle, men især af den hvide Sort, falder en stor Mængde, og ved Gaarden **Salthellen**, paa det faste Land, findes tillige hvid Marmor. **Salvand**, et stort ferskt Vand, beliggende paa nordre Side af **Namsen Elv** i **Nummedals Fogd.**, **Tronhiems Amt**.

Sambøe Sogn, et Anner til **Suderøe Præstegield**, under **Suderøe Syssel** blandt **Færøerne**.

Samfiord, en Tværfiord, som skiær sig ind ved **Hildestrands** Grændser i **Harams Hovedsogn og Præstegield**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**. Her er en liden Havn for Jægter og Baade, kaldet **Hellandshavn**.

Samnanger Sogn, et Anner til **Ous Præstegield**, i **Søndhordlehns Fogd.**, **søndre Bergenhuus Amt**.

Samsal eller Sumsal, en Gaard i **Ringsagers Præstegield**, **Hedemarkens Fogd. og Amt**, som i fordom Tid har været beboet af en adelig Familie, ved Navn de **Skaktavler**. Gaarden har endnu sine adelige Privilegier. Her sees mange Kiæmpehøie og en stor Bautasteen.

Sand, en Ladeplads under **Drøbaks Tolddistrict** i **Aggers og Folloug Fogd.**, **Aggershuus Amt**, beliggende paa østre Side af **Christiania Fiord**. Her boer 2de Kiøbmænd, som have Tilladelse at handle med fremmede Vare.

Sand Præstegield i **Senjens Fogd. og Provstie**, **Finmarkens Amt**, bestaaer ikkun af et Kirkesogn med en Kirke, hvortil er en Sognepræst. Dette Gield ligger paa en Øe, kaldet **Sand eller Sanden**.

Sand Sogn, et Anner til **Strøm eller Oudalens Præstegield**, i **Sollsør og Oudals Fogd.**, **Hedemarkens Amt**. Her har tilforn været i Drift et Kobberværk, under Navn af **Sands eller Oudals Værk**.

Sandbøe-Gaardene, 5 matrikulerede Gaarde i **Vaage Hovedsogn og Præstegield**, **nordre Guldbrandsdalens Sorenskriverie**, **Christians Amt**, af Skyld 20 Huder, som i fordom Dage skal have havt anseelige Mænd til Beboere, især de saa kaldte **Glæselinger**

Side 583

og Eildjærner, 2de meget gamle adelige Familier, hvorfra Gaardens nærværende 5 Bønder regne sig at nedstamme ved en af Side-Linierne. Gamle Pergaments-Breve forvares endnu paa Gaardene; det ældste er af Aar 1336, hvilke Breve ere udgivne af **Kong Magnus og Kong Hagen**. Gaardene ligge paa en høi Bakke, oven for en stor Slette, paa nordre Side af **Otta Elv**. Under Gaardene har fra meget gamle Tider lagt og endnu ligger en Dalstrækning blandt Fieldene mellem **Vaage og Valders**, kaldet **Heimdals**, med et Vand eller stor fersk Søe, kaldet **Heimdals-Vatn**, hvori fisses skønne Ørreter. I Dalen haves gode Græsmarker, og paa Fieldene omkring Dalen det beste Skytterie eller Jagt efter Reendsdyr; thi om Høsten samle saadanne Dyr sig der i store Flokke, bestaaende af 2, 3 til 400 i hver Flok, af hvilke en vel øvet Skytte kan paa en Dag fælde 20 Stykker og flere. Paa Gaardene forvares en gammel Staal-Hue, giort af tykt Jern, indvendig foret med Fildt, endeel af en gammel Harnisk, en Sabel, en gammel Kaarde, 2de Dolke og en Pistol med Fyhr-Laas, hvilket alt skal have tilhørt en Ridder, som har beboet Gaardene.

Sandboe, en Gaard i **Sels Annersogn** under sidstmeldte **Vaage Præstegield**, af Skyld 2 Huder 8 Skind, som eies og beboes af Stedets nærværende Sorenskriver Justitsraad **Pløyen**. Af ham er Gaarden ziirlig bebygget og Jorden betydelig forbedret. Den ligger paa en slet Mark ved vestre Side af **Laugen Elv**, 1/2 Miil Sonden for det bekiendte Sted **Kringlen**, hvor Skotterne bleve slagne Aar 1612. Til Gaarden hører et godt Fiskerie i **Laugen Elv**. Lige over for Gaarden,

paa østre Side af Elven, sees en Begravelses-Høi, som er udgravet, men intet funden uden noget Aske og endeel Menneskebeen.

Sande eller Holmedals Hovedsogn, see **Holmedal**.

Sandø, Kapellansgaard i **Vandsøe Præstegield**, **Lister Fogd.**, **Mandals Amt**, beliggende i **Herreds Annersogn**, er af nærværende residerende Kapellan **Hr. J. C. Dreyer** anseelig forbedret, og alle Husene af nye smukt opbyggede, deraf Stald og Fæhuus af Graasteens Muur. **Sande Præstegield**, i **Jarlsbergs Grevskab og Provstie**, har tilforn bestaaet af 3de Kirkesogne, nemlig: **Sande**, **Skouge** og **Tangen**, men i Aaret 1752 bleve de 2de sidste Sogne separerede derfra og oprettede til et særskilt Præstegield, altsaa bestaaer **Sande Præstegield** nu ikkun af et Sogn med en Kirke af Grundmuur. For nogle Aar siden afbrændte denne Kirke tilligemed Præstegaarden, hvorfra Ilden kom. Kirken var forsynet med 5 smukke Træ-Spiir; nu derimod opbyggt i den vestre Ende et ganske smukt

Side 584

Taarn ligesaa af Træe, hen ved 30 Alne høit. Kirken er temmelig lys og smuk med store Vinduer. Paa venstre Side ved Indgangen til Choret er i Muren et lidet Kapel og Alter, hvor før Jldbranden stod et Crucifix med **Maria og Maria Magdalena**, og i Choret selv er et Hul i Muren, som et Skab, der tilforn havde 2de Døre af Jerngitterværk. Prædikestolen og Alteret er meget smukt og moderne udarbejdet af en Person, ved Navn **Jæss person**, som af lutter Genie er bleven Mester i Billedhugger-Kunsten. Præstegieldet er kommod, da det ikkun har denne ene Kirke, og, imod andre Kald i Norge, af liden Strækning, nemlig kun 2 Mile langt og 1/2 Miil bredt; men derimod meget folkerigt, thi Almuens Antal med Børn indberegnet er omtrent 2000; og da Gaardene ere temmelig frugtbare med skønne Skove, saa er Tilstanden blandt Almuen i Almindelighed temmelig god. Præstegaarden **Sande** er siden Jldbranden af nye smukt opbyggt. Strax ved Baaningshusene, neden for en liden Bakke, ere 2de Surbrønds-vande, 10 a 12 Skridt fra hinanden. Oven for Gaarden ligger et høit Field, og derpaa en Høi, kaldet **Tyveborgen**, samt sammesteds et besynderligt Stræde eller Gang mellem steile Bierge paa Siderne, som kaldes **Kongsgaden**. Til Præstegieldet er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Søndre Krvaæ**.

Sande-Sogn, et Anner til **Jelsøe Præstegield**, i **Ryfylke Fogd.**, **Stavanger Amt**.

Sande-Sogn, et Anner til **Hassels Præstegield**, i **Vesteraalens Fogd.**, **Nordlands Amt**.

Sandefjord, en ypperlig Havn og Ladested i **Laurvigs Grevskab**, under **Laurvigs Tolddistrict**, beliggende inderst ved en smal Fiord, kaldet **Sandefjord**. Dette Ladested er bebygget med 60 i Brandkassen assurerede Huse, hvilke beboes af nogle Handlende, Skippere og andre Søefolk, item Vertshuusmænd og Fiskere. Her har tilforn været en Tobaksfabrik, som nu ikke bruges. For Handelens Skyld er her ansat en Kongelig Told- og Consumtions-Betient med 2 Røyerter. Aar 1792 indkom til Ladestedet 28 og samme Aar udgik 43 smaa og store Skibe, hvoraf nogle vare indkomne Aar 1791.

Sandeid Sogn, et Anner til **Vigedals Præstegield**, i **Ryfylke Fogd.**, **Stavanger Amt**.

Sanden, en liden Ladeplads, beliggende ved **Langsø**, en Miil Vesten for **Tønsberg** i **Jarlsbergs Grevskab**, hvor Træelast udskibes. En liden Skude har som oftest været hiemmehørende her paa Stedet.

Sanden-Skibreede, et Tinglaug i **Nedenæs Fogd. og Amt**, hvortil Gaarden **Lille-Sand** er Tingsted.

Side 585

Sandesund, en Ladeplads under **Tønsbergs Tolddistrict** i **Jarlsbergs Grevskab**, hvor en Kongelig Told- og Consumtions-Betient med 2de Røyerter er ansat.

Sandevaags Sogn, et Anner til **Vaagsøe Præstegield**, under **Vaagsøe Syssel** blandt **Færøerne**.

Sandfell, et Field i **Thingsøe Syssel**, nordre Fierding af **Island**, som i Aaret 1726 sprudede Jld.

Sandherheds Præstegield i **Laurvigs Grevskab**, bestaaer ikkun af et Kirkesogn med en Kirke, hvortil er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Hougerød**.

Sandnæs, saa kaldes endeel Nyerydnings-Pladse i **Overhaldens Præstegield**, **Nummedals Fogd.**, **Tronhiems Amt**, beliggende paa nordre Side af **Sanddøla-Elv** øverst i **Grong Sogn**, hvilke Pladse for nogle Aar siden ere skyldsatte.

Sandnæs Sogn, et Anner til **Byglands Præstegield**, i **Raabygdelaugets Fogd.**, **Nedenæs Amt**.

Sandnæs Sogn, et Anner til **Lindaas Præstegield**, i **Nordhordlehns Fogd.**, **søndre Bergenhuus Amt**.

Sandnæs Sogn, et Anner til **Alstahoug Præstegield**, i **Helgelands Fogd.**, **Nordlands Amt**, beliggende paa den **Alsteen** eller **Alst**, og Kirken, som er en muret Bygning af Hveegsteen, staaer paa et Næs, kaldet **Sandnæs**.

Sandrib, en Gaard i **Oddernæs Præstegield**, **Mandals Fogd. og Amt**, som anseelig er forbedret af Opsidderen **Hans Goudsen**, hvorefter han i Kongelig Præmie har erhholdet en **Sølv-Medaille**.

Sandshavn, et Kræmmerleie paa **Sandøe**, i **Herøe Præstegield**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**.

Sands Præstegield, i **Senjens Fogd.**, see **Sand**.

Sands eller Oudals Jernværk, see **Oudal**.

Sands Sogn, et Anner til **Jelsøe Præstegield**, i **Ryfylke Fogd.**, **Stavanger Amt**.

Sands Tinglaug, i **Senjens District**, **Senjen og Tromsøens Fogd.**, **Finmarkens Amt**. Tingstedet er Gaarden **Sør-Sand**.

Sandsbierget, et Handelssted paa **Norvøe** i **Borgund Hovedsogn og Præstegield**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**.

Sandstad, en betydelig Gaard, beliggende paa den yderste Deel af **Ytterøens** vestre Eide, under **Ytterøens Hovedsogn og Præstegield**, **Inderøens Fogd.**, **Tronhiems Amt**, som for nærværende Tid eies og beboes af Stedets Lehnsmænd **Mats Øvre**, og af ham er betydelig forbedret, samt meget smukt og særdeles bekvemmelig bebygget. Gaarden, som har 2de Matrikuls-Numere, skylder 6 Spand.

Side 586

Sandstøe, en Havn og Ladeplads under **Arendals Tolddistrict**, i **Nedenæs Fogd. og Amt**.

Sandsværd District, under **Nummedals og Sandsværds Fogd.**, **Buskeruds Amt**, bestaaer af et Præstegield, henhørende under **Kongsberg Provstie**, og indbefatter 4 Kirkesogne, som ere: **Efterløds-Hovedsogn**, hvis Kirke er af Grundmuur, og Annererne: **Hedenstad**, **Kopmandsnæs** eller **Kommenæs** og **Tufte**. Hertil er en Sognepræst og en residerende Kapellan. Nærværende Sognepræst **Hr. Provst Klem** har anseelig forbedret Præstegaarden **Sandsværd**. Tingstedet er Gaarden **Aager**. I dette Præstegield forarbejdes skønne og gode Metalknappe af Bonderkarle, hvorefter **Landhuusholdnings Selskabet** har givet Belønninger. **Sandsværd og Nummedals Fogd.**, see **Nummedal**.

Sandvig, en Gaard i **Kindservigs Præstegield**, **Søndhordlehns Fogd.**, **søndre Bergenhuus Amt**, hvor fordum en Kirke skal have staaet, kaldet **Raars-Kirke**, og hvorefter en Ager paa Gaarden endnu skal bære Navn.

Sandvig, en Havn ved Byen **Arendal** i **Nedenæs Fogd. og Amt**.

Sandvig, et Ladested under **Bergens Tolddistrict**, hvor 2de Kongelige Toldbetiente ere ansatte.

Sandvigen eller Sandefjord, en Fiord, som paa vestre Side af **Christiania Fiord** gaaer ind til **Sande Præstegield** i **Grevskabet Jarlsberg**, og optager de 2de Elve **Revaaen** og **Brimsaaen**. **Sandvigsfeld**, et meget steilt og høit Field i **Jsefiords Syssel**, vestre Fierding af **Island**, som skal indeholde en god Sort **Surterbrand**.

Sandvigseid, et Eide paa **Stat** eller **Statlandet**, under **Nordfiords Sorenskriverie**, **nordre Bergenhuus Amt**.

Sandvær, en god Havn og Ankergrund imellem nogle Holme, under **Helgelands Fogd.**, **Nordlands Amt**.

Sandøe Præstegield og Syssel blandt **Færøerne**, indbefatter 5 Kirkesogne, nemlig: **Sand Hovedsogn**, og Annererne: **Skaalsvig**, **Husevig**, **Skuse** og **Store-Dimen**. Hovedsognet ligger paa en Øe, kaldet **Sandøe**, 1/2 Miil fra **Strømsøe** og **Hestøe**, hvilken Øe er 2 Mile lang og 1/2 Miil bred. Ved en Havn, kaldet **Sand**, ligger Kirken og Præstegaarden, hvor Sognepræsten boer. Aar 1769 var Folke-Antallet i dette Syssel og Præstegield 453 Siele.

Sandøe Sogn, et Anner til **Herøe Præstegield**, i **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, bestaaer fornemmelig i Øer og af 2de Strande paa det faste Land ved søndre Side af **Røvdefiorden**, nemlig: **Hakallestrand** og **Brandalsstrand**, hvilke med de

Side 587

Sandøe Sogn.

beboede Øer indeholde 75 matrikulerede Gaarde, tilsammen af Skyld 180 Vog 1 Bispd. 7 Mark Fisk, som Aar 1766 vare beboede af 158 Gaardmænd, samt 23 Huus- og Pladsemænd. I dette Sogn ere 2de Kræmmerleier, kaldet **Sandshavn** og **Hongsholm**. Sognets Kirke staaer paa en Øe, kaldet **Sandøe**, ved Gaarden **Store-Sandøe** eller **Kirke-Sandøe**; den er en temmelig stor Stavkirke, indvendig meget vel prydet med Maling, Forgyltning, og smukke Ornamente. Bemeldte Øe ligger 1/2 Miil i Vest fra **Gurskøen**, er 1 Miil i Længde og 1/2 Miil i Brede; af Naturen deelt i 2de Parter, under Navn af **Nøre-Sandøe** og **Søre-Sandøe**, hvilke ikkun hænge sammen ved et smalt Eid, der foraarsages af 2de omtrent midt paa Øen indgaaende og mod hinanden stødende Bugter. Den søndre Part af Øen er den største og beste, thi her ligge de fleste og beste Gaarde i en meget behagelig Situation, tilligemed Kirken. Ved den paa vestre Side beliggende Bugt udstikker en liden Arm af Landet, med en temmelig høi og rundagtig Biergknold, bekiendt under Navn af **Dolsteen** og **Dolsteens-Huule**. Adskillige smaa Skiær og Holme ligge paa samme Side strax uden for Øen og længere ud nogle flere større Øer, som alle høre til Sognet. Aar 1757 var Folkemængden i dette Sogn i alt af Mandkiøn 334 og af Qvindekøn 393, tilsammen 727 Siele. Kirken eier et Jordegods af 22 Vog 1 Bispd. 3 Mark Fisk.

Sandøe Sogn, et lidet Annex til **Aggerøe Præstegield**, i **Romsdals Fogd. og Amt**, ligger paa en Øe under samme Navn. Paa denne Øe boede Aar 990 i **Hagen Jarls Tid** en Jette ved Navn **Bruse**, som blev thielslaget af **Orm Jslænder**. En Kongelig Toldbetient er her ansat, som henhører under **Molde Tolddistrict**.

Sandøla-Elv, en stor Elv, som kommer fra **Nordlie** under **Sneaasens Præstegield**, i **Inderøens Fogd.**, **Tronhiems Amt**, løber ud af et ferskt Vand, kaldet **Sandøen**, og tager sit Løb ned til **Overhaldens Præstegield**, i **Nummedals Fogd.**, hvor den falder ud i den store **Namsen Elv**, lige mod **Grogn Kirke**, mellem de Gaarde **Mediaa** og **Duum**. Denne Elv optager i sin Gang adskillige mindre Elve, især paa den søndre Side den temmelig store Elv, **Luro**, og længere ned en anden, kaldet **Røa-Elv**.

Sangesland, en, Sognepræsten til **Oddernæs Præstegield**, i **Mandals Fogd. og Amt**, benificeret Gaard, beliggende i **Øvre Bøe Annersogn**, som bruges af Stedets residerende Kapellan.

Sanikedals Sogn, et Annex under **Kragerøe Sognekald** og et Tinglaug til **Bamble Sorenskriverie**, **Nedre Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt**. 2 1/2 Miil langt fra Østen til Vesten, og

Side 588

grændser i Sønder mod Havet. Korn-Avlingen i dette Sogn er maadelig og Skovene meget udhugne. De matrikulerede Gaarde svare af 68 Numere. Huusmændenes og Strandsiddernes Antal er 270, og den hele Folkemængde af unge og gamle var Aar 1783 i alt 2064 Siele. Kirken er en Træbygning, som for saa Aar siden er sat i meget god Stand. Tingstedet er Gaarden **Biel**. **St. Mortens Bad**, et varmt Bad i søndre Fierding af **Island**, som bruges meget af de nærmeste Beboere.

St. Thomas Kirke, saa kaldes en Gave-Kirke i **Bangs Præsteg.**, **Valders Fogd.**, **Christians Amt**, som staaer paa **Fillefield**, i en Dalstrækning, kaldet **Smedalen**, men er ei i Brug.

Sarpen, et betydeligt Vandfald 1 Miil fra Havet, strax ved Byen **Friderichsstad**, i **Mosse Fogd.**, **Smaalehnenes Amt**; det dannes af den store Elv **Glommen**, som her styrter ned over en klippig Grund, i mere end 20 Alnes Fald, hvilket foraarsager en Brusen, som kan høres mere end 4 Mile i Frastand. Ved dette Vandfald drives paa østre Side 17 Saug-Møller og 13 Par Qværner, og paa vestre Side 6 Saug-Møller og 6 Par Qværner, hvortil Vandet ledes igiennem Render af Træe, som ere lagte paa begge Sider af Fossen, og hvorefter tillige nedslaades Tømmer og Bord, men ellers bliver en stor Deel, især Bielker, kiørt efter dertil anrettede Tømmer-Broer. Paa en Høi Sonden for Vandfaldet sees 4 Pyramider af Træe, oprettede til Erindring af Kongerne **Christian 5te**, **Friderich 4de** og **Friderich 5te**, hvilke selv have betragtet det stolte Syn, som dette mægtige Vandfald og de mange stiende Saug- og Møllebruge give. Her har tilforn været en smuk og anseelig befæstet Stad, kaldet **Sarpsborg**, som var anlagt og opbyggt af **Kong Ole den Hellige** eller **Ole Haraldson** til Rigets Forsvar imod **Sverrig**, Aar 1016; men blev af de Svenske ved deres fiendtlige Indfald i Norge Aar 1567 afbrændt tilligemed Staden **Hammer**.

Sartok, et meget nærsomt og umisteligt Sted for Colonien **Gothaab**, og tillige fordeelagtig for Handelen, beliggende 2 Mile fra **Gothaab**, under søndre Inspectorat paa **Grønland**.

Sartor Skibreede, et Tinglaug i **Nordhordlehns Fogd.**, **søndre Bergenhuus Amt**, hvortil Tingstedet er **Tossien**.

Sartor, en Øe under samme Fogd., som er over 1 Miil i Omkreds. Her ligge mange Bøndergaarde, samt **Sunds Hovedkirke** og Præstegaard til **Sunds Præstegield**. Ved denne Øe ligge mange andre mindre Øer og Holme, endeel beboede. Imellem Øen og det faste Land gaaer et Sund, som er Indløbet til **Bergen** fra **Kors-Fiorden**, kaldet **Hunmel-Sund**. Paa den vestre

Side 589

Side i dette Sund gaaer **Skogsvang**, en liden Fiord ind i **Sartor-Øen**. Paa den østre Side mod Landet ligger **Fanges-Fiorden** og **Grimstad-Fiord**, samt paa vestre Side indløber en Fiord, kaldet **Fieldtold**.

Sarhoug Hovedsogn til **Indersens Præstegield**, see **Inderøen**.

Sarlund, en Gaard i **Stange Præstegield**, **Hedemarkens Fogd. og Amt**, beliggende i Nærheden af Hovedkirken. Denne Gaard har forud været en adelig Sædegaard, som en Tid lang tilhørte den adelige Familie **Bielke**. Den sidste var Amtmand **Otthe Bielke**, som beboede Gaarden Aar 1674; siden kom Gaarden fra Familien, og en Foged over **Hedemarken**, navnlig **Friderich Knudssøn Hammer**, har beboet den Aar 1683. Paa Gaarden staaer endnu en stor anseelig Bygning, og ved den østre Ende et grundmuret hvælvet Værelse, opbyggt af hugne Stene, tagne fra den gamle Stad **Hammers Ruiner**. Ved Gaarden er ogsaa en smuk Hauge. Gaarden ligger paa et temmelig høit Sted, og haves især mod Vesten en temmelig smuk Udsigt over **Miøsen Vand**. Nu er Gaarden forandret til en Bondegaard og har mistet sine forhen havde Privilegier. Adskillige Kiæmpehøie sees paa Gaardens Marker.

Sejelstad, en Gaard i **Ringeboe Præstegield**, søndre **Guldbrandsdalens Sorenskriv.**, **Christians Amt**, af Skyld 4 Huder, tilhørende **Christiania Bispestel**, og beboes af en Gaardmand og 2 Huusmænd. Denne Gaard er frie for Foringsskat, som blev eftergivet Bonden **Berdon Sejelstad** for Troeskab og Tapherhed ved det **Skotske Slag** Aar 1612, da samme Bonde ved et Rifleskud fældede den Skotske **Oberst Zinklar**.

Sejelstad, en Gaard i **Gusdals Præstegield**, under sidstnævnte Sorenskriv., af Skyld 3 Huder 1 Skind Odelsgoods, er en meget god Gaard og beboes af en Gaardmand og en Huusmand. Nærværende Beboer driver et **Potaske-Kogerie**, hvorpaa han har erholdet Monopolium, hvilket er til stor Skade for andre Gaardmænd i Præstegieldet, da de paa deres Gaarde kunne finde lige saa god Leilighed dertil.

Sejersvold eller Sigersvold, et Sted beliggende paa **Lister-Land** i **Lister Fogd.**, **Mandals Amt**, hvor tilforn har været et stort Slot, og hvoraf endnu sees tilbagestaaende Mure og Grundstene. Dette Slot skal være bygt af **Kong Siger eller Sigur** oven paa en Klippe, og har været et Kongeligt Sæde, hvor Kongerne paa Agdesiden tildeels boede. Norden for dette Sted ligger et ferskt Vand, kaldet **Framvaarde. Seila**,

Side 590

Seila.

Seila, en Havn kort fra **Bessested** i **Guldbringe Syssel**, søndre Fierding af **Island**, hvor Befalingsmændenes Skibe laae om Sommeren i den Tid, de reiste over til **Island** med egne Fartsier.

Seiland, en stor Øe i **Vestfinmarken**, under **Finmarkens Fogd. og Amt**, som adskilles fra det faste Land ved et Sund, kaldet **Vargsund**. Mange Fiorde løbe ind paa denne Øe, saasom: **Rusfiord**, **Bækkerfiord**, **Borrefiord**, **Skreifiord**, **Gyfiord**, **Sønsebyfiord**, **Vennesund** og **Fogervig**.

Seims-Elv, en stor Elv i **Gravens Sogn**, **Søndhordlehns Fogd.**, søndre **Bergenhuus Amt**, som kommer fra **Vosse Præstegield**, falder ud i **Gravens Vand** og derfra i **Gravens Fiord**.

Seims Sogn, et Anner til **Hosangers Præsteg.**, i **Nordhordlehns Fogd.**, søndre **Bergenhuus Amt**.

Seimsøren, et vel beboet Sted ved Søekanten, henhørende under **Vigs Præstegield**, i **Yttre-Sogns Sorenskriv.**, nordre **Bergenhuus Amt**.

Sekken, en beboet Øe i **Romsdals Fogd. og Amt**, under **Vedsens Præsteg.**, beliggende omtrent midt for Gabet af **Romsdals Fiord**, er 1 1/2 Miil i Omkreds, og skiaer sig ud i Bugter og Viger paa alle Sider. Øen i sig selv er meget bierget og klippig med mange Dale og Skovstrækninger. Her ligge 5 vel bebyggede og gode Gaarde, som tilsammen skyldte 16 Vog Fisk. Jgiennem et Fieldskar løber en liden Elv, kaldet **Vegstad-Elv**, hvorved staaer et Saugbrug og nogle Møllebruge, som om Høst og Vaar ere i Drift. Denne Øe adskilles fra **Vedsen** ved et lidet Sund, kaldet **Hengnessundet**, omtrent 1/4 Miil bredt.

Selardal, en Dalstrækning i **Mule-Sønder-Syssel**, østre Fierding af **Island**, hvori ligger et varmt Bad.

Selatunger, et godt Fiskerleie i **Guldbringe Syssel**, søndre Fierding af **Island**.

Selboe Præstegield og Kobberværk, see **Sælboe**.

Selbøe, en Øe under **Søndhordlehns Fogd.**, i søndre **Bergenhuus Amt**, hvorpaa er et Marmorbrud, kaldet **Stathellens Brud**.

Sellestad, en Gaard i **Aamodtsdals Annersogn**, **Sillejords Præstegield**, **Øvre-Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt**, hvor et ældgammel Stabur (et Huus bygt paa Stolper) staaer, og deri er fundet endeel Pergamentsbreve og gamle Haandskrivter, meget vel udarbejdede. Her skal Aar 1620 have boet en Kiempe, ved Navn **Knud Sellestad**.

Sels Annersogn til Vaage Præsteg., see **Sæls-Sogn**.

Selsbak, 3de Gaarde under-eet Brug i **Hlade Hovedsogn**, **Strinde Præstegield og Fogd.**, **Tronhiems Amt**, som ere smukt

Side 591

bebyggede og vel dyrkede, hvilke eies og beboes af Capitain **J. von Tønder**.

Selstads eller Solstads Sogn, et Annersogn til **Brønsøe Præstekald**, i **Helgelands Fogd.**, **Nordlands Amt**.

Selvaag, et Fiskerie i **Guldvringe Syssel**, søndre Fierding af **Island**.

Selven, en Gaard ved **Tronhiems Fiord**, under **Ørlandets Præstegield**, **Fosens Fogd.**, **Tronhiems Amt**. Her er en god Havn. Gaarden har i fordom Tid været en af de saa kaldte Kongsgaarde og tildeels været beboet af store Mand.

Seløe eller Seløj, en skøn Havn beliggende 1/4 Miil Vesten for Forbierget **Lindesnæs** eller imellem **Lister** og **Næsset**, i **Lister Fogd.**, **Mandals Amt**. I den gamle norske Historie er denne Havn bekjendt deraf, at **Kong Oluf den Hellige** laae der med 18 Skibe, da han drog Nord paa og holdt Søeslag med **Erling paa Støle**. Her laae ogsaa **Kong Harald Haardraade** med en Orlogsflaade af 200 Skibe, foruden smaa Skibe, da han foretog sit Krigstog paa **Engelland**. Ligeledes Aar 1156 forsamlede **Kong Inge** og **Kong Østen** begge deres Orlogsflaader i **Seløe-Havn**. Aar 1177, da **Kong Sverre** kom til **Norge**, opholdte han sig en Tid paa **Seløe**. Aar 1307 laae baade **Kong Inge** og **Hagen Jarl** i **Seløe Havn** en heel Vinter over med deres ganske Orlogsflaade og Folk m. v., efter **Snorre Sturlesøns Norges Beskrivelse**, see Pag. 593.

Seløe Præstegield, i **Nordfiords Sørenskriv. og Provstie**, see **Sæløe**.

Semb eller Sedemb, 6 fulde Gaarde, som forhen have været en Herregaard, beliggende i **Eger Præstegield**, **Buskeruds Fogd. og Amt**. Her har de gamle Lehnsherrer boet i den Tid at **Eger** var en Kongelig Forlehning. Gaardene skulle først være eiede og beboede af **Svend Basse**, men da han blev forvlist **Norge** af **Kong Hagen** Aar 1370, faldt de til Kongen. Siden have de været solgre til **Gabriel Marsilius**, af hvilken Oberst-Lieutenant **Richlau** igien indløste dem, men hvorefter Hovedgaarden med underliggende Gods, som i de første Tider skal have været meget

stort og anseeligt, blev solgt og adspredt blandt mange Fremmede. Hovedgaarden er endnu samlet, hvoraf Eieren selv bruger 3de fulde Gaarde.

Sems Præstegield og Tinglaug, i søndre **Jarlsbergs District**, under **Jarlsbergs Grevskab og Provstie**, bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere: **Sems Hoveds.** og **Slagen Anner**, hvortil kommer **Valløe Saltværks Kirke**. Hovedkirken, som ligger strax ved den grevelige Residenz **Jarlsberg** og er det grevelige **Her**,

Side 592

Herskabs Sognskirke, er en stor Steenbygning, indvendig smukt prydet med et stort og prægtigt Orgel. Ved Kirkens østre Ende er bygt et smukt Begravelses-Kapel for den grevelige **Jarlsbergske** Familie. Til dette Præstegield er en Sognepræst. Tinget holdes paa Grevesæbet **Jarlsberg**.

Semsdals eller Aardals Robberværk, see **Aardal**.

Senjen, et District, som forhen har været et Lehn og særskilt Fogd., men nu med **Tromsøens District** udgjør et Fogderie og Sorenskriverie, henhørende under **Finmarkens Amt**, hvortil det er henlagt ved Forordning af 5 September 1787, da det forhen laae under **Nordlands Amt**. Dette District ligger Norden for **Saltens Fogd.**, og strækker sig over 10 Mile i Længde fra **Salten** i Sønden til **Tromsøen** i Nord, samt 8 Mile i Brede, bestaaende af fast Land og Øer, hvoraf nogle, saasom **Senjen**, **Hinden** m. fl. ere mange Mile lange, hvilke indskiæres af endeel Fiorde og ere bevorte med skønne Skove, og ere Øerne i Almindelighed forsynede med frugtbare Agre og Enge, men Fiskeriet er dog Indbyggernes Hovednæring, endskiønt meget aftager mod fordom Tid, og hvorefter Jordbruget i de senere Tider har tiltaget. Qveiter eller Helleflynder falde her større og federe end paa andre Steder i **Nordlandene**, hvoraf virkes fortrinlig god Rækling og Rav, som med andre tørrede og saltede Fiskevare udføres tilligemed Duun, Fier, Talle, Tran 2c. til **Bergen** paa Indbyggernes egne Fahrtsier 2de Gange om Aaret. Dette District bestaaer af 8 Præstegielde, som ere: **Trondenæs** 1 Sogn, **Transe** 2 Sogne, **Astafiord** 1 Sogn, **Torsk** en ligesaa, **Qvæfiorden** ligebedes, **Midfiord** 2 Sogne, **Sand** 1 Sogn og **Lendvig** 2 Sogne, tilsammen 11 Kirkesogne. J Henseende den civile Jurisdiction ere anførte Præstegielde inddeelte i 7 Tinglaug, og **Tromsøens District**, som bestaaer af 4 Præstegielde, i 3de Tinglaug, tilsammen 10 Tinglaug, hvilke ere for **Senjen**: **Gisund**, **Dyrøe**, **Torsken** og **Midfiord**, **Sand**, **Qvæfiord**, **Justevaag** og **Astadsfiord**, samt **Skiervøe**, **Helgøe** og **Hillesøe** for **Transe**. Disse Tinglaug have i alt 711 matrikulerede Gaarde, deraf i **Senjen** 398 Numere. Tingene holdes af Fogden og Sorenskriveren 3de Gange om Aaret (see **Nordlands Amt**). Sorenskriverens Domme indstevnes for **Nordlandenes** og **Finmarkens Laugting**.

Senjen, en meget stor beboet Øe i sidstmeldte **Senjens District**, som er 6 a 7 Mile lang og 4 Mile bred, adskilles fra det faste Land paa øst og sydøstre Side ved et smalt Sund, kalbet **Gysund**, og strækker sig fra **Biarkøe** i Nord til **Tromsøe**. Paa denne Øe ere skønne Korn-Jorder og fede Græsgange. Vesten paa Øen indløbe mange dybe Fiorde fra Havet, saasom: **Val-fiord**,

Side 593

fiord, **Øyefiord**, **Mæfiord**, hvorved staaer en Kirke, **Bergsfiord**, hvor ligesaa staaer en Kirke, **Siifiord**, **Riepsfiord**, **Selfiord**, **Aabugt**, **Eisfiord**, **Gryllefiord** og **Torsken**. Ved enhver af de 2de sidste staaer ligeledes en Kirke. Paa den sydligste Ende af Øen ligger et Næs, kalder **Senjehest**.

Senjens Provstie, under **Tronhiems Bispedøm**, bestaaer af førmeldte 8 Præstegield med 11 Kirkesogne i **Senjens District**, hvortil ere 8 Sognepræster, og er den ene af disse tillige Provst over Provstiet.

Setningdalens eller Soelliens Kapel, til **Ringeboe Præstegield** i søndre **Guldbrandsdalens Sorenskriv.**, **Christians Amt**, er opbyggt, efter Kongelig Tilladelse, Aar 1738, 4 Mile til Fields fra Hovedkirken. Til dette Kapel søge omtrent 100 Communicantere, og holdes der 2de Gange om Aaret Gudstieneste, nemlig: om Sommeren ved **St. Hans Dags** Tider, og om Høsten i September Maaned, da Fieldet er fremkommelig. Sognemændene til dette Kapel faae meget sielden modent Korn paa deres Fieldgaarde formedelst tidlig og skarp Kulde om Høsten; men de nære sig fornemmelig af Fæ-Avl og ved at virke **Myre-Jern**, hvoraf de smedde Hesteskoe, Hakker, Spader og Plov-Jern, som de sælge til andre Sognebønder. De maae i alle Aar forsyne sig med Meel af Bark, som blandes med Korn-Meel, og saaledes tiener til Grød og Brød.

Seude eller Søvde Præstegield og Tinglaug i **Nedre Tellemarkens Fogd. og Provstie**, er omtrent 3 Mile langt og noget over 1/2 Miil bredt. Det bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere: **Seude Hovedsogn** og **Næs-Anner**. Hovedsognet er 2 Mile langt, omringet med høie Fielde, Sæter-Boliger og Græsgange. Gaardene, som efter Matrikullen beløbe til 98 Numere, hvilke beboes af 150 Gaardmænd og omtrent 228 Huusmænd, ere forsynede med gode Korn- og Græsmarker, samt skønne Skove og fiskerige Vande, ja Skovene ere endog saa betydelige, at mange af Bønderne fortjene aarlig ved Tømmerhugst 8 a 900 Rdlr. Kirkerne ligge 1/2 Miil fra hinanden; de ere gamle grundmurede Bygninger, forsynede med gammeldags Ornamentter, og tilhøre Almuen. Jordegodset som har lagt til Kirkerne, er nu for største Deel bortsolgt. Til Præstegieldet er en Sognepræst, boende paa Præstegaarden, som ligger midt i Gieldet. Præstens Tiende betales i Penge med 121 Rdlr. Til **Fossums Jernværk** er kjøbt betydelige Skove i det saa kaldte **Lurefield** med flere Steder. Paa en Gaard her i Præstegieldet, kaldet **Gundheim**, er for nogle Aar siden fundet i en Begravelses-Høi en stor Guldring eller Armbaand, som Hans Kongelige Høihed **Arveprinds Friderich** bekom

Side 594

Side.

og derfor betalte 70 Rdlr. Aar 1782 var Folke-Antallet i Hovedsognet 1258 og i Anneret 930, tilsammen 2188 Siele. Tingstedet er Gaarden Seegaard.

Side, et meget smukt og vel bebygget District eller Bøygdelaug i Skaftelfields Syssel, østre Fierding af Island.

Sidskovens Sogn, et Anner til Hølands Præstegield, Nedre Rommeriges Fogd., Aggershuus Amt. Kirken er en Træbygning, som ligger 1 1/2 Miil fra Hovedkirken; den er af Sognets Bønder opbyggt og ved deres Bekostning vedligeholdes, uagtet de svare alle sædvanlige Rettigheder til de 2de andre Kirker. Her holdes ikkun 6 Gange Prædiken om Aaret. De øvrige Søn- og Helligdage forrettes Gudstienesten af en Skoleholder, som læser en Forklaring over Dagens Evangelium af Huuspostillen, hvorved synges nogle Psalmer. Paa Gaarden Nordre Eid i dette Sogn har været anlagt et Jernværk, kaldet Sittens Værk. Den første Malmbrydning skeete Aar 1761, og Aar 1765 blev opført Huse til Materialia og Mars-Ovn. Aar 1769 blev en anden Mars-Ovn opført paa en fastere Grund. Aar 1771 var brudt 16 til 18000 Tønder Malm i 18 til 20 Gruber, som ligge i en Circumference af 1/4 Miils Vei. Dette Værk ligger nu øde, fornemmelig af Skov-Mangel til Kul.

Sigdals-Elv, en Elv, som ogsaa kaldes Simoa, kommer fra Huggleboe-Vand, paa Fieldene imellem Tonhofs-Vand og Hallingdalen, under Buskeruds Amt, og gaaer under Navn af

Egedals Elv S. S. Øst igiennem Solum-Fiord til Sonnerens Fiord af 1 Miils Længde, herfra i Sydost under Navn af Simvas Elv indtil den falder ud i Drams-Elven. Under sit Løb optager den mange andre store og smaa Elve.

Sigdals Præstegield og Tinglaug, i Modums Sorenskriv., Kongsbergs Provstie, Buskeruds Amt, bestaaer af Holmen Hovedsogn og 2de Annerer, nemlig: Horland og Oulberg eller Uleberg, som ogsaa kaldes Krydsherred. Her foruden er et Kapel, kaldet Vattenaas Kapel. Til dette Præstegield er en Sognepræst og en residerende Kapellan. Tingstedet er Gaarden Enger. **Sigersvold**, see **Sejersvold**.

Siggen, en stor Øe, 10 Mile i Omkreds, ligger strax Norden for Bommelen og er fra samme adskilt ved et lidet Sund, kaldet Røgsund, henhørende under Søndhordlehns Fogd., søndre Bergenhuus Amt. Paa denne Øe ligger et høit Field, kaldet Siggen, hvorefter de Søefarende tage deres Mærke i Havet.

Sigre eller Sire Sogn, et Anner til Næssets Præstegield, i Romsdals Fogd. og Amt. Kirken ligger 1 Miil fra Præstegaarden

Side 595

den ved Erits-Fiord, hvorfra den ogsaa kaldes Eridsfiords Kirke.

Siiredalen eller Syredalen, en stor beboet Dalstrækning imellem Jedderen og Dalernes Fogd. i Stavanger Amt, og Lister Fogd. i Mandals Amt. Her ligger 2de ferske Vande, nemlig: Siire-Vand, som gaaer mod Sonden for Tonstads til Bakke Sogn, og er 3 Mile langt, og Lundes-Vand, som begynder ved Lunde Hovedsogn i Lunde Præstegield, ligesaa 3 Mile langt. Jgiennem denne Dal og disse Bande løber en stor Elv, kaldet Siire-Aae, hvilken løber fra et Field, kaldet Jogle-Fieldet, og falder ud fra Lundevandets vestre Ende i Qvinnes-Fiorden under Lister Fogd. Dens Længde regnes for 14 Mile, i hvilken Strækning den tiltager sig mange andre mindre Elve. Den Deel af Bakke og Tonstads Sogne, som ligger paa østre Side af Vandene og Siire-Elven, hører til Lister Fogd., og den øvrige Deel eller den vestlige Side af Vandene og Elven hører til Dalernes District i Jedderen og Dalernes Fogd. 4 Mile oven for Siiredalen paa det vilde og øde Field har i ældgamle Tider været 5 Bøndergaarde, hvis Opsiddere betienede sig af en Bierg-Hule til Kirke, hvor de tillige begrove de Døde, hvilken Hule, som er saa stor at 100 Mennesker kan rummes deri, kaldes Tolv Kiørs Helder, fordi Biskopen skal have faaet 12 Køer for at indvie den til Kirke. Dette Bøygdelaug blev ganske øde i den store Pest eller sorte Død, og har ei siden været beboet formedelst dets afsides Beliggenhed, uden Skov eller andre Næringsveie. Ved Gaarden Dorge i Siiredalen gjør Elven et betydeligt stort Vandfald, foruden andre mindre paa andre Steder.

Silden, en Øe ude i Havet under Nordfiords Sorenskriv., nordre Bergenhuus Amt, beliggende Østen for Vogsøe og Barmsøe.

Sillejords Præstegield og Tinglaug, i Øvre Tellemarkens Fogd., Bradsberg Amt, regnes for at være 6 1/2 Miil langt. Den nærmeste Kiøbsted er Skeen, 6 Mile i Nordvest, og Bergstaden Kongsberg 9 1/2 Miil Sydvest fra Hovedkirken. Præstegieldet bestaaer meest af høie Fielde, Bierge, Myrer og Moradser, som alt foraarsager en ubehagelig Situation; dog gives tildeels skønne Situationer, især fra Gaarden Aase i Anneret Fladdal, og fra en Klippe, kaldet Rokkestolen, paa en Bakke i Øst lige over for Præstegaarden. I Dalene mellem Fieldene samt ved Elvebreddene og Vandene ligge Gaardene, som i hele Præstegieldet, der bestaaer af 3de Kirkesogne, nemlig: Sillejords Hovedsogn, og Annererne Fladdal og Aamodtsdal eller Ommisdal, ere 188 store og smaa, indberegnet øde eller Underbrugs-Gaarde, dog efter Matrikulen ikkun 136 Numere. Disse Gaarde bleve Aar 1787

Side 596

Sillejords Præstegield og Tinglaug.

beboede af 174 Selveiere, 22 Leilændinger og 10 Lodbrugere, og ligge under samtlige Gaarde 184 Huusmandspladse, hvoraf 145 ere beboede. Gaardenes Jordskyld er 358 Tønder 5 1/2 Sætning Korn. Nogle af Gaardene ere formedelst Elvebrud nedsatte i Jorden paa visse Aar. Gaardene ere inddeelte i 81 Soldaters Lægder. Korn-Avlingen er meget maadelig og som oftest bortfryser, derimod haves nogenlunde god Høe-Avling, men især skønne Græsgange for Heste og Creature. Almuen er befriet, ligesom hele Fogderiets Almue, for at svare Tiende af deres Korn-Avling, saasom den holdes for aldeles uvis. Skovene i Præstegieldet have, ligesom i hele Fogderiet, været de betydeligste i hele Norge, men ere nu meget medtagne, dog udføres endnu fra Præstegieldet omtrent 2000 Tylter Fyr- og Gran-Tømmer aarlig til Skeens Kiøbsted, hvilken Hugst og Tømmerets Flaadning er Almuens fornemste Næringsveie, saa og ved Kul-Leverance til Hørte Hammeren under Holdens Jernværk, og ved Kiørsel ved Guldnaes Kobberværk, som ligger i Hovedsognet. Af Saugbruge ere i Præstegieldet ikkun 5, hvorpaa allene skiæres vandkantede Bord til Bøygens Fornødenhed. Hovedsognet er fra Syd til Nordvest omtrent 2 1/2 Miil langt, og henved 2 Mile paa det bredeste. Det bestaaer af 76 store og smaa Gaarde, hvis Jordskyld er 168 Tønder 9 Sætninger, som Aar 1784 blev beboet af 71 Selveiere, 7 Leilændinger og 6 Lodbrugere, og vare da under disse Gaarde 102 Huusmandspladse, deraf 84 beboede. Disse Gaarde ere inddeelte i 38 Soldater-Lægder. Paa en liden Høi, 450 Skridt i Sydost fra Præstegaarden, som kaldes Skornæs, ligger Hovedkirken, en grundmuret Bygning af Kampestene, forsynet med et Spiir, og tækt med Teglsteen. I Kirken er paa Gulvet 12 Mands- og 9 Qvindestole, samt en indelukket Stoel, som tilhører Præstegaarden. Ved siden af denne, nederst i Kirken, staaer Funten. Ornamenterne ere maadelige, undtagen en Sølvkalk og Disk forgyldt, vægtig 31 Lod. I Taarnet hænger en temmelig stor Klokke. I gamle Dage blev denne Kirke kaldet St. Oles Kirke. 20 Skridt fra denne staaer endnu Rudera af en anden Kirke, kaldet Haralds Kirke, efter St. Oles Broder, hvilken Kirke blev i fordom Tid søgt af Bergarbeiderne ved Guldnaes Kobberværk. Folkemængden i hele Præstegieldet var Aar 1769 af Mandkiøn 959 og af Qvindekøen 977, tilsammen 1936, men til 1782 Aars Udgang formeret til 2162 Siele, deraf 1208 Communicantere. Til Præstegieldet er en Sognepræst, som i Stedet for Tiende erholder ved Bøndernes Giftermaal den saa kaldte Hovedtiende, som skulle være 1/10 Deel af hvad Bonden paa saadan Tid eiede, men betales nu efter Accord fra 1 til 20 Rdlr. Præstens

Side 597

Skatter ere aarlig omtrent 40 Rdlr., og 26 Rdlr. Enke-Pension af Kaldet. Hovedkirken har Landskyld i 17 Gaarde, som beløber til 9 Tønder 11 Sætninger Korn, deraf 2 Tønder med Børsel, samt Leie af 20 Køer à 48 Skilling aarlig, og til alle Kirkerne under Eet hører Landskyld af 23 1/2 Tønde Jordegods, deels med og deels uden Børsel, samt Leie af 58 Køer. I Præstegieldet ere 7 omgaaende Skoleholdere. Her gives adskillige Dalstrækninger, som nu bruges til Høeslet og Græsning for Creaturene, men skal i fordom Tid have været beboet og tildeels havt mægtige Beboere. Her ligger et ferskt Vand, kaldet **Sillejords-Vandet**, som er 1 1/4 Miil langt og 1/4 Miil bredt, hvori falder godt Fiskerie. De fleste Elvedrage under Præstegieldet samles i dette Vand. Tingstedet for **Sillejords Tinglaug** er Gaarden **Juve**.

Sillsæt, en Gaard beliggende inderst i **Botn-Fiord**, under **Tingvolds Præstegield**, **Nordmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**. Ved denne Gaard ligger et Field, hvoraf Aar 1756 udfaldt et stort Stykke, som aabnede en rig Forraad af Heine-, Bryne- eller Sveede-Stene, hvoraf de nærboende

Bønder siden have gjort sig god Fordeel, thi i Steden for at saadanne Stene bleve tilforn med Møie og Arbeide udbrudte af Bierget, laae nu, ved bemeldte Fald, nogle 1000 Læs deraf udsprebte over Marken, hvoraf omtalte Brynestene let kunne samles og dannes.

Sim eller Simb, 2de Gaarde ved **Lexdals Vand**, i **Spareboe Præstegield**, **Inderøens Fogd.**, **Tronhiems Amt**. Den ene Gaard, nemlig **Øvre-Sim**, beboes af **Ole Skiesloe**, fordm Stiger ved det nu nedlagte **Moke Robberværk**. Begge Gaardene ere temmelig gode og vel bebyggede, og paa **Øvre-Sem** er tillige Skydssted for Reisende om Vinteren, som passere over **Lexdals Jisen** enten fra de søndre eller nordre Districter; fornemmelig er en stærk Passage ved **Levangers Marked** Tid først i Martii Maaned.

Simedals-Elv, en Elv, som løber igiennem **Gravens Præstegield**, i **Søndhordlehns Fogd.**, søndre **Bergenhuus Amt**, kommer fra store Sneefielde mod Østen og falder ud i **Eidsfiord**.

Simmelfiord, en stor og dyb Fiord i **Helgelands Fogd.**, **Nordlands Amt**. Inderst ved **Kollebotn** er et Eid over til **Folden**, kaldet **Foldens-Eid**.

Simoa-Elv, see **Sigdals Elv**.

Singel-Fiorden, kaldes Havbugten imellem det faste Land af **Sverrig** og **Smaalehnenes Amt** med **Hvalsøerne** og **Kragersøn**. Derfra skiær sig ind i Landet, **Svinesund**, **Skiebergfiord** og **Tose-Kiel-Fiord**. Disse 2de sidste gaae mod Nord, omtrent af 1 Miils Strækning.

Side 598

Singsaas, Sindsaas eller Singsakers Sogn, et Anner til **Holtaalens Præstegield**, i **Guldals Sorenskriverie**, **Tronhiems Amt**, ligger neden for **Holtaalens Hovedsogn**. Kirken, som er en Træbygning, staaer ved Gaarden **Øvre Singsaas eller Singsaker**. Sognet udgjør et Tinglaug og hvortil Tingstedet er Gaarden **Vindsnæs**. Almuen har god Næring ved Kul-Leverance og Kiørsel fra og til **Røraas Kobberværk**. Ved bemeldte **Singsakers** Gaard neden for Husene sees 2de store Kiæmpehøie, sammenkastede af lutter Kuppelstene, hvorimellem staaer en meget anseelig og mægtig Bautasteen, næsten 8 Alne høi over Jorden og 2 Alne bred nederst, men spids op ad som en Obelisk. Efter gammel Beretning skal i Kiæmpehøiene ligge begravne 2de Brødre, ved Navn **Gaute Tisbran** og **Tørre Aune**. Gaarden **Nedre Singsaas** ligger meget høit, er smukt bebygget og meget forbedret af nu afdøde Capitain v. **Randulff**. Under denne Gaard er et lidet Saugbrug og et Møllebrug. Nu beboes Gaarden af en Bonde.

Sionen-Fiord, en stor Fiord, som fra Havet skiær sig mange Mile ind i **Helgelands Fogderie**, under **Nordlands Amt**. Ved den nordlige Side af Fiordens Jndløb ligger et Næs, kaldet **Selsnæs**.

Siov Sogn, et Anner til **Østerøe Præsteg.**, under **Østerøe Syssel** blandt **Færøerne**.

Sitskoug Sogn, see **Sidskov**.

Sitten, det største ferske Vand i **Høelands Præstegield**, **Nedre Rommeriges Fogd.**, **Aggershuus Amt**, som er 2 Mile langt og 3/4 Miil bredt, beliggende i Anneret **Sidskoven**, og er ved en kort Elv forenet med **Mierens-Vand**. Herigiennem slaades en stor Deel Saugtømmer til **Friderichshald**. Ved dette Vanddrag har forhen været i Drift et Jernværk, under Navn af **Sittens Værk**.

Siversøe, en liden Øe under **Oddernæs Hovedsogn** og **Præstegield**, **Mandals Fogd. og Amt**, hvorpaa er en Huusmandsplads.

Sisvatsdalen, en Dalstrækning i **Hevne Præstegield**, **Fosens Fogd.**, **Tronhiems Amt**, som gaar i Øster hen mod Grændserne af **Orkedalen**.

Skaaden eller Skøyen, en stor Gaard i **Øyer Præstegield**, søndre **Guldbrandsdalens Sorenskriv.**, **Christians Amt**, beliggende 1/2 Miil fra Hovedkirken, og skylder 11 Huder; den

beboes af 4 Gaardmænd. Paa denne Gaard har i fordum Tid staaet en Kirke, og ligger endnu ved Gaardens Huse en Liigsteen dannet som et Kiste-Laag, hvorpaa har været udgravet adskillige Postyrer, men hvilke af Luften og Tidens Ælde ere meget forslidre, saa at den mindste Deel nu ikkun er kiendelig. Paa den ene Side sees en Engel, som synes at holde et svøbt Barn ved Siden af En,

Side 599

Skaadsøe.

som forestilles liggende indsvøbt som Liig, ved hvis anden Side En forestilles som siddende paa Haserne, holdende den høire Haand paa Brystet og den anden liggende paa Knæerne; hos denne staaer en Løve m. m. Stenen er 3 1/2 Alne lang og 1 Alen bred ved den ene Ende, men spids til den anden.

Skaadsøe, en Øe beliggende 1/2 Miil uden for Byen **Kragerøe**, i **Nedre Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt**, som, med tilliggende Øer: **Hestesøe**, **Fittestarsengen** og **Hellesrød**, samt de derpaa liggende 6 Pladse, skylder i alt 6 Huder. Hovedøen bestaaer af store Bierge, lidet Skov og Jordvei. Her boer endeel Familier, hvilke leve meest af Arbeide deels i Byen **Kragerøe**, og deels ved et paa Pladsen **Skaaderøen** anlagt Skibsbyggers Værft. Her gives ingen Havn ved Øerne og kun lidet Fiskerie.

Skaalatangen, en Pynt af det Næs **Langenæs**, som adskiller østre og nordre Fierdinger af **Island** fra hinanden.

Skaalefiord, en stor Fiord, som 1/4 Miil fra **Næs Hovedkirke**, under **Østerøe Præstegield** og **Syssel** blandt **Færøerne**, løber ind paa den **Østerøe** i Nordvest 2de Mile. Foran i denne Fiord er en god Havn, kaldet **Kongshavn**, fordi de Kongelige Orlogsskibe, naar de i forrige Tider krydsede paa Sørøverie og gik her under Landet, søgte altid denne Havn.

Skaalgaard, en Gaard i **Lessøe Præstegield**, nordre **Guldbrandsdalens Sorenskriv.**, **Christians Amt**, af Skyld 3 Huder 10 Skind Odelsgoods, har en Opsidder og 3de Huusmands-Pladse. Her findes en Steen med ældgammel Inskription.

Skaalvig Sogn, et Anner til **Sandøe Præstegield**, under **Sandøe Syssel** blandt **Færøerne**.

Skaanes, en betydelig stor Gaard med smukke Bygninger, beliggende ved **Levanger-Fiorden** i **Skognens Præstegield**, **Stør- og Verdals Fogd.**, **Tronhiems Amt**. Gaardens Huse ere for endeel Aar siden flyttede paa en Tomt, hvor en Fæstning eller Skandse i fordum Tid har været anlagt og hvoraf endnu sees nogle Levninger, hvilken Fæstning aldeles blev sløifet og nedrevet i Aarene 1746 og 1747 efter Kongelig Ordre. Fæstningen har været i en uordentlig Fiirkant og havt temmelig anseelige og vidtløftige Udenværker paa den vestre og østre Kant; om Fæstningen har været dybe Grave og dens Værker opførte af anseelig høie og tykke Mure. Gaarden var lagt under Fæstningen og derfor tiendefrie, da Capitain **Christian Vibe** var her Commandant. Paa en Sonden for liggende Biergstrækning var anlagt en mindre Skandse, kaldet **Stiørn-Skandsen**, ogsaa i en Fiirkant, hvis Volde have været af Jord og Tørv, for at bedække **Skaanes Fæstning**, eller for at spærre Passagen til den fra østre Side. Af

Side 600

Skaanes Fæstnings Bygninger sees endnu Commandantens Huus, som ei har været af nogen Anseelse, samt et Stykke af Magazinet og Krudtkielderen. Gaardens Agre og Enge ere i de senere Tider meget udvidede og forbedrede. Paa et Næs Vesten for Gaarden, kaldet **Rause-Tangen**, sees endeel store Kiæmpehøie og Steen-Røser, samt 2de store Bautasteene, den ene 3 Alne og den anden 2 1/2 Aln høi. Denne sidste er bred neden for og spids opad. Herforuden

sees mange andre Høie paa Gaardens Grund. Gaarden eies og bebøes nu af Lieutenant v. Bay. **Skaanes-Leeret**, en meget stor Slette ved **Levanger-Fiord**, som gaaer fra sidstmeldte Gaard **Skaanes**, imellem **Skognens** og **Verdalens** Præstegielde. Denne betydelige Slette, hvorover Kongeveien ligger, har hidtil lagt aldeles udyrket og allene tient og endnu tiener til Græsning om Sommeren for en stor Deel Heste og Creature fra mange omkringliggende Gaarde. Her holdes tillige Kavallerie- og Infanterie-Regiments-Mønstring. **Skaanevigs** Skibreede og Præstegield, i **Søndhordlehns** Fogd. og Provstie, bestaaer af **Skaanevigs** Hovedsogn, og 2de Annexer, nemlig: **Holmedal** og **Aakre**, hvortil er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Gielmervigen**. **Skaar**, en god Gaard i **Vatne** Annersogn, **Borgunds** Præstegield, **Søndmørs** Fogd., **Romsdals Amt**, beliggende imellem **Samfiord** og **Vatnefiord**, paa den saa kaldte **Skaar-Strand**, hvor **Romsdals Fiorden** støder op og idelig opkaster saa stor en Mængde Sand, at Søevandet blot i en Mands Alder siges at have trakt sig mere end et Bøsseskud tilbage, og følgelig forandret et stort Stykke af Stranden til tørt Land. Denne Gaard, som skylder 2 1/2 Vog Fisk, beboes af 4 Bønder, og kaldes derfor gemeenlig **Bonde-Skaar**, til Forskiel fra Lehnsmandsgaarden **Skaar** eller **Skaar-Brevig**, som skylder 1 1/2 Vog Fisk og ligger ved Mundingen af **Vatnefiord**, ikke langt fra **Skaar-Stranden**, fra hvilken den dog er adskilt ved et hvidt og steilt, men tillige meget græsrig Fjeld, kaldet **Skaar-Hest**. **Skaare-Skibreede**, et Tinglaug i **Ryfylke** Fogd., **Stavanger Amt**, som Aar 1746 bestod af 91 Gaarde, hvilke bleve beboede af 173 Gaardmænd. Tingstedet er Gaarden **Gloppen**. **Skaare Sogn**, beliggende paa den nordlige Deel af Øen **Karmen**, er et Annex til **Torvestads** Præstegield paa samme Øe, under sidstmeldte Fogderie. **Skaaffe Sogn**, et Annex til **Moe** Præstegield, i **Øvre Tellemarkens** Fogd., **Bradsberg Amt**, er i Længde fra Vest til Øst 2 1/2 Miil og 1 1/4 Miil i Brede fra Nord til Syd; det indeholder 37 matrikulerede Gaarde, som skyldte 83 Tønder 8 Setninger

Side 601

Korn. Kirken, som ligger 2 Mile fra Hovedkirken, er en gammeldags saa kaldet Stavkirke, tækket med Spaaner: dens Ornamenteer ere anstændige, og den tilhører Almuen. Aar 1782 var Folkemængden i alt af Mandkøn 192 og af Qvindekøn 215, tilsammen 407 Siele. Et stort Fjeld, kaldet **Skaaffe-Fjeldet**, ligger imellem Hovedsognet og dette Annex, hvorover Veien gaaer, som er meget besværlig og om Vinteren til sine Tider umuelig at passere. **Skaattefields** eller **Skaptafells** Syssel, i østre Fierding og Amt af **Island**, skilles fra **Mule-Sønder-Syssel** ved **Lohnsheeden** og den Fjeldvei **Øren**. Her sees høie og bare Fielde; de ildsprudende Iisbierge og de til Sand, Aske og Pimpsteen forvandlede Sletter udgiøre den største Deel. Indbyggerne i dette Syssel ere de andre Landets Indvaanere ulige i Sprog, Udtale, Sæder og Omgang. Strandbredden er lav og ligger aaben for Havet; ved **Østerlandets** Strandbred falder meget Drivtømmer, som giver Beboerne Leilighed til at bygge. Her sees Husene paa Gaardene i en smuk Orden, og hvor der gives flere Gaarders Huse samlede paa en Grund, ere samtlige Huse byggede i een Rad, af Anseende som en Gade. Her bruges meget det vilde Korn, Melur. Faarene falde paa mange Steder meget fede, og Køerne malke godt af det kraftige Græs, her gives. I endeel Fjeldvande opholde Svaner sig, som Indbyggerne søge at fange helst om Efteraaret i Augusti Maaned. Dette Syssel er deelt i 2de Parter, nemlig: **Øster-** og **Vester-Skaattefield**, hvilke tilsammen indeholde 12 Præstegielde, som ere: **Biarnenes**, **Skaattefel**, **Einholt**, **Hornafiord**, **Hof**, **Kalfafiel**, **Kirkeboe-Kloster**, **Tykebæ-Kloster**, **Holmesel**, **Reyner**, **Dyrhole**, **Aase**, hvortil ere 12 Sognepræster og ere 2de af disse tillige Provster, nemlig een i **Vester-** og den anden i **Øster-Skaattefield**. Disse 2de Provstier vare Aar 1753 inddeelte i 6 Tingsogne, som da havde 215 Skattebønder og 248 andre Bønder, hvilke Aar 1760 brugte

200 Tuner eller Jorder. Aar 1770 eiede Bønderne 21 Baade, deraf 2 for 10 Mand, 8 for 8 Mand, 6 for 6 Mand og 5 for 4 Mand. Aar 1703 beløb Folkemængden i Sysselet til 2947, men Aar 1769 ikkun til 2707 Siele. Sysselet har sit Navn af et stort Fjeld, kaldet **Skaptafel**, som Aar 1783 den 8 Junii begyndte at udkaste Ild og Lava, der udbredte sig som en Ildsø paa 7 Mile i Bredden og 15 Mile i Længden, udtørrede og forvandlede en fra Fjeldet nedløbende stor Elv, kaldet **Skaftaaen**, til en Steenhob, og ødelagde og fortærede 2 Kirker og 8 Bøndergaarde, samt fordærvede Græsningen næsten over hele Landet ved den i Luften omhvirvlende og nedfaldne Aske

Side 602

og Sand, saa Elendigheden blev meget stor for Indvaanerne. 2de andre Iisbierge i dette Sysselet have ogsaa udkastet Ild, nemlig: **Kotligiaa** Aar 1721, og **Øeraife** Aar 1728. **Skage-Fiord**, en stor Fiord i **Skagefiords Sysselet**, nordre Fierding af **Island**. Inde i denne Fiord ligge 5 Øer, nemlig: **Ingveldarstadeholm**, **Elinarholm**, **Lundøe**, **Drangøe** og **Malmøe**, alle ubeboede; men hvorpaa tildeels fanges Sælhunde, Edderfugle og Lunder, og paa **Drangøe** falder skønne Høesletter, Vintergræsning og Biergfuglefangst. Ved Fiordens Indløb ligger et Næs, kaldet **Skagen**. **Skage-Sogn**, et Annex til **Overhaldens** Præstegjeld, i **Nummedals** Fogd., **Tronhiems Amt**, ligger nederst eller længst hen mod Vesten og bestaaer af 38 Gaarde. Kirken ligger ved Gaarden **Skage**, 1 1/2 Miil fra Hovedkirken, og er en grundmuret Bygning, tilhørende Justitsraad Hornemann i **Tronhiem**. Bemeldte Gaard **Skage** er betydelig opryddet og forbedret samt smukt bebygget af nærværende Eier Oberst-Lieutenant v. Sommerskiold. **Skagefiords-** eller **Hegranæs-Sysselet** sammesteds, bestaaer af 14 Sognekald og Præstegjælde, som ere: **Hoole**, **Bard**, **Ryp**, **Fell**, **Hof**, **Singumyre**, **Goddale**, **Mælefell**, **Miklabay**, **Fagrenes**, **Glaumbæ**, **Tvam**, **Knapstade** og **Reynestade**, hvortil ere 14 Sognepræster og 2 Kapellaner. Den ene af Sognepræsterne er tillige Provst for Sysselet. Aar 1753 var Sysselet inddeelt i 10 Tingsogne, som bestod af 134 Skattebønder og 339 andre Bønder. Aar 1760 havde Bønderne til Brug og Behoelse 374 Jorder eller Tuner, og Aar 1770 eiede Bønderne 55 Baade, deraf 4 for 8 Mand, 23 for 6 Mand, og 28 for 2 Mand. Aar 1703 bestod Folkemængden af 3144, og Aar 1769 af omtrent 3200 Siele. I dette Sysselet ligger **Holum**, det biskoppelige Sæde for **hole Bispedømme**, hvor Domkirken staaer. En latinsk Skole og et Bogtrykkerie er her tillige oprettet, (see **Holum**). **Skagen**, et langt Næs, som stikker sig ud i Havet, Vesten for **Kieblevigshavn**, i **Guldbrige Sysselet**, søndre Fierding af **Island**. **Skagestrand**, et Bygdelaug ved Strandkanten i **Hunesvands Sysselet**, nordre Fierding af **Island**. Her ligger **Skagestrands-Havn**, som er et Handelssted og Kiøbhavn for Handelsskibene. **Skalands-Fjeld**, en stor Fjeldstrækning i **Nummedals** Fogderie, **Tronhiems Amt**.

Side 603

Skalholt, det biskoppelige Sæde for **Skalhøls-Bispedømme** paa **Island**, beliggende i **Aarnas Sysselet**, under søndre Fierding, er stiftet Aar 1056 af den første Biskop Isleif, som var en Søn af Gisur den Hvide, hvis Hovedgaard **Skalholt** blev gjort til et Bispesæde for det hele Land. Hans Søn og Successor Biskop Gisur satte Gaarden i fuldkommen Stand; han skiænkede bort fra **Skalhøls** Bispestool hele Nordlandet, for at oprette det andet Bispesæde. Ved **Skalholt** staaer **Skalhøls** Domkirke, som er af Tømmer og forsynet med et lidet Træspiir, hvori hænger en Klokke. Kirken staaer paa en høi Plads, som giver den en smuk Anseelse. Dens indvendige Prydelser ere smukke og kostbare, især 2de meget gamle Altertavler. Her forvares endnu en Bispestav, oventil af Meesing, stærk forgyldt, saa og en gammel Bispehue af Gyldenstykke.

Her sees tillige endnu den hellige Thorlaks Skriin. En Sognepræst, som tillige er Stiftsprovst, er beskikket ved denne Kirke. Ved **Skalholt** har været en latinsk Skole, men blev Aar 1786 forflyttet til **Reykevig** i **Guldbrige Syssel**. **Skalholt**s Bispedømme bestaaer nu af 13 Syssele eller Herreder, som ere: 1) **Mule-Syssel**, som igien er inddeelt i 3de Parter, nemlig: **Mule-Norder**, **Mule-Middel** og **Mule-Sønder**, 2) **Skaftelfield**, 3) **Rangaarvalle** og **Vestmanøer**, 4) **Aarnas**, 5) **Kiosar** og **Guldbrige**, 6) **Borgarfiord**, 7) **Myre**, 8) **Snæppedal**, 9) **Snæfield**, 10) **Dale**, 11) **Bardestrand**, 12) **Isefiord** og 13) **Strand**, hvortil er en Stifteprovst, 14 Herreds- Provster, 128 Sognepræster og 13 Kapellaner. **Skaptaatunger**, en Bygd i **Skaftelfields Syssel**, østre Fierding af **Island**, som er ødelagt ved Jordbrand. **Skaarbøvigen**, en Søebugt, see **Høvøe**. **Skare-Gruberne**, saa kaldes de sølv- og kobberhaltige Blyegruber i **Eger** Præstegield, **Buskeruds** Fogd. og Amt, som nu hører under **Kongsbergs** Sølvværk. Her har fra ald gammel Tid været adskillige Skierper, hvorem Indplankninger og Fortømnings-ger vidne. I den senere Tid skal det første Forsøg være skeet af Capitain Cicignon og Rosing, da de vare Eiere af det **Jarlsbergste** Værk. Fra 1734 blev det i 5 a 6 Aar drevet ved et Participant-skab, hvori det Kongelige Huus havde størst Antal af Kurer, men med et Tab af over 12000 Rdlr. blev det indstillet. 1750 den 20 August blev det igien muthet, og den 29de f. M. blev en Convention af et Interessenskab oprettet, fornemmelig bestaaende af Bergbetiente og Leverandeurer paa **Kongsberg**; men 1759 maatte det atter nedlægges med et Tab af 10,000 Rdlr. Aar 1765 skeete en Bergamts Befaring, hvoraf Resultatet blev,

Side 604

ligesom Kyndiges eensstemmige Mening, at der er ingen Grund og rimeligt Haab var til Værkets Bygværdighed. Disse saaledes Tid efter anden giorte Forsøg og Befaringer vare egentlig i den vestre Aas fra **Fiskum Fierding**, strax Norden for **Skare-Gruber** med flere Steder, under Navn af det **Egerske Værk**; men de egentlige **Skare-Sølv-Gruber**, som tilhøre **Kongsbergs** Sølvværk, da var det Aar 1769, at Sølv-Erts første Gang der blev blottet, og Aaret efter blev Anviisningen tagen under Belæg, siden ere de øvrige Indretninger og Bygninger efterhaanden fuldførte. Opskierpningen og Afsækningen paa disse Gange og Fall-Baand ere 17, af hvilke den dybeste ikkun gaaer 25 Lagter. Arbeidersnes Tal var Aar 1784 i alt 60. Producten har til samme Aar ikke svaret til Udgiften, eller det Haab, som i Begyndelsen blev gjort derom. I Forhold med Sølv har Guldet været som 7 til 9, det er, i en Mark fin har været 7 Lod Guld og 9 Lod Sølv. En Stull paa 184 Lagters Længde var til Aar 1784 fra det nederste Sted inddreven, men derved blev dog intet mere ædelt forefunden, derimod letter Driften Vandets Uptømmelse. **Skarfdørra**, et Grændsefield imellem **Norge** og **Sverrig**. Herfra begynder Grændserne af **Tydalens Annersogn**, under **Tønssets Præstegield**, **Østerdalens Fogd.**, **Hedemarkens Amt**, og gaaer hertil Grændserne imellem **Norge** og **Herdalen** i **Jemteland** fra **Vonsøegusten** af, som er et Grændsefield, beliggende Østen for **Fæmunds-Søen**. Men fra **Skarfdørra** gaaer Grændserne til det Field **Sylan**, og derfra videre til det Field **Gluklen**. Fieldet **Skarfdørra** har faaet sit Navn deraf, at 2de store og høie Biergknolle her støde saa nær til hinanden, at derimellem er kun en Aabning som en fuldkommen stor Gade, hvilken seer ud langt fra som en Dør, og hvorigiennem nu ligger en almindelig Landevei imellem **Norge** og **Jemteland**. **Skarn-Sundet**, et Sund imellem **Tronhiems-** og de indenfor liggende Fiorde, saasom **Bedstadfiorden** og **Levangersfiorden**, under **Indersens** samt **Sest-** og **Verdals Fogderier**, ved hvilket Sund er en god Havn og et Giestgiversted. **Skaro-Fielde**, en Strækning af Fielde, beliggende Sønden for nysnævnte **Skarfdørra-Field**. **Skotland** eller **Skarland**, en Gaard i **Romstad Annersogn**, **Overhaldens Præstegield**, **Nummedals Fogd.**,

Tronhiems Amt, hvor adskillige Kiempehøie sees, og i endeel af disse er funden gamle Øxer, Sværde, Hængsler, Nøgler m. v., men alt meget forrustet. Paa denne Gaards Grund skal findes Anviisning til Kobber-Erts.

Side 605

Skattom, en Gaard i **Holands Præstegield**, **Nedre Rommeriges Fogd.**, **Aagershuus Amt**, hvor Kong Carl den 12te af **Sverria** Aar 1716 ved Indmarsch i **Norge** tog sit Qvarteer. **Skatvold Sogn**, et Annex til **Størdals Præstegield**, i **Stør- og Verdals Fogd.**, **Tronhiems Amt**, bestaaer af 2de Bygdelaug, nemlig: **Skatvold** og **Langstenen**, hvilke indeholde 49 Gaarde, som Aar 1774 bleve beboede af 91 Gaardmænd, 63 Huusmænd, 22 Inderster, og i alt 871 Siele; deraf i **Skatvoldbygden** 42 Gaarde, beboede af 82 Gaardmænd, 60 Huusmænd og 18 Inderster, tilsammen 830 Siele. Dette Bygdelaug er omringet af **Størdals-** og **Frostens-Fiorde** paa 3 Sider, og indbefatter det store Næs, som stikker ud mellem **Størdals-Fiorden** paa den ene, og **Frosten-Fiord** paa den nordre Side. Et Field, kalder **Forbor-Field**, ligger i denne Bygd, og ved Foden af samme paa den søndre Side ligger en Række af skønne Korngaarde. Kirken staaer paa Gaarden **Skatvold** 1/2 Miil fra Hovedkirken mod N. V., er en smuk Træbygning med et Taarn og Spiir. I dette Sogn ligger Gaarden **Steenvig** og den Øe hvorpaa **Steenvigs Slot** har staaet. **Skavelen**, saa kaldes det høieste Field imellem **Vosse District**, i **søndre Bergenhuus Amt**, og **Hallingdalen** i **Buskeruds Amt**, hvorover er 10 Mile. Dette Field er bedækket med Sne Vinter og Sommer, og er deri mange store Sprækker eller Aabninger, som gjør Overfarten meget farlig. **Skee-** eller **Skie-Sogn**, et Annex til **Stokke Præstegield**, i **Jarlsbergs Grevskab**. Kirken er en Steenbygning. **Skeen-Fiord**, en stor Fiord, som gaaer i Nord fra Havet imellem **Helgeraaen** under **Laurvigs Grevskab** og **Langesund** i **Nedre Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt**. Den deler sig i 4 Arme, hvoraf 3de gaae mod Nord. Den østlige kaldes **Morie-Fiord**, dernæst **Langrings-Fiord** og **Eidanger-Fiord**. Den 4de gaaer mod Nordvest til **Porsgrund** og **Kvig**, og kaldes **Frier-Fiord**, som ved **Porsgrund** optager **Skeens-Elv**. I **Skeens-Fiord** ligger **Haa-Øe**, **Birk-Øe**, **Sand-Øe** og **Lang-Øe** ved **Langesunds Toldsted**. I hele Fiorden langs Strandkanten er nedsat i Biergene 34 Jernringe til Skibenes Belægning. **Skeen**, en af **Norges** ældgamle og tillige betydelige Kiøbsteder, beliggende under 59 Grader, ved den nordre Ende af **Langesunds-** eller **Skeens-Fiord**, 1/2 Miil Østen for Gaarden **Fierestrand** og **Nordsøe Vand**, i **Holdens Præstegield**, **Nedre Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt**, strax ved **Giemsoe Kloster**, 1/4 Miil Sønden for **Fossums Jernværk**, 1/2 Miil Norden for Lade- og Toldstedet **Porsgrund**, 2 Mile fra **Breviig**, 2 1/2 Miil fra **Langesund**,

Side 606

4 Mile fra **Krageroe**, 10 Mile fra **Kongsberg**, 15 1/2 Miil fra **Christiania** og 7 Mile fra **Holmestrand**. Byen, som danner en Figur af en Halvmaane, bestaaer af 2de Dele, nemlig: Østre og Vestre, og hvorimellem løber en stor Elv, kaldet **Skeens-Elv**, som kommer Norden fra **Nordsøe-Vand**, i hvilken Elv er nær ved Byen 2de store Fosser eller Vandfald, under Navne af **Skot-** og **Langefossen**, hvorved mange betydelige Saugbrug ere oprettede og i god Drift, som er Byens væsentligste Næring. Med **Gierpen Præstegield** er Byen landfast, og ved Broer over Elven sammenføiet med **Solum Præstegield**. Den vestre Deel af Byen indeholder **Lunde-Gaden** med flere, samt **Smiden** med dens Huse og Saugbrugene, som ved **Langesos-Broe** er Byen tilføiet. Den østre Deel bestaaer af Byens øvrige Gader, hvilke ere bebyggede med de fleste og smukkeste Huse. Her staaer tillige **Sveboderne**, Kirken og Raadhuset. Byen har

saaledes ved dens mange Afverlinger et ei ubehageligt Udseende, og de mange hosliggende Saugbruge foraarsage en stærk Rørelse. Disse Saugbruge ere 34 paa Byens Grund, og 7 paa **Giemsoe Klosters** Grund. Foruden førmeldte **Giemsoe Kloster** og **Fossums Jernværk** er Byen tillige omringet af de Gaarde: **Bradsberg, Brekke, Falkum** og **Mela**. Indløbet til Byens Søebrygger er ikke dyb og kun for middelmaadige Skibe, Jægter og Baade. De større Skibe lade og losse ved Forstæderne: **Langesund, Brevig** og **Porsgrund**, saa og ved et nærmere liggende Sted, kaldet **Graaten**. Byens Vaaben bestaaer af 2de opreiste Skiær, imellem hvilke er en Bielke, hvorpaa staaer et firkantet Kryds, som en Stierne, med et lidet Blomster-Træ paa hver Side, omringet med disse Ord: Schienensis Insignia Urbis. Saaledes staaer dette Vaaben i Byens Segel; desuden er her et særskilt Notarial Segl, hvori staaer en Kongelig Krone med Omskrift: Ubertas Coronat, og neden under: Sigillum Notar. Scheenensis. I **Skeen** boede Aar 1206 en Bagle, ved Navn Gunni Lare, som der lod bygge 2de Skibe for Erling Steenvieg til Forsvar mod Birkebeenerne. Aar 1613 blev i Byen holdet Herredag, hvor Cantsler Christian Friis præsiderede. Byen var den Tid vel bebygget, dog ikke stor, men havde formtuende Borgere. Aar 1619 holdtes atter Herredag, hvor paa Kongens Vegne vare de 2de Rigsraader Christian Høgh og Anders Bilde, som med Statholderen Jens Juul og Rigets Cantsler Iver Bielke afholdte Herredagen. Byens første Privilegium udgav Kong Hagen, Aar 1346; samme confirmerede Kong Magnus Smech, Aar 1359; og ligesaa Kong Christian 1ste med noget Tillæg. Aar 1548 confirmerede Kong Friderich 1ste disse Privilegier paa **Aggershuus Slot**, ligesaa

Side 607

ligesaa Kong Christian 3die i **Viborg**. Kongerne: Christian 4de og Friderich 3die have iligemaade confirmeret Privilegierne, den sidste paa **Aggershuus Slot**, Aar 1648, som tillige gav Byen flere Privilegier paa Pergament den 30 Julii 1662, hvilke bleve confirmerede af Kong Christian 5te, Aar 1682 atter med noget Tillæg. Kong Christian 6tes Confirmation er af Aar 1735 ogsaa med Forbedring, og Kong Friderich 5tes af Aar 1749, hvorved nogle Poster, Handelen betræffende, nærmere bestemmes. Byens Handel er betydelig. De udførende Vare bestaaer fornemmelig i Trælast, saasom Bielker og Bord, en stor Deel Jern fra **Fossums, Ulefos** og **Bolvigs-Jernværker**. Ligesaa udføres Beeg og Tiære, Bryne- og Qværne- eller Mølle-Stene m. v. Omtrent 9000 Skippund Jern udskibes aarlig, og Aar 1786 blev udført 434,400 Stykker Bord og 7312 Tylter Bielker til **Engelland**, samt 4747 Tylter Bielker til **Holland**. For noget over 40 Aar siden eiede Byen ikke mere end 2 Skibe, men derimod Aar 1792 var i Byen og Forstæderne hiemme hørende 43 meget store Skibe. Af indbringende Vare ere Kornvare den betydeligste Deel. Aar 1786 blev indbragt 3991 Tønder, og i de foregaaende Aaringer noget mere, fornemmelig Aar 1782, hvilke indbringes for største Deel med Danske og Holsteenske Skibe. Toldboden har forhen været i Byen, men da Indløbet, som førmeldt, ikke er dybt nok for store Skibe, og aarlig aftager ved den Mængde Saugspaan, som kommer fra Saugbrugene, hvilke lægge sig paa Bunden, saa er den nu forflyttet til **Porsgrund**, under **Langesunds Tolddistrict**. For at holde Indløbet nogenledes vedlige, er anrettet en Mudder-Maskine. Aar 1792 indkom til Byen og Forstæderne i alt 784 og udgik 679 Skibe. Byen har været underkastet mange Ildebrande, saasom i Aarene 1652, 1671, 1732, 1766 og 24 November 1777, som var den største, thi da blev 172 Gaarde, Kirken, Raadhustuen, 32 Saugbruge og Korn-Møller lagte i Aske. Før denne Ildebrand bestod Byen af 341 unummererede Gaarde, men efter Branden til Aar 1784 vare Gaardenes Antal i alt 311, thi paa adskillige Steder bleve 2de Tomter til en Gaard bebyggede, dog vare endnu den Tid nogle Tomter ledige. Herforuden

var til 1784 opførte 28 Søe- eller Pak-Boder. Byens Gader og Stræder vare før sidste Ildebrand 22, nu ere de 21 af store og smaa, samt en Plads uden for Raadhustuen, som kaldes Torvet, item en saa kaldet Mønsterplads, og en ved **Sveboderne** opmuret Plads, hvor Marked holdes, hvilket Marked efter Kong Friderich 3dies Privilegier var tilladt at holdes hver 24 September, men hvoraf Byen ikke betienede sig. Derimod blev det første Marked holdt Aar 1782, efter Kongelig fornyet Bevilling af 11 April 1781,

Side 608

hvorved tillades 2de Markeder aarlig, nemlig det ene den 20 Februarii og det andet den 16 September, hvilke nu atter ere ophævede. Byen har nu meget smukke Bygninger, hvoraf alle private ere af Træ, undtagen en Gaard af Grundmuur, 2 Etager høi. De offentlige eller publique Bygninger ere: 1) Kirken, som 3de Gange har afbrændt, er nu meget smuk og ziirlig, indviet Aar 1783 den 29 Februarii, i Overværelse af Stiftamtmandene over **Christiania** og **Christianssands** Stifter. Den er bygt af Muursteen med en høi og trofast Grundmuur af Graasteen, staaende paa en Klippe, som tilforn var et Skiær, eller en af Vandet omgiven Holm, kalder **Biørnskie**. Da 15000 Rdlr. vare anvendte til Kirkens Opbyggelse, blev 10,000 Rdlr. givet dertil, som de brandlidte Indvaanere havde samlet for sig selv ved Collect. Foruden de mange ziirlige Ornamente, som Kirken nu er forsynet med, har den en meget prægtig Altertavle og Orgelværk, samt 3de nye velklingende Klokker, støbte i **Christiania** af Rønning, vægtige 10 Skipd. 19 Lispd. 14 Pund, som have kostet 1323 Rdlr. 24 β. Til Kirken ligger et betydeligt Jordegods. For Byens Menighed er en Sognepræst, som har frie Boepæl eller Præstegaard i Byen, og en residerende Kapellan, hvilke henhøre under **Nedre Tellemarkens** Provstie. 2) En dansk Skole, som tilforn har været latinsk Skole, og hvorfor Skoleholderen endnu bær Navn af Rektor; han er tillige Klokker ved Kirken. 3) En Fattig-Skole, hvorved ligesaa er en Skoleholder. Denne Skole er anlagt paa **Lunde Præstegaards** Grund, Aar 1732, for 30 Børn, hvortil adskillige smaa Summer ere skiænkede, og har en Kapital af omtrent 4000 Rdlr. 4) Et Hospital af nye opbyggt i Aarene 1766 og 67, som er en smuk Bygning af een Etage med Gang tvers igiennem, og bestaaer af 6 Værelser for 12 fattige Fruentimmer, et Værelse hvor Prædiken og Bøn holdes, og 2de Kiøkkener, hvorved er en Urte-Hauge. Denne Bygning har kostet 2667 Rdlr. Ved 1780 Aars Udgang var Hospitalets Fond 8936 Rdlr. 11 β. Uden for Gadedøren staaer en Fattigbøsse til Hospitalets Bedste. Enhver af Lemmerne nyder til Underholdning 1 Rdlr. 48 β. maanedlig, til Brænde aarlig 3 Rdlr., og til Kiød aarlig 1 Rdlr. Hospitalet eier et lidet Jordegods, hvoraf haves aarlig Indtægt 5 Rdlr. 1 Mk. 8 β. og 5) Byens Raadstue, har 2de Gange afbrændt, og ved første Gang, Aar 1766, tillige mange gamle Breve og Dokumenter, Byen vedkommende. Den er nu en rummelig og anseelig grundmuret Bygning, med en smuk Marmor-Trappe. Her holdes Byetinget og ligesaa Laugtinget for **Skeens** Laugdømme. I Kielderne ere Forvaringssteder for Arrestantere. Byen har et meget godt Apotheket, som efter sidste Ildebrand

Side 609

er meget smukt opbyggt og indrettet. Her ere 2de Tobaks-Spinderier. Fra Byen gaaer en smuk Allee ned til **Porsgrund**, som er plantet af adskillige Sorter Træer paa begge Sider af Veien. Foruden denne Vei løbe til Byen 3de andre Veie, og er ved Byen en Bom over enhver af disse Veie, nemlig: 1) **Dam-Bommen** ved søndre Ende af **Dambroen**; 2) **Kleve-Bommen** for **Bradsberg-Kleven**; 3) **Qværnedals-Bom**, i den nordre Ende af **Qværnedals-Gaden**; og 4) **Lie-Bommen** ved den nordre Ende af **Lie-Gaden**. Ved enhver Bom er opført et Huus for de

vagthavende Consumtions-Betientere, som ere paa hvert Sted en Oppebørsels; samt en assisterende og patrouillerende Betient. Foruden benævnte 4 Hovedveie er endnu een, som løber til nogle enkelte Gaarde Vesten for Byen, og denne bliver beoptaget allene af en patrouillerende Betient. Endelig er i Byen et Hoved-Contoir, hvor Consumptionen af alle Sødeveig indkommende Føde-Vare oppebæres af Cassereren, som tillige modtager Regnskab af Betienterne ved Bommene. Byens Gaarde og Huse, Paksboder og Saugbruge ere ansatte i Brand-Assurance-Kassen for 180,450 Rdlr. og Kirken for 12000 Rdlr. Brand-Indretningen blev bestemt den 8 Martii 1779. I Byen var Aar 1784, 7 Lasthandlere, deraf ere 2de Byens deputerede Mænd; 23 Krams-bodhandlere; 2 Handlere, som tillige ere Giestgivere; 1 Herbergerer for Reisende; 12 Skippere, hvilke ogsaa drive Kram-Handel; 1 Apotheker, 2 Tobaksspindere, 8 Høkere, 6 Vertshuismænd, 1 Transporteur for Bønderne; 49 Haandværkere, saasom Smede, Snedkere, Skoemagere og Skrædere, hvilke hver har sit Laug; desuden 31 andre forskiellige Haandværkere; 4 Tømmer-Mærkere, 14 Skatmænd, 24 Slaademænd, 2 Fragtmænd, 16 Sang-Mestere, 10 Saug-Karle eller Dreng, 4 Fahre-Dreng og 1 Lods; desuden endeel Tømmer-Huggere, Bryggebærere og Arbeidsfolk. Borgerne udgiøre et Compagnie med fornødne Over- og Under-Officerer. Byens Magistrat er en Borgmester, som fra Aar 1764 tillige har været Laugmand for **Skeens** Laugdømme, hvilket holdes i Byen; en Raadmand, som tillige er Byefoged, hvis Domme indstævnes for Laugmanden; en Bye- og Raadstue-Skriver, som tillige er Notarius Publicus. Videre er i Byen en Veier og Maaler, en Organist og en Stads-Musikant, med adskillige andre Betiente, som Magistraten beskikker, saasom en Underfoged, en Raadstue-Tiener med Betient, en Skarpretter, 3 Vægtere og en Brandvagt af 6 Mand, som patrouillere igiennem Gaderne om Natten, for at advare naar Ildebrand formærkes. I øvrigt er i Byen udvalgte Brand-Anstalter og Brand-Redskaber med

Side 610

med vel øvede Brandfolk under en Brand-Inspecteurs Anførsel. I Henseende Toldvæsenet, see **Langesund**. Aar 1769 var Antallet paa Byens Indvaanere omtrent 1700. Aar 1779 opkom Ildebrand i den nyopbygte Bye, men blev lykkelig slukket, efterat en Feldberreders Gaard og Baghuset hos en af Tobaksspinderne vare lagte i Aske. Denne Ildebrand blev med Forsæt antændt af en Tienestepige hos Tobaksspinderen, i Hensigt at stæle 500 Rdlr., som hun vidste hvor vare forvarede. Hun havde tillige været Aarsag til Ilden Aar 1777; hun blev nu ved sidste Gierning paagrebet og efter Dom halshugget og brændt. Foruden førnævnte Forstæder **Brevig** med **Stadthelle**, **Øster** og **Vester Porsgrund** og **Langesund**, som alle henhøre under Byens Jurisdiction, saavidt Borgerne betræffer, sortere tillige derunder Beboerne paa Gaarden **Tveten**. **Fossums-Jernværk** har sit Korn- og Jern-Magazin samt Malm-Plads i **Skeen**, under Opsigt af en der boende Forvalter. Byen og Forstæderne give aarlig 400 Rdlr. til dets Fattige, som efter Ligning indfordres, og hvoraf omtrent 30 Fattige, nogle ugentlig og nogle aarlig understøttes. Til Byen ligger nogle Jorder, men ere ikke betydelige. Aar 1779 var Bye-Skatten 1164 Rdlr. 4 β., Brand-Inspect. Skat 129 Rdlr. 44 β., Skorsteensfeier-Skat 142 Rdlr. 40 β., Indqvarterings-Skat 69 1/2 Rdlr., og Afgift for Byens Jorder 43 Rdlr. 60 β., tilsammen 1549 Rdlr. 4 β. Herforuden svarer **Kagerøe** Bye til **Skeen** 24 Rdlr. og **Christianssand** 10 Rdlr. aarlig. Skatterne lignes aarlig af dertil udnævnte Taxeer-Borgere, og er den aarlige Udgift til Sognepræsten 107 Rdlr., til den residerende Kapellan 100 Rdlr., til Byeskriveren 50 Rdlr., og for Byeskat-Ruller 4 Rdlr., til Skoleholderen 96 Rdlr., til Organisten i alt 70 Rdlr., til Underfogden 80 Rdlr., til Raadstue-Tieneren 30 Rdlr., til Borger-Tambouren 30 Rdlr., til Vægterne 144 Rdlr., til Skriver-Materialier og Postpenge 20 Rdlr., Skarpretterens Løn 6 Rdlr.,

til Brand-Inspecteuren 80 Rdlr., for Lys og Brænde til Raadstuen 14 Rdlr., og til Skorsteensfejerne 130 Rdlr. Byen har god Forraad paa Fisk, saasom: Lax, Søe-Aal, Ørreter, Siig og Aborrer m. v. Fra **Tellemarken** nedbringes Fedevare og alle Sorter Vildt, og om Høsten Qvæg og Faar til Slagt. Posten ankommer om Søndagen og afgaaer Mandagen. En Bipost til de vesterlehnske Steder, saasom til **Arendal**, **Christianssand**, **Stavanger** 2c. ankommer om Tirsdagen og afgaaer Løverdagen. For et enkelt Brev til eller fra **Kiøbenhavn** betales 20 β. og ligesaa til eller fra **Tronhiem** 20 β., som oppebæres af en Kongelig beskikket Postmester. Uden for Byens østre Side blev i December Maaned Aar 1783 opdaget

Side 611

Levninger af en ældgammel Kirke, lige over for **Bradsberg Gaard**, paa et Sted, kaldet **Kapel-Jordet**. Opdagelsen skeete ved den Leilighed, at fra samme Sted skulde hentes Steen og Gruus til Veiens Forbedring, thi da Arbeiderne havde borttaget den yderste Jordskorpe, antraf de først løse Graastene, deels af Naturen kantede, deels tilhugne, hvorigiblandt var endeel Kalk, som blev udført paa Veiene, og ved Fortsættelse af dette Arbeide blev næsten hele nordre Side af Kirkens Muur blottet, hvilken Muur er over een Mands Høide og 3 Alne tyk, opført af kantede Graastene, og vises Tegn til at Kirken har været temmelig stor. (**Mere om denne Kirke findes i Cancellieraad v. Løvenskiolds Beskrivelse over Bradsberg Amt og Skeens Bye af Aar 1784, Pag. 67 og 68**). I Byen er et Skibsbygger-Værft. **Skeens-Laugdømme** i **Christiania Stift**, indbefatter Byerne **Skeen** og **Kragerøe** samt 3de Sorenskriverier, nemlig: 1) **Nedre Tellemarkens**, 2) **Bambles** og 3) **Øvre Tellemarkens** Sorenskriverie; desuden af **Nummedals** og **Sandsværd**s Sorenskriverie forsaavidt Districtet **Nummedal** betræffer; thi **Sandsværd** hører under **Friderichstads**, **Moss** eller **Tønsbergs Laugdømme**. Over dette Laugdømme er en Laugmand, som fra Aar 1764 tillige har været Borgmester i Byen **Skeen**, hvor Laugtinget holdes paa Raadstuen til de i Loven bestemte Tider, efter Indringning med Byens Klokke. Til denne Laugstoel ligger 33 Huder Jordegods af **Solums**, **Eidangers** og **Gierpens Sogne**, og 2de af **Skeens** Saugbruge No. 12 og 13 til 14,700 Bords aarlig Skiørsel. I Kong Magni norske Lov findes **Skeens Laugstoel** allerede benævnet. **Skei**, en meget god Korngaard i **Mæhre Hovedsogn**, **Sparboe Præstegield**, **Indersens Fogd.**, **Tronhiems Amt**, beliggende omtrent 1/4 Miil fra Præstegaarden **Tuff**. Denne Gaard er i de senere Aar af Bonden Thore **Skey**; nu boende paa Gaarden **Lein**, betydelig forbedret og forsynet med anseelige Bondebygninger. I Gaardens Udmark sees 2de Bautastene, som staae nogle Skridt fra hinanden; den ene er nederst ved Jorden 2 Alne bred, hvorfra den bliver smallere og smallere indtil mod det øverste, hvor den endes med en stump Spids og er meget regelmæssig, ligesom ordentlig tilhuggen, glat og slet paa alle Kanter og Sider. Den staaer paa en liden Høi af sammenkastede Stene. Den anden Steen er meget høiere, som ogsaa staaer paa en liden Høi og er næsten firkantet. Omkring disse Stene og smaa Høie sees mange store og mindre Kiæmpehøie, deels runde, deels aflange og deels trekantede. Hos 2de af disse have staaet 2de andre Bautastene, hvoraf den ene er nedfalden og den anden staaer paa Fald, hvilken

Side 612

er 3 Alne høi. Paa denne Gaard, ligesom paa Nabogaarden **Leistad**, formenes at have staaet et eller flere Feldtslag i forud Tid. **Skei-Sogn**, et Annex, som ogsaa kaldes **Ongdalen**, til sidstmeldte **Sparboe Præstegield**, bestaaende af 60 Gaarde med omtrent 54 Opsiddere, de øvrige Gaarde ligge øde. Kirken staaer 2 Mile fra Hovedkirken, strax Sonden for Gaarden **Kirke-Skey**, og tilhører Proprietair D. U. Gram, boende paa Gaarden **Vibe** i samme Sogn; den

er en rummelig Træbygning opført Aar 1664, har et smukt Taarn, tækket med Bræder, og i øvrigt i temmelig god Stand. Her i Sognet gives mange gode Korngaarde og tildeels gode Skove, saa at Almuen ere jevnt formuende. **Skeide**, en temmelig stor Gaard i **Ulvsteens Hovedsogn** og Præstegield, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, af Skyld 6 Vog Fisk, og har 5 Opsiddere. Denne Gaard, som ligger paa **Hareidlandets** nordre Side, har en ved Stranden mærkværdig Jordsvold, kaldet **Jern-Bryggen**, der strækker sig hen til Nabogaarden **Ousnæs** og holder i Længde henved 300 Favne, men i Høide kun 4 Favne, og er ovenpaa saa bred, at 3 Slæder kunne gaae jevnside ved hinanden. Egentlig bestaaer denne Vold af smaa og runde Koppel-Stene, som kiendelig vise sig ovenpaa i Slæde-Sporene, men har dog tillige en Blanding af Muld, og en Overklædning af Grønsvær, som gjør, at den seer ud som en grøn Vold. Ved hver Ende af Volden staaer en meget stor og høi Bautasteen, og neden under gaae 4 a 5 Hull-Veier eller Render i Jorden, som med visse Graasteens-Plader ere saa vel besatte, at de altid holde sig aabne. **Skeje** eller **Ranæs Sogn**, see **Ranæs**. **Skeideraaes Sand**, en Sandørk 5 Mile lang, beliggende i **Skaftelfields Syssel**, østre Fierding af **Island**. Igiennem denne Ørk løber en farlig Elv, kaldet **Skeideraa**, hvorhos ligger et Iisbjerg, under Navn af **Skeideraae-Jøkel**. **Skelaugsfield**, et meget høit Field paa Øen **Strømøe** blandt **Færøerne**. Det stiger op over de andre omliggende Fielde, som et høit Huus og er meget kiendelig og bekiendt for Søefarende, som seile til Byen og Havnen **Thorshavn** paa bemeldte Øe **Strømøe**. **Skeri**, en Gaard i **Chors Sogn**, til **Grottens Præstegield**, under **Romsdals Fogd.** og Amt. Imellem denne Gaard og Nabogaarden **Flatmark**, hvorpaa **Chors Kirke** staaer, ligger et Field, hvori paa den ene Side sees en rundagtig Hule, som strækker sig omtrent 2 Favne ind i Fieldet, og kaldes **Jura-Holle** eller **Jette-Qvindes Hule**. Her fortæller Bønderne, at en Trolld eller Jette skal have boet i ældgamle Tider.

Side 613

Skeriesfiord, en liden Fiord eller Viig i **Guldbringe Syssel**, søndre Fierding af **Island**. Her er en gammel Havn. **Skiaastaddal**, en Dalstrækning i **Jørgenfiords Præstegield**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, begynder ved **Storfiordens** Betn og strækker sig derfra i en krum Linie fra Vesten til Norden, 1 Miil op til **Jordedalen** under **Voldens Sogn**, med hvilken den saaledes forener sig, at igiennem begge Dalene falder en Landevei af 2 Miles Længde fra **Storfiord** til **Ørfiord** i bemeldte **Voldens Sogn**. Mod Sønden grændser denne Dal til Naboe-Fogderiet **Nordmør**, og især til **Horningdalen**, hvoraf det overmaade høie Field, som kaldes **Horningdals-Rok**, har faaet sit Navn. 2de ferske Vande ligger i Dalen, hvorfra løber en Elv. Adskillige smukke og frugtbare Gaarde sees her, saasom: **Birke**, **Soure** eller **Spore**, **Rørstad**, **Skiaalstad** med flere. Et godt Stykke oven for sidstnævnte Gaard aabner sig en Tværdal, kaldet **Skibs-Dal**. Gaardenes Antal i **Skiaastaddal** er 7, hvilke skylde 21 Vog Fisk, og beboes af 25 Gaardmænd. **Skiager Sogn**, et Annex til **Loms Præstegield**, i nordre **Guldbrandsdalens Sorenskriverie**, **Christians Amt**. Kirken er en smuk Korsbygning af Træ, som Almuen har kjøbt af Kongen Aar 1723. Den ligger 1 Miil i Vest fra Præstegaarden paa Veien til **Nordfiords Sorenskriverie** i **Bergens Stift**. **Skialdbreed**, et Bierg af en forunderlig Skikkelse, beliggende i søndre Fierding af **Island**. **Skialfandefiord**, en stor Fiord i **Thingøe Syssel**, nordre Fierding af **Island**, som fra Havet løber ind i Landet imellem **Gisgrer** og **Tjørnæs**. Her fiskes Lax og Ørreter, og fanges tillige endeel Sælhunde. **Skibdalen**, en betydelig Gaard i **Tinds Præstegield**, **Øvre Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt**. Her findes Tegn til gamle forladte Kobber-Malm-Gruber. **Skibtveds Præstegield** og **Tinglaug**, i **Rakkestads Sorenskriverie**, **Øvre Borgessyssels Provstie**, **Smaalehnenes Amt**, bestaaer ikkun af eet Kirkesogn med en

Kirke, kaldet **Skibtved**. Vel er her endnu en af de saa kaldte Gave-Kirker, under Navn af **Skoug-Kirke**, men bruges ikke. **Skibtved Kirke** er en grundmuret Bygning. Til dette Præstegield er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Lain**. **Skidsmoe** eller **Skytsmoe Præstegield** og Tinglaug, i **Nedre Rommeriges Fogd.** og Provstie, **Aggershuus Amt**, bestaaer af **Skidsmoe** Hovedsogn og **Lørenskoug** eller **Hammerøe Annex**. Hovedkirken staaer ved Giestgivergaarden **Skidsmoe**, tæt ved Kongeveien; den er en temmelig anseelig muret Bygning med hugne

Side 614

Kalkstene paa alle Kirkens Hjørner og i Omfatningerne omkring Døre og Vinduer, men for Resten er Muren opført af brudte Stene. Den har ingen Fløi eller Kors. Dens Taarn, Sacristie og Vaabenhuus har Anseende af at være tilbygget i de senere Tider. I Choret staaer en Døbefteen, dannet og hugget og med lidt Løvværk zirede Klæberstene. I Kirken hænge endeel gamle Fahner. Paa Taarnet er et anseeligt høit Spiir med en Veirhane af Jern; desuden paa hvert Hjørne af Taarnet staaer et lidet Spiir med Jernfløi. 2de Klokker hænge i Taarnet. Tilforn har de 2de Sogne **Nittedal** og **Hakkedal** hørt til **Skidsmoe**, men ere nu et særskilt Præstegield. Ved Aar 1732 var i Præstegieldet 114 Gaarde, deraf i Hovedsognet 79 af fulde, halve og Fierdings-Gaarde med underliggende 100 Huusmandspladse, og 40 i Annexet. Præstegaarden har forhen været kaldet **Huusebye**, men har nu Navn efter Præstegieldet. Paa denne Gaard kan saaes 40 til 50 Tønder Byg, Blandkorn og Havre, samt fødes 8 Heste, 40 Køer og Ungfæ, foruden smaa Creature. Under denne Gaard ligger en Plads, kaldet **Steinen**, hvor en meget stor Steen sees, som formodes at have været en Offersteen; strax derhos sees en rund Høi, besat med store Stene, og Vesten for denne ligger en heel Række af flere runde Høie, hvor et Dommer-Sæde eller Tingplads formenes at have været. Her ligger endnu endeel store Kampestene. I en af Høiene er fundet et gammelt Sværd, Sporer, store Bidselstænger med adskillige andre gamle Ting. Til dette Præstegield er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Sorum**. **Skie Sogn**, et Annex til **Krogstads** Præstegield, i **Folloug Sorenskriverie**, **Aggershuus Amt**. Kirken, som ligger 1 1/2 Miil fra **Christiania** paa en høi steenig Slette, er af Grundmuur. Her holdes Prædiken om Vinteren hver anden, men om Sommeren hver Søndag. **Skie** eller **Skee Sogn** til **Stokke** Præstegield, see **Skees Sogn**. **Skieberg Præstegield** og Tinglaug, i **Idde** og **Marker Fogd.**, **Nedre Borgessyssels Provstie**, **Smaalehnenes Amt**, bestaaer af Hovedsognet **Skieberg** og 2de Annexer, nemlig: **Ingedal** og **Ullerød**. Hovedkirken, som er en anseelig grundmuret Bygning, ligger tæt ved Præstegaarden, 3/4 Miil fra **Hafslund Herregaard**. Paa Kirkegaarden staaer et Monument over afdøde Krigs-Commissair **Holters** Grav, saaledes indrettet: Over Graven er en firkantet Plads belagt med Muursteen, 8 Alne lang og bred, omgivet med Jern-Trælværk. Monumentet inden for er 5 Alne høit af norsk Marmor, men Ziraterne derpaa af italiensk Marmor.

Side 615

Øverst paa Monumentet staaer en Himmel-Kugle af Marmor, hvorpaa sees Dyrekredsen forgyldt i det Himmel-Tegn, den Afdøde blev født, og det Himmel-Tegn sort, hvori han døde. Til Præstegaarden er betydelig Avling, og ligger til Gaarden mange Huusmandspladse. En Sognepræst og en residerende Kapellan er hertil beskikket. **Skieker-Field**, et meget stort Field paa Grændserne imellem **Jemteland** under **Sverrig**, og **Sneaasens** Præstegield, i **Indersens Fogderie**, **Tronhiems Amt**. Det høieste af dette Field kaldes **Skieker-Hatten**. Herved ligger et stort Vand, kaldet **Sk.:Pers Vand**, hvorfra udrinder en stor Elv, kaldet **Skieker-Elv**, som

løber ned i **Verdals-Elv** ved Gaarden **Elnæs** under **Verdals Præstegield**, **Stør- og Verdals Fogderie**. **Skiebred**, en Gaard i **Eger Præstegield**, **Eger og Modums Sorenskriverie**, **Buskeruds Amt**, har i gamle Dage været en Herregaard og tilhørt Hartvig Hvidtfeldt til **Kammer-Gaard**, hvis Frue var Bente Schak til **Skiebred**. Medens Hvidtfeldt beboede Gaarden, lod han Aar 1613 optage en sølvholdig Blyes Anviisning i Gaardens Udmark, som efter noget Arbeide blev indstillet. Siden igien optaget og atter med betydeligt Tab forladt. Nu beboes Gaarden af Bønder. **Skiebreyfield**, det eneste Field paa vestre Side af **Faaberg Præstegield**, i **Guldbrandsdalens Fogd.**, **Christians Amt**. Dette Field er meget høit, og er en Arm af **Fille-Field**, som adskiller Districtet **Valders** fra søndre **Guldbrandsdalen**. **Skieflvin** eller **Skierven**, en beboet Øe i **Helgelands Fogd.**, **Nordlands Amt**, beliggende imellem **Vægøe** og **Ulvingen** under **Brønsøe Præstegield**. **Skiellegrind**, en Gaard i **Spareboe Præstegield**, **Indersens Fogd.**, **Tronhiems Amt**, beliggende 2 Mile til Fields fra **Skei Annexkirke**. Paa denne Gaard, som skylder 1 Øre 8 Marklaug, staaer det nu nedlagte **Guldstads-Kobberværks Smelte-Hytte**, ved den store **Ogne-Elv**, som her løber forbi, og blev Gaarden beboet af Værkets Hytteskriver i den Tid Værket var i Drift, men efter at Værket blev forladt af dets Participantskab og Eiendommene bortsolgte, har nu en ny Eiere, nemlig Kiøbmand J. D. Thoning i **Tronhiem** m. fl. ladet opføre paa bemeldte Gaard **Skiellegrind** et betydeligt Saugbrug, hvorpaa er bevilget 6000 Bords aarlig Skiørsel. Til Gaarden høre 6 Huusmandspladse, som forhen have været beboede af Arbeiderne ved Hytten. **Skiellekrokerne**, saa kaldes endeel Øer og Holme i **Søndhordlehns Fogd.**, **søndre Bergenhuus Amt**, og hvoraf nogle ere beboede. Disse Øer ligge ved et Sund, kaldet **Qvalesund**.

Side 616

Skieflstad-Marken, et Bygdelaug i **Hægre Annersogn** til **Størdals Præstegield**, i **Stør- og Verdals Fogderie**, **Tronhiems Amt**, som bestaaer af 39 Gaarde, hvilke beboes af omtrent 55 Gaardmænd og 10 Huusmænd. **Skierdingstad Nedre**, en meget smukt bebygget, samt i Ager og Eng betydelig god Gaard, beliggende ved Kongeveien i **Melhuus Hovedsogn** og **Præstegield**, **Guldals Sorenskriv.**, **Tronhiems Amt**, som eies og beboes af Enken efter nu afdøde Cancellie-Raad Tyrholm. Ved Gaarden er en stor, smuk og god Hauge. Paa Gaardens Marker, ligesom paa de 2de Gaarde **Øvre Skierdingstad**, sees adskillige Kiæmpehøie. **Skierdingstad** skal i forstum Tid have været Boepæl for en af de fornemste Høvdinger i **Guldalen** og **Throndelagen**. **Skierstads Præstegield**, i **Saltens Fogderie** og **Provstie**, **Nordlands Amt**, bestaaer kun af eet Kirkesogn, hvis Kirke staaer ved **Saltens Fiord**, og hvortil er en Sognepræst. Dette Præstegield tilligemed **Saltdalens Præstegield** udgjør en Fierding eller Tinglaug, hvis Tingsted er Gaarden **Lionæs**. **Skiervøe**, en beboet Øe i **Tromssøens District**, **Senjen** og **Tromssøens Fogd.**, **Finmarkens Amt**, som udgjør et Tinglaug og **Præstegield**, bestaaende af et Kirkesogn, hvortil er en Sognepræst og en Missionarius for Finnerne. Dette Præstegield henhører under **Tromssøens Provstie**. **Skieræg**, en temmelig stor Holm, beliggende ved Enden af den store **Rogns Fiord**, og ved Indløbet derfra til **Langesunds-Fiorden**, i **Bamble Præsteg.**, **Nedre Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt**. Denne Holm er næsten ganske sort. **Skielmannarepp**, et Sveit eller Bygdelaug, beliggende midt i **Borgarfiords Syssel**, vestre Fierding af **Island**. **Skinstadrud**, Klokke-Gaard i **Faaberg Hovedsogn** og **Præstegield**, **søndre Guldbrandsdalens Sorenskriv.**, **Christians Amt**, af Skyld 2 Huder. Nu værende Klokke har meget forbedret Gaarden, og har anlagt en Plante-Skole af Frugttræer, hvorfor han har erholdet i Præmie 50 Rdlr. af det Kongelige

Landhuusholdnings-Selskab. **Skiolds Præstegield**, i **Ryfylke Fogd.** og Provstie, **Stavanger Amt**, bestaaer af **Skiolds Hovedsogn** og 2de Annexer, nemlig: **Vads** og **Tysvær**. Til dette Præstegield, som ligger paa den nordvestlige Side neden for **Stavanger-Fiord**, er en Sognepræst. **Skiolds Skibreede**, et Tinglaug i **Nordhordlehns Fogd.**, **søndre Bergenhuus Amt**. Tingstedet er Gaarden **Natland**.

Side 617

Skiorta, et Field beliggende paa østre Side af **Eridsfiord** under **Eridsfiords Tinglaug**, i **Romsdals Fogd.** og Amt. Dette Field holdes af Bønderne for at være høiere end **Romsdals-Horn**, ja endog at være det høieste Field i **Norge**. **Skiølen**, en Aabning i en Fieldstrækning, kaldet **Vatsfjeldet**, beliggende imellem **Klæboe** og **Melhuus** Præstegielde under **Tronhiems Amt**, hvilken Aabning gjør Communication imellem **Guldalen** og **Tiller**. Her sees 3de Gruber efter et fordom i Drift værende Kobberværk, kaldet **Ulriksdals-Værk**. **Skiørra-Vand**, et stort Vand i **Størdalens Præstegield**, **Stør- og Verdals Fogd.**, **Tronhiems Amt**, beliggende oppe ved Grændserne ved Fieldet **Remmen**. Fra dette Vand har **Størdals-Elv** sit Udløb. **Skiørn**, en stor Fiord eller Bugt, som fra Havet eller **Tronhiems Fiord** gaaer skraas over for **Agdenæs** i Nordost dybt ind imellem **Ørlandet** og **Stadsbygden**, under **Fosens Fogd.**, **Tronhiems Amt**, og danner 2de smaa Fiorde under Navne af **Sør-fiord** og **Nordfiord**. Her gives godt Fiskerie især af Sild. **Skodt**, en betydelig forbedret Gaard, som forhen har været en gammel Sædegaard og har endnu Tiende-Frihed, beliggende i **Eger Præstegield**, **Eger** og **Modums Sorenskriverie**, **Buskeruds Amt**. Til Gaarden er en god Skov. Her løber forbi en stor Elv, kaldet **Skodts-Elven**, hvorved Saugbruge ere opførte, hvilke forhen have tilhørt Gaarden. Denne Elv samles af adskillige smaa Elve i bemeldte Præstegield, som forener sig igiennem en lang Dalstrækning, kaldet **Bingen**, og faaer siden Navn af **Skodts-Elven**, som tilsidst falder ud i den Elv, **Stor-Elven**. **Skodts-Elven** driver **Hassel-Jernværks** Marsovn, Stangjern-Hammer, Pukværk m. v., item 13 Saugbruge, til hvis Drift endeel Familier af omtrent 200 Mennesker boe samlede, som i en liden Bye eller Dorp, kaldet **Skodts-Elven**. Desuden drives 1 Hollandsk Gryn- og Sigte-Mølle og endeel andre Korn-Møller ved **Ulvelands-Bakken**. Ved **Skodts-Elvs** Saugene er en Saugfoged, som har anseelige Indkomster. Hver Saug har sin Saugmester og sine Saugkarle, foruden Smede, Bordsførere, Kulbrændere og Tømmerdragere m. fl. Arbeidere. **Skognens** eller **Skognens** Præstegield, i **Stør- og Verdals Fogd.**, **Øster Indherreds Provstie**, **Tronhiems Amt**, er fra Øster til Vester 3 1/4 Miil langt, og grændser mod Sønder for endeel til **Jemteland** i **Sverrig**, samt mod Nord til **Tronhiems Fiord**. Det bestaaer af 3 Kirkesogne, som ere: **Alstahoug Hovedsogn**, og Annexerne **Ekne** paa den vestre og **Levanger** paa den østre Side af Hovedsognet. I forrige Tider har her

Side 618

været dobbelt saa mange Kirker, hvoraf en har staaet paa Gaarden **Svendsgaard**, en paa Gaarden **Veie** og en paa Gaarden **Munkebye**, hvilke Kirker Aar 1589 bleve sløifede. Herforuden skal have staaet en Kirke paa Gaarden **Hollan**, en Miil fra Hovedkirken i en liden Markebygd. Dette Præstegield indeholder 2de Tinglauge, nemlig: **Jeite Tinglaug** og **Volls Tinglaug**, som Aar 1785 havde Gaarden **Eide** til Tingsted. Her ere mange store og betydelige Gaarde, især i Hovedsognet, de fleste meget smukt bebyggede og en stor Deel beboede af distingverte Familier, som drive deres Gaarde med stor Fordeel og anrette store Forbedringer; Bønderne ere ligesaa i Almindelighed meget drivtige og gode Jorddyrkere. Efter Matrikulen bestaae Gaardene i 222 Numere, deraf 25 Underbrugs- eller Avls-Gaarde og een aldeles øde,

kaldet **Tynes-Aunet**, beliggende 2 Mile op til Fields. De beboede Gaarde havde Aar 1776 i alt 218 Opsiddere, 224 Huusmænd, 54 Strandsiddere paa **Levanger**, og 14 Familier paa Avlsgaardene, tilsammen 292 Huusmænd og Strandsiddere, og i alt 510 Familier. Aar 1769 bestod Folkemængden i det Hele af 1228 Mands- og 1409 Qvindes-Personer, tilsammen 2637 af Unge og Gamle. Gaardene ere inddeelte i 38 1/2 Soldater-Lægd, 5 Skiøløber-Lægder og 78 Dragoun-Qvarterer. Tienden beløber paa hver Part aarlig imellem 4 a 500 Tønder af Byg, Havre og lidet Rug. Foruden Bøndernes Næring ved Korn-Avlingen gives og tildeels godt Fiskerie af Søen, og af Skovene haves paa sine Steder gode Fordele. I hele Præstegieldet ere 9 Saugbruge i Drift til 35228 Bords aarlig Skiørsel, hvis Eiere fornemmelig ere: Proprietair Testmann og Kiøbmand J. V. Thoning i **Tronhiem**, hvilke tillige eie mange Gaarde i Præstegieldet, hvis Skove ligge til Brugene. Skovene have til de fleste Gaarde i Præstegieldet været betydelige, men nu meget udhugne, fornemmelig til de i den senere Tid opfundne Haandsauge, som i Almindelighed har ruineret og fremdeles vil ruinere **Norges** Skove paa de Steder, de ere i Brug. De derved skiærende Bord ere aldeles ikke saa gode af Bonitet ei heller af den Anseelse, som de der skiæres paa Vandsaugene. Næsten til hver Gaard ere skønne Hummel-Hauger, og en stor Deel Næper eller Roer udføres til Forshandling. Her gives store og skønne Heste, og næsten hver Mand har et lidet Stutterie. Afsætningen herpaa er beqvem ved det nær hosliggende **Levangers-Marked**; mange Bønder opkiøbe tillige Heste fra andre Bygder for igien at afhandle samme paa Markedet. Med Qvæg drives her ogsaa en stor Handel; de kiøbes gemeenlig om Foraaret, og om Høsten drives over Fieldet til **Røraas** med andre omliggende Steder for at forhandles. I Præstegieldet ligge

Side 619

18 a 19 store og smaa Bande, foruden adskillige store og smaa Elve, hvilke, foruden førmeldte Saugbruge, tillige drive 19 Korn-Møller. Af Elvene er **Levangers-Elv** den største. Paa mange Steder i Præstegieldet baade Inden- og Uden-Gierds sees en stor Deel Kiæmpehøie af forskiellig Dannelse. En Sognepræst, som boer paa Præstegaarden ved Hovedkirken, see **Alstahoug**, og en residerende Kapellan, som for nærværende Tid boer paa **Levanger**, ere her beskikkede. **Skongnens Sogn**, see **Børsse-Skognen**. **Skopshornet**, et af de høieste Fielde i **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, hvilket Field har mange Tinder eller høie Spidser. **Skoradals Sveit**, et Bygdelaug, beliggende til Fields i **Borgarfiords Syssel**, vestre Fierding af **Island**, rundt omkring en fersk Søe, kaldet **Skoradalsvatn**, som er 1 Miil lang, og indeholder en Mængde Foreller. **Skorarfield**, et Field i **Iisefiords Syssel**, vestre Fierding af **Island**, som er 1 1/2 Miil langt og 210 Lachter høit. Dette Field indeholder Surterbrand. **Skorgedalen**, en beboet Fielddal i **Næssers Præstegield**, **Romsdals Fogd.** og Amt, hvorigiennem løber en stor Elv, kaldet **Skorge-Elv**, som driver Saug- og Qværnebruge. **Skortnæs Præstegaard** i **Sillejords Præstegield**, **Øvre Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt**, har **Stor-Elven** paa den ene og **Kivlebækken** paa den anden Side, ved hvilke Elve Gaarden er dannet som et Næs, ved Foden af et Bierg, kaldet **Skorve**; den er af liden Frugtbarhed, thi Jordarten bestaaer af Sand og Gruus, blandet med Kampestene, dog er den i de senere Tider meget forbedret ved Rydning, mange Tusinde Læs Steens Bortførelse og en stor Deel Grøfters Optagelse, hvorved en forhen uduelig Mose er udtørret. Her fødes nu 3 Heste, 24 Køer, 30 Faar, og avles i bedste Aaringer 80 Tønder Korn. Vaanings-Husene ere nogenledes gode, endskiønt meget gamle, og ere udvendig rødt malede. Paa Gaarden er anlagt 2de Frugthauger. Et Ørret-Fiskerie i **Larhol-Fossen** og et Siig-Fiskerie ved Gaarden Biørge tilhøre Gaarden. Bemeldte **Larhol-Foss** nedstyrter strax ved Præstegaarden, hvorved er et Saug- og et Qværnes-Brug, som Aar 1771

blev anlagt med megen Bekostning, men til stor Fordeel for Sognet. Elven kaldes **Fladsøe**. **Skorvolden**, en anseelig stor og frugtbar Gaard i **Størens Hovedsogn** og Præstegield, **Guldals Sorenskriverie**, **Tronhiems Amt**, paa hvis Grund Hovedkirken nu staaer. Gaarden har forhen været beboet af Stedets forudm værende Sorenskriver, nu afdøde Cancellieraad Tyrholm, men beboes nu af en Bonde.

Side 620

Husebygningerne ere meget store, anseelige og særdeles beqvemt og smukt indrettede. De ere rød malede udvendig og nogle af Værelserne indvendig betrukne. Ved Gaarden er en betydelig Hauge, forsynet med et Vandspring og mange Frugttræer, men hvilket alt nu i de senere Aar er forfaldet og tildeels aldeles ødelagt, ved det at Bonden har besaaet Haugen med Korn. Saadan Skiebne har i Almindelighed de Gaarde i **Norge**, som Embedsmænd og andre Mænd uden for Bondestanden tilforhandle sig og beboe; thi efter at de have forsynet Gaardene med beqvemme og tildeels ziirlige Bygninger, opryddet og forbedret Markerne, anlagt een eller flere Urte- og Frugt-Hauger med andre Indretninger, blive disse Gaarde, enten ved Eierens Forflyttelse som Embedsmand, eller ved Dødsfald, som allerofstest Eiendom for een eller flere Bonde-Familier, i hvis Hævd de smukke Huse, Hauger og andre Ziirligheder forfalde og bortsvinde; thi det er meget sielden at den Gaard, som en forflyttet eller afdød Embedsmand har beboet, bliver Boepæl for Eftermanden. En stor Elv løber igiennem Gaarden **Skorvolds** Grund, som ved Udbrud har gjort og gjør aarlig stor Skade paa Gaardens Agre og Enge. Til Gaarden hører en vidtløftig Skov-strækning og et lidet Saugbrug, opført ved en mindre Elv. **Skottelien**, en Gaard i **Vaage Præstegield**, nordre **Guldbrandsdalens Fogd.**, **Christians Amt**, af Skyld 2 Huder, er Præstebolets Mensal-Gaard, og har været beboet af den eneste overblevne Mand af Skotterne efter Slaget ved **Kringlen** Aar 1612, hvorfor Gaarden nu kaldes **Skottelien**. **Skottet**, et lidet ubetydeligt Bygdelaug, som ligger tvert over for **Dyrkorn-Bygd** i **Stordalens Annersogn**, **Strands Præstegield**, **Søndmørs Fogd.**, **Tronhiems Amt**. Det bestaaer af et høit og steilt Field, indsluttet imellem **Ramstadalen** i **Ørskougs Sogn** og den egentlig saa kaldte **Strand** i **Strands Sogn**. Bemeldte Field, som kaldes **Skottet**, skyder sig ud fra den ved Stranden af **Stordals-Fiord** beliggende lange Fieldstrækning, og er temmelig høit og brat, men Gaardene ligge nederst ved Foden af Fieldet, hvilke i alt er 6, af Skyld 5 Vog 1 Bispd. 6 M. Fisk, deraf een Gaard øde, de øvrige beboes af 8 Gaardmænd. **Skoue Sogn**, et Annex til **Borgunds Præsteg.**, i **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, skal have sit Navn af den Mængde Skov, som det i de ældre Tider har havt, og hvorefter det endnu eier et større Forraad, end noget andet Sogn paa **Søndmør**. Dette Sogn ligger indsluttet imellem **Vatne**, **Borgund** og **Ørskoug**, og er det største Annex under **Borgund**, og tillige det smukkeste Sted i Kaldet, efterdi Biergene falde her ikke meget høie, og ere desuden prydede med deilige Fyrre-Skove, som udgiør Sognets fornemste

Side 621

Herlighed. - Næst Tømmerhugst bestaaer Indbyggernes bedste Næring i Torske-Fiskerie, for hvis Skyld de aarlig beivre sig hen til det i Hovedsognet beliggende almindelige Fiskevær, kaldet **Borgensund**; thi i Sognet selv falder ingen betydelig Fanast, undtagen af den saa kaldte Smaa-Fisk, eller smaa Fersk- og Saltvands-Fiske. Derimod er Agerdyrkningen her ikkun i maadelig Tilstand, og Korn-Avlingen neppe af høiere Beløb end i Annexet **Vatne**, som dog er et mindre Sogn, hvorfor Indbyggerne nødes til altid at forsyne sig med fremmede Korn-Vare, hvis Beløb, endog i almindelige Aaringer, Professor Strøm ansætter for 250 Tønder aarlig.

Sognet bestaaer næsten af fast Land, og kan bekvemmeligst deles i 2de Hoved-Parter, nemlig i nordre og søndre Part, hvilke fra hinanden ere adskilte ved et Sund, kaldet **Dragsund**. Den nordre Part, som ligger Norden og Vesten for **Dragsund**, udgjør egentlig den faste og tillige den største Deel af Sognet, som indbefatter 3de Bygdelaage, nemlig: **Engesæts-Dal**, **Stette-Bygd** og **Skoue-Bygd**; den søndre Part, som ligger paa en fra **Skoue-Bygden** udgaaende stor Land-Tunge, der i Flod-Tiden kan betragtes som en Øe, og derimod i Ebbe-Tiden, naar **Dragsundet** er tørt, som en Halvøe, indeholder ligeledes 3de Bygder, nemlig: **Svorte-Bygd**, **Brusdal** eller **Brusdals-Bygd** og **Honningdals-Bygd**. Ommeldte **Skoue-Bygd** indeholder 14 Gaarde, af Skyld 23 Vog 1 Bispd. 15 M. Fisk, og beboes af 31 Gaardmænd, samt 5 Pladse- og Huusmænd. Hele Sognet indeholder 68 matrikulerede Gaarde, hvilke skyldte 114 Vog 1 Bispd. 21 M. Fisk, og beboes af 136 Gaardmænd, samt 21 Pladse- og Huusmænd. Aar 1757 var det hele Folke-Antal af Gamle og Givre 351 og af Unge og Ugivte 483, tilsammen 834, deriblandt 497 Communicantere. Kirken, som nu staaer paa Gaarden **Indre-Skoue** i **Skoue-Bygd**, men skal tilforn have staaet paa Gaarden **Leite** i **Stette-Bygden**, har en fordeelagtig Situation paa en høi Bakke. Omendskiønt denne Kirke er en af de rigeste i **Søndmørs Provstie**, efterdi den eier et Jordegods af 18 Vog Fisk, var den dog næsten ganske forfalden i Aaret 1750, da Sognemændene tilkiøbte sig den for 700 Rdlr., hvorefter den gamle Kirke blev nedrevet og igien af nyt Tømmer opbyggt, som med en Bekostning i alt af 1400 Rdlr. er sat i meget god Stand. **Skoug Kirke**, en Gave-Kirke i **Skibtveds Præsteg.**, **Rakkestads Sorenskriv.**, **Smaalehnenes Amt**, som nu ikke bliver brugt. **Skouge Præstegield**, i **Jarlsbergs Grevskab** og Provstie, bestaaer af 2de Kirkesogne, nemlig: **Skouge Hovedsogn** og Byen **Tangen** under **Drammens Toldsted**, hvis Kirke ligger hertil som Annex.

Side 622

Hovedsognet ligger under Grevskabets Jurisdiction, hvis Tingsted er Gaarden **Søndre-Revaæ**. Hovedkirken er en gammel grundmuret Bygning, kaldet **St. Oles Kirke**. Her har tilforn været et sølvhaltig Blyeværk i Drift, kaldet **Raanerud**, men samme er nu nedlagt; derimod er nu opført paa det Sted, hvor Værkets Maskiner og Bygninger have staaet, et betydeligt Møllebrug og en Spiger-Fabrik m. v., see **Raanerud**. I den Tid det sølvhaltige Blyeværk var i Drift, blev for Arbejderne opbyggt et smukt Prædike-Kapel, hvori endnu holdes Prædiken med flere andre Kirke-Tienester. Til dette Præstegield er en Sognepræst, som kaldes af Greven af **Jarlsberg**. I forlum Tid har **Skouge Hovedkirke** og Byen **Tangens Kirke** været 2de Annexer til **Sande Præstegield** i Grevskabet, men Aar 1752 bleve de separerede derfra og giorte til et særskilt Præstegield, saa at **Sande Præstegield** nu ikkun bestaaer af eet Sogn. Indvaanerne i Byen **Tangen** sortere under **Strømsøe Byes** Jurisdiction. **Skrednakken**, et overmaade høit og steilt Field, i **Nordaaslens Hovedsogn** og Præstegield, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, som paa sin Ryg eller Nakke bær en Fieldgaard af samme Navn. Fieldet har en udstikkende Pynt eller Hiørne, som adskiller **Romsdals-Fiorden** fra **Sondelvs-Fiorden**, og gaaer ei allene skrækkelig høit op, men og ganske perpendiculair, med steile og nøgne Fieldsider. Gaarden har ikkun een Opsidder, som finder her ypperligt Græs og skøn Leilighed til Qvæg-Avling, item en tilstrækkelig Andeel Skov saavel af Birk som Fyr; men kan dog, formedelst den i Høiden faldende strenge Kulde, ikke alle Aar bringe eget Korn til Modenhed, og maae derfor, ligesom andre Fieldgaarde, ofte købe det fremmede. Ved Søen har Opsidderen et lidet Baade-Nøst, hvorfra Veien gaaer til Gaarden i adskillige Bugter op efter Fieldsiden, eller jevnside med en slangeviis løbende Elv, hvor Opgangen falder baade lang og besværlig. **Skribla**, en opvældende Kilde strax ved det Bad **Snorraslaug** i **Borgarfjords Syssel**, vestre Fierding af

Island. Skvida, et sekulariseret Kloster i **Mule-Norder-Syssel**, østre Fierding af **Island**, stiftet Aar 1494 af Biskop Stephan, som satte en Prior over Klosteret. **Skroven**, en bekiendt Øe af maadelig Størrelse, beliggende udi **Vest-Fiord**, 4 Mile fra **Senjens Land** og 1 Miil fra de 2de Øer **Vaagen**, henhørende under **Saltens Fogd.**, i **Nordlands Amt**. Her er et ypperligt Fiskevær, hvor mange nordlandske Fiskere fra alle Kanter samles til Torske-Fiskerie; thi Skrej-Torsken har her under denne Øe til sine Tider sit visse Sted.

Side 623

Skrutvold Sogn, et Annex til **Ourdals** Præstegield, i **Valders Fogd.**, **Christians Amt**. I Kirkegulvet, som er nedlagt af Planker, er udgravet en Qvindes Billede, paa hvis Skiørt staaer disse Rune-Bogstaver neden fra op ad: ”Her hviler Elium Reis Toter, altid henner er gle mora Messo afran.” **Skudenæs**, et Sted under **Bergens** Tolddistrict, hvor en Kongelig Toldbetient er ansat. **Skudenæs Præstegield**, i **Ryfylke Fogd.**, **Karmesunds** Provstie, **Stavanger Amt**, beliggende paa den store Øe **Karmen**, og bestaaer af 4 Kirkesogne, som ere: **Falnes Hovedsogn**, og Annexerne: **Ferkingstad**, **Akre** og **Bukken**. Til dette Præstegield er en Sognepræst. **Skuggen**, et Handelssted i **Borgunds Hovedsogn** og Præstegield, **Søndmørs** Fogd., **Romsdals Amt**. Dette Sted har en liden tilliggende Jordstrækning, som er skyldsats for 9 Mark Fisk. **Skullerud-Vandet**, et stort ferskt Vand i **Holands** Præstegield, **Nedre Rommeriges** Fogd., **Aggershuus Amt**, hvorigiennem en stor Deel Saugtømmer flaaedes, og er paa sine Tider om Sommeren med en saa stor Mængde deraf opfyldt, at det overdækker det hele Vand. Ved Enden saavel af dette Vand som ved de strax ovenfor liggende Vande, **Sitten** og **Miren**, er anlagt en Bom eller Lentse, hvorved Tømmeret standses, indtil den hele Massa er samlet, da Bommen eller Lentsen aabnes, hvorved Tømmeret passerer ned efter en fra **Skullerud-Vandet** løbende Foss eller Elv. I dette Vand fiskes Giedder, Brasen, Aal, Aborrer, med flere Sorter Fisk. **Skurdal**, 5 Gaarde i **Froens** Præstegield, søndre **Guldbrandsdalens** Sorenskriv., **Christians Amt**, som med Ødegaarden **Holum** skylder 10 Huder, 8 1/2 Skind Odelsgoods, beliggende paa vestre Side af **Laugen-Elv**, 1/2 Miil fra Hovedkirken. Disse Gaarde beboes af 7 Gaardmænd og 11 Huusmænd. Her har staaet en Kirke i de katholske Tider. **Skurve-Fieldene**, ere overmaade høie og lige opgaaende Fielde, som fra Præstegaarden i **Sillejords** Præstegield, **Øvre Tellemarkens** Fogd., **Bradsberg Amt**, strække sig hen ved 1 Miil i Længde, og indeholde endeel Marmor. **Skutterud**, en Gaard i **Modums** Præstegield, **Buskeruds** Fogd. og Amt, tilhørende **Modums Blaafarve-Værk**, see **Modum**. **Skutulsfiord**, et Handelssted og en af de betydeligste Trans- og Fiske-Havne paa **Island**, beliggende i **Iisefiords Syssel**, under vestre Fierding.

Side 624

Skuøe, en beboet Øe under **Sandøe Syssel** blandt **Færøerne**, ligger 1/2 Miil Sonden for **Sandøe** og strækker sig i Øst og Vest; den er 3/4 Miil lang og 1 Miil bred. Paa denne Øe, som er et høit Land med høie Forbierge, staaer en Kirke for Indbyggerne, som udgjør et Annexsogn til **Sandøe** Præstegield. **Skvarkmoe**, see **Svarkmoe**. **Skydsiord**, en Gaard beliggende 2 1/2 Miil fra Staden **Christiania** i **Aas** Præstegield, **Aggers** og **Folloug** Fogd., **Aggershuus Amt**, er det første Skydsskifte fra **Christiania** til **Svinesuund**. Her er et ordentlig Giestgiversted, hvor Reisende nyde for billig Betaling hvad de behøve. Her er og det sædvanlige Samlingssted for Egnens Militaire ved Sessioner og andre Samlinger. Strax ved Gaarden staaer Annexkirken **Nordbye** til bemeldte **Aas** Præstegield, paa Gaarden **Nordbyes** Grund. **Slagens Sogn**, et Annex til **Sems** Præstegield, i søndre District af **Jarlsbergs Grevskab**. Kirken er en smuk

Steenbygning i god Stand. Fra **Slagens Sogn** i Vest og ned til **Drammen** ere mange gode Laxefiskerier til store Fordele for Eierne. **Slemdale Sogn**, et Annex til **Eidanger** Præstegield, i **Nedre Tellemarkens** Fogd., **Bradsberg Amt**, som bestaaer af 13 fulde og 12 halve Gaarde, med omtrent 20 Huusmandspladse. Kirken, som er en smuk Træbygning, tilhører **Fossums Jernværk**, med et Jordegods af 19 Huder. Dette Sogn er i det Civile annecteret under **Gierpens** Tinglaug. Indbyggerne have god Næring af deres Skove ved Kul-Leverance til **Fossums** og **Laurvigs** Jernværker, samt ved Saugtømmer-Hugst til **Skeens** Saugbrug. Her ligger 2de fiskerige ferske Bande, nemlig **Heje-Vandet** og **Opdals-Vandet**. **Sletta**, en Gaard i **Grøttens** Præstegield, **Romsdals** Fogd. og Amt. Vesten for denne Gaard ligger et høit Field, kaldet **Sletre-Fieldet**, paa hvis høieste Deel findes en rar Alderdoms-Levning, en i Form af et Alter opsat næsten firkantet Muur, som er opført af store flade Steen-Heller, noget over 2de Alne høi, og 2 Alne paa hver Side. Denne Muur kaldes endnu Alteret, og skal være af en meget stor Ælde. Tæt hos Alteret eller Muren sees 3de cirkelrunde steensatte Kredse, hver 2 Alne i Giennemsnit, som holdes for at have været Kampe-Pladse. **Sletten**, et Forland, som begynder strax Norden for **Karsmesund**, i **Nordhordlehns** Fogd., søndre **Bergenhuus Amt**. Fra dette Forland, over Fiorden inden for **Mønster-Havn**, falder Coursen i Nordnordvest imellem Øerne til Staden **Bergen**. **Sletten**, saa kaldes en stor jevn Plads strax ved Gaarden **Haldvarmoe** i **Overhaldens** Præstegield, **Nummedals** Fogd., **Tronhiems**

Side 625

Amt, hvor adskillige Familier boe, og hvor aarlig om Høsten holdes et Marked, kaldet **Overhalds-Marked**, see **Haldvarmoe**. **Sletten Sogn**, et Annex til **Hitterens** eller **Hittersens** Præstegield, i **Fosens** Fogd., **Tronhiems Amt**. Kirken staaer paa en Øe, kaldet **Sullen**, blandt adskillige Øer, som alle under Eet gives Navn af **Frøyen** eller **Frøerne**. **Slibesteens-Bierg**, en Biergstrækning paa **Hedemarken**, hvor gode Slibesteene brydes og udhugges. **Slidre-** eller **Slidri-Præstegield** og Tinglaug, som ogsaa kaldes **Sliri**, i **Valders** Sorenskriv., **Toten** og **Valders** Provstie, **Christians Amt**, bestaaer af 6 Kirkesogne, som ere: **Slidre Hovedsogn**, og Annexerne: **Lommen**, **Røen** eller **Odde**, **Hegge**, **Voldbøe** og **Røgen**. Herforuden har forhen været et Kirkesogn midt i Præstegieldet, kaldet **Qvamsherred**, som nu ligger aldeles øde, saa og en Fieldstrækning imellem **Hallingdal** og **Valders**, kaldet **Heelestranden**, som før har været beboet og udgiort et Kirkesogn, men tiener nu til Sættesteder for endeel Gaardbrugere i **Bangs** Præstegield. Dette **Slidre** Præstegield, hvortil nu er en Sognepræst og en residerende Kapellan, har i fordom Tid været et Dom-Provstie. Hovedkirken er en stor og meget ziirlig grundmuret Bygning, forsynet med store vellydende Klokker, samt med andre smukke og kostbare Ornamerter. I Præstegieldet ligger mange fiskerige Bande og Elve, men disse Elve have tillige ofte giort stor Skade ved Oversvømmelse og Udbrud, fornemmelig Aar 1789 den 22 og 23 Julii, da 18 3/4 Maal Ager og 68 1/2 Mælinger Eng bleve aldeles ødelagte; item 19 1/2 Maal Ager og 53 Mælinger bedærvede for nogle Aar, 13 Huse bleve aldeles udtagne og 3 beskadigede. Den hele Skade er taxeret for 3460 Rdlr.. Almuens fornemste Næring er Jordebruget, saa og ved Forhandling af Fødevarer og Slagteqvæg m. v. Tingstedet er Gaarden **Folken**. **Sliningen**, en Gaard paa Den **Hesse** i **Borgunds** Hovedsogn og Præstegield, **Søndmørs** Fogd., **Romsdals Amt**, af Skyld 1 Vog 18 Mark Fisk, har en Opsidder og 5 Huus- og Pladsemænd. Denne Gaard, som er et Kræmmerleie, har fra Begyndelsen været anlagt, opryddet og beboet af en bekjendt mandig og tapper Officeer, nemlig Capitain Jørgen Knag, der efter eenstemmig Beretning skal have giort meget til **Tronhiems** Indtagelse fra de Svenske, strax efter den **Roeskildske** Fred. En anden Beboer efter Capitain Knag var en Handelsmand,

navnlig Claus Nielsen, som var den første der har opfundet og brugt de saa kaldte Torske-Garn, hvorved Torske-Fiskeriet og den nordenfjeldske Fiske-Handel betydelig blev befordret.

Side 626

Sluben eller **Slupen**, en meget stor og anseelig vel dyrket Gaard, beliggende en kort halv Miil Sønden for Staden **Tronhiem**, i **Hlade Hovedsogn**, **Strinde Præstegield** og Fogd., **Tronhiems Amt**. Denne Gaard er forsynet med meget smukke Husebygninger og derhos en smuk Hauge med adskillige andre ziirlige og nyttige Indretninger, alt bekostet og fuldført af nu afg. Justitsraad Friedlieb, hvis Enke-Frue nu eier og beboer Gaarden. **Slutu**, en god og smukt bebygget Gaard i **Eidsbergs Præstegield**, **Heggen** og **Frølands Fogd.**, **Smaalehnenes Amt**, 1/2 Miil Norden for Hovedkirken. 300 Skridt fra denne Gaard sees Rudera af en Kirke, som der i fordum Tid har staaet, og endnu stod Aar 1710, under Navn af **Tenor-Kirke**, men har ei været brugt siden Aar 1560, da de Svenske begyndte fiendtlig Indfald i **Norge**, og da blev ødelagt, men til Erindring om denne Kirke forvares Kirke-Nøglen paa Gaarden. Omtrent 20 Skridt fra Kirken sees Rudera af en anden grundmuret Bygning, som formodes at have været et Kloster. **Slyngstad**, 3de af de bedste Gaarde i **Vatne Annersogn**, **Borgunds Præstegield**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, under Navne af **Slyngstad-Ødegaard**, **Slyngstad** og **Slyngstad-Lie**, hvilke skylde 6 Vog 12 Mark Fisk, og beboes af 8 Gaardmænd. Ved disse Gaarde ligger et meget hvidt Field, kaldet **Slyngstad-Fjeldet**. **Slyngstad**, den nederste Gaard i en Dalstrækning, kaldet **Strands-Dalen**, i **Strands Hovedsogn** og **Præstegield**, under sidstnævnte Fogd., som for faa Aar siden er udseet til Præstegaard for **Strands Sognepræst**, og er siden smukt opbygget samt forsynet med en smuk Hauge. Paa Gaardens Grund staaer Hovedkirken. **Slæben**, et Ladested under **Christiania Tolddistrict**, hvor en Kongelig Toldbetient er ansat. **Smaalehnenes Amt** i **Christiania Stift**, er endeel af det District, som forhen blev kaldet **Borre-Syssel** eller **Vingulmark**, og bestaaet af 3de Fogderier, som ere: 1) **Idde** og **Marker**, 2) **Mos**, **Onsøe**, **Tune** og **Vembe**, som under Eet kaldes **Mosse Fogd.**, og 3) **Rakkestad**, **Heggen** og **Frølands**, hvilket ogsaa under Eet kaldes **Rakkestad**. Disse 3de Fogderier indeholde 5 Sorenskriverier, nemlig: 1) **Heggen** og **Frølands**, see **Heggen**, 2) **Onsøe** og **Tune**, see **Onsøe**, 3) **Mosse**, 4) **Idde** og **Marker**, see **Idde**, og 5) **Rakkestad**. I hele Amtet er 19 Præstegielde eller Tinglaug, bestaaende af 38 Kirkesogne, foruden de 3de Kiøbstæder **Friderichshald**, **Friderichsstad**, som har et underliggende Annersogn paa Landet, og **Mos**. De matrikulerede Gaarde paa Landet udgjør 2551 Numere, deraf

Side 627

ere 13 Herregaarde. I **Mosse Fogderie** ligger **Mosse-Jernværk**. **Smededalen**, en Dalstrækning, see **Fille-field**. **Smedstad**, en Odelsgaard i **Faaberg Præstegield**, **søndre Guldbrandsdalens Sorenskriv.**, **Christians Amt**, af Skyld 8 Huder 6 Skind. Denne Gaard, som er Postgaard, eies og beboes af 2de Bønder, og hører dertil 6 Huusmandspladse. Gaardens tilliggende Jorder ere betydelige. **Smølen** eller **Edøe Præstegield**, i **Nordmørs Fogd.** og Provstie, **Romsdals Amt**, bestaaer af 3de Kirkesogne, som ere: **Smølen** eller **Edøe Hovedsogn** paa Øen **Edøe**, og Annexerne **Hopen** og **Bratvær** paa den store Øe **Smølen**. Denne Øe ligger Norden for **Edøe** og **Kyrhoug**, er 7 Mile i Omkreds og er den største Øe under **Nordmørs Fogd.**. Her har i fordum Tid været et Kobberværk i Drift ved Gaarden **Skjelberg**, omtrent 4 Mile fra **Christianssund**, kaldet **Smølen Værk**, hvis Mars-ovn stod ved Gaarden **Thyrhoug** paa **Edøen**. Dette Værk skal være optaget Aar 1717 og Aar 1725 igien nedlagt (see **Minerva for Maji Maaned 1793**, Side 177). Aar 1643 fik Lehnsherren Frid. Urne Befaling af

Kong Christian 4de, i Anledning af noget Sølverts, som var fundet paa **Smølen**, at indhente nærmere Oplysning derom, men Udfaldet er ubekendt. Aar 1717 bleve nogle Kobbererts-Schurfer muthede af en søndenfelds Kiøbmand ved Navn Niels Justesen: han gjorde disse Schurfer bekiendte, som meget gode, og indførte en nye Maade at smelte paa, nemlig ved Vindovn og Steenkul; men Værket blev af Bergamtet undersøgt og befunden udelig og utienlig. Bemeldte Niels Justesen fik ved Kongelig Resolut. af 23 Julii 1721 Tilladelse at udføre 1000 Tønder usmeltet Kobbererts imod 48 Rigsdalers Afgift af hver 100 Tønder, og ved Udskebningen at melde sig ved **Nordmørs Toldsted**. De til Værket opførte Bygninger og Inventarium blev Aar 1723 vurderede for 1311 Rdlr., og fra den Tid skal Værket egentlig været nedlagt og aldeles forladt, endskiønt nogle vide at fortælle, at det senere er drevet for nogle Skotlænderes Regning. Endeel af den udbrudte Malm er i de senere Tider henført til **Meldals Kobberværk** for at smeltes, og endeel ligger endnu ved **Thyrhoug**. Foruden Kobbererts, skal Jernerts findes paa **Smølen**, men Skovmangelen hindrer videre Opdagelse og Forsøg, hvilket formenes at være Hovedaarsagen til Kobberværkets Nedlæggelse; thi paa Øen er ingen Skov og Indbyggerne maae hente deres Brænde langt inde fra det faste Land, og med stor Besværlighed skeer Transporten over den farlige **Edøe-Fiord**. Til Præstegieldet er en Sognepræst.

Side 628

Smørfiord, en Havn i **Vest-Finmarken**, under **Finmarkens Fogd.** og Amt. **Snaop-Kiærnet**, et lidet ferskt Vand i **Idde Præstegield**, **Idde** og **Marker Fogd.**, **Smaalehnenes Amt**, ligger 1/2 Miil sydlig fra et andet Vand, kaldet **Hole-Vandet**, og er omtrent 1500 Skridt langt og bredt. **Snarums Elv**, see **Viger-Sund**. **Snarums Sogn**, et Annex til **Modums Præstegield**, i **Modums Sorenskriverie**, **Buskeruds Fogd.** og Amt. Her ligger nogle **Malm-Gruber** til **Hassels Jernværk**. **Sneaasens Præstegield** og Tinglaug, i **Indersens Fogd.**, **Tronhiems Amt**, bestaaer af **Sneaasens Hovedsogn** og 2de smaa Annexer, 12 Mile til Fields paa Grændserne af **Jemteland** i **Sverrig**, kaldet **Sørлие** og **Nordlie**, eller begge med eet Navn, **Finlierne**. Hovedsognet ligger rundt om den øverste Deel af det store **Sneaase-Vand**, især paa østre Side, deels ved Vandbredden, deels længere oppe paa adskillige jevne Marker, og deels endnu længere oppe fra Vandet i store og smaa Dalstrækninger. Det er inddeelt i 4 Bygdelaug, som ere: 1) **Vats-** eller **Vand-Siden**, de Gaarde, som ligge paa nordre Side af Vandet; 2) **Østbygden**, de Gaarde, som ligge paa søndre Side af Vandet, og Østen for en Elv, kaldet **Grane-Elv**, i hvilken Strækning Kirken ligger; 3) **Vestbygden**, de Gaarde og Strækninger, som ligge Vesten for benævnte Elv; og 4) **Imsdalen**, som ligger bag ved en Fieldaas. Disse Bygdelaug indeholde 139 Gaarde, hvoraf nogle faa ligge øde, og hører til Gaardene omtrent 40 Huusmandspladse. Gaardene ligge i Almindelighed tæt til hinanden, og tildeels mange Gaarde samlede paa et Sted; de have derfor ei store opryddede Hiemmarker, hvilke for det meste allene bestaae i Agerland, men til Fields ligger til Gaardene betydelige Høesletter og Græsmarker for Creaturene om Sommeren. Skovene baade hiemme og til Fields ere til de fleste Gaarde betydelige, og haves deraf store Fortienester ved Saugtømmer-Hugst til de mange her værende store og smaa Saugbrug, ligesom og ved Tømmerets Flaadning og Bordenes Nedbringelse fra Saugene til **Sneaase-Vand**, hvorfra de flaades lige ned til **Steenkier**, efter Bande og Elve, i en Strækning af 3, 4 til 4 1/2 Miil. Om Sommeren er det rart at finde Folk og Heste hiemme i Bygden, thi da ere de fleste ved deres Sætre og Fieldenge for at drive samme, hvilke ligge 1, 2, 3 a 4 Mile fra Gaardene, og er til megen Besvær, ligesom og om Vinteren ved

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Høets Hiemkiørsel. Det var at ønske, at Indbyggerne i Almindelighed ville mere anvende Tiden til at rydde og udvide deres Hiemmarker, hvortil gives skønne Leiligheder, saa

Side 629

kunne nærværende, i mange Henseender skadelige, Fieldbrug for største Deel ja maaskee aldeles undgaaes, saa meget mere, da et Læs godt Voldhøe hiemme er ligesaa kraftig og fordeelagtig, som 3 a 4 Læs mavert og som oftest slet indbierget Fieldhøe. I **Hovedsognets** Fielde og i endeel Gaarders Marker opholde sig 24 a 30 **Finne-Familier**, som have deres egen Skolemester. Gaardenes Antal i **Finlierne** ere hen ved 40, og ligesaa mange Bønder eller Gaardmænd, foruden Kaarmænd og Inderster. Aar 1769 bestod Folkemængden i **Hovedsognet** af 1260 Siele. **Hovedkirken** er en gammeldags massiv muret Bygning fra de katholske Tider, men er nu alt for liden for Almuen. Den er meget mørk, endskiønt Vinduerne, som før vare meget smaa, ere i den senere Tid udvidede, og gøres Kirken meget mørk deraf, at langs den ene Side og ved den vestre Ende ere Lemmer eller Pulpiturer opførte, hvorpaa de ugive Mandfolk staae. Disse Lemmer ere malede. I Krigstider, nemlig Aar 1613 den 13 April, just Paaskedag, blev Kirken af de **Svenske** ved Ildebrand aldeles ruineret, men Aar 1615 blev den igien sat i fuldkommen Stand, og da forsynet med et maadelig høit Taarn, hvis Spiir, tilligemed dens Kobber-Fløi, nedblæste Jule-Morgen Aar 1675, men blev strax igien opsat. Prædikestolen og Altertavlen ere smukt udhugne og malede. Paa Alteret staaer de Aarstal 1677 og 1680. Kirkens Ornamente er meget smukke og tildeels temmelig kostbare. For Opgangen til Prædikestolen er en Træbygning, og for Indgangen paa den vestre Gavel et Vaabenhuus af Tømmer. Bag ved Choret har Stedets forud Sognepræst Mag. **Niels Muus** ladet for sig og Familie opføre et muret Begravelses-Sted, paa hvis østre Side er indsat en aflang hvid Marmorsteen med en latinsk Inskription, af Aar 1703. Foruden denne Kirke har paa Gaarden **Meegaard** staaet en Kirke, som Aar 1563 var i Brug, men Aar 1589 sløifet. 2de Annerkirker, nemlig: **Qvam** og **Kirkol**, har desuden i gamle Tider lagt under **Sneaasens** Præstegield, men ommeldte Aar 1589 bleve de lagte under **Stods** Præstegield, og **Kirkols** Kirke siden forladt. Ved denne Forandring blev Sognepræsten paa **Sneaasen** tilstaaet **Sneaase** Kirkes Tiende og Landskyld, og en Kapital af 200 Rdlr., som Kirkerne da havde i Behold, blev bestemt som **Sneaase** Kirkes Eiendom, hvoraf Renterne anvendes til Kirkens Vedligeholdelse og Udgivter, og hvad som maatte mangle dertil, paatog Almuen sig selv at bestride. Denne Kapital forblev saaledes under Bestyrelse af Eieren til **Stods** Kirker, fra den Tid at forommeldte Annexer bleve separerede fra **Sneaasens** Præstegield, men nu er den modtaget af Kirke-Værgerne paa **Sneaasen**, som derfor tilligemed Renterne deraf ere ansvarlige. Sognepræsten er ene Præst

Side 630

for Præstegieldet og tillige Missionarius for **Finnerne**, hvilket formedelst de 2de langt bortliggende Kirker eller Kapeller, hvortil reises 2de Gange om Sommeren, falder meget besværlig; men Kaldets Indkomster ere temmelig betydelige, saa at Præsten ved Alderdom eller Svaghed kan lønne en personel Kapellan. I forud Tid har en Missionarius boet i **Finlierne**. Tienden for de 2de Parter, som Præsten ere tillagte, er aarlig omtrent 100 Byg og derover, Havre 180 til 190 Tønder, og Rug imellem 70 til 80 Tønder. **Præstegaarden**, kaldet **Vinie**, ligger et kort Stykke Vesten for Kirken. Den har forhen staaet Norden for Kirken, hvor dens Tomter endnu sees, men den afbrændte og ved den Leilighed blev flyttet. Den er anseelig bebygget, især af nærværende Sognepræst Hr. **Steen Meldal**, som for nylig har gjort store Forandringer paa Husene til Ziirlighed. Gaarden i sig selv, i Henseende Ager og Eng, er

betydelig, og har mange vidløftige Udmarker og Fieldsletter. Paa Gaarden saaes 30 Tønder og derover af Byg, Rug og Havre, samt fødes 7 a 8 Heste, og 18 til 20 Melkekøer, foruden ungt Qvæg og Smaafæ. Nogle Huusmandspladse høre under Gaarden. En Miil fra **Præstegaarden** mod Vester, paa Fielder ovenfor Gaarden **Givstad**, blev i sidste Krig med **Sverrig** anlagt 2de Skandser, men ere nu forfaldne. **Sneaasens** Almue er meget hengiven til Handel, fornemmelig Ugifte, hvilket foranlediger megen Lediggang; thi de kappes om at opkiøbe af Gaardmændene deres Fede- og Skindvare, Fuglevildt, Slagteqvæg, fornemmelig fede Stude, samt Baar- og Høstbær-Køer, fede Kalve m. m., som de paa store Baade nedbringe efter **Sneaase-Vand** og **Fossum-Vand**; siden lade transportere til Lands 1/2 Miil til **Stenkier**, og derfra atter paa store Baade til **Tronhiem**, hvor de afhandle Varene, og igien opkiøbe Malt, Sild og andre Fiskevare, Salt, Jern, Kramvare m. v., hvilket alt de paa lige Maade opbringe til Forhandling paa **Sneaasen**. Saaledes drive de ogsaa Handel med **Finliernes** Indbyggere, hvilke 1 a 2 Gange om Vinteren bringe deres Fede- og Skindvare til **Sneaasen** og derfra forsyne sig med Korn, Salt og Sild 2c. En stor Deel Heste udføres fra **Sneaasen** til Forhandling paa **Levangers-Market** i **Stor-** og **Verdals** Fogd., hvilken Handel drives ligeledes for det meste af visse enkelte Personer. **Sneaasens** Bønder ere for største Deel Odelsmænd og Selveiere af deres beboede Gaarde, hvilke overlades ældste Søn eller Odelsberrettiget, endog i Forældrenes beste Aar, for en sædvanlig ringe Priis, imod at Forældrene bruge en liden Part af Gaardens Ager og Eng til deres Ophold, som kaldes Raar; her ere derfor een og flere Kaarmænd snart paa hver Gaard. Nu i de senere Aar har nogle Gaarde opløbet i en usædvanlig høi

Side 631

Priis, hvilket har tvunget de nye Eiere til at lægge sig efter Jordens Forbedring, og naar Priserne saaledes i Almindelighed bleve forhøiede, ville først Jordbruget udvides og forbedres. Tingstedet for **Sneaasens** Tinglaug er Lehnsmandsgaarden **Breede**. **Sneaase-Vand**, et meget stort Vand imellem **Sneaasens** og **Stods** Præstegield udi **Indersens** Fogd., **Tronhiems** Amt, som er 3 1/2 Miil langt. Fra dets vestlige Ende udløber en kort Elv eller Foss til **Fossum-Vand**, kaldet **Sund-** eller **Fossets-Fossen**. Ved Reise fra **Stod** til **Sneaasen** er første Skydssted Gaarden **Klingen**; derfra 1 Miil til 2det Skydssted Gaarden **Kløvgaard**, begge henhørende under **Stods** Præstegield; derfra 1/2 Miil til Gaarden **Hammer** under **Sneaasens** Præstegield; fra **Hammer** til **Holum** ligesaa 1/2 Miil, og fra **Holum** til **Bostadhyllen** under **Sneaasens** Præstegield 1 Miil. Imellem Gaarden **Klingen** paa søndre og Gaarden **Houg** paa nordre Side, hvorover reises til **Qvams** Annexkirke under **Stods** Præstegield, er Vandet meget smalt og paa sine Tider om Sommeren saa grundt, at Bekiendte kan ride derover efter en vis Linie, men baade strax oven og neden for bliver Vandet strax dybere. Uden for Gaarden **Klingen** har Vandet en Længde af omtrent 1/2 Miil til Gaarden **Sem**; men ovenfor Gaarden **Klingen** er Vandet meget bredere og har en for Dybde paa sine Steder. Her ligger adskillige Øer, saasom: **Berteløen**, 1/4 Miil ovenfor **Klingen**, hvorpaa er en Huusmandsplads; **Ørenøen** eller **Ørnesøen** tilhørende Gaarden **Øpnes**, som er bevoxet med Skov, og tiener ellers til Græsning for nogle Creature om Sommeren; **Valøen**, hvorpaa ligger en liden Gaard, af Skyld 6 Marklaug. Disse Øer høre under **Stods** Præstegield. Videre ligger under **Sneaasens** Præstegield **Langnessøen**, som ogsaa kaldes **Langsøen**, under Gaarden **Langnæs**, og **Hammerøen** under Gaarden **Hammer**, m. a. fl. Endeel af Almuen baade i **Stod** og **Sneaasens** Præstegield eie adskillige store Baade, som bruges til Tingreiserne samt til Transport med Vare fra og til **Sneaasen**, o. s. v. Til Lehnsmandsgaarden **Breede** paa **Sneaasen**, som ligger paa søndre Side af Vandet, hvor Tinget nu holdes, reises fra **Hammer** over Vandet til en Gaard, kaldet

Oldernæs, og derfra 1/2 Miil til Lands til Gaarden **Breede**. Paa nordre Side af Vandet kan Landveien passeres directe til **Sneaasen**, dog meget besværlig, især fra Gaarden **Kløvgaard**; men paa søndre Side aldeles ufremkommelig. En stor Deel Bord fra Saugbrugene paa **Sneaasen**, saa og endeel Saugtømmer nedflaades efter dette Vand til **Fossets-Fossen** og derfra ned efter **Fossums** og **Reens-Vandene**. Tømmeret optages deels ved **Fossets-Fossen**

Side 632

deels ved **Reens-Vandet**, men Bordene flaades videre til Strandstedet **Steenkier**, hvorfra de paa Jægter bringes til **Tronhiem**. **Sneefieldet**, et høit og anseeligt Bierg paa Vesterkanten af **Grønland**, hvorfra falder en vidtløftig og behagelig Udsigt. Dette Field ligger imellem **Fisker-Logen** og **Friderichshaab**, og formenes at være det samme Field eller Bierg, som ellers kaldes **Jisblinken**, og i de hollandske Søekorter hedder **Watteblink**. I en Fiord ved **Jisblinken** imellem **Gothaab** og **Friderichshaab** findes 2de Rudera eller Levninger af de gamle Europæers Gaarde. **Sneefieldnæs**, en vidtløftig Fieldstrækning af 20 Mile, i vestre Fierding af **Island**, som begynder paa **Vester-Skardsheide** og strækker sig til **Vesterkislen**. **Sneefieldnæs** deles i 8 Tinglauge, hvoraf de 4re Norden for og de 2de Sonden for høre til **Sneefields Syssel**, men de 2de øvrige til **Knappedals Syssel**. **Sneefields-Jøkel** eller **Vester-Jøkel** sammesteds, er det høieste Field og Jisbjerg paa **Island**, hvis Top er skiult med Taage og Skyer. Det staaer for sig selv, og slutter den store Fieldryg yderst paa **Sneefieldnæs**, hvor det rækker høit op i Luften, langt over alle andre Fielde. Fieldryggen kaldes **Jøkelhals**. **Sneefields-Syssel** sammesteds, har sit Navn af **Sneefieldsnæs**, rækker langt ud i Havet, og har 12 Mile brede Fiorde, nemlig: **Faxefiord** og **Breedefiord**, paa begge Sider. Yderst paa Næsset ligger **Vester-Jøkelen**. I dette Syssel findes et Svovl, men vel tynde Lage af Pimpstene. Her gives en Art af Biergkristaller eller islandske Demanter. Frugtbarheden i Bygderne paa **Sneefieldnæsset** er kun maadelig; de bedste Bygdelaug til Græsning for Qvæg og Faar er Sonden paa Næsset. Smaa Birketræer voxer paa endeel Steder. Den Sygdom Likthraa eller Spedalskhed er her gængs, og er et Hospital for spedalske Mennesker indrettet paa den Gaard **Hallbiarnar-Eyre** i **Ydre-Sveit**. Husene i Fiskerlejerne ere her slettere og tillige mindre end andre Steder. I disse Fiskerlejer eller Fiskerbyer ere, foruden Hovedgaardene, ogsaa mange mindre, som kaldes **Siaaley** og **Verbuder** eller Fiskerhytter. En ubehagelig Stank falder her paa de Tider Fiskeriet gaar for sig. Til hver Gaard hører Trangraver eller Levergraver, hvor Fiskeleveren giesmes, indtil Trankogningen skeer. Deres fornemste Arbeide, som boe ved Søekanten, er Fiskerie. For Qvæget koges Fiskesuppe af tørre Torskebeen, som ere knusede, hvoraf Køerne skal malke godt. Her beredes meget Skind til Søeklæder, saa og til Reeb og Hestetøi. Ved **Vester-Jøkelen** bruges store Baade af Eeg, hver for 8 a 9 Mand, til Fiskerierne. Paa hver Baad er en Formand, som befaler over Mandskabet eller Haasætterne, og sidder ved Roret. Alle Slags Strandsfugle, især

Side 633

Edderfugle, fanges paa Øerne i eller uden for Fiordene, som høre under Sysselet. Bygdelaugene i dette Syssel ere inddeelte i 6 Præstegielde, som ere: **Setberg**, **Stadestad**, **Laugarbrekke**, **Injealds-Hoole**, **Helgafell** og **Bredebolstad**. Disse Præstegielde indeholde i alt 12 Kirkesogne, hvortil ere beskikkede 6 Sognepræster og 3 Kapellaner, som sortere under **Skalhøls** Bispedøm. Den ene af Sognepræsterne er tillige Provst over **Sneefields** og **Knappedals Syssel**. Aar 1753 var i **Sneefields Syssel** 6 Tingsogne, bestaaende af 90 Skattebønder og 355 andre Bønder, hvilke Aar 1770 eiede 318 Baade, deraf 200, hver for 8 Mand, og 118 for 6 Mand. Aar

1760 var i Sysselet 213 Jorder eller Tuner. Aar 1703 var Folkemængden i hele Sysselet 3905, men Aar 1769 ikkun omtrent 2800 af Unge og Gamle. **Snertingdals** eller **Snortingdals Sogn**, et Annex til **Biri** Præstegield, i **Valders Fogd.**, **Christians Amt**. **Snipsør-Dal**, en vel beboet Tværdal, som aabner sig paa søndre Side midt i **Hareidsdal**, under **Hareids Annersogn**, i **Ulvsteens** Præstegield, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**. Denne Tværdal indslutter et temmelig stort ferskt Vand, kaldet **Snipsør-Vatn**, hvorfra løber ned i Hoveddalen en Elv, der først danner et ganske lidet ferskt Vand, men siden fortsætter sit Løb ned i **Hareidsvaagen**. Det store Vand er bekiendt af sin Uroelighed, saa ofte et Stormveir ytrer sig i Vesterhavet. Elven, som har et ganske stille Løb, er meget riig paa Perle-Skial. Vandet, saavel som Dalen, bær Navn af Gaarden **Snipsør**, der, tilligemed de øvrige rundt om Vandet liggende Gaarde, har en meget smuk Situation. **Snorrallaug**, et for Alderdommens Skyld berømt Bad i **Borgarfiords Sysselet**, vestre Fierding af **Island**, brugt Aar 960 i **Tung-Odders** Tid, og har faaet Navn af den bekiendte Historieskriver Snorro Sturlessøn, som satte det i Stand; det har sit Vand af en strax hos opvældende Kilde, kaldet **Skribla**. Badet er opmuret af hugne Kampestene, med Bænke rundt omkring, som kan rumme 50 Mand. **Snortingdals Sogn**, see **Snertingdal**. **Snæve**, en Postgaard i **Egge Annersogn**, **Stods** Præstegield, **Indersens Fogd.**, **Tronhiems Amt**. Vesten for Gaarden ligger endeel Kiæmpehøie eller store Steenrøser fra gamle Tider, og skal paa denne Gaard have boet anseelige Mænd i fordom Dage. Nu eies og beboes Gaarden af en Bonde. Strax Østen for Gaarden ligger et lidet ferskt Vand, kaldet **Snæve** eller **Rungstad-Vandet**, om hvilket Vand adskillige Gaarde ligger, og hvorfra

Side 634

udløber en liden Elv, kaldet **Sellie-Elv**, som driver et Saugbrug og nogle Møllebrug. **Soggendal** eller **Sogndal**, et Ladested under **Stavangers Tolddistrict**, i **Jedderen** og **Dalernes Fogd.**, **Stavanger Amt**, beliggende 11 Mile fra **Stavanger Bye**. Her boe henved 30 Familier, som Aar 1792 eiede 13 smaa Skibe. En Kongelig Toldbetient er her ansat. **Soggendals** eller **Sognedals** Præstegield under **Dalernes Provstie** sammesteds, bestaaer af 2de Kirkesogne, nemlig: **Soggendals** eller **Egs Hovedsogn**, beliggende ved Søekanten udi en Dalstrækning, kaldet **Sognedal**, og **Hitterøe Annex**, som i det Verdslige hører under **Lister Fogd.**, i **Mandals Amt**. Til dette Præstegield er en Sognepræst og en residerende Kapellan. Hosvedsognet udgiør et Skibreede eller Tinglaug til **Jedderen** og **Dalernes Fogd.** og bestaaer af 107 Gaarde, som Aar 1746 bleve beboede af 215 Gaardmænd. Tingstedet er Gaarden **Bøe**. **Sogn** eller **Soen**, en Havn og Ladested under **Moss Tolddistrict**, i **Mosse Fogd.**, **Smaalehnenes Amt**, som beboes af nogle Tømmer- og Bielke-Handlere, Skippere og andre Søefolk, samt Vertshuusmænd og Fiskere. For dette og Ladestedet **Krogstad** er ansat en Kongelig Toldbetient med 2de Røyerter. Aar 1792 indkom til **Sogns-Ladested** 81 og samme Aar udgik 78 store og smaa Fartøier. Havnen er stor og sikker, bedækket udenfor af de 2de Øer, **Bævøe** og **Tofteholm**. Den ene af Kiøbmændene eier et Tobaksspinderie, som her er anlagt. **Sogndals Ladested**, see **Soggendal**. **Sognedal**, en stor Dalstrækning, beliggende 2 Mile Vesten for **Oddernæs**, imellem **Oddernæs** og **Mandal** i **Christianssands Stift**, som indeholder endeel af 4 Kirkesogne. Igiennem Dalen løber en stor Elv, kaldet **Sognedals-Elv**, hvori gives skønt Laxefiskerie og Perlefangst. **Sognedakens** eller **Lunder Sogn**, see **Lunder**. **Sognedals Jernværk**, et gammelt Værk i **Lunder Annersogn**, under **Nordrehougs** Præstegield, **Ringeriges District**, **Buskeruds Amt**, som var næsten forladt, da nærværende Eier, en svensk Mand, ved Navn Floberg, kiøbte Værket af Kammersjunker Kaas for nogle Aar siden, og ved betydelige Forskud af Credit-Kassen har forbundet sig til at sætte Værket i fuldkommen Drift; han har ved Værket anlagt et

Jernstøberie af Gryder, Urner, Postamenter og andre Zirater, som ved en paasat Fernis have en god Anseelse. **Sognedals** Præstegield og Skibreede, i **Sogns Provstie**, **Indre-Sogns Sorenskriv.**, **nordre Bergenhuus Amt**, bestaaer af

635

Sognedals Sogn.

3 Kirkesogne, som ere: **Sognedals** eller **Stedie** Hovedsogn, og Annexerne: **Ølmen** og **Kopanger**, hvor en Kiøbstad, kaldet **Kopanger**, i fordom Tid har været. Hertil er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Sognedals-Fiæren**. Til dette Præstegield indløber en Arm af **Sognefiord**, kaldet **Sognedals-Fiord**, hvori falde 2de Elve, som komme fra 2de ferske Vande, nemlig: **Sognedals-Vand** og **Hafslo-Vand**.

Sognedals Sogn, som ogsaa kaldes **Soknedal**, er et Annex til **Størens** Præstegield, i **Guldals Sorenskriv.**, **Tronhiems Amt**. Kirken staaer paa Gaarden **Hofs Grund**; den er en temmelig stor Træbygning med et anseeligt Spiir, opsat omtrent Aar 1656. Paa Alteret staaer et Par gammeldags Lysestager af Messing, hvis Fødder forestille det Norske Vaaben. I Choret staaer **St. Michaels** Billede, stridende med Dragen, hvilket har været stærkt forgyldt, og i Kirken staaer **St. Mariæ**, **St. Olufs** og en anden Helgens Billeder, af smukt Arbeide. Igiennem dette Sogn løber 2de Elve, kaldet **Stafilla** og **Iila**, hvilke forene sig $\frac{1}{2}$ Fierding Sønden for **Hof**, og siden faae Navn af **Sokna-Elv**, som ved Gaarden **Skorvolden**, i **Størens** Hovedsogn, falde ud i **Gula-Elv**. **Stafilla-Elv** kommer fra et Vand, beliggende $1\frac{1}{2}$ Miil Sønden for **Hof**, kaldet **Stafil**, og **Iila-Elv** kommer fra det saa kaldte **Iil-Field**, som ligger imellem **Renneboe** og **Sognesdalen**, samt for endeel imellem **Meldalen** og **Støren**. Dette Sogn udgiør et Tinglaug, og Tinget holdes paa Gaarden **Melhuus**.

Sognefiord, en meget stor Fiord, 16 Mile lang, i nordre **Bergenhuus Amt**, **Yttre** og **Indre Sogns** Fogd., som begynder ved et Næs, kaldet **Neskie**, og tager sit Strøg mod O. og N. Ost, indtil **Sognefioldene**, paa Grændsen af **Christiania** Stift. Fra dens Munding gaaer den i O. S. Ost, O. N. Ost og Østen indtil **Vilgsøre**, herfra i Nord til **Vangsnæs**, derfra mod Østen O. N. Ost og Nord til **Urnæs**, og atter derfra i N. O. til **Lyster**. Denne Fiord skyder fra sig adskillige Arme og Tverfiorde.

Sogner eller **Sooner Sogn**, et Annex til **Vestbye** Præstegield, i **Folloug Sorenskriv.**, **Aggershuus Amt**. Kirken staaer ved Skyds- og Giestgivergaarden **Sooner**, hvorunder sorterer Indvaanerne i Ladepladsen **Hølen**. Ved Gaarden **Sooner** holdes aarlig et Marked, hvorfor her staaer en Samling af Boder eller smaa Huse til Brug for dem, som med Vare søge til Markedet. **Sogns Provstie**, i nordre **Bergenhuus Amt**, bestaaer af 8 Præstegielde, nemlig: **Sognedal**, **Leyrdal**, **Viig**, **Hafsloe**, **Leganger**, **Urland**, **Lyster** og **Justedal**, hvorunder hører i alt 30 Kirkesogne og Kirker og et Kapel. Til disse Præstegielde....

636

ere 8 Sognepræster og 2de residerende Kapellaner. Den ene af Sognepræsterne er tillige Provst i Provstiet.

Sogns Fogderie; see **Yttre-Sogn**.

Sogns Sorenskriverier, see **Indre-Sogn** og **Yttre-Sogn**.

Sokken, en beboet og frugtbar Øe under **Rennesøe** Præstegield, i **Ryfylke** Fogd., **Stavanger Amt**. Imellem denne Øe og en anden Øe, kaldet **Broe**, løber et Sund, kaldet **Sokken-Sund**, hvor **Trygge Oluffson**, Aar 1033, blev slagen af Kong **Alvivæ** Søn, og sees endnu paa begge Sider af Sundet 2 store Steenhøie af runde Kampestene.

Sokna eller **Sama-Elv**, en Elv, som kommer fra et Vand, kaldet **Samsøen**, beliggende imellem **Klæboe** og **Horrigs Sogne** i **Tronhiems Amt**, løber derfra i Vester igiennem den østre Deel af **Horrigs Annexsogn** til **Størens Præsteg.**, i **Guldals Sorenskriv.**, og falder ud i **Gula-Elv**. Denne Elv er temmelig stor og gjør ofte betydelig Skade ved Udbrud, fornemmelig om Foraaret. Elven driver 2de betydelige Saugbruge ved Gaardene **Lund** og **Lundesmoe**, samt en Valke-Mølle, foruden en stor Deel smaa Møllebruge paa begge Sider af Elven. I Elven haves godt Lax- og Ørretfiskerie.

Solberg-Aasen, et stort Field i **Hougs Hovedsogn**, **Eger Præstegield**, **Eger** og **Modums Sorenskriverie**, **Buskeruds Amt**. Her staaer en Varde med Vagthuus. Dette Fields øverste og høieste Deel indeholder Granit, hvilende paa Kalk, Schiefer- og andre Steen-Arter. Paa Fieldet voxer islandsk Moes eller Fieldgræs i Mængde, tienlig til Brød-Meel, langt bedre end Fyrrebark.

Solberg-Elv, en Elv, som løber igiennem endeel af sidstmeldte **Eger Præstegield**, og har sit Udspring fra de 2de smaa Vande, **Solberg-Vandet** og **Steens-Vandet**. Denne Elv driver 1 Saugbrug og 7 Korn-Møller.

Solberg-Sogn, er Hovedsogn for **Bedstadstadens Præstegield**, i **Indersens Fogd.**, **Tronhiems Amt**. Kirken staaer paa Gaarden **Udving Grund**, strax neden for Husene, nær ved en liden Elv, kaldet **Udving-Elven**; den er en anseelig Træbygning med et høit Spiir, alt i god Stand. I Kirken lige for Prædikestolen er paa Væggen indrettet 2de lukte Stole, hvoraf den ene er smukt malet. Denne Kirke med Annexkirkerne, hvortil ligger 18 Spands Jordegods, tilhører Lieutenant v. **Biæring** paa **Fossum-Gaard**. Præstegaarden **Solberg**, som ligger skraas over for Hovedkirken paa nordre Side af **Udving-Elven**, nær ved **Bedstad-Sundet**, er en liden, men god Gaard, forsynet med temmelig smukke Vaaningsbygninger samt bekvemme Avlings- og Fæ-Huse. En øde Gaard, kaldet **Utterviigen**, omtrent ½ Miil fra Præste

637

gaarden, hører dertil tilligemed nogle Engesletter, saa og en forhen beboet Huusmandsplads, kaldet **Kirkebrekken**. Ved **Uttervigen** nedløber en stor Elv, kaldet **Mal-Elven**, hvori haves et godt Ørret-Fiskerie, som ligger til Præstegaarden. Korn- og Høe-Avlingen i dette Hovedsogn er i Almindelighed temmelig god, og ligger her adskillige betydelige Gaarde, de fleste forsynede med skønne Skove.

Sole Skibreede, et Tinglaug i **Jedderen** og **Dalernes Fogderie**, **Stavanger Amt**, bestaaende af 31 Gaarde, som Aar 1746 bleve beboede af 86 Gaardmænd. Tingstedet er Gaarden **Udsole**.

Sole Sogn, et Annex til **Haalands Præstegield** sammesteds. Kirken er en grundmuret Bygning. **Solie**, et Sættersted i Fieldet, ½ Miil fra **Loms Præstegaard**, i nordre **Guldbrandsdalens Fogd.**, **Christians Amt**. Her sees en særdeles Steen, af Anseende som en almindelig Graasteen, 2 Alne lang og breed, hvilken giver en Lyd fra sig, som en Klokke, ved at slaas paa den med en anden Steen. Den kaldes **Sangstenen**, og ligger høit op fra Jorden paa andre smaa Stene.

Soliens- eller Sætningdals-Sogn, et Annex til **Ringeboe Præstegield**, i søndre **Guldbrandsdalens Sorenskriv.**, **Christians Amt**, beliggende 4 Mile til Fields.

Solledal, se **Suledal**.

Solløer, et District i **Solløer** og **Oudalens Fogd.**, **Hedemarkens Amt**, som grændser mod Østen til **Sverrig**, mod Vesten til **Rommerige**, mod Sønden til **Marker**, og mod Nord til **Østerdalen**. Almuen i dette District har god Næring af deres Skove ved Saugtømmer Hugst og Mastetræer, som med Bequemmelighed kan nedflaades efter den igiennem Districtet løbende store Elv **Glommen**; men Korn-Avlingen er meget mislig formedelst tidlig og streng Nattefrost

om Høsten, samt langvarig Kulde om Foraaret. Districtet bestaaer af 3de Præstegield, som ere: **Vinger**, **Grue** og **Hof**, hvortil kommer **Oudalens** District, bestaaende af **Strøms** eller **Oudalens** Præstegield, som saaledes tilhobe udgiør **Solløer** og **Oudalens** Fogderie og Sorenskriverie, og indeholder i alt 13 Kirkesogne med 717 matrikulerede Gaarde. Tingene holdes i ethvert Præstegield, som har sit Tingsted, 2de Gange om Aaret, nemlig: om Sommeren i Junii og Julii, og om Høsten i November Maaned. Sorenskriverens Domme indstevnes for **Hedemarkens** eller **Oplands** Laugting. I Districtet **Solløer** ligger Grændsefæstningen **Kongsvinger**, og i **Oudalens** District, **Oudals** Jernværk, samt sammesteds et forladt Kobberværk. Districtet **Solløer**, i fordom Tid kaldet **Solvi**, er først bebyggt af Kong **Sølv** **Sølvessøn** den gamle, som blev

Side 638

ihielslaet af de **Svenske**, og hans Søstersøn **Haldan Hvidbeen** blev igien valgt til Konge over **Solløer** og **Rommerige**. **Solnørdal**, en liden smuk Dalstrækning, som gaaer op fra **Dragsundet** i **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, og indeholder en betydelig Fyrreskov. Denne Dalstrækning hører for det meeste til **Ørskougs Præstegield**, men nederst i Dalen ligger en Gaard, kaldet **Solnør** eller **Solnaar** under **Skue** Annexsogn i **Borgunds** Præstegield, af Skyld 2 Vog 1 Bispd. Fisk, som beboes af en Opsidder. Til denne Gaard hører den største Deel af Fyrreskoven, som fornemmelig benyttes til Saugtømmerhugst, hvilket Tømmer opskiæres paa et Gaarden underliggende Saugbrug, opført i en efter Dalen nedløbende Elv, kaldet **Solnør-Elv**, hvilken Elv er meget rig paa Perle-Skiæl eller Perle-Muskler, saa at dens Bund paa mange Steder befindes at være ligesom skiult og bedækket af dem, men ere et af synderlig Betydenhed. Desuden hører til denne Gaard en Underbrugs-Gaard eller Plads, kaldet **Hatleviig**, som er indbefattet under Hovedgaardens Skyld, item et betydeligt Fiskerie i det saa kaldte **Dragsund**, skyldsats for 1 Melag eller 18 Mark Fisk. Foruden denne Gaard **Solnør** ligger længere oppe i Dalen 4 a 5 andre Gaarde, og adskillige smaa Bande, deriblandt **Svarteløke-Vandet** det største, samt et Field, under Navn af **Abelsæt-Field**, som indeholder en Mængde Jern-Erts, fornemmelig paa søndre Side, der vender ud mod en Fiord, kaldet **Storfiorden**. **Solstads Sogn**, et Annex til **Brønsøens** Præstegield, i **Helgelands Fogd.**, **Nordlands Amt**. **Solum Præstegield** og Tinglaug, i **Nedre Tellemarkens** Sorenskriv. og Provstie, **Bradsberg Amt**, er 1 1/2 Miil langt og 1 Miil bredt; det bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere: **Solum Hovedsogn** og **Mælum Annex**. Begge Kirkerne ere af Træ, og Hovedkirken er Aar 1766 af nye opbyggt. Hovedsognet bestaaer af 37 matrikulerede Gaarde, deriblandt **Giemsøe-Kloster-Gaard**, hvor det gamle **Giemsøe Kloster** har staaet. **Bolvigs Jernværk** med tilhørende Saug- og Møllebruge ligger ligesaa i Hovedsognet, item Ladestedet **Vester-Porsgrund**, som hører under Tinglauget. I fordom Tid har her været en Kirke, kaldet **St. Michels Kirke**, som var indrettet i en Bierg-Hule, hvis Alter-tavle og Prædikestoel m. v. siges at være opbrændt, og sees endnu i samme Hule endeel Kul og Aske. Aar 1782 bestod Folkemængden i dette Præstegield i alt af 1884 Siele. Annexet **Mælum** indeholder 41 matrikulerede Gaarde. Under samtlige Gaarde i begge Sognerne hører 170 Huusmandspladse. Til dette Præstegield er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Nenset**.

Side 639

Solverens-Sogn, et Annex til **Hafsløe** eller **Fylkesborgdens** Præstegield, i **Indre Sogns Sorenskriv.**, **nordre Bergenhuus Amt**. Her er et Skibreede eller Tinglaug af samme Navn, hvortil Tingstedet er Gaarden **Solvern**.

Sommer-Roe, en meget behagelig Lyst- og Avls-Gaard, beliggende i Nordvest strax uden for Staden **Christiania** og tilhører Kammerherre Ancher. Vaaningsbygningen derpaa er saa liden og compendieus, at den i alle Henseender kan ansees for et Lysthuus. Neden under Bygningen er Kiøkken og oven paa et Par Værelser udzirede med Smag, hvortil Opgangen er beqvem og frie. Fra Kongeveien til Gaarden er plantet en Allee af Linde-Træer, som udmærker sig ved en ret architectorisk Portal, hvis Port i Sprinkelværk forestiller Frimureriets Værktøi; en zirlig Balustrade udgjør Indhegningen langs bemeldte Vei. Paa venstre Haand af Veien seer man i det lave, henved **Christiania Fiord**, Lyststedet **Munkedammen**, som bestaaer af 2de Dele, hvoraf den ene indeholder en 150 Alne lang og 80 Alne bred Fiskepark med Udløb til Fiorden, omtrent i Midten en liden rund Øe med Broe til, og paa Øen et Lysthuus med Taarn; den anden Deel af Lyststedet, som egentlig er en til Gaarden hørende Hauge, er meget større, giennemskaaren med lige Gange og 2de Canaler, alt indhegnet med Liguster og Ribshækker. Planken paa den ene Side af Haugen er malet som et Gallerie med Vinduer og Balustrader, de andre 2de Sider malede hvide og beklæbte med Espaliers af Æbler og Apricoser, men Maleriet paa Plankerne og paa adskillige i Haugen opsatte Postamenter og Statuer, hvoriblandt nogle af Gibs, er i den senere Tid meget forandret og ruineret.

Some-Sogn, et Annex til **Gands** Præstegield, i **Jedderen** og **Dalernes Fogd.**, **Stavanger Amt**. **Songalien**, en liden Dalstrækning paa en Skovaas imellem **Flaae** og **Hallingdal**, samt imellem **Viger** eller **Odalen** og **Lunder** eller **Sognedalen** paa **Ringerige**, som i fordom Tid skal have været beboet i en Strækning Nord efter til **Vigdalen**, og udgjorde et Bygdelaug før den sorte Død. Denne Dal er endnu i Matrikulen anført for 3 Huders Jordskyld, der nærværende Tid er lignet paa de Gaarde i **Flaae** og **Sognedalen**, som har Deel i samme Dal, og bruges nu til Høeslet og Sætter-Boeliger. **Soen** eller **Sogn Ladeplads**, see **Sogn**. **Soonbygda**, et Bygdelaug i **Hægre** Annexsogn, under **Størdals** Præstegield, **Stør-** og **Verdals Fogd.**, **Tronhiems Amt**, beliggende paa begge Sider af en Elv, kalder **Soon-Elv**, som kommer fra **Soon-Vatn** og løber ned i **Størdals-Elv**. Gaardenes Antal i denne Bygd ere 10, deraf 4 øde, de øvrige bleve Aar 1776

Side 640

beboede af 6 Gaardmænd, 4 Huusmænd og 5 Inderster, som i alt udgjorde omtrent 50 Siele. **Sooner Sogn**, see **Sogner**.

Sortelands Fierding, et Tinglaug i **Vesteraalens** District, under **Vesteraalens** og **Lofodens Fogd.**, **Nordlands Amt**.

Sortelands Sogn, et Annex til **Hassel** Præstegield, sammested. **Souland Sogn**, et Annex til **Hierdals** Præstegield, i **Øvre Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt**, som bestaaer af 21 matrikulerede Gaarde, hvilke beboes af adskillige flere Opsiddere. Kirken er en gammel grundmuret Bygning af en egen Bygningsmaade.

Soyelstad, en Gaard i **Gusdals** Præstegield, **søndre Guldbrandsdalens Sorenskriverie**, **Christians Amt**, som beboes af 2de Bønder, hvilke have anlagt et Potaske-Syderie, som drives med 2de dertil indmurede Pander, og hvorved aarlig koges 20 a 30 Tønder Potaske. Paa Gaarden have de anrettet et Springvand, hvorfra Vandet ved Render ledes saavel til Potaske-Syderiet som til et paa Gaarden staaende grundmuret Fæhuus, og desuden tiener til alt andet fornøden Brug. Denne Gaard er den sidste i **Gusdals** Hovedsogn mod **Folleboe** Annex. **Spangereid Sogn**, et Annex til **Undal** eller **Valle** Præstegield, i **Mandals Fogd.** og Amt, bestaaende af en smal Jordstrækning, som gaaer ud fra **Lindenæs**, imellem Havet og **Lehn-Fiorden**, og er ganske bar og klippig, af 2de Miils Længde og 1/2 Miils Brede. Dette Eide eller

Jordstrimmel har faaet Navn af **Spangereid** efter en Kiæmpe, ved Navn **Spang**, som her skal have boet, og som med mange andre Kiæmper skal ligge begravet i de store Kiæmpe-Grave her sees. I fordum Tid har Beboerne begyndt at grave en Kanal igiennem dette Land i det Forsæt, at ville have anlagt en Kiøbstad paa Eidet, men Gravningen blev standset ved skiulte Bierge og Klipper under Jorden, og sees endnu af den aabenstaaende Grav, at Arbeidet har været betydeligt. Kong **Oluf Tryggesøn** har i sin Regierings Tid holdt Møde paa **Spangereid**, og staaer her endnu store Stene, som berettes at hans Mænd skal have brugt i Kamp mod hinanden. Her har ogsaa den stærke Skytter **Ejner Tambeskiælver** med sin Bue, **Tamb** kalder, skudt en Ptil i en Distance af 1/4 Miil, og til Erindring derom ere her adskillige Stene opreiste. Sognets Gaarde, indbefattet de Gaarde, som ligger paa **Lindenæs**, skylde 103 Huder 9 Engelsker. Aar 1787 var hele Folkemængden 819 af Unge og Gamle. Kirken er en skøn grundmuret Bygning.

Side 641

Spareboe Præstegield og Tinglaug, i **Indersens Fogd.**, **Øster Indherreds Provstie**, **Tronhiems Amt**, er i Længde fra 1/2 Miil til 4 1/2 Miil og i Brede omtrent 1 1/2 Miil; det bestaaer af 3de Kirkesogne, som ere: **Mære Hovedsogn**, og Annexerne: **Skei** eller **Ongdalen**, hvis Kirke ligger 1 1/2 Miil fra Hovedkirken, og **Henning** eller **Baabuen**, hvis Kirke ligger 1 Miil fra Hovedkirken. Hele Præstegieldet indeholder 205 Gaarde, men efter Matrikulen ikkun 182 Numere, hvoraf nogle ligge øde. De beboede har omtrent 190 Opsiddere, og en stor Deel Huusmandspladse og Strandsiddere. Gaardene ere inddeelte i Dragoun-Qvarterer, samt Soldaters og Skilsber-Lægder. Mange Gaarde ere her i Præstegieldet meget betydelige, og i Almindelighed gives her gode og frugtbare Jorder, fornemmelig til Korns Avling, som er Almuens fornemste Næringsvei, af hvilken Aarsag de og svare 1 1/2 Rdlr. mere i Skat pr. Spand end i andre omliggende Gielde. De anseeligste Gaarde ere **Tuff Præstegaard**, **Lein**, **Aalberg**, **Frøsset**, **Lød**, **Østeraas**, **Vibe**, **Brums Gaardene** i **Mære** og **Skei Sogne**, **Langlie**, **Raade**, **Henning** med adskillige flere. Til **Steenkier-Gaard** i **Skei Sogn** ligger den søndre Deel af Strandstedet **Steenkier**. Her ere og tildeels betydelige Skove, hvorved haves store Fortienester ved Sautømmerhugst til Skiørsel paa mange her værende betydelige Saugbruge. Her ere og nogle betydelige Almindinger, Kongen tilhørende, som indeholde skønne Skove, endskiønt nu meget udhugne. 2de Kobberværker, under Navn af **Guldstads** og **Moche-Værket**, har forhen været i Drift under **Skei** Annexsogn; men ere nu nedlagte. Paa de fleste Gaarde i Præstegieldet sees en stor Deel af gamle Kiæmpehøie, tildeels med hosstaaende Bautastene. Mange store og smaa Elve igiennemskiær Præstegieldet baade paa langs og tvers; de største ere **Ogne-** eller **Ongne-Elv**, som løber ned i **Steenkier-Elv**, **Figge-** eller **Køds-Elv** m. fl. Aar 1769 var Præstegieldets Folkemængde i alt af Mandkiøn 747 og af Qvindekkiøn 1012, tilsammen 1759 Siele. Til Præstegieldet er en Sognepræst, som boer paa **Præstegaarden Tuff**, og en residerende Kapellan, nu boende paa Gaarden **Lønnum** i Hovedsognet. Korn-Tienden pr. Part har fra 1761 til 1770 aarlig været 210 Tønder af Byg, Halvbyg og Havre, og omendskiønt Agerdyrkningen siden den Tid har meget tiltaget, saa er dog Tienden endnu omtrent af lige Størrelse. Tingstedet er fornærværende Tid Gaarden **Lein**. Hovedkirken, som er af Grundmuur, see **Mære**, tilhører Arvingerne efter afdøde Oberste v. Bull, og Annexkirkerne, begge af Træ, tilhøre Proprietair D. U. Gram paa **Viibes Gaard** i **Skei Sogn**. Endeel af Hovedsognet grændser til **Steenkier**.

Side 642

Fier-Fiord, og endeel til **Borgen-Fiord** eller Sund, som giver Anledning til noget Fiskerie paa sine Tider af Sild og anden smaa Fisk, samt Lax og Ørret i Elvene, item Rør og Field-Ørret i Fieldvandene.

Sperdillen eller **Sperillen**, et stort ferskt Vand i **Viger** eller **Odalens Annexsogn** til **Nordrehougs Præstegield**, under **Ringeriges District**, **Buskeruds Amt**, har sit Tilløb af adskillige Elve, som løbe deri; er 3 1/2 Miil i Længde og 1/2 Miil bredt. Fra dets søndre Ende udløber en Elv, som gaaer i S. S. Øst til **Hønesfossen**, hvor den falder i **Mos** eller **Rands-Elven**, og denne Elv igien efter et kort Løb udi den østlige Arm af et stort Vand, kaldet **Tyri-Fiord**. Igiennem disse Vand- og Elvedrage, som ere meget fiskerige, flaadet en betydelig Mængde Tømmer til Saugbrugene ved **Hønefos**, og derfra Bord og Bielker igiennem **Tyri-Fiord** til **Drammen**. I **Sperdille-Vand** ligger en Øe, kaldet **Storøen**, som egentlig er et høit Bierg uden Skov, hvorpaa voxer noget Græs, som tiener til Føde for nogle Smaafæ-Creature om Sommeren.

Sperrevig, en Havn og Ladested under **Arendals Tolddistrict**, i **Nedenæs Fogd.** og Amt, hvor adskillige Familier boe.

Spilkeviig, en temmelig stor Bugt eller Viig ved **Borgens-Sund**, i **Borgunds Hovedsogn** og Præstegield, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, hvorved ligger en stor, smuk og anseelig Gaard af samme Navn, som skylder 6 Vog Fisk og beboes af 4 Bønder. Ved Gaarden nedløber en Elv, som kommer fra **Brusdals-Vand**, hvori falder godt Ørret-Fiskerie; Paa Gaardens Grund driver denne Elv et Møllebrug. Til Gaarden hører en temmelig god Fyrreskov.

Spinds Sogn, et Annex til **Vandøse Præstegield**, i **Lister Fogd.**, **Mandals Amt**, bestaaende af en lang Odde eller Halvøe, hvis Gaarde skylde 86 Huder. Kirken er en ganske nye og smuk Bygning af Træ, tilhørende Almuen. Folkemængden af Unge og Gamle var Aar 1787 i alt 721 Siele. Dette Sogn hører under **Helvigs Tingsted**.

Spitsee, en liden Øe strax Østen for Den **Siggen** under **Søndhordlehns Fogd.**, søndre **Bergenhuus Amt**. Her er den bekiendte Skibshavn, kaldet **Betlehem**.

Sponheim, en Gaard i **Ulvigs Sogn**, **Gravens Præstegield**, under sidstmeldte Fogd., hvor et Nonnekloster i fordum Tid har staaet, og hvoraf endnu sees Levninger.

Sponvigen, et Ladested, som ligger omtrent 1 Miil i S. V. fra Byen **Friderichshald** ved Indløbet til **Svinesunds Fiorden**, under **Bergs Hovedsogn** og Præstegield, i **Idde** og **Marker Fogd.**.

Side 643

Smaalehnenes Amt. Dette Ladested formenes at være een af de først beboede Jord- eller rettere Steen-Pletter i hele Præstegieldet, og tillige at have været det første Toldsted for Søe-Handelen til og fra det gamle **Halden**, forinden **Friderichshald** blev bedre bebygget. Det har en behagelig og til Søe-Sysler meget beqvem Beliggenhed og er forsynet med 1 til 22 tildeels temmelig smukt malede Træhuse, hvilke beboes af henved 100 Indbyggere. En Kongelig Told- og Consumtions-Betient er nu her ansat med 2 Røyerter, som sorterer under **Friderichshalds Toldsted**. Ved Ladestedet ligger et høit Bierg, kaldet **Sponvig-Kollen**, paa hvilket stedse staaer en Flagstang, men fornemmelig mærkværdig deraf, at her tilforn har været en liden Skandse, hvilken i Aaret 1716 af de **Svenske** blev indtaget og sløifet, dog sees endnu endeel Rudera deraf.

Sprengesand, en vidtløftig Fieldstrækning imellem Nordre- og Østre-Fierding af **Island**.

Spydebergs Præstegield og **Tinglaug**, i **Rakkestads Sorenskriv.**, **Øvre Borgessyssels Provstie**, **Smaalehnenes Amt**, ligger 3 Mile fra de **Svenske Grændser**, 6 Mile fra

Friderichshald, 4 Mile fra **Friderichsstad** og **Christiania**, samt 3 1/2 Miil fra **Mos**; er i Længde fra Sønder til Nord 32,400 Alne eller noget over 1 3/4 Miil, og omtrent 1 Miil største Brede, men Midten, som er smallest, neppe 1/2 Miil. Dette Præstegield bestaaer af 3 Kirkesogne, nemlig: **Spydeberg Hovedsogn**, og Annexerne: **Hovind** eller **Hovi**, hvis Kirke ligger 1/2 Miil, og **Heli**, hvis Kirke ligger 1/2 Miil fra Hovedkirken. Gaardenes Antal i disse Sogne ere efter Matrikulen 129, som Aar 1769 bleve beboede af 158 Gaardmænds- og 145 Huusmands-Familier. Gaardenes Jordskyld ere forskiellige Species; men kan reduceres til omtrent 148 Skipd. Tunge, som ansees i Lighed med 185 Tønder Hartkorn, og ere disse Gaarde inddeelte i 28 Dragoun-Qvarterer og 73 Soldater-Lægder, som er besat med et lige Antal Dragouner og Soldatere, foruden Reserver, ungt Mandskab og Landværn. Ommeldte Aar 1769 var Folke-Antallet i alt 1700, deraf 647 Givte, og omtrent 50 Fattige, som nyde Forplegning i Havremeel, hvortil aarlig paa Præstegieldet lignes 80 til 90 Tønder, foruden Penge. Hovedkirken er af Grundmuur, men liden og mørk, forsynet med 2de vellydende Klokke i Taarnet. Døbefonden er af Beegsteen. Alle Kirkerne bleve i Aaret 1735 solgte for 340 Rdlr., men derimod er 1/2 Part i de senere Aar betalt med 860 Rdlr. Af de sieldne Træearter i **Norge** findes her Eeg, Alm og vilde Æble-Træer, desuden en god Deel Gran- og Fyrreskov, helst i den søndre Deel af Præstegieldet, endskiønt nu meget udhugget. Igennem Præstegieldet.

Side 644

løber den store **Glommen-Elv**, og danner her 12 store og mindre Fosser eller Vandfald; den har en ulige Brede, fra 20 til 500 Alne. Adskillige mindre Elve gives her tillige, hvilke drive et Aargangs Møllebrug med 4 Par Qværner, rigtgemeen endeel mindre Bruge af Malt-, Meel- og Sigt-Møller, samt en Stampe-Mølle, men ikkun 2de privilegerede Qvants Sauge, den største paa 1400 Bord aarlig; nogle andre Sauge ere i Brug til Bygdens Fornødenhed. Til de fleste Gaarde ere Humle-Hauger til Huusfornødenhed. Paa Gaarden **Lie** i **Hovi Sogn** er et Teglværk. Gaardenes Huse ere for største Deel bygte paa Bierg og Klipper, af Tømmer, tækkede med Teglsteen, især Vaaningshusene, samt bordklædte og maledede udvendig, men sielden indvendig. Agre og Enge ere temmelig frugtbare. Bøndernes Drivt om Vinteren bestaaer i Kul-Kiørsel til **Mosse-Jernværk** og i Bord-Kiørsel fra **Vestbye-Saugene** til **Christiania**. Til dette Præstegield er en Sognepræst, som boer paa **Spydebergs Præstegaard**, hvorunder ligger 4 Huusmandspladse. Af Almuen er en stor Deel, som driver forskiellig Haandværk, fornemmelig Skræder-, Skoemager-, Smede- og Snedker-Haandværket. Tømmermænd ere næsten enhver Mandsperson, saaledes som i de allerfleste Districter i **Norge**. Tingstedet er Gaarden **Fossem**. **Stabbedals-Værk**, see **Høimyr**.

Stabbefonden, et meget steilt og høit Field paa den vestlige Side af **Geranger-Fiord**, i **Geranger Annersogn**, **Nordals Præstegield**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, som har mange fæle Fond-Strik eller Skreed-Furer, hvorefter den største kaldes **Stabbefond**. Paa Fieldsiden ligger nogle Gaarde og en Elv styrter ned over Fieldet med megen Force og Susen. Store Sneeskreeder nedfalde ofte fra Fieldet med en saadan Fart, at de løbe over Fiorden og gjøre forbi Reisende tildeels Skade.

Stabben, en beboet Øe under **Nordmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, som adskilles fra Den **Ertvaag** ved et meget smalt Sund, kaldet **Jammer-Sund**, og paa nordre Side fra Den **Solskiær** eller **Solskiær** ved et endnu mindre Sund, kaldet **Nantsund**, som i den gamle Historie er bekiendt, især af 2de store Søetrefninger, som der i Kong **Harald Haarfagers** Tid bleve holdte. Paa Den **Stabben** ligger et Field, omtrent dannet som en Stabb eller Hugge-Blok, thi

det er fladt oven paa, men brat eller steilt paa Siderne. Paa dette Field, som har Navn af **Tufna** eller **Tusna-Stabben**, berettes her, at **Noæ Ark** er bleven staaende.
Stad-Sveit, et Bygdelaug i **Sneefields Syssel**, vestre Fierding af **Island**.

Side 645

Stadie, en Gaard i **Indre Sogns Sorenskriverie**, **nordre Bergenhuus Amt**, som i fordum Tid har været beboet af adelige Familier og havt adelige Privilegier.

Stadem eller **Stadeim**, en Gaard i et Bygdelaug, kaldet **Syndelvsdalen**, i **Syndelvens Annersogn**, **Nordals Præstegield**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, af Skyld 2 1/2 Vog Fisk, og beboes af 2 Gaardmænd. Til denne Gaard hører et meget fordeelagtigt Laxefiskerie i en her forbiløbende Elv.

Stads Skibreede, et Tinglaug i **Nordfiords Sorenskriv.**, **nordre Bergenhuus Amt**. Tingstedet er Gaarden **Barmen**.

Stadsbyngdens Præstegield, i **Fosens Fogd.** og Provstie, **Tronhiems Amt**, bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere **Stadsbyngdens Hovedsogn**, og **Reens** eller **Ritsens Annex**. Begge Kirkerne, som staae paa nordre Side af **Tronhiems Fiord**, hvor ogsaa den største Deel af Sognenes Gaarde ligger, men de øvrige paa søndre Side, ere gamle og forfaldne Træbygninger, tilhørende Eieren af **Reens-Kloster Gaard**, Justitsraad **H. Hornemann**. I **Hovedsognet**, paa en betydelig stor Gaard, ved Navn **Rein** eller **Stads-Rein**, har udi Kong **Harald Haarfagers** Tid staaet et Slot, kaldet **Reine-Slot**, hvorpaa Grev **Sigurd Halvorsen** boede, og siden Aar 1136, **Guttorm Aslussøn**. Efter ham blev Slottet beboet af **Baard Guttormssøn**, Lehnshøvding i Kong **Sverres** Tid, som fik til ægte Kongens Datter **Cecilia**. Foruden at Almuen i dette Præstegield beboer i Almindelighed meget gode og tildeels kornvisse Gaarde, hvis Antal i **Hovedsognet** er, med **Præstegaarden**, 96, deraf 9 øde Gaarde, og i **Annexet** 173, deraf i **Lehnsvigen** paa søndre Side af Fiorden 43, og i alt 8 øde Gaarde; saa have de desuden god Næring ved Fiskerie, som drives snart paa alle Tider af Aaret, og hvoraf Sildfiskeriet er det fordeelagtigste, saa og ypperlig Laxefiskerie, som tilligger visse Gaarde, fornemmelig i **Ritsens Sogn**. Til Præstegieldet er en Sognepræst, som beboer en meget behagelig situeret og god **Præstegaard**, beliggende nær ved Søen, 2 Mile fra **Tronhiem**. Gaarden er tillige vel bebygget, samt forsynet med en stor og god Frugt- og Urtehauge. Ethvert af Sognene udgjør et Tinglaug, og er Tingstedet for **Stadsbyngden** Gaarden **Grønning**, som beboes af Stedets Lehnsmand, men med 3 andre **Grønnings-Gaarde** tilhører **Tronhiems Hospital**. Nærværende Lehnsmand, **Aslør Grønning**, har betydelig forbedret og udvidet den af ham beboede Gaard. Kongens Korn- og Fiske-Tiende har Almuen her, ligesom i hele Fogderiet, forpagtet, men bliver dog leveret til en antaget Fuldmægtig for Fogderiet, nemlig Korn- og Lax-Tienden in natura, som han besørger forhandlet, og for Sild- og Torske-Tienden betales

Side 646

ham Penge. Da ofte tidlig Nattekulde om Efteraaret gjør Korn-Avlingen paa de Gaarde, som ikke ligge nær ved Søen, mislig, saa er Korn-Tienden just ikke betydelig og visse Aar meget ringe, men Lax-, Torsk- og Sild-Tienden er betydelig de Aar Fiskeriet flourer.

Stafaæ, en Elv i **Opdals Præstegield**, **Orkedals Sorenskriverie**, **Tronhiems Amt**, som løber en Miil Norden for **Vangs** eller **Opdals Kirke**. Over denne Elv, som driver et privilegeret Saugbrug, hvilket er det eneste i hele Præstegieldet, er en Broe, hvorover Kongeveien ligger til **Dovre-Field**. Strax Norden eller Østen for Elven tæt hos Veien har i fordum Tid staaet et Kapel eller Kirke, og sees endnu Tomten deraf.

Stafholtstunger, et Sveit eller Bygdelaug, beliggende midt i **Borgarfjords Syssel**, vestre Fierding af **Island**.

Stafnæs, det fornemste og største Fiskerleie i **Guldbringe Syssel**, søndre Fierding af **Island**, beliggende nær ved **Baadsands-Havn**.

Stams- eller **Stamnæs-Sogn**, et Annex til **Hougs Præstegield**, i **Nordhordlehns Fogd.**, **søndre Bergenhuus Amt**.

Standal, store eller indre, en Gaard, beliggende i en liden Dal, paa vestre Side af **Jørgenfjord**, i **Jørgenfjords Præstegield**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, af Skyld 6 1/2 Vog Fisk, og beboes af 9 Gaardmænd og en Huusmand. Denne Gaard skal efter den sorte Død, Aar 1352, være beboet af en Skotsk Familie, ved Navn **Standal**, hvorefter Gaarden har faaet sit Navn. Denne Skotske Familie skal siden saaledes have tiltaget, at de ansees som Stamfædre for de fleste Indbyggere i Præstegieldet. Paa Gaardens Grund ikke langt fra Stranden sees en lang og noget krum **Steen-Stytte**, som er 6 Alne høi, og oven for Gaarden øverst oppe i Dalen ligger et hvidt Field, med et meget stort Øye eller Hul, i lige Linie fra **Steen-Stytten**, og gaaer saa ganske tvert igiennem Fieldet, at man fra en vis Øye-Punkt skal kunne see Dagens Lys derigiennem. Heraf haves den fabelagtige Beretning, at **St. Oluf** skal have skudt **Steen-Pælen** igiennem Fieldet med en saa overnaturlig Styrke, at den ikke allene dannede ommeldte Hul, men og at den siden skal have gaaet til det Sted den nu staaer. Strandbredden har en Række af Klipper med mange dybe Huler og Hvelvinger over. En liden Holme har i fordum Tid lagt strax uden for Strandbredden, men er nu ei mere at see, eller vides at være til.

Stange Præstegield og Tinglaug, i **Hedemarkens Fogd.**, Provstie og Amt, ligger paa en stor Jordtunge eller Halvø imellem en Bugt af det store **Mjøsen Vand**, som skiær sig ind ved

Side 647

Vangs Kirke mod Østen, kaldet **Baadsende**, og en anden Bugt af samme Vand, som skiær sig ind mod Nord, kaldet **Bogen**; det bestaaer af 2de Kirkesogne, hvilke ere: **Stange Hovedsogn** og **Ottestads Anner**. I forrige Tider skal her have været 7 a 8 Kirker, eller maaskee de nu værende 2de Kirker staaet paa saa mange forskellige Steder. Aar 1732 indeholdt Præstegieldet 98 fulde, 34 halve og 60 øde eller Fierding-Gaarde, tilsammen 192 Gaarde. Hovedkirken, som med Annexkirken tilhører Almuen, er en anseelig grundmuret Korsbygning med et Chor og et Sacristie, over hvilket tilligemed Choret er en muret Tonde-Hvælving, men over Kirken selv er Loft, som Aar 1775 blev smukt malet. Kirkens nordre Kors er tilbygt Aar 1703, men den øvrige Deel har staaet fra de catholske Tider. Paa Midten af Kirken er et lavt Taarn, forsynet med et anseeligt høit Spiir, og paa hvert Hiørne af Taarnet staaer et lidet Spiir med Jernfløi, ligesom paa det store Spiir. Kirkens Bygning har en dobbelt Grundfod, af hvilke den øverste er paa sine Steder anseelig høi, især mod Vesten, hvor Grunden holder ned ad; under Choret er denne Grundfod stafferet med lissede Stene. Paa østre Side af Choret er en udhuggen Steen indsat i Muren, som forestiller et Kors. For Sacristiet er en massiv Jerndør. Kirkens Muur er af store hugne Kalkstene. Neden for Choret i Kirken staaer ved den nordre Side et Epitaphium over forrige Sognepræst Hr. Christopher Stokfeth, og et andet over Hr. Niels Møller. Kirken er forsynet med et lidet Orgelværk og smukke Ornamenten: en sølvbeslagen Alterbog og en Oblat-Æske af Sølv, gjort som en Bog, og foræret til Kirken Aar 1685 af da værende Foged paa **Hedemarken**, navnlig: Friderich Knudssøn Hammer. Saavel den søndre Kirkedør som den store paa Kirkens vestre Gavl er stafferet med endeel udstaaende Kanter, af udhugget Arbeide og med blinde Pillarer, 3de paa hver Side af Dørene. Til dette Præstegield er en Sognepræst og en residerende Kapellan. **Præstegaarden** ligger strax ved Hovedkirken, hvis Udsæd er aarlig

30 Tønder og derover af Byg, Rug og Havre; kan fødes 10 Heste og 32 a 34 Melkekøer, foruden ungt Qvæg og Smaafæ. Under Gaarden hører 23 Huusmandspladse. Aar 1769 var Folke-Antallet i hele Præstegieldet 1564 af Mandkøn og 1749 af Qvindekøn, tilsammen 3313, men nu i alt omtrent 3400 Siele. Et Jernværk, kaldet **Vigs-Værk**, har her været i Drift, men ligger nu øde. Tingstedet er Gaarden **Søndre-Jodager**.

Stangelands Skibreede, et Tinglaug i **Karmesunds Fierding**, under **Ryfylke Fogd.**, **Stavanger Amt**, bestaaende af 67 Gaarde,

Side 648

som Aar 1746 bleve beboede af 207 Gaardmænd. Tingstedet er Gaarden **Gloppen**.

Stangvigs Præstegield, i **Nordmørs Fogd.** og Provstie, **Romsdals Amt**, bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere: **Stangvigs Hovedsogn** og **Halse Anner**. Hovedkirken er af de saa kaldte Stav- eller Reisværks-Bygninger og den eneste af sit Slags, som endnu haves tilovers i hele **Tronhiems Stift** fra ret gamle Tider. Den er opført i Form af et Kors, er anseeligt høi, og har et, paa Midten af Bygningen staaende, anseeligt høit Taarn og Spiir, hvori hænger 2de Klokker, den ene temmelig stor og af en smuk Lyd. Den hele Bygning hviler paa 12 meget tykke og kantede Træe-Pillere, af hvilke de 4re staae under Taarnet, som derpaa hviler, og 2de ved Hjørnerne af hvert Kors. Rundt om Kirken, i de fire Kors, ere Gange med fritstaaende Pillarer og aabne Arcader, som stikke noget frem over den underste Deel af Bygningen, og indtage den ene tredie Deel af Væggens hele Høide. Over Choret er en Tønde-Hvælving af Bræder; en saadan Hvælving har og været over Kirkens 3de andre Kors i fordom Tid, og over Midten af Kirken er en Navle-Hvælving ligesaa af Bræder. Uden omkring Kirkens Hovedbygning er opført en Omgang, ogsaa af bemeldte Stavbygning, men mindre kunstig. Denne saavelsom det hele Udvendige af Kirken er klædt med Bræder. Kirkens Tag er nu belagt med røde Tagstene, men Taarnet overalt tækt og beklædt med Spaan, og bemeldte Omgang, for største Deel, med Bræder, som med Beeg ere overstrøgne. Indvendig er Kirken overalt prydet med gammeldags Malninger af bibelske Historier. I et gammelt Missale, som har tilhørt Kirken, er befundet antegnet, at den er bygt Aar 1407, men ommeldte Malninger, hvori intet Spor findes af de catholske Tiders Smag, formodes at være forfærdigede kort efter Reformationen; derimod sees een af Chorets nu værende Stole at være bygt af endeel af Kirkens gamle Altertavle, som har været brugt i de catholske Tider, hvoraf den ene Deel, som udgjør Stolens bageste Side, har i Bunden været stafferet med stærk Polere-Forgyldning og med Figurer, som forestille St. Mariæ og St. Catharinæ Historie. I Kirkens førmeldte Omgang staaer endnu et gammelt Træe-Billede, som forestiller en Konge, siddende paa en Throne, hvilket berettes at være St. Oluf, og at Kirken har været ham indviet. Dette Billede er nu meget beskadiget. Alteret er muret, hvorpaa staaer en Altertavle, som Aar 1665 er foræret af da værende Stedets Sognepræst Hr. Hans Christensøn. Over Døren til Choret staaer et stort Crucifix med stærk Polere-Forgyldning, fra de gamle Tider. Prædikestolen er ziret med Billedhugger-Arbeide, smukt malet og forgyldt,

Side 649

bekostet af fordom Sognepræst Hr. Jens Krabbe, og til at staffere den har en Henrich Rytter, Aar 1661, foræret 50 Rdlr. I Kirkens søndre Kors staaer Jonæ Historie blandt andet afmalet, og derover følgende Navne med gamle Bogstaver; "Anders Timensøn van Henopen van Dan, Nicholas Matsfalf. Sebastian White. George Noone van Lunden in Engeland, van Dan." Disse Navne formenes at betegne visse Personer, som efter udstanden Søefare have bekostet denne Deel af Kirkens Malning. Kirken har for Resten temmelig høie, men smalle Vinduer, hvorfore

den er meget mørk. Den Dør, igiennem hvilken fra Omgangen gaaes ind i Choret, er ogsaa fra de gamle Tider, og overalt udstaffet med Udhugninger. I Choret hænger en Tavle, opsat over Hr. Hans Krabbe, Aar 1661. Denne Tavle er mærkværdig af dens smukke Tegninger og gode Farve. Lige over for den, paa hiin Side, staaer et Epitaphium, opsat over fornævnte Hr. Hans Christensøn, som var Sognepræst i **Stangviig** i 45 Aar, og døde Aar 1654 i en Alder af 77 Aar. I nordre Kors staaer en Tavle over Hr. Matth. Gram, som her var Præst i 23 Aar, fra Aar 1709, og paa hiin Side en anden over Hr. Arent Harder, her Præst fra Aar 1731 til 1746. Kirken er omsat med en smuk Steenmuur. Folkemængden har i en Tid af 200 Aar betydelig tiltaget i dette Præstegield; thi ved Aar 1590 vare i Hovedsognet kun 46 og i **Halse Sogn** 49 Bønder, tilsammen 95; derimod var Gaardmændenes Antal Aar 1773 i Præstegieldet omtrent 250 og Huusmændenes 150, tilsammen 400 Familier, som da med Børn og Tienestefolk udgjorde 2400 Siele. Jordbruget har saaledes ved Folkeformerealsen anseelig tiltaget, fornemmelig i de senere Aar ved Opmuntrings-Præmier ei allene fra det Kongelige Landhuusholdnings-Selskab, men fornemmelig fra det i Amtet stiftede private Landhuusholdnings-Selskab; thi ved førmeldte Aar 1590 beløb Korn-Tienden paa 1/3 Part ikkun til 42 Tønder baade af **Stangvigs** og **Surendals Præstegielde**, nu derimod har den steget til 200 Tønder og derover af **Stangvigs Gield** allene, og kunde endnu være langt større, da her ingen Tiende gives af Byg, hvoraf nu omstunder dog avles en temmelig Deel, ei heller af Rug. Tilforn har Skovbruget og Fiskeriet været Almuens fornemste Drift, og det første er endnu en vigtig Nærings-Græn, endskiønt Skovene ved Saugtømmerhugst til de her mange i Drift værende Saugbruge, som Aar 1773 vare 31, ere ruinerede, og nogle, saasom **Præstegaardens Skov** m. fl. ved Bortforpagtning aldeles ødelagte. I Annexet driver Almuen mere paa Fiskerie end i Hovedsognet. Til Præstegieldet er en Sognepræst, som beboer **Præstegaarden Stangviig**, som i

Side 650

den senere Tid anseelig er forbedret, saa at her aarlig avles omtrent 100 Tønder Korn. Ved Gaarden er en temmelig stor Hauge, hvori vover skønne Kiøkken- og Mad-Urter.

Stankelv eller **Jøkelsaae**, en Elv, som løber igiennem en Landstrækning, kaldet **Solheimesand**, og er Grændseskiel imellem Øster- og Søndre-Fierding af **Island**. Denne Elv blev i fordom Tid kaldet **Fulelækur** (den stinkende Aae); thi den har en ubehagelig Svovelstank, som kan fornemmes langt borte. Den har sit Udspring fra et Field, kaldet **Solheims-Jøkel**.

Stappen eller **Arnar-Stape**, et stort Fiskerleie, hvorved er en skøn Havn, beliggende i **Sneefields Sysse**, vestre Fierding af **Island**. Her ligger den Hovedgaard **Arnar-Stape**, som tilhører Kongen, med et underliggende Jordegods, kaldet **Arnars Stappens Ombud**, hvilket Gods laae i de catholske Tider under **Helgafells-Kloster**.

Starums Sogn, et Anner til **Eid** Præstegield, i **Nordfiords Sorenskriverie**, nordre **Bergenhuus Amt**. Korn og Høes-Avlingen i dette Sogn er meget ringe, og ingen Skove. Vinters-Fiskeriet i Havet er Almuens betydeligste Næring.

Stat eller **Statlandet**, en beboet stor Landtunge eller Halvø, under sidstmeldte Sorenskriverie, som paa den østlige Side tager sin Begyndelse ved **Vandelvs-Fiorden**, og paa den anden eller vestlige Side ved **Molde-Fiord**, og strækker sig 3 Mile i Længde til et Sted, kaldet **Staalet**, eller **Nordre-Huk**, som er den yderste Pynt af **Statlandet**, hvor det støder til **Vesterhavet**, som her, i en Distance af 10 Mile, kaldes **Stathavet**. Fra dette Hav løber **Vandelvs-Fiorden** ind paa den ene Side af **Statlandet**, og den store Havbugt, kaldet **Ulfvang**, paa den anden Side, saa at Halvøen **Stat** ligger paa alle Kanter fri og udsat for Havbølernes Indbrud, allerhelst da her i

Nærværelsen gives ingen Øer eller Holme, som kunde tiene Landet til Bedækkelse; men derimod ligge ved disse Kyster en Hoben blinde Skiær og Klipper, især fra førnævnte Sted **Staalet** til **Qvittenæs**, som forøge Farligheden for de Reisende, der ei driste sig til endog med smaa Skibsbaade at fare **Statspynten** forbi, især om Vinteren, og altsaa tage de Landeveien over **Eidene**, som her ere 3de, nemlig: **Dragseidet**, **Sandvigeidet** og **Manseidet**. Af disse er **Dragseidet**, som gaaer omtrent midt over Halvøen, temmelig jevnt, og strækker sig 1 Miil langt. Paa dette Sted var det, at Kong **Oluf Tryggesøn** lod Aar 996 stevne Almuen af **Søndmør**, **Nordfiord** og **Søndfiord** til Tinge, tvang dem til at forlade Hedenskabet og at antage den christelige Religion. Af den alfare Vei over **Dragseidet** betiener man sig sielden. **Sandvigeidet** ligger længere ind mod det faste Land, og er jevnt, men sumpigt,

Side 651

hvorfore det og sielden befares. Paa dette Eid ligger **Hove** eller **Sælsøe** Hovedkirke til **Sælsøe** Præstegield, som er Sognekirke for **Statlandets** Beboere, og hvorved tillige Præstegaarden ligger. Efter **Manseidet** ligger den almindeligste Landevei over Halvøen, endskiønt den er den steileste og farligste; dette Eid ligger nær ved **Søndmørs** Grændser, hvor **Statlandet** er allersmallest, nemlig 1/2 Miil. Aar 1733 reiste Kong **Christian 6te** over **Manseid**. Paa den vestlige Side af Landet ligger et Sted, kaldet **Drage**, hvor Landingen formedelst stærk Søgang falder meget besværlig.

Stathelle, et beboet Sted paa vestre Side af **Langesunds-Fiorden**, lige over for Byen **Brevig**, og 2 Mile fra Byen **Skeen**, henhørende under **Bamble** Præstegield, i **Nedre Tellemarkens** Fogderie, **Bradsberg Amt**. Dette Sted blev Aar 1774 den 21 Februarii bevilget til en Ladeplads, under Opsyn af en Kongelig Toldbetient med 2de Røyerter, hvilke henhøre under **Langesunds Tolddistrict**. 2de Kiøbmænd boe her med endeel Skippere og andre Søefolk, Strandsiddere, Haandværkere, Fiskere og Kroesmænd. Under Ladestedet regnes tillige et Sted, kaldet **Kiellestad**, hvilke tilsammen, Aar 1783, eiede 3de Skibe til 432 1/2 Træelasts-Læster. Aar 1782 blev her bygt 2de Skibe, det ene paa 133 1/2 og det andet paa 22 Træelast-Læster, samt Aar 1791 et Skib til 191 Læster. Ved **Stathelle** maae de fleste Skibe ankere, som agte sig over **Frier-Fiord** til **Porsgrund** og **Skeen**, formedelst den stærke Strøm, som ved Flod- og Ebbe-Tid indtræffer, især ved et Sted, kaldet **Møllen**. I **Stathelle** er et Giestgiverie anlagt.

Stathellens Marmorbrud, see **Selbøen**.

Stav, en Gaard i **Øyer** Præstegield, søndre **Guldbrandsdalens** Sorenskriverie, **Christians Amt**, af Skyld 3 Skind Odelsgoods, som beboes af en Gaardmand. Denne Gaard, hvorunder hører en Huusmandsplads, ligger ved Kongeveien og er Giestgiver- og Skydsted for Reisende. **Stavanger Amt** i **Christianssands Stift**, bestaaer af 2de Fogderier og Sorenskriverier, som ere **Jedderen**, **Dalernes** og **Ryfylke**, hvilke indeholde 21 Præstegielde, foruden Byen **Stavanger**, som ligger i **Jedderens District**. Disse 21 Præstegielde har i alt 52 Kirkesogne, Amtet tilhørende, samt et Annersogn, kaldet **Ranneberg**, under **Stavanger Byes** Sognekald; saa høre og til **Jedderen** og **Dalernes Fogd**. de Dele af **Bakke** og **Tonstads** Sogne i **Bakke** Præstegield, under **Lister Fogd.**, **Mandals Amt**, som ligge Vesten for **Lunde-** og **Siredals-Vandene**, samt **Sire-Elv**. Gaardenes Antal i Amtet beløbe efter Matrikulen til 2153 Numere, hvilke ere inddeelte i 290 Land- eller

Side 652

Soldater-Lægder og 250 Søe-Lægder. Disse Gaarde bleve Aar 1746 beboede af 4499 Gaardmænd. Tingene holdes paa 11 særskilte Tingsteder 2de Gange om Aaret, nemlig: om

Sommeren i Junii og Julii og om Høsten i October, November og December Maaneder. I dette Amt er Aar 1777 stiftet et **Landhuusholdnings-Selskab**, som aarlig uddeler Præmier til Flid og Vindskiøbeligheds Befordring blandt Bondestanden. Formeldte Aar 1746 var Folke-Antallet her i Amtet omtrent 28000 Siele.

Stavanger Bye, en af Norges ældste Kiøbstæder, beliggende ved en liden Fiord eller Viig, kaldet **Tunge-** eller **Bukken-Fiord**, som er den nordlige Deel af den store **Stavanger-Fiord**, i **Jedderens District, Stavanger Amt**, 17 Mile fra **Bergen**, 24 Mile fra **Christianssand**, 52 Mile fra **Christiania**, 14 1/4 Miil fra **Flekkefiord**, 35 Mile fra **Kragerø**, og 70 1/4 Mile fra **Tronhiem**. Naar Byen allerførst er bleven anlagt og bebygget, er ganske ubekiendt, men skal have været i fuld Flor ved Aar 1024 eller 1025. Det bekiendte ældste Brev, som angaaer Byens Privilegier, er udstædt af Kong **Erik af Pommern** Aar 1425, udskrevet paa Pergament af **Stegens** Landstingsbog; dernæst Biskop **Hanses** Brev om Øltapperie af Aar 1503. De senere ere: Kong **Friderich 2dens** egenhændige Reskript af 5 Maji 1579. Under 27 April 1598 har Kong **Christian 4de** confirmeret Byens Privilegier. Aar 1607 blev Byen benaadet med allerhøist bemeldte Konges Nærværelse i 3de Dage, nemlig: den 6te, 7de og 8de Augusti, da Herredag blev holdet, og den nye Kirke-Ordinanze oplæst i Byens **Domkirke** udi Kongens personlige Nærværelse. Samme Tid blev Byen tillagt Handelsrettighed i en Circumference omkring Byen af 3 Mile, og blev Gaarden **Egenæs** givet til Byens Mark og Exerceer-Plads. Siden ere Byens Privilegier af efterfølgende Konger confirmerede. Byens Vaaben er en liden Stub eller afhuggen Træe og 3 smaa opspirende Grene med Blade paa. Byens Handel har i fordum Tid været anseelig, fornemmelig med Fiskevare, men samme, tilligemed Indvaanernes Antal, har i den senere Tid betydelig aftaget, fornemmelig efter den store Ildebrand, som indtraf Aar 1684, hvorved den største Deel af Byen blev lagt i Aske, og vises endnu Grundvolde af Huse og Gaarde i en Distance af omtrent 1/4 Miil fra nuværende bebyggede Deel. Havnen og Indløbet til Byen er meget god og beqvem. Byen har i fordum Tid været en Stifts-Stad, da nuværende **Christianssands Stift** blev kaldet **Stavanger Stift**, i hvilken Tid Biskopen boede i Byen, men efter formeldte Ildebrand blev **Christianssand** udseet til Stiftets Hovedstad, og Biskopen tilligemed Stiftamtmanden der at residere; ligesaa blev samme Tid

Side 653

Stavangers latinske Skole forflyttet til **Christianssand**. Aar 1740 bestod Byen af 425 smaa og store Vaanings-Huse, men i nærværende Tid eller Aar 1795 har Byen i alt 46 Hoved- og Tver-Gader, inddeelte i 6 Qvartere eller Roder under følgende Navne: **Holmens**, **Bakkens**, **Østervags**, **Ulvøens**, **Klevens** og **Strandens Roder**, hvilke ere bebyggede med 558 offentlige og private Bygninger, indberegnet Kiøbmands-, Søb- og Pak-huse; desuden har Byen 11 Almindinger eller almindelige Brygger til Søn, samt 3de temmelig store og aabne Pladse, nemlig **Torvet**, **Pottemager-Torvet** og **Uhren**. Paa hver af de første er en offentlig Brønd med fornøden Vand og behørigt Pomperedskab i særdeles god Stand. De offentlige Bygninger ere: 1) En anseelig og ældgammel **Domkirke**, kaldet **St. Svetonii Kirke**, som Aar 1013 skal være fuldført, og findes samme Aarstal indhugget i Muren. Det fornemste af Kirken er Choret, som er bygt af skønne hugne Hvegstene, ziret med adskillige Figurer af Løvværk og Menneske-Hoveder, hvoriblandt staaer inde i Choret et stort Hoved med Krone paa. Udvendig paa den allersverste Spidse sees et Bispe-Hoved, neden under det nok et Hoved med Krone paa, og der neden under paa alle Sider sees mange Hoveder, nogle med Krone paa, andre skaldede uden Krone. Hvælvingen i Choret er lagt med flade Steenhelder paa Kant, ganske slette og jevne, hvorigiennem er anbragt smukke Buer, udhugne med Lister og Løvværk. Midt i Brøstet bag

Alteret er et meget stort Vindue med mange skønne Postamenter og Runddelinger af hugne Hvegstene, og i en af disse Runddelinger staaer en catholsk Bisp i sin fulde Habit indbrændt i Vindue-Glasset med adskillige Couleurer. Paa hver Side af Choret ere 4 lange Vinduer ligesaa med skønne Postamenter. Ved Chorets østre Ende staae 2de Taarne, et ved hver Side. Udi det nordlige har været holdt Capitel, da Stiftet laae til Byen. I det sydlige forvares Kirkens Ornamente, hvilke ere meget smukke. Ved den vestre Ende af Choret staae 2de mindre runde Taarne, bygte af hugne Hvegstene. I det nordlige er en skøn Vindeltrappe, som gaaer op til Hvælvingen, hvor **Einar, Kong Sverres** Maag, havde skiult sig for Baggerne, som Aar 1206 kom til Byen med 27 Skuder og Jagter for at plyndre den, da Døren til Taarnet blev opbrækket og **Einar** ihjelslaet. Det andet Taarn paa hiin Side af Choret har ingen Aabning, men er allene opbyggt til Ziir. Under Choret ere smukke Begravelsessteder indrettede. Dette Chor er adskilt fra Kirken ved en Muur. Kirken i sig selv er opført med en svagere Muur af Graastene, uden Hvælving, men Vindue-Posterne og Pillarene, Buerne og Dør-Posterne ere af Hvegstene. Indvendig er Kirken

Side 654

forsynet med Pulpiturer, Stole og Prædikestoel, samt et smukt Orgelværk strax ved den store Dør, forfærdiget Aar 1622. Vaaben-Huset er ligesaa adskilt fra Kirken ved en Muur. Her er den saa kaldte store Kirkedør. Kirkens hele Længde er 98 1/2 Alne og Brede 32 Alne. Den er nu forsynet med 3 gode Klokker; det Aarstal 1099 staaer paa den største. Aar 1558 skal 5 Klokker være udtagne af Kirkens Taarn, og bortført, men det Skib, som havde disse Klokker inde, strandede uden for **Jedderen**, under en Øe, kaldet **Haasteen**, og Klokkerne nedsank paa Havets Bund. Til denne Kirke, hvortil hører **Ranneberg Annexsogn** uden for Byen i **Jedderens District**, som har egen Kirke, og det saa kaldte **Frue-Sogn**, hvis Almue søger **Stavangers Kirke**, er en Sognepræst, som tillige er Provst i Provstiet, og en residerende Kapellan. 2) Strax ved den nordre Side af formeldte **Domkirke** staaer paa Kirkegaarden **Byens Raadstue**, en ældgammel grundmuret Bygning med 2 murede Fængsler eller Arrestkamere for Forbrydere ved Bygningens vestre Ende. Denne Bygning skal i fordom Tid have været en Kirke, under Navn af **Vor Frue Kirke**, hvortil formeldte **Frue Sogn** uden for Byen skal have henhørt. 3) Ved den østre Ende af **Domkirken** staaer den i Byen forhen værende latinske Skoles Bygning, opført af Graa- og Hveg-Steen. Denne Skole blev ved Kongelig Reskript af 27 November 1739 aldeles forandret til en dansk Skole. 4) Østen for Kirken ligger **Byens Hospital** med en dertil hørende liden Kirke, alt af Træ. Den ældste Fundats, som nu ved Hospitalet findes, er af Aar 1612. Over dette Hospital er en Forstander. 5) Et **Radesyge-Hospital**, ligesaa af Træ, indrettet i Anledning af den her i Egnen udi Aarene 1773 og 1774 grasserende Rade-Syge. 6) **Kirkens Material-Huus**. 7 og 8) **Byens og Kirkens Sprøite-Huse**. 9) Omtrent midt udi Byen paa et temmelig høit Bierg er opført et 8tekantet Vagt-Taarn af Træ, under Navn af **Valbiergs-Taarnet**, hvor Vagterne kan oversee hele Byen. Udi dette Taarn hænger en Klokke, kaldet **Storm-Klokken**, bekostet af Byen Aar 1658. og 10) Paa nordre Side af Byen ved Indløbet er anlagt et lidet Batterie, **Skandesen** kaldet, men i fordom Tid havt Navn af **Blokhuset**, hvor 10 Jern-Kanonier ligger, og er derved opført et lidet Skandse-Huus af Træ. Paa søndre Side af **Domkirken** ligger **Stavanger Kongsgaard**, som i de catholske Tider har været Biskopens Residence, men fra Aar 1607 beboet af Amtets Amtmænd, som efter Kongelig Befaling har Inspection over Byen. I gamle Tider har her været 2de Klostere, nemlig: **St. Peders** nær ved Hospitalet, og **St. Oles Kloster** ovenfor Byen, hvor endnu er

Side 655

en Kilde, under Navn af **St. Oles Kilde**. Alle private Bygninger ere af Træ, 1, 2 a 3 Stokværk høie; disse tilligemed de offentlige ere i **Norges** almindelige Brandkasse assurerede for 132,800 Rdlr. Ved Byen og i Sammenhæng med samme ligger en saa kaldet Forstad, paa Gaarden **Hetlands Grund i Jeddereis Fogderie**, bestaaende af 17 Vaanings- og 4 Søe-Huse, alle af Træ, i Brandkassen forsikkrede for 2490 Rdlr., som med Byens egen Tarations-Summa tilhobe gjør 135,290 Rdlr. Byen har en stor og en liden Brandsprøite, og Kirken ligesaa, med alle dertil befalede og henhørende Redskaber. Brandvæsenet bestyres af en Brand-Inspecteur med en Assistent, 2 Brand-Mestere, 2 Sprøite-Mestere, og 2 Rodemestere. Brand-Compagniet bestaaer af omtrent 100 Mand med 4 Under-Officerer. Siden Aar 1770 har en Brandvagt eller saa kaldet Rundgang været indrettet og endnu vedvarer, bestaaende af en Borger og 3 andre Indvaanere, der efter Tour patrouillerer om Natten igiennem Byens Gader fra Michaelis til Paaske. Byen har et Borgers-Compagnie med en Capitain, en Lieutenant og en Fændrik. Byens deputerede Borgere ere 6. Omtrent ved Aar 1664 bestod Borgerskabet af 373 Mand, og Byens Magistrat var da en Borgemester med 8 Raadmænd, hvilke Aar 1666 blev nedsat til 4re. Aar 1672 blev en Præsident beskikket, men denne tilligemed de andre Magistrats-Betieninger ere siden indgaaede, saa at en Byefoged er nu Byens Øvrigheds-Person, som tillige er Byeskriver og Auctions-Directeur 2c. Ved ham holdes Byetinget paa Raadstuen hver Mandag. Formeldte Aar 1740 boede i Byen 16 a 18 Kiøbmænd og 94 Skippere, Høkere og Haandværkere; desuden endeel Øltappere, Fiskere og Arbeidsfolk. I nærværende Tid (Aar 1795) har Byen 10 Kiøbmænd, som handle en gros, 16 en detail, 16 Høkere, 26 Skippere, som tillige ere Borgere, 78 Haandværksmestere, 52 Svende og 27 Dreng. De samtlige Indvaanere af Mand, hvortil regnes Kongelige og andre Embedsmænd, som her ere boende, ere i alt 345; den øvrige Deel af Folke-Antallet, som i nærværende Tid udgjør 2133 Personer, Forstaden uberegnet, ere Qvinder og Børn. Foruden Præsterne og Byefogden, er i Byen beskikket en Kongelig Postmester, en Havnefoged, en Organist, en Kirkeværger, 2de Ober-Formyndere, en Fattig-Forstander, en Stads-Musikus, en Bedemand, en Hospitals- og en Skole-Forstander, hvilken sidste tillige er Hører og Chordeg, en Læge for Amtets Sygehuus, en Vagtmester, en Politiebetient, en Arrest-Forvarer, en examineret Jordemoder, 4 Gade- og 2 Taarn-Vagtere. Desuden boer i Byen Stedets

Side 656

Amtmænd og Laugmanden over **Stavanger Laugdømme**, hvor Laugtinget tillige holdes, samt 2de Procuratorer. De Kongelige og andre Betientere ved Toldvæsenet ere: 1 Told- og Consumtions-Inspecteur, 1 Told- og Consumtions-Kasserer, 2 Toldbetiente i Byen, 1 paa **Hviddingsøe**, 1 i **Tenanger Havn**, 2 i **Eggersund**, og 1 i **Soggendal**. Desuden i Byen en Toldbodvægter, 4 Told-Røyerter, 7 Consumtions-Underbetiente, og en Veier og Maaler. **Stavangers Tolddistrict** begynder strax Sonden for en Aae, kaldet **Sire**, hvor **Flekkefiords Tolddistrict** ender, og strækker sig til **Hinderaae**, hvor **Bergens Tolddistrict** tilstøder, saa at **Nærstrand** er det sidste Sted under **Stavangers District**, og hører dertil de Øer, som ligge paa søndre Side af **Bukkensfiord**, nemlig: **Hviddingsøerne**, **Mostersøe**, **Klostersøe**, **Rennissøe**, **Findøe**, **Stiernøerne** m. fl.; ligesom ogsaa de 2de Ladesteder, **Eggersund** og **Soggendal**. Aar 1792 indkom til Toldstedet og Districtet 191, og udgik 183 Skibe. Ved Aar 1740 var Toldens Beløb aarlig noget over 3000 Rdlr., Consumptionen, samt Folke- og Familie-Skatten beløb i samme Tid til 1220 Rdlr., og Accisen til omtrent 210 Rdlr. aarlig. Aar 1792 eiede Byen 19 Skibe, og 24 Jagter fra 2 1/2 til 5 Læster, men i nærværende Tid, Aar 1795, ere Byens Skibe

21, under følgende Navne og Drægtighed af Commerce-Læster: **Henricha Maria** 77 Læster, **Jomfrue Cornelia** 66 Læster, **Anna Mastia** 64 1/2 Læst, **Woldemar Schmettow** 50 1/2 Læst, **Den raske Bonde** 48 Læster, **Amalia Cornelia** 38 1/2 Læst, **Den gode Sophia** 29 1/2 Læst, **De tvende Brødre** 19 1/2 Læst, **Elisabeth Vilhelmina** 30 Læster, **Fortuna** 14 Læster, **Anna Catharina** 27 Læster, **Den anden Anna & Magdalena** 30 Læster, **Sara Helena** 24 Læster, **Ingeborg Christiana** 19 Læster, **Svanen** 19 Læster, **Mette Maria Margaretha** 30 1/2 Læst, **Den unge Tobias** 14 1/2 Læst, **Det norske Academie** 47 Læster, **Birgitha Dorothea** 11 1/2 Læst, **Jedderen** 32 1/2 Læst, og **Fortuna** 20 Læster. Foruden disse Skibe, der i Almindelighed udbringe Landets Fiskevare, Træelast, Fede- og Skindvare m. v. til **Spanien** og **Frankrig**, samt igien derfra hiembringe Salt, Viin og Brændeviin med flere Vare, har Byen nu 27 aabne Bomseilgs-Jagter, til Brug imellem de øvrige norske Kiøbstæder med Fiskevare o. s. v. Byen har 3de Skibsværfter, nemlig et paa **Joren-holmen**, tilhørende Kiøbmand **Børge Rosenkilde**, et i **Sandvigen**, tilhørende Handelshuset **Jacob Kielland & Søn**, og et paa **Kierlingholmen**, tilhørende Handelshuset **Ploug & Sundt**; ligesaa 2de Reberbaner, den ene i **Sandvigen** og den anden i Forstaden. Af førmeldte **Egenæs Mark**, som ligger strax ved Byen, blev ved

Side 657

Kongelig Resolution af 20 Julii 1771 inddeelt i 26 Jordlykker, som den 12 September og 3 October s. A., samt 20 Maji 1772 og 3 October 1789 ved Auction ere bortfæstede til adskillige af Byens Indvaanere paa 40 Aar, fra 1771 at regne, mod aarlig Afgift, der betales til Byens Kæmner-Kasse og beløber aarlig til 54 Rdlr. 18 β. Foruden disse Lokker, som alle med forsvarlige Steengierder ere indhegnede og tillige for endeel smukt bebyggede, er den øvrige Deel af **Egenæs Mark** indhegnet til Sommer-Græsning for Byens Køer og Heste, imod at vedkommende Eiere til Kæmner-Kassen betaler for hver Koe 28 β og for hver Hest 1 Rdlr. aarlig, som gjør en Indtægt, et Aar i det andet beregnet, af omtrent 40 Rigsdaler. Stadskapitain og Kiøbmand **Gabriel Schanche Kielland**, som bruger 4re af ovenmeldte Jordlykker, har, i Følge Kongelig Reskript af 14 October 1791, erholdet et perpetueret Fæste paa samme, mod at betale til Byens Fattig-kasse 1000 Rdlr. Havne-Væsenet bestyres af Søs-Enrollerings-Chefen, Byefogden, Havnefogden, og en af Borgerne. Fattig-Commissionen bestaaer af Sognepræsten, Byefogden og 2de Borgere. Af Fabriker og Manufakturer har Byen ingen, naar undtages Byens Spinde-Skole eller Arbeidshuus for arbeidsføre Fattige, hvor nu for Tiden allene spindes Hør- og Blaargarn. Til denne Anstalts Fremtarv og Understøttelse er henlagt Renterne af de ommeldte 1000 Rdlr. for de perpetuelle fæstede 4re Jordlykker i **Egenæs Mark**, ligesaa 1/2 Procento af alle Auctions-Beløbe i Byen for 10 Aar fra 1 Januarii 1794, efter Kongelig Reskript af 25 October 1793. 1/4 Miil fra Byen er et Teglværk i god Drift, kaldet **Sandnæs-Teglværk**, hvis fleste Interessenter boe i Byen. I Aaret 1794 blev dette Værk udvidet ved Anlæg af en kostbar nye Ovn, til at brænde adskillig glasseret Pottemager-Arbeide, som befindes meget godt og har god Afsætning. I Byen er et privilegeret Apotheket. Et Marked holdes aarlig i Byen sidst i October Maaned udi 3de Dage, hvor Bønderne i Amtet til Lands og Bands indfinde sig med Heste, Bukkeskind, Huder, Fedevare, Tran, Næver, Bord og andre Træ- samt Uldne-Vare m. v. til Forhandling. Foruden førmeldte Ildebrand, som indtraf Aar 1684, da 149 Gaarde og Huse bleve lagte i Aske, har Byen forhen, nemlig i Aaret 1633, været underkastet en lige Skiebne, da mere end den halve Deel af Byen afbrændte, og ligesaa i den senere Tid, nemlig Aar 1716, da atter et heelt Qvarteer, kaldet **Østervaag**, blev lagt i Aske. I fordum Tid har **Stavanger** været i stor Anseelse. Kong **Sigurd Jordsalafar** har her holdt Bryllup med **Cicilia**, og blev viet af Stedets Biskop. Den saa kaldte **Riøbenhavns Post** ankommer

Side 658

hver Torsdag Morgen og afgaaer igien Fredag Middag. **Bergens Post** ankommer hver Onsdag Middag og afgaaer til **Bergen** hver Tirsdag Middag; dog skeer ofte Sinkelse i Postens Ankomst, deels formedelst slemt Føre til Lands og deels formedelst Stormveir og Modvind til Søes. For et enkelt Brev til eller fra **Kiøbenhavn** betales 24 ß, og ligesaa til eller fra **Tronhiem**. **Stavanger Fiord**, en stor og vidtløftig Havbugt, som gaaer fra Havet imellem **Tungenes** og **Skudenæs** paa Den **Karmen** i **Stavanger Amt**. Den nordlige Deel deraf, imellem **Bukkene-Øerne** og Landet paa den ene, samt **Rennis-Øen**, **Find-Øen** og **Stiernøerne** paa den anden Side, kaldes **Bukken-Fiord**, hvorved førmeldte **Stavanger Bye** ligger. Fra denne Havbugt skiaer sig adskillige Fiorde dybt ind i Landet under forskiellige Navne, saasom: **Gandsfiord**, **Høgsfiord**, **Aardalsfiord**, **Gisfundsfiord**, **Erdsfiord**, **Jelssefiord**, **Sandsfiord**, som deler sig i 2de Arme, under Navne af **Hyls-** og **Søvdefiord**, **Sandeidss-** eller **Korsfiorden**, som deler sig i 3de Arme, **Skioldsfiord**, **Tysværfiord** og **Karmesund** m. fl. I disse Fiorde ligger mange store og smaa, deels beboede og deels ubeboede Øer. **Stavanger Kongsgaard**, den førmeldte gamle Bispegaard, nu Amtmændenes Residenze for **Stavanger Amt**, som ligger paa den søndre Side af **Domkirken** i **Stavanger Bye**, bestaaende af et stort hvælvet grundmuret Huus, af samme propre Bygningsmaade, som Choret til **Domkirken**, og formodes at have været brugt i de catholske Tider til en Kirke eller Kapel. Dernæst i samme Længde ned til et Vand, kaldet **Breede-Vandet**, er en grundmuret Underdeel med 7 skønne gamle murede Kieldere, og oven paa samme blev opført en Træbygning til den af Kong **Christian 4de** berammede og afholdte Herredag i **Stavanger** Aar 1607. Denne Bygning er een Etage høi, bestaaende af 5 store Værelser, 4 smaa Kammere og et stort Kiøkken. Iblandt disse Værelser er en stor Stue, over hvis Indgang staaer udvendig Kong **Christian 4des** dobbelte Chiffre med Krone over, malet og forgyldt med Billedhugger-værk omkring. Indvendig er Stuen malet med Zinober-Farve, og oven over 2de Døre staaer aftegnet med forgyldte Chiffre og Krone over, de Konger af den **Oldenborgske** Stamme, som have bæret Byen med deres høie Nærværelse, saasom: 1) Kong **Christian 1ste**, Aar 1450. 2) Kong **Christian 2den**, Aar 1507. 3) Kong **Christian 4de**, Aar 1607. 4) Kong **Christian 5te**, Aar 1685. 5) Kong **Friderich 4de**, Aar 1704. og 6) Kong **Christian 6te** med hans Dronning, Aar 1733 den 18 Augusti. Under de 5 første Kongers Navne staaer atter den Kongelige Krone, og derunder følgende Vers: "Den gamle Samaveed

Side 659

veed at sige det for sanden, At Konger Christian, den første og den Anden, Var i **Stavanger Bye**, hver i sit Konge Aar, samt og de Konger af det Navn og Tal her staaer; Men fierde, femte, og den fierde Fridrich eene, samt Siette Christian og Dronning Magdalene, har selv paa **Kongsgaard** været, spiist, hvilt og seet sig om, hvis dan det Konge-Huus Dem naadigst forekom; Som fierde Christian til Herredag lod bygge, Aar Sexten hundred Syv, hvor Bisper lev'de trygge, før i de Catholskes Tid, da Biske-Sæde her, Var paa den Sted og Muur, som **Kongsgaard** opført er. Siden har **Kongsgaards Huus**, fem Majestæter baaret, De andre som af Gud til Rigerne var kaaret, har i **Stavanger Bye** ei villet sætte fod, hvis Navne prises dog, thi hver var mild og god; Men i hvor mange fleer skal kaste Siun og Øye, Naadigst paa **Kongsgaard** meer, veed Gud, som tælt har nøye, Hver Konges Tal og Tid, indtil hver bliver sat, I Engle-Glædes Slot og Himlens Kabinet." Et andet Vers er forfattet af Amtmand de Finne, Aar 1745, saaledes: "Fem milde Konger har, af en sær Naade æret, De Amtmænd, som udi **Stavanger Bye** har været, Fra Sexten hundred Syv, at Amtmand efter Mand, har boet paa

Kongsgaard, til man 18 tælle kan, Af dem jeg sidst er een, som takker med al Glæde, Og Underdanighed for fri Herberg og Sæde, Jeg naadigst og har nydt under min Konges Tag, I Kongens trygge Huus, saa mangel Tid og Dag. B. C. de Finne.” Neden for denne Bygning paa Gaardspladsen, som er temmelig stor og vidtløftig, med endeel plantede Træer ved nogle Gange og Mure, er bygt en Stolpe-Bod af Træe, og Sonden for samme staaer ved ommeldte **Breede-Vand** et gammelt grundmuret Huus, som bruges til Vask- og Brygger-Huus. Den hele Gaardsplads er indhegnet med høie Graasteens-Mure, der paa den nordre Side adskiller Kirken fra **Kongsgaarden**. Ved samme Muur har staaet mange murede Bygninger, hvoraf endnu sees Levninger. Paa den søndre Side af Gaardens Vaanings-Huus er en stor og smuk Hauge, hvorudi er anrettet en Fiske-Park og en anden liden Dam. Lige tværs over for **Kongsgaarden** ved Landeveien er opreist paa en Bakke et Steen-Kors, 5 Alne høi og 1 1/2 Alen bredt, som er udhuggen af en heel Steen. Paa Korsets søndre Side er udhuggen et Hierte med et Kors over, og paa den nordre Side har været udhugget endeel Rune-Bogstaver, som nu af Ælde ere aldeles ukiendelige. Et kort Stykke oven for dette Kors ligger paa en stor Høi af sammenkastede Stene, en mægtig stor rund

Side 660

Steen, ligesom paa en Kisl, der ballancerer paa sin egen Vægt. Denne Steen blev af Kong **Friderich 4de**, ved hans høie Nærværelse i Byen førmeldte Aar 1707, beskuet, og hvorefter den blev givet Navn af **Kongs-Steen**. **Stavanger Laugdømme**, indbefatter de under **Stavanger Amt** henhørende 2de Sorenskriverier, nemlig: **Ryfylke Sorenskriverie**, samt **Jedderens** og **Dalernes Sorenskriverie**, tilligemed Byen **Stavanger**, hvorover er en Laugmand, som boer i **Stavanger**, hvor Laugtinget holdes 3de Gange om Aaret paa de Tider Loven bestemmer. **Stavanger Provstie**, under **Christianssands Bispedømme**, bestaaer af Sogne-Kaldet i Byen **Stavanger** med underliggende **Ranneberg Anner** i **Jedderens District**, samt af 3de Præstegield i **Ryfylke Fogd.**, nemlig: **Rennesøe**, 5 Sogne, **Findøe**, 2 Sogne, og **Strand**, 2 Sogne, tilsammen 11 Kirkesogne, hvortil ere 4 Sognepræster og en residerende Kapellan til **Strand**, som Vice-Pastor paa Biskopens Vegne; desuden en residerende Kapellan til **Stavanger**. Sognepræsten sammesteds er tillige Provst i Provstiet. **Stavem**, en Gaard i **Gryttens Præstegield**, **Romsdals Fogd.** og Amt. Her sees en stor Bautasteen og adskillige cirkelrunde Kredse, omkringsatte med temmelig store Stene, og ved den østre Side staaer en større høi og fladagtig Steen. Et Slag imellem de oplandske og romsdalske Indbyggere berettes her at have staaet i gamle Dage, og at Hakon, Konge-Søn var Anfører for Romsdalingerne, som blev ihielslaet paa Stedet af de Oplandskes Anfører Arel Thordsøn. Denne Arel Thordsøn skal ogsaa være faldet i samme Tid ved et nyt Slag paa Gaarden **Eneboe** eller **Einbu** i **Lessøe Præstegield**, **Guldbrandsdalens Fogd.**, **Christians Amt**, som grændser til **Gryttens Præstegield**, hvor ligesaadanne med Stene omsatte Kredse sees som paa **Stavem**, med endeel derhos liggende store Kiempehøie og opreiste Bautastene. **Stavie**, en Gaard i **Lessøe Hovedsogn** og Præstegield, nordre **Guldbrandsdalens Sorenskriverie**, **Christians Amt**, hvor et Kapel i forliden Tid har staaet, og sees endnu det underste Stokværk af Bygningen. **Stavne**, see **Øvre-** og **Nedre-Stavne**. **Staværn**, en Ladeplads, beliggende paa vestre Side af en stor Bugt fra Havet, Sonden for Byen **Laurvigen**, strax ved **Friderichsværns Fæstning**, i **Laurvigs Grevskab**, bestaaende af 70 Vaanings-Huse, hvis Eiendomme og Beboere, som ere Søefarende, Fiskere, Kroemænd og Arbeidsfolk, sortere under Landets Jurisdiction.

Side 661

Her er en Kongelig Toldbetient med 2 Røyerter ansat, hvilke henhøre til **Laurvigs Toldkammer**. **Stavøe**, en maadelig stor Øe, beliggende midt i **Bindals-Fiord** ved en større Øe, kaldet **Oshingen**, henhørende under **Helgelands Fogd.**, **Nordlands Amt**. **Stedie** eller **Sognedals Hovedsogn**, see **Sognedal**. **Steen**, en Gaard i **Hole Præstegield**, **Ringeriges District**, **Buskeruds Amt**, hvor Kong Sigvart Hiort skal have boet. Denne Gaard ligger paa det behageligste Sted af **Ringerige**, ved et fiskerigt Band. Her sees Rudera af en Kirke, som har været en meget smuk gammeldags Bygning af glat og smukt tilhuggen Graasteen, med listhøvlede Stene omkring Dørene. Saalænge denne Kirke var i Hævd, blev der forrettet Gudstieneste hver St. Hans Dag. Kirken blev ødelagt ved Ildebrand, som antændtes af Lynild. Paa den nordre Side af Gaarden sees en stor Jordshøi strax ved den Alfarevei, hvor Kong Haldan skal ligge begravet, og kaldes samme Høi **Haldans-Hougen**. Førmeldte Vand kaldes **Steensfiorden**, som begynder et Stykke oppe i **Nordrehougs Præstegield**, og gaaer paa den østre Side imellem **Røssebygden** i **Hole Præstegield** og **Krogskoven** til **Holtfiorden**, er 3/4 Miil langt og 1/2 Miil bredt. I Vandet ligger en Øe, kaldet **Herøen**, som er skyldsæt, desuden nogle andre mindre Øer. **Steenberget**, saa kaldes den Deel af Byeaasen eller Batsfieldet, som ligger strax oven for Staden **Tronhiem**, paa dens sydvestre Side, og strækker sig fra Sønder til Nord. Herover ligger Kongeveien til Staden, som er temmelig steil nedad, men foraarsager en meget indtagende Udsigt, thi ved Reise til **Tronhiem** aabner sig næsten med eet, paa det høieste af Bierget, hele Staden med dens Forstæder, Havnen og den store **Tronhiems Fiord**, samt **Nid-Elv**, Fæstningerne **Munkholmen** og **Christianssteen**, og den hele omliggende Landstrækning med de der liggende tildeels meget smukt bebyggede Lyst- og Avlsgaarde, deriblandt **Ihlsvigen** mod Vesten, **Hlade Gaard** og Kirke mod Nordost, **Bakke-Gaard** og Kirke strax uden for Stadens østre Side, item **Berg**, **Steendal**, **Helgesæter** med mange flere. Paa søndre Side af Veien ligger 2de meget høie Biergtoppe, kaldet **Svalsbergene**, hvor Kong Sverre lod bygge et Slot, kaldet **Sverresborg**, og en Skandse, hvilken blev nedslaget og Borgen opbrændt af Jon Ruflung, som Aar 1186 kom til **Tronhiem** med 800 Mand, og lod sig der tage til Konge. Aar 1298 kom Kong Ingi Magnussøn med Baglerne til Staden, opbrændte alle Kong Sverres Skibe og aldeles i Grund nedrev Slottet **Sverresborg**. Paa nordre Side af Veien nedløber efter

Side 662

Steenberget en liden Elv, kaldet **Ihl-Elven**, som giver Stadens Vandledningsværk det fornødne Vand, og driver nogle betydelige Møllebrug, see **Ihlen**. Nogle Gaarde og Pladse ligge langs Veien paa **Steenberget**, som hører under **Strindens Præstegield**, i **Strinde Fogderie**, og nogle af disse ere opdyddede af Stadens Marker.

Steenbye, en Gaard i **Eidsvolds Præstegield**, **Øvre Rommeriges Fogd.**, **Aggershuus Amt**, hvor en Kiøbmand Bilzing med flere anlagde Aar 1784 ved **Eidsvolds Guldværk**, et sølvhaltig Blyeværk. Derfra blev Aar 1785 til **Kongsberg Sølvværk** leveret 2400 Pund Blye og 57 1/2 Lod Sølv. Paa samme Gaard blev Aar 1775 anlagt et Salpeter-Syderie. Efter Planen skulde her opføres 20 Hytter, og midt inde imellem dem Kognings-Hytten.

Steendal, en anseelig stor og god samt smukt bebygget Gaard, beliggende omtrent 1/4 Miil Sonden for Staden **Tronhiem**, i **Hlade Hovedsogn**, **Strinde Præstegield** og Fogd., **Tronhiems Amt**, som beboes af Busch og Wiborg. Til Gaarden hører 2de Huusmandspladse. **Steene**, en Gaard i **Verdalens Præstegield**, **Stør- og Verdals Fogderie**, **Tronhiems Amt**, beliggende omtrent 2 Mile fra **Verdals-Øren**, ved **Sule-Elv**, hvor Veien ligger strax neden for Gaarden til **Jemteland**. Her har i fordum Tid været anlagt en Skandse, kaldet **Steens-Skandsen**, til Forsvar i Krigstider ved de Svenskes Indmarsch paa den Kant af Norge.

Steengaards-Vandet, et lidet ferskt Vand, som ligger 1 Miil oppe i Landet, temmelig høit blandt Fieldene i **Ørskougs Hovedsogn** og **Præstegield**, **Søndmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**, og har sit Navn af et Steengierde, hvormed den ene Side eller den halve Deel af Vandet skal være omgiven. Bønderne berette, at paa samme Sted, hvor Vandet nu er, skal have staaet en Kirke, som har havt dette Steengierde til Ringmuur om sig, og at den halve Deel af Gierdet blev staaende tilbage, da Kirken selv tilligemed Kirkegaarden siden sank ned og blev forvandlet til en Søe, i hvilken endnu skal sees en liden Holm, som menes at være en Levning af Kirken. Andre formene, at dette saa kaldte Steengierde er foraarsaget ved Field-Skreed, og saaledes at være en Samling af udbrustne Biergstykker, der ligesom indgierder Vandet paa den ene Side. De nærmeste Fieldes Situation og Beskaffenhed skal gjøre denne Formening rimelig og troeværdig.

Steengrims-Fiord, en stor Fiord, som fra Havet løber ind i Landet, udi **Strande Syssel**, vestre Fierding af **Island**.

Side 663

Steenkier-Fiord, en Arm af **Strindfiorden** eller **Tronhiems Fiord**, som løber ind paa nordre Side af **Indersen** og deler sig i 2de Arme, hvoraf den nordre gaaer til **Bedstaden** og kaldes **Bedstad-Fiorden**, hvorfra **Bedstadsundet** indløber; men den søndre Arm gaaer langs nordre Side af **Indersen** til Strandstederne **Steenkier** under **Spareboens** og **Stods Præstegielde**, hvor den modtager en Elv, kaldet **Ogne-** eller **Steenkier-Elv**, som deler disse Strandsteder i 2de Dele, af hvilke det paa søndre Side af Elven tilhører den strax hosliggende **Steenkier-Gaard** under **Spareboe Præstegield**, men det nordre henhører under Gaarden **Egge** i **Stods Præstegield**, begge i **Indersens Fogd.**, **Tronhiems Amt**. Disse Gaarde og Strandsteder tilhøre Beboeren af **Egge-Gaard**, Borger og Proprietair Jakob Bye, som tillige er Eier af en over Elven imellem Strandstederne opført stor Træ-Broe, staaende paa 9 Steenkar, og for sammes Vedligeholdelse nyder en vis Told i Korn af Fogderiets Almue. Paa begge Strandstederne er en Samling af Huse opført, som beboes af Øltappere, Haandværkere, Fiskere og Arbeidsfolk, og have de fleste paa nordre Side tillige en Jordlykke til Korn- og Høe-Avling, hvorefter svares en vis Afgift og nogle Arbeidsdage aarlig. Desuden staaer her en Samling af Søehuse, eller saa kaldte Nøster, tilhørende endeel af den Almue i begge Præstegieldene, som fra **Steenkier** fortsætter deres Reise til **Tronhiem** med Vare, hvilket foraarsager, at her paa **Steenkier** om Sommeren altid er en stor Forsamling af Folk, fornemmelig paa de Tider, **Bedstadens**, **Stods**, **Sneaasens** og **Spareboens** Militaire have deres Samlinger og militaire Øvelser, som i Almindelighed skeer paa en stor Moe eller Slette paa søndre Side af Elven, **Steenkier Gaard** tilhørende, især har Kavalleriet og **Spareboens** Infanterie-Compagnie her deres Exerceerplads, hvis Telthuse staae derhos. For 16 a 18 Aar siden opkom Ildebrand paa søndre Side af **Steenkier**, hvorved de fleste Huse bleve lagte i Aske, men ere nu siden for største Deel igien opbygte. **Steenkier-Gaard** har taget og tager aarlig stor Skade ved Udbrud af Elven, som aarlig graver sig ind under søndre Side. Den største Skade skeer fornemmelig om Foraaret ved Sneens Bortgang i Fieldene, da Elven med eet voxer betydelig, og ofte enten aldeles udtager eller beskadiger Broen. Gaardens Huse har i fordom Tid, da Gaarden var beboet af Proprietair og Handelsmand Marcus Sodemann, været meget smukke og ziirlige, men nu aldeles forfaldne. En Bonde, som for nærværende Tid er Skytsskaffer paa Stedet, beboer og bruger Gaarden imod en vis Afgift. Til denne **Steenkier-Gaard** henhører Handels-Privilegium, men har nu i endeel Aar været drevet paa **Egge-Gaard**. Igiennem **Steenkiers-Elv**

Side 664

om Sommeren og til Lands om Vinteren nedkommer aarlig til **Steenkier** en betydelig Mængde Bord fra Saugbrugene i **Stods**, **Sneaasens** og **Spareboens Præstegielde**, hvilke ved Jagter udføres til **Tronhiem**, som ligger 7 Mile derfra. I **Steenkier-Fiord** gives til alle Tider af Aaret noget Fiskerie af Torsk og anden Smaafisk, samt Lax og Ørret i de i Fiorden nedløbende Elve, saasom **Steenkier-Elv** og **Figge-Elv**, saa falder og til visse Tider noget Sild-Fiskerie. Beboerne paa søndre Side af **Steenkier** sognne til **Skei Annerkirke**, og de paa nordre Side til **Egge Annerkirke**. **Steenkier** skal i fordom Tid have været en Kiøbstad, som Hagen den Rige lod bygge, og blev holdt ved Magt, indtil Kong Oluf den Hellige kom til **Steenkier** paa den Tid, som Svend Jarl vilde der holde Juul, men maatte flygte for Kongen til **Modsvigen**, hvorefter Kongen tog alt det Gods, som fandtes i Byen, og lod samme henbringe til **Nidaros**, nu **Tronhiem**. Denne Bye skal egentlig have staaet paa den Tomt, hvor **Steenkier-Gaard** nu staaer, og videre paa søndre Side af Gaardens Marker. Paa nordre Side af **Steenkier** ligger **Hegge-Gaard**, strax ved Gaarden **Egge**, hvor en Dommerplads, besat med store Stene, sees m. v., see **Hegge**.

Steens-Elv, en stor Elv, som har sit Udspring fra **Aspern Søe**, i **Aremarks Præstegield**, løber igiennem endeel af **Bergs Hovedsogn**, i **Bergs Præstegield**, **Idde** og **Marker Fogd.**, **Smaalehnenes Amt**, og falder ud i **Fem Søn** sammesteds.

Steensgaard, en anseelig Gaard i **Nordhordlehns Fogd.**, **søndre Bergenhuus Amt**, som i fordom Tid har havt adelige Privilegier.

Steensnæs, en Gaard, som ligger yderst ude ved Munden af **Ørsten Fiord**, under **Ørsten Annersogn**, i **Voldens Præstegield**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, af Skyld 3 Vog Fisk, og beboes af 3 Gaardmænd. Her staaer en meget høi og smal Steen, formodentlig en Bautasteen, af hvilken Steen Gaarden og Sognet formenes at have sit Navn.

Steensrud, en Gaard ved **Hassel Jernværk**, i **Buskeruds Fogd.** og Amt. Her er for nogle Aar siden af Frants Neuman anlagt adskillige Machiner, som drives ved Vand, saasom: en Fabrik-Smidie, et lidet Slib- og Poleer-Værk, en liden Marsovun, eller Hammerslags-Smelteovn, med en vel indrettet Wasser-Drommel, hvor Vandet, ved at falde perpendikulair igiennem 2de Rør paa 20 Fods Høide i en Kasse, frembringer en bedre og stadigere Vind og Blæst for Ovnen, end de ellers brugelige Blæsebælge. Nok en Plade-Hammer med Glødoen, Planeer-Hammer og Sares, en Knib- og Bonings-Hammer for Fabriks-Smidien.

Side 665

samt en **Spiger-Hammer**. Videre var Aar 1787 under Oprettning en nye **Knib-** og **Evnings-Hammer**, en nye **Spiger-Hammer** paa samme Stok, item et Jern- og Staal-traad-Dragerie. Foruden anførte **Vasser-Drommel** eller fransk Blæseværk, som tilforn i Landet ikke har været brugelig, ere og adskillige nye Indretninger, saasom: en **Plade-Glødovn**, hvor de smedede Plader oplødes ved Flamild, istedet for den tilforn brugelige med Haand og Blæst; en **Træplaneer-Hammer**, som drives ved Vand, istedet for de ellers brugelige Træklubber til Pladernes Jevning og Planeering; ligeledes ved **Hammer-Bælgerne** en nye Invention af perpendikulaire Vægter, som ere fortrinlig gode fremfor de sædvanlige stive Vaager, og endelig paa **Knib-Hammer-Stokken** støbte Jern-Kuggeringe, istedet for Kuggernes Indhugning i selve Stokken, til sammes Svækkelse. Dette betydelige Værk, hvorhos endnu kommer en **Saug-** og en **Korn-Mølle**, blev ved Hans Kongelige Høiheds Kronprindsens Nærværelse Aar 1788 tilladt at kaldes **Friderichsminde**. Paa det her forfærdigede allehaande Isenkram, af fin engelsk Politur, især Bordknive med Been- og Mahognitræ-Skafter, haves nu

god Afsætning, da Arbeidet er godt og Prisen billig. Ligesaa haves god Afsætning paa Jernplader og grovere Fabrikvare, saasom Ører, Spader, Hovtænger, Laase, Hængsler 2c.

Steensund, et Sund, som er en Miil i Længde, imellem nogle Øer i **Søndfiords Sorenskriv.**, **nordre Bergenhuus Amt.**

Steenvaag, et lidet Sund, som adskiller de 2de Øer **Hessøe** og **Aspøe**, i **Borgunds Hovedsogn** og **Præstegield**, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt.** Her ligger en Gaard, som er et Handelssted, af Skyld 1 Bispd. 6 Mark Fisk, hvortil hører en Huusmandsplads.

Steenvig eller **Steenviken**, en Gaard beliggende 1 1/2 Miil fra Hovedkirken i **Størdals Præstegield**, **Stør- og Verdals Fogd.**, **Tronhiems Amt** mod N. V. ved **Størdals Fiord**. Strax uden for Landet ligger mod Østen en liden Øe, hvorpaa det bekiendte **Slot** og **Fæstning Steenvigsholm** har staaet, som tilhørte den sidste Tronhiemske Erkebiskop **Oluf Engelbrechtsen**, og tiente ham som et Slags Tilflugtssted. Ved hans Flugt til **Holland**, Aar 1535, efterlod han en Besætning paa Slottet, under Anførsel af 2de Kaniker eller Domherrer af hans Partie, men Slottet blev paafølgende Aar beleiret af en fra **Danmark** opsendt Krigsmagt, som tvang Besætningen ved Kapitulation at overgive sig. Siden blev Slottet eller Fæstningen, i den saa kaldte **Syvaars Krig** imellem Kong **Friderich 2den** og Kong **Erik af Sverrig**, indtaget af de **Svenske** Aar 1563, men strax derefter af de **Norske**,

Side 666

ved en Forstærkning fra **Bergen**, tagen tilbage. Hvor længe Slottet og Fæstningen fra den Tid af er vedligeholdet, er uvist, men i seneste Krig med **Sverrig** blev begge Dele efter Kongelig Befaling aldeles ødelagt. Den ligger under **Skatvold Annersogn** og Bygd, ved de yderste Grændser af **Størdalen** mod **Aasen**; den er 620 Skridt i Omkreds, og har i fordum Tid været tilføiet det faste Land ved en Broe paa 15 à 16 Steenkar, hvorefter endnu sees Levninger. Ved Flod eller høi Søe er Øen endnu omringet med Vand, men ved Ebbe er den landfast. Paa den søndre Side, som vender mod Landet, og især paa den østre, er den gamle Muur enten ganske eller for største Deel ødelagt, og de brugeligste Stene deraf bortført. Paa den vestre Side staaer noget, men paa den nordre mere af Muren endnu tilbage. Af disse Levninger kan sees, at Fæstningen har været anlagt i en uordentlig Fiirkant og havt 2de Bastioner, den ene i det sydvestre Hjørne, hvor et anseeligt høit Taarn tillige har staaet, forsynet rundt omkring med Skydehuller, over hvilke den endnu tilbagestaaende Muur er 9 Alne høi. Under dette Taarn har paa den vestre Side af Fæstningen været een af dens Porte. Den anden Bastion har været i Fæstningens østre Hjørne, 69 Alne fra den først benævnte Bastion. Fæstningens Mure have været anseelig høie, massive og stærke. Paa den nordre Side, hvor Muren endnu er 9 Alne høi, sees 2de Skydehuller. Foran Skydehullerne have langs Muren inde i Fæstningen været Casematter, 10 1/2 Alne lange og 5 3/4 Alne brede, forsynede med stærke Hvælvninger og bedækkede med Jord, saa at Kanonerne have herunder kunnet ligge bombe- og skudfrie. Paa den vestre og nordre Side af Fæstningen ere endnu endeel af disse Casematter tilovers, og imellem dem have været endeel murede Kieldere, ligeledes bombefrie. Efter de Husbygninger, som have tilhørt Slottet og Fæstningen, sees nu ei mindste Tegn paa Øen.

Stegens Præstegield, i **Saltens Fogd.** og Provstie, **Nordlands Amt**, bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere: **Stege Hovedsogn** og **Ledingsnæs Anner**. Hovedkirken, som er en grundmuret Bygning, staaer paa en stor Øe, kaldet **Stege** eller **Engeløe**, hvor den Gaard **Stege** ligger, som fordum blev beboet af **Nicolaus Sigurdson**, der var Kong **Magnus Erlingssons** ypperste Lehns-Høvding over **Nordland**. Denne Gaard er nu Sæde for **Nordlandenes** og

Finmarkens Laugmand, hvor Laugtinget holdes 2de Gange om Aaret, nemlig i Junii og October Maaneder. Til dette Præstegield er en Sognepræst.

Steig, en af de anseeligste Gaarde i **Froens Præstegield**, søndre **Guldbrandsdalens Fogd.**, **Christians Amt**, af Skyld 7 Huder 1 Skind Odelsgoods, har en Opsidder og 8 Huusmænd. Denne

Side 667

Gaard, som ligger paa en høi Bakke, omtrent 1/4 Miil fra Kongeveien, har i gamle Tider været beboet af **Steiga Thore**, som var Høvding over søndre **Guldbrandsdalen**. Ligesaa har i den senere Tid 2de Fogder boet her, navnlig: **Gram** og **Coldevin**; den første var den, som anførte Slaget mod **Skotterne** Aar 1612 ved det Sted **Kringlen**; men nu beboes Gaarden af en Bonde, hvorved dens anseelige Vaaningshuse ere forfaldne; derimod har Bonden opmuret af Graasteen et anseeligt Fæhuus og 2de andre mindre Huse, hvorfor han til Belønning har erholdet en Medaille af det Kongelige Norske Videnskabers Selskab. Paa Gaardens Marker sees adskillige Kiempheøie, og paa Gaarden forsvares en gammel Strids-Øre.

Stiernøe, en stor beboet Øe, beliggende imellem **Sarøe** og det faste Land i **Vest-Finmarken**, under **Finmarkens Fogd.** og Amt. Imellem Øen og Landet gaaer et Sund, kaldet **Stiernøe-Sund**. Ligeledes gaaer et Sund, kaldet **Rogn-Sund**, imellem Øen og en anden stor Øe, kaldet **Seiland**.

Stiernøerne, saa kaldes 7 Øer i **Bukkenfiord**, under **Ryfylke Fogd.**, **Stavanger Amt**, som alle ere beboede og meget frugtbare. De have ellers særskilte Navne, saasom: **Kirkøe**, **Tiulsøe**, **Talgøe**, **Helgøe**, **Hilde**, **Oubøe** og **Biergøe**. Paa den første staaer en Kirke, kaldet **Stiernøe-Kirke**, som er Anner til **Hinderaae Præstegield**. Et Skibreede eller Tinglaug, under **Hembnæs Fierding** til **Ryfylke Fogd.**, har Navn efter disse Øer eller Kirkesogne, som bestaaer af 37 Gaarde, hvilke Aar 1746 bleve beboede af 68 Gaardmænd. Tingstedet er Gaarden **Jelsøe**.

Stigahlid, et Field i **Iisefjords Syssel**, vestre Fierding af **Island**, som er 1 Miil langt og 180 Lachter eller 590 Alne høit. Dette Field indeholder den saa kaldte **Surterbrand**.

Stikkelsholm, en Handelsplads og Kiøbhavn i **Sneefjelds Syssel** sammesteds.

Stikkelstad, almindelig kaldet **Stikstad**, en af de største Gaarde i **Verdalens Præstegield**, under **Stør- og Verdals Fogd.**, **Tronhiems Amt**, hvor **Verdals Hovedkirke** staaer, af Skyld 10 Spand, er uddeelt i 3de adskilte Gaarde, nemlig: **Øster-Stikkelstad**, beliggende strax Østen for Kirken; **Vester-Stikkelstad**, som ligger et kort Stykke Vesten for Kirken, har 2 Opsiddere; og **Nordre-Stikkelstad**, strax Norden for **Vester-Stikkelstad**. Paa denne Gaard var det, at **Norges Regent** og Konge, siden Skyts-Helgen og Patron, Kong **Oluf** den Hellige, i en Træfning med hans ham frafaldne Undersaattere, blev dræbt, den 20 Julii Aar 1030. Ved den søndre Side af Kongeveien, strax Vesten for **Øster-Stikkelstad**, staaer det saa kaldte **St. Oluf**

Side 668

Kors, eller et af Muur opført Monument til hans Erindring. Dette staaer ud paa Brinken af en høi Bakke og er omringet med et Stakketværk. Monumentet er imod 5 Alne høit og 1 3/4 Alen bredt, men spidst øverst, hvor et Kors af Jern, næsten 2 Alne høit, er opsat. Monumentet er byggt som en liden Pyramide. Tilforn var det kun af Træe og dannet som en Træestøtte, men en i **Verdalen** boende Oberst, ved Navn Lemfort, hvis Frue var af den catholske Religion, lod, istedet for bemeldte Træestøtte, opføre det nuværende Monument af Teglsteen, og satte Jern-Korset, som forhen stod paa Træestøtten, der oven paa. Paa en flad firkantet Steen, indsat paa Monumentets nordre Side, som vender ud mod Veien, lod han indhugge en Inskription, hvilken

deels er urigtig af Indhold og deels indhugget af en Fuser; den lyder omtrent saaledes: ”Anno Christi 1025, paa en Fredag udi Augusti Maaned, var her ved **Stikkelstad** paa denne Sted **Sancte Ola** Konge til **Norge**. Fældet af **Torre Hund**, og lidet det Marter og Pine for den christelige Troe, og er nu Dato 1 Juli Anno 1710 dette Kors her bleven fornyet af den Velbaarne Herre, Herr **Johan v. Lemfort**, Kongelig Majestæt til **Danmark** og **Norge** bestalter Oberst over det **Tronhiemske Regiment**.” Til dette Monuments Vedligeholdelse har været lagt et Engeslette, kaldet **Bremset**, i **Spareboe Præstegield**, **Indersens Fogd.**, beliggende paa de nærmeste Grændser af **Verdalen**, som skylder 1 Øre. Det var egentlig lagt under Gaardens **Øvre-Stikkelstad**, imod at svare deraf Landskyld til **Stikkelstads Hovedkirke**; men Kirkeeieren **Aage Rasmussen Hagen** solgte Engeslettet til Gaarden **Landstads** Eiere i bemeldte **Spareboe Præstegield**, under Vilkaar at holde Monumentet vedlige, og aarlig at lade det hvidte. Strax neden og Vesten for bemeldte høie Bakke, hvor Korset staaer, ligger **Hovedkirken Stikkelstad** paa et lavt og tildeels sumpigt Sted. Denne er en anseelig stor, stærk og massiv muret Bygning, opført for det meste af brudte, deels ogsaa af hugne Stene. Efter at den første Gang var bygget, er den, ved en nye Tilbygning paa den vestre Side, anseelig forlænget, men Grunden, hvorpaa denne Tilbygning er opført, har ei været fast nok, hvorfor den har begyndt at synke mod Vesten og at skille sig fra den gamle Bygning; for at hindre dette, er paa begge Sider af den vestre Gavel opført 2de store Hjelpe-Pillere af Muurarbeide, meget brede neden til. Uagtet Vinduerne paa den søndre Side ere udvidede i den senere Tid, er dog Kirken temmelig mørk. Choret er hvælvet med en meget massiv muret Navle-Hvælving, som hviler paa 4 meget tykke Gråtsteens-Pillere, staaende een i hvert Hiørne.

Side 669

I og omkring Alteret, som er muret, have været adskillige smaa Gjemster og Repositoria. Paa Altertavlen staae 2de store Messing-Lycestager med Inskription. Altertavlen er opsat Aar 1665. Paa Messehagelen, som er af Fløiel, staaer et Crucifix af støbt Sølv, og en Sølvplade derunder, hvorpaa er udgravet Oberste **Nicolai Christian v. Reichveins** Vaaben. En Fane til hans Erindring hænger i Kirken over Indgangen til Choret. I Kirken er en smuk indelukt Stoel af ham bekostet, og ved Kirkens nordre Side et muret Begravelsessted, hvor hans Liig er indsat. Denne Oberste **Reichvein** boede paa Gaarden **Trones**. Ved Choret, som er anseelig stort, er paa dets søndre Side, for Indgangen dertil, bygget et Sacristie med en muret Hvælving over, hvilket nu bruges til Skriftehuus. Døren imellem det og Kirken er stafferet med Udhugninger i Steen. I Choret hænger nok en Fane over Capitain **Jochum Ernst v. Graboe**, død 10 Januarii 1655. Paa Stolene i Kirken staae Lehnsherren **Frid. Urnes** og hans Frues Vaabener og Navne udhugne. I Fundten, nederst i Kirken, findes endnu en Levning fra de gamle Tider, nemlig en Døbe-Steen. Den er firkantet, men har 4 ovale Rundinger, een i hvert Hiørne, dybt udhulet, og et Hul nederst i Stenen til Vandets Udledning. Den bestaaer af 3 Dele eller Stykker. Den underste er en Plade af hvid Marmor, den mellemste er af graasagtig Gråtsteen med Granat-Tyter udi, den øverste og største, som udgjør den egentlige Døbesteen, er af samme Materie. Denne er overalt udvendig meget smukt udhuggen med Løvværk eller ophævet Blomster-Arbeide. Over denne Steen ligger nu et Messing-Døbefad, paa hvilket forestilles Adam og Eva staaende hos det forbudne Træe, hvoromkring i Bunden af Fadet staae endeel gamle Bogstaver. Paa Kirkens søndre Side har været een af dens fornemste Indgange, for hvilken nu er sat en Tilbygning af Træe. Denne Dør er meget prægtig; den er paa alle Kanter stafferet med Udhugninger saavel som med Pillarer af en blaaagtig Gråtsteen, prydede med Løv- eller Blomsterværk. Paa den vestre Gavel har ogsaa, som sædvanlig, været en Dør eller Port,

ligeledes stafferet med Udhugninger, men ei saa mange som i den søndre Dør, og af en anden tildeels særledes Bygningsmaade. Denne Port er nu tilmuret, og deri indsat et Vindue. Paa Kirkens nordre Side er et af Vinduerne paa en usædvanlig Maade udstafferet. Oven omkring Vinduet er først et meget smukt Løvværk, og der oven over staaer igien en Carnis, ziret med en meget fin Udhugning, alt i Steen. Kirkens Muur er 2 1/2 til 3 Alne tyk. Kirken har et anseelig høit Spiir, som Aar 1768 nedblæste, men blev igien opsat. Paa den østre Side af Choret sees, ei langt fra

Side 670

Jorden, 2de firkantede Huller staaende tæt hos hinanden. I disse Huller ere smaa Trappetrin, men Hullerne ere nu ei dybere end 1/2 og 1/2 Alen. Tilforn have de staaet høiere op fra Jorden end nu, thi ved et Jordskred fra et Norden for Kirken beliggende høiere Sted er Jorden omkring Kirken bleven meget forhøiet, hvorover Kirken synes langt lavere end den i sig selv er. Den er tillige derved bleven lav indvendig, thi for Fugtigheds Skyld er et Trægulv lagt oven paa det forrige Steengulv. For Resten er Bygningsmaaden paa denne Kirke af samme Beskaffenhed som paa de andre her til Lands værende murede Kirker. Den er indvendig forsynet med en Hob lukte Stole og med Pulpiturer, hvilke ere zirede med derpaa malede bibelske Historier. Denne Kirke tilligemed Annexkirkerne tilhører Lieutenant **Rasmus Hagen. Stikkelstads Hovedsogn** bestaaer af 132 tildeels meget betydelige og særdeles gode Korn-Gaarde. Paa en Slette under **Vester-Stikkelstad Gaard**, hvor Feldtslaget formenes at have staaet, da førmeldte Kong **Oluf den Hellige** faldt, har været at see en Samling af adskillige deels runde, deels aflange, og deels trekantede Høie, saa og een, som ligner et latinsk T, hvilken er sexkantet. I disse Høie troes de at være begravne, som med Kongen bleve fældte i Slaget, men Høiene ere nu, paa 2de nær, udpløiede til Ager, hvorved er funden et Stykke af et Slags gammeldags Smykke, en gammeldags Kiæde af meget fint Arbeide, adskillige forrustede Stykker af Sværd og Ører, og en gammel Strids-Øre, item nogle af de saa kaldte Rosøm eller Skibssøm, omtrent saa store som de nu brugelige i store Baade eller Jægter. Foruden disse Høie sees paa andre Steder paa Gaardene **Stikkelstad**, ligesom paa mange andre Gaarde i Sognet, en stor Deel store og smaa Kiæmpehøie.

Stods Præstegield og Tinglaug, i **Indersens Fogderie, Øster Indherreds Provstie, Tronhiems Amt**, er 2 Mile langt og 1 1/2 Miil bredt, er meget bakket og klippig, men dog gives mange smukke og jevne Strækninger, saasom ved **Steenkier-Fiord**, ved det store **Sneaase-Vand** og den deraf saa kaldte **Sems-Botn**, ved **Fossums-** og **Reens-Vandene** med adskillige mindre Vande, hvor Gaardene ligge rundt omkring, saa og langs Elvene, fornemmelig efter den saa kaldte **Ogne-** eller **Ongne-Elv** og **Klæboe-Elv**. Dette Præstegield bestaaer af 3de Kirkesogne, nemlig: **Forr Hovedsogn**, og Annexerne **Qvam** og **Egge**, til hvilket sidste ere 2de Kirker, nemlig: **Egge** og **Følling Kirker**. **Qvam** og **Følling Kirker** tilhøre Almuen, men **Forr** og **Egge Kirker** tilhøre Proprietair **Niels Bye** paa Gaarden **Rein** eller **Keen**. Alle Kirkerne ere af Træ og Hovedkirken meget gammel og forfalden, see **Forr**. Gaardenes Antal i Præstegieldet, indbefattet

Side 671

et særskilt Bygdelaug, som ligger i en Dalstrækning Norden for **Følling Kirke**, kaldet **Lie-Bygden**, ere efter Matrikulen 175 Numere, til hvilke i Almindelighed ligge gode Korn-Jorder og temmelig gode Høe-Sletter, samt tildeelt skønne Skove, endskiønt de fleste ere nu ved uordentlig Saugtømmerhugst meget udhugne, hvilket Tømmer forbruges paa omtrent 16 her i

Drivt værende Saugbruge, hvoraf **Helges**, 2de **Byes**, **Fossums**, **Forssets** og **Klæboes** Sauge ere de største. Til adskillige af de beneficerede Gaarde ligge betydelige Skove, hvilke hidtil nogenlunde ere conserverede, saa og Skovene i de i Præstegieldet liggende Kongelige Almindinger, som endog henstaae til Forraadnelse, uden at blive benyttede. Gaardene ere inddeelte i omtrent 20 Dragoun-Qvartere og Resten i Soldater-Lægder. De anseeligste og største Gaarde i Præstegieldet ere: **Egge**, hvorunder ligger den nordre Deel af Strandstedet **Steenkier**, **Lund**, **Gievrans**, **Hegge**, **Bye**, **Reen**, **Fossum**, **Præstegaarden Forr**, **Berg**, **Binde**, **Aasum**, **Klæboe**, **Følling**, **Forfang**, **Skey**, **Gierstad**, **Qvam**, **Udgaard** med adskillige flere. Foruden den Fortieneste, som Almuen har ved Saugtømmerhugst, udføre de til Forhandling i **Tronhiem**, Fede- og Skindvare, Baar- og Høstbær-Køer, Isd-Oxer og Kalve, noget Fuglevildt, samt grove og fine Lærreder og andre hiemvævede linnede og uldne Tøier, item nogle Heste, som forhandles paa **Levangers Marked** i **Stør-** og **Verdals Fogderie**. Til dette Præstegield er en Sognepræst og en residerende Kapellan, hvis visse Indkomster, foruden Landskyld af endeel Jordegods med og uden Bøxel og den saa kaldte Offer-Skiæppe, er Korn-Tienden, som aarlig paa 1/3 Part beløber til omtrent 160 a 180 Tønder af Byg, Halvbyg og Havre; desuden den saa kaldte Smaa-Tiende af Rug, Erter, Hamp og Liin, item Koe-Penge, som paa alle 3 Parter ere 8 β af hver Koe, og til Præsterne 24 β af hver Huusmand, eller og Arbeide i dets Sted. Gaarden **Houghbotten** i Hovedsognet er udnævnt til Præste-Enke Gaard. Tingstedet er for nærværende Tid Gaarden **Fornes** i Hovedsognet.

Stokke Præstegield og Tinglaug, i **Jarlsbergs Grevskab** og Provstie, under søndre **Jarlsbergs District**, bestaaer af 3 Kirkesogne, som ere **Stokke Hovedsogn**, og Annexerne **Skee** eller **Skei** og **Arnedal**. De 2de førstnævnte Sognes Kirker ere af Steen, men **Arnedals Kirke** af Træ. Til dette Præstegield er en Sognepræst. Tinget holdes paa Grevesædet **Jarlsberg**.

Stokke- eller **Refnæs Sogn**, see **Refnæs**.

Stokken, Øvre og Nedre, 2de Gaarde omtrent 1/2 Miil S. O. fra Staden **Tronhiem**, i **Hlade Hovedsogn**, **Strinde Præstegield** og Fogd., **Tronhiems Amt**, tilhørende Kiøbmand **J. V. Thoning**

Side 672

i **Tronhiem**. Den førstnævnte Gaard, som han har tilkiøbt sig for omtrent 4 Aar siden, har han meget betydelig udvidet og forbedret i Ager og Eng, ved at optage 3 a 400 Meling udyrket Land og derpaa anbragt 18 til 20,000 Læs Giødsel, og ladet opkaste 13 a 14,000 Favne Diger eller Grøfter til Bandets Afledning. Gaardens Huse har han ligeledes meget smukt istandsat og tildeels af nye opført. Vaaningsbygningen er af Træe, men meget ziirlig, og hvorfra gaaes ud til en meget vel anlagt stor og ziirlig Hauge, som egentlig ved Terrasser er afdeelt i 3de Dele, den ene under den anden, forsynet med Lysthuus, og et Springvand, hvis Straale løber igiennem en Svanehals over 7 Alne i Veiret, og er et meget klart og ypperligt Band. Hestestalden og Fæhusene har han ladet opføre af Graasteen. Eierens Bekostninger hidtil paa Jord og Huse har været over 10,000 Rdlr. foruden Indkiøbs-Summen, og han anvender endnu daglig store Bekostninger derpaa, ligesom paa Gaarden **Nedre Stokkens** Forbedring. Bemeldte Kiøbmand **Thoning** viser saaledes en særdeles udmærket Lyst og Villie til Jordforbedringer. Han eier desuden en betydelig Mængde store og smaa Gaarde og mange betydelige Saugbruge i **Bedstadens**, **Sneaasens**, **Spareboens**, **Verdalens** og **Skognens** Præstegielde, og er tillige den største Bordhandler i **Tronhiem**, hvor han boer i en anseelig stor og smuk Gaard.

Stokkesunds eller **Rastenæs Præstegaard**, i **Herø Præstegield**, see **Rastenæs**.

Stoksund, et smalt Sund ved en Øe, kaldet **Stokken**, beliggende 2 Mile Norden for **Valdersund**, i **Stokke** eller **Refnæs Annexsogn**, under **Biørnørs Præstegield**, **Fosens Fogd.**, **Tronhiems Amt**. Her ved Øen er en bekjendt skøn Havn med god Ankergrund.

Stordalen, en vidtløftig Dalstrækning i **Strands Præstegield**, **Søndmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**, som gaaer fra en Bugt i **Stordals-Fiorden**, strækker sig op til **Romsdalens Grændser**, og udbreder sig i adskillige Grene eller Tverdale, hvilke støde til **Ørskougs** og **Nordalens Sogne**. Igiennem Dalen nedløber en stor Elv, som har Navn efter Dalen, i hvilken falder adskillige mindre Tverelve. Ved Dalens første Hovedstræknings Slutning, eller ved den største Tverelv, kaldet **Rødsæt-Aae**, er lagt en Broe over **Stordalens Elv**, under Navn af **Storbroen**. Denne Deel af Dalen gaaer over 1/2 Miil i Øst, og er paa nordre Side af Elven vel beboet; men har derimod paa søndre Side ikkun een Gaard, kaldet **Qvam**, og i Nærværelsen af de 2de smaa ubeboede Tverdale, kaldet **Vasdal**, som fører med sig en liden Aae, kaldet **Qvamsaae**, og **Bænkedal**, som skal indeholde en Hoben bænkeagtige

Side 673

agtige eller lange og smalle Graastene, af hvilke den har faaet Navn. Lige over for **Qvamsaaen** løber en anden Aae eller Tverelv, som forener sig med Hovedelven ved en Gaard, kaldet **Øvrebust**, og kaldes derfor **Øvrebust-Aae**, og tildeels **Riig-Aae**, fordi den har sit Udspring fra skiulte Kilder ved et høit Field, beliggende omtrent 1 Miil i Nord fra bemeldte Gaard, kaldet **Riig-Horn**. Dalens anden Hovedstrækning gaaer fra **Storbroen** i N. O. hen ved 1 1/2 Miil op til **Overøye**, som er den øverste Gaard i Dalen, og ligger 2 Mile fra Elve-Munden eller Stranden. Her tage 2de Alfareveie deres Begyndelse, af hvilke den ene løber mod Nord, 1 1/2 Miil til **Tresfiorden** i **Romsdalen**, og den anden mod N. O. 2 Mile til **Indfiorden** i samme Fogd., begge over Grændse-Fiel dene. Den sidste Vei befares ofte, fornemmelig om Efterhøsten, eller i Markedstiden, naar Indbyggerne af **Jørgenfiordens**, **Strandens** og **Stordalens Sogne** reise til **Romsdals Marked** for at sælge Heste, hvilke alle med stor Besværlighed maae drives her igiennem, og derhos tages vel i Agt, at de ikke komme til at gaae i Beed paa et vist Sted ved Veien, kaldet **Pust**, hvor de skal staae Fare for et Slags Græs, som skal være dem meget skadeligt, og foraarsager Opblæsning, Forstoppelse og andre Tilfælde, fornemmelig naar de ere unge. Den tredie Hovedstrækning aabner sig ved bemeldte **Storbroe**, men gaaer i S. O., og kaldes **Rødsæt-Dal**. Denne, som er temmelig stor og vel beboet, har paa østre Side en ubeboet Tværdal, som strækker sig 1 Miil op til **Valdalen** i **Nordals Sogn**, og tiener, ligesom andre ubeboede Side-Dale, til Sætter eller Græsgang for Dalboernes Qvæg om Sommeren, og hvorigiennem ogsaa løber en Elv. Alle disse store og smaa Dalstrækninger indbefattes gemeenlig under det Navn, **Stordalen**, en Dal, som i Henseende til Frugtbarhed, Forraad af Skov, fornemmelig Birk, og andre Herligheder regnes blandt de beste i **Søndmørs Fogderie**. Den indeholder i alt 28 Gaarde, hvilke skylde 52 Vog 3 Mark Fisk, og bleve Aar 1766 beboede af 72 Gaardmænd og 2 Huusmænd, som med deres Familier udgiorde et Antal af henimod 440 Siele, hvilke henhøre under **Stordalens Annexsogn**.

Stordalen, en beboet Dalstrækning i **Ritsens Annexsogn**, under **Stadsbyngdens Præstegield**, **Fosens Fogderie**, **Tronhiems Amt**, hvilken Dal løber op fra en Arm eller Bugt af **Tronhiems Fiord**, som gaaer ind paa nordre Side af **Reens-Kloster-Gaard** i bemeldte Annexsogn.

Stordalen, en Dalstrækning i **Qvams Annexsogn**, **Stods Præstegield**, **Indersens Fogd.**, **Tronhiems Amt**, som indeholder nogle

Her er den diplomatiske transskription af siderne 699, 700 og 701 (svarende til sidetal 674, 675 og 676 i kilden) udført med absolut bogstavtro stavning, linjeskift ved nye afsnit og fremhævede **stednavne**.

Side 674

nogle smaa Gaarde med betydelige Skove. Her ligger en Kongelig Alminding, kaldet **Stordals Alminding**.

Stordals eller **Stordalens Sogn**, et Annex til **Strands Præstegield**, i **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, bestaaer fornemmelig af førmeldte Dalstrækning, kaldet **Stordalen**, dernæst af **Stordals-strand**, som ikkun har 2de Gaarde, ligesaa af **Dyr-Korn Bygd**, og det Bygdelaug, kaldet **Skottet**, som ligger paa vestre Side af **Stor-Fiorden**, her kaldet **Stordals-Fiord**. Gaardenes Antal i hele Sognet ere 47, deraf 3de øde; de andre vare Aar 1766 beboede af 94 Gaardmænd og 2 Huusmænd, og Aar 1758 var Folke-Antallet af Mandkiøn 264 og Qvindekion 273, tilsammen 537 Siele. Gaardenes Jordskyld er 67 Vog Fisk. Kirken staaer ved nordre Side af **Stordalens-Elv** paa Gaarden **Kirkebøes Grund**, 1/2 Miil fra Fiorden; har i fordum Tid været kaldet **Skaudals-Kirke**, er en liden og uanseelig Stav-Kirke, tilhørende Sognets Almue, som selv holder den vedlige. Den eier ikkun et ringe Jordegods af 2 Vog 18 Mark Fisk.

Stordals-Strand, et steilt og næsten ubeboeligt Stykke Land paa søndre Side af **Stordalen** i sidstmeldte **Stordals Annersogn**, som strækker sig omtrent 1/2 Miil i Længde fra **Stordalsvigen** hen til **Overaae Bygd** i **Strands Sogn**, eller rettere, til det saa kaldte **Rammerfield**, der udgjør endeel af den høie Fieldstrækning, hvoraf denne Strandside egentlig bestaaer, og findes her ikkun 2de beboede Steder, nemlig **Stordalsholm**, et lidet Kræmmerleie, som ligger paa en Landpynt nær ved **Stordalsvigen**, med ringe Jord og liden Avling, skyldsats for 12 Mark Fisk, men har dog under sig en Avlsgaard af større Strækning, kaldet **Øvste-holm** eller **Holmhals**, som formedelst sin høie Beliggenhed ansees for en Fieldgaard, af Skyld 2 Pund Fisk. Det andet Sted er en liden ubeboet Gaard, kaldet **Diubdal**, af Skyld 12 Mark Fisk, som ligger næsten øverst oppe paa Fieldsiden i en liden Dal, og er, formedelst dens Ringhed og affides Beliggenhed samt meget besværlige Opgang fra Søen, næsten aldeles ubeboelig.

Store Dimen, en beboet Øe, beliggende 1/2 Miil i S. O. fra **Skuøe**, i **Sandøe Syssel** og **Præstegield**, blandt **Færøerne**. Den er næsten rund og holder mere end 1/2 Miil i Længde eller tvers over, er meget høi, men slet oven paa og grøn, med høie Forbierge rundt omkring. Der gives kun een Opgang fra Søen, som er mod Østen, og denne er meget besværlig og saa snæver, at ikke 2 Mennesker kan gaae jevnside derigennem. Her gaaer meget vildt Qvæg og vilde Faar, baade Vinter og Sommer bestandig under aaben Himmel. Her opholder sig og en Mængde Fugle. En stærk Strøm løber rundt om Øen. Paa Øen staaer en Kirke,

Side 675

og Beboerne udgiøre et Annersogn til førmeldte **Sandøe Præstegield**. Præsten forretter ei Kirketieneste her paa Øen uden om Sommeren, formedelst Besværlighed at komme dertil, og, som ubevant med den steile Opgang, maae han ved Ankomsten lade sig op- og nedhidse efter en Bierg-Linie.

Store Elvedalens Sogn, et Anner til **Aamods Præstegield**, i **Østerdalens Fogd.**, **Hedemarkens Amt**.

Storeggen eller **Havbroen**, saa kaldes den østlige Deel af det store Dyb i Havet under **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, som er meget bekiendt af det der værende betydelige Fiskerie af Qveiter eller Helleflynder og Langer. En udstikkende Pynt af **Storeggen**, kaldes

Skaddenæs, som især er en god Fiskerplads, der fornemmelig besøges af Beboerne paa **Fiertoft** under **Harams Præstegield**. Denne Fiskerplads har sit Navn af dens første Opfinder **Ole Skadde**, en Bonde paa Gaarden **Gangstad** i **Vatne Sogn**, som er bekiendt for at have været en stor Fisker.

Stor-Elven, som og kaldes **Drams-Elv** og **Eger-Elv**, er næst **Glommen-Elv** den største Elv og det betydeligste Banddrag i **Christiania Stift**, efterdi derigennem nedbringes alt det Tømmer og Træelast, som kommer fra alle **Vester-Oplande**, saasom **Land**, **Hadeland**, **Valders**, **Ringerige**, **Odalen** og **Sognedal**, hvilke Districters Bande og Elve, tildeels meget store, saasom **Rands-fiorden** og **Sperdillen**, omsider udfalde igiennem 2de Hovedelvé i **Tyrifiorden**, et stort Vand, som endes ved **Vigersund**, hvilket har sit Udløb, igiennem nogle faa Fosse eller Bandfald, i **Bærsjø**, et ferskt Band af 1 1/2 Miils Længde. Herfra udgaaer egentlig den saa kaldte **Stor-Elv**, under Navn af **Snarums-Elv**, igiennem **Gravens Fosser** m. fl. og optager endnu paa **Modum** en betydelig Elv: nemlig **Simoa-Elv**. Derfra gaaer den næsten mod Sonden til **Hougsund** paa **Eger**, under Navn af **Stor-Elven**, hvilket Sted **Hougsund** er et Færgested, hvor tillige en stor Deel Tommerdragere boe; her bøier Elven sig mod Østen og falder tilsidst ud imellem **Bragnæs** og **Strømsøe** i **Dramsfiorden**. Neden for bemeldte **Hougsund** ligger i denne Elv 5 beboede og 6 ubeboede Øer. De beboede ere: **Loes-Øe**, næsten 1 Miil i Omkreds og stærkt bevoxet med Skov; **Temtøe**, **Fallarøe**, **Langesøe** og **Sylfestøe**. I selve **Storelven** er ikke Anledning til Saug- og Mølle-Bruge eller deslige Indretninger, af Mangel paa Bandfald. **Hellefos** paa **Eger** er det eneste Bandfald den har, og derved ere 2de Saugbruge opførte; her ere og 2de betydelige Laxefiskerier. Fordi denne Elv ikke har flere Fosser eller Bandfald, kan Bare paa Baade eller smaa Fartsier opføres efter Elven hele **Eger** igiennem og lige op til **Modum**; thi over **Hellefos** trækkes Baadene

Side 676

med Haandmagt paa en dertil indrettet Broe. De fleste Vintere er Elven tilfrossen, hvorføre paa Jisen er stor Kiørsel med Vares Transport, og Anledning til behagelige Kanefarter. - Foran under **Drammen** er denne Elv kort og tildeels urigtig anført.

Stor-Hammer, see **Hammer**.

Store-Standal, en Gaard paa **Søndmør**, see **Standal**.

Store-Taarn, en Skandse eller Fort til Fæstningen **Friderichssteen** ved Byen **Friderichshald**, see **Friderichshald**.

Store-Torvigs Præstegaard, til **Vandelvens Præstegield**, see **Torvig**.

Storfiord eller **Sulefiord**, som og kaldes **Stordals-fiord**, en Hovedfiord, som fra Havet løber ind i **Søndmørs Fogderie**, og deler sig i adskillige Arme eller Tverfiorde, nemlig: **Vartdalsfiord**, **Jørgenfiord**, **Søkelvsfiord**, **Nordalsfiord**, **Tasfiord**, og **Gerangerfiord**. Under **Jørgenfiords Præstegield** har et lidet Bygdelaug sit Navn af Hovedfiorden, bestaaende af 6 middelmaadige Gaarde, 3de paa hver Side af Fiorden, og til hvilket Bygdelaug end videre hører en liden beboet Dalstrækning, som gaaer op fra en Vig eller Bugt af Fiorden, kaldet **Vigdal**, hvori ligger 10 Gaardeparter. Fiorden er her meget fiskerig, især af Sei og Sild, fornemmelig paa de høie Grunde ved en Landpynt, kalder **Kaldnæsset**; saa fanges her og en Mængde Stør, som om Sommeren indfinde sig med Silden. Strandkanten er for største Deel omringet med høie og steile Bierge. Efter 8 Miles Løb standser denne Fiord i **Syndelvs Annersogn** under **Nordals Præste-gield**, hvor den har Navn af **Syndelvs-Fiord**.

Stor-Fosen, en stor Øe 2 Mile i Omkreds, beliggende 1/2 Miil Norden for **Krogevaag**, omtrent 1/2 Miil Besten for Ørlandet, og henved 5 Mile Besten for **Tronhiem**, i **Tronhiems Fiord**,

under **Ørlandets Hovedsogn** og Præstegield, **Fosens Fogd.**, **Tronhiems Amt**, bestaaende
deels af mange smukke og store veldyrkede Jordstrækninger, deels af nøgne Bierge og store
Myrer. Hele Øen udgjør en gammel privilegeret Sædegaard, kaldet **Stor-fosen**, med endeel
Huusmandspladse, foruden det Jordegods som ligger til Hovedgaarden uden for Øen i
Præstegieldet og paa Hit-teren. Gaarden har meget store og anseelige Vaaningsbygninger og
et meget anseeligt Fæhuus af Grundmuur, men Hveloftet oven paa opreist af Stokværk. Her
holdes en stor Deel Heste, Melke-køer og andet Hornqvæg, samt vilde Faar med endeel andre
Smaafæ-Creature, ligesaa falder her en meget betydelig og sikker Korn-Avling. En Mængde
Vildgiæs opholder sig her om For- og Efteraaret og en stor Deel andre Fugle. Den ligger meget
beleilig for Fiskerie, er forsynet med god Havn paa østre Side af Gaarden,

Side 677

hvor tillige haves et skønt Østers-Fiskerie. Nu eies denne Øe med underliggende Gods af
Cancellie-Sekretair Nannestad, som beboer Gaarden. Den blev i gamle Dage kaldet **Følskeen**
eller **Fouren**, og lod Kong Hagen Hagensøn Aar 1236 der bygge en Kirke ved Gaarden, som
da var Kongsgaard, men denne Kirke og Kongsgaards Bygning blev ødelagt af Hertug Skule,
som satte sig op imod Kongen og ihielslog hans Tienere, saa og de 2de Brødre, kaldet Liorne
Sønner, som vare Kongens Hofsinder.

Storhoughen, et Field i **Lysters Præstegield**, **Indre Sogns Sorenskriverie**, **nordre Bergenhuus Amt**, som er 1 1/4 Miil langt. Paa det Field ligger 2de Gaarde, 1/4 Miil fra hinanden, kaldet **Øvre-** og **Nedre-Vigdalen**, den sidste ligger paa Grændserne af **Justedalen**, hvortil Veien falder over Fieldet.

Stor-Jorden, en flad Landstrækning, beliggende oven for **Overhaldens Bygd** i **Nummedals Fogd.**, **Tronhiems Amt**, nedenfor Vesten for **Borgefield**, **Jomafield** og hen mod **Vessen** i **Helgelands Fogd.**, **Nordlands Amt**, bestaaende af Fiskevande, Myrer og Græssletter, bevoret med endeel Birkeskov. Denne Strækning har før den sorte Død været en beboet Bygd, som underholdte 30 Bønder-Familier, men nu bruges af omtrent 100 til 130 **Finner**, hvilke ligge der om Sommeren for at fiske i Vandene og skyde Bildt, men om Vinteren opholde sig med deres Rensdyr paa Fieldene.

Stornæs, en liden Gaard ved **Steenkier-Fiord**, under **Hustads Annersogn**, **Indersens Fogd.**, **Tronhiems Amt**, af omtrent 1 Spands Jordskyld. Stedets forrige Foged, siden Amtmand, nu afdøde U. D. Gunnerus beboede denne Gaard i nogle faa Aar, hvorved han lod opføre anseelige Huse paa Gaarden, reparerede og forbedrede de gamle Vaaningsbygninger med Bordklædning og Teglsteens Tag. Han anlagde strax ved Gaarden en betydelig Kiøkken-Hauge, og i øvrigt udvidede og forbedrede Gaardens Agre noget anseeligt. Han lod tillige i den Tid han beboede Gaarden, her bygge af Gaardens Skov, som ei er af liden Betydenhed, en anseelig stor og smuk Bomseiler. Nu eies og beboes Gaarden af Capitain v. Lehne. En meget lang Tunge stikker sig ud i Fiorden, som foraarsager, at ved Gaarden er en god Havn.

Storøen, en Øe øverst i **Holtfiorden**, under **Hole Præstegield**, i **Ringeriges District**, **Buskeruds Amt**, er i Omkreds 3/4 Miil. Denne Øe har i fordum Tid været kaldet **Tyriøen**, efter Kong Sigvard Hiorts Dronning, Tyri, som der skal have boet. Paa Øen sees 4 grundmurede og hvælvede Kieldere, hvoraf den største er 10 1/2 Alen lang, 9 1/4 Alen bred, 5 1/4 Alen høi, og Muren 1 1/2 Alen tyk, opført af Graasteen, men Hvælvingen af

Side 678

Muursteen. Strax ved disse Kieldere ligger en Høi, hvor Rudera af en Bygning sees, som berettes at være Levninger af et Fangetaarn, og paa et andet Sted, nær ved Kielderne, sees Levninger af en anden Steenbygning, 40 Fod i Qvadrat, som skal have været en Kirke eller Kapel. Paa østre Side af Kielderne er en stor Jordhøi, som forhen ved 100 Aar siden er bleven udgravet og derved funden 2de Sværd lagte i Kors over hinanden, en Mængde Kul og et Beenrad. Det ene Sværd var meget langt og yderst dannet som en Øre med en Pig udi, det andet var noget mindre og dannet som almindelige Kiempesværd. Ved Bygningen er en Kilde eller Brønd, som er steensat, hvis Band aldrig aftager eller fryser. Bygningerne have alle været af Grundmuur, og et Teglbrænderie siges at have været paa Øen, formodentlig til Bygningernes Fornødenhed. Øen indbefatter nu en fuld Gaard, har gode Kornmarker og Engbund, samt Skov til Huusfornødenhed. Midt over Øen gaaer en Biergaas, dog ei af nogen stor Høide. Til denne Øe ligger 2de andre smaa Øer, kaldet **Gedøen** og **Furkøen**, som tiener til Græsning for smaa Creature om Sommeren.

Storøens Præstegield, i **Søndhordlehns Fogd.** og Provstie, søndre **Bergenhuus Amt**, bestaaer af **Storøens Hovedsogn** og 2de Annexer, nemlig: **Fedie** og **Valestrand**. Disse Kirkesogne med deres Kirker ligge paa en stor Øe, kaldet **Storøen**, men i fordum Tid havt Navn af **Stolen** eller **Storden**, som er 3 Mile lang, 5 Mile i Omkreds, og strækker sig langs Nord det faste Land, Nordvest fra Den **Moster** eller **Muster**, 6 1/2 Miil Sønden for **Bergen**. Denne Øe er i de gamle Historier bekiendt deraf, at Kongerne i fordum Tid der residerede, og Kong Harald Haarfager boede paa en Gaard, kaldet **Fedie**, samt efter ham hans Søn Kong Hagen Adelsteen, og stod paa Øen et Feldtslag imellem ham og hans Broder Kong Erik Blodøres Sønner, samt Harald Graafeld og hans Brødre, hvorved Kongen fik sit Banesaar. Øen er vel beboet og har mange smukke og gode Gaarde, samt adskillige gode Havne. Paa en Gaard, kaldet **Vikenæs**, er et skønt Marmorbrud optaget for omtrent 60 Aar siden, som indeholder 7 Sorter Marmor, nemlig: 1) rød og hvid, kompakt og fiin, dog meget haard under Brækning og Ruchugning; 2) samme Couleur med noget grønt iblandt; 3) buntet med adskillige Couleurer; 4) grøn med svovelgule Aarer; 5) graa og hvid Jaspis; 6) grøn med røde Agat-Spetter, meget god; og 7) sort og hvid i stor Mængde, er særdeles skøn, dog meget haard. Til Præstegieldet er en Sognepræst.

Side 679

Straaholmen, en Øe, beliggende 1/2 Miil fra Den **Jomfruland**, og omtrent 1 1/2 Miil fra Byen **Kragerøe**, i **Nedre Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt**. Paa denne Øe, som skylder 1 Hud, er skøn Græsgang. Ved Øen er en meget sikker og rummelig Havn. Endeel Søefugle opholde sig paa Øen. Nogle Lodser boe her.

Straet-Davids, saa kaldes Fahr vandet eller den vestlige Kyst, 300 Mile lang, imellem **Grønland** og **Amerika**, men ingen kan komme til Enden deraf formedelst Jis. Det er funden af en Engellænder John Davids Aar 1586, og bærer Navn efter ham. Her drives stor Hvalfiskefangst af Danske, Hollændere og andre Nationer. **Grønlands** Colonier og andre beboede Steder ligge langs denne Kyst.

Strand, et Bygdelaug paa nordre Side af **Tronhiems Fiord**, under **Lervigens Præstegield**, i **Stør- og Verdals Fogderie**, **Tronhiems Amt**. Her staaer **Strands** eller **Hindrems Kirke**, som er Anner til bemeldte Præstegield, og er en Bygning af Træ.

Strand, en Gaard i **Aal Hovedsogn** og Præstegield, **Hallingdals District**, **Buskeruds Amt**. Her forvares et Horn, paa hvis bredeste Ende er sat en Kobber-Ring, 2 Fingre bred, meget stærkt forgyldt, hvorpaa er udgravet et Løvværk, hvorimellem sees 2de Mands-Ansigter med

Krandse paa Hovedet, og 2de Qvinde-Ansigter med en toppet Hue paa, dog uden Ziirlighed. Midt paa Hornet er nok en Ring, og dertil fæstet 2de Fødder, hvorpaa Hornet hviler. I den smalle Ende er det ligeledes beslaget med Kobber af en Tverhaands Brede, ligesaa udstukken i Løvværk, samt en rund Kobber-Knap i Enden. Dette Horn skal være meget gammelt.

Strand, en liden men god, veldyrket og smukt bebygget Gaard, beliggende paa østre Side af **Lexdals Vand**, under **Spareboe Præstegield**, i **Indersens Fogd.**, **Tronhiems Amt**, som eies og beboes af Capitain v. Klyvert.

Stranda- eller **Strande-Syssel**, i vestre Fierding og Amt af **Island**, under **Skalhøltis Bispedømme**, bestaaer af 4 Præstegielde, nemlig: **Stade** i **Steingrims-Fiord**, **Aarnæs** i **Trefillisvik**, **Trøllatungu**, og **Bakke** i **Ruttefiord**, hvortil ere 4 Sognepræster. Disse Præstegielde ere inddeelte i 6 Kirkesogne og Tinglauge, som Aar 1760 bestod af 120 Jorder eller Tuner. Aar 1703 bestod Folkemængden i dette Syssel af 1039 og Aar 1769 ikkun af 954 Siele. Aar 1770 eiede Indbyggerne 40 Baade, deraf 5 til 6 Mand, 5 til 5 Mand, og 30 til 4 Mand. I dette Syssel falder mange steile Pynter og Udhukker mod Havet og i Fiordene.

Side 680

Strandebarms Præstegield, i **Søndhordlehns Fogderie**, søndre **Bergenhuus Amt**, bestaaer af 3de Kirkesogne, nemlig: **Strandebarms Hovedsogn**, i hvis Kirke paa en Støtte, som tilforn blev brugt til de Fattiges Blok, læses disse Ord med Rune-Bogstaver: Her hviler Artur Omuntr. S.; og Annererne **Varildsøe** og **Jonsdal**. I dette Præstegield falder god Korn-Avling og gode Skove. Gaardmændenes Antal er omtrent 250, som leve af Agerdyrkning og Skovbrug, samt Baadebyggerie. Til Præstegieldet er en Sognepræst, som beboer **Præstegaarden**, kalder **Ivershuus** efter en Knabe, ved Navn **Iver**, som skal have foræret den til Præstens Boelig. **Jonsdals Sogn** hører under **Hardangers Provstie**, og skal i forðum Tid have lagt til **Vigsørs Præstegield** sammesteds.

Strandebarms Skibreede, et Tinglaug i sidstmeldte Fogderie. Tingstedet er Gaarden **Giermundshavn**.

Strandvigs Skibreede, et Tinglaug i **Søndhordlehns Fogderie**, søndre **Bergenhuus Amt**. Tingstedet er Gaarden **Holsund**.

Strandvigs Sogn, et Anner til **Ous Præstegield** sammested.

Strands Præstegield, i **Ryfylke Fogd.**, **Stavanger Provstie** og Amt, bestaaer af **Strands Hovedsogn** og **Hølle Anner**. Dette Præstegield er tillagt Biskopen over **Christianssands Bispedøm**, som altid kalder en Præst dertil, under Navn af Biskopens residerende Kapellan, og forretter Embedet som Sognepræst paa Biskopens Vegne. I Præstegieldets District paa en Gaard, kalder **Fosland**, ei langt fra **Stavanger**, findes megen Jernmalm og tillige rige Blyeaarer. Her har og et Kobberværk været i Drift.

Strands Præstegield, i **Søndmørs Fogderie** og Provstie, **Romsdals Amt**, bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere: **Strands** eller **Slyngstads Hovedsogn** og **Stordals Anner**, hvilke begge tilforn have lagt som Annerer under **Ørskougs Præstegield**, men bleve i Aaret 1759 adskilte derfra og forenede til et Sognekald for sig selv, som nu har sin egen Sognepræst. Hele Kaldet ligger paa det faste Land næst ved **Ørskougs Præstegields** Grændser, og har desuden dette tilfælles med bemeldte Naboe-Kald, at det ved en stor Fiord, kaldet **Storfiord**, er afdeelt i 2de Hovedparter, som hver indbefatter et Sogn, nemlig det ene paa den vestlige og det andet paa den østlige Side af Fiorden, dog ere ingen af Sognene saa ganske samlede paa den ene Side af Fiorden, at jo endeel deraf maae søges paa hiin Side. Fiorden selv, som, saavidt disse Sogne

gaae, bærer Navn af **Stordals-Fiord**, falder her meget dyb med høie Bierge paa begge Sider, samt smalle og steile Strandkanter

Side 681

besynderlig paa østre Side, hvor Stranden tildeels er ganske ubeboelig. Derimod befindes Dalene her imellem Biergene af en større og vidløftigere Strækning, end sædvanlig; og disse udgjør altsaa den beste og vigtigste Deel af Kaldet. Da ellers dette Kald ligger omtrent midt i Landet, saa er det om Sommeren hverken udsat for den Kulde, som **Vester-Havet** fører med sig, ei heller for den stærke Hede, som falder længere inde i Fiordene; men har et tempereret og til Agerdyrkning ganske beqvemt Climat, og der-for blandt alle Præstegielde i Fogderiet ansees for det frugtbareste og kornrigeste. Af Rug udsaaes kun lidet; men af Byg og Havre omtrent lige meget, og det snart overalt med den Fordeel, at Indbyggerne ei allene kan forsyne deres egen Huusholdning, men endog aarlig sælge en god Deel Kornvare til Andre. Med Qvæg-Avlingen har det ligeledes god Beskaffenhed, efterdi her gives skønne Sætterdale og Græsgange, hvis Vidløftighed tillader at holde et anseeligt Antal baade af smaa og store Creature. Af det store Qvæg bliver endeel aarlig i Slagtetiden enten solgt levende, eller og slagtet hiemme, for siden at udbringes en detail; saa at herfra aarlig udføres en betydelig Andeel ei allene af røget og vindørret Kiød, Tælle og barkedede Huder, men og af Smør og andre Fedevare, som med god Fordeel afsættes deels i **Borgensund**, deels i **Tronhiem** og **Christianssund**, foruden den Handel med Heste, som drives paa **Romsdals Marked**. Faar holdes allevegne i tilstrækkelig Mængde, men dog ikke i saa stort Antal som Geder, af hvis Melk tillaves Smør og Ost m. v. til Brug i Huusholdningen. Skov, fornemmelig af Birk og Hassel, findes paa de fleste Steder i den Mængde, at Indbyggerne aarlig kan fortiene noget anseeligt ved at hugge og sælge Brændeved, Næver, Bark og Baandstager, item Trækar og Nødder m. v.; men af Fyrre falder kun lidet, undtagen i Hovedsognet, som deraf har nok til egen Fornødenhed. Humle-Planten er her i temmelig Drivt, dog ikke saa almindelig, som den kunde være; derimod har Æble-Havers Indretning og Æble-Træers Plantning i de senere Tider begyndt at blive mere gængs. I Fiskerierne tage Indbyggerne ogsaa Deel, fornemmelig i Vaarfiskeriet, eller den Torskefangst som aarlig falder i **Borgensund**. Begge Sognene ere inddeelte i visse Bygdelaug, saasom i Hovedsognet: 1) En Dalstrækning, kalder **Stranddal**, som udgjør Sognets vigtigste Deel og er en af de største og beste Dale i hele Fogderiet, hvilken gaaer op fra en liden Bugt af **Stordalsfiorden**, og løber der igiennem en stor Elv, som deler sig i 3de Grene, og hvorved Dalen betragtes som 3de adskilte Dele med adskillige tilhørende Tverdale og derfra i Hovedelven nedløbende Tverelve. Denne store Dalstrækning har 32 Gaarde

Side 682

med omtrent 88 til 90 Gaards- og Huusmænd. 2) **Stranden**, et Bygdelaug, hvoraf **Stranddalen** saavelsom hele Sognet har faaet sit Navn, ligger langs Fiorden paa begge Sider af Dalens Aabning. Denne **Strand** ligger temmelig høit og steilt, dog indeholder den, paa nogle faa Fieldgaarde nær, meget gode og frugtbare Gaarde, hvor Beboerne, foruden Rug-, Byg-, Havre- og Hampe-Sæd, lægge megen Vind paa Æbletræers Plantning, og hvor Naturen selv, foruden anden Skov, har plantet en Hoben vilde Æbletræer langs ved Strandbredden. og 3) **Overaae Bygd**, kaldes det Stykke Land, som Sognet eier paa østre Side af **Stordalsfiorden**, eller rettere paa nordre Side af **Nordalsfiorden**, som tilligemed **Stordals Sogn** findes særskilt beskreven. Gaardenes Antal efter Matrikulen ere 105 Numere, deraf 6 øde Gaarde. Disse samtlige Gaarde

skyldte 175 Vog 21 Mark Fisk, som ansees i Forhold med omtrent 87 a 88 Tønder Hartkorn, hvilke bleve Aar 1766 beboede af 224 Gaardmænd og 16 Huusmænd. Aar 1769 var hele Folke-Antallet af Mandkiøn 724 og af Qvindekion 786, tilsammen 1510 Siele. Til dette Præstegield er en Sognepræst, som boer paa **Præstegaarden Slingstad**, som er den nederste Gaard i **Stranddalen**, hvor Kirken nu staaer et Stykke fra Fiordens Strandbred, men Kirkegaarden ligger nærmere Søen, og er bevoren med en Hob vilde Tæer, som giver den mere Anseelse af en-Hauge, end af en Kirkegaard. Kirken, som er en middelmaadig Korsbygning opført af Tømmer, og tilhører Almuen, blev flyttet formedelst en Oversvømmelse, som et Fieldskred af det saa kaldte **Rammer-Field**, der ligger paa hiin Side af Fiorden, foraarsagede den 8 Januarii 1738, see **Rammerfield**. Dens Ornamente og indvendige Prydelser ere faa og ubetydelige, men for Ældes Skyld anmærkes: a) en firkantet Tavle af hvid Marmor, omtrent 2 Alne lang og 1 Alen bred, som ved den ene Ende har et firkantet Hul af en Fingers Længde og Brede, og midt i Bunden af samme endnu et andet rundt Hul, hvori kan stikkes 2 eller 3 Fingre. Denne Tavle ligger nu ved Foden af Alterbordet, men formenes at have tient i gamle Dage til et Bordblad paa Alteret, da den just passer accurat til Alterbordet. og b) Et rundt Steenkar, som holder omtrent 1 1/4 Alen i Diameter, og er dannet af en smuk lyseblaa Beegsteen, men uden synderlig Konst, og har ikkun paa Siderne endeel indskaarne Figurer. Det staaer nu ophøiet paa en Træfod, og tiener til en Font, hvorpaa Døbefadet sættes, men formenes at have tient i de ældre Tider til et Bievands-Kar. Til Kirken ligger et Jordegods af 9 Vog 1 Bispd. og 10 Mark Fisk.

Side 683

Straumsnæshlid, et Field i **Jisefiords Syssel**, vestre Fierding af **Island**, er 1 1/2 Miil langt og 210 Lachter høit, som indeholder **Surterbrand**, der ligger i 4 Rader langs efter Fieldet.

Stangereids Skibreede, et Ting i **Nedenæs Fogd.** og Amt, hvis Tingsted er Gaarden **Sandøe**. **Stridskleven**, et meget smukt Lyststed i **Eidanger Hovedsogn** og Præstegield, **Nedre Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt**, hvorpaa er en smuk Eremitage og skønne Skov-Lunde, med flere behagelige Anretninger.

Strinde-Fiord, en Arm af den store **Strinde-Fiord** i **Tronhiems Amt**, som gaaer ind mod Østen fra Staden **Tronhiem** langs **Strinde Præstegield** til **Stør-** og **Verdals** samt **Indersens Fogderie**, og danner mange Viger, Bugte og Arme under adskillige Navne, saasom **Størdals-**, **Verdals-**, **Inderøe-**, **Steenkiers-** og **Bedstadfiorden**. Under **Stør-** og **Verdals Fogderie** ligger en stor og smuk Ø, kalder **Touterøen**, samt mange gode Gaarde, Pladse og Havne langs Fiorden paa begge Sider, item de Strandsteder **Størdalshalsen**, **Levanger**, **Verdals-Øren** og **Steenkier**. I denne Fiord fiskes de fleste Aar en stor Mængde Sild, fornemmelig om Høsten og Foraaret, saa og andre Sorter Fisk af Lax, Ørret, Torsk, Hvillinger, Flynder 2c.

Strinde- og Sælboe-Fogderie i sidstmeldte Amt, ligger paa søndre Side af **Tronhiems Fiord**, samt paa begge Sider af Staden **Tronhiem**. Dets Grændser ere ellers mod Østen til **Jemtefield** ved **Tydalen**, mod Sønder til **Guldals Sorenskriverie**, og mod Vesten til **Orkedals Sorenskriverie** og **Fosens Fogderie**. Det indeholder 8 Tinglauge, som ere: **Strinden**, **Klæboe**, **Bynesset**, **Leinstranden**, **Børsen**, **Skognen**, **Buvigen** og **Sælboe**, hvilke bestaaer af 4 Præstegielde, nemlig: **Strindens**, **Klæboe**, **Bynesset** og **Sælboe**. Dette **Sælboe Præstegield** hører under **Stør-** og **Verdals Sorenskriverie**, men de øvrige udgiøre **Strindens Sorenskriverie**. I **Strindens Præstegield** ligger Staden **Tronhiem**, samt mange Lyst- og Avlsgaarde tilhørende Stadens Indvaanere. Gaardenes Antal i hele Fogderiet ere 852 Numere, hvilke beboes af 1, 2, 3 a 4 Opsiddere, som ernære sig for det meste ved Agerdyrkning, saa og ved Skovbrug, fornemmelig udi **Klæboe** og **Sælboe Præstegielde**, dels til Saug- og

Bygnings-Tømmer, og deels til Kul- og Sætteved til **Sælboe Kobberværk** i **Sælboe Præstegield** og **Mostadmarkens Jernværk** i **Strinde Præstegield**. **Sælboe** Indbyggere har tillige god Næring ved Steenbrud til store og smaa Møllestene af de der værende Granit- eller Graasteens-Bierge. Andre Næringsveie ere her, som i Almindelighed paa andre Steder, saasom ved Qvæg- og

Side 684

og Heste-Avl, Fede- og Skindvare og noget Fuglevildt m. v. Tingene holdes her i Fogderiet 2de Gange om Aaret, nemlig: om Vinteren i Januarii og Februarii og om Høsten i August og September Maaneder. Sorenskriverens Domme indstævnes for **Tronhiems Laugting**. Dette Fogderie har i forud Tid været kaldet **Strindar-Fylke**, og har efter dets Strækning 3de særskilte Navne, nemlig: 1) Den Deel, som ligger langs Søe-Siden mod Østen, kaldes **Ind-Strind**; 2) den Deel, som ligger mod Vesten, **Ut-Strind**; og 3) den Deel, som ligger oppe i Landet, **Op-Strind**. De fornemste ferske Bande i dette Fogderie ere **Sælboes-Søe** og **Jons-Vandet**, og af Elvene er **Nid-Elv** den største.

Strinde eller **Strindens Præstegield** og **Tinglaug**, i sidstmeldte Fogderie, under **Dalernes Provstie**, bestaaer af 4 Kirkesogne, som ere: **Hlade Hovedsogn**, og Annexerne **Bakke**, **Malvig** og **Bradsberg**, samt **Mostadmarkens Kapel**. Disse Kirkesogne indeholde omtrent 210 matrikulerede Gaarde, og 207 Huusmandspladse. De fleste af Gaardene i **Hovedsognet** ere Lyst- og Avlsgaarde, tilhørende **Tronhiems** Indvaanere, hvilke i Almindelighed ere meget smukt bebyggede, og Jorden betydelig forbedret og udvidet i Ager og Eng. Bøndernes Gaarde i hele Præstegieldet ere ligeledes forsynede med anseelige Bonder-Bygninger og i øvrigt veldyrkede og forbedrede. Til endeel Gaarde, fornemmelig i **Bradsbergs** og **Malvigs Annexer**, ligger gode Skove, som benyttes deels til Saugtømmerhugst til de i Præstegieldet værende 10 a 12 Saugbruge, hvoriblandt **Leirens** 3de Saugbruge ere meget betydelige, deels til Bygnings-Tømmer, og deels til Kul- og Sætteved til det ved **Jonsvandet** her i Præstegieldet liggende **Mostadmarkens Jernværk**. Kirkerne, hvoraf Hovedkirken er af Grundmuur og Annexerne af Træ, tilhører Justitsraad **H. Hornemann** og de **Angelske Stiftelser**. Dette Præstegield ligger under **Tronhiems Bispe-stoel**, og betienes af en Vice-Pastor paa Biskopens Vegne, som for nærværende Tid boer paa Gaarden **Ringved**, men Gaarden **Berg** ved **Tronhiem** er ellers den rette Præstegaard, som nu er bortforpagtet. Tinget holdes hos Lehnsmanden paa **Lademoen**. Staden **Tronhiem** ligger indsluttet paa 3de Sider, nemlig: østre, søndre og vestre, af **Hlade-Hovedsogn** og **Bakke-Annex**. **Malvig Annex** ligger Østen for **Hlade**, langs **Strindfiorden** mod **Størdalen**, og **Bradsberg Sogn** længere oppe fra Fiorden i Sønder mod **Tiller** og **Klæboe**, hvorfra nedløber den store **Nid-Elv**.

Stryens Skibreede, et Tinglaug i **Nordfiords Sorenskriverie**, nordre **Bergenhuus Amt**. Tingstedet er Gaarden **Faleide**.

Side 685

Strømsfiord, en dyb og sikker Havn i **Borgarfiords Syssel**, vestre Fierding af **Island**, som af danske Kiøbmænd i forrige Aarhundrede er besøgt.

Strømsfiords-Aae, en Elv sammesteds, hvori er en Mængde Lax og Foreller.

Strømmen, et Ladested i **Strømmens Annexsogn**, under **Jarlsbergs Grevskab**, som er temmelig vel beboet, og henhører i Henseende til Toldvæsenet under **Drammens Tolddistrict**. **Strømmen**, saa kaldes Indløbet af **Inderøe-Fiord** til **Borgen-Fiord** eller Sund, beliggende imellem **Sarhoug Hovedsogn** og **Rørens** eller **Salberg Annex** i **Indersens Præstegield** og

Fogderie, **Tronhiems Amt**. Paa nordre Side af denne **Strøm**, som ved halv Flod og Ebbe løber meget strid, ligger en Samling af Huse for endeel Strandsiddere paa Gaarden **Næs** og **Sundfærds Grund**, hvilke Gaarde tilhøre Borgeren af **Tronhiem** Amund Flakenberg, som boer ved **Strømmen**, der holder Giestgiverie og fører en liden Krambod-Handel. Over **Strømmen** imellem Strandstedet paa nordre Side og Gaarden **Sund** paa søndre Side er en stærk Passage ved Færge eller smaa Pramme. Hos bemeldte Flakenberg holdes nu Tinget for **Indersens Tinglaug**.

Strømmen, i **Reens** eller **Ritsens Sogn**, **Fosens Fogderie**, see **Strømsbugten**.

Strømmens Sogn, i **Jarlsbergs Grevskab**, er et Annex til **Hurums Præstegield**, i **Buskeruds Fogd.** og Amt, hvorunder hører førmeldte **Strømmens Ladested**, saa og Ladestedet **Svelvigen**, beliggende paa østre Side af **Dramsfjorden**. Kirken er en smuk Steenbygning i god Stand. Dette Sogn er meget folkerigt. Her er anlagt et Glasværk ved **Svelvigen**, kaldet **Strømsmoens Glasværk**.

Strømsbugten, en liden Arm af **Tronhiems Fiord**, som løber ind paa nordre Side af Fiorden og **Reens Klosters Hertesgaard** i **Ritsens** eller **Reens Annexsogn**, under **Stadsbyngdens Præstegield**, **Fosens Fogd.**, **Tronhiems Amt**, og danner en stor Bugt paa østre Side af Gaarden, kaldet **Botten**, hvor omkring ligger mange Bondergaarde, saasom: **Askt**, **Fissum**, **Fallan**, **Sund** m.fl., alle tilhørende Eieren af **Reens-Kloster Gaard** Justitsraad **H. Hornemann**. Indløbet fra **Strømsbugten** til **Botn** kaldes **Strømmen**, som i Ebbe-Tid er meget grundt og smalt, og ligger deri mange store Stene, som hindre Giennemfarten med Baade uden ved Flod. Ofte indkommer en Mængde Sild efter denne **Strøm**, som fanges i **Boten**. Paa søndre Side af **Strømmen** har Justitsraad **Hornemann** paa Gaarden **Nøstes Grund**, ved

Side 686

ved en Huusmandsplads, kaldet **Strømmen**, anlagt et betydeligt Teglværk, og er her over **Strømmen** en lang Træe-Broe.

Strøms eller **Oudalens Præstegield**, i **Solløer** og **Oudalens Fogderie**, **Øvre Rommeriges Provstie**, **Hedemarkens Amt**, bestaaer af 5 Kirkesogne, som ere: **Strøms** eller **Oudalens Hovedsogn**, og Annexerne: **Ulleren**, **Opstad**, **Sand** og **Moe**, hvortil er en Sognepræst og en residerende Kapellan. Tingstedet for dette vidtløftige Præstegield, som udgjør eet Tinglaug, er Gaarden **Semb**. I Annexet **Sand** har tilforn været i Drivt et Kobberværk, under Navn af **Oudals** eller **Sandsværk**. Saa er og endnu i Drivt sammesteds et Jernværk af samme Navn, see **Oudals-Jernværk**, hvorved Almuen har gode Fordele ved Leverance af Kul og Sætteved.

Strømshavet, et Næs bekiendt af de Seilende, beliggende 3 Mile fra **Follesjord**, under **Nummedals Fogd.**, **Tronhiems Amt**.

Strømshornet, et høit og skraadagtig opgaaende Bierg, af Dannelse som en Sukkertop, med 2de Spidser af ulige Høide, beliggende paa **Søkelys-Fiordens** østre Side, i **Søkelvens Annersogn** og **Ørskougs Præstegield**, under **Søndmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**. En Gaard, kaldet **Strømme**, ligger ved Fieldet, hvoraf det har sit Navn. Fieldet er overalt brat og steilt især paa nordre Side, som holdes for at være ganske ubestigelig. En dyb Hule befindes i Bierget nær ved Toppen, kaldet **Viim-Huulen**, hvor en Hyrdepige skal have forvildet sig og bortkommet.

Strømsmoens Glasværk, see **Svelvigen**.

Strømsøe, en liden Kiøbstad paa en Øe af samme Navn, beliggende ved søndre Side af **Dramsfjorden** eller **Dramselven**, lige over for **Bragnæs Bye**, som ligger paa nordre Side af Fiorden eller Elven, i **Buskeruds Amt**, 4 Mile fra **Christiania** og **Kongsberg**, 6 Mile fra

Holmestrand, hen ved 12 Mile fra **Svinesund**, 60 Mile fra **Tronhiem** og omtrent 65 Mile fra **Kiøbenhavn**. Paa Byens østre Side ligger Ladestedet **Tangen**, som hører hertil, og endeel Avlsgaarde paa søndre og vestre Side, saasom **Austad**, **Dannevig** og **Strømsgaardene**. Aar 1715 den 21 Januarii bekom Byen Kiøbstæds-Privilegier af Kong **Friderich 4de**. Foruden Den **Strømsøe** indbefatter Byen 2de mindre Øer, nemlig: 1) **Tolder-** eller **Toldbod-Øen**, tilforn **Anker-Øen** kaldet, hvor tilfælles Toldsted er anlagt for **Strømsøe** med **Tangen** og Byen **Bragnæs**, under Navn af **Drammens Toldsted**, see **Drammen**. Denne Øe er sammenføiet med **Strømsøe** ved en Flydebroe; og 2) **Lilløe**, som tilforn har været omflydt, men er nu landfast, og udgør en liden veldyrket Jordvei. Men Den **Strømsøe** er egentlig den, som udgør Byen; den halve Deel deraf

Side 687

er bebygget, og den anden halve Deel, nemlig den sydlige Side, er inddeelt i veldyrkede Lykker eller Venger. Byens Vaaben er en Prospect af endeel af Byen med den norske Løve i Hellebard. Byens Længde fra Øst til Vest er omtrent 2000 Skridt, og dens Brede fra Nord til Syd 3 a 400 Skridt, bestaaende af 3 Hovedgader, under Navne af **Stor-Gaden**, hvor de fleste Gaarde have Tomter, Bolværker og Søeboder til og i Elven, og Fartøierne kan her lægge lige til Søeboderne, dernæst **Bag-Gaden**, hvor Kirken staaer, og **Mellem-Gaden**; desuden 8 Tvergader, og endeel smalle Stræder. Byen ligger meget beleilig til Handel saavel til Vands fra Oplandene og **Eger**, hvorfra efter **Drams-** eller **Stor-Elven** flaades Trælast af Bord og Bielker lige til Byens Bolværker og Brygger, som til Lands fra **Jarlsbergs Grevskab**, som paa 2de Kanter omgiver Byen, og hvorfra haves Tilførsel af fornødne Fedevare og nogen Trælast, men Byens Handel har forud været mere betydelig end i nærværende Tid. **Strømsøe** og **Tangen** har i alt 442 Gaarde og Huse, de fleste temmelig smukke, og hører til ethvert Huus en større eller mindre Urte- og Frugthauge. De offentlige Bygninger i **Strømsøe** ere: 1) Kirken, af Træe, indvendig prydet med en smuk Altertavle, forestillende N:dveren, malet paa Lærred af den berømte Carl von Mandern, og har kostet 200 Rdlr. Videre har den et smukt og godt Orgelværk, og i øvrigt smukke Ornamente. 2de Lysekroner hænge i Kirken, nemlig en meget stor med 30 Lyse-Arme, givet af Søffren Pedersen paa **Mos** Aar 1672, og forfærdiget i **Lübeck**; den anden er mindre med 8 Arme, givet af Niels Nielsen Brandt Aaret forhen. Kirken blev i de besværlige Krigstider ved Aar 1665 opbyggt af Borgernes egen Goddædighed, og har kostet 4444 Rdlr. For **Strømsøes** og **Bragnæs** Menighed er tilfælles een Sognepræst og een residerende Kapellan, og desuden en Aftensangspræst paa hvert Sted. Til **Strømsøes** Kirke hører noget Jordegods. 2) En Fattig-Skole, hvortil Byens Indvaanere gjorde et Sammenskud Aar 1765 af 640 Rdlr. Aar 1768 var Kapitalen ved adskillige Gaver forøget til 1800 Rdlr., og Aar 1780 til 2553 Rdlr. 55 β. Blandt Giverne anmærkes især en gammel Jomfrue ved Navn Anna Bache, som ved Testamente har givet sit iboende Huus og alle Efterladenskaber til Skolen. En Skolemester er antaget, som nyder 85 Rdlr. aarlig af Renterne, og 88 Rdlr. anvendes til Klæder for de meest fattige Børn. Inspecteurerne ved denne Skole er Sognepræsten, den residerende Kapellan og Byefogden. og 3) Et Vagthuus, bestaaende af en Sal, 2de Arrestantkammere, 2de for grove Forbrydere, og en Stue med Kiøkken for Slutteren eller Arrest-Forvareren. Her er ingen

Side 688

Raadstue eller Tinghuus, men Byen betaler aarlig Leie af en Tingstue, hvor Byetinget holdes hver Tirsdag. Byens Magistrat er en Byefoged, som tillige er Byeskriver, Auctions-Directeur, Politimester 2c., og under ham hører Jurisdictionen i **Tangen**, saavidt Borgerne betræffer.

Byefogdens Domme indstævnes for **Friderichsstads** eller **Mosse** Laugting. Paa begge Steder, nemlig **Strømsøe** og **Tangen**, ere 14 a 12 Træelast-Handlere, 6 Krambod-Handlere, 30 a 40 Høkere, og 20 a 30 Haandværkere. Det hele Folke-Antal paa begge Steder beregnes nu for 13 a 1400 Siele; men Aar 1778 var 1619 af Unge og Gamle. Til begge Stederne ere 4 Brandsprøiter; ved enhver er ansat en Brandmester, en Assistent, og 14 til 18 Mand, under en Brand-Inspecteurs Opsigt. I **Strømsøe** ere 2de Tobaksspinderier, og et betydeligt Reebslagerie, forsynet med Privilegium. **Kongsberg** har her et temmelig stort Magazin-Huus. **Strømsøe**, **Bragnæs** og **Tangen** eier i alt omtrent 36 store og smaa Skibe. Post-Contoirtet er i **Bragnæs** og bestyres af en Kongelig Postmester. For et enkelt Brev til eller fra **Kiøbenhavn** og **Tronhiem** betales 16 β. **Kiøbenhavns** Post ankommer til **Bragnæs** hver Torsdag og afgaaer til **Christiania** hver Løverdags Eftermiddag; men til de vesterlehnske Steder afgaaer Posten fra **Bragnæs** hver Torsdags Aften.

Strømsøe, saa kaldes den største Øe blandt **Færøerne**, som er 6 Mile lang og 2 Mile paa det bredeste, beliggende Vesten for de 2de Øer **Østerøe** og **Nolsøe**. Denne Øe har mange Bierge, hvoraf **Skillsingsfield** er det høieste. Den er inddeelt i 2de Hovedparter, nemlig den Sydlige og den Nordlige, som hver indeholder et Præstegield, under Navn af **Thorshavn** og **Kollefiord**; hvilke tilsammen udgiøre et Syssel, kaldet **Strømsøe-Syssel**, hvorunder tillige hører 3de mindre Øer, nemlig: **Kolter**, **Hestøe** og **Nolsøe**. Aar 1769 var Folke-Antallet i dette Syssel, nemlig: paa **Strømsøe** 954 og paa de 3de andre Øer 604, tilsammen 1560 Siele. Paa **Strømsøe** under **Thorshavns** Præstegield ligger en liden Bye, kaldet **Thorshavn**, som er Hovedstedet for alle Øerne. Til begge Præstegieldene hører 9 Kirkesogne og Kirker.

Stue-Søe, et ferskt Vand af 1/2 Miils Længde, beliggende øverst oppe i **Tydalens Annersogn**, under **Sælboe Præsteg.**, **Strinde Fogd.**, **Tronhiems Amt**.

Stursøen, en Øe, beliggende 1 Miil Norden for **Halsnøe Kloster**, i **Søndhordlehns Fogd.**, søndre **Bergenhuus Amt**, hvorpaa et Marmorbrud er optaget for omtrent 60 Aar siden, som
Side 689

indeholder en stor Mængde sort Marmor med hvidagtige Prikker, meget fint og compagt.

Styrevraag, en liden Havn i **Stavanger Fiord**, under **Ogne** Præstegield, i **Jedderens District**, **Stavanger Amt**.

Styrevolds Sogn, et Anner til **Laurdags** Præstegield, i **Jarlsbergs Grevskab**. Kirken er en Steenbygning, bygt Aar 1643.

Stødvard-Fiord, en stor Fiord i **Øster-Fierding** af **Island**, som adskiller **Middel-** og **Søndre-Mule** Sysler fra hinanden.

Støen eller **Marie-Lund**, en liden Gaard i **Skei Annersogn**, **Spareboe Præstegield**, **Indersens Fogd.**, **Tronhiems Amt**, af Skyld 1 Øre, tilhørende Kiøbmand **J. W. Thoning** i **Tronhiem** m. fl. Strax neden for Gaardens Huse løber **Ogne-Elv** forbi, som der danner en stor Foss, hvor et betydeligt privilegeret Saugbrug er opført.

Støle eller **Christ Hovedkirke** til **Etne Præstegield**, see **Christ**.

Stør- og Verdals Fogderie, forhen kaldet **Siördals-Lehn**, i **Tronhiems Amt**, grændser imod Østen til **Jemteland** i **Sverrig**, mod Vesten til **Strinde Præstegield**, mod Sønden til **Tydalens Annersogn** i **Sælboe Præstegield**, begge under **Strinde Fogd.**, og mod Nord til **Indersens Fogd.** Det ligger langs **Tronhiems** eller **Strindfiorden** paa søndre Side og for endeel paa nordre Side, hvorunder hører den store Øe **Touteren**, som ligger i Fiorden. Dette Fogderie er inddeelt i 5 Præstegielde, nemlig: **Størdalens**, **Frostens**, **Lervigens**, **Skognen** eller **Skongnens** og **Verdals Præstegielde**, som udgiør 6 Tinglauge, thi **Frostens Præstegield** bestaaer af 2de Tinglauge, hvilke ere **Frostens** og **Aasen** eller **Vang**. Videre indbefatter disse Præstegielde 16

Kirkesogne, som indeholde 1176 matrikulerede Gaarde, af Skyld 1610 Spand 17 Marklaug, hvoraf formedelst Elvebrud og Jordsfald er affaldt 128 Spand 1 Marklaug, igien 1482 Spand 16 Marklaug, som ansees i Forhold med 2223 Tønder dansk Hartkorn. Disse Gaarde ere inddeelte i 293 Dragoun-Qvarterer, 190 Soldater-Lægder, og 45 Skilsber-Lægder. Under de fleste Gaarde ere een og flere Huusmandspladse og 2de store Strandsteder, saasom **Størdalshalsen**, **Levanger** og **Verdals Øren**. Paa **Levanger** holdes aarlig et stort Marked den 7 Martii i 3de Dage, see **Levanger**. I dette Fogderie gives meget gode Jorder til Korn- og Høe-Avling, og Indbyggerne lægge sig meget efter Jordforbedringen. Fornemmelig i **Verdalen**, **Skongnen** og **Størdalens Gielde** forekommer mange flade eller jevne og smukke Strækninger med betydelige og meget anseelige Gaarde, dels beboede af distingverte Familier og dels af Bønder. Fogderiets Skove,

Side 690

saavel under Odels- og benificerede Gaarde som udi de her værende Kongelige Almindinger, ere meget gode og af vidtløftige Strækninger, som, foruden Bygnings-Tømmer, Gierdefang m. v. til Indbyggernes Fornødenhed, anhugges til Saugtømmer til Skiørsel paa de her værende omtrent 71 Saugbruge, hvis Quantum er 206,087 Bord aarlig, tilhørende med mange dertil liggende Gaarde adskillige Proprietairer, saasom Broder Hagen, Testmann, Major Meyer, Kiøbmand Thoning, Oberste og General-Veitsmester v. Krogh m. fl., saa og enkelte Bruge visse Bønder. Endeel Brændeved af Gran, Birk og Elle udføres til Forhandling i **Tronhiem**. Aar 1769 var Folke-Antallet i dette Fogderie i alt 12914 Siele. Tingene holdes her 2de Gange om Aaret, nemlig om Vinteren i Februarii og om Høsten i August Maaned. Under **Stør- og Verdals Sorenskriverie** hører tillige **Sælboe Præstegield** i **Strinde Fogd**. Sorenskriverens Domme indstævnes for **Tronhiems Laugting**. Kongeveien fra **Tronhiem** til **Indherred** og de nordre Districter løber igiennem Fogderiet. Den-Deel af Almuen, som ligger **Tronhiems-** eller **Strind-Fiorden** nærmest, gives ofte Leilighed til godt Fiskerie, fornemmelig af Sild om For- og Efteraaret, saa gives her og noget Laxefiskerie i Elvene, saasom i **Verdals-** og **Størdals-Elve**, samt Ørret; Rør og Aal-Fiskerie i adskillige her værende store og smaa ferske Bande, hvoraf **Lexdals-Vand** imellem **Spareboen** i **Indersens Fogd**. og **Verdals Præstegield** er det største. Mange fiskerige Bande ligge ogsaa til Fields i de Kongelige Almindinger. Paa **Levangers Marked** driver Almuen aarlig stor Handel med Heste, Fede- og Skind- samt Kornvare m. m.; desuden udføres en stor Deel til **Tronhiem** af deslige Bare, item Slagteqvæg, Baar- og Høstbær-Køer, Kalve 2c.

Størdals eller Størdalens Præstegield og Tinglaug, i sidstmeldte Fogderie og **Øster-Indherreds Provstie**, indbefatter den hele smukke Dalstrækning, som ligger paa begge Sider af den store **Størdals Elv**, strækkende sig fra det inderste af **Størdals Fiord** til de svenske Grændser, i Længde 7 a 8 Mile. Dette Præstegield er saaledes et af de største Nordenfjelds, og det største i Folkemængde, da Antallet er henved 4500 Siele. **Størdals-Elv** har sit Udløb fra **Skurdals Vand** paa Rigsgrændsen mod **Sverrig**, og løber ned i **Størdals Fiord** ved den saa kaldte **Størdals Hals**. Præstegieldet bestaaer af 5 Kirkesogne, som ere: **Værnes Hovedsogn**, hvilket indbefatter den nederste Deel af de Gaarde, som ligge ved bemeldte **Størdals-Elv**, især paa den nordre Side, og Annexerne: **Lunke**, **Skatvold**, **Hægre**, og **Merager** eller **Mæra-ager**, hvilket sidste ligger nærmest ved de Svenske Grændser. Herforuden har her tilforn været 4 andre Kirker, nemlig: en

Side 691

paa Gaarden **Skjælstad**, en paa **Aadalen**, en paa **Auran** og en paa Gaarden **Floan**, altsaa før Reformationen 9 Kirker. Hosvedsognet har 4 Bygdelaug, nemlig: 1) **Værnes-Bygden**, bestaaende af 31 Gaarde, beboet af 43 Gaardmænd, 89 Huusmænd, omtrent 50 Inderster; og i alt 620 til 630 Siele. 2) **Volds-Bygden**, ligger paa en stor smuk Slette paa nordre Side af Elven, har 9 Gaarde, hvilke beboes af 20 Gaardmænd, 7 Huusmænd og 5 Inderster, tilsammen omtrent 150 Siele. 3) **Qvaals-Bygden**, har 6 Gaarde, som beboes af 10 Gaardmænd, 8 Huusmænd og 6 Inderster, tilsammen 112 Siele. og 4) **Øye-Sletten** paa søndre Side af Elven, har 6 Gaarde med 12 Gaardmænd, 14 Huusmænd og 3 Inderster, tilsammen 144 Siele; altsaa i hele Hovedsognet 52 Gaarde med 81 Gaardmænd, 118 Huusmænd, 64 Inderster, og 1030 til 1040 Siele. I Annererne ere 252 Gaarde, som beboes af 353 Gaardmænd, 206 Huusmænd, omtrent 91 Inderster, og i alt 3440 til 3460 Siele, følgelig tilsammen over hele Præstegieldet 304 Gaarde, med 434 Gaardmænd, 324 Huusmænd, 155 Inderster, og i alt 4400 til 4500 Siele. Denne Beregning var forfattet Aar 1773, men efter det Mandtal, som Aar 1769 blev optaget, bestod Folkemængden af 4563 Siele. Gaardenes Jordskyld er i alt 430 Spand 1 Øre 12 Marklaug, hvoraf er affaldt 34 Spand 1 Øre 12 Marklaug, altsaa tilbage 396 Spand, som ansees i Forhold med 594 Tønder Hartkorn. Efter Matrikulen har Gaardene 379 Numere. Mange Gaarde i dette Præstegield ligge samlede, som smaa Bondebyer i **Danmark**, især i Hovedsognet og **Skatvold**, Anner, saasom: **Auran**, **Rokke**, **Vold** m. fl.; desuden gives her adskillige enkelte store Gaarde med betydelig Avling. Under Gaardene ligger 21 skyldsatte Engesletter til Fields og 6 Fieldsletter beboede. Samtlige Gaarde ere inddeelte i 91 Dragoun-Quarterer, 50 1/2 Soldater-Lægd, og 17 1/2 Skilsber-Lægd. Hovedkirken ligger paa Gaarden **Værnes Grund**, og strax derhos Præstegaarden, som nu fører samme Navn, men dens gamle Navn er **Stormoen**. Kirken er en af de gamle Kirker fra de katholske Tider, opført med anseelig tykke og stærke Mure af massive Graastene. Den er anseelig stor med et prægtig muret Taarn, som tilforn har havt et meget høit Spiir af Træeværk, hvilket med det derpaa staaende Jernspiir var 120 Alne høit, men ved en Storm blev nedblæst for endeel Aar siden. Imellem Kirken og Taarnet er en anseelig og viid Aabning, der paa Kanterne, paa den ene Side især, er ziret med Udhugninger. I Taarn-Muren er en Vindeltrappe af Steen. 3 Klokker hænge i Taarnet, og tilforn har der været et Uhrværk. Hvor Klokkerne

Side 692

hænge, har Taarnet 4 store Vinduer, et paa hver Side. Imellem det murede Sacristie og Choret er en gammel massiv Jerndør. Choret er anseelig stort, smukt udhugget og malet. Over Kirken selv er et Loft, som hviler paa Bielker, og under samme langs Kirken sees paa hver Side 20 malede Hoveder af adskillige Slags Dyr, staaende i lige Linie. Paa Gulvet i Choret ligger en smuk udhuggen Liigsteen over Hr. **Thomas Parelus**, som har var Præst i 24 Aar og døde Aar 1713; ligesaa en anden Liigsteen over Hr. **Erik Jensen Parelus**, som døde Aar 1691, og neden for Choret ligger den 3die Liigsteen over Magister **Jasmi Claude Parelus**, som døde Aar 1667. Ved Døren til Choret staaer en i Steen udhuggen Figur, der ligner en Løve, som mellem sine forreste Fødder holder en Menneskefod, i hvilken den bider. Paa Væggen lige mod Prædikestolen staaer en prægtig indelukt Stoel, bekostet opbyggt af General-Lieutenant **Skulg**, hvis murede Grav er under Skriftehuset, forsynet med en stor og massiv Jerndør. Den store **Størdals-Elv**, som nu løber paa søndre Side af Kirken, har tilforn havt sit Løb paa nordre Side, hvilket de der værende Elvemelde udvise. **Præstegaarden** skylder 4 Spand, er vel bebyggget, og har 12 Huusmandspladse. Gaardens Udsæd er 80 til 100 Tønder af Byg, Halvbyg og Havre. Foruden den anseelige Korn-Avling, som i Almindelighed falder i Præstegieldet, endskiønt

Jorddyrkningen er kun maadelig formedelst Fælleddsskab, avles her tillige en stor Deel Liin eller-Hør, som forarbeides i Bygden til Lærreder, og afhandles i **Tronhiem**. Saa avles desuden en stor Deel Næper eller Roer, som udføres til **Tronhiem** og **Christianssund**. Skovene ere betydelige, hvoraf hugges nogle 100 Tylter Bygningstømmer, og en stor Deel Brændeved udføres aarlig til Forhandling, meest i **Tronhiem**, saa og det behøvende Saugtømmer til de her i Drivt værende 31 Saugbruge, hvis Quantum efter Kongelige Bevillinger er 107,774 Bord aarlig. Almuen eier omtrent 98 Møllebruge. Af Fedevare skeer ingen Udførsel, da Bønderne selv for største Deel forbruge samme i deres Huusholdning. Paa Gaarden **Einan** i **Hægre Annersogn** har i forstum Tid været en Skandse til Forsvar mod de **Svenskes** Indmarsch paa den Kant af **Norge**. Over førmeldte **Størdals-Elv** kan ingen Broe bygges formedelst aarlig Udbrud og Elvens stærke Løb, men Overfarten skeer ved Færger eller smaa Pramme, hvilket paa visse Tider, faasom om Vinteren samt For- og Efteraar, naar Elven er paa det største, er meget besværligt og farligt. Nogle Tider af Vinteren tildækkes den med tyk Jis, saa at den kan kjøres. Til Præstegieldet er en Sognepræst, boende paa **Præstegaarden**, og en residerende Kapellan, som boer paa Kapellansgaarden

Side 693

den **Bolkan** i **Skatvolds Sogn**, 3 1/2 Miil fra **Hovedkirken**. Tienden beløber pr. Part til 500 Tønder aarlig og derover af Byg, Halvbyg og Havre. Tinget holdes hos Giestgiveren paa **Størdals-Halsen**.

Størdals-Fiord, en bred Arm af **Tronhiems-** eller **Strinds-Fiorden**, som skiær sig ind mod Østen imellem sidstmeldte **Størdals Præstegield** paa søndre og **Malvigs Annersogn** i **Strindens Præstegield** og Fogd. paa vestre Side, og gaaer op til **Værnes Hovedsogn** i **Størdalen**, hvor førmeldte **Størdals Elv** falder ud i Fiorden.

Størdals-Halsen, en stor Slette i **Værnes Hovedsogn** til førmeldte **Størdals Præstegield**, beliggende strax ved Østen for **Størdals-Elv**, henherende under **Værnes Gaard**. Paa denne Slette ligger 17 Huusmandspladse; samt et Giestgiver- og Handelssted, hvor **Størdalens** Ting og andre Samlinger med Almuen holdes. Her er og Exerceerplads for **Størdalens** Kavallerie og Infanterie, som her have deres Telthuse; ligesaa staae her Tiende-Huset og mange Søeboder, tilhørende Almuen. Igiennem denne Plads ligger Kongeveien, hvorpaa daglig er en stor Passage.

Størens Præstegield, i **Guldals Sorenskriverie**, **Dalernes Provstie**, **Tronhiems Amt**, ligger 5 Mile fra **Tronhiem**, og bestaaer af 4 Kirkesogne, som ere: **Størens Hovedsogn**, og Annererne **Horrig**, **Sognedal** eller **Soknedal**, og **Budal**. I **Horrig Sogn** har tilforn været 2de Kirker, nemlig en paa Gaarden **Fos** og en paa Gaarden **Grinne**, men disse Kirker bleve sløfede omtrent Aar 1589, og i dets Sted nuværende Sognekirke paa Gaarden **Horrig** opført. Tienden og Landskylden til de nedlagte Kirker bleve Stedets Præst tilstaaet, og Almuen paatog sig selv at holde Kirken vedlige. Hovedkirken er en anseelig, stor Træbygning, i Form af en Korskirke, med et høit Spiir paa Midten. Choret med den derover værende Hvælving er malet. Ved den søndre Side af Alteret staaer en Tavle over Stedets Præster. I Kirkens Vinduer sees indbrændte adskillige Vaabner, Navne og Postyrer, deriblandt en gammel Bonde til Hest med blaa Kiole og Burser, rund Hat paa Hovedet, en Kaarde ved Siden, og gule Handsker paa Hænderne, holdende i den høire Haand en Stridshammer med langt Skaft. Ligesaa forestilles en anden Bonde til Fods i samme Dragt, som holder en Stridsøre med et meget langt Skaft i høire Haand. Kirken har tilforn staaet paa vestre eller nordre Side af **Gula-Elv**, hvor **Præstegaarden** endnu staaer, men maatte flyttes formedelst Elvebrud til søndre Side ved Gaarden **Skorvolden**, hvor

et kort Stykke Østen for Kirken er en Broe over **Sokna-Elv**, hvilken Elv er den, som har forarsager

Side 694

Udbrudet, ved det den forener sig med **Gula-Elv** strax neden for Broen. **Præstegaardens** Husbygninger ere ligesaa formedelst Elvebrud flyttede omtrent i Aaret 1730, og i de senere Tider truet med lige Skiebne. Desuden bleve Vaaningshusene ved Vaadeild for nogle Aar siden lagte i Aske, men ere siden smukt opbygte. Gaardens tilliggende Jorder samt Skov og Mark indeholde en stor Strækning af omtrent 1/2 Miil i Længde. Den deraf opdyrkede Deel er ligeledes betydelig, endskiønt meget er tabt ved Elvebrud. Udsæden er aarlig 50 til 60 Tønder Korn. Almuens fornemste Næring er Jordbruget og ved Saugtømmerhugst og Kul-Brænding i de til de fleste Gaarde liggende betydelige Skove, samt ved Qvæg-Avling, Fede- og Skind-Vares Forhandling med videre, deels i **Tronhiem** og deels paa **Bergpladsen Røraas**, hvortil den alfare Vei fra **Tronhiem** ligger op efter dette Præstegield forbi **Præstegaarden**. Til dette Præstegield er en Sognepræst, boende paa **Præstegaarden**, og en residerende Kapellan. **Hovedsognet** og **Horrig Anner** udgjør hver et særskilt Tinglaug, samt **Soandahlen** og **Budalen** tilsammen eet Tinglaug, hvis Tinge holdes hver for sig, dog paa een Tid, paa Giestgivergaarden **Bye** i **Horrig Sogn**.

Størken, en liden Øe, beliggende 1 Miil Norden for **Melsøe** i **Alstahoug-Præstegield**, **Helgelands Fogd.**, **Nordlands Amt**.

Suderøe eller **Syderøe**, en stor beboet Øe blandt de Søndenfords **Færøer**, som udgjør et Præstegield og Syssel af samme Navn, bestaaende af 6 Kirkesogne, nemlig: **Qvalbøe Hovedsogn**, og Annererne: **Frodebye**, **Porker**, **Vaag**, **Sandbøe**, og **Samsøe** ved **Samsøe Bye**. Den er 5 Mile lang og paa det bredeste 2 Mile, bøier sig med den ene Ende i Sønder og med den anden i Nordvest. Den er den sidste og sydligste blandt **Færøerne**, og et biergfuldt Land. Paa vestre Side er mestendeels høie Forbjerg, og kan der ingensteds landes uden allene paa 4 Steder, dog derhos meget besværligt. Paa Øens østre Side findes 4 lange Viger, nemlig: 1) **Qvalvig**, som ei er beboet; 2) **Qvalbøe**, hvor Hovedkirken og **Præstegaarden** ligger; 3) **Tungevaag**, hvori ere gode Sommer-Havne; og 4) **Vaage-Fiord**. Biergene indeholde Steenkul, hvis Flotser har været adskillige Gange undersøgt og befunden af en særdeles god Art, frie for Svovl, arsenicalske Kiis og Vitriolsyre, saa at Kullene ere vel skikkede til Brændsel og anden oekonomisk Brug, men ikke til Smedning. For Kongelig Regning skeer her Brydning ved 10 Mand under Tilsyn af en Opseer; men da denne Steenkul-Brydning medfører Tab, vil Arbeidets Standsning være at befrygte; thi Øen er ikke af den Beskaffenhed, at Vare kan bringes derhen for at spare Fragten.

Side 695

Handelsskibene, som gaae til **Thorshavn**, vil ikke anløbe denne Øe formedelst dens affides Beliggenhed, og Farvandet imellem disse Steder er saa besværligt, at Skipperne sige derved at kunne forsinke en heel Reise. Skibene, som ere sendte til Øen efter Kul, have derfor maattet gaae ballastede derhen, hvorved forlanges i Fragt 12 Rdrl. pr. Læst, hvilket er Kullenes Priis i **Kiøbenhavn**. Rentekammeret har i Aaret 1792 bekjendtgiort, at der paa **Suderøe** befandtes en Beholdning af omtrent 9000 Tønder Steenkul, som Skibe kunde afhente derfra, imod 6 Rigsdaler Læsten, hvilket er netop Brydnings Omkostningerne i nærværende Tid. Men ingen meldre sig. En Idee er fremsat i Tillægget til ikkun Tanker. **Rhavn** 1793, nemlig: at Hvalfanger-Skibe, der ere uheldige i Fangst, skulde paa deres Hiemreise gaae ind til **Færøe**,

og lades med Kul, som maatte overlades for Brydnings Omkostningerne, hvorved den Gevinst, som Kullenes Salg da maatte give, kunne nogenledes stoppe Udredningens Tab. Indbyggernes Antal paa Øen var Aar 1769 i alt 685 Siele. Videre om denne Øe gielder i Henseende til **Færøerne** i Almindelighed, see **Færøe**.

Sukkertoppen, en Colonie, beliggende under 65 Grader 40 Minuter, i det søndre Inspectorat af **Grønland**. Her drives god Handel og gives Leilighed til Hvalfangst. For Indbyggerne er en Missionarius ordinatus og en Catechet.

Sul- eller **Sunl-Bygd**, en Strækning af **Verdalens Præstegield**, i **Stør- og Verdals Fogd.**, **Tronhiems Amt**, som ovenfor Gaarden **Steene** skiær sig i Sydost mod Grændserne af **Jemteland** i **Sverrig**. Igiennem denne Strækning løber en stor Elv af samme Navn, som kommer fra et Vand, kalder **Inden-Vatn**, beliggende Østen for **Suls-Bygden**, hvilken Elv gjør et stort Vandfald, og siden tiltager sig nogle mindre Elve, saasom **Krags-Elven**, **Troms-Elven** ved Gaarden **Steene**, og **Qver-Elven** m. fl., indtil den falder ud eller forener sig med **Helgaae-Elv** ved Gaarden **Nerholm**, hvorefter den siden faaer Navn af **Verdals-Elv**. **Sulbygden** bestaaer af 7 Gaarde efter Matrikulen, som ere 5 **Sul-Gaarde**, **Vestgaard-Sul** og **Sul-Stuen**. Herfra til nærmeste Gaard i **Jemteland**, kaldet **Skarsstue**, er 3 Mile over **Sule-Field**. Paa **Sul-Gaardene** logerede Kong **Oluf** den Hellige, da han kom igien til **Norge** fra **Jemteland** over til **Verdalen**, hvor han paa **Stikkelstad** omkom i en Træfning med hans ham frafaldne Undersaatter den 20 Julii 1030, see **Stikkelstad**.

Suledals Præstegield, i **Ryfylke Fogd.** og Provstie, **Stavanger Amt**, bestaaer af 3de Kirkesogne, som ere: **Suledals Hovedsogn**, og Annererne: **Søvde** og **Røldal**, hvilket sidste henhører

Side 696

i det Verdslige under **Søndhordlehns Fogd.**, søndre **Bergenhuus Amt**. Igiennem dette Præstegield løber en stor Elv, kaldet **Suledals Elv**, som kommer fra **Suledals Vand**, hvilket Vand er 2 1/2 Miil langt, og falder ud efter 5 a 6 Miles Løb i **Sands-fiorden**, Sonden for **Sand** i **Ryfylke Fogderie**. I denne Elv gives den største Lax, som i Amtet, ja vel udi hele **Norge** fanges. Hovedsognet udgør et Skibreede eller Tinglaug under **Hembnæs Fierding**, bestaaende af 83 Gaarde, som Aar 1746 bleve beboede af 130 Gaardmænd. Tingstedet er Gaarden **Jelsøe** i **Jelsøe Præstegield**. Til **Suledals Præstegield** er en Sognepræst.

Sulu-Skiær, et høit Bierg, som særskilt ligger i Havet under **Rangaavalle Syssel**, søndre Fierding af **Island**, mærkværdigt deraf, at det har en Aabning ligesom en Port, hvorigiennem smaa Baade kan passere, naar Havet er stille. Den Svefugel Havsulen bygger her sin Rede.

Suløe, den største Øe af alle Øerne i **Borgunds Præstegield**, under **Søndmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**, thi den er i Længde 1 1/2 Miil og i største Brede 3/4 Miil. Den adskilles fra det faste Land ved et trangt Sund, kaldet **Vegsund**, og støder mod den vestre Pynt til **Breedsund**, hvor den gjør Skilsmisse imellem de 2de fra **Breedsund** indløbende Fiorde nemlig: **Stor-Fiorden**, som her kaldes **Sulefiord**, og **Borgensfiord**, af hvilke den første ligger paa søndre og den sidste paa nordre Side af Øen. Disse 2de fiskerige Fiorde er det især, som foraarsage, at denne Øe fremfor andre Øer i Fogderiet er vel beboet og folkerig, særdeles den nordre Side, da **Borgensfiord** er mere beqvem til Fiskerie af Sild og Torsk med andre Slags Fisk, end **Storfiorden**. Øen med underliggende smaa Holme ernærer deels ved Fiskerie og deels ved Jordebrug omtrent 90 Gaardmænd, samt hen ved 60 Huus- og Pladsemænd, tilsammen er Antal af 150 bosiddende Familier, hvoraf nogle paa søndre Side, som beboe 7 Gaarde, høre under **Hareids Hovedsogn** og Præstegield. Et meget høit Field strækker sig langs

efter Øen, hvorpaa falder gode Græsgange, og hvorved gives Leilighed at holde omtrent 2000 Stykker Faar, foruden en stor Deel andet Qvæg. Paa Fieldet opholde sig og en Deel Hiorte. Til visse Gaarde findes hist og her lidt Fyrre- og Birkeskov, og en Herlighed har disse Beboere, som ellers er sielden, nemlig nogle middelmaadige Elve, hvilke give Anledning til Møllebrug. Paa Fieldet findes Cristaller i temmelig Mængde.

Sumbøe, en liden ubeboet Holm under **Suderøe Syssel** blandt **Færøerne**.

Sumbøe-Munk, en rund Klippe i Havet, 10 Favne høi, gemeenlig kaldet **Munken**, beliggende Sonden for **Suderøe** og

Side 697

Sydost fra sidstmeldte Øe **Sumbøe**. Hos denne **Munk** er en overmaade farlig Mælstrom, som skal være langt stærkere end den bekjendte **Moskestrom** i **Nordlands Amt**. Den er meest farlig i stille Veir. Paa **Munken**, hvorpaa endeel Fugle opholde sig, er en usædvanlig stærk Kulde, endog i hedeste Sommerdage. Norden for denne Klippe ligger 6 Skiær, og imellem disse og Klippen er 3 til 4 Favne dybt Vand.

Sund, en Gaard i **Næs Præstegjeld**, **Hedemarkens Fogderie** og Amt. Norden for Gaarden, som ligger ved et Sund af **Missen Vand**, imellem det faste Land og Den **Hovindsholm**, sees en temmelig stor rund Kiempehøi, som er udgravet og derved fundet et gammelt Sværd 1 1/2 Alen langt, et Spyd og en Øre, hvilket alt laae i Kryds over hinanden under en flad Steenhelle.

Sundalen, en stor og vidtløftig Dalstrækning, som ligger Østen for **Tingvold** i **Nordmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, og gaaer op fra **Sundals-Øren** ved **Sundals-Fiord** i en Strækning mellem S. O. og N. V.. Denne Dalstrækning kommer vel overeens med andre Dalstrækninger deri, at den ligger indsluttet imellem Bierge paa begge Sider, men er derved forskiellig fra de fleste andre, at bemeldte Bierge ere ei allene overalt meget høie, men ogsaa paa sine Steder næsten perpendiculaire, og indslutte en næsten overalt lige jevn og i samme Jevnhed bestandig fremløbende Slette. De nederste Fielde kaldes, nemlig paa søndre Side, **Kalken**, og paa nordre Side, **Hofsnippa**, hvilket sidste kan sees 4 a 5 Mile ud i Havet, efterat de andre Fielde ei mere er at see. Ofte, især om Efteraaret, nedfalde fra dette Field Stormvinde og hastige Orcaner, som kaste ei allene Huse men ogsaa Mennesker omkuld, naar de ere ude paa Marken. Derfra nedfalde ogsaa, fornemmelig om Foraaret, Sneeskrede eller Laviner, hvoraf en, for endeel Aar siden, beskadigede den understaaende Kirke og Præstegaard. Denne Dal tilligemed **Ørendal**, og en mindre Dalstrækning, kaldet **Tværdalen**, samt endeel Gaarde omkring **Sundals Fiord** indeholde et Præstegjeld, kaldet **Sundals Præstegjeld**, under **Nordmørs Provstie**, som tillige udgjør et Tinglaug, og bestaaer nu af 3de Kirkesogne, hvilke ere: **Hofs** eller **Sundals Hovedsogn**, og Annererne: **Ørendal** eller **Huusebye** og **Romfo** eller **Rouef**, men tilforn har her været nok en Kirke, kaldet **Løykens Kirke**, som nu er nedlagt. Hovedkirken staaer nu paa **Præstegaarden Hofs** Grund, men har i fordum Tid staaet henimod 1/2 Miil længere oppe i Dalen, paa den Gaard **Løyten**, og var da **Hofs** Kirke og Sogn et Anner. Paa Hovedkirkens Kirkegaard staaer en temmelig høi og anseelig Bautasteen, som er 4 Alne høi, og tæt uden for Kirkegaarden ligger en temmelig stor Kiempehøi,

Side 698

som nu for det meste er udkastet, men Sonden for **Præstegaarden** ligger 2de andre temmelig store Høie. Indbyggernes Næring er ved Jordbruget, som de drive meget flittig, saa at, omendskiønt Gaardene ikkun ere smaa, ei allene avles det fornødne til Huusholdningen og Sædekorn, men og til Forhandling i **Christianssund**. Den fornemste Sæd er Havre, noget Byg

og Rug, samt paa et Par Gaarde Byg allene. Foruden disse Kornvare udføres ogsaa til **Christianssund** en stor Deel stort og smaat Qvæg, samt Fede- og Skindvare; saa bliver desuden i Slagtetiden om Høsten bragt til **Tronhiem** meget Slagteqvæg. Her drives og en Slags Handel med Heste. Skovene ere kun meget ringe, saa at Bygningstømmer tildeels maae kjøbes fra andre Steder, hvorfor i hele Præstegieldet ere ikkun 3de Saugbruge. Af Fiskerie haves i Almindelighed ingen Fordeel formedelst de fleste Gaardes langt Fraliggenhed fra Søen. Igiennem **Sundalen** løber en stor Elv, kaldet **Sundals-Elv**, som kommer fra **Dovrefield** og tiltager sig adskillige mindre Elve, samt efter omtrent 14 Miles Løb falder ud i **Sundals Fiord**, hvilken Fiord er en Arm eller den inderste Deel af **Tingvolds-Fiorden**. Hvor Elven falder ud, staaer en Samling af Vaaningshuse og Søeboder, som har Anseelse af en liden Bye, kaldet **Sundals-Øren**. Her boer en Giestgiver, hvor Tinget holdes, og omtrent 20 andre Familier. Til dette Præstegield er en Sognepræst og en residerende Kapellan.

Sundbarm, en Gaard i **Sillejords Præstegield**, **Øvre Tellemarkens Fogderie**, **Bradsberg Amt**, hvorved ligger et Field, som indeholder et Slags Stene, rødagtige med fine hvide Aarer, formodentlig Jaspis.

Sundbarms Vand i sidstmeldte Præstegield, er et ferskt Vand 1 Miil langt, som har i Midten et smalt Sund. Her falder godt Fiskerie.

Sundboe Nordre, en smuk Gaard i **Fladdals Annersogn**, **Sillejords Præstegield**, **Øvre Tellemarkens Fogderie**, **Bradsberg Amt**, som beboes af Stedets Sorenskriver Cancelliaraad Wamberg. Paa denne Gaard skal i de hedenske Tider have boet en Kiempe, ved Navn Glom Sundboe, som skal ligge begravet i en strax ved Gaarden værende Høi, kaldet **Glomshougen**; paa denne Høi har tilforn staaet 2de Bautastene, men nu ikkun een, som er 3 Alne 15 Tommer lang og 18 Tommer bred, hvorpaa sees endeel Rune-Bogstaver, som udledes paa Dansk til følgende Ord: "Ogmol er ikke i Rui, Artug beder Thor den almægtige Gud, at han tager Sielen i større Glæde, er denne Steen dig opreist." Sorenskriveren har anlagt paa

Side 699

Gaarden en **Plante-Skole** af unge Frugttræer, og har nu en Samling af henved 6000 plantbare Træer.

Sundet, den residerende Kapellans Gaard i **Froens Præstegield**, søndre **Guldbrandsdalens Sorenskriverie**, **Christians Amt**, af Skyld 3 Huder, beliggende paa vestre Side af **Laugen-Elv**. Her er opført en Broe over Elven, kaldet **Sundbroen**, paa Almuens Bekostning, som staaer paa 11 Steenkar. Gaarden har god Skov og anseelige Høesletter, men til Korn-Avling er Jorden meget usikker.

Sundfær og **Næs**, 2de Gaarde beliggende paa nordre Side af **Strømmen** paa **Indersen**, under **Tronhiems Amt**, tilhørende Giestgiveren sammesteds, **Amund Flakenberg**. Under Gaardene hører en stor Deel Strandsiddere ved bemeldte **Strømmen**, som leve for det meste af Fiskerie, og endeel ere Haandværkere.

Sundland, en smuk Lyst- og Avlsgaard, beliggende en kort halv Miil Sønden for Staden **Tronhiem**, i **Hlade Hovedsogn**, **Strinde Præstegield** og Fogderie, **Tronhiems Amt**, som af dens nærværende Eier Hospitals-Forstander **Syhn** er anseelig forbedret og opdyrket.

Sundnæs, en meget stor, smuk og anseelig Gaard, beliggende paa en stor Slette ved **Inderø-Fiorden**, et kort Stykke Vesten for **Strømmen**, under **Sarhug Hovedsogn**, **Indersens Præstegield** og Fogderie, **Tronhiems Amt**, af Skyld 8 Spand. Denne Gaard beboes af Major v. **Angell**, som er Eier af Kirkerne og mange Gaarde med Saugbruge sammesteds, hvilket alt tilligemed Kirken, endeel Jordegods og Saugbruge i **Verrans Annersogn**, under **Ytterøens**

Tinglaug, han for endeel Aar siden købte af Proprietair nu afgangne **Peder Vittrup**, da baade Hovedgaardens Bygninger vare gamle og Kirkerne brøstfældige; men Majoren har siden ei allene meget smukt opbyggt alle Hovedgaardens Husebygninger af Tømmer, og meget betydelig udvidet og forbedret Gaardens Indmarker ved Kratskovs Afhuggelse samt Grøfters og Nylands Optagelse, hvorved den gamle Ager for endeel er lagt til Eng, og saaledes Gaarden forbedret i Avling til mere end dobbelt imod den forhen har afgivet, foruden mange andre nyttige Anlæg, og de til Gaarden løbende Veies Istandsættelse og Alleers Plantning m. v., men han har og tillige ladet samtlige Kirker betydeligt reparere og smukt istandsætte baade ind- og udvendig. Gaarden ligger særdeles beleilig til Fiskerie, og kan daglig have Smaafisk ved at holde en Fisker dertil.

Sunds Otting, et Tinglaug i **Romsdals** Fogderie og Amt, Tingstedet er Gaarden **Eiskrim**.

Side 700

Sunds Præstegield, i søndre **Bergenhuus** Amt, bestaaet af 4 Kirkesogne, nemlig: **Sunds** Hovedsogn og **Fields** Anner, i **Nordhordlehns** Fogderie og Provstie, og Annererne: **Østervold** eller **Austevold** og **Møgster**, under **Søndhordlehns** Fogderie og Provstie. Hovedkirken og **Præstegaarden** ligge paa en Øe, kaldet **Sartorøen**. Til dette Præstegield er en Sognepræst og en residerende Kapellan.

Sundset, en Giestgivergaard i **Renneboe** Anner, **Meldals** Præstegield, **Orkedals Sorenskriverie**, **Tronhiems** Amt, beliggende ved Kongeveien til **Dovrefield**, 8 1/2 Miil fra **Tronhiem**. Paa denne Gaard blev en svensk General-Vagtmester, som Anfører for endeel svenske Dragouner, hvilke i sidste Krig, Aar 1718, forfulgte en Trop norske Dragouner over Fieldet til de søndenfieldske Grændser, ved hans Tilbagemarsch fra **Opdal** til **Tronhiem** ihjelskudt af en ung Bondedreng, hvorover de svenske Dragouner satte Ild paa Gaarden, og den blev lagt i Aske.

Surendalen, en af de største, betydeligste og nu frugtbareste Dalstrækninger Nordenfields, beliggende i **Nordmørs** Fogd., **Tronhiems** Amt, som er omtrent 4 store Mile lang, men paa de fleste Steder ei over 1/4 Miil breed. Denne Dal, tilligemed endeel Sidedale og ubeboede Fieldstrækninger eller Markebygde, udgør **Surendals** Præstegield under **Nordmørs** Provstie, som i fordum Tid har lagt under **Stangvigs** Præstegield, men nu som et særskilt Præstegield bestaaer af 4 Kirkesogne, nemlig: **Surendals** eller **Øye** Hovedsogn, og Annererne: **Ranæs** eller **Skey**, **Moe** og **Rindal** eller **Reindalen**. Igiennem Hoveddalen løber en stor Elv, kaldet **Sura** eller **Surna**, som kommer fra Fieldene paa Grændserne mod **Meldalen** og **Orkedalen**, og falder ud i **Surendals Fiord**, en Arm af **Halse-Fiord**, ved **Surendals-Øren**, og tager til sig i sit Løb igiennem Dalen adskillige mindre Tverelve. Jorden er overalt i dette Præstegield meget beqvem til Ager og Engbund, og Indbyggerne drive deres Jordbrug, som nu er deres fornemste Haandtering, med god Flid og Fordeel, hvorover de fleste af dem ogsaa staae sig vel. Her avles en stor Mængde Humle, mere end paa noget andet Sted Nordenfields, som næsten skal være ligesaa god som den Brunsvigske. Desuden avles her meget Liin eller Hør og Hamp, og væves en temmelig Deel Lærreder, saa at adskillige Bønder deraf kan sælge for 20 a 30 Rdlr. og derover aarlig. Indbyggerne drive meget paa Heste-Avl, som de opføde og afhandle med Fordeel, da de surendalske Heste ere bekjendte for meget gode. Her drives tillige meget paa Skytterie, især efter Fuglevildt, hvortil her falder god Leilighed i Skovene, i de mange Afdale, og paa Fieldene. Af dette Vildt bringes en stor

Side 701

Deel til **Tronhiem** og **Christianssund**. Tilforn have Indbyggerne meest drevet paa Tømmerhugst til Saugbrugene, men derved ere Skovene nu for største Deel udhugne. I øvrigt er **Surendals** Almue i Almindelighed kun slette Huusholdere, og vil leve alt for vel, saa at, omendskiønt mange Bønder holde 20 a 30 Malkekøer, sælges dog lidet eller intet af Fedevare, men af Slagteqvæg bliver en temmelig Deel solgt, som om Efteraaret af visse Bønder opkøbes og drives til **Tronhiem**, og der sælges i Slagtetiden. Ved Aar 1589 var i hele **Surendalen** kun 81 Bønder, men nu derimod indeholder Præstegieldet 250 Gaardmænd og 60 Huusmænd, og den hele Folkemængdes Beløb i alt henimod 3000 Siele. Ved ommeldte Aar 1589 beløb Korntienden af **Surendalens** og **Stangvigs** Præstegielde ikkun til 42 Tønder paa 1/3 Part, men nu af **Surendalen** allene udgjør 270 til 300 Tønder pr. Part. **Hovedkirken** staaer neerst i Dalen paa en meget stor Slette Norden for Elven. Den er en ottekantet maadelig stor Træbygning, med et temmelig høit Spiir. Dens Ornamenten ere kun faa og ei betydelige, naar undtages Altertavlen og Prædikestolen, som ere nye, smukt malede og forgyldte. **Præstegaarden** kaldes **Øye**, ligger ved Hovedkirken, er en stor, smuk og god Gaard, hvis Avling er aarlig omtrent 100 Tønder Korn. **Ranæs** Annersogn og Kirke ligge paa søndre Side af Elven ligesaa nederst i Dalen, og ovenfor dette og Hovedsognet ligger **Moe** Sogn paa begge Sider af Elven, næsten ligesaa stort af Strækning som begge de førstnævnte, men længst hen mod Østen og oppe mod Fieldene ligger **Reindals** Sogn, som er det største. Paa **Surendals-Øren** boer endeel Strandsiddere, og her staae tillige endeel Baade-Nøste, tilhørende Almuen. Her har det surendalske Compagnie deres Exerceerplads. Til Præstegieldet er en Sognepræst. Tingstedet for **Surendals** Tinglaug er Gaarden **Honstad**.

Surtshellir, en meget stor Hule i en Klippe paa **Arnarsvatnsheide**, i **Borgarfjords** Syssel, vestre Fierding af **Island**, som er 839 Favne i Omkreds. Den har sit Navn af en stor Jætte, kaldet **Surtur**, som efter almindelig Fortælling har boet her. Den skal og i fordom Tid have været beboet af en Røverbande, kaldet Hellismænd, saa og af fredløse Mænd, som her har havt et sikkert Tilflugtssted.

Susendal, en Dalstrækning i **Helgelands** Fogderie, **Nordlands** Amt, hvorigiennem løber en stor Elv, som kommer fra **Teppeelvand**, beliggende høit oppe blandt Fieldene, og falder ud i **Vessen-Elv**.

Svadsunds Sogn, et Anner til **Gusdals** Præstegield, i **søndre Guldbrandsdalens** Sorenskriverie, **Christians** Amt.

Side 702

Kirken, som ligger 2 Mile fra **Hovedkirken**), er af Træ og tilhører Almuen.

Svahelle, saa kaldes **Præstegaarden** i **Froens** Præstegield, see **Froen**.

Svanningvandene, 2de store ferske Bande i **Helgelands** Fogderie, **Nordlands** Amt, som have deres Udløb i **Vessen-Elv**.

Svanøe, en stor beboet Øe i **Søndfjords** Sorenskriverie, nordre **Bergenhuus** Amt, som indeholder et Annersogn til **Kinds** Præstegield, kaldet **Broe** eller **Svanøe**. Paa Øen ligger en adelig Sadegaard, kaldet **Svanøe**, som har sin egen Birke-Ret, hvorover er en Birkedommer, som tillige er Birkeskriver. Til **Svanøe Sogns** Fattige har Forvalter Falk Giedding givet 300 Rdlr., hvoraf de nyde aarlig Renter. Kapitalen staaer under Opsyn af Over-Commissionen for de Fattiges Væsen i **Bergen**.

Svarfadardals-Aae, en meget fiskerig Elv i **Vadle** eller **Hefjords** Syssel, nordre Fierding af **Island**.

Svarka eller **Svaarka**, en Elv i **Orkedals Præstegield** og Sorenskriverie, **Tronhiems Amt**, som kommer fra **Svork-Søen** eller **Lia-Vand**, og falder ud i **Orkedals-** eller **Ørkel-Elv**, ved **Svarkmoe Bergplads** til **Meldals** eller **Lykkens Kobberværk**. Denne **Svarka-Elv** driver Værkets Smeltehytte, -fee **Meldals Værk**, hvorunder Bergpladsen **Svarkmoe** tillige er anført. **Svarstads Hovedsogn** og **Præstegaard** i **Laurdals Præstegield**, see **Laurdal**.

Svarteløk-Vand, et lidet ferskt Vand, beliggende øverst oppe i **Solnør-Dal**, indsluttet blandt Fieldene under **Ørskougs Hovedsogn** og **Præstegield**, **Søndmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**, hvori fra **Solnør-Elv** udløber. Ved Bandet ligger en øde Gaard, kaldet **Svarteløk**, hvorpaa falder skøn Høe-Avling.

Svartørene, en Øe med nogle hosliggende Holme ude ved Havet, under **Romsdals Fogderie** og Amt.

Svartvig, en Havn i **Vestfinmarken**, under **Finmarkens Fogderie** og Amt.

Sveens Sogn, et Anner til **Findsaas Præstegield**, i **Søndhordlehns Fogderie**, søndre **Bergenhuus Amt**.

Svelvig, en folkeriig og skøn Ladeplads, beliggende paa østre Side af **Dramsfjorden**, under **Strømmens Annersogn** i **Jarlsbergs Grevskab**. Her er en god Vinter-Havn, hvor de største Skibe i **Dramsfjorden** ligge om Vinteren, og maae herfra udfibes Trælast om Høsten og Foraaret, naar **Drammens Fjord** er belagt med Jis. 2de Kongelige Toldbetiente med 4 Røyerter ere her ansatte, hvilke henhøre under **Drammens Tolldirection**. Et Glasværk er her anlagt, kaldet **Strømmens Glasværk**, efterdi det

Side 703

forhen har været ved **Strømmens Ladested**, hvortil er opført kostbare og store Bygninger. Her blæses blot Boutellie-Glas.

Svendsgaard, en Gaard i **Ringsagers Præstegield**, **Hedemarkens Fogderie** og Amt, hvor en Konge, ved Navn **Svend**, skal have havt sin Residents, og skal ligge begravet i en stor Kiempehøi, som sees Besten for Gaarden. Endeel andre faadanne Høie sees paa denne Gaard, af hvilke nogle ere besatte med Stene.

Svendsgaard, en Gaard paa **Dovrefield**, under **Lessøe Præstegield**, i nordre **Guldbrandsdalens Fogderie**, **Christians Amt**, af Skyld 6 Skind, 14 Alen Badmel og 18 Mark Fisk. Her formenes at have staaet en Kirke, da en gammel Kirkegaard endnu er tilsyne, hvorpaa er fundet et Laarbeen af et Menneske, saa stort, at naar en fuldkommen voren Karl fatte det paa Jorden, rakte det ham til Bæltet. Under Fæhuset paa Gaarden er ogsaa fundet adskillige Menneskebeen. Denne Gaard har 2 Opsiddere og 2 Huusmandspladse.

Svennes-Sogn, et Anner til **Ourdals Præstegield**, i **Valders Fogderie**, **Christians Amt**, beliggende i **Hoveddalen** af **Valders District**.

Svenning- eller **Svenne-Sogn**, et Anner til **Flesbergs Præstegield**, i **Nummedals** og **Sandsværs Fogderie**, **Buskeruds Amt**.

Sverresborg, en af Staden **Bergens** beste Fortresser, beliggende paa en Klippe næst ved det **Næs Kommunen** paa nordre Side af Havnen eller **Bergens-Vaag**, anlagt Aar 1666, og forsynet med Batterie, hvorpaa ere plantede Kanoner. Det fører sit Navn af Kong **Sverre**, som regierede i **Norge** Aar 1193, og havde gemeenlig fit Kongelige Sæde og Residents i **Bergen**. Han lod paa samme Klippe eller Bierg opføre en Borg eller Slot for hans Dronning, som blev kaldet **Sverresborg**, hvilket siden blev ødelagt og nedrevet, saa at Stedet i lang Tid var en Steenhob, bedækket med Jord og Græs, indtil Kong **Friderich den 3die** lod anlægge et Batterie, som siden med flere bleve forøgede.

Svindals Sogn, et Anner til **Vaaler Præstegield**, i **Mosse Fogderie**, **Smaalehnenes Amt**.

Svinesund, et meget smalt Sund, som løber op fra **Singel-Fiorden** til **Idde-Fiord**, i **Idde og Marker Fogderie**, **Smaalehnenes Amt**, imellem meget høie Fielde, og er Grændseskiel imellem **Norge** og **Sverrig** paa den Kant. Dette Sund, som ligger 47 1/2 Miil fra **Kiøbenhavn**, 14 3/4 Miil fra **Christiania** og 1 1/4 Miil fra **Friderichshald**, maae Posten fra **Kiøbenhavn** til **Norge** og andre Reisende overfare ved dertil anrettede Færger og dertil beskikkede Færgemænd paa begge Sider. Ligesaa er ved Sundet, saavel paa svensk som norsk Side, ansat en Kongelig Toldbetient,

Side 704

for hvem de Reisende maae forevise deres Reisepas og lade deres medhavende Bagage eftersees i Henseende ufortoldede og kontrabande Bare. Det sidste Skydssted paa norsk Side er Gaarden **Helle**, hvorfra de Reisende beholde de der bekomne Skydsheste over Sundet til første Skifte i **Sverrig**, kaldet **Hougdal**; ligesaa beholdes de hougdaalske Skydsheste over Sundet til Skydsgaarden **Helle**. En vis Færgetart er fastsat ved **Svinesund**, nemlig: paa norsk Side betales for en Person med Hest 6 β, og for en Bagage med Tiener og Hest 8 β. Af store Heste, naar ikkun een eller tvende kan tages i Færgeren 8 β. For en halv Vogn eller Kierre med 2 Heste 24 β, og for en heel Vogn med 4 a 6 Heste 30 β. Paa svensk Side betales for en Vogn en Daler Sølvmynt; for en Hest 4 Styver, og for en enkelt Person 2 Styver. Ved Reise til eller igiennem **Sverrig** maae Reisende anskaffe sig svenske Penge i **Friderichshald**. Et Pileskud fra Færgestedet, mod N. O., ligger paa norsk Side et høit Bierg, og paa det siges et Slot, at have staaet i fordum Tid, kaldet **Suenborg**. Tvert over Sundet paa svensk Side skal ogsaa paa et Bierg have staaet et Slot. Langs Veien ned til **Svinesund** sees baade paa norsk og svensk Side Levninger af opkastede Volde og Skandser.

Svinvær, en Samling af nogle Holme og Skiær under **Rødøens Præstegield**, i **Helgelands Fogd.**, **Nordlands Amt**.

Svinøe, en Øe under **Norderøe Syssel** blandt **Færøerne**, som er 1 1/2 Miil lang og 3/4 Miil breed, og ligger 1/2 Miil Sonden for **Fugløe**. **Svinøe** bestaaer af 2de høie Fielde eller Bierge paa den nordre og søndre Side. Det søndre Field er omtrent 1 Miil, og det nordre 1/2 Miil langt. Midt imellem disse er en Dal fra Østen til Vesten, som foranlediger, at Øen har Anseelse langt ude paa Havet af 2de særskilte Øer. Indbyggerne paa Øen har her deres egen Kirke, som hører under **Viderøe Præstegield**.

Svoel-Minerne eller **Namar** paa **Island**, see **Namar**.

Svukku-Field, et meget høit Field med en rund Biergpynt eller Knoll, **Svukkustøt** kaldet, beliggende paa søndre Side af **Tronhiems Amt** mod Grændserne med **Jemteland** i **Sverrig**.

Sydervaaes eller **Sørvaags Sogn**, et Anner til **Vaagsøe Præstegield**, under **Vaagsøe Syssel** blandt de føndenfjordske **Færøer**, beliggende paa den vestlige Side af Den **Vaagsøe**.

Syderøe eller **Suderøe** sammesteds, see **Suderøe**.

Sygne eller **Søgne Præstegield**, under **Holle Tinglaug**, i **Mandals Fogderie**, **Provstie** og Amt, bestaaer af 2 Kirkesogne, som ere: **Sygne Hovedsogn** og Anneret **Grebstad**, hvis Gaarde skylde 193 Huder 7 Engelsker, deraf er **Hovedsognets** Jordskyld 135 Huder. **Præstegaarden** **Sygne** skylder 4 Huder. Aar 1787

Side 705

beløb Folke-Antallet i dette Præstegield til 1401 af Unge og Gamle, deraf i Hovedsognet 1018 Siele. Til dette Præstegield er en Sognepræst, som oppebær Landskyld af 8 Huder 10 Engelsker

i Kalder foruden **Præstegaarden**, som han beboer, men Børel ikkun af 7 Huder 4 Engelsker. Hovedkirken eier 3de Gaarde, nemlig: **Hellesvig, Kielland og Rummelstad**, i Hovedsognet, tilsammen af Skyld 2 Huder 9 Engelsker.

Syland eller **Sylfieldene**, et Grændsefield imellem **Norge** og **Sverrig**, beliggende i den søndre Deel af **Tronhiems Amt**, under **Strinde Fogderie**. Dette Field har mange høie Spidse og Toppe, blandt hvilke den søndre Top er 1525 Alne høi. Igiennem dette Field er en Aabning paa dets sydvestre Side, kaldet **Ikorsdørra**, hvorigiennem en Elv løber, under Navn af **Ikors-Aae**, som falder ud i **Nid-Elv**.

Sylling-Sogn, et Anner til **Lier Præstegield**, i **Buskeruds Fogderie** og Amt. Kirken er en Steenbygning, som ligger 1 1/4 Miil i Nord fra Hovedkirken **Frogner**. See i øvrigt **Lier Præstegield**.

Sylte, en Gaard i **Nordalens Hovedsogn** og Præstegield, **Søndmørs Fogderie, Romsdals Amt**, beliggende nederst i en Dalstrækning, kaldet **Valdal**, ved søndre Side af en derigiennem løbende Elv, paa en jevn Slette. Denne Gaard har forhen været **Præstegaard**, men beboes nu af en Bonde og en Huusmand. Ved Elvebrud har den taget stor Skade, saa at dens Matrikul-Tarst i en kort Tid blev nedsat fra 3 til 1/2 Vog Fiskes Leie; men ikke desmindre er den dog endnu et smukt og behageligt Sted og har en liden, dog god Fyrreskov, hvoraf Præsten eier de 2/3 Dele, og Kirken 1/3 Deel. Lige fra Gaarden op til Dalen gaaer en af Naturen dannet Vei, som er 1/2 Fierding lang, paa de fleste Steder meget bred. Denne Vei falder over en lang Brink bevoret med ranke Fyrretræer paa begge Sider af Veien, som gjør samme til en meget behagelig Ride- og Spadserevei. Denne Brink kaldes **Langbrække**, forhen kaldet **Mosbrækka**, som Sturlesen og Torfæus berette at St. Ole skal have betraadt, da han for sine Fiender maatte flygte og tog i Land ved **Valdalen**. Sturlesen melder tillige om et Steenkors og Torfæus om 2de Korse, som bleve oprettede paa **Mosbrækka** just paa det Sted, hvor Kongen sad for at hvile sig, førend han gav sig videre paa Flugten op efter Dalen. Endnu sees her paa høire Haand, naar man gaaer op ad, et ganske simpelt Trækors, staaende omtrent midt paa Veien, som bær Navn af **St. Oles Kors**, og bliver bestandig efter gammel Skik vedligeholdt af Indbyggerne, hvilke endnu vide at fortælle, at St. Ole har siddet paa dette Sted og med Veemodighed

Side 706

betragtet, hvorledes de Skibe, som bragte ham til **Valdalen**, stode i lys Lue og brændte op i **Valdalsvigen**, efter at han frivillig havde ladet fætte Ild paa dem.

Sylte Sogn, et Anner til **Vedsens Præstegield**, i **Romsdals Fogderie** og Amt, beliggende omkring og i smaa Dalstrækninger ved en Fiord, kaldet **Tresfiorden**. Gaardene ere smukke og vel bebyggede; deres Antal er 33, som Aar 1773 havde 86 Opsiddere. Inderst ved Fiorden staaer Kirken, omtrent 2 1/2 Miil fra **Vedsen**.

Syndelvens eller **Syndelys Sogn**, et Anner til **Nordals Præstegield**, i **Søndmørs Fogderie, Romsdals Amt**, er meget klipperigt og tager til i Høide og Steilhed, jo mere det nærmer sig mod **Langfieldene**, som ere Grændsefieldene imellem de søndenfieldske og nordenfieldske Dele, hvilke her tilstøder. Sognet er formedelst sin farlige og forunderlige Situation underkastet Uleiligheder og ofte stor Skade af Snee- og Steenskreder, saa og af heftige Kastvinde, især i den Deel af Sognet, som ligger øverst, og bestaaer af enkelte Gaarde omkring **Geranger-Fiord** og af en derfra opgaaende Dalstrækning, kaldet **Geranger-Dal**, hvis Beboere har sin egen Kirke eller Kapel, og ansees tildeels som et særskilt Anner, men er dog egentlig indbefattet under **Syndelvens Sogn**, hvis øvrige Deel bestaaer af Gaardene omkring **Syndelys Fiord** og de derfra opgaaende 2de beboede Dale, under Navne af **Syndelys-Dal** og **Nebdal**. De samtlige

Gaarde i hele Sognet bestaaer af 68 Numere efter Matrikulen, som skylde 105 Vog 1 Bispd. 16 Mark Fisk, hvilke bleve Aar 1766 beboede af 141 Gaardmænd samt 14 Huus- og Pladsemænd. Deraf henhører under **Geranger** 24 Gaarde, af Skyld 26 Vog 16 Mark Fisk, som i ommeldte Aar bleve beboede af 36 Gaardmænd og 8 Huusmænd. Herforuden hører 2de Gaarde til **Nordfiords Sorenskriverie** i nordre **Bergenhuus Amt**. Aar 1757 bestod Folke-Antallet i alt af 867 Siele, deraf i **Geranger** 240. **Syndelvns Kirke** staaer paa Gaarden **Hellesylt** ved **Syndelys Fiord**, hvorhen den blev forflyttet fra den tvert over for liggende Gaard **Rorsbrække**, efter at den der staaende Kirke i Aaret 1726 blev ødelagt af Snee-Fond. Den er opført af Tømmer, og ligger smukt paa en høi Bakke, men har ellers intet mærkværdigt. Dens Vedligeholdelse besørges af Sognemændene ved Hielp af et lidet Jordegods, som bestaaer af 3 Vog 12 Mark Fisk. **Geranger Kapel** staaer paa en høi Bakke nederst i **Geranger-Dal** ved **Geranger-Fiord**, see **Geranger**. Sognet udgjør et Skibreede eller Tinglaug, hvortil Tingstedet er Gaarden **Venie**.

Side 707

Syndelys-Dal sammestedes, som og kaldes **Syndelys-Bygd**, en Dalstrækning, som gaaer op fra østre Side af **Syndelys-Fiord**, og mestendeels overalt i en Strækning mod Sydost. Den er 1 1/2 Miil lang, og standser imod et bekiendt Grændsefield, kaldet **Flosfield**, som løber tvers forbi Dalen, og adskiller den fra **Nabofogderiet Nordfiord**, hvortil herfra falder en Vei tvers over Fieldet omtrent af 1 Miils Længde, at regne fra øverste Gaard i Dalen, kaldet **Voldsæt**, til Gaarden **Flo** i **Nordfiords Fogderie**. Denne Dal er temmelig trang og indkneben, men ellers af sædvanlig Beskaffenhed, og overalt indsluttet af høie Fielde, hvis Steilhed giver Anledning til farlige Snee- og Steenskreder, besynderlig længst nede ved Gaarden **Rorsbrække**, hvor Sognekirken, som ovenmeldt forhen har staaet, men blev i Aaret 1726 ødelagt af Snee-Fond. Paa østre Side er Fieldstrækningen afbrudt ved en liden Tverdal, som aabner sig ved Gaarden **Frøse**, og gaaer under Navn af **Frøse-Dal** op til Grændserne af **Geranger**, indbefatter een eneste Gaard af samme Navn som Dalen selv, og nedfender en liden Elv, som, ved at støde til den igiennem Hoveddalen løbende store Elv, forarsager ofte stor Oversvømmelse, saaledes at Gaarden **Frøse** fættes ganske under Vand; siden gjøre begge Elvene et stort Vandfald ved Gaarden **Stadem**, og løbe til sidst ud i **Syndelys-Fiorden**, hvilken Fiord tager sin Begyndelse der, hvor den saa kaldte **Stordals-** eller **Stor-Fiorden** endes, nemlig paa den ene Side ved et Sted, kaldet **Skreednakken**, i **Nordals Sogn**, og paa den anden Side ved **Ørnæs** i **Strands Sogn**, strækkende sig 2 Mile i Længde fra Norden til Sonden, stødende til **Syndelys-Dal** og **Nebdal**, og er egentlig den sidste Deel af **Stordals-Fiorden**, som, efterat den under adskillige Navne og Vendinger har løbet 8 Mile ind igiennem Landet, endelig standser her. Fieldene her omkring Fiorden ere usædvanlig høie og Strandbreddene overmaade steile, der giver Anledning deels til heftige Kastvinde, hvilke ere her saa meget mere farlige, som man i haardt Veir ikkun paa faa Steder finder beqvem Landing, deels til idelige Snee- og Steenskreder, hvilke ei allene løbe ned ad Fieldsiderne fra øverst til nederst, men kaste og en Hoben Gruus og Stene fra sig langt hen paa Fiorden, og gjøre den usikker for de Seilende; de beboede Steder paa begge Sider af Fiorden ere derfor ikkun faa, og af disse ligge de fleste høit oppe paa Flæer, eller Fieldsidernes flade Afsætninger, nogle dyrkede og beboede, andre øde. Disse ere i alt 17 i Tallet, hvoraf 14 ere beboede med 20 Gaardmænd og 6 Huusmænd. I **Syndelys-Dalen** ere 18 Gaarde, som tilhøre Sognet, hvilke beboes af 52 Gaardmænd og 2 Huusmænd, og ernæres her i alt mere end 350 Siele. Denne Dal regnes i Henseende

Side 708

til Frugtbarhed for een af de beste i Fogderiet, da den ei allene frembringer Rug, Byg og Havre, men og Hamp og Humle i betydelig Mængde. Især anvendes her mere end sædvanlig Flid paa Humle- og Æblehaugers Anlæg og Dyrkning, saa at Dalsboerne deraf aarlig kan afhandle saa meget, som deres Skatter beløbe til, men de fleste Æbletræer ere af en slet og ringe Art, dog i hvor slette de derpaa vorende Frugter end ere, have de dog god Afstræk saavel inden for Fogderiet selv, som paa **Romsdals Marked**. Paa Qvæg-Avling lægges her ogsaa megen Vind, især paa Fadre-Avlingen, som er her i den Stand, at en god Deel Uld aarlig kan afhandles, faavelsom Badmel og Strømper. Af Fedevare afgaaer herfra en Hoben til Bergværkerne, og er det især at mærke, at denne Dal tiener til Alfarvei for hele Sognets Indvaanere, saa ofte de begive sig til Bergværkerne i samme Ærinde. Reiserne gaae gemeenlig for sig ved St. Hans Dags Tider, og Barene bringes paa Kløv over Fieldene, hvor **Søndmørs** og **Nordmørs** Almue ofte møde hinanden, og samles undertiden i Mængde.

Syndnæs, i daglig Tale kaldes **Synæff**, og i fordom Tid **Signæff**, er en stor Gaard paa Den **Vigren**, under **Harams** Præstegield, i sidstmeldte **Søndmørs** Fogderie, som skylder 16 Vog Fisk, og har 17 Gaardmænd. En Bugt fra Havet gaaer op ved denne Gaard, hvor en usædvanlig fordeelagtig Kobbegang gives. Maaden hvorpaa Fangsten skeer, er kun ganske eenfoldig, og bestaaer deri, at Fiskerne, saasnart de fornemme Kobbene i nogen Mængde paa Bugten, tage ud med endeel gamle Torskegarn, og ved Hielp af dem drive først Kobbene ind til Landet, og der slaae dem ihjel med Træstokke. Naar Kobbene komme paa Land og blive antastede, gjøre de Modstand og gribe efter Stokken, hvilke de kan rive af Fiskerens Hænder, om han er nok saa haandfast; men derfor pleier man og altid at forsyne sig med 2de Stokke, af hvilke man giver dem den ene i Kiæften, og strax derpaa giver dem et dødeligt Slag over Hovedet med den anden. Denne Maade bruges ingen andensteds paa **Søndmør**, og Fangsten slaaer undertiden vel ind og giver god Fordeel, men dog ikke alle Aar.

Syvevaag, et lidet Ladested i **Jedderen** og **Dalernes** Fogderie, **Stavanger** Amt, 6 Mile fra **Stavanger Bye**, som beboes af 10 a 12 Familier.

Sæbøe, 2de smukke Gaarde beliggende nederst i den Dalstrækning **Bondal**, paa nordre Side af **Bondals Elv**, under **Jørgenfiords** Præstegield, **Søndmørs** Fogderie, **Romsdals** Amt, af Skyld 4 1/2 Vog Fisk. Den ene af disse Gaarde beboes af Sognepræsten, men den skattefri **Præstegaard** er Gaarden **Frøland**. Paa **Sæbøe** staaer nu **Jørgenfiords Kirke**, som før har staaet paa

Side 709

Gaarden **Hustad**, men formedelst Elvebrud blev flyttet derfra. Denne nærværende **Præstegaard** haver Vaaningshuse opførte af Graasteens Muur, hvilke Stene ere samlede i Egnen, og til Bygning anvendte af Hr. Christian Cassuben, som var Præst i Kaldet fra Aaret 1732 til 1743, og har denne Byggemaade tient andre til et godt Exempel. Til Gaarden ligger en skøn Herlighed af Laxefangst, som skeer ved Hielp af en saa kaldet Lare Vorpe, og tiener Præsten baade til Nytte og Fornøielse; thi da Vorpen staaer lige neden for og nær ved Vaaningshusene, saa kan han fra sine Stue-Vinduer see, naar og hvorledes Fangsten gaaer for sig. Til **Præstegaarden** er af Stedets fordom Sognepræst, Hr. Lyder Sinning, givet og stiftet Aar 1751 et Inventarium af et Hors, en Koe, en Qvie, 2 Geder, 2 Faar, og et Meelkar paa 5 Tønder med Laag, hvilket alt Successor altid har at kræve af sin Formands Boe, som derfor maa være ansvarlig. Et gammelt Drikke-Horn, omgivet med 2de stærk forgyldte Kobberringe,

forvares endnu paa **Præstegaarden**. Paa den øverste Ring, som er 4 Tversfingre bred, staae følgende Ord udgravne med gamle Munke-Bogstaver: Help Maria Jaccpar Balthazar Melchior; men den nederste Ring, som neppe er 1 Tverfinger bred, har ved Siden af sig 6 Rune-Bogstaver, indskaarne i Hornet selv saaledes, at de 12de staae paa den ene og de 4 øvrige paa den anden Side af Ringen.

Sæbøe Sogn, et Anner til **Mangers** Præstegield, i **Nordhordlehns** Fogderie, søndre **Bergenhuus** Amt.

Sækken, en stor beboet Øe, beliggende midt i det brede Indløb af **Romsdals Fiorden**. Imellem denne Øe og **Vedsøn** holdt Kong Hagen Herdebreed et Søeslag med Erling Skakke, da Kongen blev slaget, og hans Folk begrove ham i **Romsdalen**, men Kongens Broder, Kong Sverre, lod Kongens Liig længe derefter føre til **Nidaros**, nu **Tronhiem**, og der blev begravet i **Christ-Kirken**. Paa en Gaard, kaldet **Sækkenæs**, forhen kaldet **Sækkenæs-Fogedgaard**, hvor Fogderne over **Romsdals** Fouderie skal have boet, beliggende paa sydøstre Ende af Øen, har tilforn en smuk Hauge været anlagt, og denne besat med adskillige Frugttræer. Af disse ere endnu endeel Æbletræer tilovers, som bære en Mængde Æbler, samt Valnøddetræer, som ofte bære modne Nødder. Øen skal være 1 1/2 Miil i Omkreds, hvorpaa opholde sig endnu en temmelig Deel Hiorte, samt en Mængde Harer. Den sydøstre Ende af Øen ligger omtrent 1/2 Miil fra **Vedsøn**.

Sælbiørns-Fiord, en stor Fiord i **Bergens Stift**, beliggende omtrent 4 Mile fra **Bommel-Fiorden**, og løber ind i Landet fra

Side 710

fra **Vesterhavet** en Miil hen mod **Engesund**, hvor den lidet Norden for deler sig i 5 Arme.

Sælboe Kobberværk, i **Sælboe** Hovedsogn og Præstegield, under **Strinde** Fogderie, **Tronhiems** Amt, beliggende omtrent 6 Mile fra **Tronhiem**, blev først begyndt og anlagt Aar 1713, da Muthing-Ret derpaa blev taget af Poul Madsen Holst, Værkets første Bergskriver, efterat endeel nye Erts-Skurfer i det Field **Hsiaagsvaren** i **Floran** Bygd var fundet. Med Smeltning blev gjort Begyndelse Aar 1717; men det skeede med saa liden Fremgang, at Værket blev igjen nedlagt Aar 1727, efterat der var smeltet 19235 Tønder Malm, hvorefter et blev udbragt mere end 931 eller 967 Skippund Kobber, hvilke indbragte kun 67,192 Rdlr., eller omtrent 70,000 Rdlr., hvorimod Bekostningerne paa Værkets Drift steg til 97,149 Rdlr., saa at Tabet var omtrent 30,000 Rdlr. Dette uagtet havde de sælboiske Bønder Dristighed og Mod nok til at optage Værket igjen paa deres egen Bekostning Aar 1734, efterat de havde faaet Told- og Tiendefrihed; men det skeede atter med Tab, hvorfore de solgte Værket Aar 1738 for 3000 Rdlr. til Raadmand Hans Hornemann i **Tronhiem**, som med megen Forliis fortsatte Værkets Drift indtil hans Død Aar 1764, da det blev solgt og kom i adskillige Participanteres Eie, hvilke siden Aar 1772 have drevet det med nogen større Fordeel. I de 10 Aar fra 1763 til 1772 blev virket 2642 Skippund Kobber. Værket ligger paa et fordeelagtigt Sted, i Henseende til de nærliggende Skove, samt til Transporten til og fra **Tronhiem**. Det store Smeltehytte er opført ved en Tverelv, kaldet **Møllenaæ**, som nedrinder i **Nidelv**. Denne Hytte har 3 Smelteovne og en Garovn. Aar 1770 blev en nye Hytte anlagt til megen Fordeel for Værket paa Grændserne af **Mæraker**, ved en Elv kaldet **Gilsaaen**. En Bergskriver og en Hytteskriver med flere Betiente og Bergarbeiderne boe ved Værket. Aar 1781 var Gahrkobberets Tilvirknings Beløb 215 Skippund 10 Lispd. 10 Pd., og Aar 1791 i alt 352 Skipd. 1 Lispd.

Sælboe Præstegield og Tinglaug, i **Strinde** Fogderie, **Stør- og Verdals** Sorenskriverie, **Øster Indherreds** Provstie, **Tronhiems** Amt, strækker sig fra **Klæboe** Præstegield lige indtil

Grændserne af **Jemteland** under **Sverrig**, i en Længde af 10 til 12 Mile, men i Breden et meget over 1/2 Miil, saavidt Landet er beboet, derimod med Field- og Markstrækningerne 3 a 4 Mile. Denne vidtløftige Strækning har kun 2de Kirkesogne, nemlig: **Sælboe** Hovedsogn, hvis Kirke kaldes **Sælboe** eller **Næsted** Kirke, og **Tydals** Anner. Den beste og folkerigeste Deel af Hovedsognet ligger omkring den østlige Ende af den store **Sælboesøe**

Side 711

og et Stykke der ovenfor. Indbyggerne kaldes Sælbyggere, hvilke, efter almindelig Sagn og Fortælling, skal have deres Herkomst fra Finner, som her skal have fat sig ned efter den forte Død, da næsten alle **Sælboes** Indbyggere vare bortdøde. De ere i Levemaade, Sinds Tilbøielighed, Klædedragt og Udtale ganske særskilte baade fra Bønderne i **Klæboe Præstegield**, som ligger neden for, og fra **Tydalingerne**, som boe oven for. Sælboerne ere gode Skyttere, især skyde de mange Biørne, hvis Kiød de spise, der smager ligesaa godt som Svinekiød. Her haves god Fortieneste ved ovenmeldte **Sælboe Kobberværk**, som ligger i **Hovedsognet**, faasom ved Kul-Leverance, Rustved, Sætteved og andre Materialier til Værket, item ved Kiørsel af Malm- og Kobber-Erts fra Gruberne til Smeltehytterne, samt ved at transportere Kobber, Proviant og Materialier til og fra **Tronhiem**. Biergene indeholde gode Steensorter til Møllestene, som Indbyggerne tilhugge og bringe i stor Mængde til **Tronhiem** til Forhandling. De fælboiske Møllestene kaldes ogfaa Tyte-Qværner af de Tyter eller smaa Granater, som deri findes. Disse Stene findes fornemmelig i et Field, kaldet **Qværnebjerg**, beliggende paa Grændferne imellem **Sælboe** og **Mæraker**. Tilforn bleve Stenene udbrudte, men skeer nu ved Minering. Værket er deelt i Parter, og gaaer i Arv, see **Qværnebjerg**. **Hovedkirken**, som ligger ved **Præstegaarden**, kaldet **Næstved**, omtrent 5 stive Mile fra **Tronhiem**, er en smuk muret Bygning, hvis Grundfod og Hiørnestene ere af Qvaderstene, men Resten af Kampestene. Den har et anseeligt høit grundmuret Taarn med et høit Spiir af Træeværk, bygget Aar 1682. Øverst paa Taarnmuren under Spiret ere paa hver Side 8 Aabninger, som i fordom Tid ere brugte til Skydehuller. Dette Taarn staaer omtrent 2 Alne fra Kirken. Aar 1769 var Folke-Antallet i dette Præstegield 2404 Siele. Præstegieldet betienes af en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Haave**. **Sælboe-Søe**, et meget dybt og stort Band i sidstmeldte **Sælboe Hovedsogn**, fordom kaldet Salaboe- eller Sælabus-Søe; det er 3 Mile langt, indberegnet et lidet Band, kaldet **Biør-Søen**, hvorfra løber en kort Elv til **Sælboe-Søe**, hvilken Elv falder over en hulet Biergklippe og gjør en stor Foss, kaldet **Trang-Fossen**. **Sælboe-Søe** er omringet med høie Bierge paa begge Sider, hvilke ere bevorede med anseelige Skove, meest Gran, og breder sig ud mod den østre Ende i 2de Bugter, hvoraf den ene Bugt skiær sig ind mod Sydøst, og den anden mod Sydvest, i hvilken sidste ligger en liden Øe, kaldet **Haa-Øya**, og formodentlig er den Kongsholm, hvormom tales i Kong Sverres Historie. Ved samme Bugt

Side 712

ligger et Bygdelaug, kaldet **Indbygda**, og er denne østlige Ende af Bandet den beste og folkertigeste Deel af **Sælboe Hovedsogn**. Over dette Band gaaer en jevnlig Fart baade Sommer og Vinter med Kobber, Proviant og især med Materialier til og fra **Sælboe Kobberværk**, samt ogfaa med Tømmer og Bord fra **Tydalen** og **Sælboe** til **Tronhiem**, faa og til **Nordfæts** og **Leerens Saugbruge**, da alt Saugtømmer bringes ned efter Søen om Sommeren i større og mindre Flaader. Fra dette Band har **Nid-Elv** sit Udløb. **Sælingsdals-Laug**, et særdeles sundt Bad i **Dale Syssel**, vestre Fierding af **Island**. **Sæls-** eller **Sels-Sogn**, et Anner til **Baage Præstegield**, i nordre **Guldbrandsdalens Sorenskriverie**, **Christians Amt**. Kirken, som

Almuen eier, ligger 3 Mile fra **Hovedkirken**, er en Korsbygning af Tømmer, med et anseeligt høit Taarn, og tækket med Skiffer-Steen. Prædikestolen er ziret med smukt udarbeidet Løvværk. I Klokkestrængen hænger en Jernring, fom fortælles at St. Oluf selv skal have giort. I Nærheden af Kirken fees endnu Levninger af en Smeltehytte og en stor Hoben Slagg, fra den Tid at her i Sognet var i Drift et Kobberværk, under Navn af **Sæls-Værk**, hvis Gruber ere nu fulde af Band. 1/2 Miil fra Kirken, imellem **Sæls** og **Qvams Sogne** ved **Laugen-Elv**, ligger et steilt Bierg, kaldet **Kringlen**, hvor 900 Mand Skotter med deres Anfører Oberste Zinklar totaliter bleve slagne Aar 1612 af **Guldbrandsdalens** Almue see **Kringlen**. Imellem **Sæls Sogn** og **Hovedsognet** ligger et ferskt Band, kaldet **Sæls-Vandet**, fom er 1/2 Miil langt og omtrent 100 Favne bredt, hvori fanges en skøn Sort Ørret. **Sælsøe Præstegield**, i **Nordfiords Sorenskriverie** og Provstie, nordre **Bergenhuus Amt**, bestaaer ikkun af et Sogn og en Kirke, kaldet **Sælsøe** eller **Hove Kirke**, og et Kapel paa en liden Øe, kaldet **Vaagsøe**. Dette Præstegield ligger langs ved Søen, den yderste Part kaldes **Statland**, hvor det Forbjerg **Stat** ligger, som skyder sig 2 Mile ud i Havet. Her ere ingen Skove, og ringe Kornavling; men Fædriften er god, og betydelig Næring falder for Almuen ved Fiskerie, hvorfor de i Almindelighed ere formuende. **Sæls Kirke** staaer nu paa det faste Land, men har forhen staaet paa en liden Øe, kaldet **Sælsøe**, tilligemed et Kloster, begge Dele i de katholske Tider, og da kaldet St. Sunneves Kirke og Kloster, opbyggt af Kong Oluf Tryggesøn i Anledning af den hellige Prindsesse Sunneve fra **Irland**, fom døde paa denne Øe i en Bierghule; thi da Kongen blev hendes Død bekiendt, reiste han med Biskop Sigurd over til Øen og lod opkaste

Side 713

Hulen, hvor forud skal være seet Ild at brænde, da deri blandt flere døde fandtes Prindseffens Liig, hvilket Kongen lod nedlægge i et kostbart Skriin eller Kiste, som siden blev hensat i St. Sunneves Kirke; men i Kong Magnus Erlingsøns 14 Regierings Aar, 1174, lod han forflytte St. Sunneves Skriin til **Christkirken i Bergen**, hvor det med stor Høitidelighed blev indsat og siden med megen Overtroe dyrket og æret; det blev udbaaret fom én stor Helligdom, naar Kongerne bleve valgte og gjorde deres Eed; det blev ogfaa udbaaret ved Beskiermelse imod Ildebrand. Denne Prindseffe skal have forladt fit Fædreneland for at leve stedfe Jomfrue, og med fine Skibe og Folk blev fordreven til Øerne **Kind** og **Sælsøe**, som da vare ubeboede og kun benyttede til Græsning for vilde Faar, tilhørende Beboerne oppe i Landet, hvilke, da de bleve vidende om diffe ankomne Fremmede, begave fig bevæbnede til Øerne, for at myrde dem, men de skinlede fig i Bierghulerne, og Bønderne væltede store Stene for Aabningen, faa at de døde derinde. Af Kirken og Klosteret, som var opbyggt af Kampestene, fees endnu Levninger paa Øens vestre Side. Præstegieldet betienes af en Sognepræst, og henhører i det Verdslige under **Stats Skibrede**. **Sælsøe**, en beboet Øe, beliggende 1 Miil fra den Øe **Halsnøe**, i **Søndhordlehns Fogderie**, søndre **Bergenhuus Amt**. Paa Gaarden **Sælsøens** Grund er et gammelt Marmorbrud af stor Betydenhed, fom indeholder blaa og hvid Marmor i stor Mængde, hvorfra de længste Marmor-Blokker faaes. **Sætningdalens** eller **Soliens Sogn**, see **Solien**. **Sættersborg**, et Lyststed til Herregaarden **Buskerud**, i **Modums Præstegield**, **Buskeruds Fogderie** og Amt. **Sætre** og **Mørk**, 2de Gaarde i **Søndmørs Fogderie**, under **Ørsteens Annersogn** til **Voldens Præstegield**, hvor et betydeligt Sneeskred indtraf Aar 1755 den 9 Februarii, see **Mørk**. **Sætre**, et Ladested paa østre Side af **Christiania Fiord**, under **Drøbaks Tolddistrict**, i **Aggers** og **Folloug Fogd.**, **Aggershuus Amt**. **Sætvang**, en Gaard i **Hougs Anner**, **Nordrehougs Præstegield**, **Ringerige District**, **Buskeruds Amt**, hvor mange Jordhøie fees, især 2de meget store, een paa hver Side af den alfare Bei. Den ene er udgraven,

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

og blev deri fundet brændte Been, og Horn-Kamme beslagne med Jern, samt store Sporer. Neden for enhver af disse Høie staaer en kantet Steen, 2 1/2 Alen lang, og kaldes den ene, fom staaer paa skraae ud til Beien, **Sætvangs-Graaen**. Den Bonde, fom ikke før have reist forbi denne Steen, maae enten hønse: give Øl eller Brændeviin til de, han

Side 714

har i Selskab med sig, eller og ride paa Stenen, hvilket saaledes har været en gammel Skik.

Sævig Sogn, et Anner til **Fosnæs Præstegield**, i **Nummedals Fogd.**, **Tronhiems Amt**. Kirken staaer paa det faste Land omtrent 2 1/2 Miil fra **Hovedkirken** i Sydost, ved **Folden Fiord**.

Sødorps Sogn, et Anner til **Froens Præstegield**, i **søndre Guldbrandsdalens Sorenskriverie**, **Christians Amt**. Kirken, som Almuen eier, ligger en Miil fra **Hovedkirken**, og er en smuk Korsbygning af Tømmer, opbyggt paa nye Tomt af Almuen for 20 a 30 Aar siden. Under Trappen til det ene Kors er en muret Begravelse. Nær ved Kirken, imellem denne og Kongeveien, staaer et Kornmagazin-Huus til Hielp for Huusmænd, at nyde Sædekorn, anlagt Aar 1778. Dets første Qvantitet var 16 Tønder, som en gammel formuende Bondekone havde testamenteret til Sognets Fattige, der til Aar 1784 var forøget til 72 Tønder, efter Stedets daværende Sognepræst Hr. Hiorthøys gode Foranstaltning og første Anlæg. Til Husets Opførelse blev givet af nu afgangne Justitsraad og Sorenskriver Hagerup, 50 Rdlr., og af Etatsraad Møller fra **Kiøbenhavn**, ved hans Reise igiennem **Guldbrandsdalen**, 30 Rdlr., hvormed Hr. Hiorthøy siden besørgede Huset opbyggt, som bestaaer af 3 Etager, staaende paa 2 Alne høie Tverstolper, og i øvrigt vel indrettet.

Søefiord, en Fiord, som løber fra Havet Sønder ind i Landet, under **Alstahoug Præstegield**, i **Helgelands Fogderie**, **Nordlands Amt**.

Søestrands Skibreede, et Tinglaug i **Yttre Sogns Sorenskriverie**, nordre **Bergenhuus Amt**. Tingstedet er Gaarden **Hanehoug**.

Søevigdal, en liden Dalstrækning i **Ørskougs Hovedsogn** og **Præstegield**, **Søndmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**, som løber op ved Siden af **Ramstaddalen** fra en Fiord, kaldet **Storfiorden**, og støder hen til en anden Dal i **Søkelyens Sogn**, kaldet **Grebstaddal**. Den har 6 gode Gaarde med 14 Opsiddere.

Søgne eller **Sygne Præstegield**, see **Sygne**.

Søkelyens Sogn, et Anner til **Ørskougs Præstegield**, i **Søndmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**. Dette Sogn er ikke af megen vidløftig Strækning, efterdi det har alle sine Bygder samlede ved **Søkelys-Fiorden**, som udgjør Sognets vigtigste Part; men derimod er det meget vel beboet og folkerigt, og ansees for et af de smukkeste og frugtbare Steder paa hele **Søndmør**, hvorefter det og kaldes det lille **Dannemark**, et Navn, som det formodentlig har faaet af danske Folk, hvilke her af sielden have sat sig ned og boet. Ligesom Egnen i sig selv er frugtbar, saa anvendes

Side 715

og af Indbyggerne megen Flid paa Aerdyrkningen i Almindelighed, og paa Agrenes Forbedring i Særdeleshed; ja der ere de, som mene, at Agrene hos dem faae endog for megen Giødning, saa at Kornet vorer op i alt for store og vilde Straae. Korn-Avlingen er altsaa her af den Betydenhed, at Sognefolket ei allene kan undvære Tilførsel af fremmed Korn og Malt, men og aarlig have noget tilovers at fælde til trængende Naboer, dog tilforn mere end nu omstunder, da Gaardene formedelst Fiskeriernes tiltagende Drivt ere deelte i mindre Parter og imellem flere Opsiddere. Paa Skov haves her vel ingen Mangel, men samme bestaaer dog meest i Birk.

Torskefiskeriet drives med stor Flid og Fordeel; og til Fiskevarenes Udbringelse holdes af Bønderne selv det fornødne Antal Jægte. Til Qveite- eller Helleslynder-Fangst gives god Anledning i den nær hosliggende **Storfiord**, fornemmeslig ved den bekiendte **Qveite-Hælde**. Paa dette Sted, som ligger omtrent 700 Favne dybt, fanges denne Fisk i Mængde; og i **Søkelysfiorden** falder desuden god Laxefangst med mere, som gjør, at Sognefolket her staaer sig i Almindelighed vel. Bemeldte **Søkelysfiord** er en Tverfiord eller Green af **Storfiorden**, paa hvis søndre Side den ligger, og strækker sig 1 Miil ind i Landet hen mod Sonden, men er derimod neppe 1/4 Miil bred, endog ved Munden, og bliver siden alt mere og mere indkneben og endes lig forandret til et trangt Revier, som har brak Vand og Strøm, foraarsaget af det imellem Revieret og **Velledals-Elven** beliggende ferske Vand, kaldet **Sidtja-Vatn**. I denne snævre Fiord falder Giennemfarten meget behagelig formedelst de mange paa begge Sider beliggende smukke Gaarde; thi omendskiønt de Fielde, som indslutte Fiorden, ere tildeels ligesaa anseelige af deres Høide som usædvanlige Skikkelse, efterlade de dog meget jevne og beboelige Strande, hvor man feer Gaard ved Gaard liggende under eet sammenhængende Gierde. Vestre Side af Fieldstrækningen er høiere og mere sammenhængende, saa og tildeels brattere end østre Side, hvor den giennemskiæres af adskillige Dale, især af den saa kaldte **Grebstad-Dal**. Det hele Sogn inddeles i 4 Bygdelaage, som ere: **Hundeidvig**, **Søkelysfiord**, **Grebstaddal** og **Velle-** eller **Vælde-Dal**. Kirken staaer paa Gaarden **Anre** eller **Oure**, nederst i **Grebstaddal**, ved nordre Side af en derigiennem løbende Elv, og kaldes ofte efter Gaarden, **Oure-Kirke**. Den var tilforn en liden uanseelig Stavbygning, men efter at den i Aaret 1606 var afbrændt ved Lynild, blev den forandret til en Korsbygning af Tømmer, som er forsynet med en nye og smuk Altertavle, foruden andre indvendige Prydelser. Til Kirken ligger et Jordegods af 17 Vog 3 Mark Fisk. Hele Sagnet indeholder 55 matrikulerede

Side 716

Gaarde, som skylde 168 Vog 1 Bispd. Fisk, hvilke Gaarde Aar 1766 bleve beboede af 195 Gaardmænd og 7 Huusmænd, og var da Folke-Antallet i alt af Mandkøn 553 og Qvindekøn 599, tilsammen 1152 Siele.

Sølvberghøien, et Field øverst oppe i **Ftotlands Annersogn**, under **Øvre Qvinnesdals Præstegield**, i **Lister Fogderie**, **Mandals Amt**, hvori findes Jsenfarve eller Blyant, og ligesaa i et andet Field, 1/2 Miil derfra, kaldet **Gruneruds-Knuden**, hvor tillige er fundet Jern-Erts.

Sølvrens Skibreede, see **Solveren**.

Søndensfields, saa kaldes den Deel af **Norge**, som ligger paa søndre Side af **Dovrefield** og **Langfieldene**, bestaaende af 2de Stifter, nemlig: **Christiania** og **Christianssands Stift**. I Pavedømmets Tid udgjorde disse 2de Stifter, 3de Bispedømmer, som vare: **Opslo**, **Hammer** og **Stavanger**, men ved Reformationens Jndførsel i **Norge** Aar 1537 blev **Opslo** og **Hammer** Bispedømmer giorte til Eet, og blev kaldet **Opslo Bispedom**, indtil Staden **Opslos** Ødelæggelse og den nye Hovedstad **Christianias** Anlæg, da Stiftet sik Navn af **Christiania Stift**. **Stavangers** Bispesæde er forflyttet fra **Stavanger Bye** efter den store Ildebrand sammesteds i Aaret 1684, til **Christianssand**, som da blev Stiftets Hovedstad. Disse 2de Stifter, hvis Grændser findes beskrevne ved ethvert Stift, indeholde 9 Amter, som ere inddeelte i 6 Laugdømmer, 23 Fogderier og 31 Sorenskriverier, deraf i **Christianssands Stift** 8, istedet for at forhen under Stiftets Beskrivelse ved Feiltryk ikkun er anført 7 Sorenskriverier. Herforuden ligger i **Christiania Stift** 2de Grevskaber, nemlig: **Jarlsbergs** og **Laurvigs Grevskaber**, som med formeldte 23 Fogderier indeholde 157 Præstegielde, bestaaende af 395 Kirkesogne, inddeelte i 25 Provstier. De matrikulerede Gaarde i begge Stifterne ere 22,874,

deraf i **Christianssands Stift** 6513 istedet for 6503, som forhen ved Feiltryk er anført. Disse samtlige Gaarde har mange forskellige Species Jordskyld, men er anslaaet til omtrent 20,137 Skippund 15 Lispund Tunge, 3526 Lød 4 1/2 Mark Smør, og 6377 Huder 11 Skind, hvilket alt sættes i Forhold med 34,444 Tønder dansk Hartkorn. Her ligger i alt 19 Kiøbstæder, indberegnet Byerne **Drøbak**, **Tangen** og **Mandal**; desuden ligger her 35 Ladesteder. Aar 1792 var denne Deel af **Norge** tilhørende 566 Skibe til 35,416 Commerce-Læsters Drægtighed. Aar 1769 bestod det hele Folke-Antal i Byerne og paa Landet af 428,230 Siele. Disse søndensfieliske Districter ere faaledes den folkerigeste Deel af **Norge**, fornemmelig **Christiania Stift**, som tillige er det vigtigste baade i Handel og Nærings-

Side 717

ringsveie, endskiønt Fiskerierne **Nordenfiel**ds ere mere betydelige. Her ligger **Kongsberg Sølvværk**, **Eidsvolds Guldværk**, 2de sølvhaltige Blyeværker, et Blyantsværk, 4 Kobber- og 16 Jernværker i Drift, foruden adskillige nedlagte, og nogle Malmgange, som i den senere Tid ere blottede og muthede. Her ligger tillige 4 Glasværker, **Valløe-Saltværk**, et Allunværk, et Blaafarveværk m. m., som under ethvert Amt og District findes beskrevet og desuden særskilt anført. **Søndfiord** og **Nordfiord**, ere 2de Districter i nordre **Bergenhuus Amt**, som bestaaer hver af et Sorenskriverie, men tilsammen ikkun af eet Fogderie. I disse Districter løbe fra Havet op under Fieldsiderne adskillige Fiorde, som dele sig i mange Grene tvers og langs igiennem Landet, hvorfore disse Districter fra Arilds Tid have været kaldte Fiordene eller Fiordelehn. De strække sig Sønden fra **Soans Fogderie**, eller de Øer, som ligge i et Sund, kaldet **Kraghelle-Sundet**, til endeel af **Stats-Havet**, og op i Landet mod **Floe-Field**, men fra **Vesterhavet** i Øster op imod **Loms-Fieldet**, hvilket Field er beliggende imellem **Bergens Stift** og Oplandene under **Christiania Stift**. **Søndfiords Districts** særskilte Grændser ere: i Sønner mod **Sogn**, i Nord mod **Nordfiord**, i Øster mod Fieldene, og i Vester mod Havet. Landet er overalt klippigt og uanseeligt med ringe Kornjorder. Indbyggerne ved Søsiden have deres fornemste Næring af Fiskerie, og maae de altid kiøbe Korn til Føde, men de, som boe længere inde i Fiordene og oppe i Landet, savne Fiskeriet, men have derimod god Leilighed til Høeavling og skønne Græsgange, saa at de holde en Deel Creature, hvorved de kan afhandle Fede- og Skindvare, Slagteqvæg med videre, samt i gode Aaringer avle Korn til Huusfornødenhed. Dette Fogderie indeholder 1488 matrikulerede Gaarde, som ere inddeelte i 12 Skibreeder eller Tinglauge, nemlig: **Stads**, **Davigs**, **Eid** og **Hordningdal**, **Stryen**, **Olden**, **Gloppen**, **Breum**, **Jølster** eller **Julster**, **Førde**, **Brandsøe**, **Askvold**, samt **Yttre-** og **Indre-Dale**. Deraf høre de 5 sidste under **Søndfiords Sorenskriverie**, som bestaaer af 6 Præstegielde, nemlig: **Askvolds**, **Yttre-Holmedal**, **Indre-Holmedal**, **Førde**, **Julster** eller **Jølster** og **Kind**. De øvrige 7 Skibreeder høre under **Nordfiords Sorenskriverie**, bestaaende af 5 Præstegielde, som ere: **Sælsøe**, **Davigen**, **Eid**, **Gloppen** og **Indvig**. Disse samtlige 11 Præstegielde have i alt 34 Kirkesogne med 39 Kirker og Kapeller. Under **Søndfiords Sorenskriverie** ligger en gammel adelig Sædegaard, kaldet **Svanøe**, paa en Øe af samme Navn, som har Birkeret. Fogderiets Ting holdes 2de Gange om Aaret, nemlig: om Sommeren i Junii og Julii og om Høsten i October,

Side 718

November og December Maaneder. Sorenskrivernes Domme indstævnes for **Bergens Laugdømme**. Betræffende **Nordfiords Sorenskriverie**, see **Nordfiord**. Den første Konge over **Fiordelehn** eller **Firdi-Fylke** har været Treigaar, Kong Nors Sønneson. Efter ham kom Freistin paa **Gislum** og Skiidbiørn; derefter **Firdi Jarl**, af hvis Slægt har været een, ved Navn

Ørn, Høvding over Fiordefylke, hvis Søn Ingolf med sin Søsters Mand Hiørleif, efter at de havde slaaet alle Jarls Sønner ihjel, maatte drage af Landet, og rømme til **Island**. I Kong Harald Haarfagers Tid var en Konge over Fiordene, ved Navn Wemund, som blev af Rangvald Møre-Jarl indbrændt i **Naustedal** med 90 Mand, og hans Skibe og Gods bleve borttagne. Siden blev Hagen Jarl Griotgersøn sat over Fiordefylke, og efter ham Thore Roaldsøn Herse, hos hvilken Kong Erik Blodøre blev opfostret; og siden da hans Sønner strede mod Hagen Adelsteen, havde de deres Tilflugt til Fiordefylke, og laae med deres Flode i **Ulvesund**. Ligesaa, da de havde holdt Slag med Hagen Jarl, indtog de Fiordefylke, **Sogn** og **Hadeland**. Da Kong Oluf Haraldsøn kom først til Riget, landede han paa Den **Sælsø** i **Nordfiord**, og seilede Sonden til **Ulvesund**, derfra videre til **Siælev**, og fangede Hagen Jarl i **Sauesund**. Aar 1205, udi en Feide imellem Birkebenerne og Baglerne, blev Fiordefylke indtaget af Baglerne, som laae med deres Flode i **Rugsund**, og satte Befalingsmænd over Fylket. I Fogderiet har forhen været i Drivt et Kobberværk, under Navn af **Grimmeliens Værk**, som Aar 1785 blev nedlagt. **Søndfiord**, en stor Fiord, som fra Havet strækker sig mange Mile ind i ovenmeldte **Søndfiords District**, og er beboet paa begge Sider. **Søndfiords Provstie**, bestaaer af førmeldte 6 Præstegielde i **Søndfiords District** og Sorenskriverie, som indeholde 19 Kirkesogne med 22 Kirker og Kapeller, hvortil ere 6 Sognepræster, og den ene af disse er tillige Provst i Provstiet. **Søndhordlehn** eller **Sundhaardlehn**, er District i søndre **Bergenhuus Amt**, som med Districtet **Hardanger** udgjør et Fogderie, men **Søndhordlehns District** er særskilt et Sorenskriverie, beliggende ud til Havet, og bestaaer deels af Øer deels af fast Land. Det begynder ved en stor Klippe, kaldet **Strømmestenen**, hvor **Hardanger** tilstøder, og strækker sig mod Nord til en Elv ved **Fanøe Præstegaard** i **Nordhordlehn**, og er den søndre Side af **Fanøe Fiord**, samt et Næs, kaldet **Korsnæsset**, Skilsmisse imellem **Søndhord-** og **Nordhordlehn**. **Søndhordlehns District** bestaaer af 11 Skibreeder eller Tinglauge, som ere: **Ous**, **Strandvig**,

Side 719

Strandebarm, **Qvindherred**, **Skaanevig**, **Etne**, **Fieldberg**, **Fiære**, **Føyen**, **Opdal** og **Vaag**, hvilke indeholde 9 Præstegielde, nemlig: **Findsaas**, **Storsøens**, **Tysnæs**, **Ous**, **Strandebarm**, **Qvindherred**, **Fieldberg**, **Etne** og **Skaanevig**, bestaaende af 32 Kirkesogne, hvoraf **Jonsdals Annersogn** til **Strandebarms Præstegield** hører under **Hardanger District**, derimod hører hertil **Østervold** eller **Austevold** og **Møgster** Annersogne til **Sunds Præstegield** i **Nordhordlehns Fogderie**. **Hardanger District** har 3 Præstegielde med 8 Kirkesogne, desuden førmeldte **Jonsdals Sogn**, og **Røldal Anner** til **Suledals Præstegield**, i **Ryfylke Fogderie**, **Stavanger Amt**, tilsammen i hele Fogderiet 12 Præstegielde med 41 Kirkesogne. Gaardenes Antal i Fogderiet bestaaer efter Matrikullen af 1731 Numere. Tingene holdes 2de Gange om Aaret, nemlig: om Foraaret i Maji og Junii og om Høsten i October, November og December Maaneder. Sorenskriverens Domme indstævnes for **Bergens Laugdømme**. I **Søndhordlehn** ere nogle fiskerige Bande og Elve, især fanges en Mængde Lax i en Elv, som løber igiennem **Etne Præstegield**. Kornavlingen er aldeles ubetydelig, saa at Indbyggerne maae aarlig købe baade Sæde- og Fødekorn; men disse med flere Udgivter erstattes nogenlunde ved udførende Producter, saasom: Bord, Bielker, Brændevad og Tiære, thi her haves en god Deel Fyrreskove, item ved Slagteqvæg, Fede- og Skindvare, thi Høeavlingen og god Græsning giver Anledning til at holde endeel store og smaa Creature. Desuden driver Almuen Fiskerie i Havet og i Fiordene tildeels med god Fordeel. Her ligger 5 gamle adelige Sædegaarde, nemlig: **Rosendal**, som forhen har været et Baronie, **Hofland**, **Lyse-Kloster**, **Halsnøe-Kloster** og **Kaarshuus**,

hvoraf **Rosendal** har sin egen Birkeret. Under **Rosendal** ligger et gammelt Kobberværk, kaldet **Lilledals** eller **Christiansgaves Værk**, som nu 3die Gang er optaget, see **Christiansgave**, item 6 Marmorbrude paa Øerne **Storsøen**, **Mostersøen**, **Selbøen**, **Hilløen**, **Stursøen** og **Sælsøen**. **Søndhordlehns Provstie**, bestaaer af førnævnte 9 Præstegielde i **Søndhordlehns District**, hvortil ere 9 Sognepræster og 2 residerende Kapellaner. Den ene af Sognepræsterne er tillige Provst i Provstiet. **Søndmør** eller **Syndmør**, et Fogderie og Sorenskriverie, som i aldgamle Tider blev kaldet **Søndre-Møe**, eller blot hen **Møre**, beliggende under **Bergens Stift**, men har forhen lagt under **Tronhiems Stift**, og erlægges de Kongelige Intrader til **Tronhiems Stiftamtstue**, ligesom det og desuden kan regnes dertil, for saavidt det staaer i Forening med de 2de Fogderier i samme Stift,

Side 720

Stift, Romsdalen og **Nordmør**, og med hvilke det udgjør et særskilt Amt. Dets Grændser ere: paa den vestlige Side **Vesterhavet**; paa den sydlige **Nordfiord** i **Bergens Stift**; paa den østlige **Oplandene** eller i Særdeleshed **Guldbrandsdalen** i **Christiania Stift**; og paa den nordlige Side **Romsdalen** i **Tronhiems Stift**. Landets vestlige Brede fra Nordost til Sydvest, eller rettere fra O. N. O. til V. S. V. er 9 Mile, og dets Længde fra Havet til de søndensfieldske Grændser oppe i Landet beregnes i lige Linie til 11 Mile. Med **Romsdals Fogderie** er **Søndmør** nøie forenet, og ere Grændseskiellene nøie fastfatte i Lehnsherren Peder Wibes Tid og efter hans Foranstaltning ved 40 Laugrettes-Mænd, som der over forfattede et Document, baade i Henseende Mærkerne imellem **Søndmør** og **Romsdalen**, saa og imellem **Nordmør** og **Romsdalen**, dateret 27 April 1658, hvilket Document tillige viser Grændserne imellem **Bergens** og **Tronhiems Stifter**. Fra **Nordfiord** adskilles **Søndmør** ved naturlige og uryggelige Grændser: nemlig først ved det store Forbjerg og Landstrækning **Stat** eller **Statlandet**, som hører til **Nordfiord**; dernæst ved adskillige i Øst gaaende Fieldstrækninger, saasom især **Qvivenfield** i **Voldens** og **Flosfield** i **Syndelvens Sogn**; endelig ved adskillige Elve, saasom **Skorge-Elv** i **Vandelvens** og **Møre-Elv** i **Voldens Sogn**. Fra **Oplandene** eller det søndensfieldske District adskilles **Søndmør** ved de lange Fieldstrækninger, kaldet **Langfieldene**, som gjøre paa den østlige Side naturligt Grændseskiel imellem **Søndmør** og **Guldbrandsdalen**. Dette Fogderie bestaaer nu af 10 Præstegielde, som ere: **Haram**, **Borgund**, **Ørskoug**, **Strand**, **Nordal**, **Jørgenfiord**, **Volden**, **Ulvsteen**, **Herøe** og **Vandelven** eller **Vandelys Præstegield**, hvilke Præstegielde indeholde 13 Skibreeder eller Tinglauge, nemlig: 1) **Borgunds Skibreede**, som indbefatter den største Deel af **Borgunds Sogn**. 2) **Vatne**, indbefatter hele **Vatne Sogn**, 7 Gaarde undtagen, og hele **Harams Sogn**. 3) **Gryttens Skibreede**, indbefatter 22 Gaarde af **Borgunds Sogn**, 7 Gaarde i **Vatne Sogn**, **Engesætdalen** i **Skoue Sogn**, og hele **Vigrens Sogn**. 4) **Valle**, indeholder **Ørskougs Sogn**, samt den største Deel af **Skoue** og **Søkelyens Sogne**. 5) **Dale**, indbefatter **Stordals**, **Strands** og **Nordals Sogne**. 6) **Syndelven**, indbefatter **Syndelvens Sogn** og **Gierdanger**. 7) **Jørgenfiord**, bestaaer af hele **Jørgenfiords Præstegield** og 12 Gaarde af **Søkelyens Sogn**. 8) **Ørsteens Skibreede**, indbefatter **Ørsteens Sogn** og en stor Deel af **Hareids Sogn**. 9) **Voldens**, bestaaer af hele **Voldens Sogn**. 10) **Vandelvens**, indbefatter **Vandelvens Sogn** og omtrent den halve Deel af **Sandøe Sogn**. 11) **Røvde**, indbefatter de 2de Sogne **Røvde** og **Søvde**. 12) **Nærøe**,

Side 721

indeholder hele **Herøe Sogn** og den øvrige Deel af **Sandøe Segn**. og 13 **Ulvsteens**, indbefatter **Ulvsteens Sogn** og omtrent den halve Deel af **Hareids Sogn**. I disse Tinglauge og Præstegielde

ere 1397 matrikulerede Gaarde, hvis Jordskyld ved Aar 1762 var 2972 Vog 1 2/3 Mark Fisk, som kan sammenlignes med omtrent 1486 Tønder dansk Hartkorn, deraf vare omtrent 60 Gaarde øde, de øvrige bleve i samme Aar beboede af 3269 Gaardmænd, samt 377 Pladse- og Huusmænd, deraf 18 Pladsemænd, som boe uden for Gaardenes indhegnede Marker, og svare aarlig til Kongen hver 48 ß i Huusmands-Skat. Herforuden hører 2de Gaarde af **Syndelvns Sogn** under **Nordals Præstegield** til **Nordfiords Sorenskriverie** i nordre **Bergenhuus Amt**. Aar 769 bestod Folke-Antallet af 10,605 Mand- og 11,486 Qvindekjøn, tilsammen 22,091 Siele. Efter den militaire Indretning ere Gaardene inddeelte i Land- og Sølægder, af hvilke de første ligge langt ind og nær ved det faste Land, men de sidste nærmest ved Havkanten eller Søkysterne. Landlægderne ere 230 i Tallet, beregnet til 6 Vog Fisk paa hver Lægd, hvilket udgiør 2 Compagnier, Landfolk og 30 Mand, som henhøre til et Compagnie i Nabofogderiet **Nordfiord**, foruden Landeværn, som tilligemed endeel Mandskab af bemeldte **Nordfiord** udgiør et Compagnie. Til Sølægderne ere lagte 1551 Vog 1 Bispd. 6 1/2 Mark Fisk, og regnes altid 12 Vog Fisk paa hver Lægd. Under disse Land- og Sølægder ere alle Gaardene indbefattede, undtagen Præste- og Lehnsmænds-Gaardene. I øvrigt ere Landlægderne altid mere folkerige og bedre forsynede med ungt Mandskab, end Sølægderne. **Søndmør** inddeles ellers i Øerne og Fiordene. Ved Fiordene forstaaes i Almindelighed de Sogne, som ligge længst inde i Landet, eller paa den østlige Side ved det faste Land, hvor Fiordene eller Havbugtene endes; og de Folk, som saaledes boe paa det faste Land i og omkring Havbugtene, kaldes **Fiorde-Folket**. Derimod forstaaes ved Øerne de Sogne, som ligge nærmest ved **Vesterhavet**, og mestendeels bestaae af lutter Øer, hvorfor de og kaldes Uøerne eller Øerne i Særdeleshed, og Folket derpaa **Øe-Folket**. Den Deel af Landet, som ligger imellem Øerne og Fiordene, kaldes **Sundene**, fordi der falder en Hoben trange Sunde mere end paa andre Steder i **Norge**. De ved Havet nærliggende Øer deles atter efter almindelig Talemaade i **Nord-** og **Sør-Øerne**, af hvilke de sidste ligge paa den søndre, men de første paa den nordre Side af det bekjendte Dyb, kaldet **Breedsund**, som løber fra Havet ind til **Søndmør**, og deler disse Øer i 2de næsten lige Parter. Videre deles hele **Søndmør** i **Nordlotten** og **Sønderlotten**, det er i nordre og søndre Part, hvilket kommer deraf, at dette

Side 722

dette Fogderie tilforn har været deelt i 2de Sorenskriverier, saaledes at de 5 nordligste Præstegielde, nemlig: **Haram**, **Borgund**, **Ørskoug**, **Stranden** og **Norddalen**, henhørte til det ene Sorenskriverie, under Navn af **Nordlotten**, og de andre 5 til det andet, kaldet **Sønderlotten**, hvilken Deling endnu vedvarer og forekommer ofte i daglig Tale, omendskiønt begge Sorenskriverierne for længe siden ere forenede til Eet. I øvrigt kan det ujevnt og biergefuldt, samt igiennemskaaret af mange store og smaa Fiorde, hvilke ei allene dele Landet i utallige Øer og Holme, de sidste for det meste ubeboede, men og indskiære det paa alle Kanter, og derved danne utallige Vige (∴ Havbugte), Næs eller Næs-Odde (∴ Landpynte), Eid (Isthmi) og Halvøer, m. v.; hvilket tilsammentaget giver Landet i Almindelighed en ubehagelig Anseelse, skjønt her, som allevegne i **Norge**, findes endeel skønne Egne og Situationer, hvis Behagelighed ophøies og forøges af de utallige Forandringer, som undertiden paa eet Sted findes samlede. Lange og jevnside beliggende Biergstrækninger, som tildeels ere meget nøgne, tildeels overklædte med Græs, Skov, Lyng eller Mos, indtage den største Deel af Landet, og tiene til Ophold saavel for tamme som vilde Dyr. Det øvrige, som ligger imellem Biergene i det Lave, og er intet andet end Biergenes skraat nedgaaende og sammenstødende Fodder, udgiør altsaa det, som egentlig kan kaldes den beboelige Deel af Landet; men er tillige

saa vel beboet for Fiskeriernes Skyld, at dette Fogderie efter sin Størrelse ansees for det folkerigeste District ei allene i **Bergens Stift**, men og næsten i hele **Norge**. Biergene paa Øerne ere mere lave og mere beboelige end de, som ligge længere inde i Landet; da de have gemeenlig, især paa søndre Side, en temmelig bred og jevn Biergfod, som gaaer enten skraas op eller trappeviis i adskillige artige Forhøininger og Terrasser, hvorfra Biergene begynde at blive ganske tværbratte og stige næsten lodret op i Veiret, saa at de paa Siderne have lidet Græs, uden til en vis Høide, skjønt de oven paa Fieldryggen kan være jevne og græsrige nok. Derimod ere Biergene midt i Landet paa begge Sider af Fiordene mindre steile eller tværbratte, men Biergfoden er kortere og langt mindre beboelig, ligesom i øvrigt mere ufrugtbart og ubehagelig. De øvrige Bierge længst inde i Landet ere overmaade høie og steile, saa de efterlade sig faa gode som slet ingen Biergfod, dog have de endnu den meste Forraad paa Skov, hvorved deres naturlige Følshed meget formindskes, skjønt deres skrækkelige Høide og Steilhed foraarsage mange Uleiligheder af Elvebrud, Sneefond og Steenskred, som her er mere almindelig, end paa noget andet Sted **Nordenfields**. Mange af disse Bierge ere og oven paa bedækkede med

Side 723

med Snee, som aldrig optøer, eller med de saa kaldte Sneebræer eller Blaabræer. Af Ertser eller Mineralier er hidindtil lidet eller intet opdaget, naar Jern-Erts allene undtages; om endog en og anden Opdagelse kunde skee, vilde det kun lidet nytte, i Henseende den store Mangel paa Skov, som dette Fogderie lider fremfor alle andre nordenfieldske Districter. Her har kun et Jernværk været i Drift, kaldet **Fiskaæ-Værk**, hvortil var god Jernmalm, men formedelst Skovmangel er nedlagt. Ertsen ved bemeldte Værk indeholder tillige noget Guld og Sølv. Endeel Jernmalm har været bragt fra **Søndmør** til **Mostadmarkens Jernværk** ved **Tronhiem**. Havbunden eller **Vesterhavets** Bund, der kan ansees som den fornemste Fortsættelse af Biergenes Fødder paa Øerne, er ved 2de mærkværdige og store Dyb afdeelt i 2de Hovedparter eller egentlig saa kaldte Hovedgrunde, hvoraf den ene begynder fra Uøerne med 20 til 30 Favne Vand, strækker sig 4 Mile ud i Havet mod Vesten, og endes med 60 til 70 Favne Vand, har en ujevn Bund, fuld af Forhøielser og Dyb, af hvilke de første ligge nær ved Øerne, men de sidste længere ude i Havet. Forhøiningerne have adskillige Navne efter deres større og mindre Høide. Nogle stikke saa høit op, at de altid kan sees oven for Hav-Brynen, og kaldes Skiær; andre staae vel under Vand, men dog ikke dybere, end at Havbølgerne jevnlig brydes paa dem, hvilke kaldes Fald eller blinde Skiær; men de, som staae endnu dybere under Vand, saa de ikke kan sees eller bemærkes uden i en meget hæftig Storm og Søgang, kaldes Flude, og disse befindes undertiden at ligge omtrent ligesaa dybt som Skalder, det er rundagtige Biergknolde af Skikkelse som Hovedskalder, hvilke ellers ere de mindste Forhøielser paa Havbunden. Alle disse ligge i Almindelighed temmelig nær ved Landet, især de første Slaags, nemlig Skiær og Fald, som i 1/4 eller 1/2 Miils Distance fra Øerne ligge gemeenlig langs hen ad Søkysten, i en Strækning fra N. O. til S. V., og i en lige Linie, hvorved de ligesom indgierde Kysten, og kaldes derfor Skiær-Gaarde og Fald-Gaarde. Længere ude i Havet findes ingen Skiær eller Fald-Gaarde, men vel et og andet Skiær eller Holm, saa og Flude og Skalder, hvilket vedvarer indtil Midten af denne Hovedgrund, da Havbunden derefter ganske forandrer sin Skikkelse og faaer adskillige større eller mindre Dyb (kalder Huller, Søylar og Veiter), som ligge vendte fra Norden til Sønd, og ei overgaae 100 Favnes Dybhed. Paa disse smaa Grunde og smaa Dyb opholder en betydelig Mængde Torsk sig en vis Tid af Aaret. Saaledes er Havbundens Beskaffenhed 4 Mile

ud fra Landet, hvor denne første Hovedgrund ophører, i det den forandrer sin horizontale eller langsom heldende

Side 724

Strækning til et perpendiculair og steilt nedgaaende Fald, og derved foraarsager et anseeligt Dyb i Havet, som her er bekiendt under Navn af **Store-Dybet**. Fra denne vestlige Side og **Store-Dybet** begynder den anden Hovedgrund, som har i Førstningen 70 a 80 Favne Vand, strækker sig 5 til 6 Mile ud i Vest eller N. V., og endes med 100 til 120 Favnes Dybhed. Denne har en reen og jevn Bund, uden Skiær, Fald, Flude eller Dyb. Bel kan paa et og andet Sted findes nogle Forhøininger, saasom paa et Sted, kaldet **Langgrunden**, hvor et almindeligt Fiskerie gaaer til af Qveiter og Langer, men denne er dog ganske lav. Denne Hovedgrund hælder, ligesom den første, alt mere og mere ned ad N. V. og sluttet med en steil Biergside, hvorved et et umaaleligt Dyb, som efter almindelig Mening gaaer, ligesom **Store-Dybet**, parallel med den hele nordenfieldske Kyst, hvilket tydeligt skal kunne mærkes af den stridige Strøm, som falder ved begge Dyberne, og løber gemeenlig fra Sonden til Norden. Den østlige Eg eller Kant af dette sidste **Store-Dyb** kaldes **Stor-Eggen** eller Havbroen, og er meget bekiendt af det anseelige Qveite- og Langer-Fiskerie, som her gaaer til. **Store-Dybet** overskiæres tillige paa den østlige Side af et mindre Dyb, kaldet **Breesund**, der, som før meldt, løber ind til **Søndmør**. Dette store Tvardyb giver ikke allene ret Ind- og Udløb for Skibe og Jagter, men gjør og **Søndmør** til et af de fiskerigeste Steder i hele **Norge**; thi da Fiskene, fornemmelig Torsk og Sild, som hvert Aar i ubeskrivelig Mængde komme Norden fra igiennem **Store-Dybet**, finde ved **Breesund** saa stort et Dyb og Aabning for sig, støde de derigiennem, ligesom igiennem en Canal, ind til Landet og Fiordene. Fiordene ere deels Hovedfiorde, som løbe ind fra Havet, og Tværfiorde ved Siderne af disse; saa gives tillige adskillige smaa Fiorde, som komme umiddelbar fra Havet, men ere mindre mærkværdige. Her gives 2 Hovedfiorde, nemlig: **Storfiorden** eller **Sulefiorden**, i gamle Dage kaldet **Harundarfirdi**, og **Rødve-Fiord**, som er mindre end den første. Begge disse trænge sig ind igiennem Landet fra Vesten til Østen, næsten i en kiltagtig Form, saasom de ere bredere ved Havet end længere inde i Landet, hvor de efterhaanden blive alt mere og mere trange, indtil de standse mod Landet, som kaldes Botnen, hvor de oplandske Dale støde til i en Strækning fra Østen til Vesten. Disse Dale ere mange, deels større og deels mindre, dog i Almindelighed kun smaa og smalle, deels beboede og deels ubeboede, alle indsluttede med meget høie Fieldstrækninger, og gaaer fra Hoveddalene en stor Deel Side- eller Tværdale. I Dalene findes gemeenlig ferske Bande, som ligeledes ere smaa og smalle, og overgaae sielden 1/2 eller 1 Miils Længde.

Side 725

Længde. Med de fleste af dem har der denne færdeles Beskaffenhed, at, naar Stormveir er i Havet, stige de over deres sædvanlige Grændser, og trække sig tilbage igien, ligesom ved en Havbred. Dette foraarsager da i Bandene et Slags Strøm, saavelsom Flod, Ebbe, Undersøe og Draasue eller Branding, hvorpaa haves et mærkeligt Exempel i det bekiendte **Brusdals-Vand** i **Skoue Sogn**, som er det største af alle andre søndmørske Bande; thi her erfares idelig, faa ofte en Storm af vestlige Binde reiser sig i Havet, at Bandet fættes strax i en heftig Bevægelse, ligesom Havet selv, og giver sin Urolighed tilkiende paa samme Maade, saa at det vælter store Bølger op paa Landet, og kan, hvor Vandbredden er nogenledes lav og jevn, skyde dem 2 til 3 Favne høiere op end sædvanlig. Er Bandet end belagt med Jis, (hvilket aldrig skeer før Binter-Solhverv, hvor stor Frost det end kan falde) ophører Søegangen derfor ikke, men ytrer sig

ganske kiendelig, deels ved at give en brumlende Lyd under Jsen, deels ved at bryde og kaste den i mange Stykker høit op paa Stranden; ja faasnart man feer tykke Skyer at samle sig og trække sammen i **Vester-Havet**, fornemmes strax en Urolighed i Bandet, og skeer det paa en Tid, naar Bandet ligger tilfrosset, giøres strax den Slutning, at Jsen vil briste og gaae op. (Videre om dette Band og dets formeente Forening med **Vreesundet** og **Stor-Fiorden**, see Strøms Beskrivelse over **Søndmør**, anden Part fra Pag. 144 til 148). Fra Bandene løbe gemeenlig ned igiennem Dalene smaa Elve, som have her i Almindelighed meget bratte Fald. Især kan dette siges om de Elve, som deels have sin Oprindelse af Bandkilder paa høie Bierge, deels af de saa kaldte Snee-Bræer eller Blaa-Bræer, som om Sommeren smeltes og flyde ned i Mængde. Disse ere altsaa om Sommeren og i den stærkeste Hede, naar andre Elve udtørres, meest vandrige, og midt paa Dagen større end Morgen og Aften; ere og paa den Tid ganske oprørte og melkefarvede, saa at Laxen, som i det oprørte Band ei vel kan fee sig for, da allerlettest kan fanges. Elvenes Løb i Dalene falder gemeenlig ved den steileste Fieldside og standser i Fiordene, hvor de andre Elve ligeledes udgyde fig, og derved foraarsage, at Strømmen i Fiordene gemeenlig falder ud fra Landet, hvortil den bestandige østlige Bind eller Land-Bind, som falder i Fiordene, ogsaa gjør meget. Paa Øerne og Holmene opholde sig en stor Deel Eder- og andre Søefugle, hvis Duun, Fieder og Æg indsamles af Indbyggerne, dog ikke i betydelig Mængde, og i Dalene og Fieldene paa det faste Land opholde fig ogfaa adskillige Slags Landfugle i Mængde. J Henseende til **Søndmørs** Frugtbarhed giøres Forskiæl paa Kornavling og Græsning. Paa Græsning haves i Almindelighed ingen Mangel,

Side 726

men paa mange Steder, besynderlig i Fiordene, saa tilstrækkelig Forraad, at der ei allene kan underholdes Qvæg til egen Fornødenhed, men endog afsættes en Hoben Fedevare. Derimod er Kornavlingen ringe, og ansees dette Fogderie i den Deel blandt de ringeste Fogderier i **Bergens Stift**, hvis Aarsag er deels Elvebrud, Sneefond og Steenskred, deels Havkulden, især den kolde og tykke Taage om Sommeren, som kommer ind fra Havet, der fornemmelig i de senere Aaringer fra Aar 1740 meget har tiltaget, og trænger sig ind til de inderste Fiorde i Landet; og ligesom denne Taage om Sommeren er til Plage, saa har i lang Tid været alt for mildt Veir om Vinteren, til stor Skade for Ager og Eng, som derved ligge idelig bare, og ved Afverling af Snee og Tøe blive alt for meget udlagede. I øvrigt drive Indbyggerne i Almindelighed Agerdyrkningen med temmelig Flid og Forstand. Især er Jorddyrkningen i dette Aarhundrede meget forbedret, anlediget af Skovenes Aftagelse; thi saalænge de varede, som i Henseende til Fyrreskove har været betydelige, blev allene lagt Vind paa Skovhugst, og Jorden laae udyrket. Da Skoven var forødet, bleve Trærnes Rødder anvendte til Tiærebrænding, hvorved blev brændt en særdeles betydelig Mængde Tiære, som dog, formedelst Mængden og den deraf flydende slette Priis, ei kunde stoppe Udgifterne til fremmed Korns Indkiøb; endelig da Rødderne efterhaanden ogsaa toge af, og Tiærebrænderiet kostede alt for megen Umage, begyndte tilsidst Jorddyrkningen, hvori Almuen havde godt Exempel i den gamle Provst og Sognepræst til **Borgunds** Præstegield, Magister Christopher Hierman, og Sorenskriver Anders Hansen Møller, som begge vare gode Agerdyrkere. Paa nogle Steder i Fogderiet, saafom: **Harams, Vignens, Ørskougs, Søkelyens, Strands, Stordalens, Ørstens, Vandelvns** og **Søvde** Sogne, avles nu i sædvanlige Aaringer ei allene faa meget Korn at Sognefolkene selv kan behiælpe sig, men de kan endog overlade noget til Andre. Andre Sogne, saasom: **Vatne, Skoue, Jørgenfiord, Volden, Ulvsteen** og **Hareid** maae vel aarlig kiøbe Korn, men dog ikke synderlig meget i gode Aaringer. Desuden gives endog her de Bygdelaage, som ere saa

frugtbare, at Korn avles mere end til eget Fornødenhed. Derimod gives saadanne Steder, hvor Kornmangelen er anseelig stor, nemlig i **Nordals** Præstegield, formedelst Stedernes Klipagtighed og Sædens Misvært paa Fieldgaardene; i **Herøe** Præstegield, formedelst Agerdyrkningens Forsømmelse; og i Hovedsognet **Borgund**, formedelst den store Mængde af Folk, især Huusmænd, som for Fiskeriernes Skyld der have fat sig ned, og drive deels liden deels slet ingen Korn Avling. Kornmangelen eller Qvantummet af fremmed Korn

Side 727

indførsel til Bøndernes nødvendigste og høist fornødne Brug, anslaaer Strøm i hans ovenimeldte Beskrivelse over **Søndmør**, 2 Part, Pag. 333, i alt til 4400 eller i det høieste 5000 Tønder, bestaaende i Rug, Byg, Malt og Havre, men fornemmelig i Malt og Byg, foruden den anseelige Deel fremmed Malt, som forbruges ved Bryllupper, Barselgilder, Begravelser og andre Høitideligheder, saa og hvad Bønderne ved slige Leiligheder, ligesom Embedsmænd og andre udenfor Bondestanden, aarlig forbruge af fremmed Rug, Hvede, Hvedemeel, adskillige Slags Gryn og Erter, samt Kringler og Tvebakker, hvilket i alt opløber til omtrent ligesaa høi Sum i Penge, som førmeldte 4 a 5000 Tønder Korn, og anslaaes Bardien for begge Dele i alt til 18 a 20,000 Rdlr., misvertige Aaringer uberegnede, thi i saadanne Aar kan fremmede Fødevarer beløbe til 30, 40 a 50,000 Rdlr.; dog maae tillige mærkes, at her aarlig, faalænge Baarfiskeriet eller Torskefangsten varer, opholde sig nogle hundrede leiede Folk fra **Nordfiord**, hvorved Fortæringen af Kornvarer her paa Stedet meget forøges. Det Slags Sæd her faaes, er Rug, Byg og Havre, item Hør og Hamp. Humle plantes vel paa adskillige Steder, men fornemmelig i **Søkelyens** og **Strands** Sogne, og ellers hist og her; ligeledes lidt Hør i **Nordalen**. Rug faaes paa de fleste Steder, men dog kun lidet af hver Mand. Byg og Havre, saa og blandet, kaldet Halvbyg, ere altsaa de almindeligste Slags Sæd. Korntiendens Beløb ved Aar 1762 var paa 1/3 Part 903 Tønder Havre og 27 1/2 Tønde Byg, hvoraf Kongens 1/3 Part, som før blev leveret in natura, fvares nu i rede Penge med 985 Rdlr. 10 ß, som er lignet paa enhver Gaard, ikke efter Jordskylden, men efter deres Frugtbarhed og andre Herligheder. Herforuden er Kongetienden af det saa kaldte **Gidskøe** Gods, som oppebæres af Fogden, og som aarlig derfor aflægger et særskilt Regnskab. Kongens Part af Fisketienden betales iligemaade i Penge med 400 Rdlr. aarlig, faaledes som Korntienden i Almindelighed. Qvægavlingen udgjør, næst Fiskerie, **Søndmørs** største Herlighed. J Særdeleshed falder dybt inde i Landet, eller som det her kaldes i Fiordene, de største og fedeste Græsgange og Høesletter baade paa Hiemmarkene og til Fields, saa at derfra aarlig udføres en stor Mænade Smør, Ost, Talle, Huder, Skind, Kiød og Flesk, deels til **Tronhiem** og **Romsdals** Marked, deels til **Læssøe**, **Røraas** og **Foldals** Bergværker, foruden den anseelige Deel, som aarlig sælges inden for Fogderiet, nemlig saavel til Indbyggerne paa Øerne som i Sundene, og fornemmelig i **Borgen-Sund**, som har den ringeste Qvægavling, men tillige den største Folkemængde. De Creature, som her holdes og med Fordeel kan udbringes,

Side 728

bringes, ere Køer, Faar, Geder, Bukke, Sviin og Heste. Men da Høeavlingen ikke falder saa betydelig, at det Antal Creature kan fødes om Vinteren, som det der græsses baade til Fields og hiemme om Sommeren, fornemmelig i Fiordene; saa pleie Bønderne enten at modtage Creature fra Andre imod en vis Græsleie, eller og at købe Creature om Foraaret, for siden at føde og slagte dem om Høsten, da de ofte kan udbringe 8 Rdlr. af et saadant Creatur, der ved første Indkiøb ei har kostet dem selv over 4 til 5 Rdlr. Af Faar og Geder holdes paa mange

Steder i Fiordene et lige stort Antal, men paa flere Steder haves langt flere Geder end Faar, efterdi de første baade ere mindre bekostelige at føde, og ei faa mange Sygdomme underkastede som de sidste, m. v. Bed Havkanten eller paa Øerne holdes derimod ingen Geder, men vel endeel faa kaldte Gield-Bukke ♂: gildede Bukke, som gaae ude paa Fieldene det hele Aar igiennem, uden at komme i Huus, og altsaa maae tage sin Føda paa vild Mark, men blive desuagtet gemeenlig saa store og fede, at tre Stykker af dem kan veie op imod en maadelig Koe, ligesom de og kan afsættes om Høsten med stor Fordeel. Sviin holdes i stor Mængde og med god Fordeel, hvis Flesk tiener Fiordboerne ei allene til eget Brug i Huusholdningen, men endog til Afhandling i Mængde, derimod ved Søkanten forbruges af Bønderne selv, som fornemmelig behøve saadan Slags Føde ved deres Drift paa Søen. Endelig haves god Fordeel paa Heste, hvilke bringes dels til **Romsdals** Marked, dels til Bergværkerne, hvor Fiorde-Folket aarlig reiser op med Fedevare, sælge Hestene tilligemed Læsset, og gaae til Fods tilbage igien. J Henseende til alle Slags Fiske og Fiskerier er dette Fogderie faa rigelig velsignet, at det deri overgaaer alle andre Districter af lige Størrelse i **Norge**, ligesom det og deri finder Erstatning for alle de Herligheder, som Naturen ellers kan have nægtet det. Deraf er fornemmelig Torskefiskeriet om Foraaret i **Breesund** med Garn og andre Fiskeredskaber det betydeligste, hvilket vedvarer hele Fasten igiennem fra Kyndelmisse til Paaske, og giver dette Fogderies Almue Anledning til at afhandle en betydelig Mængde Tørfisk, Klipfisk, Salttorsk, Tran og Rogn, hvilket fornemmelig har tiltaget fra dette Aarhundredes Begyndelse, og siden at Torskegarn kom i Drift, hvorved Fiskeriet alt mere og mere er bleven almindelig, faa at her nu neppe findes nogen Boesiddende i hele Fogderiet, som jo tager Deel deri, efterdi Fiorde-Folket og de langt fra Havet boende begive sig i Baarfiskeriets Tid ud til **Breesund**, og indqvartere sig, faalænge Torskefiskeriet varer, i **Borgensund**, der ansees som et almindeligt Fiskevær eller Samlingsplads for den største Deel af Fiskerne. J Aaret

Side 729

1756 blev i de 3de Kirkesogne, som ligge paa nordre Side af **Breesund** og ere de fiskerigeste, nemlig: **Haram**, **Vigren** og **Borgund**, ved Hielp af 250 Siøringfar eller store Baade og 1500 Fiskere indbragt og virket: 1) Af Tørfisk eller Rotfkiær omtrent 52,500 Voge, hvilke, naar hver Vog beregnes i Penge til 1/2 Rdlr., som var samme Aars gangbare Priis, udgiør den Summa 26,250 Rdlr.. 2) Trannen af Torskeleveren ansattes efter fammes Beskaffenhed ommeldte Aar ikkun til 1 Tønde for hver 26 Vog Tørfisk, som beløber til 2019 Tønder, hver Tønde regnet for 7 Rdlr., hvilket bliver 14,133 Rdlr.; men naar Torskeleveren er feed og god, regnes 24 Vog Tørfisk mod 1 Tønde Tran, hvis Priis undertiden stiger til 10 a 12 Rdlr.. 3) Den faltede Rogn eller Fiskegravn, som samme Aar blev virket, beregnes for 1500 Tønder, og i Penge 3000 Rdlr., nemlig for hver Siøringfar 6 Tønder Rogn, a 2 Rdlr. Tønden, endskiønt Prisen stiger undertiden til 3 Rdlr.. Dette tilsammen udgiør en Indtægts Sum af 43,383 Rdlr., hvoraf, naar adskillige paagaaende Omkostninger fraregnes, formenes at have været reen Fordeel 28,278 Rdlr.. Formeldte Aar 1756 og Aaret 1761 have været de rigeste Aar for dette Slags Fiskerie paa **Søndmør**.. J andre Aar har det gaaet forskiellig til, og visse Aar saa godt som aldeles feilet, saasom i Aarene 1714 og 1715, da Almuen forlod dette Næringsmiddel af Frygt for videre Tab, og fulgte fine Fiskers Baade; ligesaa i Aarene 1733 og 1735.. Torske-Garns første Opfindelse er skeet paa **Sndmør** af en Handelsmand ved Navn Claus Nielsen, som boede paa en Gaard, kaldet **Sliningen**, i **Borgunds Sogn**, og begyndte med dette Slags Fiskeredskabs Brug i Aaret 1685, hvorefter Stedets andre Handelsmænd strax fulgte hans Exempel, og siden Bønderne Tid efter anden, faa at Garn nu overalt bruges, men i Førstningen fatte de sig heftig derimod, og

anfaae denne nye Maade som en meget skadelig Brug.. Efter Torskefiskeriet er dernæst Baar-Sildfiskerie det anseeligste, hvilket fornemmelig gaaer for sig i **Borgensund** om Vinteren strax efter Juul, og aarlig virkes 10 til 12,000 Tønder ved Vod eller Vod med megen Fordeel, efterdi Omkostningerne ei ere saa betydelige som i Forhold til Torskefiskeriet, og desuden ved eet eneste Dræt eller Sildekast kan fanges Sild til mange Skibsladninger, foruden den Sild, som sælges først for meget billig Priis til Almuen længere inde i Fiordene, saa og den Deel, som tiener Fiskerne selv og andre Beboer til daglig Føde hele Aaret igiennem, dels fersk, dels saltet, tørret og røget, ja ofte tillige anvendes til Føde for Creaturene, som æde dem med stor Begierlighed.. Dog er dette Fiskerie i de senere Aar meget aftaget, og Silden

Side 730

kommer næsten hvert Aar noget sildigere end sædvanlig.. Af Sommer-Sild fiskes ogsaa endeel, men denne har endnu mere aftaget.. Baarsild-Fiskeriet har ei været bekjendt før Aar 1736 eller rettere Aar 1740, altsaa omtrent paa samme Tid som den seneste almindelige Misvert og dyre Tid indfaldt i **Norge**.. Af Langer bliver lidet eller intet fortæret af Almuen; men alting tørres og sælges, og anslaaes for det hele Fogderie aarlig til 5 a 6000 Voge, hvoraf den største Deel altid kommer fra **Nordsøerne** eller **Harams Præstegjeld**, og har dette Slags Fiskerie gaaet meest for sig paa den Grund **Stor-Eggen**, som ligger 12 til 16 Mile ude i Havet, hvor tillige drives et anseeligt Qveite-Fiskerie.. Af Flynder falder ikke nogen betydelig Mængde, undtagen paa Sandbankerne ved **Nordsøerne**, hvor dette Slags Fiskerie fornemmelig gaaer til, og kan give en aarlig Fordeel af omtrent 600 Rdlr.. Sey falder her visse Aar i temmelig Mængde, men den meste Deel deraf bruges dog alle Aar i Huusholdningen; derimod giver dens Lever god Tran.. Fordelen af dette Slags Fiskerie anslaaes til 10 a 1200 Rdlr. aarlig.. Af andre Slags Fiske, saasom: Brosme, Haae, Hyse, Lax 2c., fanges ligesaa endeel, item Hvale og Sælhunde, af hvis Spæk virkes noget Tran.. Videre om Fiskeriet, dets Redskaber og Drivt, see Strøms Beskrivelse 2den Deel fra Pag. 431 til 491.. Da en stor Deel af Indbyggerne saaledes maae søge deres Hovednæring paa Havet, og de fleste desuden boe vidt adspredte fra hinanden paa Øer og biergagtige Steder, hvor Reiser over Land falde meget besværlige, saa holdes her en Hoben store og smaa Fahrtsier, faafom Jægte og Baade, til Fisketernes Drivt, Varenes Udførsel og til de Reifendes Befordring.. Af de første Slags var Aar 1762 i **Borgensund** allene 20 Stykker, og i det hele Fogderie omtrent 40, af hvilke de mindste ere 10 til 12, men de største og fleste 20 til 30 Læster drægtige, adskillige saa kaldte Tendringer eller smaa Jægte paa 5 til 6 Læster uberegnede.. Tilforn bleve saadanne Jægte bygte her paa Stedet; men nu omstunder maae de, formedelst Mangel paa Skov og Byggetømmer, kjøbes fra **Nordlandene**, allerhelst da deres Antal og Brug Tid efter anden forøges.. Men da et Forbud for endeel Aar siden er udgaaet, at intet Fahrtsial i **Nordlandene** maae bygges til Fremmede, saa faaes nu ikkun de Jægte til Kiøbs, som af de **Nordlandske** aflægges, og enten virkelig ere eller foregives at være for gamle og utienlige til deres lange og besværlige Reiser.. Derover falde de nu temmelig dyre og kostbare, saa at en Jægt af maadelig Størrelse kan med alt Tilbehør koste 5 til 600 Rdlr., og Skroget allene 200 Rdlr.; ja naar een af de største Jægte skal kjøbes ganske af nye, kan Bekostningen i alt stige indtil 1000 Rdlr.

Side 731

De allerfleste af disse Jægte gjøre aarlig 2 a 3, ja ofte 4 a 5 Reiser til **Bergen**, hvor Almuen henbringer alle Slags Fiskevare, fornemmelig Tørfisk, Sild, Tran og Rogn, item Bukke-Skind, Kobbe- eller Sælhunde-Skind, Graaværk og andet faadant, og hente derimod tilbage alle Slags

Kornvare, en Hoben Kringler og Kavringer, Salt, Viin, Brændeviin, Humle, Hør, Hamp, Seildug, Jern, Klædevare, Specerier og alle Slags Krambodsvare.. Nogle faa Jægte gaae og hver Foraar til **Tronhiem** med Fedevare, Træekar og Baandstager, og bringe derfra hiem igien en ringe Deel Kornvare, item nogle Qværnstene og andre smaa Ting.. Undertiden bringes og endeel Fiskevare til **Molde** i **Romsdalen** og **Christianssund** paa **Nordmør**; men især hver Efterhøst til **Romsdals-Marked** med Baade, og derfra føres tilbage en Hoben Badmel, item Meel, Gryn og andet faadant.. Fra Bergværkerne kan intet andet føres tilbage end lidt Jernfang, som bæres paa Ryggen, efterdi disse Reiser skeer til Lands, og Hestene sælges, som før meldt, tilligemed Barene paa Stedet.. Baadene ere adskillige Slags, nemlig store og smaa af forskiellige Navne, og bygges deels inden for Fogderiet, fornemmelig i **Voldens Sogn**, og deels i Naboe-Fogderiet **Romsdalen**, i et Bygdelaug kaldet **Frænen**, men blive alt mere og mere vanskelige at bekomme og tillige dyrere, saa at een af de almindeligste Fiskerbaade, som tilforn ikkun kostede 12 til 13 Rdlr., koster nu 16 til 17 Rdlr., og med alt Tilbehør 30 til 40 Rdlr.. De største kaldes Tendringer til 5 a 6 Læsters Drægtighed, og komme i Henseende til Seilets Dannelse og Indretning overeens med Jægte, faa og en liden Væng eller Cahyte.. Dernæst Sambøringer, Baade paa 3 a 4 Læfter eller derover, og indrettede til at modtage store Ladninger.. Ottringer ere Baade med 5 Par Aarer, som ere de største brugelige Fiskerbaade, hvilke udfordre 8 Mand; de tiene helst til Langer og Qveite-Fiskeriet paa **Storeggen**.. Siøringfar eller Siæringsfar, en Baad med 4 Par Aarer, som bemandes altid med 6 Mand til Torskefiskeriet 2 a 4 Mile i Havet.. Sexring, er ligeledes en Havbaad med 4 Par Aarer for 5 Mand.. Kiempe-Færing, en Fiskerbaad paa 3 Par Aarer for 3 a 4 Mand.. Færing, en liden Baad med 2 Par Aarer, som idelig og daglig bruges af 1 eller 2 Mand. Fireøringer, ere store Kiempe-Færing med 4 Par Aarer, og Treøringer ere store Færing til 3 Par Aarer.. Jægte-Baade, ere de fmaa Baade, fom Jægtene bruge, dannede omtrent som en Skibsfjolle, af en plump og stærk Bygning. Herforuden bruges af Embedsmændene og andre fornemme Folk de saa kaldte Speiel-Baade, deels med en liden Væng eller Cahyte, enten af Træ eller grov Bordug, omtrent som paa Chalupper, og deels ganske

Side 732

ganske aaben. Paa saadanne Baade besøges Tingene af Amtmanden med Fogden og Sorenskriveren 2de Gange om Aaret, nemlig: om Foraaret i Maji og Junii, og om Høsten i September og October Maaneder. Sorenskriverens Domme indstævnes for **Bergens Laugting**. Den første Konge over **Søndmør**, som de gamle norske Historier melde om, har været **Thorgard**, Kong **Nors** Sønnesøn, og efter ham hans Børn og Afkom. Aar 859 i Kong **Harald Haarfagers** Tid regierede en Konge over **Søndmør** ved Navn **Arnvid Treferkiabane**, Kong **Thorgards** Sønnesøn, som tilligemed Kong **Audbiørn** i **Fiordene** blev overvunden og ihielslagen efter en meget skarp og haardnakket Sætræfning ved **Solskiæl**. **Arnvid** var altsaa den sidste Konge over **Søndmør**; thi efter hans Død blev den navnkundige Greve **Rangvald**, siden kaldet **Møre-Jarl**, af Kong **Harald** beskikket til Lehns-Høvding over **Søndmør**, **Nordmør** og **Romsdalen**, og fra den Tid synes det, at disse 3de Districter stedse have været forenede under et færdeles Lehn og Amt. Æbletræer, baade plantede og vilde, vore her meget villig, fornemmelig i **Fiordene**, saa og Kirsebærtræer med røde og sorte Bær, dog ikke i alle Aar lige gode.

Søndmørs Provstie bestaaer af foranførte 10 Præstegielde, nemlig: **Haram**, **Borgund**, **Ørskoug**, **Strand**, **Nordal**, **Jørgenfiord**, **Volden**, **Ulvsteen**, **Herøe** og **Vandelven**, af hvilke ikkun 4 ere at ansee for de rette Hovedkald, nemlig: **Borgund**, **Ørskoug**, **Volden** og **Herøe**,

skiønt dette sidste havde kun Navn af et Vice-Pastorat i den Tid det, som foranmeldt, laae under **Tronhiems Domcapitel**. Under disse 4 Hovedkald have de øvrige 6 Kald med alle deres Sogne i de ældre Tider været henlagte, først som Annexer, men siden under Navn af residerende Kapellanier, saaledes at **Haram** laae under **Borgund**, **Nordalens** og **Strand** under **Ørskoug**, dog det sidste bestandig som Annexer, **Jørgenfiord** og **Vandelven** under **Volden**, og **Ulvsteen** under **Herøe**. Der var altsaa kun 4 Sognepræster, naar Vice-Pastor for **Herøe** regnes dertil; men disse fik siden formedelst Kaldenes Vidtløftighed nogle saa kaldte residerende Kapellaner under sig, som boede paa de længst fraliggende Steder i Kaldet, og havde visse Sogne at bestyre, men ere Tid efter anden forandrede til frie Præstegield, og have nu alle sine egne Sognepræster, samt tillige en residerende Kapellan til **Borgens Præstegield**. Alle disse Præstegielde ere inddeelte i 21 Kirkesogne, som have ligesaa mange Kirker og 4 Kapeller. Af Kirkerne ansees **Borgunds**, **Ørskougs**, **Voldens** og **Herøe** Kirker allene som Hovedkirker, især naar publique Udgivter indfalde, da disse 4 gemeenlig betale mere end de øvrige 17 Kirker, hvilke i faa Fald ikkun svare deres Andeel.

Side 733

Andeel som Annexer, saaledes som det i de ældre Tider har været brugeligt. Kirkerne eies enten af visse Proprietairer eller af Sognemændene. Til de første Slags henhørte Aar 1762, **Haram**, **Vigren**, **Borgund**, **Ørskoug**, **Søkelven**, **Jørgenfiorden**, **Volden**, **Ørsten**, **Hareid**, **Ulvsteen**, **Herøe**, **Sandøe** og **Røvde**, item **Gidskøe-Kirke**. Til samtlige Kirker ligger 151 Vog 1 Bispd. 3 1/2 Mark Fiskes Jordegods. Præsternes Mensal-Gods beløber til 443 Baa 2 Bispd. 23 Mark Fisk. Deres ligesom Kirkernes Korn-Tiende var ommeldte Aar 1762 i alt 903 Tønder Havre og 27 1/2 Tønde Byg paa hver Part. Fisketienden betales aarlig efter Accord. Den ene af Sognepræsterne er tillige Provst i dette Provstie, som staaer under Biskopen i **Bergen**.

Søndre Bergenhuus Amt i **Bergens Stift**, grændser i Øster til **Hallingdalen** og **Nummedal** i **Buskeruds Amt**; i Sydvest og Sønden til **Øvre Tellemarkens Fogderie** i **Bradsberg Amt** og **Ryfylke Fogderie** i **Stavanger Amt**; i Vesten til **Nordsøen**; og i Nord til **Indre- og Yttre-Sogns Fogderie** i nordre **Bergenhuus Amt**. Det bestaaer af 2de Fogderier, nemlig: **Nordhordlehn** og **Vosse**, samt **Søndhordlehn** og **Hardanger**, hvilke ere inddeelte i 3de Sorenskriverier, som ere: 1) **Nordhordlehn**, 2) **Søndhordlehn**, og 3) **Voffe med Hardanger**. Disse samtlige Districter bestaae af 21 Præstegielde med 73 Kirkesogne, deraf eet Sogn, nemlig **Røldal**, som i det Geistlige hører til **Suledals Præstegield**, i **Ryfylke Fogderie**, **Stavanger Amt**. Herforuden Staden **Bergen**, som Stiftets Hoved- og eneste Stad, beliggende i **Nordhordlehns Sorenskriverie**. De matrikulerede Gaarde i dette Amt beløbe i alt til 3247 Numere. Her ligger nogle gamle adelige Sade-gaarde, hvoraf een, nemlig **Rosendal**, som tilforn med tilliggende Gods har været et Baronie, har Birkeret, og under samme ligger et Kobberværk, kaldet **Lilledals** eller **Christiansgaves**, det eneste Kobberværk i hele Amtet. Desuden hører 6 gode Marmorbrude under Amtet, see **Søndhordlehn**. Tingene holdes i Amtet 2de Gange om Aaret, nemlig om Foraaret i Maji, Junii og Julii, og om Høsten i September, October, November og December Maaneder.

Søndre Guldbrandsdalens Sorenskriverie, i **Guldbrandsdalens Fogderie**, **Christians Amt**, bestaaer af 5 Præstegielde og Tinglauge, som ere: **Faaberg**, **Gusdal**, **Øier**, **Ringeboe** og **Froen**, hvor Tingene holdes 2de Gange om Aaret, see **Guldbrandsdalen**. Sorenskriverens Domme indstævnes for **Hedemarkens eller Oplands Laugting**.

Søndre Hedemarkens Sorenskriverie, i **Hedemarkens Fogderie** og **Amt**, bestaaer af 3de Præstegielde, hvilke ere: **Leurten**,

Side 734

ten, Rommedal og **Stange**, samt endeel af **Vangs Præstegield**, nemlig: **Vangs** og **Skattums Fierdinger**. Sorenskriverne Domme indstævnes for **Hedemarkens eller Oplands Laugting**. See i øvrigt **Hedemarkens Fogderie**.

Søndre Heen, en Gaard i **Edsbergs Præstegield**, **Rakkestads Fogderie**, **Smaalehnenes Amt**, beliggende 1/2 Miil i Sydost fra **Edsberg Kirke**. Paa denne Gaard har fordum staaet en Kirke eller Kapel, hvoraf Grundstene længe har været at fee, men som nu benyttede til Tomtestene til Gaardens Bygninger.

Sønder-Island eller **søndre Fierding af Island**, under **Skalhólts Bispedsøme**, kaldes paa islandsk Sprog **Sunenlendinaa Fiördung**, ligger midt i Landet mod Sonden, og er skilt fra **Østerlandet** ved **Solheimasand**, og fra **Nordlandet** ved store Fielde og Jisbierge, samt fra **Vesterlandet** ved **Hvalfiord** og **Botnsaae**. Dette District er meest beboet af hele Landet, og Folkemængden er her den største. Klimatet eller Himmel-Egnen er mild, men den underjordiske Ild har ilde medhandlet adskillige Districter, saa at de ikke har faa god Udseende som de andre. Dette søndre Land er over 30 Mile langt, og er indhegnet med de største og fornemste Bierge paa Landet, saasom: **Skialdbreed**, **Geitlands Jøkel**, **Eriks Jøkel**, **Bald Jøkel** og **Hofs Jøkel**. Disse 4 sidste ere alle meget høie Jisbierge, ligesaa **Tindfalla Jøkel**, **Blaaefell**, beliggende for sig selv, og **Hekla**, et af Landets mindre Bierge, men dog meest bekiendt. Biergene i Bygden ere kun smaa og lave, hvoraf de fornemste ere: **Henglesteld** og **Ingolfssfell**. Her ere adskillige fiskerige ferske Søer og Elve, saa og endeel hverer eller varme Bande. Denne Fierding bestaaer af 6 Sysseler, nemlig: **Rangaarvalle**, **Vestmanøe**, **Aarnæs eller Arnes**, **Guldbrinae**, **Kiofar** og **Borgarfiord**, hvilke indeholde 46 Præstegielde, inddeelte i 39 Tingsogne, som Aar 1753 havde i 5 Sysseler, **Bestmanøe** undtagen, 1040 Skattebønder og 1265 andre Bønder, og var i alle Sysselerne Aar 1760 i alt 1119 Jorder eller Tuner. Aar 1703 bestod det hele Folke-Antal i søndre Fierding af 15,781 og Aar 1766 af 14,443 Siele. Over denne Fierding er Stiftamtmanden tillige Amtmand, og for søndre og østre Fierdinger en Laugmand. I det Geistlige er søndre Fierding ikkun inddeelt i 4 Provstier, thi **Rangaarvalle** og **Bestmanøer** udgiøre eet Provstie, og ligesaa **Guldbrinae** og **Kiofar eller Kialärnæs** eet Provstie. Aar 1770 eiede Almuen i søndre Fierding 823 store og smaa Baade. I **Aarnæs Syssel** ligger det biskopelige Sæde, kaldet **Skalholt**, hvorhos staaer **Skalhólts Domkirke**, og i **Guldbrinae Syssel** paa **Reikevig** er en latinsk Skole, som forhen har været paa **Skalholt**, fee **Skalholt** og

Side 735

Reikevig. Landfogden boer tillige i denne Fierding, nemlig paa Den **Bedie** eller **Bedøe** under **Guldbringe Syssel**. Det islandske Althing holdes paa en stor Mark, kaldet **Thingvalle**, ved **Øxeraae** i **Aarnæs Syssel**, see **Thingvalle** eller **Øxeraae**.

Sønnelev- eller **Sønnelev-Sogn**, i **Nedenæs Fogderie** og Amt, er et Anner under Sognefaldet i Byen **Øster-Riisøer**.

Sønsteboe, en Gaard i **Lessøe Præstegield**, under nordre **Guldbrandsdalens Sorenskriverie**, **Christians Amt**, af Skyld 4 Huder 6 Skind, har 2 Opsiddere og 3 Huusmænd. Paa denne Gaard staaer en Bautasteen med Inskription af indhugne gamle Rune-Bogstaver.

Sørboe-Sogn, et Anner til **Rennesse Præstegield**, i **Ryfylke Fogderie**, **Stavanger Amt**. Kirken ligger med Hovedkirken paa Den **Rennesse**, og er en grundmuret Bygning. I Kirken findes en Liigsteen med Rune-Bogstaver, dog uden nogen vis Mening, men paa Kirkegaarden

ligger en anden Steen 4 Alne lang med følgende Inskription af Rune-Bogstaver: ”Thormuds
aug Thurkarln Vidfn Stain Disa Kirkiu.”

Sørdal, en Dalstrækning, som gaaer op fra **Søvde-Fiordens Botn** paa vestre Side af **Røvdsdalen**, i **Søvde Annersogn**, under **Vandelvens Præstegield**, i **Søndmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**. Denne Dal er ikkun 1/2 Miil lang, og løber mod Sonden og Vesten hen til Hovedsognets Grændfer. Den ligger indsluttet af meget høie og mod hinanden heldende Fieldsider, og indbefatter 4 Gaarde, samt et ferskt Vand og en Elv, som har et jevnt og stille Løb, saa at Laxen kan gaae op fra Fiorden lige til det øverste af Dalen, hvor den bliver fangen. Gaardene beboes af 7 Bønder.

Sørfolden og **Nordfolden**, see **Folden-Fiord**.

Sør-Herøe, see **Nord-Herøe**.

Sørлие, en Fieldbygd under **Sneaasens Præstegield**, i **Indersens Fogderie**, **Tronhiems Amt**, beliggende 12 Mile i Øst fra **Sneaasens Kirke**, og kaldes med en anden Fieldbygd, nemlig **Nordlie**, under Eet, **Findfierne**. I **Sørлие** ligger 15 Gaarde og 4 a 5 Myrnnigs Steder. Gaardene, som Kongen solgte ved offentlig Auction i Aaret 1732 til Indbyggerne, ere meget ringe skyldsatte, og hvoraf desuden allene fvares halve ordinaire Skatter, ligesom og Indbyggerne ere frie for al Kongelig Tiendeeste. Korn vorer her ikke, uden allene visse Aar en liden Deel Byg, som dog de fleste Aar affryser; derimod ere Gaardene til Høeavling temmelig betydelige og Græsningen om Sommeren i Udmarken anseelig, hvorforfore enhver Bonde holder en stor Deel Køer og andre Creature, og derved har Leilighed til at virke en Mængde Fedevare.

Side 736

Fedevare. Eet eller flere Fiskevande ligge til enhver Gaard; saa haves og god Leilighed til Jagt eller Skytterie af Dyr- og Fuglevildt, som med Fede- og Skindvare bringes til **Sneaasen** om Vinteren over Fieldet, og opkøbes af visse Bønder, som igien anskaffe Indbyggerne Korn og alle andre fornødne Bare. Endeel Fuglevildt, fornemmelig Jerper, bliver og solgt til **Jemterne**, og derfra bringes til **Stockholm** i **Sverrig**. Indbyggerne har deres egen Kirke, som Aar 1613 afbrændte, men blev igien opbyggt Aar 1616. Den er en liden Træbygning, panelet eller beklædt med Bræder baade ind- og udvendig, og desuden indvendig betrukket med malede Lærreder. Denne Kirke staaer paa en Gaard, kaldet **Devik**, og holdes vedlige af Almuen, som desuden svarer Kirketiende til Præsten. Præsten besøger saavel denne som **Nordlies Kirke** og Almue 2de Gange om Sommeren. Til Kirken er en Klokke, som i Præstens Fraværelse holder Bøn med Almuen hver Søn- og Helligdag i Kirken, og læser Forklaringen af Huuspostillen.

Sør-Ranen, en Arm af **Ranen-Fiord** i **Brønø Præstegield**, **Helgelands Fogderie**, **Nordlands Amt**.

Sør-Sømnen, en stor beboet Halvø i **Helgelands Fogderie**, **Nordlands Amt**, som udgiør en Fierding eller Tinglaug, kaldet **Sørsøms Fierding**, og et Annersogn til **Brønø Præstegield**. Kirken, som ligger paa Øen, kaldes **Viig**. Tingstedet er Gaarden **Steehsøen**.

Sørum's Præstegield og Tinglaug, i **Nedre Rommeriges Fogderie** og Provstie, **Aggershuus Amt**, bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere: **Sørum's Hovedsogn**, hvis Kirke er af Muur, og **Frogner Anner**, hvortil er en Sognepræst. En stor Elv, som løber igiennem Præstegieldet, kaldet **Rømue**, gjør ofte ved Oversvømmelse og Udbrud stor Skade paa hosliggende Gaarde. Saaledes er for nylig indtruffet en betydelig Skade, nemlig den 23de Junii, samt den 2den, 3die og 7de Julii 1794, da de 2de Gaarde **Løhren** bleve af Elven udtagne og Forvandlede til en Leerhob, og befrygtes for, at **Sørum Præstegaard** og Kirke er underkastet samme Skiebne. Videre herom see **Rømue-Elv**. Tingstedet for **Sørum's Tinglaug** er Gaarden **Bingen**.

Sørvaage, en Bugt eller Viig af Havet ved den vestlige Side af den store Den **Vaagsøe**, beliggende under **Baagsøe Syssel**, blandt de færøiske **Søndfiords-Øer**. Ved bemeldte Bugt ligger en Annerkirke til **Baagsøe Præstegield**, kaldet **Sørvaager-** eller **Sydervaage-Kirke**. Strax uden for Landet ved den søndre Side ligger 2de Holme med nogle høie Spidser paa, kaldet **Tindholm** og **Gaaseholm**.

Side 737

Sørøe, en stor Øe i **Vestfinmarken**, under **Finmarkens Fogderie** og Amt, af 7 til 8 Miles Circumference, er hist og her med smaat Riis- og Kratskov bevoren. Her skiær fig ind mange Fiorde fra Havet, saasom paa nordre Side: **Sørhavn**, **Sandsfiord**, **Ofodbotn**, **Dynnesfiord**, **Sandøebotn** og **Bastestord**. Ligesaa paa søndre Side: **Brevig**, **Hasvog**, **Hasstord**, **Melkefiord**, **Eidsfiord**, **Havnfiord**, **Sletnæsbotn**, **Akkenfiord**, **Mæstord** og **Risdvig**. Jmellem **Hasvog** og **Hasfiord** ligger Hasvig-Havn, hvor, før Kiøbstædernes Anlæg i **Finmarken**, tillige var en Handelsplads. Her staaer **Hasvig Kirke**, som er Anner til **Loppens Præstegield**. Øen i fig selv tilhører 1/3 Part Kongen og de 2/3 Parter afgangne Laugmand Schønebølers Arvinger. Denne Øe er saaledes, i Henfeende til de Schønebølers Ret derudi, den eneste Eiendom i **Finmarken**, thi det øvrige saavel paa det faste Land, som Øerne, er Kongens, som Enhver i forstum Tid uden Fæste og Børel og uden nogen Slags Afgift eller Landskyld har beboet og brugt til sin Nytte; men nu ere Jordeiendommene i **Vestfinmarken** uddeelte og opmaalte til visse Boesteder, efter Reskript af 8 Junii 1775, og er derved til Aar 1789 paa **Sørøe** uddeelt 30 Boepladse, hvorpaa Eiendomsskieder ere givne, nogle for 2de Familier, hvoraf fvares i Landvare eller Landskyld 24 β til Kongen af hver Mand. Paa Øen gives Leilighed til Odder- og Kobbefangst, som Jndbyggerne har forpagtet; saa fvare de og en liden Afgift for Ret til at holde nogle Reensdyr paa Øen.

Sør-Øerne, saa kaldes de Øer, som ligge paa søndre Side af det store Dyb **Breesund**, i **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**.

Søvde Skibreede, et Tinglaug under **Hembnæs Fierding**, i **Ryfylke Fogderie**, **Stavanger Amt**, som er et Annersogn til **Suledals Præstegield** sammesteds, bestaaende af 73 matrikulerede Gaarde, hvilke Aar 1746 bleve beboede af 109 Gaardmænd. Tingstedet er Gaarden **Jelsøe**.

Søvde Sogn, et Anner til **Vandelvens Præstegield**, i **Søndmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**, som bestaaer allene af fast Land, og især af en fra **Røvde-Fiorden** indløbende Tverfiord, kaldet **Søvds Fiorden**, samt 3de derfra opgaaende Dale, nemlig: **Røvdsdal**, **Sørdal** og **Nordal**. Kornavlingen falder her i Almindelighed ikke faa god som i Hovedsognet; men derimod er Qvægavlingen noget større og bedre, formedelst de ypperlige Græsgange her gives, som skal neppe have deres Lige i Fogderiet. Ved dette Næringsmiddel især, og ved Hielp af den yderligste Sparsommelighed, er Folkets Tilstand her nok faa god som i Hovedsognet og paa de fleste andre Steder i Fogderiet. Dette Sogn indeholder ikkun 31 matrikulerede Gaarde, men adskillige deraf

Side 738

meget store, hvilke tilsammen skylde 82 Vog 18 Mark Fisk, og bleve Aar 1757 beboede af 93 Gaardmænd og 5 Huusmænd. I samme Aar var det hele Folke-Antal 411 Siele, deraf gamle og vorne Folk 281. Kirken er en liden gammel og uanseelig Stav-Kirke, som hverken ud- eller indvendig har noget mærkværdigt, undtagen en gammeldags Altertavle, indrettet omtrent som et Skab med dobbelte Døre, og med et malet Billede uden paa hver Dør, hvoraf det ene

forestiller Jomfrue Maria, og det andet St. Ole, som træder paa en kronet Slange, holdende i den ene Haand en Kalk, og i den anden et Sværd, med denne Underskrift: Sanctus Olaus. Kirken vedligeholdes af Sognefolket, og hører dertil et Jordegods, bestaaende af 11 Vog 2 Bispd. 1 1/2 Mark Fisk.

Søvds- eller **Søvde-Fiorden** sammesteds, gaaer op fra **Røvdefiordens** søndre Side, og løber ind imellem **Røvde** og **Brandsdals-Stranden**, tagende sin Begyndelse paa den ene Side ved et Næs, kaldet **Søvdsnæsset**, og paa den anden ved **Koppernæsset**, strækkende sig derfra 1 Miil mod Sønden. Denne Fiord er mere smal ved Munden end ved Botn, hvor den breder sig saa vidt ud, at de 3de førnævnte temmelig store Dale have Rum nok at aabne sig. Paa begge Sider, især den østre, har Fiorden meget bratte Fjælde, saa at de paa mange Steder hænge ganske ud over Stranden, og ligesom bedække de sammesteds liggende Gaarde, hvilke af den Aarsag sielden kan sees eller bemærkes fra Fjeldtoppene. Fiorden er desuagtet paa begge Sider temmelig vel beboet, og har adskillige smaa Bygdelaage, saasom **Tagsæt** og **Løsæt-Bygden** paa vestre Strandside, samt **Skaar** med **Sæter-Bygden** paa den østre. Desuden findes her 2de smaa Dale, nemlig **Søvds-Eidet** og **Grøtdal**. Den første overskiær den hele Landtunge imellem **Vandelvnsfiord** og **Søvdsfiorden** af en Miils Længde, og ligger her en Landevei imellem begge Fiordene. Denne Dal eller Eid er omtrent lige deelt imellem Hovedsognet og **Søvde Anner**, og er den vestre Kant, som hører til Hovedsognet, vel beboet, iblandt hvilke er Gaarden **Fiskaee**, hvor et Jernværk forhen har været i Drift. Den anden Dal er en øde Dal, hvorigiennem løber en Elv, kaldet **Grøtdals-Elv**.

T

Taadsøe, en Øe strax inden for Byen **Kragerøe**, i **Nedre Tellemarkens Fogderie**, **Bradsberg Amt**. Ved denne Øe, hvis

Side 739

Jord er frugtbar og forsynet med en betydelig Skov, især af Eeg, er en god Havn, og er derved opført en meget smuk Vaaningsbygning, samt en privilegeret Skibskran anrettet, med dertil fornødne Pakboder for udloffende Vare af skadelidte Skibe.

Taassøen eller **Taussøen**, en beboet Øe ved **Qvafef-Fiordens** Indløb, strax Østen for **Randøe**, i **Oddernæs Hovedsogn** og Præstegjeld, **Mandals Fogderie** og Amt. Denne Øe er 1/2 Miil i Omkreds, og skylder 1 Hud.

Tafiord, en Fiord i **Nordals Hovedsogn** og Præstegjeld, **Søndmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**, som egentlig er en Fortsættelse af **Nordalsfiorden**, eller den inderste, smalleste og korteste Deel af den Tverfiord, som i fordom Tid blev kaldet **Todrafiord**, hvorefter den vestlige Deel har Navn af **Nordalsfiord**. Den begynder paa nordre Side ved en Viig, kaldet **Valdalsvigen**, og paa den søndre ved et Næs, kaldet **Vindsnæsset**, hvorfra den strækker sig 3/4 Miil mod Sydøst, og støder til en vidtløftig, men i sig selv ubetydelig Dalstrækning. Fiorden er overalt trang og indkneben, især paa et vist Sted, kaldet **Syndnæs**, hvor man fra den ene Side kan raabe over til den anden, og af den Aarsag bliver den om Vinteren belagt med Jis, som enten er saa stærk, at den ganske hindrer Farten til Søes, eller er af den Beskaffenhed, at den hverken vil briste eller bære, og følgelig foraarsager Indbyggerne stor Uleilighed, naar de paa faadanne Tider skal besøge Kirken eller andre Steder, hvor de ei kan komme uden til Baads. Fjeldstrækningen paa søndre Side af Fiorden er steil og lidet beboelig, saa at der ikkun ligge nogle faa og smaa Gaarde; men paa nordre Side falder Situationen bekvemmere, især

oven paa Fieldet, hvorpaa ligger en heel Bygd, som tildeels kaldes **Sølvberg-Bygd**, og deels **Selver-** eller **Selvboe-Bygd**. I dette Bygdelaug vorer den beste Rug i hele Præstegieldet, fornemmelig paa en Gaard, kaldet **Rugsæt**, som deraf har sit Navn. Ved famme Side af Fiorden er et Sted, kaldet **St. Ols Slange**, som viser sig ved Fiordens Aabning, og er en stor og hvid Marmor-Aare, som i den steile og nøgne Fieldside gaaer bugteviis ned ad, og kan nogenledes lignes med en Orm eller Slange, men taber alt mere og mere af Lighedan, jo nærmere man kommer til Stedet. Om denne af Naturen dannede Slangelignelse fortælles her af Indvaanerne: at St. Ole paa en Søreise til **Valdalen** mødte her en Søorm, som gjorde alle hans Folk bange og forzagte; at han fra Forstavnen i Skibet greb fat paa Ormen, og kastede den op til Fieldsiden, hvor den blev fiddende fast og forvandlet til Steen. Bemeldte Dal gaaer 1/2 Miil op mod Østen, uden at have noget Navn, og indeholder intet andet mærkværdigt,

Side 740

end et lidet fiskerigt ferskt Vand, som ved en Elv falder ud i Fiordens Botn. Dette Vand ligger ved en Gaard, kaldet **Tafiord**. Strax oven for Bandet begynder Dalen at flaae sig ud i 2de Grene, begge omtrent 1 Miil lang, og begge nogenledes vel beboede; af hvilke den ene, som løber op mod Nordost, kaldes **Røddal**, fordi Fieldsiderne fee meget røde ud af Jernrust, ligesom de og skal indeholde en meget riig og kobberhaltig Jernmalm; men den anden, som tager sit Løb mod Sydost, kaldes **Kaldhuusdal**. Fra disse Dale kommer 2de Elve nedflydende, som hver for sig danne et lidet ferskt Band i Dalene selv, førend de støde til hinanden, og siden ved fælles Hielp danne det forhen ommeldte nederste og største Band. Fra **Kaldhuusdalen** gaaer en Alfarvei over Langfieldene til Gaarden **Løkraae** i **Guldbrandsdalen**.

Talgøe, en beboet Øe paa den østre Side af **Bukkenfiord**, i **Ryfylke Fogderie**, **Stavanger Amt**, bestaaende af 3de store og gode Gaarde, som have 10 Opsiddere. Her staaer en Kirke, som er Anner til **Findsøe Præstegield**. Denne Kirke er en liden, men smuk Steenbygning, staaende ved den ene af Gaardene, kaldet **Gaar**, hvilken Gaard i fordum Tid har været beboet af en mægtig Mand, ved Navn Asak, som skal have opbyggt Kirken. Paa Øen er ingen Skov.

Talknefiord, en Fiord i **Bardestrands Syssel**, vestre Fierding af **Island**, hvori er en god Havn for store og smaa Skibe. Ved denne Fiord findes 2 varme Bade.

Talvig, en ypperlig Havn i **Vestfinmarken**, hvor, før Kiøbstædernes Anlæg sammesteds, tillige var et vigtig Handelssted for **Altens** Handel. Her staaer en Kirke, kaldet **Talvig**, som er Hovedkirke for **Altens Præstegield**.

Tamlaget, en Gaard i **Holतालens Hovedsogn** og Præstegield, **Guldals Sorenskriverie**, **Tronhiems Amt**, tilhørende **Røraas** Kobberværks Participanter, har en Opsidder. **Gulen Elv** løber her forbi, hvor en Hytte, kaldet **Tamlagets Hytte**, med en Hytteplads, som nu beboes af en Huusmand, har staaet, hvilken Hytte nu er forflyttet til **Dragaas**. Til denne Gaard er en betydelig og smuk Fyrreskov.

Tamsøe, en liden Øe, 1 Miil inden for **Porsangers Fiords** Aabning i **Vestfinmarken**, hvorpaa vorer en stor Mængde Multebær.

Tana-Elv, en meget stor og lang Elv, som har sit første Udspring fra adskillige Søer i det Svenske Lapmark, og løber 10 a 12 Mile igiennem **Østfinmarken**, hvor den i **Kollefiords Præstegield** falder ud i **Tana-Fiord**. Ved Udløbet er om Sommeren et betydeligt Laxefiskerie, som i første Tid har været bortforpagtet til Hollændere, dernæst til endeel Handelsmænd i **Kiøbenhavn**,

Side 741

nemlig i Aaret 1619, og siden til de bergenske Kiøbmænd, som svarede Forpagtnings-Afgivten til Aar 1702, da de ved en Octroj fik baade **Tana** og **Altens Elve** med al den øvrige Deel af Landet, uden videre Afgift end Tiende. **Tana-Elv** optager i sit Løb mange andre Tverelve. Bemeldte **Tana-Fiord** er en meget breed Fiord, som fra Havet skiær sig ind i Landet imellem **Omgang** paa den vestlige og det Næs **Tana-Horn** paa den østlige Side, derefter har en Længde af nogle Mile, og tilsidst deler sig i 2de Arme, under Navne af **Østre-** og **Vestre-Tana**. Ved denne Fiord ligger en Kirke, kaldet **Tana**, som er Hovedkirken for **Tana Præstegield**, hvorunder hører et Annex, kaldet **Omgang**. Til dette Præstegield er en Sognepræst.

Tananger, en Havn i **Jedderens District, Stavanger Amt**, hvor en Kongelig Toldbetient er ansat, henhørende under **Stavanger Tolddistrict**.

Tandberg, en Gaard i **Nordrehougs Hovedsogn** og Præstegield, **Ringeriges District, Buskeruds Amt**, hvor en Konge i fordom Dage skal have boet, ved Navn **Tane**, hvorefter Gaarden skal have faaet sit Navn. Her sees endnu Grundvolden af en temmelig vidtløftig grundmuret Bygning, og en Mængde Stykker af Tag- og Muurstene findes i og oven Jorden. Fra det Sted hvor Bygningen har staaet, berettes at gaae en muret Løngang til en strax ved Gaarden liggende Høi. Denne Høi er for omtrent 100 Aar siden udgravet, og deri fundet et stort Sværd. Oven for Gaarden ligger en Moe eller slet Mark bevoret med Skov, kaldet **Tandbergmoen**, hvor en utallig Mængde af smaa og store Høie sees. Her siges at have staaet et Feltslag imellem Kong **Tane** og en anden Konge, ved Navn **Veine**, som boede paa Gaarden **Veine** eller **Veier**, beliggende 1/2 Miil fra **Tandberg**. Omkring disse Høie er fundet en Mængde Pile, Sporer og Menneskebeen.

Tangen eller **Robbervig-Tangen**, en anseelig Ladeplads, beliggende paa den søndre Side af **Drammens Fiord**, og henhører under Byen **Strømsøes Jurisdiction**, som ligger strax oven for, for saavidt Borgerne betræffer, men ellers sorterer dette Ladested under **Grevskabet Jarlsberg**, paa hvis Grund det ligger. Indvaanerne, som bestaae af nogle Kiøbmænd, Høkere, Skippere og andre Søefolk, Haandværkere og Fiskere, have deres egen Kirke, en Træbygning staaende paa en Klippe, temmelig smuk med smukke Ornamenten, hvilken Kirke hører under **Skouge Præstegield**, i bemeldte **Jarlsbergs Grevskab**. Her er kun een Gade, som er bebygget paa begge Sider, hvorigiennem den almindelige Landevei ligger. 2 a 3 Bomuldsspinderier ere her oprettede. Stedet har den Fordeel fremfor **Strømsøe** og Byen **Bragnæs**,

Side 742

som ligger paa nordre Side af Fiorden eller Elven, at de største og sværeste Skibe maae her gaae til Ankers, saasom de et formedelst lavt Band kan seile længere op; de maae derfor ved **Tangen** ud- og indlosse deres Bare. Disse samtlige Steder have eet Toldsted, **Drammen** kaldet, see **Strømsøe**.

Tangen, en Ladeplads imellem Byen **Arendal** og Ladepladsen **Sandstøe**, i **Nedenæs Fogderie** og Amt, hvor nogle Familier boe. Her er anlagt en skøn Reberbane, hvor de her ankommende Skibe blive forsynede med alle Slags behøvende Tougværk.

Tanums eller **Brunlaugnæs Præstegield**, see **Brunlaugnæs**.

Tarvanger-Søe, et stort ferskt Band i **Undals Præstegield, Mandals Fogderie** og Amt, som er over 1 Miil langt og paa sine Steder meget dybt.

Tarven, en Samling af mange store og smaa græsrigge Øer, henhørende under **Østeraad Herregaard** paa **Ørlandet**, i **Fosens Fogderie**, **Tronhiems Amt**. Paa disse Øer opfødes en stor Deel Ørne og engelske Faar, item mange store og skønne Heste.

Taskebierget, et Handelssted paa **Norvøe**, i **Borgunds Hovedsogn** og **Præstegield**, **Søndmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**.

Tauterøe, en Øe i Havet under **Romsdals Fogderie** og Amt.

Tautterøe i **Tronhiems Fiord**, see **Touterøe**.

Teje, en smuk Gaard i **Notterøe Præstegield**, under **Jarlsbergs Grevskab**, som i ældgamle Tiders Matrikul er kaldet **Bispegaard**, og formodes formedelst dens behagelige Situation at have været een af de katholske Bispers Lystgaarde. Ved denne Gaard har i det 13 Aarhundrede staaet et stort Kloster, kaldet **St. Oles Kloster**, hvoraf endnu sees Rudera.

Teiset, en Gaard beliggende paa et Eide, kaldet **Tilters-Eidet**, henhørende under **Næssets Præstegield**, i **Romsdals Fogderie** og Amt, hvor en Konge, ved Navn **Tilter**, i gamle Dage skal have boet, som førte Krig med en anden, boende paa Naboe-Gaarden **Tova**, hvilken Gaard henhører under **Nordmørs Fogderie**.

Tellemarken, see **Øvre-** og **Nedre-Tellemarken**.

Tensøe, en liden Øe under **Vatne Annersogn**, i **Borgunds Præstegield**, **Søndmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**, ved Munden af **Vatnefiord**, som beboes af 2 Gaardmænd, hvis Gaarde skylde tilsammen 1 Vog Fisk. Ved denne Øe er en god Havn, som ofte besøges af de Skibe, der agte sig til eller fra Kiøbstaden **Molde**.

Tessingdalen, et Bygdelaug i **Tinds Præstegield**, **Øvre Tellemarkens Fogderie**, **Bradsberg Amt**. Her sees Rudera af en ældgammel Bygning, som en Mand, der ved sin store Formue havde

Side 743

vundet en særdeles Agtelse blandt Bønderne, lod opføre, og for sin Død ordinerede, at den Kiste, som hans Liig blev nedlagt udi, skulde ophænges ved Messingkiæder i samme Bygning; anmodede tillige Bønderne, ofte at forsamle dem og synge Liigsange i samme Værelse, hvorved skulde uddeles Penge af en vis Kapital, som han dertil bestemte. Dette skal efter hans Død virkelig være efterlevet i en meget lang Tid, indtil Slutningen af forrige Seculum, da en Præst paa Stedet, ved Navn **Laurids**, fik denne Helgen-Andagt affkaffet og Bygningen ruineret.

Thernøe, en beboet Øe, som med en ubeboet Øe, kaldet **Lundøe**, ligger uden for **Kolla-Fiord**, i **Kiofar Syssel**, søndre Fierding af **Island**.

Thingeyres eller **Dyrafiords-Havn**, see **Dyrafiord**.

Thingvalle-Sveit, en Fieldbygd, beliggende i den vestlige Deel af **Aarnas Syssel**, søndre Fierding af **Island**. Her ligger den største ferske Sø i **Island**, kaldet **Thingvalle-Vatn**, som er 5 a 6 Mile i Omkreds, meget dyb og fiskerig. Ved en liden Elv, kaldet **Øreraae**, som løber ned i bemeldte Band, ligger en stor flet Mark, kaldet **Thingvalle**, hvor det saa kaldte **Althing** holdes hver 10de Sommer-Uge, see **Island**.

Thingøe- eller **Thingeyar-Syssel**, i nordre Fierding af **Island**, adskilles fra **Gefords Syssel** ved **Vadleheide**, og fra **Mule-Syssel** paa **Østerlandet** ved **Langenæs**, især den Odde **Spaalatange**, som løber ud derfra. Dette Syssel bestaaer af 17 Præstegielde, nemlig: **Greniadarstad**, **Løvaas**, **Eyadalsaae**, **Mule**, **Svalbard**, **Huusevig**, **Helgestad**, **Hofde**, **Præsthoole**, **Skinnaastade**, **Gard**, **Skutustad**, **Haals**, **Thorodsstad**, **Tanglebakke**, **Sandanes** og **Næs**. Disse Præstegielde have i alt 29 Kirkesogne, hvortil ere 17 Sognepræster og 8

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Kapellaner. 2de af Sognepræsterne ere tillige Provster, nemlig den ene i den vestre og den anden i den nordre Deel af Sysselet, som begge staae under **Hoole Bisp**. I det Verdslige indbefatter Sysselet 12 Tingsogne, bestaaende Aar 1760 af 314 Jorder eller Tuner. Aar 1753 var her i Sysselet 100 Skattebønder og 337 andre Bønder, hvilke tilsammen Aar 1770 eiede 78 store og smaa Baade, deraf 3 for 8 Mand, 6 for 6 Mand, 62 for 4 Mand, og 7 for 2 Mand. Aar 1703 bestod det hele Folke-Antal af 2929 Siele, og Aar 1769 af nogle faa flere. Dette Syssele har mange fiskerige ferske Søer eller Bande.

Thingøre-Kloster, i **Hunevands Syssele**, under sidstmeldte nordre Fierding af **Island**, har forud været et anseeligt Kloster, stiftet Aar 1135, men blev ved Reformationen seculariseret. Her er nu opført en smuk Bygning paa dansk Maade, hvor Sysselmanden

Side 744

den for Sysselet boer. 2de Ting af Alderdommens Levninger forvares her, nemlig en gammel Hielm og en Ringebyrnie.

Thiorsaae, en af de største Elve i **Island**, som løber igiennem søndre Fierding, og hvorover ere adskillige Færgesteder til Reisendes Bequemmelighed. I Elven ligge 2de Øer, nemlig: **Aarnæs** og **Olmodssøe**, hvor mange Fugle lægge Æg; desuden **Hagøe**, hvor Heste gaar om Vinteren.

Thomas Smiths Sund, et Sund ved Enden af den **Baffinske Havfiord** i **Straet Davids** paa **Grønland**, hvor de største Hvalfiske befindes.

Thorgiersfell, et høit Bierg, beliggende udi **Stade-Sveit** eller Bygd, i **Sneefields Syssele**, vestre Fierding af **Island**. Her findes fuldkommen store Biergkrystaller eller islandske Demanter. De fleste ere ferkantede, og nogle ere saa haarde, at de kan skiære Glas.

Thorlakshavn, et Fiskerleie Besten for **Olvesaaen**, i **Aarnæs Syssele**, søndre Fierding af **Island**.

Thorshavn, en temmelig betydelig Stad med en god Handelshavn, beliggende paa Den **Strømsøe** blandt **Færøerne**. Her er et almindeligt Oplagssted for de færøiske Bare. Byen forsvares af en Skandse, som i Anledning af den amerikanske Krig blev fat i bedre Stand end forhen til at kunne forsvare Byen mod Kapere. For nærværende Tid er den besat med hvervede Tropper af 28 Soldatere, 2 Tambourer og 3 Underofficerer, hvilke staae under en Commandant, som med Landfogden og de fornemste Embedsmænd i Landet boer i Byen, hvor Landstinget holdes. Her staaer Hovedkirken for **Thorshavns Præstegield**, opbyggt af hele Bielker af Kong **Christian 4de**, Aar 1609, og ziret med et Taarn. Her er og en latinsk Skole, anlagt af Kong **Christian 3die**, og forbedret af Kong **Christian 4de** Aar 1647. En Brandforsikkrings-Kasse blev, ved Anordning af 22 Marts 1784, indrettet, og efter Taxation af 27 September s. A. blev Byen ansat for 19,540 Gylden, som er 16,283 Rdlr. 32 β. Samme Tid udkom en Anordning om Brandvæsenets Indretning. I Nærheden af Byen er for Syge, især Spedalske, anrettet et Hospital, kaldet **Argis-Hospital**, hvortil **Strømsøe** Beboere svare 60 Lam aarlig, som egentlig er en Afgift af 139 Faar, hvilke Beboerne have i Leie, Kongen tilhørende. Matrikul-Skatten, som er bestemt til 1/2 Skind af 1 Mark Odelsjord, og 3 Skind af 1 Mark Kongens Gods aarlig, er lagt til Skandsens Vedligeholdelse. Til Byen ere 2de Indløbe, det ene Norden for **Nolsøe** imellem **Stang** og **Østnæs**, og det andet Sønden for **Nolsøe**, imellem **Baarn** og **Skaalehoved**.

Side 745

Thorshavns Præstegield sammestedes, bestaaer af 4 Kirkesogne, nemlig: **Thorshavns Hovedsogn**, hvis Kirke staaer i Byen **Thorshavn** paa **Strømsøe**, og Annererne: **Kirkebøe** og

Kalbak paa samme Øe, samt **Nolsøe Sogn** paa Den **Nolsøe**, alle henhørende under **Strømsøe Syssel**, hvortil er en Sognepræst, som boer i **Thorshavn**.

Thorsnæs Gaard, i **Jonsdals Annersogn**, **Strandebarms Præstegield**, **Søndhordlehns Fogderie**, søndre **Bergenhuus Amt**, har tilforn været en adelig Sædegaard, beboet af den gamle adelige Familie de **Galtunger**; de som endnu beboe Gaarden, lade sig kalde med samme Navn, og nedstamme i 3die Leed fra sidste Adelsmand, hvis Adelsbrev var fornyet af Kong **Friderich 3die**. Gaarden er klippig og ujevn, følgelig ikke af de smukkeste, men har gode Agre og Enge, en skøn Fyrreskov, og er forsynet med en stor dog nu forfalden Vaaningsbygning af 2 Etager, hvori Vinduerne ere zirede med mange adelige Vaabener. Den sidste Adelsmand ligger begravet i **Jonsdals Kirke**, hvor hans adelige Skiold og Vaaben sees over Gravstedet.

Thorsvig, en Havn under **Kollefiords Præstegield** paa sidstmeldte Den **Strømsøe**.

Throndnæs eller **Tronæs**, en betydelig og meget behagelig situeret Gaard Besten for **Verdals-Øren**, paa en ved **Verdals-** eller **Tronhiems-Fiord** udstikkende Landpynt eller Halvøe, i **Verdals Hovedsogn** og **Præstegield**, **Stør- og Verdals Fogderie**, **Tronhiems Amt**. Her skal en Konge, ved Navn **Thron**, have boet og givet Gaarden Navn. I de senere Tider har den og havt endeel anseelige Beboere, deriblandt en Oberste **Reichvein**, som lod opføre en stor Vaaningsbygning af 2 Etager, prydet med et anseeligt Taarn og en Altan, men begge Dele ere nu ei at fee; desuden ere Husene nu meget forfaldne, ligesom og en i fordom Tid anlagt stor og skøn Hauge med endeel Æble- og Kirsebærtræer. Paa denne Gaards Marker sees adskillige store og smaa Kiempehøie og 4 sammenstaaende Bautastene af forskiellig Størrelse og Dannelse.

Thveraae, en stor Elv, riig paa Lax og Ørreter, som har fit Løb imellem **Norderaae** og **Hvitaee**, i **Borgarfiords Syssel**, vestre Fierding af **Island**.

Thveraae- eller **Munke-Tveraae-Kloster**, see **Munke-Tveraae**.

Thynæs, en Gaard i **Skognens Præstegield**, **Stør- og Verdals Fogderie**, **Tronhiems Amt**, som Opsidderen **Poul Mogensen** anseelig har forbedret, og hvorfor han har erholdet Kongelig Præmie. Denne Gaard, som ligger nær ved **Verdalsfiorden** mod nordre, og ei langt fra Kongeveien paa søndre Side, er vel bebygget.

Side 746

Nærværende Opsidder er Skytskaffer, og han har bebygget en Plads nær ved Landeveien, hvor Reisende blive forsynede med fornødne Heste.

Thykkebæk-Kloster, et seculariseret Munkekloster, som har staaet ved **Skaptaae**, i **Skastefields Syssel**, østre Fierding af **Island**. Dette Kloster var stiftet Aar 1169 af Biskop **Blaager**, som fattede **Thorlak den Hellige** til første Abbed over Klosteret. Klosteret havde meget Jordegods, hvilket ved Reformationen blev lagt under Kronen.

Thyrhoug, et beboet Sted ved Skibsledet i **Fosens Fogderie**, **Tronhiems Amt**, hvor en Kongelig Krydsbetient er ansat, som beboer dertil for Kongelig Regning opførte nye Bygninger.

Tielsøe, en stor beboet Øe, beliggende ved Indløbet af **Ofodens Fiord**, i **Saltens Fogderie**, **Nordlands Amt**. Nær ved denne ligger en anden meget større Øe, kaldet **Hind**, hvorimellem løber Sund, under Navn af **Tielsøe-Sund**.

Tiller Sogn, et Anner til **Klæboe Præstegield**, i **Strinde Fogderie**, **Tronhiems Amt**, bestaaende af 24 Gaarde med 22 gaardsbrugende Bønder, samt 12 Huusmænd og Inderster. Kirken er en Træbygning. Dette Sogn med Hovedsognet udgjør eet Tinglaug, hvis Tingsted er Gaarden **Nordsæt**.

Tilter-Eidet, et Eide eller smal Landtunge ved den nordre Side af **Langfiords Botn**, som er 1/2 Miil langt, beliggende imellem **Nordmørs** og **Romsdals Fogderier**, i **Romsdals Amt**. Omtrent midt paa Eidet staaer ved Landeveien derover en høi aflang Steen, som gjør Skilsmisse imellem Fogderierne. Paa Eidet ligger et Giestgiversted, kaldet **Eidsøren**.

Tilstesunds Fierding, et Tinglaug i **Saltens Fogderie**, **Nordlands Amt**.

Tind, et overmaade høit Field i **Hedemarkens Fogderie** og Amt, som overstiger alle andre hosliggende Fielde.

Tindelv, en stor Elv, som kommer fra et Band, kaldet **Tind-Vand**, i **Øvre-Tellemarkens Fogderie**, **Bradsberg Amt**, løber igiennem endeel af samme Fogderie, og falder ud i **Hittersdals Vand**, i **Nedre-Tellemarken**.

Tind eller **Tinds Præstegield** og **Tinglaug**, i **Øvre-Tellemarkens Fogderie** og Provstie, **Bradsberg Amt**, er 7 Mile i Brede fra Øst til Vest, og 5 Mile i Længde fra Nord til Syd, ligger 12 Mile fra Byen **Skeen** og 8 Mile fra **Kongsberg**. Det bestaaer af 4 Kirkesogne, som ere: **Tind** eller **Attraae Hovedsogn**, og Annererne: **Mæl**, **Dahl** og **Hovind**, hvilke tilsammen indeholde 126 matrikulerede Gaarde, hvoraf mange ere deelte blandt flere Opsiddere. Disse Gaarde skylde tilsammen 251 Tønder 2 1/2 Sætning Korn, 20 Huder 4 1/2 Skind, 4 Kiørlaug, 1 Faareskind

Side 747

og 3 Lispund Smør. **Hovedsognet** bestaaer af 60 matrikulerede Gaarde. Ved en af Gaardene, kaldet **Urdal**, løber en Elv, hvori Blyemalm er at finde. **Hovedkirken** er en ældgammel Træbygning, hvorved ligger **Præstegaarden**, som har deels nye og deels gamle Bygninger, og en temmelig god Urtehaug. Folke-Antallet var Aar 1769 af Mandkiøn 1094 og Qvindekiøn 1091, tilsammen 2185 Siele. Til dette Præstegield er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Jørrisdal**.

Tindestol, et høit Strandfield i **Hunevands Syssel**, nordre Fierding af **Island**, i forrige Tider kaldet **Eilifsstall**, hvor der findes ferkantede Biergkrystaller, Qvarts, Kalcedonier, Agater og Spath-Krystaller, som holdes for at være Edelstene, hvorfor de agtes høit af Landets Beboere. **Tindfields Jøkel**, en vidtløftig Fieldstrækning i østre Fierding af **Island**, hvis Egn er ilde tilredt af Jordbrand.

Tindsøe, et stort ferskt Vand, som strækker sig igiennem det meste af **Tinds Præstegield** og en liden Deel af **Hierdals Præstegield**, i **Øvre-Tellemarkens Fogderie**, **Bradsberg Amt**. Dette Vand er 4 Mile i Længde, og ved et Sted, kaldet **Houkenæs-Odden**, 1/2 Miil bredt, er meget dybt, og har paa begge Sider meget høie Fielde, som ofte foraarsage Kastvinde, der gjør Passagen over Vandet meget farlig.

Tindfalla Jøkul, et særskilt Jisbjerg i søndre Fierding af **Island**, hvor en gammel Fieldvei, kaldet **Sprengesand**, gaaer op fra Sønderlandet til Nord- og Østerlandet.

Tingelstads Sogn, et Anner til **Grans Præstegield**, i **Totens Fogderie**, **Christians Amt**.

Tingnæs, et Næs, som ligger paa søndre Side af **Hardanger Fiord**, lige for det Field **Øren**, og bær Navn deraf, at Almuen i hele **Hardanger District**, under **Søndhordlehns Fogderie**, søndre **Bergenhuus Amt**, skal have havt sin Tingstue paa samme Sted, før den Tid Landet fuldkommen var bebygget. Stedet viser endnu, at der har staaet en stor Bygning. Nu er der indrettet en Retterplads for Misdædere. 1/2 Miil Besten for **Tingnæs** staaer en meget stor Graasteen, paa hvis øverste Spids er sat et Kors af Beegsteen.

Tingstad, en Gaard i **Skognens Præstegield**, **Stør- og Verdals Fogderie**, **Tronhiems Amt**, hvor fordum skal have været et Tingsted eller Dommerplads paa det Sted, Gaardens

Stuebygning nu staaer. Paa denne Gaards Eiendom har været skurffet efter Kobber-Erts ved Begyndelsen af dette Aarhundrede, og derved frembragt en temmelig Deel Malm. Endnu sees ved Veien en liden Kaldruste af rustet Malm, som nu ligger til ingen Nytte.

Side 748

For nogle Aar siden blev dette Arbeide paa nye optaget af et Interessentskab, og en Smeltehytte blev opført ved en Gaard, kaldet **Gran**, hvor Malmen blev henført, men efter at 10 Skipd. Gahrkobber var udbragt, blev Værket igien nedlagt, faasom Udgivterne ei kunde stoppes.

Tingums Skibreede, et Tinglaug i **Yttre-Sogns Sorenskriverie**, nordre **Bergenhuus Amt**, hvis Tingsted er Gaarden **Hanehoug**.

Tingums Sogn, et Anner til **Legangers Præstegield** sammestedis.

Tingvalle og **Tingøe**, see **Thingvalle** og **Thingøe**.

Tingvolds-Eidet, et Eide beliggende imellem **Tingvolds-Fiord** og **Stangvig-Fiord**, i **Nordmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**, som er 1/2 Miil langt. Paa Eidets vestre Side, ved en Viig eller Bugt, som her skiær sig ind mod Østen fra **Tingvold-Fiord**, ligger et Giestgiversted, kaldet **Bekken**, og ei langt derfra mod Vesten, **Tingvolds Kirke** og **Præstegaard**.

Tingvolds-Fiord, en stor Fiord i sidstmeldte Fogderie, som fra Havet gaaer ind mod Øst, med en Bøining mod Sønden, og atter mod S. Ost indtil **Sundal**, hvor den fra et Eide, kaldet **Kioseid**, indtil Bunden har Navn af **Sundals-Fiord**. Ved dens Munding gaaer en liden Fiord mod Nord, som kaldes **Ulfswang**. Her Vesten for gaaer et Sund imellem en Øe, kaldet **Fredøen**, og det faste Land, som kaldes **Salaug-Fiorden**.

Tingvolds Præstegield, under **Nordmørs Provstie** sammesteds, ligger ved sidstmeldte **Tingvold-Fiord**, og bestaaer af 3de Kirkesogne, nemlig: **Tingvolds Hovedsogn**, og Annexerne: **Øre** i **Bottenfiord** og **Fredøe**. Hovedkirken er den eneste murede Kirke paa hele **Nordmør**, og har været en af de faa kaldte Fylkis-Kirker eller Hovedkirke for hele **Nordmør**. Den er en af de fasteste og massiveste murede Bygninger i **Norge**, og forskiellig fra de fleste andre Landsbye-Kirker deri, at i Kirkens Muur ere Omgange giorte fra den ene Ende til den anden. Muren er altsaa 2 1/2 Alen tyk, og opført paa en Grundvold, som er 4 1/2 Alen dyb ned i Jorden. Paa denne er en anseelig høi Grundfod af store flade brudte Stene, men dens øverste Lag af hugne Stene. Kirken har et temmelig høit Spiir paa den vestre Ende. Over Choret er en Hvælving af Bræder, men over det øvrige af Kirken kun et Loft. Alle Kirkens Hiørnestene, ligesom ogsaa alle Omfatninger om Vinduer, Døre og Aabninger til Omgangene, ere af hvid Marmor. Paa Kirkens søndre Side er i Muren fra det øverste til det nederste giort et Hul som en Skorsteen, der paa den Side, som vender ud mod Kirkegaarden, har noget over 2 Alne fra Jorden en

Side 749

en Aabning eller et fiirkantet Vindue. Hullet, hvori ere 2 Bænke, er ei større, end at det kan rumme 2de Personer staaende, eller een siddende, men uvist til hvilket Brug her anbragt. Kirkens Vinduer ere baade faa og smaa, herover Kirken meget mørk. Choret, hvis Gulv er 3 store Trin høiere end Kirkens, er adskilt fra den ved en Muur. Den nu værende Altertavle er forfærdiget Aar 1660, og foræret af daværende Sognepræst Hr. **Hans Tausan**, men Prædikestolen, Aar 1658, af hans Formand Hr. **Anders Pedersen** og Flere. Paa Kirkens nordre Side, neden for Choret, har bemeldte Hr. **Hans Tausan** til Prydelse for Kirken ladet opsætte et anseeligt stort Monument. Da Kirken for den tilvorende Almue blev alt for liden, er bygt 2de Lemmer eller Pulpiturer, nemlig: det ene nederst i Kirken, bekostet af Hr. **H. Tausan**, og det

andet over Jndgangen til Choret, smukt prydet med Malninger, bekostet af Hr. **Eiler Wessel** Aar 1719. Paa een af Kirkens lukte Stole neden for Prædikestolen er indskaaret i Træeværket følgende: "Høilovlig Kong **Christian 5** Hukommelse, som var paa denne Stoel den 28 Junii 1685." Hos Prædikestolen staae endeel Præsters Skilderier. Paa Muren bag Alteret er indfat en hvid Marmorsteen af Kirkens Bygmester, hvorpaa han har udhugget en Inskription af Rune-Bogstaver, som er oversat paa Dansk saaledes: "Jeg beder for Guds Skyld Eder lærde Mænd, som iagttage Gudstienesten paa dette Sted (i denne Kirke), og alle dem, som kunne giøre Bønner for mig: Jhukommer min Siel i de hellige Bønner: Jeg heder Gunnar, og gjorde jeg dette Huus. Valet." Ved begge Sider af Døren til Choret staae endnu, som en Levning fra de romersk-catholske Tider, 2de Monstrantser, begge af eens Dannelse: thi øverst paa dem staae 2de Billeder, bag til sammenføjede, hvoraf det ene forestiller Maria med Barnet, og det andet en anden Helgen. Fodstykket under Billederne har endnu for det meste sin forrige stærke Polere-Forgyldning, men paa Billederne selv er den mestendeels afslidt. Ved **Tingvolds Præstegaard**, som ligger strax ved Kirken, har tilforn staaet et astronomisk Observatorium, paa et Sted, som endnu deraf kaldes **Stiern-Haugen**. Det blev opbyggt og indrettet af Stedets førnævnte Præst Hr. **Tausan**, som her var Præst ved Aar 1668, blev Provst over **Nordmør** 1686, og døde Aar 1697. Denne Mand har tillige paa andre Maader søgt at pryde og forbedre Stedet, saasom ved at anlægge Hauger, plante Træer o. s. v. Ved Præstegaarden staaer endnu et stort Asketræ af de, han har plantet. I Præstegieldet opholder sig en temmelig Deel Hiorter, fornemmelig i et Bygdelaug, kaldet **Oosmarken**, paa Fieldene ved den

Side 750

Gaard **Qvayaag**, og paa Øen **Fredøe**. Fyrrefkove har her været meget anseelige, men ere nu for en stor Deel udhugne til Saugtømmer og Tiærebrænderie. Aar 1773 vare her 28 Sauge i Drift. Paa en Gaard, kaldet **Eikvem**, findes endeel Egetræer, som ofte bære moden Olden, og Almetræer vore overalt i Præstegieldet. Foruden Skovene have Almuen tillige god Næring af Lax-, Sild- og Torskfiskerie, saa og ved Østers-Fiskerie, endskiønt nu i den senere Tid meget aftaget. Med Jordbruget er det kun maadeligt, dog i en Tid af 200 Aar anseelig tiltaget med Folkemængdens Forøgelse. Ved Aar 1590 blev paa Præstegaarden kun faaet 7 Tønder Korn; men ved Aar 1773 var Udsæden 12 Tønder, og Avlingen 100 Tønder. For 200 Aar siden var Korntienden paa 1/3 Deel af det hele Gield kun 27 Tønder; nu derimod er den, efter en med Almuen sluttet Forening, 250 Tønder. Gaardene ere meget smaa, og mange bruges som Avls- eller Underbrugs-Gaarde. Deres Jordskyld er omtrent 230 Spand. Ved Aar 1590 var Gaardmændenes Antal kun 140, men ved Aar 1760 i alt 362, foruden omtrent 40 Huusmænd, og i alt 2900 til 3000 Siele. Til Præstegieldet er en Sognepræst og en residerende Kapellan.

Tior, en beboet Øe i Havet under **Jedderens District, Stavanger Amt**, hvor vilde Ørne gaae ude baade Vinter og Sommer. Paa denne Øe staaer en Kirke for Beboerne, som udgjør et Annersogn til **Haalands Præstegield** sammestedis.

Tistedalen, en Dalstrækning i Nærheden af **Veden Sædegaard**, i **Idde** og **Marker Fogderie, Smaalehnenes Amt**, hvorigiennem løber **Tistedals-Elv**, som her danner det bekiendte smukke og altid hvid skummende Vandfald, 700 Skridt langt og 200 fod høit, som driver mange betydelige og staaende Saug- og Møllebruge, til hvis Drift her boer paa begge Sider af Dalen en stor Deel Familier, som af Unge og Gamle beregnes til henved 300 Siele, hvilke i Henseende til den civile Jurisdiction staae under Byen **Friderichshald**, som ligger en kort halv Miil derfra, men i det Geistlige høre deels til **Idde** og deels til **Bergs Præstegield**. dog søge de alle til den i Dalen paa Gaarden **Assak** staaende Kirke eller Kapel, som ansees for en annecteret

Annerkirke til Hoved-Anneret **Rokke** i **Bergs Præstegield**, og blev opført i Anledning af de i **Tistedalen** tiltagende Indvaanere, Aar 1643. Navnet **Tistedalen** skal dette Sted have faaet af en Mand, navnlig Thron **Tiste**, som formenes at have været den første Beboer og Eier af Dalen med omliggende Egn. Bemeldte **Tistedals Elv** er 13 Mile lang, har sit Udspring Besten for et Field, kaldet **Manglefield**, gaaer fra Norden til Sonden igiennem **Nedre-Rommeriges, Rakkestads**, samt **Idde** og **Marker Fogderier**, hvor den bøier sig mod Vest

Side 751

til Sonden, og gaaer ved Byen **Friderichshald**, som den deler i 2de lige store Dele, ud i **Idde-Fiorden**. Den igiennemløber 9 Bande, som tilsammen udgiøre den største Deel af dens Længde, hvilke ere: **Floangen, Floen, Birklangen, Skullerud, Ørpand, Ødemarkvand, Arevand, Aspern-Søe** og **Femsøen**. Den gives adskillige Navne, og ikkun nederst imellem **Femsøen** og **Friderichshald** kaldes **Tistedals-Elv**, siden kaldes den **Ølge-Elv, Strøms-Elv, Fosberg-Elv**, og **Steens-Elv**.

Tiolling Præstegield og Tinglaug, i **Laurvigs Grevskab** og Provstie, bestaaer ikkun af eet Sogn og een Kirke, som er en Steenbygning. Hertil er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Lougerød**.

Tiornagle-Havn, see **Hornnagle**.

Tiornevig, et Annersogn til **Kollefiords Præstegield** paa Den **Strømsøe**, under **Strømsøe Syssel** blandt **Færøerne**.

Tiorsøe, en liden Øe under **Sole Annersogn**, i **Haalands Præstegield**, **Jedderen** og **Dalernes Fogderie, Stavanger Amt**, som tiener til Græsning for nogle Creature om Sommeren.

Tisse Sogn, et Anner til **Brunlaugnæs Præstegield**, i **Laurvigs Grevskab**.

Tiøtøe, en stor beboet Øe, som udgiør et Annersogn til **Alstaboug Præstegield**, i **Helgelands Fogderie, Nordlands Amt**, faa og er Tinglaug til samme Fogderie, kaldet **Tiøtøe Fierding**. Denne Øe ligger Sonden for den store Øe **Alsten** eller **Allost**, og er i den gamle Historie bekiendt af den Lehns-Høvding Haarech af **Tiøtta**, eller Hareg paa **Tiøtøen**, som der boede udi Kong **Oluf den Helliges** Tid, og var af Kong **Harald Haarfagers** Kongeslægt. Denne Hareg var een af de tre Hovedsmænd, som anførte Rebellerne mod Kong **Oluf** i det bekiendte Feltslag paa **Stikkelstad** i **Verdalen**. De 2de andre Anførere vare Kals **Arnesøn** paa **Engge**, og Thore Hund paa **Biørkøe**. Paa Øen er en smuk Gaard, som eies og beboes af Stedets forrige Sorenskriver Justitsraad Brodkorb.

Tofte, 3de Gaarde i **Froens Hovedsogn** og **Præstegield**, søndre **Guldbrandsdalens Sorenskriverie, Christians Amt**, af Skyld 17 Huder 8 1/2 Skind Odelsgoods, undtagen 1 1/2 Hud, som tilhører **Froens Pastorat**. Gaardene beboes af 3 Gaardmænd og 14 Huusmænd. De ligge 1/2 Miil fra **Laugen-Elv** op under Fieldet, men have desuagtet god og betydelig Avling. J gamle Tider har her staaet et Kapel.

Tofte, faa kaldes det første Skytsskifte og Giestgivergaard Sondenfiolds fra **Dovrefield**, beliggende under **Lessøe Præstegield**, i nordre **Guldbrandsdalens Sorenskriverie, Christians Amt**. Den

Side 752

er en anseelig stor Gaard, blev forud kaldet Thopter og Thoptheine, og har været en Kongsgaard, eller een af de Gaarde, som Kongerne eiede, og paa hvilke de opholdte sig under deres Reiser og Forretninger i Riget. Siden har den været Præstegaard for Sognepræsten til

Lessøe, men Vaaningsbygningerne afbrændte, hvorved Gaarden **Hof** eller **Hove** blev Præstegaard. Nu er **Tofte** Odelsgaard, og beboes af en Bonde.

Toftøen, en beboet Øe i **Bukken-Fiord**, under **Ryfylke Fogderie**, **Stavanger Amt**.

Tolgens Præstegield og Tinglaug, i **Østerdalens Fogderie** og Provstie, **Hedemarkens Amt**, bestaaer af 3de Kirkesogne, som ere: **Tolgen Hovedsogn**, og Annexerne: **Vingeln** og **Dalsbøygden** eller **Ous**. Hovedkirken er en grundmuret Bygning. Til dette Præstegield er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Lysted**.

Tom eller **Torn Herregaard**, i **Raade Præstegield**, **Mosse Fogderie**, **Smaalehnenes Amt**, fee **Torn**.

Tommerfiord, en Arm af **Romsdals Fiord**, i **Romsdals Fogderie** og Amt, beliggende Sonden for en Øe, kalder **Tauterøen**. Denne Fiord har sit Navn af en Elv, kaldet **Tommer-Elv**, som falder ud i Fiorden.

Tomter Sogn, et Anner til **Haabel** eller **Hobel Præstegield**, i **Mosse Fogderie**, **Smaalehnenes Amt**.

Tomter- eller **Valdset-Sogn**, et Anner til **Rommedals Præstegield**, i **Hedemarkens Fogderie** og Amt. Kirken er af Træe.

Tonstads Sogn, et Anner til **Bakke Præstegield**, under **Fedde Tingsted**, i **Lister Fogderie**, **Mandals Amt**, hvis Gaarde skylde 24 Huder 11 Engelsker. Dette Sogn ligger i en Dalstrækning, kaldet **Siredalen**, ved 2de der værende store Bande, kaldte **Sire-** og **Tonstad-Bande**, hvorigiennem løber **Sire-Aae**, og er dette Sogn, tilligemed Hovedsognet **Bakke**, i det Berdslige deelt imellem bemeldte **Lister Fogderie** og **Dalernes District** i **Jedderen** og **Dalernes Fogderie**, **Stavanger Amt**, faaledes, at den Deel, som ligger paa østre Side af Bandene og Elven, hører til **Lister**, og den øvrige Deel eller den vestlige Side til **Dalerne**. Aar 1787 bestod Folke-Antallet i **Tonstads Sogn** af 385 Siele.

Topdal, en Dalstrækning i **Raabygdelaugets Fogderie**, **Nedenæs Amt**, hvis Beboere have deres egen Kirke, og udgiør et Annersogn til **Omblie Præstegield** sammestedis. Igiennem Dalen løber en stor Elv, kaldet **Topdals-Elv**, som har sit Udspring fra et stort Band, kaldet **Strandefiord**, beliggende paa Grændserne af **Øvre-Tellemarkens Fogderie** i **Bradsberg Amt**. Den gaaer i S. O. til Sonden igiennem **Raabygdelauget**, siden i S. S. Vest tildeels

Side 753

igiennem **Nedenæs** og **Mandals Fogderier**, indtil den ved Gaarden **Boen** eller **Bue** i **Tveds Hovedsogn**, under **Mandals Fogderie**, falder ud i **Topdals-Fiord**, 1 1/2 Miil fra **Christianssand**, ved hvilken Gaard gives i Elven et betydeligt Laxefiskerie, see **Boen**. Mange Bande i **Raabygdelaugets Fogderie** løbe Elven igiennem, faafom: **Heftfiord**, **Loffe-Vand**, **Tved-Vand**, **Mou-Vand** og **Heyrefos-Vand**, og optage adskillige Tværelve. Bemeldte **Topdals-Fiord** er en Fiord, fom fra Havet løber ind i **Mandals Fogderie**, hvor det Strandsted **Lahelle** paa den faa kaldte **Kongsgaards Grund** i **Oddernæs Hovedsogn** og **Præstegield** ligger.

Torget eller **Torfue**, en Øe, beliggende et kort Stykke fra **Brønsen** i **Brønsens Præstegield**, under **Helgelands Fogderie**, **Nordlands Amt**. Paa denne Øe er et høit Field, kaldet **Torghatten** eller **Torfuehatten**, der har Anfeende et Stykke fra fom en trekantet Hat; thi igiennem Fieldet er en Aabning fra den ene Side til den anden, som er over 50 Favne høi og vel 1000 Favne lang, og er bedækket med en høi Klippe. Paa bemeldte Field ligger et temmelig stort Vand.

Torkildsrud, en Gaard i **Edsberg Præstegield**, **Heggen** og **Frølands Fogderie**, **Smaalehnenes Amt**, som nu beboes af Bønder, men har i forrige Tider været beboet af Standspersoner. Her har været en fkiøn Æblehauge, som nu er ødelagt, og endeel vilde Træer ere opvorete. Gaardens Bygninger har været grundmurede, og i fammes Muur er for endeel Aar fiden funden Levninger af et Menneske, som har været indmuret.

Torn, en Herregaard 1 3/4 Miil fra Byen **Mos**, inderst ved **Krogstad-Fiorden**, i **Mosse Fogderie**, **Smaalehnenes Amt**. Gaardens Bygninger ere Tid efter anden opførte, og derfor noget norhentlige; derved staaer en Kirke eller Kapel, fom er annecteret til **Raade Præstegield**. Ved Vaaningsbygningen er en fmuk Hauge, og deri et lidet Geveyrthuus eller Orangerie. Ladestedet **Krogstad** ligger paa Gaardens Grund omtrent 800 Skridt fra Gaardens Hufe, hvor et Lysthuus er opbyggt paa Pæle ved eller udi **Krogstadfiorden**. Til Gaarden ligger et anfeeligt Jordegods, som afgiver aarlig 1000 Rdlr..

Torpe-Sogn, et Anner til **Aals Præstegield** i **Hallingdalen**, under **Buskeruds Amt**. Kirken er en ældgammel Træbygning, af de faa kaldte Stav- eller Reisekirker, omgiven udvendig med Svaler. I denne Kirke er en Biskop begravet, som døde i Sognet paa hans Visitations-Reise, og havde været Biskop over **Stavanger Bispedøm** før Reformationen, hvorunder **Hallingdal** den Tid og indtil først i dette Aarhundrede har lagt, da **Hallingdal** kom under

Side 754

under **Christiania Bispekool**. Over hans Grav, tæt ved Chorsdøren, er i Gulvet udkaaret en Efterlignelse af hans Person, som nu af Ælde ganske er forslidst. Norden for Kirken er for 60 til 70 Aar siden opkastet en Steen-Røse, hvorved blev funden endeel Jernpile af forfkiellig Dannelselse, en Øre, en Kniv, Pullen af en Stormhat, et forrustet Sværd m. m. **Hallingdals Elv** løber igiennem Sognet, og ligger deri en Øe, kaldet **Storlie**, fom tilhører Sognet, hvorpaa er en Huusmandsplads.

Torpedals-Elv, en Elv, fom har sit Udløb fra **Sieklevandet** i **Degenæs Annersogn**, under **Rakkestads Præstegield**, i **Rakkestads Fogderie**, **Smaalehnenes Amt**, og falder ud i **Fem-Søen**, et ferskt Vand i **Bergs Præsteg.**, under **Idde** og **Marker Fogd.**.

Torredalen, en Dalstrækning i **Oddernæs Hovedsogn** og **Præstegield**, **Mandals Fogderie** og **Amt**, hvorigiennem løber en Elv, kaldet **Torredals-Elv**, som udløber fra et Vand paa Fieldene mod **Øvre-Tellemarken**, kaldet **Gryde-Vand**, gaaer derfra mod S. Ost i forfkiellige Bugter igiennem **Vifr-Vand**, **Jerstad-Vand**, **Takke-Vand** og **Tyvand** til **Kille-Fiord**. Denne Elv optager adskillige Tværelve i fit Løb. I **Torredalen** paa begge Sider af Elven ligger adskillige gode Gaarde, deriblandt **Mosbye**, et Skydsfliftested en Miil fra **Christianssand**, hvorunder hører et Saugbrug og en privilligeret Reberbane; ligesaa Gaarden **Ugland**, samt **Øvre- og Nedre-Stray**.

Torshavn, see **Thorshavn**.

Torskefiord, lille og store, 2de Søehavne i **Østfinmarken**.

Torsken, en stor beboet Øe i **Senjens Fogderie**, **Finmarkens Amt**, fom udgiør et **Præstegield**, bestaaende af et Kirkesogn med en Kirke, hvortil er en Sognepræst, henhørende under **Senjens Provstie**.

Torvestads Præstegield, i **Ryfylke Fogderie**, **Karmesunds Provstie**, **Stavanger Amt**, bestaaer af 2de Kirkesogne, beliggende paa den nordlige Deel af Den **Karmen**, nemlig: **Torvestads Hovedsogn** og **Skaare Anner**; desuden hører hertil et lidet Kapel paa en Øe, kaldet **Udsire**, fom ligger i det vilde og aabne Hav, Vester ud fra Hovedkirken. Til dette

Præstegield, fom henhører under **Karmesunds Fierding** eller **Tinglaug**, hvortil Tingstedet er **Gaarden Gloppen**, er en Sognepræst.

Torvig eller **Store-Torvig**, faa kaldes **Præstegaarden** i **Vandelvns Præstegield**, **Søndmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**, af Skyld 1 Vog 2 Bispd. Fisk. Den ligger i en liden Bugt af **Vandelvns Fiord**, som bær Navn af **Torvig**, fra hvilken Bugt **Vandelys-Dal** løber op. Nær ved og under **Præstegaarden** ligger en Avlsgaard, kaldet **Lille-Torvig**, som tilligemed en Holme, kaldet

Side 755

det **Thorholm**, fkylder 1 Vog Fisk. **Præstegaarden Store-Torvig** skal i gamle Dage have været en Odelsgaard, men da dens sidste Eier blev dømt til Baalet og brændt for Hererie, skal den være lagt under Kronen, og fiden derfra fkienket til en **Præstegaard** for **Vandelvns Sognepræst**. Midt paa **Thorholmen** fees endnu en stor Dyng af Kampestene, med Skillerum imellem, fom giver Anseende af 2 Gravsteder, hvor nogle mene, at 2de Kiæmper ligge begravne, men andre, at en vis **Thor i Torvigen**, formodentlig den ommeldte Odelseier, blev brændt der paa Stedet og fiden overhyllt med Steen. Paa **Præstegaarden** er en fmuk og vel indrettet Hauge, anlagt af Stedets forudm Sognepræst Hr. **Peder Angel**.

Tosnæs-Sogn, et Anner til **Borge Præstegield**, i **Mosse Fogderie**, **Smaalehnenes Amt**.

Tosse-Elv, en Elv, fom løber igiennem **Ulvigs Annersogn** til **Gravens Præstegield**, i **Søndhordlehns Fogderie**, føndre **Bergenhuus Amt**. Den kommer fra et Vand, kalder **Espelands-Vand**, beliggende til Fields, og falder ud i **Ulvigs Fiord**.

Totaks-Vand, et ferskt Vand i **Vinnie Præstegield**, **Øvre-Tellemarkens Fogderie**, **Bradsberg Amt**, som er 2 1/2 Miil langt og 1/2 Miil bredt. En Elv, fom løber fra dette Vand, kaldes **Aabøes-Elv**; den strømmer ned over en Klippe ved en Gaard, kaldet **Sylland**, og der har Navn af **Syllands-Fossen**, falder fiden ned i **Bandals Vand**, under **Laurdals Præstegield** sammestedis. Igiennem bemeldte **Totaks-Vand** og Elv slaades meget Saugtømmer om Sommeren. **Rollands Annerkirke** staaer ved nordre Side af Vandet.

Totens Fogderie, i **Christians Amt**, bestaaer af 2de Districter, nemlig: **Toten** og **Hadeland**. Districtet **Toten** ligger Vesten for det store ferske Vand **Miøsen**, fom adfkiiller **Toten** mod Østen fra **Hedemarken**. Det er et meget plat og jevnt Land uden Fielde, er 12 Mile i Længde, og indeholder, ligesom **Hedemarken**, de beste og frugtbareste Kornjorder i hele **Norge**. Det bestaaer af 2de Præstegielde, nemlig: **Totens** og **Vardals Gielde**, hvilke har 7 Kirkesogne, henhørende til **Totens Sorenskriverie**. **Hadelands District**, som henhører til **Hadelands og Lands Sorenskriverie** (fee **Hadeland**) har ligefaa 2de Præstegielde, og begge Districterne eller hele Fogderiet bestaaer af 889 matrikulerede Gaarde. Tingene holdes i ethvert Præstegield, som udgiør et Tinglaug, 2de Gange om Aaret, efter Forordningen af 20 Augusti 1751, nemlig: om Foraaret i Februarii og Martii, og om Høsten i October og November Maaneder.

Side 756

Totens og Valders Provstie i samme Amt, bestaaer af 7 Præstegielde, nemlig: **Toten**, **Land**, **Vardal**, **Biri**, **Ourdal**, **Slidri** og **Vang**, hvilke indeholde 29 Kirkesogne med 32 Kirker og Kapeller, hvortil ere 7 Sognepræster og 3 residerende Kapellaner. Den ene af Sognepræsterne er tillige Provst i Provstiet.

Totens Præstegield og Tinglaug sammestedis, bestaaer af 4 Kirkesogne, som ere: **Totens Hovedsogn**, og Annexerne: **Bakke** eller **Balke**, **Aas** og **Kolleboe** eller **Kolbøe**. Hovedkirken,

som staaer ved **Præstegaarden Hof**, er en grundmuret Bygning, hvorudi findes antegnet alle de Sognepræsters Navne, som have betient dette Præstegield fra Aar 1401 til Aar 1662. De igiennem Præstegieldet løbende store og smaa Elve gjøre ofte stor Skade ved Oversvømmelse og Udbrud, som især indtraf Aar 1789 den 22de og 23de Julii, da 6 1/2 Maal Ager og 26 5/8 Meling Eng bleve aldeles ødelagte, samt 66 Maal Ager og 156 3/8 Meling Eng bedærvede for nogle Aar. Denne Skade er tareret for 1501 Rdlr. 24 β. Til Præstegieldet er nu en Sognepræst og en residerende Kapellan. Tingstedet er Gaarden **Gudderud**.

Totens Sorenskriverie, bestaaer af ovenmeldte **Totens District**, saa og af **Biri Præstegield** i Districtet **Land**, under **Valders Fogderie**, som tilsammen udgør 3de Præstegielde og Tinglauge, hvorover er en Sorenskriver, hvis Domme indstævnes for **Hedemarkens eller Oplands Laugting**.

Touteren eller **Touterøe**, en stor, meget jevn og smuk Øe, som og kaldes **Tutterøen**, beliggende i **Tronhiems Fiord**, 1 Miil inden for Staden **Tronhiem**, under **Frostens Hovedsogn** og Præstegield, i **Stør- og Verdals Fogderie**, **Tronhiems Amt**, indeholder en anseelig stor, god og smukt bebygget Gaard, nu tilhørende en meget agtbar Bonde, ved Navn **Niels Thuf**, fra **Skognens Præstegield**, som har til ægte en Datter af næst forrige Eier og Beboer, nu afdøde Hr. **Thode**, fordum Sognepræst til **Lervigens Præstegield**. Her falder en betydelig Korn- og Høeavling, og paa Den holdes en stor Deel Faar af engelsk Art, hvilke gaae ud baade Vinter og Sommer. Paa søndre og nordre Side af Den ere gode Havne, og derhos beboede Huusmandspladse. En smuk Skov er Den forsynet med, bestaaende af Ask, Linde og Egetræer. Et prægtigt Kloster har staaet paa Dens nordvestre Side, hvis Mure endnu sees, kaldet **Touterøe- eller Tutterøe-Kloster**. Her skal have været en Munk, som blev kaldet hellig Broder Steffen, bekiendt af hans Guds frygtighed og Spaadom om Klosters Ødelæggelse og Lærdommens Reformation.

Side 757

Traaset, en Odelsgaard i **Faaberg Præstegield**, søndre **Guldbrandsdalens Sorenskriverie**, **Christians Amt**, af Skyld 4 Huder, som eies og beboes af 2 Bønder, hvilke have 5 Huusmænd under sig. Under denne Gaard hører det betydeligste Laxefiskerie, som falder i **Laugen-Elv**.

Tranbye Sogn, et Anner til **Lier Præstegield**, i **Buskeruds Fogderie** og Amt. Kirken er en grundmuret Bygning af Graasteen, beliggende 3/4 Miil fra Hovedkirken **Frogner**. I dette Sogn ligger den bekiendte **Paradiis-Bakke**, 1/2 Miil fra **Drammen**, og ved en Giestgivergaard, kaldet **Hillebæk**, hvor et Marmorbrud blev optaget Aar 1744, see **Paradiis-Bakken**.

Trang-Fossen, saa kaldes det Sted, hvor **Nid-Elv** løber ud af **Sælboe Søe**, i **Sælboe Præstegield**, **Strinde Fogderie**, **Tronhiems Amt**. Elven gaaer her med et langt Fald igiennem et langt Bierg, hvilket staaer som høie lodrette Mure paa begge Sider, og danner ligesom en Dæmning mod den store **Sælboe Søe**, som ellers ved et Udbrud kunde oversvømme det hele District nedenfor. Fossens Længde er omtrent 300 Favne, og hvor den er trangest, er den 10 Alne breed. Biergets perpendikulaire Høide over Vandet i Fossen er 25 Favne. Igiennem denne Foss maae alt det Tømmer passere, som aarlig kommer fra **Tydalen** og **Sælboe** til **Nordsats** og **Leerens Saugbruge**.

Tranøe Præstegield, i **Senjens Fogderie** og Provstie, **Finmarkens Amt**, bestaaer af 2de Kirkesogne, nemlig: **Tranøe Hovedsogn** paa Den **Tranøe**, og **Dyrøe Anner** paa Den **Dyrøe**. Den **Tranøe** ligger ved den nordlige Side af en Fiord, kaldet **Solsberg-Fiord**, og her staaer Hovedkirken ved **Præstegaarden**. Til dette Præstegield er en Sognepræst.

Trenen eller **Trænøe**, en stor Øe, beliggende længst ude i det vilde Hav, Besten for den Øe **Hestemanøe**, under **Helgelands Fogderie**, **Nordlands Amt**. Paa denne Øe ligger et høit Field, hvor mange Søfugle opholde sig og lægge Æg, og Den ansees for en af de beste Ægvær i Fogderiet, men da Bierget eller Fieldet er meget steilt, og besværligt at bestige, saa er Maaden at sanke Æggene paa færdeles farlig. Den er ellers beboet af Indvaanerne, som have deres egen Kirke, og udgjør et Annersogn til **Rødøe Præstegield**, under **Helgelands Provstie**.

Tresfiord, en Tværfiord eller Arm af **Romsdalsfiord**, under **Vedøe Præstegield**, i **Romsdals Fogderie** og Amt, som er 1 Miil lang og paa det bredeste 1/2 Miil. Paa begge Sider af Fiorden ere smukke Landstrækninger, hvor gode og veldyrkede Gaarde ligge, hvilke, tilligemed endeel Gaarde, som ligge i nogle smaa Dale, der løbe op fra Fiorden, udgiøre **Sylte Annersogn** til bemeldte Præstegield,

Side 758

hvis Kirke staaer inderst ved Fiorden. Dette Sogn har 33 Gaarde, som Aar 1773 bleve beboede af 86 Opsiddere. J Fiorden nedløber en stor Elv, kaldet **Tresfiords-Elv**.

Tretten Sogn, et Anner til **Øiers Præstegield**, under søndre **Guldbrandsdalens Sorenskriverie**, **Christians Amt**. Kirken, som Almuen eier, ligger 1 Miil fra Hovedkirken, og er en smuk og rummelig Korsbygning, opført af Tømmer Aar 1737 ved Gaarden **Moe**, men har forhen staaet paa en Gaard, kaldet **Præstegaard**, og var den Tid af Steen. Nærværende Kirke er takket med Skiffersteen.

Triplings-Dal, en beboet Dalstrækning under **Helgelands Fogderie**, **Nordlands Amt**, hvorigiennem løber en Elv af samme Navn, som kommer fra 2de i Dalen liggende store Bande, kaldte **Triplings-Vandene**, og falder ud i **Vessen-Elv**.

Trifet, en Gaard i **Laurdals Præstegield**, **Øvre-Tellemarkens Fogderie**, **Bradsberg Amt**, hvor Stedets Lehnsmænd boer. Denne Gaard er Tingsted og Giestgiversted for Reisende, forsynet med store rødmasede Vaaningshuse, og gode kornvisse Jorder.

Triungenis Sogn, et Anner til **Hvidessøe Præstegield**, i sidstmeldte Fogderie, som bestaaer af 13 matrikulerede Gaarde med endeel flere Opsiddere. Sognet er temmelig vidtløftigt, nemlig 4 Mile i Længde og 1 1/2 Miil i Brede, men den største Deel er ubeboet, bestaaende af store Fieldstrækninger og med Skov bevorte Dale. Kirken er en liden uanseelig Træbygning, opført af Almuen ved Hielp af Collect, og indviet Aar 1750, da den blev kaldet **Friderichs Kirke**. Den eier intet Jordegods, uden allene en Skovstrækning.

Troldhoved, en liden Holm med et høit Forbjerg, beliggende under **Sandøe Præstegield** og Syssel blandt **Færøerne**. Her gaaer vilde Ørne og Faar baade Vinter og Sommer.

Troldtindene, et mærkværdigt Field i **Romsdals Fogderie** og Amt, beliggende lige mod det saa kaldte **Romsdals Horn**, under **Grøttens Præstegield**, hvis øverste Deel er besat med en Rad høie Spidse eller Tinder, dannede som meget høie og store Skorstene, eller som Postyren af staaende større og mindre Mennesker, hvilket har givet Munkene i de ældre Tider Anledning til at digte, som endnu vides at berette, at da Kong **Oluf den Hellige** reiste op ad **Romsdalen**, for at christne Indbyggerne, vilde de her paa Fieldene boende Trolde formene ham at komme videre frem, hvorover de bleve forvandlede til ommeldte Klipper eller Tinder. Den rette Aarsag til Tindenes Dannelselse skal være af en Hob Vandaarer, som fra de ovenfor liggende Biergstrækninger her trænge sig ned og ind i Klippernes Kløfter, hvilket Vand, naar det ved stræng Kulde

Side 759

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Kulde om Vinteren forandres til Jis, udspringer store Stykker af Biergene, hvilke derover, især om Foraaret og om Sommeren naar Jis og Snee optøer, nedfalde derfra, større og mindre, ofte meget store.

Tromborgs Sogn, et Anner til **Edsbergs Præstegield**, i **Rakkestads Fogderie**, **Smaalehnenes Amt**.

Trommelfield, et høit Field, som adskiller de 2de Districter **Ringerige** og **Hallingdal**, i **Buskeruds Amt**.

Tromsnæs, 3de Gaarde i **Ringeboe Præstegield**, søndre **Guldbrandsdalens Fogderie**, **Christians Amt**, af Skyld 4 Huder 3 1/2 Skind Odelsgoods, har 3 Opsiddere og 2 Huusmænd. Under Gaardene er et betydeligt Laxefiskerie, paa et Sted i **Laugen-Elv**, som kaldes **Tromsnæs-Odden**. Ovenfor Gaardene ligger den bekiendte **Tromsø-Broe**, som er af en ualmindelig Høide, imellem 2de Klipper, hvorigiennem **Tromsø-Elv** løber. Broen bestaaer kun af een Stokk-Længde.

Tromsøens eller **Tromsen**, et District, som forhen har været et Lehn og særskilt Fogderie, men nu med Districtet **Senjen** udgør eet Fogderie og Sorenskriverie, henhørende under **Finmarkens Amt**, hvortil det er henlagt ved Forordning af 5te September 1787, da det forhen laae under **Nordlands Amt**. Dette District begynder i Sønder ved et Sted, kaldet **Sandtofte**, hvor **Senjen** endes, og strækker sig Nord til **Loppen**, hvor det gamle **Finmarkens Amt** begynder, i Længde omtrent 18 Mile; mod Østen grændser det til Fieldene paa Grændserne af **Sverrig**, og mod Vesten til Havet. Det ligger under 70 Grader Polhøide, og bestaaer tildeels af fast Land, men meest af Øer ved Havet. Landet er overalt temmelig frugtbart, fornemmelig paa Græs; endskiønt Sommeren er meget kort, og her vorer tillige en betydelig Deel Birkeskov til saadan Størrelse og Førlighed, som ikke gives paa andre Steder i **Nordlandene** og **Finmarken**. Indbyggernes fornemste Næring er ellers ved Fiskerie. De have selv store Jægte, hvormed de bringe deres Fiske og andre Vare til **Bergen** 2de Gange om Aaret, en meget besværlig Reise af mere end 130 nordlandske Søemile, og de bringe tilbage det Fornødne, fornemmelig Kornvare, Brændeviin, Jern, Tougværk, Angler, Klædevarer m. v. Her boe mange Finner blandt Bønderne, som nære sig af Fiskerie og Reensdyrs-Jagt. Districtet indeholder i det Civile 3de Tinglaug, som ere: **Skiærvøe**, **Helgøe** og **Hillesøe Tinglaug**, bestaaende af 313 matrikulerede Gaarde; men i det Geistlige er Almuen inddeelt i 4 Præstegielde, nemlig: **Tromsøens**, **Carlsøe** eller **Karlsoe**, **Skiærvøe** og **Lyngen**, tilsammen bestaaende af 5 Kirkesogne med 5 Kirker og et Kapel, som udgør et

Side 760

et Provstie, kaldet **Tromsøens Provstie**, hvortil ere 4 Sognepræster og en Missionarius. Den ene af Sognepræsterne er tillige Provst over Provstiet. Videre i Henseende til Fogderiet og Sorenskriveriet, see **Senjen**.

Tromsøens Præstegield sammestedis, bestaaer kun af et Kirkesogn og en Kirke, beliggende paa en Øe, kaldet **Tromsøen**, hvortil er en Sognepræst. Bemeldte Øe ligger imellem det faste Land og Den **Hvaløe**. Præstegaarden ligger ved Kirken, hvorpaa staaer en meget stor Høelade opbyggt af Birketømmer. Ved Forordningen af 5te September 1787 blev fastsat, at paa **Tromsøen** skulde anlægges en Kiøbstad til Handelens Beqvæmmelighed, men efter Placat af 30te October 1789 skal dermed beroe indtil videre; imidlertid er her dog et Handelssted, hvor en Kongelig Toldbetient er ansat, som forretter Toldertieneste. Aar 1793 indkom til **Tromsøen** 4 og udgik 5 Skibe. Tingstedet for **Tromsøens Præstegield** er Gaarden **Elevold**.

Tromøe eller **Trymøe**, en stor beboet Øe, 1 Miil ud i Havet, under **Nedenæs Fogderie** og Amt. Den er 1 Miil lang, og udgjør et Annersogn til **Øster-Molands Præstegield** sammestedis. Kirken er en smuk og massiv Steenbygning, som kan sees langt ud i Havet. Byen **Arendal**, som ligger 1 Miil fra Den, har her et Skibsbyggerværft. Den skal have sit Navn af en Konge paa **Agde**, ved Navn **Trym**, som var Kong **Nors** Sønnesøn. Han havde og en Søn ved Navn **Trym**, som boede paa **Trymøe**. Udi den gamle Historie er Øen desuden bekiendt, fordi **Sterkodder** er født paa **Trymøe**; hans Fader **Storverker** var Kong **Harald Egdsks** Landværnsmand paa **Agde**; og blev han paa Den indbrændt af hans Hustrues Brødre, Kong **Frekes** Sønner fra **Helgeland**. Øster paa Øen er en Havn, kaldet **Trundling**. 6 Mile fra Den oppe i Landet ligger 3de høie Klipper, hvilke kaldes **Trymlinger** eller **Tromlinger**. Alle Søefarende i **Vesterhavet** have Landkiending saavel af Den, som af disse Klipper, og tage deres Bestik af dem til at styre deres Cours, naar de faae Landet i Sigte. Et Sund, kaldet **Tromøe-Sund**, gaaer imellem Den og en anden Øe, kaldet **Flagstadsøen**, siden imellem **Tromsøen** og Landet til **Arendal**, og er 1 Miil langt.

Trondenæs, see **Tronæs**.

Tronhiem, fordum **Nideraas** eller **Nidaros**, Hovedstaden i **Tronhiems Stift**, en meget gammel og i Historien navnkundig Bye. Der forvaredes den norske Martyrs og Skytshelgens, Kong **Oluf den Helliges** Reliquier og Helligdomme, til hvilke mangfoldige Pilegrims-Reiser skeede, endogsaa fra langt bortliggende Steder. Staden ligger under 63 Gr. 26 M. 10 Sec. Polhøide

Side 761

høide, henved 23 Mile fra **Molde**, 20 fra **Christianssund**, 11 fra **Steenkier** i **Indherred**, 60 fra **Bergen**, 16 fra **Røraas**, men igiennem **Tydalen** 19 1/2 Miil, 54 1/2 fra **Kongsvinger**, 14 1/2 fra **Drivstuen** paa **Dovrefield**, 56 fra **Christiania**, 70 fra **Svinesund**, 118 fra **Kiøbenhavn**, 14 1/2 fra **Skarsdøren** i **Jemteland**, 24 1/2 fra **Frøsøe** i **Jemteland** ved Reise igiennem **Størdalen**, men igiennem **Verdalen** 22 Mile, og fra **Sundsval Kiøbstad** i **Middelpad** 41 1/2 Mile; den ligger 4 Mile fra **Agdenæs**, øster ind i **Tronhiems Fiord** i en Bugt af det søndre Land paa næsten en Halvøe, som dannes af **Nidelven**, der omgiver Staden paa trende Sider, men paa fjerde af **Tronhiems Fiord** mod Nord og Nordvest, og hænger mod Vesten sammen med det faste Land allene ved en smal Nakke, over hvilken endeel af Stadens Fæstningsværker ere anlagte, og hvortil støder Forstaden **Ihlen**. Denne Stadens Beliggenhed falder smukt i Øiet fra alle Kanter, men især fra vestre Side, naar man passerer Kongeveien ned ad det et kort Stykke fra Staden liggende steile Bierg, kaldet **Steenberget**, hvorfra næsten paa een gang aabner sig saavel den hele Stad med dens Kirker og andre Bygninger, som Havnen med dens Skibe; den store **Tronhiems-** eller **Strindfiord**; Elven **Nid**; den bekiendte Fæstning **Munkholmen** paa en Klippe i Fiorden 1/4 Miil i Nord fra Staden; Fæstningen **Christianssteen** strax Østen for Staden paa en høi Bakke, samt den hele omliggende Landstrækning, besat med en Hob deels smukt, deels prægtigt bygte Lyst- og Avlsgaarde, deriblandt **Ihlsviken** eller **Ølsvigen** mod Vest, **Hlade-Gaard** og Kirke mod Østen; videre mod Østen **Bakke-Gaard** og Kirke i Sammenhæng med Stadens anden Forstad **Baklandet**, hvis Grunde for en stor Deel høre derunder; Gaarden **Berg**, **Helgesæter** eller **Elsæter**, fordum et Kloster, m. fl. Efter den store Ildebrand, som overgik Staden Aar 1681, ere alle dens Gader blevne omlagte og trukne efter Snor, saaledes, at den største Deel overskiær hinanden meest i rette Vinkler, og et stort firkantet Torv, paa hvis Hjørner ere opførte 4 store smukke Gaarde, indtager omtrent det Midterste af Staden. Hovedgaderne ere brede og steenlagte. Den Halvøe, hvorpaa Staden nu

staaer, har forhen været en Bondegaard, hvor Kong **Oluf Tryggesøn** lod bygge Kongsgaarden, og videre begyndte Anlæg til en Kiøbstad og kaldte den **Nideraas**, istedet for den Kiøbstad **Steenkier**. Navnet **Tronhiem** har den siden faaet af den omliggende Egn, som i ældgammel Tid er kaldet **Trondelaugen** eller **Trondelaufen**, hvorefter Indbyggerne bleve kaldte **Trøndere**. Den skal i fordum Dage have haft omtrent 50 Kirker og Klostre, men nu har den ikkun 3 Kirker, nemlig: 2de Sognekirker og en Hospitalskirke. Hoved-Kirken

Side 762

er den fordum meget prægtige og navnkundige Domkirke, der egentlig førte Navn af **Christ-Kirke**, men ofte blev kaldet **St. Olafs Kirke** efter førnævnte Kong **Oluf den Hellige**, hvis Legeme i samme Kirke først blev begravet, men siden optaget og sat over Jorden udi Kirken, hvorefter hans Søn Kong **Magnus** lod gjøre et kosteligt Sølvskrin eller Liigkiste af Sølv, prydet med Guld og Ædelstene, med Laas og Nøgel for, og lod derudi lægge sin Faders **St. Olufs** Legeme, som under stor Procession blev baaret omkring paa Gaderne blandt Almuen. Denne Sølvkiste, som skal have veiet 6500 Lod Sølv, og overalt været stærkt forgyldt, var indelukt i 2de Trækister, hvorefter den yderste var overtrukken med Guld og Sølv og rigelig besat med kostbare Ædelstene, samt behængt overalt paa Siderne med smaa Poser, hvorudi blev lagt Offer af alle Tilskuere, hvilke derfor bekom Pavens Aflad og Syndsforladelse af Poenitentiarius, der, ved saadan Leilighed, stod oven paa Liigkisten. Herved kunde paa een Dag indsamles 4 a 5000 Mark Sølv, beregnet til 40,000 Rdlr. Disse Kister og den derudi forvarede Helligdom bleve ombaarne af 60 Mænd paa visse Tider, især paa **St. Olufs** Fest den 29de Julii, som den fornemste Høitid om Aaret. Aar 1565 blev **St. Olufs** Liig meget høitideligen nedsat i en muret Grav i Kirken; og Aar 1568 lod Ridder **Jørgen Lykke** Graven tilkaste med Jord, paa det at **St. Olufs** Liig et længere skulde foraarsage Overtroe blandt Almuen. Mange af de gamle norske Konger med andre af de fornemste Mænd i Riget ere desuden i Domkirken begravne; men 7 Ildebrande, som Tid efter anden har overgaaet Kirken, tilligemed Plyndringer i Krigstider af de Svenske og af hollandske Fribyttere, samt andre Forandringer, have ei efterladt mindste Spor af alt dette, og intet mere end det østre Kors med det saakaldte høie Chor af den gamle Kirke udgjør egentlig den nuværende Domkirke. Denne er efter Ildebranden Aar 1719 vel sat i meget smuk Stand, men er dog næsten at regne for intet imod Kirkens forrige Størrelse, Pragt og Rigdomme, da den prangede med 18 høie Taarne og Spire, foruden adskillige mindre, med en næsten utallig Mængde af større og mindre Pillarer af hvid og sort Marmor, eller af blaae, grønne og røde Stene, og med en ei mindre Hob af Billeder, Hoveder og Statuer, alt paa det prægtigste udhugne og polerede. Kirken har haft en Længde af omtrent 250 Fod, vel været en gothisk Bygning, men af det smukkeste og regelmæssigste Slags. Den har ikke fra først af været byggt paa eengang, men paa adskillige Tider, og derfor ligesom sammensat af flere mindre Kirker. Den Part, som nu kaldes Kapicelet, er det allerældste af hele Bygningen, og er i fordum Tid kaldet

Side 763

Klemens Kirke; den søndre Deel, nu saa kaldet **Laugting**, formodes at være byggt næst efter Kapicelet; paa sammes østre Side er et Kapel, hvor den **Angelske Familie**, der har gjort sig fortient ved meget anseelige Gaver til offentlig Brug, har sit Begravelsessted. Det nærværende store Taarn staaer midt paa Kirken, hvis megen Tyngde af den høie tykke Muur og anden Bygning derover hviler paa 4 store tykke Pillere med 4 aabne meget høie Buer under, hvilke række lige op under Hvelvingerne, som have været over Kirken. Indvendig i Choret, paa den

søndre Side, er Døren til den saa kaldte **St. Olufs Brønd**, som er udgivet for det Sted, hvor **St. Olufs** Legeme først blev begravet, og af en Kilde siden opvældede. Kirken er ziret med 3 store Lysekroner af Messing, foræret af Raadmand **Angell**, **Claus Riemmeler** og **Henrich Meinke**. I Taarnet hænger 3 Klokker, af hvilke den største er støbt Aar 1750 paa Kirkens Bekostning; den anden er støbt Aar 1742; og den tredie er foræret af Mag. **Gierdt Bonsak**, fordum Stiftsprovst og Sognepræst til Kirken, Aar 1721. Paa Kirkegaarden har i fordum Tid staaet den saa kaldte **Kongsstoel**, eller Kongernes Kronings-Stoel, som var en stor muret Throne, bygt overmaade prægtig med mange Trapper og Omgange fra alle 4 Sider, og rundt om stafferet med Pillarer, Blomster- og Billedhugger-Arbeide. Her bleve de gamle norske Konger, under aaben Himmel, høitideligen hyldede og kronede. Til Domkirken er en Sognepræst, som tillige er Stiftsprovst, og en residerende Kapellan, samt en Klokker og en Graver. Stadens anden Sognekirke kaldes **vor Frue Kirke** eller **St. Mariae Kirke**, hvis østre halve Deel tilligemed Choret er fra de ældre, men den vestre Deel tilbygget i de senere Tider. Denne Kirke afbrændte ogsaa i Stadens store Ildebrand Aar 1708, men blev igien smukt opbyggt og udstafferet, samt Aar 1739 forøget med et nyt tilbygget stort firkantet muret Taarn uden Spiir. Til denne Kirke er en Sognepræst, som tillige besørger Embeds-Forretningerne paa Fæstningen **Munkholmen**, en residerende Kapellan, en Klokker og en Graver. I begge disse Kirkers Taarne ere Seyer-Værker, og enhver Kirke forsynet med et smukt og godt Orgelværk, samt med smukke og kostbare Ornamente. De andre Stadens offentlige Bygninger ere: 1) Den saa kaldte **Kongsgaard**, en stor og massiv gammeldags muret Bygning, beliggende tæt ved Domkirken; den har i fordum Dage tient endeel af de gamle norske Konger til Residents, siden nogle af de tronhiemske Lehnsherrer, men er nu forandret til et Toi- og Munitions-Huus. 2) **Raadstuen** er en anseelig muret Bygning af 2 Etager. I den underste ere Arrestkammere for Delinqventer, og Værelser for

Side 764

Vagtmesteren, men i den øverste holdes udi den ene Fløi **Byetinget** hver Torsdag: der er ogsaa **Stadens 12 Mænds Sal**, hvor de holde deres Samlinger; i den anden Fløi holdes **Raadstue-Retten** hver Mandag, og imellem begge disse Fløie er en anseelig stor Sal. Denne Bygning har et Taarn med Spiir, hvori hænger en Vægter-Klokke. 3) Det saa kaldte **Angels Kloster**, en anseelig grundmuret Bygning, bestaaende af 3 Længder, 2de Etager høie, som er opført efter afdøde **Thomas Angells** Testamente, og bekostet af hans store Legat med 16000 Rdlr., til Beste for 16 trængende Enker eller ugifte Fruentimmer, enten af Borgerstanden eller af Rangspersoner, hvor enhver af disse nyde, foruden frie Værelser og Brænde, maanedlig 4 Rdlr. 4) **Hospitalet**, en stor gammel Træbygning, hvor 63 Personer, foruden frie Værelser og Brænde, nyde 1 1/4 til 1 1/2 Rdlr. maanedlig. Hertil er førmeldte **Hospitals Kirke**, som staaer paa **Hospitals-Gaarden**, og er en ottekantet Træbygning med et Spiir paa Midten. Kirken er smukt ziret indvendig, og har et lidet Orgel. Denne Kirke har sin egen Præst, som tillige er Præst for Tugthuset og Radesyge-Hospitalet. Til **Hospitalet** ligger et betydeligt Jordegods, hvorover er en Forstander, som lønnes af Jndkomsterne, og har til Brug et godt Stykke Jord, beliggende ved Hospitalet. 5) **Vaisenhuset** eller den saa kaldte **Blaa-Skole**, hvor 60 fattige Drenges og Pigebørn tilforn nød fri Opdragelse og Lærdom, samt Kost og Klæder; men i Aaret 1791 gjorde Kommissionen for Fattigvæsenet, der bestaaer af 8 Lemmer, den fornuftige og nyttige Forandring, at **Vaisenhuset** blev blot til en Skole, hvor Underviisning gives i Christendom, Regning, Skrivning og Tegning, i hvilken sidste Underviisnings-Green endog Haandværkeres Læredrenge kunne tage Deel, naar deres Mestere dertil give dem Tilladelse.

Drenge- og Pigebørnene, som forhen havde deres Underhold og Alt i **Vaisenhuset**, (en Jndretning, som mange Aars Erfaring har viist, fordærvede baade Siel og Legeme) ere for Betaling udsatte deels i Byen, deels og fornemmelig paa Landet; hvarimod de, som have antaget dem, ere forpligtede til at sørge for deres Underviisning. Ved denne Forandring har det Almindelige vundet dette, at næsten et dobbelt Antal Børn imod tilforn kan forsørges, og at dette forøgede Antal faaer i det mindste et sundere og stærkere Helbred, og undgaaer de ulykkelige Følger, som altid ere forenede med mange Børns Sammenpakning paa eet Sted. Denne Stiftelses Bygning er paa den **Angelske Legats** Bekostning Aar 1771 af nye opbyggt, og Stiftelsen forbedret med Jndkomster. Det har sin egen Forstander. 6) **St. Jørgens Huus**, stiftet Aar 1616 af daværende Lehnsherre **Claus Daae**,

Side 765

især for 18 fattige Enker af Borgerstanden, som nyde hver ugentlig omtrent 1/2 Rdlr. og til Brænde 1 Rdlr. 48 ß aarlig. 7) **Fattig-Huset**, hvilket af bemeldte **Angelske Legat** er med Bygning og Jndkomster anseelig forbedret, saa at det nu kan rumme og forsørge omtrent 200 Personer. 8) **Vessel-Stuen**, en privat Stiftelse for 7 Enker, som nyde kun frit Huus, og ellers Almisser af de Huusarnes Renter. 9) **Stadens Tugt- og Verk-Huus**, er af nye smukt opbyggt paa den **Angelske Legats** Bekostning. I Bygningen er indrettet en Kirke for Tugthuslemmerne, som betienes af **Hospitals-Præsten**. Lærreder af forskiellig Sort, Dreiel, Gulvtæpper m. m. blive her forarbejdede. Ved dette Tugthus er en Over-Inspecteur. 10) I Tugthusets ene Sidebygning er indrettet et **Radesyge-Hospital**, hvor fattige fra Landet med Radesyge befængte Mennesker faae fri Kuur og Underholdning paa Amtets Bekostning. Dette og forhen ommeldte store **Hospital** har egen Læge, som af Kongen lønnes med 400 Rdlr.. 11) En **Fattig-Arbeids-Anstalt**, som for nylig er oprettet, hvorover er ansat en Inspecteur. I denne Anstalt kunne Fattige daglig have Arbeide, med at spinde, væve o. d. l.; endog Børn kunne der faae Arbeide. Foruden at de Fattige have der varme Værelser, faae de tillige fri Jldebrændsel til at koge deres Mad paa Stedet. Frivillige Gaver, som maanedlig indsamles af Byens Jndvaanere, udgiøre et vigtigt Bidrag til denne Stiftelses Vedligeholdelse. Ved denne og anden viis Omsorg for de Fattiges Underhold er den afskyelige Betlen paa Gaden affkaffet. 12) Stadens latinske **Cathedral-Skole**, var forud en Træbygning, som stod paa **Domkirkegaarden**, Vesten for Kirken, men denne Bygning er nu nedreven, og i dens Sted er i den saa kaldte **Munkegade**, strax Norden for Domkirken, i Følge Kongelig Resolution af 18 April 1774, paa den **Angelske Legats** Bekostning opført en ny meget zirlig grundmuret Bygning af Muursteen, 3 Etager høi, hvor ikke allene den latinske Skole nu er inddeelt i sine Klasser for Disciplene, med beqvemme Værelser for Skolens Lærere, men endogfaa det **Kongelige norske Videnskabers Selskab** har her deres Samlings-Sal og Værelser for Selskabets Bibliothek og Naturalier m. v.. Dette Selskab blev stiftet Aar 1760 efter Biskop **Gunneri** Plan og Forslag, og Aar 1767 af Kongen stadfæstet og forsynet med nye Statuter. Aar 1779 bestod Selskabets Bibliothek af noget over 2000 Bind, men i Aaret 1781 tilkom **Schjønnings** og Rect. **Dasses** Samlinger, bestaaende af omtrent 12000 Bind. Herforuden nogle Haandskrivter, og aarlig bliver Bog- og Naturalie-Samlingen forøget. Den latinske Skole forestaaes af en Rektor, en Konrektor og 3 Høiere. 13) Den i

Side 766

Aaret 1783 oprettede **Real-Skole**, indviet samme Aar den 28 Januarii. Denne Skoles aarlige Jndkomster beløbe til 10 a 1100 Rdlr., som tilflyde den deels af Renterne af 4000 Rdlr.,

skienkede af den **Meinkiske Familie**; af 2de andre private Gaver, hver paa 500 Rdlr.; af **Bogtrykkeriet**, som drives for Skolens Regning; Renterne af 5240 Rdlr., som tilhøre de **Angelske Stiftelser**, og af flere Kilder; deels af Betalingen for Disciplene af formuende Forældre. For et Dregebarn betales aarlig 10 Rdlr., og for et Pigebarn 5 Rdlr.. Dertil komme nu Jndtægterne af **Adresse-Contoiret**, som var bestemt Skolen efter Justitsraad **Nissens** Død. Bygningen, hvor Underviisningen meddeles, og hvor 2de Lærere boe, er med Kongelig Tilladelse henlagt fra **Vaisenhuset**, som den tilhørte, til Borgerfkolen. Underviisningen skeer daglig 6 Timer af 3 Lærere, foruden en Tegnemester, i følgende Dele: det engelske, tyske og franske Sprog, Mathematik, Naturhistorie, Verdenshistorie og Fædrenelandets i Besynderlighed, Geographie, Religion, Regning, Skrivning og Tegning. Navigation og Bogholderie, som burde høre dertil, ere desværre hidtil blevene tilfidesatte. I det Oekonomiske bestyres Skolen af 5 Directeurer. Herforuden er en **Fattig-Skole** til hvert Kirkesogn, en i Forstaden **Ihlen**, og en paa **Baklandet**. Udi Staden holdes det **nordenfieldske Bergamts-Collegium**, hvori præsiderer en Berghauptmand og Oberbergamts-Forvalter med sine Assefforer, som ere: en Bergamts-Skriver, en Kobber-Tiendeskriver ved **Kobber-Tienden Nordenfields**, samt en Kobber-, Told- og Tiende-Contrôleleur. Aar 1753 er anlagt et **Sukker-Raffinaderie** af et Intereffentskab, hvortil er en anfeelig Bygning i den vestre Deel af Staden, som er 4 Etager høi paa den nordre og 5 Etager høit paa den søndre Side, af hvilke den underste er af Muur. Participantskabet holder 3 Betientere foruden Mester og Svenne. Staden er forsynet med et godt Apothek. Her er ogsaa et Tobakspinderie. En Reberbane er i Staden og en paa **Baklandet**. Ei langt fra Staden ere 2de Krudmøller, og nok en 3 Mile borte. Staden har en Port mod Vesten til Forstaden **Ihlen**, og mod Østen en betydelig stor Broe over **Nid-Elv** til den anden Forstad **Baklandet**, hvilken Forstad har sin egen Kirke, **Bakke-Kirke** kaldet, som er Anner til **Strindens Præstegield**. Neden eller Norden for Broen langs Elven, paa den ene Side af den saa kaldte **Søe-Gade**, staae Stadens fleste og betydeligste Søebrygger eller Søeboder lige ned til **Toldboden**. Den militaire Hovedvagt nær ved **Toldboden** er nylig opbyggt af Grundmuur. Ved Broen er et andet militair Vagthuus, og ligesaa et ved Porten. Strax ved Broen paa søndre Side af Elven og inden for

Side 767

Porten staaer **Accise-Huset**. Til Staden ere 13 Sprøitehuse, forsynede med alt Tilbehør. Alle Stadens private Huse og Gaarde, som med Brygger og Pakboder udgiøre hen ved 1500, ere alle af Træe, undtagen nogle faa af Grundmuur, de fleste 2de, nogle faa 3de Etager høie, men meget smukke, bordklædte og malede, og alle Gaarde af nogen Betydenhed ere forsynede med store grundmurede og hvelvede Kieidere. Til 31 Maji 1794 ere Stadens samtlige Vaaningshuse affurerede i **Norges almindelige Brandkaffe** for 466,260 Rdlr.. Havnen er stor og rummelig, og gives god Ankergrund ei allene paa Havnen, men og under **Munkholmen**. Havnen er bedækket mod alle Vinde, naar undtages Nordvest-Norden- og Nordost-Vinde, for hvilke den ligger aaben. I Elven er en fikker Havn, hvor middelmaadige Skibe kan lægge tæt til Bryggene, og der loffe og lade, og hvor 100 Skibe og derover kan rummes; men Skibe, som stikke dybere end 10 a 12 Fod, kan ei passere **Toldboden** forbi op til Bryggene. Jndløbet til Elven bliver ogsaa Tid til anden mere vanskeligt, ved det at samme idelig forandrer sit Løb, og opkaster hist og her Sandbanker, hvilket er Skade for Stadens Handel. Fra **Tronhiem** udskibes en betydelig Deel Træelast, Kobber, Sild, Fisk, Tran, Tiære, Skindvare m. v., og haves derved en betydelig og vidt udstrakt Handel. Aar 1758 blev fra **Tronhiem** udført Kobber omtrent for 150,000 Rdlr., Sild og Fisk for 66,480 Rdlr., Bord og anden Træelast for omtrent 26,405 Rdlr., Tran for 15,400

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Rdlr., Skindvare for 4100 Rdlr., Møllestene for 2120 Rdlr., Tiære for 1412 Rdlr., Ederduun for 445 Rdlr., adskilligt andet for 595 Rdlr., tilsammen for 266,557 Rdlr.. Derimod indført samme Aar Tobak for 25,900 Rdlr., uldne og linnede Vare for 660,70 Rdlr., Kornvare for 50,000 Rdlr., Silkevare, Jsenkram, Tag- og Muursteen, Thee, Kaffe, Jern, Steenkul, Krud, Salpeter, Sukker, Salt, Viin, Hør og Hamp, Urtekram, Sæbe, Humle, Hatte, Kniplinger, Kort, Læder og arbeidet Sølv for 122,727 Rdlr., tilsammen 264,697 Rdlr.. Fra **Tronhiem** er Bord-Udførselen i de fenere Aaringer steget til et langt betydeligere Quantum end forhen, som er aldeles uforholdsmæssigt med hvad Skovene for Bestandighed kunne taale, hvilket den af Bønderne opfundne skadelige Maade at skiære Bord ved Haandsauge, som er nu saa almindelig, at de næsten sees ved hver Mands Gaard, fornemmelig har foraarsaget, og dette er Tilfældet snart over hele **Norge**. Før Haandsaugene kom i Brug, blev neppe noget Aar, naar det ene Aars Udslibning regnes ind i det andet, udført fra **Tronhiem** mere end 6 a 700 Stabel, nu derimod 10 a 1200 Stabel, hver Stabel beregnet til 1200 Bord, som er 1 1/4 Tomme tyk og 9 Fod lang;

Side 768

ja Aar 1791 blev udskibet 1400 Stabel, hvoraf en af Bordhandlerne, navnlig Johan V. Thoning, udskibede 650 Stabel. Herved kan tillige mærkes, at ligesom det i fordom Tid var rart at finde ved nogen Vandsaug kroget, storkvistet og Undermaals-Saugtømmer, ligesaa sielden vil det nu blive at finde friskt og godt Tømmer, som holder anordnet Maal; thi de gode og fuldvoxne Træer, som Skovene endnu indeholde, forbruges i Almindelighed ved Haandsaugene, og ved disse dannes for største Deel uanseelige Bord, deels alt for tykke, deels for tynde, deels alt for smalle, og deels for brede, samt i øvrigt ujevne, bugtede og krogede, hvilket uøvede Arbeidere og Haandsaugenes urigtige Stilling og Brug foraarsage. Meget sielden gaaer Bord til **Skotsland**, og aldrig til **Engelland**; thi den høie Told paa disse Steder kan ikke betales af de tronhiemske Bord. **Irland** derimod tager al **Tronhiems** Træelast, besynderlig **Dublin**, **Newry** og **Belfast**. En stor Udførsel skeer med Stadens egne Skibe, og for det øvrige med Engelske. Staden har, foruden Grosserere og Bordhandlere, en stor Deel Kiøbmænd, som holde aaben Krambod, 30 Kræmmere eller indenlandske Handlere, 28 Høkere, endeel **Nordlandshandlere**, som boe i Staden om Vinteren, men om Sommeren fare til **Nordlandene** for at udsælge og indkiøbe Vare, ved hvilken Handel **Nordlandene** tabe betydeligt baade i moralsk og oekonomisk Henseende. Desuden høre til Staden 20 a 30 saa kaldte Uligger-Borgere, hvilke have Magistratens og tildeels Kongeligt Privilegium til at handle udenfor Staden, enten ved en eller anden Havn ved Søekanten, som da kaldes **Borgerleie**, eller andre Steder omkring paa Landet. Videre er i Staden endeel Skippere, som ogsaa tildeels drive Handel, og mange Haandværkere af forskellige Slags. I Staden residerer Stiftamtmanden og Biskopen over **Tronhiems Stift**, samt den over de nordenfieldske Tropper commanderende General og Commandant over Staden med dens Fæstninger, Fæstningsværker og Forter, som ere: **Møllenberg**, **Christianssteen** og **Christiansfield**, og under samme Commandant staaer tillige Commandanten paa Fæstningen **Munkholmen**. Stadens Magistrat bestaaer af en Præsident, en Borgemester, 2de virkelige og en Vice-Raadmand, en Byefoged, hvis Domme indstævnes for Magistraten, en Bye- og Raadstueskriver, som tillige er Notarius Publicus, en Auctions-Directeur, og en Politiemester. Herforuden en Under-Byefoged, en Vagtmester og 2de Raadstuebetientere, samt en Kæmner. Borgerskabet er inddeelt i 4 Borger-Compagnier, hver under sin Fahne, og hvert Compagnie har en Capitain, 2 Lieutenanter og en Fændrik. Disse Compagnier bestaae af

Side 769

1000 Numere, men hvoraf kun 400 gjøre virkelig Tieneste, over hvilke er en Stadshauptmand. Herforuden er i Staden et Brand-Compagnie, bestaaende af 180 Mand, og 2de i Forstæderne, hver paa 60 Mand, hvilke sammtlig have en Chef og Brand-Inspecteur, tilligemed Brandmestere og en Brandfændrik, som ogsaa er Under-Brandmester. For de **Angelske Stiftelser** er en Forstander og en Revisor, hvilken sidste skal herefter beskikkes af Kongen, men Forstanderen af Stiftamtmanden og Biskopen. Nærværende Revisor er tillige Revisor for Stiftets publique Regnskaber. Laugetinget for **Tronhiems Laugdømme** holdes i Staden, hvor tillige Laugmanden boer. J Henseende til Søs-Enrolleringen boer her en Enrollerings-Chef. Ved Toldvæsenet er beskikket en General-Tolddirecteur, en Told- og Consumtions-Inspecteur, en Told- og Consumtions-Kasserer, en Told-Prokyreur, 2 Expeditions-Betiente, en Over-Consumtions-Betient, 11 Under-Toldbetiente, en Tiendeskriver, 2 Tiende-Betiente, en Veier og Maaler, 12 Consumtions-Underbetiente, 8 Røyerter, og 3 Bordvragere, en Kryds-Inspecteur paa Ledet, een Toldbetient paa **Magerøen**, een paa **Lexen**, een ved **Aaremmen**, og een paa **Tyrhoug**. **Tronhiems Tolddistrict** begynder Østen for **Skibnes** og fra den nordre Ende af **Smølen**, og strækker sig Nord efter forbi **Tronhiem** langs **Nordlandene** og **Finmarken** til de sidste Grændser af **Norge**. Aar 1792 indkom til Toldstedet 149 og udgik 137 Skibe. Aar 1793 eiede Stadens Kiøbmænd selv 39 store og smaa Skibe. For nogle Aar siden blev anlagt et Skibsbyggerie, hvorved mange anseelige og smukke Skibe ere bygte. Aar 1777 den 4de September kom i fuldkommen Stand et af det **Angelske Legat** bekostet Vandledningsværk, som ledes fra den saa kaldte **Jhl-Elv** under **Steenberget**, og forsyner Jndvaanerne med fornødent ypperligt Vand, ved store Vandkummer i alle Hovedgader; herforuden haves Brøndvand i endeel Gaarde. Hoveddæmningen til Vandledningsværket udgik Aar 1791 den 27de Maji ved Udbrud af nogle ovenfor liggende Dæmninger til de i **Jhl-Elven** opførte betydelige Møllebruges Drivt, især den saa kaldte **Kobberdam**, som nylig forhen var udvidet og forhøiet. Ved samme Udbrud skeede desuden betydelig Skade paa Møllebrugene, og mange Huse udgik i **Ihlen**, hvorved 20 a 30 Mennesker omkom, m. v., som under Forstaden **Ihlen** er anført. Nu er Vandlednings-Dammen og de øvrige Dæmninger med Møllerne igien sat i fuldkommen Stand. Foruden disse Møllebrug har 1/2 Miil Sønden for Staden, ved den saa kaldte **Viig-Elv**, et andet betydeligt Møllebrug; et andet 1/2 Miil Vesten for Staden; og et paa søndre Side af Staden ved Gaarden

Side 770

Færgestad, som er af en fuldkomnere og nyttigere Indretning, for nylig anlagt af Gaardens Eier Major V. Bang. Desuden ere endeel Møllebrug i Drivt ved de Gaarde **Leeren**, ligesaa 1/2 Miil fra Staden. Af alle disse betiene Stadens Jndvaanere sig. J Staden holdes 2de Gange Marked om Aaret i 3de Dage, som begynder 1ste Julii og 30te September, hvortil Bønderne i omliggende Fogderier bringe Heste og adskillige Sorter Bare. Om Efteraaret bringe ogsaa Bønderne til Forhandling en stor Deel Slagte-Qvæg, foruden hvad som ellers daglig om For- og Efteraaret tilføres af Baar- og Høstbar-Køer, Kalve og Faar. **Kiøbenhavns** Post ankommer til **Tronhiem** hver Onsdag eller Torsdag og afgaaer hver Løverdag; **Jndherreds-Posten**, som kaldes den militaire Post, ankommer hver Fredag og afgaaer Løverdag. For et enkelt Brev fra eller til **Kiøbenhavn** betales 24 β, og fra eller til **Christiania** 12 β. Over Postvæsenet er en Kongelig Postmester. Aar 1767 er med Kongeligt Privilegium oprettet et **Adresse-Contoir** af nu afdøde Justitsraad og Raadmand **Nissen**, hvis Jndkomster nu ere henlagte for Eftertiden til den borgerlige Skole. Af de forskellige Ildebrande, som Tid efter anden er overgaaet Staden,

anmærkes følgende: 1) Aar 1218 i Kong **Hagen Hagensøns** 2det Regierings-Aar afbrændte de fleste Huse og Gaarde; 2) Aar 1522 paa St. Hans Dag afbrændte Staden ganske og aldeles lige op til **Kongsgaarden**; 3) Aar 1650 paa Hellig tre Kongers Dag blev hele Staden lagt i Aske, undtagen **Domkirken** og nogle smaa Hytter paa vestre Side ned ved Stranden; 4) Aar 1681 den 18de og 19de April afbrændte Staden atter i en Tid af 12 Timer, da Alt blev lagt i Aske, undtagen **Domkirken**, **Kongsgaarden**, **Hospitalet** og nogle faa Fiskerhuse. Siden den Tid bleve Gaderne omlagte saaledes, som forhen er meldt; 5) Aar 1708 opkom atter en stor Ildebrand; 6) Aar 1717 afbrændte 21 Gaarde og 3 Brygger ved Stranden; 7) Aar 1742 bleve 14 Gaarde eller Huse lagte i Aske; og 8) Aar 1788 Natten til den 3die December afbrændte et heelt Qvarteer mod **Toldboden**, som var forsikkret i Brandkassen for 36,030 Rdlr., hvilken Sum er Vedkommende erstattet af Brandhielpen, og de fleste Huse nu meget anseeligere opbygte. Aar 1450 den 29de Julii blev Kong **Christian 1ste** kronet i **Tronhiem** til Konge over **Norge**, og Kong **Hans** blev ligeledes her kronet Aar 1482 paa **Margarethæ** Dag. Ved den **Roeskildske** Fred Aar 1658 blev Staden afstaaet til de Svenske, men af de Norske selv vundet tilbage til den Danske Krone Aaret derefter. Stadens Indvaanere, indbefattet Forstæderne, bleve Aar 1769 beregnede til henved 18000 Siele, foruden de Militaire, som for nærværende

Side 771

Tid er Staben af det 1ste og 2det **Tronhiemske** Infanterie-Regimenter, og 2de gevorbne Grenadeer-Kompagnier, der med Over- og Under-Officerer udgiøre 270 Mand pr. Regiment, tilsammen 540 Mand. Stadens sidste Privilegier ere udgivne af Kong **Christian 6te**, den 5te Febr. 1732, som af nærværende Konge allernaadigst ere confirmerede Aar 1771 den 5te Januarii.

Tronhiems Amt i **Tronhiems Stift**, grændser i Øst til **Herjedalen** og **Jemteland** i **Sverrig**, i Nord til **Helgelands Fogderie**, i Vest til **Vesterhavet** og til **Nordmørs Fogderie**, og i Søn-den til **Guldbrandsdalens** og **Østerdalens Fogderier** i **Christiania Stift**. Det bestaaer af 6 Fogderier, nemlig: **Strindens** og **Sælboes**, **Ørke-** og **Guldals**, **Stør-** og **Verdals**, **Inder-øens**, **Nummedals**, og **Fosens Fogderier**, hvilke indeholde 7 Sorenskriverier; thi **Orkedalen** udgiør eet og **Guldalen** eet Sorenskriverie. Under disse Fogderier ligger 31 Præstegielde med 92 Kirkesogne og 98 Kirker og Kapeller, foruden Kirkerne i Staden **Tronhiem**, hvilken Stad ligger i **Strinde Præstegield** og Fogderie. De matrikulerede Gaarde i disse Præstegielde og Kirkesogne beløbe til 5893 Numere. I dette Amt ligger 3 Kobberværker, nemlig: **Røraas**, **Lykkens** eller **Meldals** og **Sælboe-Værk**, hvoraf **Røraas Værk** er det største i hele **Norge**; saa og et Jernværk, kaldet **Mostadmarkens Værk**. Herforuden have adskillige Kobber- og Jernværker været i Drift, men som nu aldeles ere nedlagte, deriblandt **Guldstads** og **Moks Kobberværker**, hvor Arbeidet for faa Aar siden er ophævet. Stiftamtmanden over **Tronhiems Stift** er tillige Amtmand over dette Amt; han boer i **Tronhiem**.

Tronhiems Fiord, er en meget stor og tildeels breed Fiord, som fra Havet tager sit Indløb imellem **Ørlandet** og **Valsets-Stranden** ved **Agdenæs**, i **Fosens Fogderie**, **Tronhiems Amt**, gaaer forbi **Stadsbyygdens Præstegield** paa den nordre Side og **Orkedalen** paa den søndre Side, hvor den støder til **Strinde Fogderie**, og løber forbi Staden **Tronhiem**; derfra i Øst mellem **Frosten** og **Lervigen** til **Yttersen**, en stor Øe under **Indersens Fogderie**; gaaer derfra paa søndre Side til **Stør-** og **Verdalen**, og standser mod Øster ved **Steenkier** i **Stods Præstegield**. Paa nor-dre Side fra **Yttersen** løber den forbi **Mosvigens** og **Verran**, og gaaer ind til **Beitstaden**, hvor den standser ved **Hieldosen**. Denne store Fiord skiær sig paa adskillige Steder ind i Landet ved mange deels store og deels smaa Fiorde, Vige og Bugte. Den danner

tillige 2de Sunde inden for **Tronhiem**, nemlig: **Skarn-Sundet** og **Nordvigs-Sandet**. Under **Frostens Præstegield** og **Strinde Fogderie** ligger en meget smuk Øe, kaldet **Touterøen**, desuden

Side 772

mange andre Øer og Holme, deels beboede og deels ubeboede. Baade Besten og Østen for **Tronhiem** paa begge Sider af Fiorden ere adskillige gode Havne.

Tronhiems Laugdømme i **Tronhiems Stift**, bestaaer af 9 Sorenskriverier, nemlig: **Romsdals med Molde Bye**, **Nordmørs**, **Strinde**, **Orkedals**, **Guldals**, **Stør- og Verdals**, **Indersøens**, **Nummedalens** og **Fosens Sorenskriverie**; desuden hører under dette Laugdømme Byen **Christianssund**. Laugmanden boer i **Tronhiem**, hvor Laugtinget holdes i Laugmandens Gaard.

Tronhiems Stift Nordenfields, ligger allerlængst mod Nord, og grændser til **Sverrig**, **Rusland** og **Finmarken** paa nordre og østre Side; paa søndre Side til **Christiania Stift**, og mod Vester til **Vesterhavet** eller **Nordsøen**. Fra **Sverrig** adskilles Stiftet ved det lange Field **Kiølen**, og fra **Rusland** ved **Nordfieldene**. Grændserne mod **Sverrig** ere nøiagtig bestemte og udmærkede, men mod **Rusland** endnu ubestemte. Stiftets Længde regnes for 150 tyske Mile, og indeholder 4 Amter, som ere: **Tronhiems**, **Romsdals**, **Nordlands**, og **Finmarkens Amt**, dog af **Romsdals Amt** hører **Søndmørs Fogderie** under **Bergens Stift**, men Intraderne erlægges paa **Tronhiems Stiftamtstue**. Disse 4 Amter bestaaer af 13 Fogderier og 14 Sorenskriverier, som ere inddeelte i 92 Præstegielde, hvilke indeholde 177 Kirkesogne og 13,017 matrikulerede Gaarde, **Søndmørs Fogderie** uberegnet. I Stiftet ligger 3de gamle Kiøbstæder, nemlig: **Tronhiem**, som Stiftets Hovedstad, **Christianssund**, og **Molde**; saa er og ved Forordning af 5te September 1787 oprettet 2de nye Kiøbstæder i **Finmarkens Amt**, nemlig: **Vardøe** og **Hammerfest**. Herforuden en Bergstad ved **Røraas Kobberværk**. Foruden dette Kobberværk ere her 2de andre Kobberværker i Drift og eet Jernværk. Stiftet er inddeelt i 2de Laugdømme, nemlig: **Tronhiems**, og **Nordlands med Finmarken**. I det Geistlige bestaaer Stiftet af et Bispedøm, hvorunder hører et Stifts-Provstie, og 14 Herreds-Provstier, hvilke ere: **Dalernes**, **Øster-Indherreds**, **Vester-Indherreds**, **Nummedals**, **Fosens**, **Nordmørs**, **Romsdals**, **Helgelands**, **Saltens**, **Vesteraalens med Lofodens**, **Senjens**, **Tromsøens**, **Vest-Finmarkens**, og **Øst-Finmarkens**. Aar 1769 var Folke-Antallet af Unge og Gamle 164,703 Siele i hele Stiftet, deraf i **Nordlandene** og **Finmarken** 59,465 Siele.

Tronæs- eller Throndenæs-Gaard i **Verdalen**, see **Throndenæ**

Side 773

Tronæs eller Throndenæs Præstegield i **Senjens og Tromsøens Fogderie**, **Senjens Provstie**, **Finmarkens Amt**, bestaaer ikkun af et Kirkesogn og Kirke, som ligger paa den nordre Side af den store Øe **Hinden eller Hindøe**. Kirken og Præstegaarden **Tronæs** ligge ved et Næs, kaldet **Throndenæs**. Denne Præstegaard har forud været Kongens Gaard, i Kong **Oluf den Helliges** Tid, hvor **Thore Hunds Broder Siver** boede. Siden har her og i de catholske Tider boet en **Vice-Biskop**, og tillige været et Kapitel ved Kirken, som da var Domkirke, der alt stod under Ærkebispens og Kapitelt i **Tronhiem**. Der var tillige et Munkekloster, hvorfra Præsterne i **Nordlandene** bleve beskikkede. Under Præstegaardens nærværende Bygninger ere endnu fra forud Tid i god Stand usædvanlig store og stærke grundmurede Kieidere. Kirken er en stor, meget høi og fast Steenbygning, prydet overalt med mange kunstige udhugne Stene, og indvendig sees en stor Deel Billeder med stærk Forgyltning og skøn Malning. Foruden

mange Altere, som her har været i de catholske Tider, ere endnu i fuld Prydelse 3de murede Altere, staaende øverst i Choret ved den østre Side, og nok eet i Kapitelet, alle forsynede med prægtig Billedhuggerie og mange kunstige og stærkt forgyldte Zirligheder. Paa begge Sider af det store Alter i Choret sees Kanike-Stole af meget stærke og tykke hugne Egeplanker, og der neden for, ved nordre Side, sees Kongens Stoel af samme Slags Træe, meget kunstig efter gammel Maade udskaaret. Øverst paa denne Stoel, som er afdeelt i 2de Dele, sees udskaaret og malet det Kongelige Vaaben, nemlig: en Løve med en kort Øre i rød Skiold med Krone over. Paa venstre Side, ved den søndre Væg, staaer en næsten lige Stoel, som formenes at have været Biskopens Stoel, paa hvilken sees et Vaaben, forestillende en Lillie med 2de mindre, een paa hver Side, i blaat Skiold. Desuden sees paa denne Stoel og paa de Kanike-Stole, som staae paa Alterets søndre Side, en udskaaret Inskription af følgende Indhold: "Sveno Erics, Decanus Nidrociensis fecit hoc opus per familiarem suum, Petrum Botolphi, Anno Domini Millesimo Qvadringentesimo Sexagesimo Qvinto: orate pro iis." Over Chorsdøren er et Pulpitur af samme Arbeide, hvorpaa midt imod Alteret er udskaaret og malet det **Islandske Vaaben**, nemlig: en hvid Fisk i blaat Skiold med Krone over; og paa den Side, som vender ned mod Kirken, det samme Vaaben som paa Bispestolen. Døren for Hovedindgangen til Kirken er af Jern, meget breed og høi. Den ene af Kirkeklokkerne er meget gammel, hvilket sees af en derpaa staaende Inskription, saaledes lydende: "Sanctus Nicolaus vocor et Sancta Margareta: Mæster Mogens Erchedechen in Drontheim me dedit:

Side 774

Dankers me fecit: **Amsterdam** M.cccen VII." Ved den nordre Side af Choret staaer førmeldte Capitel, som er en stor Bygning og med en fast Hvelving føiet til Kirken, hvortil fra Choret er en massiv Jerndør, bag hvilken er et forborgent Rum eller en Aabning i Muren, som tillukkes ved en med mange Laase forsynet Jerndør. Dette Capitel bruges nu deels som Sacristie og deels som Begravelsessted. Her forvares et heelt Monstrans af Malm, meget stærkt forgyldt, og et Stykke af et andet, fra Pavedømmets Tider. Der har og været et Bibliothek, hvorefter nogle faa gamle Bøger endnu ere at fee. Kirkegaarden er indsluttet med en tyk og høi Muur, som nu i lang Tid har været meget forfalden. Paa den østre Side, som vender ud mod Havet, sees endnu 2de Vagttaarne, indrettede med hvelvede Opgange, og øverst høie murede Brystværn, hvor i gamle Tider har været holdt Vagt, naar Søerøvere vare at befrygte. I dette Præstegield ere meget gode og frugtbare Kornjorder og Høeslætter.

Tronstad, Præsteenke-Gaard i **Søgne** eller **Sygne Præstegield**, **Mandals Fogderie** og Amt, beliggende i **Grebstads Annersogn**, af Skyld 2 Huder. Denne Gaard er nu udnævnt til Officeer-Gaard.

Trosvig, en Gaard i **Mosse Fogderie**, **Smaalehnenes Amt**, paa hvis Grund Forstaden **Hestehaven** til Byen **Friderichsstad** ligger, og haves deraf i aarlig Grundleie 700 Rdrlr.

Trosvig, en Havn paa østre Side af **Frier-Fiord**, i **Nedre-Tellemarkens Fogderie**, **Bradsberg Amt**, hvor de Kongelige Orlogsskibe har lagt i 2de Aar, og har de i Fiorden hiemmeørende Skibe her deres almindelige Vinterleie. Strax ovenfor denne Havn ligger et Field, som kaldes **Kirken**, hvori er en rummelig Hule, fiirkantet og næsten hvelvet. I Gulvet eller Bunden ligger fiin hvid Sand, og Siderne indeholde blødagtig Graasteen, hvor nogle hundrede Navne ere udskaarne af de, som med Besværighed have bestieget Fieldet, og ere komne ind i Hulen for at bese den.

Trungesvaag, en Fiord paa østre Side af Den **Sudersøe** blandt **Færøerne**. Inderst i denne Fiord er en meget god Vinters Havn, kaldet **Punthavn**, og ellers adskillige Sommerhavne.

Trymøe eller **Tromsøe**, see **Tromøe**.

Tryssilds Præstegield og Tinglaug, i **Østerdalens Fogderie** og Provstie, **Hedemarkens Amt**, bestaaer ikkun af et Kirkesogn og Kirke, hvortil er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Moystad**.

Trytterud-Elv, en Elv, som løber igiennem endeel af **Fiskums Sogn**, i **Eger Præstegield**, **Buskeruds Fogderie** og Amt, og ned i et Vand, kaldet **Ebern**. Over denne Elv, som fornemmelig

Side 775

har sin Tilværelse fra de saa kaldte **Gravdalsvande**, har Naturen dannet en hvelvet Steenbroe, 1 1/2 Miil oven for **Eker-Vandet**, saa regulair, at Kunsten neppe skulde frembringe den bedre, og tillige saa stærk, at den formodentlig først vil falde med Verden. Den kaldes af Bønderne **Troldbreen**.

Trædalen, en beboet smal Dalstrækning, som gaaer op fra en Fiord af samme Navn, i **Sundals Præstegield**, **Nordmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**. Jgiennem Dalen løber en Elv.

Trækylle, et Bygdelaug i **Strande Syssel**, vestre Fierding af **Island**, beliggende ved en Viig, kaldet **Trækyllesvig**, hvor mange Haaer eller Haakalve fanges. Her falder meget Drivstømmer og Skibsvrag.

Trænen eller **Trenen**, en Øe, see **Trenen**.

Trøgstads Præstegield og Tinglaug, i **Heggen** og **Frølands Sorenskriverie**, **Mellem-Borgesyssels Provstie**, **Smaalehnenes Amt**, bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere: **Trøgstads Hovedsogn** og **Baastads Anner**. Hovedkirken er af Steen. Hertil er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Melleby**.

Trønborgs Sogn, et Anner til **Eidsbergs Præstegield** sammestedis, bestaaer af en lang Slette imellem 2de Aaser, som er meget trang mod Norden, men breder sig ud mod Sønden, bestaaende af 44 Gaarde og 47 beboede Pladse. Af Gaardene ere 6 Dragoun-Qvarterer. Kirken ligger 1/2 Miil fra Hovedkirken, ved en Samling af nogle smaa Gaarde, som under eet kaldes **Trønborg**, paa en med Skov bevoren høi Jordbakke, hvorfra er en herlig Udsigt over hele Sognet og langt ud i hosliggende **Rakkestads Sogn**. Denne Kirke blev forhen kaldet **Haug's Kirke**, hvilket Navn den endnu i daglig Tale har. Den skal være een af de ældste Kirker i **Norge**, saavidt den murede Deel betræffer; thi Bygningen er deels af Muur, og deels af Træe, nemlig den vestre Deel, som i den senere Tid er tilbygget tilligemed et Vaabenhuus. Paa den murede Deel ere 2de Vinduer med en smal Dør imellem, neppe 3/4 Alen bred, og paa Tværvæggen et Vindue. Kirken har et lidet fiirkantet Taarn af Træe, tækket som et Huus, hvori hænger en Klokke; desuden i Choret en Klokke. Kirken har kun 13 Mænds- og 14 Qvinde-Stole, som ei ere tilstrækkelige for den tiltagende Folkemængde. Paa Altertavlen, som er uanseelig, læses de 10 Bud-Ord med forgyldte Bogstaver. Kirkens Ornamente er i øvrigt ubetydelige. Strax Østen for Kirken findes 2de Kilder under Bakken, hvoraf den ene er berømt for at være en Sundhedskilde, hvortil er Søgning fra alle Kanter, endog fra **Sverrig**, færdeles St. Hans Aften. Den er forsynet med en tømret Indhegning, hvorhos forhen har været en Jern-Blok, som nu forvares

Side 776

i Kirken. Ved denne Kilde foregaaer mange overtroiske Ceremonier, f. Er., at Vandet skal just bruges St. Hans Aften efter Solens Nedgang, eller i Nødsfald en Torsdag Aften, da den Syge gaaer tillige 3 Gange omkring Kirken, og efterlader noget af sit Tøi i Vandet; af Børn, efter at

de ere ganske neddyppede i Vandet, maae ogfaa efterlades noget, om ikke andet, saa dog en liden Klud. Der har og været brugt at kaste Penge i Vandet, og stiltiende maae Vandet bruges, med flere saadanne Ceremonier.

Tudals Sogn, et Anner til **Hierdals Præstegield**, i **Øvre-Tellemarkens Fogderie**, **Bradsberg Amt**, som bestaaer af 30 matrikulerede Gaarde, hvilke ere deelte blandt adskillige flere Opsiddere. Kirken er een af de gamle Munke-Bygninger af Træe.

Tue, en Gaard i **Kleps Præstegield**, under **Jedderen** og **Dalernes Fogderie**, **Stavanger Amt**, hvor en meget smuk Bautasteen staaer ved Husene, som er 3 Alne lang og 3/4 Alen breed. Paa Kantene af denne Steen ere udhugne endeel Rune-Bogstaver, og paa den ene Side endeel Dyr, med adskillige andre ukiendelige smaa Figurer, samt paa den anden Side en hedensk Mand og Qvinde.

Tuesvig, en Gaard og Handelssted i **Søkelvens Annersogn**, **Ørskougs Præstegield**, **Søndmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**, af Skyld 1 Vog Fisk.

Tuff, saa kaldes **Præstegaarden** i **Spareboe Præstegield**, **Indersens Fogderie**, **Tronhiems Amt**, beliggende i Hovedsognet **Mæhre**, omtrent 1/2 Miil i Øst fra Hovedkirken, og skylder 4 Spand. Denne Gaard er betydelig i Ager og Eng, meget forbedret, og tillige forsynet med smukke Bygninger, hvilke for største Deel af nye ere opførte siden nærværende Sognepræst Hr. **Raurin** tiltraadte Kaldet. Gaarden ligger desuden behagelig paa en høi Bakke, som giver den en smuk Anseende. Her saaes aarlig 50 a 60 Tønder af Byg, Havre, Rug 2c. Et kort Stykke Norden for Gaarden ligger een af Kaldets Mensal-Gaarde, kalder **Lien**, af Skyld 2 Spand, som bruges til Avls- eller Underbrugs-Gaard. Paa Præstegaarden sees adskillige Kiempehoie.

Tufte Sogn, et Anner til **Sandsværds Præstegield**, i **Nummedals og Sandsværds Fogderie**, **Buskeruds Amt**.

Tullien eller **Tullin**, en Gaard i **Ringeboe Præstegield**, søndre **Guldbrandsdalens Fogderie**, **Christians Amt**, hvor den berømte Poet **Tullins** Fader var født, og af hvilken Gaard han gav sig det Tilnavn, **Tullin**.

Tunem eller **Tunheim**, en stor og god Gaard, beliggende strax uden for **Fiskaae**, i **Vandelvsn Hovedsogn** og **Præstegield**, **Søndmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**. Denne Gaard er adskilt i

Side 777

3 Parter, under Navne af **Yttrer**, **Midt-** og **Indre-Tunheim**, hver beboet af 2de Gaardmænd, og skylde tilsammen 9 Vog Fisk. Ved denne Gaard ligge 2de mærkværdige Fielde, nemlig: **Sukkertoppen**, som i Skabning aldeles ligner en Sukkertop, naar det betragtes noget langt fra, besynderlig fra **Statlandet**, og kommer deri overeens med en Klint af samme Navn, som ligger paa **Hessøn**, i **Borgunds Sogn**, strax inden for **Breedsund**; dernæst **Ringsfieldet**, som skal have faaet sit Navn af en Masse-Konge **Ring**, der siges at have boet paa Gaarden i gamle Dage, og at ligge begravet paa øverste Ryg af dette Field, hvortil man paa en Vei, som er 3/4 Miil lang, kan komme op endog til Hest. Her findes endnu en stor Graasteen paa det øverste af Fieldet, kaldet **Juttel-Sælden**, dannet omtrent i Form af en Liigsteen, som er 3 Favne lang og 4 Alne breed ved den ene Ende, men ikkun 1 1/2 Alen ved den anden. Ved begge Enderne af denne Steen er en flad udgaaende Kant med et Haandgreb, som synes at være anbragt til Beqvemmelighed, naar Stenen skulde bæres eller løftes. Fieldryggen er ellers jævn, og paa visse Steder stærk besat med Granater.

Tunga, en stor beboet Landtunge, som løber ud i Havet imellem **Jøkelsaaen** og **Lagarsfljot**, under **Mule-Nordre-Syssel**, østre Fierding af **Island**. Beboerne drive skient Fiskerie i Havet.

Tungenæs, et Næs under **Jedderens District** i **Stavanger Amt**, beliggende paa den yderste Landpynt af en fra Havet her indløbende Fiord, kaldet **Stavanger-** og tildeels **Bukken-Fiord**. Ved samme Næs endes bemeldte District, og er derfra til **Stavanger** 2 Mile.

Tungu-Hver, et stort varmt Bad, beliggende i **Reykholtisdalen**, under **Borgarfiords Syssel**, vestre Fierding af **Island**.

Tunnuliabikfiord, en Fiord, beliggende i Nærheden af Kolonien **Julianeshaab**, under søndre Inspectorat paa **Grønland**. Øverst i denne Fiord sees de gamle Nordmænds Vaaninger, og efter den grønlandske Kiøbmand Anders Olsens Beretning skal en stor velbygget Gaard befindes 3 Mile uden for Fiordens Botn, opført af Grundmuur, bestaaende af en rødagtig Steen, hvortil ved Fiordens nordre Side findes saadan Slags Steen i en Distance af 3 til 4 Mile. Ved samme Side af Fiorden har bemeldte Kiøbmand Olsen indberettet at adskillige vel bebyggede Gaarde befindes med tilliggende veldyrkede Jorder, i en behagelig Egn, hvilket han ved Reise igiennem Fiorden havde opdaget: saasom paa et Næs, af ham kaldet **Bredenæs**; strax derhos mod Vesten i en Bugt, som ved en liden Elv er deelt i 2de Dele, under Navne af **Østre-** og **Vestre-Grønneviig**; ligesaa kort derfra mod Vesten

Side 778

paa 2de andre Næsse, som kaldes **Hvidnæs** og **Rødnæs**, m. fl. St. Jblandt disse Gaarde sees en særdeles fornem Bygning, opført af Grundmuur, med en Brønd ved Siden.

Tustern, en stor Øe, beliggende i Havet lige ud fra **Skaalsvigfiorden**, under **Nordmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**.

Tunsøe Præstegield og **Tinglaug**, i **Onsøe** og **Tunsøe Sorenskriverie**, **Nedre Borgeyssels Provstie**, **Mosse Fogderie**, **Smaalehnenes Amt**, bestaaer af 2de Kirkesogne, nemlig: **Tunsøe Hovedsogn** og **Vartei Anner**, hvortil er en Sognepræst og en residerende Kapellan. Tingstedet er Gaarden **Graalum**.

Tunsøe og **Onsøe Sorenskriverie**, see **Onsøe**.

Tunsøe, en Øe, som for det meste bestaaer af blotte Bierge, beliggende under **Kragerøe Tolddistrict**, i **Nedre-Tellemarkens Fogderie**, **Bradsberg Amt**. Denne Øe beboes af nogle Lodser, hvilke tillige søge deres Næring ved Fiskerie.

Tunsøe, et stort ferskt Vand, 2 Mile langt, beliggende i **Overhaldens Præstegield**, under **Nummedals Fogderie**, **Tronhiems Amt**, hvorfra løber en stor Elv, kaldet **Tunsøe-Elv**, som falder ud i **Namsen Elv**.

Tvedestranden, et Ladested under **Øster-Riisser**, i **Nedenæs Fogderie** og Amt, hvorfra maae udskibes Næs Saugbrugs Producter.

Tveds Præstegield, i **Mandals Fogderie**, Provstie og Amt, bestaaer af 2de Kirkesogne, nemlig: **Tved** eller **Tveds Hovedsogn**, og **Birkenæs Anner**, som ligge under **Nedenæs Fogderie** og Amt. Hovedsognets Gaarde have efter Matrikulen 42 Numere, af Skyld 109 Huder 4 Engelsker, hvilke Gaarde beboes af 88 Gaardmænd og 49 Huusmænd. Hele Sognet er fast Land, naar undtages en liden og ubetydelig Øe, kaldet **Kilson**, som er 1/2 Miil i Omkreds, beliggende i **Topdals-Fiorden**, ved hvilken Fiord Sognet ligger, og grændser paa østre Side til **Nedenæs Fogderie**. En Elv, kaldet **Topdals-Elv**, falder ned i Fiorden under dette Sogn, hvorover ved en betydelig Gaard, kaldet **Boen**, paa den ene, og en Plads, **Lundshuven**, paa den anden Side er Overfart ved Færge, som vedligeholdes ved aarlig Told af Sognets Almue og ved en vis Tart i Penge af andre Reisende. Jorden til Agerland her i Sognet er middelmaadig, men til Eng eller Høeavling meget ringe, undtagen nogle enkelte Gaarde i een Strækning, som formedelst deres Frugtbarhed kaldes **Canaans Land**. Skovbruget er temmelig betydeligt, og

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

paa nogle enkelte Gaarde især findes gode Fyrre- og Egeskove. Af Fuglevildt, saasom Tiur og andre store Fuglearter, fanges endeel ved dertil indrettede Fugle-Stokke, og af Dyr skydes her aarlig endeel Børne, Ulve, Ræve

Side 779

og Harer. Saaledes bestaaer Bøndernes Næring udi Skovbrug ved Hugst af Saugtømmer og Brændeved, hvoraf føres endeel til **Christianssand**, Agerdyrkning, lidet Fæavling, Laxefiskerie i **Topdals-Elven**, Bord- og Lasteflødning i Elven for Kiøbmændene; hvilket giver saa meget af sig, at Bondens Tilstand i dette Sogn ansees i Almindelighed for god. Ved bemeldte **Topdals-Elv** under Gaardene **Beenestad**, **Dønnestad**, **Knarestad** og **Jusnes** er i foregaaende Aaringer altid bygget Skibe, og ved de to sidste Gaarde er i Aaret 1783 afløbet 2de. Skraas over for Gaarden **Boen**, paa vestre Side af Elven, ligger **Tveds Kirke** og **Præstegaard**. Kirken, som tilhører Almuen, er af Muur, skal være opført i det 16de Aarhundrede, og er forsynet med et lidet Spiir af Træ. Ved Murens Reparation i Aaret 1775 er fundet endeel smaa Mynt, med Opskrift: moneta nova Hamborg paa den ene, og paa den anden Side Vismar, desuden nogle Stykker af en norsk Sølvmynt, slaget af Oluf Engelbrethsen Lunge, som var Erkebiskop i **Tronhiem**. Præstegaarden med underliggende Pladse skylder 6 Huder. Til dens Fornødenhed er opbyggt en Mølle ved Elven og et Saugbrug, efter Kongelig Bevilling af Aar 1591, hvortil ikke mangler Eege- og Fyrreskov; men ved Kongelig Resolution af Aar 1792 maae for Eftertiden ikkun skiæres Bord til Byygdens Fornødenhed. Paa Præstegaarden er anlagt et Kalkbrænderie, og dertil opført Ovn og andre Jndretninger. Kalkstenen brydes af et vidtløftigt Bierg i Gaardens Skov; men Afsætning har hidtil manglet. De fleste Gaarde ved **Topdals-Elven** ligge meget behagelig. Ved Gaardene **Boen** og **Kielvig** er en saa fordeelagtig Situation, at man, før **Christianssands** Anlæg, var i Tanke der at anlægge en Kiøbstad. Aar 1787 bestod Folke-Antallet i Hovedsognet, som i det Civile henhører under **Odde Tinglaug**, af 682 Siele. Ved Gaardene **Aalesierd** og **Erkelv** er af Kiøbmand Peder Mørch i **Christianssand** fundet en riig Jernserts; han har efter Privilegium sat i Drivt 2de Gruber, og paa hans Gaard **Vigeland** i **Venneslands Sogn** opført en Marsovn; men Skovmangel, foruden andre Vanskeligheder, gjør Værkets Varighed befrygtelig. Dette **Tveds Præstegield**, som i den gamle Stiftsbog skrives **Thueid**, har til Aar 1792 været beneficeret Secretairen i **General-Kirkeinspections Collegium**, og blev forestaaet af en Vice-Pastor efter Accord; men fra 1792 er det blevet et frit Kald, uden Afgivt, allene en Enke-Pension, og betienes nu af en Sognepræst.

Tveraaside Sveit, et Bygdelaug, beliggende til Fields i **Borgarfiords Syssel**, vestre Fierding af **Island**.

Side 780

Tveten søndre, en meget smuk, vel dyrket og forbedret Gaard, i **Eidanger Hovedsogn** og Præstegield, **Nedre-Tellemarkens Fogderie**, **Bradsberg Amt**, som har været beboet af Stedets sidst afdøde Sorenskriver.

Tydalen, en meget lang Dalstrækning under **Strinde Fogderie**, **Tronhiems Amt**, som støder op mod de svenske Grændser, og er 6 til 7 Mile lang. Nederst grændser Dalen til **Sælboe Hovedsogn**, er meget trang og indsluttet af meget høie med Skov bevorte Fielde, men længere op breder Dalen sig ud med jevne Marker, lavere Bierge og en behagelig Situation. Denne Strækning berettes at have været før den sorte Død temmelig vel beboet, men nu ere her kun 27 Gaarde med 27 Gaardmænd og 5 Huusmænd, hvilke have deres egen Kirke, og udgiøre et

Annersogn til **Sælboe Præstegield**. Kirken staaer paa det smukkeste Sted i hele Dalen, nemlig ved en Gaard, kaldet **Aune**; den er en liden Træbygning, bestaaende af 3de Fløie, som støde sammen i Midten, hvorpaa er et lidet Taarn med Spiir; dens Ornamente eller Jntentarium ere meget smukke. Gjennem Dalen løber en stor Elv, kaldet **Tya-Elv**, som kommer fra et Vand, kaldet **Møvatn**, danner adskillige Fosse eller Vandfald, og løber ud i **Nid-Elv**. Udi forrige Aarhundrede leed **Tydalens** Beboere meget af de Svenskes fiendtlige Jndfald, da mange Gaarde bleve afbrændte; men Aar 1719 havde de Svenske selv en ynkelig Skiebne, thi mange tusinde Soldater med deres Generaler og Officerer bleve paa Vinters Tid ved stærk Storm og megen Snee forvildede paa **Tydals-Fieldene**, ved de Steder **Bokhammeren**, **Øyefield**, **Remmen** og **Einbogen**, samt ved **Eina-Elv**, hvor de af stærk Kulde befandtes døde, deels siddende i Slæder, deels staaende, og deels paa Knæe med sammenfoldede Hænder. Paa endeel Steder befandtes at de havde optændt Jld, og dertil anvendt deres Gevæhr-Stokke istedet for andet Brænde, for at varme sig. Deres Heste befandtes ligesaa overalt i Mængde ihjelsroede. **Tydsholm**, en Handelssted i **Borgunds Hovedsogn** og Præstegield, **Søndmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**.

Tydalen, et Annersogn til **Tønsæts Præstegield**, i **Østerdalens Fogderie**, **Hedemarkens Amt**; men i der Civile henhører den halve Deel af Sognet under **Guldbrandsdalens Fogderie**, **Christians Amt**.

Tyllan lille, en Gaard i **Høilands Annersogn**, **Overhaldens Præstegield**, **Nummedals Fogderie**, **Tronhiems Amt**, hvor en Masse-Konge ved Navn Thore skal have boet, som berettes at ligge begravet i en stor aflang Høi Besten for Gaarden. Foruden denne Høi sees mange andre Kiempehøie paa Gaardens

Side 781

Marker, de fleste udgravne, og deri fundet endeel forrustet Jerntøi og gamle Søm.

Tyrhoug, see **Thyrhoug**.

Tyrifiorden, et ferskt Vand i **Ringerige District**, under **Buskeruds Amt**, som begynder nederst i **Nordrehougs Præstegield**, og gaaer paa den vestre Side, imellem **Røse-Bygden** og **Tyristranden** i **Hole Præstegield**, til **Digersund** i **Modums Præstegield**. Det er i Længde 2 Mile, og 1/2 Miil bredt. I dette Vand, som indeholder adskillige Slags Fiske, ligger 2 smaa Øer tæt ved hinanden, som kaldes **Svartøerne**, hvilke tilhøre Gaarden **Svartstad**, og bruges til Græsning for nogle smaa Creature om Sommeren. Rundt om disse Øer sees store Steen-Røser eller Høie af sammenkastede runde Kampestene.

Tysnæs Præstegield, i **Søndhordlehns Fogderie** og Provstie, søndre **Bergenhuus Amt**, bestaaer af 3de Kirkesogne, nemlig: **Tysnæs Hovedsogn**, og Annererne: **Opdal** og **Onareim** eller **Unereim**. Til dette Præstegield er en Sognepræst.

Tysværs Sogn, et Anner til **Skioids Præstegield**, i **Ryfylke Fogderie**, **Stavanger Amt**.

Tyveborg, et høit Field, 1 Miil oppe i en Skovstrækning eller Skovaas, som adskiller **Lunder** og **Viger Annersogne**, under **Nordrehougs Præstegield**, i **Ringeriges District**, **Buskeruds Amt**, hvor, for omtrent 250 Aar siden, 12 sammenrottede Skielmer skal have havt Tilhold; og da Fieldet paa 3de Sider er meget steilt og ubestigeligt, saa havde de anrettet en Muur paa den fjerde Side, som skulde beskierme dem fra Overfald. Herfra skal de have giort adskillige Udvandring for at begaae Tyverie, og engang have stiaalet en Deel Creature, som bleve græssede i Skoven, hvorved de tillige medbragte til deres Boelig paa Fieldet den Pige, som vogtede Creaturene, under Paaskud, at den ene af Selskabet vilde have hende til Ægte. Pigen skal have raabt i sit Hyrdehorn om Hielp fra nærmeste Gaard, kaldet **Oppem**, hvor hun

hiemhørte, men kunde ikke høres af Gaardens Folk; hvorfor hun forstillede sig, som hun var villig at holde Bryllup paa Stedet med hendes saakaldte Frier, og bad om Tilladelse Dagen for Brylluppet at gaae ned til **Oppem**, under Foregivende at ville stiale derfra noget Sølvtoi m. v., hvilket blev hende tilstaaet, paa Vilkaar ikke at tale med noget Menneske, som hun og lovede. Hun skal derpaa have gaaet, og kommet til Gaarden om Natten. Da hun fortalte sin Huusbonde hvad som var skeet, blev tillige aftalt, at hun igien skulde gaae tilbage til Røverne paa Fieldet; og da Stedet var vanskeligt at finde igiennem den tykke Skov, skulde hun efter den Stie, hun gik, lade falde nogle Lapper af et Stykke rødt

Side 782

Tøi, og efter hendes Ankomst paa Fieldet give et Signal, ved at udhænge et hvidt Forklæde, naar det var best beleiligt at overfalde Røverne. Da hun saaledes var gaaet tilbage, fulgte hendes Huusbonde med endeel af hans Naboer strax efter hende, hvilke føjte Veien efter de nedkastede røde Lapper; og da Pigen gav dem Signal, stormede de op paa Borgen paa en Tid, da Røverne havde lagt sig til Hvile. De opvaagnede ved den uventede Allarm, og da de saa sig forraadte og overlegne af Mandskab, skal de alle have styrtet sig ud over de høie Biergklipper og saaledes omkommet sig selv, hvorved Pigen blev reddet og Byygden befriet fra denne Tyvebande. For noget over 100 Aar siden skal en Kone have fundet under dette Bierg 2de Menneske-Hovedskaller, som bleve holdte for at være af samme Røvere. Da Pigen raabte i Hyrdehornet om Hielp, skal hun have fingeret følgende Ord: ”Tirretil Tova, Tolv Mand i Skova, Giesle-Baana dænge de, Buehund henge de, Bielle Kua binde dem, Store Stuten stinge dem, Mæg vil de voldtage, langt oppe under Fieldet i Skova.” Dette er faaledes anført i Fogden Iver Viels Beskrivelse over **Ringerige**, i Manuskript af Aar 1743.

Tyvholmen, en Øe, beliggende i **Dramfiorden**, imellem Byerne **Bragnæs** og **Tangen**, under **Buskeruds Fogderie** og Amt, hvorpaa er anlagt et Skibsbyggerie.

Tømmerfiord, en stor Jndvig af **Furu-Fiord**, under **Vedøens Præstegield**, i **Romsdals Fogderie** og Amt. Denne Fiord har en smuk Anfeende, da rundt om den ligge smukke og velbyggede Gaarde. Her fanges en Mængde Østers.

Tønsberg Bye, den ældste Kiøbstad i hele **Norge**, beliggende op ad en Bakke, inderst ved en dyb og breed Fiord, kaldet **Tønsberg-Fiord**, under **Jarlsberg's Grevskab**, 2 Mile fra Havet, 1/2 Miil fra Grevesædet **Jarlsberg**, 3 Mile fra **Laurvigen**, 7 Mile fra **Friderichshald**, 3 3/4 Miil fra **Mos**, 6 Mile fra **Drammen**, og 10 Mile fra **Christiania**. Bemeldte Fiord gaaer ind fra Havet, imellem de Øer **Kiømhøe** og **Notterøe** paa den ene og det faste Land paa den anden Side, og forenes strax inden for Byen mod **Christiania Fiord**, ved et smalt mellemløbende Sund, kaldet **Grimholms-Sund**. Ved dens Jndløb er den 268 Favne breed, men bliver siden mere og mere smal. Den er overalt temmelig dyb, endog inderst ved Byen, saa at de største dybstikkende Skibe kunne flyde tæt ind til Byen for at loffe eller lade. Byen ligger saaledes meget beleiligt til Seilads og Handel. Den har sit Navn af det gamle norske Ord, Ton eller Tun, som bemærker en Samling af Huse, og af et strax oven for Byen liggende Bierg, kaldet **Tunis**. Byens første Anlæg har været i det ottende Aarhundrede;

Side 783

brede; thi før Kong **Harald Haarfagers** Tid var den allerede en folkerig Stad. Den har og været langt større og bredere i sin Strækning end nu omstunder, thi bemeldte Bierg har forhen lagt midt i Byen, hvorpaa blev holdt Ting, under Navn af **Houges-Ting**, og de gamle Konger, naar de tiltraadde Regieringen, forsamlede Folket paa dette Bierg og lode fig der tage til Konge; i

hvilken Tid Byen har havt 9 Kirker og 9 Klostere, nemlig: **St. Oles Kirke**, hvor de Baglers Konge, **Erling Steenvig**, blev begravet Aar 1261; **St. Peders Kirke**; **Graabrødre Kirke** og Kloster, hvis Kirkegaard er endnu til, og i hvilken de Fattige blive begravne; **Barfodbrødres Kirke**; **St. Michaels Kirke**, som var Slotskirken og tillige Domkirke, samt een af de 14 faa kaldte Kongens Kapeller; **St. Stephans Kirke**, som ogsaa var een af de 14 Kongens Kapeller; **St. Oles Kloster**, hvor nu den Gaard **Teie** ligger paa **Notterøn**; **Vor Frue** eller **St. Mariae Kirke**; og **St. Laurentii Kirke**; disse 2de sidste ere nu allene tilovers, og i nærværende Tid ved Magt. Ved den nordre Ende af Byen laae i fordom Tid oven paa Bierget, nemlig Aar 1165, **Tønsbergs Slot** eller **Tønsberg-Huus**, hvilket efter de Tidens Maade var en Fæstning. Ved samme Slot var opbyggt ovenfmeldte **St. Michaels Kirke**, hvoraf endnu fees Rudera. Paa dette Slot holdt Kong **Oluf den Hellige** ofte sit Kongelige Hof. Udi Kong **Hagen Hagensens** Tid blev Slottet fat i ypperlig Stand, da han iblandt andet lod fatte en Steenmuur omkring samme og et Taarn over Porten. Her residerede og de Baglers Konge, for at have en paalidelig Fæstning imod Birkebenernes Anfald. Disse Bagler byggede ved **Tønsberg-Huus** to Kasteller, kaldte **Dannes-Eleve**, og fatte Slottet i faadan Forsvarsstand, at Kong **Sverre** maatte ligge derfor i 20 Uger, da Slotters Mandskab for Hungerfnød overgav sig. Efter at dette Slot havde lidt megen Skade Aar 1503 af de Svenske, blev det endelig ganske nedskudt og ødelagt af Kong **Christian 2den**, da han kom til **Norge** Aar 1532; Rudera deraf fees endnu. Byen har til forfkiellige Tider ligefaa været underkastet Ruin og Ødelæggelse, deels ved Jldbrand og deels ved fiendtlig Magt, saasom: Aar 975 blev Byen indtaget af den danfke Konge **Harald Blaatand**; Aar 1161 af Kong **Magnus Erlingsøn**; Aar 1165 af Kong **Valdemar den 1fte**; Aar 1207, i de Baglers Konge **Philips** Tid, udplyndrede Birkebenerne Byen og medhandlede den ilde; det samme gjorde og Ribungerne Aar 1224; Aar 1259 udstod den en stor Jldbrand; Aar 1491 blev den indtaget af **Sigurd**, Kong **Magni Søn**; Aar 1503 blev baade Byen og Slottet ilde medhandlet af de Svenske, under Kong **Hanses** Regiering; og Aar 1536 blev Byen afbrændt af de Svenske,

Side 784

tilligemed dens Kirker og Klostere, hvilket var i Begyndelsen af Kong **Christian 3dies** Regierings Tid. Ved alle disse overgangne Ødelæggelser aftog Byen betydelig; men begyndte dog igien at komme fig, og dens Negotie blev fat i god Fremgang ved nye Privilegier, som blev Byen forundt af Kong **Friderich 2den**, Aar 1582, og Kong **Christian 4de**, Aar 1596. I Kraft af samme havde Byens Kiøbmænd et vidtløftigt District af nogle og 30 Mile til deres Oplag og Kramboder, faasom i **Drammen** Østen for **Tønsberg**, i **Laurvigen** og langs Bester med Landet i alle Havne, lige indtil **Aaen Syre** i **Christianssands Stift**; men de mange smaa Kiøbstæders Opkomst Bester paa Landet foraarfagede ved Tidens Længde, at den forhen privilligerede Distance for **Tønsbergs** Kiøbmænd blev i Kong **Friderich 3dies** Tid Aar 1653 og 1662 indskrænket paa 3 Mile nær Byen; dog maatte Kiøbmændene drive Handel i **Laurvigen** og langs Elven **Lougen**. Dette vedvarede faaledes indtil **Laurvigs Grevskab** blev oprettet, da baade **Laurvigen** og Elven **Lougen** gik derfra, hvorved Kiøbmændene tabte deres Trælast-Handel med Almuen i **Hurum**, **Laurdal** og **Sandsvær**; og da ingen Elv gaaer enten til eller nær Byen, som kan bringe Trælast fra Oplandet, faa er nu Byens Handel med denne Product indskrænket til de omkringliggende Sogne af **Jarlsbergs Grevskab**, og bestaaer af Bielker, Brader, Sparer, Lægter, Brændeved 2c., meest af Gran, som deels ved Kiøbmændenes egne Skibe udføres og deels afhentes af Hollændere og Engelsmænd. Byens første Privilegier ere meget gamle; thi Kong **Hagen Magnussen** har Aar 1318 stadfæstet Byens forhen givne Stadsret og herlige Privilegier. Byens nærværende Størrelse er 1348 Skridt i Længde og 495

Skridt i Brede. Dens nærværende 2de Kirker ere fom før meldt: **Mariae** eller **Vor Frue Kirke**, som gemeenlig kaldes **Søndre-Kirke**, bygt af hugne Stene, forsynet med et lidet Taarn, og indvendig prydet med et Orgelværk, en meget fmuk Prædikestoel med fiine Billedhuggerarbeide, en Altertavle, paa hvilken er et fortræffeligt Skilderie med fmukke Zirater, og derover en Gloria. Paa en Tavle i Choret læfes; at Kong **Jacob Stuart** af **Skotsland**, fom fik Prindfesse **Anna**, Kong **Friderich 2dens** Datter, til Dronning, var i famme Kirke, og hørde en skotsk Prædiken Dom. XIV. p. Trinit. Aar 1589. Ved Kirkens føndre Side er Aar 1771 bygt et Sacristie. Kirken er bygt i Kong **Ole Kyrres** eller den **Stilles** Tid, og er 7 til 800 Aar gammel. Den eier 5 Gaarde paa Landet, nemlig: **Huusvig**, **Nordrenæs**, fom har 2 Opsiddere, **Sydrenæs**, **Tejen** og **Nederaael**. Den 2den Kirke er **St. Laurentii Kirke**, almindelig kaldet **Nordre-Kirke**, er ligeledes en Steenbygning, og har

Side 785

et anseeligt stort Chor. Aar 1771 fik den et lidet Orgelværk eller Positiv, bekostet deels af Commandeur **Christiansen**, deels af Provst og Sognepræst **Jens Müller**. Midt paa Kirken er et Taarn og Spiir, beklædt med Brader. Denne Kirke har i de catholsky Tider været af Erkebiskop **Thron** i **Tronhiem** beqavet med et Afladsbrev, udstæde af ham, da han Aar 1374 paa den hellige Martyrs **Dionysii** Dag var nærværende i **Tønsberg**. Denne Kirke er ogsaa meget gammel; thi i forommeldte 20 Ugers Beleiring for **Tønsbergs Slot** betiente Kong **Sverre** fig af **Lars Kyrkio Torn** til at fee ind paa Slottet, hvad Baglerne foretog fig. Til Kirken ligger en Gaard paa Den **Hiissøe**. J fordom Tid var altid en Provst ved denne Kirke, fom blev kaldet **Religions-Provst**. Han havde et stort Jordegods og mange Tiender til Jndkomster. Dette Gods blev kaldet **Provstie-Godset**, men efter Reformationen seculariseret, lagt under Kronen, og gjort til en verdslig Forlehning, fom blev kaldet **Tønsberg Amt**. Derefter, nemlig Aar 1673, blev det oprettet til et frie Rigsgrevskab, og fiden henlagt under **Grevskabet Jarlsberg**. Begge disse Kirker ere Aar 1739 annecterede, og betienes af en Sognepræst og en Aftensangs-Præst, henhørende under **Jarlsbergs Provstie**. J fordom Tid laae **St. Laurentii Kirke** under **Sems Præstegield** i **Jarlsbergs Grevskab**. Byen har havt en latinsk Skole, som blev Aar 1740 reduceret til en dansk Skole, hvorved Aftensangs-Præsten er Rector. Her er tillige et Fattighuus og et Tingshuus. Byens andre Gaarde og Hufe regnes at være omtrent 200, hvilke alle ere bygte af Tømmer, gemeenlig 2de Etager høie, udvendig beklædte med Bræder, deels maledede, og deels anstrøgne med Tiære og Brunrødt. Paa Bolværker i Stranden er bygget endeel Sø- eller Pakboder. Paa en stor Sal i den ene af Byens Gaarde, hvor de danfke Konger paa deres norske Reise have altid forhen taget ind, læses paa 5 ophængte og sort maledede Tavler med forgyldte Bogstaver adskillige Inskriptioner om høistbemeldte Kongers Nærværelse i Byen, hvoraf den sidste lyder faaledes: ”Vor dyrebar Monark, Kong Friderich den Femte, Vor fattig Tønsberg Bye med Naade ikke glemte; men da han Norge faae, befaae han han sig og her. Og var, fom Konger før, paa denne Sal især. Du, Kongers Konge! fom gav ham Forfædres Krone, Lyksaliggjør ham meer end dem paa Danners Trone! Og hør os udi Eet; thi naar vi det kan faae, Saa faae vi dermed Alt: Giv Kongen mange Aar!” Nede ved Stranden sees Rudera af en stor grundmuret Bygning, kaldet **Kongsgaarden**, hvor de norske Konger have fordom resideret, indtil at **Tønsbergs Slot** blev af Kong

Side 786

Hagen Hagensen istandsat til en Kongelig Residenz. Byens virkelige Kiøbmænd ere for nærværende Tid 5 a 6, foruden andre mindre betydelige Handlende, og en Apotheker, som er forsynet med et godt Apothek, og tillige beværter fremmede Reisende. I Byen ere ellers adskillige Kroer og Vertshuse, en stor Mængde Haandværkere, og et stort Antal Arbeidsfolk, Daglønnere og Fiskere, saa og endeel Søefarende. Familierne ere i alt, med Embedsmændene, omtrent 216 til 220, og det hele Folke-Antal beregnes at være 1300 Siele. Ungdommen af Mandkønnet holdes meest til Søes, og i deres 12te i 13de Aar begive sig til Skibs. I forrige Tider, nemlig ved Aar 1637, har Byen havt 2de Borgemestere og 6 Raadmænd; men siden ved dens Aftagelse ikkun een Borgmester; og fra Aar 1733 har her ikkun været en Byefoged, som tillige er Byeskriver, samt Veier og Maaler, og har samme Embedsforretninger i hosliggende Bye **Holmestrand**. Byens Tolddistrict begynder ved et Sted, kaldet **Ribneb-Pynten** eller **Rivenækken**, hvor **Holmestrands Tolddistrict** ender, og strækker sig til Skibsværftet **Søndre-Sand** i **Sandeherred**, hvor **Laurvigs Tolddistrict** tilstøder. Herunder høre **Ullevigsboven**, **Sanden**, **Klostadboven**, **Melsomviig**, **Aarøesund** og **Vallsøe Saltværk**. Toldboden er i Byen. De Kongelige og andre Betiente ere: en Told- og Consumtions-Inspecteur, en Told- og Consumtions-Kasserer, 3 Kongelige Told- og Consumtions-Betiente, deraf een i **Aarøesund**, een ved **Vallsøe**, og een ved **Sanden** eller **Sandesund**, 4 Told- og Consumtions-Underbetiente og 8 Røyerter, deraf 2 i **Tønsberg**, 2 ved **Sandesund**, 2 ved **Aarøesund**, og 2 ved **Vallsøe**. Aar 1792 indkom til Toldstedet 151, og samme Aar udgik 160 Skibe, af hvilke Byen selv eier 17, deriblandt et temmelig stort og anseeligt Skib; men med mindre Fartsier, saasom Jægte, har Byen og Tolddistrictet i alt et Antal af 51. Ved Byen haves godt Fiskerie af Lax, Torsk, Ørret, Hvilinger, Makrel og Kuller 2c., derimod haves kun lidt Vildt af Dyr og Fugle. Byen har en temmelig stor Udmark til Græsning for Indvaanernes Creature om Sommeren. Den har og en Hestemølle, hvorpaa males Malt og Gryn, og i Nærheden af Byen ere adskillige Vandmøller i Drift. Her holdes nu intet Marked i Byen, men har været holdt i fordom Tid. Uden for Byen i Øster ligger et Sted, kaldet **Gunnarsbøe**, som i gamle Dage har været en stor Herregaard, hvor Aar 1218 en stor Deel af den Røverflokk, **Slitungerne**, bleve slagne; og i Vester ligger **Skiellestenen**, hvor Kong **Hagen** lod igiennemgrave et temmelig Stykke Land, **Steensarmen** kaldet, ud til Sundet, som da blev kaldet **Skiellesteens-Sund**, men nu **Trælen**, hvor Vare med

Side 787

Magelighed kan ved Baade og Pramme indføres til Byen. Denne Kanal er 533 Favne lang, og overalt 3 Favne breed. Paa Byemarken, et kort Stykke fra Byen, lod Kong **Christian 6te** Aar 1739 anlægge et Teglværk, som har 2de Ovne, hvori hver Gang kan brændes 6000 Muursteen og 3000 Tagsteen, nemlig i den mindre, men i den større 16000 Muur- og 8000 Tagsteen. Postvæsenet i Byen bestyres af en Kongelig Postmester. For et enkelt Brev til eller fra **Kiøbenhavn** betales 18 β, og ligesaa 18 β til eller fra **Tronhiem**.

Tønsbergs Laugdømme, see **Mos**.

Tønsæts Præstegield og Tinglaug, i **Østerdalens Fogderie** og Provstie, **Hedemarkens Amt**, bestaaer af 3 Kirkesogne, som ere: **Tønsæts Hovedsogn**, og Annexerne: **Lille-Elvedal** og **Tyldal**, desuden den halve Deel af **Foldalens Annersogn**, under nordre **Guldbrandsdalens Sorenskriverie**, **Christians Amt**. I Hovedsognet har forhen været i Drift et Kobberværk, kaldet **Faadals-Værk**, som er indgaaet under **Friderichsgaves-Værk** i **Lille-Elvedals Sogn**, **Østerdalens Fogderie**. Til dette Præstegield er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Nysted**.

Tørredals Sogn, et Anner til **Drangedals Præstegield**, i **Nedre-Tellemarkens Fogderie**, **Bradsberg Amt**, bestaaer af 35 matrikulerede Gaarde. Aar 1782 var Folke-Antallet i dette Anner, af Mandkøn 273, og Qvindekøn 281, tilsammen 554 Siele. Kirken er en Træbygning, bygt Aar 1748, og eies af en Bonde i Sognet. I Taarnet hænger 2 Klokker. Ornamenterne ere en Sølv-Kalk og Disk, et Messing Daabsfad, 2 Par Messing Lysestager, og en nye Plydses Messe-Hagel. Ved Kirken er en muret Begravelse, bekostet af Stedets fordum Sognepræst Hr. **Ole Meldal**, hvor han og nogle af hans Børn og Familie ere begravne. Til Kirken ligger noget Jordegods.

Tøyen, en adelig Sædegaard i **Aggers Præstegield** og Sorenskriverie, **Aggershuus Amt**, beliggende paa østre Side af **Aggers Elv**, 1/4 Miil fra **Christiania**. Den ligger meget behagelig, og har en skøn Udsigt over Staden **Christiania** med gamle Byen **Opslo** og **Christiania Fiord**. Gaarden er vel bebygget, og Bygningerne ere af Muur og Bindingsværk. Dens tilliggende Agerjord og Engbund er betydelig, og holdes en stor Deel Malkekøer, hvilke afgive betydelige Indtægter ved Melk og Fløde, som afhandles i Staden: Nærværende Eier har kjøbt denne Eiendom paa offentlig Auction efter Etatsraad og Præsident **Villumsen** for 20,000 Rdlr. Forhen har lagt under Gaarden et betydeligt Jordegods, som nu for det meste er solgt derfra.

Side 788

Udenæs Sogn, et Anner til **Næs Præstegield**, i **Øvre-Rommeriges Fogderie**, **Aggershuus Amt**.

Udgaardskiøn, et lidet ferskt Band i **Vennie Præstegield**, **Øvre Tellemarkens Fogderie**, **Bradsberg Amt**, mærkværdig deraf, at fra samme udløber 3 store Elve, nemlig: **Otteren**, **Skiene-** og **Maane-Elv**.

Udnæs eller Ulnæs Sogn, et Anner til **Ourdals Præstegield**, i **Valders Fogderie**, **Christians Amt**.

Udsteens Kloster-Øe, saa kaldes en beboet og frugtbar Øe, under **Rennesøe Præstegield**, i **Ryfylke Fogderie**, **Stavanger Amt**, 1 1/2 Miil Norden for **Stavanger Bye**, ved den søndre Side af **Bukken-Fiord**. Denne Øe er meget smuk, og har i fordum Tid været Residenz for de gamle norske Konger, deriblandt Kong **Harald Haarfager**, hvilken Residenz siden blev forandret til et Kloster, om hvis Kostbarhed vidne de endnu tilbagestaaende skønne Mure af store hvelvede Bygninger og Kieidere, alt af Hverg- og Graasteen. Ved Bygningen er en skøn Brønd af hugne Graastene. Den gamle Gaardsplads, som ligger i en Fiirkant, har været hvelvet ved alle Sider, og ved den østre Side, ganske nær ved Klosteret, staaer en stor grundmuret Kirke, hvis venstre Muur indhegner den ene Side af **Kloster-Gaarden**. Af denne Kirke bliver Choret, som er hvelvet, for nærværende Tid brugt til Kirke for Dens Beboere, hvilke udgøre et lidet Annersogn til bemeldte **Rennesøe**; men den øvrige Deel af Kirken staaer øde, hvis Mure hidtil have staaet i temmelig god Stand, endskiønt uden Tag. Midt paa Kirken har staaet et Taarn, som nu er nedbrudt. Ved Reformationen blev Klosterets tilliggende Jordstrækning en Kongelig Forlehnning, men siden solgt, og er nu en Herregaard.

Udsire eller Udziire, en beboet stor Øe, beliggende 3 Mile ud i Havet, Besten for Den **Karmen**, under sidstmeldte Fogderie. Paa denne Øe ligger 13 smaa Bøndergaarde, som have deres egen Kirke eller Kapel, henhørende under **Torvestads Præstegield**, hvor Prædiken holdes af Stedets Præst 3de Gange om Aaret. Beboerne leve meest af Fiskerie. Paa Den opholde sig adskillige Slags Søefugle. 1/2 Miil fra Den ligger de Holme, **Løsingene**, med mange flere unyttige og for Søefarende farlige Holme og Skiær. Til **Udsire** fra Den **Karmen** er desuden en

meget farlig Søreise, formedelst de derimellem gaaende Havstrømme. Paa Den har i fordom Tid boet en Søerøver, ved Navn Reiner.

Side 789

Udtien og Indtien, 2de Øer, beliggende ved den østlige Side af **Frøyen**, under **Hitterens Præstegield**, i **Fosens Fogderie**, **Tronhiems Amt**.

Udvær eller Huusøe, see **Huusøe**.

Udvig, en meget stor og betydelig Dragounqvarteer-Gaard, beliggende ved **Bedstadsundet**, paa en høi Bakke, lige over for **Præstegaarden** i **Bedstadens Præstegield**, **Indersens Fogderie**, **Tronhiems Amt**. Strax neden for Gaarden, paa østre Side, staaer Hovedkirken, kalder **Solbergs Kirke**. Under Gaarden hører en Deel Huusmandspladse, og et anseeligt privilligeret Saugbrug ved en Elv, som løber imellem **Præstegaarden** og Gaarden **Udvig**. Gaarden har forhen været beboet af adskillige distingverte Mænd, saa og i den senere Tid af en Handelsmand ved Navn **Peder Bræchen**, som gjorde store Forbedringer ved at oprykke og udvide Gaardens Indmarker; men nu beboes den af Bønder. Saugbruget tilhører Kiøbmand **Thoning** i **Tronhiem**.

Udvigs Sogn, et Anner til **Indvigs Præstegield**, i **Nordfiords Sørenskriverie**, nordre **Bergenhuus Amt**.

Ujaraksoakfiord, saa kaldes den mellemste og længste Arm af **Gothaabsfiorden**, henhørende under nordre **Inspectorats Districte** af **Grønland**. Fra den inderste Deel af Fiorden have **Grønlænderne** bragt meget klare Krystalstykker, saa haarde, at de kunne skiære Glas; men det skeer sielden, at **Grønlænderne** endog i deres smaa Baade kan komme saa langt ind for Isens Skyld, og med store Baade er det umueligt. En stor Mængde af Harer findes her ved Fiorden, og er her det bedste Sted til Reensdyrs-Jagt. Ikke langt fra Fiorden ligge 2de Bierge, hvor Kroker, Maager og Skarver bygge deres Reeder i stor Mængde.

Ulebergs eller Oulbergs Sogn, et Anner til **Sigdals Præstegield**, i **Buskeruds Fogderie** og **Amt**.

Ulefos eller Holdens Jernværk, et betydeligt Værk i **Holdens Præstegield**, **Nedre-Tellemarkens Fogderie**, **Bradsberg Amt**, er Aar 1652 anlagt paa **Præstegaarden Holdens Grund**, 2 3/4 Miil fra Byen **Skeen**. Efter Forening med Stedets Sognepræst den 1ste Januarii 1764, som af Kongen er konfirmeret, svares aarlig Grundleie 109 Rdlr. 32 β. Dette Værk har fælles Gruber med **Bolvigs Jernværk** i **Næskilen** og **Nedenæs Lehn**. Den ene Grube, **Alve** kaldet, ligger paa en Øe i Søen, og drives under Søen i fine Udlænkninger. Herforuden har Værket en Grube paa **Holden Gaards Grund**, og en stor Deel Gruber paa Gaarden **Fæns Eiendom**. Malmgangene ere for det meeste overalt meget mægtige. Værket er egentlig anlagt ved et Band, kaldet **Nordsøe-Vandet**. En stor Deel af Malmen loffes ved det Sted **Graa-**

Side 790

Graaden, hvor Værket har Malmplads og et Provianthus, under Opsyn af en Betient; derfra bliver Malmen bragt over Land til et Sted, kaldet **Fierestranden**, og bringes siden ved Baade til Værket. En Giestgiver boer paa **Fierestranden**, som modtager Malmen, ligesom det Jern der udføres fra Værket. Denne **Fierestrand** og **Fieregaard** høre under Værket, og desuden 10 frie Gaarde, og nok 4 Gaarde, som skylde 14 Huder, item Kirkerne i **Præstegieldet** med deres tilliggende Jordegods. Tilforn har **Ulefos Saugbrug** tilhørt Værket, men er med visse Fordele og Betingelser solgt derfra Aar 1760. Dette Saugbrug er betydelig og underholder mange Familier. Aar 1752 den 3die October blev den første Kul-Circumference udvist, og den sidste

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Kul-Udviisning skeede Aar 1777. Værkets Maskinet og Bygninger ere: 3 dobbelte Stangjern-Hammere, 1 Spigerhammer, 10 Kulhuse, et Materialhuus, 2 Jernbode, en Kleinsmidie, 36 Vaaningshuse, og et Møllehuus. Betienterne ere: en Forvalter med Fuldmægtig, en Proviant-Forvalter, en Kulskriver og Stiger, samt Hammermer- og Marsovn-Mestere. For Arbeidernes Børn er oprettet en Skole ved Værket. Af 2de Damme eller Dæmninger svares aarlig Grundleie 7 Rdlr.. Til Kongen betales i aarlig Afgift 850 Rdlr.. Aar 1781 blev virket 2016 Skipd. 16 Lispd. 6 Pd. Stangjern, 454 Skipd. 9 Lispd. 12 Pd. Støbegods, 1765 Skipd. 6 Lispd. 15 Pd. flint Jern, og 38 Skipd. 2 Lispd. 13 Pd. Spiger. Aar 1791 blev virket 2808 Skipd. 10 Lispd. Stangjern, 1078 Skipd. 8 1/2 Lispd. Støbegods, 1066 Skipd. 14 Lispd. flint Jern, og 104 Skipd. Spiger. Dette og **Fosfums Jernværk** ere de betydeligste Jernværker i **Norge**. Det fine Jern anvendes til Bolter, Borer, Jernplader m. v.. Støbegodset bestaaer i Kakkelovne, Gryder, Kafferoller 2c., med hvilke 2de sidst benævnte Slags **Kiøbenhavns** Isenkræmmere, der før fik disse Sager fra **Engelland** og **Holland**, nu forsynes; desuden affættes endeel i **Bergen** og andre Steder, ja endog Udenrigs. Dette betydelige Værk med alt førnævnte tilliggende tilhører Geheimeraadinde **Løvenskiold** paa **Løvenborg** i **Sielland**.

Ulfvang, en stor Viig eller Bugt af Havet, som støder op til den vestlige Side af **Statland**, under **Nordfiords Sorenskriverie**, nordre **Bergenhuus Amt**. Inderst i denne Bugt ligger de Øer **Silden**, **Barmøe**, **Sælsøe** m. fl.

Ulevold, en meget smuk Lyst- og Avlsgaard, beliggende 1/4 Miil Norden for **Christiania**, i **Aggers Præstegield** og Sorenskriverie, **Aggershuus Amt**. Saavel Hoved- som Ladegaarden ere indsluttede med Huse i 2de Fiirkanter med 2de fmaa Taarne, og i det ene et Seierværk og Timeviser. Beliggenheden af Gaarden selv

Side 791

selv er paa en planeret Høide, og med Haugen i det Lavere foran, som præsenterer sig meget smukt. I Hovedbygningen, som bestaaer af een Hovedetage, er indrettet en rund Concert-Sal, hvis Vægge ere panelede med tynde Granbræder. Fra Hovedtrappen, hvorfra haves en noget indskrænket Udsigt til **Christiania**, men desbedre til de adskillige landlige Egne deromkring, stiger man ned i en Blomsterhauge, hvis Parterrer ere omfattede med Buxbom, som ved Bedækkelfe om Vinteren her nogenledes lykkes, og over en liden Terrasse giennem 2de andre Parterrer til et rummeligt Lysthuus, tapetseret med engelske illuminerte Udsigter med Glas for. Denne Hauge er indhegnet med en Muur af Bindingsværk, og 3 Fod fra Muren er Gitterværk beklædt med Espalier-Træer, og et Halvtag langs over og med Muren. Nogle Frugttræer staae og frit i Hjørnerne af Rabatterne. Herfra til den større Hauge under Bakken i det Lave ere 2de Slags Veie. Den ene gaaer forbi et Fuglehuus, hvor Kanariefugle hække, ned over nogle Trapper og ned paa Siden af den med adskillige vilde Træer beplantede Bakkehæld, i en næsten bedækket Allée, forbi et aabent Lysthuus og et Par Hvilebænke i levende Nicher, indtil Sletten i det Lave, som omgiver hele Bakken, og udgjør den større Hauge. Alléen deler sig i Bakken til nok en anden, med flangegaaende Gange blandt Bakkens Træer, som i et Bildnis. Den anden Bei gaaer fra bemeldte Trappe, langs uden for Haugemuren, som og her er beklædt med Espalier-Træer, i lige Linie til et Geværhuus eller Orangerie, der staaer i Hjørnet af den øverste Hauge, som i fin Plan danner en Quadrant, hvis Bue er vendt mod Sonden, men er af Anseende ved bemeldte Tilgang for oven som et Lysthuus med bruden Tag, og har en Skorsteenspipe, som et lidet Taarn. Man gaaer her ind i Geværhuset, som har en af Jernplader kunftig sammensat Ovn, der faaer Varme ved Rør, gaaende fra den større Ovn i det mindre Geværhuus, til hvilket man stiger ned af en liden Bindeltrappe, og der feer et lidet, men vel

indrettet Orangerie. Ved Siden deraf har Gartneren fin Stue. Fra dette Orangerie er Udgang igiennem en Glasdør til Haugen. Uden for Huset ligge Bænke med Glas over, hvilke i Straaler omgive den Fierdedeels-Cirkel, som Geværhusets Grund mod Sonden danner. Bakken til høire Side deraf er udskaaren i græsbevorte Terrasser med Gange imellem, hvor Frugttræer ere plantede i Rader. Det øvrige, som udgjør Sletten, er egentlig en Kiøkkenhauge, i hvis fumpigste Udkant er forsøgt at forplante Multebær. En stor og lige Linde-Allée begrændser alt det Lave af Haugen langs Bakken. Denne Gaard og Hauge var saaledes istand Aar 1781, anlagt

Side 792

og udziret af afgangne General-Krigscommissair Lengnike. Nu er Stedet tilhørende Kammerherre Ancher.

Ulla eller Ullem, den eneste Gaard paa nordre Side af **Harams-Øe**, i **Harams Hovedsogn** og Præstegield, **Søndmørs Fogd.**, **Romsdals Amt**, beliggende i en fra den vestlige Pynt indgaaende dyb Viig eller Havbugt, skylder 14 Vog Fisk, og har 8 Opsiddere. Paa et Field oven for Gaarden, kaldet **Ullafieldet**, findes Klæbersteen, som vel er af god og brugbar Art, men sidder paa et brat og utilgængeligt Sted, saa at intet deraf kan faaes uden om Vinteren, naar den i Tøveir løsnest med Sne og falder ned i store Stykker. Steenarten er nogenledes haard, og har en Hoben udviklede Saarer eller Striber. Den anvendes ei allene til Lod paa Fiskesnorerne istedet for Blye, men bruges og i Smede-Værksteder til Alvstene, og sælges herfra for 16 ß Stykket. I Mundingen af Bugten eller Fiorden ligger en Holm, kaldet **Ullaholm**, tilhørende Gaarden. Denne er jevn og meget græsrig, og tiener endeel Qvæg om Sommeren til Føde; men ved Opdyrkning kunde blive et Par skivane Pladse.

Ullensagers Præstegield og Tinglaug, i **Øvre Rommeriges Fogderie** og Provstie, **Aggershuus Amt**, bestaaer af 2de Kirkesogne, nemlig: **Ullensagers Hovedsogn** og **Hovind Anner**, hvortil er en Sognepræst og en residerende Kapellan. Tingstedet er Gaarden **Sørby**.

Ullensvang, saa kaldes **Præstegaarden** i **Kinservigs Præstegield**, **Hardanger District**, søndre **Bergenhuus Amt**. Her er en stor, smuk og god Frugthauge, hvori vore sorte og gule Kirsebær, franske Renetter, engelske Pipins, Rotenstribs, Krigsæbler, Løgæbler, og er tillige gjort Forsøg med Pære- og Blommetræer, især med de saa kaldte Egge-Blommer. Til at vande Haugen og endeel af Marken om Sommeren, er ved Render ledet Vand fra en nær hosfindende Elv. Paa denne Gaard sees en rund Høi af sammenkastede Stene, kaldet **Tinghøi**, hvor i fordom Tid har været holdt Ting under aaben Himmel; desuden en anden Høi, kaldet **Bibelshøi**, hvor Munkene i gamle Dage skal have holdt deres Forsamlinger. Fra denne Høi er en smuk Udsigt. **Ullensvangs Sogn**, et Anner til sidstmeldte Præstegield, hvis Kirke er en stor grundmuret Bygning.

Ullensøe, saa kaldes **Præstegaarden** til **Vaage Præstegield**, i nordre **Guldbrandsdalens Sorenskriverie**, **Christians Amt**. Paa denne Gaards Grund skal i gamle Dage været holdt Ting paa aaben Mark for hele **Guldbrandsdalen**. Stedet kaldes **Thørste-Vang**, beliggende ved **Vaage-Vandet**, under et høit Bierg, kaldet **Iutulbjerg** eller **Ting-Svaberget**. Paa Gaarden saaes

Side 793

omtrent 20 Tønder aarlig af Rug og Byg, og avles 160 Tønder og derover; af Høe avles imellem 3 til 400 smaa Læs. Under Gaarden ligger endeel Huusmandspladse.

Ullens Sogn, et Anner til **Strøms Præstegield**, i **Solør og Oudals Fogderie**, **Hedemarkens Amt**.

Ullerud eller Ullerøds Sogn, et Anner til **Skiebergs Præstegield**, i **Idde og Marker Fogderie**, **Smaalehnenes Amt**.

Ullevigsboven, en Ladeplads under **Tønsbergs Tolddistrict**, i **Iarlsbergs Grevskab**, 1/2 Miil Østen for Byen, hvor Kiøbmændene i Byen lade henføre Bielker og huggen Last til Udskibning.

Ulnæs Sogn, see **Udnæs**.

Ulriksdals-Værk, et Kobberværk, som forhen har været i Drivt i **Klaboe Hovedsogn** og **Præstegield**, **Strinde Fogderie**, **Tronhiems Amt**, hvortil Malmen blev funden i et Field, kaldet **Vatsfieldet**, eller i en Aabning i samme Field, kaldet **Skiølen**, beliggende 1 1/2 Miil Sonden for **Tronhiem**. Det blev først optaget Aar 1670, men Aar 1675 igien indstillet. Siden anden Gang optaget, men efter nogle Aars Forløb atter nedlagt. Gruberne staae nu fulde af Vand, og af Værkets Bygninger sees ikkun Tomten.

Ulset, en Gaard i **Rokke Annersogn**, under **Bergs Præstegield**, i **Idde og Marker Fogderie**, **Smaalehnenes Amt**. I et Bierg tæt ved denne Gaard sees en af de saa kaldte Iætteryder, som er 17 til 18 Tommer i Tværlinie og 9 til 10 Tommer dyb.

Ulvaas, en meget høi Biergaas, beliggende omtrent midt i sidstmeldte **Bergs Hovedsogn** og **Præstegield**, hvorfra haves en smuk og frie Udsigt.

Uldalen, en Dalstrækning, beliggende til Fields, oven for Gaardene **Brøste**, i **Grøttens Præstegield**, **Romsdals Fogderie** og Amt. Igiennem denne Dal, som er 1 Miil lang, løber en Elv, kaldet **Ulvaaen**, hvilken ved Gaardene **Brøste** falder ud i **Raum-Elv**. Dalen bruges nu allene til Sætter, men har i fordum Dage paa mange Steder været beboet.

Ulveland, en Gaard i **Eger Præstegield**, **Buskeruds Fogderie** og Amt, som i gamle Dage har havt adelige Beboere. I den senere Tid har Stiftamtmand **Tønsberg**, medens han boede ved **Drammen**, brugt den til Avls- og Lystgaard; men nu beboes den af Bønder. Gaarden har endnu Tiendefrihed, som en Levning af dens gamle Privilegier.

Ulvigs Sogn, et Anner til **Gravens Præstegield**, i **Søndhordlehns Fogderie**, søndre **Bergenhuus Amt**, beliggende ved og omkring **Ulvigs Fiord**, som er en Arm af **Hardanger Fiord**.

Side 794

Kirken er af Træe, hvori findes en gammel Liigsteen med Rune-Bogstaver, over en i Sognet afdød Qvinde, som formenes enten at have ladet bygge Kirken, eller og været som en Priorinde for et i dette Sogn fordum værende Nonnekloster paa den Gaard **Sponheim**. I Sognet er i Drivt 5 Flon-Saugbruge.

Ulvilla eller Uavilla, en temmelig stor Elv, som kommer fra et Vand, kaldet **Kiæsboe-Vatn**, Norden for Gaarden **Vangstad**, og falder ned i **Verdals-Elv**, ved den Plads **Ulvild**, i **Verdals Præstegield**, **Stør- og Verdals Fogderie**, **Tronhiems Amt**. Ved bemeldte Plads danner Elven et stort Vandfald eller Foss, hvor mange betydelige Møllebruge ere opførte og i stor Drivt.

Ulvsteens Præstegield, i **Søndmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**, bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere: **Ulvsteens Hovedsogn** og **Hareids Anner**. Dette Præstegield gives ofte Navn af Anneret, efterdi samme Sogn er større og betydeligere end Hovedsognet; men i **Ulvsteens Sogn** boer Sognepræsten. Begge disse Sogne laae i Begyndelsen som Annexer til **Herøe Præstegield**, hvilket baade da og længe derefter var et Vice-Pastorat under **Tronhiems Dom-Capitel**, men bleve i Aaret 1586 affondrede derfra, og henlagte til en residerende Kapellan, som foruden andre Indkomster fik 14 Voge Fisk af **Herøe Præstegields Mensalgods**, imod at svare, ligesom Vice-Pastor til **Herøe**, en vis aarlig Afgift til bemeldte **Dom-Capitel**, eller til

den af Canikerne, som var virkelig Pastor til **Herøe**. Siden blev **Herøe Præstegield** tilligemed **Ulvsteens** residerende Kapellanie henlagt til Kapellaniem ved **Frue Kirke** i **Tronhiem**, og blev aarlig svaret en vis Afgift til Kapellanen ved **Frue Kirke**, hvilket vedvarede til Aar 1747, da begge disse Kalde bleve ganske befriede fra videre Sammenhæng med **Tronhiems Dom-Capitel**, og forandrede til 2de adskilte og virkelige Sognekalde. Den største Deel af **Ulvsteens Præstegield** ligger paa den store Den **Hareidland**, og indbefatter samme De, undtagen at **Røvde Annersogn** til **Herøe Præstegield** eier en ganske liden Part paa den fydvestlige Side, hvor Den er smallest. De andre Dele, som udgiøre Præstegieldet, ligge rundt om denne store De hist og her adspredte, saasom: paa vestre Side adskillige smaa Der, blandt hvilke **Dimsoe** er den betydeligste, henhørende under Hovedsognet; paa nordre Side endeel smaa ubeboede Holme og Skiær, hvilke udgiøre en saa kaldet **Skiaergaard**; paa østre Side en Part af **Sulsøn**, for saavidt samme ikke henhører til **Borgunds Sogn**; og paa søndre Side den Deel af det faste Land, som kaldes **Vartdalsstrand**, hvilken Deel henhører under Anneret. Den største Deel af Kaldet bestaaer altsaa af Der; og da de fleste af disse ligge paa søndre Side af **Breesund**, saa regnes

Side 795

dette Præstegield til de saa kaldte **Sør-Øer**. I begge Sogne falder temmelig god Kornavling, dog maae noget Korn aarlig kjøbes fra fremmede Steder, som fornemmelig foraarsages deraf, at Indbyggerne ere Fiskere, der ei befatte sig med vidtløftig Jordbrug, hvorføre de have ladet Gaardene dele imellem fig i alt for smaa Parter. Qvægavlingen er her, som andensteds ved Søkanten, ikkun af maadelig Beskaffenhed; og Skov findes vel hist og her, men ikke i nogen betydelig Mængde. Kaldets fornemste Herlighed bestaaer altsaa i Fiskerie, som her falder betydelig i det nær hosliggende **Breesund** og den derfra indløbende **Stor-fiord**, som begge give Anledning til en ypperlig Fangst af alle Slags Fiske, især af Torsk, Langer, og Qveiter eller Helleflynder. Folkets Tilstand er derfor i Almindelighed god. Under Hovedsognet, paa nordre Side af **Hareidlandet**, ligger i en liden Dal en Gaard, kaldet **Ulfsteen**, mærkværdig deraf, at den ei allene har givet Kirken og Sognet, men og det saa kaldte **Ulvsteens Skibreede** fit Navn. Her staaer Hovedkirken, som er en liden og ældgammel Steenkirke, uden betydelige Ornamenten, og er i de senere Tider, formedelst Menighedens tilvørende Antal, forøget med en Træbygning, som vanzirer Kirken. Den eier et Jordegods, bestaaende af 18 Vog 19 1/2 Mark Fisk, og tilhører en Proprietair. Tre store Kiæmpegrave eller af Kampestene bestaaende Høie, som indtage en Plads af 80 Skridt i Omkreds, ligge ei langt fra Kirken, og strax derved staae 2de Bautastene eller hedenske Liigstene, hvilke ere 4 Alne høie over Jorden. Disse Stene ere overalt begroede med et Slags Mos, kaldet Lichen fruticulosus solidus, der feer ud som graae Haar, og giver Vidnesbyrd om disse Stenes Ælde. Præstegieldet indeholder i alt 115 matrikulerede Gaarde, af Skyld 277 Vog 1 Bispd. 15 Mark Fisk, deraf ikkun i Hovedsognet 39 Gaarde, som skylde 105 Vog 2 Bispd. 12 Mark Fisk. Disse samtlige Gaarde bleve Aar 1766 beboede af 300 Gaardmænd og 34 Huusmænd, deraf i Hovedsognet 112 Gaardmænd og 16 Huusmænd. Aar 1758 var det hele Folke-Antal i Hovedsognet 639 og i Anneret 1049, tilsammen 1688 Siele, deraf vorne og gamle Folk 1042; men Aar 1769 var Folkemængden i hele Præstegieldet af Mandkøn 841 og Qvindekøn 929, tilsammen 1770 Siele. Til dette Præstegield er en Sognepræst, som beboer Præstegaarden **Dimmesund** paa Den **Dimsoe**, see **Dimmesund**. I Hovedsognet er eet Handelssted, og i Anneret 2de Handelssteder eller Kræmmerleier.

Ulvsteens Skibreede, et Tinglaug sammesteds, hvortil Tingstedet er Gaarden **Ulvsteenvig**.

Side 796

Ulvøe, en beboet Øe i **Vesteraalens District**, under **Vesteraalens og Lofodens Fogderie**, **Nordlands Amt**, beliggende imellem de Øer **Langøe** og **Hindøe**. Denne Øe udgjør Hovedsognet for **Hassels Præstegield**, hvor Hovedkirken **Hassel** tillige staaer, hvorefter Den ofte kaldes **Hasseløe**. I det Civile bestaaer Den af en Fierding eller Tinglaug, kaldet **Ulvøe Fierding**.

Umanak, en Colonie i nordre Inspectorat af **Grønland**, beliggende under 71 Gr., hvis Handel er med Steenkul, Allun og Victriol. For Menigheden er her en Missionarius og en Catechet.

Umavand, et meget stort ferskt Vand, beliggende i **Brønsøens Præstegield**, **Helgelands Fogderie**, **Nordlands Amt**.

Undals eller Valle Præstegield og Tinglaug, i **Mandals Fogderie**, **Lister Provstie**, **Mandals Amt**, bestaaer af 4 Kirkesogne, som ere: **Undals eller Valle Hovedsogn**, og Annexerne: **Spangereid**, **Vigmostad** og **Konsmoe**. Hovedsognet ligger i en Dalstrækning, kaldet **Undal**, hvorigiennem løber en Elv af samme Navn, hvorudi haves godt Laxefiskerie. Gaardene i Hovedsognet skyldte 204 Huder 4 Engelsker, og i Annexerne 241 Huder 9 Engelsker, tilsammen 446 Huder 1 Engelske. Aar 1787 bestod Folke-Antallet i hele Præstegieldet af 3534 Siele, deraf i Hovedsognet 1523. Præstegieldet betienes af en Sognepræst, som boer paa Præstegaarden **Valle**, af Skyld 4 Huder, og en residerende Kapellan. Mensal-Godset er omtrent 20 Huder foruden Præstegaarden. Tingstedet er Gaarden **Foss**.

Underdals Sogn, et Anner til **Urlands Præstegield**, i **Yttre-Sogns Sorenskriverie**, nordre **Bergenhuus Amt**.

Undrumsdals Sogn, et Anner til **Vaale Præstegield**, i **Iarlsbergs Grevskab**. Kirken er en ottekantet Træbygning, opført Aar 1730, og samme Aar indviet af Biskop Dichmann.

Unereims eller Onareims Sogn, et Anner til **Tysnæs Præstegield**, i **Søndhordlehns Fogderie**, søndre **Bergenhuus Amt**.

Ungdalen, see **Ongdalen**.

Upernavik, en dansk Colonie, beliggende under 72 Gr. 30 M., i nordre Inspectorat af **Grønland**. Her drives god Handel med Spæk og Ederduun. For Menigheden er en Missionarius og en Catechet.

Urdholmishver, et meget stort Havbad eller kogende Vandaare paa Bunden af det vilde Hav, i **Dale Syssel**, vestre Fierding af **Island**, hvor den hede Røg stiger op af Søen.

Uren, en liden Gaard i **Nordals Hovedsogn og Præstegield**, **Søndmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**, beliggende paa nordre Side af en Dalstrækning, kaldet **Valdal**, skylder 2 Bispd. 6 Mark

Side 797

Fisk, og har en Opsidder. Ved denne Gaard, som ogsaa kaldes **Ulfstad-Sætter**, findes en skøn Sort Sandsteen, hvoraf gode Slibestene udarbeides, og en Mængde Gyd-Sand, som bruges til at gyde eller støbe Metaller i, hvortil den skal være meget tienlig.

Urkedal, en temmelig lang, men snæver Dalstrækning, som aabner sig paa nordre Side af **Norangsfiorden**, i **Lørgenfiords Præstegield**, under sidstnævnte **Søndmørs Fogderie**. Denne Dal gaaer først mod N. O., men siden mod S. O. i 1 Miils Længde op til **Strandsdalen** i **Strands Sogn**, fra hvilken den adskilles ved et Tværfield. Den bærer Navn af en stor Gaard, kaldet **Urke**, som, tilligemed et Par andre smaa, ligger nederst i Dalen, hvor den er bredest; men ovenfor disse Gaarde er den ubeboelig, og tiener ikkun til Græsning for Qvæget om Sommeren, hvortil den er særdeles god. Dalen indsluttes paa begge Sider af meget høie Fielde, og igiennem Dalen

løber en Elv, paa hvis nordre Side ligger en trang og besværlig Bei, som Præstegieldets Almue maae passere ved deres Reise til **Romsdals Marked** med Heste.

Urlands Præstegield, i **Yttre Sogns Sorenskriverie**, **Sogns Provstie**, nordre **Bergenhuus Amt**, bestaaer af 3de Kirkesogne, som ere: **Urlands** eller **Urlands-Vangens Hovedsogn**, og Annexerne: **Flom** og **Underdal**. Hovedkirken er en massiv grundmuret Bygning, hvortil er henlagt Indkomsterne af nok en Kirke, kaldet **Rygge**, som har tilhørt Præstegieldet, men siden Reformationen ei været i Brug. En Sognepræst er her beskikket.

Urlands Skibreede, et Tinglaug sammesteds, hvis Tingsted er Gaarden **Onstad**.

Urnæs eller Ornæs Sogn, see **Ornæs**.

Ursfiord, en Fiord, som fra Havet skiær fig ind i **Helgelands Fogderie**, **Nordlands Amt**.

Urskougs Præstegield og Tinglaug, i **Nedre-Rommeriges Fogderie** og Provstie, **Aggershuus Amt**, bestaaer af 2de Kirkesogne, nemlig: **Urskougs Hovedsogn** og **Blakier Anner**, hvortil er en Sognepræst, som boer paa Præstegaarden **Urskoug**, hvilken Gaard er i den senere Tid anseelig forbedret og udvidet i Ager og Eng, saa at den er nu en meget betydelig Gaard, hvorunder hører 21 Huusmandspladse. Paa Gaarden er anlagt et Teglværk, som forsyner Gaarden og Hovedsognet med Muur- og Tagsteen.

Urulla, en stor Elv, som kommer fra et stort Vand, kaldet **Strøer**, beliggende paa Fielder imellem **Hallingdal** og **Valders**, og med adskillige tilstødende smaa Elve løber igiennem endeel andre Vande, og tilsidst falder ud i det store Vand **Sperdillen**, i **Viger Annersogn**, under **Nordrehougs Præstegield** paa **Ringerige**.

Side 798

Utolfnæs, et Næs, beliggende inden for **Storson** i **Søndhordlehns Fogderie**, søndre **Bergenhuus Amt**, hvor Aar 1207 er holdt et Søeslag imellem Kong **Ingi Baarsøn** og Baglerne. **Utværs eller Ud væts Skibreede**, et Tinglaug under **Yttre-Sogns Sorenskriverie**, nordre **Bergenhuus Amt**, hvis Tingsted er Gaarden **Steensundholm**.

V.

Vaade eller Inder-Vaade, en Gaard i **Bedstadens Præstegield**, **Indersens Fogderie**, **Tronhiems Amt**, som Opsidderen, **Ole Arentsen**, ved hans Flid og Duelighed har omdannet fra en af de allersletteste til en af de bedste Gaarde i Sognet, ved Rydning og stenet Lands Opbrydning til Ager, hvorved er bortført nogle tusinde Læs Steen, samt ved at optage 6 til 7000 Favne Grøfter, m. v., for hvilket alt han af det forhen værende **Indersiske Landhuusholdnings-Selskab** har erholdet een af dets første udsatte Præmier. Gaarden ligger behagelig paa en jevn Mark langs ved **Bedstad-Sundets** Aabning, er vel bebygget, og har skøn Herlighed ved Fiskerie af Søen.

Vaage-Fierding, et Tinglaug i **Vesteraalens District**, under **Nordlands Amt**.

Vaage-Otting, et Tinglaug i **Romsdals Fogderie** og Amt, hvis Tingsted er Gaarden **Boe**.

Vaage Præstegield og Tinglaug, i nordre **Guldbrandsdalens Sorenskriverie**, **Guldbrandsdalens Provstie**, **Christians Amt**, bestaaer af 3de Kirkesogne, som ere: **Vaage Hovedsogn**, og Annexerne: **Sæl** eller **Sel** og **Hedalen**. Hovedkirken er en gammel Træbygning af Rejsværk, i Form af et lidet Kors, alt for liden for Menigheden. Her forvares Præstegieldets Fane, hvorpaa er malet en Krands og deri et Bierg, hvorpaa staaer et Træ med Overskrift **Vaage**. I den øverste Kant staae de Bogstaver G. B. D. Denne tilligemed Annerkirkerne eies af Almuen. Hele Præstegieldet har 219 matrikulerede Gaarde, som efter Afsætning til Aar 1786

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

skyldte 398 Huder 8 1/2 Skind, 57 Alne Vadmæl, 5 Vog 2 Bispd. 9 Mark Fisk, og i Penge 4 1/2 Rdlr. af 9 Gaarde, som ikke taale anden Skyld end den sædvanlige Rydningsskat, 48 β aarlig. Denne Jordskyld kan sammenlignes med omtrent 262 Tønder dansk Hartkorn. Gaardene, som ere inddeelte i 118 Soldater-Lægder, beboes af 242 Gaardmænd og 300 Huusmænd, altsaa 542 Familier, foruden Inderster. Aar 1769

Side 799

var det hele Folke-Antal af Mandkiøn 1595 og af Qvindekøn 1725, tilsammen 3320 Siele. Fedevare, Heste og Qvæg, samt fornemmelig Faareavling er Almuens fornemste Næringsveie. Til Præstegieldet er en Sognepræst, og en residerende Kapellan, som istedet for Tiende og Landskyld bekommer af Sognepræsten 130 Rdlr. aarlig i Penge. **Præstegaarden Vaage** skylder 4 Huder; den ligger nær ved Hovedkirken paa en Bakke, er temmelig aarvis til Kornavling, formedelst god Anledning at vande Agrene fra en i Nærheden rindende Elv, og er meget forbedret i Ager og Eng, ligesom og forsynet med anseelige Bygninger, og for det meste indhegnet med Steengierde. Til Gaarden hører 14 Huusmandspladse, hos hvilke holdes aarlig et Slags Marked ved St. Hans Dags Tider, som gemeenlig har Navn af **Purkeskinds-Marked**, fordi Bønderne fra **Nordfiords Sorenskriverie**, i nordre **Bergenhuus Amt**, som fornemmelig her indfinde sig, sælge en Hob Svineskind til **Vaages** og andre Steders tilsøgende Almue. Herforuden bringe **Nordfiords** Almue med sig en stor Deel Kild, Flesk og Smør, samt mange Heste, som Bønderne i **Guldbrandsdalen** og **Hedemarken** opkiøbe. Strax oven for Præstegaarden ligger et Bierg, kaldet **Iuttelbierget**, som er høit og steilt, hvorfra kan sees Hovedsognets Situation. Et Stykke fra Gaarden ligger en smuk Grotte, hvortil er en kort Spadseretur igiennem en smuk Løvskov, alt dannet af Naturen. Præstens Tiende af Kaldet er 150 Tønder Byg og 2 a 3 Tønder Rug. Af 44 Huder 5 Skind Jordegods hæver Præsten Landskyld og tildeels Børel. De store Elve, som løbe igiennem Præstegieldet, saasom **Laugen** og **Otta**, med flere mindre Elve, have ofte ved Oversvømmelse og Udbrud giort stor Skade, men fornemmelig Aar 1789 den 22de og 23de Julii, da 1790 3/4 Maal Ager og 1898 1/2 Meling Eng bleve aldeles ødelagte, samt 922 1/2 Maal Ager og 828 1/2 Meling Eng beskadigede for nogle Aar, ved Overdækkelse af Leer og Gruus. Desuden bleve 1082 Huse aldeles borttagne, og 208 Huse beskadigede og tildeels omkastede. I samme Tid omkom 24 Mennesker, tilligemed 6 Heste, 60 Hornqvæg, og 360 Smaafæe. Skaden i det Hele paa Jord, Huse og Creature er taseret for 119,659 Rdlr. 48 β. Tingstedet for dette Præstegield er Gaarden **Ulleberg**.

Vaage-Vand, et stort ferskt Vand imellem **Vaage** og **Loms Præstegield** i sidstmeldte Sorenskriverie, som er 4 Mile langt. **Otta-Elv** falder ned i **Vaage-Vand** ved et Sted, kaldet **Skiager**, og gaaer ud i S. Ost. Vandet er rundt om beboet.

Vaagen, et lidet ferskt Vand i **Spydeberg Præstegield**, under **Rakkestads Fogderie**, **Smaalehnenes Amt**, som er 1/4 Miil langt.

Side 800

Vaagen eller Vagen, 2de meget store Øer, beliggende tæt ved hinanden, i en stor Havfiord, kaldet **Vestfiorden**, under **Nordlands Amt**. Den østlige Øe hører til **Saltens Fogderie**, ligger 1 Miil fra Den **Skroven**, og er 10 Mile i Omkreds. Den anden og vestlige Øe hører til **Vesteraalens og Lofodens Fogderie**, og er 9 Mile i Omkreds. De ere adskilte fra hinanden ved en Strøm, kaldet **Gimsøestrøm**. Til **Vaagen** komme de nordlandske Fiskere i stor Mængde, naar de om Foraaret reise ud paa Fiskerie; thi i Havet ved disse Øer falder overflødig

Torskefiskerie, hvorefter **Vaagen** ansees for det beste Fiskevær. De have her Nøste eller Søehuse staaende, hvor de forvare deres medbringende Proviant og Fiskeredskaber, og hvor de have deres Tilhold paa de Tider, de ikke ere paa Havet. Man feer her ogsaa en Mængde paa Stolper opsatte tynde Sparer, hvorpaa Fisken ophænges for at tørres. Den østlige Øe udgiør Hovedsogn for **Vaagens Præstegield**, hvis Kirke staaer tæt ved Strandkanten, og hører dertil som Annex **Gimsøe Sogn**, bestaaende af Beboerne paa Den **Gimsøe**, som ligger midt imellem Øerne **Vaagen**; hvortil er en Sognepræst, der boer paa **Vaagen**, og henhører under **Vesteraalens og Lofodens Provstie**. Kirken paa østre **Vaagen** lod Kong **Østen Magnussøn** opbygge, og lagde meget Gods dertil; og blev paa samme Øe siden oprettet en Handelsplads, som fik af Kong **Oluf Hagensøn**, Aar 1384, det Privilegium, at de fra **Finmarken** og **Helgeland** skulde handle med Beboerne paa **Vaage**, og de Handlende fra **Bergen** skulde søge Nord til **Vaage**, og der drive deres Kiøbmandsskab. Paa den vestlige **Vaagen-Øe** ligger 4 Kirker, som udgiøre 2de Præstegielde under samme Provstie, kaldet **Buknæs** og **Borge**. Paa østre **Vaagen** er endnu et privilegeret Handelssted.

Vaagsfiord, en Havfiord, som skiær sig ind paa Den **Syderøe**, under **Syderøe Præstegield** blandt **Færøerne**, paa hvis søndre Side, i en krum Indvig, findes een af de allerbeste Havne under **Færøerne**, som kaldes **Lobro-Havn**. Fra Fiorden gaaer et Eid over Landet, som er 1/2 Miil langt.

Vaags Sogn, et Annex til sidstmeldte **Syderøe Præstegield**.

Vaags Skibreede, et Tinglaug i **Søndhordlehns Fogderie**, søndre **Bergenhuus Amt**.

Vaagøe Præstegield og Syssel, blandt **Søndfiords Øerne** paa **Færøe**, bestaaer af 5 Kirkesogne, som ere: **Midvaags Hovedsogn**, og Annexerne: **Sandevaag**, **Sydervaag**, **Bøe**, og **Myggenæs**. Hovedsognet og de 3 første Annexer ligge paa en Øe, kaldet **Vaagøe**, og det 4de Annex paa Den **Myggenæs**. Bemeldte De **Vaagøe** er 2 Mile i Længde, næsten firkantet og

Side 801

meget bierget; den ligger Besten for **Strømsøe**, og er adskilt fra den ved et Sund, kaldet **Vestmanshavns Sund**. Efter dette Sund, som er 3/4 Miil bredt, haves sikkert Giennemløb for Skibene. Øen er indskaaret med 2de lange Bige fra Havet, nemlig: **Midvaage** ved den sydøstlige Side, hvori er en god Sommerhavn; her ligger Hovedkirken og Præstegaarden: og **Sørvaage** ved den vestlige Side, hvor Annerkirken **Sørvaage** eller **Sydervaage** ligger. Strax ved den søndre Huk af **Sørvaage** ligger 2de Holme med nogle høie Spidser paa, som kaldes **Tindholm** og **Gaaseholm**. Under **Vaagøe Præstegield** hører tillige Øerne **Kolter** og **Hestøe**, men regnes ellers til **Strømsøe Syssel**. De 2de Øer **Vaagøe** og **Myggenæs** havde Aar 1769 i alt 384 Mennesker.

Vaagøe Sogn, et Anner til **Aggersøe Præstegield**, under **Romsdals Fogderie** og Amt, beliggende paa en Øe, kaldet **Vaagøe**.

Vaagsøe, en beboet Øe i **Nordfiords Sorenskriverie**, nordre **Bergenhuus Amt**, hvorpaa staaer et Kapel, henhørende under **Selsøe Præstegield** sammesteds. Korn- og Høavling falder her meget ringe, men Øen ligger særdeles beleilig til Fiskerie, hvormed Indbyggerne for det meste hele Aaret beskæftige sig.

Vaagsøe, en temmelig stor beboet Øe, beliggende Sonden for Den **Sandøe**, under **Sandøe Annersogn**, i **Herøe Præstegield**, **Søndmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**. Den har faat sit Navn af sine mange Baage eller Vige; den er i Almindelighed smuk og jevn, og har i alt 5 Opsiddere, som, tilligemed endeel flere Bønder i **Sandøe Sogn**, henhøre til **Tronhiems Bispestoel**. Paa østre og søndre Side af Øen ligge adskillige mindre Øer, saasom: **Marsøe**, **Hestholm** og

Langsøerne, hvilke alle ere ubeboede, og tiene ikkun Opsidderne paa **Vaagsøe** til Græsgang, Tørveskiær og Fugle-Veide; thi om Sommeren opholder sig her en stor Mængde Søefugle, især Ederfugle, hvis Duun giver Indbyggerne nogen Fordeel aarlig.

Vaale eller Vaaler Præstegield og Tinglaug, i **Iarlsbergs Grevskab** og Provstie, bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere: **Vaale Hovedsogn**, hvis Kirke er en anseelig Steenbygning i god Stand, og **Undrumsdals Anner**. Hertil er en Sognepræst, som boer paa Præstegaarden **Vaale**, og en residerende Kapellan, boende paa Gaarden **Sande**, som er udviist til Kapellan-Boelig. Tingstedet er Gaarden **Hundskål**.

Vaaler Sogn, et Anner til **Hof Præstegield**, i **Soløer og Oudals Fogderie, Hedemarkens Amt**.

Vaansøe-Gust, et Grændsefield imellem **Norge** og **Sverrig**, mærkværdigt deraf, at ved dette Field støde Grændserne imellem **Herdalen** og **Dalerne** i **Sverrig** sammen paa den ene, og Grændserne

Side 802

imellem det norden- og søndenfieldske **Norge** sammen paa den anden Side. Paa Fieldet staaer derfor en Grændse-Røse. Fra **Vaansøegusten** gaaer Grændselinien imellem **Norge** og **Sverrig** næsten lige i Nord over det Field **Skiborvola** eller **Skibrofield**.

Vad, en Gaard i **Lister Fogderie, Mandals Amt**, som er Tingsted for **Øvre-Quinnesdals** eller **Heggebostads Hovedsogn** med tilliggende Egen Annex, saa og for **Biellands Hovedsogn** med **Grinnem Annex**, i samme Fogderie.

Vadbye eller Vads Skibreede, et Tinglaug under **Hembnæs Fierding**, i **Ryfylke Fogderie, Stavanger Amt**, bestaaende af 106 Gaarde, som Aar 1746 havde 151 Opsiddere. Tingstedet er Gaarden **Ielsøe**.

Vadle eller Øyefiords Syssel, i nordre Fierding og Amt af **Island**, adskilles fra **Skagefiords Syssel** ved en Fieldvei, kaldet **Ørnedalsheide**, og ved den Udhuk **Kliothorn**. Dette Syssel bestaaer af 16 Præstegielde, som ere: **Ravnegil, Belgisaa, Mødrevælle, Munketveraas, Tiørn, Kviabek, Valle, Grund, Mitkaa, Upse, Starri, Hvannøre, Glaisebai, Saurbai, Miklagaard** og **Grimsoe**, hvilke tilsammen indeholde 24 Kirkesogne, og hvortil ere 16 Sognepræster, en Diaconus, og 2 Kapellaner. Den ene af Sognepræsterne er tillige Provst i Sysselet, og henhører under **Hoole Bispedøm**. Aar 1753 bestod Sysselet af 10 Tingsogne med 147 Skattebønder og 265 andre Bønder. Aar 1760 var Sysselet inddeelt i 360 Iorder eller Tuner. Aar 1770 eiede Indvaanerne 56 Baade, deraf 3 for 8 Mand, 3 for 6 Mand, 46 for 5 Mand, og 4 for 4 Mand. Aar 1703 bestod Folkemængden af 3061 Siele, og Aar 1769 af nogle faa flere. I fordum Tid har her været 2de Klostre, nemlig **Mødrevælle** og **Munketveraas Kloster**, men de ere ved Reformationen seculariserede.

Vads Sogn, et Annex til **Skiolds Præstegield**, i **Ryfylke Fogderie, Stavanger Amt**.

Vadsaae Sogn, et Annex til **Hofs Præstegield**, i **Iarlsbergs Grevskab**.

Vadsaae Sogn, et Annex til **Brønøe Præstegield**, i **Helgelands Fogderie, Nordlands Amt**.

Vadsøe Præstegield, i **Østfinmarkens Provstie, Finmarkens Fogderie** og Amt, bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere: **Vadsøe Hovedsogn**, og **Messebye Annex**. Hovedkirken ligger ved **Varanger Fiord**, og er derhos en Handelshavn, kaldet **Vadsøe**, hvor den octrojerede Handel forhen er drevet, og har denne Handelshavn, ligesom hele Præstegieldet, fit Navn af 2de strax uden for det faste Land liggende Øer i bemeldte **Varanger Fiord**, som kaldes **Store**

Side 803

Store- og Lille-Vadsøe. Til dette Præstegield er en Sognepræst. Her holdes Laugting hvert andet Aar.

Vagsøe, en stor Øe, beliggende ude i Havet, under **Nordsiords Sorenskriverie**, nordre **Bergenhuus Amt**, hvis yderste Pynt kaldes **Osmundnæs**.

Vahrhoug, et Sted ved Stranden af **Tønsberg-Fiord**, under **Iarlsbergs Grevskab**, hvor Ingen er boende, men derhen nedføres endeel Brændeved af Bønderne, som siden afhentes ved smaa lægte eller store Baade til Forhandling Øster og Vester i Landet.

Valberg, en stor Gaard i **Vaage Hovedsogn** og Præstegield, nordre **Guldbrandsdalens Sorenskriverie**, **Christians Amt**, af Skyld 6 Huder, og beboes af en Gaardmand med 2 Huusmænd. Her har i fordum Tid boet en adelig Familie, ved Navn de **Ildjerner**, hvis Afkom Gaardens Beboer endnu er. En Rytters-Mundur, bestaaende af en Kyrats, en Hielm, m. v. forvares paa denne Gaard.

Valbergs Fierding, et Tinglaug i **Lofodens District**, under **Vesteraalens og Lofodens Fogderie**, **Nordlands Amt**, som indeholder et Annexsogn til **Borge Præstegield** sammesteds.

Valdal eller **Valddal**, en meget stor og frugtbar Dalstrækning, i **Nordalens Hovedsogn** og Præstegield, **Søndmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**. Den gaaer op fra **Nordalsfiordens** nordre Side fra en Bugt, kaldet **Valdalsvig**, og strækker sig i en Længde af 3 Mile i Nordost til Grændserne af **Romsdalen** og **Guldbrandsdalen**, til hvilke Steder fra Dalen ere adskillige Alfarveie, fornemmelig fra **Langedal**, den øverste Gaard i Dalen, hvorfra 1) falder en Alfarvei til de 2de Gaarde **Bereld** og **Bøe** i **Romsdalen**, og siden 1/2 Miil over Vand igiennem **Indfiorden** til **Romsdals Marked**. 2) En anden Vei, som regnes at være 2 1/2 Miil lang, løber igiennem **Iisdalen** i **Romsdals Fogderie** lige hen til bemeldte Marked, alt til Lands. 3) En Landvei til **Guldbrandsdalen** og **Oplandene** paa 5 Mile over Langfieldene, hvor underveis forekommer et ferskt Vand af en Miils Længde, men ingen Bygd eller Gaard nærmere, end Gaarden **Brøste** i **Lessøe Præstegield**. Dertil kommer endnu 4) en Alfarvei fra Gaarden **Myklebust** i **Valdal**, som først gaaer 2 Mile i Nord hen til fornævnte Gaard **Bereld** i **Romsdalen**, og siden videre til Gaarden **Bøe** i **Indfiorden**, hvorfra skeer Overfart med Baade til Marked. Alle disse Veie befares aarlig og idelig af Dalens og Sognets Beboere, som baade paa **Romsdals Marked** og Bergværkerne drive en betydelig Handel med Heste og Fedevare. Dalen i sig selv er mere lang end breed, mere høi og smal oven end neden til, og paa begge Sider indsluttet af meget høie Fielde, som overalt befindes mærkede

Side 804

med dybe og langs ned ad Fieldsiderne gaaende Furer, hvilke foraarsages af de oven for Fieldene idelig nedløbende Fonde, eller Snee- og Steenskrede. Thi naar disse løbe ned, tage de alting bort af Græs, Iord og Skov, og efterlade sig nøgne Furer i Fieldsiderne, som tildeels fee meget fæle ud, saasom ved den saa kaldte **Iemte-Fond**, som sees paa Dalens nordre Side ved Gaarden **Iemtegaard**, og **Kyrfonden**, som ligger høiere op paa samme Side. Jmellem disse 2 Steder, eller ved Gaarden **Myklebust**, aabner sig en temmelig stor Tværdal, som vel er ubeboet, men tiener dog til en Alfarvei for den største Deel af Dalboerne og Sognefolket, naar de reise til **Romsdals Marked**. Fra denne Dal kommer en Tværelv, stødende til Hovedelven, som løber igiennem **Valdalen**, og som desuden tager til sig adskillige mindre Side-Elve. Denne **Valdals-Elv**, der, ligesom Dalen, er den største paa **Søndmør**, foraarsager ofte stor Skade paa hosliggende Gaardes Marker, især nederst i Dalen ved Elvens Udløb. Dalen er ellers ualmindelig frugtbar, og af det store Antal Qvæg, som overalt holdes, er Iorden saa tilstrækkelig giødet, at den ei allene bær Rug, Byg og Havre, men og Hør, Hamp og Humle i

Overflødighed. Med Gaarden **Valdal**, som har faaet Navn af Dalen, findes her i alt 25 Gaarde, hvilke tilsammen skyldte 52 Vog 18 Mark Fisk, og bleve Aar 1766 beboede af 69 Gaardmænd, samt 11 Huusmænd. Igiennem **Valdalen**, som den nærmeste Vei til **Sverrig** og **Rusland**, begav Kong **Oluf den Hellige** sig ved hans Flugt af Riget, da hans oprørske Undersaattere, under Anførsel af **Hagen Iarl**, forfulgte ham igiennem **Søndmør**, og skal Gaarden **Muri** have været det Sted, hvor han landede med 400 Mand ved hans Ankomst til Dalen, og fra samme Tid ere adskillige andre Steder op efter Dalen blevne bekiendte, saasom **Sylte** og **Skiaersuren**, m. fl. **Valde Skibreede**, et Tinglaug i sidstmeldte **Søndmørs Fogderie**, hvortil Tingstedet er Gaarden **Honningdal**.

Valderhoug og Valderhoug-Strand, see **Valderøe**.

Valders og Land, et Fogderie i **Christians Amt**, bestaaende af 5 Præstegielde, som ere: **Biri**, **Land**, **Ourdal**, **Slidri** og **Vang**, hvoraf de 3de sidste henhøre under **Valders District**. Dette **Valders District** ligger 16 Mile fra **Christiania** og **Bragnæs**, og 24 Mile fra **Bergen**. Det grændser i Vest, eller Besten til Norden mod **Bergens Stift**, ved det store **Fillefield**, og af dette Field, som herover er omtrent 6 Mile langt, ligger den halve Deel til **Valders District**, og den anden halve Deel til **Bergens Stift**; i Nord grændser det til **Guldbrandsdalen** ved vidtløftige Fielde; i Sønder til **Hallingdal**, ligesaa ved store Fielde; og i Sydost og Øst

Side 805

til Districtet **Land** og **Nordrehougs Præstegield** paa **Ringerige**. **Valders** indsluttes saaledes paa 3 Sider med høie og store Fielde, og bestaaer fornemmelig af en stor Dal med høie Fielde paa begge Sider, samt mange mindre Tværdale, hvoraf kun 2 a 3 ere beboede. Districtets hele Længde fra Midten af **Fillefieldet** til **Hadeland**, ved det Sted **Valdershængslet**, regnes for 17 1/2 Miil. Hoveddalen, som begynder ved de Gaarde **Skougstad** og **Opdal** i **Øde** eller **Øie Annersogn** under **Vangs Præstegield**, og gaaer til førmeldte **Valdershængslet** ved **Ringerige**, indeholder alle 3 Hovedsognene, nemlig: **Vang**, **Ourdal** og **Slidri**, saa og Annexerne: **Øde** eller **Øie** og **Hurum** til **Vangs Præstegield**, **Lommen** eller **Liomen** og **Røens Annexer** til **Slidri**, samt **Udnæs** eller **Ulnæs**, **Svennes**, **Hedalen** og **Reenlie Annexer** til **Ourdals Præstegield**; dog ligger Kirken til **Reenlie Annex** i en Sidedal. I en anden Dalstrækning, fra Gaarden **Bettøe** til Gaarden **Læs**, ligge Annexerne **Hegge**, **Voldbøe** og **Rogen** til **Slidri Præstegield**, samt Annexet **Skrutvold** til **Ourdals Præstegield**; og endelig **Brustad** eller **Etnedals Annex** til **Ourdals Præstegield**, i en Dalstrækning, kaldet **Etnedalen**, igiennem hvilken Dal løber en Elv, kaldet **Etne-Elv**. Disse udgiøre i alt 16 Kirkesogne, hvortil ere 16 Kirker, og et Kapel, kaldet **Bang**, i **Reenlie Annersogn**. Desuden staaer paa **Fillefield** en Kirke, kaldet **St. Thomas Kirke**, i en Dalstrækning, under Navn af **Smedalen**, hvilken Dal forhen skal have været beboet, men som Dalen nu er øde, staaer Kirken ligesaa øde. I **Valders District** ligge mange store og smaa fiskerige Bande og Elve, dels paa Fieldene og dels i Dalene. Saadanne Bande og Elve give Hoveddalen, især de Kirkesogne **Slidri**, **Lommen**, **Røen**, **Udnæs**, **Svennes**, og tildeels noget af **Vangs Hovedsogn**, en behagelig Situation. Det fornemste af Bandene er **Lille-Miøsen**. Skovene i **Valders** bestaae af Fyr, Gran, Birk, Silie, Rogn, Piil, Heg, Hassel, m. fl. S. Heraf bruges Fyr og Gran til Bygningstømmer, hvormed ethvert Kirkesogn er forsynet til Gaardenes Vedligeholdelse; desuden udbringes fra **Ourdals Præstegield** endeel Saugtømmer. Adskillige Steder i **Slidri Præstegield** ere nu øde Strækninger, som før have været beboede, ja endog udgiort hele Kirkesogne: saasom midt i Præstegieldet det saa kaldte **Qvamsherred**, hvor Tomter endnu fees af 5 a 6 Gaarde og en Kirke, men er nu bevoret med Gran og Fyrreskov; en Strækning paa Fieldet imellem

Hallingdal og **Valders**, **Heelestranden** kaldet, som forhen har været beboet og udgiort et Annex til **Slidri**, men regnes nu til **Vangs Hovedsogn**, og bruges til Sæter for endeel Gaardmænd. Herforuden have adskillige enkelte Gaarde fordem været beboede, som bruges nu allene

Side 806

til Fæmark. Jorden overalt i Districtet er meget frugtbar. Hovedsæden er Byg, som giver 6 a 7 Fold efter Aarets Godhed; Vinter-Rug, Havre, Hør og Hamp saaes vel, men ei i Mængde. Til Hvede er Jorden ei beqvem. J Almindelighed er man her sikker for Frost til Skade for Kornavlingen, baade Foraar og Efteraar, med mindre saadan Frost-Kulde overgaae hele Landet. Høe falder ei allene tildeels i Mængde, men og af en meget kraftig Sort, paa Hiemjorden, og desuden haves en stor Deel Fieldenge, som ligeledes give godt Høe. Ved denne Høeavling og ved Hielp af Løvskovene samt Gran- og Fyrrebark, holder enhver Bonde en anseelig Mængde Creature af Qvæg og Smaafæe, item fornødne Heste. Græsningen om Sommeren er ligeledes fortrinlig god baade hiemme og til Fields, ei allene for de Creature, som fødes om Vinteren, men og for en stor Deel flere, som Bønderne om Foraaret opkiøbe i **Guldbrandsdalen** og i **Bergens Stift**, hvilke de igien om Høsten afhandle. Foruden denne deres Næring udbringe de alle Slags Fedevare i stor Mængde, tilligemed Bukke-skind, Hermelin, og andre Sorter Skindvare, samt endeel Fuglevildt, hvilket alt affættes i **Christiania**. Et Field ved Gaarden **Iukam** i **Ourdals Præstegield** skal indeholde Sølv-Erts, og i Fieldene under de 2de Gaarde **Ophofd** og **Præsthegge** i **Hegge Annex** indeholdes Allun, ligesom og i Fieldet oven for Gaarden **Skatteboe** i **Rogne Annex**. Marmor indeholde Biergene paa mange Steder, saasom et Bierg mellem Gaardene **Viig** og **Steene** i **Slidri Hovedsogn**, og oven for Gaarden **Hoverstad** i **Vangs Præstegield**. J Fogderiets 2det District **Land** ligger **Biri Glasværk** i **Biri Præstegield**. Over Districtet **Valders** er en Sorenskriver, som fornærværende Tid boer paa Gaarden **Lunden** i **Ourdals Præstegield**; men **Lands District** tilhører 2de andre Sorenskriverier, saasom **Lands Præstegield** til **Hadeland** og **Lands Sorenskriverie**, og **Biri Præstegield** til **Totens Sorenskriverie**. Hele Fogderiet eller begge Districtene indeholde 796 matrikulerede Gaarde. Tingene holdes aarlig paa et vist Tingsted i ethvert Præstegield 2de Gange om Aaret, efter Forordning af 19de November 1751, nemlig om Foraaret i Februarii og Martii, og om Høsten i October og November Maaneder. Sorenskriverens Domme indstævnes for **Christiania Laugting**. J det Geistlige henhører Fogderiet under **Valders** og **Totens Provstie**. Aar 1789 den 22de og 23de Julii gjorde den store Elv **Glommen** med flere Elve betydelig Skade ved Oversvømmelse og Udbrud paa alle Præstegieldene i dette Fogderie; thi 282 Maal Ager og 786 Melinger Eng bleve aldeles ødelagte, samt 603 1/2 Maal Ager og 1391 Melinger Eng bedærvede for nogle Aar; desuden bleve 222 Huse udtagne og ødelagte, og 54 Huse

Side 807

Huse beskadigede, hvorved 7 Mennesker omkom, tilligemed 19 Hornqvæg og 85 Smaafæe; hvilken Skade er taxeret i alt for 49,023 Rdlr. 80 ß.

Valders og **Totens Provstie**, under **Christiania Bispedøm**, bestaaer af 7 Præstegielde, nemlig: **Land**, **Toten**, **Vardal**, **Biri**, **Ourdal**, **Slidri** og **Vang**, som indeholde 23 Kirkesogne, hvortil ere 7 Sognepræster og 3 residerende Kapellaner. Den ene af Sognepræsterne er tillige Provst i Provstiet.

Valdersund, et Sund i **Fosens Fogderie**, **Tronhiems Amt**, som gaaer ind til **Valsfiord**, imellem en beboet og smuk Øe, kaldet **Valdsøen**, og det faste Land, hvilket her stikker ud som en Halvøe, henhørende til **Aafiordens Præstegield**. Paa bemeldte Halvøe ligger ved Sundet et Handels- og Giestgiversted, kaldet **Valdersund**, og derved er et Hospital, hvor nogle faa af Præstegieldets Gamle og Skrøbelige blive underholdte ved Hielp af Almisser, som Reisende give, tilligemed andre Indkomster. Bemeldte **Valsfiord** er en stor Fiord, og strax uden for samme ligge endeel store og smaa Holme, som kaldes **Valdsholmene**. Paa **Valdsøen** boer Fogderiets nærværende Tiende-Fuldmægtig, **Davidsen**.

Valderøe, en beboet Øe i **Borgunds Hovedsogn** og Præstegield, **Søndmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**, som har fit Navn af en Masse-Konge, ved Navn **Valder**, der skal ligge begravet i en Østen paa Den beliggende stor Høi, kaldet **Kongshøi**. Denne Øe ligger Østen for og nær ved de 2de Øer, **Vigderøe** og **Gidskøe**, holder en god Miil i Omkreds, og har en Fieldstrækning fra Østen til Vesten. Paa nordre Side er Fieldet brat, og har der en Kælder, eller en dyb og horizontal indgaaende Hvelvegang, som ved Aabningen er temmelig trang, men udvides siden alt mere og mere, og bliver saa rummelig, at den kan imodtage de nærmeste Beboeres Faar, som der søge Skiul i ondt Beir om Sommeren. Paa søndre Side er Fieldet mere skraaliggende, og Biergfoden mestendeels jevn, ikkun at den fra Strandbredden af forhøies alt mere og mere, og er afdeelt i 3de maadelige Terrasser eller Afsætninger, paa hvilke man ligesom trappeviis gaaer op til Fieldet. Den er i øvrigt temmelig frugtbar, saa at her paa 16 til 17 Vog Fisk, som den hele Øe er skyldsæt for, kan, efter 100 Tønders Udsæd af Byg og Havre, avles 700 Tønder. Paa Den falder og ypperlig Tørv. Gaardenes Antal ere efter Matrikulen ikkun 7, hvilke beboes af 17 Gaardmænd, samt 16 Pladse- og Huusmænd. Blandt Gaardene mærkes: 1) **Valderhoug**, som ligger paa Dens østre Side, hvilken skylder 6 Vog 2 Bispd. Fisk, og beboes af 6 Gaardmænd. Her er en bekiendt Havn, som har meget god Ankergrund, og bliver derfor ofte besøgt, ei allene af

Side 808

Skibe, for hvis Skyld her opholde sig 2de Kongelige Toldbetiente fra **Molde Toldsted**, men og af lægte, fornemmelig de fra **Nordlandene**, som altid maae feile her forbi, og ofte paa eengang udgiøre et Antal af 50 og flere, som enten feile forbi eller her ligge for Anker. Paa denne Gaard ligger førømmeldte **Kongshøie**, hvoraf Gaarden formodes at have fit Navn. og 2) **Valderhougs-Strand**, en liden, men smuk og vel bebygget Gaard, af Skyld 1 Vog Fisk, hvis Beboer og Dens største Lodseier **Hans Logh** viser i Agerdyrkningens og Land-Oeconomiens Forbedring en usædvanlig Flid. Han har ladet opføre et vel indrettet Fæhuus af Graasteen, og uddeelt Iord for 12 Pladse- og Huusmænd. Paa Gaardens Marker ligger en Høi, som kaldes **Baars-Høi**, hvor formodes at en vigtig Mand ligger begravet.

Valdisholm eller Vallandsøe, en Øe eller Holm i den store Elv **Glommen**, strax uden for det Vandfald **Vammen**, og lige over for Gaarden **Lindhol** i **Edsbergs Præstegield**, **Rakkestads Fogderie**, **Smaalehnenes Amt**. Den er omtrent 324 Skridt i Omkreds, og egentlig en for det meste overalt 24 Alne høi Klippe, hvorpaa vore nogle smaa Grantræer, og deromkring mange Slags markerlige Urter. Af de i og over Iorden fundne Graastene og de i stærk sandblandet Kalk lagte Teglstone, tilligemed endeel fundne Kul, sluttes, at paa denne Holm har været opført en Slags Bygning eller Værn, i en uordentlig Ottekant af omtrent 162 Skridt i Omkreds. Klippens Brathed udgiør de 2 Sider. Grundvolden har bestaaet af Graasteen, hvorpaa formodes først at have været opført en Træbygning, og i dets Sted siden en af Muursteen. Imellem Den og **Lindhol-Landet** skal tilforn ved lavt Vand have været at fee endeel Rudera af en anden

Bygning. Paa den høie Klippebredde til samme Side af det faste Land sees endnu en Mængde Steen, deels samlede i en Hob og deels adspredte, som formodes at have tient til Grundvold for en endnu større Borg eller Værn end den paa **Valdisholm**. Denne **Valdisholm** var ellers i gamle Dage baade berygtet og berømt som en anseelig Fæstning, sammensføiet med det faste Land ved en Bindelbroe. Hvad Historien for det øvrige beretter om dette Sted, læses af **Snorre Sturlesøns**, saa og af **Suhms Historie** 1ste Tome Pag. 180.

Valdbergs Sogn, et Annex til **Borge Præstegield**, i **Vesteraalens og Lofodens Fogderie**, **Nordlands Amt**.

Valestrands Sogn, et Annex til **Storsens Præstegield**, i **Søndhordlehns Fogderie**, søndre **Bergenhuus Amt**.

Valle Præstegield og Tinglaug, i **Raabygdelaugets Fogderie**, **Nedenæs Amt**, bestaaer af 3de Kirkesogne, som ere: **Valle** eller **Sætterdals Hovedsogn**, hvorigiennem flyder den store Elv

Side 809

Otteraaen, og Annexerne: **Hallestad** eller **Hyllestad** og **Bykle**. Til dette Præstegield er en Sognepræst, henhørende under **Raabygdelaugets Provstie**. Tingstedet er Gaarden **Qvestad**.

Valle Skibreede, et Tinglaug i **Iedderen** og **Dalernes Fogderie**, **Stavanger Amt**, som indeholder 61 Gaarde, hvilke Aar 1746 bleve beboede af 148 Gaardmænd. Tingstedet er Gaarden **Haar**.

Valle eller Undals Præstegield, see **Undal**.

Valtnalauger, et bekiendt Bad paa Den **Hegranæs**, beliggende midt i **Skagefiord**, under **Hegranæs** eller **Skagefiords Syssel**, nordre Fierding af **Island**.

Valskrog eller Valskrog, en Gaard i **Overhaldens Præstegield**, i **Nummedals Fogderie**, **Tronhiems Amt**, beliggende ved **Namsen-Elv**. Her fees mange Kiæmpehøie af forskiellig Dannelse, og i een af disse er funden et Iernredskab af en besynderlig Skikkelse. Her har og staaet en Bautasteen 3 1/2 Alne høi ved een af Høiene, som nu tiener til Milesteen.

Valstad, en Gaard i **Stikkelstads Hovedsogn**, **Verdals Præstegield**, **Stør- og Verdals Fogderie**, **Tronhiems Amt**, hvor 4 runde Kiæmpehøie fees. Paa den største, som er 140 Skridt i Omkreds, staaer en stor Bautasteen, 2 1/2 Alen høi og 2 1/2 Alen breed, meget tyk nederst ved Iorden. Paa denne Gaard skal i fordum Tid have staaet et Feltslag, og de derved faldne formenes at ligge begravne i ommeldte Høie.

Vallsøe, en liden Halvøe, beliggende 1/2 Miil fra **Tønsberg**, under **Sems Præstegield**, i **Iarlsbergs Grevskab**, hvor Kong **Christian 6te** Aar 1739 lod anlægge et Saltværk, som kaldes det **Kongelige Norske Saltværk**, eller **Vallsøe Saltværk**. Søevandet, hvoraf Saltet tilvirkes, holder imellem 3 til 4 Grader, og derover. Det trækkes op ved Pumpen, som gaaer langt ud i Søen, og som bringer Vandet i 2de Afdelinger til en faadan Høide, at det ved Rør kan ledes til Gradeerhusene, hvilke ere 2de, opførte tæt ved Søen. De bestaae, som sædvanlig, af 6 underliggende Lekkasser, af det mellemliggende Buskværk, og den overliggende Rende, forsynet med et Tegtag. Kasserne ere store, stærkt byggede og varige, hver med fin Pumpe, hvilke, ligesom de Pumper, der skaffe Søevandet op, drives ved Heste, som deels ere Værket tilhørende, deels Bønderheste af Præstegieldet, hvilke hver 4de Time afløses med friske Heste. Værket har 10 Sydehuse og Pander. Til hver Indkogning var forhen fornøden 90 Timer, hvorved kunde faaes 30 Tønder Salt, og forbruges 9 Favne Brænde. Nu derimod behøves kun 72 Timer, faaes almindelig 35 Tønder Salt, og forbruges 5 1/2 Favne Brænde. Værket leverer aarlig 20 til 25000

Side 810

Tønder Salt, som affættes fornemmelig i de norske Kiøbstæder og i **Iylland** for 2 Rdlr. pr. Tønde. 4000 Lægter Beed medgaaer aarlig. Betienterne ved Værket ere: en Saltforvalter, en Bogholder, en Gradeermester, en Saltmester, 3 Graderere eller saa kaldte Gradierknechte ved hvert Gradeerhuus, 3 Saltkogere ved hver Pande og en Kunstdriver, samt Muur- og Tømmermestere. Disse med Værkets øvrige Arbeidere, indbefattet Koner og Børn, udgiøre et Antal af 450 Siele, hvoraf 30 Arbeidere med Koner og Børn tilligemed Betienterne have deres Boesteder ved Værket. Det Kongelige Indskud til Værkets Anlæg har været 107,000 Rdlr., og aarlig sættes i Omløb circa 20,000 Rdlr.. Foruden Saltvirkningen med tilhørende Syssler forrettes en Mængde Bødkerarbeide, omtrent 12,000 Salttønder aarlig. Værket, som staaer under Ober-Bergamts Directionen paa **Kongsberg**, har fit eget Segl, hvori staaer: Des Königl. nordisch. Salzwerks-Sigel. Mange Skibsladninger Salt bringes aarlig til **Kiøbenhavn**, hvor Værket har fit Oplagssted til Udsalg. Paa **Vallsøe** er et Uldspinderie, som leverer Garn til **Mosse Klædefabrik**. En Kongelig Toldbetient med 2 Røyerter er her ansat, som henhører under **Tønsbergs Toldsted**. Ved Den er betydeligt Fiskerie, især af Lar, og har Forvalteren indrettet en Laxegaard, hvorved 90 til 100 Lar aarlig fanges. Paa Den er og et Potaske-Syderie. **Valsen**, see **Hvaløe**.

Vandelvens Præstegield, i **Søndmørs Fogderie** og Provstie, **Romsdals Amt**, bestaaer af 2de Kirkesogne, nemlig: **Vandelvens Hovedsogn** og **Syvde Anner**, hvilke tilforn i lang Tid have lagt som Annexer under Naboe-Kaldet **Volden**, men ere Aar 1610 derfra adskilte og forenede til et særdeles Præstegield, hvortil af **Voldens Mensal-Gods** blev lagt 7 Voger Fisk, som i Aaret 1741 er forøget til 31 Voger. Dette Præstegield bestaaer allene af fast Land, som ligger ved 2de fra den store **Røvdefiord** gaaende Tværfiorde, under Navne af **Vandelvsfiord** og **Syvdefiord**, fra hvilke igien gaaer adskillige smaa og store Dale op igiennem Landet, som tilligemed Tværfiordenes Strandsider udgiøre Præstegieldets egentlige Strækning. Fiskerierne ere her kun af maadelig Betydenhed, formedelst de mange høie Grunde, Skiær og Fald, som findes i Fiordene; derimod drives Korn- og Qvægavlingen med saa god Fremgang og Fordeel, at Indbyggerne næsten allene deraf have deres Næring, hvilket mere tilskrives deres egen Flid, end Iordartens Beskaffenhed, som ei er bedre her end andensteds i Fogderiet; og ved Indbyggernes særdeles tarvelige Levemaade ere de ei allene i Stand til at sælge en temmelig Deel

Side 811

Korn og Meel, men og en stor Mængde Fedevare, tilligemed en god Deel Uld, som deals raa, deals forarbeidet i grove Strømper udføres og affættes med Fordeel. Det Slags Sæd, som her fornemmelig bruges, er Havre, hvilken og falder særdeles skøn og god; men af Byg faaes kun ganske lidet, og af Rug endnu mindre. Folkets øvrige Drivt og Haandtering bestaaer i at bygge smaa og store Baade, i at smede og forfærdige alle Slags nyttige Redskaber, i at fabrikvere de saa kaldte Skindhatte saavel til eget Brug som til Forhandling, og i Almindelighed at forarbeide alt, hvad de til Klæder behøve. Deres Bare bringe de selv ud med egne Baade eller smaa Iægte, deals til **Romsdals Marked**, og deals til **Bergen**, paa hvilket sidste Sted de have en stærk og idelig Fart. Det som fornemmelig mangler Indbyggerne, er Skov, særdeles Fyrreskov, hvoraf slet intet findes, undtagen noget lidet i **Vandelvsdalen**; saa at de fleste fornødne Materialier til Huse- og Baadebygning maae kjøbes og hentes fra Naboe-Fogderierne **Nordfiord** og **Romsdalen**, ikke uden stor Vanskelighed og Bekostning, hvilket foraarsager, at mange Gaarde ligge øde og ubeboede; thi naar Husene eengang ere forraadnede, kan de siden ikke bygges op

igien uden med alt for store Bekostninger. J øvrigt er Præstegieldet temmelig vel beboet. Gaardenes Antal ere i alt 101, af Skyld 202 Voger 2 Bispd. 7 Mark Fisk, hvilke Aar 1766 bleve beboede af 219 Gaardmænd og 10 Huusmænd; deraf i Hovedsognet 70 Gaarde, som skylde 120 Vog 1 Bispd. 13 Mark Fisk, og beboes af 126 Gaardmænd og 5 Huusmænd. Aar 1757 var det hele Folke-Antal i Hovedsognet 583, og i Anneret 411, tilsammen 994 Siele; og Aar 1769 bestod Folkemængden i begge Sognene af 588 Mandkiøn og 682 Qvindekøen, tilsammen 1270 Siele. Førmeldte **Vandelvs-Fiord**, som er en Green af **Røvde-** eller **Hougs-Fiord**, tager sin Begyndelse ved den sydligste Pont af **Hakattlestranden**, som for det meeste tilhører **Sandøe Sogn** under **Herøe Præstegield**, og er der ikkun 1/4 Miil breed til **Statlandet**, men udvider sig herefter noget mere, og deler sig mod Sønden i 2de Grene, af hvilke den største, som regnes for 1 1/2 Miil i Længde fra Fiordens Munding, allene tilhører Hovedsognet **Vandelven**, men den mindste ikkun for en vis Deel. Ved disse Fiorde har Hovedsognet følgende Bygdelaug: 1) **Strandsbøygden**; 2) **Spødseidet**, som egentlig er en Dalstrækning, der gaaer til Annexsognet **Syvde**; 3) **Tunems-Bøyg**; 4) **Skiervems-Dal**, som egentlig er en liden, men god Sæter-Dal; 5) **Syltedal**; 6) **Ekrems-Bøyg**, det er den hele søndre Strandside af **Vandelvsfiorden** fra **Syltedalen** til en Landpont, kaldet **Slagnæs**, hvor Fiordens begge Grene støde sammen; 7) Ved **Slagnæsset** aabner sig

Side 812

den anden og mindste Green af **Vandelvsfiorden**, som gaaer ind til **Mandseidet**, og for største Deel tilhører **Hove Præstegield** i **Nordfiord**; saa at ikkun den østre Strandside hører til **Vandelvens Hovedsogn** indtil en Dalstrækning, kaldet **Skorgedalen**, og en herigiennem løbende Elv, kaldet **Skorgedals-Elv**, som Grændsemærke imellem Hovedsognet og Naboegieldet **Hove**; og endelig 8) **Vandelvs-Dal**, som udgjør den anden Hovedpart af Sognet, hvilken Dal aabner sig ved en liden Bugt, kalder **Torvigen**, og gaaer op i S. O., under Navn af **Aasheims Bøyg** og **Gusdal**, med 2de ubeboede Tværdale, som kaldes **Aasheimsdal** og **Saurdal**, hvorefter Dalen deler sig strax oven for et stort Band, kaldet **Gusdals-Vatn**, i 2de andre Dalstrækninger, af hvilke den ene løber mod S. V., kaldet **Sunddal**, og den anden mod N. O., kaldet **Almklovdal**, som gaaer i en Længde af 2 Mile til **Dals-fiorden** i **Voldens Sogn**, hvor en igiennem Hoveddalen løbende Elv har sit Udspring, og fiden forøges af mange tilstødende Tværelve, hvilke alle have deres Oprindelse af smaa Fieldvande, som, med de i førnævnte Dale liggende smaa og store Bande, regnes til 54 i Tallet. Denne Hoveddal, og Tværdalene, saavidt de ere beboede, har overalt skønne og veldyrkede Kornjorder, temmelig gode Skove, endog af Fyrre, og Herlighed af Fiskerie saavel i Bandene som Elvene. Den føder i alt omtrent 240 til 250 Personer, hvoraf de 40 ere Gaardmænd, som beboe 25 smaa Gaarde. Her staaer Hovedkirken ved den Gaard **Aaheim**, som ligger nederst i Hoveddalen, ei langt fra **Præstegaarden Store-Torvig**. Denne Kirke er bygt i de catholske Tider, og opført af Kampesteen, med meget store og jevnhuggede Grundstene. Choret er adskilt fra Kirken ved en tyk Muur. Paa vestre Side har Kirken i de senere Tider faaet en Tilbygning af Træ, bekostet af **Statlandets** nærmeste Beboere, hvilke ei altid kan komme over paa hiin Side af Landet til deres egen Sognekirke, og maae derfor ofte søge Gudstienesten her. Indvendig har Kirken ingen betydelige Zirater, men dog et Par Antiquiteter, nemlig: 1) Et saa kaldet Osculatorium eller Pax-Spield, bestaaende af fiin hvid og rødspettet Marmorsteen, der holder 3/8 Alen baade i Længde og Brede, og er faavel i Midten som i alle 4 Hjørner tegnet med et Kors; og 2) Et under Prædikestolen staaende gammelt Træbillede uden Hænder, som er 1 1/2 Alen høit, og hvidt malet, forestillet i en halv Siddende Positur, med bruunt Haar og Skiæg, samt en lang

Kjole og Krone paa Hovedet, item et Bælte om Livet, hvis Ender række ned til Knæene. Dette Billede kaldes St. **Ietmund**, og formenes at være den i **Engelland** bekiendte Helgen og Konge, der ogsaa i **Norge** har været dyrket, faasom i **Bergen** ved det gamle

Side 813

Jetmunds Gilde, og i **Tronhiem**, ved hvis Dom-Capitel har været et Præbende, kaldet Præbenda St. Eatmundi. Indbyggerne har ellers en anden Beretning om denne Helgen (see Strøms Beskrivelse over **Søndmør**, 2den Deel Pag. 494 og 495). Sognemændene eie selv Kirken tilligemed et lidet Iordegods, som hører dertil, bestaaende af 4 Vog 1 Bispd. 8 Mark Fisk. Til Præstegieldet er en Sognepræst, som boer paa førsmeldte Præstegaard, **Store-Torvig**, af Skyld 1 Vog 2 Bispd. Fisk, hvortil er en Avlsgaard, kaldet **Lille-Torvig**, af Skyld 1 Vog, see **Torvig**. I Hovedsognet har forhen været i Drift et Iernværk, kaldet **Fiskaae-Iernværk**, som 1783 blev nedlagt, see **Fiskaae**. Tingstedet for **Vandelvens Skibreede** eller Tinglaug er Gaarden **Yttre-Strand**.

Vandsøe Præstegield og Tinglaug, i **Lister Fogderie** og Provstie, **Mandals Amt**, bestaaer af 3de Kirkesogne, nemlig: **Vandsøe Hovedsogn**, og Annexerne: **Spind** og **Herred**, samt Ladestedet **Fahrsund**, hvis Indbyggere nu have deres egen Kirke, men have forhen hørt til Hovedsognet. Hovedkirken er een af de smukkeste og største Landkirker i hele **Christianssands Stift**, opført af Grundmuur, og ligger ved et ferskt Vand, kaldet **Præstsvandet**, Nordost paa **Lister Land**. **Fahrsunds Kirke** er og af Grundmuur, men de 2de andre Annexfognes Kirker af Træ. Til Hovedkirken ligger et Iordegods af omtrent 17 Huder, deels med og deels uden Børel. Gaardene i dette Præstegield skylde 538 Huder 5 Engelsker, deraf Hovedsognets Gaarde 370 Huder 5 Engelsker. Aar 1787 var Folke-Antallet i hele Præstegieldet 4292 Siele, deraf i Hovedsognet med **Fahrsund** 2984 Siele. Til dette Præstegield er en Sognepræst og en residerende Kapellan. Sognepræsten boer paa Præstegaarden **Vandsøe**, som skylder 5 Huder, og Kapellanen paa Kapellansgaarden **Sande** i **Herreds Sogn**, af Skyld 1 Hud. Præste-Enke-Gaarden kaldes **Dyngvold** af Skyld 1 Hud 3 Skind, beliggende i Hovedsognet. Mensal-Godset i dette Kald, indberegnet Præstegaardene, beløber til 54 Huder 9 1/2 Engelsker, deels med og deels uden Børel. Tinget holdes i **Fahrsund**.

Vandsøen, et ferskt Vand ved Giestgivergaarden **Dillingen**, 1/2 Miil fra Byen **Mos**, i **Mosse Fogderie**, **Smaalehnenes Amt**. Dette Vand gaaer i adskillige Bugter, er omtrent 3/4 Miil langt og 1/2 Miil bredt. Egentlig er det 2de Bande, som hænge sammen ved en kort Elv. Herigiennem flaades meget Saugtømmer til Saugbrugene ved Byen **Mos**, og Vandet er meget fiskerigt, ligesom og forsynet med nogle smaa Øer og Holme.

Side 814

Vangen, saa kaldes et Tinglaug i **Nordhordlehns Fogderie**, søndre **Bergenhuus Amt**, hvis Tingsted er Gaarden **Vosse-Vangen**. Dette Tinglaug er inddeelt i 9 Ottinger.

Vangnæs Sogn, et Annex til **Legangers Præstegield**, i **Yttre Sogns Sorenskriverie**, nordre **Bergenhuus Amt**.

Vangs Kirke og Præstegaard i **Opdals Præstegield**, see **Opdal**.

Vangs Præstegield og Tinglaug, i **Hedemarkens Fogderie**, Provstie og Amt, bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere: **Vangs Hovedsogn** og **Furnæs Annex**, hvilke Aar 1732 indeholdte 239 Gaarde, deraf i Hovedsognet 67 fulde, 36 halve, og 39 øde Gaarde og Rydningspladse. Af Huusmandspladse vare da i hele Præstegieldet 226. I Hovedsognet ligger 2de privilligerede Sædegaarde, nemlig **Aker** og **Hammer**, ved det store **Miøsen-Vand**, hvor tillige i fordom Tid

har været en mægtig Kiøbstad, see **Hammer**. Hovedkirken er en anseelig muret Korsbygning, opført i de catholske Tider, men i den senere Tid udvidet ved adskillige Tilbygninger af store hugne blaaagtige Kalkstene. Ved Enden af vestre Længde eller Kors staaer Kirkens murede Taarn, som er anseelig høit, og derpaa et høit Spiir. Ved det østre Kors er tilføiet et anfeeligt stort Chor, og til dette er i de senere Tider fat et muret Sacristie. Øverst i det søndre Kors staaer en Soelskive, derunder C5. 1693. Igiennem samme Kors er Hovedindgangen, forsynet med hugne Pillarer. Paa Døren staaer Apostelen **Peder** udhuggen. Paa Sacristiet ved dets østre Side staaer ogsaa C5 indsat i Muren og Aarstal 1698. Under Kirken ere mange Begravelser; ligesaa er ved den søndre Side af Taarnet en muret Begravelse over Iorden, og ligeledes en ved vestre Side af nordre Kors. Uagtet Kirken har store Vinduer, er den dog meget mørk, hvilket for en stor Deel foraarsages af mange lukte Stole. Altertavlen er stor og ziirlig udhuggen i Træ, endskiønt det ikkun er Bondearbeide, samt malet og poleret forgyldt, forfærdiget Aar 1689. Kirkens Døbefad er af Sølv, givet af Oberst **Georg v. Reichvein** og Frue, for deres Begravelsessted i Kirken, Aar 1701. Kirken har i øvrigt smukke Ornamenten, og i Taarnet hænger 3 Klokker, deraf 2de meget store, med en skøn Klang. Paa Alteret staaer en Sølyskande, foræret af Oberstinde **v. Bylov**. Paa den udvendige Side af Sacristiet sees indmuret nederst ved Iorden en Liigsteen, taget fra den gamle Kiøbstad **Hammer**. Denne Steen er meget smukt udhuggen; langs efter den sees et Kors, og øverst en bispeliig Hue, samt en Inskription. I Kirkens vestre Dør eller Indgang sees ogsaa indmuret en gammel Liigsteen. Kirkegaarden er omringet med en Steenmuur. Saavel denne Hovedkirke som Annex-kirken

Side 815

Kirken tilhøre Almuen. **Vangs Kirke** ligger temmelig høit, og derfra falder en smuk Udsigt, fornemmelig over de mod Sonden beliggende Egne, hvor en Blanding haves for Øiet af skønne Skove og derimellem liggende Gaarde med skønne Agre og Enge, endeel forsynede med smukke Bygninger, alt langs **Miøsen-Vand**, fra hvilket Vand en Bugt her gaaer ind mod N. og N. O. For Gieldets nærværende 2de Kirker har i fordum Tid været mange andre. Strax Sonden for Kirken ligger **Vangs Præstegaard**, som er en stor og betydelig Gaard, forsynet med en stor og smuk Hauge, samt 4 underliggende øde Gaarde. Paa denne, ligesom paa andre nærliggende Gaarde, sees mange store og smaa Kiæmpehøie. Aar 1769 var det hele Folke-Antal i Præstegieldet, af Mandkiøn 1883 og af Qvindekiøn 2009, tilsammen 3892 Siele. Til Præstegieldet er en Sognepræst og en residerende Kapellan. Tingstedet er Gaarden **Findsal**. **Vangs Præstegield og Tinglaug**, i **Valders District**, under **Lands Fogderie, Totens og Valders Provstie, Christians Amt**, bestaaer af 3 Kirkesogne, som ere: **Vangs Hovedsogn**, og Annexerne **Øde** eller **Øie** og **Hurum**. Her ligger: en Sæterstrækning, kaldet **Heelestranden**, som før har været beboet og udgiort et Annexsogn til **Slidri Præstegield**; ligesaa en Dalstrækning paa det store **Fillefield**, kaldet **Smeedalen**, hvor endnu en Kirke staaer, under Navn af **St. Thomas Kirke**. Skovene her i Præstegieldet ere kun maadelige og tildeels neppe tilstrækkelige til Gaardenes Vedligeholdelse; men Iorden er god og frugtbar til Korn og Høeavling. Byg er den fornemste Sæd. Almuens Næring bestaaer ellers i Udførsel af Slagteqvæg om Høsten, samt Fede- og Skindvare, tilligemed endeel Fuglevildt. De igiennem Præstegieldet løbende store og smaa Elve have adskillige Aar giort megen Skade ved Elvebrud og Oversvømmelse, men fornemmelig Aar 1789 den 22de og 23de Julii, da 17 1/4 Maal Ager og 44 1/2 Meling Eng bleve aldeles ødelagte, samt 15 3/4 Maal Ager og 28 1/2 Meling Eng bedærvede for nogle Aar. Desuden bleve 20 Huse aldeles udtagne og 4 beskadigede. Denne

Skade er taxeret for 3090 Rdlr. Til dette Præstegield er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Korsekern**.

Vangs Sogn, et Annex til **Frostens Præstegield**, i **Stør- og Verdals Fogderie**, **Tronhiems Amt**, som med **Loe** eller **Aasen Sogn** udgør et Tinglaug, hvis Tingsted er Gaarden **Grinde**.

Vanen, en stor beboet Øe, beliggende Norden for **Karlsøe**, under **Tromsøens District**, i **Senjen og Tromsøens Fogderie**, **Finmarkens Amt**.

Side 816

Vapnesfiord, en bekjendt Fiord, beliggende Sonden for **Bakkefiord**, i **Mule-Nordre-Syssel**, østre Fierding af **Island**; thi her er **Vapnefiordshavn**, hvor et Handelssted er, som befeiles af Handelsskibene. Det omliggende Bøygdelaug har samme Navn som Fiorden. Denne Fiord er meget fiskerig, og her gives god Leilighed til Hval- og Sælhunde-Fangst. Her falder og endeel Drivtsommer.

Varanger-Fiord, en stor, bred og dyb Fiord, som fra Havet gaaer ind i **Østfinmarken**, under **Finmarkens Fogderie** og Amt, skiaer fig dybt ind i Landet, og gjør Grændseskiel imellem de norske og russiske Grændser. Udi denne Fiord, ved de norske Kyster, ligger **Store- og Lille-Ekkerøe**, samt **Store- og Lille-Vadsøe**. Fra Fiorden løbe adskillige mindre Tværfiorde, faafom paa søndre Side: **Buggefiord**, **Kisfiord**, **Pasvigfiord**, hvori løber **Pasvig-Elv** og **Munkfiord**. Ved **Varanger Fiord** under **Østfinmarken** staaer et **Finne-Kapel**, hvortil er en Missionarius, henhørende under **Vardøe Præstegield** og **Østfinmarkens Provstie**.

Vardals Præstegield og Tinglaug, i **Totens Fogderie** og Provstie, **Christians Amt**, bestaaer af 3 Kirkesogne, som ere: **Vardals Hovedsogn**, hvis Kirke er en Steenbygning, og Annexerne: **Hund** og **Braastad**, hvortil er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Hund**.

Vardals eller Gardmøe Sogn, see **Gardmøe**.

Vardøe, en stor De, beliggende 1/8 Miil fra det faste Land i **Østfinmarken**, under **Finmarkens Fogderie** og Amt, er i Omkreds en god Miil. Her ligger en meget gammel Fæstning, kaldet **Vardøhuus**, hvor Amtmændene over **Finmarken** i lang Tid fordum have boet; men har siden til Aar 1794 været beboet af en Commandant, en Auditeur, og en Provians-Forvalter. Aar 1602 feilede Kong **Christian 4de** med sin Flaade og stort Følge til **Vardøhuus**, og Kongen opholdte fig der i nogle Dage, hvorom endnu haves øiensynlig Erindring ved en Bielke i Fæstningen, hvorpaa Kongen med egen Haand ved et Stykke Kride har tegnet, at han der havde været, hvilket siden med en Kniv er udskaaret. Paa Den har længe været et Handelssted for den østfinmarkiske Handel, og ved Forordning af 5te September 1787 blev **Vardøe** oprettet til Kiøbstad formedelst dens fordeelagtige Beliggenhed til Handel og Fiskerie. Handelen kan føres med Russerne, da alle Skibe, som komme til og fra Archangel, maae feile her forbi; ligeledes med de Svenske, thi Handelssteder **Utzioki** eller **Arresbye** i svensk Lapmark, ligger kun 14 Mile fra **Vardøe**. En Anordning af 17de Julii 1789 bestemmer de Friheder, som ere tilstaaede dem, der nedsatte fig paa **Vardøe**, nemlig: 20 Aars Frihed for at betale Consumption, Familie- og Folkeskat, samt alle

Side 817

andre almindelige Afgifter, faaledes, at de allene svare de til Kiøbstadens egen Nytte fornødne onera publica; Frihed for Procentskat af deres i **Finmarken** og **Nordlandene** paa Rente udsættende Kapitaler; samt for stemplet Papirs Brug; 20 Aars toldfrie Indførsel og Udførsel af alle Slags Vare, Brændeviin undtagen; alle Handelsmænd, og de som agte at drive borgerlig Næring, faae frit Borgerskab; den for Fremmede i Indfødsretten fastsatte Sum, for at erholde

alle Rettigheder lige med Indfødte, nedsættes til 3000 Rdlr., dog at disse Fremmedes Indfødsret i de første 6 Aar ei strækker sig uden for **Finmarken** o. s. v. Endeel Familier har før Kiøbstadens Oprettelse boet paa Den, og her staaer Hovedkirken for **Vardø Præstegield**, hvortil er et Annexfogn, kaldet **Makur**, hvis Kirke staaer ved **Makur-Fiord**. Sognepræsten, som henhører under **Østfinmarkens Provstie**, boer paa **Vardø**. Under dette Præstegield hører tillige et Finne-Kapel ved **Varanger-Fiord**, som betienes af en Missionarius. Paa Den er ansat en Told Conserolleer med 2 Røyerter. Aar 1792 indkom til **Vardø** 10 Skibe, og samme Aar afgik ligesaa 10 Skibe.

Varhoug, faa kaldes endeel af Stranden ved **Tønsberg-Fiord**, 1/2 Miil fra **Tønsberg**, i **Iarlsbergs Grevskab**, hvorhen Bønderne nedføre en stor Deel Brændevad, som siden ved smaa Fartøier afhentes.

Varhous Sogn, et Annex til **Haae** eller **Nærim Præstegield**, i **Iedderen** og **Dalernes Fogderie**, **Stavanger Amt**.

Varildsøe, en De i **Hardanger Fiord**, under **Søndhordlehns Fogderie**, søndre **Bergenhuus Amt**, som er 2 Mile i Omskreds. Paa denne De ligger mange Gaarde og en Kirke, som er Annexkirke til **Strandebarms Præstegield** i samme Fogderie. Paa vestre Side af denne De er en høi Klippe, som lange fra viser sig i Dannelsen som en Hest.

Varmaa eller Værmæa, en Elv i **Grøttens Præstegield**, **Romsdals Fogderie** og Amt, som kommer fra et Field, kaldet **Slette-Fieldet**, og falder ud i **Raum-Elv**. Over Elven er en meget lang og høi Broe, bygt af Tommer.

Vartdalsstrand, faa kaldes i Almindelighed den hele Landstrækning, som **Hareids Annexsogn** til **Ulvsteens Præstegield**, i **Søndmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**, eier paa det faste Land, men ellers betegnes ofte med det Navn **Houene**. Den hele Strand er meget høi og steil, og var ganske uboelig, naar den ikke var overskaaren af adskillige fmaa Dale, som baade ere frugtbare og vel beboede, faafom: 1) **Barstadvig-Dal**, der indbefatter 8 Gaarde. 2) **Mads-Dal**, har kun een eneste Gaard. 3) **Øvre-Vartdal**, har 3 gode Gaarde, hvoraf den ene, kaldet **Øgaard**, er et Kræmmerleie

Side 818

og 4) **Søre-Vartdal**, som og kaldes **Aarsæt-Dal**, har i alt 9 Gaarde, hvoraf den ene, som har samme Navn som Dalen, skal i gamle Dage have været beboet af en grim Kiæmpe og Voldsmand, ved Navn **Listur Bleike** eller **Liot den Bleege**. I denne Dal findes meget god Porcelain-Iord. Efter disse 4 Dale følger den egentlig faa kaldte **Vartdals-Strand**, som i Begyndelsen har nogle faa og fmaa Gaarde, men bliver fiden formedelst sin Steilhed ganske uboelig, og derhos vanskelig at komme forbi, faa ofte Vinden er vestlig eller fydlig; thi disse Vinde støde med en vældig Magt ind igiennem den her løbende Fiord, kaldet **Vartdals-Fiord**, og hindre Folk fra at komme fort paa deres Reiser, med mindre i a 2 Mand stige paa Land og trække Baaden efter sig ved et Reeb langs Stranden, hvilket kan gaae hurtig. Foruden Fiskerie af Lange og Qveite, som gives i **Vartdalsfiord** og hosliggende **Iørgenfiord** og **Ørstefiord**, have Indbyggerne her paa **Vartdalsstranden** ypperlig Fangst af Lar, besynderlig ved de 2de Gaarde **Festøe** og **Flaskiær**, af hvilke den første har en Larer Vorpe staaende paa en Landpynt, som paa vestre Side gjør Skilsmisse imellem **Storfiord** og **Iørgenfiord**, hvilken skal være den bedste i hele Fogderiet, og fætter Gaarden i megen Priis.

Vartey-Sogn, et Annex til **Tunsøe Præstegield**, i **Mosse Fogderie**, **Smaalehnenes Amt**.

Vartnæs og Kavringsnæs, faa kaldes de yderste Landpionter af det faste Land mod Østen, lige for **Vardø**, i **Østfinmarken**, under **Finmarkens Fogderie** og Amt.

Vaterland, en Forstad til Staden **Christiania**, see **Christiania**.

Vatne Skibreede, et Tinglaug i **Søndmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**, hvis Tingsted er Gaarden **Gamlem**.

Vatne Sogn, er det mindste Annex til **Borgunds Præstegield** fammestedis. Den største Deel deraf ligger paa det faste Land ved **Romsdalens** Grændser, og indtager især den østlige Deel af den store Landtunge, som ligger paa føndre Side af den store De, kaldet **Iellingsøe**, og har **Romsdals Fiorden** paa nordre Side, hvor **Harams** og **Borgunds** Sogne eie den vestlige Deel. Sognets Almue er i Almindelighed i god Stand, fornemmelig af den Aarfag, at her overalt falder godt Kornland, som tillige dyrkes meget vel, der fornemmelig tilregnes 2de fornüstige Bønder, navnlig: **Ole Andersen Skaar** og **Einer Aamundsen Birkevold**, fom begge levede i Begyndelsen af dette Seculum, hvilke gjorde der i Egnen de første Forsøg med den Maade, fom nu overalt er brugelig, nemlig: at forbedre og ligesom fornye Agrene hvert Aar med Muld eller Myrejord. Gaardene give nu sine Beboere ikke

Side 819

allene det fornødne Korn til Sæd og Ophold, men endog tildeels noget aarlig til Forhandling. Herforuden lægge Indbyggerne tillige megen Vind paa Fiskerie, især det saa kaldte **Vaar-Fiskerie**, da de om Foraaret begive fig hen for at fange Torsk, enten til de 2de bekiendte Fiskevære i **Romsdalen**, som kaldes **Onen** og **Orten**, eller og, om Fangsten der flaaer feil, til **Borgensund**. Desuden fange de om Sommeren, ei allene Qveite, Lange og Sækkenod-Sey paa Havet, men og endeel Lar og Sild i Fiordene, hvilket alt indbringer dem gode Fordele. I den nordlige Part af Sognet indløber en Tværfiord, kaldet **Vatne-Fiord**, som fra en anden Fiord, kaldet **Samfiord**, er adskilt ved en mellemløbende Strand, som har Navn af **Skaarstrand**. Denne **Vatnefiord** er, ligesom **Samfiord**, 1/2 Miil lang. Ved dens Aabning er den meget breed, hvor nogle Der ligger, hvoraf 2de ere beboede. Den inderste Deel af Fiorden er meget trang, og derhos paa begge Sider indsluttet af steile Bierge. I Fiordens Botn ligger en Gaard, kaldet **Ous**, hvorfra falder et Eid eller Alfarvei, som forbinder **Vatnefiord** med **Gryttefiord**, og har Navn af **Vatne-** eller **Eidvig-Eid**. Den vestre Side af Fiorden er best beboet. Paa den østre Side af **Eidvig-Eidet** ligger **Vatne-Bøyg**, som indbefatter den inderste Deel af **Vatnefiord**, tilligemed en fra Fiorden opgaaende Dal, kaldet **Vatne-Dal**, som er en temmelig stor Dal, der strækker fig fra Vesten til Østen omtrent i en Miils Længde, er indsluttet af Fielde paa begge Sider, og giennemskiæres i Midten af en Elv, som, førend den falder ud i Fiorden, forener fig med et lidet ferskt Band, der holder 1/2 Miil i Omkreds, af hvilket Band Dalen, Fiorden og hele Sognet har fit Navn. I Dalen falder godt Kornland og gode Græsgange, saa og nogen Birkeskov. Foruden ommeldte 2de Fiorde indløber ved Siden af **Vatnefiord**, den tredie Tværfiord, kaldet **Vesterfiord**, som er knap 1/2 Miil i Længde, og meget fnal, især i Midten. Hele Sognet har i alt 43 matrikulerede Gaarde, hvilke skylde 91 Vog 1 Bispd. 15 Mark Fisk, og beboes af 108 Gaardmænd med 8 Huus- og Pladsemænd. Kirken har staaet ved Gaarden **Vatne** i **Vatnedalen**, ganske nær ved førmeldte ferske Band, hvor den havde en smuk Situation, men laae ikke beleilig; hvorfor Almuen, som selv eier Kirken, fik den forflyttet i Aaret 1761 til Gaarden **Ousgotten**, hvor den, istedet for den forrige af Staver, blev opbyggt af Tømmer, med et Spiir, og tækket med Tagsteen. En Skolemester, ved Navn **Iacob Sørensen**, har strax efter Kirkens Opbyggelse forfærdiget Altertavlen, hvilken er smukt udkaaret i Træ, famt malet og forgyldt. Til Kirken hører et lidet Iordegods af Skyld 8 Vog 17 1/2 Mark Fisk.

Side 820

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

Aar 1739 bestod Folke-Antallet af 712 Siele, og Aar 1752 af 710, deraf Mandkiøn 324, og Qvindekøen 386.

Vatnæs, et Forbiereg i **Hunevands Syssel**, nordre Fierding af **Island**, hvorved falder godt Fiskerie.

Vatsdalsaaen, en fiskerig Elv sammesteds.

Vatsfieldet, en Fieldstrækning, beliggende imellem **Tiller Annexsogn** til **Klaboe Præstegield**, i **Strinde Fogderie**, og **Melhuus Præstegield**, i **Guldals Sorenskriverie**, **Tronhiems Amt**. Paa den nordre Kant af denne Fieldstrækning affkiæres endeel fra det øvrige Field, ved en Aabning, som gemeenlig kaldes **Skiølen**.

Vatsværn, saa kaldes et Tinglaug i **Nordhordlehns Fogderie**, søndre **Bergenhuus Amt**, hvis Tingsted er **Bolstadørn**.

Vattenaas, saa kaldes et Kapel til **Sigdals Præstegield**, i **Buskeruds Fogderie** og Amt.

Veeden, en gammel privilligeret Herregaard, beliggende paa en Bakke, en kort halv Miil fra Byen **Friderichshald**, i en overmaade behagelig Eng af **Bergs Hovedsogn** og Præstegield, under **Idde** og **Marker Fogderie**, **Smaalehnenes Amt**, ganske nær ved et ferskt Vand, kaldet **Fem-Søen**, og ved **Tistedals-Elv**, som strax nedenfor Gaarden danner den bekiendte, meget smukke **Tistedals-Fosse**. Af sammtlige Herregaarde i Amtet er denne den mindste, men derhos een af de ældste. Endeel Bøndergaarde i **Torpedalen**, under **Rokke Annexsogn**, skal forhen have lagt hertil, men ere Tid efter anden bortsolgte. Den fornemste Herlighed bestaaer altsaa nu allene i de faste Grunde, paa hvilke Saug- og Mølle-Brugene samt Vaaningshusene paa begge Sider af **Tistedals Elv** ere opførte. Gaardens nærværende Eier er Kammerherre og Amtmand **v. Bülow**. For ham var Svigerfaderen Kammerherre **v. Schøller**; for ham, hans Svigerfader **Thomas v. Blirenskiold**; og for ham Oberst-Lieutenant **Peder v. Colbiørnsen**, som formenes at have arvet denne Herregaard efter sin rige Morbroder Assistenceraad **Niels Stub**. Videre formenes, at Gaarden har været eiet af Præsident **Niels Hansen Meng**; samt af en **Iens Bielke** ved Aar 1665, som da boede paa **Sande-Gaard** i **Tunse Præstegield**. Den ældste Eier til Gaarden, som vides, har været en Frue, ved Navn **Helene Christine Giertrud Vivicke Birgitte Ellis**. Ganske nær ved Gaarden sees opreist en stor Steen, 4 Alne høi, ved Iorden 24 og øverst 12 Tommer breed, med 4 til 14 Tommers Tykkelse, hvorpaa staaer en næsten ulæselig Inskription, som viser, at den er sat der for 170 til 180 Aar siden, af en iydsk Forpagter paa **Beedengaard**, navnlig **Niels Christiansøn**, til Erindring om ham selv og hans Herskab, nemlig: at han var født i **Viborg**, Aar 1580, kommet til **Ellinggaard** paa **Onsen**

Side 821

den 1595, og til **Beedengaard** 1599, hvilken Gaard han havde at forvalte og til Forpagtning indtil Aar 1625, for hans Herskab, som da var ovenmeldte Frue **Ellis**.

Beedstad, en Gaard i **Ringeboe Præstegield**, søndre **Guldbrandsdalens Sorenskriverie**, **Christians Amt**, af Skyld 4 Huder Odelsgoods, er Lehnsmandsgaard og Tingsted for Præstegieldet. Under Gaarden høre 2de Huusmandspladse.

Beedvig, en Gaard i **Fosnæs Præstegield**, 1/2 Miil fra **Iesund**, under **Nummedals Fogderie**, **Tronhiems Amt**, hvor en Bautasteen staaer, som er 3 Alne høi.

Vedøe Præstegield i **Romsdals Fogderie**, Provstie og Amt, har fordum været et meget vidtløftigt og betydeligt Præstegield; thi det er nu deelt i 3de Præstegielde, nemlig: **Vedøe**, **Mæsset** og **Bolsøe**; dog bestaaer nærværende **Vedøe Præstegield** endnu af 4 Kirkesogne, som ere: **Vedøe Hovedsogn**, og Annexerne: **Rødven**, **Vestnes**, og **Sylte** eller **Tresfiord**. Af en Fiord, kaldet **Langfiorden**, som gaaer ind fra Havet 3 Mile i Landet, og som er beboet paa

begge Sider, deels ved Stranden, og deels i de tilstødende Dalstrækninger, hører den halve Deel af 1 1/2 Miils Længde til **Vedøe Præstegield**, og fra denne Fiord løbe 3de Tværfiorde under dette Præstegield, ligesaa beboede rundt om, nemlig: **Rødven**, **Tresfiord** og **Tømmerfiord**. Ved **Langfiorden**, eller som den og kaldes, **Vedøe-Fiorden**, ligge 2de beboede Der, nemlig: **Vedøen** og **Sækken**, hvilke ved et smalt Sund ere adskilte. **Vedøen** er ikkun 1/2 Miil i Omkreds, men mærkværdig deraf, at Præstegieldet har fit Navn efter famme, og at paa Den i fordum Tid har været en Kiøbstad, kaldet **Vedøe**, som var anlagt i det 11 Aarhundrede, og har havt Handelsprivilegier af Kong **Oluf Haagensen**, Aar 1384. Denne Kiøbstad laae paa den nordre Side af Den, hvor nu intet andet er tilbage, end en gammel Steenkirke, kaldet **St. Peders Kirke**, som nu er Hovedkirken for Præstegieldet, og hvorved ligger **Vedøe Præstegaard** paa et smalt Eide imellem 2de Bugte, som kaldes **Nord-** og **Sør-Baagen**. **Nordvaag** formenes at have været Byens Havn, samt Losse- og Ladested, hvor endnu sees Levninger af en stor Steenbroe eller Dæmning. Den øvrige Deel af Den bestaaer af Bierg og Klipper, med 3de Indvige af Søen foruden de 2de før nævnte, nemlig: **Bondevigen**, **Saltievigen** og **Skientnevigen**. Endeel smaa Fyrretræer og anden Kratfkov var opvoxet overalt paa Den, men Aar 1766 om Sommeren blev den bedste og største Deel deraf ved Skovild aldeles ødelagt, hvilken Ild vedvarede næsten i 8 Dage, uagtet en stor Mængde Folk var beskæftiget Nat og Dag for at dæmpe den, hvilket tilsidst blev opnaaet, saaledes at Kirken og Præstegaarden, som ellers tillige

Side 822

havde blevet et Offer for Ilden, blev reddet. Paa Den sees Levninger af 2de andre smaa Kirker eller Kapeller. Hovedkirken formodes at være bygt Aar 1203, hvilket Aarstal er indsat med Iernhager paa Kirkens vestre Muur. Det øverste Lag Stene oven paa Kirkens høie Grundfod, dens Hjørner, dens Indfatninger om Døre, Vinduer og Gange, ere alle af hugne Stene, Resten af Kampe- og brudte Stene. Kirken er indvendig meget vel indrettet. Altertavlen er meget gammel og af gammeldags Arbeide. Den er oven over udskaaret med ziirlig Løvværk, vel udstafferet og malet, og paa Altertavlen selv sees en vel tegnet Forestilling paa Alterens Sacramentes Annammelse, og Indstiftelsens Ord med forgyldte Bogstaver. Den kan tillukkes med 2de Døre, som hænge, een paa hver Side, paa hvilke Døre staae indvendig 2de Vaabener, nemlig eet paa hver Dør: det ene deelt i 4 Qvartere, hvidt og rødt om hinanden, og derover de Bogstaver T. T. A.; det andet har 3de Sparrer i hvidt Feldt, med Bogstaver F. C. S.; hvilke Vaaben og Bogstaver tilkiendegive, at denne Altertavle er Kirken foræret af daværende Lehnsherre i **Tronhiem**, Tage Tott Andersen, og hans Frue Clara Sparre. Desuden staae sammenslagt paa begge Dørene Anno Domini 1625, den 31 Octobris. I et Par af Kirkens i den senere Tid indsatte Vinduer sees 2de Ruder fra gammel Tid; thi paa den ene staaer de **Krusers** Vaaben indbrændt, en blaa Hue, med guult Bræme og Dusk, i Feldtet saavelsom paa Hielmen, og der oven omkring: Karen Kruse, som var Lehnsherren i **Tronhiem** Oluf Pasbergs Frue, og paa begge Sider det Aarstal 1631. I det andet Vindue og Rude staaer Navnet Iørgen Vind, og hans Vaaben, et sort bidslet Hestehoved. Denne Iørgen Vind var da forlehnet med **Romsdals Amt**, men blev siden Rigs-Admiral, og skudt i et Søeslag Aar 1644. Paa een af Kirkens Stole paa Gulvet, staaer ogsaa udgravet et Vaaben med 3 Lilier i, og derover de Bogstaver L. A. D., hvilke Bogstaver tillige staae paa en stor gammeldags Fingerbølle, som er funden i Iorden paa Præstegaarden. Desuden sees samme Bogstaver tilligemed daværende Præstes, Hr. I. Holckes og Andres Navne paa Prædikestolen. I Kirkens Chor staaer endnu en Fane, som der har været ophængt over en Friderich v. Hovens Grav, som var født paa en adelig Sædegaard, kaldet

Vestnes, i **Vestnes Annexsogn**, Aar 1654, og døde sammestedis Aar 1676. Hans Fader var General Reinholt v. Hoven. Ved en Reparation paa Choret for endeel Aar siden blev under Gulvet funden en stor Liigkiste, og i den et Liig ganske heelt, hvis Hoved og Arme hvilede paa Silkepuder, udstafferede med Gyldbroidinger. Dette Liig formenes at have været bemeldte Friderich v. Hoven. Videre

Side 823

findes i **Vedøe Kirke** endeel andre mærkværdige Ting, nemlig: 1) En gammel Messehagel fra de catholske Tider, af purpurrøt Klæde, prægtig udstafferet med meget stærk Sølv- og Silkebrodering, af Blomsterværk, Navne 2c. 2) J den næste Stoel ved Choret, paa den nordre Side, ligger en meget gammel Liigsteen af hvid Marmor, med Paaskrivt i Kanterne af Munkebogstaver, men aldeles forslidt. 3) Nederst i Kirken ligger en Liigsteen med følgende Inskription: "1604. 7 Dec. obiit Eberhardus Mum, cum uxore Geeske Henrici, illa obiit 1612. 6 Jan., & hic sepulti sunt." 4) Ved Indgangen til Kirken, mod Nord, ligger en anden Liigsteen, hvorpaa øverst staaer: Steen Knutson, som døde 1612, og nederst staaer: Kong. Maj. Knut Jensen, Foged over **Romsdals Leen** Kommer denne Steen til. 5) J Choret staaer et Begravelses-Monument over en Søn og en Datter af førnævnte Hr. Holck, med et latinsk Vers derpaa; og paa Gulvet derunder ligger over dem en stor tyk Liigsteen, i hvis Hjørner ere 4 Iernringe indsatte. Hoved-Indgangen til Kirken har, som sædvanlig, været paa dens vestre Gavl, men denne er nu tilmuret; dog sees, at den har været udziret med adskillige Udhugninger, deriblandt 3de opad vendte Ansigter, eet paa hver Side af Indgangen, det 3die over den. Indfatningen er af hugne hvide Marmorstene. Indgangen er nu paa den nordre Side, hvor en muret Fordør er opført. Disse Forandringer formodes at være skeete Aar 1631, da en Hovedreparation er giort paa Kirken, og til Erindring deraf er i Chorets Gavl, paa en ved Vinduet indsat Steen, udgravet følgende Inskription: I. H. S. Amplif. A. S. f. p. OLAO P. CURAT. A. I. G. P, Et P. D. Z. C. H., 1631. Hvilket indeholder følgende Ord: "Amplificatio Ædis Sacræ facta pro Olao Publico Curatore à I. G. P. & Pastore, Domino Zacharia Christophori Holck." Hele Præstegieldet bestaaer af 166 matrikulerede Gaarde, som skylde 207 Vog 9 Mark Fisk, og bleve Aar 1773 beboede af 354 Bønder, 48 Huusmænd og 29 Strandsiddere. Hovedsognet har færskilt 63 Gaarde, som samme Aar bleve beboede af 117 Bønder. Iordbruget er i den senere Tid temmelig forbedret, fornemmelig i **Tresfiords** eller **Sylte-Sogn**. Endeel Gaarde har Skov til Fornødenhed, men andre stor Mangel derpaa, fornemmelig til Bygningstømmer. Af Løvskov, fornemmelig Birk, kan endog noget Brænde udføres til Afhandling; men den fornemste Næringsvei er Fiskerie. Bønderne i de 2de Annexer **Sylte** og **Vestnes** drive meget paa Hesteprangerie, hvilke Heste de deels selv opføde, deels købe paa **Søndmør**. Til Præstegieldet er en Sognepræst, som boer paa førnævnte **Vedøe Præstegaard**, hvilken Gaard har i fornum

Side 824

Tid været meget ringe og slet dyrket, men er nu temmelig forbedret; thi fornum kunde kun faaes 1, 2 a 3 Tønder Korn, og fødes 6 Malkekøer, nu derimod saaes 12 a 14 Tønder, fødes 2 Heste, og 20 Malkekøer, foruden smaat Qvæg. Til Gaarden ligger en Frugt-, og en Kiøkken- og Blomster-Hauge, begge meget gode og frugtbare. Af Frugttræer ere her fornemmelig Kirsebær, samt Æble- og Blommetræer, blandt hvilke ere især 2de Æbletræer, som i visse Aar have givet 12 a 14 Tønder Æbler. Sognepræsten er tillagt i Jordegods 20 Vog 6 Mark Fisk, deels med og deels uden Børel. Ved Aar 1589 var 1/3 Part Korntiende af **Vedøe Gield**, indbefattet **Næssset** og **Bolsøe**, ei mere end 80 Tønder, nu derimod regnes den dog af førnævnte

4re Sogne eller nuværende **Vedøe Præstegield** for omtrent 200 Tønder. Aar 1769 bestod Folke Antallet af 2416 Siele. Dette Sognekald er saaledes temmelig betydelig, men derhos meget besværlig ved haarde og tildeels farlige Søreiser.

Vedøe, en meget frugtbar De, beliggende kort fra **Reykevig** eller **Holmens Havn**, i **Guldbringe Syssel**, søndre Fierding af **Island**, hvor et berømt Kloster har staaet indtil Reformationen da det blev sekulariseret. Samme Kloster blev stiftet Aar 1226 af Biskop Magnus Gisserssen, og hans Broder Thorvald, Fader til Gissur Iarl, og denne Thorvald blev siden Kanik sammestedis. Indkomsterne af Klosteret anvendes nu til 12 Fattiges Underholdning. Den Kongelige Landfoged boer paa **Vedøe-Kloster**.

Veehuus-Rierringa, et meget høit Field med 3de Forhøininger, beliggende i **Vennie Præstegield**, **Øvre Tellemarkens Fogderie**, **Bradsberg Amt**, hvilket Field skal kunne sees 10 a 12 Mile i Syd derfra.

Vefrings Sogn, et Annex til **Førde Præstegield**, i **Søndfiords Sorenskriverie**, nordre **Bergenhuus Amt**.

Vessen-Fiord, en meget stor og kroget Fiord sammestedis, som kommer fra Havet ind imellem Derne, og skiær fig i mange Bugter og Vige ind i Landet. Den gaaer først 1 Miil i Nordost, siden i Øster, og endelig i Sydost til Syden. Jnde i denne store Fiord ligge 6 a 7 Bøygdelauge, i hvilke boe næsten 500 Familier af Gaard- og Pladsemænd, da Iord- og Landbruget er her meget ypperligt, formedelst nye opryddede Jorder. Ved denne Fiord ligger **Vessens Præstegield**, under **Helgelands Provstie**, og inderst i Fiorden **Dolstad-Kirke**, som er Hovedkirken til bemeldte Præstegield, hvortil end videre hører et **Finne-Kapel**, kaldet **Hatlesteds-Kapel**, og derved en Skole til Finnebørns Underviisning i den christelige Religion; for hvilket Præstegield er en Sognepræst

Side 825

præst og en Missionarius for Finnerne. I **Vessen-Fiord** har mange Elve fit Udløb.

Vessens Fierding, et Tinglaug fammesteds, fom har 2de Tingsteder, nemlig: Gaardene **Kulstadøen** og **Rynes**.

Vegaardfheims Sogn, i **Raabygdelaugets Fogderie**, **Nedenæs Amt**, under **Riislands Tinglaug**, er et Annex til **Gierrestads Præstegield**, i **Nedenæs Fogderie**, fom har omtrent 88 Gaardsbrugere, hvis Gaarde og Gaardparter skylde 68 Huder, hvorunder ligge omtrent 55 Huusmandspladse. Til disse Gaarde ere gode Skove og Græsmarker, men maadelig Kornavling. Sognet indeholder i Længde 3 1/2 Miil, og paa det bredeste 2 3/4 Miil. Kirken ligger 2 Mile fra Hovedkirken, paa et Sted, kaldet **Moland**, hvoraf den ofte kaldes **Molands-Kirke**. Norden for Kirken ligger et ferskt Vand, kaldet **Vegaards-Vandet**, fom er 1 1/2 Miil langt, og 1/2 Miil bredt. Her i Nærheden under **Holte Sogn** ligger **Næs Jernværk**, fom tilbringer Sognets Indbyggere god Næring ved Kul-Leverance, faa og noget til **Egelands Jernværks** Hammer paa Gaarden **Rød** i **Søndeløv Sogn**. Aar 1768 blev her i Sognet paa en Gaard, kaldet **Lien**, anlagt med Kongelig Privilegium et Blyants-Værk, og hvortil blev oprettet et Pukværk; men Arbeidet er nu standset.

Veglo, faa kaldes Kapellansgaarden i **Overhaldens Præstegield**, under **Nummedals Fogderie**, **Tronhiems Amt**, fom er en temmelig stor, god og velbebygget Gaard.

Vegfund, et trangt Sund, fom løber imellem det faste Land og en De, kaldet **Sulsøn**, i **Borgunds Hovedsogn** og **Præstegield**, **Søndmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**, hvorigiennem er en stor Passage med store og fmaa Baade, ved Reife til og fra **Borgensund**. Igiennem dette Sund tog Kong **Oluf den Hellige** Veien, da han for **Hagen Iarl** maatte flygte igiennem

Søndmør til Oplandene, og derfra videre ud af Riget. Paa nordre Side af Sundet ligger et Kræmmerleie, kaldet **Vegsund**, hvis tilliggende Iorder ere skyldsatte for 1 1/2 Vog Fisk. Paa den føndre Side af Sundet ligger en Gaard, kaldet **Veibust**, fom skylder 2 Vog 2 Bispd. 6 Mark Fisk, og beboes af 3 Gaardmænd, mærkværdig af en Kilde ved Stranden, kaldet **St. Oles Kilde**, fom har et klart og velsmagende Vand, og har i fordom Tid været i stor Anfeelse.

Vegusdals Sogn, et Annex til **Evje Præstegield**, i **Raabygdelaugets Fogderie**, **Nedenæs Amt**. **Vegusdals Tinglaug** fammesteds har Gaarden **Vegusdal** til Tingsted.

Veien, en Gaard i **Nordrehougs Hovedsogn** og **Præstegield**, **Ringeriges District**, **Buskeruds Amt**, hvor en Masse-Konge, ved Navn **Veine**, skal have boet. Endeel store Høie ligge ved Gaarden,

Side 826

og et Stykke fra Gaardens Huse paa en Moe eller flet Mark fees mangfoldige faadanne Høie. Her figes, at et Feltflag fkal have staaet imellem Kong **Veine** og Kong **Tana**, fom fkal have boet 1/2 Miil derfra paa en Gaard, kaldet **Tandberg**, hvorved Kong **Tana** med hans Folk fkal være overvundet og dræbt af Kong **Veine** og hans Folk. Om denne Kong **Veien** eller **Veine** fortælles videre, at han fkal have havt **Viger** eller **Odalens Annexsogn** til bemeldte **Nordrehougs Præstegield** under fin Regiering, hvis Indbyggere han formedelst Rebellion med Magt maatte tvinge til Lydighed, og til Straf fkal han have fat en Hund paa een af Gaardene i **Oydalen**, fom Bønderne fkulde ære og agte i alle Maader fom deres Konge, hvilken Hund Kongen lod kalde **Ring**, og Gaarden **Ringerud**, hvorhos Kongen gav Bønderne tilkiende, at den fom først anmeldte Hundens Død, fkulde miste fit Liv. Nogen Tid derefter indtraf det, at Hunden creperede, eller, efter Beretningen, blev ihielslaget af Bønderne; men ingen torde anmelde det for Kongen. Endelig fkal een af Bønderne have taget Hunden paa Ryggen og gaaet dermed til Kongens Gaard, **Veien**, og da han kom for Kongen, vendte han Ryggen frem, uden at fige noget. Kongen fkal da have fpurg: "Er nu Kong **Ring** død?" og Bonden svarede: "Det er, Herre Konge! ikke Ordene mine, men Dine." Over dette Indfald fkal Bonden have undgaaet den paalagte Straf, og Bønderne fiden befriede for flere faadanne Straffe.

Veiglie Sogn, et Annex til **Rolloug Præstegield**, i **Nummedals** og **Sandsværds Fogderie**, **Buskeruds Amt**.

Veigsteen, en Gaard i **Nordrehougs Hovedsogn** og **Præstegield**, i **Ringeriges District**, **Buskeruds Amt**, hvor en stor Høi for omtrent 80 Aar fiden fkal være udgravet, hvorved fandtes et muret Begravelsessted, fom var 3 Alne i Qvadrat, paa hvis Bund laae en Steen-Helle, hvorunder fandtes endeel Menneskebeen af en meget ualmindelig Størrelse. En Kong **Ring Dagson** formenes her at have været begravet, thi han fkal have boet paa Gaarden. Ved den Tid Høien blev opkastet, var Gaarden beboet af Stedets daværende Sorenskriver **Müller**.

Vekerøe, en fmuk Gaard, beliggende ved **Christiania Fiord**, i **Aggers Præstegield** og Sorenskriverie, **Aggershuus Amt**, tilhørende Iustitsraadinde **Anker**. Paa den ene Side af Gaarden er et Lysthuus, hvor man af Vinduerne kan tale med Skibsfolkene paa de tæt hosliggende Skibe, da her er en god liden Havn. Paa den anden Side er Spadseregang forbi en Forhøining, hvorpaa er anlagt et Batterie med smaa Kanoner og en Flagstang, og hvorfra faluteres ved høitidelige Leiligheder. Denne Gang gaaer endelig op paa et lidet Bierg, hvor adskillige skiæve Gange snoe sig imellem

Side 827

artige Partier, i den nyere engelske Smag. I lige Linie fra Gaardens Hovedbygning gaaer tvers over Landeveien i Nord en prægtig og med stor Bekostning anlagt Vei til Gaarden **Bogstad**, fom ligger paa en høi Bakke ved **Voren Vand**, fee **Voren**.

Veklem eller Ørlands Hovedkirke, fee **Ørlands Præstegield**.

Velfiord, en breed og lang Fiord, fom gaaer S. O. ind i **Helgelands Fogderie**, **Nordlands Amt**, hvorved ligger et Bøygdelaug, kaldet **Velfiord**, under **Brønsøens Præstegield**, hvis Tingsted er Gaarden **Sømnæs**.

Velle- eller Vælde Dal, en meget jevn og frugtbar Dalstrækning i **Sykelvs Annexfogn**, under **Ørskougs Præstegield**, i **Søndmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**, fom gaaer op fra **Sykelvsfiordens** Botn, og strækker sig 1 Miil op i Landet hen mod **Strands Sogns** Grændser. Midt igiennem Dalen løber en Elv, fom paa føndre Side tager til sig en Tværelv, der kommer fra **Iørgenfiords** Grændfer, og har ofte foraarfaget stor Skade ved Overfvømmelfe og Udbrud, til hvilket at forekomme visse Dæmninger af Træe og Steen ere opførte med temmelig stor Bekostning, hvorefter Hovedelven fortfætter sit Løb videre ned efter Dalen til et ferskt Vand, kaldet **Fidtjæ-Vatn**, og derfra udgyder sig med en stærk Strøm i **Sykelvsfiorden**. Dalen indeholder 9 gode og tildeels temmelig store Gaarde, af Skyld 46 Vog 2 Bispd. 15 Mark Fisk, og beboes af 54 Gaardmænd.

Vemøe, en meget smuk og behagelig De, fom ligger omtrent midt imellem det faste Land og en Halvøe, kaldet **Øenøe**, ved **Dragsundet**, under **Skoue Annexfogn** til **Borgunds Præstegield**, i sidstmeldte Fogderie. Denne De er overalt prydet med store og ranke Fyrretræer.

Vendelborg- eller Allern-Elv, en Elv i **Eger Præstegield**, **Buskeruds Fogderie** og Amt, fom kommer fra **Økern-Vand** eller **Kolbrek-Vandet**, og falder ud i **Stor-Elven**. Denne Elv driver 4 Saugbruge og 2de Kornmøller.

Venie-Fiord, en Fiord, fom imellem de Der **Tusteren**, **Stabben** og **Ertvaag** paa den ene, og det faste Land paa den anden Side fortfætter sit Løb fra Vester mod Øster en Miil ind i Landet, under **Nordmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**, til **Venie Kirke**. Den gives ellers adskillige Navne, faafom: **Tusterfiord**, **Ertvaagfiord**, **Aresvigfiord** og **Geistadfiord**, men **Venie-Fiord** er det meest bekiendte Navn, efter førmeldte **Venie Kirke**, hvilken Kirke er et Annex til **Hemne Præstegield**, i **Fofens Fogderie**, **Tronhiems Amt**. Den er en maadelig Træbygning, med et temmeligt høit Spiir, og har indvendig en smuk Altertavle; Kirken har været

Side 828

været indviet **St. Andreas** til Ære, og er derfor kaldet **St. Andreæ Kirke**. Omtrent den halve eller inderste Deel af Fiorden, som overalt er beboet, hører til **Venie Sogn**, men Resten til **Oure Præstegield** i bemeldte **Nordmørs Fogderie**. Den nordre Side af Fiorden har en meget brat Fieldside, som er en Strækning af det saa kaldte **Todals-Field**, hvorpaa ligger høit oppe fra Stranden 3de smaa Fieldgaarde.

Venja eller Vindne, en Gaard i **Grøttens Præstegield**, **Romsdals Fogderie** og Amt, beliggende i den Dalstrækning **Romsdalen**. Denne Gaard formenes i gamle Tider at have været beboet af anseelige Mænd, endog af den bekiendte **Skjøn-Valborg**. Strax oven for Gaardens nuværende Huse ligger en Høi eller Bakke, som kaldes **Valborg-Bakke** eller **Valborg-Sletta**. Oven paa er denne Høi ganske flad, og feer ud som en aflang Fiirkant, indeholdende i Længde 112, og i Brede 85 Alne. Her fortælles at **Skjøn-Valborgs** Boepæl skal have været, og ved Jordens Oppløining for nogle Aar siden fandtes paa den forreste Kant af Høien, Aske og adskillige Stene, saadanne som bruges til Muur, og hvoraf vist formodes i sin Tid at have paa

samme Sted staaet Huse; men **Skjøn-Valborgs** Boepæl anføres til adskillige andre Steder, saasom paa **Søndmør**, i **Bahuus-Lehn**, o. fl. St.

Vennie, saa kaldes 3de Gaarde, nemlig: **Vennie**, **Fremegaard** og **Opgaard**, som nu ere sammenføjede under eet Brug, og udgiøre tilsammen een meget betydelig Gaard, af Skyld 7 Spand, beliggende meget behagelig ved en Bugt af **Strindfiorden**, under dens Indløb til **Bedstaden** og **Indersen** m. fl. St., kaldet **Motsvigbugten**, i **Motsvigens Annexsogn** til **Ytterøens Præstegield**, i **Indersens Fogderie**, **Tronhiems Amt**. Gaarden er meget smukt bebygget, og har et anseeligt Fæhuus med Hestestald af Steen. Hovedbygningen med dens 2de Fløie er af Træe, og bestaaer af 2 Etager, bordklæd og malet. Paa denne Gaard falder en betydelig Korn- og Høeavling. Den har ligesaa en betydelig og vidtløftig Udmark, samt skjøn Skov, og en stor Deel Huusmandspladse. Vesten for Gaarden nedløber en Elv, som driver et betydeligt Saugbrug paa Gaardens Grund. Et kort Stykke paa søndre Side fra Husene staaer Sognets Kirke, som er en Træbygning i god Stand. Denne Gaard og Kirke, tilligemed **Ytterøens** Hovedkirke, samt mange andre Gaarde og Saugbruge, har været eiet af adskillige distingverte Mænd, deriblandt en Cancellieraad **Høyer**, som eiede et meget betydeligt Iordegods i **Tronhiems Amt**. Den sidste Eier af Gaarden og Kirkerne med endeel andre Gaarde og Saugbruge i **Ytterøens Præstegield**, var nu afdøde **Ioen Andres Skanke**, hvis Enke og Arvinger det hele Gods nu tilhører.

Side 829

Vennesbøygdens Sogn, et Annex til **Ringeboe Præstegield**, i søndre **Guldbrandsdalens Sorenskriverie**, **Christians Amt**. Kirken, som Almuen eier, er flyttet paa nye Tomt Aar 1780, fra Hovedkirken 1 1/4 Miil. Her prædikes kun hver 6te Uges Dag, efterdi Almuen har ligesaa nær Bei til Hovedkirken.

Vennes, 2de meget smukke og gode Gaarde, beliggende paa en Bakke ved nordre Side af **Strindfiordens** Indløb til **Bedstaden** og **Stod**, i **Verrans Annexsogn**, under **Ytterøens Præstegield**, **Indersens Fogderie**, **Tronhiems Amt**. Til denne Gaard, som beboes af 2de Bønder med 2 a 3 Huusmænd, hører en skjøn Fæemark, og nogen Skov, som benyttes paa et under Gaarden i Drift værende Saugbrug. Paa søndre Side af Gaarden er en god Havn for lægte og Baade.

Venneslands Sogn, et Annex til **Oddernæs Præstegield**, i **Mandals Fogderie** og Amt, henhørende under **Odde Tingsted**. De samtlige Gaarde i dette Sogn skylde 33 Huder 7 1/2 Engelsker. Aar 1787 var Folke-Antallet 393 Siele.

Venøe, store og lille, 2de Der strax uden for **Vennesund**, hvilket Sund skiær sig ind paa den store **De Seiland** i **Vestfinmarken**, under **Finmarkens Fogderie** og Amt.

Verdalsgaardene, saa kaldes nogle Gaarde i **Indersens Hovedsogn**, **Præstegield** og **Fogderie**, **Tronhiems Amt**, beliggende paa en høi Bakke. Paa den ene, som er en meget smuk og god Gaard, sees en Begravelses-Høi med 2de store Stene, omtrent 4 Alne høie.

Verdals-Elv, en stor Elv i **Verdalen**, under **Stør- og Verdals Fogderie**, **Tronhiems Amt**, som har sit Udspring fra mange Vande høit oppe fra de jemtelandiske eller svenske Grændser, og tiltager sig adskillige store og smaa Elve; fornemmelig ved en Gaard, kaldet **Neerholm**, forener den sig med **Suulelv**, til hvilket Sted den har Navn af **Helgaæ-Elv**. Siden fortsætter den sit Løb 2de Mile igiennem **Verdals Præstegield**, og falder ud ved **Verdalssøren** i **Verdalsfiord**, hvilken Fiord er en Arm af den store **Tronhiems-** eller **Strindfiord**, som her løber ind imellem Skognen og **Verdalen** paa søndre, og **Inderøen** paa nordre Side. Den saa kaldte **Verdals-Elv** har ofte forandret sit Løb, og derved foraarsaget betydelige Udbrud paa de langs Elven liggende

Gaardes Iorder, ja tildeels har den endog udtaget hele Gaarde, og en Kirke, som i fordom Tid har staaet paa Gaarden **Houg**; ingen Broe kan altsaa holdes over Elven, men Overfarten skeer paa Færge ved **Verdals-Øren**. Høit oppe fra Søen danner Elven en stor Foss, kaldet **Grundfoss**, hvor betydeligt Laxefiskerie falder, og her ere betydelige Saugbruge i Drivt.

Side 830

Verdals Præstegield sammesteds, forhen kaldet **Verdølen**, bestaaer af en stor Dalstrækning fra Grændserne i Øster mod **Iemteland** i **Sverrig** til **Verdals Fiord** i Vester, og er, ligesom andre Dalstrækninger, indsluttet paa begge Sider af Fielde og Bierge, men den ligger mere frie og aaben end andre Dale i Almindelighed, med store vidt udstrakte Marke paa begge Sider af ovenmeldte store **Verdals-Elv**, fornemmelig nederst i Dalen omkring og ved Hovedkirken, og end videre ned ad mod **Verdals-Fiord**. Paa den søndre og sydvestre Side grændser **Verdalen** til **Skognen**, og paa den nordre Kant mod **Sparboe Præstegield**, i **Indersens Fogderie**, hvor Grændsen gaaer næsten midt over et stort Vand, kaldet **Lexdals-Vand**, og ned til Fiorden over en Biergaas, kaldet **Koebjorgen**, hvorover er Passage fra **Verdalen** til **Indersens Annexsogn Salberg** eller **Røren**, og over hvilken Aas eller Biergstrækning en nye Kongevei er anlagt langs Søen med stort Arbeide og Bekostning, istedet for at den gamle Kongevei gik længere op over en Fieldaas, kaldet **Heien**, som ligesaa ligger imellem **Verdalen** og **Sparboen**, hvilket Field er meget steilt paa begge Sider og besværligt at overfare; mod Nordost gaaer Grændserne videre efter Fieldkiølen til **Sneeaasen** og **Findlierne**, og til de Grændsefielde, **Skiækerhatten**. Langs disse Grændsefielde er **Verdalen** 5 1/2 Miil breed, men nederst i Dalen, imellem **Skognen** og **Sparboen**, kun 2 Mile breed. Længden er ligesaa forskiellig, efterdi Dalen 2 Mile op fra **Verdalsfiorden** ved den Gaard **Steene** deles i 2de Grene. Fra **Verdals-Øren** eller fra **Tronæs-Pynten**, den yderste Odde af **Verdalen** mod V. eller N. V., til den mod S. O. øverste Gaard **Suul** er 5 eller 5 1/4 Miil, men mod N. O. til **Helgedal-** eller **Helgadal-Bøyg** ei mere end 4 eller 4 1/2 Miil. **Verdals Præstegield** indeholder nu 3 Kirkesogne, som ere: **Stikkelstads** Hovedsogn, og Annexerne: **Vuku** og **Halle**, henhørende under **Øster-Indherreds Provstie**. Herforuden har i fordom Tid været Kirker paa følgende Gaarde: 1) en paa Gaarden **Augla**, som nu er Præstegaard, beliggende 1/4 Miil Østen for Hovedkirken; 2) en paa Gaarden **Lyng**, 1/4 Miil mod Sydost derfra; 3) en paa Gaarden **Ulskind**, 1/2 Miil fra **Stikkelstad** mod Østen; 4) en paa Gaarden **Leklem**, henved 1 Miil derfra mod Nordvest; og 5) en paa Gaarden **Houg** i Hovedsognet. I **Verdalen** ligge mange smukke Gaarde, tildeels mærkværdige fra gamle Tider, fornemmelig Gaardene **Stikkelstad**, **Hallem**, **Forbrigd**, **Houg**, **Biertnes**, **Maritvold**, m. fl. Gaardenes Antal i hele Præstegieldet ere 283, deraf nogle enkelte store Gaarde af 5 a 6 Spand. De øvrige ere af mindre Skyld, ja nogle kun 2, 3, 4, 6 til 8 Marklaug. Alle Gaardenes Jordskyld ere efter Matrikulen 416 Spand 2 Øre 9 1/2

Side 831

Marklaug, men hvoraf Tid til anden er affældt, deels formedelst Leerfald og deels Elvebrud af **Verdals-Elv**, 57 Spand 2 Øre 8 Marklaug, og 2de Gaarde ere aldeles ødelagte, nemlig: Gaarden **Quam** af Iordfald, og Gaarden **Landfald** ved Elvebrud. I hele Præstegieldet ere 19 Saugbruge, deraf ere **Grundfos-Sauge**, 1 1/2 Miil fra Søen, de største og betydelige. De fleste af disse Saugbruge tilhøre Proprietair **Broder Hagen** paa **Maritvold**, og Kiøbmand **Thoning** i **Tronhiem**. Samtlige Sauges Quantum var Aar 1774 bevilget til 41,811 Bord aarlig. Ved bemeldte **Grundfos** gives og et betydeligt Laxefiskerie. Af Qværne eller Møllebruge ere her i alt 45 a 46, som tilhøre forskiellige Gaardeiere; de vigtigste staae ved en Elv, kaldet **Ulvilla**,

som løber ned i **Verdals-Elv**, og gjør et stort Vandfald. Under Gaardene ligge 53 Fieldsletter i de her værende Kongelige Almindinger. Gaardene ere inddeelte i 22 1/4 Soldater-Lægd, 22 1/2 Skieløber-Lægd, og 94 Dragoun-Qvartere. Mange Gaarde ligge øde og bruges som Avls- eller Underbrugs-Gaarde, og eie adskillige enkelte Mænd 2 a 3 saadanne Gaarde. Kornavlingen falder her betydelig, ei allene fordi Jorden er temmelig god og kornvis, men Bønderne ere i Almindelighed meget dueilige og flittige Iordbrugere, hvortil de her boende Kongelige Betiente og Andre uden for Bondestanden foregaae dem med et hæderligt Exempel, ved betydelige Rydninger og store Forbedringer. Tienden beløber pr. Part til omtrent 300 Tønder aarlig af Byg, Havre og lidet Rug. Ingen Kobber- eller Iernværker ere her i Præstegieldet, men paa adskillige Steder i Fieldene Anviisning dertil, især Kobber-Erts. Nogen Fordeel har Almuen ved Hestehandel, hvilke Heste deels er eget Opdræt, deels kiøbes fra omliggende Districter, og siden sælges til Iemterne ved deres Ankomst til **Levanger** i **Skognen**, omtrent ved Iuletider, og paa det store **Levangers** Marked først i Martii Maaned. Ligeledes drives stor Handel med Hornqvæg, som om Høsten bringes over Fieldene til **Røraas**. Af Sviin holdes her i Almindelighed en stor Deel, som sælges deels levende og deels slagtet. Men Almuens Hovednæring er Iordbruget, hvorved de ei allene høste Korn til eget Fornødenhed, men og til Salg; saa og ved Skovhugst til Saugtømmer, endskiønt denne Næringsgreen har i den senere Tid tabt fig betydelig, og sandsynlig vil aldeles forsvinde ved nærværende uforholdsmæssige Hugst, især til de nu i **Vrua** opkomne skadelige Haandsauge. Nogen Fortieneste, tildeels betydelig, har endeel af Almuen ved Bordkiørsel og Tømmerflaaddning, saa og ved at kiøre for Iemterne om Vinteren deres Fisk og Kornvare til **Skarsstuen** i **Iemteland**, som de have opkiøbt deels paa **Verdalssøren** og deels paa

Side 832

paa **Levanger**. Aar 1769 var Folke-Antallet i alt af Mandkiøn 1444 og af Qvindekion 1583, tilsammen 3027 Siele. Til dette Præstegield er en Sognepræst og en residerende Kapellan. Tingstedet er Gaarden **Leerfald**.

Verdalssøren, saa kaldes det Sted, hvor ovenmeldte **Verdals-Elv** løber ud i **Verdalsfiorden**, under sidstmeldte **Verdals-Hovedsogn**, hvorpaa staaer en stor Samling af Hufe, bygt i Orden efter 2de lange Gader og et Par smaa Tværgader, saa at Stedet har Anseelse af en liden Bye. Her boe endeel Vertshuusmænd eller Øltappere, Haandværkere, Fiskere, Arbeidsfolk, og nogle enkelte Familier uden for Bondestanden, deriblandt 2de Kiøbmænd, som ere Borgere af **Tronhiem**. Indvaanerne søgne til **Stikkelstads** Hovedkirke. Denne Plads tilhører den nær hosliggende Gaard **Moe** eller **Maritvold**, som eies og beboes af Proprietair **Broder Hagen**. Her staae de Kongelige Telt-Stabure eller Telt-Boder, og derhos er Exerceer-Plads. Ligesaa staae her Tiende-Bodene, og ned paa Øren endeel Søebrygger og Søeboder, tilhørende deels Indbyggerne paa Øren, deels nogle Bønder i Bygden. Blandt Haandværkerne, som boe paa **Verdalssøren**, ere Handskemagere fornemmelig bekiendte af deres gode og berømte Handsker. Her ved Øren er en stor Fart over **Verdals-Elven** ved Færge, og Kongeveien imellem **Verdalen** og **Indersen** ligger lige igiennem **Verdalssøren**.

Vereids Hovedsogn, see **Gloppens Præstegield**.

Vernekloster, en Herregaard strax Vesten for **Rygge Kirke** og Præstegaard, henved en Miil fra Byen **Mos**, i **Mosse Fogderie**, **Smaalehnenes Amt**. Denne Gaard var før Reformationen et Monnekloster, hvortil laae et betydeligt Iordegods, som siden for en stor Deel er bortsolgt. Under det endnu tilbageværende Gods boe mange Huusmænd, hvis Hufe ere af Bindingsværk

med kalkede Leervægge. Hovedgaardens Bygninger ere vidtløftige og gamle. Til Gaarden er en stor Hauge, forsynet med en meget betydelig Mængde Frugttræer.

Verran eller **Vestvig Sogn**, et Annex til **Ytterøens Præstegield**, i **Indersens Fogderie**, **Tronhiems Amt**, som forhen har lagt under **Indersens Præstegield**. Gaardene ligge for største Deel paa begge Sider af **Verra-Sund**, som er en Arm af den store **Strind-** eller **Tronhiems-Fiord**, og skiær fig 3 Mile ind i Landet strax Østen for Gaardene **Vennes** paa nordre Side af Fiorden, som her løber ind imellem **Motsvigen** og **Verran** paa nordre, samt **Ytterøen** og **Indersen** paa søndre Side, hvilket Sund er meget smalt, ikkun 1/4 Miil bredt. Kirken, som er en Træbygning i god Stand, tilhørende Major **v. Angel** paa **Sundnæs-Gaard**, staaer paa

Side 833

Gaarden **Vestviig**, yderst ved Sundets Aabning. Dette Sogn har mange gode og betydelige Gaarde, saafom Gaardene **Sund**, **Voldset**, **Molden**, **Vestvig**, m. fl., hvilke ere vel bebygte, og have ei allene gode Jorder til Korn- og Høeavling, men fornemmelig betydelige Skove og skønne Vandfald, især de Gaarde, som ligge høit oppe fra Stranden til Fields, hvor Kornavlingen derimod er mere usikker og ringe. Her ere derfor en stor Deel smaa og store Saugbruge, de fleste tilhørende Gaardenes Opsiddere, købte i Aarene 1776 og 1777 af nu afdøde Oberste **v. Bull**, som forhen havde tilforhandlet fig disse Gaarde og Saubruge paa Auction efter afdøde Cancellieraad **Høyer**; endeel Gaarde, saasom **Sand** m. fl. tilhøre **Tronhiems Hospital**, og nogle Kirke-Eiæren. Foruden den Fortieneste, Almuen har ved Saugtømmerhugst og Bord-Skiørsel, hugges en stor Deel Brændevod, som paa egne store og mindre Fartøier udføres til **Tronhiem** til Forhandling. I Sundet have Indbyggerne godt Fiskerie, fornemmelig af Torsk om Foraaret, længst ind i Botn, hvilket de saa meget mere kan gjøre fig til Fordeel, da de ere saa godt som ene derom; thi Fremmede kan ei uden stor Besvær komme dertil, eftersom Sundet foran er belagt med Is hele Vinteren, som bliver liggende langt hen paa Foraaret. Til **Verran** støder **Aafiordens Præstegield**, i **Fofens Fogderie**. Meget vidtløftige Kongelige Almindinger ligge her paa Fieldene, som have skønne Skovstrækninger og Vandfald, hvor betydelige Saugbruge forhen have været i Drift. I disse Almindinger ere og endeel Nyrydningspladse, hvortil ligge betydelige Strækninger af Engesletter og skøn Græsning for Creaturene om Sommeren, samt fiskerige Fieldvande; men disse Pladse ere besværlige at beboe formedelst deres Fraliggenhed, 2 a 3 Mile fra Bygden, desuden vorer der aldrig modent Korn.

Vestnæs Sogn, see **Vestnes**.

Vestbye Præstegield og Tinglaug, i **Follougs Sorenskriverie**, **Øvre-Borgesyssels Provstie**, **Aggershuus Amt**, bestaaer af 3 Kirkesogne, som ere: **Vestbye Hovedsogn**, hvis Kirke er en grundmuret Bygning, og Annexerne: **Soner** og **Gaarder**, hvortil er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Sundbye**.

Vestbye- eller **Morie-Sogn**, et Annex til **Enebaks Præstegield**, i **Nedre-Rommeriges Fogderie**, **Aggershuus Amt**. Kirken er en liden smuk Træbygning af de saa kaldte Lovekirker, staaende ved Gaarden **Vestbye**, 1 Miil fra Hovedkirken, og 3 Mile fra **Christiania**. Bemeldte Gaard **Vestbye** ligger paa en høi Bakke ved Kongeveien, er meget smukt bebygget, og forsynet med anseelige veldyrkede Jorder. Hovedbygningen er af 2 Etager, foruden Kielleren, har 2de Fløie paa Siden, alt af Træ; men de udven[dige] Trapper

Side 834

Trapper og Pillarene, som opholde Gitterværket, der indhegner Gaardsrummet, saavelsom et i Gaarden værende Springvand, ere af Marmor. Springvandet ledes fra et Kildevæld i nærmeste Berg, og Renderne ere lagte saa dybt, at Frosten ei kan række samme, hvorfor Fieldet paa nogle Steder maatte udspringes. For Korn- og Madvare staaer i Gaarden et af de saa kaldte Stabure, et Huus, som her er bygt paa ualmindelig høie Stolper. Blandt Ladegaardens Huse udmærker sig Hestestalden for dens Luftighed, Lys og Reenlighed. Den fornemste Herlighed til Gaarden ere 5 betydelige Saugbrug, som ere opførte strax neden for Gaarden ved et Vandfald, som dannes af en Elv imellem de 2de Vande **Vaagen** og **Miøren**. Disse Sauge have tilsammen 40,000 Bords aarlig Qvantum, hvoraf 17,000 høre til den største og 6000 til den mindste Saug. Dette Qvantum, mere og mindre skiæres aarlig paa disse Sauge i Bord og Planker, som paa Vinterføre kiøres til **Christiania**. Tømmeret dertil kommer fornemmelig fra **Østerdalen**, og flaades efter **Glommen-Elv** til et Vand, kaldet **Øyeren**, hvorfra det kiøres over Land om Vinteren 1 Miil til Saugene. Ved Saugbrugene, hvor Kongeveien ligger, er et godt Giesgiverie. Gaarden ligger ved Foden af et meget høit Bierg, kaldet **Mileskov-Kollen**, som har sin Strækning i **Spydebergs Præstegield**, hvorpaa ligger Snee hele Sommeren; den kan sees i en Afstand af 16 Mile mod Vesten.

Vestbye-Varden, et Field i **Eger Præstegield**, under **Buskeruds Fogderie** og Amt, omtrent 1 1/2 Miil fra Præstegaarden, hvilket er det høieste Field i Præstegieldet, og hvorfra haves Udsigt over den største Deel af **Eger**, **Modum**, **Sejdal**, **Flesberg** og **Ringerige**, samt de i samme District liggende store Vande **Tyrifiorden** og **Folt-Fiorden**.

Vestenfiord, en Fiord, som løber fra Havet i O. S. O. ind i **Helgelands Fogderie**, **Nordlands Amt**, hvilken Fiord ogsaa kaldes **Vistad-Fiord**.

Vesteraalen, et District i **Nordlands Amt**, som ligger 3 Mile i Nordvest fra Districtet **Lofoden**, bestaaende af mange store og smaa Øer, hvoraf de største og beboede ere: **Langenæs** eller **Langsøn**, **Ørning** eller **Ørnæs**, **Ulvøen**, **Andenøe** eller **Andenæs**, og den vestlige Part af den store Øe **Hind**, hvilke tilsammen indeholde 5 Præstegielde, som ere: **Hassel** 3 Sogne, **Bøe** 2 Sogne, **Ørnæs** 2 Sogne, **Dverberg** 2 Sogne, og **Andenæs** 1 Sogn, tilsammen 10 Kirkesogne og Kirker. Disse 10 Sogne ere igien inddeelte i 9 Fierdinger, nemlig: **Katnæs**, **Ulvøe**, **Sorteland**, **Langnæs**, **Barkestad**, **Malnæs**, **Vennie**, **Mohre** og **Andenæs**. Dette District udgjør med **Lofodens District**

Side 835

et Fogderie og Sorenskriverie, som tilsammen bestaaer af 577 matrikulerede Gaarde. Tingene holdes paa 9 Tingsteder, 3de Gange om Aaret, see **Nordlands Amt**. Disse Tingsteder ere i **Lofoden**: 1) Gaarden **Nordland** for **Værøe Præstegield**; 2) **Sund** for **Fladstads Præstegield**; 3) **Gietvigen** for **Buknæs**; 4) **Sande** for **Borge**; 5) **Helle** for **Vaage**; og i **Vesteraalen**: 6) **Melboe** for **Hassel**; 7) **Vennie** for **Bøe**; 8) **Fredstrand** for **Ørnæs**; og 9) **Andenæs** for **Dverberg** og **Andenæs Præstegield**. Sorenskriverens Domme indstævnes for **Nordlands** og **Finmarkens Laugdømme**.

Vesteraalens og Lofodens Provstie, under **Tronhiems Bispedømme**, bestaaer af førmeldte 2de Districter **Vesteraalen** og **Lofoden**, som tilsammen indeholde 10 Præstegielde, og derunder i alt 20 Kirker og Kirkesogne, hvortil ere 10 Sognepræster og en residerende Kapellan. Den ene af Sognepræsterne er tillige Provst for Provstiet.

Vester Fierding og Amt af Island, kaldes paa Islandske **Vestfirdinga Fiordung**, og bestaaer af 7 Sysler, som ere: **Sneefields**, **Dale**, **Bardestrands**, **Iisefiords**, **Strande**, **Myra**, og **Knappedals Sysse**, hvilke indeholde 45 Præstegielde, som ere inddeelte i 6 Provstier,

henhørende under **Skalholts Bispedømme**. I det Civile er denne Fierding og Amt inddeelt i 52 Tingsogne, som Aar 1753 havde 502 Skattebønder og 1346 andre Bønder. Aar 1760 vare her 1178 Iorder eller Tuner. Aar 1770 eiede Indbyggerne 690 Baade, de største for 8 Mand og de mindste for 2 Mand. Aar 1703 bestod Folkemængden af 15,774 Siele, men Aar 1769 ikkun af 13,596 Siele. Paa en Øe i **Dale Syssel**, kaldet **Rapsøe**, er et Bogtrykkerie, see **Rapsøe**.

Vesterfiord, en liden Tværfiord, som løber ind i **Vatne Annexogn**, under **Borgunds Præstegield**, **Søndmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**, hvilken Fiord er kun 1/2 Miil i Længde og meget smal især i Midten.

Vesterhorn, et Forbiereg i **Skaftelfields Syssel**, østre Fierding af **Island**.

Vester-Indherreds Provstie, i **Tronhiems Amt** og Bispedømme, bestaaer af 5 Præstegielde, nemlig: **Ytterøens**, **Inderøens** og **Bedstadens Præstegielde** i **Indersens Fogderie**, samt **Frostens** og **Lexvigens Præstegielde** i **Stør- og Verdals Fogderie**, hvilke tilsammen indeholde 14 Kirkesogne og Kirker, hvortil ere 5 Sognepræster og en residerende Kapellan.

Vester-Molands Præstegield, i **Nedenæs Fogderie**, Provstie og Amt, ligger ved Søekanten, og bestaaer af 2de Kirkesogne,

Side 836

Vester-Porsgrund.

nemlig: **Vester Molands Hovedsogn**, hvis Kirke er en Steenbygning, og **Høvogs Annex**, hvortil er en Sognepræst. Forhen har dette og **Øster-Molands Præstegield** været sammenføiet under Eet, men i Kong **Christian 6tes** Tid bleve de adskilte til 2de Præstegielde.

Vester-Porsgrund, et velbeboet Sted ved **Skeens Elv** eller Fiord, beliggende lige over for **Øster-Porsgrund**, og med samme udgjør et Ladested under **Langesunds Tolddistrict**, hvis Toldbod er opført paa en Øe ved **Øster-Porsgrund**, kaldet **Toldbodøen**. **Vester-Porsgrund** ligger paa Gaardene **Søndre-Bjørntvedts** og **Klyves Grund** i **Solums Hovedsogn** og Præstegield, **Nedre-Tellemarkens Fogderie**, **Bradsberg Amt**, 1/2 Miil fra Byen **Skeen**, 1/2 Miil fra **Brevig**, og 2 Mile fra **Langesund**. En liden giennemløbende Elv, **Klyve-Elv** kaldet, adskiller ovenmeldte 2de Gaardes Eiendom af **Porsgrund**, og i samme Elv er et Møllebrug, **Klyve Gaard** tilhørende. De her boende Kiøbmænd og Borgere henhøre under **Skeens Iurisdiction**, men de øvrige Indvaanere henhøre til Landets Iurisdiction, og ligge under **Nedre-Tellemarkens Fogderie** og Sorenskriverie. Begge disse Steder **Porsgrund** have en behagelig og for Handel særdeles beleilig Beliggenhed, hvorfra fornemmelig udføres en betydelig Deel Træelast og Jern. Begge Steders Indvaanere have hver deres egen Kirke, som siden Aar 1762 har udgiort et Præstegield, under **Nedre-Tellemarkens** og **Bambles Provstie**, hvortil er en Sognepræst, og 2de Klokkere, een paa hvert Sted, som tillige ere Skoleholdere. **Vester-Porsgrunds Kirke** er en smuk Bygning, opført af Tømmer og indviet den 16de Martii 1758, da den blev kaldet **Emanuels-Kirke**. Her stod forhen et Kapel, som Aar 1746 blev nedrevet. Til Kirkens Opbyggelse testamenterede en **Peter Høyman** 500 Rdlr. Kirken har et lidet Orgelværk, og 2de store Postamenter forestillende Kierlighed og Haabet. Paa begge Stederne **Porsgrund** boe 3 Lastehandlere, 1 Viin- og Brændeviins-Handler, 7 Krambodhandlere, 18 Skippere, 2 Høkere, 13 Haandværkere, som have Laug i Byen **Skeen**, en Giestgiver, og en stor Deel Strandsiddere, som leve af Fiskerie, Kroehold og Dagarbeide. Til ethvert Sted er en Vægter. Det øvrige, som angaaer fælleds Steder, see **Øster-Porsgrund**.

Vester-Raabygdelaugets Sorenskriverie, i **Raabygdelaugets Fogderie**, **Nedenæs Amt**, bestaaer af 3 Tinglauye, som ere: **Valle**, **Ouse** og **Hordnæs**, hvorunder hører **Aasevalds**

Annexsogn til Biellands Præstegield, i Lister Fogderie, Mandals Amt. Tingene holdes 2de Gange om Aaret, nemlig: om Sommeren

Side 837

i Iunii og Iulii, og om Høsten i October-Maaned. Sorenskriverens Domme indstævnes for **Christianssands Laugdømme.**

Vester-Skardsheide, et Field i **Borgarfiords Syssel**, søndre Fierding af **Island**. Oven paa dette Field er en vidtløftig Strækning af Hraun eller Lava, hvorigiennem er lagt en sikker Stie for Reisende. Norden for Fieldet fees 7 Pyramider eller Iordbrands Kaminer af smeltet Steen, som kaldes **Skraakar.**

Vestfinmarkens Provstie, er den Deel af det gamle **Finmarkens Fogderie** og Amt, som grændser til **Senjen** og **Tromsøens Fogderie**, og bestaaer af 6 Præstegielde, nemlig: **Loppen** 2 Sogne; **Talvig** 1 Sogn og 1 Kapel; **Hammerfest** ligesaa; **Kielvig** ligesaa; **Kautokeino** eller **Gaudakeino** 2 Sogne; og **Maasøe** 1 Sogn; tilsammen 8 Kirkesogne med 7 Kirker og 4 Kapeller. Hertil ere 6 Sognepræster. I dette Provstie, som henhører under **Tronhiems Bispedømme**, blev Aar 1789 fuldført Iorddeelings Forretning over alle til den Tid opryddede og indhegnede Iorder og Engesletter, og bleve Eiendoms-Skiøder givne paa enhver Plads. Derved er nu matrikulerede Iorder til 629 Boepladse, hvoraf nogle beboes af 2 Familier. I det Civile er **Vestfinmarken** inddeelt i 6 Tinglauye, som ere: **Alten**, **Hammerfest**, **Loppen**, **Hasvig**, **Maasøe** og **Kielvig.**

Vestfiord, en meget lang og breed Havfiord, som løber ind imellem **Lofoden**, eller den Strækning af de Øer, som høre til **Lofodens District**, nemlig: **Røst**, **Værøe**, **Mosken**, **Moskenæs**, **Flagstad** og **Bogen** paa den ene, samt **Saltens Fogderie** paa den anden Side. Denne betydelige Fiord vider sig alt mere og mere ud imod Sydvest, hvor den er 10 a 12 Mile breed, men mod Nordvest kun 4 Mile breed, nemlig fra **Vaage** ind til **Stege** i **Salten.**

Vestfiorden, saa kaldes under Eet 4 Sysseler af vester Fierding og Amt af **Island**, nemlig: **Dale**, **Bardestrand**, **Iisefiord** og **Strande Syssel**, hvilke udgiøre i Henseende til Størrelse 1/4 Part af hele Landet, og er en stor Halvøe, som føies til det øvrige Land ved et Eid, hvilket er 3 Mile bredt, imellem **Bredefiord** eller det inderste af **Gilsfiord** og **Bittra** eller **Kolle-Fiord** paa den anden Side. Længden fra **Bittra** til **Hukken** uden for **Iisefiords Havn** er 26 Mile, og Breden, beregnet fra **Staalfiels** det yderst paa **Bardestrand** til **Horn** eller **Kap de Nord**, er ogsaa 26 Mile.

Vestfossens Elv, en meget stor Elv, som kommer fra **Ekern** og **Fiskum Vande**, i **Fiskums Sogn**, **Eger Præstegield**, **Buskeruds Fogderie** og Amt, og falder ud i **Stor-Elven** sammesteds. Ved Elvens første Løb fra **Fiskum-Vandet** styrter den ned over en Klippe,

Side 838

og gjør et meget stærk Vandfald, kaldet **Vestfossen**. Tilforn var dette Udløb paa østre Side af Vandet, men siden, ved at minefe Klipperne, er det henledet til den vestre Side, til stor Nytte for de her paa begge Sider af Fossen opførte og i Drift værende 12 betydelige Saugbruge, 2 hollandske Gryn- og Sigtemøller, og adskillige andre Møllebruge, hvilke alle derved have faaet fornødent Vand. Elven selv er næst **Storelven** den betydeligste Elv i **Egers Præstegield**, og kan med Baade befares, hvorved alle Vare, som **Kongsberg** behøver, derigiennem opbringes. Det til Saugbrugene behøvende Tømmer trækkes op efter Elven, og efter at det er opskaaret i Bord og Planker, igien nedflaades til **Drammen**. Ved disse betydelige Bruge boer en Saugfoged, som har store Indkomster, 12 Sauymestere, 24 Saugdrenge, 2 Brugs-Smede, 12

Bordførere, og 4 Kulbrændere, tilsammen 55 Familier, som alle vedkomme Saugbrugene. Desuden har **Hassel Iernværk** en Iern-Hammer her i Drivt, hvorved 9 a 10 Smede arbeide, som ogsaa boe paa Stedet, tilligemed 4 privilligerede Vertshuusholdere, og andre uprivilligerede, item endeel Haandværkere, og en stor Deel saa kaldte Røyerter, som nære sig ved at roe Ladninger af Vare og Proviant op efter Elven fra **Drammen**. Stedet har faaledes Anseelse af en liden Bye, hvis Folke-Antal i det Hele af Givte og Ugivte, Unge og Gamle beregnes til 660 Siele og derover. Paa Saugen skæres aarlig omtrent 300,000 Stykker Bord og Planker.

Vesthavet, en betydelig Gaard i **Tinds Præstegield**, **Øvre Tellemarkens Fogderie**, **Bradsberg Amt**, hvor for faa Aar siden blev blottet og udbrudt endeel Kobber-Malm, som var af et meget ædelt og rigt Slags.

Vestmanhavn, en meget skøn Havn, beliggende ved den vestlige Side af **Strømsøe**, under **Strømsøe Syssel** blandt **Færøerne**, hvilken Havn er tillukt af en lige for beliggende Øe, kaldet **Vaagøe**. Imellem denne Øe og **Strømsøe** løber et Sund, kaldet **Vestmanhavns-Sund**, som er 3/4 Miil bredt, hvorigiennem er et sikkert Løb for Skibene. Her staaer en Kirke for **Vestmanhavns Annexsogn** til **Kollefiords Præstegield**.

Vestmanøerne, saa kaldes endeel Øer i søndre Fierding af **Island**, hvilke med Skiær og Klipper beregnes til 14 i Tallet. Paa 4re vore Græs, og af er een beboet, kaldet **Heimøe** eller **Heima-Ey**, som er den største og tillige fordeelagtigste for hele Landet, fee **Heimøe**.

Vestnes, en forhen værende adelig Sædegaard i **Vestnes Annexsogn**, til **Vedøens Præstegield**, i **Romsdals Fogderie** og Amt. Denne Gaard ligger meget behagelig ved Indløbet af en Fiord,

Side 839

kaldet **Tresfiord**, 2 1/2 Miil Vesten for **Vedsen**, har gode Agre og Enge, samt Skov til Gaardens Fornødenhed, men en tør og ringe Fæemark. En General **Reinholt v. Hoven**, som blev Oberst over det **Tronhiemske Regiment** Aar 1657, har beboet denne Gaard, og eiet et betydeligt Gods, som laae dertil, under Navn af **Vestnes-Gods**; han døde paa samme Gaard Aar 1682, men blev ført til **Tronhiem** og der begravet.

Vestnes Otting, et Tinglaug i ovenmeldte **Romsdals Fogderie**, bestaaende af **Vedøe Præstegield**, hvis Tingsted er Gaarden **Giermenæs**.

Vestnes Sogn, et Annex til **Vedsens Præstegield**, hvis Kirke staaer ved sidstmeldte Gaard **Vestnes**, ved Indløbet af **Tresfiorden**, som er en Arm af **Romsdals-Fiord**. Sognet bestaaer af 46 Gaarde, deraf vare 2de øde Aar 1773, de øvrige beboede af 100 Gaardmænd, foruden Huusmænd. Bønderne her drive meget paa Hestepangerie, hvilke Heste deels ere eget Opdræt, og deels købes paa **Søndmør**.

Vestre-Fierding af Island, see **Vester-Fierding**.

Vestre-Skiæringer, et Field i **Vatne Annexsogn**, under **Borgunds Præstegield**, **Søndmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**, som gjør naturlig Grændseskiel imellem **Søndmør** og **Romsdalen**. Dette Field er ikke allene meget høit, saa at Fiskerne langt ude i Havet, naar de fleste andre Bierge gaae af Sigte, kan derefter rette deres Løb og Seilads, men har og paa et vist Sted en Hoben Indskiærrelser og Tagger paa Ryggen, item paa et andet Sted en tværs over Ryggen gaaende dyb Kløft eller Sprække, som oven paa er bedækket med en stor Steen-Hælde eller Graasteens-Plade, og følgelig feer ud som en Hvælving, igiennem hvilken paa visse Steder tydelig kan sees Dagens Lys. Ganske nær ved denne Biergs-Sprække vorer en Mængde Trøst (*Sonchus cæruleus*) og Qvanne (*Angelica archangelica*), hvilken sidste tilforn med stor Begierlighed er bleven søgt og spiist af de tilgrændsende Beboere, som aarlig ved St. Hans

Dags Tider have forsamlet fig her i Mængde, blot for at æde Ioll (saaledes kaldes Stilken af Angelica), og dermed holdt fig lystige, som ved et Giestebud; men nu omstunder er denne Skik baade her og andensteds næsten ganske aflagt. Dette Field ligger strax oven for en Gaard, kaldet **Vestre**, inderst i **Vestre-Fiord**.

Vest-Tarpen, saa kaldes en Gave-Kirke i **Lands Præstegield**, **Valders Fogderie**, **Christians Amt**.

Vestviig, en god og velbebygget Gaard ved **Verra-Sundets** Aabning i **Indersens Fogderie**, **Tronhiems Amt**. Her staaer **Verrans** eller **Vestvigs Annexkirke** til **Ytterøens Præsteg.**, see **Verran**.

Side 840

Vestvlig, en forhen øde, men nu beboet, smukt bebygget og god Gaard, beliggende ved søndre Side af **Bedstadsunders Botn**, i **Bedstadens Hovedsogn** og **Præstegield**, under sidstnævnte **Indersens Fogderie**. Til Gaarden hører en Huusmandsplads, kaldet **Svenpiigen**.

Veums Sogn, et Anner til **Molands** eller **Førrisdals Præstegield**, i **Øvre-Tellemarkens Fogderie**, **Bradsberg Amt**, bestaaende af 21 matrikulerede Gaarde. Kirken staaer ved en Gaard, kaldet **Veum**; den er en uanseelig Træbygning med et Spiir.

Vibrantsøen, en beboet De i **Ryfylke Fogderie**, **Stavanger Amt**.

Vibstad, en Gaard i **Overhaldens Præstegield**, **Nummedals Fogderie**, **Tronhiems Amt**, som er anseelig forbedret og smukt bebygget af dens Beboer, Stedets Lehnsmand, **Halle Vibstad**, hvorfor ham er forundt Kongelig Ærestegn af en Medaille at bære i Brystet.

Videdalsaae, en fiskerig Elv i **Hunevands Syssel**, nordre Fierding af **Island**.

Vidviik, en Bugt paa søndre Strand, i **Mule-Norder-Syssel**, østre Fierding af **Island**, bekiendt af en Strækning høie Klipper, under Navn af **Vidviiksbierg**, hvor Biergfugle opholde fig.

Vidøe eller Viderøe, en De under **Norderøe Syssel** blandt **Færøerne**, som er 1 1/2 Miil lang og 3/4 Miil breed. Den ligger Besten for **Fugløe** 1/2 Miil, og 1/2 Miil fra **Svinøe**. Dens Situation er krumshøiet. Ved den nordre Ende har den et Eid, som er beboet, og fra bemeldte Eid gaaer et høit Forbierg. For Østen er en liden Baag, dog ikke meget god for Skibe deri at søge Havn. Med den søndre Ende strækker Den fig imellem **Svinøe** og **Bordøe**, og er paa den Kant fuld af høie Bierge. Paa Den ligger **Hovedkirken** for **Norderøe Præstegield**.

Viig, en Gaard i **Froens Præstegield**, søndre **Guldbrandsdalens Sorenskriverie**, **Christians Amt**, som skylder 3 Huder 6 Skind Odelsgoods, har en Opsidder og en Huusmand. Denne Gaard, som er Giestgiver- og Skydssted for Reisende til og fra **Tronhiem**, ligger paa den østre Side af **Laugen-Elv**, og skal være een af de ældste Gaarde i **Præstegieldet**. Her har tilforn staaet en Kirke, kaldet **Qvams-Kirke**, hvor den skotske Oberste **Sinklar** ligger begravet uden for Kirkegaards-Porten, og er et Trækors til Erindring derom opsat.

Viig, en liden Gaard i **Strinde Præstegield** og **Fogderie**, **Tronhiems Amt**, beliggende 1/2 Miil Østen for Staden **Tronhiem**. Paa vestre Side af en der nedløbende Elv, kaldet **Viig-Elven**, staaer 2de store Bautastene, den ene 3 1/2 Alne, og den anden 3 Alne høi.

Side 841

Viig.

Bemeldte Elv kommer fra et Vand, kaldet **Jonsvandet**, i samme **Præstegield**, og falder ud neden for Gaarden **Viig** i **Tronhiems-** eller **Strind-Fiorden**. Paa den oven for **Viig** liggende Gaard **Nedre-Ranums Grund** er ved Elven opført et betydeligt Møllebrug, som er i fuld Drift den største Deel af Aaret.

Viig, en stor Gaard, beliggende i en liden Bugt paa østre Side af **Sykelvs-Fiord**, i **Sykelvens Annersogn** til **Ørskougs Præstegield**, under **Søndmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**, af Skyld 6 Vog Fisk, og beboes af 5 Gaardmænd. En liden Elv løber forbi Gaarden, som driver 2de Saugbruge, hvortil det meste Saugtømmer faaes fra **Skoue** og **Ørskougs Sogne**. Paa denne Gaard har i Pavedømmets Tid boet en af fin Formue bekendt Mand, ved Navn **Guldbrand Guldbrandsøn**, som skal have været Foged over **Gidskøe-Gods**, og havt 2de ligesaa formuende Brødre, den ene boende paa Gaarden **Vegsund** i **Røvde Sogn**, og den anden paa Gaarden **Ringstad** i **Strands Sogn**. Paa **Præstegaarden Ørskoug** forvares et gammelt Tingsvidne, skrevet paa Pergament, og dateret 20de Julii 1544, hvoraf sees, at **Guldbrand Guldbrandsøn Viig** har givet og skænket til Præstebordet paa **Ørskoug**, **Ullaviig** med **Verpet**, det er, et lidet Stykke Jord, kaldet **Ullaviig**, som ligger under Gaarden **Oure** tæt ved **Sykelvs Kirke**, tilligemed en dertil hørende Lar-Vorpe. De ældste Sognemænd vide derhos at fortælle, at Gaven er skeet med de Forord, at Giverens, nemlig **Guldbrandsøns Navn** skulde efter hans Død aarlig erindres ved et **Drikke-Gilde**, som maatte holdes paa **Oure-Kirkebakke**, det er den Høi paa Gaarden **Oure**, hvor Kirken staaer. De vide og at fortælle, at der paa Sognepræstens Bekostning virkelig skal være købt en Tønde Øl hvert Aar, som paa bemeldte Sted af Sognefolket blev udtømmet til fornævnte Mands Erindring, men blev afskaffet ved Reformationen.

Viig eller Ørsteens-Viig, saa kaldes 4 Gaardparter, hvoraf den ene, som er Lehnsmandsgaard og Tingsted for **Ørstens Skibreede**, ligger paa østre Side af **Ørste-Fiorden**, i **Ørstens Annersogn**, til **Voldens Præstegield**, under sidstmeldte Fogderie, og skylder i alt 6 Vog 1 Bispd. 21 Mark Fisk, og har 4 Opsiddere. Gaarden ligger egentlig paa en Høi og skraas opgaende Biergfod, og har oven for fig et anseeligt Field, kaldet **Ørste-Hætten**, som af Fiskerne kan sees og bemærkes allerlængst ude i Vesterhavet. Henimod det øverste har Fieldet en vis Indhuulning, som kaldes **Ørste-Skaalen**, fordi den ligesom en Skaal modtager det fra Fieldtoppene nedrindende Vand, og siden har fit Udløb af samme Hule ned efter Fieldsiden.

Side 842

Viig, en meget stor Gaard, beliggende nederst i en Dalstrækning, kaldet **Nordalen**, ved Udløbet af en igiennem Dalen løbende Elv, i en liden Viig eller Bugt af **Syvde-Fiordens Botn**, i **Syvde Annersogn** og **Vandelvsnæs Præstegield**, under ovenmeldte **Søndmørs Fogderie**, af Skyld 9 Vog Fisk. Denne Gaard beboes af 11 Gaardmænd og en Huusmand. Gaardmændene boe alle samlede paa eet Sted, tæt ved hinanden, saaledes som i de danske Bondenbyer, og have baade i Bye og Mark en lige Indretning med disse, til stor Skade for Gaardenes rette Drift og Jordens tilbørlige Dyrkning.

Viigdalen, en liden Dalstrækning paa det store Field imellem **Odalen** eller **Viger Sogn** og **Hallingdalen**, i **Buskeruds Amt**, som i gamle Dage skal have været beboet og udgiort et lidet Kirkesogn til **Valders**. Paa en Myr i Dalen ligger en stor Jordhøi, hvorpaa Kirken eller et Kapel skal have staaet, hvilken Høi kaldes **Kirkemyr-Hougen**. Menigheden skal være omkommet ved den sorte Død.

Viigebøyg, en meget smuk og temmelig stor Dal, som bær Navn af den Viig eller Bugt, fra hvilken den gaaer op, nemlig af den saa kaldte **Halkieldsviig** ved **Voldsfjorden**, under **Voldens Hovedsogn** og **Præstegield**, i **Søndmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**, og strækker sig derfra omtrent i 1 Miils Længde hen til **Ørstedalen** i **Annersognet Ørsten**, med hvilken den ganske forener sig; og da denne igien staaer i Forening med nok en Dal, kalder **Bondalen**, i **Jørgenfiords Sogn**, saa falder igiennem disse tre Dale et saa kaldet Eid eller Alfarvei, som

holdes for at være 3 Mile lang. Paa begge Sider af Dalen ligge høie Fielde, og midt i Dalen et temmelig stort ferskt Vand, som kaldes **Rød-Vatn**, og er omringet af smukke Gaarde. Foruden dette Vand, som egentlig dannes af en igiennem Dalen nedløbende Elv, ligger endnu et andet paa nordre Side, oven paa Fieldryggen, kaldet **Dingels-Vand**. Oven for **Rød-Vatn** ligge radviis paa begge Sider af Elven adskillige smukke Gaarde i en Strækning af omtrent 1/2 Miil, men høiere op er Dalen ganske ubeboet. Nederst i Dalen ligger **Voldens Kirke** ved Gaarden **Halkieldsviig**, som er **Præste-Enke-Gaard**, og skraas over for Kirken, paa søndre Side af Elven, ligger **Præstegaarden**, kaldet **Øren**. Hele Dalen indeholder 16 matrikulerede Gaarde, som tilsammen skyldte 41 Vog 1 Bispd. 3 Mark Fisk, og beboes af 37 Gaardmænd, indbefattet **Præstegaarden**, og 2 Huusmænd, nemlig een under **Præstegaarden** og een under Gaarden **Rødsæt**, som er Lehnsmandsgaard og Tingsted for **Voldens Skibreede**.

Side 843

Vigebøyd-Sogn, et Annex til **Fieldbergs Præstegield**, i **Søndhordlehns Fogderie**, søndre **Bergenhuus Amt**.

Vigedals Præstegield, i **Ryfylke Fogderie** og Provstie, **Stavanger Amt**, ligger ved **Stavanger Fiord** mod Øst fra **Hinderaae Kirke**, og bestaaer af 3 Kirkesogne, som ere: **Vigedals Hovedsogn**, og Annexerne: **Sandeid** og **Imsland**, hvortil er en Sognepræst.

Vigedals Skibreede, et Tinglaug sammesteds, som bestaaer af 77 Gaarde med hen ved 100 Opsiddere. Tingstedet er Gaarden **Ielsøe**.

Vigeland, en Gaard i **Vennestands Annexsogn**, **Oddernæs Præstegield**, **Mandals Fogderie** og Amt, tilhørende Kiøbmand **Peder Mørk** i **Christianssand**, som nylig har ladet opføre paa Gaardens Grund ved beqvemt Vandfald en Marsovn til et Iernværk, hvis Malm han har faaet opdaget i 2de Gruber paa de Gaarde **Aalefierd** og **Erklev** i **Tveds Hovedsogn** og **Præstegield** sammesteds, hvorpaa han har erhvervet Kongelig Privilegium Aar 1792. Iernmalmen skal holde 60 Procent, men er strangsmeltende.

Vigerøe, see **Vigrens Sogn**.

Vigelskafte og Viggeln, 2de meget høie Grændsefielde i den sydlige Deel af **Tronhiems Amt**.

Vigens Sogn, et Annex til **Bynæssets Præstegield**, i **Strinde Fogderie**, **Tronhiems Amt**. Dette Sogn kaldes ogsaa **Børsen Sogn**. Kirken er en liden Træbygning.

Vigmostads Sogn, et Annex til **Undals** eller **Valle Præstegield**, i **Mandals Fogderie** og Amt, hvis Gaarde skyldte 77 Huder. Aar 1787 bestod Folkemængden af 613 Siele. Dette Sogn hører under Tingstedet **Foss**.

Vignæs eller Pingnæs, en Odelsgaard i **Faaberg Præstegield**, søndre **Guldbrandsdalens Sorenskriverie**, **Christians Amt**, af Skyld 1 Hud, og har en Opsidder. Denne Gaard er Giesgiver- og Skydssted for Reisende om Vinteren. Under Gaarden hører et betydeligt Gieddefiskerie.

Vigrens eller Roalds Sogn, et Annex til **Harams Præstegield**, i **Søndmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**, bestaaer kun af een eneste Øe, som kaldes **Vigren**, eller rettere **Vigerøe**, og formenes at have sit Navn af de mange Vige eller Havbugte, som skiære sig ind paa Øen, især paa den vestre Kant, hvor de paa nogle Steder gjøre Øen saa smal, at den kun er 1/4 Fierding breed, endskiønt den paa andre Steder er meget bredere. Dens største Længde er 1 Miil, og Breden 1/2 Miil. Denne Øe skilles paa den ene Side fra **Lepsøe** ved en temmelig breed og stor Fiord, kaldet

Side 844

Vigre-Fiord, hvilken Fiord har et meget ureent Indløb, og paa den anden Side fra **Gidskøe** og **Valderøe** ved et trangt Sund, kaldet **Gissund**. Paa Øen findes 3 maadelig store og jevnside liggende Bierge, som strække sig fra Østen til Vesten, og giøre imellem sig 2de Dale, som gaae ned til Vesterhavet. Den øvrige Deel af Landet er meget jevnt. Den hele Øe er ei allene smuk og behagelig, men og meget frugtbar paa Rug, Byg og Havre, som avles her endog over Fornødenhed. Dog har i fordum Tid Fiskeriet været Indbyggernes Hoveddrift, hvorved Iordbruget blev forsømt, indtil en Bonde paa Gaarden **Roald**, ved Navn **Sasmund Roald**, for 60 til 70 Aar siden først begyndte at antage sig Aerdyrkningen med Flid, og ved sit Exempel bragte de Andre i lige Drift, saa at de fra fattige Fiskere ere nu rige og velhavende Bønder. Gaardene ere ikkun 7 i Tallet, som skyldte 75 Vog 1 Bispd. 21 Mark Fisk, og beboes af 60 Gaardmænd, samt 12 Pladse- og Huusmænd. Af Pladsene ere 2de, som i Aaret 1760 ere blevne skyldsatte for 1 Vog 2 Bispd. Fisk. Kirken ligger anseelig paa en høi Sandbakke nær ved Stranden, paa førmeldte Gaard **Roalds Grund**. Den var tilforn en gammel og uanseelig Stavkirke; men er siden Aar 1756, da den blev beskadiget af Torden, smukkere opbyggt af Tømmer, og har en nye Altertavle, meget artig udskaaren, malet og forgyldt af en Bondekarl, ved Navn **Jacob Sørensen Gidskøe**. Paa Alteret ligger en hvid Marmorsteen indfattet i en Trætavle. Aar 1759 bestod Folkemængden her paa Øen af 356 Siele, deraf 174 Mandkiøn og 182 Qvindekøn. De ommeldte 7 Gaarde ere: **Roald**, **Moldnæs**, **Rørvig**, **Blindem**, **Syndnæs**, **Gissund** og **Røsvig**, hvoraf **Roald**, **Blindem**, og **Syndnæs**, som meest mærkværdige findes særskilt anførte.

Vigten- eller **Vikten-Sogn**, et Annex til **Nørsens Præstegield**, i **Nummedals Fogderie**, **Tronhiems Amt**, see **Vikten**.

Vitgen, en Gaard i **Salberg Annexsogn**, under **Indersens Præstegield** og Fogderie, **Tronhiems Amt**, som eies og beboes af Kapitain **H. A. v. Grønn**. Denne Gaard ligger meget behagelig nær ved Søen, er smukt bebyggt, og har gode tilliggende Iorde, hvor godt Korn vorer i alle Aar.

Viigen, 3de Gaarde i **Bedstadens Hovedsogn** og Præstegield, under sidstmeldte Fogderie, nemlig: **Øverviig**, **Midtviig** og **Vestviig**, beliggende paa en stor Slette paa søndre Side af **Bedstad-Sundets-Botn**, hvilke forhen have været drevet under eet Brug i endeel Aar af nu afdøde Sørenskriver **P. A. Rosted**, og vare da sammenlagte en meget betydelig Eiendom, som af bemeldte Sørenskriver anseelig blev forbedret og udvidet i Ager og Eng. **Øverviig**

Side 845

havde forhen været særskilt beboet, og denne var forsynet med fornødne Husebygninger, men **Vestviig** har i megen lang Tid lagt som Underbrugs-Gaard til **Midtviig**. Igiennem Gaardene løber en Elv, hvori paa Gaarden **Øverviigs Grund** er et lidet Saugbrug og et Møllebrug, og til enhver af Gaardene ligger en Huusmandsplads. I Elven haves et godt Ørretfiskerie ved Teenbygning om Høsten. Disse 3de Gaarde bleve i Aaret 1779 solgte til 3de forskellige Eiere, nemlig: **Vestviig** til Stedets daværende Sognepræst **Hr. Fordt**, som købte den til Enkegaard for hans Kone, og lod den meget smukt opbygge, og de 2de andre til 2de Bønder, som endnu beboe Gaardene. Gaarden **Midtviig** er den mindste, men er derhos en særdeles vel giødet og god Gaard, og Eieren **Jacob Jacobsen Viigen** er tillige een af de driftigste Bønder. Han har fat Gaardens Huse i meget smuk Stand og opbyggt endeel af nyt Tømmer. Han er ogsaa en god Baade-Bygger, og forfærdiger aarlig store og smaa Baade, hvilke han dels sælger, og dels bortleier til Andre, nemlig de store saa kaldte Førings-Baade, som bruges til at transportere Vare fra og til **Tronhiem**. Naar Sildfiskerie falder i **Bedstadsundet**, er han altid tilstæde, og

dertil eier alle fornødne gode Redskaber. Hans Broder **Peder Jacobsen Øverviig** er ligesaa en udmærket drivtig Mand. Gaarden **Vestviig** eies og beboes nu af Lieutenant **I. M. v. Bruun**.

Viigensvaag, en god Havn i **Søndfiords Sorenskriverie**, nordre **Bergenhuus Amt**.

Viiger eller Odalens Sogn, et Annex til **Nordrehougs Præstegield**, i **Ringerige District, Buskeruds Amt**, bestaaer af en lang og smal Dalstrækning, beliggende imellem høie Fielde. Kirken staaer ved en Gaard, kaldet **Viiger**, opbyggt af Tømmer, med et Taarn eller Spiir, hvori hænger en Klokke. I Dalen ligger et stort Vand, kaldet **Sperdillen**, og desuden igiennemfiæres Dalen paa langs og tværs af adskillige store og smaa Elve.

Viigersund, et Sund ved den ene Ende af det store Vand, kaldet **Tyrifiorden**, i **Modums Præstegield, Buskeruds Fogderie** og Amt, hvorover er en stor Fart imellem østre og vestre Side. Herfra løber en Elv, kaldet **Snarums Elv**, som danner en stor Foss eller Vandfald, kaldet **Viiger-Foss**, hvori er et godt Ørretfiskerie. Neden for denne Foss gjør Elven en Søe, kaldet **Bergsøe**, hvorefter følger adskillige Vandfald, som drive mange Møllebruge; deriblandt er en Foss, kaldet **Raggeloss**, som næst **Sarpsens-Foss** holdes for at være det største Vandfald i **Norge**; den har Fielde paa begge Sider, som ere 20 Alne høie og loodrette som en Muur. Ved en anden tilstødende stor Elv paa **Modum**, kaldet **Sigdals-** eller **Simoa-Elv**, faae de begge samlede Navn af

Side 846

Stor-Elven, som og kaldes **Drams-Elv**, see **Stor-Elven**. Ved bemeldte Elves Sammenstød udgiøre de en Brede af omtrent 800 Alne; derpaa følger **Aamods Færgested**, hvorover er en Flydebroe om Vinteren.

Viigs Jernværk, et Værk, som forhen har været i Drift i **Stange Præstegield**, under **Hedemarkens Fogderie** og Amt, men formedelst Mangel paa god Malm nu ligger øde. Det har ellers ofte været optaget og igjen forladt.

Viigs Præstegield, i **Yttre Sogns Sorenskriverie, Sogns Provstie**, nordre **Bergenhuus Amt**, bestaaer af 5 Kirkesogne, som ere: **Viigs** eller **Hopperstads Hovedsogn**, og Annexet **Qvamsøe, Kirkebøe, Arnesford** og **Hof**. I Hovedkirken findes en Liigsteen 3 Alne lang, hvorpaa med Rune-Bogstaver staaer følgende Ord: God troin Hialpi Salo Katila. Tilforn laae samme Steen midt for Alteret, men nu er den forflyttet til den vestre Dør. Paa den østre Side af Kirken ligger en anden Liigsteen, hvorpaa med samme Slags Bogstaver staaer: Her hviler ander Arnfinder Iavarson. Paa **Viigs Præstegaards Grund** er af Hr. **Anders Daae**, fordum Provst og Sognepræst her paa Stedet, paa hans egen Bekostning opbyggt et anseeligt stort og smukt Skolehuus, hvilket blev indviet Aar 1740 den 24de Julii, hvortil Stifteren desuden skiænkede en Kapital af 600 Rdlr., hvis Renter 8 Dreng- og 7 Pigebørn nyde aarlig til Brød, Smør og Ost, til Fortæring i den Tid, de søge Skolen. Den Kongelig confirmerede Fundats er dateret 12te Julii 1743. I dette Præstegield, som betienes af en Sognepræst og en residerende Kapellan, sees mange Begravelseshøie, fornemmelig 2de meget store, liggende tæt hos hinanden i Hovedsognet, hvilke kaldes **Brødre-Høie**, om hvilke ere lagte Kampestene med megen Orden.

Viigs Skibreede, et Tinglaug sammestedis, hvis Tingsted er Gaarden **Viigsøe**.

Viigs Sogn, er Annex til **Indre-Holmedals** eller **Sande Præstegield**, i **Søndfiords Sorenskriverie**, under sidstmeldte Amt.

Viigs Sogn, et Annex til **Fosnæs Præstegield**, i **Nummedals Fogderie, Tronhiems Amt**.

Viigs Sogn, er Annex til **Brønøens Præstegield**, i **Helgelands Fogderie, Nordlands Amt**.

Viigs Tinglaug, i **Nordmørs Fogderie, Romsdals Amt**, indbefatter **Oure Præstegield** og **Venie Annersogn**, hvis Tingsted er Gaarden **Todal**.

Viigørs Præstegield, i **Hardangers District** og Provstie, **Søndhordlehns Fogderie**, søndre **Bergenhuus Amt**. Dette Præstegield ligger yderst i **Hardanger**, for det meste paa nordre Side

Side 847

af en Fiord, kaldet **Samlefiorden**, og bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere: **Viigørs Hovedsogn** og **Østensøe Annex**, hvis tilhørende Strækninger ere de smukkeste i **Hardanger**, fornemmelig en Strækning af 1 Miils Længde, kaldet **Steensdalen**, som er meget jevn, har smukke Skove, og endeel ferske Bande og Elve. Gaardene ere overalt vel bebyggede, og have gode og frugtbare Iorde baade til Høe og Korn. Dog avles ikke saa meget Korn, som Indbyggerne behøve; thi saasom de holde en stor Deel Creature, for at samle en desto større Mængde Smør, Ost, Kiød og Flesk, som tilligemed Slagteqvæg afhandles i **Bergen**, saa bruges kun en liden Deel af Iorden til Ager. Af Skov have overalt det Fornødne til Gaardenes Vedligeholdelse, og desuden afhandles en Mængde Brændeved og Tøndebaand. Humle avles med god Fordeel. Hele Præstegieldet bestaaer af omtrent 180 Gaarde og Gaardeparter med ligesaa mange Opsiddere, som i Almindelighed ere i god Stand. Mange af Indbyggerne ere særdeles kunstnemme og hændige; thi her gives meget gode Violin-Magere, Snedkere, Drelere, og alle Slags Smede indtil Guldsmede. Begge Kirkerne ere smaa Træbygninger, men temmelig smukke, og Annexkirken giver, formedelst det høie Sted den staaer paa, en smuk Parade. Paa dennes Kirkegaard ligge 2de Liigstene, som ere ophøiede i Midten, og paa den ene staaer en Inskription af gamle Rune-Bogstaver. Til dette Præstegield er en Sognepræst.

Viigøren, et velbeboet Sted ved **Sognefiord**, under **Viigs Præstegield**, i **Yttre-Sogns Sorenskriverie**, nordre **Bergenhuus Amt**.

Viikenæs Marmorbrud, see **Storsøn**.

Vikten, saa kaldes den yderste Deel af **Nummedals Fogderie** i **Tronhiems Amt**, mod Vesten, som udgjør et Annexfogn til **Nørsens Præstegield** sammesteds, og bestaaer fornemmelig af 3 beboede Hovedøer, som kaldes **Indvikten**, **Midtvikten** og **Udvikten**, hvilke Øer strække sig langt ud i Havet. Paa **Midtvikten** staaer Sognets Kirke ved en Gaard, kaldet **Garstad**. Denne Ø indeholder 12 Gaarde, og **Udvikten** 14 Gaarde. Jmellem disse Øer er et Sund, kaldet **Langesund**, som er 2 Mile langt og 1/4 Miil bredt, samt 50, 60 til 80 Favne dybt, hvorigiennem Silden aarlig indstrømmer fra Havet. Uden om disse Øer ligger adskillige Øer og Holme, saasom: **Sør-** og **Nord-Gieslingen**, **Bondøe**, **Kassensøe**, **Nordøe**, **Frøholm**, **Hommelvær**, **Borgen**, **Rødøe** og **Hvaløe**.

Villa, en liden De, beliggende ved **Nummedals Fiords** Indløb, under **Fosnæs Præstegield** i sidstmeldte Fogderie.

Side 848

Villingholtsvaten, et fiskerigt ferskt Band i søndre Fierding af **Island**.

Vilnæs Sogn, et Annex til **Askevolds Præstegield**, i **Søndfiords Sorenskriverie**, nordre **Bergenhuus Amt**, hvor foruden Sognekirken tillige er et Kapel, kaldet **Bue**, beliggende ud imod Havet.

Vindflaa-Vand, et ferskt Band i **Tudals Sogn**, **Hitterdals Præstegield**, **Øvre Tellemarkens Fogderie**, **Bradsberg Amt**.

Vingeln Sogn, et Annex til **Tolgens Præstegield**, i **Østerdalens Fogderie**, **Hedemarkens Amt**.

Vinger Præstegield og **Tinglaug**, i **Soløer** og **Oudalens Fogderie**, **Øvre Rommeriges Provstie**, **Hedemarkens Amt**, bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere: **Vinger Hovedsogn** og

Eidskoug Annex, hvortil er en Sognepræst. Dette Præstegield ligger ved de svenske Grændser, og er ved **Præstegaarden Vingie** anlagt en Grændsefæstning, kaldet **Kongsvinger**. Tingstedet er Gaarden **Lier**.

Vinie Annersogn til **Hemne Præstegield**, see **Venie**.

Vinnie Præstegield og Tinglaug, i **Øvre Tellemarkens Fogderie** og Provstie, **Bradsberg Amt**, indtager en betydelig Strækning ved Fieldsiden af Fogderiet, og bestaaer af 3de Kirkesogne, som ere: **Vinnie Hovedsogn**, og Annexerne: **Rolland** eller **Rauland** og **Næslund**, hvilke Sognes Indbyggere have deres fornemste Handel i Byen **Skeen**, som ligger 12 Mile neden for Hovedsognet. Efter Matrikulen indeholder hele Præstegieldet 127 Gaarde, som tilsammen skylde 356 Tønder 7 Sætninger Korn, 7 Huder 1 Skind, og 6 Faareskind; deraf er i Hovedsognet 94 Gaarde. Paa en Høi eller Bakke oven for Præstegaarden staaer HovedKirken, som er en af de saa kaldte Munke-Kirker, opført af Træe, og har en usædvanlig Bygningsmaade, med lange smalle Gange. Indvendig er Kirken malet og forsyner med passende Ornamente. Præstegaarden har gamle og simple Bygninger. Aar 1769 bestod Folke-Antallet i alt af 1596 Siele, deraf Mandkøn 787 og Qvindekøn 809. Til Præstegieldet er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Groven**. I Hovedsognet ligger et ferskt Band, kaldet **Vinnie-Bandet**, som er 1/2 Miil langt; derfra udløber en Elv, som forenes med en anden, kaldet **Tokka-Elv**, og siden optager adskillige Tværelve, indtil den falder ud i et Band, kaldet **Bandal**, som med andre Bande har sit Udløb ved **Skeen**.

Vinnie Sogn, et Annex til **Vosse Præstegield**, i **Nordhordlehns Fogderie**, søndre **Bergenhuus Amt**.

Vinnie, en Gaard beliggende paa søndre Side af **Verdals-Elv**, i **Verdals Præstegield**, **Stør-og Verdals Fogderie**, **Tronhiems**

Side 849

Amt. Her fees en stor Kiæmpehøi, som er 90 Skridt i Omkreds, og hvorpaa staaer en Bautasteen, 2 1/2 Alen høi og 1 Alen breed. Tæt hos denne Høi ligger en endnu større Høi, som er 116 Skridt i Omkreds.

Vinnesund, et Sund imellem 2de Øer, kaldet **Sørsønnen** og **Vinne**, i **Helgelands Fogderie**, **Nordlands Amt**.

Vinster-Vand, et stort og fiskerigt Fieldvand i **Valders District**, eller imellem **Slidri Præstegields** Fieldgrændser og **Guldbrandsdalen**, i **Christians Amt**.

Visdals Sogn, et Annex til **Næssets Præstegield**, i **Romsdals Fogderie** og Amt, bestaaende af en jevn og smuk Dalstrækning, hvilken Dal gaaer op fra en Fiord, kaldet **Langfiorden**, er henved 1 Miil lang, og indeholder 24 Gaarde, som ligge paa begge Sider af en igiennem Dalen løbende Elv. Denne Elv er fornemmelig øverst i Dalen meget stridrindende, og gjør ofte stor Skade ved Udbrud. Kirken staaer ved den østre Side af Elvens Udløb, 1/2 Miil fra Præstegaarden, og tilhører Almuen. Øverst oppe i Dalen paa en Gaard, kaldet **Nerland**, har i forstum Tid staaet en Kirke, og formodes, at Dalen i den Tid har havt 2de Kirker. Dalen er indsluttet med høie Fielde. Fra det øverste af Dalen gaaer en Vei over Fieldene til den egentlige saa kaldte **Romsdal**, hvorhen Visdølingerne drive Qvæg og Heste, som de der sælge paa **Romsdals Marked**. Førmeldte 24 Gaarde bleve Aar 1773 beboede af 47 Gaardmænd.

Vistad eller **Viistad**, en Gaard i **Froens Præstegield**, søndre **Guldbrandsdalens Sorenskriverie**, **Christians Amt**, af Skyld 1 1/2 Hud beneficeret Gods, har en Opsidder og 2 Huusmænd. Her er for nogle Aar siden funden i en Ager en Guldring, vægtig 1 1/2 Lod, dannet som en Signet-Ring, indlagt med en Flus eller Emailles Glas, ganske flet og simpelt Arbeide.

For denne Ring har Hans Kongelige Høihed Arveprinds **Friderich** skiænket Opsidderen paa Gaarden 13 Rdlr..

Vivestads Sogn, et Annex til **Ramnæs Præstegield**, i **Iarlsbergs Grevskab**. Kirken er en Steenbygning.

Vohlen, en Gaard i **Verdals Præstegield**, **Stør- og Verdals Fogderie**, **Tronhiems Amt**, som anseelig er forbedret af Opsidderen **Arent Olsen**, som derfor har erholdt i Kongelig Præmie en Sølv-Medaille.

Vold, en stor Gaard i **Skatvolds Annexfogn**, **Størdals Præstegield**, **Stør- og Verdals Fogderie**, **Tronhiems Amt**, af Skyld 7 Spand, har 4 Gaardmænd og 4 Huusmænd. Paa denne Gaard saaes i alt omtrent 70 Tønder Korn.

Side 850

Voldbøe Sogn, et Annex til **Slidri Præstegield**, i **Valders Fogderie**, **Christians Amt**, som indeholder 11 matrikulerede Gaarde med 5 Huusmandspladse. Kirken er en liden Træbygning. **Voldens Præstegield**, i **Søndmørs Fogderie** og Provstie, **Romsdals Amt**, er eet af de 4 Hovedkald paa **Søndmør**, som tilforn har været meget stort og vidtløftigt, da det, foruden **Volden**, indbefattede baade **Iørgenfiords** og **Vandelvens Præstegielde**, og ansees endnu for eet af de bedste og største Sogne kald i Provstiet. Det bestaaer for nærværende Tid af 2de Kirkesogne, nemlig: **Voldens Hovedsogn** og **Ørsten Annex**, og indtager paa det faste Land en vidtløftig Strækning af henimod 4 Mile i Længde og 2 Mile i største Brede. Hovedsognet er ulige større end Anneret, men begge Sognene komme deri overeens, at de bestaae næsten allene af fast Land, og eie hver for sig kun een eneste beboet Øe, som ligger just ved Munden af de Fiorde, der bestemme ethvert Sogns Strækning, nemlig **Voldsfjord** og **Ørstefjord**, hvilke begge løbe jevnside ved hinanden fra Norden til Sonden, og hører hver til det Sogn, hvoraf de bære Navn. **Voldens Fjord** udgør en vigtig Deel af een af **Søndmørs** Hovedfiorde, nemlig **Røvdefjord**, som her forandrer sit Navn af **Voldsfjord** i dens Vending mod Sonden og Sydost, da den først under Navn af **Voldsfjord** og siden under Navn af **Østfjord** gaaer 2 1/2 Miil ind i Landet, og skyder desuden 2de Grene fra sig paa vestre Side, nemlig **Dalsfjord** og **Kiilsfjord**. De mange Strande og Dale, som ligge ved alle disse Fiorde, udgøre egentlig **Voldens Præstegield**, hvilket, omendskiønt det strækker sig langt ind i Landet, og følgelig har adskillige snævre og steile Situationer, dog sielden er underkastet Uleiligheder af Snee- og Steenskreed. Den mærkværdigste Sneeskreed, som her i Egnen erindres, indtraf den 9de Februarii 1755, i Anledning af en kort vedvarende, men meget overflødig Snee. Denne Sneeskreed var egentlig af det Slags, som her kaldes **Meel-Fond**, og gjorde følgelig ingen Skade paa Gaardenes Marke, Agre eller Enge, men ødelagde derimod adskillige Huse, med alt hvad de indeholdte af Mennesker og Qvæg, dog saa, at nogle af de første ved et særdeles Guds Forsyn bleve reddede. De omkomne Mennesker vare 18 Personer af begge Kiøn. Kort Tid derefter, nemlig i Aaret 1757, bleve atter 7 Mennesker paa samme Maade tagne af Dage. Hovedsognet ansees for det største Sogn paa **Søndmør**, efterdi det baade i Længde og Brede indeholder ligesaa mange Mile som det hele Kald. Gaardenes Frugtbarhed baade her og i Anneret er noget forskiellig, og ikke overalt lige stor, da nogle meget vel kan føde sine Beboere, men andre

Side 851

derimod ikke saa fuldkommen, at jo endeel fremmed Korn, fornemmelig Byg, aarlig maae købes. Dog er Bygsæden nu omstunder ligesaa almindelig her som andensteds, og udgør næst Havren den vigtigste Kornavling. Af Rug, Hamp og Humle avles kun lidet. God Græsgang og

Qvægavling falder paa de fleste Steder i Hovedsognet, og Faar holdes overalt i den Mængde, at Indbyggerne kan undvære fremmed Uld og Vadmel. Fyrreskov findes endnu paa nogle Steder, skjønt ikke i tilstrækkelig Mængde, allerhelst da en stor Deel Fyrrebræder aarlig forbruges til Baadebyggerie, hvorpaa dette Sogns Indvaanere lægge megen Vind, saa at de forsyne den største Deel af Fogderiet med alle Slags Baade. Til Vaarfiskeriets Drivt udrustede de selv omtrent 40 store Fiskerbaade, og indqvartere sig i Torskefangstens Tid deels i **Borgunds** og deels i **Herøe Sogn**, som begge støde til **Bredsund**, hvor Fiskeriet bedst gaaer til. Derved er ofte vundet noget anseeligt; hvortil endnu kommer Fiskeriet i Sognets egne Fiorde, af Lar, Helleflynder, Sild og Stor. Fiskevarene udbringe Bønderne selv til **Bergen** paa smaa lægte eller store Baade, der kaldes **Tændringer**, af hvilke her findes een eller to i hvert Bøygdelaug; undertiden gaaer og et saadant Fartøi derfra til **Tronhiem** med Fedevare. Det ene saaledes med det andet gjør, at Tilstanden blandt Almuen er i Almindelighed god. Hovedsognet har følgende Bøygdelauge ved og omkring **Voldsfjorden**: 1) **Vældsviig**, en liden Bugt paa vestre Strandside, hvori ligge 3 Gaarde; 2) **Ulvestad**, og 3) **Sætre**, 2de gode og frugtbare Bøygder, som bære Navn af de 2de store Gaarde **Ulvestad** og **Sætre**, og indbefatte den hele Strandstrækning fra **Vældsviig** til **Dalsfjordens** Aabning; 4) **Folkestads-Bøyg**, en høi, men velbeboet Strand fra **Dalsfjorden** til **Kiilsfjordens** Aabning, som indbefatter 13 Gaarde. Disse Bøygder ligge paa Fjordens vestre Strandside. Paa østre Strandside forekommer: 5) **Lie-Bøyg**, som ligger i en Bugt nær ved **Ørstens Sogns** Grændser, har 5 Gaarde med 15 Opsiddere; 6) **Ekrems-Bøyg**, som fra **Liebøyg** er adskilt ved en steil og ubeboelig Strand, bestaaende af nogle faa Gaarde; 7) **Eegsæt-Dal** eller **Eegsæt-Eid**, hvor 5 Gaarde ligge til Hovedsognet; 8) **Viigebøyg**, en større og mere betydelig Dal, som adskilles fra **Eegsæt-Dal** ved en ubeboet Strandstrækning af 1/2 Miils Længde; 9) **Greebsstrand** eller **Grevsstrand**, hvorpaa den Gaard **Grevsnæs** ligger; 10) De Gaarde, som ligge omkring **Østfiord** og i de derfra opgaaende Dale, saasom: **Høidal**, **Allelandsdal** og **Førdedal**; 11) Gaardene ved og omkring den lille Tværfiord, **Kiilsfjorden**, hvorfra opgaaer **Birkedal**; og 12) Gaardene ved **Dalsfjorden**, hvis vestre Side er mere beboet

Side 852

end den østre, formedelst adskillige fra Stranden opgaaende smaa Dale. Hovedkirken staaer paa **Præste-Enkegaarden Halkieldsviig**, nederst i **Viigebøyg-Dal**, ved en her nedløbende Elv; den er opbyggt af Staver i Form af et Kors, temmelig stor i sig selv, og forøget med et stort Sacristie. Kirkens Indretning eller indvendige Træværk bestaaer mestendeels af Fyrre, som dog tildeels er ziret med Billedhugger-Arbeide; men Prædikestolen er af Eeg, og er ei allene bekostet, men og udarbejdet af den i Billedhugger-Kunsten heel kyndige Hr. **Maths Clausøn Skaaning**, som i forrige Seculum var Sognepræst her paa Stedet. Paa Alteret ligger en liden hvid Marmorsteen, ikkun 1 Spand lang, og et Par Tværfingre mindre i Brede. Paa Kirkegaarden sees mange Gravsteder belagte med flade Graastene, i hvilke Bønderne selv have udhugget de Afdødes Navne. Strax Østen for denne rette Kirkegaard ligger en stor og uindhegnet Plads, som ogsaa siges at have været indhegnet til en Kirkegaard, i Anledning af en Pest eller smitsom Syge, som (uvist paa hvad Tid) skal have grasseret her i Egnen saa stærkt, at de Dødes Antal ikke kunde rummes i den gamle Kirkegaard. Vesten for Kirken sees en rund og ligesom indhegnet Plads, der holder 90 Skridt i Omkreds og 30 i Giennemsnit. De Stene, som indhegne den, eller ligge rundt omkring den, menes at være Levninger af et gammelt Kloster. Midt paa Pladsen findes et Hul, som holdes for at være Nedgangen til en Kielder eller underjordisk Canal, men er nu ganske indfalden. Kirken eier et Jordegods, bestaaende af 22 Vog 12 Mark

Fisk, og tilhører en Proprietair. Præstegaarden kaldes **Øren**, og ligger skraas over for Kirken, paa søndre Side af Elven; den skylder 1 1/2 Vog Fisk. Strax ovenfor Præstegaarden ligger **Rødsæt**, som er Lehnsmandsgaard og Tingsted for Hovedsognet. Hele Præstegieldet indeholder 228 matrikulerede Gaarde, som tilsammen skyldte 484 Vog 4 1/2 Mark Fisk, (omtrent 242 Tønder dansk Hartkorn) hvilke Aar 1766 bleve beboede af 492 Gaardmænd og 19 Huusmænd, deraf i Hovedsognet 167 Gaarde, hvis Jordskyld er 317 Vog 1 Bispd. 19 1/2 Mark Fisk, beboede i ovenmeldte Aar af 315 Gaardmænd og 12 Huusmænd. Aar 1757 bestod Folkemængden i Hovedsognet af 1712, deriblandt 1081 Communicantere, og i Anneret af 1075, deraf Communicantere 487, tilsammen 2787 Siele; men Aar 1769 forøget til 3155 Siele, deraf 1492 Mandkiøn og 1663 Qvindekion. Til Præstegieldet er en Sognepræst. Mensalgodset her i Præstegieldet har været 61 Vog 16 1/2 Mark Fisk, men hvoraf 24 Vog er henlagt til **Vandelvns Præstegield**, altsaa tilbage 37 Vog 16 1/2 Mark.

Side 853

Voldsbøygden, et lidet Bøygdelaug i **Værnes Hovedsogn**, **Størdals Præstegield**, **Stør- og Verdals Fogderie**, **Tronhiems Amt**, beliggende ved nordre Side af **Størdals Elv** paa en smuk Slette, og bestaaer af 9 Gaarde, som Aar 1774 bleve beboede af 20 Gaardmænd, 7 Huusmænd, og 5 Inderster, i alt 150 Siele.

Volds- eller **Bolviigs Jernværk**, see **Bolviig**.

Voldflien, en Gaard i **Gusdals Præstegield**, søndre **Guldbrandsdalens Sorenskriverie**, **Christians Amt**, af Skyld 9 Skind Odelsgoods. Denne Gaard er af dens Eier og Beboer Capitain v. **Cold** anseelig forbedret baade i Ager og Eng, samt ved Grøfters Optagelse og Gaardens Indhegning med Steengierder. For hvilken Forbedring han har erholdet 150 Rdlr. i Præmie af det Kongelige Landhuusholdnings Selskab.

Volds Otting, et Tinglaug i **Romsdals Fogderie** og Amt, hvis Tingsted er Gaarden **Veblungsnæs**.

Volds Sogn, et Anner til **Grøttens Præstegield** sammestedis, bestaaer af 2de Bøygdelauge, nemlig: **Indfiordens Bøyg**, beliggende paa begge Sider af en Fiord, kaldet **Indfiord** og **Indfiords-Elv**, hvilket Bøygdelaug er noget mere end 1 Miil i Længde, og **Maandals Bøyg**, som er noget mindre af Strækning. Begge indeholde 31 Gaarde, som Aar 1774 bleve beboede af 80 Gaardmænd. Indbyggerne ere meget flittige og stræbsomme Jordbrugere. Saasnart Sæden er lagt i Jorden om Foraaret, og det nødvendigste Arbeide forrettet, begive de fleste Mandspersoner sig til de tronhiemske Egne og andre Steder, hvor de lade sig leie til Arbeide paa Jorden ved Rydninger og Grøfters Optagelse, hvortil de ere ligesaa hurtige som behændige; de blive borte fra deres Hiem indtil Høstetiden. Kirken staaer paa Gaarden **Vold** nederst i **Maandalen**, ved en Bugt af **Maandals-Fiord**, 1 1/2 Miil fra Hovedkirken, deraf 1/2 Miil til Lands og 1 Miil til Søes. Bemeldte Gaard **Vold** er en meget stor Gaard, som beboes af 8 Bønder.

Vosse, et District, som ligger under **Nordhordlehns Fogderie**, men til **Hardangers Sorenskriverie** i **Søndhordlehns Fogderie**, søndre **Bergenhuus Amt**. Det bestaaer ikkun af eet Præstegield, kaldet **Vosse** eller **Vosse-vangen**, som henhører under **Nordhordlehns Provstie**, og indeholder 4 Kirkesogne, nemlig: **Vosse** eller **Vossevangens Hovedsogn**, og Annexerne: **Evanger**, **Venie**, og **Opheim** eller **Oppeim**, hvilke tilsammen udgiøre 2de Tinglauye, nemlig: **Vatsværns** og **Vangens**. Det sidste er igjen inddeelt i 9 Ottinger, see **Vangen**. Dette Præstegield eller District ligger oppe i Landet, henved 4 Mile fra **Bergen**, er paa alle Sider med høie og ubefarende Bierge og Klipper omringet, hvilke allene paa

Side 854

paa 3 a 4 Steder har Aabninger eller Dale, hvorigiennem Veie ligge til og fra andre Districter. Dets Grændser begynde ved **Nordhordlehn** fra en Gaard, kaldet **Fossen**, og strækker sig i Øster mod **Indre-Sogns District**, i Længde omtrent 8 Mile. J Nord strækker det sig fra **Sognefiorden** over **Vosse-Fieldet**, og i Sønder mod **Hardanger**. Districtet er i sig selv en meget behagelig Egn, allevegne Skov, derimellem Agre og Enge, Elve og mange ferske Bande, hvilke ikke lidet forøge Egnens behagelige Situation. Den betydeligste Elv, som løber igiennem Landet, er **Vosse-Elv**, som endog er den største i hele Fogderiet, hvilken Elv kommer fra **Vosse-Bandene**, gaaer derfra først mod Sonden til **Vosse-Vangen**, siden mod Vest, og falder ud ved **Bolstadøren** i **Bolstad-Fiord**. Kornavlingen er her i skøn Flor, da Jorden overalt er meget god, saa at Indbyggerne hielpe sig med eget Korn. Ligesaa gives her god Høeavling og Græsning om Sommeren for Creaturene; herfra udføres altsaa til **Bergen**, **Kongsberg** og andre Steder en stor Deel Heste, Qvæg, Faar, Fede- og Skindvare. Humle avles i temmelig Mængde til egen Fornødenhed og til Forhandling. Skovene forsyne enhver Gaards Opsidder med fornøden Brænde og Bygningstømmer ic. og kunde tillige en stor Deel udføres, naar Landets Beliggenhed tillod det. Dette Præstegield holdes saaledes for Kiernen af **Nordhordlehn** og en af de behageligste Egne i **Norge**. Hovedkirken ligger paa en smuk jevn Mark; den er en fuldkommen stor muret Steenbygning, med et Sacristie ved Choret. Den har i fordum Tid været af Træe, men blev af Kong **Magnus Hagensøn** tilladt at opføres af Steen, Aar 1271; den blev kaldet **St. Michels Kirke**, og blev indviet paa **St. Urbani Dag**. J Hovedsognet er en Stiftelse, kaldet **Vangs Enke-Fattighuus** paa **Vos**, stiftet af Stedets fordum Sognepræst Hr. **Henrich Miltzau**, hvis Søn og Successor, Mag. **Geert Henrichsen Miltzau** dertil skienkede noget Jordegods, som siden er forøget med mere Gods, givet dertil af Stedets fordum Sorenskriver **Iöhan Sekman Fleischer**. Stiftelsen har en Vaaningsbygning for 7 Enker, som, foruden frie Værelser, nyde hver aarlig 14 Tønder Korn, samt noget Smør og Ost, og Penge til Brænde og Skøe. Foruden Jordegodset eier denne Stiftelse en Kapital af 400 Rdlr. J **Vangs Kirke** hænger Stifteren Hr. **Henrich Miltzaus** Portrait, hvorunder læses paa en Tavle dette Vers: "Her skrives dette Minde hos Hr. **Hemrich Miltzaus Skygge**, At han har været Stifter for vort Fattighuus at bygge; Hans Søn har tillagt Jordegods, og Eftermænd sin Fliid, At, der syv fattig Enker har fit Ophold denne Tid. Gud lægge syvfold til for dem, som dette Huus

Side 855

Huus betænker! At Stiftelsen kan blive ved for Eftertidens Enker; Thi naar den venstre Haand ei veed, hvad høre giver ud, Da er den Gave kun et Laan, som har sin Løn hos Gud. Prov. 19, 17. Aar 1765. M. Ruus, Provst og Sognepræst paa **Vos**. Til dette Præstegield er en Sognepræst og en residerende Kapellan. Tingstedet for **Vangens Tinglaug** er Gaarden **Vosse-Vangen**, og for **Vatstærns Tinglaug** holdes Tinget paa **Bolstadøren**.

Vorbøygden, et lidet Bøygdelaug Vesten for Byen **Christianssand**, i **Oddernæs Hovedsogn** og Præstegield, **Mandals Fogderie** og Amt, ved en aaben Bugt af Havet, kaldet **Hannevigen**, og bestaaer af 7 gode Gaarde med et Saugbrug, og betydelig Skov under den ene Gaard, nemlig **Fiskaee**.

Voren, et ferskt Vand, beliggende omtrent 1 Miil Vesten for Staden **Christiania** i **Aggers Sorenskriverie**, **Aggershuus Amt**, hvorved ligger en Bondegård, kaldet **Voren**, paa den ene, og et smuk Lyst- og Avlsgaard, kaldet **Bogstad**, paa den anden Side. Bemeldte Gaard er meget smuk, ligger paa en Bakke, smukt bebygget, og derhos 3de vel anlagte og smukke Hauger.

Hovedbygningen, som er opført lige mod Ladegaarden paa den Side, som vender ud til Lysthaugen og Vandet, bestaaer af en fuldkommen Etage, med rummelige Værelser paa Loftet, og Kielder under hele Bygningen, som mod Haugen har en temmelig Høide, hvorigiennem Hovedtrappen gaaer. Paa denne Side har Bygningen Anseelse af 3 Etager. Værelserne ere overalt meget vel indrettede og udzirede med smukke italienske Malerier og moderne Meubler, samt Kaminer og Kakkellovne af adskillige Facons og Materier. I Kielder-Etagen er Kiøkkenet, Domestikkernes Værelse, og en Billardstue. Ladegaardens Huse ligge symmetrisk for ved Hovedbygningen med 2de Fløie, som indeholde Forvalterens, Gartnerens og andre oeconomiske Værelser. I Midten af Ladegaardens Bygning er opført et Taarn med Klokke, Timeviser og Fløi. Hestestalden er lys, rummelig og smukt malet, Krybbene af Jern-Gitterværk i Muskel-Figur, og Spiltougene egentlig Steenpiller; Fæe- og Faarehuset gaaer saaledes ud over Jordhældingen, at Giødselen giennem en Aabning daglig kastes ned under Gulvet, hvor man magelig kan kiøre under for at transportere Giødselen paa Agrene. Fæet, men især Køer, foeres om Sommeren paa Stalden, og det meest med Kløver, hvoraf paa Gaarden haves en betydelig Avl. Af Haugerne er den ene Kiøkken-Hauge, med Geværthuse og Misbænke. I Geværthuset haves adskillige udenlandske Træer, deriblandt Kaffe- og Thee-Træer. Lysthaugen gaaer ned i Afhæld og Terrasser fra Hovedbygningen til Vandet. Denne Hauge er liden, men tæt besat

Side 856

besat med smukt skaarne Linde og andre Hekker, alt til en kunstig Bosquet, i hvis Gange man gaaer ned til et Lysthuus ved Vandet, hvorfra kan gøres behagelige Toure til Vands i dertil indrettede Chaloupper. Den tredie Hauge ligger Østen for hiin, som med engelsk Smag er indrettet, og igiennem hvilken er en krumgaaende Canal med en Broe over ved en breed Slangegang. Canalen, som har fit Udløb i Vandet, faaer fit Vand fra en Cascade, og denne igjen fit Vand fra en Rende, kommende Østen omkring Gaarden. Et gammeldags norsk Bondehuus er opført i Haugen, som forestiller een af de første Boliger paa **Bogstad**. I dette Huus, som har en lav Dør og smaa lave Vinduer, sees et langt Bord med Bænke og derpaa Dyner eller Hynder. En gammeldags Birkekande staaer paa Bordet til Tegn paa, man er velkommen, og Fader med Moder i Huset sees malede paa Væggen i den Tids Huusdragt. Moder deler Maden betænksom ud til nogle Dreng og Piger, og Fader kaster et majestætisk Blik til dem alle. Ved Stuen er et Kiøkken med faa, men reenlige gammeldags Kar og andet Kiøkkentøi. Denne Gaard er saaledes indrettet og anlagt af Eieren General-Vei-Intendant **Peter v. Anker**, som tillige har indrettet en Børn-Skole af Egetræer. Han har og med stor Bekostning besørget een af de fuldkomneste Veie i **Norge**, nemlig fra Gaarden **Bogstad** til Gaarden **Vækkerøe** paa hiin Side af Kongeveien ved **Christiania Fiord**, omtrent 1/2 Miil lang, meest efter en nedhældende Bakke, hvorved det tilstødende Skraafeld er sprængt med Krud og undermuret, Myr og Morads opfyldte med Gruus og kantede med Steenmuur, saa Veien overalt er tør, slet og lige, da man derimod for noget over 30 Aar siden med Besvær maatte ligesom klavre og vade fig frem. Ved **Voren-Vandet** Østen for Gaarden **Bogstad** ligger et høit Bierg, kaldet **Voren-Bierget**, hvorfra haves en vidt udstrakt og smuk Udsigt.

Vraadals Sogn, et Anner til **Hvidsøe Præstegield**, i **Øvre-Tellemarkens Fogderie**, **Bradsberg Amt**, som er 2 1/2 Miil langt og 1/2 Miil bredt. Kirken er en gammel Træbygning, som Almuen eier, indviet Aar 1686. I Sognet ligger et stort ferskt Vand, kaldet **Vraadals-Vandet**, i Længde 2 Mile, men ikkun 1/2 Miil bredt. Det staaer i Sammenbindelse med det store **Nissedals-Vand** i **Nissedals Sogn**, under samme Præstegield, og har fit Udløb ved **Arendal**.

Vraalstad, en Gaard i **Drangedals Præstegield**, **Nedre-Tellemarkens Fogderie**, **Bradsberg Amt**, hvor en gammel Helt eller Messe-Konge, ved Navn **Halvor**, skal have boet. Her har staaet en gammel Stolpebod, usædvanlig stor, med Gange eller Svaler rundt om, hvori fandtes ubrugte store Liigkister og ualmindelig

Side 857

store Sengesteder. Videre har været forvaret i dette Huus gamle Lysestager af Jern og en Kiste fuld af gamle Pergamentsbreve. Desuden har staaet paa Gaarden en lang Tværbygning, hvori var indrettet en stor Sal og neden under et Fangehuus. Et Stykke neden for Gaarden sees Levninger af en Offerhøj fra de hedenske Tider.

Vuku Sogn, et Anner til **Verdalens Præstegield**, i **Stør- og Verdals Fogderie**, **Tronhiems Amt**, bestaaende af 118 smaa og store Gaarde. Kirken, som er en Træbygning, ligger 1 Miil mod Østen fra Hovedkirken.

Væblungsnæs, en Gaard, beliggende ved **Romsdals Fiord**, strax hos **Raum-Elv**, i **Grøttens Præstegield**, **Romsdals Fogderie** og Amt, som er Tingsted for **Romsdals** og **Volds Otting**, samt tillige Giesgivergaard. Ved Gaarden er en Havn, som tilforn har været dyb nok for endeel Skibe, og før 10 til 20 Jægter, men nu kan ikke flere end 2 a 3 Jægter ligge der, helst i stor Ebbe, og den vil formodentlig blive aldeles ubrugelig formedelst den Mængde Sand, som Elven bringer med sig. 1 1/2 Fierding uden eller Vesten for **Væblungsnæs** ligger et Bierg ved bemeldte **Romsdals-Fiord**, kaldet **Rundberge**, hvorpaa staaer en Rad Rune-Bogstaver indhugne i den steile Klippe 2 a 3 Favne høit over Vandets Flade.

Vægens Fierding, et Tinglaug i **Helgelands Fogderie**, **Nordlands Amt**, hvis Tingsted er Gaarden **Røren**. Dette Tinglaug bestaaer af en stor beboet Øe, kaldet **Vægen**, som udgjør et Kirkesogn og Præstegield under **Helgelands Provstie**, hvortil er en Sognepræst. Den ligger 2 Mile fra det faste Land, er 4 a 5 Mile i Omkreds, og omgivet med mange smaa Øer.

Værnæs-bøygden, et lidet Bøygdelaug, som tilhører **Værnæs Hovedsogn**, i **Størdals Præstegield**, **Stør- og Verdals Fogderie**, **Tronhiems Amt**. Denne Bøygd har **Størdals Elv** og **Størdals Fiord** paa 2de Sider, nemlig mod Sonden og Vesten, og bestaaer af 31 Gaarde, som Aar 1774 bleve beboede af 43 Gaardmænd, 89 Huusmænd, 50 Inderster, og i alt 626 Siele. **Værnes-Gaard**, een af de betydeligste og smukkeste, skjønt ei største Gaarde i **Størdalen**, beliggende i sidstmeldte **Værnæs-bøyg**, som formenes at have været en Kongelig Residents. Mange Kiæmpehøie sees deels inden og deels uden Gierde. J en af Gaardens Agre er oppløiet en Antiqué af Messing eller et Slags guult Metal, som bestod af 2de Stykker, hvoraf det ene har tient til Dæksel uden over det andet. Det yderste eller udvendige Stykke var meget smukt udarbejdet, bestaaende overalt af durkbrükket Arbeide,

Side 858

Værnes Hovedsogn og Præstegaard.

Arbeide, og dannet som en aflag eller oval Skaal eller Laag, øverst oppe i Midten besat med en Krone, og deromkring 4 opstaaende Spidse. Denne Dæksel passede net uden over den indvendige Skaal, som ogsaa var ziret med gammeldags Udgravning, og ved Jern- eller Kobber-Stifter have de været hæftede til hinanden. Ved denne Antiqué blev tillige fundet 2de mindre Metal-Kar. Gaarden har været beboet af afg. General-Lieutenant **v. Skults**, som opførte derpaa en prægtig Bygning af Tømmer. Gaarden ligger paa en meget stor Slette imellem 2de Elvemæle, den gamle og nye, som **Størdals-Elv** har dannet. Gaardens Skyld er 1 Spand 2 Øre 12 Marklaug, har 17 Huusmandspladse paa den saa kaldte **Størdals-Hals**, strax ved og Østen

for **Størdals-Elvens** Udløb, hvor tillige boer en Giestgiver og nogle Inderster. Udsæden paa Gaarden er hen ved 100 Tønder aarlig.

Værnes Hovedsogn og Præstegaard, see **Størdals Præstegield**.

Værøe Præstegield i **Lofodens District**, **Lofodens** og **Vesteraalens Fogderie** og Provstie, **Nordlands Amt**, bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere: **Værøe Hovedsogn** og **Røst Annex**, beliggende paa 2de Øer, kaldet **Værøe** og **Røst**. **Værøe**, som indeholder Hovedsognet, og udgjør en Fierding eller Tinglaug, ligger 3 Mile fra **Røst** og 1/2 Miil fra **Moskenøe**, er henved 3 Mile i Omkreds. Under Den falder godt Fiskerie, men Den i sig selv er klippig og besværlig at komme til med Baade. Til Præstegieldet er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Nordland**.

Y.

Yttre- og Indre-Dals Skibreede, et Tinglaug i **Søndfiords Fogderie**, nordre **Bergenhuus Amt**, bestaaende af **Yttre-Holmedals Præstegield**, hvis Tingsted er Gaarden **Trods**.

Yttre-Holmedals Præstegield, see **Holmedal**.

Yttre- og Indre-Sogn, 2de Districter, som hver udgjør et Sorenskriverie, men tilsammen ikkun eet Fogderie, under sidstmeldte Amt, som kaldes i Almindelighed **Sogn**, efter en Konge ved Navn **Sokni**, der har boet i **Sokne-** eller **Sognedalen**. Dette Fogderie grændser i Vester mod **Nordhordlehn**, og strækker sig langs **Sognefiord** 16 Mile ind i Landet, hvor det mod Øster grændser til **Fillefield** og **Valders**; i Sønder grændser det mod **Hardanger**, og i Nord mod **Søndfiord**. **Sognefiorden**, som har

Side 859

samme Længde som Districterne, skyder fra fig adskillige Arme eller Tværfiorde. Hele Fogderiet indeholder 9 Præstegielde, nemlig: **Evinvig**, **Viig**, **Leganger**, **Urland**, **Leirdal**, **Sognedal**, **Hafslos**, **Dale**, og **Justedal**, hvilke tilsammen bestaaer af 34 Kirkesogne, med 1020 matrikulerede Gaarde, som igien ere inddeelte i 19 Skibreeder eller Tinglauye, saasom: **Gulan**, **Udvær**, **Lavig**, **Viig**, **Qvamsøes**, **Klævold**, **Tingum**, **Søstrand**, **Urland**, **Nærsen**, **Leirdal**, **Borgen**, **Aardal**, **Sognedal**, **Norum**, **Solveren**, **Marifiæren**, **Lyster**, og **Justedal**; hvor Tingene holdes 2de Gange om Aaret efter Forordning af 23de Maji 1755, nemlig: om Sommeren i Junii og Julii, og om Høsten i October, November og December Maaneder. Her ere overalt gode Kornmarker, saa at Almuen for det meeste hjælper fig med egen Avling. Her vorer tillige en Mængde Roer, Humle, Haugefrugter, Æbler 2c. Ligesaa gives her god Høeavling og fede Græsgange, hvorved holdes en stor Deel Creature, som afgive Fedevare endog til Udførsel. Skovene ere ligemaade gode, hvoraf hugges, hvad til Gaardenes Vedligeholdelse behøves, desuden endeel Saug- og Bygnings-Tømmer til Udførsel, og i Fiordene falder skønt Fiskerie; saa at Almuen ikke mangler Næringsveie. I dette Fogderie har forhen lagt en skøn Kiøbstad, kaldet **Ropanger** eller **Kaupanger**, som Aar 1182 blev ødelagt af Kong **Sverre**. Her har og været i Drift et Kobberværk, under Navn af **Aardals-** eller **Semdals-Værk**.

Yttre-Sogns Sorenskriverie sammestedis, bestaaer af ovenmeldte Præstegielde, nemlig: **Evinvig**, **Viig**, **Leganger**, og **Urland**, hvilke indeholde 17 Kirkesogne og 10 Skibreeder, som ere: **Gulens**, **Udværs**, **Ladvigs**, **Viigs**, **Qvamsøes**, **Klævolds**, **Tingum**, **Søstrand**, **Urlands** og **Nærsens** Skibreede, hvor Tingene holdes, som ovenmeldt, 2de Gange om Aaret, nemlig: om Sommeren i Junii og Julii, og om Høsten i November og December Maaneder. Sorenskriverens Domme indstævnes for **Bergens Laugdømme**.

Yttre-Strand, saa kaldes Lehnsmandsgaarden for **Vandelvens Præstegield**, under **Søndmørs Fogderie, Romsdals Amt**, som tillige er Tingsted for **Vandelvens Skibbreede**, hvilken Gaard skylder 2 Vog Fisk.

Ytterøen, en stor beboet Øe, som paa de fleste Steder er meget smuk, men har tildeels høie og steile Bierge, fornemmelig paa den vestre Kant, beliggende Sonden for **Inderøen**, i **Indersens Fogderie, Tronhiems Amt**, havende **Inderøe-Fiorden** paa nordre, og **Skognens** eller **Verdals-Fiorden** paa søndre Side, strækkende fig i Øst og Vest. Dens Længde fra Lehnsmandsgaarden **Sandstad**

Side 860

Sandstad, som den yderste Gaard i Vesten, til den inderste Gaard i Østen, kaldet **Eines**, hvor Den endes med en smal Spids eller Landtunge, som strækker fig langt ud i Søen, er 1 Miil, og 1/2 Miil breed paa begge Enderne, men i Midten ikkun et Par Bøsseskud. Denne Øe indeholder Hovedsognet for **Ytterøens Præstegield**, hvis Kirke, kaldet **Eidskirke**, staaer ved Præstegaarden **Eid**, paa det Sted hvor Øen er smallest, et kort Stykke Vesten for Gaarden **Øvre**, som er Tingsted for Præstegieldet. Bemeldte Kirke er en grundmuret Bygning, og ligger med Præstegaarden meget frit og behagelig. Den har ellers mange smukke, velbebyggede og derhos gode Gaarde, nogle forsynede med en liden Deel Skov, men alle lagte for høiere Skyld og Skatter end Fogderiets andre Gaarde. Kornavlingen er her i Almindelighed i alle Aar meget vis og foldig. Af Høe falder ingen stor Mængde, derimod ualmindelig fedt og godt, saa at her holdes skønne Creature og gode Heste. Til mange Gaarde haves gode Kirsebær-Hauger. Indbyggerne ere meget ferme Søefolk, og drive især Baarfiskeriet ved Havfiden, 10, 16 til 20 Mile fra deres Hiem. Fra Den over til **Inderøen** er forskiellig Længde efter de Bugter og Indvige, som begge Øerne indeholde, saasom deels 1/2 Miil og deels 1/4 Miil, men fra Gaarden **Sandstad** til **Mosviigen** er kun et Bøsseskud, over et Sund, kaldet **Saltviig-Sundet**. Fra Strømmen paa **Inderøen** til **Ytterøens** Tingsted **Øvre** er 1 Miil, som almindelig er Ting-Touren, naar Beiret tillader det, men i Stormveir reises fra Strømmen 1 Miil til Lands langs **Inderøen** til en Gaard, kaldet **Rostad**, og derfra til Søes over Fiorden 1/2 Miil. **Ytterøens Præstegield**, som henhører under **Vester Indherreds Provstie**, bestaaer i alt af 3de Kirkesogne, nemlig bemeldte **Eids** eller **Ytterøens Hovedsogn**, og Annexerne: **Mosviig**, hvis Kirke staaer ved Gaarden **Vinie**, Norden for **Ytterøen** paa det faste Land, og **Verran** eller **Vestviig**, hvis Kirke staaer paa Gaarden **Vestviig** yderst ved **Verra-Sund**. Begge disse Annexkirker ere af Træe. Gaardenes Antal i hele Præstegieldet er 131 med 70 underliggende Huusmandspladse. Aar 1769 bestod Folkemængden i alt af 1200 Siele. Til dette Præstegield er en Sognepræst, hvis Korntiende beløber til omtrent 100 Tønder aarlig. **Verrans Annexsogn** har forhen lagt under **Indersens Præstegield** og Tinglaug, men er i den senere Tid kommet under **Ytterøen**.

Herunder følger den diplomatiske transskription af siderne **884**, **885** og **886** (svarende til sidetallene 859, 860 og 861 i kilden). Transskriptionen er udført med absolut bogstavtro stavning, bevarelse af dobbeltvokaler og store begyndelsesbogstaver ved navneord. Det lange s er transskriberet som et moderne s, og store begyndelsesbogstaver er gengivet præcis som hhv. **I** og **J**. **Stednavne** er fremhævet med fed skrift [cite: 2026-03-07].

Side 859

Yttre Sogns Sorenskriverie.

famme Længde som Districterne, skyder fra fig adskillige Arme eller Tværfiorde. Hele Fogderiet indeholder 9 Præstegielde, nemlig: **Evinvig, Viig, Leganger, Urland, Leirdal, Sognedal, Hafslos, Dale**, og **Justedal**, hvilke tilsammen bestaae af 34 Kirkesogne, med 1020 matrikulerede Gaarde, som igien ere inddeelte i 19 Skibreeder eller Tinglauye, saafom: **Gulan, Udvær, Lavig, Viig, Qvamsøes, Klævold, Tingum, Søstrand, Urland, Nærsen, Leirdal, Borgen, Aardal, Sognedal, Norum, Solveren, Marifiæren, Lyster**, og **Justedal**; hvor Tingene holdes 2de Gange om Aaret efter Forordning af 23de Maji 1755, nemlig: om Sommeren i Junii og Julii, og om Høsten i October, November og December Maaneder. Her ere overalt gode Kornmarker, faa at Almuen for det meeste hjælper fig med egen Avling. Her vorer tillige en Mængde Roer, Humle, Haugefrugter, Æbler 2c. Ligesaa gives her god Høeavling og fede Græsgange, hvorved holdes en stor Deel Creature, som afgive Fedevare endog til Udførsel. Skovene ere ligemaade gode, hvoraf hugges, hvad til Gaardenes Vedligeholdelse behøves, desuden endeel Saug- og Bygnings-Tømmer til Udførsel, og i Fiordene falder skønt Fiskerie; saa at Almuen ikke mangler Næringsveie. I dette Fogderie har forhen lagt en skøn Kiøbstad, kaldet **Ropanger** eller **Kaupanger**, som Aar 1182 blev ødelagt af Kong **Sverre**. Her har og været i Drift et Robberværk, under Navn af **Aardals-** eller **Semdals-Værk**.

Yttre-Sogns Sorenskriverie fammestedis, bestaaer af ovenmeldte Præstegielde, uemlig: **Evindvig, Viig, Leganger**, og **Urland**, hvilke indeholde 17 Kirkesogne og 10 Skibreeder, som ere: **Gulens, Udværs, Ladvigs, Viigs, Qvamsøes, Klævolds, Tingum, Søstrand, Urlands** og **Nærsens** Skibreede, hvor Tingene holdes, som ovenmeldt, 2de Gange om Aaret, nemlig: om Sommeren i Junii og Julii, og om Høsten i November og December Maaneder. Sorenskriverens Domme indstævnes for **Bergens Laugdømme**.

Yttre-Strand, saa kaldes Lehnsmandsgaarden for **Vandselvns** Præstegield, under **Søndmørs Fogderie, Romsdals Amt**, som tillige er Tingsted for **Vandelvns Skibreede**, hvilken Gaard skylder 2 Vog Fisk.

Ytterøen, en ftar beboet De, fom paa de fleste Steder er meget smuk, men har tildeels høie og steile Bierge, fornemmelig paa den vestre Kant, beliggende Sonden for **Indersøen**, i **Indersens Fogderie, Tronhiems Amt**, havende **Indersø-Fiorden** paa nordre, og **Skognens** eller **Verdals-Fiorden** paa søndre Side, strækkende fig i Øst og Vest. Dens Længde fra Lehnsmandsgaarden **Sandstad**

Side 860

Sandstad, fom den yderste Gaard i Vesten, til den inderste Gaard i Øster, kaldet **Eines**, hvor Den endes med en smal Spids eller Landtunge, fom strækker fig langt ud i Søen, er 1 Miil, og 1/2 Miil breed paa begge Enderne, men i Midten ikkun et Par Bøsseskud. Denne De indeholder Hovedsognet for **Ytterøens Præstegield**, hvis Kirke, kaldet **Eidskirke**, staaer ved Præstegaarden **Eid**, paa det Sted hvor Den er smallest, et kort Stykke Vesten for Gaarden **Øvre**, fom er Tingsted for Præstegieldet. Bemeldte Kirke er en grundmuret Bygning, og ligger med Præstegaarden meget frit og behagelig. Den har ellers mange smukke, velbebyggede og derhos gode Gaarde, nogle forfynede med en liden Deel Skov, men alle lagte for høiere Skyld og Skatter end Fogderiets andre Gaarde. Kornavlingen er her i Almindelighed i alle Aar meget vis og foldig. Af Høe falder ingen ftor Mængde, derimod ualmindelig fedt og godt, faa at her holdes skønne Creature og gode Heste. Til mange Gaarde haves gode Kirsebær-Hauger. Indbyggerne ere meget ferme Søefolk, og drive især Baarfiskeriet ved Havsiden, 10, 16 til 20 Mile fra deres Hiem. Fra Den over til **Indersøn** er forskiellig Længde efter de Bugter og

Indvige, fom begge Derne indeholde, faasom deels 1/2 Miil og deels 1/4 Miil, men fra Gaarden **Sandstad** til **Mosviigen** er kun et Bøsseskud, over et Sund, kaldet **Saltviig-Sundet**. Fra Strømmen paa **Indersøn** til **Ytterøens** Tingsted **Øvre** er 1 Miil, fom almindelig er Ting-Touren, naar Beiret tillader det, men i Stormveir reises fra Strømmen 1 Miil til Lands langs **Indersøn** til en Gaard, kaldet **Rostad**, og derfra til Søes over Fiorden 1/2 Miil. **Ytterøens Præstegield**, fom henhører under **Vester Indherreds Provstie**, bestaaer i alt af 3de Kirkesogne, nemlig bemeldte **Eids** eller **Ytterøens Hovedsogn**, og Annexerne: **Mosviig**, hvis Kirke staaer ved Gaarden **Vinie**, Norden for **Ytterøen** paa det faste Land, og **Verran** eller **Vestviig**, hvis Kirke staaer paa Gaarden **Vestviig** yderst ved **Verra-Sund**. Begge disse Annexkirker ere af Træe. Gaardenes Antal i hele Præstegieldet er 131 med 70 underliggende Huusmandspladse. Aar 1769 bestod Folkemængden i alt af 1200 Siele. Til dette Præstegield er en Sognepræst, hvis Korntiende beløber til omtrent 100 Tønder aarlig. **Verrans Annexsogn** har forhen lagt under **Indersens Præstegield** og Tinglaug, men er i den fenere Tid kommet under **Ytterøen**.

Side 861

Ø.

Øde- eller Øje-Sogn, et Anner til **Vangs Præstegield**, i **Valders Fogderie**, **Christians Amt**. **Ødefields Sogn**, et Anner til **Laurdals Præstegield**, i **Øvre-Tellemarkens Fogderie**, **Bradsberg Amt**, bestaaende af 19 matrikulerede Gaarde. Kirken staaer paa en Høi ved Gaarden **Kirke-Bøe**, og er en aldgammel Træbygning af en egen Bygningsmaade.

Ødemarks Sogn, et Anner til **Aremarks Præstegield**, i **Idde** og **Marker Fogderie**, **Smaalehnenes Amt**.

Ødse eller **Ydse**, en stor Gaard nær ved **Verdalssøren**, i **Verdals Præstegield**, **Stør- og Verdals Fogderie**, **Tronhiems Amt**. Her staaer paa en rund Høi en Bautasteen, fom er overstrøgen med Kalk.

Øefiord, en ftor Fiord i **Vadle** eller **Øefiords Syssel**, nordre Fierding af **Island**, fom fra Havet skiær fig ind imellem **Iliotahorn** og det Næs **Gisgrer**.

Øefiords eller Øyefiords Syssel, see **Vadle**.

Øens Sogn, et Anner til **Askvolds Præstegield**, i **Søndfiords Sorenskriverie**, nordre **Bergenhuus Amt**.

Øideren eller **Øieren**, et ftort ferskt Vand i **Hemnæs Sogn**, **Hølands Præstegield**, **Nedre Rommeriges Fogderie**, **Aggershuus Amt**, fom er 1 Miil lang og 1/2 Miil breed, grændfende til **Trygestads**, **Enebaks** og **Rakkestads Sogne**, hvorigiennem flaades en ftor Deel Saugtømmer.

Øie- eller Øye-Gaard, beliggende i **Melhuus Præstegield**, **Guldals Sorenskriverie**, **Tronhiems Amt**, skylder 6 Spand, og er et dobbelt Dragoun-Qvarteer. Den er bekiendt af fine betydelige Agre og Enge, ligger flad, uden Bakker eller Høider; den er forfynet med anseelige, men tildeels gamle Husebygninger, og har sidst været eiet og beboet af Hans Excellence General-Lieutenant **Casper Herman v. Krogh**, fom ved Forflyttelse folgte Gaarden til 4re Bønder, der nu eie og beboe den. Gaarden har 8 a 9 Huusmandspladse, og paa hver af disse holdes en Hest, og 4 a 6 Køer med nogle Faar. Ved denne Gaard, fom støder til **Tronhiems Fiord** paa vestre Side, falder **Gule-Elv** ud i Fiorden ved det Sted **Guulosen**, og omringer Gaarden paa østre og nordre Side. Over Gaardens Eiendele falder Post- og Lande-Veien fra

Tronhiem, igiennem **Buvigen** og **Børsekognen**, famt **Orkedalen** til **Romsdalen**. Aar 1788, ved Hans Kongelige Høihed Kronprindsens Nærværelse i **Norge**, blev paa **Øye-Gaard** holdet Kampement.

Side 862

for de nordenfielske Regimenter, hvorved en betydelig Mængde Tilskuere vare tilstæde fra alle omliggende Districter.

Økeren, en upriviligeret Herregaard i **Aggers Præstegield** og Sorenskriverie, **Aggershuus Amt**, beliggende paa søndre Side af **Aggers Elv**, 1/4 Miil fra Staden **Christiania**. Den ligger paa en høi Bakke, og er dertil en skøn Allee af gamle anseelige Lindetræer. Hovedbygningen er 2 Etager høi, temmelig anseelig. Blandt Ladegaardens Huse udmærker sig især Fæehuset, da det er en stor muret Bygning af Graasteen til 40 Køer, hvorover ere Høeløfter. Gaardens tilliggende Agre og Enge ere betydelige, foruden adskillige andre Herligheder. Haugen er stor og jevn, vel besat med gode Frugttræer.

Ølmens Sogn, et Anner til **Sognedals Præstegield**, i **Indre-Sogns Sorenskriverie**, nordre **Bergenhuus Amt**.

Ølvens Sogn, et Anner til **Qvindherreds Præstegield**, i **Søndhordlehns Fogderie**, søndre **Bergenhuus Amt**. Her er et Kobberværk i Drivt under Baroniet **Rosendal**, kaldet **Lilledals-** eller **Christiansgaves-Værk**.

Ølves, et District eller Bøygdelaug i **Aarnæs Syssel**, søndre Fierding af **Island**. Her ere de fornemste og meest bekiendte Varmebade i **Island**, fornemmelig 2de, som kaldes **Geyser** ved **Reyke-Kirke** og **Badstofuhver** eller **Badstuen**, kort neden for **Geyser** ved Bredden af en igiennem Bøygden løbende Elv, hvilken Elv er egentlig den nederste Ende af **Hvidtaae**, som her faaer Navn af **Ølvesaae**, og løber ud i Havet. Videre ligger i denne Bøygd et stort ferskt Vand, kaldet **Ølves-Vatn**.

Ølsviigen, see **Ihlsviigen**.

Øndverdarnæs eller Iøkelens-Taae, saa kaldes den yderste Pynt af **Sneefieldnæsset**, i **Sneefields Syssel**, vestre Fierding af **Island**, paa hvilket Næs er et Fiskerleie.

Øre-Sogn, et Anner til **Tingvolds Præstegield**, i **Nordmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**, hvis Kirke staaer ved en Fiord, kaldet **Botne**.

Øre-Vand, et stort ferskt Vand i **Mandals Fogderie** og Amt, som ligger 9 Mile op fra Havet mod Norden, og er 2 Mile langt. Fra dette Vand har adskillige store Elve deres Udløb, deriblandt den bekiendte **Mandals-Elv**.

Ørebakshavn i Aarnæs Syssel, søndre Fierding af **Island**, er baade en Kiøb- og en Fiskerhavn. Ved denne Havn boe en stor Deel Familier, som udgiøre et Kirkesogn. Der tælles 19 store Gaarde, og henved 90 smaa Bøndergaarde, Hialeier eller Huusmandspladse indberegnede. **Ørebak** er et af de største Handelssteder, formedelst den Mængde Folk, som søger dertil fra Sonden og

Side 863

og Øster-Landet. Den største Handel skeer med Qvæg og Faar, som her blive slagtede og nedsaltede, og siden udføres med Handelsskibene til **Kiøbenhavn**. Men Havnen er meget farlig, thi Stranden er fuld af Skiær, som Havet eller Søebrønderne altid bryde paa, og Handelsskibene have ofte her forliist. Oven for **Ørebak** ligger et Landskab, kaldet **Floen**.

Øren Præstegaard, see **Voldens Præstegield**.

Øresveit, et Bøygdelav i **Sneefields Syssel**, vestre Fierding af **Island**.

Ørevellen, en stor Elv, som kommer fra et Field, kaldet **Badik-Fieldet**, i **Øvre-Tellemarkens Fogderie, Bradsberg Amt**, løber igiennem **Hierdals Præstegield**, og falder ud i **Hitterdals Vand** i **Nedre Tellemarken**. Denne Elv har for henved 60 Aar siden taget et andet Løb, end den før havde, hvorved den har gjort og aarlig gjør stor Skade paa Skov og Mark, samt borttaget 3 Huusmandspladse m. m. Ved Elvens første Udløb har den en slangeformig Gang, og løber 9 Gange frem og tilbage over den almindelige Landevei til **Tinds Præstegield**, hvilket forårsager, at 9 bekostelige Broer maae holdes over den.

Ørlands Præstegield og Tinglaug, i **Fosens Fogderie** og Provstie, **Tronhiems Amt**, bestaaer af 3de Kirkesogne, som ere: **Ørlands Hovedsogn**, og Annexerne: **Næs** og **Biungne**. Hovedsognet udgjør den meget smukke og tillige store Halvøe **Ørlandet**, som ligger 5 Mile fra **Tronhiem**, er omringet af **Tronhiems-Fiord** paa vestre og søndre, og **Biungne-Fiord** paa østre Side. Dette Land er meget fladt, har gode Kornjorder og Græsmarker, men ingen Skov, førend ved den store og anseelige gamle Herregaard **Østeraad**, som ligger henved 1/2 Miil Nordost fra Hovedkirken, paa hvilken Gaard er en Kirke eller Kapel, see **Østeraad**. Foruden denne Herregaard ligger her mange smukke, meget gode og tildeels betydelige Gaarde, saafom: **Eide**, hvor Stedets nærværende Sorenskriver Cancellieraad **von Hadelen** boer, **Ophoug**, **Viig**, **Brekstad** m. a. fl. **Præstegaarden**, kaldet **Veklem**, er en meget betydelig Gaard, ligger strax ved Søen paa østre Side af Landet; her falder en anseelig Korn- og Høeavling, og Gaarden er vel bebygget. Strax Østen for Husene staaer Hovedkirken, en gammel grundmuret Bygning, tilhørende Cancellieraad **Rosenvinge** i **Tronhiem** m. fl. Til Hovedsognet høre og endeel Gaarde, beliggende paa søndre Side af **Tronhiems Fiord**. Til dette Præstegield er en Sognepræst, som, foruden Korntiende, har i visse Aar gode Indkomster ved Sild- og Fiske-Tienden, som hører, eller i det mindste burde være anseelig, da næsten alle Gaards- og Huusmænd ere gode Fiskere og Søefolk, og drive fornemmelig

Side 864

Torskefiskeriet om Vaaren og Sildefiskeriet om Høsten med megen Fordeel, item Laxefiskerie ved de saa kaldte Laxevorper. Tingstedet er Gaarden **Brekstad**, som tillige er Giesgiver- og Skydssted, beliggende strax ved Præstegaarden. Paa **Ørlandet** har i gamle Tider boet **Hagen Iarl Griotgersøn**, hvis Datter Kong **Harald Haarfager** tog til Ægte.

Ørkedalen, en meget smuk og særdeles velbeboet Dalstrækning, 5 Mile fra **Tronhiem**, som udgjør Hovedsognet til **Ørkedals Præstegield**, i **Ørkedals Sorenskriverie, Tronhiems Amt**. Fornemmelig ligge mange smukke og gode Gaarde paa begge Sider af den igiennem Dalen nedløbende store Elv, kaldet **Ørkla**, som kommer fra **Ørkel-Søe**; et stort fiskerigt Vand paa **Dovrefield**, og falder ud, efter et Løb af omtrent 15 Mile, i **Ørkedals Fiord**, ved hvilket Udløb en stor Samling af Huse staaer paa den saa kaldte **Ørkedals-Øren**, som beboes af nogle Handlende, adskillige Haandværkere, samt Øltappere, Arbeidsfolk og Fiskere, der i alt udgjøre noget over 200 Siele. **Ørkedals-Fiord** er en Arm af **Tronhiems-Fiord**, som paa dens søndre Side gaaer ind Østen for et Næs, kaldet **Geitnæsset**, og deler sig i 2de mindre Arme, hvoraf den sydvestlige gaaer ind til **Ørkedals-Øren**, og den østlige til **Guulosen**, og kaldes **Guulfiord**. Bemeldte **Ørkedals Præstegield** henhører under **Dalernes Provstie**, og bestaaer af 2de Kirkesogne, nemlig: **Ørkedals Hovedsogn** og **Børsfkongnens Anner**, som i det Civile hører til **Strinde Fogderie**. Hovedkirken er en stor grundmuret Bygning, staaende ved Præstegaarden, hvilken Gaard er velbebygget, og har betydelige Agre og Enge. I Hovedsognet er **Meldals** eller **Lykkens Kobberværks** Smeltehytte opført ved en Tværelv, kaldet **Svarka**, som har fit Udløb i **Ørkla-Elv**, og er derved tillige Værkets Bergplads, imellem Gaardene

Lykken og **Fagerlien**, kaldet **Svarkmoe**, samt en liden Kirke eller Kapel for Bergbetienterne og Arbeiderne, som betienes af **Ørkedals** Præster. Malmgruberne til dette Værk ligge i **Meldals Præstegield**, see **Meldals Kobberværk**. Til Præstegieldet er en Sognepræst og en residerende Kapellan. Tinget for **Ørkedals Hovedsogn**, som udgiør et Tinglaug, har en Tid været holdt paa Gaarden **Monset**, men siden paa Gaarden **Follo**. I **Ørkedalen** boe mange distingverte Familier, og Gaardene ere meget smukt bebyggede. Paa vestre Side af **Ørkla-Elv**, ved **Ørkedals-Fiord**, ligger især en meget betydelig gammel upriviligeret Herregaard, kaldet **Giølme**, hvor Kong **Sverres** Søster **Cecilia** har boet, see **Giølme**.

Ørke- og Guldals Fogderie i Tronhiems Amt, bestaaer af 2de Sorenskriverier, og har i forud Tid tillige været 2de Fogderier

Side 865

Ørskougs Præstegield.

derier, nemlig: **Guldals** og **Ørkedals Sorenskriverier**, som tilsammen indeholde 1528 matrikulerede Gaarde, hvilke ere inddeelte i 7 Præstegielde, som udgiøre 15 Kirkesogne, Fogderiet tilhørende, og 11 Tinglauye, uberegnet Bergstaden og Bergpladsene ved **Røraas Kobberværk**, som høre under Værkets Jurisdiction. Foruden dette Værk, som ligger høiest oppe i **Guldals Sorenskriverie**, ligger i **Ørkedals Sorenskriverie Meldals** eller **Lykkens Kobberværk** med den i senere Tid tilføiede Grube, **Hodals Grube**. **Ørkedals Sorenskriverie** grændser i Sønder til **Dovrefield**, og høre dertil 2de af Gaardene paa Fieldet, nemlig: **Drivstuen** og **Kongsvold**; i Øster til **Guldalens** og **Strindens Sorenskriverier**; i Nord til Havet; og i Vester til **Fosens** og **Nordmørs Fogderier**. Dette Sorenskriverie bestaaer af 896 matrikulerede Gaarde, som ere inddeelte i 3de Præstegielde, nemlig: **Ørkedalen** 1 Sogn, thi Annexet under dette Præstegield hører, som før meldt, til **Strinde Fogderie**, dernæst **Meldalen** 2 Sogne, og **Opdal** eet Sogn. Disse ere igjen inddeelte i 4 Tinglauye, saasom: **Ørkedals, Meldals, Rennesboe** og **Opdals Tinglaug**, hvor Tingene holdes 2de Gange om Aaret, nemlig: om Foraaret i Februarii og Martii, og om Høsten i August og September Maaneder. Sorenskriverens Domme indstævnes for **Tronhiems Laugting**. Udi **Ørkedalen** boede i Kong **Harald Haarfagers** Tid, Kong **Grytting**, som stredede mod Kong **Harald**, og blev af ham overvunden. Udi **Hagen Iarls** Tid fik **Torkild Turefrost** Forlehning over **Ørkedalen**; han boede før udi en øde Skov ved **Dovrefield**, men flyttede siden til **Ørkedalen**, og hans Datter fik **Sigmund Bræstessøn**, Hirdmand for **Hagen Iarl**. Efter Kong **Oluf Tryggessøns** Fald fik **Einar Tambeskielver** af **Erik Iarl** Forlehning i **Ørkedalen**. Da Kong **Oluf den Hellige** kom til Riget **Norge**, fik han Undsætning med Skibe og Folk af **Ørkedalen**, hvor han tillige siden havde en Gaard, og reiste ofte igiennem **Ørkedalen** op ad **Opdal** og over **Dovrefield**. Aar 1234 var **Amund Krøgedan**, Kong **Hagens** Lehnshøvding i **Ørkedalen**, hvorhen han maatte undflye for Hertug **Skules** Forfølgelse; og Hertug **Skule** maatte ogsaa tage Flugten igiennem **Ørkedalen** til **Opdal**, og derfra over **Dovrefield**, hvilket alt **Sn. Sturlessøns** Norges Historie ommelder.

Ørskougs Præstegield i Søndmørs Fogderie og Provstie, **Romsdals Amt**, er et af de saa kaldte Hovedkald paa **Søndmør**, og har til Aar 1759 været, næst **Borgund**, det største Præstegield sammestedis, bestaaende af 4 Kirkesogne, nemlig: **Ørskoug**, som Hovedsogn, og Annexerne: **Søkelven**, **Stranden**, og **Stordalen**;

Side 866

men i ommeldte Aar blev dette vidtløftige Kald efter Kongelig Anordning deelt i 2de adskilte Præstegielde saaledes, at **Ørskoug** og **Søkelven**, tilligemed det i begge Sognene beliggende Mensalgods, udgjør det ene, og derimod **Stranden** og **Stordalen**, tilligemed den øvrige Deel af Mensalgodset, det andet Præstegield. Under **Ørskougs Præstegield** indbefattes nu altsaa ikkun Hovedsognet **Ørskoug** og **Søkelvens Anner**, som begge, paa een eneste liden Øe nær, bestaae af fast Land; men ere dog ved den saa kaldte **Storsfiord** mestendeels adskilte fra hinanden. Hovedsognet indeholder lutter Dale og Strande, hvilke alle vende hen til bemeldte **Storsfiord**, og da Strandsiderne ved denne Fiord ere temmelig smalle og steile, saa ere de kun lidet skikkede til Agerdyrkning, hvilket foraarsager en stor Ulighed i Sognefolkets Omstændigheder; thi naar Daleboerne i Almindelighed kan avle al Slags Sæd i tilstrækkelig Mængde, og behielpe sig med egen Kornavling, saa maae Strandsidderne derimod gemeenlig søge Undsætning andensteds fra, og aarlig købe endeel fremmede Kornvare. Sognet ligger paa begge Sider af **Storsfiorden**, og derved deles i 2de Hovedparter, nemlig i nordre og søndre Part, hvoraf den nordre udgjør den største og vigtigste Deel, som grændser i Nord til Naboe-Fogderiet **Romsdalen**. Denne Part inddeles i 4 Bøygdelauge, nemlig: **Solnør-Dal**, **Abelsætstrand**, **Ørskoug-Dal**, og **Vestre-Bygd**. **Ørskoug** eller **Ørskoug-Bygd** gaaer op ved Enden af **Abelsætstranden**, fra den saa kaldte **Ørskougsviig**, en dyb Bugt af **Storsfiorden**. Denne Dal falder i Begyndelsen meget flad og jevn, men bliver siden, ved adskillige paa langs gaaende Terrasser eller Jordvolde, alt mere og mere forhøiet paa begge Sider, indtil 1/2 Miil op i Landet, hvor Dalen indknibes og bliver ubeboelig. Paa ommeldte høie Volde ligge Gaardene meget smukt, og imellem dem, omtrent midt i Dalen, har Naturen dannet en mindre Dal, hvorigiennem løber en stille og behagelig Elv. For det øvrige er Dalen indsluttet paa begge Sider af høie Fielde, og paa nordre Side, tæt ved et høit Field, kaldet **Veirhorn**, aabner sig en Tværdal, hvorigiennem falder en Alfarvei hen til **Tresfiorden** i **Romsdalen**, som regnes for at være 2 Mile lang. En Miil op i Landet, temmelig høit blandt Fieldene, ligger et ferskt Vand, kaldet **Steengaardsvandet**. Den igiennem Dalen nedflydende Elv, kaldet **Ørskougs-Elv**, har fit Udspring fra adskillige smaa ferske Bande, men især fra ommeldte **Steengaardsvand**, og fra et Norden for liggende Vand, kaldet **Jute-Vand**, begge ved **Romsdalens** Grændser. Denne temmelig store Elv har for nærværende Tid fit Hovedløb igiennem **Ørskoug**, og falder ud i **Storsfiorden** paa nordre Side af **Præstegaarden Ørskoug**, som

Side 867

som ligger længst nede i Dalen; men denne Elv skal forhen kun have nedsendt en Elvegreen, som tog fit Løb paa **Præstegaardens** søndre Side, og derimod havt fit rette Udløb 1/2 Miil derfra mod Sønden, ved en Gaard, kaldet **Amdam**, hvor den nu kun nedsender en liden Deel af fit Vand igiennem den gamle Hovedrende. Denne Forandring gives tydelig tilkiende af det gamle Elve-Far, som paa begge Sider viser fig. Ved en Gaard, kaldet **Gidskemoe**, som er den øverste Gaard i Dalen, har Elven forandret fit Løb. Formeldte **Præstegaard Ørskoug**, hvoraf Dalen og Præstegieldet bær Navn, er baade den smukkeste og bedste Præstegaard paa **Søndmør**, af Skyld 3 Vog Fisk, hvorhos ligger en Gaard, kaldet **Hugaas**, af Skyld 2 Bispd. 6 Mark Fisk, som Præsten har til Underbrug. Paa **Ørskoug** staaer Hovedkirken, imellem Vaaningshusene og Stranden. Den er en ordentlig Korskirke, opbyggt af Staver, forsynet med et Par smaa Taarne eller Træspire, og indvendig prydet ei allene med Malerarbeide, Skilderier og deslige, men og med kostbart Billedhugnerværk paa Altertavle, Prædikestol, Font o. m., som altsammen bestaaer af mørk Eeg. Ved en af Stolene i Kirken er opreist paa en Træstang et Par

Favne høit fra Gulvet et gammelt Træbillede, som har følgende usædvanlige Skabning. Billedet er egentlig udarbejdet af eet og samme Stykke Træ, men forestiller dog 2de adskilte Personer, af hvilke den ene vender Anfigtet op mod Choret, og forestiller en Kongelig Person med Krone og Harnisk, trædende paa et Monstrum eller Udyr, som har et Menneskehoved med Krone paa, men en Krop, som et fireføddet Dyr, og en Slangesvands, der snoer sig om Billedets Fødder. Af Armenes Stilling sees, at Billedet tilforn har holdt noget i hver Haand; men begge Hænder ere nu borte. Det andet Billede, som vender Anfigtet ned efter Kirken, har tabt den ene Haand, men holder Skiødet af fine Klæder med den anden, som er i Behold, og forestilles i øvrigt med Skiæg og bart Haar. Midt imellem disse Personer udgaae fra begge Sider nogle Straaler som Ildsluer, og imellem deres Hoveder eller Nakker er fæstet en cirkelrund Plade, som holder 1 Spand i Diameter. Begge disse Billeder, som ere omtrent $\frac{3}{4}$ Alen høie, staae indsluttede i en firkantet Træramme, der har paa Siderne endeel Zirater af Anseende som Fæstningsværker, men oven til en bevægelig Krone, som staaer lige over begge Billeders Isfer. Det ene af disse Billeder formoder Professor **Strøm** at være Kong ** Oluf den Hellige **. Kirken eies af en Proprietair, og ligger dertil et Jordegods, bestaaende af 24 Vog 1 Bpd. 11 Mark Fisk. Hele **Ørskougs Dal** indeholder i alt 13 matrikulerede Gaarde, som tilsammen skyldte $34 \frac{1}{2}$ Vog Fisk, og beboes af 41 Gaardmænd og 4 Huusmænd.

Side 868

Ørsten Sogn.

Præstegaarden indberegnet. Den anden og søndre Hovedpart, som er den mindste og ubetydeligste Deel af Hovedsognet, har 3de Bøygdelauge, nemlig: **Ramstad-Dal**, **Søeviig-Dal**, og **Iyrreststrand**. Begge Sognene har 116 matrikulerede Gaarde, af Skyld 277 Vog 1 Bpd. $6 \frac{1}{2}$ Mark Fisk, hvilke bleve Aar 1766 beboede af 340 Gaardmænd og 16 Pladse- og Huusmænd, deraf i Hovedsognet 61 Gaarde, af Skyld 109 Vog $6 \frac{1}{2}$ Mark Fisk, beboede samme Aar af 145 Gaardmænd, samt 9 Huus- og Pladsemænd. Aar 1758 bestod Folke-Antallet i alt af 2034 Siele, deraf i Hovedsognet af Mandkiøn 410 og af Qvindekion 472, tilsammen 882; men ved det i Aaret 1769 optagne Mandtal blev ikkun befunden i hele Præstegieldet af Mandkiøn 952 og Qvindekion 997, tilsammen 1949 Siele. Almuens fornemste Næring er ved Fiskerie, hvoraf Vaarfiskeriet, eller den Torskefangst, som aarlig gaaer til i **Borgensund** og **Breesund**, er den fornemste. Af Fyrreskove haves kun lidet Forraad, men derimod af Birkeskov saa meget, at aarlig udføres endeel Brændeved. I øvrigt i Henseende Jordbruget er Hovedsognet meget ringe, derimod Annexsognet særdeles godt, og af den Aarsag, ligesom ogsaa i Henseende dets smukke Situation, kaldes det **lille Danmark**. Til dette Præstegield er en Sognepræst.

Ørsten Sogn, et Anner til **Voldens Præstegield**, i sidstmeldte Fogderie, ligger paa østre Side af Hovedsognet, og bestaaer kun af een Fiord og een Dal, som begge gaae frem i een Strækning fra Nordvest til Sydøst, og indsluttes imellem **Voldsfjorden** og **Iørgenfjorden**. Sognet har ellers mange smukke Situationer, er vel beboet og vel dyrket. Rugsæd er her noget mere almindelig og større end paa andre Steder, og Malt gjøres overalt i temmelig Mængde; saa at Almuen i sædvanlige Aar ingen Tilførsel behøver af fremmede Kornvare, men langt mere har Korn at overlade og sælge til Andre. Paa Fiskerie lægge de megen Vind, da de ei allene om Vaaren udræde omtrent 30 store Fiskerbaade, og med dem drive Torskefangsten i **Borgensund** og **Breesund**; men gjøre og om Sommeren idelige Reiser i Vester-Havet, 5 til 6 Mile ud fra Kysten, for at fange Qveiter eller Helleflynder og Langer. Her haves og overalt skønne Græsgange, følgelig skøn Qvægavling, og en Hoben Fedevare til Afhandling. Skov mangler

heller ikke, undtagen Fyrreskov, som ikkun findes paa eet eneste Sted. Det ene med det andet gjør, at Sognets Almue overhoved kan siges at være ganske velholdne. Sognet inddeles i 2de Hovedparter, nemlig de Gaarde, som ligge ved **Ørste fiorden** og de derfra opgaaende smaa Dale, og dernæst **Ørstedal**. Bemeldte **Ørste fiord** ansees egentlig for en Green af **Vartdals-Fiord**, fra hvilken den gaaer

Side 869

Ørsten Sogn.

ind i Landet i en krum Linie, fra N. V. til Sønden og O. S. O., og strækker sig 1 Miils Længde hen til **Ørstedal**. Den tager sin Begyndelse fra 2de Landpynter, nemlig fra ****Riaas-**næsset** ved **Vartdals-Stranden** paa den østre, og fra ****Steens-**næsset** ved **Voldsfiorden** paa den vestre Side, er sammesteds temmelig breed, men bliver siden alt mere og mere trang og indkneben. I Fiordens Munding ligge 2 smaa Øer, af hvilke den største er beboet, og disse ere de eneste i Sognet. Strandene paa begge Sider af Fiorden have tildeels høie Fielde, men ere derhos skovrige, smukke og vel beboede. Fra disse Strande opgaae nogle smaa Dale, saafom: **Lie-Dal**, en smuk og vel beboet Dal, ligger paa Fiordens østre Side; **Skorge-Dal**, en liden, trang og ubeboet Dal paa samme Side; og endeel af **Eegsæt-Dal**, som støder til **Ørste fiordens** vestre Side. Denne Dal er ligesom den førstnævnte vel beboet. De andre Gaarde, som ligge adspredte ved Fiordens Strandsider, ere temmelig vel bebyggede, saa og prydede med smuk Løvskov. Her ligger paa østre Side Lehnsmandsgaarden **Viig** eller **Ørsteen-Viig**, som er Tingsted for **Ørstens Skibreede**. **Ørstedalen**, som og kaldes **Aamdal**, og udgjør den anden Hovedpart, gaaer, som før meldt, i en lige Linie op fra Fiordens Botn i O. S. O., og strækker sig først 1 Miil hen til **Ørstedals-Vand**, hvor **Viigebøygden** støder til paa vestre Side, og derfra endnu 1/2 Miil høiere op til en Gaard, kaldet **Biørdal**, hvor **Bondalen** støder til paa østre Side. Gjennem disse 3de Dale, som høre til 3de forskellige Sogne, løber en Alfarvei af 3-Miils Længde fra **Iørgenfiord** til **Voldsfiord**, og fra begge disse igien en Landevei ned til **Ørste fiorden**. **Ørstedalen** igiennemskiæres af en temmelig stor Elv, som danner ommeldte Vand, og har paa visse Steder et dybt Elvefar med høie Elvebakker eller Aabredde, men ved Udløbet, hvor Dalen er meest breed og jevn, spreder sig ud i mange smaa Grene, og tager desuden til sig paa østre Side 2de Tværelve, som løbe ned fra 2de til Hoveddalen stødende Tværdale, nemlig: **Moedal** nederst i Dalen, som er en liden Dal, og **Folstaddal**, 1/2 Miil oven for, er meget større, og har i alt 9 Gaarde. **Ørstedal** ansees for een af de største, folkerigeste og frugtbareste Dale paa **Søndmør**, endskiønt Sæden tager undertiden Skade, deels af for megen Varme, og deels af Kulde. Saa frugtbar som den er, saa smuk og behagelig er den tillige overalt; thi ved Elvemundingen ligger en stor Slette, som er giennemskaaren af mange Elvegrene; længere op sees endeel høie Elvebakker, med jevne Enge og deilige Lunde paa begge Sider; og op mod det øverste ligger det store ferske Vand, omringet af smukke Gaarde paa alle Kanter, og har Dalen overalt en temmelig Deel smuk og god

Side 870

Ørsøen.

god Løvskov, fornemmelig Birk, Aare og Hassel, samt paa en Gaard, kaldet **Vatne**, paa vestre Side af **Ørstedals-Vand**, en temmelig Deel Fyrre. Dalen har i alt 32 Gaarde, som beboes af omtrent 112 til 114 Gaardmænd og nogle Huusmænd. Paa een af Gaardene nederst i Dalen ved Elvemundingen, nemlig **Vælde**, staaer Sognets Kirke paa en høi Bakke imellem 2de Elvegrene, som giver den en smuk Anseelse. Den er bygt af Staver i Form af et Kors, og indvendig meget

vel prydet med Malning, Forgyltning og Billedhugnerværk, især hvad Altertavlen angaaer, saa at den ansees for een af de smukke Kirker, hvilket for endeel tilskrives en afdød Handelsmand og Lehnsmænd her i Sognet, **Niels Knudsen Viig**, som med fin Familie sees afskildret paa en vel udarbejdet, i Kirkens nordre Fløi hængende Tavle. Paa Kirkegaarden sees en Hoben Liigstene, liggende oven paa Gravene, bestaaende af tynde Graasteensplader, hvori de Afdødes Navne og Dødsdage ere udhugne af Bønderne selv. Kirken eies af en Proprietair, og hører dertil et lidet Jordegods, bestaaende af 8 Vog 1 Bispd. 10 1/2 Mark Fisk. Hele Sognet indeholder 61 Gaarde, af Skyld 166 Vog 1 Bispd. 9 Mark Fisk, hvilke Gaarde bleve Aar 1768 beboede af 177 Gaardmænd og 7 Huusmænd. Aar 1757 bestod Folkemængden af 1075 Siele, deraf 487 Communicantere.

Ørsøen, et ferskt Vand i **Idde Præstegield**, **Idde** og **Marker Fogderie**, **Smaalehnenes Amt**, som er 1 Miil langt og hen mod 1/2 Miil paa det bredeste. Fra dette Vand, som for endeel gjør Grændseskiel imellem Hovedsognet og Annexet, udløber en Elv ved Gaarden **Præstebakke**, som efter en kort halv Miil falder ud i **Iddefiord**, strax Norden for Herregaarden **Berby**. Elven driver nogle Saug- og Møllebruge.

Øræfa, et lidet District i **Skaftelfields Syssel**, østre Fierding af **Island**, som i fordom Tid har været et deiligt Landskab, men er nu aldeles ødelagt af ild- og vandsprudende Iisbierge, som ligge oven for det flade Land, og derved forvandlet til en Grav eller Ørken. Blandt ommeldte Iisbierge har et Navn af **Øræfe-Iøkel**, som er et af Landets høieste og steileste Iisbierge, hvilket deles i 2de Dele, nemlig: **Sandfells-Jøkel**, som er den vestlige, og **Knappafields-Iøkel**, den østlige Deel.

Øsekots-Kilde, et mineralskt Vand eller Suurbrønd i **Sneefields Syssel**, vestre Fierding af **Island**, som af Indbyggerne kaldes **Ølkilde** eller **Ølkelduürner**. Denne Kilde kommer op af en stor og haard Tun, har en melkagtig Farve, men Vandet er reent og meget koldt, uagtet det idelig skyder Bobler op og bruser bestandig.

Side 871

Østleboe Sogn.

Østleboe Sogn, et Annex til **Holme Præstegield**, i **Mandals Fogderie** og Amt, hvis Gaarde skylde 97 Huder 3 Englesker Fedevare. Aar 1787 bestod Folkemængden af 678 Siele.

Østbødal, en Dalstrækning i **Nordmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**, hvoraf den øverste og største Deel tilhører **Surendals Præstegield** eller **Nanæs Sogn**, men den nederste Part, **Stangvigs Gield**. Igiennem Dalen løber en Elv, kaldet **Sisaa**, som kommer fra en øde Dalstrækning, kaldet **Sisaadalen**, og fra de paa Grændserne mod **Opdal** liggende Fielde, hvilken Elv falder ud i Havet, efter at den har forenet sig med en anden Elv, kaldet **Qvenbøelv**. **Østbøgd-Elven**, en stor Elv i **Tinds Hovedsogn** og **Præstegield**, **Øvre-Tellemarkens Fogderie**, **Bradsberg Amt**, kommer fra et Vand, kaldet **Tessingsøe-Vand**, og efter et Løb af omtrent 3 Mile falder ned i **Tindsøe**.

Østefiord eller **Østfiord**, en Fiord i **Voldens Hovedsogn** og **Præstegield**, **Søndmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**, som begynder ved **Voldsfiordens** Ende, og løber mod Østen eller O. S. O. indtil henimod Slutningen, da den bøier om til Sønden og Vesten. Denne Fiord, som egentlig ansees for den anden og sidste Fortsættelse af **Røvdefiord**, begynder paa østre Side ved et Næs, kaldet **Furnæsset**, men paa vestre Side ved **Kiilsfiordens** Aabning, og holder omtrent 1 Miil i Længde. Den er i Begyndelsen temmelig breed, men tager siden alt mere og mere af indtil den Pynt **Skaarnæs**, hvor den er meget smal, derimod siden udvidet sig og bliver mere rummelig. Den har en anseelig Dybde, og paa begge Sider, især paa den østre, meget

steile Fielde, med høie og smalle Strande, men er dog temmelig vel beboet, og indbefatter en Hoben Gaarde, endskiønt ikke meget frugtbare; derimod falder i Fiorden skøn Herlighed af Fiskerie, fornemmelig af Sild og Stor, desuden en god Deel Qveiter, som fanges med Dyb-Liner, og en Hoben Smaafisk med Snør og Angel eller Krog. I Fiordens Botn haves og betydelig Laxefangst.

Østensø-Skibreede, et Tinglaug til **Søndhordlehns Fogderie**, søndre **Bergenhuus Amt**.

Østensø Sogn, et Anner til **Viigørs Præstegield** sammestedis, see **Viigør**.

Østeraad, en gammel privilegeret Herregaard, beliggende paa **Ørlandet**, omtrent 1/2 Miil Nordost fra **Ørlands Hovedkirke** i **Fosens Fogderie**, **Tronhiems Amt**, som i den gamle Historie er bekjendt deraf, at den har været beboet af **Giurd Boarsøn**, hos hvilken **Sigurd Haraldson** blev opfostret. Siden boede der **Sigurd Raaressøn**, og efter ham hans Søn **Ion Østraad**, som havde

Side 872

Østerbærums eller Haslum Sogn.

Hertug **Skules** Søster **Sigrid** til ægte. I de efterfølgende Tider har denne Herregaard med dens tilliggende Jordegods tilhørt Norges Kanzler **Jens Bielke**, og hans Søn Kanzler **Ove Bielke**, som lod Gaarden prægtig opbygge, og til Erindring om hans Fader opsatte en Steenstøtte med en indhuggen Inskription. Gaarden ligger paa en høi Bakke, omtrent i Midten af dens tilliggende Jorder, som paa østre og søndre Side gaae lige ned til Søen. Hovedbygningerne ere opførte af Grundmuur i en indelukket Fiirkant med en anseelig Port foran. Lige imod Porten er den egentlige Vaaningsbygning, hvortil man gaaer op af en høi Steentrappe, og bestaaer af 2de store Stuer og flere Værelser, med en Forstuedør i Midten; og derved paa østre Side er en Kirke eller Kapel, som har en smuk Indretning og smukke Ornamenten, derhos et Begravelsessted, hvor de afdøde Kanzlere og deres Familie med fleres Liig ere staaende i smukke Kister. Begge førnævnte Stuer ere zirede med mange Billeder i Muren, og de **Bielkers** Vaabener ere paa adskillige Steder anbragte. I enhver Stue staaer een af de i gamle Tider brugte Kaminer, og er i øvrigt, ligesom den hele Bygning, efter den gamle gothiske Bygningsmaade, meget anseelig og ziirlig saavel ud- som indvendig. Begge Sidebygningerne bestaae ikkun af een Etage. Under Gaarden ligger adskillige Huusmandspladse, samt temmelig god Skov og Fæmark. Vesten for **Ørlandet** ligger endeel Øer og Holme, kaldet **Tarven**, som høre til **Østeraad**, hvilke ere meget græs rige, og hvorpaa holdes en stor Deel Heste, Ørne, og engelske Faar. Denne Herregaard eies og beboes nu af Cancellieraad **Holtermann**. Han behandler og forretter de forefaldne Skifter efter de Døde paa fit Gods, hvilket forhen i lang Tid tilkom Fogderiets Sorenskriver, men er forandret i nærværende Sorenskriver Cancellieraad v. **Hadelens** Tid, dog saa, at ham under hans Embedstid intet fragaaer af Skifte-Salarium.

Østerbærums eller Haslum Sogn, et Anner til **Asker Præstegield**, i **Aggers Sorenskriverie**, **Aggershuus Amt**. Her er et Jernværk i Drift, kaldet **Bærums-Værk**.

Østerdalens Fogderie, i **Hedemarkens Amt**, grændser i Nord mod **Guldalen** i **Tronhiems Amt**; i Øster mod **Sverrig**; i Sønder mod **Soløer**; og i Vester mod **Hedemarken**. Det bestaaer af 7 Præstegielde og Tinglauye, nemlig: **Elverum**, **Aamodt**, **Rendalen**, **Tønsæt**, **Tolgen**, **Qvikne**, og **Tryssild Præstegield**, hvorunder hører 14 Kirkesogne, og desuden den halve Deel af **Foldalens Annersogn** under **Tønsæts Præstegield**, den anden halve Deel høre til **Lessøe Præstegield** i **Guldbrandsdalens Fogderie**. I disse Præstegielde og Sogne ligger i alt 587 matrikulerede

Side 873

Østerdalens Provstie.

Gaarde. Kornavlingen her i Fogderiet er meget usikker formedelst langvarig Kulde om Foraaret og tidlig Nattefrost om Efteraaret, fornemmelig i Skovbøygdene og Asdalene. Indbyggernes fornemste Næring er altsaa af Skovene, hvilke anhugges deels til Kull-Brænderie og deels til Saugtømmer, som herfra i betydelige Qvantiteter udføres igiennem den store **Glommen-Elv**, saa og ved Qvæg, som her have skønne Græsning om Sommeren, og om Vinteren kan underholdes ved en anseelig Høeavling. Her ligger ved Grændserne mod **Sverrig** i **Elverums Præstegield** en Grændsefæstning, kaldet **Christiansfield**, og et Kobberværk i **Qvikne Præstegield**, kalder **Qvikne** eller **Indsæts-Værk**, saa og endeel af **Foldalens Kobberværk**, fee **Foldalen**, item en Hytte, i **Tolgens Præstegield**, tilhørende **Røraas Kobberværk**. I **Store-Elvedalens Annersogn** under **Aamodts Præstegield** er i Drivt en Spind- og Væve-Fabrik, hvis Bygning staaer strax ved Kongeveien, fee **Aamodts Præstegield**. Over dette Fogderie er en Foged og en Sorenskriver. Tingene holdes 3de Gange om Aaret, nemlig: om Vinteren i Martii, om Sommeren i Julii, og om Høsten i November Maaned. Sorenskriverens Domme indstævnes for **Hedemarkens Laugting**.

Østerdalens Provstie, under **Christiania Bispedømme**, bestaaer af førmeldte 7 Præstegielde, med 14 Kirkesogne og Kirker, samt 2de Kapeller, hvortil ere 7 Sognepræster, og hvoraf den ene er tillige Provst over Provstiet.

Østerhorn, et ForbiERG i **Skaftfields Syssel**, østre Fierding af **Island**, hvorfra gaar et Sandrev ud i Havet.

Øster-Indherreds Provstie, i **Tronhiems Amt** og **Bispedømme**, bestaaer af 7 Præstegielde, som ere: **Størdalens**, **Skognens** og **Verdalens Præstegielde** i **Stør- og Verdals Fogderie**, **Spareboens**, **Sneaasens** og **Stods Præstegielde** i **Indersens Fogderie**, og **Sælboe Præstegield** i **Strinde Fogderie**, hvortil i alt ere 7 Sognepræster og 5 residerende Kapellaner. Den ene af Sognepræsterne er tillige Provst i Provstiet.

Øster-Island, som og kaldes **Østerlandet**, eller den østre Fierding af **Island**, paa Islandsk **Øst-Fiurdinga-Fiordung**, udgiør med nordre Fierding et Amt, og bestaaer af den Deel af Landet, som gaar først Norden fra et Næs, kaldet **Langenæs**, og Sønder til sidstmeldte ForbiERG **Øster-Horn**, og siden derfra igien i Vester til **Stank-Elven** ved **Solheimesand**. Den Deel af **Østerlandet**, som vender mod Østen, kaldes egentlig **Østfiorde**, for de mangfoldige Fiordes Skyld, som indskiær Landet. I det Civile er denne Fierding inddeelt i 2de meget store Sysler, nemlig: **Mule** og **Skaftfields Sysler**; men i det Geistlige i

Side 874

Øster-Molands Præstegield.

4 Provstier, saasom: **Nordre-Mule**, **Søndre-Mule**, **Østre-Skaftfield**, og **Vestre-Skaftfield**, tilsammen bestaaende af 37 Præstegielde, henhørende under **Skalholts Bispedømme**. I det Civile er **Mule-Syssel** inddeelt i 3de mindre Sysler, hvilke ere **Mule-Nordre**, **Mule-Middel**, og **Mule-Søndre Syssel**. Aar 1753 bestod den hele Fierding af 24 Tingsogne, med 475 Skattebønder og 648 andre Bønder. Aar 1760 vare her 563 Jorder eller Tuner. Aar 1770 eiede Indbyggerne 159 store og smaa Baade, de største for 10 Mand og de mindste for 2 Mand. Aar 1703 bestod Folkemængden af 7048, men Aar 1769 ikkun af 6177 Siele. Paa **Østerlandet** falder ofte Jordskiælv. Denne Strækning af **Island** blev tidlig besat med Folk, fordi Kysten laae lige for og nærmest for dem, som søgte derover fra **Norge**. Efter **Arn Frodes** Vidnesbyrd og **Landnama Saga**, skal denne Kyst forhen have været beboet af et Slags Folk, som kaldtes

Papar, hvilke vare Christne fra **Irland**, men flygtede fra **Island** ved **Nordmændenes** Ankomst, som da vare Hedninger, blandt hvilke de ikke ville boe.

Øster-Molands Præstegield, i **Nedenæs Fogderie**, Provstie og Amt, bestaaer af 2de Kirkesogne, nemlig: **Øster-Molands Hovedsogn**, og **Tromøe Anner** paa Den **Tromøe**. Hovedkirken er en grundmuret Bygning. Til dette Præstegield er en Sognepræst.

Øster-Porsgrund, en temmelig vel beboet Plads ved **Skeens Elv** eller Fiord, som med **Vester-Porsgrund** paa anden Side af Fiorden udgjør et Ladested, under **Langesunds Tolddistrict**, beliggende 1/2 Miil fra Byen **Skeen**, 1/2 Miil fra **Brevig**, 2 Mile fra **Langesund**, 10 Mile fra **Kongsberg**, 9 Mile fra **Arendal**, 4 Mile fra **Øster-Riisøer**, 15 Mile fra **Christianssand**. **Øster-Porsgrund** ligger paa Gaarden **Øster-Borges Grund** i **Gierpens Sogn**, og tillige paa Gaardene **Biørntvedts** og **Jonholts Grund** i **Eidanger Sogn**, under **Bamble Sorenskriverie**, **Nedre-Tellemarkens Fogd.**, **Bradsberg Amt**. En liden giennembløbende Elv, **Aase-Elv** kaldet, deler disse 2de Sognes Grunde, over hvilken Elv er en Broe. De i **Porsgrund** værende Borgere høre under Kiøbstaden **Skeens Magistrat**, men i det øvrige ligge begge Stederne under Landets Jurisdiction saaledes, at **Øster-Porsgrund** sorterer under **Bamble**, og **Vestre-Porsgrund** under **Nedre-Tellemarkens Sorenskriverie**. Til **Øster-Porsgrund** ligger en Øe, kaldet **Toldbodøen**, som forhen har tilhørt Gaarden **Biørntvedt**, men nu er Kongens Eiendom. Paa denne Øe, som er tilføiet Gaarden **Jonholt** ved en Broe, staaer Toldboden for førnævnte **Langesunds Tolddistrict**; denne er

Side 875

Øster-Porsgrund.

en smuk og anseelig Bygning, indrettet Aar 1776, med adskillige Contoirer for de Kongelige Betientere, og derhos fornøden Pakhuns, og et Sprøitehuus med Sprøite. Desuden staaer paa Den en smuk Gaard med Søebod, opbyggt Aar 1783 af een af **Øster-Porsgrunds** Kiøbmænd, hvortil er en skøn Jordvei og Laste-Pladse. Broen og Toldbod-bryggen holdes vedlige af Accise-Indtraderne, som i øvrigt er tillagt Magistraten i **Skeen**. **Øster-Porsgrund** har en smuk Kors-Kirke med et ziirligt Taarn, alt efter den nyeste Bygningsmaade, opført af Træ paa Gaarden **Jonholts Grund**, hvilken Kirke blev indviet den 10de Julii 1760, og da blev kaldet **Jesu-Kirke**. Den er forsynet med en smuk Altertavle, afskildret i **Kiøbenhavn**, og forestiller Christi Himmelfart; ligesaa en ziirlig Prædikestoel, og i øvrigt meget smukke Ornamente. I Choret staae 2de store Postamente, forestillende Moses og Aron, givet af Kiøbmand **Nicolas Aal**. Kirken er bekostet opbyggt ved Stedets Indvaaneres Gavmildhed, især ved afg. Cancellieraad **Schnells** Gave, som foruden mange smukke Ornamente skienkede til Opbyggelsen en Kapital af 2200 Rdlr.; ligesaa har afgangne Geheimeraad **Løvenskiold** givet dertil 1000 Rdlr. Kirken har 2de Indgange igiennem store dobbelte Døre, og tillige et stort lyst Sacristie, samt Begravelsessteder under Kirken. Kirkegaarden er rummelig, omringet med en anseelig Muur, paa hvis vestre Side er en smuk muret Port. Den forrige Kirke paa Stedet var et Annex til **Eidanger Sogn**, men siden Aar 1762 udgjør med **Vester-Porsgrunds Kirke** og Menighed et Sognekald, hvortil er en Sognepræst, samt en Klokke paa hvert Sted, som tillige er Skoleholder. Aar 1782 bekom Kirken et prægtigt Orgelværk, som er bekostet ved Sømmenshud af Indvaanerne med omtrent 2000 Rdlr. Paa **Østre-Borges Grund** er opført en stor rummelig Bygning, hvor et Sygehuus for Amtet er indrettet Aar 1776 til Cuur for de, som ere befængte med Radesyge, og betales for hver Persons Lægedom 8 Rdlr., og for Kost 14 β daglig. Til Udgang af Aaret 1783 var indkommet 392 Syge, deraf 14 incurable, 29 døde, og 77 udgangne. En Doctor er her ansat, som tillige er Amtets Landphysicus, og nyder aarlig af Amtet

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

samt af **Skeen** og Forstæderne 300 Rdlr.; desuden er ansat en Chirurgus i Sygehuset, som nyder aarlig Gage 100 Rdlr. De Syge melde sig for deres Præst, som meddele dem Attest, om de kan betale for sig eller ikke. De Uformuendes Cuur og Kost lignes aarlig paa Amtet. Ved Sygehuset er en Opsynsmand, som der med Familie er boende. **Øster-Porsgrund** bestaaer af en lang Gade med nogle smaa Tværgader eller Strader, vel bebyggede med smukke Huse, dog alle af Træ. Paa begge Stederne **Porsgrund** boe

Side 876

Øster-Porsgrund.

3 Lastehandlere, en Viin- og Brændeviins-Handler, 7 Krambodhandlere, 18 Skippere, 2 Høkere, 4 Skoemagere, 9 andre Haandværkere af Skrædere, Smede og Snedkere, som have Laug i **Skeen**, en Giestgiver og mange Strandsiddere, som leve af Fiskerie, Kroehold og Dagarbeide. Til ethvert Sted er en Vægter. Folkemængden var Aar 1769 i alt 991 Personer, deraf 718 Communicantere. Begge Stederne have tilsammen omtrent 240 Huse, hvoraf endeel ere indlemmede i den almindelige Brandforsikkrings-Kasse for **Norge**, og desaaarsag ere her ordentlige Brandanstalter indrettede. Næsten til ethvert Huus eller Gaard er en anseelig og god Jordvei, og ligge mange smukke og gode Lyst- og Avlsgaarde strax uden for Ladepladsene. Til Kammerherre **von Løvenskiolds** Gaard ved **Øster-Porsgrund** er Aar 1783 erhvervet Privilegium, ene at oversætte ved Færger eller Pramme alle Heste, Creature, Slæder 2c., som bringes imellem begge Steder. Til Aar 1784 var i **Porsgrund** bygget 5 Skibe, og i samme Tid eiede Indvaanerne paa begge Steder 16 Skibe, det største af 230 og det mindste af 23 Trælaster. I Henseende Toldvæsenet, da er ved Toldstedet, som egentlig kaldes **Langesunds Toldsted**, beskikket og ansat en Told-Inspecteur, en Toldkasserer, en Kryds-Inspecteur, en Tapadeur, en Ober-Toldbetient, en Toldbetient, en Krydsbetient ved **Langesunds Fiorden** med 2 Røyerter, og desuden ved Toldboden 6 Røyerter. Disse boe alle i **Porsgrund**, efterdi Toldboden, som før meldt, staaer her. Herforuden er ansat under Tolddistrictet en Toldbetient i **Brevig**, en i **Skeen**, en i **Stadthelle**, og en ved **Langesund**, tilligemed 2 Røyerter paa ethvert af disse Steder. Aar 1792 indkom til Toldstedet 784 og udgik 697 Skibe. **Langesunds Tolddistrict** tager sin Begyndelse i Øster ved **Helgersen**, hvor **Laurvigs Tolddistrict** ender, og strækker sig i Vester til **Bispenesund** imellem **Bisørnøe** og **Risnøe**, hvor **Kragerøe Tolddistrict** tilstøder. Under dette Tolddistrict sortere **Porsgrund**, **Langesund**, **Skeen**, **Brevig**, og **Stadthelle**. De aarlig indgaaende Toldintrader beløbe til omtrent 6000 Rdlr., og de aarlig udgaaende til 32000 Rdlr. Den aarlig fastsatte Saug-Tiende er 2497 Rdlr. 40 β. I Districtet ligger 69 privilligerede Saugbrug. Til Fiordens Ladesteder og **Skeen** indføres aarlig omtrent 50,000 Tønder Kornvare, og 60,000 Potter Kornbrændeviin. Aar 1781 blev udført Jernværks Producter til andre Steder i **Norge** og **Danmark**, nemlig: af Stangjern 6347 Skipd. 6 Lpd. 5 Pd., forarbejdet Jern 300 Skipd. Kakkellovne 1972 Skipd. 5 Lpd., foruden hvad som omkring paa Landet og inden for **Langesunds-Fiord**

Side 877

Øster-Raabygdelaugets Sorenskriverie.

den blev solgt og forbrugt, som ei ved Toldboden er anmeldt. I begge Stederne **Porsgrund** er Mangel paa godt ferskt Vand, dog har **Østre-Porsgrund** et godt Springvand med Rør og Kamme. Havnen, hvor Skibene lade, er over 1/2 Miil i Længde, og paa begge Sider af **Porsgrund** staae Søeboder og Brygger tæt ved Husene. Brevene til **Porsgrund**, som komme med den kiøbenhavnske Post eller fra **Christiania**, afhentes ved en Bipost, og ligesaa fra de

nordenfielske Steder eller fra **Tronhiem**. For et enkelt Brev til eller fra **Kiøbenhavn** betales 20 β, og ligesaa 20 β til eller fra **Tronhiem**.

Øster-Raabygdelaugets Sorenskriverie, i **Raabygdelaugets Fogderie**, **Nedenæs Amt**, bestaaer af 2de Tinglauye, som ere: **Riisland** og **Vegusdal**, hvor Tingene holdes 2de Gange om Aaret, nemlig: om Sommeren i Julii og om Høsten i October Maaned. Sorenskriverens Domme indstævnes for **Christianssands Laugting**.

Øster-Riisøer, en liden smuk Kiøbstad og meget beleilig Ladeplads, beliggende 4 Mile fra **Arendal**, 2 Mile fra **Kragerøe**, 2 1/2 Miil fra **Langesund**, og 11 Miil fra **Christianssand**, strax Vesten for Den **Jomfruland** i **Nedenæs Fogderie** og Amt. Den har tilforn lagt som en Ladeplads under Kiøbstaden **Christianssand**, men Aar 1723 blev den adskilt derfra, imod at svare tilsfælles med Byen **Arendal** til **Christianssand** aarlig 1000 Rdlr., og at Handelsborgerne indsættes af **Christianssands** Magistrat. Aar 1735 den 18de November fik Byen Kiøbstæds Privilegier og eget Toldsted. Ved Byen er en skøn Havn og godt Indløb fra Havet, hvorfor mange fremmede Skibe søge dertil, fornemmelig de Skadelidte, som her blive reparerede, da Byen har en Skibskran og Bradbank, hvor baade store og smaa Skibe kan blive kiølhalede og reparerede, samt tillige forsynede af Kranens Entreprenneur med alle Slags Skibsmaterialier. Ved denne Skibskran er Huse til Skibsfolkens Logement og Pakboder til Skibenes Inventarium, saa længe Reparationen varer. De her boende Kiøbmænd have god Handel med Træelast og andre norske Vare, og de eie selv en stor Deel Skibe. Byen har én Kirke, opbyggt med Kongelig Tilladelse Aar 1646, og blev Aaret efter indviet, da den siden i 98 Aar laae som et Annex under **Gierrestads Præstegield**, men Aar 1745 blev separeret derfra tilligemed Annexet **Søndeløv**, hvilke 2de Sogne nu udgiøre et Sognekald, hvortil er en Sognepræst, som henhører under **Nedenæs Provstie**, og boer i Byen. Den civile Jurisdiction har forhen været bestyret af Byefogden i **Arendal**, men nu har Byen sin egen Byefoged, som tillige er Bye-Skriver, Notarius Publicus, og Auctions-Directeur. **Øster-**

Side 878

Riisøers Tolddistrict begynder ved **Giernæs**, hvor **Kragerøe Tolddistrict** ender, og strækker sig Vester til **Narrestøe-Havn**, hvor **Arendals Tolddistrict** tilstøder. De Kongelige og andre Betiente, som her ere beskikkede og ansatte, ere: en Told- og Consumtions-Inspecteur, en Told- og Consumtions-Kasserer, en Kongelig Told- og Consumtions-Betient, 2de Told- og Consumtions-Underbetiente, en Toldbetient paa **Sandsøen**, og 4 Røyerter, deraf 2 i Byen og 2 paa **Sandsøen**. Aar 1792 indkom til Toldstedet 455 og samme Aar udgik 437 Skibe. Samme Aar eiede Byens Kiøbmænd selv 61 store og smaa Skibe og Fartøier. I Tolddistrictet ere 30 privilegerede Saugbruge i Drivt, bevilgede til 13840 Bords aarlig Skiørsel. Ved Kongelig Resolution af 22de Martii 1793 er Bønderne i Tolddistrictet bevilget at sælge deres Træelast og egne Skovproducter, enten til de i Nærheden boende Skippere, eller til **Øster-Riisøers Kiøbmænd**, og maae Udenbyes Skippere og Skibseiere tilhandle fig af Bønderne Træelast og andre Producter af Landet, og henbringe samme til andre indenlandske Steder, samt derfra igien hiembringe og falholde indenlandske Korn- og Fødevare. Over Postvæsenet er her beskikket en Kongelig Postmester. For et enkelt Brev til eller fra **Kiøbenhavn** betales 20 β, og ligesaa til eller fra **Tronhiem**.

Østervold eller Austevold, en Øe i **Søndhordlehns Fogderie**, søndre **Bergenhuus Amt**, beliggende 1/2 Miil Østen for **Møgsterøe**, hvorpaa ligger endeel Gaarde, hvis Beboere har deres egen Kirke, henhørende som et Anner under **Sunds Præstegield** i **Nordhordlehns Fogderie**.

Øster-Skardsheide, et vidtløftigt Field med mange Biergstoppe og Afdelinger, beliggende i **Borgarfiords Syssel**, søndre Fierding af **Island**.

Østerøe-Syssel paa Færøe, bestaaer af Den **Østerøe**, som er en stor Øe af 5 Miles Længde, men af ulig Brede; thi nogle Steder er den 1/2 Miil breed, og paa andre Steder 1 eller 1 1/4 Miil breed, ligesom Odderne eller Næssene strække sig langt ud, saasom Landet bestaaer af mange Udhukker og Vige. Denne Øe ligger Vesten for **Kalsøe** og **Bordøe**, strækkende sig meest udi Norden til Vesten og Sonden til Østen, henhørende til **Nordfiords-Øerne**. Paa den østre Side mod **Kalsøe**, **Bordøe** og Havet har den 6 lange Odde eller Næsser, hvilke danne 5 Fiorde eller Vige, nemlig: **Funding-Fiord**, **Andefiord**, **Fuglefiord**, som har en god Havn, **Gøtevig**, og **Lammehavig**. Ved de 4 første af disse Fiorde staaer en Kirke. Dernæst strækker Landet sig ved Sydost ud i en lang Odde, kaldet **Østnæs**. Her ligger **Næs Hovedkirke**. 1/2 Miil Norden for dette Næs begynder en anden Fiord, kaldet

Side 879

Øst-Finmarken.

Skaalefiord, som løber Nordvest ind i Landet 2 Mile. Foran i denne Fiord er en god Havn, kaldet **Kongshavn**, fordi de Kongelige Orlogsskibe, naar de i fordum Tid gik her under Landet og krydsede paa Sørøvere, toge altid her deres Havn. Paa den vestre Side fra Sønder til Nord er Landet meest lige, uden nogen Viig eller Udhuk. Fiorden imellem **Kalsøe** og **Østerøe** er paa nogle Steder ikkun 1 1/2 Fierding breed, men sikker at løbe igiennem for Skibe. Den nordre Ende af Den er særdeles kiendelig for de Søfarende, thi den strækker sig ud med en liden Odde mod Nordvest, er rund, og ligger derpaa et rundt Bierg. Den indeholder i alt 7 Kirkesogne, som udgiøre et Præstegield, nemlig: førmeldte **Næs Hovedsogn**, ved hvis Kirke Præsten boer, og Annexerne: **Siov**, **Gøte**, **Fuglefiords**, **Andefiords**, **Fundingsfiords**, og **Eide Sogn**. Aar 1769 bestod Folke-Antallet i dette Præstegield og Syssel af 1108 Siele.

Øst-Finmarken, i **Finmarkens Fogderie** og Amt, er den Deel, som ligger alleryderst langs med Havet, og udgiør et Provstie, som bestaaer af 4 Præstegielde, nemlig: **Kiøllefiord** 1 Sogn med en Kirke og et Kapel; **Tana** 2 Sogne; **Vardøe** 2 Sogne; og **Vadsøe** 2 Sogne. Til disse Præstegielde ere 4 Sognepræster og en Missionarius. Den ene af Sognepræsterne er tillige Provst i Provstiet. I forrige Tider har i **Øst-Finmarken** været 4 Handelspladse, nemlig: **Vardøe**, **Vadsøe**, **Kiøllefiord**, og **Tanen**, men ved Forordning af 5te September 1787 er **Vardøe** bestemt til en Kiøbstad, og gode Privilegier givet de, som der nedsætte sig, hvorimod de andre Handelssteder er indgaaet, see **Vardøe**.

Østrand nedre, en Gaard i **Hølands Præstegield**, **Nedre Rommeriges Fogderie**, **Aggershuus Amt**, som af dens Beboer Stedets Lehnsmænd **Jonas Gabrielsen** er anseelig forbedret ved Rydning og Nylands Optagelse til Ager; han har og opsat over 250 Favne Steengierde, samt anlagt en anseelig Kiøkkenhauge. For dette med mere har han af **Stavangers Landhuusholdnings Selskab** erhholdet i Præmie et Sølvbæger.

Østre-Aasheim, en Gaard i **Sillejords Hovedsogn** og Præstegield, **Øvre-Tellemarkens Fogderie**, **Bradsberg Amt**. Her staaer et stort og velbygget Huus, kaldet **Loff** eller **Buur**, som har en stor Ælde. Ved Aar 1574 var denne Gaard beboet af en Mand, navnlig **Tiøstov Carlføn**, berygtet baade af fin Rigdom og Ugudelighed. Han havde 4 Sønner, som fulgte Faderens Fodspor, navnlig: **Carl**, **Staale**, **Haalvor**, og **Ole**, hvoraf de 2de, nemlig **Staale** og **Haalvor**, i Aaret 1619 ihjelslog den 3die, nemlig **Ole**, paa hans Gaard **Tveten**. For denne Misgierning

Side 880

Østredalven.

bleve de begge dømt fredløse, og deres Gods henfaldt til Kongen. **Haalvor** rømte af Landet, men **Staae** holdt sig i Skiul først i en Bierghule ved **Tveten**, men fiden paa **Aasheim** i ommeldte **Loff** eller **Buur**. Nogen Tid derefter skal han have erhvervet fin Frihed ved at myrde 7 Røvere, som opholdte sig i en Sæter-Bøe under Gaarden **Sanden** ved **Sundbarms Vand**.

Østredalven, en Gaard i **Solums Præstegield**, **Nedre-Tellemarkens Fogderie**, **Bradsberg Amt**, som af dens Opsidder **Michel Olsen** er anseelig forbedret, og hvorfor han har erholdet i Kongelig Præmie en Sølvmedaille.

Østre-Houg, en Gaard i **Edsbergs Præstegield**, **Rakkestads Fogderie**, **Smaalehnenes Amt**, beliggende paa en Bakke Østen for **Edsbergs Præstegaard**. Paa denne Gaard sees adskillige Høie, deriblandt een, kaldet **Kirkehouden**, hvor en rundagtig Aabning sees, omkringmuret med Kampestene.

Østreims Sogn, et Anner til **Lindaas Præstegield**, i **Nordhordlehns Fogderie**, søndre **Bergenhuus Amt**, som foruden Sognekirken har et Kapel paa en liden Øe ud imod Havet, kaldet **Feiøe**, hvor sielden holdes Prædiken. Den rette Sognekirke staaer ligesaa paa en Øe, kaldet **Østrem** eller **Østreim**, hvilken Øe ligger imellem endeel andre mindre Øer.

Østrim, en Gaard i **Gloppens Præstegield**, **Nordfiords Sørenskriverie**, nordre **Bergenhuus Amt**, hvor før Reformationen har staaet en Kirke.

Øverbergs eller Øverbergs Præstegield, see **Øverborg**.

Øvre eller Øvre-Eid, en smuk og meget god Gaard, beliggende paa nordre Side af **Ytterøen**, under **Indersens Fogderie**, **Tronhiems Amt**. Gaarden er Tingsted for **Ytterøens Tinglaug**, er vel bebygget og anseelig forbedret af nærværende Beboer **Ole Øvre**.

Øvre Borgeyssels Provstie, under **Christiania Bispedømme**, bestaaer af 7 Præstegielde, nemlig: 1) **Haabel Præstegield** i **Mosse Fogderie** 2 Sogne; 2) **Spydeberg** 3 Sogne, og 3) **Skibtved** 1 Sogn, begge i **Rakkestads Fogderie**; 4) **Aas** 5 Sogne; 5) **Næsodden** 2 Sogne; 6) **Vestbye** 3 Sogne; og 7) **Krogstad** 2 Sogne. Disse 4 sidste i **Aggers** og **Folloug Fogderie**, tilsammen 18 Kirkesogne, hvortil ere 7 Sognepræster og en residerende Kapellan. Den ene af Sognepræsterne er tillige Provst for Provstiet.

Øvrebøe, en øde Gaard under **Vennie Præstegaard** i **Vennie Præstegield**, **Øvre-Tellemarkens Fogderie**, **Bradsberg Amt**, hvor en af de smaa Fylkes Konger, som blev kaldet **Øvrebøes Konge**, skal have boet i fordum Tid, og sees endnu Rudera af gamle store Mure.

Side 881

Øvrebøe Sogn, et Anner til **Oddernæs Præstegield**, i **Mandals Fogderie** og Amt, hvis Gaarde skylde 57 Huder 9 Eng liker Fedevare. Aar 1787 bestod Folkemængden i dette Sogn af 529 Siele.

Øvre-Lund, saa kaldes nogle Huusmandspladse under sidstmeldte Præstegields Præstegaard, beliggende ved **Otteraae-Elv**, og hvorved er Færgested over Elven.

Øvre-Qvinnesdals Præstegield i **Lister Fogderie** og Provstie, **Mandals Amt**, bestaaer af 3de Kirkesogne, som ere: **Heggebostads Hovedsogn**, og Annexerne: **Eegen** og **Fiotland**, Hosvedsognets Gaarde skylde tilsammen 96 Huder 6 Engelsker. Aar 1787 bestod Folke-Antallet i hele Præstegieldet af 2108 Siele, deraf i Hovedsognet 786 Siele. Til dette Præstegield er en Sognepræst, som boer paa Præstegaarden **Heggebostad**, af Skyld 4 Huder Fedevare. Af Præstens Mensalgods er Aar 1780 henlagt 3de smaa Gaarde, kaldte **Nedre-Eegen**, **Estrevig**, og **Grøstøl** i **Eegen Sogn**, tilsammen af Skyld 1 Hud 4 Engelsker, til Enkesæde. Hovedsognet og **Eegen Anner** henhøre under **Vads Tingsted**, men **Fiotlands Sogn** under **Fedde Tingsted**.

Øvre Rendalen, see **Rendalen**.

Øvre Rommeriges Fogderie i **Aggershuus Amt**, bestaaer af 6 Præstegielde og Tinglauye, nemlig: **Næs**, **Ullensager**, **Giertrum**, **Nannestad**, **Eidsvold**, og **Hurdalen**, hvilke Præstegielde indeholde 880 matrikulerede Gaarde. Her ere i Almindelighed gode Kornjorder, og i adskillige ferske Vande have mange Sorter Ferskvands-Fiske, saasom Giedder, Brasen, Aborrer, Kullebars, Røsfierding, Aal, Lax n. i stor Mængde. Over dette Fogderie er en Foged og en Sorenskriver. Tingene holdes, efter Forordning af 19 Junii 1761, 3de Gange om Aaret, nemlig: i Martii, Julii og November Maaneder. Sorenskriverens Domme indstævnes for **Christiania Laugting**. Her ligger **Eidsvolds Guldværk**, og **Eidsvolds Jernværk**, samt **Hurdalens Glasværk**. Over **Øvre-** og **Nedre-Rommerige** har i fordom Tid været adskillige Konger, saasom **Haldan Hvidbeen**, hans Søn **Eisten**, og dennes Søn **Haldan Milde**, derefter **Gudrød den Gamle**. Siden blev Landet indtaget af Kong **Algeir** og hans Søn **Gandalf**; men Kong **Haldan Svarte** slog Kong **Gandalf**, og derefter bemægtigede sig Riget. Han indsatte **Eidsvolds Lagting** paa **Rommerige**, og blev da dømt efter den saakaldte **Heidsævis Lov**. Udi Kong **Harald Govinsøns** Tid blev **Rommerige** givet **Erik**, **Hagen Jarlssøn** i Forlehning. Udi Kong **Oluf den Helliges** Tid blev **Rommeriges Konge** slagen

Side 882

med de andre Provindsers Konger paa **Ringsager**. De af **Rommerige** samlede en Hær mod Kong **Oluf**, men de bleve slagne, og Kong **Oluf** lod Folket paa **Rommerige** christne. Aar 1223 udi Kong **Hagen Hagensøns** Tid blev **Rommerige** ilde plaget og røvet af **Ribungerne**, og 60 af Kongens Folk bleve slagne paa **Leiring**. Aar 1239 stod et haardt Feldtslag paa **Rommerige** imellem Kong **Hagen Hagensøns** Folk og Hertug **Skule**.

Øvre-Rommeriges Provstie, under **Christiania Bispedømme**, bestaaer af 10 Præstegielde, som ere: 1) førmeldte 6 Præstegielde i **Øvre-Rommeriges Fogderie**, hvilke have i alt 12 Kirkesogne; og 2) **Solløer** og **Oudals Fogderies** 4 Præstegielde, nemlig: **Strøms** eller **Oudalens**, **Vinger**, **Grue** og **Hoff**, bestaaende af 13 Kirkesogne, tilsammen 25 Kirkesogne, hvortil ere 10 Sognepræster og 5 residerende Kapellaner. Den ene af Sognepræsterne er tillige Provst i Provstiet.

Øvre-Tellemarkens Fogderie i **Bradsberg Amt**, grændser i Nord til **Buskeruds Amt**; til **Hardanger** i **Bergens Stift**, og til **Suledal** i **Stavanger Amt**; i Sønder til **Hitterdal**, **Bøe** og **Drangedal** i **Nedre-Tellemarken**, samt til endeel af **Nedenæs Amt**; i Vest til bemeldte **Nedenæs Amt**; og i Øst til **Buskeruds Amt**, ligesom for en liden Deel til ovenmeldte **Hitterdals Præstegield**. Dette Districts Længde fra Nord til Sønder er 18 Mile, og Brede fra Øst til Vest 10 Mile. Det ligger i Nord og Nordvest op fra Havet, 4 1/2 Miil fra Kiøbstaden **Skeen** og 9 Mile fra **Kragerøe**, hvilke ere de nærmeste Kiøbstæder. Fra Bergstaden **Kongsberg** ligger Fogderiet 4 a 4 1/2 Miil. Den ganske Landstrækning er for det meeste indtaget af Fielde og igiennemskaaret af mange Elve og Vanddrag, som forarsager mange ferske Søer, af hvilke de betydeligste ere: **Møsvandet**, **Bandalsvand**, **Hvidesøe** og **Røe-Vand**, disse ere sammenføiede ved korte Elve i en Strækning af 6 Mile fra Nordvest til Sydøst, nemlig fra **Laurdal** til **Nedre-Tellemarkens** Grændser; dernæst **Førris-Vandet**, **Vraaes** og **Niffe-Vandene**, **Sillejords-Vand**, og **Tindsøe**. De beboeligste Steder ere i Lierne og ved Foden af Fieldene, i Dalene og ved de ferske Vande og Elve. Hele Fogderiet bestaaer af 8 Præstegielde og Tinglauye, som ere: **Tind**, **Hierdal**, **Sillejord**, **Hvidesøe**, **Laurdal**, **Førrisdal**, **Moe** og **Vinie**, hvilke tilsammen indeholde 28 Kirkesogne og 883 matrikulerede Gaarde, som beboes af omtrent 1428 Gaardmænd. Disse Gaarde med 490 underliggende Huusmandspladse skyldes

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet 1796 forfatter af Lars Hess Bind.

i alt 2287 Tønder 7 1/2 Sætning Korn, 51 Huder 11 Skind, 28 Faareskind, 1 Bukkeskind, 7 Køerlaug, og 6 Bispd. Smør, som ved

Side 883

Øvre-Tellemarkens Provstie.

Redusering til Tunge er anslaaet til 1173 Skipd. 19 7/32 Lispd., hvilket omtrent udgør 2934 Tønder Hartkorn. Alle Gaardene ere inddeelte i Soldater-Lægder, og Fogderiet bestaaer i alt af mere end 5 nationale Compagnier, hvoraf henved 3 Compagnier høre til det 1ste **Vesterlehnske Regiment**, og omtrent 2 1/2 Compagnie til det 1ste **Smaalehnske Regiment**. Til Reisendes Beqvemmelighed og Befordring er et Giestgiversted i ethvert Sogn, hvoraf 10 ere Kongelig privilegerede. **Øvre-Tellemarken** har i de ældre Tider hørt under **Hammer Stift**, og skal med dette Stift i Aaret 1537 været lagt til **Opslo**, nu **Christiania Stift**, men Aar 1631 blev **Øvre-Tellemarken** lagt under **Christianssands Stift**. I Districtet ere adskillige Fielde, som indeholde Sølv- og Kobber-Ertsen, og mange gamle Gruber, som i fordom Tid have været i Drivt; ligesaa Jern-Erts. For nærværende Tid er i Drivt **Guldnæs Kobberværk** i **Sillejords Præstegield**. Agerdyrkningen er her kun maadelig, ligesom langvarig Kulde om Foraaret og tidlig Nattefrost om Efteraaret gjør som oftest stor Skade paa Kornet; derimod haves skøn Leilighed til Qvægavling, og herfra udføres meget Slagteqvæg, røget Kiød, samt Fede- og Skindvare; saa bliver og udført endeel Vildt af Dyr og Fugle. Skovene ere betydelige, som for det meeste anhugges til Saug- og Bygnings-Tømmer. Her er kun et privilegeret Saugbrug, nemlig **Omblie Saug** i **Moe Præstegield**, til 1000 Bords aarlig Skiørsel af Gaarden **Omblies** egen Skov. Den øvrige Deel Saugtømmer bliver udført. Et Teglværk er i Drivt paa Gaarden **Kleppen** i **Hierdals Præstegield**. Aar 1769 bestod Folkemængden af 13,619 Siele, deraf 6592 Mandkøn og 7027 Qvindekøn; men Aar 1784 forøget til 14,120 Personer af begge Køn. Almuen svarer ingen Korntiende til Præsterne formedelst Kornavlingens Mislighed, men istedet derfor nyde Præsterne af hver Bonde, som indlader sig i Ægteskab, fra 1 til 20 Rdlr., under Navn af Hoved-Tiende. Over dette Fogderie er en Foged og en Sorenskriver, men under Sorenskriveriet høre ikkun 7 Præstegielde; thi **Tinds Præstegield** ligger til **Nedre-Tellemarkens Sorenskriverie**. Tingene holdes 2de Gange om Aaret efter Forordning af 13de Julii 1753 og 7de September 1764, nemlig om Vinteren og om Høsten. Sorenskriverens Domme indstævnes for **Skeens Laugting**.

Øvre-Tellemarkens Provstie, under **Christianssands Bispedømme**, bestaaer af sidstmeldte Fogderies 8 Præstegielde, som i alt indeholde 28 Kirkesogne, hvortil ere 8 Sognepræster og en residerende Kapellan. Den ene af Sognepræsterne er tillige Provst i Provstiet.

Side 884

Ørendal- eller Huusbye-Sogn.

Ørendal- eller Huusbye-Sogn, et Anner til **Sundalens Præstegield**, i **Romsdals Fogderie** og Amt. Kirken staaer paa Gaarden **Huusbye**, i en Dalstrækning, kaldet **Ørendalen**, ved den igiennem Dalen løbende **Ørendals-Elv**.

Ørenøe, en ganske liden Øe, beliggende iblandt en stor Samling af Skiær og Holme i **Harams Hovedsogn** og **Præstegield**, **Søndmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**. Den beboes af 2de Gaardmænd, og skylder 3 1/2 Vog Fisk.

Øreraae, en liden Elv i **Aarnæs Syssel**, søndre Fierding af **Island**, som løber ned i **Thingvallevatn**, og adskiller **Althinget**, eller det almindelige Ting og Ret for **Island** saaledes, at der geistlige Landemode eller Consistorium for **Skalholts Stift** holdes paa østre Side af

Elven i **Thingvalle Kirke**, men den verdslige Rettergang holdes ved den vestre Side paa en stor jevn Plads i dertil anrettede Bygninger. I **Øreraae** er et Sted, kaldet **Thorlevsholm**, hvor Misdædere rettes.

Ørnadalur, et Bøygdelaug i **Vadle** eller **Øefiords Syssel**, nordre Fierding af **Island**.

Ørnæs Præstegield og Tinglaug i **Vesteraalens** og **Lofodens Fogderie** og Provstie, **Nordlands Amt**, bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere: **Ørnæs Hovedsogn**, beliggende paa en liden Øe, kaldet **Ørnæs** eller **Ørning**, og **Langenæs Anner** paa Den **Langsøe**, hvortil er en Sognepræst. Tingstedet er Gaarden **Bredstrand**.

Ørviig, en af de største og bedste Gaarde i **Strands Hovedsogn** og Præstegield, **Søndmørs Fogderie**, **Romsdals Amt**, beliggende i en Viig af **Stordalsfiorden**, kaldet **Ørviig**, skylder 6 Vog 1 Bispd. 21 Mark Fisk, og beboes af 5 Gaardmænd. En liden Elv løber igiennem Gaardens Marker, som driver et Saugbrug, der forsynes med godt Fyrretømmer af Gaardens Skov. Paa Gaarden har i fordom Tid staaet en Kirke, og sees endnu Levninger af Kirkegaarden.

Øyefield, en stor Fieldstrækning ved de svenske Grændser, i **Strinde Fogderie**, **Tronhiems Amt**, hvor et ferskt Vand ligger, kaldet **Øyesund**, hvorfra **Eisna-Elv** udløber, som falder ned i **Nid-Elv**.

Øye-Hovedsogn, see **Surendalen**.

Øye-Sogn, et Anner til **Vangs Præstegield**, i **Valders Fogderie**, **Christians Amt**. Kirken staaer øverst op under **Fillefield**. Paa Alteret staaer et Skriin af Messing, som er 1/2 Alen langt, 1/3 Alen bredt, og 3/4 Alen høit. Paa Laaget sees et Kors og nogle Knapper, og 4 Knapper under Bunden. Dette Skriin kaldes **St. Olufs Skriin**.

Øyen,

Side 885

Øyen, en Gaard i **Froens Præstegield**, søndre **Guldbrandsdalens Sorenskriverie**, **Christians Amt**, af Skyld 9 Skind Odelsgoods, som beboes af 2de Gaardmænd. Denne Gaard er mærkværdig af en Kilde, som kommer ud af en fast Sandbakke, og er saa stor, at en Kornmølle drives derved baade Vinter og Sommer, thi Vandet formindskes aldrig, ei heller fryser. Den ene af Opsidderne har og i Drivt et Potaske-Kogerie for en Bonde af **Gusdals Præstegield**, som derpaa har faaet Monopolium paa visse Aar over hele **Guldbrandsdalen**.

Øyer Præstegield i sidstmeldte **Sorenskriverie**, **Guldbrandsdalens Provstie**, strækker sig i Længde omtrent 2 3/4 Miil, og bestaaer af 2de Kirkesogne, som ere: **Øyer Hovedsogn** og **Tretten Anner**, hvilke indeholde 128 matrikulerede Gaarde, af Skyld 231 Huder 5 1/2 Skind, og 38 Bispd. 18 Mark Fisk, indberegnet nogle skyldsatte Almindinger og Fiskevande. Disse Gaarde beboes af 173 Opsiddere og 88 Huusmænd, altsaa 261 Familier, foruden Inderster og Kaarmænd. Den hele Folkemængde ansættes i alt af Unge og Gamle for 2331 Personer. Hovedkirken, som Almuen selv eier tilligemed Annexkirken, blev Aar 1722 af Lynild antændt og lagt i Aske, men er siden af Almuen igien opbyggt, og indviet Aar 1725. Den er nu en fmuk Korsbygning med et høit Spiir, alt af Træe, staaende paa en høi Bakke oven for **Præstegaarden**. Altertavlen og Prædikestolen ere giorte af Bønder blandt Sognets egen Almue; begge ere meget fmukt udhugne, malede og forgyldte. Ved den nordre Side af Choret staaer et Monument over een af Stedets Præster, Hr. **Christian V. Monrath**, som døde Aar 1737, paa hvilket Monument han med Familie staaer afskildret. Ved Funten i Kirken er opsat en Tavle, paa hvilken staaer afmalet Hr. **Andr. Vilsgaard**, som her var Præst og Provst, og døde Aar 1761. Kirken har Navn af **Hellig Trefoldigheds Kirke**. **Præstegaarden** ligger nær ved Kongeveien, og skylder 2 Huder. Dens Udsæd er 12 a 15 Tønder, meest Byg. Den paa

Gaarden staaende saa kaldte Herrestue er opbyggt Aar 1625, og er endnu i god Stand. Til Gaarden er ingen Skov, end ikke til Brænde. I Præstegieldet avles ffielden mere Korn, endog i de bedste Aar, end hvad Almuen selv forbruger; deres fornemste Næring bestaaer altsaa i Handel med Fiskevare, som de afhente fra **Romsdalen**, famt med Heste, Qvæg og Fedevare, som de kiøbe i andre Sogne, og siden føre til **Hedemarken**, **Toten**, og til Kiøbstæderne. Korntienden pr. Part beregnes til 100 Tønder, meest Byg og kun lidet Rug. Gaardene ere inddeelte i $7 \frac{2}{3}$ Soldater-Lægd. De mange store og fmaa Elve, som løbe igiennem Fogderiet, gjøre betydelig Skade her i Præstegieldet, især den 22de

Side 886

Øyeren.

22de og 23de Julii 1789, da $51 \frac{3}{4}$ Maals Uger og $81 \frac{1}{2}$ Meling Eng bleve ganske ødelagte, $126 \frac{3}{4}$ Maal Ager og $110 \frac{1}{2}$ Meling Eng bedærvede for nogle Aar, 41 Huse bleve aldeles udtagne og 6 omkastede og beskadigede; derved omkom tillige et Hornqvæg. Denne Skade er tareret for 2745 Rdlr. 44 β. Til Præstegieldet er en Sognepræst, hvis Mensal-Gods beløber til 13 Huder 2 Skind. Tingstedet er Gaarden **Jevne**.

Øyeren, et stort ferskt Vand i **Spydebergs Præstegield**, **Rakkestads Fogderie**, **Smaalehnenes Amt**, som er 4 Mile langt og $\frac{1}{4}$ Miil bredt, noget mere og mindre. I dette Vand ere adskillige Slags Fiske.

Øyesletten, et lidet, men frugtbart Bøygdelaug i **Værnes Hovedsogn**, **Størdals Præstegield**, **Stør- og Verdals Fogderie**, **Tronhiems Amt**, beliggende paa søndre Side af **Størdals-Elv**, hvilket indeholder 6 Gaarde, som Aar 1774 vare beboede af 12 Gaardmænd, 14 Huusmænd og 3 Inderster, tilsammen 143 Siele.

Øyestads Præstegield i **Nedenæs Fogderie**, Provstie og Amt, ligger 1 Miil fra Havet, og bestaaer af 3de Kirkesogne, nemlig: **Øyestads Hovedsogn**, og Annexerne: **Frøland** og **Fiære**. Hovedkirken er en god grundmuret Bygning staaende ved **Præstegaarden**, strax Besten for den store **Nid-Elv**, som her falder ud imellem 2de Klipper, og gjør en meget stor Fos eller Vandfald, hvorover er en Broe, som er lagt imellem Klipperne. Nogle faa Gaarde af **Frølands Sogn** henhøre til **Raabygdelaugets Fogderie**. Til dette Præstegield er en Sognepræst og en residerende Kapellan.

Øyevandet, et ferskt Vand i **Valders District**, **Christians Amt**, som er $\frac{1}{2}$ Miil langt. Dette Vand samler fig ved Gaarden **Betto** i **Hegge Annexsogn** til **Slidri Præstegield**, og siden deels som en smal Elv og deels som samlet Sø løber under adskillige Navne igiennem **Hegge**, **Voldbøe** og **Rogne Annexer** til bemeldte **Slidri Præstegield**, samt endeel af **Skrudtvold Anner** til **Ourdals Præstegield**, i en Distance af $2 \frac{1}{4}$ Miil, og falder ud i **Lille-Misfen Vand** ved Gaarden **Næs** i **Svennes Annexsogn**.

Side 912

Rettelser og Tillæg.

Pag. 28, Berg Præstegield. Herregaarden **Veeden** ligger ikke i **Rokke Annersogn**, men i den østlige Deel af Hovedsognet **Berg**.

Pag. 44, Lilledals Kobber-Værk er ei længere i Drivt.

Pag. 56, Bolviigs Jern-Værk eies af Hr. Kammerherre Severin v. Løvenskiold.

Pag. 79, Christiania. Staden har ingen Skandser og Volde, men er aaben paa alle Sider, undtagen paa søndre Side, hvor Fæstningen **Aggershuus** ligger. Her er intet Skibsbygger-Verft, som under Pag. 83 er anfært, men en Krahn til beskadigede Skibes Reparation.

Pag. 83, Det norske topographiske Selskab i Christiania er blandt Stadens Indretninger til Videnskabernes Bedste at anmærke.

Pag. 88, Christiansgaves Bergværk drives ikke.

Pag. 98, Christianssund. Byens Vaaben forestiller et Vandfald over en høi Klippe, imod hvilket springer Lar. Byen har 253 Gaarde og Vaaningshuse, 78 store og smaa Søebrygger og Pakhuse, og 75 Baade-Nøster, hvilke samtelig ere forsikkrede i Norges almindelige Brandkasse for 43,450 Rdlr. Af disse Bygninger ere ingen flere offentlige end Kirken, Raadstuen og 4 Skolehuse. Kirken eiede, Aar 1794, en Kapital af omtrent

Side 913 (Rettelser og Tillæg)

420 Rdlr. Skolens Kapital var ved 1792 Aars Udgang, 3098 Rdlr. 59 β, og Fattig-Kassens Beholdning ved 1793 Aars Udgang, 640 Rdlr. 59 β. Udgivterne ved Told- og Consumtions-Væsenet beløbe til 1950 Rdlr., derimod vare de Kongelige Indtrader Aar 1794 følgende: Consumtionen 2907 Rdlr., men har forhen ikkun beløbet til 24 a 2500 Rdlr. aarlig. Told af indkomne Vare i alt 4846 Rdlr., og af udgaaede 12,081 Rdlr., deraf Trælast-Tienden 2301 Rdlr. I 9 Aar, nemlig fra 1786 til 1794, begge inclusive, beløb Toldintraderne af de indkomne Vare til 43,458 Rdlr., og af udgaaede til 88,371 Rdlr., deraf Trælast-Tienden 12,142 Rdlr. Tangaske brændes i Nærheden af Byen, hvoraf i 7 Aar, til Udgang af 1792, er udført til **Engelland** og **Skotland** 2,013,408 Pund, og til de norske Glasværker 913,172 Pund. Aar 1793 til **Engelland** og **Skotland** 305,800 Pund, og 1794 i alt sammesteds hen 350,400 Pund. Til de norske Glasværker blev desuden leveret Aar 1793 i alt 127,000 Pund. Udskibnings-Prisen ved Toldboden er angivet til 5 1/2 Rdlr. pr. 1000 Pund. De indførende Vare fra fremmede Steder bestaae meest i Salt, Kornvare, Hør, Hamp, Tobaksblade, Seildug, nogle Klæde- og Kramvare, en liden Deel Brændeviin, Viin og Eddike, som for Aar 1794 beløb til 40,633 Rdlr. 20 β; derimod til fremmede Steder samme Aar udført Vare for 161,371 Rdlr. 9 β. De indførte Vare fra **Dannemark** og **Hertugdømmene**, Aar 1791, beløb til omtrent 50,000 Rdlr.; derimod samme Aar udført til disse Steder Vare for 20,196 Rdlr. Til andre norske Steder blev samme Aar udført 136 Skipd. 1 Lispd. 4 Pd. Tørfisk, 37 Skipd. 9 Lispd. 4 Pd. tørre Langer, 168 Tønder Tiære, 32 Tønder Tran

Side 914 (Rettelser og Tillæg)

Tran, 10 1/2 Tønde saltet Torsk, og 186,500 Pund Tangaske. Aar 1754 blev udskibet 74,000 Tønder saltet Sild; derimod fra Aar 1786 til 1793, begge inclusive, ikkun 32,818 Tønder. Af de 9 Skibe, som Byen eier, er det største paa 287 Trælast- eller 139 Commerce-Læster, og det mindste paa 14 1/2 Commerce-Læster. De andre ere paa 51, 44, 30 1/2, 24 1/2, 2de paa 22 1/2, og eet paa 17 Commerce-Læster. Herforuden 48 aabne Jægter fra 4 til 14 Commerce-Læster. De i Byen, Aar 1792, lossede og ladede Skibe vare i alt 19 indenlandske til 902 Commerce-Læster, og 62 udenlandske til 2,766 1/2 Commerce-Læster. De øvrige ind- og udgaaede, som foran under Pag. 99 er anfært for samme Aar, have været aabne Fartøier. Aar 1794 blev losset og ladet 39 indenlandske og 53 udenlandske Skibe. Under førnævnte Pag. 99, Linie 25 og 26, er ved Feiltryk saaledes anfært: Byens samtlige Indvaanere af unge og gamle, udgjør omtrent 3000 Rdlr. Foruden at her skulde staae: udgjør omtrent 3000 Personer; saa er

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet
1796 forfatter af Lars Hess Bind.

og dette Antal urigtigt, dog overensstemmende med Fabricii Reise-Beskrivelse; thi det rigtige Beløb paa Byens Folkemængde i nærværende Tid er derimod ikkun 1460 Siele.

Pag. 112, Dyremyre. Denne Plads tilhører nu Proprietair Nielsen Voigt.

Pag. 125, Eidsfos Jernværk, tilhører nu Peter v. Cappelen i **Bragnæs.**

Pag. 126, Eidsvold Jernværk tilhører nu Conferentsraad Carsten Ancher i **Kiøbenhavn.**

Pag. 169, Fossum Jernværk tilhører Kammerherre Severin (ikke Hermann) v. Løvenskiold.

Side 915 (Rettelser og Tillæg)

Pag. 177, Friderichstads-, Tønsbergs- og Mosse-Laugdømme: Dertil kommer **Idde- og Marker-Sorenskriverie** i **Smaalehnenes Amt.**

Pag. 210, Grønstad. Afgangne Skibscapitain **Peter Dahl** skienkede ved Testament, af Dato 28 September 1787, en Sum af 18,000 Rdlr. til en Frie-Skoles Oprettelse paa dette hans Fødested. 1795 er en Lærer bleven antaget, og Skolen nu kommet i Gang i den dertil opbyggede Gaard. Mere Efterretning herom vil faaes i Professor Thaarups Archiv 12te Hefte.

Pag. 212, Kolonien Upernavik er siden 1790 nedlagt. Anlægget **Fortunbay** er ophævet 1791. Beboernes Antal i **Grønland** udgjør efter de fra Handelsbetienterne i Aaret 1789 forfattede Mandtals-Lister, hvoraf et summarisk Uddrag findes indrykket i Professor F. Thaarups Archiv for Statistik 2c. 6te Hefte, lidt over 5000.

Pag. 237, Hardanger District. De under 2den Linie Pag. 238 anførte 66 Soldater-Lægder, skal ikkun udgiøre Lægderne for **Gravens Præstegield.**

Pag. 240, Hr. Franz Neumann eier Isenkram-Fabriqven; men **Hassel Jernværk** tilhører hans Moder Enken Madame **Neumann.**

Pag. 790, Ulefos Jernværk tilhører Kammerherre og Amtmand Baron **Michael Hermann Løvenskiold.**

Side 916

De betydeligste Trykfeil.

Side. Linie. Feil. Læs:

13 — 35 — Ekalluit, — Ekalluit.

15 — sidste Linie, Nærøe, — Merdøe.

16 — 15 — Mardøe, — Merdøe.

19 — 42 — potager, — optager.

20 — 9 — hvile, — hvilke.

21 — 15 — Gusdals Fogd., — Guldals Sorenskriverie.

— — 22 — Rommerdals, — Rommedals.

25 — 14 — og Brevig hvilke, — og Brevig, hvilke.

28 — 31 — Anstedals-Elv, — Tistedals-Elv.

31 — 21 — Skieppe Tunge, — Skipd. Tunge.

54 — 11 — 1051, — 1651.

57 — 13 — vestre Fierding, — østre Fierding.

98 — 2 og 3 — 7 Fogderier og Sorenskriverier, — 7 Fogd. og 8 Sorenskr.

— — 22 — 6503, — 6513.

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet
1796 forfatter af Lars Hess Bind.

- 110 — 34 — som hørte hertil, — som høre hertil.
122 — 17 — Romsdals Amt, — Tronhiems Amt.
126 — 41 — Tillægges, — Tillægge.
133 — 6 — Lom-Feilen, — Lom-Fuglen.
139 — 12 — Slendalen, — Slem dalen.
162 — 38 — Driffemarkss, — Dirkemarkss.
166 — næst sidste Linie, Kirken, — Kirkerne.
173 — 15 — Broe 3) og, 2den Broe, — Broe, og 3) 2den Broe.
182 — næst sidste Linie, Frørøerne, — Frøerne.
184 — 4 — Sæle, — Sole.
208 — — Haldeland, — Hadeland.
225 — sidste Linie, Hob, — Hole.
229 — de tvende sidste Linier: som er krumt af Ælde, — som er meget gammelt.
233 — 27 — Hisangers, — Horsangers.
— — 34 — Halvøe, — Hvaløe.
238 — 14 — Hmle, — Humle.
247 — 37 — Resnæs, — Nesnæs.
277 — 22 — Luder, — Huder.
287 — 4 — Lægter, — Lægder.
— — 26 — Hanefossen, — Honefossen.
— — 38 — Irlandet, — Østerlandet.
292 — 28 — Saggendal, — Soggendal.
320 — 31 — Ror, — Roe.
352 — 40 — Hakken, — Hanken eller Hadden.
375 — 12 — Biorne-Kliv, — Biorne-Kløv.
385 — 37 — Havre af Blandkorn, — Havre og Blandkorn.
397 — 13 — Garnden, — Gaarden.
399 — 20 — Magdevangnæs, — Magdevaagnæs.
400 — 34 og 35 — til Strinde Fogd., — til Strinde Præsteg., i Strinde Fogd., Tronh. Amt.
— — nederste Linie, Mastadmarkens, — Mostadmarkens.
405 — 31 — Kiobstædernes, — Kiobmændenes.

Side 917

Side. Linie.

- 413 — 4 — saa ogfaa, l. som ogsaa.
414 — 36 — hvoraf, l. hvorfor.
419 — næst sidste Linie, en Se, l. en Søe.
441 — 3 — Borger-Fiord, l. Borgen-Fiord.
443 — 25 — med Udløbet, l. mod Udløbet.
445 — 21 — Vestermanlands, l. Vester-Molands.
446 — 5 — Sams Skibreede, l. Sands eller Sanden Skibreede.
— — 29 — Glamminge, l. Glemminge.
453 — 16 — sidstmeldte er, l. i sidstmeldte.
457 — 30 — Stads, l. Stods.

Beskrivelse over Kongeriget Norge Island Færøerne, samt Grønland - udgivet
1796 forfatter af Lars Hess Bind.

- 467 — 2 og 3 — maaffee satte, l. maatte sætte.
475 — 8 — Birkehandel, l. Bielke-Handel.
478 — 38 — Gluppe, l. Glugge.
489 — 29 — Haldens, l. Holdens.
— — 35 — samme Feil.
490 — 3 — ligeledes.
494 — 12 — Skiette, l. Siette.
497 — 29 — Fladsberg, l. Fledsberg.
— — 31 — samme Feil.
499 — 21 — Hane Præsteg., l. Haae Præsteg.
503 — 21 — Haldens, l. Holdens.
506 — 15 — Dovre, l. Dovre.
532 — 9 — J Kirkegaardens Muur, som er 5 1/2 Alen lang, l. J Kirkegaardens Muur, paa en Steen, som er 2c.
443 — 3 — ved Hovedgaarden, l. med Hovedgaarden.
554 — 29 — Den Veiren og Vejrens Anner, l. Den Vigren og Vignens Anner.
555 — 30 — Regiering, l. Begiering.
560 — 26 — saa kaldes, l. som kaldes.
585 — 21 — Allast, l. Allost.
589 — første Linie, Skogsvang, l. Skogsvaag.
596 — 5 — Jorden, l. Jordskylden.
604 — første Linie, at der er ingen, l. at der ingen.
608 — 9 — Grundmuur, l. Grundfod.
637 — 3 — Mal-Elven, l. Mold-Elven.
648 — 19 — Navle-Tvælving, l. Navle-Hvælving.
671 — 4 — tildeelt, l. tildeels.
677 — 16 — er Besten for, l. eller Vesten for.
689 — 5 — Laurdags Præsteg., l. Laurdals Præsteg.
— — 35 — 2de, l. 3de.
715 — 16 — 700 Favne, l. 200 Favne.
719 — 39 — Søndre-Moe, l. Søndre-Møre.
734 — 9 — nu benyttede, l. nu blive benyttede.
751 — 30 — Kals, l. Kalv.
824 — 31 — sammestedis, l. i Helgelands Fogd. Nordlands Amt.
834 — 23 — den, l. det.
837 — 21 — Mansee, l. Maasøe.
838 — 38 — og af, l. og deraf.
877 — 3 — Kamme, l. Komme.

Trykt hos **Zacharias Breum.**